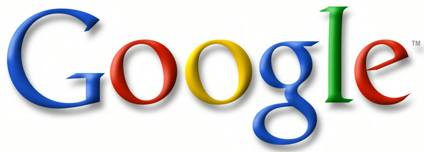

Google

gelicals' liefgehad. *Ik had hen lief, omdat zij hunnen Heer liefhebben.*"

Zijn oordeel over Colenso's werk over den Pentateuch was niet gunstig. Hij had zich voorgesteld Colenso te beantwoorden ; maar toen hij diens werk ging onderzoeken vond hij de redenering in vele opzichten zoo zwak, vergeleken met wat Duitsche rationalisten hadden geleverd, dat hij zich geheel en al terugtrok. Een antwoord was wel noodig, dat stemde hij toe. Maar voor een Hoogleeraar te Oxford om dat antwoord op te stellen zou aan den geheelen strijd eene beteekenis geven, die hij niet waard was. Daarom dacht het hem goed te zwijgen.

Als tegenvoeter van Pusey mag beschouwd worden de Aartsbisschop van Canterbury, die pas de eeuwigheid is ingegaan. A. C. Tait was een der "tutors" te Oxford, toen het Tractarianisme onder Pusey, Newman en anderen veld won. Vooral het 90ste dezer "tracts" trok de aandacht. Het was door Newman geschreven, en was als antwoord bestemd op de vraag, "Hoe kunt gij de negen-en-dertig Artikelen onderteekenen, terwijl gij een weg naar Rome wilt banen ?" Newman toonde aan, dat de artikelen der Engelsche Kerk zoo konden worden opgevat, dat men ruimte had voor Roomsche denkbeelden en gevoelens. 't Was eene Jezuïtische verklaring der Episcopale geloofsbelijdenis, eene woorden-zifterij meer dan iets anders, een diplomatisch spelen met uitdrukkingen, om daardoor ingang te verkrijgen voor de half-Roomsche prelaten in de Staatskerk. Tegen dit tractaat trok Tait te velde, met nog drie anderen, mede "tutors" aan de Hoogeschool te Oxford. Zij zonden namelijk een protest naar den Raad, bestaande uit de hoofden der verschillende colleges. Deze Raad sprak zijne afkeuring uit over de gevoelens door Newman uitgesproken en het Tractaat zelf werd teruggeroepen. Niet lang daarna verliet Dr. Tait de Hoogeschool om als hoofdonderwijzer te Rugby werkzaam te zijn. Vandaar werd hij verplaatst naar Carlisle en eindelijk verheven tot den hoogsten rang in de Engelsche Staatskerk, t.w., hij werd Aartsbisschop van Canterbury.

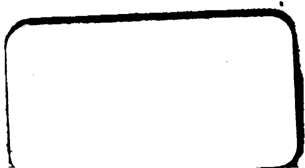
Als geleerde staat Pusey zeker boven hem, maar wat invloed betreft heeft Tait meer gedaan voor de Kerk van Engeland dan de Oxfordsche Hoogleeraar. Zijn administratief vermogen was zeer groot, zijn gezond verstand, zijn helder hoofd, en bovenal zijn vredelievend karakter hebben veel er toe bijgedragen om de Kerk van Engeland te maken wat zij is. Uit dit oogpunt beschouwd is hij zeker een van de grootste, al is hij niet een van de geleerdste, Aartsbisschoppen der Engelsche Kerk.

Een derde slachtoffer van den dood is een man van even groote beteekenis als de twee genoemden. De opvolger van Dr. Tait te Carlisle was de welbekende DEAN CLOSE, die in zekere opzichten beschouwd kan worden als hoofd van de Evangelische of *Low-Church* "party" in de Engelsche Kerk. Hij was niet alleen hooggeacht, maar had zich tevens naam verworven, door zijn ijver en kracht als Evangeliedienaar. In de sociale vraagstukken van den dag stelde hij groot belang. Te Cheltenham, waar hij vroeger stond, was hij bekend van wege zijn tegenstand tegen den schouwburg en de renbaan. In latere tijden was hij even sterk tegen het gebruik van alcoholische dranken en tabak. Hij was schrijver van meer dan ééne brochure en ook van verschillende preeken. Tegen de hoog kerkelijke beschouwingen der Puseyisten kwam hij dikwijls zeer sterk op, en zijn invloed niet alleen in zijn eigene parochie, maar over geheel Engeland was zeer groot. 't Is zeer zelden dat een Kerkgenootschap drie zulke mannen als Pusey, Tait, en Close in 't zelfde jaar verliest —mannen, die zulk eene plaats bekleedden, en zulk een invloed uitoefenden.

Op een belangrijk werk, reeds vroeger door ons genoemd en nu pas in het Duitsch vertaald, en in Duitschland zeer goed ontvangen, vestigen wij andermaal de aandacht, t.w.: "*Principal Barry's Boyle Voorlezingen*". Reeds in 1876 verschenen onder den titel: "What is Natural Theology? An attempt to estimate the cumulative evidence of many witnesses to God," maakte het werk opgang. Schrijver heeft het oog op de verschillende vormen van het ongeloof in onzen tijd, zooals Pantheisme, Materialisme, Positivisme, Agnosticisme, Pessimisme, en tracht aan te toonen dat het bewijs voor het bestaan van God aangroeit, naarmate wij onbevooroordeeld de verschillende getuigen oproepen. "Uit den mond van twee of drie getuigen zal alle woord bestaan" is de leuze van den schrijver. Uitgaande van het bewustzijn van het bestaan Gods dat bij alle menschen wordt aangetroffen, toont hij aan hoe dat bewustzijn versterkt wordt langs de volgende wegen :—

1. Theologie des verstands. Hier komt ter sprake het zoeken naar eene oorzaak, dat noodwendig leiden moet tot een rein en zuiver Theisme. 't Is dus de *Cosmologische* voorstelling of de kennis van God beschouwd uit het oogpunt van de eigenschap der Goddelijke *macht*.

2. Theorie des verstands—of de waarneming van het doel in de schepping. Hier komt dan ter sprake de Evolutie-theorie van onzen tijd. Wij hebben onder dit hoofd Gods *wijsheid* besproken in het ordenen en regelen van het heelal.

HET

Zuid Afrikaansche Tijdschrift.

J. H. Hofmeyr, Jr., Redakteur.

NIEUWE REEKS, DEELEN X EN XI.

Februarij 1883 *tot* *Februarij* 1884.

KAAPSTAD:
JAN REGTER (HOFMEYR & REGTER), UITGEVER.
1884.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

FEBRUARIJ 1883.

De Roos van Kimberley

DOOR

THEOD. M. TROMP.

IV.

De woning van de broeders Farson, niet verre van Tom's claim gelegen, onderscheidde zich, wat het uiterlijke aangaat, in geen enkel opzicht van de huisjes der andere delvers.

Evenals deze, was zij een eenvoudige constructie van enkele, losweg in elkaar gezette, geribde metalen platen, een woonruimte afsluitende van misschien 12 à 15 voet in het vierkant. Deze ruimte was, volgens het gewone plan —dat, bij zulk een klein bestek, ook moeielijk meer gecompliceerd zou kunnen zijn—door een zeildoeken tusschenschot verdeeld in twee ongelijke deelen, d. i. de woon- en slaapkamer en de keuken.

Wat nu evenwel de woonkamer betreft, deze verschilde, in nagenoeg allen deele, van die, welke men in de overige delvershutten aantrof. In stede van een ruwe sorteertafel, een paar oude, waggelende banken, een groene, vuile olielamp met breede kous, één of meerdere matrassen en dekens, een omgekeerde kist en enkele leege flesschen, potten, tinnen borden en nog een weinig onontbeerlijk huisraad, bevatte het zit- en slaapvertrek der beide broeders tal van zaken, die op een met den aard der Farsons onbekenden bezoeker wel den indruk moesten maken, dat zij daar verdwaald waren.

Een fraaie boekenhanger en een prachtige, kostbare gemakkelijke stoel zouden dien bezoeker zekerlijk het allereerst in het oog zijn gevallen; want aan literatuur en gemak gingen Tom's kameraden zich in den regel niet te buiten. Dan, het ijzeren bed—in den hoek van het vertrek, schuin onder het raam en zóó geplaatst, dat reeds de eerste zonnestralen er op vallen moesten—verder het vogelkooitje aan den zolder, de werkelijk niet onverdienstelijke platen aan den wand, de bloemen in het venster, de harmonica en de hier en ginds verspreide kleinere voorwerpen van een bescheiden luxe, dat alles deed duidelijk zien, dat dit vertrek, in zijn soort een klein paradijs, niet uitsluitend kon bewoond zijn door dezen of genen ruwen delver, voor wien flesch en pijp de eenige aardsche goederen zijn, op welker bezit hij prijs stelt, en wiens verstand zich niet meer inspant, dan voor 't oogenblik tot zelfverdediging of het behartigen van zijn stoffelijke belangen mocht noodig wezen.

Het vertrekje was dan ook bijna uitsluitend het domein van Bill Farson, den ziekelijken, tengeren, maar schranderen knaap, om zijn zachte inborst bemind door het geheele kamp, dat bovendien met zekeren, bewonderenden eerbied tegen hem opzag om de kundigheden, die zijn leergierige geest hem, niettegenstaande de ongunstige omstandigheden, had doen verzamelen.

"Bill en zijn boek," placht men te zeggen, zijn als de steen en de korst. Je vindt ze altijd bij mekaar!" Moest er een brief worden geschreven en zat de arme briefschrijver met de handen in het haar, Bill nam de zware taak gewillig over en schreef, zonder een enkele fout te maken en zonder vlekken, in weinige oogenblikken de langste epistels. Aan Bill werden al de geheimen van het kamp toevertrouwd, Bill schafte raad in moeielijke omstandigheden. Waren er twistvragen omtrent een min of meer wetenschappelijk gekleurd onderwerp uit te maken, dan vervoegde men zich tot onzen jongen geleerde.

Toen bij voorbeeld Peter Cartlebair, die langen tijd op de walvischvaart was geweest, eens, onder het wantrouwig hoofdschudden van eenige achterdochtige vrienden, verhaalde, dat de Samojeeden kaarsen maken van vette vogeltjes, die ze daartoe een draad in den bek steken, en men hem voor dit verhaal, dat als een bespotting van de toehoorders werd beschouwd, te lijf wilde, was er een commissie

benoemd, om, vóór men tot handelen zou overgaan, het gevoelen van Bill in deze gewichtige aangelegenheid in te winnen.

Bill was de half-god van het kamp. Bill's verjaardag was zoo goed als een openbare feestdag. In optocht trok men dan naar zijn woning, waarna hij door een der delvers met een sierlijke feestrede en namens de kameraden met het een of ander geschenk—zooals bij voorbeeld den prachtigen stoel—werd verrast.

Het was inderdaad zonderling, welk een invloed deze zwakke knaap op zijn ruwe omgeving uitoefende. Waar Bill zich vertoonde, werd het godslasteren en vloeken gestaakt, hielden de grove redetwisten op en nam het bijna altijd onoorbaar gesprek een andere wending. De drinkebroers zetten hun glazen verlegen neder, wanneer Bill's groote, blauwe oogen hen zacht verwijtend aanzagen, en zelfs de "leven-en-dood spelers" konden dien blik niet wel verdragen.

"Die jongen kijkt je zoo raar aan; niet zooals een ander, maar zoo recht in je conscientie!" had eens Rindy de Speler gezegd, toen hij bezig was geweest een arm huisvader, die, opgewonden door den drank, zijn *claim*—zijn eenige bezitting—had ingezet, deze te doen verliezen, en Rindy had zijn kaarten neergeworpen en was beschaamd weggeloopen.

Ook was er menig geschil door Bill in der minne geschikt. Vaak had zijn smeekende blik of de zachte tegenstand van zijn hand het glinsterend bowiemes aan een dreigend opgeheven vuist doen ontvallen, en dikwijls ook had hij een langdurige veete tusschen vroegere vrienden of door oneenigheid van elkaar verwijderde betrekkingen weten bij te leggen, door de overtuigende kracht van zijn woord.

Om der wille van Bill kon men ook Tom niet ongenegen zijn. Men kende diens zelfverloochenende, afgodische toewijding voor den geliefden broeder. Ja, deze was spreekwoordelijk geworden op de Velden, en zoo geloofde men zich als 't ware verplicht aan den man, die op zulk een wijze zorg droeg voor den algemeenen lieveling.

Ware dit niet het geval geweest, dan zou Tom bij zijn kameraden ook niet die toegevendheid gevonden hebben, waarmede men nu gewoon was zijn zonderlinge wijze van doen op te nemen. Tom, wiens gansche leven een voortdurende worsteling "om het bestaan" geweest was, èn die

naast zoo weinig vreugde, reeds zooveel smart en ontberingen had gekend, was ondanks zichzelven bitter en eenzelvig geworden. Zelden opgeruimd en nooit spraakzaam, dikwijls bits en altijd koel, had hij zich onder zijn kameraden nog geen enkelen vriend, maar reeds menig verborgen vijand gemaakt. Om hem te leeren achten en liefhebben, zou men hem van zeer nabij moeten leeren kennen, doch, teruggetrokken als hij was, sneed hij meestal reeds dadelijk alle kansen op toenadering af.

De eenige, die hem, behalve Bill en Maggy, kende en begreep, was Freunberg, Bill's vriend en onderwijzer, een vijfendertigjarige Duitscher, die, na te Heidelberg een diploma als candidaat in de letteren te hebben verworven, uit lust tot reizen de wijde wereld was ingegaan en, kort na de komst der beide broeders te Kimberley, eveneens daar was aangeland.

Aan den vroolijken, edelaardigen en schranderen Duitscher had Bill zijn leiding voornamelijk te danken. De naturen der vrienden waren zoo geheel met elkander in harmonie, dat Bill's karakter zich gaandeweg tot een getrouw beeld van dat des Duitschers ontwikkeld had. Bijna den ganschen dag te zamen, leefden zij als door elkander en was er een band tusschen hen ontstaan, zoo hecht en zeker, dat het hun beiden een raadsel moet geweest zijn, hoe zij 't ooit weder zonder elkaar zouden kunnen stellen.

Ook thans weder vinden wij de vrienden te zamen. Zij hebben den ganschen middag in de boeken gesnuffeld en, nu de duisternis begint te vallen, een algemeen gesprek begonnen.

Reeds verscheiden malen heeft Freunberg een vluchtigen, bezorgden blik op zijn jongen vriend geslagen, wiens trekken een zekere zwaarmoedigheid verraden.

"Hoe is 't, Bill, voel je je niet wel? Het schijnt, dat je de laatste maanden weder aan 't sukkelen bent gegaan."

"Neen, het is niets! mijn borst doet weer een beetje zeer," antwoordde Bill met een geruststellend lachje. "'t Zal morgen wel over zijn."

Freunberg zag den zieke een oogenblik opmerkzaam aan en legde, hoewel het raam openstond, ongemerkt zijn pijp onder Tom's katel. Deze diende hem gewoonlijk tot zitplaats en was tegenover Bill's gemakkelijker ijzeren bed gezet.

"Ik wou, dat ik je naar Bloemfontein kon krijgen, of naar de bergstreken van mijn goed, oud Duitschland. Je

durft daar ten minste in de lucht happen en je longen openzetten; hier eet je stof of—om eens half geleerd te zijn —gebakken aether."

"Ja," antwoordde Bill, terwijl een korte, droge hoestbui hem het bloed naar de wangen joeg en hij weder peinzend het venster uitstaarde; "ja, ik ook. O, ik zou je land zoo gaarne eens zien. Ik zag nog zoo weinig! Toen Tom en ik naar Sidney gingen, was ik nog te jong, om dien tocht te kunnen genieten, en de reis van Kaapstad naar Kimberley, zooals wij hem deden, gaf ons niets dan zand en dorre heuvels te aanschouwen. Och, Freunberg, als dat nog eens mogelijk was...De wereld is toch zoo rijk en zoo schoon! maar..."

"Wat maar? We zullen er nog wel eens wat van zien. De wereld is dikwijls dáár 't mooiste, waar 't minst menschen zijn. Dus behoeven wij vooreerst ook niet zoo heel ver van honk te gaan. De Katbergen, in de oude kolonie, zijn zoo schoon, als je maar wenschen kunt. En als 't regenseizoen over is—het is al een oud, oud plannetje van me—dan gaan we daar eens een kijkje nemen. Wat zullen we een plezier hebben! Schitterende zonsopgangen—geheel verschillend van die we hier hebben, waar de zon aan geen andere lichteffecten doet dan het prikken en blakeren van je arme huid—heerlijke wandelingen door en onder 't groen; rustuurtjes in de koele schaduw en onder 't genot van een schoon vergezicht; belangwekkende kennismakingen met vogels, boomen, planten en somtijds wild; nu en dan een beetje dwepen; enkele malen eens sentimenteel en onveranderlijk vroolijk zijn, ziedaar in enkele hoofdtrekken ons reisprogramma."

"Dat zal heerlijk zijn, Wilhelm!" riep Bill opgewonden. "maar toch," ging hij voort, terwijl zijn stem weder daalde, "zou ik nog liever naar Europa gaan. Ik zou zoo gaarne de plaatsen zien, waar al die groote mannen, waarover we te zamen lazen, geleefd en gedacht hebben."

"Kom, wees niet dwaas, Bill. Met groote mannen gaat het als met de Katbergen; die zijn ook genoeg nabij. In onze onmiddellijke omgeving zijn groote mannen, helden, denkers en martelaren te vinden, zoowel als in het oud Euroop. Slechts hebben zij tot dusver nog geen gelegenheid gehad om door de wereld als groot man te worden erkend. Weet je wat iemand groot doet worden in de oogen van het publiek? Het is de sensatie, die hij veroorzaakt, de

praal, waarmede hij zich omringt, of het toeval, dat, dikwijls in den vorm van een beleefd geschiedschrijver, een handje helpt. Als men het register der groote mannen naging, zouden er dan ook niet weinige mogen geschrapt worden. De vorsten, bij voorbeeld,—die toch vaak niet veel anders zijn dan kapstokken voor hermelijnen mantels, —die zijn ambtshalve het eerst aan de beurt voor de groote verdwijning."

Bill glimlachte. Onder Freunberg's gesprek was de zwaarmoedige uitdrukking van zijn gelaat gaandeweg verdwenen. Niemand wist beter dan Freunberg, hoe met den jeugdigen vriend om te gaan, en het was hem nog zelden mislukt, dezen weder in een betere stemming te brengen, wanneer de arme jongen, zooals vooral den laatsten tijd zoo dikwijls voorkwam, door droefgeestigheid overvallen werd.

"Ben je nu tevreden?"

"Jawel, Wilhelm... maar toch wil ik nog geen afscheid van dien wensch nemen. Vooral naar Duitschland trekt mijn hart... zeg, Wilhelm, verlang jij nooit eens naar je land terug te keeren?"

"Hm! somtijds; maar dan alleen, wanneer ik het hier reeds heb."

"Waarom doe je 't dan nooit?"

"Omdat ik nog altijd zit te wachten op een aanbieding van vrijen overtocht."

"Verdien het geld, dat er toe noodig is, dan zelf. Je trekt nu al twaalf jaar rond en hebt nog geen *penny* op zij gelegd."

"Dat is zoo."

"Wil je dan niet je fortuin maken, zooals al die andere menschen hier zoo ijverig trachten te doen?"

"Fortuin maken?" antwoordde Freunberg, met comischen ernst zijn geheugen raadplegende. "Wel, daar heb ik eigenlijk nog nooit aan gedacht."

"Dat is toch kluchtig!" meende Bill glimlachend.

"Ik zou niet weten waarom. Wat doe ik met geld? Ik heb immers niets noodig en veel bagage is maar lastig—ook op de levensreis. Ik eet, drink en rook, droom, praat en dweep, voel me onafhankelijk—wat een heel ding is voor zoo'n onbeholpen menschenkind!—en geniet het leven, voor zooveel dit zich daartoe leenen wil."

"En als je eens trouwde?"

"Dan zou 't er treurig met me uitzien, maar dat doe ik niet."

"Pas op, geen grootspraak, Wilhelm!"

"Dat is geen grootspraak. Ik ben er—even zeker van, als van het feit, dat ik nooit paus en evenmin een meisje zal worden. Ik was tweemalen verliefd," vervolgde Freunberg met een gedwongen lach, "en dat is mathematisch juist al tweemalen te veel. Buitendien reken ik een vrouw onder de straksgenoemde bagage, en zal ik mij steeds bijtijds, met een passend afgrijzen, de schrikkelijke verplichting herinneren, die een echtgenoot en vader noodzaakt berekenend en practisch te wezen. Zoo'n verplichting, beste Bill, zou ik mijn doodgraver zelfs niet willen toewenschen."

"Dus zal je Duitschland dan ook wel nooit meer terugzien?"

"Misschien niet en misschien ook wel. Maar zit die reis je nu werkelijk zoo vast in je hoofd?"

"O, ja!" antwoordde Bill met vuur. "Waarom, weet ik niet. Ieder mensch heeft een stokpaardje, heb je me eens gezegd. Ik denk, dat dit de mijne zal zijn. Och, ik vraag en verwacht zoo weinig van het beetje leven, dat mij nog rest, maar dezen kinderachtigen wensch zou ik toch, o, zoo gaarne, vervuld zien."

De ironische, half onverschillige glimlach om Freunberg's lippen was eensklaps verdwenen. Voor de eerste maal berouwde het hem, dat ook hij niet evenals al die andere menschen in Kimberley fortuin had trachten te maken.

Bill echter ging met klimmende opgewondenheid voort:

"Meer dan ooit zou ik nu weg willen, ver, zoo ver mogelijk! Het is me zoo benauwd hier aan de mijnen, zoo eentonig en toch zoo bont en gejaagd,...o, ik weet niet hoe ik 't zeggen zal,...maar 't is mij hier ..'t hoofd duizelt mij er van!"

Een nieuwe hoestbui belette hem voort te gaan. Verbaasd en tegelijk verschrikt, sprong Freunberg van zijn zitplaats op en, zijn vriend de hand op het hoofd leggende, zeide hij:

"Kom, kom! Weder opgewonden? Zoo'n zware lading op een licht geweer? We zijn hier immers niet opgeprikt. Als Tom getrouwd is en bij zijn plan blijft—waar we hem natuurlijk aan houden zullen—dan gaan we weldra in Transvaal koren planten en in de bosschen loopen."

"Neen, neen, dat nooit!" riep Bill woest. "O, God, neen, niet met hen!"

Freunberg's verbazing steeg ten top. Zoo had hij Bill nog nooit gezien. Zou deze het zijn broeder mogelijk kwalijk nemen, dat hij zich een vrouw nam? Zou hij jaloersch op haar wezen? Dat kon niet! Bill, de goede, opofferende,

onbaatzuchtige Bill zou jaloersch wezen, en dat nog wel op het meisje, dat zijn broeder zoo gelukkig zou maken? Freunberg waagde toch een vraag.

"Is dat om haar?"

Gespannen wachtte hij het antwoord af, terwijl Bill, die juist met den rug naar zijn vriend voor het venster was gaan staan, weder in zijn stoel terugzonk en zich het gelaat met de beide handen bedekte.

Geen van beiden echter had het doodsbleeke gelaat opgemerkt, dat, op den drempel van het vertrek, hen met pijnlijk verwrongen trekken aanstaarde.

"Nu, antwoord dan!" hervatte Freunberg dringend.

Bill greep des vragers hand en, deze krampachtig drukkende, snikte hij op hartverscheurenden toon: "Ja."

Een zware zucht en een geluid als het kreunen van een slapende, die met een bangen droom worstelt, onmiddellijk op Bill's moeilijke bekentenis volgende, deed de vrienden hevig verschrikt opzien.

Een oogenblik daarna lag Tom, die op het punt stond van neer te storten, in zijns broeders angstig om hem toegesloten armen.

"Wat is 't, Tom? Wat scheelt er aan? In Godsnaam, geef antwoord!" smeekte Bill.

"Niets, niets!... zoo!... 't zal aanstonds over zijn," stamelde Tom, zijn broeder zacht terugwerende. "Kijk, ik ben alweer in orde!... Een duizeling... een zonnesteek, geloof ik... van middag in de *claim*. Ik heb 't strak ook gehad... 't Is zoo beroerd heet in de *claim*, weet je, zoo geducht heet!"

"Ja, 't zal een zonnesteek geweest zijn!" bevestigde Freunberg, die de noodzakelijkheid inzag, Tom's onwaarheid te ondersteunen. Doch toen begrijpende, dat er desniettemin een verklaring tusschen de broeders zou plaats hebben, nam hij, onder voorwendsel van een paar dringende bezigheden, afscheid.

Freunberg was reeds lang vertrokken, toen Bill en zijn broeder nog geen woord hadden gewisseld. Tom, die zijn stem niet vertrouwen dorst, was werktuiglijk naar de waschkom gegaan, om zich het hoofd af te koelen, iets, wat hij, terugkomende van den arbeid, elken avond verrichtte, en Bill, die, ten prooi aan een hevige gemoedsbeweging, zijns broeders verrichtingen met de oogen volgde, frommelde zenuwachtig een stuk courant in elkaar.

Toen echter Tom gereed scheen, en een oogenblik schuw en besluiteloos om zich heen zag, trad Bill, luid snikkende, op hem toe en vatte hem bij beide handen.

" O, Tommy, mijn lieve broer je hebt gehoord, wat ik daar straks heb gezegd . . Neen, neen !" vervolgde hij, toen Tom poogde te ontkennen..... " Neen je hebt 't gehoord. Maar heusch, je hebt niet begrepen wat ik bedoelde,...en ik meen 't immers niet !... Ik wou je maar niet meer tot last zijn, als je eenmaal een vrouw en ook kinderen hebben zal. Zie je, ik dacht, dat ik nu zelf ook geld kon verdienen, en jij zorgde al zoolang voor me !... Tommy, lieve beste broer, heb ik niet alles aan je te danken ? Och, toe, zeg dat je me gelooft, Tommy ?"

Tom antwoordde niet. Hij drukte Bill's handen nog vaster, als om dezen gerust te stellen, maar hij vermocht geen woord uit te brengen. Zijn arm hoofd duizelde, zijn denkvermogen was als verlamd en zijn tong weigerde hem den dienst.

Zwijgend maakte hij zijn handen uit die van zijn broeder los, zocht zijn hoed en drukte dien diep over de oogen. Doch bij de deur gekomen, keerde hij zich om, en toen, na een oogenblik van aarzeling, waarin hij zijn gedachten scheen te verzamelen, bracht hij met een stem, waarin teederheid en smart elkaar den voorrang schenen te betwisten, haperend en met moeite, uit :

" Goeden avond, Bill, goeden avond mijn jongen !"

V.

Denzelfden avond, waarop de in het vorige hoofdstuk vermelde gebeurtenissen plaats hadden, werd er bij Old Michael een feest gevierd. Het heuglijk nieuws van Michael's gelukkige vondsten was spoedig algemeen in de kampen verspreid. Men had den grootsten der beide diamanten reeds "goed geluk" gedoopt, en enkele grappenmakers hadden den ouden man aan het verstand weten te brengen, dat hij thans zedelijk verplicht was, om, bij wijze van offerande voor mevrouw Fortuna, eens een vaatje brandy of whiskey te schenken aan zijn vrienden.

En de oude man, die van vreugdevolle opgewondenheid toch al niet meer wist wat hij deed, was in een oogenblik voor dat plan "gevonden" en had dezen avond nu eenige kennissen en vrienden in of, juister gezegd, vóór zijn woning, verzameld.

Het gezelschap, gaandeweg nog vermeerderd met enkele nieuwsgierigen en belangstellenden uit de buurt, had zich geschaard om een paar groote houten tafels, waarop tal van langhalzige brandewijnflesschen, benevens vele vierkantjes en groote schotels met maïsgebak geplaatst waren.

Zooals in zulke gevallen gebruikelijk is, hadden de gasten hun eigen lampen medegebracht, en daar de maan niets dan een uiterst dun schilletje van zich liet zien, waren alle lichten ontstoken.

Het feest had een schilderachtig aanzien. Het woelig gezelschap, waaronder zich, behalve Maggy, geen enkele vrouw bevond, bestond uitsluitend uit delvers, die, hoewel reeds spoedig in een zeer feestelijke stemming verkeerende, echter geen feestdos konden te aanschouwen geven.

Volkomen in harmonie echter met de walmende, dansende oliepitten, wier fantastisch schijnsel het feestterrein met een matten, dansenden gloed verlichtte en wier zwakke, korte stralen den donkeren schemer een hoekje van zijn rijk schenen te betwisten, waren die ruwkatoenen boezeroenen, voor het meerendeel een stuk der krachtige, ruige borsten onbedekt latende, en die breedgerande hoeden, waaronder de bruine, gebaarde delversgezichten zoo opgeruimd uitkeken.

Reeds was men een uur bijeen geweest en de vroolijkheid, die onder deze mannen, wien nog geen verfijnde beschaving eenigen vormelijken dwang deed erkennen, reeds van af het eerste oogenblik heerschte, nam hard over hand toe. Eenige jongere leden van het gezelschap spraken er reeds van, met het dansen te beginnen, en, aangemoedigd door de afwezigheid van Tom Farson, dien men thans den minnaar van de schoone Maggy wist, was reeds verscheidene malen een hunner een bezoek gaan brengen aan de kombuis, ten einde de lieve gastvrouw, die druk in de weer was met de bereiding van het avondeten, een toertje af te bedelen.

Vooral Patrick zag men dezen tocht herhaaldelijk ondernemen.

"De brave jongen houdt niet van eerlijk gezelschap, als de tongen loskomen," lachte een der gasten, toen de Ier, na geruimen tijd onrustig te hebben rondgezien en herhaaldelijk blijk te hebben gegeven van zekere afgetrokkenheid, zich, zooveel mogelijk tersluiks, weder naar de hut begaf.

"Pas op, Michael, dat Zijn Iersche Heiligheid je dochter niet betoovert!" riep er een.

"Hij is immers verliefd op haar?" vroeg een ander.

"Als een vos op een kip!" hernam de eerste spreker, lachende om zijn eigen aardigheid.

Michael draaide zich ongeduldig op zijn bankje heen en weder.

"Jelui bent gek!" viel hij korzelig in. "Patrick is een goeie vent, en hij is een vrind van me, al praat jelui nog zooveel!"

"Dan behoef je hem ons niet over te doen!" mompelde de toegesprokene, terwijl hij, spotachtig naar Michael ziende, het hoofd vooroverboog en een slokje uit zijn glas opslurpte.

Intusschen was het voorwerp dezer minder vleiende beschouwingen den hoek van de woning omgeslagen. Rakelings schoof hij langs den muur voort, terzelfder tijd de aarde, waarop de metalen platen rustten, op een paar plaatsen met den linkervoet loswoelende. Toen stond hij plotseling stil, zag onrustig en luisterend in het rond, trachtte daarbij met zijn oogen het schermerduister te doorboren, stak vervolgens zijn arm door een der opengewoelde gaten, trok dezen een oogenblik later snel terug en borg daarna ijlings iets weg in een in zijn broekspijp opengetornd plekje.

Toen hij zich weder had opgericht, beefde hij over zijn geheele lichaam, en moest hij eenige oogenblikken tegen den muur leunen om zich weder te herstellen.

Hierna zocht hij Maggy op, die ongelukkig alleen was.

Het meisje schrikte, toen zij den Ier weder voor zich zag. Zijn sluw gelaat en raadselachtige oogen maakten, dat zij zich in zijn tegenwoordigheid steeds eenigszins beklemd gevoelde. Doch dezen avond was hij gast, en daarom vroeg ze, zoo vriendelijk mogelijk:

"Zoo, Patrick, alweer hier! Heb je zoo'n honger, of wou je vast een kop thee?"

"Neen, dankje, lief kind!" antwoordde Patrick, die op een overeind gezette ton had plaats genomen en met iets in ijn stem, dat volgens zijn bedoeling weemoed verraden ioest.

Deze poging scheen echter niet volkomen gelukt. Althans eerde Maggy, die, met een groote pan in de hand, rustig as blijven doorbakken, zich lachend om en vroeg:

"Wat scheelt er aan? Zeg! en waarom zie je zoo wit?"

"Als het hart lijdt, kan het lichaam niet gezond zijn," ıtwoordde Patrick tot opheldering, terwijl hij met strakken

blik naar Maggy's pan staarde en den toon van zijn stem zoo dof en zwaar maakte, dat deze onder uit de ton scheen voort te komen.

Maggy kon een gebaar van afkeer niet onderdrukken.

„Gaat het niet goed met je zaken?" vroeg ze, om het gesprek, dat een voor haar onaangename wending dreigde te nemen, op een veiliger onderwerp over te brengen.

Doch Patrick, in wiens bedoeling dit volstrekt niet lag, deed, alsof hij haar niet verstaan had, en sprak klagende:

„Ik zou 't je niet verteld hebben, maar, nu je me er zoo naar vraagt, zal ik 't je dan maar zeggen. Ik heb niets geen plezier meer in mijn leven. Zie je, alles is nu tusschen Tom en jou in orde, en daarom is 't, dat ik niks geen plezier meer heb. Ik had al zoo eens tegen mezelf gezegd: als Maggy je hebben wil, wat ik niet denk, want je bent eerder een eindje aan den leelijken kant...... en niet heelemaal zoo'n jonge kerel meer — als ze dan, zoo zeg ik tegen mezelf, er van thuis is, dan ga je met haar weg naar een streek, waar niets dan fatsoenlijke menschen wonen, en dan ga je in een huis met vier groote kamers, waarvan er een heelemaal alleen is, om de lui te ontvangen, die je een visite brengen, en dan klee je haar an in zij en allerlei kostbaar spul en koopt haar een spider en een knecht en allerhande gouden dingen, en dan hoeft ze niet meer te werken, zooals een ordinaire delversvrouw, maar dan laat ze alles doen door de bedienden en gaat in de zijden japon en in de spider haar bezoeken maken en dan geven de Wel-Edele Patrick en echtgenoote partijtjes aan de voorname lui van hun kennis en liggen op de sofa en lezen een boek en wenken aan de bedienden wat ze hebben willen."

„Dat zou toch erg vervelend zijn!" merkte Maggy op.

Zij had moeite gehad den loozen Ier niet met een vinnigen uitval het zwijgen op te leggen, doch de heimelijke, onverklaarbare vrees, die zij voor hem koesterde, deed haar geduld oefenen. Als Tom maar kwam, dacht ze, dan was ik van den vent af, en onwillekeurig gaf ze aan dat verlangen uiting;

„Waar of Tom toch blijft! Toe, ga eens zien of hij er nog niet is."

Patrick beet zich op de dunne lippen. Met opmerkzamen blik had hij uit Maggy's bewegingen, die het steeds drukker scheen te krijgen met haar bakkerij en den spreker zorgvuldig den rug bleef toewenden, trachten op te maken,

welken indruk zijn welsprekendheid en verlokkende voorstellingen op haar maakten. Dat die indruk het tegendeel van gunstig was geweest had hij, ook zonder Maggy's vraag, duidelijk genoeg begrepen. Doch hij liet zich niet van zijn stuk brengen en, doende, als had hij de vraag niet verstaan, hernam hij:

"En toen zei ik tot mezelf: "Patrick, je zou een leventje hebben als een Gouverneur en Maggy als een Gouverneursche, en Maggy zou een groote dame zijn, er als er dan wat van dat kleine goed......"

Hier maakte het meisje zulk een geraas met haar keukengereedschap, dat de spreker verplicht was even op te houden. Nauwelijks echter kon hij zich weer verstaanbaar maken, of hij hervatte, met tranen in de stem:

"Maar nu gaat ze met een ander trouwen en nu wordt ze de vrouw van Tom Farson," en, als toegevende aan een edelmoedige opwelling, die tevens moest lucht geven aan zijn bezwaard gemoed, riep hij, van zijn ton springende, jammerend uit: "Maggy, ik hoop, dat 't je nooit berouwen zal. Ik hoop dat het je altijd goed zal gaan en dat je nooit gebrek zal hebben, en dat, als je gebrek hebt, dat je dan bij mij zult komen en zeggen zult: Patrick, weet je nog wel van dien avond in de kombuis? Zeg, weet je nog wel? Hier ben ik, en help me nou!"

"Ja, ja, ik zal 't doen. Als 't zoover is...." viel Maggy ongeduldig in.

"En dat Tom," ging Patrick ongestoord en met een weemoedige cadence in de opsomming van wat hij al hoopte, voort, "een goed man voor je mag wezen. En dat hij van je mag blijven houen. En dat je hem eerlijk en godvreezend zal bevinden. Want zie je, ik geloof nog zoo niet alles, wat de jongens in het kamp van hem zeggen, en al is hij vroeger misschien gebrekkig geweest in de geboden, er zijn verdoolden, zie je, die weer teruggezien zijn op het pad van 't licht en van de braafheid!"

Terwijl Patrick dit laatste op een zalvende wijze voordroeg, was hij op Maggy toegetreden en wilde hij zijn hand op haar schouder leggen, toen het meisje zich verwoed omkeerde en hem verschrikt deed terugdeinzen.

"Wat weet je van Tom? Zeg, gemeene gannef, wat weet je van hem? Durf me eens aanraken, als je 't hart hebt! Ga weg, zeg ik, of ik roep om hulp. Je hebt me al zoo lang verveeld, je walgt me! Maar ik ben niet bang

voor je kwaaie streken! Ga weg, zeg ik je!" en trillende van drift, deed Maggy nog een stap nader.

Ja, ik ga al! antwoordde Patrick, wiens gelaat vaalbleek geworden was. "Maar herinner je dezen avond. Je zult er nog wel eens berouw van hebben, dat je niet naar me hebt willen luisteren?"

Met deze woorden verliet hij haastig de kombuis.

Ze zal gauw anders praten, dat malle nest," mompelde hij. "Wacht maar tot we allen een maand ouder zijn. Zoo'n ingebeelde deern," en met een valschen, zegevierenden glimlach begaf hij zich langzaam naar het gezelschap aan de andere zijde van de hut terug.

Dit vermaakte zich inmiddels met het ophalen van eenige dier verschrikkelijke gebeurtenissen, welke in een maatschappij als die te Kimberley zoo veelvuldig voorkomen.

"Hebben jelui al gehoord van dat zaakje in de *Gentlemen's claim?*" vroeg Gaisford, in de wandeling de *Diamond News* genoemd, terwijl hij gewichtig rondzag.

"Neen, neen!" riep men van alle kanten en, de ellebogen op tafel zettende, maakte men zich onmiddelijk gereed het verhaal, indien slechts akelig genoeg, naar behooren te genieten.

"Wel," begon nu Gaisford, "jelui kennen allemaal dien Portugees, die 's avonds altijd zit te spelen in de *Professional Friends?*"

"Waarachtig ken ik hem. Hij speelt valsch. Hij merkt de kaarten met de phosphorkoppen van lucifers!" viel Rindy de Speler, die ook van de party was, in.

De verhaler wierp Rindy een verstoorden blik toe.

"Dat wisten we al, dat heb je ons al zoo dikwijls verteld. Nu, de Portugees, Lores noemt de snaak zich, geloof ik...."

"Lopez," verbeterde Rindy.

"Lopez dan, ook goed. De Portugees komt verleden aan *Gentlemen's claim* en zegt, dat ie de kampkoorts heeft en dat ie zoo beroerd slap in zijn beenen is, dat ie dien avond niet meer naar huis kan. Jelui begrijpt, dat de *gentlemen* daar niet veel oog op hadden, maar Lopez doet, alsof ie dat allemaal niet ziet. Hij gaat lang-uit op een veldbed liggen, haalt een proppie tabak uit zijn broekzak en een papiertje uit zijn *nevermind* *) en fabriekt zoo'n papieren sigaartje. En wat zeit ie toe, denk je?"

*) Een breedgerande, vilten hoed.

"Dat ie een potje whisten wil!" meende Rindy de Speler.

"Ja, dat zou jij nou zeggen," antwoordde Gaisford, verontwaardigd over deze stoornis. "Maar nou wou ik, dat jij je opmerkingen in je zak hield en me niet in de rede viel!"

"Je vroeg 't me immers," bromde de lastige toehoorder.

"Née, ik vroeg 't je niet. Dat "denk-je?" hoort zoo maar thuis in de manier van vertellen."

"Hij heeft gelijk, laat hem nu uitspreken!" riepen de overigen ongeduldig. "Kom, Gaisford, ga door!"

"Toen zeit ie, jongens, zeit ie, de ouwe man heeft honger en de ouwe man heeft dorst ook; en toen ze 'm wat voorzetten en naar 't werk willen gaan, doet ie, alsof ie beleedigd is, en zegt, dat zoo iets niet te pas komt tegenover een gast. 's Avonds wordt er gespeeld en wordt de Portugees dronken, ten minste hij doet alsof ie dronken is, en vertelt hoe ie in Mozambique slaven opkocht en zoo nog een heelen boel meer. Toen hoort ie de lui, zoo over het glas heen, over allerhande zaken uit en schenkt ze maar in van den brandewijn, net alsof ie in zijn eigen keet zat. Den volgenden morgen gaat ie al vroeg weg en zegt nog: Adie, ik blijf je dankbaar, jelui zijt goeie kerels! Twee dagen later—dat is nu verleden nacht geweest—wordt één van de *gentlemen*—de compagnon was in de stad—wakker door een douw onder zen neus. Wie is daar? zeit ie, maar ie krijgt er geen asem op en één, twee, drie, snurkt hij weer als een olifant. Toen ie van morgen, al mooi laat, wakker wordt, vindt ie zen compagnon, je weet wel, dien goeien Werner met dat rare oog...?"

"Jawel, en toen?"

"Dien vindt ie, met een diepe snee in zijn hals en nog dooier as een stokvisch, vlak bij de mijn, aan den weg in een greppel liggen, en toen ie denkt, of er ook onraad zou zijn, en naar de hut teruggaat, toen ziet ie, dat ook de diamanten gevlogen zijn."

Met zekere tevredenheid keek Gaisford in het rond, om de uitwerking van zijn nieuwtje gade te slaan. Als meer verhalers voelde hij, dat het belangwekkende der mededeeling voor 't oogenblik ook hemzelven tot iets belangwekkends maakte.

"Maar hoe kwam 't, dat die slaapkop niet wakker werd, toen ie dien douw kreeg?" vroeg Rindy, begeerig, om een kleine wraakoefening te nemen over des vertellers beschamende terechtwijzing van daar even.

"Dat zal ik je zeggen," antwoordde Gaisford, den ander zegevierend aanziende. "De Portugees had hem een spons met chloroform onder den neus geduwd."

"Hè!" klonk het eenstemmig uit den mond der verraste toehoorders.

"En hoe wist ie, dat het de Portugees was?" hernam Rindy, die den moed nog niet opgaf, met een spottend lachje.

"Omdat zen paard uit den stal was gehaald, en de Portugees van morgen verdwenen is. Ze hebben 'm om vijf uur door de Vaal zien rijden en hij moet nu al halfweg Bloemfontein of Winburg zijn.

"En dat, nu 't ruim drie weken zoo rustig is geweest!" treurde een der gasten.

"Nou, dat was nog wat anders bij ons in Californië!" verklaarde zijn buurman met zekeren trots. "Daar zou je den een den ander zien aankijken, en dan zei de een tegen den ander—uit speelsigheid, weet je!—wat moet je? en niks meer, en dan zei de ander, bij voorbeeld: wat moet jij? en niks meer, en dan riep de een tegen de lui, die er bij stonden: Heb jelui gehoord, wat ie gezeid het? Ja, zeien dan de lui, en dan gingen de twee, die woorden hadden, tien pas van mekaar staan, en as er dan zoo iets as een sheriff bij was, dan zei-d-ie: Ik was 't haast vergeten, verduiveld, 't is waar ook; ik moet bij Harfield zijn! of zoo iets van die soort, en dan had ie net zen rug gedraaid of je hoorde: pif! pif! en dan was er alweer bloed te zien. Ja, bij ons in Californië was dat nog heel wat anders! Zoo herinner ik me..."

De man, die aldus sprak, was, evenals Gaisford, een verteller van gezag, en al was men gewoon, zijn verhalen nooit dan met de toevoeging van eenige korreltjes zout te genieten, toch hoorde men hem gaarne.

Toen nu de phantasie der toehoorders door den eersten spreker tot de behoorlijke spanning was gebracht, toonde het gezelschap, dat door het gestadig leegen der glazen buitendien reeds terdege was opgewekt, zich zeer begeerig weder een en ander uit het vaderland der wijdvermaarde broeders, de Amerikaansche dolvers, te hooren.

Met ingehouden adem luisterde men naar de bloedige tooneelen, door den Californiër in diens eigenaardigen verhaaltrant geschilderd, en, zelven omgeven door honderden misdadigers, in wier hoofden zich, in het eigen oogenblik, ontwerpen voor nieuwe wanbedrijven vormden, verlustigden

zich deze woeste mannen met dierlijke vreugde in de verschrikkelijkheden, hun uit een nog verdorvener maatschappij in schelle kleuren gemaald.

De eenigen, die niet naar den Californiër luisterden, waren Old Michael en Patrick. Beiden werden te zeer beziggehouden door hun eigen gedachten. Michael, die afgetrokken voor zich heen staarde en, telkens wanneer men 't woord tot hem richtte, als uit een droom scheen te ontwaken, kon niet anders dan aan het geluk denken, dat hem, hoelang hij 't ook reeds had verwacht, zoo op eens in den schoot was gevallen. Zijn stoutste wenschen waren plotseling verwezenlijkt geworden. Hij was thans in staat den langbegeerden claim te koopen, waaruit hij schatten zou kunnen te voorschijn roepen, en binnen een jaar, ja, misschien eerder nog, zou hij de rijkste man van heel Kimberley kunnen zijn. Gelijk een schoolknaap, die zijn heerlijke verwachtingen van de voor de jeugd steeds rozenroode toekomst bij zichzelven opsomt, leefde de oudeman reeds nu in de genietingen,die hij zich door zijn rijkdommen scheppen zou. Zijn geheele leven was een aaneenschakeling geweest van zorgen en ontberingen,doch nu was eindelijk de dag aangebroken, waarop hij, na zooveel jaren wachtens, het loon voor zijn geduldig lijden ontvangen zou.

O! dat zijn vrouw nog leefde! Dat ook zij mocht meegenieten van het zuurverdiend geluk! Wat een zaligheid zou het haar geweest zijn, Maggy een groote dame te zien! Want dat zou zijn dochter worden. O, ze zou geld hebben, zooveel als ze maar wenschen kon, ja meer nog, want, in verhouding van hetgeen haar wachtte, waren de wenschen, die hij haar toedichtte, bespottelijk bescheiden! En Tom... maar waar was de jongen toch? De gasten hadden reeds herhaaldelijk naar hem gevraagd, en het was toch waarlijk te gek, dat hij, die in de eerste plaats had behooren tegenwoordig te zijn, nog altijd op zich wachten liet!

De Californiër was aan het einde van zijn verhaal gekomen, en oogenblikkelijk begonnen zijn onstuimige toehoorders allen tegelijk hun opmerkingen daarover uit te galmen, toen Patrick van de opgewondenheid en drukte der delvers gebruik maakte, om opnieuw ongemerkt uit den luidruchtigen kring te sluipen.

Op Michael toetredende, tikte hij dezen op den schouder en vroeg:

"Waar blijft Tom toch?"

"Ik weet 't niet; ik denk, dat er iets met Bill aan de

hand is," antwoordde de oude man en, opstaande, vatte hij den Ier bij de mouw, verwijderde zich toen met dezen op eenigen afstand van het rumoerig gezelschap en fluisterde, natuurlijk op zijn diamanten doelende :

"Heb je ze al gezien ?"

"Ja wel," antwoordde Patrick snel.

"O," zeide Michael, weder in gepeins verzinkende en langzaam met zijn metgezel in 't duister op en neer wandelende.

Na een paar minuten richtte hij het hoofd weder op en vroeg met een uitnoodigenden blik :

"Wil je ze nog eens zien ?"

"Neen, neen, van avond niet !"

De schelm begon onrustig te worden, en hoewel hij niet kon begrijpen, hoe zijn slachtoffer de misdaad zou hebben ontdekt, meende hij dezen toch eens te moeten polsen.

"Heb je die steenen dan zoo dicht bij de hand ?"

"Ja..., neen... bij een buurman, weet je. Maar ik zou ze even kunnen laten halen."

Patrick schepte weder adem.

"Je hebt ze dus nog niet verkocht ? Verduiveld, dat is verstandig, de prijzen zijn aan 't rijzen ; ik zou nog maar wat wachten."

"Ja, ja, zeker !" stemde Michael, vergenoegd aan den baard trekkende, toe. "Ik moet eerst van alle kooplui hier in de stad weten, wat ze waard zijn. Ik wil er veel geld voor hebben, den hoogsten prijs ! Zeg," vervolgde hij, zijn stem doende dalen en Patrick staande houdende. "Kan je zwijgen ? Ja, hè ? Jou kan ik vertrouwen, hè ? Jij zou geen loopje nemen met den ouden Michael, hè ?"

Patrick meende te bespeuren, dat er nog een nieuw zaakje te doen was.

"Kijk, Michael," antwoordde hij op een gemoedelijken, bijna zalvenden toon. "Als je iets op je hart hebt en je denkt : Michael, aan wien zal je dat nou er eens kunnen vertellen, wie is er nu wel zoowat in 't kamp, waartegen je eens ronduit praten kan ?—en je gaat alle jongens na, zoo maar op de rij af, en je denkt dan eindelijk : neen, niemand ! dan zeg je bij jezelf : maar wat ben ik een ezel en een gans, daar vergat ik zoowaar Patrick ! En dan kan je er bij zeggen, uit mijn naam : want dat is een vent, die eerder zijn pink met een knijptang zou afknippen, dan dat ie een vriend bedriegen zou."

Michael knikte en drukte bewogen Patrick's hand.
"Ik wou je vragen of jij den *claim* van Lansbergh ook kent?" zeide hij toen.
"Waarom."
"Omdat"...... aarzelde de oude man.
"Nu?"
"Omdat...... omdat de claim van Lansbergh de beste van heel de Velden is."
"O!" ontviel den teleurgestelden Patrick. "De sukkel heeft zeker weer een van zijn gekke invallen," dacht hij, en binnensmonds deed hij er nog een krachtige verwensching bij.
"Ken je hem niet?" hernam Michael.
"Neen, ik ken hem niet," antwoordde Patrick en, een vinger langs den neus leggende en schijnbaar diep nadenkende, vervolgde hij: "Maar die zal wel te krijgen zijn. Lansbergh is zoo kaal als een visch. Ik heb juist een stuk of wat vorderingen op hem te innen."
"Ja?" riep Michael verheugd. "Ik koop ze, ik koop ze. Hoeveel is 't?"
"Ik zal dat zelf wel eens voor je trachten klaar te spelen, dat is veel beter." De schelm had juist weder onwaarheid gesproken en dreigde er nu in te loopen. "Zie je, als jij 't doet, ouwe, dan zegt de ander—want dat is een leepe!—wel, zeit-ie, ik zal dat ei zelf wel eens uitbroeien. Wacht dus liever een dag of wat, Michael, en zie dan eens hoe ik dat zaakje voor je heb opgeknapt!" en vreezende, dat Michael bij zijn eerste voornemen blijven mocht, voegde hij er bij: "Laat ons nu naar de heeren daar teruggaan. Wat die gekke schreeuwer ze weer zal voorgelogen hebben! Bah, die lui moeten altijd wat met bloed te doen hebben. Het schijnt waarachtig wel, of dat hier al niet goedkoop genoeg is!"

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

Terwijl het gezelschap voor de hut zich nog te goed deed aan de vreeselijke verhalen van den Californiër en diens mededinger Gaisford, en Michael den kostbaren raad van zijn vriend Patrick inwon, had er in de kombuis, waar het avondeten nog steeds op 't vuur stond, een gewichtig onderhoud plaats.

Toen Tom zijn broeder had verlaten, was hij de straat opgegaan. Waarheen, wist hij zelf niet. Hij dreigde te

stikken en had behoefte aan lucht. Geruimen tijd duurde het, vóór hij zijn gedachten genoegzaam verzameld had, om over het gebeurde te kunnen nadenken.

O, hij gevoelde zich onbeschrijfelijk rampzalig. Hij had Maggy zoo lief; het was zijn eerste en eenige hartstocht, en deze had onuitroeibaar diepe wortels geslagen in zijn ziel. Doch tegenover dien hartstocht stonden de innige liefde en vereering voor den eenigen broeder en het besef van een verplichting, die, dagteekenend van zijn moeders stervensuur, hem het hoogste gebod was. Tot hoeverre die verplichting zich kon uitstrekken, trachtte hij zelfs niet na te gaan. De logica, die hem bij meerdere ontwikkeling de middelen aan de hand zou hebben weten te doen, om zijn plichtsgevoel te wijzigen naar den aard zijner wenschen, ontbrak hem geheel.

In bangen tweestrijd dwaalde hij, met snellen tred en als voortgejaagd door een kwaden demon, over het Buitenveld. Eindelijk echter was zijn besluit genomen. Hij zou Maggy ter wille van zijn broeder opgeven! De onzekerheid, die hem nog pas het verhitte brein tot waanzinnig wordens toe martelde, was nu geweken; alleen de smart was overgebleven. Met het heldhaftig besluit had hij een geheel leven achter zich afgesloten en een blijde, een heerlijk schoone toekomst vernietigd.... neen, erger dan dat! niet alleen vernietigd, maar ingeruild voor een andere, waaraan hij niet dan met den angst van den stervende, die zich voor eeuwig verloren voelt, denken kon! En de arme Tom, de krachtige, de trotsche man, overstelpt door zijn naamloos leed, liet zich op den grond neder en kermde en weende als een kind!

Toch was zijn strijd nog niet volstreden. Zoo spoedig mogelijk moest Maggy het weten, dat hun levensdraden, zoo kort aaneengeknoopt, zich plotseling voor immer weder hadden losgewikkeld!

Tom stond op, wischte zich de tranen uit de oogen en sloeg den weg naar Maggy's woning in.

— Freunberg had wel gelijk gehad, toen hij beweerde, dat niet alleen de geschiedenis haar helden heeft!

Maggy was alleen. Eerst slaakte zij een kreet van blijde verrassing, toen zij Tom eindelijk voor zich zag, doch eensklaps week zij ontsteld terug. Tom's marmerwit gelaat was nauwelijks te herkennen en uit zijn wezenlooze blikken sprak zulk een stille, woeste smart, dat Maggy onwil-

lekeurig haar handen uitstrekte, als om een schrikbeeld af te weren.

"Tom!" bracht ze eindelijk, nauw hoorbaar uit. Op eenmaal was haar het denkbeeld ingevallen, dat hij gek geworden was.

Tom antwoordde niet. Als een slaapwandelaar ging hij naar een hoek van de kombuis en zette zich, zonder het meisje aan te zien, op een bank neder.

"Maar wat is er dan toch?" vroeg Maggy met onuitsprekelijken angst.

"Ik kom afscheid van je nemen, Maggy," klonk het eindelijk op doffen toon.

"Afscheid nemen?"

"Ja, Maggy, en voor altijd!"

"O, God!" snikte het arme meisje en, voor Tom op de knieën vallende, vatte zij zijn beide handen en trachtte in zijn oogen de dadelijke oplossing te lezen van dat bange raadsel. Toen ging zij, met klimmende ontroering, voort: "Maar zeg me dan toch, waarom, Tom! Heb ik je niet genoeg lief, en heb je niet zelf zoo vaak gezegd, dat je ook mij liefhebt? Tom, mijn eigen, mijn dierbare Tom, heb ik wat gedaan, dat je me zoo op eens van je stoot? O, zie mij aan, Tom, en zeg, dat 't een grap is... dat je het niet hebt gemeend... dat ik droom! Maar antwoord dan toch, of wil je, dat ik krankzinnig worde!" riep het meisje in wilde wanhoop.

"Ik zal 't je zeggen, Maggy," sprak Tom ten laatste en, zijn handen, met een gebaar van machtelooze smart, uit de hare terugtrekkende, begon hij met bevende stem en afgebroken:

"Toen ik je vroeg... of je mijn vrouw... Maggy... deê ik wat mijn hart mij gebood... maar andere plichten... heel oude plichten... je begrijpt wel!... Ik weet wat armoede is en gebrek en ik mag... Maggy... ik mag niet, ik mag niet!"

"Maar we zullen immers zoo rijk zijn, Tom," onderbrak hem het meisje.

Tom schudde moedeloos 't hoofd en, langzaam opstaande, wankelde hij, de hand aan 't voorhoofd, naar de deur. Doch Maggy hield hem terug.

"Dan houd je ook niet van me, Tom! Heb ik er ooit tegen opgezien het hardste lot met je te deelen? Neen, neen, ik verlangde er zelfs naar! Ik zou je toonen, dat ik

waard was je vrouw te zijn, Tom!" ging ze opgewonden voort, en nog heviger schreiende, herhaalde ze op een toon, die Tom het hart vaneen reet, "maar ik zie 't wel... je hebt me nooit liefgehad!"

Tom wendde zich om.

"Zeg dat niet, Maggy!" riep hij hartstochtelijk. "O, geloof me, ons scheiden valt me zwaar genoeg; maak het niet zwaarder nog door verwijten! Met jou, Maggy," voer hij met woeste bitterheid en door bezieling welsprekend geworden, voort, "ontvalt mij alles, wat ik, naast Bill, op de wereld had! Jij was de eenige zonnestraal, die er ooit heeft geschenen op mijn donker pad; jij was 't, die mij verzoende met een leven, dat geen enkele seconde van onvermengd geluk had gekend! Ja, Maggy, ik had je lief, ik voel 't en weet 't beter dan ooit, nu ik je verliezen ga! Jij was 't Maggy, die den vloek wegnam, dien ik had uitgesproken over 't uur, dat mij geboren zag worden!"

En toegevende aan een onweerstaanbaren drang, sloot hij het meisje in zijn armen en smeekte in vervoering:

"Neen, Maggy, zeg dat woord niet meer! Ik kan het niet dragen... mijn maat is reeds vol!"

Een oogenblik hield hij haar omvat en overdekte haar gelaat met kussen. Toen, met een laatste inspanning van krachten, liet hij haar los en snelde heen.

Met een akeligen gil stortte Maggy op den vloer neder. Toen ze weder bijkwam, was zij omringd door haars vaders gasten.

Verbaasd over het uitblijven van het avondeten, was Michael zelf eens naar de kombuis gegaan, om die vertraging uit te vinden en het opdienen der schotels zoo mogelijk eenigermate te bespoedigen. Enkele lampen dreigden reeds uit te gaan en het grootste gedeelte der gasten verkeerde in zulk een opgewonden toestand, dat het tijd werd uiteen te gaan.

De Californiër en Gaisford, door naijver verbitterd en beiden half beschonken, wisselden onophoudelijk allerlei hatelijkheden en wierpen elkander voortdurend uitdagende blikken toe. Ook waren de kaarten voor den dag gehaald, een oud, vuil en vettig stel, dat Rindy toevalligerwijze in zijn broekzak had, en als naar gewoonte was met de kaarten ook de aanleiding voor twisten gevonden. Elk oogenblik nam het rumoer toe; het goud rinkelde over de tafels, kwinkslagen en scheldwoorden, vloeken en bedreigingen volgden

elkaar al sneller en sneller op—in één woord, men was tot het gewone slotbedrijf van elk delversfeest genaderd.

Old Michael, zelf niet geheel nuchter meer, was, zooals wij daar aanstonds zeiden, poolshoogte gaan nemen in de kombuis. Een weinig waggelend en halfluide een der liederen zingende, die zich straks ook uit de schorre kelen der gasten hadden doen hooren, trad hij de keuken binnen, toen hij op eenmaal, als door den bliksem getroffen, staan bleef. Was hij dronken, dat hij zijn bezinning kwijt was? Hij streek de hand over de oogen en wilde een stap voorwaarts doen, doch was als aan den grond genageld. Eindelijk kwam hij weder tot zichzelf. Hij trad op zijn kind toe, knielde neder, lichtte haar hoofd op en legde dit op zijn arm. Hij wilde haar toespreken, doch de stem bleef hem in de keel steken; met de dikke zweetdroppelen op het voorhoofd, staarde hij vol ontzetting in Maggy's levenloos gelaat.

Zóó had hij haar nog nooit gezien. Hij zou zich niet hebben kunnen herinneren haar anders te hebben gekend dan als het gezonde, blozende, krachtige meisje, dat sedert haar zevende jaar nog door geenerlei ziekte was bezocht. O, ze was dood! Ja, ze was dood! En de oude man gilde:

"Help, help! mijn kind, mijn Maggy!"

Hoe groot het geraas van het feest ook was, Michael's angstkreet had het overstemd. Allen waren opgesprongen en zagen elkaar zwijgend en verschrikt aan.

"Riep de oude daar niet om hulp?" vroeg een hunner, doch vóór er nog kon geantwoord worden, stormden allen overhaast naar de plaats, vanwaar de kreet vernomen was.

"Mijn God, Michael, wat is er aan de hand?" vroeg Rindy, die het eerst in de kombuis was en, evenals zij, die hem onmiddellijk volgden, een uitroep van schrik niet weerhouden kon.

"Dood!" antwoordde de oude man dof en zonder op te zien.

De gasten bewaarden een welsprekend en plechtig stilzwijgen; roerloos stonden de daareven nog zoo luidruchtige mannen om de treurige groep. De kombuis was geheel vol, doch de stilte was zoo volkomen, dat men buiten de krekels hoorde piepen.

"Maak eens plaats!" klonk het op eenmaal van de achterste rij der buitenstaanden, die zich voor de deur verdrongen, en haastig baande zich de Californiër, thans geheel

nuchter, een weg naar voren.

"Ze is niet dood !" zeide hij toen, het meisje nauwkeurig beschouwende, en de breede hand op haar hart leggende.

Met een zacht, verheugd gemompel werd deze mededeeling door de omstanders ontvangen, en hier en daar vernam men een nauwelijks hoorbaar: Goddank!

Ook Michaels gelaat had eensklaps een geheel andere uitdrukking aangenomen.

"Niet dood?" stamelde hij, met een van vreugde trillende stem.

De Californiër schudde even het hoofd. "Breng een doek en water !" beval hij. "Gauw wat !"

In een oogenblik was er een waterkruik en een halsdoek—van een der gasten—aangegeven. De Californiër ontblootte nu Maggy's borst, lichte haar hoofd nog wat hooger op en legde kompressen op de slapen, de kruin en den boezem.

Met angstige spanning zagen de omstanders toe; slechts een enkele onder hen dacht bij het aanschouwen van Maggy's fraaigevormden, blanken hals en borst niet alleen aan de vreugd, weder een teeken van leven daaronder te mogen waarnemen—die eene onkuische blik behoorde Patrick.

Na weinige minuten opende Maggy de oogen, en opnieuw hoorde men een verheugd gemompel onder de aanwezigen.

"Waar ben ik? Wat is er?" steunde het meisje.

"Bij je vader, kind, bij je ouden vader, mijn lieve, goeie, beste Maggy !" antwoordde Michael, wien de vreugdetranen langs de wangen vloeiden.

Met een flauwen, onzekeren blik zag Maggy schuw in het rond, waarna zo vermoeid haar oogen sloot. Gaandeweg scheen nu ook de herinnering aan het gebeurde van dezen avond terug te keeren, want haar lippen begonnen te trillen, en eindelijk barstte ze luide in tranen uit.

"Wat is er, Maggy? Wat is er, lieveling?" vroeg Michael, haar vast aan zijn hart drukkende.

"Niets, niets !" antwoordde het meisje, een poging doende om zich goed te houden. "Morgen, vader, morgen zal ik 't u zeggen," fluisterde ze den ouden man in 't oor.

"Dat was nou wat je noemen zou: een schok op de zenuwen," verklaarde de Californiër geruststellend. "En as een mensch niet op order is met betrekking tot zijn zenuwen, dan mot ie rust hebben. Kom, jongens, laten we maar

weggaan. We zijn hier volstrekt niet meer noodig!"

"Ja, ja, laat me alleen!" zeide Maggy gejaagd, "ik ben... nog wat duizelig!"

Oogenblikkelijk begonnen de gasten de kombuis te ontruimen.

"Neemt maar mee wat er nog staat, de flesschen en de karbonades en de rest!" riep Michael, zonder het oog van zijn kind af te wenden.

"Neen, we hebben geen honger meer," was het antwoord, en met een "goeden avond, Maggy, beterschap!" en een "Adie, ouwe!" tegen Michael, ging men uiteen.

Terwijl Michael zijn dochter naar bed hielp, na nogmaals een vruchtelooze poging te hebben aangewend om van het thans weder luid snikkende meisje de oorzaak van dien raadselachtigen "schok op de zenuwen" te weten te komen, sloegen de gasten van het verstoorde feest in troepjes den weg naar hunne woningen in.

Het laatst kwamen de Californiër en Mick Larn, een jonge delver, van wien men zeide, dat ook hij Maggy niet ongenegen was.

De beide mannen gingen zwijgend naast elkander voort. Ongeveer aan de grens van het kamp gekomen, scheidden zich hunne wegen, en reeds had de Californiër zijn metgezel goeden nacht! gewenscht, toen deze hem staande hield en zeide:

"Ik gaf vijf en twintig nieuwe *sovereigns* en een stuk van mijn rechterduim, als ik van avond in jou plaats was geweest!"

"En ik geef graag mijn heele hand en mijn *rifle* er bij, dat ik van avond in mijn eigen plaats ben geweest!"

"Jij?" vroeg Mick met de grootste verbazing. Hij had zijn kameraad tot nu toe steeds beschouwd als een man, die meer gevoel voor een *split* dan voor een vrouw had.

De Californiër legde de hand op Mick's schouder.

"In Californië zeien we altijd: het moot wel een verd.. de gek wezen, die zijn eigen verd.. de dwaasheden vertelt!"

En hierna ging ieder zijns weegs.

— — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —

Aan den horizon vertoonden zich reeds de bleeke, fletse tinten, die het morgenrood voorafgaan, toen Tom, uitgeput door de aandoeningen der laatste uren, voorzichtig en zon-

der geraas de deur van zijn woning opensloot. Vooraf had hij met het oor aan den wand geluisterd, of hij ook eenig gerucht hoorde. Doch het was doodstil daarbinnen ; Bill scheen te slapen. Toen had hij zijn laarzen uitgetrokken en was op de teenen binnengeslopen.

Een laag neergedraaide oliepit verspreidde van onder de papieren lampekap een beweeglijken, matten gloed over het onderste gedeelte van het vertrek en teekende over de meubelen en de muren de onrustige, gebroken schaduwen van de op tafel staande voorwerpen.

Langzaam en werktuiglijk begon Tom zich te ontkleeden. Nu en dan wierp hij een steelschen blik naar het bed van zijn broeder, wiens zware en onregelmatige ademhaling getuigde van benauwde droomen. Daarna zette hij zich op zijn katel neder en liet het hoofd op de handen rusten, toen hij werd opgeschrikt door een zacht gekreun van den slapende. Deze woelde zich telkens om en droomde somtijds luide. Tom stond op, trad naar zijns broeders bed en bleef, weder in gedachten verloren, een wijle op Bill's gelaat staren. Een bittere grimlach plooide zijn lippen :

" Zou hij nu voldaan zijn ?" zeide hij in zichzelven. Doch de grimlach verdween en, verschrikt over den loop zijner gedachten, onderdrukte Tom de korte opwelling van wrevel. Nog altijd den blik gericht op de dierbare trekken, die hem vaak zoo duidelijk zijn moeder voor den geest hadden getooverd, werden zijn oogen weder vochtig en was 't als sprak de dierbare doode hem in dit oogenblik kracht en troost in.

Onwillekeurig vouwde hij de handen en stamelden zijn lippen een gebed.

Toen begaf hij zich ter ruste. Geruimen tijd nog bleef hij zijn overdenkingen voortzetten, doch eindelijk hernam de natuur haar rechten ; de zenuwachtige snikken volgden elkaar met steeds langer tusschenpoozen op, zijn ademhaling werd gaandeweg rustiger, en weldra had een diepe sluimer hem voor eenige uren onttrokken aan het bewustzijn van een bange werkelijkheid.

(*Wordt vervolgd.*)

Lied om Regen.

Lieve regen ! druppel neder,
Toef niet langer, laaf het kruid ;
Geef natuur het leven weder :
Smachtend blaast zij d'adem uit.
Roos en anjer welken ;
Knop noch bloem is rood ;
Tot de kiemen in de kelken
Dorren geel en dood.

't Oeverbloempje staat te bleeken,
't Hangt met kroon en stengel neer ;
De uitgedampte, leege beken
Lekken 't nu den voet niet meer.
't Veld is naaktgetogen,
't Gras zijn kleuren kwijt ;
't Ligt alreeds tot hooi te droogen
Eer de zeis het snijdt.

In 't verschrompeld loof der boomen
Zit de vogel, stil en stom ;
Uit het drabbig nat der stroomen
Snakt de visch naar laafnis om.
't Rundvee staat te loeijen
Op 't gespleten land ;
't Wormpje ligt tot asch te schroeijen
In het gloeijend zand.

o Daal neder, lieve regen !
De aarde schreit u hijgend aan !
Red den oogst, des landsmans zegen ;
Laaf zijn zwart bestoven graan ;
Strooi weer geur en verwen,
Drenk vallei en vliet ;
Laat het loeijend vee niet sterven
En het wormpje niet.

Hoor, verhoor ons ! harten, handen
Heffen smeekend zich omhoog.
Langs die dorre, drooge landen
Waart zoo menig vochtig oog !
Geef de naakte gronden
't Lagchend feestkleed weer...
Zoo mijn tranen 't geven konden,
o, Zij vloeiden neer.

Matthias Claudius, door Tollens gevolgd.

Europeesche reisindrukken van een Afrikaanschen Boerenzoon.

Op uw verzoek, mijnheer de Redakteur, ga ik een verhaal geven van mijne ondervindingen in Europa gedurende de laatste helft van 1882. Om niet te vervelen zal ik zoo kort mogelijk zijn, en steeds het standpunt van een Boerenzoon in het oog houden.

Veroorloof mij om te beginnen met mijne indrukken omtrent het wijnmaken, want anders komen die te laat voor onzen aanstaanden perstijd.

Ik vertrok op den 23sten Mei 1882 per de stoomboot *Trojan* uit Tafelbaai, en kwam te Southampton op den 12den en te Londen op den 13den Junij aan. Ik vertrok van daar naar Holland, Duitschland, Oostenrijk, Zwitserland, Italië, keerde terug naar Zwitserland en Duitschland, ging vervolgens naar Frankrijk, van daar naar Belgie, en terug naar Holland en Engeland. Uit Engeland deed ik een uitstapje naar Ierland en Schotland, en ging toen andermaal naar Frankrijk, en wel naar het Zuiden, om daar, zoowel als in Spanje en Portugal, de manier van persen en wijnmaken te zien.

Zamen met mij reisden daarheen nog twee jonge Afrikaanders van het distrikt Worcester.

Wij vertrokken op den 4den October van Parijs naar Orleans, Tours, Poitiers, Angouleme, Libourn, Cognac, en arriveerden te Bordeaux op den 7den October. Den 8sten engageerden wij er een rijtuig (landeau) en gingen naar een groote wijnplaats, niet ver van de stad gelegen. Wij kwamen voor een prachtige poort, die de eenige toegang tot het woonhuis scheen te verschaffen. Eene Fransche vrouwelijke dienstbode deed de poort open. Deze poort, zoo werd ons verteld, wordt niet voor ieder opengedaan. Wij hadden onzen koetsier, natuurlijk een Franschman, met onze kaartjes naar binnen gezonden. Waarschijnlijk hadden wij deze uitzondering in ons belang te danken aan het feit dat wij van het verre Zuid Afrika kwamen. Doch, hoe het zij, wij dreven de prachtige wijnplaats, genaamd de Lamision, binnen.

Deze plaats is beplant met over de 200,000 wijnstokken. De eigenaar was niet te huis, doch de hoofdbestierder, een nette vriendelijke Franschman, kwam te voorschijn. Hij kon ons niet verstaan, maar had de beleefdheid aan de vrouw des

huizes, die Engelsch sprak, te gaan zeggen, dat er eenige Afrikaanders waren, die gaarne informatie over het wijnmaken wilden hebben.

Onmiddellijk kwam een nette schoone dame ons te gemoet. Wij maakten eene diepe buiging, naar Fransch gebruik, die door de dame met eene kontra-buiging werd beantwoord. Wij introduceerden onszelven en maakten haar het doel van onze komst bekend. Zij sprak tamelijk goed Engelsch, een zegen, die ons buiten de Engelsche kolonien niet te dikwijls te beurt viel. En de vriendelijke vrouw was met eens gereed ons alle informatie te geven.

Wij marcheerden naar den kelder, waar men juist bezig was met te persen. De hoofdbestierder onderrigtte ons en de dame diende als tolk. Wat wij alzoo te weten kwamen geef ik kortelijks terug.

De druiven worden, even als bij ons, in kleine balies op de kar gedaan en dan naar den kelder gebragt. Eerst worden al de rijpste en beste druiven afgesneden. In den kelder staat een soort van groote platform gebouwd, met een cementen vloer, om het koel te hebben, van 12 bij 20 voeten en 3 voet hoog. Op den platform is een stellaadje van hout geplaatst. De latten zijn juis zoo wijd van elkander dat de korrels gemakkelijk er door kunnen vallen. Op dit stellaadje worden de druiven gedaan en met de handen rond gewreven tot dat al de korrels van de stengels zijn, hetgeen zeer snel toegaat. De druiven worden dan op den genoemden platform, die een weinig hol van binnen is, met de voeten fijn getreden. De most loopt door twee geuten in groote emmers, die tweemaal zoo groot zijn als de onzen en telkens verwisseld worden. De most wordt dan gedaan in de groote gistkuip die minstens 20 leggers most kan bevatten. De doppen worden bij den most gedaan om te fermenteren.

De stengels komen in eene afzonderlijke balie en worden dan in een machine geperst tot dat al het sap er uit is. Dit sap der stengels wordt later tot wijn voor de arbeiders ·reid. De uitgeperste stengels worden vervolgens in een ›stgat geworpen om als wijngaard-mest te dienen.

De groote gistkuip wordt tot op eene zekere maat ·evuld en de most, met de doppen, ondergaat dan de fer- ›ntatie die eenige dagen duurt, voordat dezelve uitgewerkt en wel, eerstens, omdat de kuip zoo groot is, tweedens, ıdat het klimaat er zeer koel is, en derdens, omdat als het

begint warm te worden de kelder door waterpijpen, die er door loopen, op een zekere temperatuur wordt gehouden.

Als de fermentatie over, of als de kuip uitgewerkt is, wordt de most in een dertig-legger groot stukvat afgetapt, dat vooraf zwavellucht krijgt. Het nat blijft daar 7 of 8 weken liggen, wordt dan weer overgetapt en blijft dan meestal zoo liggen, totdat de wijn geschikt is voor de Europesche markten. Soms is de wijn al voordat die een jaar oud is geschikt. Alles hangt van de behandeling af. Aan dikwijls overtappen gelooft men niet, omdat de wijn daardoor te ligt wordt.

De doppen worden, nadat de most er af is getapt even als de stengels uitgeperst. Mogelijk dient dit sap als *derde klas Bordeaux.* Dat hebben zij ons wel niet gezegd, doch dat kunnen wij wel verstaan. De doppen worden ook, nadat de most er van afgetapt en het sap er uitgeperst is, in het mestgat geworpen, even als de stengels, en moeten tot hetzelfde einde dienen.

De Cognac-brandewijn wordt op Cognac en Medoc gestookt van het druivensap met doppen en al.

De tweede klas druiven worden, wanneer de stokken geheel kaal gesneden worden, op dezelfde manier bewerkt; doch omdat deze druiven niet zoo goed zijn is de wijn ook van minder kwaliteit, en wordt deze gewoonlijk *tweede klas Bordeaux of Claret genaamd,* dat wij echter niet voor minder dan 5 franken of 4s. 2d. Engelsch geld de bottel konden krijgen. Voor eerste klas Bordeaux moet men 10 of 12 francs d.i. 8s. 4d. of 10s. betalen.

Hierbij moet ik dan nog voegen dat de Fransche druiven lang niet zoo goed en geurig van smaak zijn als de onze. Ik ben er bepaald overtuigd van, dat als wij hier dezelfde moeite aan onze wijnen willen besteden als in Frankrijk, Spanje, Portugal en Duitschland, wij even goede en welligt betere wijnen zullen hebben dan genoemde landen leveren.

Ik kan u zeggen dat in Spanje en Portugal dezelfde tijd en moeite aan het wijnmaken besteed worden als in Frankrijk. De Spaansche en Portugeesche wijnen smaken ook meer naar de onze, dat wil zeggen naar onze goede wijnen, omdat het klimaat daar warmer en meer aan het onze gelijk is. Ik hoop dat onze wijnboeren mij zullen toelaten hun een raad te geven. Ik weet dat sommige hunner goeden wijn maken. Van hun goeden wijn heb ik ook in Engeland, Schotland en Holland gedronken. Ik weet

ook dat ik meer dan een glas Europeesche Sherry daar heb gedronken dat hier in het Zuiden is gemaakt. Maar dan weet ik ook dat velen hunner geheel en al onverschillig zijn omtrent hetgeen van hunne wijnen wordt. Valt het goed uit dan verkoopen zij den wijn aan den wijnkooper, en valt het slecht uit dan krijgt de stoker hem. Het is velen hunner ook onverschillig wie of het krijgt, want de een betaalt er bijna evenveel voor als de ander, en het miserabele kleine onderscheid dat de wijnkooper tusschen den goeden wijn van den eene en den slechten wijn van den ander maakt is hun niet de moeite waard en betaalt ook niet voor het extra werk. Daarom beginnen zij op den gewonen tijd te persen, anders komen zij niet klaar voordat zij schade lijden. Of de druiven dan al goed rijp zijn of niet, zij moeten geperst worden, en begonnen zijnde gaat het met allen spoed voort totdat de oogst klaar is. De goede en droogstaande druiven worden zamen met de slechte, geile en soms onrijpe druiven bij elkander geperst, in een warmen kelder, waar soms haast geen ventilatie in is. Geen het minste onderscheid wordt er gemaakt tusschen de goede en de slechte druiven. Zij worden bij elkander geperst, en bij elkander getapt en dikwijls, als de stukvaten reeds vol zijn, wordt de laatste en beste most in kuipen getapt. Het wordt dan met een vel, zeil, of stuk tafelgenees overtrokken, en als het tijd is om te verkoopen, wordt uit ieder stukvat een proefje genomen en naar de Kaap gebragt. Is het goed, dan neemt de wijnkooper het; deugt het niet, dan krijgt de stoker het, die voor al de wijnen, goed of slecht, evenveel betaalt. En het scheelt den wijnboer bitter weinig wie of den wijn neemt. Bij den een is de markt zoo goed of zoo slecht als bij den ander, en zoo gaan wij van jaar tot jaar, en van geslacht tot geslacht voort, tevreden met onze wijnen, tevreden met onze prijzen en tevreden met onszelven. Onze vaders hebben dezelfde wijnen gemaakt en nog minder er voor gekregen, en waarom zouden wij dan ontevreden zijn?

Neen, mijne vrienden, laat ons niet alzoo redeneeren. Wij hebben een al te goed land en klimaat om goeden wijn te maken. Ik heb mij in Duitschland laten verzekeren, dat daar firma's zijn die Kaapschen wijn koopen om den Rhijnwijn mee op te mengen, ten einde dien een goeden geur te laten krijgen. Geloof mij, dat onze Kaapsche wijn niet overal zulk een slechten naam heeft als men wel denkt.

Een ieder die goeden Kaapschen wijn heeft gedronken is er mede tevreden. Doch al wat men over klaagt is dat er te veel spiritus in is. Als wij onzen wijn goed maken dan is die hoeveelheid spiritus ook niet noodig. Trachten wij dan tot ons eigen bestwil en tot welzijn onzes lands, onzen wijn zoo goed te maken als wij kunnen. Al kunnen wij niet al onze kelders op een gelijken koeltegraad houden, wij kunnen toch onze beste druiven afzonderlijk persen. Wij kunnen toch de stengels van de druiven scheiden. De stengels geven den harden en wrangen smaak aan den wijn—niet de doppen. Wij kunnen ons toch de moeite getroosten om onze beste druiven des morgens in de koelte te persen. Laat ons de slechte druiven, en onze tweede klas druiven in de hitte persen, en daaruit wijn maken die slechts voor de kantienen en de stokerijen geschikt zijn. Wij kunnen toch onze kelders koeler houden en er meer lucht gedurende den perstijd laten inkomen. Wij kunnen proberen om onze goede druiven op een gemetselden platform te doen en de korrels van de stengels af te wrijven, en ze dan open te strooijen, zoodat de druif geheel afgekoeld kan geperst worden, en de most alzoo koud in de kuip komt.

Gelooft mij, mijne vrienden, dat die weinige moeite, waaraan gij spoedig zult gewoon zijn, niet te vergeefs zal zijn. Als iedere wijnboer slechts twee stukvaten goeden wijn maakte, zouden wij minstens een paar duizend leggers goeden wijn hebben, voor den uitvoer geschikt. De wijnkoopers mogen welligt niet het eerste jaar voor uwe goede wijnen naar waarde betalen; doch ik verzeker dat, zoo als het reeds nu gesteld is, hij het spoedig zal uitvinden wie hem goede wijnen levert. Er is nu een firma, die onlangs begonnen is, die bepaald voor de goede wijnen veel meer dan voor de ordinaire betaalt. En deze firma (stelt gij haar in staat om goede wijnen te leveren) is van voornemens naar Europa te gaan om te trachten daar een markt voor haren wijn te krijgen. Slaagt die firma, dan is ons doel bereikt, dan behoeft de wijnkooper ook niet bevreesd te zijn dat de wijn zuur in Europa zal aankomen; dan behoeft hij ook geen gallons spiritus om den wijn goed te houden.

Wij hebben in onze wijndistrikten een weggeborgen schat die hier in dezen zuidhoek begraven ligt. Al wat vereischt wordt om dien te voorschijn te brengen is goeden wijn te maken. Dien wijn zouden wij spoedig aan den man

brengen en er een buitenlandsche markt voor vinden. Nu, nu is de tijd daarvoor, nu de Phylloxera zoo vele Europeesche wijngaarden verwoest. Van de goede Kaapsche wijnen wordt in Europa met lof gewaagd. Onze wijnbouw behoort onze hoofdbron van inkomsten te zijn. Des lands schatkist behoort daardoor in een bloeijenden toestand te wezen. Daar is geen land in de wereld alwaar de sierlijke wijnstok beter tiert dan hier in het zuiden. Hoeveel "besjes sap" en ander nagemaakt gift moet men niet in andere landen drinken voor wijn, terwijl hier het heerlijke, gezonde en edele druivensap verstookt moet worden! Wie toch kan het dàar gelooven dat deze zoo gewilde drank hier bij duizenden leggers verstookt wordt? Waarom zullen wij dan niet het onze bijdragen om voor onszelven, ons land en ons nageslacht te zorgen?

Laat ons, wanneer wij wijnmaatschappijen oprigten, mannen van ons eigen vak aan het hoofd plaatsen, maar geen onbekende Europeanen, die hunne eigene bezigheden niet kunnen behartigen, en die evenmin van wijnmaken afweten als de vledermuis in de spelonken, mannen, die beter tehuis zijn in der soldaten leger dan in den wijnkelder. Laat ons eendragtig zijn, en laat de tegenspoeden, hoe treurig ook, van onze wijnmaatschappijen, en vooral van de laatste, die nu behoorde te schitteren, ons niet ontmoedigen. Laat ons niet in onzen ondernemingsgeest verflaauwen. Laat ons nog eens en andermaal als één man den schouder aan het wiel zetten, en niet rusten of tevreden zijn voordat wij ons doel hebben bereikt, om een buitenlandsche markt voor onzen wijn te vinden, en dan, dan zijn wij gered, en onze Kolonie gaat met rassche schreden voorwaarts, en competeert met andere landen. Wij worden dan een volk, en worden onder de volkeren opgenomen. Daarom, mede-wijnboeren, geeft geen moed op. Waarom zouden wij ook? Wij hebben immers alles in ons voordeel. Dus moed, broeders, moed, en onze pogingen zullen met welslaging bekroond worden.

D.

De Pokken aan de Kaap in "den ouden tijd."

Als aanhangsel tot de artikels welke onlangs onder dit hoofd in ons *Tijdschrift* verschenen zijn plaatsen wij onderstaand proclamatie van gouverneur Janssens, die belangrijk is als eene beschrijving inhoudende van de omzigtige wijze waarop de koepokinenting onder Hollandsch bewind voor de eerste maal aan de Kaap werd toegepast:—

PUBLICATIE.

JAN WILLEM JANSSENS, Gouverneur en Generaal en Chef beneevens de Raaden van Politie aan de Kaap de Goede Hoop en den Ressorte van dien &c. &c. &c. aan elk en een ieder die dezen zullen zien of hooren leesen SALUT! doen te weeten:

Dat de kinderziekte hier te lande, uit hoofde van de verwoesting, welke dezelve op verscheiden tydvakken in de voorleeden Eeuw, onder de volkplantelingen heeft aangerigt, met recht beschouwd wordende als eene het menschelyk geslacht vernielende pest; alle middelen, waardoor die verwoesting kan worden voorgekomen, gevolgelyk ook onder de eerste volmaakste en tederste pligten van 't Bestuur der Colonie gerekend moeten worden.

Dat derhalven, wanneer op den 18en der jongst verloopen Maand November, dadelyk na de aankomst ter dezer Rheede van het Portugeesch schip *Belisario,* Capitein *Domingo Christiadoro,* was gerapporteerd, dat de *Vaccine* geduurende de reise van dit schip van *Mosambique,* aan een aantal van 342 slaaven, aan boord van hetzelve met succes was ingeënt, en dat onder deeze slaaven geene besmetting van kinderziekte of anderzints grasseerde, Gouverneur en Raaden van hun pligt hebben geoordeeld, om zich deeze gelegenheid ten nutte te moeten maaken, en aan de Colonie het voordeel niet te moeten onthouden, van voor altoos tegen het gevaar, van wederom eene verschrikkelyke en zelfs voor de overblyvenden ruineuse ontvolking beveiligd te kunnen worden:—

Dat Gouverneur en Raaden egter vermeend hebben, hierinne niet met overhaasting te werk te moeten gaan, om dat de *Vaccine* bij verre het grootste gedeelte der Ingezeetenen nog onbekend zynde, door veelen als een gevaarlyk middel wordt beschouwd, en naar mate daardoor het yslyk denkbeeld der kinderziekte wordt verlevendigd, naar die mate by dezelven ook eene angstvalligheid wordt gevoed, welke hen een gevaar, dat niet aanweezig is, doet prefereren

aan een onbekend middel, om hetzelve te verhoeden:—Dat, daar vooroordeelen van dien aart, niet met geweld tegengegaan, maar ten minsten in zoo verre geëerbiedigd behooren te worden, dat men in de middelen van overtuiging zonder openbaaren aanstoot te werk gaa; Gouverneur en Raaden over zulks voorzichtigst hebben geoordeelt, om, alvoorens van dit weldadig evenement gebruik te maaken, met den tydelyken President van den Raad der gemeente, den Directeur en Chef van het Hospitaal Reinier de Klerk Dibbetz, den Chirurgyn Major Heppener, en drie geneesheeren dezer Steede, *Prediger, Liesching, en Bözenberg*, daarover eene opzettelijke conferentie te houden:—Dat dit ook terstond in den avond van den 18 November bewerkstelligd zynde, de algemeene opinie daarheen strekte, om met alle mogelyke voorzichtigheid onderzoek te doen, of er geene besmettelyke ziekte aan boord van het Portugeesch schip *Belisario* heerschte, en of de *vaccine*, welke de Capitein bevestigd had, aan zijne slaaven te hebben ingeënt, waarlijk alle kenmerken droeg, van die, welke thans by de voornaamste geneeskundigen wordt beschreeven, en by de verlichtste volkeren met succes word gepractiseerd, als een behoedmiddel tegen de kinderziekte?

Dat dit onderzoek des anderen daags onverwyld door den directeur en chef van het Hospitaal en de beide laatstgenoemde geneesheeren, Liesching en Bözenberg, geschied zynde, dezelve van hunne bevinding aan den Gouverneur en Generaal en chef hebben ingezonden een schriftelyk rapport van deezen inhoud:

Kaap de Goede Hoop, den 19 November 1803
aan
Den Gouverneur en Generaal en Chef
J. W. Janssens.

Wy ondergetekende, als daartoe ingevolge eener conferentie met den Gouverneur en Generaal en Chef, en andere Leden van het Gouvernement gehouden, geauthoriseerd zynde, verklaren hiermede dat wy ons op heden morgen met een sloep van den Equipage meester Claris, hebben begeeven naar 't Portugeesch schip Belisario, gevoerd by *Domingo Christiadoro*, volgens opgave komende van Mosambique, aan boord hebbende drie Hondert en twee en veertig slaaven, en thans ter dezer Rheede geankerd, en quarantaine houdende:—

Dat daarop de Capitein ons op zijn woord van eer, by al wat heilig was, en onder verbeurte van lyf en goed heeft verklaard, dat, behalven eenige weinigen die aan Dysenterie laboreerden, zig niemand aan boord van zyn schip bevond, die ziek was, veel minder eenige besmettelyke ziekte of kinderpokken had;—maar dat aan het grootste gedeelte zyner slaaven, sedert eenigen tyd de *vaccine* of koepok-ziekte, welker stof by van Mosambique had medegebragt, was ingeënt.—Terwyl hy ons tevens van verre eenige slaaven toonde, op welker armen wy duidelyk puisten zagen.

Dat wy, met in het oog houden van alle mooglyke precantiën, bovens 's winds van het schip den Capitein van het zelve hebben aangeroepen, en in de Fransche taal, welke hy zeer goed sprak, gevraagd naar den staat der gezondheid van de menschen die zig aan zyn boord bevonden.

Dat toen op ons verzoek de Capitein van dat schip eenige slaaven in zyn Boot heeft doen gaan, en in persoon met dezelven onder de wind op zyde van onze sloep is komen roeyen, als wanneer wy ons van naby, zoo met het bloot oog, als met behulp van een vergrootglas, overtuigd en verzeekerd hebben, dat alle die voorwerpen in der daad waren gevaccineerd.

Dat by sommige, welke de Capitein zeide op den 6 November gevaccineerd te zyn, de puisten reeds waren in een staat van opdrooging, en dat by anderen, welke volgens zyn zeggen, op den 15 dezer maand November, dat is nu vier dagen geleden, gevaccineerd waren, de puistjes of steekjes alle teekenen toonden van gevat te hebben, en werkelyk goede *vaccine*-puisten te zullen formeeren.

Dat voor het overige de ringen rondom de puisten van oudere inenting, en derzelver figuuren en uitwendige gedaanten, in alles volmaaktelyk overeenkwamen, met de waare koepokpuisten, zoodanig als wy dezelven, èn door eigene ondervinding, èn door de beste afbeeldingen en beschryvingen van beroemde mannen hebben leeren kennen.

Dat wij voor het overige, voor zoo verre wy het volk van gem. schip hebben gezien, geen ander besluit hebben kunnen opmaken, als dat allen welvarende waren. En dat wy aan niemand derzelven eenige kinderpok of ander teeken van kinderziekte hebben kunnen ontdekken.

Dat voorts de Capitein van gemelde schip met de volle houding van ongeveinsdheid en oprechtheid, aan ons heeft verklaard, dat het hem het grootste genoegen zoude zyn, deze zoo heilzame uitvinding, welke de menschheid zooveel eer aandoet, in deze Colonie te mogen inbrengen.

Wy hebben na dit alles eenstemmig gemeend van deze onze bevinding onder aanhod van een plegtigen eed aan het Gouvernement verslag te moeten doen, en deze ten blyke der waarheid, met onze gewoone handteekening onderschreeven.

(was get.) F. L. Liesching, M.D.
Bözenberg, Chirurgyn.
R. de Klerk Dibbetz.

Dat, daar uit dit Rapport kwam te blyken, dat de *Vaccine* welke zich aan boord van het Portugeesch schip bevond, volkomen beantwoordde aan alle vereischten, en dat de Colonie derhalven thans in het bezit kon geraaken van een behoedmiddel tegen de kinderziekte, welke men onder het Engelsch Bestuur herhaaldelyk te vergeefsch getragt had te verkygen, Gouverneur en Raaden gemeend hebben in ernstige overweging te moeten nemen: *a*) of men de *Vaccine* in deze Colonie behoort te introduceren? *b*) Zoo ja, onder welke bepalingen zulks behoort te geschieden? en *c*) welke de geschiktste middelen zijn om dezelve in werking te brengen en tevens de heerschende vooroordeelen langzamerhand en zonder aanstoot te geneezen?

Dat by de raadplegingen over eene zaak van zo veel gewigt, voornamelyk in aanmerking is genomen, dat de kinderziekte, volgens de laatste berigten in Indien grasserende, de vrees voor besmetting in deze Colonie daerdoor thans grooter is als op eenig ander tydstip; dat de gewone behoedmiddelen reeds meer dan eens, zoo als de ondervinding getuigt, onvermogend zyn geweest, om het kwaad voor te komen,—dat het by zodanig ongeluk niet dan louter toevallig zoude zyn, dat de *vaccine* hier gelyktydig wierd aangebragt,—dat ondertusschen de verwoesting der Colonie een onvermydelyk gevolg van de besmetting der kinderziekte is,—En dat dit verschrikkelyk uitwerksel door geen ander middel dan de *vaccine* met berekenbaar succes kan worden tegengegaan.

Dat Gouverneur en Raaden op alle deze gronden tot de invoering der *Vaccine*, geene zwarigheid hebben gemaakt te besluiten, en ten dien einde den Directeur en Chef der Hospitaalen, Reinier de Klerk Dibbetz voorn. als door eigen practyk den aart en de behandeling der *Vaccine* kennende, hebben gecommitteerd, omme Gouvernements wege van den Capitein *Domingo Christiadoro* te verzoeken eenigen zijner gevaccineerde slaven op een voor de operatie gepast tydstip, ter zijner dispositie te stellen, en om alsdan op het Paarden Eyland die stoffe, volgens de regels der kunst, over te entten op eenige slavenkinderen uit 's Gouvernements slaven loge, gelyk mede op zoodanige anderen, als daartoe vrywillig mogten worden aangeboden, en gedurende de operatie op het Paarden Eyland zouden willen verblyven; ten einde op deeze wyze in staat te geraaken om de *vaccinestof* alhier te kunnen perpetueren:—

Dat egter om tevens langzamerhand de overtuiging te doen geboren worden, dat de *Vaccine* ook in deze Colonie niet besmettelyk is aan den Directeur en Chef van 't Hospitaal uitdrukkelyk is aanbevolen om by de gevaccineerden te voegen eenige niet-gevaccineerden, en dezen met dezelven in zodanige gemeenschap te doen leven als in andere aanstekende ziekten niet zonder besmetting zoude kunnen geschieden; terwyl de Directeur en Chef tot meerdere geruststelling, gelyktydig is gelast, om door gepaste middelen te zorgen dat niemand dan die tot de vaccinatie waren toegelaten, of tot de operatie zouden zyn geëmployeerd, op het Paarden Eyland verscheenen; en zo mede, niet te gedogen dat, voor en aleer daartoe uitdrukkelyk verlof zoude zyn gegeven, door eenige geneeskundigen buiten hem of zonder zyn oppertoezicht, de inenting zoude geschieden. Dat onder deze voorzorgen en bepalingen, de Directeur en Chef van 't Hospitaal, beneevens de reeds genoemde geneesheeren, en de Chirurgyn Major Wehr van het 5de Battaillon van Waldek dadelyk werkzaam geweest zynde om van eenigen der gevaccineerde slaven van het schip

Belisario, de stoffe op de daartoe aan hen overgegeven slavenkinderen uit 's Gouvernements slaven loge, en anderen ten dien einde vrywillig aangeboden, en tot nog toe op het Paarden Eyland verbleeven, over te entten, op den 2den deezer, dertien dagen na de eerste inenting, aan Gouverneur en Raaden een schriftelyk verslag hebben gedaan zo omtrent den aart der stoffe als de uitwerkselen daarvan; by welk verslag de geneesheeren dezer stede, Prediger, Liesching en Bözenberg uitdrukkelyk verklaren, de overgeëntte stoffe zo wel als de werking daarvan volkomen overeenkomstig te hebben bevonden met 't geen aan hen deswegens uit de voornaamste autheuren bekend is: in zoo verre zelfs, dat zy geene swarigheid maken om nevens hunne drie overige kunstgenooten de invoering der *vaccine* als eene weldadige onschadelyke kunstbewerking, ten behoeve deezer Colonie aan te raaden: met byvoeging, dat zy, om het publiek onwraakbaar te overtuigen, eenige gezonde en niet ingeëntte kinderen by de ingeëntten hadden geplaatst, waardoor zij toen hoopten in staat gesteld te zullen worden, om binnen weinigen tyd het publiek gerust te kunnen stellen dat de *vaccine* niet besmet.

Dat hoezeer ook hier door alle twyffel omtrend de deugdzaamheid der stoffe en 't gevaar van besmetting scheen te moeten verdwynen; Gouverneur en Raaden egter, om aan een zaak van zoo veel gewigt alle verkrygbare zekerheid by te zetten, en zelfs de ongegrondste vrees weg te nemen, goedgevonden hebben, tot de uitbreiding der *vaccine* niet finaal te besluiten, voor en aleer zy behoorlyk onderrigt zouden zyn, dat ook de laatstgemelde proeven tot onderzoek der besmetting volkomen naar wensch waaren uitgevallen. Dat derhalven ook wanneer op den 7 deezer door verscheide Huis Vaders, zo van de Kaapstad als van buiten, by requeste is verzoek gedaan om voor zich en hunne familien gebruik te mogen maken van de inënting der *vaccine*, op dit verzoek niet is gedisponeerd, voor en aleer het beslissend verslag van den Directeur en Chef Reinier de Klerk Dibbitz en zyne mede geneeskundigen zoude zyn ingekomen.

Dat eindelyk op den 12den dezer, zodanig verslag overgeleverd zynde, daaruit is komen te blyken dat, sedert den 19den November l.l. zyn ingeënt 23 kinderen van 18 tot 6 jaaren, dat van deze kinderen 11 reeds werkelyk de waare *vaccine* hebben doorgestaan,—dat de overige, later ingeënt zynde, insgelyks alle hoop geven van geregeld te zullen vatten,—dat van alle deze kinderen, slechts twee eene ligte ongesteldheid hebben gevoeld, zonder egter daardoor verhinderd te zyn geworden hun gewoon daaglyks voedsel te genieten,—en dat als een byzondere eigenschap der *vaccine* moet worden aangemerkt, dat dezelve niet gelyk de kinderziekte, door het te zamen verkeeren, besmet, maar dat hiertoe volstrekt wordt vereischt, dat ze onmiddelyk

onder de opperhuid in de vogten van 't menschlyk Lighaam worde gebragt, 't geen door het onbesmet blyven der niet gevaccineerden, die op het Paarden-Eiland geduurende den gantschen loop der inenting met de gevaccineerden hebben gegeten, gedronken en in een vertrek geslapen, thans ook in deze Colonie voor beweesen moet worden gehouden.

Dat gemelde geneeskundigen, by hun beslissend rapport verder verklaren, dat de ziekte of ongesteldheid door de inenting der *vaccine* veroorzaakt, is :

1e. Gevaarloos ;

2e. Niet besmettelyk door de zamenleving, en

3e. Behoedende tegen de kinderziekte.

En daar dan, na alle deze maatregelen van voorzichtigheid en overtuigende proefnemingen, Gouverneur en Raaden geene vryheid meer gevoelen, om aan de echtheid der *vaccine* met het Portugeesch Schip BELISARIS alhier aangebragt, in 't minste te twyfelen het daarstellen van een ontwyfelbaar behoedmiddel tegen de verwoesting der onophoudelyk te vreesen, en met geene zeekerheid voor te koomen besmettinge der kinderziekte, zeekerlyk een van de grootste weldaden is, welke aan de Bewoonderen dezer Colonie immer zoude kunnen worden bewesen, vooral daar dat behoedmiddel, als niet besmettelyk of gevaarlyk, aan een ieder by wien nog de minste schyn van twyfel zoude kunnen zyn overgebleven, de volkomen vrijheid overlaat, om ook dien schyn, voor dat hy van 't middel gebruik maake, onweerstaanbaar te zien verdwynen.

ZOO IS 'T, dat Gouverneur en Raaden tot welwezen der Colonie dienstig en noodzakelyk hebben geoordeeld, de *vaccine*-stof, als een behoedmiddel tegen de kinderziekte in deze Colonie onafgebroken in werking te behouden, en aan alle in en opgezetenen bekend te maken, gelijk geschiedt hij dezen, dat het aan ieder huisvader na dato dezes, zal geoorloofd zijn om van dit weldadig middel voor zich en de zynen gebruik te mogen maken.

Dan, daar niet alleen door eene onregelmatige of onkundige behandeling der *vaccine* dezelve vervalscht, en daar door hare weldadige uitwerkselen zouden kunnen worden verydeld ; maar ook met de invoering dier stoffe geensints wordt bedoeld, om de besmetting der kinderziekte met minder zorg ook door andere middelen te blyven verhoeden ; hebben Gouverneur en Raaden verder goedgevonden de uitbreiding der *vaccine* aan de volgende bepalingen te verbinden, te weten :—

1.

Alle behoedmiddelen welke tot hiertoe tegen de besmetting der kinderziekte in gebruik zyn geweest, zullen niettegenstaande de inen-

ting der *vaccine* voor het vervolg met dezelfde stiptheid worden in acht genomen.

2.

Tot het opperbestier der inenting worden bij dezen uitdrukkelyk gecommitteerd de volgende geneesheeren :—

R. de Klerk Dibbetz.
C. C. Prediger.
F. F. Liesching.
Wehr.
Heppener.
C. A. Bösenberg.
J. Leuver.
J. G. Mader.
A. Azeron.
P. J. Truter.
G. L. Biccard.
Zinkgraaf.

3.

Niemand behalven deeze geneeskundigen, zal vermoogen de *vaccine* in te enten, ten zy door dezelven, na behoorlyk onderzoek, daartoe bekwaam verklaard, en schriftelyk gequalificeerd.

4.

Ieder Huisvader genegen om zig ofte de zynen met de *vaccine* te doen inenten, zal gehouden zyn zig aan voorz : Commissie aan te melden, en de bepalingen te volgen welke door dezelve zullen worden beraamd en voorgeschreven.

5.

En opdat alles in dezen met de meest mogelyke regelmatigheid en vrugt, zo voor de gevaccineerden als voor de kunstbewerking zelve, geschiede, zal de voorz : geneeskundige Commissie, onder approbatie van Gouverneur en Raaden, zodanige instructie hebben te beramen als zy ter bereiking dier oogmerken dienstig zullen achten.

Gouverneur en Raaden verwagten met recht, dat derzelver Vaderlyke zorge, tot beveiliging der Colonie tegen een allergrootst gevaar by de in en opgezeetenen uit het waar oogpunt zal worden beschouwd, en dat ieder en het zyne de goede uitwerkselen dezer invoering kragtdadig zal helpen bevorderen.

En opdat niemand onkundig blyve van al 't geen hierinne ten algemeenen beste is geschied, zal deeze op de gewoone wyze gepubliceerd en alomme worden geaffigeerd, daar men gewoon is Publicatie en Affixie te doen.

Aldus gedaan en gearresteerd in den Raade van Politie aan de Kaap de Goede Hoop den 12 December 1803, mitsgaders gepubliceerd den 16den daaraan volgende

Gouverneur en Raad voorn :
J. W. JANSSENS,
Ter ordonnantie van Deselven,
J. A. TRUTER, Secrets :

ZEGEL.

Coll :
SERRURIER,
J. J. L. SMUTS.

In 't Placcaat van 14 Dec. 1803, worden de voorwaarden en servituten opgenoemd waarmede Paarden Eiland door 't Gouvernement verkocht is geworden. Art. 8 zegt "dat ingevalle het Gouvernement daartoe geen andere geschikte plaats voor harden hebbende, oordeelen mogt van het Paarden Eiland gebruik te mogen maken om besmettelyke ziekte af te zonderen en te soigneren, de eigenaar zulks gedoogen, en ten dien einde zijne gebouwen op hetzelve zal moeten afstaan."

Twee zaken schijnen uit dit plakkaat duidelijk te blijken: 1o. Dat in geval van besmettelijke ziekten *de regering de handen moet uitsteken en aansprekelijk blijft voor alle de kosten die noodwendig moeten gemaakt worden*, en 2o. dat *de Kaapsche Municipaliteit*, tot dus ver *"ultra vires" heeft gehandeld door Renskie's plaats te koopen* en eene uitgave te doen waarvoor volgens historische wet de Kaapstadsche gemeente geenszins aansprakelijk mag gehouden worden.

Deze twee punten zijn van zeer overwegend belang voor de arme belastingbetalers die met zorg den dag der afrekening te gemoet zien.

Gezellig Tijdverdrijf.

No. 36.—FEBRUARIJ 1883.

Ingezonden door Compilator II, namens het Leesgezelschap "*Volharing*" te Groot Drakenstein.

a) *Raadsel* (Bijbelsch).

e, e, e, e, e, e, e, e, z, z, h, n, n, n, l, l, a, o, i, k, v, v, ij, t, t, r, d, b, g.

b) *Logogryph* (Bijbelsch).

1. De geboorteplaats van Paulus.
2. Een der zonen van Abinadab, die den nieuwen wagen leidden, waarop de ark Gods stond.
3. De vijfde zoon van Benjamin.
4. De naam van een der drie aartsvaders.
5. Een der zonen van Noach.
6. Een koning van Juda, wiens moeder Michaja was.
7. De naam van een heilige, dien den Heiland zeer veel hartzeer berokkende.
8. Welken koning begon de Heere in Juda te zenden ten tijde van Jotham.
9. Aan welke rots was de slagting te Midiam?
10. Een der zeven gemeenten, waaraan Johannes een boek geschreven heeft, wat hij gezien had.
11. Jacobs andere naam.
12. Waarheen verreisden de kinderen Israëls, nadat Mozes de koperen slang had opgerigt.
13. De opvolger van Salomo.
14. Een der broederen door Paulus, in eenen brief aan de Romeinen gegroet.
15. De beminde van Paulus in den Heere, mede door hem in denzelfden brief gegroet.
16. De derde zoon van Jacob en Lea.
17. De vader van Noach
18. De oudste zoon van Asser.
19. De zoon van Kenaz, die Kirjath Sêfar sloeg en innam en daarvoor Achsa tot vrouw kreeg.
20. De tweede zoon van Disson.
21. Een der plagen van Egypte.
22. De opregte zoon in het geloof van Paulus.

De voorletters van alle deze Bijbelsche namen vormen een spreekwoord in de *Latijnsche taal.*

☞ Men wachte met het inzenden der oplossingen tot ook het Maart-raadsel verschenen is en zende dan alles te gelijk. Twee prijzen naar verdiensten!

N.B. Verslag over het laatste kwartaal van 1882 en toekenning van prijzen in ons volgend nommer.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken, wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

Eerst toen in de vorige maand onze opmerkingen over de minder gunstige vooruitzichten van onzen Kolonialen Wijnhandel ter perse waren, maakten we kennis met het plan van de *Zuid Afrikaan*, om namelijk der Paarlsche Wijnmaatschappij zoodanige uitbreiding te geven dat zij de zaken van wijlen de Z. A. Wijnbouwers-Vereeniging zou kunnen overnemen.

Dat plan is met één woord gezegd *kapitaal*, en 't verdient de hartelijkste ondersteuning van alle belanghebbenden.

Er bestaat, onzes inziens, geen twijfel hoegenaamd, of er zal op deze wijze nog iets terecht komen van de nalatenschap van onze vrienden Goodliffe en Fuentes.

Verklaart de Paarlsche Wijnmaatschappij zich bereid, en brengt ze als maximum zeg een £30,000 aan nieuwe aandeelen in de markt, dan durven we vooraf voorspellen dat dit bedrag spoedig zal geplaatst zijn. De maatschappij heeft een gevestigden naam en bezit het volste vertrouwen van onze wijnbouwers. Zij heeft, ofschoon zij aanvankelijk met moeijelijkheden te kampen had, door voorzichtigheid en wijs beleid met haar klein kapitaaltje zóó fluksch gewerkt, dat weinigen onzer Zuid Afrikaansche vereenigingen haar op zijde kunnen streven. Getrouw geweest in het kleine, kan men haar dus veilig het groote toevertrouwen !

't Is waar, het voorgestelde bedrag zal menigeen wel een kleinen schrik op 't lijf jagen, althans als hij ook zijn offer gebracht heeft aan de mislukte Goodliffe-stichting ; maar die zal gauw bedaren als men bedenkt dat er *iets moet gedaan worden, zoo men niet wenscht terug te keeren tot den prijs van £2 à £3 per legger*. En daarop is alle kans, indien er geen uitweg gevonden wordt voor onzen nieuwen oogst, die niets te wenschen overlaat dan alleen *koopers*. Dat het geld schaarsch is, dat weten, dat ondervinden we zoo goed als iemand anders ; doch het is ook onze bedoeling niet dat de volle £30,000 meteen en in klinkende munt zou moeten opgebracht worden. Wel neen. Daar de Paarlsche maatschappij een bijna onbeperkt krediet heeft, zou de oproeping heel geleidelijk en in kleine paaijen kunnen geschie-

den. En onzen wijnbouwers zou het nog aannemelijker kunnen gemaakt worden door *wijn* in betaling van het bedrag hunner aandeelen te ontvangen. En wie, die zijn eigen belangen kent, zal niet gaarne een paar leggers druivensop voor de zaak ten beste hebben? We zien met verlangen het besluit der direkteuren te gemoet.

Én vervalt hierdoor nu wat we in een vorig No. zeiden omtrent een buitenlandsche maatschappij? In de verste verte niet. Zulk eene maatschappij zou als evenknie naast de Paarlsche zeer goed kunnen bestaan en voornamelijk dienstig zijn om onze wijnen te *exporteeren*, waaraan door de Paarlsche wel wat, doch nog betrekkelijk min gedaan wordt. En dit houden we vast: zoolang er geen geregelde uitvoer naar 't buitenland geschiedt, zoolang baat het weinig dat men den eenen dam graaft, als de andere overloopt, om het surplus te ontvangen: Het duurt niet lang of ook die loopt weer over en we komen geen stap verder. In *uitvoeren, in 't vinden van een buitenlandsche markt voor onze wijnen*, daarin bestaat het heele geheim van welslagen.

En hiermede komen we nog eens terug op de wakkerheid onzer Australische mede-wijnbouwers. De tentoonstelling te Bordeaux, voorleden jaar, heeft hun de daarvoor uitgelegde gelden nu reeds honderdvoudig vergoed. De vraag naar hunne wijnen neemt in 't buitenland nog altijd toe. In een der laatste Australische bladen vonden we een paar brieven van Londensche firmas die een geregelde zaak met de Australiërs wenschen te beginnen. Een dier firmas verklaart goeden Australischen wijn tegen 12/- per gallon verkocht te hebben, dus £76 per legger! Een andere Londensche maatschappij van goeden naam zegt dat zij in de gelegenheid is groote omzetting van de Australische wijnen te waarborgen. Wij zullen niet weer vragen waarom *wij* niet te Bordeaux vertegenwoordigd waren, maar wel moeten we er nogeens allernadrukkelijkst op aandringen *om de tentoonstelling te Amsterdam dit jaar toch niet te vergeten!* Tot nog toe hebben we van geen voorbereidselen hooren reppen. Het wordt dus hoog tijd; of zullen we ook nu het getij laten verloopen, en ons beklagen als we weer op laag water zitten?

In verband hiermede kunnen we meêdeelen dat we nog onlangs een zeer vriendelijk schrijven ontvingen van den heer Redakteur van de *Hollandsche Afrikaan*, een blad dat in Neêrlands hoofdstad op allerlei wijze de belangen van ons volk behartigt en vooral ijvert dat we handelsconnecties met het oude vaderland zullen aanknoopen. Wat wil men meer?

Dat de Australiërs zoowel geslaagd zijn, hebben ze voornamelijk te danken aan hun knappen Minister voor Landbouw. Deze heeft zijn eigen secretaris, een man van groote bekwaamheid, naar het terrein gezonden. Toen de Franschen hem met een plekje achteraf wilden afschepen, heeft hij eenvoudig geprotesteerd en wel met het gunstig gevolg dat der kolonie die hij vertegenwoordigde een prominente plaats aangewezen werd. De uitslag weet men reeds. Hadden wij nu ook een Minister voor Landbouw gehad, zou onze wijnhandel dan wel zoo gedrukt zijn als thans 't geval is? Zal deze sessie weer voorbijgaan zonder de aanstelling van zoo iemand? Wat baten dan al de wetten die ten nutte der Afrikaansche Boerderij gemaakt worden, velen waarvan, zoo als b.v. de besproeijingswet, een doode letter blijven; eenvoudig omdat er niemand in 't kabinet is, die de belangen der boerenbevolking uitsluitend behartigt.

Met dank erkennen we de ontvangst van de *Afrikaansche Almanak* voor 1883, ons door de heeren du Toit & Co. van de Paarlsche Drukkerij toegezonden. Van sommige recepten voor ziekten onder het vee hopen we later wel eens gebruik te maken.

Het schrijven over aardappelen door een Worcesterschen Boer was ons zeer welkom. Wij vertrouwen meer van hem te hooren.

De Hollandsche Maatschappij voor Landbouw bezit eene boekerij over landbouwzaken van

	468	Nos.	in de	Hollandsche	taal
	26	„	„ „	Duitsche	„
	30	„	„ „	Engelsche	„
	157	„	„ „	Fransche	„
en	6	„	„	verschillende talen,	

dus te zamen 687 nummers, welke voor de leden der Hollandsche Maatschappij van Landbouw, door tusschenkomst van heeren Secretarissen der afdeelingen, *gratis* ter lezing, verkrijgbaar zijn.

Toen we dit berigt in de *Landbouwcourant* lazen, schoot ons te binnen dat er in 1880 drie prijzen van £50 elk uitgeloofd zijn door het K. G. H. Landbouwkundig Genootschap voor de beste handboeken over Kolonialen Wijnbouw, Graanbouw, en Veeteelt. Wat is daar toch van geworden? Hoevele inzenders waren er wel, wie hebben de prijzen getrokken en wanneer zullen deze handboeken het licht zien?

ENSILAGE.

(Het inkuilen van Groenvoeder).

Weinig onderwerpen zijn voor een landbouwende bevolking van meer belang dan de questie van voer voor den winter voor het vee. Het is hoog tijd dat wij, indien mogelijk, ophouden om gedurende den winter, melk van Engeland en boter van Denemarken in te voeren. Het is bekend dat tegenwoordig onze aanvoer van melk en boter gedurende den winter onvoldoende is, maar dat tengevolge van behoorlijk (?) voedsel alle soorten van vee zoo mager wordt dat een groot getal, dat anders den winter zoude doorkomen, nu van de koude sterft. Wanneer wij derhalve in een rapport, van het Departement van Landbouw, te Washington vinden: "Dat de conditie van vee gevoerd met Ensilage zoowel wat gezondheid als gewicht betreft in het algemeen zeer bevredigend is en dat meestal de melkkoeijen *gedurende den winter* meer dan hun gewich in melk gegeven hebben, is het de moeite waard te vragen wat het is en of het niet van veel nut zoude zijn in dit land.

Ensilage bestaat uit rogge, haver, gras, mielies of klaver die gesneden worden als zij nog groen zijn en voor maanden bewaard (ingekuild) worden in putten "Silot" genaamd.

Deze putten of kuilen kunnen gemaakt worden volgens eenige vereischtte grootte, maar het is noodig dat zij luchtdigt en waterdigt zijn en het zal best zijn om de muren te metselen en te pleisteren met cement en ze driemaal langer te maken dan breed.

De manier om de kuilen te vullen is als volgt:—zoodra het groene voer gesneden is, wordt het door middel van eene stoom-hakselmachine of ook wel eene machine door paarden gedreven, in stukken van omtrent één duim lengte gesneden; daarna wordt het in den put geworpen, gepakt en vastgestampt; men geeft het tijd om te zakken en dan wordt het met planken en aarde overdekt of alleen met aarde. Men plaatst er een zwaar gewicht boven op en laat het aldus voor minstens drie maanden. Wanneer het noodig is om het te gebruiken wordt de aarde afgehaald en de ensilage is klaar. Het heeft alsdan eene donker bruine kleur, is zeer warm en ruikt aangenaam.

Het wordt zeer verbeterd door er nu en dan eene laag zout bij te voegen, terwijl het gepakt wordt.

Op eene boerenplaats in Frankrijk worden paarden, vee en schapen gedurende den winter daarmede gevoed en blijven in goede conditie. De hoeveelheid welke dagelijks wordt gegeven is omtrent 20 pond voor een paard en 50 tot 70 pond voor eene koe.

Eenige boeren uit Norfolk, welke deze boerderij bezochten, waren zeer tevreden en zeiden: "wij zullen dat plan eens in Norfolk probeeren."

Misschien is er onder ons ook een ondernemende boer te vinden die het plan in den Vrijstaat zal willen proberen.

Moge het hem gelukken en hij in staat zijn om ons gedurende het geheele jaar te voorzien van goede melk en boter.

(UIT DEN VRIJSTAAT)

VARIA.

(Uit de Landbouw bladen.)

HOORNLOOZE RAMMEN.

In Georgia, Vereenigde Staten van N.-Amerika, bedient men zich van een eenvoudig middel om ongehoornd rundvee te krijgen, *polled cattle.* Een correspondent van den "Albany Cultivator," zegt daarover dat het bij eenige farmers gewoonte is, en dat wel sints jaren, om allen ongehoornd vee te fokken. Het ras komt daarbij niet in aanmerking. Alles kan ongehoornd gemaakt worden. Als de ongehoornde Angusstieren uitsluitend tot kruisen gebruikt werden, zou er waarschijnlijk bij voortgezette fokking uit hoornlooze dieren eene nakomelingschap zonder hoornen gevormd worden. In Georgia volgt men echter een eenvoudiger en spoediger manier. Als het dier (kalf) zoo oud is, dat zich de hoornen gaan ontwikkelen, vindt men op de schedels voelbare verhoogingen. Men maakt met een mes een kruissnede er over heen en neemt de hoornzelfstandigheid weg, waarna men de wondranden zamen drukt en er een hechtpleister overheen legt. De hoorn is dan geextirpeerd en men heeft ongehoornd vee. De methode komt dus in hoofdzaak geheel overeen met die van Charlier. In de *Int. Viehh.* Z. wordt nu gevraagd of men dezelfde operatie niet bij rammen met goed gevolg zou kunnen doen.

ZOUT VOOR VARKENS.

Er is sints eenigen tijd wederom van verschillende plaatsen geklaagd over ziekte onder varkens. Herhaaldelijk hebben deskundigen hunne stemmen doen hooren, veelal in afkeurenden zin, over de wijze waarop de varkens in het algemeen werden gevoed en verzorgd. Maar men luisterde niet of niet genoeg naar die raadgevingen en zelfs hebben leeken, in de verste verte geen deskundigen, niet geschroomd zich tegen den raad van hen die 't wèl weten te verzetten. Geef de varkens zuur (zoutzuur) onder hun voeder, zoo heeft indertijd de districtsveearts van Hoorn geraden, geef ze vooral frisch helder water te drinken, houd ze rein enz., en geef ze *zout,* waarop nu onlangs weder in een Engelsch landbouworgaan de aandacht is gevestigd, als geschikt ter bevordering van de ver-

tering en de zuiverheid van het bloed. Geef uwe varkens *geregeld* kleine hoeveelheden zout, zoo nu en dan gemengd met wat zwavel, wat houtskool, maar geef ze zout, en denk aan zuiver drinkwater en reinheid.

HET CONSERVEREN VAN RIEMEN EN ANDER LEDERGOED.

Om riemen en ander lederwerk te beschermen tegen de nadeelige in. werking van ammoniakdampen in den stal, geeft Prof. Artus in den "Maschinenbauer" den raad om in het vet, waarmee het ledergoed wordt ingesmeerd, een klein weinig glycerine te doen. Daardoor blijven riemen, enz., langer goed en zacht, hetwelk bij de hooge prijzen en arbeidsloonen de beurzen van landbouwers, paardenhandelaren en eigenaren ten goede kan komen.

EENE NIEUWE BRON VAN INKOMST VOOR BLOEMISTEN—ALS DE GESCHIEDENIS WAAR IS.

Indien waar is, wat in een Fransch blad verteld wordt, dan kunnen onze bloemisten aan het kweeken gaan voor huis- en woonkamers, scholen, societeiten, koffijhuizen, logementen, stallen, enz., enz.

In het *Bulletin trimestriel de la Soc. d'hort. de Limoges* wordt namelijk een middel aangeprezen, afdoende, tegen de hinderlijke, lastige, en met het oog op de verspreiding van epidemiën meer dan waarschijnlijk zéér schadelijke vliegen. In een koffijhuis—zoo zou men het gemerkt hebben—stond als sierplant een Ricinus. Eenige dagen daarna waren alle vliegen verdwenen. Men vond ze dood onder de plant liggen, het meerendeel nog hangende aan den onderkant der bladeren. Zij schenen dus allen als offers van eene voor hen giftige uitdamping of inzuiging gesneuveld te zijn. Is dit berigt waar, dan zou eene ricinus-plant hoogst aanbevelenswaardig en oneindig ver boven veelal niet alleen voor vliegen nadeelig vliegenpapier of "vliegendood" (met of zonder knekels en beenderen er op geteekend) te verkiezen zijn. Te meer, omdat beweerd wordt, dat de ricinus-plant uitnemend bestand is tegen allerlei invloeden, b. v. van rook en van warmte, in een koffijhuis. Men zou nu de proef in een paardenstal kunnen herhalen. Een ricinus-plant is ligt in een pot of een kuip te kweeken, en ricinus-zaad is gemakkelijk genoeg te krijgen. Onze bloemisten zullen wel niet verzuimen het noodige aantal ricinus-planten in voorraad te hebben, indien haar invloed op vliegen wezenlijk zóó groot blijkt te zijn.

Godgeleerdheid en Wijsbegeerte.

De Kerk van Engeland.—Drie mannen zijn onlangs aan de Kerk van Engeland door den dood ontrukt, wier leven en werkzaamheid hier bespreking verdienen. En te meer omdat elk hunner eene bepaalde en bijzondere richting vertegenwoordigde, t.w. de ritualistische, de meer vrije, en de Evangelische—richtingen die in de Episcopale Kerk nog heden gevonden worden en zeker lang zullen blijven bestaan.

Wij beginnen met Dr. Pusey. Opgeleid te *Oriel*-college, ondernam hij later eene reis naar Duitschland, waar hij met het rationalisme bekend werd, en naar Engeland terugkeerde met het denkbeeld om zijne gedachten aan het Engelsche volk bekend te maken. Dit deed hij in een werk getiteld: "Historisch Onderzoek," waartoe hij de bouwstoffen aan de Duitsche academien had verzameld. Toen in het jaar 1828 het professoraat in de Hebreeuwsche taal vacant werd door het overlijden van Dr. Nicoll, werd de jonge Pusey *Canon* van *Christ Church* en *Regius* professor in de Hebreeuwsche taal te Oxford. In dien tijd was de jeugdige hoogleeraar nog een gematigd rationalist. Men vermoedde toen nog niet dat hij de leider zou worden van de hoogkerkelijke partij.

Deze partij werd aangevoerd door Rose, Palmer, Keble en Newman, en was bestemd de machtsoverschrijding van den Staat tegenover de Kerk te beteugelen.

In het jaar 1828 werd in Engeland de Testacte afgeschaft, waardoor Katholieken en Dissenters stem kregen in zaken, de Engelsche Episcopaalsche Kerk betreffende. In 1832 werd de Reform Bill ingevoerd, waardoor eene talrijke klasse van lieden welke vroeger geen stemregt had, ook hare afgevaardigden naar het Parlement zenden kon. Materialisten en Dissenters, grondeigenaars, die begeerige oogen geslagen hadden op de goederen der Kerk, en leegloopers, zij riepen allen om "Hervorming der Kerk," en met vereenigde krachten wist men het zoover te brengen, dat de Episcopaalsche Kerk van eene Staats-kerk gemaakt werd tot eene Kerk, die eenige voordeelen van den Staat genoot.

De Convocatien, waarin de Kerk zelve hare stem uitbracht om voor hare belangen te pleiten, werden door de Kroon ontbonden. Waren er leerstellige geschilpunten, men moest zich wenden tot de Kroon, die steeds de beslissing opdroeg aan een hof van gedelegeerden, waarin drie of vier bisschoppen zitting hadden. In 1832 werd dit hof afgeschaft, zoodat de beslissing in geestelijke zaken berustte bij de *Privy Council* (geheime raad), ja zelfs in 1833 werd opgedragen

aan de juridische commissie uit dien raad. De liberale pers eischte hervorming van de liturgie en van den Catechismus. In Bristol stormde het grauw naar het bisschoppelijk paleis en men riep den bisschoppen toe dat zij hun huis maar zouden bereiden. Eindelijk werd de maat van smaadheden, der Anglikaansche Kerk aangedaan, vol gemeten door de Iersche Kerkacte, waarbij tien bisdommen in Ierland werden opgeheven. Men begon te vreezen, dat de Kerk geliberaliseerd zou worden, dat het Parlement over haar zou heerschen en dat zij ging dalen tot een staatscreatuur.

Daartegen gingen Pusey en zijne vrienden ijveren. Zij meenden niets beters te kunnen doen, dan de leden der Kerk inlichten omtrent den toestand en de onvervreemdbare rechten der Kerk. En de hoogkerkelijken kwamen er van lieverlede toe om die Kerk voor te stellen als een deel der ééne, heilige,Katholieke Kerk ; beschouwde men haar als zoodanig, dan zou men. beter steunpunt hebben dan de Staat bieden kon.

Zoo werd dus de aanmatiging van den Staat over de Kerk aanleiding tot het optreden van de Puseyïsten, later Ritualisten genoemd. Niets meer of minder beoogt die richting, dan om de Episcopaalsche Kerk weder tot een deel van de Roomsche te maken. Ook Pusey leverde zijn aandeel in de strijdschriften van die dagen. Hij schreef geleerde verhandelingen over het vasten en over den doop, terwijl een preek over het Heilige Avondmaal hem eene tijdelijke schorsing op den hals haalde, in welke preek hij wel niet de Roomsche Avondmaalsleer verdedigde, maar toch trachtte aan te toonen, dat Christus in het Avondmaal in of onder de teekenen van brood en wijn werkelijk tegenwoordig is.

Het is Dr. Pusey geweest, welke aan het Ritualisme een historischen grondslag heeft pogen te geven. Hij vertaalde de werken van de oudste Kerkvaders. Hij was de geleerde, de wetenschappelijke theoloog zijner partij. Hij mogt dan ook een man van verbazende geleerdheid heeten, en een man die grondig wist te onderzoeken. Toen Froude gestorven was, Newman en Ward tot de Roomsche Kerk waren overgegaan, en Keble zich had teruggetrokken, werd Pusey van zelf de leider der partij. Nooit brak hij echter met Newman, ook niet toen deze Roomsch geworden was. En zelfs in de laatste jaren, toen meer stoutmoedige geesten hem eenigszins in de schaduw begonnen te stellen, heeft hij de pen opgenomen om Mac-Konochie en den " martelaar" Green te verdedigen, ofschoon hij geen behagen scheppen kon in den strijdlust dezer mannen. In het jaar 1874 schreef Pusey een brief, waarin hij verklaarde, dat hij niet een aanvoerder was eener partij, en als zoodanig ook niet spreken kon, doch dat hij als dienaar der Engelsche Kerk, archi-diaconus, zijne

stem verheffen moest, daar hij ook in het streven van de Ritualisten veel veroordeelen moest. Hij vreesde dat zij het Engelsche volk van zijne Kerk zouden vervreemden, en hij noemde het dwaas, veranderingen in te vooren vóór men het volk er voor gewonnen had. De leerlingen waren den meester voorbij gestreefd, en de stem van Pusey werd nauwelijks meer vernomen in het rumoer van den hartstochtelijken strijd die door de Ritualisten en hunne tegenstanders gevoerd werd.

Pusey heeft zich nooit kunnen verantwoorden over tract. xc, waar de schrijver door drogredenen den Ritualisten trachtte aan te toonen, dat de 39 artikelen welke de geloofsbelijdenis der Episcopaalsche Kerk uitmaken, niet verbindend zijn en waarin zij ook gezocht hebben te loochenen, dat de inhoud der artikelen een bepaald hervormd karakter draagt. Algemeen wordt toegegeven, dat een geestelijke, die in zijn hart Roomsch-Katholiek gezind is, in de Engelsche Kerk niet blijven kan. Nu was, dit spreekt van zelf, Pusey er mede bekend, dat zijn vriend Newman gevoelens koesterde, die hem in de Katholieke Kerk deden te huis behooren. En toch meende Pusey 4 tot 5 jaren lang zijne landslieden te moeten overtuigen, dat Newman als eerlijk man in de Episcopaalsche Kerk blijven kon. Reeds in het jaar 1841 had Newman zijn vriend omtrent zijne denkwijze ingelicht, en toch kon Pusey in 1845, weinige maanden vóór Newmans overgang tot de Roomsche Kerk, verklaren: "Toch vertrouw ik dat wij hem behouden zullen." Het schijnt niet bij de Ritualisten er in te kunnen, dat het niet zamen kan gaan om een Episcopaalsche geestelijke en een opvolger van den Paus van Rome te zijn.

Als geleerde heeft Pusey zich bekend gemaakt door zijne Commentaren op het boek Daniel en op de kleine Profeten. Bovendien gaf hij een zestigtal kleinere en grootere geschriften uit, van polemischen aard, welke de zaak van het Ritualisme moesten bevorderen.

Groot was de invloed van den overledene op de akademische jongelingschap van Oxford.

Canon Liddon is reeds begonnen, de handen aan het werk te slaan voor eene biographie van Dr. Pusey. Zijne bibliotheek zal aan het Keble College te Oxford, welke ook de boekverzameling van Keble bezit, worden geschonken. Hij liet geen testament na, zoodat waarschijnlijk ook het door hem gestichte en onderhouden weeshuis te Oxford zal verdwijnen.

Er is veel dat aantrekt in het karakter van Dr. Pusey. Sommige zijner uitdrukkingen mogen wel als goud bewaard worden. Ritualist als hij was had hij toch een ruim hart voor andersdenkenden die den Heer vreesden. Een dier uitdrukkingen mag niet verloren gaan. "Al mijn leven," zegt hij in zijn *Eirenicon*," heb ik de 'Evan-

gelicals' liefgehad. *Ik had hen lief, omdat zij hunnen Heer liefhebben.*"

Zijn oordeel over Colenso's werk over den Pentateuch was niet gunstig. Hij had zich voorgesteld Colenso te beantwoorden; maar toen hij diens werk ging onderzoeken vond hij de redenering in vele opzichten zoo zwak, vergeleken met wat Duitsche rationalisten hadden geleverd, dat hij zich geheel en al terugtrok. Een antwoord was wel noodig, dat stemde hij toe. Maar voor een Hoogleeraar te Oxford om dat antwoord op te stellen zou aan den geheelen strijd eene beteekenis geven, die hij niet waard was. Daarom dacht het hem goed te zwijgen.

Als tegenvoeter van Pusey mag beschouwd worden de Aartsbisschop van Canterbury, die pas de eeuwigheid is ingegaan. A. C. TAIT was een der "tutors" te Oxford, toen het Tractarianisme onder Pusey, Newman en anderen veld won. Vooral het 90ste dezer "tracts" trok de aandacht. Het was door Newman geschreven, en was als antwoord bestemd op de vraag, "Hoe kunt gij de negen-en-dertig Artikelen onderteekenen, terwijl gij een weg naar Rome wilt banen?" Newman toonde aan, dat de artikelen der Engelsche Kerk zoo konden worden opgevat, dat men ruimte had voor Roomsche denkbeelden en gevoelens. 't Was eene Jezuïtische verklaring der Episcopale geloofsbelijdenis, eene woorden-zifterij meer dan iets anders, een diplomatisch spelen met uitdrukkingen, om daardoor ingang te verkrijgen voor de half-Roomsche prelaten in de Staatskerk. Tegen dit tractaat trok Tait te velde, met nog drie anderen, mede "tutors" aan de Hoogeschool te Oxford. Zij zonden namelijk een protest naar den Raad, bestaande uit de hoofden der verschillende colleges. Deze Raad sprak zijne afkeuring uit over de gevoelens door Newman uitgesproken en het Tractaat zelf werd teruggeroepen. Niet lang daarna verliet Dr. Tait de Hoogeschool om als hoofdonderwijzer te Rugby werkzaam te zijn. Vandaar werd hij verplaatst naar Carlisle en eindelijk verheven tot den hoogsten rang in de Engelsche Staatskerk, t.w., hij werd Aartsbisschop van Canterbury.

Als geleerde staat Pusey zeker boven hem, maar wat invloed betreft heeft Tait meer gedaan voor de Kerk van Engeland dan de Oxfordsche Hoogleeraar. Zijn administratief vermogen was zeer groot, zijn gezond verstand, zijn helder hoofd, en bovenal zijn vredelievend karakter hebben veel er toe bijgedragen om de Kerk van Engeland te maken wat zij is. Uit dit oogpunt beschouwd is hij zeker een van de grootste, al is hij niet een van de geleerdste, Aartsbisschoppen der Engelsche Kerk.

Een derde slachtoffer van den dood is een man van even groote beteekenis als de twee genoemden. De opvolger van Dr. Tait te Carlisle was de welbekende DEAN CLOSE, die in zekere opzichten beschouwd kan worden als hoofd van de Evangelische of *Low-Church* "party" in de Engelsche Kerk. Hij was niet alleen hooggeacht, maar had zich tevens naam verworven, door zijn ijver en kracht als Evangeliedienaar. In de sociale vraagstukken van den dag stelde hij groot belang. Te Cheltenham, waar hij vroeger stond, was hij bekend van wege zijn tegenstand tegen den schouwburg en de renbaan. In latere tijden was hij even sterk tegen het gebruik van alcoholische dranken en tabak. Hij was schrijver van meer dan ééne brochure en ook van verschillende preeken. Tegen de hoog kerkelijke beschouwingen der Puseyisten kwam hij dikwijls zeer sterk op, en zijn invloed niet alleen in zijn eigene parochie, maar over geheel Engeland was zeer groot. 't Is zeer zelden dat een Kerkgenootschap drie zulke mannen als Pusey, Tait, en Close in 't zelfde jaar verliest —mannen, die zulk eene plaats bekleedden, en zulk een invloed uitoefenden.

Op een belangrijk werk, reeds vroeger door ons genoemd en nu pas in het Duitsch vertaald, en in Duitschland zeer goed ontvangen, vestigen wij andermaal de aandacht, t.w.: "*Principal Barry's Boyle Voorlezingen*". Reeds in 1876 verschenen onder den titel: "What is Natural Theology? An attempt to estimate the cumulative evidence of many witnesses to God," maakte het werk opgang. Schrijver heeft het oog op de verschillende vormen van het ongeloof in onzen tijd, zooals Pantheisme, Materialisme, Positivisme, Agnosticisme, Pessimisme, en tracht aan te toonen dat het bewijs voor het bestaan van God aangroeit, naarmate wij onbevooroordeeld de verschillende getuigen oproepen. "Uit den mond van twee of drie getuigen zal alle woord bestaan" is de leuze van den schrijver. Uitgaande van het bewustzijn van het bestaan Gods dat bij alle menschen wordt aangetroffen, toont hij aan hoe dat bewustzijn versterkt wordt langs de volgende wegen:—

1. Theologie des verstands. Hier komt ter sprake het zoeken naar eene oorzaak, dat noodwendig leiden moet tot een rein en zuiver Theisme. 't Is dus de *Cosmologische* voorstelling of de kennis van God beschouwd uit het oogpunt van de eigenschap der Goddelijke *macht*.

2. Theorie des verstands—of de waarneming van het doel in de schepping. Hier komt dan ter sprake de Evolutie-theorie van onzen tijd. Wij hebben onder dit hoofd Gods *wijsheid* besproken in het ordenen en regelen van het heelal.

3. Theologie der Fantasie—of de waarneming van het schoone in de onorganische, de organische, en de geestelijke wereld, waaruit moet blijken dat er een Schepper is oneindig grooter dan zijne werken, en wiens *heerlijkheid* uitblinkt in wat alzoo onze aandacht trekt.

4. Theologie des gewetens—of het ethisch argument, ontleend aan de in ons aanwezige beginselen en overtuigingen van het recht, van plicht, van vergelding, waaruit wij besluiten moeten tot de *gerechtigheid* van den Schepper des heelals.

5. Theologie der liefde—het hoogste stadium in dit onderzoek, waar wij God in zijne *liefde* leeren kennen.

Onder elk dezer hoofden geeft de schrijver treffende ophelderingen van de door hem besproken zaak. Hij heeft kennis genomen niet alleen van wat zijne voorgangers op dit gebied, Paley, Butler en anderen hebben gedaan en gewerkt,maar weet ook de tegenstanders, zooals Mill, Spencer en anderen te bestrijden. Over het Darwinisme laat hij zich volgenderwijs uit :—

"Tegen de beginselen van eene ware Psychologie, zonder een spoor van historisch getuigenis, is de menschelijke stamboom, door verbindingsteekenen die niet gevonden worden, tot het apenras teruggebracht. Doch alle geleerdheid, alle kracht van bespiegeling hebben niet vermocht, deze theorie zelfs tot eene waarschijnlijke te maken. In vergelijking hiermee zijn *alle metaphysische spinnewebben als ketenen van diamant.*"

Doch genoeg. Dit werk maakt terecht opgang ook in Duitschland en is zeker eene van de gewichtigste bijdragen tot de kennis van een belangrijk onderwerp uit de nieuwere letterkunde.

PROFESSOR WELLHAUSEN.—Het mag wel als een teeken des tijds worden beschouwd dat, kort na het aftreden van Prof. Robertson Smith als Hoogleeraar aan het College der Vrije Kerk van Schotland te Aberdeen, zijn tegenvoeter in Duitschland, Prof. Wellhausen—de bekende schrijver van "Geschiedenis van het volk van Israël"—zijn ambt heeft neergelegd. Hij was Professor in de *Theologie* te Greifswald, en hij heeft aanvraag gedaan te Halle, om als Professor in de *Wijsbegeerte* te worden toegelaten. Wat deze verandering zoo belangrijk maakt is, dat hij hierdoor in rang verliest. Te Greifswald was hij Professor *Ordinarius*. Te Halle zal hij worden slechts Professor *Extraordinarius*. Men schijnt in Duitschland algemeen te denken, dat deze verandering veroorzaakt is door de overtuiging, dat hij met zijn "Geschiedenis van Israel" niet vorderen kan, zonder nog grooter aanstoot te geven dan hij tot hiertoe heeft gedaan. Het kan niet anders. Gaat Wellhausen konsekwent door met de beschouwingen,

reeds door hem verdedigd, dan zal het gevolg niet te voorzien zijn. En dit is juist wat men in Schotland vreesde in het geval van Prof. Robertson Smith. Hij had zich geplaatst op eene glibberige baan, en een standpunt van "vermittlung" ingenomen, die noch de rechtzinnige partij, noch de liberalen zal kunnen bevredigen.

VRIJGEVIGHEID DER NOORD-AMERIKANEN OP CHRISTELIJK GEBIED. —Het Tijdschrift "Beweis des Glaubens", een der meest gelezene Apologetische maandschriften in Duitschland, wijdt een belangrijk artikel aan bovengenoemd onderwerp. Prof. Dr. J. G. Pfleiderer, die in 't jaar 1880 het Panpresbyteriaansche concilie te Philadelphia heeft bezocht, heeft onlangs uitgegeven een verslag van zijne reis en bevindingen, onder den titel "Amerikanische Reisebilder," waarin hij zijne aandacht meer bepaald wijdt aan de bespreking van Kerkelijke en Godsdienstige toestanden in de Vereenigde Staten. Aan dit werk ontleenen wij het een en ander. En wel :—

1. Jongelingsvereenigingen. In het jaar 1880/81 was het getal inrichtingen van dezen aard in de Staten 825, en de leden 75,384 met 210 secretarissen en agenten. Aan eigendom bezitten zij 100 gebouwen voor hunne bijeenkomsten, ter waarde van £540,000. Zij hebben 265 leeskamers, die dagelijks gemiddeld door 12,000 jongelingen worden bezocht, en 247 bibliotheeken met 393,068 boekdeelen. Hoe groot de vrijgevigheid op dit gebied is, bewijzen de vrijwillige bijdragen, die tusschen de jaren 1870—79 op £1,300,000 hadden beloopen, en dus voor één enkel jaar de aanzienlijke som toonen van £130,000 sterling.

2. *De Zending onder de Heidenen.*—Terwijl in Duitschland de bijdragen van elk lidmaat zeer gering zijn voor dit doel en hoogstens, zooals in Wurtenburg, *tien pence* per communicant uitmaken, staat Amerika zeer hoog. Prof. Pfleiderer geeft ons eene lijst van kerkgenootschappen en van hunne contributiën, gerekend naar de bijdragen over een reeks van jaren loopende. De volgende zijn de resultaten :—

De Kongregationalisten van Nieuw-Engeland dragen bij PER HOOFD ..	6 shillings	4 pence.
De Hollandsch-Gereformeerden.. ..	4 ,,	3 ,,
De Presbyterianen.	4 ,,	
De vereenigde Presbyterianen	3 ,,	3 ,,
De Episcopalen	2 ,,	4 ,,
De Zuidelijke Presbyterianen	2 ,,	4 ,,
De Noordelijke Baptisten	2 ,,	
De Bisschoppelijke Methodisten ..	1 ,,	

Buiten deze bijdragen komen er nog andere aanzienlijke sommen bij van de zoogen. *Inwendige Zending*, d. w. z. voor de verbreiding

van het Evangelie in Amerika door de prediking onder bevrijde slaven, onder zeelieden, bijdragen voor christelijke jongelingsvereenigingen, voor de Amerikaansche zondagsschool-unie. Hier hebben wij dezelfde hoogte als in het vorige. Bijv. de Congregationalisten dragen bij, hoofd voor hoofd .. .. 8 shill. 4 pence.

Episcopalen .. .. 4 „ 3 „

Presbyterianen .. .. 4 „ 0 „

Enz., Enz.

3. *Zondagscholen.* Niet minder wordt op dit gebied bijgedragen en gedaan. De schrijver zegt:—

"De volwassene zonen en dochters der rijkste en aanzienlijkste familien, ja zelfs de principalen der grootste handelshuizen, rijke fabrikanten, aanzienlijke juristen, mannen die millionairen zijn, beschouwen het als eene kostelijke gelegenheid, des Zondags zich bezig te houden met het onderwijzen van de kinderen uit de armste klassen. In Cincinnati trof ik aan de chef eener bankinrichting, die aan het hoofd eener zondagsschool stond. In Philadelphia kwam ik op een zondagnamiddag in eene zaal die 4000 menschen bevat. Daar zaten 3000 zondagschoolkinderen en meer dan 1000 volwassenen, vooral uit de lagere klassen. Eer de klok 2 uur sloeg waren alle plaatsen bezet. Een teeken werd gegeven Een man beklom den platform in het midden der zaal, liet een gezang zingen, bad en opende alzoo de bijeenkomst. Deze man was een koopman. Als arme knaap was hij naar Philadelphia gekomen; nu had hij twee groote handelshuizen in het midden der groote stad. Uit eigene middelen had hij het groote, smaakvolle en met passende Bijbelspreuken versierde Zondagsschoolgebouw daargesteld; daarbij had hij eene zeer groote kerk gebouwd; en in diezelfde buurt een gansche blok met kleine huizen, welke hij op uiterst billijke voorwaarden aan de armen verhuurt, wier kinderen dan ook des Zondags in de Zondagschool te vinden zijn. In Harrisburg (Pa.) leeft een millionaire, James McCormick, die in zijn eigen groot paleis eene Zondagsschool houdt, die echter niet voor kinderen, maar voor volwassenen bestemd is en meest door vroegere gevangenen en gevallene vrouwen bezocht wordt. Hij zelf onderwijst het mannelijk deel en zijne vrouw en dochters de vrouwspersonen. Een mijner bekenden verzekert mij dat zijne plaats slechts eens ledig was. 't Was op den zondag toen zijn zoon in zijn huis dood lag. Na de school neemt hij allen mee in de nabijgelegene presbyteriaansche kerk, waarvan hij lid is."

Noch veel meer *détails* vindt men in het werk van Pfleiderer. Hij noemt Amerika een "rijk en gezegend land, een land der hoop en der toekomst," en de Amerikanen een "godvreezend, biddend en voor het godsrijk werkend volk" (ein gottesfurchtiges, betendes, und furs Reich

Gottes in allen seinen Zweigen unermüdlich thatiges Volk). Dit zal wel ietwat optimistisch gekleurd zijn, maar herinnert ons slechts aan wat Schaff en andere lofredenaars van Amerikaansche toestanden meer dan eens ons hebben meegedeeld. Het getuigenis van Pfleiderer heeft te meer waarde, want hij is een bezadigde Duitscher, die niet als bevooroordeelde spreekt, maar met eigen oogen gezien en gehoord heeft en dus spreekt.

NIEUWE WERKEN PAS VERSCHENEN.—Het *tweede* deel van *Beck's* "Ethik," waarvan het eerste deel reeds vroeger door ons werd aangekondigd, heeft onlangs het licht gezien. Ook is van "*Zöcklers*' Encyklopädie der Theologischen Wissenschaften" de eerste aflevering in de wereld gezonden.

—Van *Winer's* werk over de verschillende Confessien (Engelsch bij Clark, Edinburgh) is eene nieuwe uitgave bezorgd. Het heet "*Comparative Darstellung* des Lehrbegriffes der verschiedenen Christlichen Kirchenparteien" en kost slechts iets meer dan 5 shillings.

— *Dr Warneck's* "Historische schets der Protestantsche zending van den tijd der Kerkhervorming tot op heden" heeft in Nederland een ruim debiet en mag wel in Zuid Afrika worden gelezen.

— Eene belangrijke bijdrage tot de kennis van het ontstaan der hoog kerkelijke beweging in Engeland, en vooral tot de geschiedenis van Cardinaal Newman, gaf de heer Mozley in zijn onlangs verschenen "Reminiscences of Oriel College." De Aartsbisschop Tait wijdde er een artikel aan in Macmillan's Magazine. Dit was het laatste werk van den pas ontslapenen geestelijke. Daar hij zich verzet had tegen traktaat 90, toen dat het eerst verscheen, kon hij nu op het laatst van zijn leven met een enkel woord terugkomen op vervlogene dagen. De ouderdom had veel verzacht en de recensie is zeer humaan.

— Een boek dat in eene groote behoefte vervult is "The Faiths of the World. Lectures delivered in St. Giles Cathedral, Edinburgh, during the winter of 1881—1882." In twaalf voorlezingen door verschillende leeraren der Schotsche Kerk worden de godsdiensten der wereld behandeld. Het boek is degelijk en toch populair, en geeft een treffend en juist overzigt van de groote godsdiensten die geheerscht hebben en nog heerschen. Er is nog betrekkelijk weinig op dit gebied gedaan. Buiten het uiterst eenzijdig werkje van Prof. Tiele, dat ook in 't Engelsch is vertaald, heeft het Engelsch lezend publiek niet veel, dat als leiddraad

bij de studie der goddiensten kan worden gebruikt. Deze voorlezingen voorzien dan ook in eene werkelijke behoefte.

— Het zesde deel van Spurgeon's "Treasury of David", handelende over Psalm 119,heeft pas het licht gezien. 't Is zeker de b ste en rijkste en degelijkste praktische commentaar over de Psalmen in eenige taal.

— Bij Donner, te Leiden, verschijnt in afleveringen eene uitgave van de Acta der Dortsche Synode. Geen predikant in ons land mag er zonder zijn.

Het Congres van Predikanten der Engelsche Staatskerk.— Van den 3den tot den 6den October had te Derby het Congres van Staatsgeestelijken plaats. Op die vergadering werd veel gesproken, vooral naar aanleiding van " het leger des heils," dat, volgens een spreker, bewees, dat de volksmassa's nog zoo zeer niet van God en Zijn dienst vervreemd waren, dat het Evangelie daaronder geen kracht zou uitoefenen. Een spreker stelde zelfs voor om eene organisatie der kerk in het leven te roepen naar het model van "het leger des heils," evenwel zonder zijne zonderlingheden.

Het merkwaardigst was de verhandeling van den bisschop van Lincoln over de verhouding van de Staatskerk tot Rome. Deze riep de leden, die Katholiek-gezind waren, toe, zich tevreden te stellen met het eenvoudig geloof, zooals Christus en de Apostelen dat verkondigd hadden, en noodigde ook de Protestantsche dissenters uit, tot de kerk, zooals Christus die gesticht had, terug te keeren, en dan zou Rome machteloos tegen haar zijn. Maar ook werd op den voorgrond gesteld dat het bestaan der afscheiding een verwijt voor de kerk heeten mocht. Alleen door de fouten der Staatskerk was de afscheiding ontstaan. En wanneer men de afgescheidenen weder voor de kerk wilde winnen,dan kwam het er, volgens den bisschop van Nelson, op aan, met het priesterlijk stelsel te breken, de aangroeiende macht van de kerkvorsten te beperken en den *Presbyterialen* kerkvorm verder te ontwikkelen. In de kerk moest wat van den Wesleyaanschen geest stroomen, en hij zag niet in, waarom de kerk op hare kansels ook niet voorgangers van dissenters zou toelaten. Men moest het Episcopale systeem toch niet tot shibboleth der kerk maken. Wanneer men dit naliet, zou de kerk voor velen aannemelijker schijnen. De Ritualisten bleven hierop het antwoord niet schuldig, en ook de bekende pater Ignatius, een ritualistisch revivalist, verhief zijne stem. Hij trad in monnikskleed, met een crucifix in de hand,

op, en zeide dat de kerk in de eerste plaats leed, omdat niet de helft van hare geestelijken innerlijk bekeerde menschen waren.

Het Congres werd gesloten met een toespraak van den Voorzitter, waarin hij de geestelijken van de Staatskerk vermaande, om, in zoover het met de trouw aan Christus zamenging, de muren die hen van Christelijke broeders scheiden af te breken en te trachten met hen gemeenschappelijk te arbeiden. Wat de "trouw aan Christus" verbiedt en wat zij toelaat, liet de voorzitter in het midden.

In verband met dit Congres is het volgend bericht niet van beteekenis ontbloot. Engelsche bladen melden dat de grijze graaf Shaftesbury onlangs den eersten steen heeft gelegd voor eene congregationalistische kerk in West-Kensington, en verklaard, dat er voor hem geen onderscheid bestond tusschen het geloof van de hem omringende non-conformisten en het zijne. Hij zeide hun o.a., dat zij goed zouden doen met zooveel mogelijk grond voor het bouwen van kerken te gebruiken, daar "de Kerk van Engeland het werk niet alleen verrichten kan."

Hiermede komt de houding overeen van Dr. Eliot te Bristol tegenover de Dissenters, daar hij zich bereid heeft verklaard, om in verbinding met hen pogingen te doen tot Evangelisatie van de volksmassa's. Gelijk te verwachten was, is de *Guardian*, het orgaan van de Hoogkerkelijke partij, hierover zeer ontsticht, en noemt zij dit voorval een aanval op de overtuiging van andere geloofsmannen. Het orgaan van de Evangelische partij, de *Record*, heeft dat blad reeds een antwoord op zijne klachten gegeven.

De pogingen van den overleden aartsbisschop van Canterbury, die in het begin van dit jaar moeite aanwendde tot oprichting van een leekenpredikerschap, hebben navolging gevonden bij Dr. Lightfoot, bisschop van Durham, die in eene vergadering van de Diocese aan zijne geestelijken verklaarde, dat de toekomst van den godsdienst in Engeland afhing van de mogelijkheid om een "vrijwilligers-corps van leeken" zamen te stellen voor de verkondiging van het Evangelie onder de volksmassa's. Het verschil in ontwikkeling en in stand komt daarbij niet in aanmerking. "Een man uit de laagste volksklasse zou, wanneer hij de noodige gaven bezat,—aldus luiden zijne woorden, die voor een Engelschen bisschop karakteristiek genoeg klinken—misschien geschikter zijn voor den arbeid onder zijne gelijken dan een meer ontwikkelde."

Wetenschappelijk *.

HET SPIRITISME EN DE NATUURWETENSCHAP.—Het kan aan niemand, die de verschijnselen der intellectuele ontwikkeling met belangstelling en een open oog gadeslaat, onbekend zijn dat in de laatste jaren sommige als zoodanig erkende natuurkundigen openlijk voor de waarheid en werkelijkheid der zoogenaamd "spiritistische" verschijnselen—of spiritualistische, zooals zij in Engeland heeten—in de bres getreden zijn, en luide en bepaaldelijk hebben getuigd, dat zij *gezien* hadden, werkelijk en ontwijfelbaar gezien, wat met de gewoonlijk en door iedereen aangenomen natuurwetten in openbaren strijd was. Ik noem hier slechts het overbrengen van arbeidsvermogen zonder eenig zichtbaar "tusschenwerktuig," het oplichten en doen zweven van zware voorwerpen door de zoogenaamde "mediums," zoo het scheen zonder eenige stoffelijke verbinding van deze met het voorwerp, dat is voor den physicus niets anders dan het opheffen of buiten werking stellen van de wetten der zwaartekracht.

Het voorbeeld van wat men zulk een "geloofsbelijdenis" zou kunnen noemen, is, misschien reeds meer dan tien jaren geleden, gegeven door den Engelschen chemicus CROOKES. Deze, toen nog slechts door de ontdekking van het derde der "spectraalmetalen," Thallium, algemeen bekend, is sedert beroemd geworden door zijn radiometer. Het is ontegenzeggelijk dat hij daardoor aan de physica niet alleen een nieuw werktuig, dat is een nieuw middel van waarneming en onderzoek, heeft geschonken, maar haar bovendien een geheel nieuwe klasse van verschijnselen heeft doen kennen, die tot de verst strekkende gevolgen kunnen leiden en gedeeltelijk reeds geleid hebben. Getuige zijn laatste uitkomsten aangaande "*radiant matter*."

En het is bij CROOKES niet gebleven. In den laatsten tijd heeft ook prof. ZÖLLNER te Leipzig, hierin spoedig ter zijde gestaan door zijne collega's FECHNER en WILHELM WEBER, allen physici van erkenden naam, openlijk de vaan van het spiritisme opgeheven en bekend gemaakt † dat zij, voornamelijk door het bekende "medium" Slade en door den biologist "professor Hansen," verschijnselen hadden zien voortbrengen, die na rijp onderzoek aangaande de volkomen werkelijkheid daarvan hen overtuigd hadden, ten volle en onvoorwaardelijk overtuigd, van het recht van bestaan der spiritistische feiten en begrippen.

De belangrijkheid van zulke getuigenissen van zulke geleerden valt

* Daar de bijdrage van onzen Wetenschappelijken medewerker voor deze maand alweder is uitgebleven nemen wij onderstaand artikel uit een Nederlandsch Tijdschrift over.—RED.

† Zie het derde deel van ZÖLLNER'S "Wissenschaftliche Abhandlungen" en de bijlagen van "des Skalenphotometer" van denzelfden schrijver. Leipzig, L. Staackmann.

niet te ontkennen. Geen echt natuurkundige, wien het om waarheid en niets dan deze te doen is, kan, meen ik, ze vernemen zonder daardoor te worden aangespoord om nogmaals, zoo ernstig en onpartijdig als hem dit maar immer mogelijk is, na te gaan wat hem noopt om steeds aan zulke feiten alle geloof te blijven weigeren. Is het mogelijk aan te nemen, zoo vraagt hij zich zelven af, dat Crookes en Zöllner beide, om van de anderen niet te spreken, bij hun zoo lang voortgezet en zoo nauwlettend uitgevoerd onderzoek, zich voortdurend en ten eenenmale bedrogen hebben? En dan merkt hij op, als hij de geschiedenis van de ontdekkingen des eersten nagaat, hoe deze daarbij steeds onmiskenbaar blijken heeft gegeven van genialiteit, meer dan van logischen redeneertrant, van scherpzinnigheid en volharding bij zijn onderzoek, meer dan van helderheid der hem daarbij leidende begrippen. En de aangehaalde geschriften van den tweeden doorlezend, wordt hij getroffen door het feit dat deze...een theorie voorop stelt. Zöllner acht het mogelijk om de werkelijkheid der meest verbazende „spiritistische" verschijnselen te verklaren, ze met de gewone in verband en dus in overeenstemming te brengen, met behulp van de zoogenaamde „vierde dimensie." Wat men door deze laatste te verstaan heeft, doet hier minder tot de zaak, en ik mag mij dus ontslagen rekenen van de zeker niet gemakkelijke taak om dit den lezer duidelijk te maken. Genoeg zij het hier daarvan te zeggen, dat naar ik meen niemand haar voor meer dan een afgetrokken begrip kan houden, een mathematische conceptie, waarvan de realiteit nog moet bewezen worden. Of nu het spiritisme veel kan winnen door eene poging om het met die conceptie in verband te brengen, is voor een onbevooroordeelde niet recht duidelijk. Toch schijnt Zöllner daaraan zeer veel gewicht te hechten. Althans zoodra dit verband voor hem een uitgemaakte zaak is, werpt hij alle verdere behoedzaamheid en twijfel over boord, en voert als feitelijke bewijzen voor de werkelijkheid van spiritisme en magnetischen invloed aan, wat even goed lijnrecht tegenovergesteld zou verklaard kunnen worden.

Maar dit alles, het moge de beteekenis van Crooke's en Zöllner's steun voor het spiritisme ook nog zoo zeer verkleinen—tegen het spiritisme bewijst het niets. Dit zou volstrekt niet vallen, zelfs indien bewezen werd dat beider oordeel volstrekt geen waarde had. Iets geheel anders zou het zijn indien kon worden aangetoond, dat zij niet slechts *zich bedrogen hebben*, maar opzettelijk *bedrogen zijn.*

Dit laatste nu is, wat Crookes aangaat, gebleken door feiten, die in Engeland bekend zijn geworden, maar daar weinig besproken zijn. Ik wensch die hier kortelijk mede te deelen.

De heeren George R. Sitwell en Carl von Buch beschreven in de „Times", onder dagteekening van 10 Jan. l.l., eene spiritualistische „*Seance*", die den vorigen dag had plaats gehad in de *British National*

association of spiritualists, Great Russellstreet, 38. Reeds tweemalen vroeger was zulk eene door hen bijgewoond. Bij de eerste was het medium met groote zorg door een der onderteekenaars op een stoel achter een gordijn vastgebonden, en hadden er geene "manifestatien" plaats gehad. Bij de tweede geschiedde dit binden op nieuw, maar nu onder toezicht en naar de aanwijzingen van den bestuursvoorzitter der *Association*. En toen volgde een "manifestatie". Een geest verscheen, die beschreven werd te zijn "Marie", een kind, dat op twaalfjarigen leeftijd gestorven was. Deze geest geleek in gestalte, spraak en gebaren, sprekend op het medium dat achter het gordijn nog altijd gebonden heette te zitten. Haar aangezicht was gesluierd. Hierdoor en door het feit, dat die geest onder haar wit kleed blijkbaar een corset droeg—wat voor een geest en vooral voor die van een twaalfjarig kind zeker opmerkelijk mocht heeten—werden de bezoekers in hun achterdocht bevestigd. Zij bezochten daarom op den 9den Januari de association op nieuw, ditmaal door nog twee vrienden vergezeld. Alles geschiedde juist als vroeger, maar toen de "geest" op nieuw was verschenen, trad een der genoemde heeren plotseling achter haar en sneed haar den terugtocht naar haar gordijn af, terwijl de andere dit openschoof en haar ledigen stoel met de kleederen die zij uitgetrokken had voor alle aanwezigen zichtbaar maakte. Een half verduisterde kaarsvlam, hoewel het eenige licht in het vertrek, veroorloofde toch om dit alles te onderscheiden. De kaars werd nu uitgedoofd en men ging in een ander vertrek, waar een der aanwezige "beambten" van de associatie zijn toevlucht tot grofheden nam maar zonder veel indruk te maken. Geen der anderen had iets te zeggen.

Dit alles is op zich zelf nu niets anders dan één van de tallooze voorbeelden van bedrog in deze zaak. In ons vaderland heeft men nog wel sterker gezien. Men denke slechts aan de volkomen ontmaskering, door den heer Cattie te Arnhem, van een bedrieger-spiritist. Maar wat in Engeland op het bovenstaande gevolgd is, geeft daaraan, naar het mij voorkomt, een vèr strekkende beteekenis. Op den 13den Januari zond de heer C. A. Burke, Secretaris van bovengenoemde "*Association*," een brief aan de "Times", ter beantwoording van dien der heeren Sitwell en Von Buch. Daarin wordt hun relaas in al het wezenlijke nauwkeurig (*substantially accurate*) genoemd, dus het gepleegde bedrog openlijk erkend. Dan volgen een paar vrij holle phrasen en eindelijk, om de associatie in eens en voor goed te verontschuldigen, het bericht dat het nu als bedriegster ontmaskerde medium niemand anders is dan Mrs. Comer die, toen nog Miss Florence Cook, *zoo volkomen en van alle zijden was op de proef gesteld en onderzocht* door...... Mr. Crookes, F. R. S. De Secretaris voegt daarbij:

"De proefnemingen van Mr. Crookes strekten zich over een reeks van jaren uit, werden in zijn eigen huis en in tegenwoordigheid van zijn eigen gezin genomen onder voorwaarden, die alle bedrog schenen uit te sluiten. Zijne voorzorgen tegen dwaling waren inderdaad zeer zorgvuldig gekozen (*most elaborate*) en zijn getuigenis aangaande het door hem bewezene is publiek eigendom."

Het is mij niet bekend geworden dat CROOKES iets van het bovenstaande heeft tegengesproken. Maar als hij dit niet kon, dan heeft, naar ik meen, de wetenschap van hem van twee zaken één te verwachten, Of hij behoort op te geven waarom hij na het bekend worden van de bovenstaande daarvoor zoo bezwarende feiten, nog bij zijn getuigenis ten gunste van het spiritisme volhardt, òf hij moet dit ridderlijk intrekken.

Zoolang hij zwijgt hebben de natuurkundigen het recht om zijne opinie als volkomen onbeteekenend te beschouwen.

En zoolang ZÖLLNER zich op niets anders beroept, dan op zijne theorie en op wat hij gezien heeft van SLADE en HANSEN, twee in Nederland waarlijk niet schitterend bekende persoonlijkheden, zal ook zijn getuigenis, hier althans, voor niet veel kunnen gelden.

W. M. LOGEMAN.

De wettige zoon.

De vrouwe des keizers voorzag nu haar dood;
Reeds werden haar lippen als ijs en als lood:
"O Keizer!" zoo sprak zij, "verneem het dan nu:
Van al mijn drie zonen is één maar van u."

De keizer stond bleek en vergramd en ontsteld,
Maar deed om zijn twijfel zichzelven geweld:
"'k Vergeef u den gruwel, hoe zwart hij ook zij,
Maar noem mij den zoon, die moet heerschen na mij."

De vrouwe des keizers bedacht zich zoo lang;
Het moederhart sloeg zoo onrustig en bang;
Zij minde haar drietal van zonen zoo zeer,
En aarzelde en sprak niet en leefde niet meer.

De keizer van Rome voorzag nu zijn dood;
Reeds werden zijn lippen als ijs en als lood:
"Jeruzalems koning beklimm' dan mijn troon,
Totdat hij dien ruim' voor mijn wettigen zoon."

Jeruzalems koning beval met zijn staf
Het lijk van den keizer te storen in 't graf;
Het lijk van den keizer, zoo broos en zoo loom,
Te binden, regt-op, aan den stam van een boom.

Toen bood hij den zonen een pijl en een boog,
En zwoer bij zijn kroon en de goden omhoog,
Dat hij, die het hart zou doorboren van 't lijk,
Den scepter zou zwaaijen, als vorst van het rijk.

Het lijk van den keizer stond steil op den grond,
En de oudste der prinsen treedt nader terstond,
En mikt, onbewogen, met vinger en oog,
En schiet zijnen pijl, dat het snort, van den boog.

De pijl vloog geweldig en gonzend daar heen,
En kliefde den schedel des keizers van een;
Toen nadert de tweede met rustigen stap,
En zet, onverwrikt, onverschrokken, zich schrap.

Hij spant zijnen boog met bedaard overleg;
De pijl siste snel als een bliksemstraal weg,
En trof en doorgriefde den zielloozen vorst,
En stak hem door vleesch en door been in de borst.

Jeruzalems koning zag rondom zich heen,
Waarom niet de jongste der prinsen verscheen:
De jongste der prinsen bleef roereloos staan,
En zag met ontzetting het schriktooneel aan.

Men wrong in zijn handen den pijl en den boog;
Toen hief hij den blik in vervoering omhoog,
Vertrapte den boog en den pijl in het slijk:
"Ik martel niet!" riep hij, "o vader! uw lijk!"

Jeruzalems koning trad af van den troon,
En gaf aan den jongste der prinsen de kroon.
"Herneem", sprak de koning, "uw zetel van mij:
o Volken! de zoon van uw keizer is hij."

ELTON, GEVOLGD DOOR TOLLENS.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

MAART 1883.

De Roos van Kimberley

DOOR

THEOD. M. TROMP.

VI.

Het is middag. De zon, die zoo even door Kimberley's meridiaan wentelde, schiet haar verzengende stralen loodrecht neder op de ijzeren daken. De zandige bodem brandt onder den voet; de dansende luchtdeeltjes schroeien en prikkelen de huid. De hemel is vaalblauw en de schelheid, door het zonnevuur aan alle kleuren gegeven, verblindt en pijnigt het oog.

In de huizen is de hitte, hoewel de deuren wijd openstaan, tot zulk een hoogte gestegen, dat men de vlucht heeft genomen onder de veranda's. Het is, als ware de natuur een reusachtige oven. Overal is vuur, ja, zelfs tot in de hoofden dier duizenden, die met koortsachtigen ijver en inspanning den schoot der aarde omwoelen en alleen aandacht hebben voor de schattenzwangere kluiten. Geen enkel wolkje, dat den vurigen gloed, die de dorre woestijn blakert, tracht te keeren; geen zuchtje, hoe flaauw ook, dat eenige verfrissching aanbrengt. De weinige boomen, die niet reeds stierven van dorst, bieden, arm aan bladeren, nagenoeg geen schaduw en de beken, die, in het natte jaargetijde tot stroomen gezwollen, zich dan, in tallooze bochten bruisend en klaterend door de onafzienbare zandvlakte spoeden, zijn tot den laatsten druppel uitgedroogd en thans slechts herkenbaar aan de bijna volgestoven beddingen.

A

Doch men is aan de hitte gewend in Kimberley en werkt 's middags met dezelfde onafgebroken gejaagdheid voort, als waarmede men 's morgens, bij het licht der eerste zonnestralen, aanving.

Het is een treffend schouwspel, die groote mijn van New-Rush, wanneer de arbeid in vollen gang is. De doffe, zware klanken van spade en houweel, het gonzend trillen der ijzerdraadtouwen, waarlangs, piepend en knarsend, de met kostbare kluiten gevulde emmers worden opgehaald, het snorren en krijschen der windassen, het steunen en kraken der kaapstanders, het snuiven en hijgen der machines, het gillen en blazen der stoomfluiten en eindelijk het schreeuwen en praten, het lachen en zingen dier duizenden mannen, zoo blanke als zwarte, bruine als gele, die, hetzij in het bijna onafzienbaar mijngat, hetzij aan de werktuigen op den rand, hun deel aan het reuzenwerk verrichten, al die klanken en geluiden te zamen gevat, vormen een geraas, zoo ontzagwekkend en zeldzaam, dat men, het voor 't eerst hoorende, een oogenblik door een angstige, onbeschrijfelijke beklemming wordt aangegrepen.

Als mieren, die, oogenschijnlijk zonder een bepaald doel, door elkander draven, krioelen daar in de diepte de eigenlijke delvers. Het zijn meest Kaffers, die, onder het opzicht van blanken, zonder eenige bedekking van de glanzende huid, met de zware houweelen in de stevige vuisten en de hun eigene luidruchtigheid, onder de wonderlijkste kronkelingen van het lenige, donkere lichaam, den grond loswerken. Van den hoogen mijnrand gezien, schijnen zij kleine duiveltjes of doen ze ons aan gnomen denken.

Telkens bespeurt men op 't een of ander punt een plotseling nog vermeerderende drukte en hoort men een hoera opgaan, dat aan alle zijden van den kuil een echo vindt, en waarmede ten slotte al die duizenden kelen tegelijkertijd instemmen. Die heeft steeds plaats, wanneer er een diamant van eenigszins buitengewone afmetingen is gevonden. De Kaffer, die hem opdolf, heft met al de macht, waarover zijn krachtige borst te beschikken heeft, den roep aan, en weinige oogenblikken later weerkaatst de ijzeren stad den tot een donderend geraas gestegen vreugdekreet. Somtijds echter ook kan datzelfde hoera! gansch andere beteekenissen hebben en in stede van een blijde, een droeve mare gelden.

Heeft er bij voorbeeld een zandval plaats en zijn er eenige

mannen, misschien wel ten koste van hun leven, onder die lawine bedolven, of verpletterde een uit het ijzeren web tuimelende emmer de hersenpan van hem die er onder stond, of stort er een paard, dat, schuw geworden door het oorverdoovend rumoer, zich uit den greep van zijn voerman had losgerukt, met de, wellicht reeds met zware aardblokken gevulde zandkar in den kuil neder, ook dan doen de Kaffers hun ontzagwekkend hoera! hooren en deelt het dreunend en daverend Kimberley in de ontroering van zijn rusteloos jagend hart.

Voor Bill en zijn vriend was het steeds een genot, al die drukte en dat gewoel gade te slaan. Uren lang konden zij, van hun dagelijksche wandeling terugkeerende, en op een zandhoop aan den kuilrand gezeten, in de mijn turen en dikwijls werden zij getroffen door weer een nieuw punt van overeenstemming tusschen het menschelijk leven en die wilde jacht op plotselingen rijkdom.

Vooral Freunberg's bonte en rustelooze phantasie was zeer vruchtbaar in het vinden van zulke punten, wier uitwerking dan meestal ten doel had om Bill ook hierdoor weder ongemerkt en geleidelijk deelgenoot te maken van des zwervers rijke ondervinding en levenservaring.

"Kijk," had hij nog onlangs en als tot zichzelf sprekende, gezegd: "Het gaat met den diamant als met het geluk, dat "hoogste goed," waarvan hij in de oogen der menschen hier de stoffelijke uitdrukking is. Volgens de geleerden—en die moeten 't weten—zijn de diamanten niet sporadisch, maar als 't ware adersgewijze in den grond verspreid. De gelukkige vent, die nu op zoo'n ader belandt, wat hij dus met het vinden van elken steen feitelijk doen moet, en 't ding nu maar behoorlijk weet te volgen, heeft zijn ideaal bereikt en is waar hij wezen wil. Zij daarentegen, die zich onder 't graven afwijkingen veroorloven, al is 't dan ook maar in de hoop, onder de hand een nieuwen en misschien beteren weg te vinden, of die koppig zijn en er in hun hooge wijsheid een methode van eigen vinding op nahouden, blijven doodarm of, erger nog, verliezen wat ze hadden, het niet-vinden van 't zoo ijverig gezochte gemakshalve aan allerlei vijandige of althans ongunstige omstandigheden wijtende."

Bill lachte.

"Maar hoe kan men aderen volgen als men maar een klein stuk te bewerken heeft en dadelijk bij zijn buurman

zou belanden? En hoe komt het, dat jij, die me in andere woorden dikwijls gezegd hebt, dat je vaur je eigen ader was afgeweken......"

"Volkomen juist, doch praktijkbezwaren kunnen geen goeie theorie te niet doen. Maar zie me nu liever al die dwaze lui eens aan! Daar strijken ze met zwermen op dit lapje grond neer en graven er in een ommezientje zoo'n verbazend gat in, dat je werkelijk zou gaan meenen, dat er nergens dan hier van het "hoogste goed" voorradig was. Alsof de mooiste diamanten niet overal voor 't oprapen lagen! Ik heb eens een man gekend, dien ik vele malen millionnair noem, omdat hij zich in staat vond een overigens even armen vriend als hij, plus nog diens gezin, uit een dringenden nood te helpen. Die man beschikte, naar mijn bescheiden meening, over een juweelkistje, kostbaarder dan de rijkste dezer *claims*."

En een andermaal philosofeerde hij:

"Of de helsche gloed, waarin die luidjes zoo geduldig en goedmoedig staan te spitten, geen vingerwijzing zou kunnen wezen, dat men hier niet op den goeden weg is om gelukkig te worden? Kijk ze hun best eens doen, Bill; je kan zien, dat de duivel er achter zit; die vindt steeds zijn voordeel bij zoo'n overmaat van hartstocht! Ik wed, dat Zijn Helsche Majesteit dit hoekje van den aardbol voor zijn vorstelijk vermaak tot privaat jachtterrein heeft bestemd. Hij gooit een mud of wat kiezeltjes neer, en met elk kiezeltje vangt hij, bij nadering gesproken, drie zieltjes. Het eerste zieltje is van den man, die den kiezel vindt, er rijk door wordt en dan door het geld bedorven raakt; het tweede is van den man, die het niet vindt, er wanhopig door wordt, en ten slotte de een of andere misdaad of laagheid begaat, in elk geval beginnende met in opstand te komen tegen wat hij een onbillijk Opperwezen zal noemen. Het derde zieltje eindelijk wordt gemakkelijk gewonnen gedurende de wandeling van den kiezel door de wijde wereld, waarin hij hier en daar zaadjes achterlaat van hebzucht, ijdelheid en meer dergelijk onkruid."

Ook dezen middag weder wandelen de vrienden om den wijden mijnrand. Geen van beiden echter is in een stemming, om zich, als gewoonlijk, te verdiepen in het altijd afwisselend tooneel, dat New-Rush gedurende de werk uren oplevert. Bill laat het hoofd op de borst hangen en op Freunberg's gelaat wordt de gewone opgeruimde uitdrukking gemist.

"Maar heb je er Tom dan van morgen niet naar gevraagd, Bill?"

"Natuurlijk, heb ik dat."

"Wat zeide hij toen?"

"Och, van alles en niets," zuchtte Bill.

"En hoe klonk dat: alles en niets?"

"Hij zeide, dat zijn huwelijk nog volstrekt niet zeker was, dat hij niet wist of hij eigenlijk wel genoeg van Maggy hield om haar tot vrouw te nemen, en dat hij vreesde er later misschien berouw over te zullen hebben."

Freunberg zag Bill van terzijde aan. Zou deze begrepen hebben, wat Tom met die woorden moest hebben bedoeld? Hij vreesde van neen, en meer nog dan den vorigen avond kwam hem het gedrag en de houding van zijn jongen vriend vreemd en onbegrijpelijk voor.

"En heeft hij niet gezegd, of hij Maggy gister-avond nog gezien heeft?. Het was feest bij Michael, en waarschijnlijk zal hij daar toch wel even geweest zijn."

"Ja, hij is er geweest...en hij heeft Maggy over zijn twijfel gesproken."

"Hm! dan doen we 't best eens naar haar toe te gaan, om er zoo mogelijk iets meer van te weten te komen."

"Neen, Wilhelm, dat is beter van niet!" antwoordde Bill gejaagd.

"Ja? en dat waarom?"

"Omdat we ons er niet mede moeten bemoeien. Tom zou misschien boos worden, als hij 't hoorde."

"Hoor eens, Bill, heb je onaangenaamheden met Maggy gehad—of zit hier wat anders achter? In geen veertien dagen, geloof ik, heb je den voet bij Old Michael over den drempel gehad. Je zal toegeven, dat dit eenigszins vreemd is, vooral omdat je er vroeger dagelijks kwam."

"Ik houd niet van Michael. Hij is altijd zoo raar en zoo ruw. Hij mag me niet lijden, denk ik," antwoordde Bill verlegen.

Freunberg zag hem ongeloovig aan en fronste de wenkbrauwen. Toen, met een strengheid in den toon van zijn stem, die Bill nog nooit daarin vernomen had, zeide hij:

"Dat weet je beter! Michael mag je graag en heeft nog nooit een hard of onaangenaam woord tegen je gezegd. Kom, wees niet dwaas en ga mee!"

"Laat ons dan tot van avond wachten, Wilhelm!" vroeg

Bill, terwijl hij Freunberg, die zich reeds had omgewend, smeekend de hand op den arm legde.

"Neen, neen, nu dadelijk! Me dunkt, dat je aan Tom verplicht ben, om deze lamme geschiedenis zoo spoedig mogelijk weer uit de wereld te helpen."

Bill gehoorzaamde met een diepen zucht.

"Als ze nu eens niet thuis is?" opperde hij, onwillekeurig uitsprekende wat hij zoo gaarne wenschte.

"Ze is 's middags immers altijd thuis. Michael is in zijn *claim*, en wie zou haar komen halen om eens uit te loopen? Onder de vijf en een halve vrouw, die er in het kamp is, is er niet één, waarmede ze omgaat, en veel minder nog uit wandelen zou gaan op dit uur."

"Maar komt het nu eigenlijk wel te pas, dat we haar zoo maar brutaalweg gaan uithooren?"

"We gaan haar niet uithooren, vrindje. Je gaat ze eenvoudig maar eens vertellen, wat je gisteren hebt uitgehangen, en vraagt haar, of Tom er over gesproken heeft. En tot opheldering voeg je er dan meteen bij, wat je wel bezielde, toen je die scène maakte. Ik ben er waarachtig nog van ontsteld!"

Bill vroeg niet verder en deed ook geen pogingen meer, om Freunberg den tocht te doen opgeven. Het was werkelijk misschien beter Maggy te spreken, dacht hij, en bezield met den vurigen wensch, het kwaad, dat hij onwillens had gesticht, weder goed te maken, trachtte hij moed te vatten en zijn tegenzin in het bezoek te overwinnen.

De vrienden hadden Michael's hut bereikt en traden de openstaande deur binnen. Zij vonden Maggy, met de handen in den schoot voor het raam zitten. Op haar knieën lag eenig naaiwerk en naast haar op de tafel een opengeslagen boek, haar oude, door het gebruik versleten bijbel.

Zij richtte het hoofd op en Freunberg en Bill zagen hun voorgevoel bevestigd. Het arme meisje zag zeer bleek, haar oogen waren gezwollen en omgeven door breede, donkere groeven, als veroorzaakt door een in tranen doorgebrachten, slapeloozen nacht. Uit het geheele gelaat, en niet het minst uit haar matten blik, sprak zulk een diepe, stille smart, dat de bezoekers een oogenblik sprakeloos in den ingang van het vertrek staan bleven.

"Wat is er, Maggy?" begon eindelijk Freunberg. "Je ziet er waarachtig uit, of je verdriet hebt. Je hebt toch

niet gehuild, meid-lief? Kom, kom, voor alles is een kruid gewassen."

Maggy schudde het hoofd, en Freunberg merkte op, dat zij moeite deed, haar zenuwen in bedwang te houden en zich niet door haar smart te laten overmeesteren.

"En wat scheelt er dan aan? Vertel 't ons eens; ik wed, dat we er wat aan doen kunnen."

"Dat zal je toch wel even goed weten als ik. Heeft Bill je er dan niets van verteld?" antwoordde Maggy, met haperende stem en zonder te durven opzien.

"Neen, wat zou hij me verteld hebben? Wij weten van niets af, niet waar, Bill?"

"Neen, van niets!" bracht deze met moeite uit. Hij had nog geen woord gesproken en zat als verpletterd neder. Dikke zweetdroppelen parelden op zijn voorhoofd, en alles draaide hem voor de oogen. Maar toch vermocht hij zijn blikken niet van Maggy's bleek gelaat af te wenden.

"Heeft Tom het je dan niet gezegd, dat...... alles tusschen ons...... uit is?"

"Neen!" antwoordde Freunberg, ditmaal op volkomen ernstigen toon.

"Niet? Dan weet je ook niet, dat Tom mij gezegd heeft, dat het...... om allerlei redenen...... beter was, dat wij niet trouwden, en......"

Hier hield Maggy op. Haar lippen begonnen sterker te trillen, en zij had steeds grooter moeite de tranen terug te houden, die haar naar de oogen drongen.

"Om welke redenen?" vroeg Freunberg weder.

"Om...... omdat hij...... zie je, armoede,...... hij zal wel gelijk hebben...... maar...... ik ben zoo ongelukkig!"

"En wanneer heeft hij je dat gezegd?" viel Freunberg snel in, terwijl hij het nu hevig snikkende meisje met angstige spanning aanzag.

"Gister avond."

De beide vrienden slaakten een kreet van schrik. Bill was opgesprongen en hield zich krampachtig aan den tafelrand vast. Hij wilde spreken, doch kon niet en, verslagen en machteloos, liet hij zich weder langzaam op zijn bank neder.

"Dat zal terecht komen, Maggy," sprak eindelijk Freunberg op stelligen toon.

"O, neen, zeg dat niet, Willy, alles is onherroepelijk uit tusschen Tom en mij!...... Hij heeft me niet lief!"

"Dat heeft hij wel, Maggy, en schrei nu maar niet, lief kind. Ik geef je mijn woord, dat binnen twee dagen alles weder in orde is!"

"Ja?" riep het meisje, Freunberg, door haar tranen heen, ongeloovig aanziende, verheugd uit. "Maar waarom heeft Tom me dan dat alles gister avond gezegd?" voer ze, plotseling weder smartelijk, voort.

"Omdat hier iets achter zit, wat ik zelf nog niet begrijp," antwoordde Freunberg met een zonderlingen, strengen blik op Bill.

"Ja, Maggy, het zal allemaal weer in orde komen!" viel nu ook deze haastig, maar met bevende stem in. "Ik zal er voor zorgen, dat verzeker ik je!"

Innig dankbaar zag Maggy Bill aan en, opstaande, stak zij hem de beide handen toe.

"Ik wist 't wel, dat jij ons helpen zou. O, Bill, wat ben je toch altijd goed en lief. O, als je Tom weer tot me terugbrengt, dan zal ik je mijn heele leven lang zoo dankbaar zijn!"......

"Neen, dat hoeft niet," viel Bill haar, met een gedwongen lach in de rede, terwijl hij haar zachtkens van zich weerde. "Ik ben immers je schuldenaar nog, Maggy, voor het oppassen, dat je me gedaan hebt, toen ik ziek was."

"Dat zou ik ook zeggen!" meende Freunberg, Bill weder met denzelfden blik van daareven aanziende.

"Nu, als ik 't niet zeggen mag, zal ik het dan alleen maar denken!" zeide Maggy, zenuwachtig lachende en zich met de mouw de tranen uit de oogen strijkende. "En als vader zijn steenen dan weer terug heeft, o wat zal ik dan dankbaar en gelukkig zijn!"

"Is je vader zijn steenen dan kwijt?" vroeg Freunberg verbaasd.

"Heb je daar ook al niet van gehoord?"

"Neen, ik wist er niets van. Ik hoor 't nu voor 't eerst!"

Maggy verweet zich, dat zij tot dusver alleen aan zichzelf had gedacht, en bedroefd hernam zo:

"De diamanten zijn gestolen."

"Wat? *De Good luck* en die andere?"

"Ja, en nog twee, die vader de vorige maand vond en waarmede hij toen zoo blij was, ook."

"Drommels," zei Freunberg, "dat is een leelijk geval!"

"Ik voor mij vind het nog zoo akelig niet, maar vader is er wanhopig over en is er zoo geweldig van geschrikt, dat ik

mijn eigen verdriet een oogenblik bijna had vergeten en vreesde, dat vader gek zou worden."

"Wanneer is die diefstal ontdekt?"

"Van morgen, toen vader van den *claim* terugkwam voor het middageten."

"Weet hij niet wie de dader kan zijn?"

"Neen, volstrekt niet."

"En verdenkt hij niemand?"

"Ik geloof het niet; ik heb hem ten minste niemand hooren noemen," antwoordde Maggy, aarzelend en verlegen de oogen neerslaande.

Freunberg zag haar oplettend aan en glimlachte. Hij verdacht wel iemand.

"Zou het Gunn, je buurman niet kunnen geweest zijn?"

"Neen, dat denk ik niet. Die is altijd dronken en komt nooit bij ons. En het moet bepaald iemand zijn, die hier heeft rondgeloerd, want vader had de steenen zoo weggestopt, dat ze bijna niet te vinden waren."

"Werkt hij niet met drie Kaffers in zijn *claim*, of heb ik dat mis?"

"Neen, dat is zoo."

"Wat zijn dat voor nikkers? Zoeloes?"

"Ja, twee er van ten minste. De ander, Katberg, is een Basoetoe."

"Zóó!" zeide Freunberg. "Wanneer komt je vader thuis?"

"Ik weet het niet. Hij is kort na de ontdekking naar de stad gegaan, en heeft niet gezegd wanneer hij terug zou komen. Maar hij kan elk oogenblik hier zijn," vervolgde zij, toen Freunberg opstond om heen te gaan.

"Neen, Maggy, dan kom ik nog wel eens terug. Ik zal graag meê helpen zoeken, zeg dat maar aan je vader; avontuurtjes zijn me altijd welkom; ze op te zoeken en mede te maken is zoowat mijn eenige bezigheid, dat weet je, en in dit geval vooral zal ik gaarne eens mijn uiterste best doen. Nu, goeden dag, Maggy, zet die partij verdrietige zaken maar uit je hoofd. Binnen een paar dagen, misschien reeds heden, komt Tom nederig om vergiffenis vragen, en als de diamanten niet terecht komen, dan pak je je aardsche goederen en je man op een wagen, rijdt naar Transvaal en gaat daar *sovereigns* opspitten met den ploeg... Toe, Bill, sta niet zoo dronken te kijken en zeg Maggy fatsoenlijk goeden dag."

Een oogenblik later was het vriendenpaar weder op weg naar de stad. Freunberg, die het raadzaam achtte, vooreerst niet meer over Tom te spreken, zette zijn overdenkingen nopens de gestolen steenen luide voort:

"Gekke geschiedenis! Verduiveld gekke geschiedenis! De oude Michael is op een diamantsplintertje als een kip op een graantje. Toen hij die twee kokkers vond, speelden zijn knieën castagnetten van plezier en ontroering; wat of ze wel zouden gedaan hebben, nu de steenen weg zijn? Ik verwed er al mijn buitenplaatsen onder, dat die schim van een Patrick er de hand in heeft gehad. Wat denk jij er van, Bill? Zeg, hei, word eens wakker! Zou jij ook niet denken, dat Patrick er meer van weet?"

"Waarvan?" vroeg Bill.

"Wel, van den diefstal. De schelm was altijd zoo vertrouwelijk met den goeden sukkel. Eenigen tijd geleden zag ik Patrick een halve kroon aan den oude geven. "Die viel uit je zak, Michael. Je moet je geld beter opbergen; als je 't eerst met zooveel moeite uit den grond gehaald hebt, moet je 't er niet weer ingooien!" zei de vent toen. Die halve kroon, die uit den zak van den Ier zelf kwam, moest den oude de boodschap doen, dat mijnheer Patrick een erg eerlijk man was. Zoo'n schavuit, zoo'n hondsvot!"

"Wij moeten het Tom maar dadelijk zeggen," viel Bill, den loop van zijn eigen overdenkingen volgende, in.

"Dat zal wel 't beste zijn. Maar begrijp jij iets van die diamanten? Ik gaf gaarne al het geld, dat ik bezit, zegge drie pond, acht *shillings* en *sixpence*, als ik wist hoe ze terug te vinden. Een advertentie in de *Diamond Gazette* is waarschijnlijk de geschikste weg niet. Maar wat drommel! denk jij ook eens meê!"

"Wilhelm, zou jij er niet met Tom over willen spreken? Ik ben zoo bang, dat hij mij niet gelooven zal."

"Hm! als je mij dan volstrekt niet antwoorden wilt op mijn eigen vragen, zal ik het maar op die van jou doen. Je wou dus, als ik 't wel heb, weten, of ik 't vieze varken niet voor je zou willen wasschen? Neen, vriendlief, dat mag je zelf doen! Je zegt aan Tom, dat hij dadelijk weder vrede maakt met Maggy, en dat je er vreeselijk veel verdriet van zoudt hebben, als hij je dat verzoek weigerde."

"En wat moet ik zeggen, als hij niet wil?"

"Dan vertel je hem, dat je zult wegloopen, dat je hem

nooit meer zien wilt, dat je een zelfmoord gaat doen, dat je......of neen, zeg hem dan eenvoudig, dat het hoog noodig is, dat er een vrouw in het huishouden worde opgenomen, want dat een ziekelijk wezen als jij op den langen duur niet buiten vrouwelijk hulp kan."

"Maar ik ga niet mede naar Transvaal. En wat moet ik antwoorden, als hij naar de reden daarvan vraagt?"

"Dat zal je zelf wel het best weten. Ik ten minste weet het niet!" antwoordde Freunberg op luchtigen toon.

Bill zweeg. Hij werd gefolterd door een zwaren tweestrijd en eindelijk, aan zijn zielsangst uiting gevende, ontsnapte hem een bang:

"Ik kan niet!"

Freunberg schudde ongeduldig het hoofd en antwoordde:

"Je moet kunnen, Bill! Moed of geen moed, je behoort het groote offer, dat Tom je vrijwillig en zonder aarzelen brengen wil, te weigeren. Ware het al niet om de verplichting, die je aan hem hebt, dan zou je het toch moeten doen uit broederliefde en misschien meer nog uit......eergevoel!" en, daar Bill niet antwoordde, voer hij voort: "Wij zullen Tom waarschijnlijk thuis vinden. In dat geval laat ik je met hem alleen, en breng je de zaak oogenblikkelijk in orde. Vergeet in geen geval, dat uitstel thans gevaarlijk en weifelen schuldig is!"

Bill's gelaat was pijnlijk vertrokken en Freunberg, wiens medelijden weder was opgewekt, voegde er, op zachter toon, bemoedigend bij:

"Kom, kerel, wees een man! Ik begrijp wel, dat het niet plezierig is te moeten erkennen, dat men kinderachtig is geweest, maar als je door den zuren appel hebt heengebeten, zal je je ontzaglijk verlicht gevoelen, en, geloof me, zelfvoldoening is de prettigste van alle aangename gewaarwordingen. Beloof me nu, dat je je goed zult houden!"

Bill reikte zijn vriend de hand, ten teeken van toestemming.

Toen zij weder in de hut terug waren, was Tom nog niet thuis.

"Blijf nu hier, tot hij er is!" smeekte Bill. "Hij zal wel zoo aanstonds komen."

"Zooals je wilt," en Freunberg nam zijn oude plaats op den rand van Tom's *katel* weder in. Hij vreesde, dat, zoo hij Bill alleen liet, deze zich den moed weder zou voelen ontzinken. Ook deed er zich nu een geschikt oogenblik

voor, om de oorzaak van Bill's zonderling gedrag van den vorigen avond te leeren kennen.

Hij hield te veel van den armen jongen, dan dat diens leed ook hem niet pijnlijk zou aandoen, en ten andere kon hij hoe langer hoe minder het vermoeden van zich afzetten, dat de drijfveer van Bill's jongste handelingen verre van schoon was.

"Het ware te wenschen, dat alle onaangename gevallen zoo gemakkelijk uit den weg waren te ruimen als dit hier," begon hij op vroolijken toon.

"Zeker," antwoordde Bill met een poging om te glimlachen.

"Zeker, zeker," deed Freunberg hem na. "En dat zeg je maar zoo flauwtjes weg. Is dit zaakje dan niet met drie woorden opgeknapt? En is 't dan niet a'sof er volstrekt niets ware voorgevallen, uitgenomen natuurlijk de algemeene voldoening over het weer terecht komen van zoo'n gekke geschiedenis?"

Bill wendde het gelaat af, maar Freunberg had niettemin opgemerkt, dat zijn oogen vochtig waren geworden. Hij wachtte, tot Bill zich weder hersteld had, en zeide, op hem toetredende:

"Bill, je verbergt iets voor me. Is dat eerlijk? Heb ik je ooit reden gegeven om aan mijn trouw en vriendschap te twijfelen? Heb ik niet het recht te weten, wat je smart? Kom, spreek op, Bill, stort je hart eens uit, dat zal je goed doen. Heb je geen vrede met je-zelf? Heb je je iets te verwijten? Zeg 't ronduit. Niemand is volmaakt en de beste zelfs kan somtijds bezwijken onder den aandrang van zijn booze neigingen en hartstochten. Je bent zelfzuchtig geweest, niet waar? of jaloersch op Maggy, omdat je Tom geheel alleen voor je-zelf wilde hebben? Kom, kerel, het is geen schande eens zwak te zijn geweest! Dus was je zelfzuchtig, niet waar? Heb ik het niet geraden?"

"Neen, neen!" snikte Bill, "dat niet!"

"Jaloersch dan?"

"Neen, neen!"

"Wat dan, voor den drommel! Je zal Tom toch zijn geluk niet misgunnen?"

"O, neen! maar ik durf het niet zeggen!"

"Kom, spreek op, ik wil het weten!" zeide Freunberg op beslisten toon en hij trok Bill naar zich toe.

Deze legde het hoofd aan de borst van zijn vriend en, al

bevreesd voor den klank van zijn eigen stem, voldeed hij nauw hoorbaar aan Freunberg's bevel.

Met pijnlijke ontzetting ontving de jonge Duitscher Bill's bekentenis en er verliep geruime tijd, eer hij genoegzaam van zijn ontroering bekomen was, om het woord te hernemen. Den armen vriend teeder aan zijn hart drukkende, zeide hij toen :

"Moed gevat, Bill! Wees een man! Zelfbeheersching, indien mogelijk, is het eenige, wat ik je raden kan. Kom, schrei niet zoo; de tijd heelt alle wonden, dus ook deze!"

"Neen, nooit!" jammerde Bill. "O, ik wilde wel, dat ik nooit geboren was; mijn leven is mij een marteling geworden... O, Wilhelm, als je wist hoe ik mijzelven... haat en veracht!"

"Foei, Bill, zulk een taal past alleen den zwakke! Slechts de lafaard geeft den moed op!"

"Maar ik ben zwak, ik ben een lafaard."

"Dat is niet zoo, dat weet je wel. Je hebt 't immers al bewezen door je moedig stilzwijgen van zoovele maanden. En je zal 't weer bewijzen, wanneer door jou toedoen Tom en Maggy over eenige weken gehuwd zijn. Maar tracht nu tot kalmte te komen. Aanstonds zal Tom hier zijn en hij mag je niet in dien toestand aantreffen. Kom, nog eens, moed gevat, is het niet voor je-zelf, dan voor hen, die je lief zijn. Het ongeluk is een tyran, en daarom lafhartig. Zie het manmoedig in 't barsche aangezicht en gaandeweg houdt het van je af... Wacht, laat ik je eens helpen!" en Freunberg schonk een glas water in en vulde de tinnen waschkom.

Bill koelde zich het brandend gelaat wat af en begon weder tot kalmte te komen.

"Zie je," hernam nu Freunberg, "het doet een mensch toch altijd goed zijn hart eens uit te storten, dat zie je nu weer aan je-zelf. Het is—vergeef me de misschien wat onzindelijke vergelijking—alsof men een rijpe zweer opent; op het oogenblik zelf doet het leelijk zeer, maar 't wordt gevolgd door een onbeschrijfelijke verlichting. En daarom, Bill, zal je er wel aan doen, mij in deze zaak ook verder je geheele vertrouwen te schenken. Wij kunnen dan te zamen overleggen, hoe in deze het best te handelen. Vooreerst moet je nog bij Tom blijven, al was het alleen om het huwelijk zooveel mogelijk te bespoedigen. Is dit echter eenmaal achter den rug, dan kunnen wij gemakkelijk een

middel uitdenken, om je hier vandaan te krijgen. Misschien," ging Freunberg vroolijk voort, "dat het geluk ons eens toelacht en wij dan in staat zijn de veelbesproken reis naar Duitschland te ondernemen... Doch nu laat ik je alleen," zoo besloot hij, Bill de hand reikende. "Kom, houd je flink! Denk er om, dat het geluk van Tom en Maggy en ook je eigen rust er van afhangen."

"Ik zal flink zijn!" antwoordde Bill vastberaden. "Op dit oogenblik begin ik eerst recht te gevoelen, hoe noodig het is, dat ik sterk zij. Welnu, ik wil sterk wezen!"

Een blik vol blijde tevredenheid was het antwoord op Bill's heldhaftig besluit en met een opgeruimd gelaat ging Freunberg heen.

Doch nauwelijks bevond hij zich weder buiten of hij vertraagde zijn schreden, en zijn trekken vielen in een gansch andere plooi. Het was hem, als had hem daareven zelf een ongeluk getroffen.

Tot die klasse van menschen behoorende, voor wie liefhebben de eerste levensbehoefte is, was het de vriendschap voor Bill, die sedert twee jaren de onduldbare leegte in zijn hart had opgevuld, en met de zelfverloochening, aan naturen als de zijne eigen, had hij ook al dien tijd uitsluitend geleefd van het lief en leed, niet van hemzelf, maar van den persoon aan wien hij zich had gewijd, en was hem diens lijden thans, als ware het eigen smart.

"Arme jongen," sprak hij in zichzelven. "Ik weet wat het zeggen wil, eensklaps ontdekt te hebben, dat men zijn wenschen, hopen en verlangen heeft gevestigd op het onbereikbare. O!" ging hij bitter voort, "dat bewustzijn heeft reeds menig edel hart verbrijzeld, menig veelbelovend leven vergiftigd, menig zwak gemoed den duivel geofferd. Men ziet den hemel voor zich geopend en strekt in onstuimige vervoering de armen uit naar het droombeeld van een eeuwige zaligheid. Het hart smacht, de ziel brandt en de geest omvat een heelal van goddelijke idealen en onnoembaar geluk. De Liefde heeft geglimlacht, even slechts en onmerkbaar, en de aarde en al wat om haar is, verandert in een tooverpaleis; het oog glinstert van den kristallijnen weerschijn van al die schitterende kleuren en het oor drinkt de zoete tonen van een lokkend, maar engelenrein Loreleilied, dat, als een zachte kinderstem door het gelouterd hart binnenruischende, de goede snaren, die het langst

werkeloos bleven, het luidst trillen doet en zich dan plotseling verheft tot een plechtigen lofzang op al wat daar goed is en schoon. Groot en goed en zich een almacht bewust, is men de evenknie der Goden! Doch... de blinddoek valt weg en met verpletterende kalmte staat, een satyrlach om de lippen, de nuchtere werkelijkheid voor ons. En dan... dan is het leven, ons nog daareven boven alles dierbaar, tot een vloek geworden, in het hart is de hel gevaren, en in het verbijsterd vorstand kiemt de waanzin !...

Zal Bill zijn lot kunnen dragen ? Zal hij de kracht behouden zijn hartstocht en wanhoop te breidelen ? De Hemel geve het ! Maar hij moet van Maggy verwijderd worden. Dat zal en moet ! Maar hoe ?... Ah, ik weet het ! Er moet geld zijn, geld ! Welnu, voor 't eerst dan van mijn leven zal ik het Geluk verzoeken en bij den Wil, die bergen verzet, ik zal het dwingen mij te dienen !"

— — — — — — — — — — — — —

Freunberg had zijn kamer nog niet bereikt, toen Tom te huis kwam. Zijn oogen schitterden en zijn wangen waren gekleurd ; zijn gang was onzeker en de klank van zijn stem, toen hij goeden avond wenschte, vreemd en hard.

Bill ontstelde. Het was de eerste maal, dat hij Tom dronken zag.

"Waar ben je geweest, Tommy ?" vroeg hij op zachten toon.

Tom waggelde op zijn katel toe, zette zich neder en antwoordde, hoeveel moeite hij ook deed, zijn toestand voor zijn broeder te verbergen, hakkelend en daardoor hoe langer hoe meer verlegen :

"In de *Jolly Diggers.*"

"Hoe kwam je daar ?"

"Ik kwam Mick Larn tegen... en die wou een glas met me drinken !"

"Maar hoe kom je aan die bloedvlekken ?" riep Bill verschrikt, toen Tom, om zich het zweet van het aangezicht te wisschen, een bebloede mouw aan het voorhoofd bracht.

Tom's verlegenheid nam nog toe.

"O, dat is niets ! Die schurk van een Mick vroeg me, of 't waar was,..... dat ik niet...... meer aan trouwen dacht. In dat geval, zei hij, wil ik een kansje op de deern wagen, en..."

"Ja, en toen ?"

"Toen zei ik hem, dat...... ik hem al zijn ribben zou breken, als hij 't hart had een vinger naar Maggy uit te steken. En toen zei hij weer, dat hij mijn permissie niet noodig had, waarop ik hem er een over 't gezicht heb gehaald, dat 't bloed hem uit zijn kop spoot...... Haha, ik wil ze niet hebben...... neen waarachtig, ik wil niet! maar ik wil ook niet, dat een ander haar hebben zal!"...... Verd...d, ik wil het niet! Ze is Maggy Farson, getrouwd of ongetrouwd, en Maggy Farson is alleen vóor Farson!" ging Tom woest en met een nog erger vloek voort, "maar ik wil ze toch niet meer hebben, Bill," vervolgde hij plotseling op een geheel anderen toon... "neen, ik zweer je, ik wil niet... Je kan me gelooven, Bill, ik wil niet... Ik zal er op zweren... Zal ik?... Nu, zeg 't maar!... Haha!"

Bill had het laatste gedeelte van zijns broeders verwarde taal hevig ontroerd aangehoord. Hij begreep, dat het beslissend oogenblik gekomen was, en al was Tom in hooge mate opgewonden, hij was niet zóó dronken, dat het onderhoud er om zou moeten worden uitgesteld. Al zijn geestkracht en zelfbeheersching te hulp roepend, begon Bill dus:

"Ik ben vandaag bij Maggy geweest, en die heeft me verteld, dat je haar gisterenavond gezegd hebt... dat er bezwaren waren gerezen tegen je huwelijk."

Tom, die op het hooren van Maggy's naam van zijn zitplaats was opgestaan, zette zich langzaam weder neer en staarde zijn broeder verschrikt aan. Toen stamelde hij op doffen toon:

"Je hebt haar gesproken... en... wat zei ze nog meer?"

"Niets, maar ik heb haar beloofd, Tommy, dat ik die bezwaren uit den weg zou ruimen."

"Dat kan niet!" viel Tom met klanklooze stem in.

"Dat kan wel, en, wat meer zegt: het moet. Ik weet, welke die bezwaren zijn. Je hebt met haar gebroken, om mijnentwil, Tommy, omdat... omdat ik gisteren, toen ik me zoo ziek gevoelde en daarom zoo slecht geluimd was, dingen zeide, die ik niet meende en die alleen aan mijn ontevreden en humeurige stemming te wijten zijn."

"Maar..."

"Begrijp je dan niet? Drie weken geleden zeide ik, ook in zoo'n bui, dat ik nooit meer een boek zou opslaan, en sedert dien dag heb ik er wel twintig gelezen..."

"Ja, maar..."

"Heb ik Maggy dan niet lief... als een zuster en is er iets, dat ik vuriger zou kunnen wenschen, dan je beiden gelukkig te zien?"

Tom zag zijn broeder verbaasd en ongeloovig aan, en weder streek hij met de hand over het voorhoofd. Hij mistrouwde zijn ooren en dorst geen geloof slaan aan de woorden, die hem zoo onverwachts het verloren geluk terugbeloofden. Hij was zeker zeer dronken en zijn brein zoo beneveld, dat hij wakende droomen kon. Ja, het was de drank, die hem parten speelde.

"Zeg 't nog eens, Bill, ik... ik heb 't niet begrepen," stamelde hij, verward om zich heen ziende.

"Ik zeide, dat ik niets vuriger wensch, dan Maggy en jou gelukkig te zien."

"Dus... dat we... trouwden?"

"Zeker, Tommy, en zoo spoedig mogelijk. O, het zou mij zoo gelukkig maken!"

"Maggy en... ik trouwen, meen je?"

"Ja stellig, wie anders? O, als je eens wist, Tom, welk een spijt ik heb gehad van mijn dwaze woorden, en hoeveel leed het mij doet, onwillens zooveel kwaad te hebben gesticht! Toe, Tommy, beloof me, dat je dadelijk naar haar toe zult gaan en intrekken, wat je gisterenavond gezegd hebt!"

Nog altijd bleef Tom zijn broeder met denzelfden wezenloozen blik aanstaren, doch langzamerhand ontspande zich de strakke plooi in zijn naar voren gebogen gelaat, tot hij met een luiden vreugdekreet opsprong en, zonder zelfs Bill een groet achter te laten, de deur uitsnelde.

Geruimen tijd hield Bill den blik gericht op de opening, waardoor Tom verdwenen was; toen loosde hij een diepen zucht en viel, met de handen voor de oogen, in zijn stoel neder.

Terzelfder tijd dat Tom den weerzienskus op Maggy's mond drukte, liet zijn broeder, machteloos van uitputting, het hoofd achterover in den stoel zinken, en ontvloeiden er aan zijn kleurlooze lippen eenige druppelen, die een smalle roode streep op zijn boezeroen achterlieten.

(Wordt vervolgd.)

Schetsen uit den Vrijstaat.

III.

DE AANKOMST BIJ DE PASTORIE.

"Lieve Marie," sprak Mevrouw de weduwe Stolberg tot haar achtienjarige dochter, morgen gaat gij trouwen met den Eerw. Heer La Croix, en bedenk wel, mijn kind, dat gij niet trouwt, zoo als vele andere meisjes."

"Hoe dat, mama?" vroeg Marie, "Trouw ik dan niet in de kerk?"

"O, ja, zeker, mijn kind, ik zou nimmer toelaten, dat gij voor een magistraat trouwt; dat doen slechs die menschen, die het huwelijk als een burgerlijk kontrakt beschouwen, maar ik meen, dat de vrouw van een predikant andere verpligtingen op zich neemt dan de vrouw van een koopman, regter of wat hij ook zij. Die kunnen toch hunne echtgenooten moeijelijk adviseren hoeveel te geven voor de gewasschen of ongewasschen wol, of hoedanige uitspraak te doen in de revisie-zaak Adonis vs. het Gouvernement, voor diefstal. Neen, mijn kind, de echtgenoote van den predikant is zedelijk verpligt haren echtgenoot in de vervulling zijner ambtspligten behulpzaam te zijn. Zij moet, even als hij, huisbezoek doen, de kranken bezoeken en hem overal opbeuren in zijn moeijelijk ambt, wanneer hij oogenblikken van neerslagtigheid heeft, en zich verbeeldt, dat zijn werk niet genoeg gezegend wordt. Dan moet zij hem troosten en aanmoedigen om door volhardenden ijver te toonen, wat een mensch kan, indien hij uit volle overtuiging, zich voorneemt iets te willen en dat ten uitvoer te brengen."

Op deze wijze onderhield de brave mevrouw Stolberg nog geruimen tijd hare dochter, tot dat de komst van den Eerw. La Croix, de verloofde van Marie, en beroepen predikant bij de gemeente te V, in den Oranje Vrijstaat, een einde aan dat gesprek maakte.

Wij stappen heen over alles dat voorviel tusschen dien tijd en den morgen van den 5den Februarij 1880 en beginnen ons verhaal met het oogenblik dat een groot aantal personen in differente rijtuigen zich bevinden langs de rivier, die de kerkelijke grens maakt der gemeente van V. Men is den beroepen predikant wachtende, die met zijne

jonge vrouw den vorigen dag te Boschkop, een plaats een uur anderkant de rivier, is aangekomen en daar overnacht heeft.

Het pad van daar kan men bijna drie kwartuur te paard afzien, en zoodoende tracht een ieder te proberen om het eerst het rijtuig van ZEerw. op te merken. Ieder oogenblik hoort men dan ook, "daar kom hij" en "mis, jong! 't is een paarderuiter," of "'t is een buggy." Doch eindelijk kwam er iets, dat veel van een paardewagen had, en toen het nader kwam, bleek zulks dan ook het geval te zijn. De blijdschap was algemeen, en hoe nader het kwam, hoe meer men zich in postuur stelde. Eindelijk ging het rijtuig de rivier door en boven gekomen zijnde werd het letterlijk omsingeld.

Een ieder was in de grootste spanning om toch te zien hoe de nieuwe leeraar er wel uitzag en om met hem kennis te maken.

Een klein mannetje van ongeveer 50 jaar kwam uit den wagen en stond vrij verbaasd te kijken, toen hij al die menschen zag. Hij vroeg echter: "Ham hi hon the right road to V?" 't Was een rondreizende handelaar, die gehoord hebbende van de bevestiging van den leeraar, gedacht had naar V te gaan en daar een goeden slag te slaan!

"Praat Hollandsch," riep er een, "vervloekte Engelschman, jij hebt ons mooi beet gehad, daar wij jou voor den predikant aanzagen."

"Geht diese wege nach V?" vroeg hij daarop.

"Nog mooijer!" riep een ander, "nou praat hij Grieksch; praat Hollandsch of Patriotstaal, kerel, anders versta ons jou niet."

"Wijs hem de verkeerde pad," riep Jones, de klerk van een der winkeliers van V, die concurrentie vreesde.

"Nee, nee, volstrekt niet," sprak ouderling Dopsteen. "Mijn vriend," ging hij aan, "jij is op die regte pad, maar zeg mij eens, weet jij niet wanneer onze leeraar hier zal wezen?"

"Ja wohl," zei de smous, "er habt mie ein brief metgegeben fur Heer Dopstein."

"Die man is ik," zei Dopsteen, nam den brief, brak dien open en las daaruit voor dat Z.Eerw. juist wilde gaan breakfasten, intusschen zou laten inspannen en spoedig dacht te komen. Aller oogen vestigden zich toen weder op het pad, ne, ja wel, men zag den wagen reeds aankomen.

Een half uur later en de predikant en zijne vrouw waren te midden der hen te gemoet geredenen, en na een paar woorden van welkom, enz. gewisseld te hebben, begon de stoet zich in beweging te stellen, terwijl een ouderling en een diaken voor op den wagen van den predikant plaats hadden genomen, om Z.Eerw. binnen te drijven. Aan de plooijen van hun gezigt zag men duidelijk dat zij een gewigtige taak op zich hadden genomen.

Bij de pastorie aangekomen zijnde, hield men halt. De schooljeugd, netjes gekleed, stond geschaard onder de verandah, en begon, toen Z.Eerw. en echtgenoote op de stoep kwamen, een zeer toepasselijk lied te zingen, onder de leiding van den aan sommige onzer lezers wel bekenden onderwijzer Stroop, die de woorden zoowel als de muziek zelf had gemaakt.

Men kon dan ook zeer goed begrijpen dat de woorden niet van Vondel of Tollens waren, en eigenaardig waren sommige uitdrukkingen, als :—

"Indien gij om omhoog duikt," enz.

Maar "meester" had zijn best gedaan, en menig druppel zweet had het hem gekost, vooral om het de jeugd behoorlijk te laten zingen. Wij willen hem dus niet te hard vallen, doch alleen aanmerken dat het lied vrij valsch en zonder maat werd gezongen.

Bij de deur—waar boven stond

WELKO*m*

welke letters door meester waren geschilderd, die, daar hij de maat slecht had genomen de m met een kleine *m* moest maken, zoodat men goed moest kunnen zien om er geen "Wel Ko" uit te lezen—werd een welkomst adres voorgelezen, waarop door ZEerw. in korte woorden gepast werd geantwoord.

Zij die nieuwsgierig zijn naar den inhoud van zoodanig adres, verwijs ik naar de *Patriot, Zuid Afrikaan* of *'t Volksblad,* die bijna elke maand met zoodanige bladvullings hunne kolommen versieren.

Daarop gingen ZEerw. en echtgenoote de pastorie binnen, vergezegeld van ouderling Dopsteen, alsmede eenige andere leden van den Kerkeraad en den Resident Vrederegter van V. Hier werden ze opgewacht door Mej. Dopsteen, eene eerbiedwaardige vrouw, die voor deze gelegenheid hare beste kleeren had aangetrokken en waarlijk ze,

ofschoon in de vijftig, zag er nog goed uit, in haar licht blaauw zijden tabbert, muts met rood opgemaakt en gele linten ; alsmede door Mej. Stamboom, de vrouw van den diaken van dien naam, en Mej. Scheermes, de echtgenoote van den diaken-kassier, eene betrekking die over eene jaarlijksche administratie van ongeveer £20 liep, en die, volgens Mej. Scheermes, haren echtgenoot zooveel werk gaf dat hij soms nachten er voor op zat.

" Dit is nu jufvrouw zijn voorkamer," zei jufvrouw Dopsteen. " De meubels er in is een geschenk van ons en ons kinderen aan meneer." " Wel, wel, wat een lieve attentie. Lieve la Croix, zie toch eens hier, hoe worden wij verrast, een geschenk van de familie Druipsteen, hoe lief !" en Marie nam haar echtgenoot bij de hand en wees hem de meubels.

" *Dopsteen*, jufvrouw, is ons naam, niet Druipsteen," zei de jufvrouw met de blaauwe tabbert.

Een hartelijk woord van dankzegging kwam van de lippen van ZEerw.

" En dit is nu jufvrouw zijn slaapkamer," zei jufvrouw Stamboom, " de meubels is een klein geschenk van ons en ons kinders. Ons is maar arm, jufvrouw, maar jufvrouw moet maar denken dat het van goede harten komt."

Dezelfde bedankjes als in de voorkamer volgden.

"Hier achter is nog een vrije kamer, zei jufvrouw Scheermes, en als u later die kamer mogt noodig hebben, u begrijpt mij, kan u altijd hier een deur in laten maken."

Marie begreep en kleurde.

Daarop kwam men in de eetkamer. In de kamer stonden eenige stoelen en een groote tafel, waarop een massa koek en confijt, alsmede eenige kraffies wijn.

" Hier kan ons malkaars kennismaken eens drinken" zei Dopsteen, schonk eenige kelkjes in, en bood ze rond. Jufvrouw Scheermes presenteerde inmiddels de koek.

" Zuster Scheermes heeft voor die mooije tafel gezorgd," zei Dopsteen.

"Wel, wel," zei La Croix, "waarlijk een kostbaar geschenk" en met een tilde hij het kleed op, om de tafel eens goed te bezigtigen.

" Nee, meneer is mis," zei Dopsteen, " zij het gezorgd voor die goed die op die tafel staat : die tafel zelf het ons van Jones geleen ; hij vraagt er £15 voor."

De Eerw. Heer kleurde, doch hield zich goed en zei : " Die koek smaakt heerlijk; waarlijk, jufvrouw Scheermes,

ze is regt à la van Alphen, 'ze smaakt naar meer,'" en met een bediende hij zich zelf.

Na den innerlijken mensch wat verkwikt te hebben, deed Dopsteen een deur open en zei: "Hier is nu meneer zijn studeerkamer. Dit is nu de kamer waar u u kunt voorbereiden om te voorzien in de geestelijke behoeften der gemeente."

Scheermes, die inmiddels was binnengekomen, hoorde deze woorden, draaide een deur open en zeide tegen jufvrouw La Croix:—"En hier, mejufvrouw, is de kamer waar u ù kunt voorbereiden, om te voorzien in de wereldsche behoeften van uw huisgezin," en hij toonde haar de dispens, die door den kerkeraad van suiker, thee, koffij, meel, enz., behoorlijk was voorzien.

"Och!" riep jufvrouw La Croix, met een traan in 't linkeroog, "och, lieve menschen, wat zijt gijlieden toch goed; ik wenschte dat mijn lieve moeder dit alles toch eens mogt zien."

Daarop werden de kombuis en de buitenkamers nog bezigtigd, en werd een wandeling in den tuin voorgesteld, en ten uitvoer gebragt.

In dien tusschentijd was Stroop binnen gekomen en niemand in de eetkamer vindende, probeerde hij den wijn uit de verschillende karaffen, ten einde behoorlijk antwoord te kunnen geven indien hem eens gevraagd werd in welke karaf de beste wijn was.

Na de wandeling werd overeengekomen, dat jufvrouw Stamboom bij de pastorie zou blijven, om te zien, dat het diner behoorlijk werd opgediend, terwijl jufvrouwen Dopsteen en Scheermes, alsmede hunne respectieve echtgenooten en de overige kerkeraadsleden beloofden tegen 5 uur terug te komen, om meneer en mejufvrouw voor te stellen aan de leden der gemeente, die lust en roeping zouden gevoelen om met hen kennis te maken.

Na de gewone bedankjes, enz., gewisseld te hebben, liet men den leeraar alleen met zijne vrouw en ging jufvr. Stamboom naar dek ombuis om naar den kost te zien. Wij laten den Eerwaarde en zijne echtgenoote voor eenige uren alleen, terwijl de leden van den kerkeraad zijn wagen ontpakken en mej. Stamboom naar die kost kijkt, dat zij tegen vier uur laat opzetten.

Voor Zuid Afrika, of liever voor onze binnenlanden, was de kost overheerlijk. Dopsteen had een paar dagen vóór

de aankomst van den leeraar een beest geslacht (sommige booze menschen hebben gefluisterd het was gevrekt aan de lostanden-ziekte), en had een schenkel gestuurd voor soepvleesch. Op aanraden van jufvrouw Scheermes had zij daarbij gedaan wat wortels en rapen, alsmede pietersalie, zooals jufvrouw Stamboom het noemde. Dan had zij verder gemaakt "stoe," met kerrie, waar die Engelschman zoo gek naar is, aardappels, en sla, en een overheerlijke taart van abrikozen, waarvan zij in der haast had vergeten de pitten (alias steenen) uit te halen.

Toen door de meid Mina het diner was opgediend, vroeg La Croix aan zijne echtgenoote, "Waar is dan mevrouw Slagboom?" "Beste La Croix," zei Marie, "gij maakt ook daar weder een groote fout, gelijk ik heden morgen met mej. Dopsteen. Het is niet Slagboom: hun van is Stamboom."

"Excuus dan ook, lieve Marie," zei La Croix. "Gij zult met mij instemmen, dwalen is menschelijk, of zoo als de Latijnen zeiden, 'Errare humanum est.' Maar ga toch, lieve Marie, naar de kombuis en roept mejufvrouw Stamboom."

Marie deed wat haar was gevraagd en kwam met de vrouw van diaken Stamboom terug, die een kleur als vermiljoen had, van wege het vuur, waar zij bij gestaan had.

"Kom, zuster, neem plaats," zei La Croix, haar een stoel aanbiedende, "laat mij tusschen u twee zitten, dan is dat een roos tusschen twee doorns."

"Dankje voor het compliment," zei Marie, "but never mind, je meent het zoo kwaad niet."

Nadat La Croix een gepast gebed had gedaan, werd het diner genomen, de koffij ingebragt en begaf men zich naar de voorkamer.

Het duurde niet lang of mej. Dopsteen en echtgenoot alsmede de leden van den kerkeraad kwamen aangetogen.

"Het meneer er wat op tegen," zei Dopsteen, "dat ik 'n slag die vuur in mijn pijp steek? Ik heb van van morgen nog nie gerookt nie."

"O! met genoegen," zei La Croix, "maar onder één conditie, en dat is, dat jij mij ook een pijp tabak geeft."

"Met genoegen, meneer," zei Dopsteen, terwijl meneer hem den tabakszak van blaauw fluweel met witte kralen over reikte, "die Marie nog gemaakt had, toen ze met den Eerw. vrijde."

De Eerw. vroeg, nadat hij een paar goede halen had gedaan, "Is dat geen Transvaal tabak?"

"Ja, meneer," zei Dopsteen, "die tabak komt van de Transvaal, en wordt in Bloemfontein gekerf."

Inmiddels kwamen eenige leden der gemeente in, die aan den leeraar en diens echtgenoote werden voorgesteld.

Het spreekt van zelf dat èn jufvrouw Stamboom èn jufvrouw Scheermes veel moeite hadden, om de komenden een koppie koffie te geven.

Ook Jones kwam een bezoek brengen, en sprak La Croix aldus aan. "Ich gehöre nicht Erhwartiger Herr an ihre kirke, doch ich bin ganss verrucht dass sie und Ega hier sent angekommen. When sie etwass braugen, sagen doch mahr und ich sall gleich uberreichen."

"Ik heb iets aan het Duitsch gedaan, zei La Croix, doch voel mij echter niet sterk genoeg om er u in te antwoorden. In alle geval, versta ik u zeer goed en ben u dankbaar voor uwe aan mij aangebodene diensten. De leden van mijn kerkeraad hebben mij met alles zoo wel voorzien, dat ik waarlijk niets van noode heb."

Als UEerw. in 't vervolg iets mogt nottig habben, sagga kaffee, sugar, oder etwas anders, dan soll ich het met vergenugen geben, met 20 percent diskont."

"Ik zal er over denken," zei La Croix.

Een oude dame kwam binnen. "Dit is nu die moeder van die dorp," zei jufvrouw Dopsteen, haar aan den leeraar en Marie voorstellende.

"Aangenaam met u kennis te maken," zei La Croix. "Ik hoor u is eene weduwe en sedert lang?"

"Ja, mijnheer, ik is nu weduwe en had die geluk drie maal te hertrouwen. Dat dat zwaar is kan mijnheer gelooven."

"Ik hoop dat wij dat geluk niet zullen hebben," fluisterde Marie haar man in 't oor.

Nog velen kwamen, en eindelijk was het suppertijd. De menschen vertrokken, en La Croix en Marie, hoogst ingenomen met de goede ontvangst, gingen slapen en stonden den volgenden morgen reeds vroeg op, om alles eens entre nous te bezien.

F.

Europeesche Reisindrukken van een Afrikaanschen Boerenzoon.

II.

Zoo als reeds in mijn vorige vermeld, vertrok ik op den 23sten Mei 1882 van Kaapstad, en hadden wij een zeer voorspoedige reis. Wij kwamen op den 7den Junij te Madeira, ten half twee ure in den namiddag, aan.

Daar ging ik met eenige vrienden aan wal. Wij engageerden een slede—een soort van rijtuig zonder wielen en door twee ossen getrokken. Het bak gelijkt veel op dat van een "basket phaeton" en heeft vier zitplaatsen. Wij gingen in dat ding zooveel bezien als wij in den tot onzen beschikking zijnden tijd konden.

Het was ons zeer vreemd om vruchten, zooals loquarten, abrikozen, perziken, limoenen, aardbeijen, vijgen, pruimen, kersen, appels en vele andere soorten van vruchten in Junij maand op een markt te vinden. Zij waren heerlijk. Wij voorzagen ons van een ruimen voorraad en gingen op een trippeldraf met onze slede voort.

De straten van Madeira zijn allen met kleine ronde klipsteenen uitgelegd, doch de stad zelve is niet al te schoon, alhoewel het buiten de stad zeer fraai is. De zindelijkheid en netheid der menschen laten ook wel wat te wenschen over. Het eiland echter ziet er schilderachtig uit. De prachtige boschen op de heuvelen, de prachtige groene wijngaarden, de talrijke soorten van bloemen en de tallooze bloemtuinen, de private woningen met hunne tuinen en vruchtenboomen verkwikten ons ten volle, en kunnen niet anders dan elken reiziger, wiens oogen zeventien dagen lang niets anders dan den blaauwen golvenden oceaan aanschouwden, genotrijk te zijn.

Ten vijf ure gingen wij in ons schuitje terug naar het schip, dat zich gereed maakte om te vertrekken, met leedwezen afscheid nemende van dat schoone en schilderachtige eiland, dat met regt één tuin kan genoemd worden.

Madeira is 30 bij 60 mijlen groot, en zeer gezond. Het heeft een prachtig klimaat, volop water, en wordt ook gedurende de Europeesche wintermaanden door vele Europeanen bezocht, die hun eigen winter ontvlugten.

Wij vertrokken van Madeira ten half vijf ure op den 7den, en arriveerden te Plymouth op den 11den, ten kwart voor twaalf

ure in den nacht. Hier landden vele van onze passagiers, doch wij stoomden van daar langs de Engelsche kust en kwamen den volgenden morgen ten half twaalf ure te Southampton aan. Hier moesten wij wegens het lage water in eene boot aan wal gaan, waar wij niet voor één uur afstapten. Daar moest ik toen nog tot drie uur wachten voor dat ik mijn portmanteau kon krijgen. De zak werd bij het Custom-house doorsnuffeld door een zeer norschen en onbeleefden inspecteur, Ik betaalde er 1s. 6d.—waarvoor weet ik tot heden toe nog niet—nam een cab naar een hotel, gebruikte tiffin en ging met een medereiziger de stad bekijken. De hooge en fraaije huizen, de geplaveide straten, de nette zijpaden voor de voetgangers, de schoone parken, de welonderhouden cricket-terreinen en de groene tuinvelden, dat alles maakte een aangenamen indruk op mij. Doch de kille bijtende wind die door je heen snijdt en het aangezigt van koude doet branden, en dat wel midden in den Engelschen zomer, deed mij bij mijzelven redeneeren, dat ik hier niet voor niet wil wonen, en nooit er aan zou denken om ons heerlijk, hoewel soms warm klimaat aan de Kaap voor Southampton te verruilen. Het klimaat was op 't oogenblik zooals bij ons de koudste dag in de maand Augustus, wanneer mannen, vrouwen en kinderen hunne dikste jassen aan doen. Ten kwart over acht ure ging de zon onder, en ten negen ure was men nog overal bezig met aardappels uit te halen en allerlei arbeid te verrigten. Het was toen nog zoo licht als bij ons wanneer de zon ondergaat.

Dingsdag, den 13den Junij, ten 9 ure, vertrokken wij van Southampton door bosschen, valleijen en landerijen, passeerden eenige kleine steden en kwamen in Waterloostreet, Londen, om half twaalf aan. Het gewoel hier was groot. Ik huurde een cab en ging in het Aplin Hotel in Arundelstreet, Strand, logeeren, na te vergeefs in Bonns Hotel plaats gezocht te hebben. Des namiddags ging ik zamen met een vriend per cab de wereldstad, het groote Londen, waarvan ieder Engelschman den mond vol heeft, opnemen. Alles wat ik zag was prachtig en net; doch met den bijtenden wind en met de donkere rooklucht kon ik niet braaf klaar komen. Den volgenden dag ontmoette ik een mijner oude Kaapsche vrienden, den heer Fraser, student in de regten, toevallig in een der straten. Wij waren zeer verblijd elkander te ontmoeten. Met eens begon ik vrolijk en opgeruimd te worden; want tot

op dat oogenblik had ik mij maar miserabel gevoeld. De heer Fraser noodigde mij onmiddelijk naar zijne kamer in de Surreystraat, waar ik nog andere Kaapsche studenten ontmoette, zooals de heeren Maskew, Esselen, en Van der Merwe, allen oude bekenden, alsmede twee vriendelijke Colesbergsche Afrikaanders. Men begrijpt mijne blijdschap. Wij spraken onze eigene Kaapsche taal en ik was te moede alsof ik te huis ware.

Mijn plan was geweest om een tijdje in Londen te blijven, ten einde eerst het Engelsche Babylon te bezien en dan naar het vasteland te gaan. Maar ik liet mij van mijn vriend Fraser ombalen om met hem den volgenden dag naar Berlijn te vertrekken, en Londen later te bespieden. Te Berlijn waren vier jonge Afrikaanders wachtende op hem, om te zamen het vasteland te doorreizen. Wij vertrokken van Londen op Donderdag namiddag te 7 uur per trein en kwamen te Harwich om 9 uur aan bij helder licht, niet zonder een avontuurtje op weg. Mijn reisgenoot was in slaap gevallen en knikte met zijn hoofd, tot dat hij eindelijk te veel voor over kwam en zijn oor aan een knopje van het raam vast haakte, hetgeen hem verschrikt deed ontwaken, verrijkt met een gewond oor!

Te Harwich stapten wij over in een stoomboot om over de Noord of Duitsche Zee naar Holland te varen. Het was mij op deze boot zonderling, doch aangenaam, den kapitein, de officieren, hofmeesters (stewards) en matrozen Hollandsch te hooren spreken. Na het diner gingen wij naar onze kajuit om te slapen en vonden er nog een passagier, een ouden heer. Het schip rolde geweldig en het water was ruw. In den nacht werd ik door een geluid als van ratten gehinderd. Ik stak de lamp op en onderzocht wat het was. Met eens riep de oude man, die een Hollandsche Indiaan bleek te zijn: "Laat toch, in hemels naam, mijn aapjes staan. Ik heb ze al den weg van Indie met mij gebragt; waarom wil je ze nu dood maken?" Die onverwachte teregtwijzing was ons eene verrassing. Ik was maar blijde dat het geraas van aapjes en niet van ratten kwam. De oude Indiaan vertrouwde den vrede echter niet; maar onderzocht de aapjes, maakte hen goed toe om warm te zijn, en ging toen weer in de veeren. Doch het schip rolde zoo erg, dat hij nu aan de eene dan weer aan de andere zijde van de kajuit teregt kwam, tot zijne ergenis en onze vrolijkheid. Eindelijk ging hij uit,

riep den steward die te slapen lag, orderde van hem een bottel limonade, vroeg of hij deze tobbe nu een schip noemde? en ging toen op een bank langs de tafel in de salon slapen, waar hij den ganschen nacht door beurtelings vloekte en zuchtte.

Vrijdag morgen, den 16den, stoomden wij de rivier de Maas binnen, ruim 400 treden breed, en met het groene platte Holland aan weerszijden. Hier moesten de goederen der passagiers onderzocht worden; doch toen de inspecteur bij ons kwam en wij hem toevoegden: "Mijnheer, ons Transvalers, kunt gij toch op ons woord gelooven, dat wij niets in onze portmanteaus hebben waarop invoerregten moeten betaald worden," keek de man ons verbaasd aan en riep opgetogen van vreugde: "Wat! Transvalers?" en ons de hand drukkende, liet hij volgen: "neemt dan uw goed, want u geloof ik waarachtig wel." De andere passagiers moesten allen hunne bagages laten openen! Toen de man klaar was met inspecteren kwam hij met ons spreken en begon onmiddelijk over "de dappere Transvalers" te argumenteren. Wij vertelden hem toen dat wij wel met de Transvaal geconnecteerd, maar dat wij aan Afrika's Zuidhoek woonachtig waren.

Met ons reisde ook een zekere mijnheer B., van Amsterdam, die voor zoo wat een jaar in Bloemfontein gewoond had. Deze mijnheer zag er wat stil en treurig uit. Toen ik hem naar de reden vroeg (hij was mij niet onbekend, want wij waren van de Kaap tezamen gekomen) gaf hij mij ten antwoord: "Wel, mijnheer, als gij gister avond uw zakboekje met zes ponden, een borstspeld en ring er in verloren hadt, zoudt gij ook niet zoo opgeruimd wezen." "Zoo," zeide ik, "en hoe is het dan gebeurd?" Hij verhaalde ons toen de geschiedenis. Hij was in het Londensche Alhambra Theater geweest, laat van daar gegaan, had het hotel gesloten gevonden, wist toen niets beters te doen dan de straat op en af te kuijeren, want het was bitter koud. Eindelijk, om twee uur in den morgen, waren twee jonge dames bij hem gekomen en met hem begonnen te spreken. Hij geraakte met haar aan de praat en vond dat een aangename tijdkorting. Hij sprak wel niet goed Engelsch, doch kon toch door komen. Al gaande en sprekende verdween een der dames en de andere ging kijken waar de eerste beland was. Doch toen noch de eerste noch de tweede opdaagde, begon mijnheer B. lont

te ruiken, voelde in zijn zakken, en, ja wel, zakboekje, en geld en borstspeld en ring waren verdwenen! Hier over werd mijnheer B. door een anderen mijnheer, die het gesprek had afgeluisterd, vreeselijk getergd.

Wij arriveerden te 10 uur te Rotterdam, een kanalenstad, schoon en net gebouwd. Wij vertrokken echter onmiddelijk van daar naar Duitschland, om later naar Holland terug te komen..

Van Rotterdam naar Gouda, van daar naar de fraaije akademiestad, Utrecht; vervolgens naar Arnhem, van Arnhem naar Emrich, het grensstation van Duitschland. Hier moesten de goederen weer geëxamineerd worden. Ditmaal ging het ons niet zoo gemakkelijk als bij de inspectie aan de Maas. Ik moet echter erkennen, dat wij bescheiden en beleefd behandeld werden. De Duitschers maakten dadelijk op ons een goeden indruk wegens hunne netheid, beleefdheid en degelijke spoorwagens. Van hier spoorden wij het ordelijke en wel gecultiveerde Duitschland binnen, en bewonderden wij den prachtigen graan- en aardappeloogst. Over Geldern en Erreveld spoorden wij naar Cologne, dat vast aan den Rijn ligt, en van waar onze Eau de Cologne, het echte namelijk, komt. De kathedraal van Cologne is de schoonste kerk in Duitschland, was omtrent 700 jaren in bouw en is pas voltooid.

Van hier reisden wij over de prachtige Cologne-brug over den Rhijn. De menschen waren zeer vriendelijk, en de conducteurs zeer verpligtend; zoodat ons niets te wenschen overbleef. Wij verstonden elkander zeer goed en kwamen gemakkelijk over weg. Cologne is zulk een rijke oude stad, dat het de moeite waard is hier eenige dagen door te brengen.

Hier verwisselden wij van trein en vonden de tweede klasse rijtuigen beter dan de eerste klasse van verschillende landen. Op dezen spoorweg hadden wij ballustrades buiten de rijtuigen, waarop wij konden wandelen als het zitten daar binnen ons verveelde. Er was tevens eene kamer met wasch- en kleedtafel, ook een W. C., alles zoo geriefelijk als in een private woning.

Van Cologne ging de reis naar Bonn, de bekende Universiteitsstad, en van Bonn naar Coblenz. De natuur langs den weg was prachtig, hetgeen als van zelf sprak, want wij waren nu in de vallei van den Rhijn en reisden al langs die rivier op, Konigs Winter-Mehlem en Rolands-eck, allen kleine nette steden aan den Rhijn, aandoende. De vele

schoone groene wijngaarden, aan beide kanten van den Rhijn geplant, maakten op ons, bij het dalen der zon, als kinderen van een wijndistrikt, een plegtigen indruk. Het was mij als bevond ik mij in mijn vaderland onder mijn eigen wijnstok, met zijn zeer gewenschte en edele vrucht, die echter zoo vele vijanden in onzen Zuidhoek heeft. Het was mij verbazend zulke onmetelijke groene wijngaarden te zien met druivenkorrels zoo groot als bokhagel, en dat wel in de maand Junij.

De prachtige natuur lokt hier vele bezoekers. Dientengevolge varen er stoombooten, die ieder voor eenige honderden passagiers plaats heeft, den Rhijn op en af. Het wemelt hier van eilanden, velen zeer smaakvol bebouwd.

Wij deden Zimzig aan, arriveerden in den avond te Coblenz, en namen onzen intrek in het Bellevue-Hotel, een gebouw van vijf verdiepingen, van waar wij uit onze vensters een fraai uitzigt hadden op de rivier, op de schoonste gedeelten van de stad, op de kolossale vesting, het "Gibraltar of the Rhine," op de heen en weder varende schepen, en op de groote brug van 1240 voet lang, op schuiten gebouwd. Wat mij hier o.a. zeer trof, waren de hondenwagens en karretjes. Het is zonderling te zien welk een vracht vier honden hier trekken. Voor ieder melkkarretje trekt een hond, waarmede de melkverkooper van huis tot huis gaat. En komt men op de markt, dan ziet men soms meer dan 100 wagens en karren, zwaar geladen met groenten, vruchten en andere producten, en allen enkel door honden getrokken, en dat wel even gemakkelijk als door paarden of ezels bij ons. Het is haast ongelooflijk welk een kracht deze dieren hebben. Deze manier van transport heeft echter ook zijn nadeelen. Meestal gaan de vrouwen met de melkkarren rond, en dan gebeurt het wel eens dat wanneer er losse honden bij de karren voorbij komen, de "trekhond" met zijn melkkarretje aan het loopen gaat achter zijn losse maats aan, tot groot verdriet, teleurstelling en schade van de arme oude melkvrouw, die dan loopt te schreeuwen om "doch nicht so schnell zu laufen." En men moest eens zien hoe snel deze honden, wanneer zij van de steden komen, kunnen draven. Het gaat heuvel op en af als de wind. Geen paard of ezel kan hen bijblijven. Komen zij te huis, dan krijgen zij kost: daarin legt het geheim hunner snelheid.

Van Coblenz reisden wij weer al langs den Rhijn, passeerden

den Mons-Thurnn, die op een eiland in den Rhijn gelegen is, en kwamen te Mainz aan. Deze is een vermaarde vestingstad, en was, even als Coblenz en Cologne, vroeger een versterkte plaats van de Romeinen. Op den weg van Mainz passeerden wij Wiesbaden naar Frankfurt, eene schoone stad. Vervolgens deden wij Sachsenhauzen en Fulda aan, en toen bevonden wij ons op de hooglanden van Eisenberg, in het genot van heerlijk weêr en van een majestueus gezigt op groene heuvelen, valleien, bosschen en rivieren. Van hier door Nord en Zangershausen (boerendorpen verrijkt met een cement-fabriek), naar Cassel (een fraaije stad), naar de Universiteitsstad Göttingen, en toen naar Magdenburg. Deze stad heeft veel ondervonden in de 17de eeuw. De Magdenburgers die aan den kant van de Protestanten stonden, werden twee malen belegerd gedurende den dertigjarigen oorlog; de eerste maal gedurende niet minder dan 28 weken, doch te vergeefs; de armée van de Katholieke partij was verpligt het beleg op te geven. Twee jaren later echter keerden zij terug, aangevoerd door den beroemden Tilly, bestormden de stad en namen die in. Drie dagen lang plunderden Tillys soldaten de stad, pleegden de afschuwelijkste en vreeselijkste barbaarscheden. Geen onderdom of sekse werd gespaard en over de 30,000 inwoners werden vermoord. Honderden van jonge meisjes wierpen zich in de rivier de Elbe, den dood verkiezende boven onteering. De plunderaars staken de huizen aan brand en het vuur woedde, aangewakkerd door een sterken wind, voort tot dat eindelijk de geheele stad ééne vuur-massa was. Twee kerken en omtrent 100 kleine huizen was al dat er overbleef van deze rijke en destijds bloeijende stad. De verwoesting van Magdenburg beslaat een der donkerste bladzijden in de geschiedenis. Van Magdenburg naar Buc en Brandenburg, schoone steden, en toen naar Potsdam. Van deze Residentiestad heb ik niet veel gezien, want wij moesten ons haasten naar Berlijn. Laat in den avond kwamen wij aan in Duitschlands hoofdstad met zijn 975,000 inwoners. Wij namen onzen intrek in het Hotel Central, dat 308 kamers telt, en ontmoetten den volgenden morgen onze vier vrienden—drie van Worcester en één van Caledon, namelijk de heeren J. de Vos, G. Greef, J. Hablutzel en C. Grobbelaar. Laatstgenoemde studeerde aan de Berlijnsche Universiteit voor Doctor. Om deze landgenooten in een vreemd land te ontmoeten was ons waarlijk een ont-

haal. Door de onvermoeide vriendelijkheid van den heer Grobbelaar, die Berlijn op zijn pinkje kent en Duitsch spreekt, werden wij in de gelegenheid gesteld spoedig al de voornaamste plaatsen van deze schoone stad te bezoeken :—de Paleizen, de Dierentuinen, het Raadshuis waar drie jaar geleden het Congres zat, en dat nu prijkt met de beeldtenissen van de Congres-leden. Wij beklommen den toren van het Raadshuis, 350 voet hoog.. Het uitzigt van daar op de stad is prachtvol.

Van het Raadshuis zetten wij onzen inspektietocht voort door de Unter den Linden Strasse, Keizer Wilhelms en Vorst Bismarcks geliefkoosde rij- en wandelstraat. Deze straat is dan ook voorzeker een der voornaamste en prachtigste in Europa. Zij bestaat uit twee rijen boomen, aan weerszijden geplant, met deftige wandelpaden. Wij gingen ook naar den Kruisberg, een heuvel aan het boveneinde van de stad, waar men een groote wijnkelder, een prachtige Restaurant, lommerrijke boomen, en een heerlijk uitzigt op de stad en omstreken vindt. Van hier naar het paleis des Keizers en dat van Bismarck, en naar het Aquarium met tallooze soorten van visschen en gedrochten als krokodillen, enz.,—een der schoonste Aquaria die wij hebben gezien. Voorts naar het Theater en het Operahuis. Vervolgens naar de Krol met zijne veelkleurige lichten. Dat was genoeg voor één dag. Den volgenden dag kwamen de parken met de springfonteinen en de voornaamste monumenten aan de beurt. Berlijn is mij de tweede schoonste stad die ik heb gezien. Parijs staat natuurlijk no. 1.

Wij verlieten Duitschlands hoofdstad met onze 7 Afrikaanders in één reisgezelschap en kwamen ten twee ure des namiddags aan te Dresden, Saksens hoofdstad, een der oudste en tevens der fraaist aangelegde Duitsche steden. De Universiteitsgebouwen, Paleizen, Museums, Parken, Kerken, Geregtszalen, Theater, en Opera-gebouwen, Koninklijke Paleizen, Museums van oudheden en standbeelden van oude Vorsten en helden, zijn voorseker een bezoek waard. In een restaurant op de terrassen aan de Elbe gebouwd namen wij ons middagmaal, ons tevens verlustigende in het heerlijke uitzigt op de rivier, die met pleizierschepen en andere vaartuigen bedekt was, en met twee groote bruggen prijkt. Dresden telt 300,000 inwoners.

Tot hier vergezelde onze vriend Grobbelaar ons. Hij kon echter niet verder reizen, want zijne studien riepen

hem. Wij namen van hem afscheid en waren dankbaar dezen lieven en vriendelijken Afrikaander ontmoet te hebben. Hij ging terug naar Berlijn en wij gingen voort van Dresden naar Bodenbach. Doch voordat wij Dresden verlaten wensch ik te herinneren aan dien reuzenstrijd, den "grooten slag" die hier werd geleverd in 1813 tusschen de Franschen onder Napoleon den 1sten en het geallieerde leger, onder Schwarzenberg. Bodenbach ligt op de grens van Oostenrijk en is een Oostenrijksche stad. Hier werden onze goederen wederom geëxamineerd. Voordat ik van Duitschland afscheid neem moet ik mijne ingenomenheid uitspreken met de vriendelijke en ordelijke Duitschers. Zij waren allerbeleefdst en verpligtend. Op alle manieren werd het ons aangenaam gemaakt. Het land is er prachtig bewerkt. De voornaamste vruchten waren toen wij ons daar bevonden, de kersen, veel grooter en ook veel geuriger dan bij ons. De boerenvrouwen arbeiden er op het land even hard als bij ons de ijverigste kleurlingarbeider. Zij ploegen, en zaaijen, planten en oogsten even als de mannen bij ons. Het Duitsche landbouwgereedschap staat echter bij het onze ver ten achter. De ossen trekken er meestal met hunne jukken voor den kop. Alles wordt er met den ploeg bewerkt De ploeg wordt door twee ossen of paarden getrokken. Wagens heb ik er weinig gezien ; lange karren zijn er in algemeen gebruik en, het is verbazend te zien welke vrachten op deze karren geladen worden. Hebben wij hier gebrek aan regen, in Duitschland heeft men er te veel, zoodat men sommige jaren den graanoogst zelfs niet kan binnen krijgen. In October ll. was het ook onmogelijk om den geheelen wijnoogst te redden wegens de vele regens. De boeren in Duitschland zijn meest allen arme en hardwerkende menschen. Hunne dochters moeten er even zwaar arbeiden als de zonen. Wanneer men hier het graan heeft afgeoogst wordt de grond dadelijk weer omgeploegd en er worden mangelwortels of aardappelen, mielies of zoo iets op geplant. Daar het er gedurende den zomer veel regent, kan men er ook alles planten. In den winter sneeuwt het echter en dan moet alles ingeoogst wezen.

Een enkel woord over het Duitsche leger. Dat telt 1,300,000 soldaten en 38,300 officieren met 299,500 paarden op voet van oorlog, terwijl er nog drie maal zoo veel burgers zijn die dienst kunnen doen als de nood aan den man is. De

Duitsche soldaten zijn voor zeker ook de netste, gezondste, bestgebouwde, en bestafgerigte der wereld. Het is inderdaad de moeite waard een Duitsche wapenschouwing bij te wonen, de militaire muziek te hooren en de Duitsche discipline te zien.

Genoeg van Duitschland. Wij trekken Oostenrijk in, Van Bodenbach—een nette stad—reisden wij door heuvelen en valleijen, al langs de rivier de Elbe, met hare fraaije tuinen en vruchtenboorden, en schoone natuurtooneelen, en kwamen ten 12 ure aan in Praag, Bohemes hoofdstad, die zoovele malen is belegerd, en waar vooral in den 30-jarigen oorlog en in den 7-jarigen oorlog zoo heftig is gestreden. Over de rivier de Moldau, die door de stad loopt, is een inposante brug gebouwd, waarover wij reisden naar Tabor; alweder door prachtig staande gezaaide en tuinen. Ons te Tobar versterkt hebbende, begaven wij ons op reis naar het heerlijk schoone Weenen.

Wij kwamen hier tegen 6 ure in den namiddag aan. Bij dit pronkjuweel van Oostenrijk, dat door velen de tweede stad der wereld genoemd wordt, toefden wij eenige dagen, al het merkwaardige bezoekende.

Dat dit in onzen zeer beperkten tijd moeijelijk ging, begrijpt de lezer, wanneer wij melden dat de populatie der stad 1,020,707 zielen telt. De Prins Rudolphsbrug, die hier over de Donau gebouwd en de schoonste is die wij gezien hebben, is maar eventjes 3600 voet lang. Het paleis des Kejzers, Schuenbrunn, is een der prachtigste ter wereld. Het is van tuinen met wandelpaden, parken met springfonteinen, vijvers met visschen, en honderden andere schoonheden in overvloed voorzien. Wij bezochten ook de St. Stephens Kerk met haar hoogen toren, en de Capucijner Kerk. Onder laatstgenoemde is de Keizerlijke grafkelder. Hier liggen o. a. begraven de lijken van Marie Louise, de tweede vrouw van den grooten Napoleon, en van hun eenigst kind, den Hertog van Reichstadt, ook wel Napoleon II genoemd.

Natuurlijk bezochten wij ook het nieuwe Stadhuis, dat onlangs ingewijd is, een prachtig gebouw; en vervolgens het Operahuis, de Academiegebouwen en Schwarzenbergsplaats, genoemd naar den beroemden Generaal Schwarzenberg, Napoleons geduchten bestrijder. Vervolgens naar het nieuwe Theater. Dit Theater is een sierlijk gebouw, en staat op de puinen van het Theater dat twee jaar geleden afgebrand is, toen 600 menschen in de vlammen om kwa-

men. Van hier naar de schoone Tegethoffbrug, genoemd naar den Admiraal die de Oostenrijksche vloot zoo roemrijk in 1866 aanvoerde tegen de Italiaanschen vloot onder Persano, in den zeeslag van Lissa. Van hier naar het Museum, merkwaardig vooral wegens zijne oudheden; naar het Stadspark; naar de Frans Jozefs plaats; naar de Aspernbrug, genoemd naar den slag van Aspern in welken het Fransche leger door de Oostenrijkers overwonnen werd in 1809; naar de beroemde Prater- en Ringen-straten; naar het kolossale gebouw, waarin de groote Internationale Tentoonstelling van 1875 gehouden werd, en dat 660 bij 660 voet beslaat; en naar den dierentuin.

Toen in onze eenvoudigheid meenende genoeg gezien te hebben, vertrokken wij van Oostenrijks beroemde hoofdstad, maar moesten spoedig, tot onzen spijt, uitvinden dat wij te haastig waren geweest, en vele voorname inrigtingen niet gezien hadden.

Van Weenen ging de reis naar Salzburg alweder door schoone natuurtooneelen. Salzburg is bekend wegens de vervolgingen welke de Protestanten hier moesten uitstaan, tengevolge waarvan in 1731 en 1732 niet minder dan 30,000 hunner deze plaats verlieten en emigreerden naar Pruisen, welk land zij als hunne nieuwe woonplaats kozen, en waar zij met blijdschap door den liberalen Koning ontvangen werden, die hun van land en vee voorzag. Deze immigranten waren eene kostbare aanwinst voor Pruisen. Een ontwikkeld en werkzaam volk zijnde, ontginden zij vele nieuwe bronnen van nijverheid in hun nieuw vaderland.

Ook in Oostenrijk werden wij zeer vriendelijk en beleefd behandeld. Doch hier moet men meer op zijn hoede wezen dan in Duitschland, want men raakt er met de florynen en kreutzers zeer ligt gefopt. Met de boerderijen staat het ongeveer even als in Duitschland. Men vindt hier wel rijke boeren met prachtige woningen en groote plaatsen; maar het gros van de boeren moeten maar sukkelen en het is ook hier verdrietig om te zien hoe zwaar de arme menschen moeten arbeiden, vooral de vrouwen en kinderen. Men moet waarlijk met droefheid vervuld worden, wanneer men ziet hoe vreeslijk de vrouwen en kinderen zich moeten afsloven. Aanschouwt men dat, dan denkt men onwillekeurig aan de vele vetgemeste meiden en jongens die bij ons niets doen dan rondloopen. De Oostenrijksche soldaten zien er in hunne blaauwe monteerings niet zoo net uit als

de Duitsche. Zij zijn ook niet zoo goed gedrild en tevens delikater gebouwd. Maar toch, de Oostenrijkers hebben herhaaldelijk getoond dat zij, indien zij goede aanvoerders hebben, dapper vechten. Hunne vrouwen zijn doorgaans zeer schoon, hebben volmaakte postuien en eene fraaije kleur, zijn vriendelijk, en innemend van geaardheid.

In Oostenrijk zijn wij even goed met ons gebroken Duitsch klaar gekomen als in Duitschland. De lui verstonden òns goed en wij hèn. Men kon er naauwelijks gelooven, dat wij Afrikaanders waren. Men wist niet beter dan dat wij in het zuiden allen zwart zijn.

Wij arriveerden te Munchen om 8 uur in den avond. Deze is een zeer aanlokkelijke Duitsche stad met een populatie van 230,000 menschen, en is de hoofdstad van Beijeren. Ook hier bezochten wij al de voornaamste plaatsen, zooals:—het oude Koninklijke paleis met al de oudheden, daaronder een ledekant met gouden stijlen; het nationale museum met monteerings van koning en, vorsten en helden van het jaar 900 af, en horologies van 400 jaren oud, die nog extra goed gaan en tijd houden, sprekende getuigenissen van den verbazenden trap van beschaving waarop Europa reeds honderden jaren geleden stond, en met de geraamten van menschen en dieren uit lang vervlogen eeuwen en die op sommige plaatsen uitgespoeld zijn; het paleis van Max Jozef; de porseleinfabriek; het groote bosch met zijn rendieren; en het zinnebeeldig standbeeld van Beijeren in de gedaante van een vrouw, ruim 100 voet hoog en gemaakt van oude veroverde kanonnen, en met plaats genoeg in het hoofd van de dame voor 8 personen (wij zelven zijn er in geweest en hadden een fraai uitzigt door hare oogen.) Wij bezochten hier een restaurant, waar wij door een dame met een langen fraaijen baard bediend werden. Zij is 28 jaren oud, hupsch en zeer vriendelijk en er nog al goeduitziende, niettegenstaand haren baard. Zij bood ons hare portretten aan tegen een shilling per stuk, van welk aanbod wij dan ook gebruik maakten.

Den volgenden morgen verlieten de heeren Albertijn en Fraser ons. Zij verkozen wat sneller te reizen, maar wij bleven met onze overige 4 Afrikaanders bij elkander. Met ons vieren gingen wij over de schoone rivier de Issar naar des konings paleis, dat wel een bezoek waard is. Wij bezochten ook de gallerij van schoone kunsten, waar al de oude schilderijen van koningen en priesters, krijgsoversten

en oorlogen te zien zijn. Wij hadden hier een ouden grijzen waardigen Duitscher tot mentor die ons alles uitlegde. Sommige van deze prachtige schilderijen zijn wel 15 en 20 voet lang en 6 of 8 voet breed. Wij woonden te Munchen ook de wapenschouwing bij, en wel op St. Jansdag, een algemeenen vacantiedag. Het was ons waarlijk een onthaal weder een Duitsche wapenschouwing te zien en om de schoone militaire muziek te hooren. Des namiddags bezochten wij "de Engelsche tuin," waar men allerlei vermaken in had. Deze tuin of Park, met al zijne springfonteinen, vijvers, bloemtuinen, enz., mag wel een doolhof genoemd worden. Hij is een van de mooiste die wij hebben gezien.

(Wordt vervolgd.)

Wetenschappelijk.

DE NOORD-POOL EXPEDITIE VAN DE "JEANNETTE."—"Bepaald met het doel," zoo schreven wij in het October No. 1879, van dit *Tijdschrift*, "om zoo mogelijk de Noord-Pool te bereiken, heeft de bekende uitgever van de *New York Herald*, de heer JAMES GORDON BENNETT, voor eigen rekening een vaartuig uitgezonden, zoo kostelijk toegerust als men maar wenschen kan. Private ondernemingen hebben reeds veel voor de onderzoekingen in het Noorden gedaan en men zou bijna kunnen wenschen dat de man, die Stanley naar het hart van Afrika zond, om Livingstone, niet te zoeken, maar te vinden, de vreugde mag smaken, om ook zijn Noord-Pool expeditie met succes bekroond te zien."

Die wensch, de wensch van duizenden in en buiten de wetenschappelijke wereld mogt niet vervuld worden. De "Jeannette" vertrok den 8 Julij 1879 met zeven officieren en een bemanning van 25 beproefde zeelieden onder bevel van Luitenant De Long uit de haven van San Francisco, op hare reis naar het Noorden. De Long had orders om eerst de Ounalaska haven aan te doen, vervolgens naar het St. Paulus-eiland, 1400 mijlen van San Francisco te stevenen, waar o.a. de noodige kleederen van robbenvel moesten worden ontvangen. Van dit station moest De Long de Yukon-rivier trachten te bereiken en dan naar de kust van Azië oversteken, om nieuws van Nordenskjold op te doen en dien reiziger, indien vereischt, hulp te verleenen

Verder moest door de Behring-straat en langs Kellets-Land koers gezet worden naar het Noorden.

De "Jeannette" bereikte op den 31sten Aug. 1879 in veiligheid het station waar Nordenskjold had overwinterd doch dat reeds door hem verlaten was en zeilde vervolgens naar Wrangell-Land. Op den 3den September bevond het schip zich, volgens berigten kort daarna ontvangen, nabij Herald-eiland, en sedert dien tijd werd, maanden lang, niets van de expeditie vernomen. Teregt beducht voor het lot der "Jeannette" en de wakkere poolvaarders, die in haar waren uitgezeild, werd door het Gouvernement der Vereenigde Staten de stoomboot *Rodgers* uitgerust en onder bevel van Luitenant Berry geplaatst om De Long en zijne togtgenooten op te sporen. Berry bezocht daarop, in het vorige jaar, zoowel Herald-eiland als Wrangell-Land, doch zonder eenig spoor van de vermiste poolvaarders te ontdekken. De *Rodgers* werd, ongelukkig, op 1 Januarij 1882, in de St. Lourens Baai op de kust van Siberië, een prooi der vlammen, waarbij 30 der schepelingen omkwamen.

Intusschen was, 10 Dec, 1881, door den Gouverneur van Oostelijk Siberië per telegraaf berigt dat drie maanden te voren twee booten met schipbreukelingen der "Jeannette" nabij een der monden van de Lena-rivier waren aangekomen. Dit berigt werd gevolgd door een ander van een der geredden zelf,—van Melville, den eersten machinist der "Jeannette." Het bleek nu dat de "Jeannette" (den 11 Juni 1881) op 77° 14' N.B. en 157° O.L. tusschen de ijsschotsen verbrijzeld geworden en gezonken was; dat de schipbreukelingen zich op het ijs gered hadden en, in drie partijen, onder bevel van De Long, Chipp en Melville zelf, met booten en sleden den togt over het ijs aanvaard hadden, doch op 50 mijlen ten N.W. van Lenarivier, in een storm, van elkander geraakt waren. Melville's boot had den 17 Sept. 1881 de Oostelijke uitmonding der Lena-rivier bereikt en had zich in gemeenschap kunnen stellen met den Gouverneur van Boloenga. Daar kwamen ook twee mannen van De Longs partij aan, Ninderman en Noras, met het berigt dat De Long de Noordelijke monding der Lena-rivier bereikt had en zich thans tusschen Beluw en Sas Ruarut bevond, in een wildernis, aan het gebrek ten prooi. Zij zelven waren heengegaan om hulp te zoeken. Terstond werd nu een expeditie georganiseerd in drie afdeelingen onder Melville, Ninderman en Bartlett om De Long ter hulp te snellen en Chipp op te sporen, doch men vond slechts de lijken van den wakkeren bevelhebber der Jeanette-expeditie en zijne togtgenooten. Melville, Noras en Ninderman zijn, met den onvermoeiden Berry, die zich tot het laatst, in alles wat op den onderzoekings-togt naar de de vermiste poolvaarders betrekking heeft, boven beschrijving heeft

onderscheiden, onlangs in Amerika teruggekeerd. Code, een der geredde manschappen van de "Jeannette" moest in een gesticht voor krankzinnigen worden geplaatst; Luitenant Danenhover moest achterblijven onder geneeskundige behandeling, en zal in elk geval het licht van één zijner oogen derven, en Luitenant De Long ligt begraven, te midden zijner lotgenooten, in het verre Noorden. Zoo heeft ook deze expeditie naar de Noord-Pool weer een aantal kostbare menschenlevens geëischt, zonder dat het beoogde doel bereikt is. Het lijden der schipbreukelingen der "Jeannette," eer de dood daaraan een einde gemaakt heeft, moet vreeselijk geweest zijn.

Uit het Journaal dat De Long heeft bijgehouden van dat hij zijn togt over het ijs heeft aangevangen tot kort voor zijn dood en dat in vrij onbeschadigden toestand teruggevonden is, zijn de volgende bijzonderheden overgenomen. Na Herald-eiland verlaten te hebben geraakte het schip 5 of 6 Sept. 1879 vast in het ijs en bleef sedert, gedurende 21 maanden, ten speelbal van wind en strooming, nu eens vrij van het ijs dan weer deerlijk in de knel. Op den 17 Mei 1881 werd een klein eiland ontdekt, dat den naam ontving van Jeanette-eiland, en twee dagen later een ander eiland dat Henriette-eiland geheeten werd. Weinige dagen later, op Zondag 12 Junij 1881, werd het schip weer door het ijs ingesloten en spoedig zoo bekneld, dat het reeds zeer door het ijs geteisterde vaartuig eindelijk in de diepte wegzonk. Levensmiddelen in overvloed, tenten, kleeding, wapenen en ammunitie met 3 booten en vijf sleden benevens de trekdieren (honden) waren bij tijds op het ijs gebragt, zoodat de schipbreukelingen voor het oogenblik aan geen ding gebrek hadden. Doch nu moest de togt aanvaard worden over het ijs, naar het vaste land, vele mijlen verwijderd van de plaats des onheils, en dat, naar het zich van het begin liet aanzien, onder de grootste moeijelijkheden, vooral omdat het ijs op vele plaatsen opgebroken moest zijn. Na alles voor den togt gereed gemaakt te hebben, werd de reize Zuidwaarts den 17 Junij 1881 aanvaard.

Reeds den eersten dag ondervond De Long vele moeijelijkheden om de sleden over het ongelijke ijs te krijgen en van tijd tot tijd moesten er "bruggen" van ijs gelegd worden over de open plaatsen, dat veel tijd en arbeid kostte. Zoo ging het voort tot den 25sten toen De Long bemerkte dat men zich na acht dagen reizens in zuidelijke rigting, 28 mijlen meer noordelijk bevond dan de plaats van waar hij was vertrokken. Eerst meende hij dat er iets aan zijn berekening of instrumenten faalde, doch spoedig werd het hem duidelijk dat het ijsveld waarop men zich bevond door den stroom in noordelijke rigting werd gevoerd, en dat dus al de vermoeijenissen der vorige week hen niet nader tot het be-

geerde punt gebragt hadden. Dit moest, niet slechts voor de manschappen maar ook voor de officieren, zorgvuldig geheim worden gehouden, opdat zij den moed niet zouden verliezen, doch maakte De Long te meer bezorgd voor de veiligheid zijner togtgenooten. Hij besloot nu, in zuid-westelijke rigting te trekken en het mogt hem eindelijk na ongehoorde inspanning gelukken, 28 Julij '81 om een eiland te bereiken dat hij vóor de Vereenigde Staten in bezit nam en den naam gaf van Bennett's-eiland. Dit eiland ligt op ongeveer 76°, 40' N.B. en 153°, 30' *O.L.* Het ijs was nu zoo opgebroken dat het bijna onmogelijk was om de sleden voort te krijgen en het was geen kleine reden van dank dat men voor het oogenblik den voet op vasten grond kon plaatsen.

Bennets-eiland verlaten hebbende, zette De Long koers naar Nieuw-Siberië, vooreerst nog over het ijs. Doch reeds den volgenden dag (7 Augustus) moesten de sleden, met uitzondering van een of twee, worden achtergelaten, daar het ijs zoo oneven en gebroken was, dat het te veel inspanning kostte om ze voort te krijgen. Zelden was het ijs een geheele dagreize begaanbaar, en gedurig moesten de booten te water gebragt worden om de openingen in het ijs over te steken. Dit ging alles met ongelooflijke moeite gepaard, temeer daar verscheidene leden der expeditie en ook van de manschappen krank waren.

Den 19den werd het laatste brood genuttigd, en daarna het dagelijksch rantsoen pemmican (gedroogd vleesch) gesteld op 1¼ lb. per hoofd. Ook liet De Long de booten zoo veel mogelijk met schoone sneeuw vullen, om drinkwater te hebben, als men zich op de open zee zou bevinden. Den 20sten zaten al de booten weer voor korten tijd gekneld in het ijs, en daarna bereikte men open water. Huiverig om met zijne gehavende booten te ver in zee te geraken, besloot De Long, zoo mogelijk, van eiland naar eiland over te steken en zoo Siberië te bereiken. Dit zou hem wel langer ophouden, doch scheen veiliger. Zoo passeerde hij den 8sten Sept. het eiland Stolbevoij en den 10den dier maand het Simenoffskoij-eiland, van waar hij koers zette naar de Lena-rivier delta om Barkin te bereiken. Den 12den September echter werden de booten door zulk een zwaren storm overvallen, dat iedere boot voor zich zelve een goed heenkomen moest zoeken en men elkander geen hulp verleenen kon.

De Long voerde, behalve het opperbevel over de geheele expeditie, het bevel over een der booten; luitenant Chipp dat over

eene andere en de machinist Melville over de sloep. Wij volgen voor een oogenblik eerst de lotgevallen van Melville en zijn manschap.

In Melville's boot bevonden zich ook de luitenant Danenhover, de naturalist Newcomb, de bootsman Cole en vier anderen. Danenhower was gedurig lijdende geweest en Cole was sedert het zinken der *Jeannette* krankzinnig, en moest soms gebonden worden. Er was slechts voor vijf of zes dagen provisie aan boord, gerekend op half rantsoen, en de toestand der schipbreukelingen was in ieder opzigt hachelijk. Koers houdende op de Lena-delta, bereikte men echter de mondig der Lena-rivier in veiligheid op den 16den September. De rivier is hier drie mijlen breed en overstroomt de delta geheel gedurende zekere maanden van het jaar. Na 108 uren in de boot gezeten te hebben, aan alle ongemakken ten prooi, was de barre oever van de Lena-rivier den schipbreukelingen toch een begeerde landingsplaats, en landde men den 16den bij een hut, rondom welke voetstappen gezien werden, en waar ook een stuk zwart brood gevonden werd, doch geen menschelijk wezen. Den 18den Sept. werd de reize weer voortgezet en eindelijk, den 19den of 20sten, arriveerden de half doode reizigers niet te Barkin, zooals zij verwachtten, maar te Burkiyak, een dorpje uit weinige hutten en een kerkhof bestaande. Hier ontmoetten zij echter inboorlingen, die hen van eenig voedsel voorzagen en zoo goed mogelijk opnamen.

Melville trachtte nu gidsen te verkrijgen naar Bulun, 170 mijlen hooger op aan de Lena-rivier gelegen, dat na veel moeite scheen te gelukken. Men kwam echter niet verder met de boot, dan aan een dorpje, twee of drie dagreizens verder. Van hier naar Bulun zou nog 15 dagen nemen, verzekerden de gidsen, doch daar dezen, om de weergesteldheid, niet verder wilden gaan, en de schipbreukelingen zelven, met hunne gezwollen beenen en voeten, en reeds door het scheurbuik aangetaste ligchamen niet, of bijna niet voortkonden, moest Melville wel wachten. Met moeite haalde hij nu een opperhoofd over om een brief naar Bulun te brengen en hulp te gaan halen. Intusschen kwam er een Rus, KOUSMA geheeten, op het dorp, die Melville van wat meel en eenige andere benoodigdheden voorzag, en ten slotte aannam om zelve naar Bulun te reizen en hulp te zoeken. Dit werd door Melville met blijdschap aangenomen,

---

Kousma keerde den 28sten October van Bulun terug met eenige provisie, en de welkome boodschap van den commandant der plaats, dat zoo spoedig mogelijk hulp verschaft zou worden. Ook bragt hij een briefje mede hem door den priester te Bulun gegeven van Noros en Ninderman, twee der zeelieden, die bij De Long in de boot geweest waren, toen men elkander op 12 Sept. uit het gezicht had verloren. Inboorlingen hadden deze beide mannen in bijna stervenden toestand gevonden op hun weg naar Bulun en hadden dit briefje, waarin zij om hulp vroegen voor De Long en zijne lotgenooten, naar genoemde plaats overgebragt. Melville droeg nu het bevel over zijn boot en mannen over aan Danenhover en begaf zich reeds den volgenden dag op reis naar Bulun, waar hij den 2den November aankwam en Noros en Ninderman vond in een hut, bij eenige inboorlingen. De wederzijdsche blijdschap over deze ontmoeting laat zich denken, doch kwalijk beschrijven.

Van Noros en Ninderman vernam Melville nu dat De Long met zijne boot, eerst den 22sten September geland was, aan een punt der Lena-delta, ongeveer 200 mijlen van de plaats waar hij zelf geland was. De boot achterlatende had men de reis te voet voortgezet naar Osoktok, een jagtstation, welke plaats den 26sten Sept. bereikt werd. Den 1sten October kwam men te Usturga. De medegenomen provisie was toen reeds lang verteerd, een weinig alcohol uitgezonderd, doch daar er nu en dan een stuk wild geschoten werd, had men nog niet bepaald honger geleden.

Na 1 October werd de streek die men doordrok echter geheel woest en werd er geen wild meer gezien. De Long schreef dien dag op een papier, later gevonden: "*Veertien officieren en manschappen van de* JEANNETTE *zijn te dezer plaats aangekomen op Woensdag* 28 *September, en wij moeten hier wachten tot de rivier toevriest, opdat wij verder kunnen trekken, en een bewoonde plaats aan de Lena-rivier bereiken kunnen. Wij hebben slechts voor twee dagen provisie. Wij zijn allen wel behalve Ericksen.*"

Ericksen was daarop den 7den October overleden en allen waren toen zeer verzwakt. De Long had toen voorgeslagen dat Noros en Ninderman, de sterksten onder hunne lotgenooten, zouden vooruitgaan en trachten een bewoonde plaats te bereiken, die 20 mijlen hooger op aan de rivier gelegen moest zijn, en hulp te zoeken. Zij hadden hierin bewilligd en waren den 9den October vertrokken voorzien van een rifle en 40 patronen, een weinig wilgenbast voor "thee" en 3 onzen alcohol, voorts van een kaart en de noodige directies om

Komark Surk te bereiken. Voor het afscheid had De Long eenige toepasselijke gebeden gelezen.

"Nooit", zegt Noros, "zal ik het laatste afscheid vergeten van onze kameraden, die wij niet weder zouden zien. Het was vroeg in den kouden donkeren morgen. Wij waren allen even zwak en hopeloos, doch Ninderman en ik hielden ons sterk. De een na den ander schudde ons de hand en aller oog was gevuld met tranen. Allen drukten ons op het hart om zoo spoedig mogelijk hulp te zoeken en te zenden. Toen wij vertrokken gaven zij ons drie hoerah's achterna, en bleven ons nastaren tot wij uit het gezicht verdwenen waren." Zij zouden elkander niet levend wederzien.

Na een bijna ongeloofelijken togt over slechts half bevrozen rivieren en door woeste onbewoonde streken hadden Ninderman en Noros eindelijk den 23sten of 24sten October de plaats bereikt waar zij in geheel uitgeputten staat door inboorlingen gevonden waren. Zij hadden toen reeds zóóveel uitgestaan, dat zij, zonder die uitkomst, spoedig zouden zijn bezweken. Een enkele maal slechts hadden zij een stuk wild kunnen schieten. Kwamen zij in een verlaten hut waar nog eenige afgeknaagde beenderen gevonden werden, dan brandden zij die in het vuur om er zich mede te voeden en wat verrotte visch werd als eene lekkernij beschouwd. Hunne schoenzolen hadden zij geweekt en opgegeten; gedurig waren zij door sneeuwstormen overvallen, en onophoudelijk waren zij, bij het overtrekken der halfbevrozen rivieren, door het ijs gezakt. Eenmaal hadden zij, naar brandhout zoekende, in een hut een lijk gevonden in een doodkist. Eindelijk waren ze door drie inboorlingen ontmoet en naar Bulun gebragt. Dat er iemand van Melville's partij ontkomen was hadden zij niet verwacht, en ook van Chipps boot hadden zij na den 12den September niets vernomen. Schoon naauwelijks van de ergste vermoeijenissen eenigszins bekomen, waren Noros en Ninderman toch terstond bereid om deel uit te maken van de expeditie, die Melville ging organiseren om De Long op te sporen.

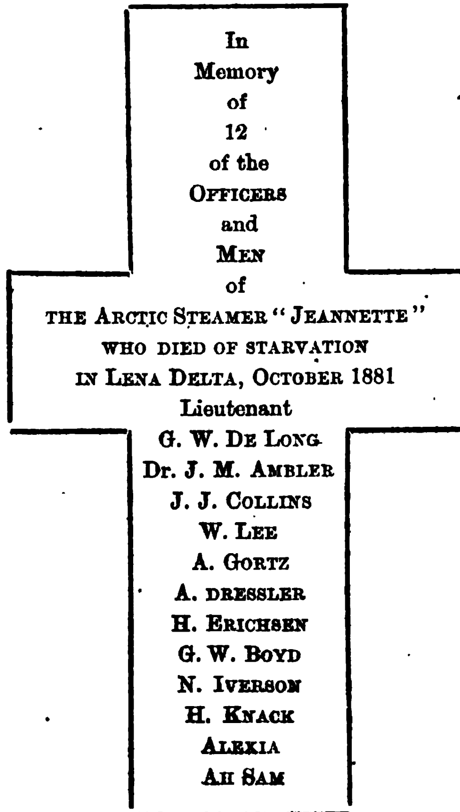
Melville had reeds den 20sten October Danenhover met eenige mannen naar de overzijde der baai, aan welke hij zich bevond, gezonden, in de rigting van Barkin, om eenige berigten omtrent De Long in te winnen, doch zonder gevolg. Na zijne ontmoeting met Noros en Ninderman, organiseerde hij terstond eene expeditie en gelukte het hem tot Noord-Belun door te dringen, waar hij een gedeelte van De Longs Journaal vond in de handen der inboorlingen,

doch de ruwheid van het jaargetijde dwong hem naar Bulun terug te keeren. Zoo spoedig mogelijk echter werd de onderzoekingstogt hervat en eindelijk, 23 Maart 1882, werden de lijken van De Long en diens lotgenooten gevonden. Dit wordt aldus door Melville medegedeeld:

"Van Ninderman (en inboorlingen) vergezeld, zette ik den onderzoekingstogt voort, in iedere rigting het hooge kustland doorkruisende. Eindelijk herkende Ninderman, 10 of 12 mijlen van Matvaï, een plaats waar hij de rivier was overgetrokken, en ontdekte daarna, op een vooruitstekend punt, de overblijfselen van een groot vuur. Daar de inboorlingen nimmer zulke groote vuren ontsteken begrepen wij dat dit door De Long moest geschied zijn. Wat verder herkende Ninderman een ander punt en meende nu dat wij spoedig de hut moesten bereiken waarin het lijk van Ericksen gelegd was. Ongeveer 500 yards verder vond ik eenige stokken vast in de sneeuw, en aan een der stokken een Remington rifle vastgemaakt. Meenende dat De Long hier een *cache* (geheime bergplaats) had laten maken voor de goederen, die hen te zwaar vielen om te dragen, gelastte ik de inboorlingen daarnaar onderzoek te doen en de plaats op te graven. Terwijl dit geschiedde vond ik, een weinig verder, een theeketel en zag toen een arm uit de sneeuw steken... Hier lagen de lijken van De Long en Dr. Ambler naast elkander en dat van Ah Sam, den Chineeschen kok, dwars aan hunne voeten. Naast De Long, op den grond, lag zijn zakboekje waarin hij zijn laatste aanteekening gemaakt had op 30 October, en het potlood daarbij dat hij gebruikt had. Onder het lijk van Dr. Ambler lag het pistool van De Long, en dit leidt tot het vermoeden dat De Long eerst bezweken is en dat Ambler getracht heeft diens lijk tegen wild gedierte te beschermen, of wel gehoopt heeft nog eenig wild te zullen schieten. Intusschen vonden de inboorlingen bij de stokken en een weinig verder de lijken der anderen, die blijkbaar, even als De Long, van honger waren omgekomen. Geen kruimel voedsel werd bij hen gevonden; slechts enkele overblijfselen der schoenzolen, die zij gebrand en gegeten hadden. Om hunne vooten hadden zij lappen gewonden, en hunne handen waren meestal half verbrand, alsof zij in den uitersten nood nog wat warmte gezocht hadden en zoo in en bij het vuur waren omgekomen."

De lijken werden vervolgens door Melville en Ninderman begraven op een rotsigen heuvel, 300 voet hoog, daar dit lage land der delta

gedurende een deel van het jaar onder water staat. Boven het graf, of liever de graftombe van planken opgebouwd, werd een steenen kruis geplaatst van 20 voet hoog met het volgende opschrift:

Na dezen laatsten droeven pligt aan hunne vroegere togtgenooten * te hebben bewezen, zette Melville het onderzoek voort naar luitenant Chipp en diens mannen. Melville zelf begaf zich in westelijke rigting, naar de Olenek-rivier, terwijl Ninderman met Bartlett in Noord-

* Deze lijken zijn later, door luitenant Haber, daartoe met eene expeditie door de Amerikaansche Regering uitgezonden, opgegraven en bevinden zich nu op weg naar Amerika, waar hen een publieke begrafenis geworden zal. Slechts het lijk van den Indiaan Alexia, die vroeger bezweken is, en dat in het ijs begraven werd, ontbreekt.

oostelijke rigting tot aan Barkin zouden onderzoeken. Daar Chipp op 12 Sept. slechts voor 4 of 5 dagen van levensmiddelen voorzien was, en zijn boot reeds vóór den storm veel geleden had, en men bovendien, sedert geen de minste tijding aangaande hem of de zijnen vernomen had, bestond er bijna geen hoop dat hij of een hunner nog in leven waren. Toch werd het onderzoek ijverig, schoon vruchteloos, voortgezet. Gelijk echter bekend is had Chipp een landingspunt weten te bereiken en is hij met zijn mannen behouden gebleven, Melville, Noros en Ninderman zijn sedert naar Amerika, en daar met de grootste belangstelling ontvangen.

Gelijk te verwachten was en ook algemeen gewenscht werd, heeft de Amerikaansche Regeering een commissie van onderzoek benoemd in alles wat op het vergaan der *Jeannette*, De Long's togt over het ijs, en de verdere lotgevallen der expeditie betrekking heeft. Beschuldigingen zijn opgeworpen; dat de *Jeannette* niet zeewaardig was bij haar vertrek uit Amerika; dat De Long te lang op het ijs en op enkele plaatsen aan land gekampeerd heeft, in plaats van dadelijk over te steken naar de kust van Siberië; en vooral ook dat Melville niet genoeg haast gemaakt heeft om De Long ter hulp te komen. Zonder de uitspraak der commissie vooruit te loopen, mag uit de afgelegde verklaringen reeds als bewezen worden aangenomen, dat de *Jeannette* toen zij San Francisco verliet geheel zeewaardig was, en dat Melville, die eerst den 28sten of 29sten October eenige tijding ontving omtrent De Long, dezen onmogelijk in tijd had kunnen bereiken om hem en de zijnen van den hongerdood te redden. Ook wordt De Long door Melville en de andere overgeblevenen, die door de Commissie gehoord zijn, van allen blaam vrijgesproken. Waren de tallooze rivieren en stroomen, die de Lena-delta doorsnijden, voldoende bevrozen geweest, dan zou de marsch over land naar de eene of andere bewoonde plaats spoedig zijn afgelegd, terwijl nu daarentegen de verzwakte schipbreukelingen gedurig door de rivieren en stroomen werden opgehouden. Ook begon het wild al spoedig te ontbreken, en wel in die streek van ijs en sneeuw.

Het resultaat der *Jeannette*-expeditie is voor de wetenschap gering, daar de meeste waarnemingen en preparaten verloren gegaan

zijn. Wel zijn een paar eilanden ontdekt of in kaart gebragt, doch bijzondere ontdekkingen zijn niet gedaan en minst van allen is het Noord-pool vraagstuk door deze expeditie zijn oplossing nader gekomen. Daarentegen is een kostbaar schip verloren gegaan, en zijn zoovele kostbaarder menschenlevens opgeofferd. Ook het schip dat de *Jeannette* moest gaan opzoeken, de *Rodgers*, onder bevel van den wakkeren Berry, ging verloren—verbrande in de St. Lawrence-baai, op de kust van Siberië. En toch is de Jeannette-expeditie verre van mislukt te noemen. Het is weer gebleken wat een energiek man vermag waar de Staat haar roeping schijnt te vergeten, en JOHN GORDON BENNETT, de eigenaar van de *Herald*, heeft door het uitzenden der *Jeannette*, geheel voor eigen rekening, het Gouvernement der Vereenigde Staten geen kleine les geleerd. Ook is het gebleken welke degelijke mannen, vol moed, beleid en volharding er nog onder de Amerikaansche zeelieden gevonden worden,—vooral Berry niet te vergeten, die een togt van 1,500 mijlen over het ijs aflegde om De Long op te sporen. En het Amerikaansche volk dat zweert bij de "*almighty dollar*," heeft het, voor het oogenblik ten minste, erkend dat er nog naar iets hoogers—om van Godsdienst niet te spreken—moet en kan gestreefd worden dan geld. De onderzoekingstogten naar het Noorden zullen nu wel door de Amerikaansche Regering worden voortgezet. Zij zijn een school in welke de mannen gevormd worden waarop het land kan rekenen als het verwijfde geslacht dat elletjes lint afmeet, of slechts op de beurs, in den effectenhoek ademhaalt, of in salons ronddrentelt, zit te beven.—De uitspraak der Commissie in de *Jeannette*-zaak deelen wij later mede.

Zij hier ten slotte nog herinnerd dat *de Trekboeren, die uit Transvaal, door de woestijn, naar de Westkust getrokken zijn, geen minder bewondering verdienen* dan de Noord-poolvaarders van Europa en Amerika.

MENSCHENHAAR.—Alleen te Parijs wordt er jaarlijks ongeveer 200,000 lb. menschenhaar verhandeld en tot krullen, pruiken, chignons, enz., verwerkt. Op een congres-meeting te Manchester werd onlangs een stuk stof vertoond van menschenhaar geweven, en medegedeeld dat de zuster van den tentoonsteller 3,500 pond menschen-

haar bijeen had om er een soort alpacca van te laten maken. Shawls van wol en menschenhaar geweven worden als zeer licht en warm geroemd. Ook gebruikt men menschenhaar als mest voor fijne bloemen en planten, doch het voornaamste verbruik is als "valsch haar." Het schoonste haar in de markt komt uit Frankrijk en Italie en het blonde haar uit Duitschland en Zwitserland. Ook China leverde in de laatste jaren groote hoeveelheden haar, dat echter, wegens mindere fijnheid en zachtheid dan het Europeesche, niet veel waard is. Niet weinig haar, dat ter markt komt, wordt verkregen uit gevangenissen, werkhuizen en waarschijnlijk uit hospitalen. Als menige vrouw, dat met een anders haar pronkt eens wist wie dat vóór haar gedragen had....! De gekochte vlechten en chignons geraakten dadelijk uit de mode.

ROTTEN IN PARIJS.—Door de jongste overstroomingen in Parijs zijn de millioenen rotten, die in de kelders der huizen langs den Seine huisden, naar de bovenverdiepingen verdreven, en geheele rijen huizen zijn letterlijk door rotten belegerd. In het paleis-Bourbon moeten rotten gevonden zijn zoo groot als kleine katten Vooral in de huizen langs den regter oever van den Seine zijn de rotten de baas geworden.

Schoon alle pogingen zijn aangewend om de rotten te verdrijven gaat dit slechts langzaam en met moeite. De katten, misschien wel boos omdat de Parijsche dames thans jonge katten-kopjes op hunne hoeden dragen, dat aan duizende katjes het leven kost, hebben den strijd opgegeven. De beste dienst wordt in den rottenverdelgingskrijg bewezen door den dashond, den natuurlijken vijand van de rot. Een enkel hondje moet in drie dagen tijds 400 rotten gedood hebben! Geen wonder dat zulk een hondje thans in Parijs tot £80 waard is. Wat van de doode rotten wordt is niet duidelijk. [Misschien weten de koks der goedkoope restauraties op dit punt eenige inlichtingen te geven. Een oude, vette Parijsche rot wordt onder de handen van een Franschen kok alligt "konijn" of "haas," "gesmoorde hoender," of "*geforceerde kalfskop*." Wij herinneren ons ten minste eens te Parijs "kalfskop" gegeten te hebben, die waarschijnlijk in geen de minste familie-betrekking tot eenig herkauwend dier bestaan heeft, en nog onze maag in beweging brengt.]

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken, wat wetenschap en ervaring elders dan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"Een Afrikaansche Boerenzoon", die ons in het vorig No. van dit maandschrift een beknopt verhaal leverde van de wijze van wijnbereiding in het wereldberoemde Bordeaux, brengen we hiernevens onzen dank. Zijne aanmerkingen zijn ter zake, en het ware te wenschen dat zijne raadgevingen ook behartiging vonden. "Laat ons"—zegt hij—"eendragtig zijn, en laat de tegenspoeden, hoe treurig ook, van onze wijnmaatschappijen, en vooral van de laatste, die nu behoorde te schitteren, ons niet ontmoedigen. Laat ons niet in onzen ondernemingsgeest verflaauwen. Laat ons nog eens en andermaal als één man den schouder aan het wiel zetten, en niet rusten of tevreden zijn voordat wij ons doel hebben bereikt, om een buitenlandsche markt voor onze wijnen te vinden, en dan, dan zijn wij gered, en onze Kolonie gaat met rassche schreden voorwaarts." Zie dat is gezonde taal, elk woord waarvan wij kunnen onderschrijven; ja, waarover we reeds jaren geleden geschreven hebben. *De buitenlandsche markt*, daarop komt alles neer. Het is daarom ook dat we in de laatste maanden er zoo allernadrukkelijkst en bij herhaling op aangedrongen hebben om op de wereldtentoonstelling te Amsterdam *te toonen* welke zuivere wijnen onze Zuidhoek aan het door de phylloxera geteisterde Europa leveren kan. Wij hebben ook in dezen nu ons laatste woord gesproken; want nog een weinig tijds en het zal *te laat* zijn om inzendingen op de Amsterdamsche tentoonstelling te doen. Men reppe zich dus als men er nog iets aan denkt te doen, eer de poorten van het terrein voor Kaapsche wijnen gesloten zijn! Zulk een kans komt niet alle dagen.

Tot aanvulling van wat "Een Afrikaansche Boerenzoon" ons te lezen gaf, kunnen we nog melden, wat een correspondent van de *Australasian*, die ook de wijnstreken van Bordeaux bezocht heeft, aan dat blad schrijft. Hij zegt: "De beroemde Chateau Margaux is het eigendom van een bankier te Parijs, die er jaarlijks £16,000 schoone winst van trekt. De voornaamste kelder is 220 voet lang, 80 breed en 20 hoog, het middendak rust op 20 sterke steenen pila-

ren. Ik telde 100 oxhoofden (halfleggers) aan weerszijden, en de waarde van den laatsten wijnoogst wordt geschat op £25,000. De marktprijs voor den nieuwen wijn is £120 per legger. De lieden in de Kolonie dus, die nu en dan "meenen" eens een kelkje extra claret (Chateau Margaux) te drinken, kunnen nu zelf berekenen of het wel de *echte* is. Laat hun tevens in aanmerking nemen de kosten van bottelen, vracht, assurantie, inkomende regten, winsten van de kleinhandelaars enz. waardoor de prijs minstens verdubbeld wordt. Daarbij komt nog dat er 10 percent bij den prijs gevoegd wordt voor elk jaar dat de wijn ouder wordt. De heele opbrengst van de Chateau Margaux is uiterlijk 300 leggers." En daarvan moet de heele wereld, (alle groote hansen in Europa in de eerste plaats) proeven. En toch op alle groote diners moeten er uitlandsche wijnen op tafel zijn, champagne en claret vooral, daar kan men niet zonder; alsof men zich schaamde om het produkt des lands, dat toch zuiver en onvervalscht is, voor te zetten. Bezoek onze groote hotels maar eens, en gij zult zelden iemand een glaasje *Kaapschen* wijn hooren bestellen. Al wat men hoort is Cognac, Jenever, Old Tom, Whiskey, Engelsche Sherry, Port, Hock, Claret enz., alles van het buitenland, en dat terwijl er—om van slechte wijnen niet te spreken—duizenden leggers goeden wijn tot brandewijn verstookt moeten worden om de Kaffers te demoraliseeren! Waarlijk onze koloniale toestanden zijn treurig. Terwijl er voor honderdduizenden ponden aan vreemde dranken (bier ingesloten) ingevoerd wordt—en dat in een land waarin de wijnstok tiert zooals haast in geen land ter wereld—heeft het eigen produkt geen markt, of het moet eerst in vuurwater veranderd worden; en dan spreekt men er nog met verachting van als Cape Smoke!

Aangenaam is het ons om het volgende schrijven van den heer J. N. Knoop uit het *Paarlsch District Advertentieblad* over te nemen:—

"Daar ik nu aan de Paarl bewezen heb om wijnen te maken zonder spiritus of andere geestrijke dranken, zoo is het nu bewezen dat de wijnen door mij gemaakt reeds vier jaren oud geworden zijn en gedurende die vier jaren van de eerste maand af dat zij gemaakt zijn klaar en schoon zijn, van grondsmaak gezuiverd en tot dadelijk gebruik gereed; en van de eerste maand dat de wijnen klaar waren met een pomp uit het sponsgat tot dagelijksch gebruik konden genomen worden. Gedurende de vier jaren is het zonder verhelpen aan zich zelve overgelaten en sedert al dien tijd in goeden staat gebleven. Dit is een duidelijk bewijs dat de wijnen door mij gemaakt niet bederven en heden gelijkstaande zijn met uitlandsche Madeira, Sherry en andere wijnen. Ik heb gemaakt de volgende wijnen:—

Kaapsche Portwijn,
,, Sherry,
,, Madeira,
,, Claret,
,, Hock.

"Ook allerlei soorten van zoete wijnen, zelfs uit steen- en groendruiven, en ten allen tijde door de eerste klas wijnkoopers voor het beste gehouden; alsmede Cognac en Franschen brandewijn en eerste klas Kaapschen of nagemaakten Kango brandewijn. Ook worden andere gemaakte wijnen door mij geprepareerd om afgescheept te worden.

"Daar ik voornemens ben naar de Diamantvelden mij ter woon te begeven, zoo heb ik besloten het aan het publiek te leeren, zoo billijk dat de jonge beginners er ook gebruik van kunnen maken. Ik maak dezelfde kwantiteit wijn uit de duizend stok of uit de vijftig manden druiven als de wijn door de wijnboeren in het begin van de maand Februarij gemaakt."

Het blad voornoemd,—dat ons geregeld *gratis* toegezonden wordt, waarvoor we zeer erkentelijk zijn,—voegt aan dien brief het volgende toe: "Laten wij dus het geheim van den heer Knoop tot het onze maken, en wij die reeds bijna 200 jaren in den wijnbouw zijn, zullen niet behoeven achter te staan bij het jonge Australie."

Ook het volgende ontleenen we aan dat nuttig blaadje:

Kastanjes worden gewoonlijk in de maand Mei, of zoodra dezelve ingeoogst worden, op afstanden van 12 duimen in den grond gezet, om in het volgend jaar te worden verplant. Beste gronden voor deze boomen zijn zwarte turf met zand gemengd.

Dennen moeten in den herfst geplant worden.

Olijven kunnen best door stekken of gewortelde afzetsels worden voortgeplant De beste tijd daarvoor is Junij tot September. Men kan den Olijfboom ook door middel van Olijfpitten aankweeken; maar dan dragen zij vóór het vijftiende jaar geene vrucht.

Het beste middel tegen het oidium in Perzikboomen is sulphur; en tegen de bruine roest is niets beter dan kalk.

Voor andere insekten in Perzik- en Appelboomen, moet men de stammen en takken daarvan met een mengsel van tabak, kalk, zeep, sulphur en water aanstrijken; en 48 uren daarna met een borstel en water afwasschen.

Om alle insekten uit perzik- en appelboomen te houden, kan men ook de stammen, omtrent 12 duimen van den grond, met gonje of iets anders, omtrent vier duimen breed omwoelen, en het omwoelsel met Stockholm Teer aanstrijken. Zoo doen de boomkweekers in Oostenrijk en Bohemen.

Aan Landbouwtentoonstellingen was er in den laatsten tijd geen gebrek. Pas was de groote tentoonstelling aan de Paarl afgeloopen, of Stellenbosch volgde en kort daarop de Kaapstad. Ook Port Elizabeth bleef niet achter. Er is veel moois vertoond, er zijn honderden prijzen toegekend, publieke vacantie-dagen werden in de verschillende distrikten geproclameerd, en de feesthoudende menigte was groot; maar welk praktisch voordeel heeft de boerderij er nu eigenlijk van getrokken? Ziet u, in andere landen komen de boeren na afloop van zulke tentoonstellingen bijeen en bespreken met elkander: hoe het kwam dat A. voor dit en B. voor dat een prijs kreeg. A. vertelt in welke soort grond hij, om nu maar eens iets te noemen, die groote mangelwortels won, hoe hij de planten behandeld heeft, hoeveel hij per *acre* kreeg en hoeveel hij zijn prachtige, bekroonde melkkoe per dag gaf. Dan gaat men aan het berekenen of het betaalt en eindelijk vraagt men om plantjes of zaad om ook in de soort te komen. B. vertelt hoe die nieuwe korensoort, waarvoor hij dien dag een prijs trok, heeft beantwoord en dat zij geheel roestvrij blijkt te zijn. En zoo leert de een van den ander. Dit gaat niet alles op een droogje, och neen! men houdt daar ook Landbouwdiners; zoowel als hij ons. Het eenig onderscheid is maar, dat de gesprekken daar ook over *Landbouwzaken* loopen, en bij ons meestal over——de politiek!

Terwijl men op de eene plaats de eene soort slakken verdelgt kweekt men op de andere plaats de andere soort aan. Zie hier:—

SLAKKENTUINEN.

In vele streken van Italie, Zwitserland en Zuid-Duitschland vindt men opzettelijk voor dit doel welaangelegde slakkentuinen, daar deze dieren niet alleen door het landvolk gegeten, maar ook als lekkernij in de steden genuttigd worden. De soort, die hiertoe wordt aangekweekt, is de groote schelpslak (Helix pomatia); in roomsche landen behoort zij tot de spijzen der vastendagen. Men voedt de dieren tweemaal daags met gras, koolbladeren en nu en dan zemelen. De slakkentuin moet geheel vrij zijn van boomen en struiken en wordt met afgesneden dennetakken en week mos digt bestrooid, waarin de slakken, zoowel voor de brandende zonnestralen, als voor de strenge winterkoude, hun toevlugt zoeken. De inzameling heeft in den herfst plaats en de verzending geschiedt in mandjes, die van kleine luchtgaten zijn voorzien en met stroo zijn opgevuld. In de grootste slakkentuinen vindt men dikwijls vijftien tot twintigduizend stuks, waarvan er in den zomer echter velen sterven.

Aan Anna.

Gij biedt mij 't *eerst* uw Album aan,
Ik dank u voor die eer!
Maar schrijf mijn bede en hartewensch,
Op 't *laatste* blaadje neer.

Gij vraagt: "Waarom op 't *laatste* blad?"
Het antwoord is gereed:
Omdat gij dan den schrijver wis,
Ook 't *laatst* van al vergeet.

De rijkste zegen van omhoog,
Daal' steeds op Anna neer!
Zij leve op aarde voor, en eens
Voor eeuwig bij den Heer,

Dit is mijn wensch. Zie daar mijn beê!
En is haar Dagboek uit,
Dat dan het laatste levensblad
Ook blank als 't "Album *" sluit.

Februarij, 1883. H.

Verzoeke overname in "*Familieblad.*"

Gezellig Tijdverdrijf.

No. 37.—MAART 1883.

(Ingezonden door den heer P—W.)

a) Noem een woord, dat uit 4 alfabetisch op elkander volgende medeklinkers en 3 maal denzelfden klinker bestaat.

b) De uitvinder van het Schaakspel mogt van zijn koning, die zeer met zijn spel ingenomen was, als loon begeeren wat hij wilde. "Geef mij," zeide hij, "voor het eerste der 64 ruiten van het schaakbord 1 graankorrel, voor het tweede 2, voor het derde 4, en zoo voor iedere volgende ruit het dubbele van de voorgaande, tot dat het geheele bord aldus betaald is."—"Gij vraagt te weinig," antwoordde de koning; "en kunt gerust meer eischen." Maar de kunstenaar hernam: "Men betale mij eerst het gevraagde." Waarop de vorst beval dat men hiertoe zou overgaan. Maar hoe verbaasd was men, te

* Album beteekent *wit* of *blank*.

bevinden dat het gansche koninkrijk geen koorn genoeg opleverde om aan den eisch des uitvinders te voldoen! Hoeveel mud ongeveer was die eisch?

☞ De antwoorden op de vraagstukken voor Januarij, Februarij en Maart worden nu ingewacht tot 1 Mei a.s. Twee prijzen naar verdiensten.

N.B. Van den heer Arnold Smit, Lucasfontein, Malmesbury, een Bijbelraadsel ontvangen. Eerst dan als Z.Ed. ons ook de antwoorden zendt, kan het in aanmerking komen!

VERSLAG

van antwoorden 4de Kwartaal 1882.

October.

I	rvin	G
N	avager	O
G	aillar	D
O	dechals	I
D	avie	S
I	ssa Scha	R
(Genesis 30 vs. 17 en 18.)		
S	ac	Y
K	lopstoc	K
R	agotsk	I
A	lcmeo	N
C	aa	B
H	ose	A
(2 Koningen 15 vs. 30.)		
T	rie	R
O	zana	M
M	oleswort	H
T	iticac	A
E	lsevi	R
H	ario	T
E	dress	I
L	ain	G
P	etrarc	H
E	god	E
N	ald	I
	Davi	D

De teksten zijn:

"In God is kracht om te helpen." 2 Kron. 25 : 8*b*,

en

"God is rijk in barmhartigheid." Efeze 2 : 4*a*.

November.

a). Synoniemen van *kwaad* in den zin van *boos* :—(Holl. en Afrik.)

Kwaai—"precies"—streng—kwaad gehumeurd — boos— bosig— vererg—geërgerd— onvergenoegd — verontwaardigd — ontevreden— vertoornd—verdrietig—ongehumeurd—nijdig — venijnig — gegriefd —verwoed—nukkerig—warm — gramstorig — knaks op iemand—geraakt—gekwetst—opgesteld — punteneurig—wijs -- valsch—giftig— vergiftig—gebelgd--verbitterd--woedend--razend--gesteurd—beleedigd—geaffronteerd—gekrenkt — misnoegd— isegrimmig— driftig— haastig—lastig voor iemand — moelik — onstuimig — knorrig—wrevelig—korzelig—[wordt onzen vriend Hahn aanbevolen om bij de Synoniemen van *mooi* te voegen.]

---

b) 1. Wat *bevallig* is, behaagt door *vorm*.
Wat *aanvallig* is, behaagt door *leven*.

---

2. *Het Zuid Afrikaansch Tijdschrift* negeert alle andere Tijdschriften van Zuid Afrika, als tijdschriften in Afrikaanschen *geest*;
Het Zuid Afrikaansch(e) Tijdschrift negeert ze als tijdschriften.

---

3. Des menschen heil is ijdelheid," lezen wij in het dertiende vers van Psalm honderd acht, [hier was de komma vergeten] en zestig. (Ps. 108 en 60.)

December.

1. Joseba	2 Kon. 11 : 2.
2. Eleazar	2 Sam. 23 : 9.
3. Zemja	2 Sam. 23 : 18.
4. Uzzi	Neh. 11 : 22.
5. Seba	2 Sam. 20 : 22.
6. Wee	Jer. 48 : 1.
7. Efraim	Hos. 7 : 8.
8. Edom	2 Kon. 3 : 8.
9. Noa	Joz. 17 : 3.
10. Daniel	Dan. 7 : 3
11. Esther	

De tekst: "Jezus weende." Joh. 11 : 35.

Van de volgende heeren en dames hebben wij oplossingen ontvangen:—

1. J. S. Marais Rabie.—Groenkloof, Fauresmith, O.V.S.
2. P.—Porterville.
3. F. J. Ochse.—Groot-Brakrivier, Distrikt George.
4. M. M. C.—Midden Boschjesveld, Robertson.
5. E. C. le Roux.—Franschhoek.
6. P. G. R.—Cradock.
7. Anna S. Franklin.—Ventersburg, Albert.
8. O. S. Vermooten.— ,, ,,
9. Carolina Verschuur.—Calitzdorp.
10. M. S. le Roux.—Elandskloof, Clanwilliam.
11. A. Barnard.—Warm Bad, Uniondale.
12. Arnold Smit.—Lucasfontein, Malmesbury.
13. L. M. Groenewald.—Middelburg, Kaapkolonie.
14. E. du Toit............Pub. School, Dal Josaphat.
15. Hester le Roux........ ,, ,,
16. D. Malherbe.......... ,, ,,
17. S. Hugo............... ,, ,,
18. Elizabeth v. d. Merwe. ,, ,,
19. D. Hugo Dz............ ,, ,,
20. G. Hugo.............. ,, ,,
21. Anna S. Malherbe..... ,, ,,
22. Hester Hugo.......... ,, ,,
23. P. G. Hugo........... ,, ,,
24. H. S. van der Merwe, Snijderskraal, Murraysburg.

Van verschillende kanten is ons verzocht om het *Gezellig Tijdverdrijf* toch niet te staken. De belangstelling is echter niet veel grooter dan drie maanden geleden, toen we ons in dien geest een woordje lieten ontvallen. Het October-raadsel vond geen enkelen oplosser; men zegt ronduit: "het is te moeijelijk." * De vragen van November, werden door Nos. 1—9 opgelost en het December-raadsel werd door *alle* inzenders gevonden. Tusschen Nos. 1—9 is geloot, met het gevolg dat de prijzen vielen op No. 7, jongejufr. ANNA S. FRANKLIN, te *Ventersburg, Albert*, en No. 9, jongejufr. CAROLINA VERSCHUUR te *Calitzdorp*. Deze jonge dames ontvangen per post ieder een boekwerk, met de beste wenschen van de eigenaars van het *Zuid Afrikaansche Tijdschrift* en de *Redaktie van 't Gezellig Tijdverdrijf.*

* Begrijpt onze geëerde inzender nu *waarom* wij van zijn dubbel *acrostichon* (Latijnsche spreuk) nog geen gebruik gemaakt hebben? Zijne twee raadsels en acrostichons (Februarij) zijn ontvangen en worden bij gelegenheid gebruikt. Een halfdozijn raadsels wachten op plaats.—[RED.]

Godgeleerdheid en Wijsbegeerte.

Eene nieuwe geloofsbelijdenis.—Het schijnt alsof de congregationalisten in Amerika met een hervormingsgeest bezield zijn. Althans hun Synode, die in 1880 te St. Louis bijeenkwam, besloot eene commissie aan te stellen ten einde eene nieuwe geloofsbelijdenis te formuleren, en later aan de kerk voor te leggen. De Synode zal binnen kort vergaderen. En nu vinden wij in "*the North American Review*" eene reeks van artikelen over dit onderwerp.

Onder anderen schrijft Dr. Henry Ward Beecher over de zaak. "Geloofsbelijdenissen," zegt hij, "zooals zij nu bestaan, zijn geene hulpmiddelen, maar bepaalde hinderpalen in den weg der Heilige Schriften." Nog al sterk. Doch wij vernemen verder: "Dit is niet de fout der geloofsbelijdenissen zelven. Sommigen, zelfs de Athanasiaansche, zijn zeer schoon. Maar zij worden misbruikt: "onkunde" beroept zich er op. De vorming van geloofsbelijdenissen is "een proces waardoor de geest des Bijbels wordt uitgedoofd." De Bijbel drukt waarheden van het hoofd uit in de taal des harten. De geloofsbelijdenis laat de gewaarwordingen van het hart zich uitspreken in de taal des hoofds. "The reduction of an emotion to an idea is not a translation, but a destruction. A flower analyzed is a flower destroyed." Voorts wil hij dat men zich op den Bijbel en den Bijbel alleen zal beroepen als eenig uitwendig gezag voor de waarheid. De geloofsbelijdenis is toch uit den aard der zaak de uitspraak van het subjectief gevoel en derhalve ontbloot van alle gezag. De kerk eischt eene geloofsbelijdenis. Maar wat is de Kerk?—"There are two great churches—the church mechanical and the church spiritual. The one is materialised, has forms, orders, regulations like a kingdom; the other is living, lambent, invisible, of no shape, with no creed but holiness, with no ordinances; with the real personal ministry of the Holy Spirit always present, and the light, the life, the power of God. The church mechanical has no right of existence except as a servant of the church spiritual, but it has usurped the authority of its superior. It demands obedience of all men; it prescribes their beliefs; it organises their worship; it determines their merit; it stands at the end of the way with the radiant key of heaven and the flaming key of hell, making the whole world crouch at its golden promises or lurid threatenings. To this earthly and mechanical conception of the church belong all mediaeval creeds, which have turned the goodness of God into a dry herbarium, which have left out of account the one chief element of power in religion—the power of a living soul on a living soul, and the zealous and jealous disciples of the letter—the sentinels watching the dead creeds, the

mechanical defenders of a mechanical creed—are the chief adversaries which the Gospel meets"

Ook. Dr Lyman Abbott laat zich uit ten gunste van deze revisie der belijdenis. Hij dringt vooral op vereenvoudiging aan, en meent dat de tijd voorbij is om strenge dogmatische bepalingen te maken. "We may abandon," zegt hij, "all attempt to make dogmatic and *authoritative* statements of the explanation of religious experience, and content ourselves with simply affirming the great facts of religious life: sin, redemption, God, immortality, judgment."

Wat de nieuwe geloofsbelijdenis zal zijn weten wij niet. Wij twijfelen er sterk aan of wij in een tijd leven geschikt om belijdenisschriften te herzien en te veranderen.

SPURGEON OVER PSALM CXIX.—Het zesde deel van Spurgeon's Treasury of David is gewijd aan de behandeling van den *honderdnegentienden Psalm*. . Het geheele werk mag wel beschouwd worden als het *magnum opus* van den gevierden prediker. De werkkracht van den man moeten wij bewonderen, wanneer wij dit deel in handen nemen. De tijd er aan besteed, de moeite die hij zich heeft getroost in het bijeenbrengen van de beste gedachten in den loop van eeuwen over dezen Psalm uitgesproken, de boeken die hij geraadpleegd heeft, alles bewijst dat wij met geen gewoon werk te doen hebben, en dat geen gewoon mensch dit werk heeft ondernomen. Er is dan ook geen commentaar, door wien ook geschreven, die met Spurgeon's "Treasury" in de verste verte te vergelijken is. 't Is praktisch en toch wetenschappelijk, homiletisch en toch in den besten zin exegetisch. De 18 eeuwen der Christelijke Kerk zijn onder contributie gelegd, en wat ooit over de Psalmen geschreven is heeft de schrijver geraadpleegd, en het beste deel van dat geschrevene overgenomen. Die geen andere commentaar over de Psalmen zich kan aanschaffen die kieze Spurgeon. Hij zal niet teleurgesteld worden.

Een enkele aanhaling zij genoeg om een indruk te geven van het geheel:—

"This is THE LONGEST PSALM, a sufficient title. It equally excels in breadth of thought, depth of meaning, and height of fervour. Like the celestial city, which lieth foursquare, the height and the breadth of it are equal. Many superficial readers have imagined that it harps upon one string, and abounds in pious repetitions and redundancies; but this arises from the shallowness of the reader's own mind Those who have studied this divine hymn, and carefully noted each line of it, are amazed at the variety and profundity of the thought. Using

only a few words, the writer has produced permutations and combinations of meaning which display his holy familiarity with his subject, and the sanctified infinity of his mind. He never repeats himself. The more one studies the psalm, the fresher it becomes. As those who drink of the Nile water like it better every time they take a draught, so does this Psalm become the more full and fascinating the oftener you turn to it. It contains no idle word; the grapes of this cluster are almost to bursting full with the new wine of the Kingdom. The more you look into this mirror of a gracious heart the more will you see in it. Placid on the surface as the sea of glass before the eternal throne, it yet contains within its depths an ocean of fire, and those who devoutly gaze into it not only see the brightness, but feel the glow of the sacred flame. It is loaded with holy sense, and is as weighty as it is bulky. While studying it, again and again have we cried: "Oh the depths!" Yet are these depths hidden beneath an apparent simplicity. Its obscurity is hidden beneath a halo of light, and hence only those discover it who are in thorough earnest, not only to look on the outside, but like the *Angels* to look *into* it."

CANON FARRAR OVER "DE EERSTE DAGEN VAN HET CHRISTENDOM."—In zijn voorrede wordt ons gezegd dat dit werk het *magnum opus* van dezen schrijver ten einde brengt. Eerst verscheen het "Leven van Jezus," toen "Paulus," en nu het hier bovengenoemd geschrift. De Kanunnik zegt er van overtuigd te zijn dat hij geschreven heeft met "de begeerte om de Kerk te dienen"; en dat zulks ook "met een zekere mate van succes is bekroond geworden."

Dit laatste werk staat verre achter bij de twee vorigen 't Is een *Tendenz-schrift*, zonder meer, en het doel, het doen herleven van de door protestanten verworpene leer over het Vagevuur. De beschouwingen van den gevierden schr. aang. het Eeuwig leven, en bij name aang. de Eeuwige straf zijn welbekend. En de twee deelen van dit werk zijn in sommige opzigten eene uitbreiding van de vroegere geschriften uit dezelfde pen gevloeid over dit onderwerp. Wij hebben hier niets anders dan eene verklaring van het woord van den apostel Petrus over "de geesten in de gevangenis," door den Kanunnik genoemd "one of the most precious passages in scripture." Zonder zich in te laten met de meer critische verklaringen van dezen zoo moeijelijken tekst roept Canon Farrar uit: "This language means, that Christ, when his spirit descended into the lower world, proclaimed the message of the gospel to the once impenitent dead..... In reference to the heathen, Peter attempers

the awful thought of their future retribution by saying that *for this cause*, with a view to this very state of things, the gospel was preached to the dead." En dan drukt hij zich verder uit op deze wijze: "The moment of death *does not* necessarily involvé a final and hopeless torment for every sinful soul." "This is the larger hope, larger than that of Augustine and Calvin."

Meer dan een, die de vroegere werken van den schrijver kent, zal teleurgesteld zijn bij het lezen van dit werk. 't Is gekenmerkt door gebrek aan exegetischen takt. De schrijver wil de leer van het Vagevuur in verband brengen met de leer der Episcopale Kerk. En wij gelooven niet, dat hij slagen zal.

Jammer dat een werk als dit moet ontsierd worden door de eenzijdigheden van een schrijver, die zoo boeijén kan, als deze geleerde prelaat.

HET LEGER DES HEILS.

"The Congregationalist," een veelgelezen Amerikaansch blad, bevat o a. een lange verhandeling over het "leger des heils" en diens werkzaamheden. Veel wordt er gezegd dat lezenswaardig is, en daar deze godsdienstige beweging allengs grootere proportien aanneemt, is het wel der moeite waard op het een en ander te wijzen.

De schrijver—een leeraar in Londen, die naam heeft verworven door zijn werk en geschriften—meent dat twee feiten de aandacht verdienen wanneer wij over het "leger" spreken of schrijven. Het *eerste feit* is de magteloosheid van bestaande kerkelijke organisatien om in den geestelijken nood van de duizenden in de steden en dorpen te voorzien. Het *tweede feit*, niet minder duidelijk, is, dat het "leger" juist diegenen trekt die niet onder het bereik komen van andere kerkelijke inrigtingen. "Avond na avond," zoo zegt deze schrijver, "en niet slechts op den Zondag, zijn groote zalen in alle deelen van het land gevuld met duizenden; velen blijven na voor het gebed, worden leden van het leger, arbeiden in het belang van het genootschap, en geven van het hunne tot onderhoud van de beweging. Velen die een slecht leven hebben geleid worden tot het geloof in den Zaligmaker gewonnen en geven in hun wandel te kennen, dat zij eene waarachtige "bekeering" hebben ondergaan, *'t Is een erkend feit, dat, waar het leger heeft gearbeid, dronkenschap en misdaad zijn verminderd geworden, dat kantienen moesten gesloten worden, en dat het werk der politie een groote verlichting heeft ontvangen.*"

De schrijver verklaart dat hij tallooze vergaderingen heeft bijgewoond, en een gunstig verslag moet afleggen. Wat men ook van het leger mogt denken, in zijn oog althans wordt er veel goeds gedaan.

En toch het werk heeft zijn schaduwzijde, en die schaduwzijde laat de schrijver uitkomen. De heiligste dingen worden op eene wijze behandeld, die aan het teêre gemoed een schok moet geven. Bijv. de schrijver vond het volgende aangeplakt op de muren van eene groote stad. Wij zijn verpligt het in het Engelsch te laten volgen, omdat het onvertaalbaar is :—

"Salvation Army, Hull. Look here Billy! Celebrating the birthday of the great BIG Salvation Army BABY. The anniverseary of the 190th corps. Who's coming? Why Captain Wokey, A. D. C. and JANE JOHNSON 83 years old, the Yorkshire Wonder who has been in prison 240 times. Great BIG open-air OO! where converted swearers, drunkards, and thieves will take part in a Hallelujah Galop; and a long row of fiddles, banjoes, and other musical instruments will be PLAYED FOR GOD. Marvelous results will follow. Come and see for yourself. A GRAND REVIEW. Every soldier expected at his gun, and any one found absent will be immediately reported to the King. Some telling shots will be fired, and the Yorkshire Wonder will speak. On Monday, April 24, a great big, bumping, HALLELUJAH MEAT TEA. Look out for a cram. Come in time and get a good seat. Say Hallelujah! Wait till the close. Roll in the fountain. Go with us to Heaven. Amen. Everybody say Amen."

Zulke dingen worden verdedigd, omdat zij de aandacht trekken van menschen die door eene gewone advertentie niet zullen worden gelokt. Toch vinden wij dat sommige van deze advertentien gerepudieerd worden door Booth en zijn "Raad." Onder anderen vinden wij het volgende onder de "Notes of the Mayor's Council" Oct 21 :— "Remember the difficulties into which some of the bills have brought us. The loss of reputation and money that has followed by what has *appeared* to be a parody on sacred names and sacred things, and by *vulgarity*."

Ook verschijnen er in het blad des legers "*The Warcry*" de meest zonderlinge uitlatingen. Wij nemen het een en ander over :—

"Oct. 12. Leeds. Upwards of a thousand of our little soldiers sat down to a good tea. After tea the march was led by the "Musical Wonder" and the "Besbrook Babe" assisted by the "Little Joan of Arc." Eight souls got properly saved. Hallelujah.

Portsmouth. Victory! Victory! Went forth in the name of Christ

and had a grand Hallelujah march into the devil's territory, and got back still saved and believing for a grand time. Lots testified to the saving power of God; and then "Happy Jack" sang, "The publicans are crying out." We then had a Hallelujah Wind-up. We had two "Hallelujah Babes" and a "Hallelujah Lass" who spoke and sang for Jesus and related a wonderful dream she had.

Altringham. A glorious march headed by the "Blood-washed Collier," and "Irish Dick" on horseback, and with the brass instruments and big drum, we roused the whole town.

Reading. On Saturday night we had a big "go." Eleven lasses in their gypsy dress, with tambourines and cymbals, headed the procession, followed by the brass band, fiddles, etc. Bills were out announcing, in Army style, an Hosanna meeting. Six souls came to Jesus. Victory, victory, through the blood.

Nottingham. On Sunday a great slaughter, twenty-two prisoners, and five deserters brought away from the camp of the enemy. Inside at 6.30. This was the Topper of all. Salvation all over the place. God came down in mighty power. Twenty-two prisoners taken. Hallelujah.

Village Warfare, near Hereford. Glorious day. Singing... Sharpshooting then took place. We thundered away at the enemy's works for two hours, and that old serpent the devil was knocked about in a wonderful manner... We all felt full of glory and of God, and after an hour and a half's fighting we charged the enemy, routing the foe in every direction, and, Hallelujah, captured seventeen prisoners! One brother tried to give his testimony, but the only thing he could do was to stand up and clap his hands and shout, "Glory, glory, glory!" Ah, it was glory, seventeen souls snatched from the burning fire and the devil outgeneraled.

Sunday, Oct. 1. Down we went like wrestling Jacob, and declared we would not go unless God blessed us. We wanted souls saved, and WE DEMANDED IT. Oh, that we could have more of this demanding prayer that lays hold of God and says with all humble boldness, "It shall be done." For a long time a stubborn resistance was made; and then a shell was exploded among them. "All those who want to go to Heaven, go down upon your knees; all those who want to go to hell, remain just as you are." The effect was wonderful. They all went down like Magic... Now was our time. Putting all our faith in Jesus we *stormed the trenches*, carrying everything before us, for nothing could have withstood the magnificent charge of the Lord's Brigade, and the enemy turned and fled, leaving ten slain and six wounded.... It was a real "Blood and Fire" time.

Bristol Brigade. St. Phillips is a great, big, strapping Salvation baby, twelve months old. Those who thought our baby a poor, sickly

thing that would soon die ought to have been with us and had a look at it. All alive and kicking. We should have liked ITS LITTLE MOTHER, Captain Clark, to have been present, but she could not come, so we telegraphed up to the skies, "God bless her," and on we went... People who would like to see a REAL SALVATION JAM could have seen one here. What singing, waving, and volley firing and Hallelujahs! Go in! Phillipians! Be "Salvation Fire Eaters." "Get the Holy Ghost inside of you and then blaze away.". "Something ought to be said at every meeting that will justify God in damning peoples' souls to hell, if they are not saved." Directions tot officers, "Notes of Majors" council."

Miss Booth from Paris, Oct. 12, at the Congress Hall, London: "Little" (sin) you call it! "Big" He calls it. It is sin, and it comes between your soul and Him; whether it be a pipe, or dress, or drink, or society, or anything else. Will you continue in it? or will you say "By the grace of God this night I will settle that matter between God and my own soul for ever?"

Woolwich. Resorting unto blood. One sister cried for mercy, throwing her arms about till she broke one of her bracelets and cut her wrist. Her broken heart and bleeding wrist were soon bound up, and she was leaping and praising God with equal energy.

Bodmin. A tremendous opening. Souls shrieking for mercy, and you know what Cornish people can do. Over the tops of the forms and down splash.

Peckham. One of our sisters said, "Thank God I am saved. It seemed as if my boots told me I was saved, because as I was coming to the prayer-meeting, one boot seemed to say, "Hallelujah," and the other said, "I am saved."

Sunderland. One valiant soldier was standing on a seat and flourishing a white handkerchief in one hand and a red one in the other, her arms revolving like the fanners of a windmill in a storm. The enthusiasm was heightened by the roll of the drums, the tone of the fiddles and the ring of the banjo.

De "*Warcry*" bevat ook advertentien van goederen die verkocht worden door en ten behoeve van het leger:—

"Salvation Army Stores. New uniform for sisters. Dress and bonnet complete, 12s. 6d. For men, serge trimmed with brass buttons and red braid. Trousers and patrol tunic complete, one guinea. Plaister bust of the General, 1s. Brass band: viz., 3 cornets, 2 tenors, 1 baritone, 1 trombone, 1 euphonium, 1 bombardon, 1 bass-drum, 1 side-drum, 1 pair of cymbals: total, £31; superior, £40 19s. 6d. Sisters, have you got one of the Salvation Army tambourines? If not, send for one; good, 2s.

6d.; best, 5s. 6d." . . . Another advertisement says: "50 Blood and Fire Lasses wanted in South Australia at once. A free passage for good Salvation soldiers who are cooks, housemaids, or general servants."

Over het huwelijk van den zoon van Generaal Booth laat het orgaan zich volgenderwijze uit:—"Perhaps there never has been a marriage in itself more blessed for the world, because never a marriage more calculated to make so many millions think and talk about Salvation." En in "Articles of Marriage which soldiers must agree to before the General who marries them" vinden wij het volgende:—

"We solemnly declare that we do not seek this marriage simply to please ourselves, but that we believe it will enable us better to serve and please God, and serve the interests of the Salvation Army." "We each severally promise that we will never try to prevent each other doing, or giving anything that is in our power to help the Army."

Deze en dergelijke aanhalingen geven ons een denkbeeld van wat het "leger" doet en wat het beoogt.

De schrijver keurt veel af dat er in naam des legers wordt gedaan. Hij erkent ten volle wat Lord Shaftesbury omtrent de beweging heeft gezegd. Hij durft niet alles onderschrijven dat er gedurig gedaan wordt onder de leiding van Booth *cum suis*. Toch vindt hij lichtpunten, o.a., zegt hij dit, dat zeker behartigenswaardig is:—

"Their methods are irregular, but if good is being done we should not be hasty to condemn. Ranting outside the churches, if it influences for good, is better than cold conventionality and sedate decorum inside, if without life. Those who are disgusted with what the Salvation Army does can leave it to those who are interested and pleased. If there is irreverence in shouting and hand waving, there is irreverence also in listlessness and formality. If there is too much parade of conversion, there is elsewhere too much lack of confession. If converts are set to work too soon, Christians elsewhere may never be set to work at all. While guarding against the mistakes of the Salvation Army let us not be content with criticism; BUT IN ALL THAT IS GOOD LET US 'GO AND DO LIKEWISE.'"

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

APRIL 1883.

Reisverhalen aangaande Egypte en Palestina.

XII. Naar Jaffa en Jeruzalem.

De "Oreste," die, zooals ik u reeds gezegd heb, behoort aan de Austrian Loydds Maatschappij, is een kleine stoomboot, naar den vorm van de vermaarde *Venice*, die hier op onze kust vaart, gebouwd, doch ongeveer een kwart grooter. Dat de boot vol was, vermoedden wij reeds uit het feit dat er nog slechts ééne kajuit ledig was, doch de werkelijkheid ging onze verwachting verre te boven. De helft van het achterdek, dat gewoonlijk ten gebruike van de passagiers der eerste klasse gelaten wordt,—was veranderd in een groot hoenderhok, waarin de Koptische pelgrims (mannen, vrouwen en kinderen) vervoerd werden. Deze arme lieden moesten in zittende of liggende houding blijven, en toen de zeeziekte begon te woeden was de ellende en onreinheid in onze onmiddelijke nabijheid onbeschrijfelijk groot. De andere helft van het reeds kleine achterdek werd door ons ingenomen,en,gelukkig voor allen,deed de beweging van het schip velen het bed houden. Het was aardig in den avond eene wandeling over het schip te nemen. Een groot deel der passagiers doen hunnen eigenen kost en slapen op dek; derhalve is het geheele voordek met slapende lieden opgevuld, zoodat men er naauwelijks over heen kan. Ik meende dat het zeer misdadig was om het schip zoo vol te laden, want ware er een ongeluk gebeurd, konden voorzeker de

A

helft der zielen aan boord niet in de booten genomen zijn geworden. Het was mij ook reeds lang duidelijk geworden, dat men zich weinig over het gemak der passagiers bekommerde, en alleen bezorgd was om zooveel geld als mogelijk is te maken. Dat wij niet meer dan 8 mijlen per uur aflegden, was daaraan te wijten dat de maatschappij, willende de uitgave voor kolen tot eene zekere som beperken, den kapiteins regt geeft, om de waarde van wat zij onder eene zekere hoeveelheid uitsparen, in eigen zak te steken.

Tegen den namiddag begon de wind uit het zuidoosten te waaijen en de profeten te profeteren. "Er komt storm," zeide een, "en storm beteekent hier wat." "Wij zullen niet in staat zijn om te Jaffa te landen, al komen wij er ook veilig aan," zeide een tweede. "Ja," viel een derde in, "blijft het zoo, dan worden wij zeker naar Haifa of Beirout genomen, en zullen wij moeten zien hoe wij te Jeruzalem komen," enz.

Onder de passagiers zijn er nog al vele bekenden. Daar hebben wij het gezelschap van den Amerikaanschen Generaal Cass, dat met ons de pyramiden bezocht. De generaal is thans een invalide, doch reeds drie jaren reizende in Europa met zijn huisgezin, bestaande uit vrouw, drie dochters, zoon en schoonzoon. Te Frankfort aan de Maine heeft hij zekeren Eerw. Häfter opgedaan, om zijne dochters in de studie van de Duitsche taal te helpen, en die reist nu met de familie naar het Heilige Land. Deze Eerw. heer was een Duitsche Jood van geboorte, maar tot het Christéndom bekeerd zijnde, heeft hij acht jaren onder bisschop Gobat te Jeruzalem onder de Joden gearbeid. Tien jaren geleden had hij Palestina verlaten, om eene Episcopaalsche gemeente te Frankfort te bearbeiden. In het *New Hotel* te Cairo hadden wij kennis gemaakt en eenige dagen zamen doorgebragt. Hij was een godvreezend mensch en heeft mij meer dan eens eene vriendschap bewezen. Mejufvr. Cass en hare dochters waren mede zeer vriendelijk en gezellig, doch den generaal zelf hebben wij nooit gezien.

Dan waren er verder aan boord de Jezuïten van den vorigen nacht, waarvan twee met de dames die zij bij zich hadden eerste klas, enkelen tweede klas, en de anderen als dekpassagiers reisden. Zij waren hier niet minder luidruchtig dan op de kanaalboot en namen een groot deel van het achterdek in. Die als dekpassagiers reisden hadden bijzonder vuile handen. Zij droegen hunne drooge *worst* in

den zak, die zij, wanneer het hun hongerde, voor den dag haalden en begonnen te eten. Mijne aandacht werd er op gevestigd dat het vet van de worst het werk van water deed, en de witte toppen der vingers van onder het vuil te voorschijn deed komen.

Eenige jonge Engelschen, pas van de Hoogeschool, en die met het schip van Alexandrië naar Port Said waren gekomen, wisten ons het leven aan boord niet zwart genoeg te schilderen. Alles was ellendig—het schip was ellendig, het eten ellendig, de bedienden ellendig, de kajuiten ellendig; het schip was ellendig vol, en nu moesten wij nog maar een storm krijgen om hunnen beker van ellende te doen overloopen. Ik troostte hen met te verhalen hoe wij ons behelpen moesten, en hun te herinneren dat het maar voor een enkelen nacht was dat wij ons die ongemakken te getroosten hadden. Tegen den avond ging de wind liggen en werd de zee kalm; het eten, dat moesten onze jonge vrienden die tegenover ons zaten erkennen, liet dien avond niets te wenschen over. De zon dook langzaam in de golven onder het schoon gezang der Jezuïten en werd door de halve-maan met haar zachter licht vervangen. Tot laat in den avond genoten wij de koele lucht onder de belangrijke verhalen van den Eerw. Häfter, aangaande het land vanwaar wij thans niet heel ver verwijderd waren. Toen de morgen begon te lichten in het schip riep ik mijn zwager (de heer P. had in het salon overnacht), ging op dek en zag in de verte de bergen van Judea. Nooit heb ik met zoo veel verrukking op iets gestaard als op die bergen. De vurige wensch van zoo vele jaren werd verwezenlijkt. Ik zag in de verte het land door Gods volk bewoond, door Gods engelen bezocht, door Gods Zoon betreden. Ik weet niet of ik een blijder oogenblik in mijn leven heb gehad. Wat later kwam de kust van het heilige land in gezigt en eindelijk ook Jaffa, de Jafo van het Oude en Joppe van het Nieuwe Testament, alwaar wij aan wal zouden stappen. De stad is tegen en over een bijna ronden heuvel gebouwd, en de huizen, naar de wijze van alle oostersche steden, zeer op elkander gedrongen. Ten noorden der stad ziet men uitgebreide vrucht- en palmboorden, ten zuiden echter niets dan gewone zandheuvels. Daar Jaffa geene haven heeft moeten de schepen ongeveer een half mijl ver in de open zee te anker blijven, en daar de zee zelden kalm is, gebeurt het meer dan eens dat passagiers voor deze

plaats, naar Haifa aan den Karmel, of naar Beirout genomen worden. De storm- en onheilsprofeten van gisteren waren aangenaam teleurgesteld, want de zee was zeer kalm. Even als te Alexandrië ging de ontscheping alhier met veel geraas en wanorde gepaard. Het schijnt alsof de passagiers, zoodra het anker geworpen is, aan de genade der Arabieren worden overgelaten, die op onbeschaamde wijze met hen over hunne personen en goederen twisten. Wij moesten eenigen tijd wachten totdat de agent van de heeren Cook met zijne bootlieden, over de menigte van schuiten aan de zijde van het schip, ons bereiken konde. Tegen zeven uren was alles gereed en verlieten wij het schip.

De haven van Jaffa is een kleine kom, gevormd door natuurlijke rotsen waarop nog overblijfselen van metselwerk te zien zijn, en wordt bereikt door eenen naauwen gang tusschen de rotsen. De landingplaats is eene soort van kaai, waarvan het metselwerk voor een deel is omgevallen, zijnde door dien val twee schuiten verbrijzeld en een deel van een klein schip weggeslagen. Op dit gevallen stuk moesten wij landen en van daar over een plank den oever bereiken. De straat waarin wij ons bevonden en die door den Agent de *High Holborn* van Jaffa werd genoemd, is naauw, vuil en vol kameelen die opgeladen of ontladen werden; een daarvan werd onstuimig, brulde en beet om zich heen, zoo dat wij een poosje wachten moesten eer wij hem konden passeeren. Aan het Douane Kantoor moesten wij wachten, terwijl de agent naar onze goederen ging zien. Ik haalde mijne sleutels voor den dag, zeggende: „ik geloof gij zult deze noodig hebben om onze koffers te ontsluiten." „O neen," zeide hij, wijzende op zijne beurs, „de zilveren sleutel is de beste, die opent en sluit alles." In minder dan vijf minuten tijds was alles in orde en konden wij voort naar het hotel. Die vuile straat waarin wij ons bevonden is voor een deel van boven met zakken en matten overdekt, om de brandende stralen der zon af te keeren, hetgeen heel gemakkelijk in deze naauwe straat gedaan kan worden. Aan de Jeruzalem-poort, alwaar de meeste bazaars zijn, keeren wij linksch, en voorbij de Mohammedaansche begraafplaats vervolgen wij den weg door limoen-boorden tot aan het *Jerusalem-Hotel* van den heer Hardegg, midden in de Duitsche kolonie gelegen. Hier namen wij ontbijt, en hier had eene onaangenaamheid met den agent plaats.

Wij hadden in Londen betaald om tien dagen in

Palestina te reizen, en wel op uitdrukkelijke voorwaarde dat wij gaan en blijven konden waar wij verkozen. Van Jaffa kan men tegen 10s. per persoon in een open wagen naar Jeruzalem gaan. In en rondom Jeruzalem heeft men allerminst zes dagen noodig om alles te zien. Nu was ons plan om op eigene kosten naar Jeruzalem te gaan, alle merkwaardigheden aldaar in oogenschouw te nemen, en dan de tien dagen te besteden om het noorden te bezoeken. Doch de agent verzekerde ons dat de tien dagen dien morgen begonnen waren en te Jaffa eindigen moesten. Het was dus waar wat de man uit Liverpool ons in het Hotel te Alexandrië gezegd had: "gij zult uitvinden dat Cook in Londen anders spreekt dan zijn agent in Palestina." Ik vertelde hem dan ook dat ik vele klagten in Egypte vernomen had, en wij ons niet door hem wilden laten bedriegen. Toen deze onaangename woordenwisseling een tijdlang geduurd had, zeide hij, "probeer nu eerst tien dagen, en als gij er dan nog niet genoeg van hebt, dan kunt gij tegen 30s. per dag voor elken persoon zoo lang als gij verkiest in dit land rondreizen." Wij waren vepligt hiermede in te stemmen, want wat anders konden wij doën? Ik zou toekomstige reizigers raden om op eigene kosten naar Jeruzalem te gaan, daar te blijven zoo lang zij verkiezen en dan met den agent van Cook of met Howard van Jaffa het verder reisplan op te maken. Men logeert te Jaffa en Jeruzalem tegen 10s., en men betaalt aan Cook tegen 30s. per dag.

Na het ontbijt gingen wij Jaffa nog eens bekijken, en tegelijk naar brieven vernemen aan de kantoren van de Fransche, Oostenrijksche en Russische stoombootmaatschappijen, want een eigen postkantoor houdt de Regering er niet op na. Daar wij in de buurt van Simon den lederbereider waren, in het zuidwesten der stad, gingen wij een bezoek aan zijne vermoedelijke woning brengen. Natuurlijk zagen wij de kamer waarin Petrus gelogeerd was, en klommen wij op het dak waarop hij het gezigt van het linnen laken had. Van het dak heeft men een liefelijk uitzigt op de zee, doch de hitte was zoodanig, dat wij er niet lang op konden vertoeven. Op de binnenplaats, onder een vijgeboom, die juist begint uit te spruiten, en waarvan wij een blad ter herinnering aan Simons woning medenamen, is een alonde put, en daarnaast stond een groote vierkante steenen bak, die ons aangewezen werd als een van de "looi-balies" van Simon, die nog overgebleven was.

Jaffa is eene oude stad, en komt 't eerst in den Bijbel voor als de plaats waarheen Hiram het hout van den Libanon voor Salomo op vlotten liet brengen om er den tempel mede te bouwen. Voorts is zij de plaats vanwaar Jona het schip nam om te vlugten naar Tarsis. In het nieuwe Testament komt zij voor als de woonplaats van Dorkas en Simon den lederbereider. Zij is in den loop der eeuwen herhaaldelijk verwoest en herbouwd geworden, en bezit thans eene bevolking van ongeveer 8,000 zielen. De handel die hier gedreven wordt met Egypte, Syrië en Constantinopel bestaat voornamelijk in koorn, zeep en limoenen, welke laatsten juist nu zeer fraai, overvloedig en geurig zijn. In de aangrenzende vlakte van Saron is men ook in lateren tijd begonnen met de zijde-cultuur, doch de voornaamste hulpbron der stad blijft de doortogt van pelgrims naar het Heilige Land.

Het huis van Dorkas bezochten wij niet, omdat er een strijd is onder de lieden over hare woonplaats, wordende die verschillend aangewezen; wij keerden langs eene andere straat naar het Hotel terug. Zoo kwamen wij voorbij de Arabische scholen, wagenhuizen, waarin meester en kinderen op matten of tapijten zitten. Aardig blijft het altoos te zien, welke waren men aan de bazaars of langs de straten te koop aanbiedt. Hier troffen vooral onze aandacht de pannekoeken van grof meel en een vinger dikte, die in de straat door vrouwen gebakken en den voorbijgangers te koop aangeboden worden. Wij verlustigden ons in de prachtige limoenen, waarvoor men 25 voor één frank krijgt. Intusschen was onze vriend Häfter met zijn gezelschap aan het Hotel aangekomen, doch daar de Generaal niet wel was, konden wij niet, zooals hij gewenscht had, zamen naar Jeruzalem gaan; want wij hadden besloten dienzelfden middag nog zoover als Ramleh te gaan. Het was middag toen wij het Hotel bereikten, en bevonden dat onze goederen reeds op muilezels naar Jeruzalem waren gezonden, en dat een rijtuig op ons stond te wachten, want terwille van mijne vrouw hadden wij besloten dien afstand niet te paard af te leggen. Toen wij gereed waren te vertrekken riep Eerw. Häfter: "maar gij hebt nog geen Jeruzalem-wijn gedronken, dat moest gij nog eens proeven!" Hij zelf schonk den wijn, en gaf ze ons in handen. "Nu, wat zegt gij van den wijn van het Heilige Land?" vroeg hij, toen hij zijn kelkje halverwege geledigd had. "Wel," hernam ik, "om eerlijk te zijn moet ik bekennen dat deze gelijk staat met

zeer slechten azijn aan de Kaap." "Hé! gij verbaast mij; deze wijn is echter niet zoo goed; gij moest maar eens wat ouden Jeruzalem-wijn drinken." Nu, dien ouden wijn heb ik later ook geproefd, doch geene reden gevonden om van gevoelen te veranderen.

Laat mij u nu ons voertuig vooraf kortelijks beschrijven. Het bestond uit een open wagen met platten bak, waarvan de zijden niet meer dan 9 duim boven de buikplank staken. Op dezen open bak zijn er drie banken, voor twee personen elk, achter elkander geplaatst. Op de eerste zaten de voerman en dragoman, op de tweede mijne vrouw en ik, en op de derde de heer P. en mijn zwager. Tusschen de voor- en achterwielen is een ijzeren trap, doch zoo hoog van den grond dat mijne vrouw eenen stoel, of eene kast van gelijke hoogte, noodig had om dien te bereiken. Wij hadden drie paarden voor den wagen,—één aan elke zijde van den disselboom, en het derde naast een van de anderen. De zwingel waaraan het derde paard trok was met een keten aan de "achter-tang" vastgehaakt. De voerman was een Duitscher van iets meer dan 40, en de dragoman een Griek van minder dan 30 jaren, beiden zeer beleefd. Izaak, want zoo heet onze dragoman, was een protestant, en sprak Grieksch, Arabisch, Duitsch, Engelsch en een weinig Italiaansch.

Wij moesten weêr langs denzelfden weg terug totdat wij de markt aan de Jeruzalem-poort voorbij waren, toen wij den weg aan de linker zijde insloegen, die ons voerde midden door de prachtigste limoen- en andere vruchtboorden, ingesloten met heinigen van turksche vijgen, die ons aan plaatsen in het district Graaff-Reinet denken deden. De agent vergezelde ons te paard tot dat wij, op een afstand van 20 minuten, de vlakte van Saron bereikten, om toen de reis door onafzienbare koornvelden voort te zetten. Deze vlakte, van oudsher beroemd wegens hare wonderlijke vruchtbaarheid en kostelijke weide, wordt ten oosten door de bergen van Judea en ten westen door de Middellandsche zee begrensd, is voor een deel met zand bedekt en wordt hier en daar met pompen bewaterd. Langs den weg werd ons hier eenen put van Abraham, daar eene school aan welke Joodsche kinderen den landbouw leeren, elders een graf van een vermaarden Arabier en overal op de heuvelen de wachttorens van Palestina aangewezen. Ja, volgens Izaak, gingen wij over den werkelijken heuvel, vanwaar Simson de vossen, na hunne staarten aan elkander gebonden te hebben, in de koornlan-

den der Filistijnen gejaagd had. Is men het graf van *Iman Alie* voorbij, dan heeft men eene reeks van paralel-loopende heuvelen en dalen. Op sommige plaatsen zijn de lieden bezig te ploegen, dat met één kameel of twee trekdieren geschiedt. Voor 't eerst in mijn leven zag ik hier een ezel in een juk naast een os trekken. Aan de linker zijde werd ons in de vlakte aangewezen de stad *Lydda* van 't N. T., (*Lod* van 't O. T.), alwaar Petrus Eneas genezen had, en vanwaar hij gehaald werd naar Joppa om Dorkas op te wekken; niet ver van hier is Beth Dejan (huis van Dagon), eene oude stad der Filistijnen. Nadat wij eenige plantaadjes, meestal uit olijfboomen bestaande, voorbij waren, kregen wij voor het eerst den toren van Ramheh in 't gezigt, doch wij moesten een weinig verder het dorpje *Serfend*, dat van turksche vijgen omgeven is, voorbij, voordat wij de stad en hare boomrijke omgeving zien konden. Midden in een koornveld naast den weg had een soldaat afgezadeld en liet hij zijn paard grazen. "Deze," zeide Izaak, "is hunne gewone manier van doen, en wagen de arme boeren om met hen hierover te spreken, dan krijgen zij nog een pak slagen op den koop toe." Een reiziger in Jaffa vertelde mij dienzelfden morgen, dat hij een dag of wat geleden in de omstreken van Jaffa, alwaar hij zich op eene wandeling bevond, den voerman van een paar kameelen jammerlijk door een soldaat zag mishandelen. Navraag doende naar de reden voor deze daad, werd hem verteld dat deze gemeene soldaat den armen man, die transport naar een naburig dorpje vervoerde, achterhaalde en eischte dat hij terug zou komen, zijne kameelen zou ontladen en goederen vóor hem zou opladen. De slagen die den armen man toegediend werden, waren ten gevolge van zijne weigering om aan dezen eisch te voldoen. Welk een land!

Tegen 5 uren waren wij aan de poort van de herberg te Ramleh, alwaar wij begroet werden door acht melaatschen van beider sekse, die een jammerlijk gehuil aanhieven, hunne vingerlooze handen omhoog houdende, of hunne akelige wonden aan hoofd en ligchaam ontdekkende, om medelijden bij ons op te wekken. De wagen was spoedig op de binnenplaats en de poort gesloten, doch wij konden dat gezigt maar niet vergeten. Hoe veel levendiger kunnen wij ons nu dergelijke ontmoetingen van den Heiland, waarvan wij in het N. T. lezen, voorstellen. De herberg (*Hotel Frank*), gehouden door een stillen, beleefden jongen

Duitscher is nederig doch schoon. Het achterste gedeelte van het huis is eene dubbele verdieping, terwijl het plat van het voorste deel, dat door een lagen muur beschut is, tot wandelplaats dient, en met een steenen trap van buiten bereikt wordt.

Ramleh wordt door sommigen gehouden voor de Arimathea van het N. T., die ook beweren dat de Latijnsche Kerk over het huis van Jozef gebouwd is. De Arabieren daarentegen beweren dat zij eerst in 716 gebouwd werd ; en de naam, die eerst als Ramla in 870 voorkomt, schijnt dit te bevestigen. Zij was eens eene groote stad,—grooter dan Jeruzalem en ommuurd,—maar is sedert de 15de eeuw in verval geraakt. Napoleon had eens zijn hoofdkwartier alhier. Zij heeft thans 3,000 inwoners, drie vierde waarvan Mohammedanen zijn.

Wij bragten een bezoek aan den toren en de ruïnen van Ramleh, die wij langs een hobbelachtigen weg, midden door de turksche vijgen heen, in tien minuten tijds bereikten. De Mohammedanen houden deze ruïnen voor de overblijfselen van eene Moskee, die, naar luid van een Arabisch opschrift boven den ingang, in 1318 door eenen Mameluken Prins gebouwd werd. Sommige deskundigen meenen echter dat zij de overblijfselen van eene kerk uit den tijd der kruistogten zijn, hetgeen, mijns inziens, de spitsche deuren en vensters ontegenzeggelijk bewijzen. Langs een wentelenden steenen trap van 120 half versleten treden, bereikt men den top des torens, van waar men een zeer schoon uitzigt op de omliggende gewesten bekomt. Ten noorden ziet men op de koornvelden, ten zuiden en westen op uitgebreide olijvenplantaadjes. Verre in het westen zijn de kusten der Middellandsche Zee, en even ver in het oosten de bergen van Judea, die door de ondergaande zon met een gulden kleed overtogen worden. Aan onze linkerzijde in de vlakte van Saron zien wij Lydda, Bet Dejan, enz., en aan onze regterzijde *Latroun*, waar wij morgen voorbij moeten, en andere kleine dorpen. Rondom dit gebouw zijn er groote onderaardsche vertrekken, die voor een deel nog voor reizigers toegankelijk zijn. Hier bragten wij eenigen tijd door, tot dat de avondschemering ons noodzaakte die donkere kamers te verlaten. Zeer aardig was het ons om op de groene weide, die deze ruïnen begrenst, een karavaan van geladene kameelen zich voor den nacht te zien legeren. Wij keerden toen door een deel

der stad naar de herberg terug, en gingen dadelijk na het avondeten naar bed, omdat wij besloten hadden om vijf uren den volgenden mogen te vertrekken.

Zoodra wij de poort uitkwamen om op den wagen te klimmen, liepen de arme melaatschen, die blijkbaar aan de poort overnacht hadden, gelijk den vorigen avond, huilende op ons toe. Wij wierpen hun *baksheesh* toe, doch dit had ten gevolge dat diegenen die niets kregen, hunne akelige wonden zoo nabij ons bragten, dat wij in verlegenheid geraakten, en Izaak tusschen beide moest komen om hen te verdrijven. Het was een liefelijke morgen, doch wij gevoelden weldra dat wij een warmen dag te wachten hadden. Digt aan *Kubab* passeerden wij 45 kameelen, elk met drie zakken meel beladen, dat naar Hebron gebragt werd. Deze zijn de transportwagens van Palestina, daar men, behalve naar Jeruzalem, nergens met een rijtuig komen kan. Aan onze regterzijde werd ons gewezen de stad *Gezer*,—eens op de grenzen van Efraim gelegen, en aan de Kanaänieten behoorende, later door Farao verwonnen en aan de vrouw van Salomo als bruidschat gegeven. Van de hoogte die wij toen bereikt hadden zagen wij op het dal *Ajalon*, alwaar Jozua de Kanaänieten vervolgde, en op zijne bede God de zon deed stilstaan. De stad Gibeon waarheen de Kanaänieten opgetrokken waren, lag in de gebergte aan onze linkerzijde boven den *Oppersten Beth Horon*, en wij konden ons dus goed voorstellen, hoe de Israëlieten de vijanden langs het dal waar wij nu doortrokken gejaagd hadden. Ook dit dal is thans in uitgestrekte koornvelden herschapen. Aan de regterzijde van een ietwat stijlen nek, dien wij uit het dal bestegen, is het dorpje *Latroun* gelegen,—een roover-dorpje, alwaar, volgens de overlevering, de twee moordenaars die met Jezus gehangen waren, geleefd hadden. Aan de linkerhand zagen wij tegen den versten heuvel neer op het dorpje *Emmaus* (Amwas of Nicopolis), doch niet de Emmaus van het N. T. In het naaste vruchtbare dal, waarin wij gedaald waren, wees Izaak ons langs den weg, den put van Job, en weldra kwamen wij te Bab-el-Wady (ingang tot het dal) alwaar wij aan de herberg van eenen Jood uitspanden en ontbijt namen.

De zon stond reeds hoog aan den hemel toen wij van hier vertrokken. Het was dus geweldig warm in de lange kloof waarin wij nu het gebergte bestijgen moesten. Hier

passeerden wij een pelgrim die met een lantaren in de hand, voor den muilezel ging waarop zijne vrouw met haar klein kind gezeten was. Op mijne vraag wat de man met de lantaren wilde, vertelde Izaak ons, dat op den 1sten Mei te Jeruzalem het feest van het heilige vuur gevierd wordt. In de *Kerk van het Heilig Graf* wordt op dien dag gebeden en gesmeekt om vuur van den hemel, en wanneer men nu langen tijd te vergeefs gebeden heeft, gaat de Grieksche Patriarch in een klein gebouw, grenzende aan het Heilige Graf, om te beproeven wat zijne gebeden vermogen. In gespannen verwachting en met kaarsen in de hand staan de pelgrims daar buiten om het vuur op te vangen. Weldra barst de vlam door eene opening in den wand (eerst aan de eene en dan aan de andere zijde). Voor het voorregt om het eerst het heilige vuur te nemen betalen rijke pelgrims soms honderden van ponden, want dat voorregt wordt uitgeveild. De opgewondenheid bij deze feesten is groot, en niet zelden worden pelgrims geslagen en verwond, wanneer zij anderen in den weg staan om de heilige vlam op te vangen. De aangestoken kaars wordt dan in eene lantaren geplaatst en met de grootste zorg naar het huis in den vreemde gevoerd, en tot de volgende bedevaart in leven gehouden. Men gelooft dat het bezit van het heilige vuur, ziekten en andere rampen van het huisgezin afweert.

George, een levendige jonge Arabier, die tot de Grieksche Kerk was overgegaan, vergezelde ons op zijn schimmelpaard van Bab el-Wady om ons in het gebergte tegen roovers te beschermen. Zijn eenig wapen was een korte, breede, tweesnijdende degen, dien hij in Damascus gekocht had en ons nu tot onze gerustselling deed zien. Hij toonde ons ook hoe hij hem, in geval wij aangerand werden, voornemens was te gebruiken. In zulk een geval konden wij maar allen doodstil zitten, want George met zijn degen is een heirleger in zichzelven. Ik ben echter nu nog van gevoelen, dat het gelukkig was voor onze veiligheid en den goeden naam van onzen St. George, dat wij geenen draak op den weg ontmoet hebben. Nu, George zou ook het feest van het heilige vuur te Jeruzalem gaan vieren. Ik vroeg hem of hij nu werkelijk geloofde dat de patriarch het vuur van den hemel liet dalen? "Neen," was zijn antwoord, "dat geloof ik niet; ik geloof dat hij het vuur daar binnen maakt; hoewel de meeste pelgrims gelooven dat het uit den hemel komt." "En gaat gij ook het heilige vuur

nemen ?" vreeg ik hem. "O ja, dat is mijn plan, als ik er ben," zeide hij. "Maar George," vroeg ik, "als gij toch niet gelooft dat het vuur heilig is, waarom neemt gij dan de moeite om het met u naar huis te nemen ?" "Ik doe het," zeide hij, "omdat het nu eenmaal een gebruik is, en ik daarbij dan ook eene gedachtenis aan het feest heb." Nu George deed, zoo als duizenden het in de meer regtzinnige kerken doen, die het geloof verzaken, maar de uiterlijke vormen nog vast houden.

De zijden van deze kloof zijn begroeid met lage bosschen, wilde olijven en St. Jansbrood; op sommige plaatsen zijn ook vruchten en olijfboorden. Een kleine blinde jongen van omtrent 14 jaren, die langs den weg zat te bedelen, liep ons aan de hand van een ander achteraan, smeekende om baksheesh en roepende volgens Izaak: "God zal u zegenen ! God zal u veilig naar huis brengen ! God zal uw huis bouwen ! enz." Ik behoef niet te zeggen, hoe ook dit ons aan bijbelsche verhalen herinnerde. Van de hoogte die wij nu bereikt hadden zagen wij over de vlakte van Saron en het land der Filistijnen tot aan de Middenlandsch Zee. De lucht was echter niet helder genoeg om alles duidelijk te onderscheiden. Aan onze regterzijde op eenen heuvel is het dorpje *Saris*. Gij hebt misschien meermalen gezien, hoe, als men eene boerenplaats voorbij gaat, de "kafferhonden" uit leven en magt komen aanloopen om te blaffen. Nu, zoo kwamen de kinderen van Saris, jongens en meisjes, groot en klein, op ons toesnellen om baksheesh te vragen. Wij gingen op een draf, maar zij zagen dat wij eene hoogte voor ons hadden, en derhalve gaven zij den moed niet op. Eer dat de twee grootste meisjes, die den wagen ingehaald hadden, spreken konden, staken wij de handen tot hen uit, vroegen om baksheesh, en begonnen te huilen. Voor een oogenblik staarden zij ons in stille verbazing aan, maar ook slechts voor een oogenblik, en om ontslagen te worden moest de hand in den zak.

Aan de regterzijde van het dal waar wij nu ingaan ligt *Krjath-Tearim*,—een dorpje dat in de dagen van Jozua aan Gibeon behoorde, maar aan Juda geschonken werd, en dat later beroemd was geworden als de plaats alwaar de ark des Heeren voor langen tijd verkeerd had. Langs den weg is het graf van Abu Gosh, een magtig opperhoofd, dat in het begin dezer eeuw vele jaren lang met zijne zes broeders en 85 afstammelingen de schrik was van de omliggende

gewesten, totdat zijne magt door de Egyptenaars gebroken werd. Wij hadden noch lust noch tijd om de oude christelijke kerk, die boven de gebouwen uitstrekt, te gaan bezien. Wij merkten er op dat de aarde en heuvels hier zeer dor zijn. De tuinen en boomen zijn armoedig; de wijnstokken hebben stammen van vier à vijf voeten hoogte en worden aan palen vastgebonden; langs de kalkachtigste heuvelen zijn er terrassen, als zoo vele wagenpaden, gemaakt, waarop men zaait, doch daar zoo wel als in het dal was er weinig graan te zien. Op een ronden heuvel aan de overzijde van het dal wijst men de overblijfselen van het huis van Obed-Edom aan. Ja, het is een wonderlijk land: men kan alles hier zien, men behoeft slechts te spreken! Van den heuvel, dien wij langs een kronkelpad bereikten, gaan wij nu in het dal *Kuloniyeh* (waarschijnlijk het Romeinsche Colonia), en hielden het middagmaal aan een kleine doch aangenaam gelegene herberg. Het dorpje zelf is hooger tegen denzelfden heuvel gelegen, en wordt door sommigen gehouden voor Emmaus, alwaar de Heiland zich op den avond der opstanding aan twee der discipelen geopenbaard had. Het dal dat aan de regterzijde wijder en vlakker is, is vol van schoone olijven-plantaadjes, waar tusschen aan de overzijde een klooster met andere gebouwen aangenaam tegen de vlakke helling der heuvels gelegen is, op de plaats alwaar, volgens Izaak, Zacharias en Elizabeth gewoond hadden en door Maria voor de geboorte van Johannes bezocht werd. Volgens de overlevering was het in dit dal dat David den reus overweldigde, en in de beek hier voor ons dat hij den steen opraapte, waarmede Goliath getroffen en gedood werd.

In de herberg ontmoetteden wij de jonge Engelschen, die met ons in de *Oreste* naar Jaffa gekomen waren, en ons van daar te paard waren vooruit gegaan. Zij hadden neigingen tot het ongeloof en spraken met minachting van den Bijbel en gevolgelijk ook met minachting van de Joden. "Het is onmogelijk," zoo haalde een de oude versletene tegenwerping voor den dag, "dat een volk zoo veracht en van zoo weinig beteekenis in de wereld van kunst en wetenschappen, direkte openbaringen van God zou ontvangen hebben." Een ander zeer beleefde jongeling zeide, "ik denk niet veel van Jeruzalem, en verwacht er ook niet veel van belang voor de kunst te zullen zien, want de Joden hebben nooit eenige kunstwerken aan de wereld geleverd." "Nu," zeide ik, "ik heb ook nooit gehoord dat dit de be-

stemming der Joden was, of dat eenig mensch naar Jerusalem gaat om kunststukken aldaar te zien."

's Namiddags ten 2 ure bestegen wij uit het dal den langen steilen heuvel (de laatste voor men Jeruzalem bereikt) waartegen de weg zich als eene slang kronkelt. Na een goed half uur rijdens kwamen wij aan eenen wachttoren, vanwaar de weg minder stijl was. Aan onze linkerzijde in een dal zagen wij op het dorpje Lifta neder, dat nog al waterrijk schijnt te wezen, en gezegd wordt de Nefthoah,—een grensdorpje van Juda—uit Jozuas tijd te zijn. Van hier gaat men over eene dorre en rotsachtige landstreek, waarop niets dan kale, ruwe, uit den grond staande kalkrotsen te zien zijn, gelijkende op een veld van ruïnen, waarover men naauwelijks te voet den weg zou kunnen vinden. Toen wij bijna den top des heuvels bereikt hadden, sprong mijn zwager van den wagen en liep vooruit, om de eer te hebben van Jeruzalem het eerst te hebben gezien, doch hij moest ons teleurgesteld blijven opwachten,—de stad kon niet gezien worden. Wij zijn echter spoedig midden onder de gebouwen, die tot op aanmerkelijken afstand van den muur opgetrokken zijn. Aan onze linkerzijde gaan wij voorbij het weeshuis *Talitha Kumi*, voor meisjes bestemd, en opgerigt door de Rhijnsch-Westfaalsche Diakonessen. Aan deze inrigting worden omtrent 100 Arabische meisjes door eene hoofdonderwijzeres en zeven diakonessen opgevoed. Dan komen de Russische gebouwen in het gezigt, die in 1860 begonnen en in vier jaren tijds voltooid werden ;—bestaande uit een hospitaal, een zendinghuis met woning voor de priesters en rijke pelgrims, eene woning voor den Russischen Consul en eene voor vrouwelijke pelgrims; in het midden eene fraaije domkerk en nog een ander groot gebouw bestemd voor arme pelgrims; alles door een vierkanten muur ingesloten. Hier kunnen *duizend pelgrims* tegelijk eene herberg vinden. Achter de Russische gebouwen staat het "Syrisch Weeshuis voor jongens" van Dr. Schueller. Zeventig jongens worden hier door twee onderwijzers in de letterkunde en door drie anderen in een of ander ambacht onderwezen. Is men het Grieksche klooster langs den weg voorbij, dan vindt men zich overal omringd door fraaije huizen, die op Europeeschen stijl gebouwd zijn of nog gebouwd worden. Groote moeite wordt genomen om de kalkrotsen uit te breken en vruchtbaren tuingrond in de plaats te brengen, derhalve is dit reeds het aangenaamste

zoowel als het gezondste deel van Jeruzalem. Hoe nader men naar de stad komt, hoe digter de huizen op elkander gebouwd zijn en hoe kleiner en vuiler zij beginnen te worden. Tusschen 3 en 4 ure hielden wij stil aan de *Jaffa-poort.* De dragoman sprong af en zeide: "Hier zijn wij."

"Waar?"

"Te Jeruzalem."

"Waar is het hotel?"

"Binnen den muur."

"Rijd er dan heen", zeide ik.

"Men kan," zeide hij met een glimlach over mijne onnoozelheid, "niet met een wagen in Jeruzalem rijden."

Wij waren toen ook al omringd door Arabieren van allerlei kunne en ouderdom, die òf hunne hulp aanboden òf om baksheesh vroegen. Gelukkig hadden wij hier ook niets met het vervoer onzer goederen te doen, daar Izaak ze door zijne eigene manschappen door de poort naar het hotel liet dragen. In de poort stond een Turksche soldaat op schildwacht. De toren aan onze regter zijde, blijkbaar meer dan eens vernield en weêr opgebouwd, is de *Burg Davids.* Niet ver van de poort is de *Mediterranean Hotel,* van den heer Mozes Hornstein, wiens broeder, Aaron Hornstein, hetzelfde beroep te Damascus volgt. Vreemd dat men het hotel te Jaffa noemt "Jerusalem Hotel," en dat te Jeruzalem "Mediterranean Hotel." Door een gang uit de Davidstraat komt men op de binnenplaats, en met een steenen trap op een verdekte balcon, waarop de kamers uitkomen, en dat aan de oostzijde, die over de stad ziet, open is. Wil men een panorama hebben dan klimt men met een anderen steenen trap op het plat, dat door een lage muur rondom beschut is.

De bediende die ons de kamers kwam aanwijzen, wees ons ook in der haast de belangrijkste deelen en gebouwen der stad. Lang stonden wij in stille verrukking en leunende op de tralies van het balcon op de stad te staren. Mij was het een plegtig oogenblik. Van mijne kindschheid af had ik eene vurige begeerte om de "Stad des grooten Konings" te zien; en daar lag zij aan mijne voeten. Dat er niets van hare vroegere heerlijkheid was overgebleven hinderde mij niet; de verbeelding schiep mij de stad zoo als zij was in de dagen van ouds. Wat het eerst in het oog valt is de *Olijfberg,* vlak tegen ons over, hebbende hier en daar een olijfboom tusschen de lagen van kalksteenen waaruit hij

zamengesteld is. Op den hoogsten top (2,637 voeten boven de oppervlakte der zee) staat eene groote kerk over de plaats van waar men meende dat de Heiland ten hemel was gevaren, nu in bezit van de Mohammedanen, maar waarin bij zekere gelegenheden Christenen verlof krijgen de mis te lezen, en nu nog op eenen marmeren steen een spoor van den Heiland te zien is, dat door hem bij zijne hemelvaart achtergelaten werd. (!) Aan de linkerzijde over den nek gaat de weg naar Bethanie tusschen gestapolde muren van kalksteenen, ongetwijfeld dezelfde waarlangs de Heer met zijne jongeren zoo dikwijls naar Jeruzalem kwam. Vlak onder den Olijfberg ligt de *Moskee van Omar*, op den heuvel Moriah waarop de tempel had gestaan,—een heuvel die, hoewel slechts 196 voeten lager dan de Olijfberg, zeer laag schijnt, omdat wij van den Berg Zion daarop neder zien; echter hoog genoeg om Gethsemane en het *Dal Josafat*, waarin de beek *Redron* vloeit en dat tusschen den Olijfberg en Moriah scheiding maakt, voor het oog te verbergen. Hoe verdringen zich voor onzen geest de tooneelen uit het voorledene, van den tijd dat Abraham aldaar zijnen zoon wilde offeren! Wat al gewijde voeten hebben die plaats niet betreden! 't Is mij als zie ik de open plaats rondom de Moskee wemelen van Joden bij gelegenheid van de groote feesten, en als zie ik onder die menigte ook Jezus met zijne jongeren, het volk onderrigtende aangaande het Koningrijk der hemelen. Doch ik moet mij haasten. Aan onze regterzijde is *Davids graf* op den berg Zion, alwaar hij gewond had,—een groot gebouw met een aantal ronde daken, buiten den stadsmuur, als men de Zion-poort uitgaat. Aan de linkerhand en niet ver van ons verheffen zich de ronde koepels van de *Kerk van het Heilige Graf*, volgens de overlevering over Golgotha gebouwd, dat ons echter te onwaarschijnlijk voorkomt. Te vergeefs zien wij in die rigting naar een heuvel, welke naar onze meenig met Golgotha vereenzelvigd kan worden; want tot aan den stadsmuur staren wij op niets dan op elkander gedrongene huizen. Doch voor het oog der verbeelding verdwijnen al die gebouwen en ergens in die rigting zie ik den Christus gebukt gaan onder den last, dien de mensch hem op de schouders gelegd had,—het Lam Gods voortgeleid om de zonde der wereld te verzoenen. Ergens binnen of buiten dien muur zie ik de drie kruizen, de menigte van toeschouwers, de romeinsche soldaten, de

weenende vrouwen, de duisternis, het zielloos ligchaam des Heeren en de ontstelde menigte die zich op de borsten slaan en de stad binnensluipen. En daar lag voor ons aan alle zijden Jeruzalem met zijne ronde daken golvende tusschen de heuvelen waarop het gebouwd is, in vroegere dagen het sieraad der wereld, de woonplaats van Jehova en de verlustiging van den Jood; maar ook de stad van hemeltergende gruwelen en nooit gekende jammeren. O onbekeerlijke! 't is over u dat de Zoon van God heeft geweend, omdat gij den dag uwer genadige bezoeking niet kendet. De Eengeborene des Vaders kwam om u te vergaderen en gij hebt hem door de handen der onregtvaardigen aan het kruis genageld. Stad tot den hemel toe verhoogd, maar ook tot de hel toe nedergestooten! Want wat al jammeren en verwoesting hebben u niet getroffen! Ik zie uwe stervenden waggelende over de dooden op uwe straten! Ik hoor uwe moeders kermen bij hare stervende kinderen "zalig de onvruchtbaren, die niet gebaard en de borsten die niet gezoogd hebben!" Ik zie de breuke in uwen muur, en uwe rampzalige inwoners vallen voor het bloedend staal uwer meedogenlooze vijanden! De roem van Israël verdwijnt in rook en asch, en uwe trotsche muren worden tot den grond gesloopt! Regtvaardige vergelding voor uwe Christus-verwerping! Waarschuwend voorbeeld voor allen die denzelfden weg opgaan!

Doch genoeg; voor mij was het 't alleraandoenlijkst oogenblik van mijn leven toen ik zeggen kon: ergens in deze plaats heeft de Zoon van God het heil der wereld, dat ook mijn heil is, uitgewerkt. Lang, zeer lang, stonden wij daar in stilte, ieder bezig met zijne eigene gedachten, en aarzelende om ons onder de menigte, die zich van de onzigtbare straten laat hooren, te begeven. Doch de zon was aan het dalen, en Izaak was op de binnenplaats wachtende om ons nog iets van de stad vóór den avond te laten zien.

Daar wij, zooals ik zeide, op den berg Zion wonen, moeten wij, om midden in de stad te komen, "berg af" loopen. Wij gaan een eind weegs in de *Davidstraat* af en keeren dan links in de *Christenstraat*. De eerste is de voornaamste straat, want daar moet alles door wat de Jaffapoort in- of uitgaat, en toch heeft zij geene meerdere breedte dan van 9 tot 10 voeten. De Christenstraat is één of twee voeten breeder. In die twee straten vindt men de bazaars, kleine Oostersche winkels door Arabieren, Turken

of Europeanen gehouden. De een verkoopt zeep, de andere tabak en sigaren; de derde, drooge boonen, erwten, linzen, enz.; de vierde, dadels, koek, suikergebak en andere geheimzinnige eetwaren; de vijfde, kaarsen en waspitten van allerlei grootte, lengte, vorm en kleur, terwijl zij den ledigen tijd besteden om jonge palmtakken in allerlei vormen te vlechten, om voor het naderende palm-feest der Grieken aan pelgrims te verkoopen; de zesde verkoopt photographiën van het Heilig Land, en daar naast is een boekwinkel van een vriendelijken Duitscher, die ons op de achterplaats bragt om den *Poel van Heskia* (een grooten gemetselden dam) te zien; de zevende is een handelaar in zijden doeken, Arabische petjes, enz.; de achtste verkoopt olijfhouten curiositeiten; en een negende en tiende, tot wel een twintigste, handelen in de reeds genoemde of andere derkelijke aardigheden.

De eerste straat aan de regterhand voert naar de kerk van het Heilige Graf. 't Is meer een gang dan eene straat, en daar wij nu weder berg af moeten, geschiedt zulks door eene reeks van korte trappen. Hier zit een blikslager, in een der hoeken van deze kromme straat, kleine blikjes te vervaardigen, waarin pelgrims van het water der Jordaan en van de Doode Zee met zich voeren kunnen; hij is te arm om eenen winkel te huren, en daar hij toch ook in het gewoel wil zijn, heeft hij zijn en winkel in de open lucht, met dit voordeel dat hij geen huur behoeft te betalen. Daar zit eene gesluijerde vrouw, die bezig is de lastige vliegen van hare pannekoeken en andere eetwaren te houden, en naast haar anderen, die aardigheden van Bethlehem of glaswerk van Hebron te koop aanbieden. Nog verder zitten er op de trappen kleine handelaars in erwten, boonen, pompoenpitten, enz., met schaal en gewigten of maatbekertjes in de hand. Ook op de open plaats voor de kerk, die reeds gesloten was, is er eene schare van mannelijke en vrouwelijke handelaars in kralen en kruizen, uit allerlei stoffen vervaardigd, die door pelgrims gekocht en in herinnering aan Jeruzalem naar huis genomen worden. De vreemdeling wordt van alle kanten en in alle talen toegesproken en geplaagd om te koopen, doch daar wij Kaapsch Hollandsch spraken konden die handelaars met ons niets beginnen.

De straten van Jeruzalem zijn met klippen gevloerd, zoo als bij ons de stallen, maar op lange na niet met zoo veel zorg. Klippen van allerlei vorm en grootte zijn naast elkan-

der gelegd; de een is hoog, de andere laag; de een is rond, en de andere schuin; en zoo bekomt men den hobbelachtigsten weg, dien men zich voorstellen kan. Sommigen onzer klaagden over de voeten toen wij het hotel bereikten.

De Davidsstraat is, zooals ik zeide, zeer naauw, doch die wordt nog naauwer doordat de huizen een stoep van 18 duim breedte hebben, die (ik weet niet waarvoor anders), dienen moet om de vensters te beschermen tegen de lasten, waarmede de kameelen door de straat slingeren, of misschien om eene staanplaats voor de koopers aan de bazaars te verschaffen;—want de meeste dier winkels hebben naauwelijks ruimte genoeg voor den handelaar en zijne waren. Op éène plaats moesten wij in bukkende houding onder den nek en de aan de zijde uitstaande lasten der kameelen doorgaan. De huizen in die twee straten zijn over 't algemeen zeer laag en zonder de minste ruimte daar tusschen. Al het vuil van de huizen wordt in de straat geworpen, en dus kunt gij begrijpen, dat van alle vuile straten die van Jeruzalem de vuilste zijn. In dezelfde straat heb ik een doode kat onder de voeten der voorbijgangers in twee of drie dagen tijds zien verdwijnen. Van zijn sommige deelen der straten van boven verdekt, waardoor de onreinheid nog grooter wordt, omdat de zon haren weldadigen invloed daar niet kan laten gevoelen. Geen wonder dat koortsen in Jeruzalem aan de orde van den dag zijn; 't zou een groot wonder zijn ware het anders.

Jeruzalem is juist nu zeer woelig. Op Zondag den 25sten April is het *Palmfeest*, en op den 1sten Mei *Feest van het Heilig Vuur*. Eene menigte van alle geslachten en volken zijn reeds aangekomen, en elken dag wordt het getal nog verder aangevuld. De meesten hebben hun verblijf buiten de stad, en, daar het uur des gebeds pas voorbij is, beweegt zich deze stroom van vreemdelingen door de naauwe straten naar de Jaffapoort. Voorts is het ook juist de tijd dat de buitenlieden met hunne ezels, en de "transportrijders" met hunne geladene kameelen de stad verlaten, om in de avondkoelte te reizen. Gij kunt u dus voorstellen hoe de straten er uitzien, en hoe interessant het is onder die bonte menigte te vertoeven; en, behalve de inwoners des lands, de pelgrims van bijna alle deelen der wereld, elk in zijn eigenaardige kleederdragt,—soms zoo vreemd dat men niet dadelijk tusschen het mannelijke en het vrouwelijke geslacht onderscheiden kan,—gade te slaan; en naar de verschillende

talen die er gesproken worden, te luisteren. Ik heb daar een levendigen indruk ontvangen van wat Jeruzalem moet geweest zijn ten tijde van den Heiland en zijne Apostelen, bij gelegenheid van de groote feesten.

Doch in die straten zijn nog eene klasse van lieden die zich dadelijk bij de eerste ontmoeting bij den reiziger introduceren: zij zijn de bedelaars Hier plaatst zich een vlak voor u in den weg, en houdt zijne hand open met de onbegrijpelijkste vermetelheid en onbeschaamdheid ter wereld. Daar stoot een ander u aan den arm, en, als gij omziet, houdt hij de hand open en zegt: "baksheesh." Achter u loopen soms 2 of 3 kleinen of grooten, die aanhouden te bedelen totdat gij te ver uit de buurt gaat, of, om van den last verlost te worden, hun iets geeft. Hier weder zit een blinde of afgeleefde tegen den muur zijn blik met penningen te schommelen en te kermen zooals alleen een bedelaar in Palestina dat doen kan; of een ander met zijne opene wonden en ligchaamsgebreken om u tot barmhartigheid te bewegen. Voor het hotel was er een van de laatstgenoemde soort, die met *vallende ziekte* geplaagd was, en twee malen hadden wij het ongeluk om hem te zien worstelen en schuimen en bloeden, ten aanzien van eene schare die een kring rondom hem vormde; en als hij dan eindelijk weêr bij zichzelven kwam, stak hij de hand uit om een aalmoes, voor al de ellende die hij u heeft laten zien.

Laat mij nog vóór ik het verhaal van dezen namiddag besluit, u eene Jeruzalemsche woning beschrijven. Daar hout in dit land een zeer schaarsch artikel is, worden de huizen, met uitzondering van de deuren en vensters, geheel van klippen gebouwd. Ik spreek van het *Mediterranean Hotel*, want bijna elk ordentelijk huis wordt op dezelfde wijze gebouwd. Van de straat verkrijgt men door eene poort toegang tot de binnenplaats, die of vierkantig of langwerpig is, en waarin men een put of eene verdekte vergaderplaats voor het water van de daken vindt. Hier bevinden zich gewoonlijk handelaars in het klein, die met verlof van den herbergier, de reizigers, die van de straten ontkomen zijn, vervolgen. Het huis zelf bestaat uit een aantal afzonderlijke vertrekken die eene deur op de binnenplaats hebben. De kamers hebben verwelven en gelijken op groote ovens met een venster van achteren. In geval van eene tweede verdieping wordt het ronde verwelf van boven gelijk gemaakt om te dienen als vloer van de opperzaal, die

weer op de reeds genoemde wijze verdekt wordt. Derhalve vertoont elk huis, van boven gezien, een aantal ronde daken naar het getal vertrekken waaruit het bestaat, hoewel in sommige gevallen deze ronde daken opgevuld en gelijk gemaakt worden, om tot wandelplaatsen te dienen. De huizen der armen, die gewoonlijk slechts uit een of twee vertrekken bestaan, worden op dezelfde wijze gebouwd, doch in de meeste gevallen zijn zij zonder glazenruiten en schoorsteenen. Waar de laatsten ontbreken, moet de rook mede van deur en venster gebruik maken. De eetzaal van het hotel bestaat uit twee verwelfde kamers in een. De bedden in de slaapvertrekken zijn, evenals in Egypte, van gordijnen voorzien om de muskieten af te houden. In de ruime zitkamer vonden wij eenen vader en zoon die er zeer bleek en vermagerd uitzagen. Drie maanden geleden kwamen zij in de stad op reis door het Heilig Land, toen eerst de vader en daarna de zoon door de koorts aangetast en op een ziekbed gelegd werden, dat zij pas eenige weken geleden verlaten konden. Allen verzekerden ons dat wij te laat gekomen waren om het land door te gaan, en groot gevaar liepen om door de koorts te worden aangetast. Wij bevolen ons aan de zorg van onzen hemelschen Vader en legden ons ter ruste neder; doch het duurde lang eer wij in slaap vielen.

(*Wordt vervolgd.*)

De Roos van Kimberley

DOOR

THEOD. M. TROMP.

HOOFDSTUK VII.

De aan Old Michael gepleegde diefstal was op aller tong. Geheel Kimberley bemoeide zich er mede. Op straat hield men elkaar staande, om er een paar woorden over te wisselen, en aan de *bars* dreigde hij somtijds de politiek uit de algemeene gesprekken te verbannen. Doch, tot welke beschouwingen de misdaad ook aanleiding mocht geven, nadere bijzonderheden kon niemand er van mededeelen.

De oude Michael had een paar groote diamanten gevonden, waarvan de grootste—*de Good luck*—naar 't algemeen zeggen, wel duizend pond sterling waard was. Ook had Michael reeds sedert jaren het geloof aan zulk een onver-

wacht fortuintje met zich omgedragen. Voorts zou hij de steenen zorgvuldig in een hoekje van zijn hut hebben opgeborgen, toen zij op eenmaal op een geheimzinnige wijze uit hun schuilplaats verdwenen en sedert niet meer waren teruggezien. Hoe nu de verdwijning in haar werk was gegaan, en wie de dader zou kunnen wezen,—ziedaar de gewichtige vragen, waarmede de mijnwerkers vooral zich zoo ijverig en met zoo groote opgewondenheid bezighielden.

"Arme kerel!" hoorde men voor de honderdste maal door een bezoeker van de *Jolly Diggers*, op Michael doelende, opmerken, en vader Den, als gewoonlijk uit zijn humeur, antwoordde:

"Zou je denken?"

"Als we den dader gevonden hebben, dan er maar dadelijk mede naar den marktpaal!" opperde de Californiër, wiens gelaat reeds iets van de vreugde uitdrukte, waarmede hij die terechtstelling hoopte te zullen bijwonen.

"Bah, 't mocht wat!" beweerde echter Mick Larr, sedert de zonderlinge bekentenis van den Amerikaan diens onafscheidelijke vriend, al komt de reden, welke tot die vriendschap aanleiding gaf, ook nooit tusschen hen ter sprake. "De Gouverneur en zijn soldaatjes zouden er spoedig hun vingers tusschen steken. De goede dagen der Lynchwet zijn hier voorbij!"

"Ja, dat zeg je wel!" zuchtte de ander en op een onbeschrijfelijk minachtenden toon voegde hij er bij: "In dit zoetsappige land spaart men de schurken op in plaats van ze af te maken."

"In elk geval dienen we eerst te weten, wie de dief is, vóór we hem ophangen," merkte intusschen een scherpzinnig toehoorder op, en na een bedenkelijk slokje uit zijn daar juist weder gevuld glas, herhaalde hij: "ja, dat dienen we eerst te weten."

"Ik voor mij ben in 't geheel niet zonder een vermoeden!" zeide Jack Taylor, terwijl hij, tegen den muur gezeten, langzaam met de beide handen over zijn broekspijpen wreef en, op zijn stoel heen en weer wiegelende, aandachtig de zoldering beschouwde.

Al de aanwezigen wendden hun blikken naar den laatsten spreker en vroegen, als uit één mond:

"Wien hou je er dan voor?"

Jack, nog altijd de oogen hemelwaarts gericht, schudde echter vastberaden het hoofd.

"Als je 't niet zeggen wil, had ge die wijsheid wel voor je kunnen houden," sprak de Californiër spijtig. "Vermoeden kunnen we allemaal wel."

Jack bleef zwijgen, maar wierp als bij toeval een blik door 't venster, welke blik zijn weg vond langs de courant, waaruit Patrick ijverig het laatste nieuws zat te zoeken.

Deze stilzwijgende aanwijzing was den Ier echter niet ontgaan, en, gebruik makende van de gelegenheid, zich nog eens te moeten laten inschenken, vroeg hij eenige oogenblikken later, met zijn vriendelijk en toch onaangename lachje:

"De heeren hebben 't nog altijd over onzen ongelukkigen vriend Michael? Nu, ik ben zeker, dat dit zaakje wel spoedig zal terecht komen, want zie je, 't gebeurt toch meestal, dat de *bobbies* *) die dingetjes uitvinden... ja, ik wed..." en de schelm knipte veelbeteekenend met 't linkeroog, "dat we mekaar al heel gauw iets nieuws zullen te vertellen hebben."

Vader Den wierp den Ier, van achter zijn flesschen, een schuinschen blik toe en wreef ten teeken van zijn opkomenden wrevel iets sneller met den vaatdoek over de morsige toonbank.

"Ben jij misschien ook al een speurhond van den Gouverneur?" bromde hij.

Als alle kampbewoners, die de Velden nog onafhankelijk hadden gekend van het Britsch gezag, voedde de herbergier een stillen haat tegen al wat iets met dat gezag had uit te staan, ja, zelfs tegen de politie, die volgens zijn beweren "op zoo'n ouwewijvenmanier" de wet handhaafde.

"Dat weet je wel beter, vader Den!" antwoordde Patrick, wien het werkelijk genoegen deed, ook eens beticht te worden van iets, waaraan hij zich onschuldig wist.

Vader Den glimlachte ongeloovig en pruttelde:

"Hou dan je leelijke gezicht, want dan weet je er immers ook niet meer van dan wij."

"Dat is zoo!" bevestigde de Californiër, "om reden dat er geen aanwijzing is, en als dat de rechter 't zonder aanwijzing niet kan klaarspelen. En als er geen aanwijzing is, is het gevaarlijk en allemachtig onvoorzichtig om namen te noemen of vermoedens te hebben."

Deze laatste drie woorden, waarop zeer nadrukkelijk de klemtoon was gelegd, waren natuurlijk bestemd voor Jack

*) Bijnaam van politie-agenten.

Taylor, die zich dan ook haastte de bedoeling eer aan te doen, door, tot zichtbare ontstemming van den Californiër, volmondig te erkennen:

"Juist, juist!"

"Aanwijzing?" ging inmiddels Patrick voort, "aanwijzing is er altijd, dat spreekt! In dit geval, om er nou eens een voorbeeld bij te halen, in dit geval, zie je, is 't heel duidelijk, dat de dief iemand is, die, om 't nu zoo eens uit te drukken, Michael op zijn geheimst kent, iemand, die moet geweten hebben, waar de steenen geborgen waren."

"Natuurlijk!" viel de Californiër, Patrick zijn opmerking benijdende, in. "Want als de kerel dat niet geweten had, dan had hij er niet met zijn gemeene vingers aan kunnen komen."

"Juist! Dus hebben we maar eens rond te zien, wie er al zoo wat is, die terdege en van onder tot boven met Michael bekend is."

Jack Taylor's hoofd knikte zoo vervaarlijk snel, dat het wel scheen, of het er af moest. Ditmaal echter wendde Patrick zich tot den knikkende en vroeg uitdagend en tegelijk schuw:

"Wat zeg je?"

Jack glimlachte bemoedigend tegen den Ier en antwoordde, met een soort kushandje:

"Niets, lieveling!"

"Nu, dan hebben we," ging Patrick eenigszins aarzelend voort, "in de eerste plaats de lieve Maggy, die het natuurlijk niet gedaan heeft; dan...... maar ik zeg er bij, dat ik niemand beschuldig, al noem ik ook een naam...... dan hebben we... Tom Fa son... maar, zie je, ik bedoel, dat hij 't niet is, en ik bedoel alleen maar, dat hij wel zal geweten hebben, waar de steenen lagen, en dat hij Michael, om 't maar weder zoo eens uit te drukken, op zijn geheimst kent, en zie je, ik wou alleen maar zeggen, dat hij 't natuurlijk niet geweest is, al zou ie nu misschien ook een beetje geld wel goed kunnen gebruiken... maar..."

Terwijl Patrick aldus sprak, had niemand er op gelet, dat het gelaat van Mick Larn beurtelings rood en bleek werd en dat de schram, die hij den vorigen avond in zijn gevecht met Tom Farson aan het voorhoofd gekregen had, zich purper tintte. Doch nauwelijks had Patrick het laatste woord gesproken, of hij zag Mick's goedgeslepen *bowie*mes dreigend onder zijn oogen glinsteren.

"Als jij niet dadelijk je giftigen adem inslikt, snij ik je een kruis over je valsche tronie, dat je niet gemakkelijk weer zal afwasschen!" bracht Mick, schijnbaar kalm, uit.

"Bravo!" klonk het van alle kanten. "Goed gezegd, Mick!" en vader Den, wiens rond gelaat trilde van plotselinge ontroering, liet zich jubelend ontvallen:

"Verdeksels, Mick, jij bent mijn vent!"

Vóór echter nog de toeschouwers van hun geestdrift bekomen waren en Mick, blozende over zichzelf, zijn plaats naast den Californiër weder had opgezocht, was Patrick, de oorzaak van de opschudding, verdwenen.

Bevende van schrik en vrees, had hij zich uit de voeten gemaakt en was hij, vloekende en, voornamelijk tegen Mick Larn, de wraakzuchtigste verwenschingen prevelende, de straat opgesneld.

"Laten ze nog maar een paar dagen wachten," mompelde hij, met een valsche grijns, "dan zullen ze wel anders praten!" en met haastige schreden sloeg hij den weg naar den *claim* van Lansbergh in.

Sedert den diefstal had men Michael dagelijks in den omtrek van dien *claim* zien rondzwerven.

"Het is thans tijd geworden den ouden gek onder handen te nemen," overdacht Patrick verder, en het toeval wilde, dat hij den "ouden gek" vond, waar hij hem verwacht had.

Old Michael scheen, na den zwaren, onverwachten slag, een ander mensch geworden. Was hij voorheen reeds eenzelvig en bijna altijd in gedachten verdiept, thans scheen hij geheel versuft. Het vaste geloof, dat hij eenmaal schatrijk zou worden door een gelukkige vondst, had hem sedert ettelijke jaren monomaan doen zijn. Geen oogenblik had die zoete droom, het onderwerp van zijn dagelijksche, urenlange overpeinzingen, hem verlaten. En, nu reeds dadelijk na de verwezenlijking daarvan, het ongeluk hem weder had achterhaald, nu was 't hem te moede, als ware hem alles ontvallen, wat hem nog aan 't leven hechten kon, en had zich een stille wanhoop, een doffe radeloosheid van hem meester gemaakt.

Den morgen na het feest, dat hij ter eere van de rijke vondst had gegeven, had hij, vóór zich naar zijn *claim* te begeven, werktuiglijk zijn schat weder opgezocht en zoodoende den diefstal ontdekt. Geen woord of klacht was zijn lippen ontsnapt. Met starre blikken had hij maar

altijd door op de noodlottige plaats gestaard, tot hij eindelijk met een korten zucht op de knieën gezonken en in die houding door zijn dochter gevonden was. Maggy had de buren geroepen en hun het gebeurde medegedeeld.

Michael zelf sprak nooit over zijn ongeluk. Vroeg men hem er naar, dan sloeg hij zijn oogen, waaruit alle uitdrukking geweken scheen, tot den vrager op en schudde zwijgend het hoofd. Men liet den ouden man daarom maar met rust en bepaalde zich er toe, om, wanneer men hem, de kin op de borst, bij de mijnen zag ronddwalen, teekenen van deelneming te wisselen en den droomer een medelijdenden blik na te zenden.

Ook Patrick kon hem aanvankelijk niet aan 't spreken krijgen.

"Kom, Michael," zeide hij eindelijk, den oude vertrouwelijk op den rug kloppende, "waarom den moed zoo dadelijk te laten zakken? De steenen kunnen immers nog heel goed weer terecht komen; diefstal wordt op de Velden zoo dikwijls ontdekt, dat zei ik daar straks nog in de *Jolly Diggers*, en de jongens gaven me gelijk."

Langzaam richtte Old Michael het hoofd op, en in zijn oogen begon het te glinsteren, als keerde hij weer tot bezinning terug.

"Gaven ze je gelijk?" vroeg hij eindelijk, maar bijna toonloos.

"Ja, en ik durf er bij mijn heiligen naamgenoot en schutspatroon van mijn land honderd pond onder te verwedden, dat alles weer terecht komt, ... dat wil zeggen, als..."

"Nu, als?" vroeg de oude man, ditmaal wat levendiger.

"Als jij, Michael, in plaats van te knizen, de handen aan 't werk slaat."

Michael zag zijn metgezel vragend aan.

"Ik zal nu maar eens zeggen," vervolgde deze, "als jij evenals ik, je ook eens moeite wil geven, om uit te vinden waar de kop van 't dier zit. Ben je al bij de lui van de wet geweest?"

Michael schudde ontkennend het hoofd.

"Wel nou nog mooier. Maar, kerel, die had je er dadelijk bij moeten halen. Je had ze moeten zeggen: hier, heeren, lagen gisterenavond nog drie mooie steentjes en, kijkt nu maar, als je wilt, nu is er geen een meer! En dan hadden ze je helpen denken en dan hadden ze pro-

heeren te begrijpen, hoe de sleutel in 't sleutelgat zit."

"Zou 't dan helpen?"

"Dat je naar de politie ging, wel zeker!"

"Laten we er dan heen gaan, dadelijk!" zeide Michael, terwijl hij zijn tred verhaastte.

Patrick hield hem bij de mouw terug.

"Neen, neen, oude, bedaard wat! Als een paard op hol slaat, raakt hij den weg kwijt. Je zal ook moeten kunnen opgeven—dat voel je wel!—of je misschien iemand verdenkt."

Dit zeggende, zag de Ier zijn slachtoffer vorschend aan.

"Nu, verdenk je dan niemand?"

"Niemand... ik zou niet weten wien," zuchtte Michael, "weet jij, wien?" vervolgde hij toen snel.

"Neen," antwoordde Patrick, maar op een toon, die het omgekeerde uitdrukte.

"Werkelijk niet?" hernam Michael gejaagd.

"Wel, misschien... ja, misschien..."

"Wien, wien?"

"Hoor eens, Michael," klonk langzaam 't antwoord, "dat wil ik je wel zeggen, maar je moet niet boos worden, als je 't niet met me eens bent Ik geloof, dat het niemand anders kan zijn, dan... dan..."

"Dan?"

"Tom Farson."

"Tom? Onmogelijk!" riep Michael bijna heftig uit, en na een wijle voer hij voort: "Tom Farson? Waarom zou die mij bestelen? Al wat ik heb is immers voor Maggy en dus ook voor hem. Maar buitendien, Tom is een eerlijke jongen... Neen, dat kan niet, dat kan niet!"

"Wel, zie je, ik kan me ook heel goed vergissen, en ik hoop 't ook, dat ik me vergis, want ik heb altijd veel van Tom gehouden, weet-je, maar... maar niemand kon weten, waar die steenen waren opgeborgen... en zie je, Tom heeft schulden, hij heeft reeds sedert verscheidene maanden geld moeten opnemen bij Barnhurst om 't werk te kunnen voortzetten, en hij was mogelijk bang, dat hij Maggy niet krijgen zou... maar ik geloof toch ook, dat ik 't wel mis zal hebben."

Hier hield Patrick op. Een vluchtige blik op Michael had hem doen zien, dat zijn woorden begonnen te werken, en vóór hij verder ging, wilde hij afwachten wat de slotsom van zijns metgezels overdenkingen was. Hevig ontroerd en meer tot zichzelf dan tot Patrick sprekende, begon Michael halfluide:

Het zou niet onmogelijk zijn. Den avond, waarop ik Maggy de steenen liet zien, hoorde ik gedruis buiten de hut... een oogenblik later kwam Tom binnen... en dan die behandeling van mijn arm kind... ja, je kon gelijk hebben, Patrick."

Niet dan met moeite onderdrukte Patrick een zegevierend lachje. Dat hij er dien ouden suffert zou laten inloopen, wist hij reeds, maar dat dit zoo gemakkelijk geschieden zou, daarop had hij niet durven rekenen. Ook mocht hij in elk geval deze schoone kans om Michael van Tom te vervreemden, niet ongebruikt laten voorbijgaan. De stellige overtuiging van den bestolene, dat Tom, en niemand anders dan Tom, de dief was, zou voor de rechtbank en, wat van nog meerder belang was, voor het geheele kamp, het meest afdoende bewijs kunnen worden van Tom's schuld.

"Laten we nu niet te ver gaan, het kan immers best zijn, dat we ons vergissen," hernam de schelm. "Alle schijn is tegen hem, maar zie je, Michael, de goede naam van een braaf man, dat is...een teer ornamentje."

Zooals Patrick verwachtte, hadden deze woorden juist de door hem bedoelde uitwerking op het nu argwanend geworden gemoed van den oude.

"Neen, neen, 't wordt me nu alles recht duidelijk. Tom is de dief. Maar bij God! wie had dat kunnen denken? Tom, die Michael Dannel's schoonzoon worden moest. O, de ellendeling!" riep hij woest, "maar hij zal zien, dat de oude man geen kind is!... Ik ga naar huis, Patrick, en ik dank je, ik dank je. Jij bent nog eens een goed vriend en als ik mijn steenen terug heb, dan zal ik je... dan geef ik je tien mooie, ronde sovereigns, Patrick."

"Vriendschapsdiensten mogen niet betaald worden," moraliseerde de edelmoedige Ier, en, vreezende, dat zijn metgezel, door overhaast te handelen, zijn plannen zou benadeelen, voegde hij er bij: "Maar beloof me, Michael, dat je er niemand over spreekt, vóór ik je waarschuw. We moeten niet op 't haasje schieten, vóór 't onder schot is. Beloof je me dat?"

"Ja," antwoordde Michael aarzelend, en Patrick nogmaals zenuwachtig de hand drukkende, ging hij naar huis.

"Bah, zoo'n stomme idioot," mompelde Patrick, hem naziende. "Hij zal toonen, dat hij geen kind is, aha! neen, een kind niet, maar een blinde hond aan een touwtje. Je kunt hem recht in een sloot laten loopen. Als hij zijn stee-

nen terug heeft, krijg ik tien pond. De gek! De steenen zelf zijn mijn... en wat nog meer waard is, dat lieve, halsstarrige roosje van een dochter, mijn lief, zoet duifje, mijn onwillige Maggy-lief. Ze mag me haten, uitschelden, maar hebben zal ik ze."

Hoe diep verdorven deze man ook was, toch had hij lief, lief met een woesten, dierlijken hartstocht. Hoe onmenschelijk ook, bleef hij toch onderhevig aan die grootste aller menschelijke zwakheden. Bij hem echter was het niet de hartstocht, die den mensch in staat stelt tot zelfverloochening en opoffering, die de ziel verheft en het hart loutert, maar een lage uiting der zinnen, een dierlijke aandrift, die gestegen tot een dolle begeerte, slechts zelfzucht kent en geen andere eischen stelt, dan tot elken prijs, onverschillig onder welke omstandigheden, te worden bevredigd.

Nauwelijks had Patrick, in aangename mijmering verzonken, de plek verlaten, waar hij het gesprek met Old Michael had gevoerd, of achter een aarden dam rees behoedzaam een lange, magere gestalte op, die Patrick reeds sedert verscheidene dagen, ongemerkt en als zijn schaduw volgde.

Ook deze persoon scheen, te oordeelen naar de uitdrukking van zijn beenig gelaat, niet ontevreden over hetgeen hij het laatste uur ervaren had.

VIII.

"Kom, Bill, laten we nu maar naar huis gaan. Als ik nog langer in de lucht blijf, ga ik als een vetkaars afloopen."

"Ja, 't is buitengewoon warm."

"Buitengewoon? Zeg liever, om te stoven. Er is weer een noordwester ophanden, zoo'n geduchte Griqualandsche Sirocco... maar drommels, daar komt onze vriend al aan!"

Freunberg wees met uitgestrekten arm naar den hemel boven New-Rush, waaraan zich werkelijk een lichtgrauwe smalle strook, de voorbode van den onwelkomen bezoeker, vertoonde.

Deze wind, die, komende van de Karroo-woestijn, zich een paar malen 's jaars als een vurige, verstikkende adem over Kimberley uitstort en somtijds dagen achtereen aanhoudt, is een der meest gevreesde plagen dezer onherbergzame gewesten. De dagen, gedurende welke hij woedt, zijn de eenige, waarop de delvers hun arbeid hebben gestaakt.

Niemand durft zich buiten zijn woning wagen; de stad schijnt uitgestorven. Met een fluitend, eentoonig geraas giert de noordwester door de ledige straten en duidelijk verneemt men het schuren van den fijnen, rooden zandregen langs de gloeijende plaatwoningen en wapperende tentwanden.

De lucht, in Kimberley toch reeds zoo droog; is nu vaak doodelijk, waarom ook alle dieren hun schuilplaatsen hebben opgezocht. De roofdieren en vogelen zijn, op de nadering van den algemeenen vijand, de vlakte ontvlucht, en wat niet vluchten kon, heeft zich verstoken in of achter al wat eenige bescherming kan aanbieden. De pofadder, leguaan, schorpioen en reuzenspin bewonen nu dezelfde gaten en holen als de insecten, waarop zij anders jacht maken; zelfs de bladeren aan boom en struik schijnen, machteloos rondziende naar eenige beschutting, zich sidderend af te wenden van de zijde, waar het onheil dreigt.

"Laten wij wat aanstappen!" zegt Freunberg. "Kijk, hij nadert met een haast, als zaten wij reeds lang troosteloos op hem te wachten."

"De noordwester!" schreeuwde een voorbijganger de vrienden toe.

"De noordwester!" hoorde men van alle kanten, en ijlings zetten allen, die hem nog niet bespeurd hadden, het op een loopen, ten einde hun hut of tent eerder dan den gevreesden gast te bereiken.

Zelfs de kettinggangers, die, onder het opzicht van een gewapenden politieagent, aan den weg arbeiden, trekken met versnelden pas en onder het luid rammelen der zware, roestige boeien door de straten, en ook de nijdige, woeste delvershond zoekt, den staart tusschen de pooten en de tong uit den bek, hijgend en angstig zijns meesters woning op.

In de herbergen neemt de drukte toe, naarmate het op straat stiller wordt. De Kimberleysche bevolking telt slechts zeer weinige vrouwen in haar midden, zoodat verreweg de meeste delvers vrijgezellen zijn. En dezen weten het algemeen arrest, dat hun thans wordt opgelegd, niet beter te besteden dan in de kroegen en herbergen.

In de *Jolly Diggers* is het stampvol; vader Den raast heviger nog dan aanstonds de noordwester doen zal, en begroet iederen nieuwen gast met een grimmige toespraak.

"Hm!" beweerde hij, elk woord doende volgen door een driemaal langere verwensching. "Satansche boêl; als het voor een ander Christen alleen uit het noordwesten waait, waait het voor mij uit al de windstreken van Kimberley," en toen er juist weder iemand binnenstormde, vervolgde hij tot deze: "Zoo, UEdele is nommer tweehonderd dertien. Nou, kijk eens hier, jongens—en maakt niet zoo'n helsch spektakel, of ik timmer je allemaal de deur uit!—Ik heb maar zes bedden, waarvan ik het grootste voor mezelf houd, dus kan ik maar vijf van jelui bergen en verzoek ik de rest in hun eigen belang, mij zoo spoedig mogelijk van hun profiel te verlossen."

"Dank je," lachte Jack Taylor, onder de vroolijke toejuichingen van de andere gasten het woord nemende. "We blijven allemaal hier, o, lieve vader Den! We zijn met ons achttienen en dus slapen er dertien op den grond. De vraag is maar of er drank genoeg is."

"De oude heer kan de helft van onze tabak krijgen!" riep een grappenmaker. (*)

Deze toespeling op vader Den's dranken zou—waarschijnlijk wel, omdat ze ook vader Den's geweten raakte—zeker een geweldige losbarsting hebben veroorzaakt, indien niet door het binnentreden van Barnhurst aller aandacht voor 't oogenblik was in beslag genomen. Met het openen der deur drong ook een benauwde luchtstroom in het vertrek. De noordwester moest de stad bijna bereikt hebben.

"Heeft een van de heeren Patrick ook gezien?" vroeg Barnhurst luide.

De herberghier en zijn gasten zagen den vrager verbaasd aan. Terwijl ieder zich in veiligheid trachtte te brengen, scheen alleen deze man zich om niets te bekommeren.

"Goddank niet!" antwoordde er eindelijk een.

"Is hij ook hier?" riep een ander, met gemaakten schrik, naar zijn geldgordel grijpende, alsof hij in dat geval Patrick's hand daarin verwachtte.

"Hij is uit rijden met den duivel en dobbelt met doodsbeentjes," verklaarde een derde.

Barnhurst fronste de wenkbrauwen en wierp den laat-

(*) In den Zuid-Afrikaanschen brandewijn komen niet zelden terpentijn, peper, vitriool, ja, zelfs tabakssap voor. Hierdoor wordt de drank sterker en een grootere "wassching" mogelijk gemaakt.

sten spreker een dier donkere blikken toe, waarvoor men in Kimberley zulk een zonderlinge vrees koesterde.

"Antwoordt mij liever! Ik heb haast om thuis te komen, maar moet Patrick spreken," zeide hij ongeduldig.

"Loop dan maar hard!" klonk het van achter de toonbank, "hij was zooëven nog hier!"

"En welken kant is hij opgegaan?" vroeg Barnhürst snel.

"Den kant van New-Rush."

"O!" en zonder eenig woord van dank haastte hij zich verder.

"Sluit de deur goed af," verzocht Taylor aan den man, die het dichtst bij den uitgang zat, "en laat er liever den noordwester in dan een Barnhürst."

"Hij heeft mooi kans onderweg te stikken," merkte Mick Larn op, terwijl hij door het venster naar de steeds grauwer wordende lucht keek. "Wat of de vent nu buiten doet in zoo'n helschen gloed?"

"Daar hoort hij in, hij oefent zich voor hiernamaals."

"Spot niet, Jack," hervatte Mick, onwillekeurig terugdeinzende. "Waarlijk, daar is ie!"

Er heerschte een oogenblik een diepe stilte in de gelagkamer, die plotseling verduisterd werd, als had men een dun gordijn voor de vensters getrokken.

De noordwester had Kimberley bereikt.

"Goede hemel!" stamelde de Californiër, verbleekende, toen een schel en akelig fluiten langs de rinkelende ruiten en rammelende wanden een hevige windvlaag aankondigde en een roode stofwolk den schemer nog verdonkerde.

"Ik wou, dat hij gebleven was!" ontviel vader Den en hij dacht bij zichzelven, waar Barnhurst nu wel wezen zou.

Deze had, zoo snel als zijn beenen hem dragen konden, den weg naar New-Rush ingeslagen en zoo hard had hij geloopen, dat hij nog slechts een paar honderd pas van de mijn verwijderd was, toen de storm hem overviel.

"Had ik hem dat enkele oogenblik maar niet alleen gelaten," dacht hij. "Ik volg hem sedert dagen en juist nu ik hem slechts een uur uit het oog verloren heb, zal hij waarschijnlijk zijn slag geslagen hebben. O, dat ik hem hier had! Doch wacht maar, krijgen zal ik hem! Mijn zullen de steenen zijn, en dan... ah! de rivierbedding is ruim; er is nog wel plaats naast Carten!"

Tot die slotsom genaderd, moest Barnhurst zijn overpeinzingen staken. De eerste stormvlaag had hem onverhoeds omvergeworpen, en toen hij zich langzaam en met moeite weder op de been had geholpen, kon hij niet verder voort. Het fijne stof drong hem mond, neus en oogen in. Hij trok zijn jas uit, wierp deze over het hoofd en wilde, aldus tegen den zandregen beschermd, zijn tocht vervolgen, doch vermocht geen stap meer voorwaarts te doen. Eindelijk wierp hij zich op den grond en kroop op handen en voeten voort. De gloeiende luchtstroom echter dreigde hem te verstikken en hij besloot de eerste de beste woning op te zoeken en zich daar in veiligheid te brengen. Hij zag, zoo goed als het gaan wilde, in 't rond en bespeurde twee hutten. De eerste was die van de gebroeders Farson, en, bedenkende, dat Patrick zich daar wellicht in bevinden zou, kroop hij dien kant uit; nog een dertig schreden en hij zou de hut hebben bereikt, toen zijn krachten hem begaven. Zijn ledematen waren als verlamd en met elk oogenblik werd het ademhalen hem moeielijker. Hij was in doodsgevaar; als er niet spoedig hulp kwam opdagen, was hij verloren! Hij trachtte te schreeuwen, doch zijn keel, door het zand van den noordwester als verstopt, weigerde hem den dienst. Eindelijk gelukte 't hem een flauwen kreet te uiten, en toen, bedwelmd door den gloed, geraakte hij buiten kennis.

Weder bijgekomen, bevond hij zich in de hut van de Farsons. Hij lag op Tom's bed en deze zat aan zijn zijde en bette de borst en het hoofd van zijn gast met natte doeken.

Barnhurst wierp een matten, onzekeren blik door 't vertrek en, Tom en Bill herkennende, sloot hij zijn oogen weder, als ware deze ontdekking hem onaangenaam geweest.

"Dank je," sprak hij ten laatste en, Tom ontevreden aanziende, vroeg hij: "Heb jij me uit die brandende zandplaat gehaald?"

"Ja."

"Hm! je had me wel kunnen laten liggen."

"Bezwaarlijk," viel Freunberg, die nog niet door Barnhurst was opgemerkt, in. "Het instinct van den mensch is nu eenmaal zoo, dat hij wel eens de dwaasheid doet, met gevaar voor zichzelf een ander uit den brand te helpen, ook al had hij wellicht beter gedaan hem er in te laten."

Geen enkele trek in Barnhurst's gelaat duidde aan, hoe hij deze beschouwing opnam. Na een wijle hernam hij:

"Had je lang werk, om mij binnen te krijgen?"

"Een kwartier zoo wat," antwoorde Tom koeltjes. "Ik had eerst nog den hond van mijn buurman te bergen."

"O!"

"Je zal hier moeten blijven tot de storm over is," zeide Bill vriendelijk.

Barnhurst wendde zich tot den spreker en vroeg onverschillig:

"Als ik nog maar dezen nacht hier kan blijven, zal ik morgen wel probeeren weg te komen."

"Wel zeker mag je dat!" antwoordde Bill, zijn broeder een wenk gevende, dat hij zwijgen zou. "Beschouw je voorloopig dus maar als tot de familie behoorende."

Freunberg maakte een gebaar, alsof hij bijzonder met deze schikking was ingenomen, en herhaalde dit, toen de gast, zekerlijk om te toonen, hoezeer hij zich tehuis gevoelde, een glas whiskey verzocht en zich uit zijn liggende houding oprichtte.

"Je goede gezondheid!" wenschte hij daarop, het glas ter hoogte van zijn oog brengende en dit tegen Freunberg knippende. "En hoe kom jij hier?"

"Raad eens?" vroeg deze uitnoodigend. "Maar wat drommel, waar kijk je zoo naar?"

Barnhurst's blikken, die na de tot Freunberg gerichte vraag langzaam door het vertrek hadden gedwaald, waren eensklaps, met buitengewone belangstelling blijven stilstaan bij den hoek, waarin Tom's jas en beste broek waren opgehangen.

"Ik dacht aan iets!" zeide Barnhurst, opziende. "Ik geloof, dat ik den sleutel in mijn huisdeur heb laten zitten. Maar neen, gelukkig! daar vind ik hem in mijn borstzak!"

Een hevige stormvlaag deed het gesprek staken en, onder den indruk van het woeste weder en de onaangename tegenwoordigheid van den onwelkomen gast, deden noch Freunberg, noch de beide broeders een poging, om het weder aan den gang te helpen.

"Hebben jelui Patrick vandaag niet gezien?" hervatte eindelijk Barnhurst, en opnieuw dwaalden zijn blikken naar den bewusten hoek.

"Neen... ja toch!" zeide Bill. "Wij zagen hem van de mijn komen, toen we naar huis gingen."

"Waar zoowat?"

"Niet ver van onze hut, geloof ik."

"Dan heeft hij je misschien een bezoek willen brengen," opperde Barnhurst, op onverschilligen toon.

"Dat zal wel niet," bromde Tom. "Hij zal wel zorgen mij uit den weg te blijven. Hedenmorgen nog hebben wij weder twist gehad."

"In ieder geval heeft hij ons dan niet t'huis getroffen," voegde Bill er bij.

"Juist!" zeide Barnhurst, en nogmaals keek hij naar den geruiten lap in den hoek. Het patroon daarvan kwam hem bekend voor: dikke roode strepen, door groene gekruist. Het deed hem aan Patrick denken en onwillekeurig knoopte hij er het vermoeden aan vast, dat zijn ontrouwe helper den lap zelf op die plaats had moeten achterlaten. Geen der aanwezige personen droeg een bont boezeroen, en kleerkasten waren er niet in 't vertrek. Ja, hier stak iets achter. Als hij zich niet zeer bedroog, dan had het gewichtig stukje doek aan Patrick behoord en had deze iets in de hut uitgericht, dat waarschijnlijk, of liever zeker, in verband moest staan met den diamantendiefstal, dien Barnhurst zoo mooi op het spoor was gekomen. Hij diende het bewijsstuk in zijn bezit te hebben en om het, indien noodig, een bewijsstuk te doen zijn, moest de aandacht van de bewoners der hut er op de een of andere wijze op worden gevestigd.

Een schelm als Barnhurst behoefde niet lang op een geschikten inval te wachten. Het raam van Tom's katel was van ruwgeschaafd hout. Barnhurst streek nu met de palm van zijn hand over een uitstekenden splinter en hief de bebloede hand daarna vloekend op.

"Wat is er?" vroeg Bill verschrikt.

"O, niets, niets, geef me maar een doekje." Bill stond op en zag zoekend rond.

"Kijk, ik zie al iets, dat dienen kan!" riep Barnhurst, het bloeden onopgemerkt verergerende. "Daar ligt een stukje doek, geef dat maar!"

"Hier is 't," zeide Bill, zonder verder op het lapje acht te slaan.

"Dankje," en het doekje voorzichtig om zijn hand windende, vroeg hij spottend: "Krijgt mijn deugdzame Bill wel eens bezoek van de zwartje liefjes?"

"Hoezoo?" vroeg Bill met een lichten blos.

"O, dan zal dit stukje doek hier ingewaaid zijn!" en daar Tom noch Freunberg op het verband schenen te willen letten, vervolgde hij: "Neen, neen, allemaal gekheid. Wat

zeggen de andere heeren er van? Dikke roode strepen, met groene er doorheen, zie eens, hoe opzichtig... neen, dat is van een donker vriendinnetje, zou u ook niet denken, mijnheer Freunberg?"

Zesendertig lange uren was ons drietal verplicht, zich in het gezelschap van Barnhurst te schikken, wiens weinige spraakzaamheid die bezoeking waarlijk niet lichter maakte. Vreezende, dat de gewantrouwde gast later met ieder onvoorzichtig gesproken woord zijn voordeel zou doen, dorst men geen andere, dan algemeene onderwerpen aanroeren. Tom bemoeide zich dan ook nauwelijks met hem en Freunberg, wiens roekeloos tergende uitvallen telkens door een smeekenden blik van Bill moesten worden gestuit, scheen ten laatste besloten te hebben, Tom's voorbeeld te volgen. Zoo was 't dan aan Bill overgelaten zich met Barnhurst te onderhouden, welke taak vooral des avonds, wanneer de beide anderen aan het schaakbord zaten, niet altijd even gemakkelijk was.

Bij het onderhoud tusschen deze twee zoo geheel verschillende menschen, deed zich een zonderling verschijnsel voor. Barnhurst, in wiens tegenwoordigheid elk kampbewoner zich steeds onaangenaam te moede voelde, was op zijn beurt niet op zijn gemak in de tegenwoordigheid van den onschuldigen tengeren knaap. Ook op hem misten Bill's vriendelijke toon en open blik hun uitwerking niet en dat Barnhurst zelf hiervan bewust moest zijn, scheen te blijken uit de stugheid, waarmede hij Bill somtijds plotseling bejegende, en de zonderlinge belangstelling, waarmede hij hem herhaalde malen en geruimen tijd achtereen kon aanstaren.

Menschen als Barnhurst kennen slechts het heden. Het verleden, met al zijne herinneringen, doet bij hen alleen bij uitzondering de stem hooren in het dorre hart; zelfs de merken, die vreugd en smart daarin hebben achtergelaten, zijn vóor hun zielenoog nauw zichtbaar meer. Doch in ieder leven, hoe donker ook en stormachtig, heeft enkele malen een blijde zonnestraal geschenen. Hád Barnhurst zijn levensboek eens voor ons opgeslagen, dan zouden wij tusschen de lange opsomming van steeds meerdere en grootere misdaden, tusschen die droevige getuigen van de vele kwade driften, welke in een menschenboezem kunnen woeden, toch hier en daar op de eerste bladzijden een schoonen regel aantreffen, die van betere dagen, van geloof en liefde spraken. Och, Barnhurst's geschiedenis was eenvoudig genoeg.

Een losbandige jeugd, een vroeg huwelijk, een ongelukkige echt met een hartstochtelijk beminde vrouw, en verloren fortuin—verloren door bedrog van menschen, die zijn vertrouwen bezaten—toen een ander verlies: dat van een jong, aanvallig kind; daarna een misdaad, uit nood en verbijstering begaan, een lange onteerende straf en eindelijk de treurige, zondige voorzetting van een gebroken leven, waarin menschenhaat en verbittering de plaats hadden ingenomen van al wat er voorheen goeds en edels in zijn borst had gewoond. En nu, voor 't eerst na vele jaren, voelt hij zich onmachtig, de oude sombere herinneringen, die zich somtijds aan zijn onwillig geheugen trachten op te dringen, te onderdrukken, want in Bill's trouwe oogen licht dezelfde glans, welke in blijder dagen hem tegenblonk uit die van zijn kleinen Syne, het vroeg gestorven knaapje, dat eenmaal zijn troost en vadertrots was geweest.

En toen hij den tweeden avond van zijn verblijf in de hut, na een lang gesprek met Bill, zich onrustig op zijn matras omwoelde, worstelende met den angst, dien het beeld van den kleinen Syne, hem door de verhitte fantasie met toenemende duidelijkheid in het duister voorgetooverd, aanjoeg, opende zich weder de wreedste der wonden, hem door het noodlot geslagen, en prevelde Barnhurst, wiens blik alleen reeds den stoutsten delver een rilling door de leden joeg, in diepen ootmoed den Grooten Naam, die hem sedert meer dan twintig jaren niet dan lasterend over de lippen was gekomen.

Toen de morgen aanbrak, was de storm geweken.

De natuur was weder tot rust gekomen, de kampbewoners hervatten den afgebroken arbeid, en ook in de borst van Barnhurst, die, nog vóór het ontbijt en zonder een enkel woord van dank, zijn gastheeren verliet, was elk spoor van den orkaan, die zijn geweten eenige weinige oogenblikken had vermogen te doen ontwaken, uitgewischt.

Voor hem was met het blijde, helle daglicht weder de duistere nacht aangebroken.

(*Wordt Vervolgd.*)

Petrus Dathenus.

Buitengewone tijden vormen buitengewone karakters. De geweldige mannen die wij in den loop der eeuwen zich zien ontwikkelen en volmaken, vormden zich niet te midden van vadzige rust of in tijden van rijkdom en weelde, waar het volk en de vorsten als *bon vivants* door henen leefden, maar dáár waar de eene of andere hevige staatsberoering of diep ingekankerde volkszonde de natiën deden smachten naar eene verandering, hetzij ten goede, hetzij ten kwade. Ook hier zien wij de wet van oorzaak en gevolg maar al te duidelijk ons tegenblinken.

Nooit had Engeland een Wellington kunnen voortbrengen zonder een Napoleon I, die, op zijn beurt, zich nimmer uit het burgerlijk leven op den keizerstroon had kunnen verheffen, hadde er geen alles omverwerpende revolutie geweest, die uit de misbruiken ontstond der Bourbons, met hunne overdrevene ideën van het Koningsschap en hunne tergende minachting voor het volk.

Cromwell, de protector, had nooit bestaan, indien er geen Karel I geweest ware om de regten des Engelschen volks in ontrouw en meineed te vertrappen, en deze had waarschijnlijk het absolute royalisme nooit durven in praktijk brengen, zoo er vóór hem geene autocratische Tudors geregeerd hadden.

Nimmer zou de geschiedenis ons dien voortreffelijken "Zwijger," dien eersten Willem van Oranje, hebben leeren kennen zoo er geen Philips van Spanje geweest ware om Holland te onderdrukken, ja, te vernielen, konde het zijn. En nimmer zou diezelfde Philips dat land door zijn Alva zóó hebben kunnen doen uitmoorden, uitbranden en uitplunderen, ware er in Duitschland geen Luther opgestaan om tegen Leo X in Rome te velde te trekken. En hoe zou die reusachtige gestalte, die Luther, gelegenheid gehad hebben als kerkhervormer op te treden, indien, niet deze Leo alléén, maar een gansche reeks zijner voorgangers, jaren achtereen niet hun best gedaan hadden den pauselijken troon boven dien van Koning Jezus in eer en aanzien te doen rijzen? En deze zelfde oorzaken, kerkelijk verderf en kerkelijke hervorming, deden in Holland een man opstaan, die wel waardig is door allen, die de Calvinistische leer belijden, beter gekend te worden. Ik bedoel den man wiens naam boven dit opstel staat.

Ik weet wel dat hij bij velen mijner theologische lezers min of meer bekend zal zijn, al was het maar om zijn in de dagen van ouds zoo beroemde (doch thans afschuwelijke) psalmberijming, waardoor duizende zielen hun dank en vereering uitgestort hebben voor den troon der genade; maar ik geloof ook aan te mogen nemen dat die merkwaardige man voor het gros mijner lezers onbekend zal zijn *).

Beginnen wij met eene proeve te geven van Datheen's psalmberijming en vergelijken wij die met de tegenwoordig in gebruik zijnde. Ik kies daartoe Ps. 5 : 1 en 2.

VAN DATHENUS.

Verhoort, o Godt, mijn woorden klachtigh,
Laat Uw' ooren op sijn ghedaen :
Ende wilt toch de oorsaeke verstaen,
Mijns klagens ende suchtens eendrachtigh,
O Heer almachtigh !

2.

Hebt acht op mijn suchten ghestadigh,
Mijn Godt ende Koningh, groot gheacht,
Dewijl ick tot U met aendacht,
Mijn smeecken doe, o Heer ghenadigh,
Ende weldadigh.

ONZE BERIJMING.

Neem, Heer ! mijn bange klagt ter ooren;
Zie, als 't aan woorden mij ontbreekt,
Wat d'overdenking in mij spreekt;.........

Maar waartoe meer. Ieder kan immers zijn Psalmboekje openslaan om het na te lezen.

* * * * *

Pieter Daeten werd te Cassel, in Vlaanderen, in het jaar 1532 geboren. Volgens het gebruik dier tijden veranderde onze Piet op lateren leeftijd dien naam in dien van : *Petrus Dathenus*, en als zoodanig is hij nog bij de nakomelingschap bekend.

Hij groeide op te midden van den fellen strijd dien Rome en de Keizer tegen de juist ontluikende Kerkhervorming voerden, maar ook te midden van de gruwelijke ontaarding die Rome's kerkleer reeds zoo lang had outeerd, en die vooral in de kloosters haro vruchtbare kweekplaatsen vond.

*) Mijne theologische vrienden houden het mij ten goede dat ik het "ne sutor ultra crepidam" schijn vergeten te hebben.

Was het wonder dat het eerlijke en vrome gemoed van den jongen Dathenus, die, als monnik, zich aan het Carmeliterklooster te Yperen verbonden had, was het wonder dat hij, van zulk een dwaalleer gruwende, het klooster verliet en zich bij de nieuwe leer, de Calvinistische, die vooral in de Noordelijke Provinciën van Nederland zoovele aanhangers telde, aansloot? Nog meer. Was het wonder dat het vurige temperament van den jongen geestelijke overtogen werd met een waas van ruwheid en onverdraagzame dweepzucht, ziende op de bloedige schavotten, de talrijke confiscatiën en verbanningen, en op het ellendig vermoorden der besten van zijne landgenooten door den Roomschen Spanjaard en diens inquisitie?

Waar godsdiensttwisten en godsdienstvervolgingen heerschen, daar wordt het gemoed verbitterd en de liefde buitengestooten. Dit in het oog houdende, zal ons gunstiger doen denken jegens den man wiens levensbeeld ik hier in zeer korte trekken wensch te ontvouwen.

Kort na zijn overgang tot de nieuwe leer kreeg Dathenus een beroep naar eene Hollandsche-Gereformeerde gemeente in Engeland, waarschijnlijk te Norwich. In die dagen werden er in dat Rijk verscheidene dusdanige gemeenten gevonden. Want toen de bloedige vervolgingen in het vaderland begonnen, weken vele onroomschen naar Engeland, om onder den gelijkgezinden Eduard VI een geloofsvrede te erlangen die in de Nederlanden te vergeefs gezocht werd. De jonge leeraar vervulde hier zijn werk ijverig en, naar het schijnt, ook niet zonder zegen, want hij had weldra den roep van een bezielend redenaar te zijn. Hier huwde hij ook. Alles wat wij echter van zijne echtgenoote weten is dat zij een gewezen non van de orde der Clarissen was.

Doch weldra braken er ook voor Engeland donkere dagen aan. De "bloedige Maria" volgde den milden Eduard op, die den Protestanten te vroeg ontviel. Natuurlijk ontgingen de vele Hollandsche gemeenten in haar land haren onverzadelijken bloeddorst niet. De gemeenten werden verstrooid. Hare herders vlugteden. Dathenus kwam weder in het vaderland terug, doch niet om daar lang te blijven. Zijn naam was reeds door het geheele Protestantsche Europa bekend, en toen ook nog, bemind. In 1556 kreeg hij een beroep naar Frankfort, dat, als vrijstad, een toevlugtsoord voor de Protestanten, Lutherschen zoowel als Hervormden, geworden was.

Doch hoe zouden er in die dagen, toen de hartstochten der aanhangers van de nieuwe leer, zelfs van de vroomsten onder hen, zoo hoog waren opgevoerd, hoe zouden er toen verdraagzaamheid en liefde onder de aanhangers der verschillende secten hebben kunnen bestaan. Het is treurig om te zeggen, maar des-niet-te-min wáár, toen gold het: "ik ben van Cephas, en ik van Apollos" in ruime mate. En waar een Luther en een Zwinglius en een Calvijn soms de perken der Christelijke verdraagzaamheid overtraden, wie zal het dan in een Dathenus, met zijn opbruischend gemoed, wraken, dat hij soms met al te veel gestrengheid datgene verdedigde wat hij voor waarheid erkende?

Frankfort's protestanten waren weldra verdeeld en gaven hunne gevoelens in bittere woorden te kennen. En niet de verdraagzaamste der woelenden was onze Dathenus. Hij gaf een allerhevigst vlugschrift tegen de Lutherschen in het licht, getiteld: "de waere Religie", waardoor het vuur der tweedracht nog feller omhoog brandde. Dit lieten de Lutherschen, die de sterkste partij uitmaakten, niet onbeantwoord. De kerk van Datheen werd gesloten en op nieuw moest hij dus den wandelstaf opvatten.

Frederik III, keurvorst van den Palts (*), een even regtzinnig Calvinist als de thans voortvlugtige Dathenus, nam den prediker in liefde op en met hem zestig huisgezinnen die hun leeraar niet hadden willen verlaten. Hij schonk hem het geheele Frankenthal met het éénige huis—een voormalig klooster—dat er toen stond. Weldra echter verrees daar het eene huis na het andere en nam de bevolking—uitgewekenen uit Holland—zoodanig toe, dat er na afloop van eenige jaren een geheele stad stond,

Met hart en ziel wijdde de ijverige man zich thans aan zijne van alle kanten tot hem toegestroomde gemeente en besteedde hij zijn vrijen tijd aan zijne reeds genoemde psalmberijming, waarvan tot dus ver nog geene vertaling in de Hollandsche taal bestond. Het mogt hem gelukken dezelve in 1566 te Frankenthal in het licht te geven, opgedragen aan de gereformeerde gemeenten in zijn vaderland. Achter de psalmen vond men een liturgie en eene vertaling van den oorspronkelijk in het Duitsch opgestelden Heidelbergschen Catechismus.

(*) Dezelfde die door Ursinus en Olevianus den Heidelbergschen Catechismus liet opstellen.

Door de gansche Vereenigde Nederlanden werd deze berijming met opene armen en gretige harten aangenomen en wist dezelve zich ruim twee eeuwen staande te houden. Deze warme ontvangst van zijne stichtelijke pennevruchten in het vaderland, was oorzaak dat de vervaardiger daarvan een heimwee kreeg naar het oude "tehuis." Hij mogt worstelen tegen dat gevoel zoo veel hij wilde, maar eindelijk werd het hem te sterk en keerde hij naar het vaderland terug.

Daar blakerde echter alles in vollen gloed. De inquisitie was ingevoerd, de brandstapels flikkerden en knetterden en—de strijd van tachtig jarigen duur was aangevangen.

Toch won de ware religie hoe langer zoo meer veld en moest de Landvoogdes, zij het dan ook onder drukkende bepalingen, de vrije prediking des evangelies gedoogen. Overal door het gansche land, te Maastricht en te Delft, te Antwerpen en te Vlissingen, te Brugge en in Utrecht en bovenal in Gent, Keizer Karel's geboortestad, slingerde nu de vurige ijveraar voor het zuivere Woord van God zijne bliksems tegen Rome; en het volk luisterde gretig naar de opgewondene taal van den welsprekenden "minister met den rossen baert," zoo als hij door den volksmond genoemd werd wegens zijn langen ligt blonden baard.

Dathenus' roem steeg met den dag; en toen hij zich eindelijk in Gent nederzette stroomden duizenden naar die stad om zijne bezielende prediking te hooren. Toch gevoelde hij zich met de verkregene vrijheden niet voldaan en hij rustte niet alvorens hij van den Stadhouder van Vlaanderen, den bekenden Graaf van Egmond, de toestemming had verkregen een eigen Godsgebouw te mogen oprigten. Doch de onverdraagzaamheid der Roomsgezinden was zóó groot dat dat gebouw niet binnen, maar buiten de stad moest opgebouwd worden. Nu trok de rustelooze man het gansche land door om van heinde en ver het daartoe benoodigde geld bijeen te krijgen, en toen de som eindelijk groot genoeg geoordeeld werd, werd het houten gebouw in—*vijf* dagen voltooid.

Was het wonder dat zulk een ijver onder de Protestantsche, en vooral onder de Calvinistische leeraars—waarvan Dathenus slechts één was—den nijd en de woede der Roomschen opwekte? Was het wonder dat er weldra van de Spaansche Landvoogdes, eene nieuwe vervolging tegen deze "scheurmakers" in het werk gebragt werd? Maar juist

deze nieuwe uitbarsting der woede van de Roomschen gaf aanleiding dat de dus vervolgde Calvinisten zich trachtten te verweeren. De heetbloedige en vurige Datheen riep in December 1566 eene vergadering bijeen, waarin besloten werd geweld met geweld te keeren. De duizenden die de dusgenaamde "hagepreeken" bijwoonden, kwamen er nu niet dan gewapend met zinkroer, zijdgeweer en hellebaarden.

....

Wij, die thans de meest rustige godsdienstvrijheden genieten, wij kunnen ons het gevaar, de ontberingen en ongeriefelijkheden niet voorstellen verbonden aan het bijwonen van zulke Hagepreeken der oude Hollanders. De tijd en plaats der bijeenkomst werden soms in het geheim, van den een aan den ander medegedeeld, of soms door openlijk aangeplakte papieren bekend gemaakt. De vergadering werd eerst in digte bosschen gehouden, later echter op het open veld. De leeraar, begeleid en beschermd door eenigen der dappersten zijner "gemeente," was meestal een Franschman, soms echter ook een gewezen priester of monnik of een vroom handwerksman uit Holland zelf. In allerijl werd op een wagen of een verhevenheid des gronds een soort van predikstoel in elkander geslagen; waarboven vaak een zeil gespannen werd. De aandachtige menigte stond of zat benedenwinds van den leeraar. Op de paden die naar zulk een open plek heenleidden, stonden schildwachten die dadelijk kennis gaven van het minste verdachte verschijnsel, of noodigden de voorbijgangers uit de prediking bij te wonen. Ook schijnt men de gewoonte gehad te hebben, gedurende de vergadering liefdegaven in te zamelen. Wagenaar verhaalt ten minste dat er op de Hagepreek, nabij de Haarlemmerpoort te Amsterdam, die den 31sten Augustus 1566 gehouden werd en waarbij de vroegere mandemaker, thans de leeraar, Jan Arendzoon voorging, door den diaken Cornelis van Teylingen een en twintig gulden opgezameld werden. Voorwaar geen kleine som in die dagen. En toch was het nog maar een paar maanden geleden dat Amsterdam, van wege de vervolgingen van het Roomsche bestuur, door de Hervormden den naam van *Moorddam* gegeven was geworden.

Schoon de Hervormden zich dus overal van wapenen voorzagen, kwam het, door den invloed van Oranje, nog niet tot gewelddadigheden. Lang kon zulk een staat van wederzijdschen haat en wantrouwen echter niet duren of het moest

tot eene uitbarsting komen—en toen zij kwam was zij allergeweldigst. Die uitbarsting staat in de geschiedenis der wereld bekend als de: beeldstormerij. Wie dezelve aangehitst had? Dit is ons onbekend gebleven, maar wel weten wij het dat die woeste vernieling begon in Vlaanderen om, in weinige weken, geheel Nederland door te vliegen. Misschien werd het volk daartoe opgezet, omdat het moede was hunnen God langer in de opene lucht of in houten gebouwen *buiten* de stad te vereeren en wenschte het nu toch eindelijk ook eens zijne Godsdienstoefeningen in eene der vele bedehuizen *in* de stad te verrigten. Misschien hebben de eersten dier beeldstormers niets anders beoogd, daartoe door een onrustigen geest aangespoord, dan om zich door geweld een kerk te bemagtigen, en is men later, in het bezit dier kerk gekomen zijnde, tot het begrip gekomen dat heiligen en Mariabeelden, geen voegzame versieringen waren voor den Hervormden Godsdienst en ging men er toen toe over, daar de gemoederen zonder twijfel reeds verhit waren geworden door de gewelddadigheden bij de inname der kerk, om de beelden af te nemen en te verbrijzelen. Ik zou dit te eer meenen, omdat de verwoesting in Zeeland en Utrecht niet eerder ophield vóór dat de regering den Calvinisten eenige kerken afstond. Het is mij niet gebleken of Dathenus eenig aandeel in al deze geweldige verwoestingen heeft gehad. Wel echter dat hij een verzoekschrift, van zijne geloofsgenooten te Antwerpen uitgegaan, en aan den Koning gerigt, om nl. tegen betaling van dertig tonnen gouds vrijheid van Godsdienst te erlangen, van harte ondersteunde. Doch dit verzoekschrift, dat door verscheidene gemeenten in den lande onderteekend was, had een nadeeligen invloed, daar de Koning meende dat de "ketters" bedoeld hadden met hun rijkdom te pralen.

Ondertusschen verergerde de toestand des lands ten zeerste. Oranje, de man der gematigdheid, en de graaf van Hoogstraten waren gevlugt, Egmond en Hoorne gevangen genomen en onthoofd, Brederode dood en de graaf van Bossu, die dweepende roomsgezinde en vurige Koningsaanhanger, stadhouder van Holland. Nu was de gelegenheid tot bloedige vervolging nog schooner dan vroeger en —de vreeselijke bloedraad werd ingesteld.

Te midden van al die woelige tooneelen, wist Dathenus naar Amsterdam te ontvlugten en nu schaarde hij, de felle apostel des geloofs, zich aan de zijde der hevige patriotten.

De Roomsche regering echter zette een prijs op zijn hoofd. Dientengevolge vlugtte hij buiten 's lands en nam weder de wijk naar zijne oude gemeente te Frankenthal.

Doch daar deze reeds van een predikant voorzien was, zocht Dathenus een anderen werkkring, en weldra werd die hem door den Keurvorst Frederik III aangeboden, als veldprediker bij de Duitsche hulptroepen bij het leger der Hugenoten onder Condé.

Als zoodanig nam hij deel aan de verdediging van Orleans, doch toen het Fransche hof, beangstigd door de voordeelen door Condé behaald, met dezen bij Longjumeau in Maart 1568 den vrede sloot, werden die hulptroepen afgedankt en vertrok Datheen weder naar Frankenthal. Zijn verblijf alhier duurde echter kort, want de Keurvorst benoemde hem weldra tot zijn hofprediker, zoodat hij verpligt was zich te Heidelberg te vestigen, en zond hem, als afgevaardigde, naar de kort daarop te Wesel vergaderende Synode, de eerste die de Gereformeerde Kerk gehouden heeft. Het strekte, dunkt mij, onzen geloofsheld tot niet weinig eer dat hij door de hooge vergadering tot voorzitter benoemd werd.

Overigens was 's mans verblijf te Heidelberg verre van rustig. En hoe kon dat ook, streng Calvinist, die van plooijen noch toegeven wist, als hij was. Na zijn terugkeer van de bovenvermelde Synode kreeg hij al spoedig twist met den geneesheer Thomas Erastus die den naauwgezetten Dathenus niet streng geloovig genoeg was. Toen de doctor met zijne nieuwe artikelen over den kerkelijken ban voor den dag kwam en die toelichtte en verdedigde, stond Dathenus in de voorste reijen zijner tegenstanders, en verwierp dezelve als goddeloos en naar het atheïsme voerende. Hierdoor geraakte Dathenus nog hooger in de gunst van den niet minder streng regtzinnigen Keurvorst, die zijn hofprediker met gunst en eerbewijzen overlaadde.

Doch, daar op eens komt een roepstem van den grootsten man van zijn tijd, van Willem van Oranje, tot Dathenus, hem uitnoodigende de Hervormde Kerk in Nederland te organiseren, die, tengevolge van de gelukkige gebeurtenissen van 1572, van alle Spaansche banden bevrijd was geworden. Behoeft het gezegd te worden dat de ijverige dienaar van zijn Heer en diens Kerk met vreugde de eervolle taak aannam?

Hoe vermoeijend en bezwarend de hem opgedragene taak

ook was, wie er versaagde, Dathenus wist van geen rusten noch vermoeijenis, maar—ook van geen lijdzaamheid of verdragen. Van 1572—74 reisde hij onvermoeid het geheele land doo , overal orde in de zaken van den godsdienst stellende, de verstrooide geloovigen tot gemeenten vormende en hen allen, zoo veel doenlijk, van herders en leeraars voorzienende. Zelfs droeg de groote Zwijger hem somtijds hoogst vereerende politieke zendingen op naar de Duitsche Hoven.

Doch hoe zouden twee zulke uiteenloopende karakters als de verdraagzame, naar religie-vrede strevende Prins Willem, en de stugge, onbuigzame ijveraar voor het Calvinisme lang kunnen harmoniëeren? Wij zien dan ook dat Oranje in 1574 den welmeenenden maar onbesuisden apostel van Calvijn's leer uit al diens betrekkingen ontslocg en dat deze daarop weder naar Heidelberg vertrok.

Keurvorst Frederik III ontving zijn geliefden prediker weeer met open armen, zoodat deze op nieuw glansrijk aan het hof schitterde. Deze gelukkige toestand van zaken zou echter niet lang meer duren, want in 1577 ontsliep de vrome vorst.

Lodewijk VI, die zijn vader opvolgde, was daarentegen een vurige aanhanger van. Luther, zoodat er thans voor Dathenus te Heidelberg geen plaats meer was, alhoewel de broeder van den nieuwen Keurvorst, de welbekende partijganger der Calvinisten, Johan Kasimir, Dathenus in zijne bescherming nam en hem tot geheimraad benoemde. Met den dood van zijn hoogen beschermer werd het Dathenus, gewoon de eerste plaats in Heidelberg in te nemen, aldaar te eng en dus vertrok hij in het volgende jaar weder naar zijn vaderland.

Daar ontmoeten wij hem weder als voorzitter van de Synode die den 2 Junij 1578 te Dordrecht geopend werd. Een der besluiten die op deze Synode genomen werd was dat voortaan de psalmberijming van Dathenus bij de godsdienstoefeningen der Hervormden gebruikt zou worden. Het is mij echter niet bekend waar de rustelooze prediker zijn verblijfplaats opgeslagen had. Misschien dat hij, het land doortrekkende, zijne diensten overal verleende waar dezelven gevraagd werden. In Augustus 1578, ongeveer twee maanden dus na de opening der Dordtsche Synode, bevond hij zich te Utrecht aan het hoofd van een schaar gelijkgezinden, op hoogen toon van de regering het ledig staande

klooster der Minderbroeders voor zich en de zijnen als bedehuis opeischende, en, toen hem dit geweigerd werd, het stormenderhand innemende. Een maand later is hij in het zuiden van het land, te Gent, zijn oude standplaats, waar hij de op nieuw beginnende beeldstorming aanmoedigt en in de ruime gewelven der prachtige cathedraal zijne donderende verdoemingswoorden tegen het pausdom doet weergalmen. Deze reis van Datheen naar Gent was zeer tegen den zin van Oranje, wiens heldere blik de onheilen te gemoet zag der tegenwoordigheid van zulk een man in die reeds zoo woelige stad. En toen de uitkomst de vrees van den Prins bevestigde, trachte hij de schromelijke gevolgen van den fanatieken prediker zoo veel mogelijk te veronzijdigen. Hierdoor ontstond eene verkoeling tusschen de twee groote mannen, die weldra in bitteren vijandschap overging.

Dathenus ontzag zich niet den Prins voor een ketter en een ongeloovige te schelden. Daarenboven maakte hij gemeene zaak met den oproermaker Imbijze, een gezworen vijand van Oranje, en die om den steun van den veelvermogenden prediker te bemagtigen, dezen een vroom gemoed van opregten Calvinistischen aard, voorhuichelde. De goedgeloovige Datheen liep dan ook in den strik hem gespannen; en toen de inwoners, eindelijk het juk van den oproermaker moede, deze de stad uitjoegen, vertrok Datheen met hem en beiden rigtten hunne schreden naar Frankenthal, alwaar Johan Kasimir de oude hervormde gemeente, die na den dood van Frederik III verloopen was, weder opgerigt had. Onder luid vreugdegeroep ontving deze gemeente haren ouden leeraar terug, maar het strekt dezen niet tot eer dat hij het gemoed van Johan Kasimir door overdrevene berigten in hooge mate tegen Prins Willem wist in te nemen.

Nu meende de Gereformeerde Kerk, als een ligchaam, dezen betreuringswaardigen toestand niet langer te mogen gedoogen, en maakte het geschil tusschen beide toongevende mannen tot een beschrijvingspunt op de Synode van 1579, die te Brugge gehouden werd. Men besloot een dringend schrijven tot Dathenus te rigten, waarbij hem aangemaand werd, zich in het toekomende meer gematigd te gedragen en den vrede met den Prins te sluiten. Maar Dathenus kende nu eenmaal geene zaligheid dan in zijne ultra-Calvinistische dogmas, zoodat het synodaal-schrijven niets goeds uitwerkte. Maar het wordt nog erger. Al de

onverzoenlijken in den lande en daarbuiten waanden hun voorganger gruwelijk verongelijkt en beschouwden hem als den martelaar van het ware geloof.

Het regende beroepen, die, van alle kanten, naar Frankenthal gezonden werden. Iedere streng geloovige gereformeerde gemeende wenschte zulk een rotsman tot leeraar te hebben. Doch Dathenus sloeg alle aanbiedingen af. Maar toen zijn oude gemeente Gent, die den vurigen prediker hartelijk liefhad, hem in 1584 beriep, aarzelde hij niet die roepstem gehoor te geven. Hij vertrok, zijne vrouw en kinderen voorloopig te Frankenthal achterlatende.

Naauwelijks had Dathenus zijn intrede gehouden of daar kwamen de Spanjaarden de stad belegeren. De inwoners hielden echter dapper vol, daarin moedig door den leeraar bijgestaan. Maar ten laatste riep een vreeselijke hongersnood om middelen tot verlossing. En in plaats van de handen uit te steken naar den éénigen man die hier kon redden, naar Oranje, trad men met de Roomsche belegeraars in onderhandeling, en—Dathenus was één der afgevaardigden naar het Spaansche leger. Gelukkig echter leidde deze onderhandeling tot niets, en werd het beleg strenger dan ooit voortgezet.

Inmiddels viel Prins Willem door het schot van een sluipmoordenaar, en stonden de zaken het gansche land door zeer droevig. Gent werd steeds naauwer ingesloten. Vreeselijk woedde de honger, en den 17den September, één maand dus na den dood van den vader des vaderlands, gaf de stad zich aan Parma over " op zeer glimpige voorwaarden," om met Wagenaar te spreken, " uitgenomen ten opzigte van den godsdienst, alzoo de ingezetenen besluiten moesten, tot het oefenen van den Roomschen of tot 't ruimen der stede " Dientengevolge trok Dathenus dienzelfden dag met 28 zijner geloofsgenoten de stad uit en vertrok naar Gouda. Later volgden nog 9,000 Protestantsche huisgezinnen zijn voorbeeld.

Nu waren er kwade dagen voor den ijverigen man in aantogt, die hij zich echter zelven door zijn onbesuisde regtzinnigheid op den hals haalde. Want zoodra had hij zich niet in Gouda nedergezet of hij begon zijne donderende welsprekendheid tegen de regering des lands te verheffen, die hij een " Schenner van de waeraghtige religie" noemde. Deze echter, op zulk een onthaal lang niet gesteld, verklaarde daarentegen Dathenus voor een rustverstoorder en

beval 's mans inhechtenisneming. Hij wist echter bij tijds te ontvlugten. Later echter werd hij te Utrecht gevangen genomen en drie maanden opgesloten gehouden.

Den 28 December 1584 werd hij weder in vrijheid gesteld, daar er geen beschuldiger tegen hem verscheen. Van nu af zwierf hij her en derwaarts, door de overheid, die thans onder Oldenbarneveld's invloed stond, nog steeds in den ban gehouden.

Zulk zwervend leven moede, besloot hij het vaderland te verlaten en naar het hertogdom Sleeswijk de wijk te nemen. Hier leefde de banneling, terwijl zijn psalmberijming bij elke godsdienstoefening in iedere Gereformeerde Kerk het gansche land door gebruikt werd, hier leefde hij onder den naam van Montanus, en verdiende den kost als— geneesheer.

Eene gelukkige genezing op den burgemeester van het dorp Stade verrigt, bezorgde den predikant-geneesmeester de betrekking van Stadsdoctor, met een salaris van 150 daalders 's jaars, een ruim inkomen voor die dagen.

Hierdoor werd hij weder in staat gesteld een eigen huishouding op te rigten, en nu liet hij zijne vrouw en kinderen uit Frankenthal tot zich overkomen.

Zoo leefde de eens zoo rustelooze en enthusiastische evangeliedienaar hier een paar jaren rustig. Maar was hij met zijn nieuwen werkkring ook tevreden? 't Is waar de geneeskunde was hem altijd een geliefde studie geweest en reeds in de dagen van zijn kloosterleven had hij er veel werk van gemaakt; maar kon de streng regtzinnige calvinist zich op zijn gemak gevoelen in zijne nieuwe woonplaats, welker inwoners als ultra-lutheranen bekend stonden? Waarschijnlijk niet. Naar alle waarschijnlijkheid nam hij daarom ook hier een anderen naam aan, bevreesd zijnde dat de onbuigzame Dathenus, die, ter zijner tijd, geene verschooning kende voor andersdenkenden, op zijne beurt, nu hij oud en voortvlugtig was, met liefdeloosheid behandeld zou worden.

Hoe het zij, hier in Stade trachtte doctor Montanus alle herinnering aan den prediker Dathenus te doen vergeten. Maar hoe zou dit mogelijk geweest zijn! De groote en in zijn tijd zoo veel gerucht gemaakt hebbende voorvechter van het Calvinisme kon onder des geneesheers tabberd niet verborgen blijven. Wat men eerst nog maar vermoed had, werd weldra zekerheid en spoedig was het algemeen be-

kend, óók in het vaderland, dat de groote volgeling van Calvijn zich in Sleeswijk verborgen hield.

Zoo als gewoonlijk verbond het gerucht aan deze ontdekking allerlei geruchten. Men verbreidde nl. den laster dat de eens zoo regtzinnige apostel van het Calvinisme tot afval gekomen zou zijn. Dit gerucht werd zóó algemeen verbreid, dat de in 1586 in den Haag vergaderde Synode besloot twee harer leden af te vaardigen om te zien wat er van aan was.

Zoo zien wij dan deze twee gevolmagtigden op een goeden dag in Stade komen en het huis van doctor Montanus binnen treden. Maar hoe? Kan die afgeleefde en vóór den tijd verouderde man de krachtige en vurige prediker zijn dien zij vroeger in hun vaderland gekend hebben? De ontvangst was vriendelijk en hartelijk en dit misschien des te meer nu de naar ziel en ligchaam lijdende man zich eindelijk weder eens te midden van land- en geloofsgenooten bevond. Tot vreugde der synodale afgevaardigden bleek het dat hun oude ambtsbroeder nog even vast stond in zijn oude leer als vroeger, en met eene uitvoerige schriftelijke geloofsbekentenis van den gelasterden man in den zak vertrokken zij weder naar hun vaderland. Daarenboven verklaarde Dathenus, zijn vroeger ambtswerk, indien hem dit door de overheid veroorloofd werd, weder in zijn land te zullen aanvaarden.

Daartoe kwam het echter niet, want, wat daar dan ook de reden van zijn moge, in plaats van naar Holland terug te keeren, vertrok hij weldra naar Dantzig. Doch hier werd hem een woonplaats geweigerd, daar de regering en de inwoners, die, verreweg het grootste gedeelte, de doopsgezinde leer aankleefden, het niet wenschelijk achtten met dezen eens zoo hartstochtelijken kampvechter van het door hen verfoeide Calvinisme zamen te wonen.

Diep gekrenkt nam de grijsaard den wandelstaf weder op en begaf zich naar het omstreeks zes uren verder gelegene dorp Elbing. Hier sleet de merkwaardige man zijne laatste levensjaren in rust en betrekkelijken vrede, en blies er den 19den Februarij 1590 den laatsten adem uit, naar het schijnt algemeen betreurd en door velen geacht, " want," dus lezen wij bij een oud nederlandsch historieschrijver, " want bij zijne begrafenis werd het lyk gevolgt van alle de Magistraten en eene menigte van volk, zo burgers als Nederlanders, aldaer wonende; ende heeft de Magistraet aldaer doen maecken een eerlyck graf, daerop zijne figure, zo lange als hy was,

in steen gehouwen is, so als men nog op den dag van huyden zien kan."

Zoo vond dan eindelijk de rustelooze en hartstochtelijke, maar ook de getrouwe en onverzaagde discipel van zijn Heer de, gedurende het leven hem altoos, ontzegde rust. De mond die zoo ernstig en zoo vurig de welsprekendste taal had doen hooren, de hand die door zoo vele godsdienstige geschriften de goddelijke waarheid had helpen verspreiden waren nu verstomd en verstijfd. De man die op zijnen tijd, niet alleen in zijn vaderland, maar ook daar buiten, zulk een geweldigen invloed had uitgeoefend vond in het verre noorden dit plekje gronds tot laatste woning, dat zijn vaderland hem geweigerd had.

Was er veel verkeerds in den man, laten wij het niet vergeten dat dit voortsproot uit zijne innige geloofsovertuiging en uit vurige liefde tot zijn Heer en Zaligmaker. Het nageslacht beoordeele hem zacht.

DR. J. A. AVIS.

Gezellig Tijdverdrijf.

No. 38.—APRIL 1883.

1. Welk onderscheid maakt men tusschen *levenswijze* en *leefwijze*?
2. Hoe verschillen *beleefdheid* en *wellevendheid*?
3. Als ik schrijf: "In de Ark bevonden zich Noach, zijne drie zonen en hunne vrouwen,"—hoeveel menschen zijn dat dan, *niet volgens een valschen spraakkunstregel*, maar naar gezonde logische opvatting?
4. De verzamelaars onzer Evangelische Gezangen schrijven in hun Voorberigt: "Wij hebben het genoegen gehad, eenige schoone gezangen te vinden in de werken van Lodesteyn, Vollenhoven, Sluiter, Schutte, van Alphen en anderen, die nog in leven zijn." Hoe moet men dit *logisch* volgens deze punctuatie verstaan? Wat moet er aan de punctuatie veranderd worden, ter uitdrukking van de bedoeling der schrijvers?

☞ Men wachte met het inzenden der antwoorden tot ook de Mei- en Junijraadsels verschenen zijn, en zende dan allen te gelijk of zoovelen men kon vinden. Twee prijzen naar verdiensten. Intusschen verwachten we nog antwoorden op de vraagstukken van het vorig kwartaal en wel tot 1o. Mei aanstaande.

N.B. Van den heer J. H., te O., twee degelijke antwoorden ontvangen op No. 33—maar ongelukkig *te laat*.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken, wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

ONZE KORENBOEREN.

"Er is zeker geen klasse van menschen die harder werkt voor het dagelijksch brood dan onze korenboeren," zeiden we onlangs, toen zeker iemand ze in het Parlement van "luiheid" beschuldigd had. En zoo is het ook. Die het niet gelooven wil, verlate eens den leuningstoel in zijn comfortabel kantoor, en verwissele, één enkelen zaaitijd slechts, de pen met den ploegstaart. Maar misschien is zulk een mijnheer wat bang voor vroeg opstaan; want bij den korenboer moet alles voor dag en daauw uit de veeren; als de grond maar zacht en ploegbaar is. En of hij sommige dagen twee- of driemaal drooge kleederen moet aantrekken, dat deert den korenboer niet, als de regendroppelen maar vallen en hij zijn landerijen in tijds kan omkrijgen. Of is mijnheer welligt wat fijn uitgevallen, bang voor verkoudheid, voor natte voeten en een nat pak, wel dan kieze hij den oogsttijd, en neme zeis of sikkel in de vuist en helpe het graan afsnijden. Dit gaat zonder sambreel, mijnheer! en de zon teekent ver over de 100 graden Fahrenheit, en men moet van 's morgens half vijf tot 's avonds zeven uur *werken!* Terwijl u in 't kantoor gezeten, het zweet van het aangezicht droogt met uw zijden zakdoek en nu en dan eens overstapt en een lemonadetje drinkt, met of zonder een "stok," om u te verkoelen (?), veegt de korenboer ter loops het zweet met zijn hemdsmouw even weg. En terwijl uwe ega op de rustbank zit met een vers van haar lievelingsdichter op den schoot, en met den poëet van "het gouden graan" droomt, dat "in schoven gebonden wordt," is de vrouw van den korenboer druk in de weer, om te zorgen dat er 50 of meer hongerige magen—ja, mijnheer! *hongerige* magen; want die lieden die oogsten, lijden niet aan indigestie,—wat te eten krijgen. Zij heeft al dien eigen morgen moeten zorgen dat er gebakken en geslagt werd; want de bakker en slagter wonen ver, en brengen geen brood en vleesch aan huis, zooals bij u. En—schrik niet—wij hebben meer dan eens gezien dat die arme vrouw met haar dochters zelf het middageten naar het land moesten sjouwen, omdat zij geen meiden had!—Maar wat is dit alles voor den korenboer, als hij toch maar zijn moeite beloond krijgt, als droogte

of roest zijn oogst niet geheel of gedeeltelijk vernield heeft. Als hij toch maar zooveel graan wint om zijn huisgezin te kunnen onderhouden en als eerlijk man zijne schulden te betalen. Dat geluk valt hem niet alle jaren te beurt. Er zijn jaren dat hij zijn kapitaaltje—als hij zoo iets heeft—moet aanspreken om het "te kort" goed te maken; of, als hij nog geld op zijn plaats *kan* krijgen, een tweede of derde verband moet passeren, om alles regt te krijgen.

Wij zouden op zijn "Jonathansch" kunnen voortgaan, doch waartoe? Elk weldenkend mensch weet, dat onze korenboeren geen luijaards zijn; dat de bankroeten ook onder hen niet aan hun luiheid te wijten zijn; dat zij eenige jaren zwakke oogsten hadden enz.

"Het laatste jaar toch niet," zegt iemand, dit wilden wij juist aanmerken; maar zoodra is niet de oogst gunstig uitgevallen of men wil het graan onder de waarde hebben. Wij hebben dit jaar heel goed koren voor £1 à £1 2s. per mud zien verkoopen; de hoogste prijs voor het allerbeste Du Toitskoren was in geen geval meer dan £1 5s. De laatste prijs kan er nog van door; maar £1 beloont den korenboer niet. Men merkt aan dat in Amerika en Australië zulk een prijs uitnemend betaalt; dat de graanboeren daar het koren voor 15 shillings en minder per mud leveren en toch goed bestaan kunnen; maar men vergeet dat die landen minder geteisterd worden door roest en periodieke droogten; en dat bij ons één gunstig jaar soms drie slechten moet goed maken. Dan, de verbeterde landbouwmachinerie waarvan men in die landen gebruik maakt, spaart heel wat aan arbeidsloon uit. Het is zoo, onze korenboeren beginnen in te zien dat het in hun eigen voordeel is, om zich ook de nieuwste landbouwwerktuigen aan te schaffen—honderden dubbele- en drievoor Howard ploegen en maaimachines zijn in de laatste jaren aan den man gebragt—toch blijft het veelal bij het oude en dit is wel te betreuren.

Wat onze korenboeren noodig hebben is aanmoediging en voorlichting, geen smaadwoorden. Om iets te noemen eer wij eindigen; hoeveel *rustproof* koren uit Indië (door het Australische Gouvernement zoo sterk aanbevolen) zal er in den naderenden zaaitijd ten onzent wel gezaaid worden? Wat heeft ons Gouvernement of het K.de G. Hoop Landbouwkundiggenootschap in dezen voor hen gedaan? Hoeveel mudden *Mold's ennobled wheat* en *prolific oats* is er als proefneming ingevoerd. Men kon toch billijk verwachten dat men in zulke zaken den hardwerkenden korenboer een handje zou helpen. Wij herhalen wat wij reeds zoo dikwijls gezegd hebben: eerst dan als er een Minister voor Landbouw in ons Kabinet komt, die ook de belangen van den korenboer behartigt, kan men verbetering verwachten, eerder niet.

"TOKAY,"

De beroemde wijnplaats van mevrouw de Wed. Eksteen, is het eigendom van het Gouvernement geworden, en derwaarts zullen de krankzinnigen van Robbeneiland overgebragt worden: elk menschenvriend juicht dit toe. De *Zuid Afrikaan* wil "ook een gedeelte der plaats tot een model-wijnboerderij, onder Gouvernements opzigt, ingerigt zien;" en naar het schijnt vindt dit voorstel nog al bijval in regeringskringen. Wij hopen dat het niet bij praten zal blijven; maar dat de Regering iets van dien aard voor onze wijnbouwers, die het in dezen tijd maar braaf zwaar hebben, zal doen. Wie weet of men daar nog niet eens wijn zal leeren maken, net zoo beroemd als de Tokaaier. De naam der plaats heeft ten minste een goeden klank.

Van het plan om eenigen onzer knapste wijnbouwers op 's lands kosten naar Europa te zenden, ten einde eens de wijnproducerende landen te bezoeken en nuttige kennis in hun vak op te doen, is tot nog toe niets gekomen. Wij hopen dat iemand onzen Premier eens daaraan herinneren zal. Laat de Boerenbeschermingsvereeniging of Afrikaner Bond de zaak eens ter sprake brengen.

Onze Paarlsche vrienden beginnen ook te ijveren dat de Paarlsche Wijnmaatschappij uitgebreid moet worden, iets dat in de *Zuid Afrikaan* en in vorige nommers van dit tijdschrift reeds breedvoerig bepleit is. Er is dus hoop dat zulks geschieden en de wijnhandel herleven zal.

BOERDERIJ-RECEPTEN.

(Uit Afrikaansche Almanak.)

Brandziekte.—Het volgende middel werd voor een paar jaar geleden door een Transvaalschen boer medegedeeld:—Maak een plek (dam of kuil of balie in den grond) zoo diep, dat een bok er geheel in kan voor een bad; maak verschen beestenmest goed aan, zoo als gewoonlijk om een vloer te smeren, en laat elken bok een goed bad daarin krijgen. Ik heb zelf driemaal brandziekte onder mijne bokken gehad en geen een verloren. Men moet vooral niet te laag wachten, en het bad driemaal herhalen en wel om de acht dagen.

Schurft onder de schapen.—Het Australische gouvernement publiceert de volgende bijzonderheden, omtrent het gebruik van zwavel en kalk tegen deze ziekte:—De hoeveelheid van genoemde bestanddeelen moet zijn: 4 ons zwavel, 2 ons goede ongebluschte kalk op 1

gallon water. Het wordt op de volgende wijze gemengd:—De kalk en zwavel worden met een fijne zeef gezift om alle harde klonten te verwijderen. Is dat gedaan, dan worden zij in bovengenoemde verhouding *droog* gemengd, dan in koud water gedaan en gekookt. Als het mengsel tien minuten gekookt en een oranjekleur gekregen heeft, wordt de vloeistof zoo helder mogelijk afgegoten. Om de operatie gemakkelijk te maken, neemt men 60 lb. zwavel, 30 lb. ongebluschte kalk, gemengd als boven, en kookt die in 60 gallons water, na tien minuten kan men er nog 180 gallons water bij doen. De verkregen oplossing wordt nu op de volgende wijze aangewend:—Het bad wordt zoo warm mogelijk, doch in geen geval warmer dan 100° Fahrenheit, gemaakt en het schaap er in gedompeld. Men laat het schaap er een minuut of iets langer in rondzwemmen, zorg dragende dat kop en nek goed onder gedompeld wordt. Na tien dagen wordt de operatie herhaald en het schaap is van de schurft genezen. Wordt de oplossing langer dan 48 uur bewaard, zoo is zij van geen verder nut. In Engeland is het ook bevonden dat dit bad het eenige goede geneesmiddel tegen de schurft is. Er zijn klachten dat het bad *niet* beantwoord heeft, maar dan was de kalk slecht —het moet ongebluschte kalk zijn. Bij eene goede behandeling heeft het bad geen nadeeligen invloed op de kwaliteit van de wol.

Van Swellendam heeft iemand daarentegen den volgenden raad tegen schurft aan de hand gegeven:—Neem een half pond tabak, een beker Gana-asch en een gallon water. Kook tezamen en dokter het schaap daarmede, en gij zult zien, dat aldien niet in alle, dan toch zal het in de meeste gevallen zeker helpen. Dit is het beste tot nog toe bekende middel tegen schurft en brandziekte. Probeer het gerust.

Galziekte.—In een Oostelijk blad beveelt iemand voor deze ziekte aan: drooge kamfer in spiritus opgelost. Een dosis kamfer ter grootte van een okkernoot op een halve bottel sterken brandewijn aan een beest toegediend.

Uit Zuurberg geeft een ander den raad:—Een lepel schoorsteenroet, een lepel kalk en een bottel water, goed geschud, voor een groot beest. Voor een jong beest kan men de dosis verminderen. Dit middel heb ik zelf verscheidene malen beproefd en iedermaal heeft het geholpen, een paar dagen daarna was het beest gezond. Het laatste middel is zeker goedkooper dan het eerste.

(Wordt bij gelegenheid vervolgd.)

Godgeleerdheid en Wijsbegeerte.

DE "MUHDI" OF "MAHDI."

De Muhdi—meestal verkoerd geschreven "Mahdi"—is eene persoonlijkheid die in Soudan niet lang geleden groote opschudding teweeg heeft gebragt. Hij is de beruchte "Valsche Profeet," omtrent wien wij zooveel hebben gehoord. Gewone lezers, die omtrent dien opstand het een en ander uit de nieuwsbladen hebben vernomen, zullen zich moeijelijk een denkbeeld kunnen vormen van de godsdienstige beschouwingen van dezen demagoog. Het een en ander zal dus niet onwelkom zijn.

Het Arabische woord beteekent eigenlijk "leidsman," "gids," en werd in vroegere dagen dikwijls toegepast op bijzondere personen, of mannen van hoogen rang. Er bestaat echter eene overlevering onder de Mohamedanen, dat 300 jaren na den dood van den grooten Arabischen profeet, een persoon zal opstaan, aan wien de naam "Al-Muhdi" zal worden toegekend, dat de zon alsdan in het westen zal opkomen, en dat een nieuwe dynastie op den troon zal komen. Gebruik makende van dit artikel in het volksgeloof, heeft de Sheikh Mahomed-as-Sanesy in Tripoli op 39-jarigen ouderdom—de ouderdom waarop Mahomed zijn profetische werkzaamheid begon—zich tot Al-Muhdi laten uitroepen.

Muzelmannen gelooven dat de verwachte Muhdi een afstammeling van den grooten profeet zal zijn en dat hij de regering van geregtigheid en vrede zal invoeren onder de menschen kinderen. Omtrent hem wordt niet veel gezegd in den Koran, wel in de *Ahâdith*, of spreuken aan Mahomed toegekend, en na zijn dood bijeengebragt. Zonderlinge dingen komen er in voor aangaande dezen toekomstigen profeet. Bijv. "De Apostel van God zeide aan zijn dochter Fatima: 'Al-Muhdi zal uit uw geslacht voortkomen'.... Al bleef er nog maar een enkele dag des tijds over, dan zal God toch een man zenden uit mijn geslacht die de aarde met geregtigheid zal vervullen, gelijk zij nu vol is van onderdrukking."

Opmerkelijk is het tevens dat naar de genoemde overleveringen Al-Muhdi bij het einde der wereld optreden zal. Hij zal de voorlooper en aankondiger zijn van de algemeene opstanding. Vooraf moet er een zeker beest verschijnen: "60 ellen hoog, bedekt met wol, en in gedaante gelijk aan vele andere dieren." Het zal een zwart merk maken op het aangezigt van den ongeloovige, en een wit merk op het gelaat van den geloovige; het eerste teeken zal langzamerhand grooter worden, totdat het geheele gelaat zwart zal zijn; het laatste zal het aangezigt van den geloovige langzamer-

hand geheel wit maken. Vijf-en-twintig teekenen gaan de algemeene opstanding vooraf, waarvan de verschijning van het Beest het 10de is. Het 12de is de wederkomst van Jezus Christus, en het 13de de komst van Al-Muhdi.

Omtrent hem zijn er voorts allerlei curieuse legenden in omloop. Hij zou in 't jaar 869 geboren zijn, en, in eene spelonk verborgen gehouden sedert zijn vijfde jaar, op gezetten tijd optreden om met Jezus Christus den Antichrist te verslaan en Mohamedanen en Christenen met elkaar te verzoenen en te vereenigen. Volgens anderen is hij meer dan eens reeds verschenen, en weer voor een langen tijd verdwenen. De bepaalde tijd van zijn wederkomst breekt echter spoedig aan en dan komt ook de uiteindelijke verlossing. Al zijne vijanden en die der godsdienst worden onder zijne voeten gesteld, en het rijk van vrede en geregtigheid vangt aan na die glorieuse overwinning. Dat deze overleveringen waarschijnlijk aan de openbaring van Johannes ontleend zijn en in verminkten vorm door de Mohamedanen zijn overgenomen, schijnt uit het aangehaalde tamelijk zeker.

Volgens Kolonel Stewart is de tegenwoordige pretendent tot den rang van Al-Muhdi een ongeletterd man. Hij heeft echter in de godgeleerdheid gestudeerd, is tot den rang van sheikh verheven en staat in grooten reuk van heiligheid, doordat hij als kluizenaar optrad. Zijn invloed nam toe, toen hij met een aantal aanzienlijke vrouwen in het huwelijk trad, waarbij hij zich telkens aan het voorgeschreven aantal van vier hield, als er sprake was van echtscheiding. In Mei 1881 riep hij zich zelf in het openbaar als profeet uit, die door Mahomed voorspeld was; hij predikte algemeene gelijkheid van wet en godsdienst, met goederengemeenschap van alle geloovigen en den dood aan allen, die zijn leer verwierpen. Evenals de meeste profeten werd hij door zijn eigen medeburgers beschuldigd, die hem krankzinnig verklaarden. Hij is groot en slank en draagt een zwarten baard. Hij leest en schrijft zeer moeijelijk, is het hoofd der plaatselijke orde van derwischen en heeft veel beleid aan den dag gelegd in het zamenhouden der met elkander in oneenigheid levende stammen. Het aantal zijner volgelingen wordt door kolonel Stewart op ongeveer 338,000 geschat.

De pers in het Oosten schijnt niet veel waarde te hechten aan de pretentiën van dezen gids en leidsman. Trouwens, van tijd tot tijd zijn er *Muhdi's* opgetreden, die een fanatiek gepeupel rondom zich vergaderden en niets dan jammer en ellende teweegbragten. Van daar dat Arabieren den naam *Muta Mâdhi* toekennen aan deze pretendenten. Men beweert dat de Sultan, Abdul Hamid, in de hoop leeft dat hij de gekozene zal zijn; en indien dit waar is, zal hij

weinig sympathie gevoelen met den Mahdi uit Tripoli. Hoe het zij, de verschijning van den "valschen profeet" in deze dagen, mag wel als een gewigtig teeken des tijds worden beschouwd. Het ergste is, dat het volk hem voor een wonderdoener houdt, en dat dus de overheid verpligt was de door hem gehouden bijeenkomsten uit elkaâr te jagen. Bij Sennaar bluftte hij te vergeefs, dat zijne manschappen tegenover de troepen van den onderkoning kogelvrij waren; want de kogels der Remmington-geweren sloegen geen acht op zijn tooverformules. Nu daalde zijn invloed echter in groote mate en voor geruimen tijd. In het voorjaar van 1882 evenwel trok hij, door strijdkrachten uit de wilde stammen der Shilloeks ondersteund, tegen de provincie Kordofan op, overviel in den nacht van 10 Januarij bij Gadir den generaal Yussuff-Pacha, tegenover wiens 12,000 man hij 40,000 in 't veld brengen kon, en vernietigde diens leger totaal; slechts 27 man ontkwamen. Daarmede was het lot van de provincie Kordofan beslist. De door 5000 man met 12 kanonnen verdedigde stad El Obeid werd ingesloten. Vervolgens vernietigde hij alle troepenafdeelingen, die op afgelegen militaire stations waren achtergelaten, bedreigde zelfs Chartoem, welke stad slechts door den breeden Nijl tegen hem beschermd wordt, en voert tegenwoordig heerschappij over Kordofan en het grootste gedeelte van Sennaar, terwijl de andere landen in aequatoriaal-Afrika tot aan het Albert Nyanzameer vermoedelijk geheel voor Egypte verloren zullen zijn. Het Egyptische Soedan, welks verovering Ismael-pacha zulke enorme sommen gekost heeft, valt daardoor in puin; het wordt overstroomd door eene menigte volksstammen, die door begeerte naar roof en door dweepzucht geprikkeld en voortgezweept worden. Geheele volksstammen, mannen, vrouwen en kinderen heeft de Mahdi onder zijne vlag weten te verzamelen en verwoest daarmede het land als een zwerm sprinkhanen. Zijn hoofddoel is Mekka, waar alleen zijne zending wettig bekrachtigd zal kunnen worden. Voor de Europeesche mogendheden levert deze man geen gevaar op, maar voor de uitbreiding van het Christendom in Midden-Afrika zal deze panislamitische beweging zeer hinderlijk kunnen worden.

HET LEGER DES HEILS IN ZWITSERLAND.

Het "Leger des Heils" vindt in Zwitserland geen aangename ontvangst. Te Neufchatel ontstond zulk een opschudding, dat voortaan de toegang tot de bijeenkomsten alleen door middel van kaarten vergund werd. Te Bienne en te Chaux-de-Fonds was het evenzoo. Een man, dien de politie in hechtenis nam, wegens het storen eener bijeenkomst, werd door het volk in vrijheid gesteld, en een En-

gelschman, die verdacht werd tot het "leger" te behooren, werd door de straten gejaagd en ernstig mishandeld. Te Genève, waar zoowel de vergaderingen als de optogten van het "leger" door benden aangevallen werden, weigerde het hoofd der politie de aangevallenen te beschermen. In den Grooten Raad, desondervraagd, antwoordde hij, dat hij geen enkelen gendarme zou zenden om lieden te helpen, die zoo dwaas waren, legertitels aan te nemen en beproefden bekeerlingen te maken door het spreken over bloed en slagen en vuur; deze verklaring werd door de meerderheid van den Raad luide toegejuicht. Eenige heeren hebben zich daar vereenigd om maarschalk (juffrouw) Booth te beschermen. Generaal Booth komt tegen den tegenstand van zijn werk, in een schrijven aan de *Daily News*, op. Te Genève zijn thans de bijeenkomsten des legers verboden.

Een aantal der meest geachte ingezetenen echter hebben bij den Kantonnalen Raad een protest ingediend tegen het besluit tot schorsing der door het "Verlossingsleger" belegde zamenkomsten. In bedoeld stuk wordt betoogd, dat het besluit in strijd is met de letter en den geest zoowel der kantonnale als der federale Constitutie; dat, wel is, waar de vergaderingen van het "leger" door twee of drie vreemdelingen belegd, maar dat de personen, die er aan deel namen, bijna uitsluitend Zwitsersche burgers waren, die onbetwisbaar het regt hadden om onverlet godsdienstige bijeenkomsten te houden.

"Kolonel" Clibborn, van het Verlossingsleger, heeft middelerwijl een onderhoud gehad met den Engelschen gezant te Bern, en volgens den Geneefschen berigtgever der *Times* zullen er waarschijnlijk stappen gedaan worden om het al of niet wettelijke van het schorsingsbesluit te doen uitmaken. De plakkaten, waarbij de vergaderingen werden aangekondigd, waren door de overheid goedgekeurd, en volgens den berigtgever meet deze met twee maten, daar de anarchisten, die tot hun zamenkomsten geen verlof hebben en ze evenwel houden, ongemoeid worden gelaten.

Te Genève schijnt men echter zoo sterk tegen de "Salvationists" ingenomen te zijn, dat men hun geen plaats wil geven in de vrije republiek, die socialisten, communisten, nihilisten, zonder aarzeling opneemt. Miss Booth en Miss Charlesworth werden uit het canton gedreven op zeer nietige gronden—gronden zoo nietig, dat het dagblad *Journal de Genève* er zeer over gestoord is en die verbanning een *Coup d'Etat* noemt.

"Ieder huis," zoo zegt het blad, "waar 'Salvationists' bijeenkomen, of verdacht worden bijeen te komen, wordt door soldaten bezet, die soms met geweld de woning binnendringen, of anders door de ruiten, of door sleutelgaten de inwoners bespieden. Zelfs huizen waar wereldsche liederen worden gezongen, worden

bespied, uit vreeze dat men onder zulke melodiën 'Salvation' liederen tracht in te voeren. Burgers van Genève dienen te verstaan dat zij niet meer meesters zijn in eigen huis, en dat de politie zich het regt aanmatigt om godsdienstoefeningen en gebeden in het heiligdom des huizes, vroeger als onschendbaar beschouwd, te verbieden. Fanatieke staatkunde schendt de constitutionele vrijheid in huis en in godsdienst. Nog nooit werden kinderen, vreemdelingen, jonge dochters, zoo behandeld als deze Engelsche dames; men meet haar met de maat, waarmeê schurken, vagebonden en slechte vrouwen worden gemeten."

De verontwaardiging over het gedrag van den kantonnalen en den stadsraad schijnt dus vrij algemeen en ook vrij sterk te zijn *zoowel in als buiten* Zwitserland. In Engeland althans is er slechts één gevoelen over deze verregaande openbaring van intolerantie in de negentiende eeuw.

Het "leger" bedreigt Holland met een bezoek, en de "*Heraut*"—orgaan van Ds Kuyper—is daarover zeer verontwaardigd. Als curiosioteiten halen wij de volgende zinsneden uit het jongste nommer van dat ultra-Calvinistische en niet zeer tolerante weekblad aan:—"Dat wij nogmaals over genoemd leger de pen opvatten, is niet hierom, dat wij zijne operatiën zoo belangwekkend achten, maar eenvoudig om er tegen te *waarschuwen*, daar het ons land met een inval bedreigt. Het berigt deed reeds in de dagbladen de ronde, dat het leger weldra te Vlissingen zal verschijnen, terwijl Ds. Huet te Goes van zijne sympathie voor Generaal Booth en zijn leger geen geheim maakt, en zelfs tracht deze *giftige* plant, op Engelschen bodem gewassen, op onzen grond over te planten. Wij schrijven dit ter neder in de volle bewustheid van de verantwoordelijkheid die wij daardoor op ons laden; en wij beweren dat onze Methodistisch gezinde broeders, welke de hulp van het leger des heils, tot bekeering van zondaren, wenschen, toonen *niet weten wat zij begeeren.* Wij kunnen namelijk niet aannemen dat zij zoover zouden afgeweken zijn van Gods Woord, dat zij, wetende wat 'het leger des heils' is, nogthans daaraan hun steun zouden willen verleenen.

Ons althans zijn de oogen voor het heilloos drijven van 'het leger" opengegaan. Terwijl wij te voren zijne operatiën eerst belangstellend, later schouderophalend gadesloegen, zijn wij thans er toe gekomen om *zijn drijven aan Satanischen invloed toe te schrijven* *, en wij zouden het een ramp achten voor het reeds zoo jammerlijk verdeelde volk van God in Nederland, als een nieuwe twistappel daaronder geworpen werd, waarvan ieder, als de eerste opwinding voorbij was, zou moeten zeggen, dat hij in Satans hof was gegroeid."

* Wij cursiveren.

De "*Heraut*" is schijnbaar op de hoogte van wat Satanisch is, en plaatst zich in den regterstoel om als regter in de godsdienstige wereld te oordeelen, te beoordeelen, en helaas! te dikwijls te veroordeelen.

Ook schijnt het dat de gemoederen in de wereldstad Parijs zeer bewogen zijn over het werk van het leger. Althans wij lezen het volgende in het bovengenoemde nommer van de "*Heraut.*"

"Nog willen wij in het voorbijgaan vermelden, dat het optreden van het leger te Parijs aanleiding gegeven heeft tot het schrijven van een roman door Alphonse Daudet, een van de gevierdste romanciers die Frankrijk bezit. Schoon de heer Daudet aan het schrijven van een anderen roman bezig was, heeft hij dien arbeid gestaakt om als aanklager op te treden van het leger des heils. Hij heeft namelijk daartoe *l' Evangeliste* geschreven, welke roman eerst als feuilleton in de *Figaro* en later als afzonderlijk boek is verschenen. In dit zijn jongste litterarisch product verhaalt Daudet, hoe een jong meisje van hare moeder en haren bruidegom wordt afgescheurd, om 'het leger des heils' te gaan volgen. Elise liet hare moeder aan haar eenzaamheid over; om de kleine Fanny en haar broertje, waarover zij de tweede moeder zou worden, bekommerde zij zich niet en werd aldus het slachtoffer van het fanatisme, dat de lieden van 'het leger des heils' haar hadden weten in te storten.

Het schijnt, dat deze schepping van Daudet op waarheid is gegrond. Daudet's oudste zoon, zoo verhaalt een Fransch blad, kreeg les in de Duitsche taal van eene reeds eenigszins bejaarde dame. Op zekeren dag bemerkte hij, dat zij weende, terwijl zij het werk van den knaap nazag. Op zijne vraag, verhaalde zij hem haar leed. Zij had een eenig kind, eene dochter, de steun van haren ouderdom. Door eene godsdienstige secte was het meisje overgehaald, om hare moeder te verlaten, om menschen te gaan bekeeren. Dit werd Daudet natuurlijk oververfeld; hij ging daarop onderzoek doen naar de dweepzieke secte, die de dochter van de moeder had vervreemd, en wist weldra dat het 'het leger des heils' was, dat godsdienstoefeningen op de quai Valmy hield. Daudet ging ze in persoon bijwonen, stelde zich met het 'leger' op de hoogte, en wat hij waarnam en te weten kwam schreef hij neder in zijn boek, dat een protest is tegen het Protestantsch Jezuïtisme, dat het leger des 'heils' vertegenwoordigt."

Doch genoeg. Onze lezers zullen weldra als ooggetuigen in staat zijn voor zichzelven te oordeelen; iets dat schrijver dezes ook hoopt te doen.

VEREENIGING TER BEVORDERING VAN STUDIE DER HERVORMINGS-GESCHIEDENIS.

Een aantal beoefenaars der geschiedenis en godgeleerdheid aan Duitsche en Zwitsersche Universiteiten hebben zich vereenigd tot een nieuwe "Vereeniging tot beoefening der Hervormingsgeschiedenis." Onder de meest bekende mannen, die hieraan deelnemen, behooren Prof. Kawerau van Maagdenburg, Kilde van Erlangen, Riggenbach van Bazel, archivaris Jacobs van Wernigerode, Köstlin van Halle, Nippold van Bern. In hun program geven zij als het doel der Vereeniging op "den Evangelischen broederzin (*Gemeingeist*) onder het Duitsche volk te verlevendigen door geschiedkundige opstellen en stukken over den Hervormingstijd in het licht te geven." Zij willen aan de Vereeniging den naam van "Lutherverein" geven, en stellen zich voor, in dit voorjaar te Maagdenburg eene algemeene vergadering te houden, waarop alles voor goed zal worden vastgesteld, teneinde bij het Lutherfeest (10 Nov. 1883) hun eerste geschrift in het licht te geven.

BIJBEL EN WETENSCHAP.

De Amsterdamsche *Standaard* is aansprakelijk voor het volgende:—

"*De Bijbel en de wetenschap.*—Het is bekend hoe nog niet lang geleden door deskundigen, zelfs door mannen als Huber en Blanchard werd aangenomen, dat Salomo slechts een heerschende dwaling had gedeeld, toen hij verklaarde, dat de mier in den zomer voorraad voor den winter vergadert. Dit doet geen mier, zei men, en natuurlijk was dat weer een wapen tegen de Schrift.

"De *Westminster Review*, zeker geen blad dat er naar streeft den Bijbel te verdedigen, wees hierop onlangs, en voegde er dit bij: 'De onderzoekingen der jongste wetenschap bevestigen soms op wonderlijke wijs de naauwkeurigheid van waarnemingen, gedaan in minder wetenschappelijke tijden, door mannen, die de natuur namen zooals zij haar vonden, en door geduldig gadeslaan geheimen konden ontraadselen, die nu alleen met al de hulpmiddelen der nieuwe wetenschap zijn te ontdekken. In onze eeuw van twijfel is het eenigszins opmerkelijk dat onder hen, die volgens de nieuwste onderzoekingen wijzen der oudheid waren, koning Salomo een eervolle plaats vindt.'

"Het blad wijst er dan op, hoe volgens de latere onderzoekingen van Moggridge de mieren werkelijk koren en andere zaden voor wintervoorraad opleggen. De waarnemingen van Dr. McCook bevestigen dit en toonen aan, dat de mieren voor een overvloedigen oogst zorgen, ja deze laatste geleerde beschouwt de mier blijkbaar als met nog veel meer omzigtigheid begaafd dan waarvan Salomo spreekt.

"Zou men nu Salomo gelooven?

"Van ds. Th. H. Nahuijs te Zeist,—zoo spreekt de redactie in een

volgend nommer—ontvangen we, naar aanleiding van het stukske over de mieren de volgende, zeer gewaardeerde mededeelingen:

"'Eene opmerking slechts, zoo schrijft ds. Nahuijs o.a. Na het lezen, zal misschien menig natuurkundige zeggen: 'De heer Moggridge moge zeggen wat hij wil, wij weten uit eigen ervaring, dat de mieren in den winter slapen, geene graankorrels verzamelen, en dat hunne bekjes onbekwaam zijn om graan te eten. Ik wenschte daarom bij het door u geschrevene te voegen, dat volgens de heeren Lespès en Moggridge, de mieren in het noorden van Europa 's winters slapen, maar niet in Italië, Griekenland en Palestina. In deze warme landen brengen ze den winter wakende door, hebben alsdan voedsel noodig en verzamelen dit in den zomer.'

"'Verder heeft de heer Lespès opgemerkt dat de mieren de graankorrels laten ontkiemen. De suiker, die zich dan ontwikkelt, is haar voedsel. Deze likken zij van de korrels af.

"'Een en ander kan men vinden in een uitnemend stuk over deze zaak in de *Revue des deux Mondes* van 15 October 1875.'

"We zeggen den geachten opmerker dank voor zijn welkome toelichting. Ook in het berigt der *Westminster Review* werd er van gesproken, dat de mieren hun eigen voedsel kweeken. We spraken er echter niet over, wijl 't niet toegelicht werd, gelijk hierboven geschiedt."

THE "MISSING LINK." (? ?)

Een *aapmeisje* wordt thans te Londen vertoond. Uit de beschrijving van dit kind, dat in het Westminstersche Aquarium aldaar is te zien, blijkt dat hier geen sprake is van een "monster", maar dat Krao een zeer goed uitziend, verstandig meisje is, van ongeveer 7 jaar. Het kind is gevonden in een bosch van Laos bij Siam, en naar Engeland gebragt door den Noorweger Karl Bock, die ook Siam en Achter-Indië heeft bereisd. Deze had een huisgezin van dit harige menschenras laten opvangen. De man stierf spoedig aan de cholera; de koning des lands wilde de vrouw niet laten uitvoeren, maar met het kind gelukte dat Inzonderheid de behaardheid van hoofd, aangezigt, schouders en armen enz. onderscheidt het kind van den gewonen mensch. Ook heeft het een staartachtig verlengsel (?) van de onderste ruggewervels. Krao spreekt reeds eenige woorden, en is verrukt over haar kleederen, sieraden, linten, enz.

Het wetenschappelijk tijdschrift "*Nature*" bevat eenige mededeelingen over dit meisje, die zeer interressant zijn. De schrijver heeft het kind gezien, en ontkent dat het blijken draagt van het zoogen. "missing link" (schakel tusschen mensch en dier) te zijn. Hij zegt "zij is ontegenzeggelijk een menschelijk wezen, omtrent 7 jaar oud, begaafd met een zekere mate van verstand, en in staat als een mensch te spreken.

Sedert hare aankomst te Londen, heeft zij verscheidene Engelsche woorden leeren kennen, die zij op intelligente wijze gebruikt, en niet maar als een papegaai napraat. Bijv. toen ik mijne horologie uit den zak haalde riep zij "c'ock, c'ock!" dat is "clock! clock!" Dit bewijst groote kracht van generalizatie, met een zeer zwak vermogen van uitspraak, en het schijnt of haar phonetisch systeem nog niet de *r* en de *l* bevat. Doch in elk geval gaat haar opvoeding goed vooruit, en zij heeft zich zoo naar haar nieuwe omstandigheden weten te schikken, dat de dreiging haar terug te zenden naar haar land genoegzaam is om haar te beteugelen. Ligchamelijk vertoont zij zekere eigenaardigheden die doen denken aan 't Mongoolsche ras. Het heele ligchaam is bedekt met zacht, zwart haar, omtrent een kwart duim lang, nergens echter zoo digt, als om de kleur der huid te bedekken, welke kleur olijvenbruin is. De neus is zeer kort en laag, de neusgaten breed, de wangen als zakken, waarin zij gelijk de aap haar voedsel stopt. De uitdrukking is verre van onaangenaam, en stellig niet zoo aapachtig als die der negritoes." De schrijver verklaart verder, dat het welbekend is aan de mannen der wetenschap, dat er harige menschen zijn in meer dan eene streek der wereld. Het Berlijnsche *Zeitschrift fur Ethnologie* gaf onlangs afteekeningen van verschillende individuen, en reizigers spreken er gedurig van. Kolonel Yule bijv. in zijn werk ("Mission to the Court of Ava") spreekt van een harige familie in de hoofdstad van Burma woonachtig.

Dat Krao een menschelijk wezen is en geen aap spreekt wel van zelf; en dat door het bestaan van aapachtige wezens in Achter Indië het Darwinisme, of liever, de evolutie-theorie, bijzonder veel gewonnen heeft kan teregt betwijfeld worden. Wij gelooven niet dat Darwin, leefde hij nog onder ons, groote waarde aan deze "ontdekking" zou hebben gehecht. 't Was reeds jaren bekend dat er zoogenaamde "aapmenschen" waren, en toch bewijst het bestaan van zulke wezens niet veel.

Wij vestigen nog de aandacht op twee nieuwe werken, die in Amerika werden uitgegeven; beiden afkomstig van Prof. Schaff.

1. A religious Encyclopaedia, or Dictionary of Biblical, Historical, Doctrinal, and Practical Theology. Based on the "Real Encyklopädie of Herzog, Plitt, and Hauck. Edited by Philip Schaff, D.D. Vol. I.

Het doel is in eenige deelen eene vertaling te geven van Herzog's welbekende Encyklopädie. De stukken zijn grootelijks verkort.

2. History of the Christian Church. By P. Schaff. New edition, thoroughly revised and enlarged. Vol. I. Apostolic Christianity.

Dit werk is eene verbeterde uitgave van de welbekende kerkgeschiedenis van den Amerikaanschen theoloog.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

MEI 1883.

Wat is Dynamiet?

Nu de kranten dag na dag melding maken van de wonderen welke het dynamiet in de Transvaal uitrigt meenen wij onzen lezers geen ondienst te doen met hun, aan de hand van een Nederlandschen schrijver, eens uit te leggen wat het dynamiet eigenlijk is.

In het jaar 1846 ontdekte de Zwitsersche scheikundige Schönbein, dat indien men watten of ongekaard katoen in sterk salpeterzuur dompelt, het de eigenschap verkrijgt van een zeer sterk ontplofbare stof te vormen, die zich op het oog niet van gewoon katoen onderscheidt, doch die op het gevoel iets ruwer is. Deze stof, die men den naam van schietkatoen gegeven heeft, verbrandt zoo snel, dat, indien men het op een laag gewoon buskruid plaatst en aansteekt, dit laatste niet verbrandt. Van het schietkatoen zelf is dan niets overgebleven. In water gedompeld, verliest het zijn vermogen om te ontploffen, maar het is weer volkomen bruikbaar, als men het in de lucht gedroogd heeft. Men zorgt hierbij echter, dat het niet in de zon geplaatst wordt, daar anders de verwarming, die hiervan het gevolg is, ontploffing kan te weeg brengen. Men schrijft ten minste hieraan toe de ontploffing, die in een patronenfabriek in het bosch van Vincennes in 1847 plaats gegrepen heeft.

De groote ontplofbaarheid van het schietkatoen, die zoo aanzienlijk is, dat een schok daartoe voldoende is, was de oorzaak, dat men reeds spoedig na zijne ontdekking er op bedacht was, te onderzoeken in hoeverre het bij het geschut

het buskruid zoude kunnen vervangen. Dit zou ook daarom een groot voordeel opleveren, omdat men hierbij slechts een vierde gedeelte van de kruidlading zoude noodig hebben. Doch juist de enorm snelle verbranding is hier een groot bezwaar. Bij kruid toch ontvlamt nooit de geheele massa tegelijk, doch geschiedt dit van laag tot laag, zoodat de gassen, die bij de verbranding ontstaan, en die de oorzaak zijn van het uitwerpen van den kogel, niet plotseling gevormd worden, maar achtereenvolgens, zoodat zij hun grootste kracht op den kogel uitoefenen, zonder dat de wanden van het wapen zelf beschadigd worden. Bij schietkatoen echter is de plotselinge gasvorming oorzaak, dat er groot gevaar is voor het uit elkander springen der geweren, zelfs van bronzen kanonnen. Proeven daaromtrent genomen, hebben doen zien, dat terwijl geweren met kruid geladen eerst na 30,000 schoten beschadigd worden, geweren met schietkatoen reeds na 500 schoten onbruikbaar geworden waren, onverminderd de gevallen, waar reeds bij de eerste schoten het geweer uit elkander sprong. Dit gebrek zoude nu wel te verhelpen zijn, indien men het geschut slechts zwaarder maakte, maar er is nog een tweede bezwaar aan het gebruik van schietkatoen verbonden. Het blijkt namelijk dat het zeer gemakkelijk ontleed wordt; zelfs op een volkomen droogе plaats bewaard en in vaten tegen de inwerking der lucht gevrijwaard, wordt het vochtig, gaat het tot een pap over en ontleedt het, welke ontleding dikwijls, vooral als het een weinig zamengeperst is, met een zoo groote warmte-ontwikkeling gepaard gaat, dat ontbranding er het gevolg van is. Dit is de oorzaak geweest van een geduchte ontploffing, die in 1848 in het kruidmagazijn du Bouchet heeft plaats gegrepen. Vier werklieden waren daar bezig 4000 lb. schietkatoen in vaatjes te pakken, toen plotseling het geheele magazijn in de lucht vloog zonder eenige bekende oorzaak. Muren van een el dikte werden verwoest, terwijl in den grond een gat geslagen werd van 200 vierkante ellen en vier ellen diepte. Bijna tweehonderd boomen waren ontworteld en vernield, terwijl de deelen van het gebouw verspreid lagen tot op driehonderd treden afstand, de lichtste gedeelten het verst af, de zwaarste digter bij. Hetzelfde was ook te Dartford in Engeland geschied, waarbij 24 menschen gedood waren. Om deze redenen heeft het schietkatoen tot nu toe het buskruid niet kunnen vervangen, hoewel het in vele opzigten daarboven

aanmerkelijke voordeelen bezit. Het is toch voor het transport over zee veel geschikter, daar het, indien het door het zeewater bevochtigd is geworden, slechts behoeft gedroogd te worden, om weer volkomen bruikbaar te zijn; het verontreinigt de wapenen niet, daar het volkomen verbrandt, en veroorzaakt in het minst geen rook. Om die laatste eigenschap heeft men in enkele Duitsche theaters bij voorstellingen van veldslagen wel eens van schietkatoen gebruik gemaakt, zoodat de zangers niet gedwongen waren, in een atmosfeer van kruiddamp te zingen. Door zamenpersing kan men het schietkatoen den vorm van patronen of van platte cilinders geven, welke laatste dan gewoonlijk een opening of een uitholling in het midden hebben, waarin men een slaghoedje met slagkwik plaatsen kan, dat door een lont wordt aangestoken. In dien vorm zoude het zeer geschikt zijn voor het maken van tunnels in bergen of het wegruimen van fundamenten van oude gebouwen, doch na de uitvinding van het dynamiet heeft men zich minder toegelegd op het verbeteren van de gebreken, zoodat het voor dergelijke doeleinden tegenwoordig nooit meer gebruikt wordt. Een belangrijke toepassing heeft het echter gevonden in de heelkunde. Gij kent toch zeker wel het collodion, dat als pleister gebruikt wordt. Dit is niets anders dan eene oplossing van schietkatoen in ether. Indien men die vloeistof op een wond giet, verdampt de ether, en blijft er een uiterst dun vliesje over, dat volkomen ondoordringbaar is voor water en zeer sterk kleeft. Bestrijkt men de randen van een wond met collodion, dan ziet men, dat als de ether verdampt is, de randen aan elkander verbonden zijn, een gevolg van de zamentrekking, die het collodion bij het droogen ondergaat. Deze zamentrekking is echter bij de photographie, waar het negatief, waarvan de afdrukken genomen worden op collodion gevormd worden, een groot bezwaar. Niet zoozeer is dit het geval bij gewone photographieën als wel bij die, waar verschijnselen aan den hemel gephotographeerd worden, zooals indertijd bij de overgangen van de planeet Venus langs de zonneschijf het geval was. Men gebruikt daar toch die photographieën, om den juisten stand van de planeet op ieder oogenblik te kunnnn uitmeten, en dan is de kleinste zamentrekking van de collodionhuid reeds een groot bezwaar.

Tegenwoordig kan men zelfs biljartballen, hemdenknoopen, borstspelden en dergelijke artikelen maken van een

mengsel van kamfer en schietkatoen, dat den naam draagt van kunstmatig ivoor. Verbeeld u echter de gewaarwording, als men een prachtige carambole in rook ziet verdwijnen door het werpen van een brandenden lucifer op het biljart. In korten tijd is de geheele biljartbal verdwenen. Ditzelfde verschijnsel kan men opmerken bij het witte of gekleurde nagemaakte bloedkoraal. Misschien is dit uw vrouw wel eens tot haar schrik overkomen. Al deze artikelen werden vroeger vervaardigd in een fabriek te New Jersey, in Amerika. Het zal u echter wel niet vreemd voorkomen, als ik u zeg, dat die fabriek voor eenige jaren totaal is verwoest geworden. Of zij weder opgebouwd is, durf ik u niet te zeggen.

Voordat ik van het schietkatoen afstap, wil ik u nog mededeelen, dat sommigen beweerd hebben, dat het door zijn aanzienlijk stikstofgehalte een uitnemend voedingsmiddel zoude zijn. Men beweerde er honden mede te hebben gevoed, doch voegde er tevens bij, dat men om de voedende werking van het schietkatoen te vermeerderen, een zekere hoeveelheid rijst er bij had toegediend.

Nog veel gemakkelijker ontplofbaar en dus nog veel gevaarlijker dan het schietkatoen, is de nitro-glycerine, een vloeistof die ontstaat, indien men sterk salpeterzuur vermengt met glycerine, het u bekende middel tegen winterhanden en wintervoeten. Reeds in 1847 ontdekt, leerde men eerst in 1854 hare eigenschappen als ontploffingsmiddel kennen, toen een Zweedsch ingenieur, Nobel, ontdekte dat door de explosie van een slaghoedje met slagkwik, dat in aanraking was met of zelfs slechts in de nabijheid was van de nitroglycerine, deze met groote kracht ontplofte. Hare vernielende werking is na dien tijd, helaas, duidelijk genoeg gebleken. In het jaar 1866 werd er met de stoomboot *European* in Amerika ingevoerd een lading van 60 kisten met een olieachtige stof gevuld, die men den naam gegeven had van glonoïn-oil, een tot nu toe daar onbekend product. Toen de werklieden begonnen, deze kisten te ontladen, volgde onmiddellijk eene vreeselijke ontploffing, waarbij de geheele stoomboot in de lucht vloog, en zestig menschen gedood werden. Eenige dagen later werden in San-Francisco een twintigtal voorbijgangers gedood door een ontploffing van diezelfde stof in een der drukste straten van die stad. Vandaar, dat het Amerikaansche gouvernement het vervoer dier stof, die niets anders dan nitro-

glycerine bleek te zijn, verbood op wagens, schepen, stoombooten en treinen, bestemd voor het vervoer van reizigers, op straffe van vijfduizend dollars, zoo geene persoonlijke ongelukken het gevolg van dat vervoer waren, en op straffe van minstens tien jaren gevangenis, indien er menschen als slachtoffers eener door het vervoer veroorzaakte ontploffing gevallen waren. Nadat zich groote ontploffingen in Engeland, Zweden en België herhaald hadden, verboden ook die gouvernementen het gebruik en het vervoer dezer stof.

Ook u ligt zeker nog de vreeselijke ramp te Bremerhaven versch in het geheugen. Gij zult u dan nog wel herinneren, hoe in December van het jaar 1875 het stoomschip *Moezel*, op het punt zijnde naar New-York te vertrekken, verbrijzeld werd. Op het oogenblik, dat de boot zou afvaren, kwam er nog een wagen, met kisten beladen, die als bagage ingeschreven waren, aanrijden. Daar de tijd van vertrek reeds daar was, werden die kisten in vliegende haast wat ruwer dan gewoonlijk neergezet, en de hierdoor ontstane schok was de oorzaak, dat eene ontploffing plaats greep, waardoor de stoomboot vernield, een zestigtal menschen en een groot aantal paarden gedood werden. Had de ontploffing toen niet plaats gegrepen, dan ware het een paar dagen later in volle zee geschied, daar in een der kisten een uurwerk geplaatst was, dat op een bepaald oogenblik een slaghoedje met slagkwik zou doen ontploffen, die de nitroglycerine zoude hebben aangetast.

De nitroglycerine is een reukeloos, en, wanneer zij uit zuivere glycerine vervaardigd is, ook kleurloos vocht dat op de tong eerst een zoetachtigen en daarna een brandenden smaak veroorzaakt. Het vocht ontploft ook zonder schok, indien het tot 180° Celsius verhit wordt. Zij, die zich met de bereiding dier stof bezig houden, of veel daarmeê in aanraking komen, ondervinden in het begin de schadelijke gevolgen er van op hun gestel. Het veroorzaakt zware hoofdpijn, misselijkheid, duizelingen. Bij groote koude wordt zij langzamerhand vast in den vorm van kristallen. Bij de verbranding levert de nitroglycerine eene verbazende hoeveelheid gas. Terwijl een deel buskruid een massa aan gas levert van 800 deelen, is dit bij nitroglycerine ruim 10,000 deelen. Haar ontploffend vermogen is dus 13maal zoo groot als dat van buskruid. Evenmin als schietkatoen is zij geschikt voor vuurwapens, terwijl hare veel grootere gevoeligheid voor schokken haar, zooals wij reeds boven

opmerkten, nog heel wat gevaarlijker maakt in het gebruik. Hoe voortreffelijk zij dus moge wezen bij het boren van tunnels, enz., zoude zij toch om het enorme gevaar voor ontploffing slechts met schroom en hoogst zelden gebruikt worden, nog daargelaten de moeilijkheid, om het vocht te brengen op de plaats waar men het noodig heeft, waar de verschillende regeringen, en dat wel te regt, het vervoer over haar gebied beletten. Doch dezelfde ingenieur Nobel, die het monster ontketend heeft, heeft ook het middel gevonden, om het te temmen en aan banden te leggen, en zijn kracht te bewaren tot op het oogenblik, waarop het menschelijk vernuft zijne vernielende werking ten zijnen nutte zal weten aan te wenden. Als nitroglycerine is het uit de industrie verdwenen, OM ALS DYNAMIET WEDER TE VERRIJZEN.

Nobel begreep, dat het gevaarlijke der nitroglycerine in hare vloeibaarheid gelegen was, daar iedere schok, aan eenig deel der vloeistof medegedeeld, zich dadelijk door het geheele vocht voortplant door de groote bewegelijkheid, die aan de deelen eener vloeistof eigen is. Vandaar dat hij op het denkbeeld kwam, om het vocht te doen opzuigen door een op roodachtig zand gelijkend poeder, dat bij Oberlohe in Hannover gevonden wordt en dat bestaat uit zeer kleine schelpjes van lagere dieren, die thans niet meer voorkomen. Niet alle schelpjes zijn tot dat opzuigen even geschikt, de beste opzuigers zijn lange pijpvormige schelpjes. Dit poeder draagt den naam van kiezelguhr en heeft zijn roodachtige kleur te danken aan een weinig ijzeroxyde dat het bevat. Het komt er vooral op aan, dat het kiezelguhr niet vermengd is met kwarts, of dat er niet te veel gebroken schelpen tusschen zijn. In dit geval toch houdt het niet alle nitroglycerine, die er in opgezogen is, vast, en zal dus het dynamiet (zoo toch noemt men de in kiezelguhr opgezogen nitroglycerine) er uit zakken. Het dynamiet is een kneedbare massa, die veel overeenkomst heeft met amandelpers, doch met een eenigszins rooskleurige tint. Het komt gewoonlijk in den handel voor in den vorm van cylinders, lang ongeveer 6 en dik ongeveer 2·5 centimeters, gepakt in stevig perkamentpapier. Het bevriest bij 6° Celsius, en is dan niet meer zoo sterk. Men kan bevroren dynamiet dadelijk herkennen aan de witte kleuren die het gekregen heeft. Het ontdooien geschiedt gewoonlijk in een kistje met houtzaagsel of in den zak. Gevaarlijk is het, het op den kachel te ontdooien .Vele

ongelukken zijn daar reeds het gevolg van geweest. Men moet zich zeer in acht nemen, om het dynamiet met de bloote handen aan te vatten, daar het, indien men kleine wondjes aan de handen heeft, bloedvergifting veroorzaakt. Dit is een kwaal, waaraan vele werklieden, die zich met de bewerking en het gebruik van dynamiet bezig houden, lijden. In weeken toestand kan het zonder gevaar gesneden worden. Het gevaarlijkst is het in den overgangstoestand tusschen bevroren en ontdooid zijn. Vandaar dat de meeste ongelukken in dynamietfabrieken plaats grijpen in het voor- en najaar.

Het groote voordeel van het dynamiet boven de nitroglycerine is, dat het niet, zooals nitroglycerine, onder den invloed van schokken ontploft. Men heeft, om dit aan te toonen, een kist met 75 pond dynamiet van een hoogte van 20 voet afgeworpen en doen neerkomen op een grond, dien men met groote steenen overdekt had. Niettegenstaande de kist verbrijzeld was, is het dynamiet niet ontploft. Bij de doorboring van den St. Gothard heeft men meer dan 1,500,000 lbs. dynamiet gebruikt, die daarheen gebragt zijn uit de fabriek van Isleten in Zwitserland, over een slechten weg, nu eens steil naar boven gaande, dan weêr met een sterke helling dalende, zoodat de kisten aan de hevigste schokken waren blootgesteld; en toch heeft bij dat vervoer nooit eenige ontploffing plaats gegrepen. De spoorwegmaatschappijen, die nog steeds huiverig zijn dynamiet te vervoeren, kunnen dit dus zonder vrees doen. Men kan het, als het niet opgestopt, maar los over den grond verspreid is, zonder gevaar aansteken; het brandt dan rustig door even als houtzaagsel.

Het dynamiet ontploft alleen door den schok van een slaghoedje gevuld met slagkwik, dat men ontsteekt door een lont of door een electrische vonk. Bevroren dynamiet ontploft zelfs dan nog niet, en moet ontstoken worden door een patroon met schietkatoen en nitroglycerine, waarop een slagkwikhoedje geplaatst wordt. Het zal u na het voorgaande duidelijk zijn, dat die patronen allervreeselijkst gevaarlijk zijn. Daar, zooals ik zeide, het dynamiet in den overgangstoestand het gevaarlijkst is, moet de temperatuur der magazijnen, waar het bewaard wordt, niet onder de 10 graden C. zijn afgekoeld. Er bestaan thans veertien dynamiet-fabrieken, waarvan die te Hamburg en te Keulen de grootste zijn. Gemiddeld wordt er jaarlijks tien millioen pond vervaardigd.

Gij zult nu, waarde vriend, nog wel iets naders willen weten van de toepassingen van het dynamiet in de industrie, opdat het u blijke, dat deze stof van groot practisch nut is en hare uitvinding veeleer een groote zegen dan een vloek mag genoemd worden.

In de eerste plaats wijs ik u op de doorboring van den Sint-Gothard, waarbij zooals ik reeds opmerkte 1,500,000 lbs. dynamiet gebruikt werden. Door middel van zamengeperste lucht werd een zuiger, waaraan zes zware stalen staven bevestigd waren, 600 malen in de minuut heen en weer bewogen, zoodat er tegelijk zes gaten in de rots gestooten werden. Op deze wijze werden in den tijd van 3 tot 4 uren 15 tot 20 gaten geboord. In ieder van die mijngaten werd 3 lbs. dynamiet gebragt, verdeeld in kleine pakjes; verder werd de ruimte aangevuld met klei en met houten stampers opgestopt. In het dynamiet werden tevens slagkwikpatronen geplaatst, eindigend in een lont, die lang genoeg brandde, dat de werklieden den tijd hadden zich tot op 150 tot 200 treden te verwijderen, eer de ontploffing volgde. Voor dat de werklieden naar de plaats der ontploffing terugkeerden, om het gevallen puin op te ruimen werd een luchtmassa aangevoerd, om de schadelijke stikstofhoudende gassen, die bij de ontsteking van het dynamiet ontstaan waren, te verwijderen.

Alvorens men nieuwe boorgaten ging maken was het noodzakelijk zich te vergewissen, dat alle dynamietpatronen inderdaad afgegaan waren. Was dat niet het geval, dan bestond de mogelijkheid, dat bij het boren van de volgende gaten door den schok der boormachine tegen de rots een ontploffing volgde, waarop des te meer kans was, als het dynamiet van eenigszins mindere qualiteit was, en nitroglycerine vrij liet. Het veronachtzamen van dezen den werklieden voorgeschreven maatregel heeft een enkele maal aan eenige werklieden het leven gekost. Om u een denkbeeld te geven van de grootere geschiktheid van het dynamiet boven het buskruid voor het doorboren van bergen, deel ik u nog mede, dat bij de doorboring van den Mont-Cénis, welke uit vrij wat zachtere gesteenten bestond dan de Sint-Gothard, op iedere vierkante el tien gaten moesten geboord worden, terwijl bij den Sint-Gothard op dezelfde oppervlakte slechts drie of hoogstens vier gaten behoefden te worden geboord.

Een in mijn oog nog grootschere toepassing heeft het

dynamiet gevonden bij het opruimen der blinde klip van Hell-Gate, die den toegang tot de haven van New-York belemmerde, en die de schepen, uit Europa komende, dwong een omweg van 48 mijlen te maken. Deze klip was reeds in 1848, doch met weinig succes, aangetast, toen het Amerikaansche gouvernement in 1868 generaal Newton belastte, ze op te ruimen. Deze vatte het stoute plan op de geheele rots in eens te doen springen. Daartoe boorde hij in de rots 10 gaanderijen, die met elkander door dwarsgangen op verschillende hoogten in gemeenschap stonden. Ieder dier gaanderijen was 80 el lang, zeven el breed en vijf el hoog. Dit boren geschiedde door boormachines op dezelfde wijze als bij den Sint-Gothard. Een aantal van 2260 el was op die wijze uitgegraven. Nadat alzoo de geheele rots ondermijnd was, boorde men nog tusschen die gaanderijen 5000 gaten van ruim een el lengte, welke opgevuld werden met 35,000 lb. dynamiet en 70,000 lb. andere ontploffingsmiddelen. Na acht jaren van onafgebroken arbeid was men gereed om de rots te doen springen; daartoe werden de verschillende gaanderijen door metaaldraden verbonden tot een gezamenlijke lengte van 40 mijlen, en in verband met een electrische batterij gebragt.

Alle voorzorgsmaatregelen werden genomen, dat noch schepen, noch menschen in de nabijheid konden komen. Ten 2 ure 48 minuten en 30 seconden drukt het tweejarig dochtertje van generaal Newton op een knop, waardoor de electrische batterij gesloten wordt, en binnen 3 sec. dreunt de grond, ziet men een waterberg 40 voet omhoog stijgen, en de rots is bezweken. Ligt er niet poëzie in een dergelijk vieren van de honderdjarige onafhankelijkheid van de groote, vrije, Amerikaansche Republiek? Hoewel de scheepvaart nu reeds door het kanaal kan plaats grijpen, zullen er nog eenige jaren moeten verloopen, eer de geheele rots uitgebaggerd is. De kosten daarvoor zijn begroot op 25 millioen dollars (ruim 5 millioen pond), terwijl het springen van de rots zelf 2 millioen pond gekost heeft.

Waar zou ik eindigen, indien ik u alles zoude opsommen, wat door de hulp van het dynamiet verrigt is? Het opruimen van gezonken schepen, het verdiepen van havens, het losmaken van schepen uit het ijs, het slagten van vee in de groote slagthuizen van Islington in London door een lading dynamiet, voor het voorhoofd geplaatst, het uithalen van wortels van boomen, het doen springen van oude

kanonnen, het vangen van groote visschen door onder water. dynamietpatronen te doen springen, ziedaar slechts enkele grepen uit het ruime veld van de toepassingen van het dynamiet.

Voor het verwijderen van het ijs uit de rivieren acht ik het buskruid echter geschikter dan het dynamiet, omdat dit meer plaatselijk werkt; wel zal het in het ijs een gat boren van een zekere uitgestrektheid, maar het zal het ijs niet over een zoo groote uitgestrektheid scheuren als het buskruid. Bij het dynamiet is echter de noodzakelijkheid om het droog te houden minder groot.

De Roos van Kimberley

DOOR

THEOD. M. TROMP.

HOOFDSTUK IX.

Niemand in geheel Kimberley verheugde zich meer over het eindigen van den storm dan Patrick. Niemand trouwens ook was hij ongelegener gekomen dan juist hem. De grootste slag, dien hij misschien ooit in zijn leven zou slaan, was eindelijk geheel voorbereid en wachtte slechts op de uitvoering. Een paar der diamanten, die aan Michael hadden toebehoord, zou men in de jasvoering van Tom Farson vinden, en daar deze den schijn buitendien toch reeds geheel tegen zich had, viel er niet aan het welslagen van de list te twijfelen. Zoo zou Patrick dus van een gehaten vijand worden ontslagen, Maggy tot vrouw krijgen, het land daarna zoo spoedig mogelijk verlaten en dan, van uit een veiligen schuilhoek en in het bezit van Michael's diamanten, welke hij den ouden man wel weer afhandig zou weten te maken, de papieren in zake *Derby's Claim* inzenden, die dan zijn anderen vijand, Barnhurst, waarschijnlijk voor een jaar of tien achter slot en grendel zouden brengen. In plaats van een armen, algemeen verafschuwden duivelstoejager, zou hij dus weldra, ver van hier, aan de zijde van de vurig begeerde Maggy, een rijk en aanzienlijk man zijn, die niet

meer elk oogenblik voor zijn veiligheid behoefde te vreezen en slechts voor zijn plezier te leven had. O, het plan was kostelijk overdacht!

Eén zaak slechts vervulde hem met onrust en angst, en dit was de mogelijkheid, dat Tom, die door den storm zoolang achtereen in gezelschap van zijn jas had moeten zijn, den toeleg zou hebben ontdekt. Doch die vrees was kinderachtig! Nu naar Michael, en dan naar de politie!

Patrick greep zijn hoed en stok, onderzocht—wat hij altijd deed vóór hij uitging—het slot van zijn ijzeren kist en wilde, toen hij deze behoorlijk gesloten vond en zich had overtuigd, dat de sleutel in zijn borstzak stak, de deur van zijn hut openen, toen deze vanzelf terugweek en Barnhurst binnentrad.

"Goeden morgen, een oogenblikje asjeblieft."

Patrick ontstelde en antwoordde gejaagd:

"Neem mij niet kwalijk, ik heb zaken en weinig tijd."

Barnhurst wierp een snellen, onderzoekenden blik door het vertrek en op Patrick's kleeding. Toen wees hij op een groot gat in zijn wollen hemd en zeide:

"Kijk, dat heb ik zooëven met mijn pijp gedaan; heb je niet iets anders voor me om aan te trekken?"

"Wel zeker," antwoordde Patrick, door deze vraag gerustgesteld omtrent het doel van Barnhurst's bezoek en tegelijk verwonderd over den ongewoon vriendschappelijken toon, waarop die gedaan was. "Hier heb je wat," vervolgde hij, uit een ruwe kast eenige boezeroenen voor den dag halende.

In een oogwenk had Barnhurst den geheelen inhoud van de kast overzien, en met moeite onderdrukte hij een vloek, toen hij uit de vele oude vodden, die er in lagen opgestapeld, een punt zag steken van een bont hemd, dat hetzelfde patroon had als de bewuste lap, dien hij dezen morgen eindelijk van zijn hand had afgewikkeld.

Hij had zich dus niet vergist. Hij woelde in den ouden hoop, zoodat het bonte hemd bovenkwam. Ook zag hij nu, dat er werkelijk een stuk aan gemist werd.

"Hier heb je wat," zei Patrick, en de gierige schelm gaf zijn vriend het gescheurde kleedingstuk.

"Dank je," zei deze en begon 't oogenblikkelijk aan te trekken, waarna hij zijn jas toeknoopte, om 't zoodoende dadelijk geheel te bedekken.

"Nu nog een andere vraag, Patrick."

"Ja, maar ik heb mijn tijd hoognoodig," antwoordde de Ier, zich weder ongerust makende.

Barnhurst knipoogde en zeide vertrouwelijk:

"Er is een zaakje te doen."

"Ja?"

"Een paar dagen geleden, heeft een onnoozele stumpert mij verzocht, hem raad te geven bij den aankoop van een flinken steen, en ikzelf heb er geen meer in voorraad. Heb jij er nog? De helft van de winst is voor jou en de zaak kan nog heden haar beslag krijgen."

Patrick's oogen glinsterden, doch gewoon Barnhurst te wantrouwen, draalde hij met zijn antwoord.

"Kom, de Kaffers zijn den laatsten tijd weder zoo brutaal aan 't stelen geweest! Je hebt er wel een paar om uit te kiezen, en twintig pond voor ons ieder is gemakkelijk opgestoken."

Nog bedacht Patrick zich een wijle, doch zijn hebzucht overwon zijn voorzichtigheid, en weldra had hij uit de ijzeren kist, wier geheimen Barnhurst toch niet geheel onbekend waren, een doos opgedoken, die zeker een vijftig grootere en kleinere diamanten, waaronder enkele van zuiver water en groote waarde, bevatte. Een blad grauw papier nemende, strooide Patrick de steenen daarop uit en woelde met een ijver en genot, die hem Tom een oogenblik geheel deden vergeten, in den kostbaren voorraad.

Barnhurst's gelaat drukte, hoewel nauw merkbaar, teleurstelling uit. Hij had nu het geheele spel doorzien, maar, zijn afvailigen bondgenoot door en door kennende, er op gerekend, dat deze de vier steenen niet tegelijk in zijn speculatie zou durven steken, en er uit hebzucht althans een achterhouden. Hij had de beide laatste diamanten van Old Michael gezien—en goed bezien, daar hij aanvankelijk voornemens geweest was er zelf een kansje op te wagen—en zou ze met de geoefendheid, die een diamantenhandelaar al spoedig verkrijgt, uit honderde andere terugkennen. Zou hij zich nu misschien vergist hebben, en zou Patrick, die er zelfs niet toe komen kon een kleedingstuk weg te werpen, dat tot de ontdekking van zijn schelmstuk kon leiden, toch al de steenen tegelijk op het spel hebben gezet?

"Neen," zeide hij eindelijk misnoegd, "ze zijn wel goed, maar ik moet nog betere hebben. De kerel zal er misschien wel een van dit kaliber koopen, maar ik ben overtuigd, dat ik hem een duurderen kan aansmeren en onze winst daardoor

verdubbelen. Maar weet je wat," vervolgde hij, terwijl hij scheen te willen vertrekken, "ik zal even bij Richards aanloopen; die zal me mogelijk beter kunnen helpen."

Patrick maakte een gebaar als om hem terug te houden, en zeide, na een oogenblik te hebben nagedacht:

"Wacht even, ik heb er nog een liggen, die je misschien bevallen zal."

Barnhurst's gelaat helderde op. Patrick was in zijn macht!

"Hier is hij," hernam de Ier, weder van zijn kist terugkeerende en, zijn kameraad scherp en onrustig aanziende, vroeg hij:

"Hoe vindt je hem?"

"Waarom heb je me dien niet eerder getoond?" antwoordde Barnhurst ongeduldig en zonder zijn vreugde te verraden. "Dit is juist wat ik hebben moet. Over een half uur breng ik den vent hier. Hij is met een paar vrienden in het Queenshotel gelogeerd en wou zoo spoedig mogelijk de stad weer uit."

"Des te veiliger voor ons, dan zijn we ook in eens buiten schot. Ik zal dan, in 's duivelsnaam, maar even wachten, tot je met die lui terug bent."

"In orde!" antwoordde Barnhurst, en een minuut later op weg, niet naar het Queenshotel, maar naar een blijkbaar eerst kortelings opgeslagen tent in het nieuwe kamp, grinnikte hij van voldoening over zulk een onverwachten voorspoed. "De ezel!" sprak hij in zichzelven, "'t is maar goed, dat ik van hem afraak. Hij zou me waarachtig in ongelegenheid kunnen brengen. Als ik de Derby-stukken uit zijn vingers heb—en dat zal thans wel gemakkelijk genoeg gaan—laat ik hem, met een schop onder zijn rug, schieten."

Hier had hij het doel van zijn tocht bereikt.

"Morgen, heeren," zeide hij vroolijk, terwijl hij zich bukte om de tent binnen te treden.

"Haha, mister Barnhurst! Ga zitten. Een morgendrank? Wat zal 't zijn? Soda en brandy?"

"Brandy en soda dan, als 't moet, maar staande!"

Een der beide heeren, aan wien zeer duidelijk de wijze zichtbaar was, waarop hij zich de gedwongen gevangenschap gedurende den storm had weten te veraangenamen, stond geeuwend van zijn veldbed op en bereidde met veel vaardigheid den gevraagden drank.

"Op onze compagnieschap, oude!" riep hij toen, zijn reisbeker tegen het glas van Barnhurst aanstootende.

"Hei wat, niet zoo hard! Wij zijn niet de eenigen in Kimberley, die ooren hebben. Houp! daar gaan jelui, maar komt nu als de drommel meê!"

"Is er zoo'n haast bij?"

"Ja, toe gauw wat! Er is vijf pond voor elk van jelui te verdienen. Je zijt heden in mijn dienst."

"Leg ons dat eens uit!"

"Ja later, maar haast je dan toch!"

"En wat moeten we doen? Zweren, dreigen, smeeken, liegen of wat anders?"

"Dat zal ik je onderweg vertellen."

En toen 't edel drietal onderweg was, begon Barnhurst, als regisseur, de rolverdeeling.

"Ik ga een diamant koopen."

"En wij zeggen, dat ie te duur is?"

"Neen, jelui houdt je onnoozel. Jij zijt een doortrekkend reiziger, die, uit Transvaal komende, eerstdaags weder naar Engeland vertrekt, en Lorns is je vriend."

"Ons beroep?"

"Wat je wilt."

"Dan maar vroolijke jongelui, die vooruitzichten opzoeken," opperde Lorns, die een grappenmaker was.

"Maar zeg," viel Barnharst in, "jelui kent Patrick immers nog niet?"

"Patrick, wie is dat?"

"Neen, neen, dan is 't goed! Dat kon je trouwens ook moeilijk weten."

"En als 't werk straks afgeloopen is?"

"Dan ga je eenvoudig, tot wederopzeggens toe, van je renten leven."

"Die er niet zijn!"....

"Die ik je geven zal. Van af het oogenblik, dat ons bezoek is afgeloopen, leef je hier op mijn kosten als volmaakte *gentlemen*, doet in dien tusschentijd niets, dat ons een van allen compromitteeren kan, en blijft in je rol."

"Waarom?"

"Dat zal ik je wel zeggen, als 't tijd is!" antwoordde Barnhurst ongeduldig. "Voor 't oogenblik heb je slechts ja of neen te zeggen."

"Dan natuurlijk ja!"

Toen de klok op het marktplein halftien sloeg, had Barnhurst, ten overstaan van twee getuigen, *gentlemen* uit Glasgow, die een plezierreisje door Zuid-Afrika maakten, den

steen gekocht, waarvan velen zouden kunnen getuigen, dat hij tot de gelukkige vondsten en de later gestolen diamanten van Old Michael behoorde, en had Patrick, ten overstaan dierzelfde getuigen en van nog een paar delvers, die den Ier iets ten verkoop waren komen aanbieden, op de aardigheid van Barnhurst, dat hij dien morgen een wollen hemd met het prachtig patroon van dikke roode strepen, door even dikke groene gekruist, van Patrick had moeten afbedelen, geantwoord :

"Ja, heeren, zoo kleedt men zijn vrienden nu, ten koste van zichzelven, aan!"

Een opmerking, welke Barnhurst met een vroolijkheid, die Patrick in verrukking had gebracht, niet alleen ten volle en met nadruk beaamd, maar zelfs tot driemaal toe tegen de omstanders herhaald had.

X.

Toen Patrick den voordeeligen verkoop gesloten had en hij de zeshonderd blinkende *sovereigns*, na ze eerst verscheiden malen met onbeschrijfelijk welgevallen overgeteld en in zijn hand gewogen te hebben, eindelijk veilig in zijn kist had opgeborgen, bij zichzelf opmerkende, dat dit gelukje een goed voorteeken moest zijn, begaf hij zich in allerijl naar Old Michael.

Deze, indachtig aan de afspraak, steeds bij de hand te zijn, had zich de laatste dagen niet uit den onmiddellijken omtrek van zijn hut verwijderd. Driftig opstaande en met een schuwen blik naar de zijde van de kombuis, waarin Maggy bezig was voor het eten te zorgen, kwam hij Patrick haastig tegemoet.

"Nieuws?" vroeg hij.

"Ja, alles is in orde. Den middag, dat de storm opstak, heb ik Tom gesproken en hij bood mij een paar steenen ten verkoop, die naar de beschrijving juist dezelfde arme dingetjes zijn, die ze jou hebben ontstolen."

"O, God!" riep de oude man smartelijk. "Dus is er dan niet meer aan te twijfelen!"

Patrick slaakte een diepen zucht en hernam op meewarigen toon:

"Neen, er is niet meer aan te twijfelen. Helaas, ik had me niet vergist!"

"En wat zullen wij nu moeten doen?"

"Hem aangeven, en dat wel dadelijk!"

"En dan?"

"Dan zeg ik tegen den rechter: Mylord, zeg ik, Uw Lordschap heeft gehoord van mijn vriend Michael Dannell en van de booze daad, die men aan zijn diamanten heeft gedaan. Welnu, Mylord, de volbrenger van die snoode handeling is Michael's schoonzoon, ik wil zeggen, Tom Farson. Die heeft op een avond om de hut van mijn ongelukkigen vriend rondgeslopen en afgeluisterd waar de steenen te vinden waren; diezelfde man, Mylord, heeft, toen zijn slecht geweten hem overlast begon te doen, aan de dochter van mijn ongelukkigen vriend gezegd, dat hij haar niet trouwen kon, om allerlei redenen, en hij is verbleekt en ganschelijk ontdaan, toen hij later in de tegenwoordigheid van dezen ongelukkigen man was en hem naar het huwelijk werd gevraagd, en dezelfde Tom Farson, Mylord, heeft, toen hij dronken was en in de *Jolly Diggers* vrij liet tappen, ten aanhooren van anderen gezegd, alsdat hij—en hij is arm, Mylord,—het beter betalen kon, dan men dacht, en onderzoek zijn hut nu maar, Mylord, en Uw Lordschap zal de steenen vinden, waarvan hij tegen mijzelf hèeft gezegd, alsdat hij ze verkoopen zou! Zie je, Michael," vervolgde Patrick, toen hij weder wat op adem gekomen was, "zoo zeggen wij tegen Zijn Lordschap en Tom is ontdekt!"

Old Michael kermde. Hij dacht aan zijn dochter.

"En dan hebt jij je steenen terug en verkoopt ze...... geeft ze aan mij om te verkoopen, want ik heb er verstand van, en dan ben je rijk, Michael."

Deze laatste woorden misten hun uitwerking niet.

"Ja, ja, Patrick, laten wij dan maar dadelijk naar Zijn Lordschap gaan," zeide Michael gejaagd en, vreezende, zijn dochter nog te zullen zien, vóór hij zijn aanklacht ging inbrengen, vatte hij zijn metgezel bij den arm en trok hem snel met zich voort.

— — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — —

Toen Michael, Patrick en een vijftal politie-agenten een paar uren daarna opweg waren naar New-Rush, was Tom nog geheel onbewust van het gevaar, dat hem boven het hoofd hing, en arbeidde hij zelfs met meer lust en ijver dan anders.

Tom's *claim* bestond, als die van de meeste onvermogende delvers, slechts uit een gedeelte van een gewoon formaat

claim en had zich langen tijd onderscheiden door zijn geringe opbrengsten. De laatste veertien dagen echter hadden hierin verandering gebracht, en Tom, weder hoop vattende, had van zijn voornemen, de ondankbare bezitting van de hand te doen, voorloopig afgezien. Hij gevoelde zich gelukkig als nooit te voren. Zijn huwelijk met Maggy zou weldra voltrokken worden. Bill bleek dagelijks meer met die verbintenis ingenomen, en de winsten, die zijn *claim*, nadat hij op het punt stond er zijn laatste goudstuk aan op te offeren, eindelijk begon af te werpen, stelden hem nu reeds in staat zich, indien noodig, een goede plaats in Transvaal te koopen en zich de eerste benoodigdheden voor het beginnen van die nieuwe levenswijze aan te schaffen. Dus stond hij dan op 't punt, al zijn wenschen vervuld te zien en, na zoovele jaren van een geduldig gedragen tegenspoed, eindelijk betere dagen voor zich te zien aanbreken.

"Hallo, *boys*, slaat er maar op in! Kijken alleen helpt niet, daar krijg je de stukken den grond niet mede uit! Zie, zoo hoort het!" en de houweel uit de handen van een zijner beide Kaffers rukkende, hief hij het hoog op en liet het daarna neerkomen met een kracht, die de brokken steen en grond als vonken uit alkaar deed spatten.

"Een mooie dag, buurman!" vervolgde hij toen tegen een reeds stokouden man, wiens kleine bezitting aan de zijne grensde en die de weinige levensdagen, welke hem nog gegund waren, bleef besteden aan het hardnekkig en overmoeid najagen van de onwillige fortuin.

"Als er maar wat gevonden wordt!" was het korzelig antwoord.

Niet de vroolijke zonneschijn en de verkwikkende adem van een frissche koelte maakten voor Tom's buurman een mooien dag; de vondsten alleen konden beslissen wat in deze fraai of leelijk was!

Met een gevoel van oprecht medelijden zag Tom het aan, hoe de grijsaard, badende in het zweet en hijgende en amechtig van het bukken, met bevende handen zelf de zandbrokken in zijn mand stapelde en de kostbare stukken, als zij door een gehuurden helper langs het ijzerdraadtouw naar den kuilrand geheschen werden, onrustig en wantrouwend nakeek. Onwillekeurig en zonder er de vergunning voor te vragen, leende hij den oude nu en dan zijn krachtigen steun in het beuren van de zware mand.

"Hoera!" dreunde het eensklaps door de mijn en Tom, werktuiglijk opziende, wendde het hoofd naar de oostzijde, waarheen de blikken der roependen zich schenen te richten.

"Zou Patrick zijn opgepakt?" dacht hij, toen hij deze, te midden van eenige dienders en omstuwd door een menigte joelende leegloopers, boven zich aan den mijnrand bespeurde; "maar neen, Patrick wijst den speurhonden den weg... en daar is Michael ook... zie, men wijst op mij en wenkt... Wat duivel, kan dat wezen? Een getuigenzaak, denk ik!" en Tom wenkte terug, dat hij komen zou, sloeg de beenen om het draadtouw van zijn *claim* en klom vlug naar boven.

Nog had hij slechts den eenen voet op den rand gezet, toen de voorste der politie-agenten hem bij den arm vatte en, met zijn staf Tom's schouders aanrakende, de bekende en geduchte formule hooren deed:

"In naam der Koningin!"

Als door den bliksem getroffen, zag de arrestant den gerechtsdienaar aan.

"Wat moet dat?" sprak hij eindelijk met klanklooze stem.

"Dat ik u arresteer als beschuldigd van diamantendiefstal."

"Groote God!" riep Tom woest uit, terwijl hij zich met een ruk uit den greep der dienders bevrijdde en, Old Michael, die zich te vergeefs aan zijn blik zocht te onttrekken, in het oog krijgende, vervolgde hij: "Michael, zeg hun dat 't niet waar is, zeg hun, dat Tom Farson geen dief is!"

"Kom, ga mee, of we zullen u de boeien aanleggen!" beval het hoofd der dienders ongeduldig en hij trachtte zich opnieuw van den onwilligen gevangene meester te maken.

"Vervloekt, nooit!" en zich wendende tot de omstaande menigte, die elk oogenblik aangroeide, riep hij: "Mannen van Kimberley, zult ge dulden, dat men een vrij en onschuldig delver op deze wijze uit zijn werk rukt en als een wild beest wegvoert?"

Een gemompel van goedkeuring was 't antwoord op dit beroep en reeds drongen de achterste rijen naar voren om den gevangene te ontzetten, toen Jack Taylor zich een weg baande door het gedrang en, tusschenbeide komende, alle feitelijkheden voorkwam.

"Kom, Tom, ga kalm mee, kerel! Tegen de Wèt kan men toch niet vechten; alles zal wel een vergissing zijn, en straks ben je weer op vrije voeten."

"Nu, in Godsnaam dan!" antwoordde Tom onderworpen en hij liet zich gedwee meevoeren.

Intusschen groeide het aantal van hen, die, belust op een schandaaltje, of wel uit belangstelling, Tom en diens geleide volgden, elk oogenblik aan. In de stad gekomen, vermeerderde de stoet bij elke *bar*, die hij voorbijkwam, en toen men eindelijk het gerechtshof op de groote markt had bereikt, was deze geheel met nieuwsgierigen opgevuld.

Tom had onderweg geen woord gesproken, en ook geen enkele poging tot verzet meer aangewend. Met opgerichten hoofde en fieren blik trad hij het hof binnen en voor den rechter-commissaris, die hem het voorloopig verhoor zou doen ondergaan.

Het publiek had de gang van het hof en tot voor de deur van de gerechtszaal weten binnen te dringen, en daar alles, wat in de zaal behandeld werd, getrouw door de voorsten aan de rijen achter hen werd medegedeeld, en dezen het op hun beurt weder verder verspreidden, bleven ook de buitenstaanden, op de stoepen en op de markt, voortdurend van den gang van zaken onderricht. Voortdurend nam de spanning onder de menigte toe en onophoudelijk hoorde men door uitroepen en opmerkingen allerlei vermoedens uitspreken.

"Ik geloof er geen splinter van!" riep er een.

"Ik ook niet!" zeide zijn buurman.

"Laten we eerst maar eens afwachten," meende een derde.

"Wat zeggen ze daar?" vroeg weer een ander, toen de beweging aan den ingang van het hof scheen aan te duiden, dat er belangrijke berichten waren.

Een welwillend, opgewonden delver, die met uitgerekten hals nog een oogenblik scherp had toegeluisterd, wat er een paar rijen vóór hem gezegd werd, gaf eindelijk het antwoord.

"Hij heeft op al de eerste vragen geantwoord, maar toen ze hem zeiden, dat de diefstal, waarvoor hij gepakt is, die van Old Michael's steenen zou zijn, is hij geschrokken en nu wil hij niets meer zeggen."

"Een leelijk teeken!"

"Stilte, stilte!"

"Wat is er?"

"Weet ik 't!"

"Wat duivel, vraag dan! Luister, ze roepen daar wat!"

"Het groote bewijs, hoor ik zeggen," en zich tot een ander toeschouwer wendende, die veel meer naar voren stond, vroeg de laaatste spreker: "Wat is er?"

"Toen er niemand in de hut was," schreeuwde de gevraagde onder het aandachtig gehoor der omstanders, "hebben ze zijn boêl nagekeken en de steenen in de voering van zijn jas gevonden.

"Verd...d!"

"Ja, dan heeft hij 't waarachtig toch gedaan!"

Nagenoeg het geheele publiek scheen aan "het groote bewijs" deze zelfde uitlegging te geven, althans nam de beweging daaronder op onrustbarende wijze toe en was het rumoer weldra vertiendubbeld.

"Hangen moet hij!" riep er een.

"Hangen moet hij;" klonk het, als door een honderdvoudige echo teruggekaatst, van alle kanten.

"Ja, aan den paal met den diamantendief!" en op nieuw werd deze kreet herhaald door heel de opgewonden menigte.

"Ha, daar komt hij!" was de roep, die er op volgde, en eensklaps maakte het gedruis van daareven plaats voor een ademlooze stilte.

Er heerschte een geweldige opschudding voòr de deuren van het hof. Het publiek in de gang van 't gebouw kwam langzaam en met schokken weder buiten en eindelijk, met geboeide handen, gaande tusschen twee agenten en door nog een viertal anderen gevolgd, verscheen Tom op den drempel.

Nog eenige weinige oogenblikken bewaarde de verbitterde menigte haar onheilspellend stilzwijgen. Doch terwijl, als op een commando, de gansche massa plotseling in beweging raakte en naar de zijde van het gerechtshof drong, vervulde het oorverdoovend, woedend geroep van "Pakt hem! Hangen moet hij! Hangen maar!" op eenmaal weder de lucht.

Onbevreesd staarde Tom zijn wraakzuchtige bedreigers aan, niettegenstaande zijn bewakers de grootste moeite hadden, hem voor aanranding te beveiligen; om zijn kleurlooze lippen speelde een minachtende glimlach en hij verwaardigde zich niet zijn vijanden, ook maar met een enkelen klank, op hun vragen en uitroepen te antwoorden. Deze ter-

gende onverschilligheid moest de woede der aanvallers te meer prikkelen, en nog had Tom slechts enkele schreden op den weg naar de gevangenis afgelegd, toen hij aan de hoede der agenten was onttrokken en zich in de macht van 't volk bevond.

Een luide juichtoon, een woest gebrul gelijk, deed de markt daveren; de menigte, buiten zichzelve van dierlijke drift, gilde weder: Hangt hem, hangt hem! en Tom, die, als een leeuw te midden van een troep bloedhonden, reeds een paar zijner aanvallers met een vuistslag had geveld, stond op 't punt opnieuw en nu voorgoed te worden vastgegrepen, toen er eensklaps een onverwachte bondgenoot opdaagde.

Een ruk, een stoot, een duw, een slag en tusschen den tierenden hoop en den bedreigde stond, met bliksemende oogen, een revolver in de vuist geklemd, Bill Farson.

Eerst weinige minuten geleden, was hij onderricht geworden van de huiszoeking, die tijdens zijn afwezigheid, in de hut had plaats gehad, en van het ongelooflijk feit, dat Tom, onder verdenking van diamantenroof, was gevangen genomen. Een oogenblik was hij als verpletterd geweest, doch ook slechts een oogenblik! Toen had hij door een bovenmenschelijke inspanning zijn tegenwoordigheid van geest teruggewonnen, een wapen gegrepen en was hij, op den voet gevolgd door Freunberg, zoo snel als zijn beenen hem dragen konden, naar de groote markt geijld, waar hij juist bijtijds aankwam, om zijn broeder uit diens gevaarlijken toestand te ontzetten.

"Lafaards!" riep hij, den revolver, waarvan de haan gespannen was, dreigend voor zich uit houdende en Tom, tusschen zich en Freunberg in nemende, "honderden tegen één, en die ééne is een onschuldige?

Geen der delvers had den moed een schrede voorwaarts te doen. Met ontzetting en tegelijk verwondering staarden zij in het edel, thans van heldenmoed schitterend gelaat van hem, die hun zulk een ongehoorde beleediging in het aangezicht dorst werpen. Was dat Bill Farson, de zachtzinnige, tengere knaap, dien men wel eens spottenderwijze "het aposteltje" had genoemd? Was die forsche, gebiedende stem dezelfde, die zoo week en smeekend klonk, wanneer hij zich tot verzoening in bloedige twisten had gemengd? Konden die vaste, mannelijke trekken tot hetzelfde gelaat

behooren, waarin men nog nooit anders dan een bijna vrouwelijke zachtheid gelezen had?

"Den eerste, die mijn broeder durft aanraken, schiet ik voor den kop!" hervatte Bill, toen er van achteren weder een gedrang begon te ontstaan, dat dreigend nader golfde, en weder voegde hij er bij: "Ellendige lafaards!"

"Vervloekt, hij heeft gelijk!" klonk het eensklaps en, links en rechts met de ellebogen stompende, baande zich een reusachtige, zware gestalte een weg door het saamgepakte volk.

"Ja, vervloekt, hij heeft gelijk!" herhaalde vader Den, toen hij de Farsons bereikt had. Zijn eerlijk, anders zoo kalm gelaat was vuurrood, zijn lippen trilden en met den ruigen, machtigen arm, waarvan de mouw tot aan den schouder was opgestroopt, zwaaide hij een knoestigen knuppel.

"Let nu eens op, jelui duivelsche rekels: wie een stap vooruit durft doen, sla ik neer als een gemeenen hond, die hij is. Dat een knaap je moet leeren, hoe een man zich te gedragen heeft!"

"Hoho, vader Den!" lieten zich enkele stemmen hooren. "Voorzichtig wat, gemeene honden kunnen leelijk bijten!"

Hoewel minder dan van Bill, kon men toch veel van vader Den afwachten, maar laf waren de delvers niet en de oude was daareven te ver gegaan. Ook begon men hem van verschillende kanten smaadwoorden toe te werpen, en zeker ware er een bloedige vechtpartij uitgebroken, indien niet Jack Taylor met den wapenkreet: "Alloh! jongens van de *Jolly Diggers*!" met Mick Larn, den Californiër, Cartlebair (den walvischvaarder), Gaisford, Rindy den Speler en nog een twaalftal andere trouwe gasten van vader Den's *bar* in den stormpas waren aangerukt en, de Farsons en den herbergier met de agenten in hun midden nemende, het geheele gezelschap weldra veilig naar de plaats der bestemming, d. i. de gevangenis, hadden overgebracht.

Hier scheidde men. Tom werd in bewaring genomen door den directeur en Bill, wiens verzoek om met zijn broeder te worden opgesloten, geweigerd werd, kreeg echter verlof een half uur met den gevangene alleen te mogen blijven. De Farsons werden in een cel gebracht en toen de cipier had gezegd, dat hij zou komen waarschuwen, wanneer de voor het onderhoud toegestane tijd verstreken was, sloeg

de zware deur van het gevangenhok dreunend toe en waren de broeders alleen.

Tom liet het hoofd tusschen de handen rusten en zag wezenloos voor zich heen. Geen traan, geen zucht zelfs ontsnapte hem. Zachtkens legde Bill hem de hand op den schouder.

„ Broeder, hoe heeft zich dat alles toegedragen ?"

Tom haalde de schouders op.

„ Men beschuldigt je de diamanten van Old Michael te hebben gestolen ?"

„ Ja," knikte de ongelukkige.

„ En welke zijn de bewijzen, die men aanvoert ?...Kom, spreek op, beste broeder, er moet hier immers gehandeld worden."

Tom glimlachte bitter, als wilde hij te kennen geven, dat zijn zaak hopeloos stond, doch na Bill's herhaald verzoek somde hij ten laatste al de verschillende omstandigheden op, die den schijn zoo sterk tegen hem deden zijn en hem, als evenveel bewijzen voor zijn schuld, zekerlijk zouden doen veroordeelen.

Bill luisterde aandachtig en met elk nieuw punt van beschuldiging, dat Tom hem noemde, kwam er een pijnlijke uitdrukking op zijn gelaat en wierp hij een scherpen, angstigen blik op zijn ongelukkigen broeder. Een akelige gedachte, die hij te vergeefs terug trachtte te dringen, spookte hem in 't hoofd. Tom leed dikwijls geldgebrek, dat wist hij ; Patrick had in de stad gezegd, dat Michael, nu deze zulke groote vondsten gedaan had, wel een anderen man voor Maggy zou wenschen dan den eenvoudigen Tom, en... was 't eigenlijk wel zóó misdadig, te nemen, wat hij als schoonzoon toch weldra hebben zou ? En toch...o, vóór alles moest hij zekerheid hebben...zijn twijfel was slecht, was laag, was zondig !...Zou hij 't Tom vragen ?

Driemalen reeds lag het eerste woord hem op de lippen, doch telkens had het zich opgelost in een zwaren, gedempten zucht. Eindelijk vermande Bill zich en, zooveel mogelijk vastheid leggende in zijn stém, begon hij :

„ Tom, beste broeder, je weet, dat, wat er ook gebeuren moge, ik je nooit, neen, in der eeuwigheid niet, zou afvallen ! Antwoord me, op je geweten..... bij de nagedachtenis onzer lieve moeder, op deze ééne vraag..... Ben je onschuldig ?"

Tom richtte het hoofd op, zag zijn broeder een oogenblik met onbeschrijfelijke ontzetting aan en steunde :

" Bill !"

" Goddank !" jubelde deze en, Tom bij de beide handen vattende, sprak hij met glinsterende oogen :

" Houd dan maar goeden moed, Tom. Binnenkort zal je op vrije voeten zijn !"

Toen Bill de gevangenis verliet, wachtte Freunberg hem aan de deur op.

" Hoe is 't ?" vroeg deze, toen hij Bill, in stede van diep terneergedrukt, zegevierend naderen zag.

" Hij zal spoedig weder vrij zijn, Wilhelm !"

" Hoe weet je dat ? De omstandigheden werken allerongunstigst tegen."

" *Omdat het moet* !"

Freunberg zag zijn jongen vriend met blijde verrassing aan Reeds bij het voorgevallene op de markt, had hij geloofd zijn oogen niet te mogen vertrouwen, toen hij Bill met zulk een merkwaardige geestkracht en moed zag optreden, en tot zijne groote vreugde bespeurde hij nu, dat die flinke houding niet slechts een opwelling was geweest van het oogenblik, maar wel degelijk aan Bill's karakter moest worden toegeschreven.

Deze dag had den knaap tot man gemaakt. Zoolang hij, in alles afhankelijk van zijn omgeving, deze voor zich zorgen en handelen zag, had zich ook alleen het volgzame en zachtzinnige in zijn natuur kunnen openbaren. Doch onder die weeke oppervlakte sluimerden, diep op den bodem, de mannelijke deugden, die door den storm van heden in zijn gemoed waren opgewoeld en nu voor 't eerst het daglicht zagen.

" Het allereerst moeten we naar Michael en Maggy. Het is van 't hoogste belang, dat wij weten, hoe zij beiden over de zaak denken. Ook moet de oude zoo goed mogelijk worden uitgehoord."

" Ja," antwoordde Freunberg, " dat zal wel het beste kantoor zijn voor de inlichtingen, die we noodig hebben. Laten we maar dadelijk aan 't werk gaan ! "

" Natuurlijk ! En spreken we af, dat jij den ouden man voor je rekening neemt, en ik Maggy."

Freunberg zag verbaasd op. Hij dacht aan Bill's tegenzin bij het laatste bezoek, dat zij Maggy gebracht hadden.

" Zou 't niet beter zijn ? "... begon hij aarzelend.

"Neen, Wilhelm, ik begrijp wat je zeggen wilt. Op 't oogenblik heb ik in mijn ziel slechts plaats voor één enkelen wensch, heb ik slechts één enkel doel... mijn ongelukkigen broeder te zuiveren van de vreeselijke verdenking, die op hem rust!"

Freunberg's hart klopte sneller van aandoening. Zijn bewondering van Bill was tot eerbied gestegen, en niet dan met moeite onderdrukte hij de behoefte uiting te geven aan zijn gevoel. Eindelijk hervatte hij:

"Hoe ingewikkeld en moeijelijk deze zaak ook zijn moge, ik maak mij sterk de ware toedracht vroeg of laat uit te vinden!"

"En al gelukt dat ook juist niet aan ons," antwoordde Bill met vuur, "toch—o, ik ben er zeker van!—zal de dader weldra zijn aangewezen!"

"En door wien zal dat dan zijn?" vroeg Freunberg bijna spottend.

Met den gloed der bezieling op het bewogen gelaat antwoordde Bill plechtig:

"Door den vinger Gods, Wilhelm!"

(*Wordt Vervolgd.*)

Het Lied der Hollandsche Matrozen.

Heb je nooit gehoord van de Hollandsche Matrozen?
Wil je dan eens bij mijn liedje verpoozen:
't Zijn jongens zoo gaauw en zoo glad als een aal,
Niet dik in de centen, en de beurs wel wat schraal;
Maar open en rond, en flink bij de hand, } *bis.*
Trouw aan den Koning en het Vaderland. }

Als je ons ziet aan de wal passagieren,
Weten we ons wel op te sieren;
Wij houden ons altijd zoo het behoort,
En hebben bij de meisjes 't hoogste woord.
Netjes gekleed naar matrozentrant, } *bis.*
Met de uniform van het Vaderland. }

Een lakensch baatje met ankerknoopen,
Een hemd, op de borst zoo veel mogelijk open,
Een blaauwe kraag en een losse das,
Een glimmende schoen of hij stond in de was,
Een hoed met een lint en een breeden rand, } *bis.*
Met den naam van het schip uit het Vaderland.

Een broek op de heup met wijde pijpen,
Een mes in een riem, dat we dagelijks slijpen,
Een sok om de voet, zoo wit als de sneeuw,
De baard en het haar als de manen van een leeuw;
Zoo zijn we in de havens van ons land, } *bis*
Vrolijk in de dienst van het Vaderland.

Aan boord van het schip, in de bezigheden,
Moeten wij ons weer anders kleeden,
Dan dragen we bij nacht of in 't koude klimaat,
Een rood baaijen hemd van Leidsch fabrikaat,
Een blaauwe broek, en een muts met een rand } *bis.*
Met al de kleuren van ons Vaderland.

Zoo lang als we zijn in de kouwe streken,
Slapen we in kooi met een wollen deken;
Maar 't duurt soms wel wat te kort;
Want als de reveille geslagen wordt,
Dan trekt ons het schommelend ledikant } *bis.*
Wel zoo sterk als de Koning en het Vaderland.

Zondags bij ons in de beste kleêren,
Zijn we met 't kwart altijd groote heeren,
En maakt ons de meid soms de kop op hol,
Of drinken we te veel en blijven aan de rol,
Dan krijgen we een herrie van den kommandant, } *bis.*
Uit naam van den Koning en het Vaderland.

Maar zijn wij in Oost-Indië gekomen,
Dan van je meisje maar afscheid genomen;
Dan duurt 't soms wel een jaar of vier, vijf,
Dat je niks ziet dan rijst en een zwart wijf;
Dan denk je wel soms aan je Trui of je Ant, } *bis.*
Maar troost je in de dienst van het Vaderland.

Dan komt, om van ons de ziekte te weeren,
De dokter alle dagen visiteeren ;
Hij slaat ons van onderen tot boven gaê,
En kijkt ons in al de puntjes na.
Hij maakt zijn rapport aan den kommandant, } *bis.*
Tot roem van den Koning en het Vaderland. }

Zondags, den dag gewijd aan den Heere,
Komt ons de ouwe eerst inspecteeren,
Dan leest de officier van 't piket
Een zeemanspreek en een kort gebed,
Terwijl dat wij met den hoed in de hand, } *bis.*
Bidden voor den Koning en het Vaderland. }

Het eerste wat we aan boord moeten leeren,
Is zindelijkheid op 't lijf en de kleeren ;
En een goed matroos, die zijn werk verstaat,
Herken je aan zijn open en rond gelaat,
En al lapzalft hij ook de stagen en het want, } *bis.*
Is hij zuiver als de Koning en het Vaderland. }

Dan moet je 't ook als een wet beschouwen,
Om 't schip, tot in 't ruim toe, zindelijk te houwen ;
En daarom is het dagelijks van voren af an
Schrobben, en spoelen, en poetsen wat je kan ;
Tweemaal in de week met water en met zand, } *bis.*
Dat je gratis hebt van 't lieve Vaderland. }

Eer we bekwame matrozen waren,
Hebben we een tijdlang meêgevaren ;
Want als baar staan aan boord je handen verkeerd ;
En voor dat je alles goed hebt geleerd
Voel je nu en dan wel een losse hand, } *bis.*
Die les geeft in de dienst van het Vaderland. }

Want om je naam als matroos te behouwen,
Moet je bekend zijn met al de touwen,
Dan sta je aan 't roer, en dan weer aan 't lood,
Dan zit je omlaag, en dan weer op de kloot.
Rap zijn en vlug, als een aap in het want, } *bis.*
Vlugger dan de Koning van ons Vaderland. }

Je moet op den nok de steekbant kunnen leggen,
Een touw kunnen steken op ankers en dreggen,
Bekwaam met de naald als een zeil somtijds scheurt,
De marlpriem en 't vet gebruik je op zijn beurt,
En roeijen als de gieg voor den ouwe wordt bemand, } *bis.*
Dat er de Koning van watertandt. }

Dan moet je nog met 't kanon manoevreeren,
En als soldaat met geweer exerceeren;
Met de sabel en bijl, 't pistool en de piek,
Moet je ook wezen handig en kwiek;
Opdat je de vijand niet overmant, } *bis.*
Wat loert op den Koning en 't Vaderland. }

Eer dat je dus al die zaken kunt weten,
Heb je heel wat spek en wat erwten gegeten;
Dan ben je bekend met de Hollandsche gort;
En als er een oorlam geblasen wordt
Dan bijt je hem af met een lossen tand, } *bis.*
Op het welzijn van den Koning en 't vaderland. }

Is er een mallenger, die de boot af wil houwen,
Om bij den docter rozijnen te gaan kaauwen,
Hij is dadelijk aan boord bij zijn maats bekend,
En we hebben een puist aan zoo 'n lamme vent.
Een bootafhouwer in dezen stand } *bis.*
Is kwik voor den Koning en 't Vaderland. }

Of is er soms een onbekwaam voor zijn zaken,
Dan weet hem de schipper wel handig te maken;
Dan komt (ofschoon je er niet veel meer van hoort)
Jufvrouw Driestreng nog wel eens op de koord;
En dat geeft den luiaard beter verstand, } *bis.*
Om te werken voor de eer van 't Vaderland. }

En zijn we dan gaar in al die zaken,
Laten ze gerust maar oorlog maken,
Dan zijn we nog jongens van Jan de Witt,
Alles in de pé daar puf in zit.
We rammelen er op naar den ouden trant, } *bis.*
Tot roem van den Koning en 't Vaderland. }

Of wordt er soms van roovers gesproken,
Dan kwiek met de sloep van boord gestoken;
Wij zijn er in een kwartiertje bij,
En betalen ze voor die afzetterij.
Een roover en een dief, die moordt en die brandt, } *bis.*
Is de pest voor den Koning en het Vaderland.

En hebben we ons daarbij goed gehouwen,
Dan geeft (en daar kan je maar vast op vertrouwen)
De Koning, zoo goed als regtvaardig en royaal,
Op de borst ons het vorstelijk eeremetaal.
Dan komen we trotsch op onzen stand, } *bis.*
Terug bij de meisjes in het Vaderland.

En is dan je diensttijd weer verstreken,
Dan nog eens naar je familie gekeken;
En zijn die dan door den hemel gespaard,
En heb je van je geld nog een beetje bewaard,
Dan leef je wel een maand als een heer op het land } *bis.*
Nog beter als de Koning in ons Vaderland.

Is er in de beurs dan een ruimte gekomen,
Dan nog maar weer eens dienst genomen,
Tot je oud bent en af, en het niet meer kan doen,
Dan krijg je van den Koning nog een klein pensioen,
En een brief van ontslag met een wapen en een rand, } *bis.*
Uit dank voor de dienst aan het Vaderland.

DOOR EEN HOLL. ZEEOFFICIER.

Europeesche Reisindrukken van een Afrikaanschen Boerenzoon.

III.

Na er eenige aangename dagen doorgebragt te hebben, zeiden wij aan Beijerens hoofdstad vaarwel. Wij trokken door een schoone landstreek naar Lindau, een stadje op een eilandje gebouwd, bij het meer Constanz of Bodenzee. Hier werden onze goederen weêr geïnspecteerd en stapten wij op een nette stoomboot om het prachtige meer, dat tweemaal zoo groot is als de zee van Teberias, op te varen. Dit meer is eigenlijk een uitzetting van de rivier de Rhijn, die hier in een groot dal loopt. Van hier heeft men een schoon uitzigt op Zwitserland aan zijne eene, op Duitschland aan zijne andere zijde en op Oostenrijk voor zich. Het meer is 8 mijlen breed, 45 lang en op sommige plaatsen 912 voet diep. Wij arriveerden te 3 uur te Constanz en namen onzen intrek in het prachtige Constanz Hotel, dat langs het meer is gebouwd en een majestueus uitzigt heeft op het meer met zijne pleizierscheepjes en op den ganschen omtrek. Dit Hotel heeft ook een prachtigen, welbeplanten en fraai uitgelegden tuin, met allerlei soorten van bloemen en boomen. Constanz is wel bekend wegens het concilie dat hier in de jaren 1414 tot 1418 gehouden is. Daar waren te dien dagen niet minder dan 3 pausen. Paus Johan XXIII, die dit concilie had bewerkt, trachtte zich te ontslaan van zijn twee tegenpartijders door deze groote vergadering op te roepen. Hij werd echter in zijne verwachting teleurgesteld, want hij werd zamen met zijn mededingers afgezet en het concilie koos een vierde, namelijk, Martin V. Op deze vergadering waren tegenwoordig drie Pausen, 26 Vorsten, 140 Graven, meer dan 20 Cardinalen, 7 Patriarchen, 20 Aartsbisschoppen, 91 Bisschoppen en omtrent 5000 Priesters. Op dit concilie werd Johan Huss, de hervormer, ter dood veroordeeld. Hij werd dan ook op een brandstapel geplaatst en verbrand, waarna zijn asch op het meer werd gestrooid.

Op een Maandag morgen vertrokken wij van Constanz per spoor. De spoorwagens zijn hier naar den Duitschen stijl gebouwd en zeer gerieflijk. Wij passeerden den Man-

nebach, die zeer hoog gelegen en met talrijke soorten van vruchtenboomen en wingerdstokken beplant is. Hier had de ex-Keizerin Eugenie, de moeder van den jongen Napoleon die in den Zuluoorlog gesneuveld is, eenigen tijd haar verblijf. Beneden ons lag het meer Unter See. De natuur was hier treffend..

Wij arriveerden ten half drie ure te Zurich en gingen logeren in het Bellevue hotel aan het meer. Zurich is een schoone en nette stad met 25,000 inwoners. Het uitzigt van de promenade, die op een heuvel in de stad gelegen is, is prachtig. Ook hier bezochten wij al de voornaamste plaatsen, zoοals het museum dat vele oudheden bezit. Daar ziet men o.a. kanonnen, geweren en allerlei soorten van wapens van honderden jaren oud, als ook den pijl en den boog waarmede Willem Tell de appel van het hoofd zijns zoons zou hebben geschoten. Op de markt, die in het meer gebouwd is en wel op palen of houten pilaren, zagen wij zeer schoone bloemen en vruchten. Wij bewonderden vooral de paarden, die prachtige dieren zijn, groot, sterk en vet.

Wij verlieten Zurich den volgenden dag ten 2 ure en kwamen ten 4 uur bij Zug aan, een mooi plekje, alwaar wij weer stapten in een passagiersboot en het meer Zug op gingen, ons verlustigende in het heerlijke gezigt op de groene en welbebouwde bergen, waaronder ook de hoog geroemde Rigi Kulm. Ten half vijf waren wij te Arth, een lief dorpje aan het uiteinde van het meer, en bij den voet van den Rigi Kulm gelegen. Hier namen wij plaats in een spoorwagen die den berg op ging. Het spoor en de wielen van de wagens zijn van tanden voorzien, zoodat de wagens altijd, als het ware met trappen, op, doch nooit terug, kunnen gaan. Wij reisden deze wereldbekende Rigi baan met niet weinig pleizier op, nu eens over diepe kloven, begroeid met hooge pijnboomen, dan weer over prachtige watervallen. De natuurtooneelen tusschen deze kloven, bergen en rotsen, met de watervallen die over de rotsen bruischen en met de schoone, wonderlijk hooge, bruggen, zijn haast onbeschrijfbaar. De trein stijgt hier alle 4 voet één voet (wat dit beteekent begrijpt de lèzer wanneer ik meld dat onze spoorweg door de Heksrivierbergen slechts één voet in de veertig stijgt). Wij arriveerden op den kruin des bergs ten kwart over zes in den avond en hadden toen nog zoo wat twee uur zonneschijn. Deze plaats, waar eenige der prachtigste Hotels staan die wij gezien hebben, is 5,550 voet boven de

oppervlakte der zee gelegen. De zon scheen er helder, iets dat er niet alle dagen, als bij ons, gebeurt. Wij hadden dan ook een onbelemmerd uitzigt op de besneeuwde Alpen, op de groene dalen, op de zee van tuinen, landerijen, bosschen en boomen en op de talrijke meeren en steden. Die schilderij vergeten wij zoo spoedig niet. Men handelt hier in allerlei curiositeiten, als gesneden houtwerk, wandelstokken enz. Ook is een photograaf hier druk bezig met de komende gasten te protretteren. Het klimaat is daar in de hoogte guur, en toch zijn de ossen en de melkkoeijen er fraai en in goede konditie, en heeft men het daar van alles vol op. Ten 11 ure gingen wij naar bed. Onze vriend Hablutzel werd echter spoedig in zijn zoeten slaap gestoord door een akelig benaauwd geluid dat vriend Greef maakte. Toen deze wakker gemaakt en gevraagd werd wat dat gerucht beteekende was zijn antwoord: "Ik droomde dat ik van den berg viel: ik was zeer ontsteld zulk een hoogte af te storten, en kan jou verzekeren, kerel, dat ik geschrikt ben."

Wij vertrokken den volgenden dag om half twaalf van den berg en reisden per spoor de andere helling af. Wij passeerden toen Kaltbad, waar een groot hotel staat en waar vele vreemdelingen van het beroemde bad gebruik maken. Aan natuurschoonheden ontbrak het ook aan deze zijde van den berg niet. Wij kwamen om half een te Witznowan aan, een stadje aangenaam aan het meer Lucern gelegen. Hier aten wij in een hotel gedeeltelijk op het meer gebouwd. Onder en voor ons krielde het van kleine en soms tamelijk groote visschen. Werpt men hier een stukje brood in het water dan zijn er honderden van vischjes om het te eten. Hier stapten wij weer in een stoomboot, zeilden al langs het meer op en kwamen om tien minuten over een bij de fraaije stad Lucern aan, die jaarlijks door duizenden van reizigers bezocht wordt, en wemelt van deftige hotels. Het pronkstuk dezer stad is de Leeuw van Lucern, die in een rots is uitgehouwen ter gedachtenis aan den trouwen Zwitserschen lijfwacht van Koning Lodewijk XVI, die in 1792 door het Parijsche graauw werd afgemaakt. Nog denzelfden dag vertrokken wij en gingen per stoomboot over het meer Uri, mede een schoon meer, en passeerden wij Tells plaats met diens kleinen Tempel, waar nog tot op den huidigen dag godsdienst gehouden wordt. Wij kwamen vervolgens te Fleulen aan, ook een net

stadje. Van hier gingen wij Altorf bezoeken. Altorf is een oud stadje, onder hooge bergen gebouwd. Hier werd, volgens de overlevering, aan Willem Tell de straf opgelegd om den appel van het hoofd zijns lieven en eenigen zoons te schieten, omdat hij voor den hoed die aldaar door den landvoogd Gesler op een paal was gehangen, niet wilde buigen. Tell was een uitstekend goede boogschutter. De zevenjarige schoone jongen werd hier, bij een fontein waar destijds een vijgeboom stond, geplaatst, met zijne handen achter zijn rug vastgebonden en zijne oogen geblinddoekt. Tell stond waar men nu zijn monument vindt. De distantie van hier tot waar hij den appel van zijn zoons hoofd moest schieten is door mij afgetreden en bevonden ruim honderd treden te zijn. Tell spande den boog en kloof niettegenstaande den grooten afstand den appel zonder een haar op het hoofd van zijn zoon te schaden. Op het monument wordt zijn zevenjarige zoon met zijn witten krullebol prachtig voorgesteld. Zijn vader staat met den pijl en den boog in de hand bovenop. Tell had een tweeden pijl bij zich en toen Gesler hem vroeg wat of die moest beteekenen, was Tell's antwoord, zoo als nog op het monument te lezen staat: "hadde ik den appel gemist en mijn zoon gedood, zoo waar was deze pijl die ik over heb door uw hart gedrongen." Onmiddellijk gaf de Oostenrijksche landvoogd orders om Tell weder te boeijen. Hij werd in een schuitje geplaatst en langs het meer Lucern afgevoerd. Gesler ging ook mede en Tell's straf was om naar de gevangenis van Kussnach vervoerd te worden. Doch het weêr stak op, de wind werd sterk, het water woest, en Gesler begon gevaar te merken en beangst te worden. Tell, een sterke en geoefende roeijer, zeide toen:—"daar is gevaar en wij zullen vergaan; doch als mijnheer mij de boeijen wil afnemen, zal ik helpen roeijen." Hieraan werd gehoor gegeven. De boeijen werden Tell afgenomen en hij begon te roeijen. Tell wist wat hij deed. Hij roeide naar den kant, omdat, zooals hij zeide, daar minder wind en het water wat kalmer was: doch toen zij met de schuit nagenoeg aan den wal waren en Tell een goede kans zag, sprong hij eensklaps uit de schuit op een rots en gaf de schuit nog een stoot terug. De rots waarop hij sprong wordt nu "Tell's Plaat" genoemd en daarop rust thans de tempel. Hij ontvlugtte toen in het digte geboomte en zat daar op Gesler te wachten. Er

was daar een uitgehouwen weg waar Gesler moest door komen, als hij van Kussnach terug kwam. Toen hij daar kwam trof hem een pijl door 't hart en Gesler's woorden waren vóór hij stierf: "'t Is de pijl van Tell die mij doodde." Tell ging terug naar zijn woning te Burglen, en de opstand der Zwitsers tegen Oostenrijk is, als het ware, van deze gebeurtenis af aan begonnen en Tell nam daaraan nog deel. Dit is geschied in het jaar 1307.

Wij verlieten Flueien op Donderdag morgen met een deligence, omdat wij niet verkozen om het St. Gothard gebergte met den spoorweg per tunnel door te gaan. Ons rijtuig had 4 plaatsen binnen en 2 buiten. Wij hadden er 4 paarden voor en gingen alzoo den St. Gothard op. Wij passeerden weder Altorf, dat wij gister bezocht hadden en kwamen te Burglen aan, een dorpje tusschen de bergen gelegen en beplant met okkernootboomen. Hier heeft Tell gewoond. Wij bezochten natuurlijk zijn oude woning. Van hier reisden wij naar Amsteg, waar wij de spoorwegbrug bezochten op de plek waar de trein door een tunnel onder den berg door komt. De hoogte van deze brug is 150 voet, en de lengte 500. Het is een prachtig stuk werk en het doet je hoofd draaijen om naar beneden te kijken. Hier ontbeten wij, gingen verder voort en kwamen om half 11 te Vasen aan, een stadje langs den berg gebouwd. De hoogte van den berg is hier 2,800 voet. Wij passeerden het stadje Goschenen, alwaar wij onze paarden een weinig lieten rusten en een glas bier dronken. Nu waren wij bij den ingang van den wereldberoemden St. Gothard tunnel, door middel waarvan de spoorweg regt door gaat om aan de andere zijde van den berg in Italië uit te komen. De hoogte van den tunnel boven de zee is 5,000 voet, maar daar boven verheft zich de berg ter hoogte van nog 5,000 voet. De lengte van deze tunnel is 9½ mijlen, d. i. verder dan van Kaapstad naar Wijnberg. Wij moesten nog met ons rijtuig den berg over. Wij verlieten den tunnel, en bevonden ons nu te Duivelsbrug, waar een prachtige waterval met water dat ruim 60 voet in de hoogte spatte ons het oog verkwikte. Men stelle zich de natuur in dit gebergte voor met zijne tallen van bruggen over watervallen, rivieren en kloven, met zijne tunnels en bergpassen die den reiziger verbaasd doen staan over des menschen handenwerk. Hier ziet men nu den trein aankomen en de lokomotief stoom uitblazen,

maar dadelijk is hij in een tunnel verdwenen, om aanstonds weer daar boven uit te komen en dan weer naar beneden te zinken. Zoo moet de trein al kronkelende berg op en berg af loopen met draaijen en bogten totdat dezelve eindelijk bij den tunnel uitkomt. De baan gaat onder twee steden en ook onder rivieren door.

Nu bevinden wij ons te Andermat, een oud stadje, 6,500 voet boven de zee. Zelfs deze hooge plaatsen waren getuigen in de dagen van ouds van zware gevechten. Hier vochten in 1799, op den 14 Augustus, de Franschen, Russen en Oostenrijkers, en hier ging de beroemde Russische Generaal Suwarrow met zijn leger over den steilen en hoogen berg. In een zeer deftig hotel namen wij ons middagmaal. Hier spanden wij weer vier versche paarden voor, en kwart voor 4 waren wij op den top des bergs. Het ijs ligt hier als groote rotsen aan elkander gesmolten. Wij vermaakten ons zeer met elkander met sneeuwballen te werpen. Op plaatsen waar het ijs afgegleden is ligt het als bruggen over de rivieren en loopt het water er onder door. Toen wij van morgen van Fluelen vertrokken was het weder warm en benauwd en nu brandden onze wangen van de koude. Hier op de kruin staat een hotel en wij dronken hier koffij 8,500 voet boven de zee en met nog 1,500 voet boven ons. Als men nagaat dat Tafelberg slechts 3,500 voet hoog is, kan men wel begrijpen op welk een hoogte wij stonden. Nu echter daalden wij den berg af op zigzagsgewijze gemaakte paden, om weer naar beneden te komen. Het is haast ongelooflijk met welk eene snelte de koetsier de paarden liet loopen. Men weet hier niet van remmen; men slaat de paarden liever dan ze in te houden. Kwamen wij bij een draai die duizenden voeten hoog was, dan ging het als een spoortrein, zoodat wij wel eens een beetje bezorgd werden. Meer dan eens dachten wij: nu "tuimelen wij naar beneden om nooit weer uit te komen." Enkele malen was onze weg ook nu en dan door het sneeuw versperd.

Wij kwamen om 6 uur aan te Airolo, waar de St. Gothard tunnel weer uitkomt en het station gebouwd is. De tunnel was juist een maand geleden ingewijd. Het is inderdaad een prachtig stuk werk.

Hier spreken de menschen Italiaansch, waarvan wij geen woord verstonden. Wij dineerden en gingen voort, den

berg per spoor afdalende, onder bergen en rivieren door; nu daar boven in de hoogte, dan weer daar beneden in de diepte. Wij kwamen te Bellinzona in den avond om half 10 aan, waar onze goederen weer geïnspecteerd werden, terwijl het geducht regende en donderde. Wij namen onzen intrek in het Hotel de Laville.

Bellinzona, een zeer oude stad, is bijna aan den voet van den St. Gothard gelegen, en verheugt zich in 't bezit van fraaije sterke forten, en van langs de hellingen geplante wijngaarden.

Het kostte ons gisteren 11½ uur om per deligence van Fluelen naar Airòla (distartie 40 mijlen) te komen. Van Airola naar Bellinzona is mede 40 mijlen, en van hier naar het meer Maggiore, dat aan den voet van den St. Gothard ligt, is 10 mijlen. Gevolglijk heeft men van het meer Fluelen tot naar het meer Maggiore, welke meeren aan beide voeten van den berg gelegen zijn, 90 mijlen *op* en *af* te reizen.

Wij vertrokken om half twee van Bellinzona, en kwamen om half drie te Locarno aan, een lief dorpje aan het meer Maggiore. Hier zaten wij nu op de stoomboot te wachten, onder fraaije boomen langs het meer. Om ons stonden niet minder dan 9 kleine jongens te wachten om onze bagage op de boot te dragen. De een scheen zoo armoedig te zijn als de ander, en wij besloten om geen onderscheid te maken, maar liefst zelven onze goederen te dragen. Wij gaven hun echter eenige centimes en beduidden hun om maar heen te gaan. Hier begonnen de Italiaansche bedelarij en lastigheid der jongens.

Ten drie ure kwam de boot aan, en wij gingen er aan boord op het meer, dat ruim 30 mijlen lang is, en eene ontzettende diepte heeft. De noordelijke oever reikt tot aan de Zwitsersche bergen, en is digt bewoond. Nu ziet men er nederige hutten tegen de rotsen, dan weder rijkversierde paleizen en oude Romeinsche overblijfsels van tempels en andere lang vervallen gebouwen. De kleine steden aan den oever hebben een ouderwetsch voorkomen. De tuinen zijn er echter prachtig, en hier en daar vertoonen zich ook deftige woningen. Men treft in het meer ook een fraai eiland, Isola bella genaamd, aan. Op dit rotsachtig eiland werd twee-honderd jaren geleden de grond in booten aangebragt, en daarin werden boomen en planten door Graaf Vitaliano Borromeo gestoken. De tuin op dit eiland met

al de sierlijke boomen en lanen dienen nu nog tot nagedachtenis van den ondernemenden man. Digt langs den oever loopt een breed pad, geheel overschaduwd door limoen-, citroen-, granaat- en myrten-boomen. Hier sneed Napoleon I als jonge held zijn naam op een laurierboom.

Wij kwamen te Arona ten half 9 in den avond aan, en hebben dus niet minder dan 5½ uur op het meer doorgebragt. Men moet bij ieder stadje en dorpje stilhouden om passagiers af te laten en op te nemen. Vandaar het oponthoud. Te Arona zijn wij den nacht gebleven. Wij vertrokken den volgenden morgen per een diligence, en hadden toen het genoegen de Italiaansche boerderijen goed te bezien. Hier en daar ging onze weg door oude vuile steden, door de oude Romeinen aangelegd. Het was juist oogsttijd. Het was Julij-maand, en toch, het graan stond wit en rijp op het land. Ik moet liever zeggen het lag wit en rijp op het land, want men snijdt bijna nergens het graan af voor dat het plat ligt. Ik zeg snijdt, omdat men hier geen zeissen heeft als bij ons. Men gebruikt hier de groote lompe sikkel. Zooals men bij ons de mannen op het land ziet om te oogsten, zoo ziet men hier de vrouwen met hare dochters. De boerderijen zijn meest allen klein en de arme vrouwen en kinderen hebben het maar zwaar, ja zeker wel tien maal zwaarder dan de zwartste negers het in ons land hebben. Het is zelden dat men hier ziet, dat de mannen dezen veldarbeid verrigten. Als men hier ziet, hoe zwaar de arme vrouwen en de schoone kleine witte jongens met hunne bloote voeten en de schoone jonge meisjes van 8 tot 18 jaren, soms lelieblank, met hunne lange blonde en zwarte haren en vriendelijke gezigtjes moeten arbeiden, dan kan men niet anders dan de negers van ons land te benijden, die het zoo gemakkelijk hebben, en die bij ons zeker op één dag ruim zooveel als en zelfs meer verdienen dan deze hard arbeidende blanken in twee dagen. De mannen dragen groote strooĥoeden en de vrouwen strooĥoeden zooals Boaz droeg, of anders doeken, op hunne hoofden. De rokken der vrouwen zijn kort om niet te hinderen in het werk. De Zuid Afrikaansche negrophilist kome eens hier reizen om te zien welk een heerlijk leven hunne vrienden en vriendinnen hebben in vergelijking met deze blanke menschen. Mogen onze negerlievende zendelingen en predikanten toch eens hier komen, dan, geloof ik, zouden zij gansch anders kraaijen over "de slavernij van onze arme zwarten." De mannen

vindt men meest in de steden en dorpen om te handelen en te verhandelen en op het pad met hunne produkten. Het graan en de tuinen staan hier in den regel prachtig, en wij passeerden ook vele zwaar beladen peeren- en kersenboomen. Vooral de laatstgenoemden groeijen hier zeer hoog.

Hier en daar, waar de granen afgeoogst waren, werd de grond weer omgeploegd om er iets anders op te zaaijen of te planten. De ploeg komt ons voor uit Nero's tijd te dateren. Het is een groot lomp ding, heeft een langen staart, een houten rijstbord en een ijzeren schaar. Er trekken twee en, als de ploeg groot en zwaar is, vier ossen voor. Een vrouw of kind leidt de ossen, terwijl de man er achter gaat. Hunne eggen zijn nog ellendiger. Die bestaan uit een zwaar houten blok, omtrent vijf voet lang, met pennen er door. In het midden van het blok zit de disselboom vast, en daar trekken twee ossen voor. Op dit blok staat de drijver, in de eene hand de zweep, en in de andere een riem om in balans te blijven. Hij staat er op natuurlijk om den grond goed gelijk te maken. Nu en dan glijdt hij van het blok, doch hij is er spoedig weer op. Zoo gaat men dan aan tot dat het land klaar met eggen is. Gelukkig hebben de boeren hier niet te veel land om gelijk te eggen, anders zouden zij wel moeten sukkelen om klaar te komen. Met het ploegen gaat het beter dan men met zulk gereedschap zou verwachten. Even als met den ploeg en de eg gaat het ook met de graven en pikken. De graven zijn smal en hebben lange onhandige steelen zonder handvatsel. Als men dit boerderijgereedschap bij ons invoerde zou geen boer het koopen. Bij ons zijn de boerderijen dan ook in den regel twintig maal zoo groot als hier. Maar daarentegen wordt iedere duim gronds hier bewerkt. Zoo schoon en zoo prachtig als hunne steden, kerkhoven, bruggen, spoor- en andere wegen zijn, zoo miserabel is hun werkgereedschap.

De karren, jukken en tuigen van de boeren zijn niet beter. Het is echter verbazend te zien welke groote vrachten men op deze lange karren laadt. De assen zijn dik en zwaar en de wielen groot en lomp, en wij hebben soms tot 50 zakken graan op een kar gezien, en ook meer; maar men zou mij schaars gelooven, daarom zal ik niet meer dan 50 zeggen.

Wij kwamen te Varese om half twaalf aan. Van Verona hier heen hadden wij vier uren door de boerenplaatsen gereisd. Varese is een zeer oude stad en ons hotel is een

prachtig stuk werk. Het heeft 200 slaapkamers, een fraai park, vijvers, grottoes, en prachtige rij- en wandelpaden door het park. Het uitzigt op de Alpen en de meeren Maggiore en Varese is hier schoon. Van hier vertrokken wij om half drie per trein. Verbazend is het te zien hoe de spoorwegen hier onder steden, rivieren, en bergen doorgaan. Men komt er soms voor een berg en als wij nog willen kijken waar wij door moeten, zijn wij eensklaps in een tunnel en komen dan aan de andere zijde van den berg uit, en dat weleens bergen van duizenden voeten hoog. Zoo gaat men van Locarno eerst onder een meer, dan onder een drie duizend voet hoogen berg door en komt vervolgens met den trein bij de stad Lugano uit.

Hier zijn vruchten, als perziken, peren, abrikozen, vijgen, kersen, en limoenen vol op, doch men *moet er voor betalen*; dit weet de Italiaan den vreemdeling wel te beduiden. De jonge Italiaan is een mooi mensch, maar de oude is afschuwelijk leelijk. Men heeft in deze streek haast niets anders dan bergen en meeren. De bergen zijn allen tot op den hoogsten top met okkernoot- en kastanjeboomen beplant en zelfs op de hoogste toppen liggen plaatsen. De natuur is ook hier majestueus, doch wij gevoelen ons er geheel en al vreemd onder de menschen; want wij verstaan hen niet en zij nemen ons beet waar zij kunnen, en hebben de geaardheid van een Jood om je om te loopen. Wij missen hier ook de bescheidenheid, vriendelijkheid, beleefdheid, en netheid der andere natiën, met welke wij zoo goed over weg konden komen. Het volk is hier ruw, liederlijk en stuursch van geaardheid, natuurlijk met uitzonderingen.

Ten 4 ure kwamen wij te Porto aan, een stadje aan het meer Lugano gebouwd. Van hier gingen wij in eene stoomboot op het meer. Het gezigt aan weerskanten op de prachtige groene kastanje- en okkernotenbosschen was prachtig. Dit meer is smal doch diep en schoon.

Ten 5 uur stapten wij aan wal in de stad Lugano, een welbebouwde plek, aan het boveneinde van het meer. Hadden wij meer tijd gehad, dan zouden wij hier vertoefd hebben, maar wij moesten per diligence voort over de bergen, en kwamen te Porlezza om 7 uur aan, een aangenaam, tusschen de bergen, in gelegen dorp. Ook hier verzuimden wij niet. Van deze hoogte hadden wij de geheele stad in 't gezigt. Wij gingen nu langzaam de bergen op, nu eens op een hooge kraus, dan weer in een diepe kloof met rivieren.

Het uitzigt van dit gebergte op de meeren en dalen is treffend. De bergen zijn van het eene tot het andere einde met tuinen, okkernootboomen en wijnstokken beplant, en zijn ook overal bewoond.

De wijnstokken worden alhier, even als in Duitschland en Zwitserland, aan stokken opgeleid. Zij worden zoowat drie voet van elkander geplant, krijgen twee dragers, en deze nieuwe dragers of looten worden dan door de stokken die daar langs in den grond gestoken zijn, ondersteund. De stokken dragen dan niet zooveel als bij ons, en de trossen zijn ook kleiner, maar zij zijn digter bij elkander geplant. Mielies, kool, pompoenen, wortels en andere groenten worden gansch anders dan bij ons geplant. Is de aarde vochtig, dan wordt de grond aan weerszijde "opgeërd," zoodat de planten droog kunnen staan, en het vocht heeft een afleiding naar de holten. De planten groeijen dan op den opgeërden grond; maar is de aarde droog dan geschiedt de bewerking juist op de tegenovergestelde manier. De grond wordt dan uitgespit en de planten in de holten geplant, zoodat al het vocht naar de planten kan komen. Tusschen de rijen ligt de uitgespitte grond. Soms heb ik in ons land gezien dat men pompoenen al zoo bewerkt, doch hier worden *alle* groenten zoo behandeld. Ik beschouw deze manier van tuinmaken als zeer verstandig. Op deze manier zou men bij ons haast de natste gronden kunnen beplanten, terwijl de drooge gronden veel minder water zouden vereischen, vooral in den zomer. Op plaatsen waar men veel water heeft, genoeg om alles nat te maken, is de behandeling hier ongeveer even als bij ons.

Hier dalen wij weer aan de andere zijde van den berg af, langs krônkelende wegen, door de schoonste bergpassen en over bergbruggen, over ontzettende diepten, en over schuimende bergstroomen. Het gaat hier weer even als bij den St. Gothardberg. De paarden draven zoo hard als zij maar kunnen, en zelfs dan worden zij nog geslagen, zoodat het nu en dan op een galop gaat; en of wij al praten of niet, het gaat maar door, zoodat wij nu en dan bij een draai van honderden voeten hoogte onder ons, niet anders dachten of wij zouden naar beneden tuimelen. Het uitzigt van hier op de stad Menaggio, op het meer Como, en op de reeks van bergen is verrukkelijk, maar het woest rijden van de bergen naar beneden beneemt ons veel van het uitzigt.

Wij kwamen om 8 uur te Menaggio aan, en wel bij helder

daglicht. Deze kleine nette stad ligt aan het meer Como, heeft een prachtige kathedraal, en do. schouwburg, en bezit de standbeelden van vele groote helden. Bij den ingang tot de stad, aan den hoofdweg, vindt men een kamer vol menschenhoofden gepakt. Wij hebben er de beteekenis van gevraagd en men verhaalde ons dat deze de doodshoofden zijn van mannen die sneuvelden in een oorlog tegen de stad Como.

Wij hadden al weer drie uren met een rijtuig door de boerenplaatsen gereisd. Wat ons op de meesten derzelve vreemd voorkwam, waren de vele wilgeboomen tusschen de wijngaarden geplant. Men vindt bij iedere drie of vier wijnstokken een wilgeboom. Deze wilgen kunnen niet anders dan de aarde uit putten, en toch vindt men hier gansche velden met de wilgen er tusschen in geplant. Het hinderde ons erg, want de wijnstokken leden er bepaald door. Waar de wilgen geplant zijn staan de wijnstokken dan ook verder van elkander. Of de wilgen de stokken moeten ondersteunen, dan of men, zooals sommigen beweerden, de wilgen voor heilige boomen houdt, hebben wij niet uitgevonden. Dat die wilgenplanterij een stommiteit is valt zeker niet te ontkennen, want als men boomen planten wil, dan kan men toch liever ooftboomen voor de vrucht of moerbeziën-boomen voor den zijdeworm planten. Hier vindt men ook overal langs de tuinen, landerijen en wijngaarden, kleine huisjes met een boog gebouwd, met het beeld van Maria en het kind Jezus in haar armen daarin geplaatst. Deze beelden zijn meestal van marmer, of anders met een kruis daarin en Jezus er aan vastgenageld. Het is nu bijna negen uur in den avond en ik zit hier bij het meer deze aanteekeningen te maken. Het is nog helder licht. De avondschemering duurt hier veel langer dan bij ons en het klimaat is hier heerlijk.

Zondag morgen. Ik werd om half acht wakker en tot mijne verrasing brandde mijn kaars nog. Ik ging naar de kamer van mijn vriend J. de Vos en tot mijn grootste verwondering vond ik ook zijn kaars brandende—iets dat vroeger niet eenmaal met ons gebeurd is. Wij waren den avond te voren erg moede geweest door het vele loopen langs den steilen berg; want op de moeijelijke plekken waren wij afgeklommen om de arme paarden wat te sparen, en zoo waren wij in slaap gevallen. Het kwam er echter weinig op aan, want of men de lange nachtkaars een minuut, een uur of den geheelen nacht laat branden, de een en een

halve frank of twee franken, naar dat de kaars waard is, komt toch ten volle op de rekening.

De dag was eenigszins drukkend. Wij zaten voor ons hotel in den bloementuin onder twee fraaije meloniaboomen te schrijven aan het meer. Aan de andere zijde van het meer liggen twee kleine steden, welker klokkengelui wij duidelijk konden hooren. Ten 9 uur kwam het schip aan en wij gingen op het meer Como, dat meer dan veertig mijlen in omtrek is en zich in twee armen verdeelt, die wijd uit elkander loopen en naar de steden Lecco en Como genaamd zijn. Dit meer is het schoonste en grootste in Italië. Aan beide zijden ligt een keten van bergen met fraaije boerenplaatsen, okkernoot-, kastanje- en cederboomen, en aan de oevers de schoonste villa's die men zich denken kan. Nu en dan worden deze heerlijke verblijven met steden en dorpen afgewisseld. Aan de oevers wonen ook, vooral in den zomer, de meeste groote heeren van Italië. Hier en daar stoomden wij bij indrukwekkende schuimende watervallen voorbij. Wij hadden schaars tijd genoeg om er een blik op te werpen. Nu en dan worden de bosschen afgewisseld door wijngaarden, die hier goed tieren. Wij kwamen in de stad Como om half twaalf aan. Van deze stad heeft men het grootste verkeer op dit meer met ettelijke stoomschepen. Er ons middagmaal gebruikt hebbende, vertrokken wij per spoor en kwamen om drie uur te Milaan aan. Deze stad mag wel onder de schoonste Italiaansche steden geteld worden en heeft een lange en roemvolle geschiedenis. Wij namen onzen intrek in het Hotel L' Europe.

Milaan heeft 250,000 inwoners, is acht-en-veertigmaal belegerd en acht-en-twintigmaal bestormd. Wordt de Lombardische vlakte door een oorlog bezocht, het eerst wordt aan Milaans poorten geklopt. De stad ligt op een groote vlakte tusschen de Alpen en Appenijnen. Men zegt dat het fondament dezer stad door Bellovesus 600 jaren voor Christus gelegd is. In het jaar 1162 is zij geheel en al door Frederik I (Barbarossa) verwoest. Men had hier zijn gemalin diep beleedigd, en hij zwoer de stad tot op den grond te zullen vernietigen. Met ijzeren haken werden de gebouwen toen omvergetrokken en aan alle kanten aan brand gestoken. Eerst toen de Keizer op de puinhoopen van Milaan stond achtte hij zich gewroken. De stad is rondom door dubbele rijen kastanje- en andere trotsche boomen beplant, met deftige uitgevloerde straten er tusschen, alzoo een heer-

lijke promenade verschaffende. De stad is tevens met een hoogen dikken muur van klipsteenen ingesloten, en heeft twaalf poorten. De straten zijn allen netjes uitgevloerd en de voornaamste met boomen beplant, die daar even welig groeijen als de prachtige eiken te Stellenbosch. De voornaamste handel bestaat er in zijde, leder, rijst en kaas. De ingezetenen zijn er zeer werkzaam. In den omtrek wordt een massa landbouwprodukten gewonnen. De handelsstand is er eerlijker in zijne prijzen dan gewoonlijk in andere steden van Italië. De stad bezit 80 kerken, waarvan de kathedraal, de Duomo, de grootste en merkwaardigste is. Dit gebouw is de bewondering der natiën. Het fondament werd gelegd in 1386 door Visconti. Om dit heerlijk gebouw te beschrijven behoeft men een meer schilderachtige pen dan de mijne. Genoeg zij het te zeggen, dat de hoogte van de stoep tot op de spits, waar het vergulde beeld van de maagd Maria staat, 355 voet is ; de wijdte en lengte weet ik op 't oogenblik niet. Het kunstige schilderwerk der ruiten is inderdaad wonderlijk. Men vindt de gansche Bijbelgeschiedenis, van de schepping af, er op afgeschilderd in de schoonste kleuren. Milaan bezit ook de schoonste en grootste begraafplaats die wij gezien hebben. De oppervlakte van deze rustplaats der dooden beslaat niet minder dan 250 morgen, en de gedenkteekenen der afgestorvenen zijn prachtig. De meeste graven zijn van een monument voorzien, en boven op het monument ligt het beeld, en aan het hoofdeinde achter een dik glas, het portret van den afgestorvene—zij die man, vrouw, jongeling, jonge dochter, of kind. Het uitgehouwen beeld boven op het monument in sneeuw witte marmer is doorgaans het ware evenbeeld van het portret. Bij sommige graven staan de moeders voorgesteld in glinsterend witte marmeren beelden over hare kinderen te weenen ; bij andere weer de vrouwen over hare echtgenooten ; dan weer de kinderen om de graven hunner ouders, die levensgroot, in marmer gebeeld, op de graven liggen. Hier bij een graf, dat slechts eenige maanden oud is, staat een vrouw in lange witte kleederen over haar man te weenen. Hij is in den bloei zijns levens gestorven, en een engel staat achter haar met zijn vinger naar den Hemel te wijzen, om haar te troosten. De lezer kan zich geen denkbeeld vormen van deze prachtige uitgehouwen beelden. De graftomben en monumenten van vorsten en edelen zijn waarlijk majestueus. In deze rustplaats

der dooden, die inderdaad op een hof gelijkt, kan men dagen doorbrengen. Het denkbeeld van de portretten der afgestorvenen in de grafsteenen te plaatsen bevalt mij wel.

's Avonds bezochten wij den schouwburg, doch konden geen woord verstaan. Daar waren er wel eenige duizende tegenwoordig, die een hevig lawaai maakten. Het begon daarbuiten te donderen en te regenen. Wij wilden toen naar ons Hotel gaan, maar slaagden slechts met moeite er in om een cab te krijgen. Milaan bezit ook een amphitheatre, dat 30,000 menschen kan bevatten, en de caposisione, waar een aantal schoone marmerenbeelden te kijk zijn. Zij zijn van doorluchtige personen uit den ouden tijd. De beelden van Romeo en Juliet, malkander juist de eerste kus gevende, en van Napoleon I—met den arend achter zich en als jongeling droomende dat de arend hem aankondigde dat hij een zeer groot man zou worden—ontbreken er niet: alles in het schoonste marmer uitgehouwen. Ook bezochten wij hier de La Scala, een der grootste theaters in de wereld. Het tooneel alleen beslaat 100 bij 170 voet, en kan meer dan duizend menschen bevatten. Het ruim en de gallerijen kunnen eenige duizenden bergen.

Het is er te Milaan des morgens warm en benaauwd en des avonds of 's namiddags regent en dondert het geweldig. De Arcade—een straat waar geen rijtuigen toegelaten worden—is van boven met glas en bogen gesloten. Daar vindt men al de voornaamste winkels, en wordt des nachts de meeste bezigheid gedaan.

Te Milaan gaat het even als in al de andere groote steden: er is geen onderscheid tusschen nacht of dag—het gewoel en het gerij zijn altoos hetzelfde. Wij hadden hier, even als elders in Italië, sterk te objecteren tegen de harde haren kussens. Over de bedden konden wij echter niet klagen, hoewel men het er des nachts even warm als bij ons in de zomernachten heeft. De paarden gelijken veel op de onze. De parken en springfonteinen zijn lieflijk. De triomfpoort, met de vier bronzen paarden voor een wagen daar boven op, is allersierlijkst en kunstmatigst.

Op Maandag om 1 uur verlieten wij Lombardiës hoofdstad en deden Brescia en Verona aan. Laatstgenoemde is een groote en schoone stad met vele historische herinneringen en monumenten. Hier is het waar Romeo op het graf van Juliet stierf.

(*Wordt vervolgd.*)

Wetenschappelijk.

NOG EEN WOORD OVER KOEPOK-INENTING.—STATISTIEK.—Mèt genoegen hebben wij mogen bespeuren dat het artikel over *koepok-inenting* (No. 58 van dit Tijdschrift) niet geheel ongelezen is ter zijde gelegd en meer bijzonderlijk aanleiding heeft gegeven tot het schrijven van "Medicus;" zie No. 60. De vaccine-quaestie, en vooral de quaestie van gedwongen inenting is van te overwegend publiek belang, ook in Zuid Afrika, om haar dood te zwijgen, en kan niet te uitvoerig worden besproken. Dat ons artikel "Medicus" "en als zaakkundige en als menschenvriend *onaangenaam* aangedaan heeft" verwondert ons, daar hij het toch in de voornaamste punten met ons eens schijnt te zijn, schoon hij ten slotte tot andere gevolgtrekkingen komt. Doch de vraag is niet of onze beschouwingen aangenaam of onaangenaam aandoen, maar of wàt wij schreven steekhoudend is. Ook doet het niets ter zaak of de redacteur van de rubriek "Wetenschappelijk" in ons Tijdschrift "geneeskundige" is of "leek," zoo lang hij maar *zaakkundig* is.

* * *

Zij het hier nog eens herhaald dat wij *niet* behooren tot de bestrijders der koepok-inenting, schoon zeer beslist tot de bestrijders der *gedwongen* vaccine. En wel om de volgendé reden. Schoon de theorie der koepok-inenting op wetenschappelijk terrein nog uiterst vaag is, *schijnt* toch de ondervinding te leeren, dat de inenting, goed volbragt, in de meeste gevallen, een behoedmiddel is tegen de natuurlijke pok-ziekte, of tegen het doodelijk verloop dier ziekte. Wij leggen klem op het woord *schijnt* te leeren, daar het zekerlijk niet *is* uitgemaakt *dat* het afnemen van pokken-epidemiën of het goedaardig karakter der ziekte in onafscheidbaar verband staat met de vaccine. Doch ook het tegenovergestelde is niet uitgemaakt, en tot dat zulks geschied is heeft de vaccine, o. i., regt van bestaan.

* * *

Doch geen regt van heerschappij. Die wil, *kan* zich of de zijnen laten vaccineren, doch niemand *mag* daartoe gedwongen worden. Was het uitgemaakt *dat* de vaccine een behoedmiddel is tegen de pokziekte; dat door vaccinatie en re-vaccinatie die vreeselijke ziekte ten slotte totaal zou kunnen worden uitgeroeid, dan zou de Staat het *salus populi suprema lex* kunnen laten gelden en vaccine en herhaalde vaccine verpligtend kunnen stellen voor elken inwoner des lands, van den koning af tot den

geringsten bedelaar toe. Ieder ongevaccineerd persoon (of kind) zou dan, van het pokken-standpunt, als "gevaarlijk voor de maatschappij" beschouwd kunnen worden en men zou iedereen ongevaccineerde kunnen dwingen zich te laten inenten of oogenblikkelijk over de grenzen worden gezet. En niet slechts zou de Staat het regt hebben, of zelfs verpligt zijn, ongevaccineerden tot de vaccine te dwingen, maar ook om reeds gevaccineerden en hen, die de natuurlijke pokken gehad hadden, te dwingen, zich te laten re-vaccineeren, en dat zóó dikwijls als op advies van deskundigen noodig geoordeeld werd. Die zich hieraan niet zouden willen onderwerpen konden dan (in een van carbolzuur of andere erkende ontsmettingsmiddelen doortrokken wagen of vaartuig) uit het land gezet worden. En waar geen land zulke personen zou willen ontvangen, zouden dezen zich ten slotte wel moeten laten inenten om niet van honger en gebrek om te komen. Doch ... zoolang het nu garscheliik niet uitgemaakt is dat door vaccine of herhaalde vaccine de pokziekte wordt bestreden of kan worden uitgeroeid, en daarenboven de vaccine, hoe goed ook uitgevoerd, *de treurigste gevolgen na zich sleept*, ja soms *den dood ten gevolge heeft*, mag de Staat die vaccine niet verpligtend stellen en mist zij de bevoegdheid om daartoe tot "heil van het volk" te dwingen. Dit is, dunkt ons, zoo duidelijk, dat er geen woord behoeft bijgevoegd te worden.

* * *

Kennelijk ligt op de voorstanders der GEDWONGEN inenting de verpligting om het BEWIJS te leveren:

a dat de koepok-inenting werkelijk een behoedmiddel is tegen de natuurlijke pokziekte en dus door enkele of herhaalde inentingen die ziekte kan worden voorkomen of anders gunstig bestreden;

b dat de vaccine zonder gevaar voor de patienten kan worden toegepast; en

c dat niet- of niet gere-vaccineerde individuën, uit een pokkenoogpunt gevaarlijk voor de maatschappij zijn.

Geen zulk bewijs is tot nu toe geleverd, en waar men vroeger meende, dat een enkele inenting voldoende was worden thans reeds periodieke inentingen onmisbaar beschouwd, terwijl, trots al het vaccineeren, de pokken sporadisch en epidemisch heerschen, jaar in jaar uit, over geheel Europa, in Azië en Amerika, in Afrika en Australië.

Dat, voorts, de koepok-inenting, hoe naauwkeurig ook volbragt, de gezondheid van een aantal kinderen heeft geknakt, soms den dood ten

gevolge heeft, en bij sommige individuën niet zonder levensgevaar kan toegepast worden zal geen zaakkundige ontkennen. En dat niet- of niet gere-vaccineerde individuën als verspreiders van het pokkengif moeten aangemerkt worden en dus gevaarlijk voor de maatschappij zijn, wacht op bewijs.

* * *

De voorstanders der GEDWONGEN vaccine beroepen zich op "DE statistiek," die volgens "Medicus," blad 359, "leert dat van de oningeënten ruim 300 van de 1000 en vân de geënten slechts of 2 of 3 per 1000 sterven" (aan de pokziekte bedoelt Medicus toch zeker). Dit zou pleiten voor de vaccine, schoon nog geen grond zijn tot gedwongen inenting. Doch... *de* statistiek? Wiens statistiek en welke statistiek heet DE statistiek? Dat lidwoordje "*de*", is hier een mondstopper en niets meer. "*Zaakkundigen*" weten dat statistiek dikwijls zóo *elastiek* is als de grootste kwakzalver begeeren kan. Intusschen zal "Medicus" ons verpligten en al den lezers dezer artikelen een dienst doen, als hij wat vertrouwbare statistieke opgaven wil mededeelen met aanwijzing der bronnen, ten bewijze dat "van de oningeënten ruim 300 van de 1000 en van de geënten slechts 2 of 3 per duizend sterven.

* * *

Intusschen vestigen wij de aandacht op zekere pas gepubliceerde, statistieke bijdragen omtrent de inenting, die juist *het tegendeel aantoonen* en à priori het bewijs leveren, dat in streken waar de vaccine het strengst gehandhaafd werd, ook *de pokziekte het krachtigst geheerscht heeft*, en met het *ongunstigst* verloop. Wij bedoelen de statistieke bijdragen van Dr. Adolf Vogt, Professor in de Geneeskunde aan de Hoogeschool te Bern, en in die stad verschenen bij K. Schmid, onder den titel van "*Die Pockenseuche und Impfverhältnisse in der Schweiz.*" Gelijk de geleerde schrijver teregt zegt "is er wel geen land, dat, wat betreft de plaatselijke gesteldheid en het dagelijksch leven der inwoners, zoo geschikt is om den strijd te voeren over de verbreiding der pokziekte en de werking der voorbehoed-maatregelen als Zwitserland." Verdeeld in 25 Kantons, die ieder hunne eigene, plaatselijke wetten maken en handhaven, was sedert jaren in het eene kanton de vaccine verpligt en in het andere vrij en was er dus binnen niet te zeer uitgebreiden kring overvloedig gelegenheid om de meer of minder gelukkige uitkomsten der vaccine en van gedwongen vaccine gade te slaan. De statistieke opgaven door Vogt verzameld zijn zoo officieel mogelijk en loopen gemiddeld over een tijd-

vak van 50 jaren. De slotsom, waartoe deze opgaven leiden geeft stof tot nadenken.

Immers: Uit deze statistieke opgaven blijkt dat gedurende een tijdsverloop van tusschen de 10 en 20 jaren (van 1860—80) in Zwitserland, de pokken *het hevigst* gewoed hebben en *de meeste slagtoffers geëischt hebben*, juist in die Kantons en in die plaatsen waar *gedwongen inenting bestond*, of het *ijverigst* geënt werd. Terwijl omgekeerd, in de plaatsen waar nog *geen* gedwongen vaccine bestond of *niet* algemeen geënt werd, de pokken *minder*, *met gunstiger verloop*, of in het *geheel niet* zijn waargenomen! Geen wonder dat het Zwitsersche volk dan ook onlangs met 253,000 tegen 67,000 stemmen zich *tegen* algemeenen vaccinedwang verklaard heeft, en het daartoe strekkende wetsvoorstel vervallen is.

De tabellen zijn te ingewikkeld om ze hier te laten volgen, doch enkele bijzonderheden uit de opgaven moeten toch nog vermeld worden. In Geneve bijv. bevonden zich onder de aangetasten gedurende de pokken-epidemie van 1858—59 niet minder dan 90 pCt. gevaccineerden, en stegen de sterfgevallen tot op 230 per 100,000 inwoners. Van 1876—80 stierven er in Tessin 28, in Zug 26, in Geneve 18, in Lucern 12 en in Neuenburg (alle plaatsen waar de inenting gedwongen en anderszins algemeen was) 9 en een fractie per 100,000 inwoners, terwijl in zeven Kantons waar geen dwang-vaccine bestond en kwalijk 50 pCt. van de inwoners geënt zijn, in het geheel geen sterfgevallen aan pokken voorvielen. In Schaffhausen, waar 72 percent der één-jarige kinderen geënt werden, stierf van 1876—80 niemand aan de pokken, terwijl in Solothurn waar streng geënt werd, in 1871 aan de pokken stierven 139 en sedert jaarlijks *zonder* epidemie 0,7 per 100,000 inwoners. En zoo, naar verhouding, in de andere Kantons.

Wij zijn natuurlijk niet in staat om Vogts statistieke opgaven te controleren, doch zij verdienen *minstens* zóóveel vertrouwen als gelijke opgaven van anderen,—voorstanders der gedwongen vaccine. Of liever nog, zij verdienen alle vertrouwen, daar zij op officieele bescheiden gegrond zijn, en totdat zij afdoend zijn tegengesproken. In elk geval toont deze statistiek dat "*de*" statistiek haar laatste woord over de vaccine-quaestie nog bij lange niet gesproken heeft. En tot zoo lang kan men zich ook niet op "*de*" statistiek beroepen voor GEDWONGEN vaccine.

DE JEANNETTE-EXPEDITIE NAAR HET NOORDEN.—De Commissie door de Amerikaansche Regering benoemd en gemagtigd, om een onderzoek in te stellen naar alles wat betrekking heeft op het uitzenden, den togt en het vergaan der "*Jeannette*," en het lot der officieren en manschappen, die aan den pooltogt hadden deelgenomen, heeft haar werkzaamheden geëindigd en is tot de volgende resultaten gekomen:

1. Dat de "*Jeannette*" bij haar vertrek uit San Francisco volkomen zeewaardig was en goed bemand.
2. Dat De Long, buiten zijn schuld, vooral ook omdat hij, op last van het Gouvernement, langs de kust van Siberië naar de "*Vega*", Nordenskjold's vaartuig, zoeken moest, tot zijn nadeel reeds bij Herald-eiland op het pak-ijs stootte, en, wilde hij zijn reputatie als zeeman en *explorer* niet in de waagschaal stellen, wel trachten *moest* om Wrangell-Land, dat toen nog voor een deel van het vasteland gehouden werd, te bereiken en daar te overwinteren.
3. Dat de "*Jeannette*", na herhaaldelijk in het ijs beklemd te zijn geweest, eindelijk in Junij 1881, zóó bekneld geraakte dat het schip lek werd en zonk.
4. Dat door De Long alle voorzorgen tegen zulk een ongeval genomen waren, en dat het zinkend vaartuig in goede orde verlaten werd, nadat alles wat noodig *kon* gerekend worden voor den togt over het ijs, naar de kust van Siberië, uit het schip op het ijs "geland" was.
5. Dat na een langen togt over het ijs op welken, o.a. Bennetts-eiland ontdekt werd, de booten drie in getal, op 12 September door een storm van elkander gescheiden werden; dat de "whale boat" onder bevel van Melville, de Lena-delta veilig bereikte, en de manschappen in die boot gered werden en door inboorlingen zoo goed mogelijk ontvangen; dat de eerste boot onder De Long op 17 September een ander punt der Delta bereikte, terwijl van de derde boot onder Luitenant Chipp niets vernomen werd.
6. Dat Melville het uiterste gedaan heeft om De Long ter hulp te komen en om Chipp op te zoeken.
7. Dat De Long, afgaande op de kaart der Lena-delta in zijn bezit, niet vermoeden kon dat er op slechts 25 mijlen, westelijk van het punt waar hij geland was, een dorp was en dat hij in zuidelijke rigting trekkende, eindelijk met zijne lotgenooten van honger en gebrek is omgekomen.
8. Dat het algemeen gedrag en de verdiensten der officieren en

manschappen van de "Jeannette," zoo aan boord als na de schipbreuk, voorbeeldig geheeten moet worden.

9. En dat bijzonder melding moet worden gemaakt: van kommandeur DE LONG, wegens zijne uitstekende hoedanigheden als hoofd der expeditie aan den dag gelegd; van den hoofd-machinist MELVILLE, wegens zijn ijver, volharding en professionele bekwaamheden, en vooral voor zijne pogingen om De Long ter hulp te komen in de Lena-delta; en van NINDERMAN en SWEETMAN, twee matrozen, die door hun kommandant werden aanbevolen voor de eeremedaille.

Het verslag is geteekend door Commodore William G. Temple, als president, en Samuel G. Lemly, regter-advocaat.

Van De Long's partij, 14 in getal, zijn slechts Noros en Ninderman gered; van Chipps boot met 8 schepelingen is geen tijding ontvangen; en van Melville's boot zijn Melville, Danenhower, Newcomb, Wilson en Tong Sing in Amerika aangekomen en door het Hof van Onderzoek gehoord, terwijl Cole, de bootsman, in een krankzinnigengesticht moest geplaatst worden en de andere 4 geredden in Siberië zijn achter gebleven om luitenant Harber bij te staan op zijn onderzoekingstogt naar Chipp.—Het onderzoek heeft geleid tot de volkomen rehabilitatie van den heer Bennett, die zijdelings beschuldigd was dat de "*Jeannette*" niet geheel zeewaardig was bij haar vertrek; van De Long, beschuldigd of verdacht dat het vergaan van het schip en den verderen ongelukkigen afloop van den togt aan hem te wijten zijn geweest; en van Melville, wien verweten is dat hij niet alles gedaan heeft wat hij had kunnen doen om De Long ter hulp te komen.

KORTE MEDEDEELINGEN.

SCHIZONERA LANIGERA.—Het Ministerie van Landbouw, in Rusland, heeft aan de onderscheidene hoofd-ambtenaren een schrijven gerigt om de aandacht te vestigen op de *Schizonera lanigera*, een insect, dat thans in ontzaggelijke zwermen in de nabijheid der Zwarte Zee gevonden wordt en groote verwoestingen aanrigt onder de vruchtboomen. Een afbeelding van het insect wordt mede bijgevoegd benevens een opgave der middelen, die men tegen deze pest heeft aan te wenden. Men vreest zeer dat het insect zich verspreiden zal.

* * * *

OMTRENT DE HANDELSWAARDE VAN INSECTEN merkt *Semper Virens* op dat Engeland alleens jaarlijks voor £150,000 aan *Cochenille*, het insect dat de Cochenille-kleurstof verschaft en ook in Zuid Afrika op de Turksche vijg (*Opuntia Coccinellifera*) gevonden wordt, opkoopt, en minstens tot een gelijk bedrag *Gummi-lak*, insgelijks van

een insect verkregen, ter markt brengt. De waarde van honig, was, zijde en andere producten van insecten, jaar aan jaar verkregen, is bijna niet te berekenen. De schade door insecten aangerigt is echter door die handelswaarde niet goed te maken.

* * *

SOLIDIFIED TEA, of "Saamgeperste thee," die thans voor huisselijk gebruik zoo sterk wordt aanbevolen boven de gewone thee, bestaat uit 100 deelen gemalen suiker en 10 deelen vruchten-suiker (*Glucose*) met genoeg water gekookt tot eene heldere taaije zelfstandigheid. Hierbij worden gevoegd 50 deelen thee met gelijke hoeveelheid drooge suiker goed dooreengemengd. De massa wordt daarna in vormen geperst, om de noodige hardheid te verkrijgen en komt later aan de markt als *samengeperste thee*. Het gebruik is niet aan te raden, behalve misschien op reis, om spoedig thee te kunnen zetten.

* * *

VELOCIPEDE DOOR ELECTRICITEIT BEWOGEN.—Prof. Ayrton heeft een tricycle uitgevonden die door electriciteit gedreven wordt. De accumulatoren zijn onder de voetbladen aangebragt en de electromotor, die de raderen beweegt, bevindt zich onder den zetel. De machinerie weegt iets meer dan 100 lb. Prof. Ayrton heeft met zijn tricycle goed gelukte proeven genomen in de straten van Londen.

* * *

GEBREIDE KOUSEN DER OUDE EGYPTENAREN.—De tegenwoordige Egyptenaren, Rophen zoowel als Arabieren, gaan blootsvoets, doch de oude Egyptenaren droegen gebreide kousen of sokken. In het Museum van het Louvre, te Parijs, bevindt zich eene geheele verzameling zulke gebreide kousen of sokken, in de graven bij de mummiën gevonden. Deze sokken zijn zeer schoon gebreid, van fijne, waarschijnlijk witte, schoon nu bruin gekleurde lamswol. De breinaalden toen in gebruik waren dikker dan de tegenwoordige, zoodat het brei-werk los en zeer rekbaar is. De kousen of sokken eindigen niet, zooals de onze, afgerond, maar met toonen, zooals de vingers van een handschoen. De hak is zeer sierlijk en de rand smal. Men zou zich bijna een gezellige bijeenkomst van Egyptische dames kunnen voorstellen, ieder van haar met de brei-kous in de hand. Kousen breien schijnt in ZUID-AFRIKA geheel op den achtergrond geraakt te zijn.

* * *

WILDE KONIJNEN.—In Australië hebben de konijnen zóó de overhand genomen dat op sommige plaatsen geen weide is overgebleven voor de schapen. Ongeveer 100 mijlen gronds wordt ieder jaar door de zich snel vermeerderende konijnen veroverd en het is ernstig de vraag of de schapenboeren dan wel de konijnen meester van het land

zullen zijn. In een enkele kolonie zijn meer dan twee millioen schapen gestorven van gebrek, daar de konijnen al het gras hebben opgegeten. Schoon er honderd duizende konijnen worden omgebragt, heeft de konijnen-plaag nog steeds de overhand. Er is voorgesteld om een speciale belasting te heffen, ten einde de fondsen te verkrijgen om de konijnen, districtsgewijze, op de meest uitgebreide schaal te verdelgen. De toekomst der Australische kolonien wordt ernstig door deze konijnen bedreigd.

* * *

PASTEUR, aan wiens onderzoekingen aangaande besmettelijke ziekten men reeds zooveel te danken heeft, en die met zijne nasporingen nog steeds voortgaat, heeft van den Minister voor Landbouw, in Frankrijk, in de drie laatste jaren de som van £6,000 ontvangen als toelage uit de staatskas ter bestrijding der onkosten zijner onderzoekingen. Zulke uitgaven zijn wél besteed.

* * *

FRIESCHE BIJBELVERTALING.—Voor eenigen tijd werd door de Engelsche taalgeleerden, Hyde Clark en Thoms, in het Athenaeum, de aandacht gevestigd op het gemis aan eene vertaling van den Bijbel in het Friesch, en den wensch uitgesproken, dat men den Hollanders ter hulp zou komen, om zulk een vertaling in het licht te kunnen geven, of anders, dat dit door Engelschen geschieden zou. Naar het schijnt is het genoemde heeren echter niet te doen om den Friezen hun Bijbel te geven, n hunne eigen taal, maar meer om de Friesche vertaling te hebben, ter completeering van de Engelsche of Oud-Engelsche vertaling, wegens de groote overeenkomst van het Friesch met het Oud-Engelsch.

* * *

De Friesche taal werd in vroegere eeuwen gesproken overal langs de kusten der Noordzee, en toen de Friesche rassen door het Saksische ras voor het grooter deel verdrongen, of met dat ras vereenzelvigd waren geworden, zóó dat ook het Saksisch landstaal werd in de landen vroeger alleen door Friezen bewoond, heeft het Friesch toch zijn stempel gedrukt op de taal die daarna volkstaal werd. In het tegenwoordige Friesland is de oorspronkelijke taal echter volkstaal gebleven, naast het Nederduitsch dat algemeen onderwezen wordt. Iedere Fries spreekt en verstaat "Hollandsch", doch onder elkander spreken de Friezen, vooral op het platte land, de taal waarin Biddulph zijne banden heeft aangevoerd, en de oude heidensche priesters aan de afgoden hebben geofferd.

* * *

Nog in het begin dezer eeuw meende men dat dit Friesch—boerenfriesch noemde men het,—wel geschikt was om er eens in druk een aardigheid in te verkoopen, doch zich ganschelijk niet leende voor ern-

stige zaken. Prins Lodewijk Napoleon dacht er echter anders over, en begeerde dat men een vertaling beproeven zou van den geheelen Bijbel in het Friesch. Hij sprak hierover met den taalgeleerde Halbertsma, zelf een Fries, en begeerde van dezen dat hij de Statenvertaling in het Friesch zou overbrengen, om, zoodoende, de overeenkomst en het verschil tusschen het Nederduitsch en het Friesch te laten uitkomen. Halbertsma had hiertegen echter gegronde bezwaren, en besloot vooreerst het Evangelie van Mattheus, direct uit het oorspronkelijk Grieksch, in het Friesch over te brengen. Deze vertaling werd later voor rekening van Louis Bonaparte gedrukt te Londen in 1858. Op het titelblad prijkt een gekroonde adelaar met het randschrift: *Impensis Ludovici Luciani Bonaparte*, en op het laatste blad leest men als volgt:

> "*I certify that only 250 copies of this work have been printed, 248 of which are numbered on the back of the title, and of the remaining two, one has the initial letter and number of each chapter in red.*
>
> George Barclay,
>
> 28 Castlestreet, Leicester Square."

Het exemplaar dat in de bibliotheek te Leiden berust, draagt het No. 249, en ligt, terwijl wij dit schrijven, voor ons. In een afzonderlijke brochure: "De taalbeginselen gevolgd in de Friesche overzetting des Evangeliums van Mattheus," heeft Halbertsma rekenschap gegeven van de regelen door hem bij het vertalen gevolgd en doet hij uitkomen hoe het Friesch bij uitnemendheid geschikt is voor eene aangrijpende vertaling des Bijbels. Vooral ook omdat men het Friesch schrijft zooals het gesproken wordt, en dat alle "onkiesche" zaken door verbloemde woorden te kennen gegeven worden.

Schoon nu de vertaling van Mattheus in het Friesch door Halbertsma uitnemend geslaagd moet heeten en volgens verklaring van deskundige Friezen die vertaling door iederen Fries veel beter en gemakkelijker verstaan wordt dan de gewone vertaling in het Nederduitsch, kwam die vertaling toch niet in gebruik en werd zelfs niet eens algemeen bekend, vooral ook omdat er slechts 250 exx. gedrukt waren. Toch scheen het begeerd te worden om het Friesche volk een Frieschen bijbel in handen te geven en in 1870 verscheen er bij de uitgevers W. Eekhoff & Zoon, te Leeuwarden, een vertaling van het Evangelie van Lukas. Deze draagt tot titel: *It Ewangeelje fen Lukas, yn'e Fryske taal oerset troch*, G. Colmjou. De aanleiding tot deze uitgave vonden de uitgevers in de dringende begeerte eener jonge dame die zich zeer interesseerde voor christelijk onderwijs in 't Friesch en daarom een goedkoope uitgave begeerde van Halbertsma's vertaling van Mattheus. De heeren Eekhoff & Zoon meenden echter dat het beter zou zijn een ander bijbelboek in het Friesch uit te geven en

kozen daartoe Lukas, welks evangelie vervolgens door den Frieschen taalgeleerde in het Friesch vertaald werd en tegen geringen prijs (1s. 6d.) werd verkrijgbaar gesteld. Ingang bij het Friesche volk heeft ook deze vertaling echter niet algemeen gevonden, ook wel omdat niet de geheele bijbel in het Friesch verkrijgbaar is, en de andere vertaling in kerk en christelijke school gebruikt wordt. Een volledige vertaling des bijbels in het Friesch is dezer dagen echter weer aangekondigd.

* * *

Tusschen Halbertsma's vertaling en die van Colmjon is nog al eenig verschil, dat eenigszins verklaarbaar is, omdat de laatste gebruik heeft kunnen maken van het werk zijns voorgangers, en er vooral in de laatste jaren betrekkelijk zeer veel gedaan is op het gebied van Friesche taalstudie. Wij laten hier volgen de vertaling van het Onze Vader door Halbertsma en door Colmjon.

"Uws heit, dy daer biste yn di himelen! Dyn namme wirde hillige. Dyn keningryk komme. Dyn sin wirde dien allyk yn di himel sa eák op ierde. Jouw uws hjeed uws uwze scilden allyk as wy for jane deiliks brée. Ind for jouw uws uwze scildners. Ind lied uns naet yn forsêkinge, mar forlosje uns fen di quéade."

(Halbertsma.)

"Us Heit, dy yn 'e himelen binne! Jou namme wirde hillige. Jou keninkryk komme. Jou wille wirde dien, allyk as yn 'e himmel sa ek op 'e ierde. Jouw ús eltse dei ús deistich brea. En forjouw ús ús sonnen, hwent wy forjane ek elts dy ús skildich is. En lied ûs net yn forsikinge, mar forlos ús fen 'e kweade."

(Colmjou.)

* * *

De lezer zal gemakkelijk zien hoeveel overeenkomst er is tusschen dit Friesch en het oude Engelsch, en ook met het Hollandsch gelijk het nu gebruikt wordt. "Heit" staat voor "head," vader. "Dijn" of "jou" voor "uw." "Brea," bread, voor "brood" enz. Met eenige oefening is het Friesch zeer goed te lezen en te verstaan.

De studie der Friesche taal, die eeuwen lang verwaarloosd is geworden, is in de laatste jaren met kracht ter hand genomen. Er bestaat nu een "*Selskip for Fryske Tael en Skriftenkennisse*" (Genootschap voor de studie der Friesche taal enz.), er worden volksvoordrachten in de Friesche taal gehouden en onderscheidene, geschriften in het Friesch uitgegeven. Aan het gebruik en de studie der Nederlandsche taal in Friesland doet dit in het minst geen schade. Misschien is hieruit nog wel iets te leeren voor de vrienden en beoefenaars van het "Afrikaansch" in Zuid Afrika.

HOROLOGIE-GLAZEN. Volgens de *Natuur* worden er in de fabriek van horologie-glazen, *Les trois Fontaines,* bij Sarrebourg in Lorraine, jaar-

lijks ongeveer 30 millioen horologie-glazen en pendule-glazen vervaardigd en in den handel gebragt. Twee honderd jaren geleden waren de horologies zelden van glazen voorzien, omdat die met een slijpsteen uit massief kristalglas moesten geslepen worden, dat zeer kostbaar werd. Later gebruikte men bolle glazen, die uit een daartoe geblazen bol, met gloeijende ijzeren ringen gesneden en daarna geslepen werden. Uit iedere bol verkreeg men dan gewoonlijk slechts één goed horologie-glas, dat noodwendig hoog in prijs kwam. Toen de groote, zware horologies plaats gemaakt hadden voor de thans gebruikelijke platte horologies, konden de zeer bolle glazen geen dienst meer doen en werden er platte horologie-glazen ingevoerd, uit een stuk uitgehold en aan de randen omgebogen, doch ook deze bleven hoogst kostbaar. Daarna werden de glazen gemaakt door fleschjes te blazen en daarvan den platten bodem uit te snijden, waarvan de rand dan werd omgebogen. Uit ieder flesje verkreeg men langs dien weg hoogstens één horologie-glas.

De tegenwoordige wijze van bewerking dankt haar oorsprong aan de uitvinding van Pierre Royer, een Fransch fabriekant, in 1791. Royer liet een glazen bol blazen, van 30 tot 60 centimeter in doorsnede en van 1 tot 1½ millimeter dikte en daaruit door middel van plaatjes en een gloeijende aarden pijp de glazen snijden, die dan vervolgens aan de randen omgebogen en verder gepolijst worden. Tegenwoordig gebruikt men daartoe een gloeijende naald met punt van diamant, waarmede cirkels op de glazen bol getrokken worden, waarna de plaatjes glas worden uitgeligt. Deze glasplaatjes worden vervolgens in vormen van pijpaarde in een oven gevormd en gebakken, en ondergaan in het geheel 35 bewerkingen voor zij als "horologie-glazen" dienst kunnen doen. In de genoemde fabriek, waar veel van het werk door vrouwen verrigt wordt, worden in een gebouw de bollen geblazen, in een ander de plaatjes uitgesneden, in een derde worden de plaatjes gebakken, in een vierde, de randen omgebogen, in nog een ander houdt men zich alleen met polijsten bezig, tot in de laatste afdeeling der fabriek, de glazen verpakt worden en verzonden. Er zijn vrouwen die 7200 glazen per dag uit de bollen weten uit te snijden, en daarmede zoo behendig weten om te gaan dat het geraamte van de bol, waaruit misschien honderde glazen gesneden zijn in zijn geheel blijft. De horologe-glazen worden onderscheiden in enkele en dubbele en daaronder de concave glazen voor de fijnere soort van horologes. Het is naauwelijks geloofbaar hoe deze industrie zich, ook in Amerika, heeft uitgebreid en aan hoevele duizenden menschen het fabriceren van horologe-glazen brood verschaft. Die nu en dan eens zijn horologe-glas breekt, verrigt bijna een goed werk.

Gezellig Tijdverdrijf.

No. 39.—Mei 1883.

Raadsel.

Ingezonden door J. E. C. de Boer Mazier, te Groot Drakenstein.

Vormt van de volgende 75 letters een geheel vers uit den Bijbel: b, b, e, e, e, e, e, e, e, e, e, e, e, e, e, e, e, t, t, t, r, r, r, i, i, i, s, s, s, n, n, n, n, n, n, n, g, g, g, g, g, o, o, o, o, o, o, o, d, d, d, d, d, d, d, d, d, d, d, d, d, d, a, a, a, a, a, a, a, a, l, m, m, w.

Logogryph.

Dubbel Acrostichon.

[*Gemengd*].

I. Een Bisschop van Salisbury, in de elfde eeuw, die Willem de Normandiër naar Engeland vergezelde, en te Old Sarum eene kerk bouwde waarin hij begraven werd.

II. De laatste en de eerste letter van een der grootste eilanden, waaruit de provincie Zeeland (Holland) bestaat, in de geschiedenis bekend om de noodlottige expeditie der Engelschen in 1809, waar zij zoo schrikkelijk leden door eene besmettelijke ziekte (rotkoortsen).

III. De laatse en eerste letter van den vijfden Kalif uit het geslacht der Ommiaden. Hij regeerde van 684 een en twintig jaren lang, en was de veroveraar van Mecca en Medina.

VI. Eene stad in het opperdal van den Neckar (Wurtemburg) digt bij Freudenstad.

V. Een beroemd scheikundige en schrijver over de scheikunde, en de daaraan verwante wetenschappen, geb. te Glasgow in 1778, was aldaar Professor in de scheikunde en overleed te Londen in 1875.

VI. Een Duitsch wijsgeer en vernuftig schrijver, geb. te Basel in 1728. Hij was Secretaris van den Stadsraad in 1756. Zijn voornaamste werk was eene geschiedenis over het menschelijk geslacht, 2 deelen in 8o., en meer andere; overl. 1782.

VII. Het voornaamste Orakel der oudheid.

VIII. Een godgeleerde, geb. te Keulen in 1569. Jacobus I van Engeland bewerkte, dat zijn boek, "Tractatus theologica de deo" verbrand werd en klaagde den schrijver bij de Staten van Holland aan, waaruit hij verbannen werd, en in 1622 te Tonningen (Denemarken) overleed.

IX. Waarbij ligt Baäl-Hazor, waar Absalom schaapscheerders had?

X. Eene stad in Italië aan de rivier de Tiber, 750 jaar vóór Christus door Romulus gebouwd.

XI. De zoon van Joas, den Abi-Ezriet, die tarwe dorschtte bij de pers.

XII. Wie regeerde van Indië af tot Moorenland toe 127 landschappen?

XIII. Een koning der Visigothen, die Rome veroverde, ongeveer 400 jaar vóór Christus. Na Italië verwoest te hebben, zeilde hij naar Sicilië en veroverde de stad Cosenza, waar hij stierf.

XIV. De vader van Abraham.

XV. Eene stad van drie dagreizen, die door God gespaard werd.

XVI. De Engel des Heeren zeide tot haar: Zie, gij zijt zwanger, en zult eenen zoon baren en gij zult zijnen naam......? noemen.

XVII. Een fransch geestelijke; geb. te Bayonne in 1760; gedurende de 100 dagen vergezelde hij de hertogin van Angoulême als aalmoezenier naar Engeland; overl. 1822.

XVIII. De strijdbijl der Indianen, voornamelijk die der Amerikaansche roodhuiden.

De begin en sluitletters van boven naar beneden gelezen vormen twee spreekwoorden in de Hollandsche taal.

N.B.—Men wachte met het inzenden der antwoorden tot ook het Junij-raadsel verschenen is, en zende dan allen te gelijk of zoovelen men kan vinden. Twee prijzen naar verdiensten.

Verslag van ontvangen antwoorden op de vraagstukken van het vorig kwartaal en toekenning van prijzen in ons volgend No.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken, wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

ONZE WIJNBOUWERS.

Het wordt ons zeker niet kwalijk genomen dat wij nogeens eene blz in dit maandschrift wijden aan onze wijnbouwers en hunne vooruitzichten.

Wij kunnen zulks niet beter doen dan door een schrijven onlangs in de *Zuid Afrikaan* verschenen en door andere bladen overgenomen hier te herdrukken. Het luidt als volgt;—

"Onze wijnhandel is nu in zulk een toestand, dat wij ons niet moeten verwonderen om binnen kort de namen van velen onzer wijnboeren op de insolventielijst te zien.

Die 't nog uithouden en zijn wissels in de banken vernieuwd kan krijgen, hoopt op betere tijden; maar vele armen moeten verkoopen, en zijn maar blijde om eenigen prijs voor het produkt van den wijnstok te krijgen; £2 10s. en £3 per legger, dat is van ½d. tot 1d. per bottel.

Extra druivendop-brandewijn van 20 à 21 graden doet van £12 tot £14, d. i. 4d. à 5d. per bottel.

Rozijnen van de beste kwaliteit worden naauwelijks met 2d. per lb. betaald!

En waar komt het dan van daan dat de markt zóó gedrukt is? Eenvoudig omdat wij geen *uitvoer* hebben.

Om zelf een export-maatschappij op te rigten, daartoe zijn wij nu niet in staat; met de mislukking van onze Wijnmaatschappij, die door wanbestier zoo eventjes £36,000 verzwolgen heeft, schijnt alle veerkracht verlamd. Wij rigten ons oog dus over de zee, waar zooveel dood kapitaal ongebruikt ligt.

Schooner kans voor eene maatschappij van ondernemende mannen, om zich onder ons te vestigen, was er nooit. Eene *Hollandsche* maatschappij zouden wij het liefst hier zien, omdat wij elkander het best kunnen verstaan en er nog altijd een band is, die ons aan het oude vaderland bindt.

Terwijl in Europa de phylloxera meer en meer de wijngaarden vernielt en men tot van bieten "wijn" fabriceert, kunnen wij het reine druivensap hier niet aan den man brengen; en neemt door den overvloed de dronkenschap onder onze kleurlingen bevolking op schrikbarende wijze toe, niettegenstaande alles wat daaromtrent, en teregt, geschreven wordt.

De vrienden in Holland vragen gedurig: "Wat kunnen wij toch voor onze stamverwanten in Zuid Afrika doen?"

Hier is één ding dat gij doen kunt: *Komt en rigt eene maatschappij op, om onze wijnen te exporteeren!* Laat die maatschappij zich vestigen in het midden van onze wijndistrikten (zeg aan de Paarl) waar zij te kust en te keur onze wijnen kan uitzoeken, om die in fust of fleschen (bottels) uit te voeren. Daardoor zoudt gij èn uzelven bevoordeelen èn ons een weldaad bewijzen.

Wijnbouwers van Zuid Afrika! is het niet der moeite waard dat wij vergaderingen beleggen en deze zaak bespreken? Zoodoende kunnen wij eene commissie van mannen van naam aanstellen om met de vrienden in Holland over zulk eene maatschappij te onderhandelen. Iets moeten wij doen; want langer stilzitten is de ruïne van onze wijnboerderij en de ondergang van ons land.'

Laat u hooren, opdat de zaak in de nieuwsbladen kan besproken worden. Misschien is dit schrijven de voorlooper van uitkomst voor den wijnboer."

Mogt het waar zijn dat dit schrijven inderdaad de voorlooper is van uitkomst voor den nijveren wijnboer! En dat kan het worden, indien onze wijnbouwers slechts den wenk willen behartigen om vergaderingen te houden; de zaak bespreken en een commissie aanstellen, om de vrienden in Holland wakker te maken.

Daartoe is eerstens noodig dat er in de voornaamste bladen in Nederland geagiteerd wordt; en daarvoor is het *nu* juist de tijd; want met de Wereld-tentoonstelling te Amsterdam, waarop ook eenige proeven van onze beste wijnen vertoond worden, is er niet veel noodig om de agitatie aan den gang te zetten. Wij van onze zijde hebben alreeds het bovengenoemd schrijven naar een der voornaamste nieuwsbladen in Holland verzonden, met verzoek om overname in anderen. Het ijs is dus al gebroken.

Krijgen wij het zoover dat een Hollandsche maatschappij zich onder ons vestigt, om onze wijnen uit te voeren, dan zijn wij geholpen. En zulks zal ook een spoorslag wezen voor onze wijnbouwers om meer zorg aan de wijnbereiding te besteden; want daar zulk eene maatschappij met haar *eigen* kapitaal werkt, zal zij wel zorg dragen dat zij voor het lieve geld geen "palmietsap" koopt. Dan zal eerst de man, die goeden wijn levert, tot zijn regt komen en men zal het spreekwoord verleeren: "Ach! *kwaliteit* maakt mij niet rijk, maar wel *kwantiteit*."

Toe dan, wijnbouwers! niet langer stilgestaan en geklaagd over de slechte tijden; maar eens beproefd of wij geen exportmaatschappij hier kunnen krijgen, dan komt alles regt.

DE STRUISVOGELBOERDERIJ.

Vergelijken wij den tegenwoordigen toestand van onze struisvogelboerderij met wat zij was een halfdozijn jaren geleden, dan zeggen we met het oude versje:

"Niets is op deez' aarde bestendig!"

Iemand die, toen een paar eersteklas broeivogels £300 en meer golden, toen men broeimachines bij het dozijn verkocht, toen jonge vogels pas uit den dop £5 en meer kostten, toen prima veeren £60 en daarboven per lb. op de Londensche markt haalden, iemand die toen, zeggen we, zou voorspeld hebben dat er binnen zulk een betrekkelijk kort tijdsverloop zulk een totale omkeering zou plaats vinden, die zou men alligt naar Robbeneiland (of nu "Tokay") verwezen hebben.

En nu, terwijl de vogels bijna om niet weggegeven worden en de veeren naauwelijks de kosten van voer en oppassen opbrengen, gaat men waarlijk in Australië zich op de struisvogelteelt met kracht en geweld toeleggen! In de laatste bezending Australische nieuwsbladen troffen we meer dan een stuk aan, dat ons onwillekeurig een glimlach afperste. Men schijnt zich daar gouden bergen van deze nieuwe industrie te belooven, en spreekt van *a grand future* voor

het zuster eiland. Het schijnt dat, in zuidelijk Australië althans, de struisvogel zeer goed aarden zal, en mogelijk komt er voor onze struisboeren nog een tijdelijke opflikkering, als er veel aanvraag om vogels ter verscheping komt. Het kan dus niet kwaad dat zij een oog in 't zeil houden, en niet maar aan den eersten den besten kooper hun vogels voor een appel en een ei afstaan.

Wat echter de prijs der veeren zal worden, als Australië ook eerst aan het uitvoeren doet, laat zich gemakkelijk gissen.

IMMIGRATIE VAN HOLLANDSCHE BOERENARBEIDERS.

Wij ontvingen per voorlaatste Mailboot andermaal een zeer vriendelijk schrijven van den hoofdredacteur van de *Hollandsche Afrikaan*, een blad, dat wij—tusschen twee haakjes gezegd—onzen lezers die op mannelijke, gezonde taal prijs stellen, gerust kunnen aanbevelen. ZEd. schrijft o.a.: "Zeer gaarne zou ik u beleefd willen verzoeken mij uwe gedachten mee te deelen over immigratie van flinke Hollandsche boerenarbeiders in Kaapkolonie. Vele ijverige, godsdienstige lieden van die klasse, zeer bekwaam in de zaaiboerderij, maar die hier bij de ongunstige tijdsomstandigheden een zeer sober daggeld verdienen, hunkeren er naar om naar Zuid Afrika te komen, maar hun geheele rijkdom bestaat in een paar flinke handen om te werken, wat naar mijn inzien ook een vruchtbaar kapitaal vertegenwoordigt. Ik ben er van verzekerd dat het den lieden, waarvan ik nu spreek, overal zal bevallen waar ze met werken hun kost kunnen verdienen, en door zuinigheid en vlijt het uitzigt hebben om na verloop van zekeren tijd zelf een stukje gronds in eigendom te bezitten. Ik verzeker u, ze zijn niet veel eischend, en er zijn er onder die op zandgronden en heidegronden altijd zoo hebben moeten werken dat het worstelen met droogte en het bevloeijen hun niet zoo heel vreemd zal vallen."

Onder de bestaande wet op ondersteunde immigratie bestaat er kans voor zulke lieden om herwaarts te komen, en wij meenen dat er in enkele gevallen reeds gebruik van gemaakt is. Dr. Jonkman, die Knysna en Plettenbergsbaai omgereisd is, de plaats waarheen het Gouvernement zulke immigranten zendt, zal stellig binnen kort aan zijne zenders in Nederland volledig verslag van zijne bevinding doen. Zijn er intusschen misschien sommige van onze meergegoede landbouwers die een of meer dezer lieden kunnen plaatsen—wel, de weg staat hun open, zij kunnen zich òf naar het kantoor van de *Zuid Afrikaan* wenden, waar hun alle informatie gereedelijk verschaft zal worden, of zij kunnen zich direkt in communicatie stellen met den heer J. H. JANSON JR., wiens adres is: O. Z. VOORBURGWAL BIJ DE STOOFSTEEG, 127, TE AMSTERDAM.

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

OVER DE HOENDERFOKKERIJ IN FRANKRIJK.

Eene kleine vingerwijzing.

Naar eene daarvan opgemaakte statistiek worden in Frankrijk—in welk land zeer veel werk gemaakt wordt van de teelt van allerlei pluimgedierte—ongeveer 40 millioen stuks hoenders geteeld, die, gemiddeld op 2½ franc gerekend, een bedrag van 100 millioen francs opleveren. Van deze 40 millioen stuks wordt telken jare het vijfde deel genuttigd, wat dus eene vleeschproductie van 20 millioen francs uitmaakt, terwijl het vleesch van de jaarlijks opgegeten hanen ongeveer 5 millioen francs opbrengt. De 40 millioen hoenders brengen in een jaar 100 millioen kuikens voort, waarvan ongeveer 20 millioen voor de teelt gebruikt worden, maar waarvan ongeveer de helft door ongelukken of ziekten omkomt. De overige 80 millioen kuikens, die hun jeugdig leven onder het mes eindigen, brengen, per stuk op 1½ franc gerekend, 120 millioen francs op.

Nog moeten de eijeren van de 40 millioen hoenders in rekening gebragt worden, en dat wel elk à 100 stuks.

Op het voordeel van de hoenderfokkerij op uitgebreide schaal in ons land aan te leggen, hebben we al herhaaldelijk gewezen.

VEREDELING VAN WIJNSTOKKEN OP BRAAMBEZIËN!

In het blad "Weinlaube" komt de volgende mededeeling voor, die *enkel en alleen om de curiositeit* hier een plaatsje vinden moge.

Van niet geringe beteekenis is het berigt (*Revue horticole*, Parijs, Nov. 1882), dat een wijnbouwer in het dep. Ardèche, om zijne wijnstokken zoo veel mogelijk van de Phylloxera bevrijd te houden, de inheemsche wijnstokken bij wijze van proef op verschillende boomen en struiken heeft geënt. De proef lukte met Rubus fruticosus, de braambezie. Joigneaux merkt hieromtrent op, dat zulk eene enting niets bijzonders is, ja, dat rozen op cassia geënt werden om zwarte rozen, en op hulst (Stechpalme) om groene rozen te verkrijgen enz. Als nu echter de braam-veredeling even zeker en gemakkelijk is, als het kweeken van groene en zwarte rozen op boven opgegeven manier, dan zullen onze lezers moeijelijk braamwijngaarden kunnen aanleggen.

NIEUWE KWEEPEREN.

Een fruitboom, die niet veel van zich heeft doen spreken, is de kweeperenboom. Men had langen tijd niet anders dan de *kweeappel* en de *kweepeer*. Maar zie, Amerika, dat zoovele wonderen oplevert, ook in zake fruit, komt op eens voor den dag met twee nieuwe varieteiten, die inderdaad wezenlijke kenmerken bezitten.

De kwee *Champion*. Deze varieteit is oorspronkelijk uit Connecticut; de vrucht is min of meer grooter dan onze *C. poire de Portugal*, zeer schoon, blinkend, goed van hoedanigheid.

Rea's Mammoth. Zeer fraaije varieteit met groote vruchten, rond als een oranjeappel, krachtige en vruchtbare boom. Volgens de HH. Ellwanger en Barry is deze verscheidenheid de beste van alle kweën.

Eene derde varieteit, *kwee van Bourgeaut*, oorsprong onbekend, heeft een geheel eigenaardig voorkomen. De jonge planten zijn meer dan een meter hoog geschoten. Indien men ze op groote schaal kan vermenigvuldigen en gemakkelijk griffelen, zouden zij voor de boomkweekers eene kostelijke aanwinst kunnen zijn, vooral voor de vermenigvuldiging der peren met flaauw hout en in het algemeen voor de teelt der peren op kwee in ligte gronden.

— *Californië* produceert tarwe en gerst, hoofdzakelijk voor Europa. Van de 350 of 375 ladingen 's jaars gaan er niet meer dan een vijftigtal naar andere havens dan naar Liverpool of naar Cork om orders. De uitvoer bedraagt nu 650,000 ton tarwe, 60,000 ton gerst en 700,000 vaten meel.

— Een Parijsch ingenieur, Nel, is—naar wij in *het Vaderland* lazen—op de gedachte gekomen om *peren en appelen in blaadjes tin* te wikkelen, ze vervolgens met gutta percha te bedekken, waarna men ze in een kelder legt met een temperatuur van 5 graden Celsius. Zes maanden of een jaar later, zijn zij even frisch als den eersten dag. De Thomery heeft op die wijze peren, druiven, perziken, enz., in volkomen zuiveren staat behouden. Perziken die op 10 September geplukt waren, konden nog dienst doen op de desserten van einde Januarij.

— Het stoomschip "Sorrento" bragt voor weinige dagen te Londen uit Nieuw-Zeeland aan 5,838 stuk *bevrozen schapen*. Er werden er terstond 250 à 7¾d. st. per Eng. p. verkocht.

— De *N. R. C.* vond meegedeeld, dat de Company, die met behulp van met vriesmachines voorziene schepen vleesch van Nieuw-Zeeland aanvoert, een contract heeft gesloten tot het leveren van 500 stuks *bevrozen ossen* elke zes weken naar Java.

Gelukkig Nieuw-Zeeland waar het vleesch zoo goedkoop is.

— In de bladen is als sprekend bewijs van de ontzettende wijze van *speculeren te New-York* aangevoerd, dat er 647 millioen bushels tarwe zijn verkocht, terwijl er slechts 44'7 millioen zijn geoogst; dat er 443 millioen bushels maïs zijn verkocht....en de oogst leverde er slechts 16'4 millioen.

Of die Amerikanen ook dobbelen kunnen!

LANDBOUW BIJ ELECTRISCH LICHT.—Men zal zich herinneren dat volgens de onderzoekingen van een groot geleerde, die wij voor eenigen tijd mededeelden, de groei der planten bij gebrek aan zonlicht zeer goed door electrisch licht kan bevorderd worden. Thans lezen wij in een Duitsch blad den raad, aan landbouwers gegeven, om in tijd van groote hitte den veld-arbeid des nachts bij electrisch licht te verrigten, zoodat men de warme uren van den dag tot slapen kan aanwenden.

Het blijkt dat de Oostenrijksche landbouwers reeds sedert lang bij maanlicht werken, wanneer de hitte hun overdag den arbeid zou bemoeilijken. Daar echter de maan niet alle nachten schijnt, heeft men er het afgeloopen jaar iets anders op gevonden, Men heeft van eene Weener electrisch-licht-maatschappij een aantal locomobiles zien te verkrijgen en deze des nachts laten werken, waardoor men in staat gesteld werd gedurende de heetste uren van den dag te rusten. Niet alleen hebben de werklieden zich daarbij beter bevonden, maar ook de grondeigenaars maakten er goede rekening mee; want het bleek dat de meerdere arbeid, die er verrigt werd, ruimschoots tegen de kosten der electrische verlichting opwoog. Kortom, de proef heeft zulke gelukkige resultaten opgeleverd, dat de genoemde maatschappij van plan is een bijzonderen dienst tegen den oogst van het jaar 1882 te organiseren.

Verder verdient nog opmerking dat de machines die het electrisch licht moeten voortbrengen, ook aangewend kunnen worden om de landbouwwerktuigen in beweging te zetten, hetgeen weder een nieuw voordeel oplevert.

KAF ALS MIDDEL OM VRUCHTEN TE CONSERVEREN.—Eene stof, die nagenoeg geen waarde heeft en toch nuttige diensten kan bewijzen, bestaat in bolsters van gedorscht koren of kaf. Wanneer men dit in een van de lucht afgesloten oven laat verkolen, verkrijgt men eene lichte, brokkelige stof, die als alle versche kolen een conserveerenden invloed uitoefent. In het bijzonder leent zich die stof tot het verpakken van fijne vruchten, die verzonden of bewaard moeten worden, zooals abrikozen, pruimen, druiven en ander versch fruit, dat zoo licht tot verrotting overgaat. In Duitschland maakt men van dit nieuwe pakmiddel reeds druk gebruik.

BELANGRIJKE RESULTATEN VAN INENTING VAN VEE ALS VOORBEHOEDMIDDEL TEGEN DE LONGZIEKTE TE MELUN.

Vroeger hebben wij het een en ander meegedeeld omtrent eene door de Landbouw-Vereeniging te Melun (Frankrijk) benoemde commissie, die onder leiding van Pasteur zich zou onledig houden met het inenten van rundvee ter voorbehoeding tegen de longziekte. Zij is daarmee nog altijd bezig, en schoon zij nog meer resultaten hoopt te vergaderen, heeft zij, naar berigt wordt in *der Landwirth* er al reeds één, reeds op zich zelf eene overwinning. Er is haar toch gebleken, dat het *virus* (de smetstof waarmee wordt ingeënt)' zonder zijne eigenschappen te verliezen, bewaard kan worden, en men dus ten allen tijde inentingsstof ter zijner beschikking kan hebben. Ook blijkt uit het verslag, dat zij aan genoemde vereeniging uitbragt, dat het gelukken zal om dit virus in kracht te doen afnemen, het te kweeken, zooals men dat noemt, en daarmee verrigte inentingen van gevaarlijken uitslag vrij zullen zijn. Zou Pasteur ook niet *inenting* tegen het *roodwater* aanraden?

— *Een monsterroos.* In een Noord-Amerikaansche tuinbouwblad komt (zoo schrijft de *N. Rott. Ct.*) een berigt voor van den heer N. Robertson, te Ottawa, in Canada. Daaruit blijkt, dat de bloemist Thomas Elmitt, daar ter stede, in een zijner plantenkassen in den vollen grond uitgeplant heeft staan een onvergelijkelijk exemplaar van de schoone geelbloemige theeroos "Maréchal Niel." Haar takken, geleid en uitgebonden aan dun latwerk langs den bovenkant der ramen, beslaan een lengte van ongeveer 15—16 M. Deze plant levert gedurende den winter niet minder op dan vijf duizend rozenknoppen voor bouquetten, die altijd gereeden aftrek vinden.

GEDACHTEN.

Er is eene soort van landbouwers—ook wel onder de heeren—die van meening zijn, dat men de lieden niet te knap moet maken. Want worden deze wijs, dan zijn zij moeijelijker te behandelen. Zij verlangen dus niet veel anders dan *machines*, dan eene soort van *dommekrachten*, waarover zij kunnen heerschen. Het is mis. De *mensch* is naar Gods beeld geschapen.

Reken niet op den oogst van het loopende, maar op het product van het vorige jaar.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

JUNIJ 1883.

De Roos van Kimberley

DOOR

THEOD. M. TROMP.

XI.

Veertien dagen zijn sedert Tom's inhechtenisneming verloopen, en in dien tusschentijd heeft de rechtbank, die deze zaak met ongewonen ijver heeft behandeld, den beschuldigde veroordeeld tot twaalf jaren gevangenisstraf. De zitting, waarin het vonnis werd uitgesproken, was een der onstuimigste geweest, die men zich in Kimberley herinnerde. Op slechts zeer weinige uitzonderingen na geloofde men algemeen aan Tom's schuld, en oorverdoovend waren dan ook de woeste toejuichingen, waarmede het ter rechtzaal opgekomen publiek de gestrenge uitspraak had begroet. Ook nu was de storm van verontwaardiging, die in de kampementen tegen Tom was losgebroken, nog niet geheel bedaard. Aan de *bars* was de diefstal nog steeds het onderwerp van den dag en bleef men er in de heftigste bewoordingen over spreken; des avonds, bij het verlaten der mijnen, zong men de gelegenheidsliedjes, die de dichters onder de delvers er op hadden vervaardigd, en in den schouwburg, die niet veel meer dan een café-concert was, werden dagelijks met grooten bijval pantomimen opgevoerd en coupletten gezongen, die op het geruchtmakend voorval betrekking hadden.

De hoofdpersoon in dit alles, Tom Farson, droeg zijn lot

met een gelatenheid, die ieder verwonderde. Nu en dan mocht Bill hem een bezoek brengen en deze wist zijn ongelukkigen broeder telkenmale moed en hoop in te spreken en hem steeds te overtuigen, dat de gevangenschap slechts van korten duur zou zijn. Ook bij de laatste zitting had Tom zich geen oogenblik zwak getoond en toen hem, vóór hij werd weggebracht, door den president van het hof werd gevraagd, of hij nog iets te zeggen had, antwoordde hij met vaste, duidelijke stem, dat hij hiermede wachten moest, tot de rechtbank zich genoodzaakt zou zien, op haar uitspraak terug te komen.

Dat Maggy hem—zooals ten minste door Bill werd beweerd—niet mocht komen bezoeken, was voor 't oogenblik zijn eenige zorg. Hij had zoo gaarne uit haar eigen mond vernomen, dat zij vooral, niet aan zijn onschuld twijfelde en hem nog liefhad als vroeger. Bill zeide telkens, dat Maggy hem had belast met de bede aan Tom, dat hij toch goeden moed zou houden en op zijn vrienden blijven vertrouwen, en onveranderd luidde dan het antwoord, dat Bill steeds met kwalijk verborgen ontroering beloofde te zullen overbrengen:

"Zeg aan Maggy, dat ik, nu ik van haar verzekerd ben, ook niet geheel ongelukkig kan zijn!"

De waarheid echter was, dat Bill het meisje nog slechts eenmaal had kunnen spreken. Onder voorwendsel dat zij te bedroefd was om hem te zien, had zij hem telkens ontweken, en eens, toen hij haar overvallen had, kon zij slechts met tranen antwoorden op zijn smeekingen, den gevangene te gaan opzoeken.

"Maar heden zal zij mij dan toch eindelijk te woord staan, Wilhelm!" zeide Bill, "en ik had gaarne, dat jij ditmaal medeging."

"Dat is goed, maar laten wij niet dezen weg nemen."

"Waarom niet, hij is toch de kortste?"

"Neen, ik ga liever buitenom. We kunnen dan eerst behoorlijk bespreken, hoe het aan te leggen, dat ook deze tocht niet weder vergeefsch is," jokte Freunberg.

Met allerhande uitvluchten hield hij zijn jongen vriend steeds zooveel mogelijk verwijderd van de drukke straten en de mijnen. Hij vreesde, dat Bill de stuitende toespelingen zou opvangen, die men nog allerwege in zang en gesprekken op Tom maakte. Om deze zelfde reden ook had hij Bill weten te bewegen, vader Den's aangeboden gast-

vrijheid

vrijheid van de hand te wijzen en met hem samen te gaan wonen in een hut, die geheel buiten de beweging en het verkeer gelegen was.

"Maar dat kunnen we immers toch wel," antwoordde Bill.

"Neen, want ik heb je nog iets anders te vertellen."

"En dat is?"

"Dat ik sedert een dag of wat meen te weten, wie er eigenlijk in Tom's plaats behoort te zitten."

"Wat zeg je?" riep Bill driftig en tegelijk verheugd, "en waarom me dat niet eerder gezegd?"

"Omdat ik er nog niet genoegzaam zeker van was."

"En wie is 't, wie is 't?"

"Patrick."

"Patrick?" zeide Bill verrast, "Patrick? Maar waarom ook niet! Is hij niet een bekende boef? En de bewijzen, Wilhelm?"

"Daar noem je juist het zwakke punt van de ontdekking. Bewijzen heb ik niet."

Bill zag teleurgesteld.

"Neem me niet kwalijk," ging Freunberg voort, "maar hoe onaangenaam dit ook zijn moge, voor zuchten is het nog te vroeg. Ik heb de zedelijke overtuiging, dat Patriek de dader is, en nu we eenmaal 't spoor hebben ontdekt, zal de rest wel volgen."

"Hoe kom je aan die overtuiging?"

"Uit hetgeen Michael mij gezegd heeft. De oude man gelooft, zonderling genoeg, alwat de sluwe Ier hem op de mouw belieft te spelden en is daardoor ook geheel blind voor de beweegredenen, die Patrick in dit geval aldus hebben moeten doen handelen. Telkens als ik 't beloop van de zaak weder naga, ontdek ik een nieuwe reden voor de gegrondheid van mijn vermoeden. Patrick heeft de steenen gestolen en er een paar van in Tom's jas gestopt."

"Maar hoe?"

"Wel, toen wij niet thuis waren. Het was waarlijk gemakkelijk genoeg, om in jelui gastvrije hut een bezoek af te leggen. Maar vóór ik dit gedeelte van mijn mededeeling—die ik straks wel voltooien zal—afdoe, moet ik nog een tweede zaak vermelden. Patrick waagt zich, heb ik opgemerkt, den laatsten tijd niet meer alleen buiten het kamp, of er moeten toevallig andere lui in den onmiddellijken omtrek zijn. Ook is er een dubbel slot op zijn deur

gekomen en heeft hij, die zoo bang voor honden is, zich een soort bull-dog aangeschaft, dien hij den ganschen dag, op een veiligen afstand, met groote stukken vleesch het hof maakt."

"En wat leidt je uit dat alles af?"

"Dat hij een vijand heeft, die hem aanhoudend op de hielen zit en waaruit wij mogelijk een boudgenoot zouden kunnen maken."

"Weet je niet wie dat is?"

"Neen, nog niet."

"Hm, een vijand, waarvoor Patrick bang kan zijn, moet iemand wezen, die hem in zekere mate in zijn macht heeft."

"Juist, dat denk ik ook. En als we Patrick, als is 't voor iets anders, aan de kaak konden stellen, dan konden wij onze verdenking voor de rechtbank uitspreken en moet men Tom, bij gebrek aan bewijs, weer op vrije voeten stellen. Patrick's getuigenis zou door een veroordeeling ten minste ongeldig worden gemaakt......Maar zie eens, daar steekt Maggy 't veld over."

"Laten we dan wat aanstappen! Ze is in gedachten en ziet ons nog niet."

De beide vrienden versnelden den pas en hadden Maggy weldra bereikt.

"Goeden dag, Maggy."

't Meisje zag verschrikt op en deed onwillekeurig een poging om te ontvluchten, maar inziende, dat dit vruchteloos zou wezen, bleef zij staan en wachtte de jongelieden verlegen af.

"Ik ben blij, dat ik je dan eindelijk eens spreken kan, Maggy," zeide Bill, haar de hand toestekende en tegelijk onstellende over het vermagerd, bleek gelaat, dat zij van hem trachtte af te wenden.

"Hoe gaat 't?" vroeg Maggy werktuigelijk.

"Zoo goed als 't gaan kan, wanneer men een braven, geliefden broeder het ongelukkig slachtoffer weet van een vreeselijk misverstand."

"En hoe gaat 't met......hem?" stamelde 't ontroerde meisje.

"Hij heeft mij herhaaldelijk opgedragen je te zeggen, dat hij niet geheel ongelukkig kan zijn, zoolang jij overtuigd blijft van zijn onschuld, en ik heb hem gezegd, dat je dit was en hem zekerlijk zou bezoeken, als je de vergunning daarvoor krijgen kon."

Maggy zweeg, haar lippen trilden en er biggelden tranen langs haar wangen.

"Ik had immers geen ongelijk, toen ik hem de verzekering gaf?" voer Bill langzaam en met nadruk voort.

"O, ik zal hem altijd blijven liefhebben, Bill, dat weet je!"

Bill hield even op. Hij gevoelde, dat hij meester moest blijven van zijn gevoel. Toen hernam hij:

"Dat is geen antwoord, Maggy! Zonder vertrouwen is geen waarachtige liefde mogelijk. Heb jij hem dan minder lief dan Freunberg en ik, ja, dan vader Den en Mick Larn, dat je aan hem twijfelen kunt?"

Een hevige snik was 't antwoord op Bill's verwijt. Deze echter vervolgde met nog meerdere gestrengheid:

"Maar buitendien, Maggy, je mag niet twijfelen Als Tom het wist, zou het hem—den dood doen!"

"O God," kermde Maggy, terwijl zij zich op de bank voor haar woning, die men intusschen bereikt had, liet neervallen.

"Ja, den dood!" herhaalde Bill. "Mag ik hem beloven, dat je hem zult komen opzoeken?......... Antwoord, Maggy!"

"Vader zal......"

"Daar heb je thans geen rekening mede te houden. Bedenk wel, wat de gevolgen zullen wezen van je weigering. Ik kan hem niet langer blijven voorliegen en mag 't ook niet. Kom, Maggy, beloof mij, dat je naar hem toe zult gaan. O, ik ben verzekerd, dat, wanneer je hem weder in zijn edel, lief gelaat zult zien, je de zekerheid zult erlangen, die je nu niet schijnt te bezitten... Buitendien,—en dit had ik je al eerder moeten zeggen,—we zijn den werkelijken dader op het spoor en, met Gods hulp, zal het vreeselijk vonnis misschien weldra vernietigd zijn."

"Nu, in 's hemels naam dan, laat hem schuldig zijn of niet, het kan mij niet meer schelen; zeg hem, dat ik komen zal!" riep eindelijk Maggy hartstochtelijk uit.

Bill greep in blijde vervoering haar hand.

"Mijn God, ik dank U!" stamelde hij toen en, zich weder herstellende, vroeg hij:

"En wanneer zal het zijn?"

"Zoodra mogelijk!"

"Zullen wij dan maar dadelijk om vergunning gaan vragen, Wilhelm?"

Freunberg, die gedurende het laatste gedeelte van 't gesprek met den rug naar Bill en Maggy toegekeerd was en al zijn opmerkzaamheid scheen te wijden aan den wolkenloozen, effenblaauwen hemel, antwoordde met een inspanning, als stond hij voor 't moeilijkst uit te spreken woord:

"Ja!"

"Nu, laten we dan afspreken, Maggy, dat je morgen tegen tien uur bij ons aan de hut komt. Zeg er maar niets van aan je vader en onthoudt wel, dat je Tom in geen geval aanleiding mag geven, te denken..."

"Neen, neen!" viel Maggy in. "Maar ga nu heen, want ik wil alleen zijn."

"Dit bezoek is mij mee- en tegengevallen," begon Bill, na evenals Freunberg een tijdlang zwijgend te zijn voortgegaan.

"Waarom meegevallen?"

"Om den afloop. O, ik ben zoo innig dankbaar!"

"En waarom tegengevallen?"

"Omdat ik mij nog altijd gevleid had met de hoop, dat Maggy's geloof in Tom's eerlijkheid onwrikbaar vast zou hebben gestaan."

"Hm, in de studie der schoone sekse ben je nog een verbazende leek, waarde vriend, anders zou je weten, dat vrouwenliefde niets anders is dan een onwillekeurige neiging, die, wel beschouwd, slechts zeer zelden een reden van haar ontstaan kan aanwijzen, terwijl onze genegenheid, wil zij de ware wezen, juist uit een som van feiten geboren wordt en dus een betrekkelijke kennis in zich sluit van het wezen, waaraan zij geschonken is!"

"Dan zou men ook nooit op de liefde van een vrouw kunnen staat maken en zou men, dit doende..."

"Schrikkelijk bijziende of niet recht wijs zijn!" vulde Freunberg aan.

XII.

Patrick's vreugde over het voorloopig welslagen van zijn plannen werd aanmerkelijk getemperd door twee omstandigheden. De eerste daarvan was, dat Maggy zich nog meer afkeerig van hem toonde dan vroeger, en de tweede, dat hij zich sedert eenigen tijd vervolgd wist door zekeren Hills, een delver, van wien de zonderlingste en verschrikkelijkste verhalen in omloop waren, en voor wien de lafaard

een onuitsprekelijke vrees koesterde. Waartoe deze voortdurende vervolging diende, wist hij niet, maar hij begreep, dat, nu hij bespied werd, er iets tegen hem broeien moest. Eens had hij zich plotseling omgewend en Hills, die ditmaal buitengewoon dronken was en hem op de hielen volgde, gevraagd, of hij hem spreken moest. Doch Hills had alleen op een vreemde wijze tegen hem gelachen en geantwoord met de wedervraag: of men hem niet voor zeker iemand van zijn kennis een gelegenheid tot levensverzekering kon wijzen, waarna hij zijn hoed in de lucht geworpen en weder opgevangen had en toen, de handen in zijn zakken stekende en een oud delversliedje fluitende, geweigerd had verder notitie van Patrick te nemen. Deze had daarop de veiligheidsmaatregelen genomen, die Freunberg straks noemde.

De avond begon te vallen en daar er tegen dezen tijd steeds een aantal menschen op den weg van de stad naar den ouden Michael te vinden waren, wilde Patrick de gelegenheid waarnemen en Maggy een bezoek gaan brengen. Nauwelijks had hij de stad achter den rug of hij voelde zich op den schouder tikken en, verschrikt omziende, herkende hij Barnhurst..

„Zoo," zeide deze, „gaan we ons hof maken ?"

„Je hebt 't geraden," antwoordde Patrick met een gedwongen lach.

„En hoe staan de papieren ? Is de koers rijzende ?" hervatte de ander spottend.

„Dat kon beter ! Maar zeg eens, Barnhurst, die heeren uit Glasgow zijn nog niet weg. Dat is een leelijk geval."

„Zou je denken ?" zeide Barnhurst droogjes. „Ze zijn misschien van plan nog een maand en misschien langer te blijven," vervolgde hij, terwijl hij een lapje uit zijn zak haalde en spelenderwijze om zijn vingers wond.

Patrick verbleekte.

„Hoe kom je daaraan ?"

„Gevonden. In de hut van de Farson's. Ik heb 't bewaard, omdat 't juist past in de boezeroen, die je me gegeven hebt. A propos, heb je wel opgelet, dat, bij die zaak van den armen Tom, de vermiste diamanten in een lapje van 't zelfde patroon voor den dag zijn gebracht ?"

Patrick beefde als een riet.

„Prachtige steenen waren 't, hè ?" vervolgde echter Barnhurst op onverschilligen toon. „Jammer, dat no. 4 er aan

ontbrak. 't Zou zoo'n mooi stelletje geweest zijn. Maar hij zal wel terecht komen. Er zijn minstens drie dozijn lui in de stad, die hem zouden herkennen, als ze hem tegenkwamen."

"Wat beteekent dat allemaal?" stamelde Patrick.

Barnhurst zag zijn kameraad strak in de oogen, nam hem toen met een onbeschrijfelijke minachting, van 't hoofd tot de voeten op en antwoordde bedaard:

"Dat men geen ezel moet wezen, als men den schelm wil uithangen!"

"En...?"

"Dat ik je geheel in mijn macht heb, vriendlief."

"Dat lieg je!" riep Patrick heftig.

"Voor elk ongepast woord, dat je zegt, breng ik een mooien, blinkenden *sovereign* in rekening. Let dezen keer dus goed op je woorden; we staan nu pas op een onnoozele drie pond, maar 't zou gemakkelijk en spoedig meer kunnen worden."

"Je kan niet bewijzen"...

"De heeren uit Glasgow hebben—van een goed geheugen gesproken—er een zoo uitstekend, dat ze al de huisnummers van hun stad van buiten kennen."

"Maar ze weten niet welke steen..."

"En dat ze die nummers van voren naar achteren en van achteren naar voren kunnen opzeggen. En een kleine afplatting en een aardig vlekje onder aan een diamant zouden ze je—gesteld, dat zoo iets eens noodig was—zelfs na tweeduizend jaren van hemelsche gelukzaligheid nog engelachtig lief kunnen nateekenen."

"Duivel!" siste de getergde Patrick, wien de groote zweetdroppen op 't voorhoofd stonden.

"Dat woord bevalt me zoo goed, dat ik er niets voor op mijn nota breng," lachte Barnhurst; "maar kom, maak me nu je compliment eens!"

Patrick dacht een oogenblik na.

"Hoeveel voor je stilzwijgen?"

"Ik voor mij ben niet duur, dat weet je. Onder vrienden dient men wat toe te geven, maar die heeren uit Glasgow, ik wed, dat die hun steen voor geen duizend pond kwijt willen wezen."

"Nu, dat geef ik ze."

"Zoo?" spotte Barnhurst. "Doe je werkelijk? Maar dan hun geweten nog! Ze zullen natuurlijk lont ruiken en

je weet dat de conscientie van lieden, die geld genoeg hebben om er zoo iets op na te kunnen houden, zooals rijke jongelui met goede geheugens uit Glasgow, erg duur is."

"Kom, Barnhurst, vertel die aardigheden aan je grootje en noem den prijs."

"Nu dan. Ten eerste de andere steenen..."

"Die heb ik voor Michael verkocht," viel Patrick haastig in.

"Dan tweemalen den prijs, dien je er voor gekregen hebt. Maar je liegt alweer, je hebt ze nog!"

"Nu dan, ik zal ze je geven."

"Ten tweede de *Derby*-stukken."

Patrick onderdrukte met moeite een zegevierend glimlachje. Hij had in 't geheel niet aan deze papieren gedacht. Hoe kon hij zoo dom zijn! Waren zij niet 't wapen, waarmede hij Burnhurst in bedwang kon houden? Hij nam zich voor eens te overleggen, hoe deze stukken het best te gebruiken waren. Voorloopig kon hij ze althans veilig toezeggen.

"Ook goed!" antwoordde hij dus.

"Nu," hervatte Barnhurst, "dan kom ik ze morgen tegen acht uur halen. Maar leg je hond goed vast; als hij naar me hapt, schiet ik hem neer. En ga nu naar 't lieve juffertje. A propos, doe haar mijn groeten; ze is op mij even dol als op jou!" lachte de spreker.

Patrick wilde zijn wandeling weder voortzetten, toen Barnhurst hem nog even staande hield en hem op vertrouwelijken toon toevoegde:

"Vóór ik 't vergeet, denk er om, dat je voorzichtig zijt met Hills. Die kerel achtervolgt je, geloof ik, en hij schijnt 't op je leven gemunt te hebben," en toen Patrick hem wantrouwend aanzag, vervolgde hij bemoedigend: "ik meende het je te moeten zeggen, omdat jij niet de eerste zijn zoudt, dien hij in een dronken of booze bui even tusschen de ribben prikte. En nu tot morgen! Goed succes en mijn zegen!"

Patrick beet zich op de lippen en vervolgde haastig zijn weg. Gelukkig dat hij die *Derby*-stukken nog had. Ja, hij was een ezel geweest in de behandeling van dit laatste zaakje, maar een ezel stoot zich geen tweemalen aan eenzelfden steen. "Hallo!" dacht hij, "ik ben wel gek mij dat geval aan te trekken," en met welgevallen stelde hij zich Barnhurst's woede voor, wanneer deze zijn machteloos-

heid zou gevoelen. " Nu spoedig naar Maggy en den ouden suffer, want 't wordt al donker en....Hills ? Zou die dan misschien toch geen spoor van Barnhurst zijn ?"

Maggy zat met haar vader voor de hut, toen Patrick aankwam. Gedurende het laatste uur was er geen woord tusschen hen gewisseld. Trouwens, het gebeurde maar zelden, sedert Tom's gevangenneming, dat de oude man en zijn dochter een gesprek begonnen. Michael leed hevig onder de smart van zijn kind, en telkens, wanneer hij tersluiks een blik geworpen had op haar bleek gelaat en roodgeweende oogen, werd 't hem te moede, als hadde hij het zichzelf alleen te wijten, dat zijn Maggy daar in sprakelooze smart wegkwijnde. Was het niet voor haar alleen geweest, dat hij sedert zoovele jaren gewerkt en gezwoegd had ? En, nu zijn droomen van rijkdom dan eindelijk toch zouden verwezenlijkt worden, zou hij met al zijn geld niet bij machte zijn een glimlach om haar strakke lippen te voorschijn te roepen !

" Maggy," sprak hij eindelijk.

" Ja, vader ?"

" Kom naast mij zitten, lieveling."

Maggy schoof haar stoel naast dien van den ouden man.

" Geef me je hand."

" Hier, vader."

Weder zweeg Michael een wijle. Toen vroeg hij :

" Ben je erg ongelukkig, mijn kind ?"

" Ja, vader."

" Heel erg ?"

" Ja, maar 't zal wel overgaan, vader."

" God geve 't !" zuchtte de oude, en hij sloeg den arm om den hals van zijn dochter en deed haar hoofd op zijn schouder rusten.

" Het was niet mijn schuld, Maggy."

" O neen, dat weet ik wel, vader. Maar weest u nu maar niet ongelukkig. Het is al erg genoeg, als ik 't alleen ben. En ik weet zeker, mettertijd zal 't wel overgaan," vervolgde Maggy, en haar stem stokte.

" Tranen, Maggy ? Kom, laat ik ze wegvegen. Ik voel ze branden—hierbinnen !" en Michael s'oeg op zijn borst.

Maggy kuste hem.

" Zeg dat niet, vader ! In onzen bijbel staat, dat God kastijdt, dien Hij liefheeft."

" Ja," zeide Michael, zijn dochter nog dichter naar zich

toe halende en peinzend voor zich uit ziende, "maar toch is 't hard, Maggy. Zie je, we mogen niet in opstand komen tegen den Hemelschen Vader, maar somtijds is dat toch wel erg moeilijk. Ik heb Hem, naar mijn zwakke krachten, gediend zoo goed ik kon, Maggy, maar nu, nu, weet je... nu voel ik mij zoo mat en moe—en iederen dag wordt de last nog zwaarder, dien Hij in Zijn wijsheid mij op de oude schouders heeft gelegd. Ik wou wel, dat ik maar voorgoed rusten kon, mijn kind."

Maggy verborg het gelaat aan haars vaders borst en schreide.

"Ja, schrei ook maar, Maggy; waarom zou je niet? Tranen, en altijd maar weer tranen! Anders dan dat heeft je vader haast niet gezien, Maggy!... Ik denk, dat 't zoo wel zal moeten zijn," ging hij weemoedig voort. "Tranen tot... totdat 't heelemaal met me uit is!"

"Neen, vader, eens—ik ben er zeker van—zullen we gelukkig zijn."

"Hierbeneden niet, kindlief!" antwoordde de oude man op een toon van innige berusting. "Maar ik zou in 't geheel niet klagen, weet je, als ik maar wist, dat jij, Maggy, 't nog eens beter zoudt hebben, al was 't ook eerst dan, wanneer ik al onder den grond lag. Zie je—ik had er altijd zoo erg naar verlangd je gelukkig te zien."

"Dat weet ik, vader, en juist daarom weet ik ook, dat ik 't nog eenmaal zijn zal, hoe weinig ik 't ook verdien."

Nog langen tijd bleven vader en dochter op deze wijze voortspreken en lucht geven aan hun bezwaard gemoed, toen Patrick hen storen kwam.

Patrick wenschte Michael en Maggy goeden avond en zette zich, als behoorde hij sedert lang tot het gezin, neder op den stoel, dien hij zich eerst uit de hut genomen had.

"Hoe vaart de lieve Maggy?" vroeg hij toen, 't meisje aanziende met een van die blikken, waarvoor ze steeds onwillekeurig de oogen moest neerslaan.

't Meisje bedankte op stuggen toon en gaf den onwelkomen bezoeker als naar gewoonte de duidelijkste teekenen van afkeer. Patrick riep eveneens als naar gewoonte met zijn oogen de hulp in van Michael, doch deze, die ditmaal minder dan ooit geneigd was zijn bemiddeling te verleenen, stond op en verwijderde zich, niettegenstaande Maggy's smeekenden blik, onder voorwendsel, dat hij een zijner buurlieden iets te vragen had.

"Maggy," begon nu Patrick, die dadelijk begreep, dat hij deze omstandigheid tot zijn voordeel moest trachten aan te wenden, en het bovendien, na de ontmoeting met Barnhurst, raadzaam oordeelde, de bereiking van zijn doel zooveel mogelijk te bespoedigen, "ik heb je twee woorden te zeggen."

"Nu, zeg ze dan maar spoedig," antwoordde Maggy, zonder op te zien, "want ik ga zoo aanstonds naar binnen."

Patrick wilde zijn stoel wat naderbij schuiven, alsof hij door het verminderen van den afstand hunner zitplaatsen ook den afstand tusschen Maggy's hart en het zijne geringer kon doen worden. Toen, met een langen, zwaren trek aan zijn pijp, ook den noodigen moed verzamelende, om het beslissend onderhoud te kunnen aanvangen, viel hij onmiddelijk met de deur in huis.

"Nu er van je huwelijk met Tom niets meer komen zal, nu wou ik je vragen, Maggy .... of je met mij wilde trouwen."

't Meisje had deze vraag al sedert lang verwacht en zich voorgenomen haar slechts met een enkel kort, maar bondig woord te ontvangen. Doch de flemende toon, dien Patrick altijd aannam, wanneer hij tot haar sprak, en die hij ook nu weder gebruikte, verhoogde het afgrijzen, waarmede het aanzoek haar vervulde, zóódanig, dat zij driftig uitviel:

"Ten eerste zal ik nooit met een ander dan Tom trouwen, en ten tweede zou ik, indien ik dit al deed, geen man willen hebben, wien ik reeds zoo duidelijk en dikwijls vruchteloos moest te kennen geven, dat ik hem niet lijden mag."

Patrick beet zich op de lippen. Hij had gerekend op een aanvankelijke weigering, maar niet op een begin als dit. Hij vervolgde echter, als had Maggy in het geheel niet geantwoord:

"Je vader wordt oud, en als een mensch oud wordt, begint het harde werken zwaar te vallen. En Old Michael zal altijd ongelukkig zijn, zoolang jij 't niet goed bij hem hebt. En als Old Michael nu eens bij een schoonzoon kon intrekken, en deze hem een kamer kon geven en alles, wat hij noodig had, en den ouden man op die wijze een kalme oude dag was bezorgd, vooral ook, omdat hij zijn bloemetje van een dochter in de weelde zou zien en zou weten, als hij na vele gelukkige jaren de oogen sloot, dat hij haar in weelde achterliet...zie je, dan zou dat toch wel aardig zijn!"

"Maar Patrick, als 't niet werkelijk te gek is, om nog verder op dit onderwerp, dat me erg onaangenaam is, door te gaan, hoe kan je iemand tot vrouw begeeren, die je niet lief heeft?"

"Dat behoeft ook niet, mijn schatje. Dat zou later vanzelf wel, stukje voor stukje, komen. Want zie je, Maggy: Patrick's hart is goed, al zegt hij 't zelf, en 't zou voor jou nog meer dan goed zijn."

Opnieuw kon Maggy haar walging voor den verachtelijken en hardnekkigen aanbidder niet onderdrukken. Opstaande, zeide ze, zich geweld aandoende om kalm te blijven:

"Reken daar met mij dan maar nooit op! Je boezemt me zulk een afschuw in, dat ik 't niet zeggen kan! En nu verzoek ik je heen te gaan en nooit meer over deze zaak te spreken, en als je boos mocht zijn, omdat ik je dit alles zoo vierkant zeg, dan is 't je eigen schuld en heb je me er toe genoodzaakt!"

"Nog een oogenblik, Maggy," riep de Ier, van zijn stoel opspringende, en ditmaal klonk zijn stem zoo zonderling en gebiedend, dat Maggy werktuigelijk gehoorzaamde.

Toen beiden zich weder neergezet hadden, hervatte Patrick, doch op zachter toon:

"Ik zou nu wel voor goed over de zaak zwijgen en er misschien zelf niet eens over gesproken hebben, als 't niet was, dat zij niet alleen jou, maar nog andere menschen aangaat."

"En wie zijn dat dan?" viel Maggy ongeduldig in.

"Ten eerste je vader, mijn duifje, die er, zooals ik je reeds gezegd heb, bij winnen zou en die erg veel van me houdt, omdat ik hem dan toch maar een grooten dienst heb gedaan, dien ook jij niet vergeten mag, wanneer je me zoo heenzendt, en dat met een gezegde, dat ik zoo diep voel in het diepst van mijn ziel," vervolgde Patriek op theatralen toon. "Je moet ook eens aan je vader denken, mijn lief rozeknopje, en je mag..."

"Voor vader heb ik alles over, wat hij met billijkheid van mij verwachten of vragen kan, maar een opoffering als deze zal hij nooit van mij vergen!"

"Toch heeft hij dikwijls gezegd: "Patrick," zei hij dan, "al gaf men mij morgen al de diamantenmijnen van de heele wereld en van alwat daarbuiten ligt, dan zou ik nog

niet zóó in mijn schik zijn, als wanneer ik jou tot schoonzoon kreeg." Zie je, dat zei de oude man."

"Dat is een leugen!" riep Maggy heftig uit.

De diepe grijze oogen van den schelm glinsterden van kwaadaardigheid.

"Hoho wat, mijn kostbaar hartebountje, niet zoo vinnig. Er is nog iemand, voor wien het wel beter zou kunnen zijn, als je een klein beetje, net maar zoo'n heel klein beetje vriendelijk tegen den armen Patrick was."

Maggy verschoot van kleur.

"Wat meen je daarmede?" vroeg ze gejaagd.

Patrick glimlachte en, met innerlijke vreugde de angstige uitdrukking van Maggy's gelaat volgende, antwoordde hij, op elk woord een bijzonderen nadruk leggende, langzaam en afgemeten en na het uitspreken van elken zin even ophoudende:

"Toen Roode Peter, nu zoo wat een jaar geleden, wegens diefstal voor een onnoozele zes jaartjes in zeker groot en stevig huis van Hare Genadige Majesteit de Koningin te gast mocht gaan, kwamen er nog andere stukjes van den armen jongen uit en werd hij bevordord—heel tegen zijn zin, is me gezegd—tot kettingganger. En toen Roode Peter nu op een keer met nog een paar lui van zijn soort, witten en zwarten, aan den grooten weg bij de mijnen te werken had, werd hij door een troepje delvers, die al lang op hem geloerd hadden, bij zijn grijze kiel gepakt en die hebben 'm toen..."

"Ga voort, ga voort! Zeg waar je heen wilt!" stamelde Maggy, den verhaler ademloos volgende.

"Hi, hi, mijn kippetje!" lachte deze, zijn handen wrijvende, "begint Patrick werkelijk onderhoudend, begint hij gezellig te worden?"

"Maak 't kort," hervatte Maggy.

"Nu dan," vervolgde Patrick met zekeren ernst. "Peters en Toms, die voor zooveel jaren en wegens zulke leelijke dingen in dat groote en stevige huis mogen te gast zijn, hebben nog altijd iets meer op hun geweten. En nu zou ik misschien nog wel enkele kleine dingetjes aan Zijn Lordschap den rechter kunnen te vertellen hebben, die onzen goeden Tom eerst aan den ketting en daarna in het troepje vroolijke jongens zouden kunnen brengen, die den Rooden Peter zoo slecht bevallen zijn. Zie je, ik zou zelfs wel eens kunnen denken, dat ik, als eerlijk onderdaan van Hare Majes-

teit, kon verplicht zijn.... maar schrik nu maar niet, mijn kostelijk duifje, want zie je, wanneer je nu eens een beetje anders wilde wezen tegen den goeden Patrick, en eens een bezoek met hem brengen aan een zekeren ambtenaar en daar je lieven naam in een boek zetten, dan zou het ook weder kunnen gebeuren, dat de...."

"Nooit, nooit!" hijgde Maggy, den spreker met de grootste ontzetting aanziende. "Maar van alles, wat je daar zegt, kan geen woord waar zijn, geen enkel woord!"

"Dus wil je niet? Nu, ik zal eens recht goed op je wezen en je twee dagen tijd laten om te kiezen en denk er dan eens goed over na, welk gezicht die beste, brave Tom wel zou opzetten, als men hem even als een wilden hond aan den ketting ging leggen en"...

"Ellendeling!"

"Dat woord heb ik niet verstaan, neen, ik zeg je, ik heb 't niet verstaan, want als ik het verstaan had, zou mijn lieve Maggy er een vreeselijke spijt van hebben, dat ze het had gezegd. En daarom zeg ik haar nu ook goeden avond en wensch ik haar een goede nachtrust en beloof ik over twee dagen, op ditzelfde uur, te komen hooren of ze niet gedroomd heeft, dat 't beter is de rijke vrouw te zijn van den goeden Patrick, dan het verlaten bruidje van een kettinggänger."

Met een laatsten, valschen blik naar de arme Maggy stond Patrick op, om, uit vrees voor de reeds invallende duisternis, zoo spoedig mogelijk naar huis te gaan.

Maggy bedekte haar gelaat met de handen en bleef, leunende tegen den muur van de hut, alleen met haar smart. Wat hij ook bedreven mocht hebben, zij had haar Tom lief; zoolang haar hart klopte, zou 't kloppen voor hem! Maar de mogelijkheid, dat hij werkelijk zoo slecht zou kunnen wezen, als men haar vermoeden deed, pijnigde haar onuitsprekelijk. Eindelijk, toen zij weder in staat was haar gedachten te verzamelen en met meerdere kalmte te overdenken, wat haar in dit moeilijk geval te doen stond, besloot zij nog dezen zelfden avond haar vader te smeeken om zoodra mogelijk, ja, als 't kon, reeds morgen, de Velden te verlaten en ergens heen te vluchten, waar Patrick haar niet meer zou kunnen vervolgen. En nauwelijks ook was Michael weder thuis gekomen, of Maggy gaf aan haar voornemen gevolg.

"Dus is 't niet waar, vader, dat u Patrick zou gezegd

hebben,het uw hoogste wensch was,dat ik zijn vrouw werd ?" vroeg Maggy, toen Michael deze zelfde vraag reeds met een hoofdschudden had beantwoord.

"Althans niet met die woorden, mijn kind! En dan heb ik nooit zóó gemeend, dat je hem trouwen zou, als het je niet aanstond."

"Goddank! Maar sta mij dan één verzoek toe, vader, en verlaat zoo spoedig mogelijk deze vreeselijke plaats. Laat ons van hier gaan, het kan mij niet schelen waarheen, al was 't naar de Karoo-woestijn of de Zambezi, maar wat ik u bidden mag, verlos mij van de tegenwoordigheid, ja, van de nabijheid, van dien man! Ik haat, ik verafschuw en ik vrees hem, en ik ben zeker, dat hij nog eens onheil over ons brengen zal!"

"Maggy!" riep Michael, verschrikt over hare heftigheid.

"Ja, laat ons van hier gaan, vader! Laat ons, zooals reeds vroeger 't plan was, de Transvaal intrekken en een boerderij beginnen. Hoe hooger op, hoe beter, maar laat ons niet langer hier blijven."

"En mijn steenen, kindlief ?"

"Verkoop ze tegen elken prijs; zeg Patrick dat u geld noodig hebt en een voorschot begeert en wees daar dan tevreden mede. Voor al de diamanten der wereld zou ik dien man niet weder willen ontmoeten!" vervolgde Maggy, terwijl een rilling haar door de leden voer.

Michael schudde het hoofd en antwoordde zuchtend:

"Welnu, zooals je wil mijn kind. Ik zal morgen zien, hoe wij 't best kunnen wegkomen. Voor ons beetje bezittingen is wel gauw een kooper te vinden!" ging hij, met een treurigen glimlach rondziende, voort, "en mogelijk ook zullen wij in dat mooie land het geluk vinden, waarop we hier te vergeefs hebben gewacht." En zijn hoed afnemende en biddend opziende, besloot de ongelukkige grijsaard: "dat geve de Hemel!"

"Amen!" voegde Maggy er ootmoedig bij.

(Wordt Vervolgd.)

Geluk.

Hoe menigmaal is niet dat woord
  "Geluk" reeds uitgesproken!
Hoe dikwijls is 't niet reeds gehoord,
Hoe menigmaal werd ongestoord
  't Geluk op eens verbroken..
Hoe wordt niet om geluk geslaafd,
Geluk gezocht, geluk gegraafd,
Geluk beproefd, den dorst gelaafd
  Door licht in 't hart ontstoken.

Er wordt wel eens de vraag gedaan:
  Wat is geluk in 't leven?
Wat moet ik door geluk verstaan?
Waar vind ik het, langs kronkelpaan
  Of aan zeer stille dreven?
Waar is de bron van 't waar geluk?
Waar vloeit het voort, uit smart en druk,
Of moet ik, aan deez' aard' ontrukt,
  Naar hooger hoofddoel streven?

Zoo dacht ik en herdacht het weer;
  Doch vatten kon ik 't niet.
Ik sloeg bedeesd de oogen neer,
Daar al het peinzen meer en meer
  Mij in het duistere liet.
Zoo stond ik stil en bleef ik staan,
Want 't scheen, zoo ver 'k 't oog kon slaan,
Een onafmeetbre oceaan,
  Die 't klein verstand verried.

Een zee, zoo kwam geluk mij voor,
  Waar ik aan den oever stond;
Vergeefs zocht ik mij zelven door,
Of 'k niet ontdekken kon het spoor
  Van 'tgeen 'k een raadsel vond.
Doch hoe ik peinzend' zocht naar licht,
Er hing m' een nevel voor 't gezicht;
Want 'k voelde slechts te meer 't gewicht
  Van 'tgeen mij d' aandacht bond.

Totdat ik eindlijk in dien nacht
Een lichtstraal door zag schijnen;
Ik zag geluk in al zijn pracht,
En door dat licht, dus aangebracht,
De duisternis verdwijnen.
Ik zag vier stroomen, groot en breed,
Ik zag bij al wat grootheid heet,
Mijn zwak verstand bij 'tgeen ik deed
Steeds meer en meer verkleinen.

Ik zag die stroomen ongestoord
En zacht daar henen vloeien;
Doch hoe zulks ook het oog bekoort,
Ik voelde 't hart, dus aangespoord,
Van meerd're geestdrift gloeien.
Ik zag die stroomen zachtkens gaan
Als vullers van den oceaan,
En nog, nog kon ik niet verstaan,
Wat d' aandacht steeds bleef boeien.

Weer stond ik stil, om, als voorheen,
Mijn zwakheid te belijden;
En d' aandacht, schoon gering en kleen,
Aan 'tgeen mij onbegrijp'lijk scheen,
In dubb'le maat te wijden.
Om bij dien lichtstraal, dien ik won,
Te trachten of ik ook de bron
Waar d' stroom ontspringt ontdekken kon,
Om 't eind te onderscheiden.

Zoo volgde 'k dan met nieuwen moed
Den stroom met mijn gedachten.
Steeds aangespoord tot meerder spoed,
Daar 't bruischen van dien wijden vloed
Mij naar de bron deed smachten,
En dieper drong ik door met kracht,
Om 't raadsel, reeds zoo lang bedacht,
Te ontdekken, wat in 't eind mij wacht,
Van zoo veel duistre nachten.

Toen daagde in mij een morgenstond
 En ik zocht mij zelven door;
't Was daar dat ik den keten vond,
Die aard' en hemel zaam verbond,
 En 't echte levensspoor.
'k Vond daar den spiegel van 't Heelal:
De mensch in 't jammerlijkst verval,
En God volmaakt bij 't lofgeschal
 Van 't jub'lend engelenkoor.

Daar zag ik licht in duisternis,
 Kon 't raadsel toen verstaan;
Ik zag het opgelost, beslist,
En kon, wat ik voorheen niet wist,
 In 't licht thans gadeslaan.
Thans zag ik, als in 't licht der zon,
Den oorsprong van den stroom, de bron,
En wat 'k voorheen niet vatten kon,
 Lachte mij duid'lijk aan.

Ik zag vier bronnen, schoon en klaar,
 Als voedsters van de stroomen;
Het was mij groot en wonderbaar,
En 't scheen mij toe als of het waar'
 Verwezenlijkte droomen,
Doch "droomen" waren 't niet, o neen,
Want duidlijk zag ik om mij heen
't Geen voorheen zoo duister scheen,
 In 't licht te voorschijn komen.

In d' eerste bron, zoo wonder schoon,
 Zag ik "des Heeren Zegen;"
Dien zegen, van geluk de kroon,
Dien zegen, waar geen aardsche loon
 Hoe schoon ook, op kan wegen;
Want niemand in deez' rampwoestijn,
Kan hier volmaakt gelukkig zijn,
Zonder dien zegen, waar een rein
 Geluk in is gelegen.

En in de tweede bron stond een
  " Tevreden lot " te lezen ;
" Tevredenheid " kan hier beneên,
Een ieder, zelfs in tegenheên,
  Gelukkig steeds doen wezen,
Maar al bezat ik ook heel d' aard,
Toch was ik, ging die schat vergaard,
Met " ontevredenheid " gepaard,
  Een ongelukkig wezen.

De derde bron kon 'k gadeslaan,
  " Een vergenoegde leven ;"
Want vergenoegdheid op de baan,
Leert mij op 's wereld kronkelpaan
  Steeds naar volmaking streven.
Maar of ik heel deez aard bezat,
En toch geen " vergenoegdheid " had,
Zoo kan zelfs d' allergrootste schat
  Mij 't waar geluk niet geven.

De laatste bron zoo lang verbeid,
  De schoonste nog gevonden,
Een bron die licht en lieflijkheid,
In 't reinst geluk om zich verspreid,
  Met rust en vreê verbonden.
" In nauw gemeenschap met den Heer
" Te leven, daaglijks meer en meer"
Tot levensleus ; " Zijn naam ter eer,"
  Als op onwrikbre gronden.

Zie daar dan alles wat dat woord
  " Geluk " mij deed aanschouwen ;
Zie daar een leven ongestoord
In 't waar geluk, zóó vloeit het voort.
  Zie daar waarop te bouwen.
Zie daar in 't helderst licht hetgeen
Een ieder sterv'ling hier beneên
Genieten kan, door voort te treên
  In 't vast geloofsvertrouwen.

Zie daar te zaam in zijn geheel
  Het waar geluk beschreven ;
De grootste schat, het beste deel,
Wat hier op aard ook 't harte streel,
  Dat zij ons aller streven.
Zie daar wat elk bezitten moet,
Als 't eeuwig heil en 't hoogste goed,
Zie daar wat aan den eisch voldoet,
  Tot 't waar gelukkig leven.

* * *

De eerste bron was " 's Heeren zegen,"
  De tweede " een tevreden lot,"
De derde " een vergenoegde leven,"
Die zaam verbonden, steeds doen streven,
Naar 't laatst' " een wandelen met God."
Zie daar mijn vriend mijn taak volbracht
Dat woord zoo schoon, vol licht en kracht,
Zij 't deel dat u en mij eens wacht,
  In het hemelsch heilgenot.

J. C.

Iets over Vloeken.

"Gij zult den naam des Heeren, uws Gods, niet ijdelijk gebruiken!" zegt het derde gebod. Onder alle geboden, ooit gegeven, is er waarschijnlijk geen zoo dikwijls overtreden als dit. De meeste menschen houden de nagedachtenis hunner ouders in eere; de verstokte booswicht zal, wanneer de herinnering aan zijne kinderjaren hem het liefelijk beeld zijner moeder voor oogen toovert, een gevoel van weemoed en eerbied niet kunnen onderdrukken; stelen en doodslaan worden door ieder onder de ergste zonden gerekend, doch ... vloeken doet bijna iedereen. De meeste mijner lezers zullen bij het lezen van deze uitspraak ongeloofelijk het hoofd schudden en mij van overdrijving beschuldigen; doch ik herhaal: "Niet alleen in de ruwe kringen van het schuim der maatschappij, maar ook door hen, die zich tot den beschaafden stand rekenen, wordt er verbazend veel tegen het derde gebod gezondigd, wel is

waar, dikwijls onbewust; doch ... vloeken is vloeken. Weinigen begaan deze zonde inderdaad, *met de bedoeling* den naam des Heeren ijdelijk te gebruiken, en dit is gelukkig.

Velen vloeken, omdat hunne armoede aan gedachten hun een of ander vloekwoord in den mond geeft, dat hun gebrek aan behoorlijke gedachtenuiting moet vergoeden; doch verreweg de meesten vloeken onbewust, wanneer verontwaardiging, toorn, of schrik hun beheerscht en een vloekwoord de uitdrukking dezer hartstochten is, waar de taal in zulk eene gemoedsgesteldheid te kort schiet.

De verbastering van vele vloekwoorden, ja van de meeste vloeken bewijst ten sterkste, dat een ingeschapen afkeer van deze ondeugd in de ziel van den mensch zetelt. Van het vloekwoord *bliksem* maakt hij een *blikslager; duivel* verbastert hij in *duivekater*. Het fraai uitgedost dametje, dat, op 't punt van naar eene soiree of een bal te gaan, eene leelijke vlek in haar japon ontdekt, zal het niet in hare gedachten krijgen: "... God!" of "Jezus!" uit te roepen, maar zonder de minste gewetenswroeging lucht geven aan haar gevoel van teleurstelling of schrik met den uitroep: "Och chut" of "O jeetje!" hoe jammer! En toch is "*chut*" niets anders dan eene verbastering van *God*, en "*o jé*" of "*jeetje*!" geheel hetzelfde als: "*o Jezus*!" Eene andere verbastering van Jezus is *o jemini*! eene uitdrukking vooral bij vele Hollandsche dames zeer geliefd.

Onze voorouders der 15de, 16de en 17de eeuw waren nog veel sterker in het verbasteren van allerlei vloeken, dan wij. Er zou bijna een boekdeel te vullen zijn met dergelijke verbasterde uitdrukkingen, de meeste waarvan zien op 's Heilands lijden en sterven, hoewel een groot aantal ook betrekking heeft op den eeredienst of andere heilige zaken. Bij de verklaring van den oorsprong van vele dezer uitdrukkingen moet men in het oog houden, dat met den naam van God niet altijd het Opperwezen, maar ook dikwijls de Zaligmaker bedoeld wordt.

De oude blijspelen der 16de en 17de eeuw wemelen van allerlei vloekwoorden en zelfs geheele uitdrukkingen, die soms tot onkenbaar toe verbasterd zijn. De verklaring van vele dezer uitdrukkingen is dan ook hoogst moeijelijk, dikwijls onmogelijk. We zullen trachten de beteekenis van eenige op te helderen, hetgeen tevens als bewijs kan dienen, dat de mensch juist door het verminken dezer heilige namen er

als 't ware voor terugdeinst, ze te gebruiken. Den naam "God" ziet men in de 15de en 16de eeuw steeds verbasterd tot "*Gans*". Zoo lezen we b.v. bij Huygens en Samuel Coster herhaaldelijk: "Gans duizent popelency." Deze uitdrukking bestaat uit de elementen *God! Duivel!* en *vallende ziekte.* "*Popelensy*" (Eng. *palsy*) is namelijk niets anders dan eene verbastering van *apoplexie.* Het zweren bij ziekten was in vroegere eeuwen zeer gewoon. Ze werden beschouwd, en vooral de apoplexie, als een straf des Hemels of als eene bezoeking van het Booze Wezen. — Bij bovengenoemde schrijvers en ook bij Hooft vinden we verder: "*Gans zakkerlijsjens*", d.i.: *by Gods sacre calice* (Bij den heiligen kelk des Heeren!)—"*Gans eleweeken*" hetgeen een verminking is van: "Gods heilige week," dat is de week vóór het Paaschfeest—"*Bij Gans honden,*": bij Gods genade. *Honden* is verbasterd uit *onde,* d.i. genade (van het oude werkwoord *onnen*). Ook leest men nu en dan "*Gans hondert*" waarop dezelfde verklaring van toepassing is. "*Gans Droes.*" In dezen vloek vinden we God met den Duivel vereenigd. *Droes* toch is niets anders dan *duivel.* De oorsprong van het woord Droes moet gezocht worden in de Noordsche godenleer, waarin het een geslacht van reuzen vertegenwoordigt, dat den naam Thursen droeg; uit dezen naam ontstonden langzamerhand door dezelfde letterwisseling waarvoor van het oude *ors,* Eng. *horse,* ons tegenwoordig *ros* is gevormd, de woorden *Turs, Durs, Dros, Droes.* Bij de verbreiding van het Christendom is de naam Droes behouden gebleven, doch met veranderde beteekenis op den Duivel toegepast. "*Gans lechters*" beteekent eenvoudig: (bij) "*Gods gewijde kandelaren.*" "*Gans suicker elekaerten*" is *Gods heilige quarten,* ziende op den *quartertemper* of de driedaagsche vasten in de Roomsche Kerk voor de vier jaargetijden. Suicker is *sakker* voor sacre—heilig.—Het zou weinig moeite kosten, het aantal hier genoemde vloeken met eenige honderden te vermeerderen. Dit evenwel ligt niet in onze bedoeling. De verklaring van bovenstaande uitdrukkingen bewijst boven allen twijfel, dat de mensch vroeger evenveel, zoo niet meer vloekte dan tegenwoordig, en dat de verbastering van Gods naam, evenals ook thans in de hedendaagsche vloeken nog geschiedt, alleen plaats vond, om den schijn van zonde te vermijden. Tot besluit dezer kleine vloekhistorie spreken wij den wensch uit, dat ieder moge trachten, zooveel in zijn vermogen is het gebruik

van vloekwoorden, hoe schijnbaar onschuldig ook, te vermijden; want het is volkomen hetzelfde, den naam van God of Jezus zonder nadenken te hooren uitspreken door een ruwen matroos of in den verbasterden vorm "by Golly" of "o Jeetje!" door den mond van eene zoogenaamd beschaafde vrouw. Een waarlijk beschaafd mensch heeft geene vloekwoorden noodig, om aan zijne redeneering kracht bij te zetten. Een man of eene vrouw van goeden smaak zal zich er evenmin van bedienen. Veredeling van den smaak, zelfbeheersching, eerbied voor den naam van het Opperwezen en van Jezus, en oefening in het juist, kalm en logisch uitdrukken der gedachten, ziedaar de middelen, ter voorkoming van het kwaad.

J. VAN DER TUUK.

Goede Vrijdag, 1883.

Uit de Oude Doos.

In No. 58 van dit *Tijdschrift*, verschijnt de generale missive of het jaarlijksch rapport over Kaapsche zaken gedateerd 30 April 1684.

Naar aanleiding van die missive, en de rapporten der Commissarissen Rijkloff van Goens en de heer van Mijdrecht—stukken van belang, die met vele anderen in 't archief niet aanwezig zijn—besloten de heeren leden der Kamer van Zeventien, om het getal Coloniers te vergrooten, en schreven naar de Kaap als volgt:—

Aen den Commandeur Simón van der Stel,
En den Raedt in 't Fort de Goede Hoope aen
de Cabo de Bonne Esperance.

Erentfeste, Wyse, voorzienige zeer discrete

......Mette selve schepen zyn ons wel geworden de brieven die UE. daermede hebben laaten affgaen, als die van 23 Decemb. (N.B. Een schryffout—moet zyn 30 April 1684) des voorl. jaers, 6 Febry. en 28 Meert deses jaers, om dewelcke nae behooren te beantwoorden waertoe ons tegenwoordigh de tyt ontbreeckt, sullen wy dat moeten uytstellen ende het nodige alleen laten vooraffgaen.

Het bericht dat ons wegens de constitutie aen de Caap, soo uyt te voorsz. brieven als wel voornamentl. uyt die van den Raat-Ordinaris

en Commissaris Ryckloff van Goens, en eyntelyck uyt die van d'heer van Mydrecht is toegecomen heefft ons doen resolveren tot de meerder voortsettinge van de Lantbouw, en om ons van dat groot guarnisoen en andere oncosten te meer t' ontlasten, 't getal van de Coloniers meer. en meer te vergrooten, en tot dien eynde hier van daen eenige familien te senden, en vooraff een aantal van 48 meyden by UE. gevordert;en dat soodanige,gelyck haer albereyts eenige opdoen,die haar op het boerenwerck meest verstaen, dewelcke UEd. van de camerey respectivel: sullen hebben te verwachten, en dat op soodanigen eedt en reglement als copielycken hier neffens gaet. Synde dienvolgende onse wille, dat UE. het vooreerst daerop sullen moeten aanleggen, om soo veel coorn te winnen, dat men niet sal behoeven UE. jaerlycx uyt Indiën tot groote costen van de Compe. met rys te voorsien, allhoewel nae het gevoelen van den Commandeur Joriphaes Vosch die hem veel met den landtbouw en 't cultiveren van rys op Ceylon, batavia en elders heefft bemoeyt, en syn werck daervan gemaeckt, selffs den rys aen de Caep mede seer wel te winnen soude wesen, en dat op soodanige wyse, als by hem wort voorgestelt in syn rapport dat hy ons daervan heefft overgelevert, dat wy UE. copielycken neffens desen toesenden omdat daerin saecken syn vervatte den Lantbouw raeckende die haer opmerckinge meriteeren. Syn gevoelen nopende den rys bevestight hy daermede dat aen de Caep veele laege ende moerassige landen souden wesen, daer toe seer bequaem dat het climaet met dat van de straet en de Levant seer over een compt, oock met dat van Indiën, daer den rys soo opulent valt; doch wat daervan worden wil sal by UE. naeder dienen ondersocht...... Aengaende de brandewyn verstaen wy dat UE. het voortaen daerop sullen moeten aenleggen, om van de wyn daer vallende die selfs te distelleren, soo oock den asyn te maecken dat UE. komen te benodigen en welck laetste met een groote faciliteyt is te doen wanneer men maer eenige de minste kennisse daer van heefft, tot welcken eynde de camer van Amsterdam UE. eenige luyden hun dies verstaende sal comen te bestellen, hebbende bij de boecken gesien dat UE. van 2 distelleer ketels met haere helmen en slangen syn geprovideert, dan als 't selve noch eenige tyt sal vereyschen eer sulcx volcomen in treyn sal wesen gebraght sullen UE. den eysch dien aengaende noch voor ditmael voldaen vinden...... *Amsterdam* 8 October 1685.

Zij vonden het tevens noodig dat alle emigranten zich onder eene acte van onderteekening, gepaard met eenen eed van getrouwheid aan de Compagnie zouden verbinden. Die acte en eed luidden aldus:—

REGLEMENT.

1. Ter vergaderingh van de seventiene, de Generale Nederlantse geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie representerende, gearres teert, waerop de Kameren sullen vermogen eenige Luyden en Familien haer voorkomende te transporteren en over te brengen, nae de Cabo de Bonne Esperance.

a. Die geene die alleen of met syn familie nae de Caap soeckt te gaen, sal tot dien eynde passagie derwaerts op een van de schepen van de Compagnie werden geaccordeert, en buyten costen of lasten overgebracht, mits doende den eedt van getrouwigheyt aen de gemelte Compagnie.

b. Des sal geen andere of verdere baggagie mogen mede nemen als tot noodigh gebruyck onderwegen van doen sal hebben, en dat ter discretie van de Bewinthebberen daer hy sal komen uyt te vaeren, verstaende buyten contanten, alsoo hem sal vry staen die mede te nemen.

c. Voorts sal hy, hem aen de Cabo de Bonne Esperance moeten ter neder stellen, om hem aldaer te erneren, 't zy met den Landtbouw, of met het geene van syn Industrie, Wetenschap, Handtwerck of Ambacht, soude mogen wesen.

d. Die sigh met den Landtbouw sal soecken te gedoen, sal soo veel Landt in Eygendom werden gegeven, als hy sal cunnen beheeren, aen dewelcke des nooth synde, ter Leen sullen meede werden versterckt alle noodige Bouwgereetschappen, Zoet Coorn en bestiael, om dat weder aen de Compagnie met Coorn, en anders nae gelegentheyt goet te doen.

e. Die als vooren derwaerts aengaet, 't zy alleen of met syn vrouw en kinderen, sal gehouden syn daer te Lande te verblyven den tydt van vyftien jaeren, maer ingevalle hy onderwylen daer soude mogen komen te overlyden, sal syn weduwe ingevalle sy daer komt te hertrouwen, tot geen langer verblyf wesen verobligeert, als voor den tydt van vyff jaeren, van haere Trouwdagh aff te reeckenen, verstaende indien aen de voorsz. vyftien jaeren soo veel of meerder tydt als de voorsz. vyf jaeren souden resteeren, soo oock de dochters daer trouwende, sullen insgelycks geen langer verbondt als van vyf jaeren subject wesen, van den Trouwdagh als vooren aff te reeckenen.

f. Die nae expiratie van de voorsz. vyftien jaeren weder nae dese Landen sal soecken te gaen sal voor transport en kostgeldt betaelen soo en in voegen als tegenwoordigh in 't reguarde van de vrye luyden en Indien gebruyckelyck is, te weten: alle mans en vrouws persoonen twaelf jaeren en daer boven oudt zynde, voor haer Transport yeder drie Hondert gulden, en die beneden de twaelf jaeren oudt zyn, Hon-

dert en vyftig guldens, en daer en boven voor kost geldt, de Mans persoonen die in de Cajuyt sullen kunnen worden geaccommodeert dertigh stuyvers, de vrouws persoonen boven de twaelf jaeren oudt zynde, die in de Cajuyt sullen eeten, eene gulden, in de Hutte twaalf stuyvers, en by 't gemene volck negen stuyvers 's daegs, sullende de voorsz. betalinge werden gedaen voor den tydt van vier maenden, volgens Recepisse daervan te verleenen, onder die conditie en toezegginge nochtans dat indien eenige van deselve op de reyse soude mogen komen te overlyden, ter kamer aen dewelcke de schepen geconsigneert gaen, aen derselver erfgenamen of recht verkregen hebbende sal werden gerestitueert, soo veel hy of van wegens deselve nae advenant de voorseyde vier maenden van haer vertreck af, tot haer afsterven toe gereeckent, 't over of te veel betaelt soude mogen wesen, sonder dat se nogthans sullen vermogen eenige Koopmanschappen met haer van daer te brengen, oock geen andere ommeslagh van goederen als tot haer Lyf en anders is behoorende, sullende alle 't overige by de Compagnie 't haren profyte werden aangehouden, maer 't geene sy luyden daer te lande souden mogen hebben geprospereert, sullen sy gehouden syn in geldt te converteeren, ende 't selve aen de Compagnie op wissel te tellen, om haer hier te Lande geldt om geldt met de ordinaris advance van 4 percento weder te werden goet gedaen.

Aldus gedaen en gearresteert ter gemelte Vergaderingh binnen Amsterdam desen 3 October 1685.

Eedt by de Vrye luyden nae de Cabo de Bonne Esperance gaende voor dat uyt dese Landen vertrecken, te doen.

Ick belove en sweere, dat ick de Ho. Mogende Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden als onse hooghste ende Souveraine Overheyt, syn Hoogheyt den Heeren Prince van Orangie als Gouverneur Capityn en Admirael Generael, en de Bewinthebberen van de Generale geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie in deselve Landen, mitsgaders den Gouverneur Generael ende Raden van India en voorts alle Gouverneurs, Commandeurs en bevelhebberen die geduyrende dese reyse te Water, en voort te Lande over ons sullen wesen gestelt, gehouw en getrouw sal wesen.

Dat ick alle Wetten, Placcaten en Ordonnantien by de bewindhebberen voornoemt, ofte den Gouverneur Generael ende Raden alrede gemaeckt of noch te maecken getrouwelyck in alle Pointen nae myn vermogen sal onderhouden en naekomen, en voort my in alles soodanigh dragen en quyten als een goet en getrouw onderdaen schuldigh en gehouden is te doen.

Soo waarlyck moet my Godt Almachtigh helpen.

De wijnstok in allerlei soorten, reeds door Riebeek geplant, en steeds welig voortteelende, bragt de Regering op het denkbeeld om voortaan een brandewijnstokerij aan de Kaap op te rigten en zoo de uitgave voor den arak te verminderen of geheel en al te besparen. Maar er waren reeds te veel druiven om enkel tot dat doel gebruikt te worden; en hoewel de Kaapsche wijnen flink aan dezen uithoek werden van de hand gezet, zou het toch voor den wijnbouwer van belang zijn, indien hij ook zooveel mogelijk konde uitvoeren. Van de verzending naar Ceylon lezen wij als volgt:—

Aen d. E. Heer Commandeur Simon van der Stel en Raet.

...... De legger Caepse wyn is by d' overheeden van de fluyt Adrichen behoorl: overgelevert, ende alhier by openbaere venditie vercocht voor 190 Rds doch soo de quantiteyt grooter was geweest soude het in den prys vry veel verscheelen, off ten waere dat d' wynen door den tyt naer 't voorstel van d' E. Heer commissaris op de wysse van andere plaetsen in Europa soo verre konde verbetert werden dat daer tussen geen merckelyck onderscheyt was, welcke nu noch te groot is; soo UE. ons egter by overige ruymte in de scheepen weder een a twee leggers believe toe te senden, sullen wy die tot meeste voordeel van d' E. Compe omsetten en een preuve konnen nemen off daer meerder afftreck in te brengen sal syn...... *Colombo* den 8en January a°. 1686.

Dat de oogst zoo veel beloofde was verblijdend nieuws voor de Hooge Regering te Batavia; maar minder in den smaak viel de halstarrigheid van den gezant en waarschijnlijken afstammeling van den vermaarden Psalmberijmer, en de Regering alhier ontving den volgenden brief:—

...... 'T is een schoone zaack dat het zoo wenschelyck met het gesayde stont, daertoe den almogenden synen Zegen geven wil, dat het tot een rycken oogst mag voortgaen; opdat de Cabo sig eens van selffs mogte sustenteren, endo wy daervan t' eenemael ontlast blyven...... Met de fluyt de Krygsman vaert nu mede op syn versoeck over nae 't Vaderlandt den predikant Petrus Dathenus doch sonder gagie, vermits hy syn beroep naer Amboina eens geaccepteert hebbende, naderhant sterativelyck ende halstarrigh geweygert heefft sonder sich van syn stuck door enige minnelycke persuasie te laten affsetten, niettegenstaende oock de kercke in dien oirt, door 't jonghste affsterven van eenige Proedicanten uyttermaten seer van Leeraren ontbloot geworden is. Om welcke redenen den Eerw. kerckenraedt deser stede de saecke nae syne verscheyde hoedanighe-

den insiende, hem oock van het H. Nagtmael ende den predikdienst gesuspendeert heeft, in welcke suspensi hy dan nu vertreckt, hebbende sedert aen ons versogt te mogen weten of hy oock onderwegen eenige dienst omtrent de medegenooten van syne reyse soude mogen doen. 't Geene wy hem hebben moeten ontseggen, als strydig synde tegen het suspens van den kerckenraedt waervan ons communicatie gedaen was. Invoegen hem gelast is, sig selven gedurende de reyse van allen publyken dienst te onthouden ende als een ordinair Christen nevens andre te gedragen. 'T geene dan UE. gerecommandeert werdt mede te observeren, wanneer hy aen de Caab komt, dat hem geen admissie tot den predick- ofte anderen publyken dienst in proejuditie van syn wettigh kerkelyck suspens, verleent werde; gelyck wy sulcx oocq de scheeps overheden by haere Instructie verboden hebben, dewyl het apparent is, dat hij daertoe al eenige jnstantie doen sal—...... *Batavia* 8 Maert 1686.

In de generale missive van 30 April bovengenoemd wordt melding gemaakt van het mineraal door den Commandeur van der Stel ontdekt, en van daar de instructie hier als naschrift verschijnende :—

...... P.S. Hebben wy goet gevonden UE. bij desen te gelasten dat aen desen of geenen van de vrye luyden offte wie het soude mogen wesen, niet sullen hebben uyt te geven de valeye achter de steenbergen streckende van de Houtbay tot aen de bay falso, alsoo wy verstaen de dispositie over dat quartier aen ons te behouden... *Amsterdam* 9 May 1686.

De ontdekking van den *tijdmeter* heeft een verbazenden invloed uitgeoefend op de zeevaart, en met belangstelling zal het volgende moeten gelezen worden.

De bewinthebberen van d' Oost Indische Compe ter Camer van Amsterdam lasten ende ordonneren by desen den schipper ende opperhoofden bescheyden op het schip Silversteyn seylrede leggende om te vaeren nae Oost Indiën dat sij sullen hebben over te nemen de persoonen van Thomas Helder; Willem van der Dussen en Jan de Graeff, bij haer hebbende twee horologien met de materialen daertoe dienende die geplaest sullen moeten worden in de cajuyt in een ruyme kamer daer toe aff te schieten die gansch en al sal moeten syn ende blyven tot derselver dispositie (sonder dat sich den schipper off iemand anders daermede sal hebben te bemoeyen) veel min den voorsz. opperstuyrman met syne adjuncten eenige verhinderinghe, maer ter contrarie alle hulpe toe te brengen, sullende denselven opperstierman vry wesen van alle wagten en sorge over de besturinge van het schip ten ware de nooth anders quam te vereyssehen, *Amsterdam* 6 Mey 1686.

...... Op het schip Silversteyn hebben wy als opperstierman Supernumerair geset Thomas Helder g'adsisteert met Willem van der Dussen en Jan de Graeff om een preuve ter zee te nemen van twee accurate horologien onlancx g'inventeert waerdoor gemeynt werdt dat soude cunnen werden uytgevonden het Oost en West. Op haer aencompste aen de Caep sullen sy daermede aen lant gaen en aldaer te samen ten coste van de Compe. in alle redelyckheyt werden gespyst ende gelogeert, voorts door UE. in alles de behulpsaeme hant geboden en dat ter tyt en wyle toe schip off scheepen uyt Indiën in retour haer by UE. komen ververschen, die bequaeme gelegentheyt sullen hebben om haer te rugge te voeren, daer op dan door UE. ordre soodanige ruymte in de cajuyt sal moeten werden gemaekt als sy tot een exact vervolgh van dat werck sullen van noden hebben haer ten selven eynde munieerende met gel. ordre aen scheeps overheden als wy haer van hier mede geven copielycken by desen ingeslooten......
Amsterdam 9 May 1686.

Dat de heeren leden der Kamer van Zeventien met hartelijke deelneming de ijverige pogingen van den Heer van der Stel gadesloegen en zoo veel in hun vermogen was, hem de behulpzaam hand boden om den landbouw in als deszelfs verschillende takken te ontwikkelen, en naar kostbare of nuttige mineralen te zoeken, leest men haast in elke depeche, en ook in de volgende:—

... Men heefft ons al van veele jaeren aff successivelyck met die hoope gevoeth, dat men uyt en door den lantbouw soo veel graenen soude comen te winnen dat men van buyten met gaen rys soude behoeven gespysight te worden, maer tot noch toe hebben wy 't effect daervan niet vernomen, sulcx dat men noch al genootsaeckt is gebleven UE. jaerlycx een schip ten principaelen met rys afgeladen te laten toecomen 't welk ons de Caap des te lastiger doet vallen, gemerckt de vrachten daervan niet eens gecalculeert off in reeck: gebracht werden. (Mits welcken wy niet kunnen naelaten UEd. nochmaels op 't serieuste te recommandeeren en aen te bevelen alle meest krachtige middelen te gebruycken en in 't werck te stellen.) Om ons eenmael te doen erlangen 't gene daerin tot noch toe van onse verwachtinge is geweest, en waerin de brieven genoechsaem versekeringh schynen te geven, den yver en vigilantie die den Commandeur van der Stell tot voortsettinge van dat werck betoont is ons seer gevalligh.

D'Eycke, Essche, en Elseboomen seggen UE. dat daer seer wel willen wassen, en aerden soodanigh dat men nae verloop van eenige jaeren geen timmerhout van hier sal behoeven te senden. Indien men segh in den beginne, wanneer wij aldaer residentie

hebben genomen tot het aenplanten van soodanige boomen na behooren hadde geappliceert, wy souden 't tegenwoordigh nae alle apparentie in de ruymte daervan al syn geweest, want dat men UE. van hier timmerhout soude blyven senden, dat syn wy al over langh moede geweest, en is by ons niet aen te halen, en sullen UE. haer selve soo best doenl: moeten behelpen en bedienen van 't hout aen de Caep vallende, evenwel dewijle de schepen daer aancomende nu en dan 't een en 't ander benodigen voornamentl: die swaer weer off andere ongemacken hebben ontmoet, en sulcx moeten werden gerepareert en vertimmert, hebben wy voorgenomen de uytgaende schepen wanneer eenige de minste plaets daerin overigh is, met parthye plancken te vullen, die UE. wel sullen hebben gade te slaen.

Wy sullen UE. trachten te bestellen, soo uyt Duitslant, Spangien als Franckryck allerhande steck van druyven, alhoewel wij beswaerl: cunnen geloven dat UE. beter soort sullen te verwachten hebben als wy over vele jaeren uyt die gewesten becomen en UE. ten selven tyde gesonden hebben, en waeruyt de wyngaerden, die UE. hebben, eygentl: voortgecomen syn, dan wy sullen UE. echter daerin te wille wesen, mitsgaders versorgen dat ieder soort apart in de eassen wort verdeelt, ons inmiddels aengenaem synde te verstaen dat het met de druyff soo wel voortwil en goede parthye wyn daervan gewonnen worden (met apparentie en toeseegginghe van jaerlycx daerin een groote vermeerderingh te sullen gewaar worden, dat Godt geve soo magh uytvallen. Wy hadden wel gedacht gelyck als den Generael ende Raeden haere bekommeringh daerin meede hebben gehat, dat nademael de Coloniers meer by de culture van de wyn als by den koornbouw weten te profiteren, dat deselven ten principaelen haer toesigh op den wyn souden hebben gemaeckt, met een groote verachtingh van 't laeste, dan dewyle UE. ons verseeckeren dat het cultiveeren van de wijngaerden en het ooghsten van den druyff, geen verleth in den koornbouw toebrenght, sullen wy ons daerin gerust stellen.

Om de redenen by UE. g'allegeert, kunnen wy met UEd. goetvinden dat met het planten van toubacq aen de Caep noch vooreerst wert stilgestaen............ Soo veel ledige vaten als UE. schynen te benodigen voornamentl: tot de wynen sullen wy beswaerlyck weten te bestellen, deselve te veel plaets in de scheepsruymen die de Comp. soo costelyck vallen, beslaende, en daerom sullen UE. haer moeten bedienen van de ledige vaten, die de schepen daer aenkomende eenighsints kunnen missen, en onder deselve de ledige vleesch en speck vaten die sonderlingh voor de traan sullen te passe comen........

Soo als wy hebben geremarqueert syn verscheyde affuyten 't eenemael onbruyckbaer geworden dat geremedieert dient. Om deselve te beter te conserveren en te langer te doen duyren heefft men hier te lande ondervonden een voornaem middel te wesen, dat men onder de teer daertoe gebruyckt wordende, roode verws comt te mengen en 't welck tot schuttingen, boerewoningen, en anders mede veel gedaen en gepractiseert wort....... Amsterdam, 25 Oct: 1686.

Onvruchtbaar is Zuid Afrika nooit geweest; geen land ter wereld waar het woord krachtiger wordt bewaarheid ; 'Uwe kinderen als olijfplanten rondom uwe tafel.' Maar er moest gezorgd worden voor de vruchtbare Wijnstokken aan de zijden der huizen, en ook op dit punt heeft de regering hare voorzorgs maatregelen steeds genomen. Wij lezen :—

... Met het versz: schip (Sion) gaat van hier eene Aagtie Claesd: Keyser met 2 dogters voorleden jare by de vergaderingh van d'hrn. 17en geconsenteert om haer als vroetvrouw aen de Caep ter neder te setten, synde alhier geëxamineert en tot het exerceren van dat ampt bequaam gevonden........ Delff, den 6 Decemb: 1686.

't Is eene treffende uitzondering in Z. Afrika, indien men eene woning binnen treedt zonder er eenen Bijbel te vinden. 't Is altijd zoo geweest, van daar de volgende 'petitie' naar het vaderland :—

Na de petitie uyt het vaderlant voor en ten behoeve van de Caap de Bonne Esperance voor 't aenstaende jaer 1687.

6 Staten Bybels in groot folio met annotatien.
6 do. Kleyne Bybels in kleyn folio sonder annotatien.
12 Psalm Boecken geheel op noten in quarto.

.... Amsterdam, October 1686.

Het volgende toont aan hoe India er belang bij had om van de Kaap met allerlei granen voorzien te worden :—

... Het was ons seer aengenaem dat UE. het verleden saysoen soo ryckel: oughst van koorn en wyn in de schuuren en kelders had ingesameld, en dat de aenteel van het vee niet verminderde, waerdoor UE. hoope had dat UE. in 't corte in staet souden geraecken om UE. te connen redden en d' E. Comp. buyten costen te houden dat wy UEd. niet alleen van ganscher harte toewenschen, maer dat UE. bovendien tot het vermogen komt te geraken om India van UE. overvloed mede te connen deylen....

Volgens UE. gedane eysch hebben wy noch in de fluyt langerwyck gedaan schepen twee kassen met allerhande plantjes van boomen die alhier tot het timmeren van Chaloupen werden gebruyckt, en Portugaelse vygen, die wy verhopen UE. wel geconditioneerd en levende sullen werden toegebragt ten eynde UE. de gedesidereerde vrugten daarvan in den tyd mogen ganderen, hebbende het bewateren aen de scheepsvrienden gerecommandeerd.

.... Gale, den 21en Januario 1687.

Robben Eiland had sedert de dagen van Riebeek vette schapen geleverd;—Een van elf maanden woog aan den haak 150 ponden en het was dus natuurlijk dat dat Eiland steeds als eene begeerlijke weide werd beschouwd; afgezien van de steenen die aldaar door de gecondemneerden werden bereid; maar het had ook zijn tegen, zoo als blijkt uit het volgende:—

... Ick laete overall op het Eylant (Robben) d' ingewortelde ruychte en wat onnutbaer tot weyde voor beesten afbranden, omme weederom Jonck gras te groeyen voor een troup schapen, omme wederom in aenteelt te comen, soo UEd. myn met een vyftich stux goede oyen en 3 a vier goede rammen gelieven te voorsien, die ick meede verwachtende ben. Voorders versoeck ick Ed. heer, dat myn ordinary rantsoen van brandewyn die ick voor deesen van UEd. myn toegelegt maendelycks (2 mengelen brandewyn) weederom mach genieten, want het water is hier tegenwoordig geheel schlecht dat wel altemets een soopje sall te pas comen omme de prackigheyt af te setten. Het volcq,—te seggen gecondemneerte—versoecken ootmoetigh dat UE. haer mochte met wat tobacq voorsien, want sy trogen alderhant gras en bladeren die sy roocken,—soude ondertusschen wel eenige sieckte coonen verwachten.

Robben Eylandt, 14 Martg a.o. 1687.

Europeesche Reisindrukken van een Afrikaanschen Boerenzoon.

IV.

Wij snelden met den trein voort en kwamen te Venetië om half 8 ure den in avond aan Om die stad te bereiken moet men over een brug die drie engelsche mijlen lang is, en die niet minder dan 222 bogen heeft. Zij is dan ook zeker de langste in Europa. Venetië is op 117 kleine eilanden in de Adriatische zee gebouwd. Aan het einde van de brug gaan wij in een gondola, een soort van schuit, in plaats van in een cab zoo als wij elders gewoon waren. Deze zwartgeschilderde gondelschuiten hebben ieder plaats voor acht personen en zijn voorzien van een kap, zoo als die van onze wagens. Zij zijn zeer gerieflijk. Van het station werden wij regts en links geroeid, nu door breede kanalen, eigenlijk waterstraten, dan door naauwe gangen, en waar het niet al te heerlijk ruikt, om eindelijk aan te landen bij het Victoria Hotel, dat fraai centraal gelegen is, digt bij het beroemde Sint Markus plein. Wij hielden halt, stegen de stoep op en gevoelden ons te huis. Het Hotel is zeer groot en gerieflijk. Het bezit 180 slaapkamers buiten de zit-, rook-, en biljartkamers. Het is de stad Venetië volkomen waardig—een stad met 378 bruggen, 149 kanalen en 4000 gondels, en die zich zoo lang wist te handhaven. Eerst in het jaar 1797, den 15den Mei, werd de bodem van het fiere Venetië door vijandelijke troepen betreden. Toen werd de eeuwen oude republiek door den grooten Korsikaan bemagtigd, en deswege rouwen de schuiten tot op den huidigen dag. De stad telt nu nog 128,000 inwoners, maar had voorheen veel meer. De meeste huizen zijn uit de zee opgetrokken en op cederpalen gebouwd. Het merkwaardigste gebouw is de Sint Markus Kathedraal. Hier ligt, volgens Roomsche overlevering, het overschot van Markus in een fraaijen marmeren grafkelder onder het hoofdaltaar dat door den Doge van Venetië uit Egypte werd gebragt. De vloer van deze kerk is in mozaïek uitgelegd. De pilaren kwamen van Jeruzalem en zijn zamengesteld uit de schoonste en kostbaarste marmersoorten in allerlei kleuren. Men moet zich over den rijkdom dezer kerk, en over het vernuft harer bouwmeesters verbazen. Men gaat door vijf reus-

achtige bogen de groote metalen deur binnen. Blikken wij naar het plafond omhoog, dan is alles ons geheimzinnig, want ieder detail is een kunstgewrocht. Het vierspan dat boven het hoofdportaal staat werd door den Doge Dandolo in het jaar 1200 den Turken ontnomen. Hier zijn de prachtigste monumenten tot Dandolo's nagedachtenis opgerigt, en op deze roode marmersteenen zonk eens Keizer Barbarossa op zijne kniën voor Paus Alexander. De twee zilveren kandelaren voor het hoofdaltaar zijn acht voeten hoog, komen van Jeruzalem en zijn over de twee duizend jaren oud; hier zijn ook de beelden van de twaalf apostelen in zwart metaal. Men wil, dat de twee witte albasteren pilaren voor het altaar van Salomons tempel komen. Toen wij er kwamen was men er juist bezig godsdienst te houden, doch al dat knielen en buigen, met de tallooze andere fraaijigheden bij te wonen was ons walgelijk. Wij hadden aan al die vet gemeste priesters al lang een hekel.

Zoo als de St. Markus op kerkelijk is, is ook het Paleis der Doges op wereldsch gebied. Het heeft zijns gelijke niet in gansch Italië. Het toegangsplein strekt zich majestueus voor ons uit, en aan het einde ziet men de Scala dei Giganti, een marmeren trap met de beelden van Mars, en Neptunus. Op de bovenste treden aanvaardden de Doges gewoonlijk het beheer van Venetië. Vandaar komt men in de met goud gedecoreerde zalen, waar de Groote Raad zijn zittingen hield, en men thans de standbeelden vindt van al de vermaarde mannen welke de republiek opleverden, daaronder die der Doges.

Van het paleis gingen wij naar de Brug der Zuchten. In het gebouw naast de brug hield de Groote Raad vroeger zijne vergaderingen. Al de leden waren daar in scharlaken rood gekleed. Hier werd over oorlog en vrede, dood en leven beslist. De ter dood veroordeelden, hoe hoog ook in aanzien of eer, moesten, soms wegens een bagatel, over deze Brug der Zuchten gaan, om nimmer weer het licht te aanschouwen. Op deze plaats waar duizende zuchten geslaakt zijn erlangen wij een duidelijk besef van de tyrannieke "goede" oude tijden. Hier daalden wij, een ieder met een kaars in de hand, in de kerkers der veroordeelden af. Geen wonder dat wij bij de beschouwing der donkere gevangenkamers onder de aarde met koude rillingen bevangen werden. Op vele der wanden staan nog door de ter dood veroordeelden geschreven angstkreten.

Deze cellen zijn zelfs voor redelooze dieren te akelig. Wanneer men hier in deze pikdonkere, koude en akelige kamers der soms zoo onschuldige gevangenen, waaronder vele ware christenen, omdoolt, en wanneer men weer naar boven stijgt waar de gevangenen zich moesten doodbakken in de lage kamers met looden daken, dan vermoedt men eerst dat deze oude zeestad met al hare grootschheid, rijkdom, eer en kracht toch één knagenden worm aan haar levensader had. Deze was de worm der tyrannie. In de Holterkamer beneden zijn nog de haken bevestigd, waaraan men de ongelukkigen optrok.

Wij gingen nu over de Rialto Brug die zich over het kanaal Grandi strekt. Op deze brug is het zeer levendig, want hier wordt veel aan den kleinhandel gedaan. Deze brug is dan ook de merkwaardigste van de stad. Hier brengen de tuinier en de visscher hun koopwaar en vindt men 24 winkels. Van hier werden ook eertijds de wetten van de Republiek afgekondigd. Zij is ongeveer 150 voet lang en haar onderbouw rust op 12,000 cederen palen.

Nu gaan wij het kanaal Grandi met onzen gondel op naar het huis van den laatsten Doge, en vervolgens naar het Paleis der Justitie, welks fondament tweemaal zoo veel kostte als het groote gebouw zelf. Van daar naar de oudste kerk van Venetië, de San Giacomo, die reeds in de zesde eeuw gebouwd werd. Hier vindt men vele monumenten van over de 1000 jaren oud, en wordt de overwinning die Venetië op Cyprus behaalde jaarlijks gevierd. Voor alle Doges wordt hier de lijkmis gelezen, en velen hunner kozen deze oude kerk tot laatste rustplaats. Aan kunstgewrochten ontbreekt het ook hier niet, en aan bedelaars in het portaal ook niet. En nu naar de glasblazerij waar het wereldberoemde Venetische glas gemaakt wordt en waar wij voor ons ook eenige kleine bottels lieten blazen met den datum van ons bezoek er op. Wij kochten er ook eenige rariteiten voor onze betrekkingen aan de Kaap. Wij gingen terug naar het Sint Markus plein en wel door den klokkentoren, welks slagwerk daar boven door twee zwartmetalen mannen geregeld wordt. Het schoone en groote plein is van alle kanten van hooge huizen omgeven, waarvan de benedenverdiepingen voor handelshuizen en winkels dienen. Ik kocht mij er een ligt baatje. Hier ook worden nog des middags om twee uur de duizenden tamme duiven door het gouvernement gevoed. Deze duiven mogen niet worden vernield, zijn zeer

tam, en hebben een vrij leven. Men verhaalde ons hier dat dit geschiedt ter gedachtenis aan den admiraal Dandolo, die, toen hij een grooten slag in het jaar 1300 had gewonnen, de tijding van zijne overwinning met een duif naar Venetië zond, waardoor de geheele stad in feestvreugde werd gebragt. Werpt men op het plein een hand vol koorn, dan komen er honderden duiven van de daken om te eten. Het St. Markus plein is ook de voornaamste vermaakplaats van de stad. Daar immers speelt het muziekkorps en vertoonen zich des avonds de dames en heeren in gevarieerde costumes. Is men niet oplettend, dan gaat het weleens moeijelijk om des avonds den weg van hier naar het Hotel te vinden. Gelukkig dat wij een Hablutzel bij ons hadden die oogen als een arend bezit. Waar hij eens is geweest verdwaalt hij niet. Zoo oplettend als hij was, zulk een arme ziel was ik daarentegen. Was ik nu en dan alleen dan moest ik immer verdwalen. Doch ik vervolg mijn verhaal. Aan het einde van de 15de eeuw was Venetië rijk, magtig, en geëerd, stond het vooraan in handel, in kunsten en in wetenschappen. Hier is het dat Galileo in 1609, als Professor van de Universiteit, den verrekijker uitvond. Hij bestudeerde de sterren van den spits van den St. Markus toren die ontzettend hoog is. Deze is ook de stad waar het eerste boek in Italië gedrukt is, d.i. in het jaar 1469. De eerste gedrukte edities van den bijbel werden hier uitgegeven. In het begin van de 17de eeuw is het eerste nieuwsblad van Europa hier verschenen.

Wij moesten nu nog het lieve eilandje Ledo per stoomboot bezoeken. Dit is een schoon plekje, beplant met tuingewassen, vruchtboomen, en wijngaarden. Het mag wel een klein lusthof genoemd worden. Wij gingen per tram naar de badplaats die aan de zee gebouwd is. Zij is gerieflijk en heerlijk ingerigt. Aan den eenen kant baden de dames, en aan den anderen de heeren. Het gebeurt weleens dat de dames en heeren in het water door elkander verward geraken. De branders zullen wel daarvan de oorzaak wezen! De heer Hablutzel en ik hebben hier een heerlijk Adriatisch zeebad genomen. Wij deden dat juist op de plaats waar vroeger de nieuw gekozen Doges hunne gouden ringen in het water wierpen, als bewijs van hun trouw en gehechtheid aan de Adriatische Zee. Van dit kleine lusthof keerden wij naar Venetië terug.

Den volgenden morgen gingen wij met onzen gondel op

de terugreis naar het station, toen een van onze roeijers in het water viel en bijna verdronk. Hoe hij dat bewerkte weten wij niet; doch eensklaps hoorden wij een geplas. Wij keken om en zagen den armen man worstelen om zich aan de schuit vast te klemmen. Wij sprongen dadelijk op, strekten onze handen naar hem uit en redden hem. De man was verbleekt en verschrikt, en zoo nat als een waterrot. Hij roeide naar een stoep en ging heen. In deze kanalen zijn al duizenden omgekomen.

Ten 1 ure vertrokken wij over de lange brug naar Bologna, eene stad van 65,000 inwoners, en kwamen daar om half drie aan. Hier namen wij ons middagmaal. Toen wij klaar waren met eten gingen mijne vrienden voort, maar ik verzuimde nog bij het restaurant om sigaren te koopen. Toen ik daarop over het spoor wilde stappen om naar mijne vrienden aan de andere zijde te gaan die op mij wachtende waren, kwam met eens een speciale trein aansnellen. Ik had schaars tijd om aan de locomotief te ontsnappen. Mijne vrienden zagen het gevaar waarvan ik nog onbewust was en schreeuwden mij gelukkig toe om mij te reppen. Doch het heeft geen duim gescheeld of ik was verpletterd, want de panden van mijn jas werden door de locomotief geraakt. Men mag wel in Europa voorzigtig zijn, want er zijn tallooze speciale treinen, die voortvliegen en maar weinige tusschen-staties aandoen. De sneltreinen gaan gewoonlijk regt door en houden slechts bij de groote steden halt.

Van Bologna vertrokken wij ten 3 ure. De reis van hier is zeer interessant. Wij reisden door niet minder dan 42 tunnels. Wij hadden bij ons een ouden Amerikaan, een couranten-editeur van New-York, die voor zijn pleizier reisde. Hij was zeer gezellig en vol van anekdoten: een aangenaam en lief oud mensch. Na een langen rid tusschen de rotsen en kransen van de Appenijnen door, bevonden wij ons eensklaps daar boven op. Van daar daalden wij weer neder langs de bergen, grootendeels beplant met olijfboomen, en om 9 uur kwamen wij aan bij Florence, gelegen tusschen groene heuvels en prachtige wijngaarden, tuinen en moerbezien-boomen, in een zeer vruchtbaar landschap en even als Milaan met muren omsloten. Florence is een van Italie's schoonste steden. De straten zijn er met vierkante platte klipsteenen uitgevloerd en hebben aan de kanten groote en wijde wandelpaden. Elken morgen worden de straten zeer vroeg met bezems schoongeveegd en nergens

ziet men vuilnis. Ook wordt 's morgens vroeg de stad natgemaakt met waterpijpen, die daartoe zeer geriefelijk ingerigt en van kranen voorzien zijn. Bij ons, aan de Kaap, worden de straten gewoonlijk in den avond nat gemaakt, als men eerst met stof besmeerd is.

Vier groote steenen bruggen vereenigen de stad die aan beide zijden van de rivier Arno gebouwd is. Wij bezochten het Piazza Della Signoria Plein met al de monumenten en het beeldhouwwerk, midden in Florence gelegen. Hier vindt men ook het Paleis met de schoone Neptunus-springfontein. Wij namen ook een kijkje in de Kunstgalerij, een majestueus gebouw, dat met zijne kunstschatten de trots van Italië is. Men treft er ook een menigte oudheden aan, die twee honderd jaren geleden in de Middellandsche Zee, digt bij Livorno, gevonden zijn. Ik vrees, dat ik van deze dingen te veel opdisch en mijn standpunt als boerenzoon uit het oog verlies. Doch men verschoone mij dat ik zulks doe, want deze dingen hebben in den regel zulk een indruk op mij gemaakt, dat ik het waarlijk niet kan helpen om mijne ondervindingen en gewaarwordingen aan mijne landgenooten mede te deelen. Bega ik hier en daar een kleine fout, dan hoop ik, dat niemand mij het zal kwalijk nemen; want dit schrijven is voor mijne collegas, de boeren, bedoeld, die ik gaarne wensch aan te moedigen om ook een reisje te maken. Het was mij dan zeer treffend de schoone schilderwerken op de groote doeken van 5 tot 15 voet in lengte te zien, zooals de Bruiloft te Kana, Petrus in de geregtzaal weenende terwijl de haan kraaide, de schepping van Adam en Eva, Noach de ark toesluitende, de dochter van Herodias het hoofd van Johannes op een schotel ontvangende, Adam en Eva in het Paradijs veroordeeld, de kinderen te Bethlehem op bevel van Herodes vermoord. Dit laatste schilderstuk is inderdaad treffend. Men ziet hoe de kinderen uit de handen hunner moeders gewrongen en dan dood gestoken worden, men lette op de verschrikte, wanhopende, weenende moeders, om het leven harer dierbaren biddende en alle pogingen aanwendende om hen uit de boosaardige handen te rukken, en blijve dan onaangedaan indien men kan. Dan vindt men ook schilderstukken met zulke onderwerpen als Noach dronken; Jezus Jeruzalem op de ezelin inrijdende; Jezus gekruisigd wordende; Petrus en Johannes naar de gevangenis geleid; Jozef naar de gevangenis gezonden, enz. Wij bezochten nog de oude Lorenzo-kerk, gebouwd in het

jaar 390. De muren van binnen zijn met jaspis belegd en men kan zich er in spiegelen. In het Santa Croce zagen wij de begraafplaatsen van den grooten schilder, beeldhouwer, bouwmeester, Michel Angelo, en van Galileo, met hunne ware beelden er op geplaatst. Natuurlijk bezochten wij Michel Angelo's woning, die prijkt met vele herinneringen aan hem. Wij bezochten ook de Biasa, een schoone plaats met bloemtuinen en boomen een half uur buiten de stad. Wij gingen er in een rijtuig heen en vonden er o. a. een prachtig stuk beeldwerk in metaal, David met den slinger en steen in de handen voorstellende en waarschijnlijk uit den tijd der Romeinen daterende. Het uitzigt van den heuvel alhier op de schoone stad is prachtig. Van hier gingen wij naar het prachtige Park en zetten ons toertje ook een weinig buiten de stad voort. Wij zagen toen weer een boer bezig met ploegen. De disselboom was vastgemaakt aan den ploeg en rustte op het juk van de twee ossen. De arme dieren trokken zeer moeijelijk en de ploeg wipte gedurig uit den grond. Zoo gaat het ook met de twee-boomkarretjes van de boeren, waar een ezel, paard, of os voortrekt. De disselboom komt op den rug van het trekdier. Ook hier wordt het graan niet eerder afgesneden of het moet plat liggen. Het wordt ook hier, zoo als wij op andere plaatsen gezien hebben, door die arme slavinnen en slaafjes, de boerenvrouwen en kinderen, gedaan. Een Zuid Afrikaansche blanke boerenvrouw kome hier in het zoogenaamde beschaafde Europa en zie eens hoe een blanke Italiaansche boerenvrouw te arbeiden heeft. Onze boerenvrouwen aan de Kaap zijn koninginnen vergeleken met deze arme schepsels. Doorgaans zijn de mans, zoo als ik reeds vroeger gezegd heb, in de steden om te handelen. 's Zaturdags gaat het hier even als te Milaan. Het handelen gaat nacht en dag door. Van twee uur in den morgen beginnen de boerenkarretjes al in te komen naar de markten. Het is haast ongeloofiijk te zien met welke miserabele rijtuigen de boeren naar de markten komen, een leelijke oude lange kar met een os en een donkey te zamen gespannen, of anders een paard en een os. Wagens zien wij niet. Zoo als de oude Noachs karren, zoo zijn ook de jukken en tuigen, en ook de drijvers—alles even liederlijk en leelijk. Soms worden de karren door de vrouwen gedreven, en hunne dochtertjes leiden de trekdieren. Dan zijn er ook velen die met hunne zwaar beladen donkeys de

stad inkomen. Om dan de kleederen van de arme vrouwen en kinderen te zien is waarlijk om jammer te worden. Meest altijd zijn de arme jongens en meisjes die de ossen leiden blootvoets, en in den regel veel slechter en armoediger gekleed dan bij ons de zwarte negers aan de Kaap zijn. En bovendien hebben onze Kaapsche negers veel betere wagens, karren, trekgoed en vee. Als men de schoone en prachtige steden hier ziet, dan kan men zich het nimmer voorstellen dat het volk zoo arm is. Aan oude en jonge priesters ontbreekt het ook hier niet. Men telt ze bij honderden in iedere stad, en deze zijn het dan ook die het arme volk opeten.

Wij vertrokken om 8 uur van Florence. Toen wij zoo de boomzingertjes in de wilgen hoorden zingen en de hitte van de warme zon gevoelden, en zagen dan de groote rijpe graanvelden, en wierpen een blik op de rood- en zwaar beladen kersen,- abrikozen,- peeren- en perzikboomen met de half opgedroogde rivieren, en zagen dan nog hier en daar hoe men bezig was met graan uit te dorschen, was het ons precies als of wij ons in het Kaapland bevonden. Het eenige dat ons dan zeer lastig was, en ons hinderde, bestond daarin, dat wij de lui niet konden verstaan. Wij wilden hun toch dikwijls zoo gaarne iets vragen, doch konden dat niet. Wanneer men nu zoo onder blanke menschen rond reist en kan hunne taal niet verstaan, dan gevoelt men eerst de ellendige uitwerking van Babels torenbouw op het menschdom.

Ten 11 ure bevonden wij ons op een plek, mijlen, mijlen en mijlen ver met wijngaarden en tuinen beplant. Bij elken olijf- of moerbeiboom staat ook een wijnstok geplant. De stam gaat dan langs den boom op en de ranken worden van den eenen boom naar den anderen geleid. In het midden worden zij door een paal gesteund. De boomen zijn dan minstens 25 voet van elkander geplant. In dat deel van Italië is het overal zoo, de wijnstokken worden op boomen, of over houtwerk geleid en zij dragen er prachtig. Ik geloof niet dat de oppervlakte van wijngaarden en vruchten boomen hier minder dan 100 mijlen beslaat. Het schijnt in Italië meestal het gebruik te zijn om de wijnstokken zoo op te leiden.

Ten half 12 ure passeerden wij het meer Tassaleno, langs fraaije eikenbosschen. Varkens ontbraken er ook niet, hoewel ik nergens eikels heb gezien.

Te 2 ure weder vonden wij de menschen overal bezig met koren te dorschen. Op sommige plaatsen heeft men machines, maar op de meeste plaatsen wordt het koorn met touwen uitgeslagen, en gij zoudt u verwonderen te zien hoe haastig het gaat. Wij hebben nergens koorn door paarden zien trappen. De vloeren zijn maar liederlijk en bestaan slechts uit een gelijkgemaakte plek op de vlakte. En laat mij dit ook zeggen, dat het hier, even als elders, het gebruik is om, wanneer het graan afgesneden in, dan weer de stoppels af te snijden en als mest voor den volgenden zaaitijd te bewaren.De stoppels worden gelijk met den grond afgemaaid. De graanhoopen liggen hier digt bij elkander, en naar de stoppelen te oordeelen moet het prachtig gestaan hebben. Men vindt hier ook groote mielievelden, maar niet zoo hoog als bij ons.

Te 4 ure nu stoomden wij de oude wereldstad ROME binnen, en stapten af in het station, dat zeer groot is. Wij namen onzen intrek in het " Continental Hotel", digt bij het station, op een open plein. Wij namen dadelijk een open rijtuig, en gaven den drijver instructies om ons naar het postkantoor te brengen, want wij waren zeer verlangend naar brieven van huis. Zij zouden dan ook de eerste brieven zijn die ik zou krijgen van dat ik was vertrokken van huis. Maar in plaats van ons naar het postkantoor te brengen, dreef hij overal in het rond. Wilden wij hem beduiden dat hij flausde, dan maakte hij alsof hij ons niet verstond. Het begon laat te worden en ik was bevreesd dat het kantoor zou gesloten worden, en vurig verlangende naar tijding van huis, begon ik ongeduldig te worden en sprak den Italiaan ernstig aan. Hij begreep mij niet, en ik begon hem naderhand in allerlei talen uit te leggen dat hij een vagebond was om ons zoo te bedriegen.Hij luisterde nog niet en ik sprong uit zijn cab. Toen werd hij woedend, en wij raasden de een tegen den ander. Hij verstond geen woord van wat ik zeide, en ik verstond hem evenmin. Maar wij beiden waren kwaad, en mijne andere drie vrienden bleven in het rijtug zitten, en met het grootste pleizier te luisteren naar den twist. Zij konden dan ook niet helpen om over mijne dwaasheid te lagchen, totdat mijn vriend Greeff mij zeide: " Man, als gij wist welk een gek figuur gij maakt om zulk een lawaai op te schoppen met een man van wien gij geen woord verstaat, dan komt gij zeker liever zitten." Ik begreep dat Greeff gelijk had en kwam tot

bedaren, doch ging niet weer in het rijtuig zitten, maar betaalde den kerel, huurde een ander rijtuig, en gaf den nieuwen koetsier den naam van de plaats waarheen hij ons brengen moest op papier, en binnen tien minuten waren wij bij het postkantoor. Wij gaven den klerken van de brieven- en couranten-departementen onze adressen, en ik ontving daar elf brieven en eenige couranten. Wij gingen toen met ons rijtuig naar het hotel terug om onze brieven en couranten te lezen, en antwoorden te schrijven. Ik ontving zeer goed nieuws en was regt te vreden en pleizierig, doch tot onze teleurstelling vernamen wij den volgenden morgen uit een Engelsche courant in een telegram van de Kaap, dat de pokken daar erg woedende waren. Dit telegram was ons, wat ligt te begrijpen is, alles behalve welkom.

Gij weet dat dit oude Rome, eens het offeraltaar van duizenden en tienduizenden van Christenen, heet door den legendarischen Romulus 753 jaren voor Christus aangelegd te zijn. In het begin was het maar een kleine collectie van huizen, door vlugtelingen gebouwd en bewoond, maar de collectie werd al grooter en rijker, en eindelijk door Keizers en Pausen geregeerd, door barbaren ingenomen, maar het middenpunt der Christenwereld geworden, werd het door de Franschen als een Republiek geproclameerd. Tot het jaar 1870 was de Paus hier baas, gesteund door Fransche soldaten tegen zijn ontevreden soldaten; maar toen Napoleon III zijn troepen terugriep om de Duitschers te bevechten, namen de Italianen hun kans waar, en maakten Rome tot de hoofdstad van Italië. De tegenwoordige Romeinen zijn trotsch van voorkomen. De manner hebben nette posturen, zijn sterk gebouwd met kleine handen en voeten, en dragen in den regel een snor- en bakkebaard. De wangen zijn echter glad geschoren. Hun hoofdhaar is meest gekruld. Men kan zien dat deze lui van een edel volk afkomstig zijn. Onverschillig of men den deftigst gekleeden man of den armsten sukkel ontmoet, de een heeft een even parmantige houding als de andere, en waant zich altijd veel meer te zijn als een vreemdeling, wie die ook zij. Zijn blik is levendig en vurig, en zijn tong is scherp. Men zou haast zeggen dat de inwoners van deze stad der zeven heuvelen nog de beheerschers der wereld zijn. Deze manieren hebben de hedendaagsche Romeinen voorzeker van hunne voorouders overgeërfd. De Romeinsche vrouwen, zelfs de geringste, zijn even trotsch als de mannen, nemen maar

weinig notitie van een vreemdeling, zijn altijd bezig, en hebben geen tijd te verkwisten. Men vindt ze ook zeer zelden in de restauraties om te drinken. Zij hebben een vastberaden voorkomen en zijn zeer ingetogen, vertoonen zich weinig des nachts op de straten, en schijnen zich wel haar eigenwaarde bewust te zijn. Hare schoonheid is over de heele wereld bekend; men meent dat gansch Italië haar wederga niet heeft. Van de Duitsche meisjes met hare blonde lokjes, innemende geaardheid, vriendelijke blaauwe oogen, zijn de Romeinsche een echte tegenstelling met hare zwarte haren en lokken, en hare donkere levendige oogen, en eenigszins bleeke gelaatskleur, die veel aan de onze gelijk is. Hare schoonheid gaat gepaard met een edele houding. Zij hebben prachtige stemmen, en zijn niet behaagziek.

Zondag morgen. Deze is de dag waarop men vrijen toegang heeft tot alle plaatsen. Het gaat hier zooals in al de steden van het vasteland: men kent den Zondag slechts als den dag van vermaak. Die arbeiden willen, die arbeiden. Men handelt 's Zondags even als in de week, en wij maken van onze kans gebruik om vandaag zoo veel te zien als wij kunnen. Het is zeer warm, doch als zonen van een warm land, zal het ons wel gaan. Wij bestelden ons een landau, engageerden een gids voor 12 franken—tien shillings—per dag, plaatsten hem voor op bij den koetsier en gingen het oude Rome opnemen. Wij zetten koers over de fraaije St. Angelo Brug over vader Tiber. Aan weerszijde staan de beelden van zes apostelen, uit marmer gehouwen en minstens 10 voet hoog. De rivier verdeelt de stad in twee deelen, waarvan het eene deel grooter is dan het andere. De stad heeft vijftien poorten, zes-en-veertig pleinen, twaalf groote fonteinen en drie honderd-en-zestig kerken. Wij bezochten het eerst de kolossale St. Pieterskerk, die gebouwd is op de plaats waar Nero's tuin en circus stond, en waar deze tiran duizenden van christenen liet verbranden, wier overblijfsels in een grotto digt bij den circus geborgen werden, en waar, naar verondersteld wordt, ook het lijk van Petrus gelegd is. De Paus St. Anacletus liet een kleine kapel op het graf van dezen apostel bouwen, en Constantijn de Groote liet op deze plaats in het jaar 326 onzer jaartelling een Basilica stichten. En nu is deze kerk aangegroeid tot de grootste en zeker ook de rijkste in de wereld.

Door Nicolaas de 5den werd de basilica vergroot en verfraaid, en nu staat St. Pieter daar als gedachtenis van den Prins der Apostelen. Wij gingen de groote bronzen deur binnen en onze oogen vielen op de 13 prachtige beelden van Jezus met de twaalf apostelen, allen van marmer. De wijdte en lengte van dit vreeselijk groot gebouw weet ik thans niet, maar de hoogte, van de stoep tot bij het kruis dat daar boven staat, is 426 voet. De kerk heeft 5 deuren, de middendeur, die gesloten is, wordt slechts in het heilige jaar open gedaan. Bij den ingang staan aan weerszijden twee engelen gebeeld, die de kom met het heilige water vasthouden. Een weinig verder staat het groote bronzen beeld van Petrus, een stuk werk van St. Leo I, en hier geplaatst door Paulus V. Een ieder die de kerk binnen komt neemt van het heilige water, strijkt het over het voorhoofd, buigt zich voor het beeld van Petrus neer, en geeft dan diens voet een kus, zoodat de groote teen van den eenen voet al bijna weggesleten is van al het kussen.. Hij gaat dan de kerk binnen, valt voor het altaar op de knieën, vouwt de handen, sluit de oogen en bidt zachtjes, zoo dat niemand hem kan hooren. In alle deelen van de kerk staat het beeld van Jezus aan het kruis genageld, en ook Maria met het kind Jezus in haar armen. Bij ieder kruisbeeld met Jezus, en bij ieder beeld van Maria met het kind, op de altaren, ligt een partij menschen op hunne knieën met gevouwen handen en gesloten oogen te bidden. Het is treffend en indrukwekkend den ernst op ieders gelaat te zien. Men vierde er juist de mis. Een groot koor, alleen uit mans in 't wit gekleed (ik geloof dat zij allen priesters waren) zongen bij geleide van het groote orgel. Men wil, dat onder dit heilig altaar de twee halve ligchamen van Petrus en Paulus begraven liggen. Voor het marmeren graf staan de zeven gouden kandelaren met brandende kaarsen. Hier dragen de jongelingen het gekruisigde beeld van Jezus, gevolgd van een groot aantal zachtjes zingende en de kerk rond wandelende. Achter de jongelingen komen de kinderen met hun beeld en gevolgd door een schaar van kinderen, wier stemmetjes een heerlijk effekt tusschen deze trotsche wanden maken. Of men al over deze plegtigheden ligt wil denken of niet, één ding is zeker, dat de heilige ernst der aanbiddenden, mij voor de Romeinen van deze dagen een groot respect inboezemde. Om al het heerlijke van

dit ontzagwekkende gebouw te beschrijven met zijn duizende beelden, en mozaïek wanden, en marmeren vloeren en edelgesteenten, en goud, en zilver, met al de daaraan verbonden geschiedenissen, is mij onmogelijk. Laat mij echter nog dit zeggen, dat op de tribune nog de ware stoel waar Petrus op zat—zoo zeggen de geloovigen—te zien is. Deze stoel is in een bronzen stoel geplaatst. Om dezen stoel zijn de engelen en serafijnen en de Heilige Geest in een gedaante van een duif daarboven, die doorschijnend is. Dat alles maakt een treffenden indruk. Langs de wanden zijn vele kleine biechtkamers, waar men vergiffenis van zonden kan krijgen. Deze kamers zijn in het midden afgescheiden door een muur, waardoor een ronde opening gemaakt is. Daar zijn er kamers voor alle nationaliteiten,—alleen voor Hollanders en Afrikaners zag ik er geen vergiffeniskamer. De boetvaardige gaat dan in een dezer kamers, waar de priester gereed zit. Met eerbied buigt hij zich neder. De priester komt nader. De boeteling belijdt zijne zonden van de laatste week, maand of jaar, de priester vergeeft hem alles, hij betaalt naar de zonden vele of weinige zijn, en de vergevene gaat dankbaar heen. Men kan ook hier zijne zonden die hij nog doen wil, vergeven krijgen. Het gebeurt soms ook—zoo wordt beweerd—dat men van voornemen is om de eene of andere zonde te doen. Men gaat ook dan naar den priester en belijdt de voorgenomen zonde. Is de zonde er een dat de priester kan vergeven, dan vergeeft hij die. De belijder gaat heen en heeft voor zijn aanstaande zonde betaald.

(*Wordt vervolgd.*)

Godgeleerdheid en Wijsbegeerte.

LUTHER'S BIJBELVERTALING.

Na zestien-jarigen arbeid, is de commissie voor de revisie van Luther's Bijbelvertaling zoover gevorderd, dat zij eene "proeve" heeft uitgegeven van de veranderde en verbeterde vertaling door haar voorgestaan. Dit geldt het O. T., want een afdruk van het herziene N. T. is reeds vroeger verschenen. De Caustrinsche Bijbeldrukkerij, die dit revisiewerk aan den gang gezet heeft, zal den proef-Bijbel in het licht geven. Dat men van deze herzie-

ning veel verwacht, is ligt te begrijpen. Mannen als Dr. Riehm, Dr. Schraeder, Dr. Dusterdieck hebben reeds vroeger zich hierover laten hooren en de beginselen van revisie blootgelegd. De proef-Bijbel zal als jubilee-uitgave op den 10den November verschijnen, als wanneer het groote Lutherfeest, waartoe vele toebereidselen worden gemaakt, over geheel Duitschland gevierd zal worden.

Het naderend Lutherfeest heeft o. a. een boek ontlokt aan den heer *B. Riggenbach* over een nog al vreemd onderwerp. Hij toont namelijk aan wat de hervorming gedaan heeft voor *de armenzorg*. Bekend is het dat Roomsche schrijvers als Janssen en Ratzingen alles in het werk hebben gesteld, om aan te toonen, dat de toestand der maatschappij vóór de Reformatie een sociaal paradijs was, en dat door de Hervorming en de opkomst van Luther het geluk der menschen verwoest werd. Hiertegenover nu bewijst Riggenbach, dat de reformatie een rampzaligen maatschappelijken toestand vond. Bedelaars en vagebonden werden overvloedig aangetroffen. Bedelen werd dan ook niet voor iets schandelijks gehouden, maar werd onder godsdienstige voorwendsels voor verdienstelijk geacht; het geven van aalmoezen een daadwerk, dat voor den gever meer nut zou hebben dan voor den nemer. Een verstandige christelijke armenzorg was geheel onbekend; de hervorming, die ook hierin de Schrift onderzocht, bragt de beginselen der armenverzorging aan het licht. In de 38 Kerkelijke Voorschriften van Luther neemt de armenverzorging, de verpleging van arme kranken, de opvoeding van arme kinderen, eene groote plaats in. Het bedelen werd verboden; hier en daar werden armverzorgers in den geest van diakenen uit den apostolischen tijd aangesteld; in elke gemeente werden geregelde collecten met zakjes, waaraan een bel bevestigd is, gehouden; zoo verkrijgt men eene geregelde armenverzorging, waarin ook de verkondiging van het Evangelie eene plaats bekleedt. En al noemen de Roomschen den boerenkrijg ook eene vrucht van de valsche beginselen der hervorming, zoo heeft toch de boerenkrijg meer wortel geschoten in den tijd voor de hervorming; door de onrust tijdens de reformatie is het evenwel tot eene uitbarsting gekomen. Daarmede is niet gezegd dat het Protestantisme al het noodige gedaan heeft tot oplossing van de sociale kwestie. Het heeft veel nagelaten, maar tegenover het Katholicisme behoeft het zich niet te schamen. Riggenbach eindigt met te zeggen, dat, wanneer de lijnen der reformatie, ook wat armenzorg betreft, verder worden doorgetrokken, er betere sociale toestanden in het leven zullen geroepen worden.

HET VRIJDENKERS-CONGRES TE PARIJS.

Behalve Préaux en de predikant Hollard heeft de heer de Pressensé onlangs eene van die zittingen der Parijsche vrijdenkers, waarin vrije discussies over het godsdienstige, het zedelijke en het maatschappelijke vraagstuk gehouden werden (eene *Séance contradictoire de la Libre Pensée*) bijgewoond, en zich te midden van deze club van heftige atheisten en godslasteraars als een blijmoedig belijder van het geloof in Christus doen hooren. Een burger, Saturnin Morin, opende de vergadering met eene redevoering, waarin de God der Christenen werd gehoond, de bergrede des Heeren beschuldigd van regtstreeksche bevordering van traagheid, en allerlei verkeerdheid en slechtheid op maatschappelijk gebied; terwijl hij verder beweerde, dat leerstellingen als die van de Drieëenheid, de godheid van Christus en de erfzonde voor geene discussie vatbaar waren.

Hierop volgde de eenigszins flaauwe wederlegging zijner woorden, door een vertegenwoordiger van het Roomsch Katholicisme, die door den burger Fournier tot zwijgen werd gebragt met den eisch: "Het Katholicisme moet tot materialisme overgaan, of anders uitgeroeid worden." Nu nam De Pressensé het woord, daarbij in de eerste plaats verklarende een vriend van vrije discussie en van de vrijheid in het algemeen te zijn, terwijl hij echter verder met nadruk toonde, hoe juist het vrije, wetenschappelijke onderzoek *niet* tot het atheisme of tot volslagen materialisme leidt, maar zich integendeel gedrongen ziet tot het erkennen van eenen hoogsten Schepper en Bestuurder van alles, wat op stoffelijk en op geestelijk gebied bestaat.

"Hebt gij Hem *gezien*, dezen God?" roept hem iemand uit de vergadering toe.

"Ik heb Hem *gehoord*," antwoordde de gevatte spreker; "ik heb Hem gehoord en wel telkenmale als ik verkeerd handelde, en dan Zijne stem in mijn geweten vernam!" Men moest niet wanen dat men zonder God de vrijheid, de orde, het regt der menschelijke maatschappij zou kunnen handhaven. Verklaart het atheïsme voor waarheid, en gij kunt terstond ook de vrijheid begraven! Wilt gij regte vrijdenkers zijn, zoo neemt ook de lessen der geschiedenis aan! Zij doet ons zien: overal, waar het materialisme zegevierde, daar is zedelijk verval en maatschappelijke ondergang terstond op die zegepraal gevolgd!

Luide toejuiching viel den spreker ten deel. Desniettemin kregen bij den verderen loop der vergadering de ruwere elementen de overhand, zoodat eene behoorlijke sluiting der discussie door het onzinnig geraas der schreeuwende en tierende menigte onmogelijk werd gemaakt.

DE THEOLOGIE IN DUITSCHLAND.

Aan de *Alliance libérale* ontleenen wij de volgende statistieke opgaven betreffende de studenten in de Theologie aan de Duitsche hoogescholen.

Van het jaar 1870 tot 1876 was het aantal studenten in de Protestantsche Theologie aanmerkelijk gedaald; in het jaar 1876 bedroeg het aantal slechts 1870 studenten. Maar van 1877 tot 1882 is er een duidelijk merkbare verhooging van het aantal studeerenden gekomen, daar in die tijdruimte van 5 jaren het getal studenten verdubbeld is, zoodat in 1882 het cijfer tot 3007 geklommen was. Daarentegen is het aantal studenten in de Katholieke Theologie voortdurend gedaald, zoodat het nu slechts 758 bedraagt. Die vermindering moet gedeeltelijk worden toegeschreven aan het feit dat, sedert den Culturkampf, de bisschoppen steeds trachten de staatsfaculteiten te ontvolken en daarom de jonge lieden naar de seminariën zenden.

De studenten in de regten bedragen 5603, het aantal studenten in de medicijnen is 5310, dat der studenten, die zich aan het onderwijs willen wijden 9073. De geheele bevolking aan de hoogescholen bestaat dus uit 24179 studenten.

DE NIEUWE PROPONENTSFORMULE IN NEDERLAND.

De nieuwe proponentsformule, die met den 15den Januarij 1883 van kracht is geworden, heeft ernstige tegenspraak ontlokt. Zij houdt drieërlei in, en wel: 1o. dat de proponent belove de belangen van het godsrijk te bevorderen; 2o. dat hij belove dit te zullen doen vooral in verband met de Nederl. Hervormde Kerk; en 3o. dat hij belove de verordeningen dezer Kerk te zullen nakomen.

Om de beteekenis dezer formule regt in te zien, vergelijke men de nieuwe met de vroeger bestaande onderteekeningsakten. Vooreerst die, vastgesteld op de Synode van Dordrecht in 1619:—

"Wij ondergeschreven bedienaren des goddelijken woords, ressorteerende onder de classe van...................................
verklaren opregtelijk, en in goeder conscientie voor den Heere, met deze onderteekening, dat wij van harte gevoelen en gelooven, dat alle de artikelen en stukken van de leer, in de Belijdenis en Catechismus der Gereformeerde Nederlandsche Kerken begrepen, mitsgaders de verklaring over eenige punten der voorzeide leer in de nationale Synode Anno 1619 te Dordrecht gedaan, in alles met Gods Woord overeenkomen. Belooven derhalve, dat wij de voorzeide leer naarstelijk zullen leeren, en getrouwelijk voorstaan, zonder iets tegen dezelve leer, 't zij openlijk, directelijk of indirectelijk, te leeren, of te schrijven. Gelijk ook, dat wij niet alleen alle dwalingen,

tegen deze leer strijdende, en met name ook die in de voorzeide Synode zijn veroordeeld, verwerpen, maar dat wij ook genegen zijn, dezelve te wederleggen, tegen te spreken en allen arbeid aan te wenden, om dezelve uit de kerk te weren. En indien het zoude mogen gebeuren, dat wij na dezen eenig bedenken of ander gevoelen tegen deze leer krijgen, belooven wij, dat wij hetzelve, noch opentlijk, noch heimelijk zullen voorstellen, leeren of verdedigen met prediken en schrijven ; maar dat wij 't zelve alvorens den kerkeraad, classis en synodus zullen openbaren, om daar geëxamineerd te worden: Bereid zijnde te aller tijd ons het oordeel des kerkeraads, classis of synode gewilliglijk te onderwerpen; op poene dat wij, hier tegen doende, met der daad (ipso facto) van onzen dienst gesuspendeert zullen zijn. En indien de kerkeraad, classis of synode te eeniger tijd, om gewigtige redenen van nadenken, om te behouden de eenigheid en de zuiverheid der leer, goed vond van ons te eischen nader verklaring van ons gevoelen over eenig artikel dezer belijdenis des Catechismus, of verklaring der Synode nationaal; zoo belooven wij ook mits dezen, dat wij te aller tijd daartoe willig en bereid zijn, op poene als boven. Behoudens nogthans het regt van appèl, ingeval wij misschien door sententie des kerkeraads, der classis of der Synode meenden bezwaard te zijn; gedurende welken tijd van appèl wij ons met de uitspraak en het oordeel der provinciale Synode zullen tevreden houden.

N. B. De kerken zullen indachtig zijn, als de predikanten bij de onderteekening van 't bovenstaande formulier belooven, te allen tijd bereid te zullen zijn, om hun gevoelen van de leerstukken des geloofs, op 't verzoek der broederen, breeder te verklaren, dat zulks niet zoo te verstaan zij, alsof ze daartoe altijd, op een iegelijks believen gehouden zullen zijn, (opdat regtzinnige leeraars niet te vergeefs verdacht worden gemaakt) maar dan eerst als zij regtvaardige redenen van nadenken zullen gegeven hebben, waarvan het oordeel zal staan aan de kerkelijke vergadering."

Deze eenigszins omslagtige formule werd vevangen door de onderteekenings-akte opgesteld op de Kaapsche Synode van 1816:

"Wij ondergeschrevenen, door het Provinciaal Kerkbestuur van... ......tot de openbare evangeliebediening in de Nederlandsche Hervormde Kerk toegelaten, verklaren bij dezen opregtelijk, dat wij naar het grondbeginsel der Christelijke kerk in 't algemeen en der Hervormde in 't bijzonder, Gods heilig woord, in de Schriften des Ouden- en Nieuwen Testaments vervat, van ganscher harte aannemen en opregtelijk gelooven; dat wij deszins en willens zijn, den geest en de hoofdzaak der leer, welke in de aangenomen formulieren van eenigheid der Nederl. Herv. Kerk begrepen is, getrouwelijk te hand-

haven; dat wij mitsdien den ganschen raad Gods, inzonderheid zijne genade in Jezus Christus als den eenigen grond der zaligheid, ernstig en van harte, naar de gaven ons geschonken, aan de gemeente zullen verkondigen; dat wij op de bevordering van godsdienstige kennis, van christelijk geloof en leven, ons met allen ijver zullen toeleggen en orde en eendragt voorstaan en aankweeken; en dat wij alzoo, onder opzien tot de hulp die van boven is, de belangen van Gods Koningrijk en in 't bijzonder die van de Nederlandsche Hervormde Kerk zorgvuldig zullen behartigen, en naar vermogen, aan de bevordering daaraan medewerken; verbindende wij ons bij deze onze handteekening tot al het voorgeschrevene, en om, zoo wij bevonden worden tegen eenig gedeelte van deze verklaring en belofte gehandeld te hebben, deswege ons te zullen onderwerpen aan de uitspraken der bevoegde kerkelijke vergaderingen."

Voor dit alles is in de plaats getreden de volgende korte verklaring:—

"Wij ondergeschrevenen door het Provinciaal Kerkbestuur van .... tot de Evangeliebediening in de Nederl. Hervormde Kerk toegelaten, beloven dat wij daarin overeenkomstig onze roeping met ijver en trouw zullen werkzaam zijn, en de belangen van het Godsrijk, en in overeenstemming hiermede, die van de Nederl. Hervormde Kerk, met opvolging harer verordeningen, naar vermogen zullen behartigen."

Hierdoor is niets hoegenaamd uitgedrukt. Het *belijdend* karakter der kerk stond op den voorgrond in de Dortsche formule. De predikant werd beschouwd als herder der kudde, en zijn werk de bediening des woords.

In 1816 werd eene formule ingevoerd, die zich zoo na mogelijk aansloot bij die van Dordrecht; men sprak nog van Gods Heilig Woord, van een leer in de aangenomen formulieren vervat, en van een prediken van den ganschen raad Gods. De regtzinnigen zagen er echter gevaar in, aangezien 1o. voor Heilige Schrift kwam te lezen Woord Gods *in de Schrift vervat*, eene uitdrukking zoo vaag, dat ieder er van maken kan wat hij wil. 2o. aangezien voor "leer der kerk" de phrase, even beteekenisloos als vaag, kwam te staan "in geest en hoofdzaak dier leer." 3o. aangezien de geheele formule zoo verwaterd is geworden, dat eenig iemand, van welke godsdienstige overtuigingen dan ook, haar zou kunnen onderteekenen.

De uitkomst heeft dan ook getoond, dat men van dat "vervat in de Schrift," en van "geest en hoofdzaak," en van "ganschen raad Gods" een zoo vrij en ruim gebruik maakte, dat men ten slotte durfde verklaren, dat geen ketterij, van welken aard dan

ook, buiten de grens door deze formule getrokken stond.

Doch ook dit vage werd vervangen door de korte en beteekenislooze formule die nu wet is geworden. Verder commentaar is niet noodig. Zelfs niet-regtzinnigen kunnen begrijpen dat de nieuwe formule zulk een fellen tegenstand, en zulke krachtige protesten heeft uitgelokt.

DE GEBOORTEDAG VAN JEZUS.

In de *Algemeine Zeitung* komt een stuk voor van Prof. Sattler, te Munchen, waarin op grond van eenige kopermunten, geslagen onder Herodes Antipas, betoogd wordt, dat het jaar van Christus' geboorte ontwijfelbaar gesteld moet worden op het jaar 749 na Rome's stichting, zoodat wij thans eigenlijk het jaar 1888 in plaats van 1883 moesten schrijven.

Indien de beschouwingen en berekeningen van den geleerden schrijver steek houden zullen, dan is een moeijelijk vraagstuk opgelost, want aangaande het geboorte- en stervens-jaar des Heilands is men trots de geleerdste onderzoekingen nog altijd in het onzekere. Irenaeus en Tertullianus namen als het geboortejaar aan 751, en Clemens Alexandrinus 752 na Rome's stichting. Onze gewone tijdrekening, afkomstig van den Roomschen Abt *Dionysius Exiguus*, begint met het jaar 754 na Rome's stichting, en werd eerst onder de Angel-Saksers ingevoerd door Beda venerabilis, en werd later door den invloed der Frankische koningen Pepyn en Karel de Groote algemeen aangenomen. 't Is bekend dat Herodes voor Paschen 750 stierf, en derhalve is de gewone chronologie wat laat, zeker te laat, wat het jaartal van Christus geboorte betreft. Kepler meende, dat het jaar 747 of 748 als uitgangspunt voor onze Christelijke tijdrekening moest worden genomen, aangezien er in dit jaar eene conjunctie van sterren plaats had in het teeken van den visch—Jupiter en Saturnus met Mars—welk buitengewoon verschijnsel met de ster der wijzen in verband werd gebragt. Hierop grondden Münter en Ideler hun chronologie. Wieseler weer meende die ster te zien in een zonderlingen komeet die in 't jaar 750 n. R. s. verscheen. Hoe het ook zij de vraag is tot hiertoe onbeslist gelaten, en of de nieuwe beschouwingen er meer licht op zullen werpen is nog twijfelachtig. Het jaar 749 na Rome's stichting is zeker aannemelijker, dan eenig jaartal, als het begin der christelijke tijdrekening.

ONTDEKKING IN JERUZALEM.

De *Zuid-Afrikaansche Stem voor Israel* meldt het volgende :—

In *Tidings from Zion* No. 7 doet de heer Kelk een mededeeling, aangaande eenige graven en voorwerpen van zeer oude dagteekening, welke door de Russische vlugtelingen, die op het *Sanitorium* van het Zendinggenootschap aan het werk gezet zijn, ontdekt zijn. Dit Sanitorium is een stuk grond buiten Jeruzalem, dat, indertijd goedkoop door (den lateren) bisschop Barclay, was aangekocht voor de leden der Zending, om er gedurende den heeten zomer te wonen in tenten, of voor hen, die niet in tenten wenschten te slapen, in het huis, dat hij er heeft laten bouwen. Op dit stuk grond hebben de zendelingen de Russische vlugtelingen aan den arbeid gezet, die tot hen om onderstand zijn gekomen en werken kunnen, en deze hebben van tijd tot tijd belangrijke dingen opgegraven en aan het licht gebragt. Dit wordt door den heer Kelk aldus medegedeeld :—

"Terwijl de arbeiders, tegenover het gebouw aan het graven waren, vonden zij in de rots een soort van poort, en wat verder een bak van middelmatige grootte, in de rots uitgehouwen. Deze bak was goed bepleisterd, doch van het deksel was niets te zien.

Waarschijnlijk is deze bak voor olie gebruikt geworden. Dit zou men kunnen opmaken uit zekere overblijfselen, zooals bijvoorbeeld eene opening in de rots, bijna in den vorm van een doodkist. In deze holte werd waarschijnlijk de olie uitgeperst, die dan in den bak vloeide. Een groote hoeveelheid voorwerpen van aardewerk werd in den bak gevonden, alsmede een oud muntstuk, waarop het hoofd dat gewoonlijk een der *Ptolemeussen* voorstelt, duidelijk gedrukt staat; doch aan de andere zijde staat de naam van *Demetrius*, en het merk van Tyrus, waaruit blijkt dat het een muntstuk is geweest van een der Syrische vorsten, die 2000 jaren geleden geregeerd hebben. Het is zeer goed bewaard gebleven en het zilver schijnt van goede kwaliteit te zijn. Een paar kleinere bakken zijn gevonden, doch die hebben geene bijzondere merkwaardigheid.

Eenigen tijd daarna vonden de werklieden onder het graven, een opening, die naar een ouden grafkelder leidde, waarin steenen doodkisten met beenderen stonden. Een veertien dagen geleden werden er gaten gegraven om boomen te planten, toen men een vierkante opening gewaar werd, die in verband stond met een spelonk, waarin veertien van deze doodkisten stonden. De spelonk bleek uit twee deelen te bestaan, die elk 8 voet in doorsnede waren. In beide waren twee openingen voor ligchamen. Al die uitgeholde plaatsen bevatten beenderen of stof. De doodkisten zijn omtrent 1½ tot 2½ voet lang, 9 duim breed en 1 voet diep. Wij zijn overeengekomen om ze te laten zooals wij ze gevonden hebben. Deze plaatsen schijnen zeer

oud te zijn, en sommigen der kisten zijn prachtig gesneden en sierlijk bewerkt. Er zijn geene opschriften op de kisten, behalve op eene kist, op welke eenige Phoenicische letters gekrabt zijn, met een ruwe voorstelling van een schip.

Men is er niet zeker van waar deze doodkisten voor gebruikt werden, daar zij te klein zijn om ligchamen te bevatten. Sommigen meenen dat de beenderen van vrome Joden die in vreemde landen gestorven waren, in zulke kisten vervoerd werden, om in heilige aarde begraven te worden. Ook kan het zijn dat zij de asch bevatten van lijken die verbrand zijn, doch er is niet het minste bewijs van vuur, en sommigen der beenderen zijn geheel versteend. Eén ding is duidelijk, dat de kisten hier gemaakt zijn, daar zij uit een zachten steen bestaan, die hier overal gevonden wordt."

Toch wel opmerkelijk, dat deze dingen, na een paar duizend jaren verborgen te zijn geweest, door deze Russische Joden, uit het land hunner inwoning door bittere vervolging verdreven, en nu door Christen-zendelingen ondersteund en aan den arbeid gezet, aan het licht moesten gebragt worden.

MAX MULLER OVER INDIE.

Dezer dagen verscheen het jongste werk van Max Muller over Indië, getiteld: "Wat kan Indië ons leeren?" Het zijn zeven lezingen, door hem het vorige jaar te Cambridge gehouden, met tal van aanteekeningen en toelichtingen. Een van deze bevat een vergelijking van hetgeen Schliemann te Mycene heeft gevonden met gelijksoortige vondsten aan den oever van den Oxus. Een andere bespreekt de verschillende namen van de *kat*. Een derde handelt over Indische overleveringen betreffende den zondvloed. De uitgebreidste van alle (ongeveer 100 blz. groot) behelst een onderzoek naar den ouderdom der Sanskrietische letterkunde, en komt tot de van de gewone meening meest afwijkende slotsommen. Deze gansche letterkunde, behalve de Veda's en de alleroudste Boeddhistische stukken, moet geschreven zijn ná de derde eeuw onzer jaartelling. De drama's van Kalidasa worden verwezen van de eerste eeuw vóór tot de zesde ná Christus. De wetten van Manu, door Jones geplaatst in 1280 vóór Chr., zijn volgens M. Muller op zijn oudst uit de vierde eeuw ná Chr., en mischien nog veel jonger.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken, wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

DE WIJNHANDEL.

Het verblijdt ons dat de wijnbouwers zich beginnen te verroeren en de hoofden bij elkander steken, om plannen te beramen, wat de beste wijze is om aan de gedruktheid des wijnhandels een einde te maken.

De Paarlsche vergadering waarop met zooveel geestdrift het uitbreiden van de plaatselijke wijnmaatschappij besproken werd, zal, vertrouwen wij, gunstige gevolgen hebben. Daar wij reeds vroeger hetzelfde aan de hand gaven, kunnen we ons ditmaal bij dien wensch bepalen, en verwijzen slechts naar het rapport der aangestelde Commissie. Men verwerpe echter ook niet wat in ons vorig nommer gezegd werd omtrent een Hollandsche Export-Maatschappij. Evenmin het plan van de mannen van Achter de Paarl, om te Beaufort en op andere binnenlandsche dorpen depôts op te rigten. In deze zaak geldt het spreekwoord: "Hoe meer zielen (d.i. hoe meer koopers) hoe meer vreugd."

Wij zijn erg benieuwd, wat er van al die plannen worden zal.

EEN DEPARTEMENT VAN LANDBOUW.

De Kaapsche Maatschappij van Landbouw heeft in hare vergadering van 7 Mei de koe bij de horens gevat. Men scheen het tamelijk wel eens te zijn, dat wij in eene landbouwende kolonie als deze, het onmogelijk langer konden plooijen, zonder een Minister van Landbouw in het kabinet.

Er werd besloten een memorie te dien effekte op te stellen, ter teekening rond te zenden, en bij de Regering in te leveren. Dat is een stap in de regte rigting.

Het is onzen lezers bekend hoe wij al jaren lang en bij herhaling op het noodzakelijke van een Departement van Landbouw gewezen hebben. Het kon ons dus niet anders dan aangenaam zijn dat zulk een invloedrijk ligchaam als het Kaapsche Genootschap de zaak ter hand genomen heeft. Er is weinig twijfel aan als ons volk er eenparig om vraagt, of de zaak zal in de volgende parlementszitting haar beslag krijgen. Wij veroorlooven ons echter een paar opmerkingen. (*a*) Wil men dat zulk een Landbouw Departement van meet af goed zal werken, dan dient er *een man des volks* aan 't hoofd te staan, iemand in wien de boerenbevolking het volste vertrouwen heeft. Zoo iemand, al is hij

ook juist geen praktisch landbouwer, zal in één jaar meer uitrigten dan een ander, dien men niet kent of niet lijden mag, in tien. Het is nog de tijd niet om namen te noemen; wij geven belanghebbenden dit intusschen in bedenking. (*b*) Ook beginne men *niet te groot* meteen. Wij voor ons zijn bang voor die grootsche schemas, waarvoor ons land nog niet rijp is; wij hebben er in ons leven al genoeg van zien verongelukken. Met een £10,000 per jaar voor landbouwdoeleinden, zou men vooreerst, indien dat geld slechts goed besteed wordt, heel wat kunnen doen. Wij hopen later wel eens weer op het onderwerp terug te komen. De zaak is een levenskwestie voor ons land.

HET WEDER.

De winter heeft zich veel belovend ingezet, en in het Bovenland heeft de landman het late koorn vertrouwd aan de geploegde voren. Of er ook van de nieuwe graansoorten door ons van tijd tot tijd onder de aandacht gebragt als proefneming gezaaid zijn, is ons niet bekend. Het volgend zaaisaizoen zal onze aanstaande Minister voor Landbouw daar wel voor zorgen; hiermede zullen wij ons dus vooreerst maar troosten, en bij de reeds genoemde nog onder de aandacht brengen:

EEN VIJFTAL GRANEN UIT DEN CATALOGUS VAN METZ & CO. TE BERLIJN.

In den catalogus van Metz & Co. voor 1883 wordt de aandacht gevestigd op:

1. *Reuzen zomertarwe.* Slaagt op zeer verschillende gronden, zelfs op natten kouden bodem, verdraagt ongunstig weder, evenals voorjaarsvorst, en levert lang, krachtig stroo en meelrijken korrel, met veel kleefstof. Per hectare is ongeveer 180 kilogram zaaizaad noodig.

2. *Saksische zomer-staudenrogge.* Voldoet in het algemeen best, geeft een vollen korrel en goed, lang stroo.

3. *Chevalier-gerst.* Deze varieteit stoelt flink uit, levert lang, sterk stroo en legert niet. De zware, sterke en meelrijke korrel is in brouwerijen zeer gezocht. Zij eischt beteren grond dan de gewone tweerijige gerst.

4. *Probsteier haver.* Eene gezochte en verspreide varieteit met lange aren, rijk met dik en zwaar graan bezet. Hare goede eigenschappen behoudt zij onder uiteenloopende omstandigheden.

5. *Zwarte Tartaarsche troshaver.* Ook op ligten grond geeft deze varieteit nog wel overvloedige stroo-opbrengst, maar vermindert tevens in hoedanigheid van korrel zeer snel.

Verder wenschen wij den graanboer die op hoop geploegd heeft, dat zijn hoop niet beschaamd mag worden, maar dat hij in het oogstgetijde met gejuich zijn *volle* schoven mag binnenrijden. Zoo zij het!

DANKBETUIGING.

Erkennen met dank de ontvangst, door vriendelijke bemiddeling van den heer Jansen Jr. te Amsterdam, van het Maandblad voor April, van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw. Het daarin voorkomend opstel over "verschillende insekten die schadelijk worden aan erwten," is zeer belangrijk. Wij kennen hier slechts de gewone erwtenrups, waartegen ons geen afdoend middel bekend is.

TABAKTEELT.

Circa 20 jaar geleden gaf het Kaap de Goede Hoop Landbouw Genootschap een pamflet van 16 bladzijden over den tabakteelt in het licht. Het is werkelijk een nuttig boekje. En daar wij weten dat vele Tabakbouwers die het *Z. A. Tijdschrift* lezen, dat boekje niet kennen, maken wij er gaarne gebruik van om het van tijd tot tijd, na plaatsruimte, over te drukken. Intusschen brengen wij den geëerden vriend die ons een exemplaar zond, hiernevens onzen dank, en houden ons bij hem en anderen gerecommandeerd om meer dergelijke nuttige geschriften te ontvangen.

Alles hangt af van de regte keus van den grond voor den teelt van tabak (*a*). Slechts in vette en beschutte landerijen zal dezelve ooit gelukken. Men zegt dat in Virginië de lichtroode of chocolade-kleurige berglanden het best beantwoorden, alsmede de ligtzwarte grond in de bergholten en de rijkste laaglanden, en men heeft het zeker aan verscheidenheid in den grond te wijten dat bijzondere districten boven andere uitmunten in de opbrengst van tabak.

Wanneer de grond vroeger niet bewerkt is, en nog gezuiverd moet worden van zware houtboomen en onderhout, moet men daarmede aanvangen vroeg in den herfst. Het onderhout, de wortels en takjes worden bijeen verzameld in hoopen (door vrouwen en kinderen), en op den grond

(*a*). De tabaksgrond moet den geheelen dag het volle voordeel van de zon hebben, en door heiningen of wallen tegen sterke winden beschut worden. De grond moet degelijk gemest worden met oude mest van koeijen of paarden (liefst van koeijen), en zoo vroeg mogelijk in den winter geploegd worden. Over één of twee maanden moet weder geploegd en geëgd worden, en zoodra mogelijk na den 1sten of 15den September geplant worden. Het zaadbed moet een stuk goede grond zijn, wel gebroken en fijn gemaakt; een dunne laag stroo of riet moet er over gestrooid en verbrand worden. In Junij of Julij kan het zaad in asch gesprenkeld worden en de regen zal het indrijven, of het kan met de hand bevochtigd worden. Het zaadbed moet ten volle in de zon zijn en beschut tegen zware regens en strenge koude door een oud vensterraam of matten, of iets anders, dat gedurende den dag wordt weggenomen bij mooi weer.

verbrand, terwijl de stammen van boomen gezaagd worden in lengten van circa elf voet elk, geschikt om een heining te maken om het land in te sluiten. De volgende bewerking is het breken van den grond en deszelfs toebereiding, hetgeen men doet met platte pikken (*hoes*), terwijl de aardkluiten bewerkt worden totdat zij fijn genoeg zijn. De dus gebroken grond wordt met den schoffel opgeworpen om het uitgestoken been van den arbeider, makende een heuveltje zoo hoog als de knie, wanneer de voet teruggetrokken wordt en dit heuveltje voltooid, waarna hij voortgaat om een ander te maken, totdat de geheele grond toebereid is. Deze heuveltjes worden in rijen gemaakt, en zijn gewoonlijk vier voet van elkander aan den eenen kant en drie voet aan den anderen.

Het zaad (*b*) wordt altijd gezaaid in kweekbedden of stukken, zoo als zij genoemd worden, en die doorgaans gemaakt worden in landen van den best mogelijken grond op een drooge plek, maar zoo gelegen dat men met gemak zorgen kan voor de bevochtiging van de bedden van tijd tot tijd, naar den staat van het weder. De grootte dezer plant-bedden verschilt natuurlijk naar de uitgestrektheid der onderneming. Zij worden toebereid om het zaad te ontvangen in Maart of het vroege gedeelte van April (aan de Kaap in Junij en Julij) naar den voortgang of anderssins van het jaargetij. Daartoe worden groote hoopen kreupelhout, mieliestronken, stroo of eenige andere drooge gewassen op het land verbrand, hetwelk daarna geheel gebroken wordt met spitten (*c*).

Sommige planters zijn gewoon om wit mosterdzaad te zaaijen rondom het plantenbed, als een beschermmiddel tegen de verwoestingen van de vlieg, die de voorkeur gevende aan de mosterdplant boven eenige andere, daarvan leven zal tot dat de tabaksplantjes geschikt zijn om verplant te worden. Bij de geringste vertooning van vorst, is het nodig matten over de bedden te spreiden, tot bescherming van de jonge planten; maar alle voorzorg tegen de koudheid des weders is blijkbaar onnoodig in tropische klimaten, alwaar de tabakplanter slechts

(*b*). Hetwelk altijd moet gewonnen worden van den oorspronkelijken stam, door eenige van de sterkste planten in het zaad te laten schieten, voor dat bepaalde einde, en men moet nooit meer dan eene soort van tabak laten groeijen op dezelfde plaats. Geschiedt dit echter, dan moeten die planten, die voor zaad uitgezocht worden, hare bloemen beschermd hebben tegen bijen en andere insecten door een gazen zak. Op geene andere wijze kan het zaad zuiver gehouden worden. Virginië en Maryland tabak heeft het grootste blad; maar de Cuba en Latakia rooktabak is beter in kwaliteit, en de bladeren zijn talrijker maar kleiner.

(*c*). Een ons zaad kan dan gemengd worden met omtrent een kwart drooge asch, ten einde het zaad zoo veel mogelijk af te zonderen en het ruim te zaaijen.

op het meer gewone regensaizoen te letten heeft, om den tijd des arbeids te kiezen. (*d*). Omtrent een maand nadat het zaad gezaaid is, zullen de plantjes goed zijn om te verplanten (*e*). Wanneer het vierde blad uit is en het vijfde zich even laat zien, en de planten dan gewoonlijk vier of vijf duim boven den grond zijn, worden zij geacht groot genoeg te zijn voor deze verplanting. De planter kiest zijn tijd wanneer de grond wel doorweekt is van den regen, zoodat de planten uit het bed kunnen getrokken worden zonder gevaar of nadeel voor de teedere wortels. Dit gedaan zijnde, worden zij dadelijk vervoerd in eene mand naar het veld, vooraf toebereid op voormelde wijze, en eene plant laat men vallen op elk heuveltje onmiddellijk gevolgd door een persoon, die met den vinger een gat in het midden maakt en de tabakplant er regtop in plaatst, den grond met de handen om den wortel drukkende, hetwelk met groote zorg gedaan moet worden, daar de bladeren nog zeer teeder zijn, en eenige schade er aan toegebragt de veiligheid der plant aan gevaar zou blootstellen.

(Wordt Vervolgd.)

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

PRIJZEN VOOR FOKVEE IN 1855—1857 BESTEED BIJ DEN AANLEG DER WINDSOR-KUDDEN.

In het uitgestrekte Windsor-park liggen de zes farms van wijlen den Prins-Gemaal. Uit eene keurige monographie daarover van G. F. von Schmidt, 1865, ontleenen wij, dat bij den aanleg der later zoo beroemd geworden Windsor-stam-veekudden van zuiver bloed in de jaren 1855 tot 1857 de volgende prijzen werden betaald :

Voor een 4 jaar ouden Clydesdaler hengst	£262	10	0
Voor de 2jarige korthoorn-vaars " Alix "	105	0	0
Voor de 4½jarige korthoorn-koe " Goldcram " ..	105	0	0
Voor de 4jarige korthoorn-koe " Narciss "	80	0	0
Voor een 2½jarigen Hereford-stier	120	0	0
Voor een halfjarig Hereford stierkalf	70	0	0

(*d*). Mogten de kweekbedden schijnbaar droog worden van de brandende winden en andere oorzaken, dan zal besproeijing volstrekt noodig zijn, want de grond moet in een vochtigen staat gehouden worden, van den tijd dat het zaad gezaaid wordt, tot dat de jonge planten groot genoeg zijn om verplant te worden.

(*e*). Zegge, van de grootte van goede koolplantjes.

Van deze Windsor-kudden zijn uitmuntende fokdieren verkocht voor de navolgende prijzen:

Clydesdaler hengstveulens	£100 0—	£150
Jonge stieren van het Shorthorn- of Hereford-ras	50 0—	70
Jonge beren van het Berkshire- of Windsor-ras ..	6 15—	10
3—5 maanden oude biggen van dezelfde rassen ..	5 0—	6

Van den beroemden fokker Rob Booth (Lancaster) huurde de Prins-Gemaal een springstier voor een jaar en betaalde daarvoor £100.

Het betaalt dus wel om veekudden van zuiver bloed te hebben.

"GELIJK HET HOEN, ZOO OOK DE MAN."

Uit de *Blätter für Geflügelzucht* vertalen wij het hier volgende stukje, dat wel iets te denken geeft.

Ongetwijfeld heeft men met de nieuwere teelt van pluimgedierte en de wijs waarop men die heeft aanbevolen, meermalen misgetast en is er ook dikwerf meer schade dan nut door berokkend, maar daartegenover is het ook niet te loochenen, dat er een zekere zamenhang bestaat tusschen de hoenders en hunne eigenaars, of, met andere woorden, dat men zeggen kan "gelijk het hoen, zoo ook de man." Waar hier of daar klein, zigtbaar slecht verzorgd pluimgedierte heen en weer loopt, daar mag men in het algemeen ook tot een niet bijzonder welgestelden en intelligenten eigenaar besluiten, die ook wel in verreweg de meeste gevallen ten opzigte van ligchamelijke ontwikkeling met die zijner hoenders zal harmonieren. Waar daarentegen, zij het ook niet juist een rashoen, dan toch kennelijk uitgekozen groote, goed gevoede hoenders ronddrentelen, daar mag men met eenige zekerheid besluiten tot een intelligenten eigenaar en een betrekkelijk welgestelden landman als beheerder van het geheel. En in zoo verre is goed gevogelte inderdaad een symbool van welvarendheid, en regtvaardigt het de aan het hoofd dezes geplaatste spreuk:

"Gelijk het hoen, zoo ook de man!"

— In het tijdschrift *Der Obstgarten* beveelt de opper-commissaris van oorlog buiten dienst Kautz te Nödling bij Weenen dubbel koolzure natron aan als *middel tegen druivenziekte en honigdauw.* Hij heeft met uitstekend resultaat dit middel sedert twee jaren tegen druivenziekte en ook in September 1882 bij zijn twee rozenstruiken, die het sterkst er door aangetast waren, tegen honigdauw aangewend. De planten worden met een oplossing van één kilogram dubbel koolzure natron in vijftig liter water vlugtig besprenkeld.

Gezellig Tijdverdrijf.

NO. 40,—JUNIJ 1883.

(AARDRIJKSKUNDIG).

Ingezonden door den Heer P. te W.

a. Noem de steden van Europa, welker namen aan dorpen in Zuid-Afrika gegeven zijn, met de landen waarin ze liggen.

b. Welke dorpen van Zuid-Afrika dragen een gepasten naam, namelijk overeenkomstig hunne ligging, gesteldheid, of eenige *belangrijke* historische bijzonderheid? (Min-belangrijke hist. bijzonderheden komen niet in aanmerking, b.v. dat een dorp naar een regeerenden Gouverneur genoemd is)

☞ De Oplossingen voor April, Mei en Junij worden nu ingewacht tot 1 Augustus.

Twee prijzen naar verdiensten!

ANTWOORDEN.

No. 35, Januarij.

a.) *Utrecht* is niet eene zamenstelling van *recht* maar van *trecht.* Bilderdijk houdt het voor Oudtrecht. *Trecht* is *overtocht*, en komt, ook als *tricht*, en voornamelijk als *drecht*, in andere Nederlandsche plaatsnamen voor, als: *Maastricht* (het oude *Pons Mosae*, dat is *Maasbrug*), *Dordrecht* (dat is Doortocht), *Zwyndrecht*, *Loosdrecht*, enz.

b.) *Stellenbosch*, *Swellendam*, *Stellendam* (op de verbinding van de eilanden Goedereede en Overflakkeel).

c). 't Is *Plymouth* in Engeland, van ouds in Holland zoo genoemd.

d.) *Berlijn*, *Batavia*, *Nieuw York.* Van minder belang zijn: de *Kaapstad*, *Gothenburg* in Zweden, enz.

e.) *Het Britsche Rijk*, *Nederland*, *Frankrijk* en *Spanje.*

Ieder van deze zou nog in eene menigte rijken waarin de zon nooit ondergaat, kunnen verdeeld worden. Zoo weinig beteekent de blufuitdrukking: een rijk waarover de zon nooit ondergaat.

No. 36. FEBRURIJ.

a) " De Heere zal zijn volk niet vergeten." Ps. 94 : 14.

b) *Logogryph* (*Bijbelsch*).

1. " T arsen," Handelingen XXII, vs. 3.
2. " U za," II Samuel VI, vs. 3.
3. " N aäman," Genesis XLVI vs. 21.
4. " I zak," Genesis XXVI vs. 6.
5. " C ham," Genesis X vs. I.
6. " A bia," II Kronyken XIII vs. 1 en 2.
7. " P etrus," Lucas XXII vs. 54—62.
8. " R ezin," II Koningen XV vs. 37.
9. " O reb," Jesaja X, vs. 26.
10. " P ergamus," Openbaring I vs. 11.
11. " I sraël," Genesis XXXV vs. 10.
12. " O both," Numeri XXI vs. 10.
13. " R ehabeam," I Koningen XI vs. 43.
14. " P atrobas," Romeinen XVI vs. 14.
15. " A mplias," Romeinen X VIvs. 8.
16. " L evi," Genesis XXIX vs. 34.
17. " L amech," Genesis V vs. 28 en 29.
18. " I mna," Numeri 26 vs. 44.
19. " O thniel," Rigteren I vs. 12 en 13.
20. " E sban," Genesis XXXVI vs. 26.
21. " S prinkhanen," Exodus X vs. 4, 5 en 6.
22. " T imotheus," I Timotheus I vs. 2.

" *Tunica proprior pallio est.*

No. 37. MAART.

a) Almanak.

b) 18,446,744,073,709,551,615 korrels.

Hoeveel mud dit uitmaakt daarin stemmen slechts twee inzenders met * gemerkt overeen. Zie hier eenige opgaven :

3,533,859,017,952	5,465,753,906,027
6,588,122,687,126 *	2,398,108,242,477
398,108,242,488	10,424,999,137,098
3,743,251,638,333	9,563,844,915,859
24,773,661,129,071	

Wie heeft nu gelijk ?

INZENDERS.

Van de volgende heeren en dames mogten wij antwoorden ontvangen :—

1.	J. Hoek	Oudtshoorn.
2.	O. S. Vermooten	Ventersburg, Albert.
3.	A. G.	Worcester.
4.	P.	Porterville.
5.	F. J. Ochse	Voorbrug, George.
6.	E. C. le Roux	Franschhoek.
7.	P. G. R.	Cradock.
8.	Anna S. Franklin	Ventersburg, Albert.
9.	Maria le Roux	Elandskloof, Clanwilliam.
10.	Jan H. Blignaut Jr.	Publieke School, Calitzdorp.

Het getal oplossers is waarlijk niet bemoedigend. Toen wij onlangs spraken van *Het Gezellig Tijdverdrijf* maar te staken, ontvingen wij brieven van verschillende kanten, om toch maar aan te houden : "het zou gaandeweg wel beter worden." Wij laten het nu aan die vrienden over om zelf te oordeelen.

De eerste prijs is eerlijk verdiend door den heer J. Hoek te Oudtshoorn, en de tweede valt te beurt aan den heer E. C. le Roux, Franschhoek. Zij ontvangen de boekgeschenken per post, met de beste wenschen van de eigenaars van het *Z. A. Tijdschrift* en

De Red. van 't Gezellig Tijdverdrijf.

Correspondentie.

Roest in koorn. — Eenigen tijd geleden werden in het tijdschrift zekere vragen over roest in koorn gesteld. In antwoord daarop schrijft ons de heer J. J. Roux, van Rietfontein, dat op zanderigen grond het koorn wel degelijk aan roest kan lijden als het broeijend of mistig weder is ; dat natte en warme dagen in koorn dat op ijzerachtigen aarde gegroeid is altijd hevige roest wekken ; dat schrijver roest in een hevigen graad heeft gezien op akkers die net drie jaren lang gerust hadden ; dat hij ze insgelijks zeer erg had gezien op een land waar wilde haver in den zomer goed was afgebrand ; en dat hij voorbeelden kende van zaaikoorn gewonnen op een akker waar roest woedde, maar dat, door matige regens en een gezegend jaar geholpen, een van roest vrijen oogst leverde. Hij had opgemerkt dat roest niet alleen in ijzerachtige aarde het ergst was, maar ook daar voorkwam waar het water wat het land bevochtigde uit ijzerachtigen grond stroomde.

Een ander correspondent vestigt onze aandacht op het feit dat hier in de Kolonie vrij groote hoeveelheden van in olie ingelegde visch, b. v. sardines, gebruikt worden, maar dat er hier, schoon er overvloed van uitstekende visch is, en de olijfboom gemakkelijk aangekweekt kan worden, niet aan gedacht wordt om visch anders dan door zouten en droogen voor uitvoer gereed te maken. Dit punt wil hij daarom nader aan de aandacht onzer lezers zien aanbevelen omdat hij meent te weten dat het, sedert zeker onderzoek door de Wijngaard-commissie ter loops ingesteld, gebleken is dat het mislukken der olijvenkultuur alhier louter aan het kiezen van ongeschikt terrein te wijten is, en dat men thans op heel wat plaatsen met goed gevolg, schoon op kleine schaal, olijfboomen is gaan planten. Frankrijk is, meent hij, het groote land voor het inleggen van visch in olie, maar het bedrijf is toch ook in andere Zuidelijke landen van Europa niet ongewoon, en hij gelooft dat het al zeer vreemd zou zijn zoo onder de vele Italianen die in den laatsten tijd naar hier zijn gekomen, er geen zijn zouden die de kunst om sardines en dergelijke in te leggen niet verstaan, zoodat men in allen geval met hun hulp proeven zou kunnen nemen of Kaapsche visch niet voor dezelfde bearbeiding deugt.

GEDACHTEN.

Wil men dat onze dienstboden ons genegen zijn, onze belangen behartigen—dan hebben zij van hunne zijde aanspraak, zelfs regt, op belangstelling onzerzijds in hun lot. Van ons het eerst—omdat wij beweren de meest ontwikkelden te zijn.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

JULIJ 1883.

De Roos van Kimberley

DOOR

THEOD. M. TROMP.

XIII.

Vier-en-twintig uren nadat Michael in het overhaast vertrek had toegestemd, waren reeds de noodige maatregelen getroffen, om het plan ten uitvoer te brengen. De hut, met al wat men niet op reis zou medenemen, was aan een buurman overgedaan, en deze had beloofd, om met niemand, wie het ook zijn mocht, over den goeden koop te spreken, voordat Michael goed en wel zou vertrokken zijn.

Verder had Patrick den ouden man het geringste bedrag uitgekeerd, dat op de bewuste diamanten zou kunnen worden geboden. Dat deze regeling niet zoo gemakkelijk getroffen was, spreekt wel vanzelf. Patrick had noode afstand gedaan van zulk een groote som gelds, die, zooals hij instinctmatig vreesde, wel eens voor goed hem kon verloren zijn, en buitendien had Michael's onhandigheid in het toelichten van het lastig verzoek de achterdocht van den argwanenden schelm gaande gemaakt. Deze had dan ook

A

begrepen, dat hij in elk geval zijn waakzaamheid verdubbelen en zijn slachtoffer geen halven dag uit het oog verliezen moest.

Maggy, zulk een spionneering voorziende, had er op aangedrongen, dat men Kimberley nog den volgender morgen, en vóór 't aanbreken van den dag, verlaten en op eenige mijlen afstands van de stad den ossenwagen opwachten zou, die haar en Old Michael naar Rustenburg, een der noordelijke dorpen van Transvaal, brengen moest. Voor alle zekerheid had zij den buurman, die de hut had gekocht, echter niet het Noorden, maar het Oosten—dus den Oranje Vrijstaat,—als het doel van de reis doen opgeven.

Michael en zijn dochter zaten voor de laatste maal voor de woning, waarin zij zooveel hadden doorleefd, en al waren de herinneringen, waarin zij zich nu zwijgend hadden verdiept, meestal van pijnlijken aard, het ophanden zijnd vertrek drong hun die toch met onweerstaanbaren aandrang op. Ook de getuigen van smart en lijden worden dierbaar aan 't menschelijk hart, en zoo liet de oude Michael nu en dan een droomerigen, droeven blik dwalen over de plek, die hij over weinige uren, wellicht voor immer, zou hebben verlaten.

"Kom, vader, ga Bill en Freunberg nu waarschuwen," zeide eindelijk Maggy, en Michael stond langzaam op en ging met trage schreden heen.

Het was een schoone zomeravond. Het onweder, dat des middags woedde, had de lucht aanmerkelijk opgefrischt en gezuiverd van de droge, verstikkende stofdeeltjes, die des daags als op de scherpe zonnestralen schijnen te komen aanrijden. De maan wierp een flauwen schemer over den nog dampenden bodem en deed de van haar afgewende muren en wanden der zoo verspreide huizen en tenten drie en vierhoekige gaten schijnen in den zoom van den bleeken hemel, terwijl over 't geheel de scherpe, eigenaardige lichteffecten en de grillige, zware schaduwen het kamp een spookachtig aanzien gaven. Bij tusschenpoozen liet zich een luide uitroep of vroolijke lach vernemen, komende van de een of andere hut, waarvoor een delversgezin het avondeten gebruikte, of hoorde men de klagende, slepende tonen, door een inboorling aan zijn *poenitse* ontlokt, doch overigens heerschte er die geheimzinnige, eigenaardige stilte, die men alleen onder de tropen kent en die elk geluid,

hoe fijn en gering ook, zoo ver doet voorttrillen en nog zoo lang laat nagalmen.

Een groot verschil voorwaar met daareven, toen nog uit de stad het verward gegons opsteeg, dat steeds de nabijheid verraadt van een bedrijvige, woelende menschenmassa, en men, behalve de allerwege aangeheven delversliederen ook nog van verre, uit het Kafferkamp, de luidruchtige vreugde kon vernemen, die de inboorlingen kenmerkt, wanneer zij, in wijde kringen om de vuren neergehurkt, elkaar hun wedervaren gedurende den afgeloopen dag meedeelen, of, joelende en zingende, uitgelaten en woest, als zwarte duivelen, den avonddans uitvoeren. Doch het is vroeg dag voor den ijverigen delver en, hoe genotvol een uur van rust en verpoozing na den langen, zwaren arbeid, ook voor hem wezen moge, op een gegeven oogenblik voelt hij plotseling zijn oogleden zwaar worden en wordt hij zoo overweldigend door de vermoeidheid aangegrepen, dat hij nauwelijks den tijd heeft zijn afgematte leden nog wakende naar zijn sponde te sleepen. Niet langzaam en nauw merkbaar, maar als met een enkelen wiekslag heeft de engel van den slaap zijn vleugels over stad en kamp uitgespreid en met verbazing neemt de vreemdeling het waar, hoe, als door een magische kracht, de rust op de Velden is neergedaald en het luid rumoer eensklaps door een bijna volstrekte stilte vervangen is.

Het is Maggy zonderling te moede. Zij heeft Tom heden morgen bezocht en aan zijn borst haar leed kunnen uitschreien. Ook gevoelt zij zich veel kalmer, nu de verschrikkelijke tweestrijd, waarin zij sedert den dag van Tom's gevangenneming verkeerde, heeft opgehouden. Mogelijk heeft zij verkeerd gedaan, de stem van haar hart te volgen, doch waarom spreekt haar geweten niet luider, nu zij niettegenstaande de belofte aan haar vader den gevangen geliefde toch heeft bezocht? Is het, omdat zij, naar Bill's voorspelling, uit Tom's gelaat werkelijk de onschuld had gelezen, waaraan zij tot daartoe twijfelen dorst? Of is het door de herinnering aan de onuitsprekelijke dankbaarheid en de hartstochtelijke woorden van eeuwige liefde, waarmede Tom haar zwakheid had beloond? Vervuld als zij is met een zonderlinge mengeling van de meest tegenstrijdige gewaarwordingen, tracht zij zelfs niet er zich rekenschap van te geven; moesten wij haar gedachten in woorden

brengen, dan is zij verheugd, Patrick en het tooneel van Tom's schande te zullen verlaten, en pijnigt haar van de andere zijde het denkbeeld, dat zij zich ook van Tom zelven zoo ver—misschien wel voor altijd—gaat verwijderen. Doch Maggy is vroom; zij gelooft met een kinderlijk geloof aan een liefdevol Vader en vertrouwt blindelings in Diens goddelijke rechtvaardigheid. Zoo Tom werkelijk onschuldig is, zal zij hem immers ook weldra aan haar teruggegeven zien! En indien hij... "doch neen!" roept zij luide en angstig en, werktuiglijk de handen vouwende, slaat zij het oog naar boven en, terwijl zij een ongekende vrede voelt neerdalen in haar gemoed, richt ze een innig en stil gebed tot Hem, Wiens liefde en goedertierenheid oneindig zijn!

Kimberley lag nog in diepe rust, toen Michael en zijn dochter, vergezeld van Bill en Freunberg, het kamp verlieten en de vlakte ten noorden der stad opwandelden. Er werd weinig gesproken; de een wilde voor de anderen niet weten, hoe zwaar deze tocht wel viel, en wanneer er nu en dan een enkel woord gewisseld werd, had 't slechts zelden betrekking op het naderend afscheid. Old Michael liep met gebukten hoofde vooruit, Maggy en Bill, die naast elkander gingen, staarden strak voor zich heen en Freunberg, die een aria uit een Duitsche operette floot, kwam achteraan.

"Je schrijft eens, Maggy," sprak Bill eindelijk weder.

"Ja," antwoordde 't meisje na een korten kuch, "en gij ook, Bill."

"Natuurlijk!"

"Meld mij steeds, hoe 't met..." hervatte Maggy na een wijle en met moeite.

"Ja wel, ja wel, ik schrijf alles."

Op nieuw zweeg men stil.

"Daar zal je 'm hebben!" en Freunberg knikte tegen 't oosten, waar een helle glans de nadering van het groote hemellicht aankondigde, en vervolgde vroolijk: "Goeden morgen, Maggy; goeden morgen, Bill!"

Een half uur later had men den ossenwagen van Marais bereikt.

"Ziezoo, daar zijn we!" zeide Freunberg. "Afscheid nemen is een akelig iets, maar 't weerzien daarentegen is machtig prettig. Laten we de zaak nu maar kort maken, want de osjes zijn alweder ingespannen en vriend Marais kijkt, alsof zijn wagen een sneltrein was en onze horloges

achterliepen. Nu, het ga je goed, Maggy, plezierige reis, veel voorspoed en... al de rest!"

Maggy schreide en Freunberg, die het afscheidnemen zooveel mogelijk wilde bespoedigen, wendde zich van haar af en stak Michael zijn hand toe.

"Adieu, ouwe, houd je kras!"

"Vaarwel, Freunberg!".

"Neen, geen vaarwel! Dat is een leelijk woord. Tot ziens, moet je zeggen. Ik verheug me er nu reeds op je gezicht te zien, als we over een korten tijd aan de deur van je boorderij komen kloppen en al je feestwijn opmaken. Lieve hemel, dat zal een pret zijn!"

"Beloof me toch... dat je alles... schrijven zult!" snikte intusschen Maggy, en daar Bill haar hand nog altijd in de zijne bleef houden en eveneens in tranen dreigde te zullen losbarsten, bromde Freunberg:

"Kom, Bill, vriendschap is goed en wel, maar de maag heeft evenzeer zijn eischen als 't hart, en ik lig aanstonds op mijn rug van den honger."

Marais, die ongeduldig had toegezien, riep eensklaps driftig:

"Wat drommel, komt er dan nooit een eind aan? Daar heb je er waarachtig nog een paar, die een handje komen geven!"

Werkelijk kwamen er in vliegenden galop twee ruiters aangereden. Bij den wagen gekomen, hielden zij den teugel in, sprongen uit het zaâl en traden op de reizigers toe.

Niettegenstaande Maggy's strikt verbod, had Michael hun den vorigen avond medegedeeld, dat hij en zijn dochter den volgenden morgen de Velden verlieten, maar dat niemand het eigenlijk weten mocht. Mick Larn en zijn vriend de Californiër hadden toen een snellen blik gewisseld en, zonder er een enkel woord van te zeggen, het voornemen opgevat, de vertrekkenden uitgeleide te doen. Vóór dag en dauw aan Michael's hut komende, vonden zij deze reeds verlaten. Zij hadden zich toen van paarden voorzien om het gezelschap, 't kostte wat 't wilde, in te halen.

Zwijgend schudden zij Michael en Maggy de hand, waarna zij, ziende, dat het aan Freunberg gelukt was, een einde te maken aan Bill's afscheidnemen, weder opstegen en, nog altijd zonder een woord te hebben gesproken, wegreden.

"Trek!" klonk 't thans uit den mond van Marais, en terwijl zijn reizigers, zonder verder om te zien, voor den met een ruk in beweging gebrachten wagen uit wandelden voegde hij er den bij de Kaapsche boeren eveneens gebruikelijken uitroep bij: "Vat je goed en trek, Pereira!"

De beide ruiters intusschen hadden hun paarden de hakken in de zijden gezet en waren weldra voor de zooëven geopende deur van de *Jolly Diggers* afgestegen.

"Wat zal 't zijn?" vroeg de Californiër, en dit was de eerste maal, dat hij sedert het vertrek van de stad zijn eigen stem hoorde.

"Whiskey," antwoordde Mick Larn, die volmaakt dezelfde proeve van stilzwijgendheid had afgelegd.

"Twee whiskey en... goed sterk, asjeblieft!" verzocht dus de ander.

Vader Den, wien de slaap nog niet goed uit de oogen was, zag de vroege gasten, toen dezen met een veelbeteekenend knikje even hun glazen aanstootten, onderzoekend aan. Hij veronderstelde, dat zij den nacht in een speelhuis hadden doorgebracht en, met zijn gewone bondigheid, vroeg hij:

"Veel verloren?"

"Alles!" antwoordde Mick onverschillig, terwijl hij den mond met zijn mouw afveegde.

"Den heelen duivelschen boel!" voegde de Californiër er op denzelfden toon bij.

XIV.

Sedert eenige weken heerschte er een ongekende stilte in de ruime woning van Van Beek, den rijken boer uit de Wondervlei. Vlogen de kinderen vroeger bijna den ganschen dag, al schreeuwend en gillend, van het eene vertrek in 't andere, nu liepen zij, evenals de oudere huisgenooten, op de teenen door de gang en verhieven zij hunne stemmetjes zelden boven een zacht gefluister.

Van Beek en zijn echtgenoote zaten dezen avond, als naar gewoonte, onder de waraude; Van Beek zelf onderhield zich ijverig met zijn onafscheidelijken kameraad, de pijp, en juffrouw Van Beek verdeelde haar aandacht tusschen een

reusachtigen koffieketel, waaruit aanstonds een bruinachtig vocht zou worden rondgediend, en een Mont-blanc van doorgesleten kindersokken.

De Transvaalsche boeren zijn niet erg spraakzaam, en daarom duurde het een geruimen tijd, eer de echtgenooten eenig blijk gaven, elkaars tegenwoordigheid te hebben opgemerkt.

"Waar is Gert?" vroeg eindelijk diens mama aan een pas ter hand genomen, oogenschijnlijk onherstelbaar verloren sok.

"Potchefstroom—toe!" antwoordde haar man.

"Wat maak hij daar?"

"Ek het ver hem gezè, van die kleine koorspilletjes te haal, die die dokter opgeschrijf het."

"O! Ek dag, jij had die pilletjes gehaal. Jij is ommers die heele middag vort gewees, nê?"

"Ja, ek het op die bokkies gejaag, dar is heele partij somaiso langs die klipkoppie gejaag, en die vleesch is tog al te mooi voor 'n ziek kerel."

"Machtig!" riep juffrouw Van Beek ongeduldig, "hoor nou ver die kinders hardloop, en ik zê ver hulle, hulle moe nie so banje spektakel maak. Hei, kinders, zal moeder dan aljemmers ver jullie knor, pas-op jou kop!"

"Hoe maak die Engelsman?" onderbrak Van Beek zijns vrouws berisping.

"O, dit ga nog al so-so, hij schaf beter en het van middag 'n rukkie geslaap."

"En die nooi?"

"O, die is amper dood van die moeijigheid, en dan werk zij nog. Mar ik het die arme skepsel vendaag 'n tabbert gegé en zij het so lekker gelach! Willum!" ging juffrouw Van Beek voort en zij richtte het hoofd van haar werk op en zag haar man smeekend aan: "Zal ons die ou-kerel en die nooi 'n jaar hier hou?"

Van Beek nam zijn pijp uit den mond, staarde zijn vrouw met groote oogen aan en antwoordde:

"Jij is gek!"

De vraagster was slechts een domme boerin, doch als vrouw wist zij, dat ze niettegenstaande de stellige afkeuring van de tegenpartij, haar zaak toch winnen zou. Ditmaal zou ze het onderwerp laten rusten, doch morgen en overmorgen zou ze het weder opnemen en zoodoende eindelijk haar zin krijgen.

Of Van Beek dit voornomen raadde, weten wij niet, maar zeker is het, dat hij het noodig achtte, zijn weigering nog krachtiger te maken.

"Sannie," hernam hij dus, "jij is 'n goed wijf, mar jij is al te verspot. Die ander dag neem jij die ou-kerel hier in die huis. Ek zê: Sannie, laat ver die kerel verrek; hij is al amper stijf en so mar 'n ou skelm van 'n Engelsman, mar jij praat so banje en ek zê: nou, allematti, doet met die mens wat jou goed lijk. Das nou altemaal fraai, mar die ou vel 'n jaar hier houe,... Sannie, jij is gek!"

Juffrouw Van Beek glimlachte. Ja, haar man had zich "op 'n manier" tegen het opnemen in zijn huis van den zieke en diens dochter verzet en langen tijd niet anders gedaan dan over zijn gasten geprutteld, doch al dacht hij misschien ook, dat het onopgemerkt was gebleven, elken dag was er door zijn toedoen 't een of ander in de woning verschenen, dat den zieken Engelschman welgevallig kon zijn. Nu eens waren het een paar boschduiven of een korhoen, dan weder een flesch oude Kaapsche wijn, of een mand versche groenten of een paar sappige vruchten geweest. En wie had er meer dan Van Beek zelf zorg voor gedragen, dat Jantje de Hottentot, Shilling en Februari, de Kafferbedienden, en vooral de acht jongere Van Beekjes hun luidruchtigen aard niet dan op een veiligen afstand van de ziekekamer botvierden?

De goede vrouw bleef dus zwijgen en haar man, geen antwoord bekomende, bepaalde zich er toe, nu en dan, tusschen een paar rookwolken in, met kalme overtuiging te herhalen:

"Sannie, jij is gek!"

Zooals de lezer wel reeds zal geraden hebben, waren de zieke Engelschman en het jonge meisje niemand anders dan Old Michael en Maggy. Twee dagen na het verlaten van Kimberley was Michael ziek geworden en weldra was hij zoo verergerd, dat er niet meer aan de voorzetting van de reis kon worden gedacht en het ongelukkige paar in Wondervlei, bij een vriend van Marais, Willem Van Beek, moest worden achtergelaten.

De gebeurtenissen der laatste maanden hadden den ouden Michael zoo hevig aangegrepen en zijn zenuwgestel dermate overprikkeld, dat, nu hij eindelijk, na het plotseling verlaten van het tooneel zijner ellende en jammer, tot rust

en kalmte werd gedwongen, hij deze niet meer verdragen kon en ineen stortte. Jaren lang had hij geen anderen wensch gekoesterd, geen ander denkbeeld gekend, dan weldra, door een eindelijken ommekeer van het lot, rijk en gelukkig te zullen worden. Deze verwachting was hem, zooals wij reeds vroeger zeiden, tot een idée fixe, een manie geworden. Nu echter zag hij zich eensklaps genoodzaakt den droom, zoo lang en trouw met zich omgedragen, voor altijd vaarwel te zeggen, en terwijl hij met dien droom ook zijn geestkracht zich ontvallen zag, kende hij voor 't oogenblik geen levensdoel meer en had zich een stille, doffe onverschilligheid, een zonderlinge, maar gevaarlijke apathie van hem meester gemaakt.

Na een lange, hevige ziekte begon hij eindelijk, doch met nauw merkbare vorderingen, te herstellen. Maggy, getrouw ter zijde gestaan door juffrouw Van Beek en de oudste dochter des huizes, had den kranke opgepast. Niettegenstaande de herhaalde verzoeken en aanmaningen der medelijdende gastvrouw was zij bijna geen oogenblik van haar's vaders sponde geweken en—vele bange uren had zij daaraan doorgebracht. Herhaaldelijk had ze gemeend haar vader te verliezen, en wanneer deze, vaak gansche nachten ijlende, woest om zich heen sloeg en, zich in zijn bed oprichtende, zwoer, dat men hem zijn diamanten zou teruggeven; wanneer hij dan, met zoo akelige, dreigende stem, een vloek uitsprak over het hoofd van den misdadigen Tom, o, dan had zij vaak al haar wilskracht noodig, om, uitgeput naar lichaam en ziel, niet eveneens te bezwijken onder haar vreeselijk leed.

De laatste dagen echter is de koorts gelukkig weggebleven. Roerloos, maar met wijdgeopende oogen, ligt de zieke op een rustbank, die men onder het geopend venster geschoven heeft. Hij schijnt tien jaren ouder geworden; zijn haar en baard zijn nagenoeg geheel wit en de voren in zijn vermagerd gelaat en holle wangen akelig diep.

Maggy zit naast hem en buigt het bleek gezichtje over haar werk, waaraan ze echter weinig schijnt te vorderen. Nu en dan werpt ze een vluchtigen blik op den zieke, doch—slechts zelden zoekt zij diens oogen en als zij dit onwillekeurig doet, dan wendt zij het hoofd spoedig weder af en is het, als vaart haar een schok door de leden.

Waarom?

Een enkele blik geeft ons de oplossing. In Michael's

starende oogen ligt een vreemde glans, een doffe gloed, die ook ons huiveren doet. Steeds op hetzelfde punt of, juister gezegd, op de ledige ruimte gericht, blijven zij zonder uitdrukking. Vandaar dan ook, dat Maggy, zonder er zich rekenschap van te durven geven, door een onuitsprekelijke, maar niet te onderdrukken vrees wordt gepijnigd, en haar oogen niet op die haars vaders kan doen rusten, zonder hen instinctmatig dadelijk weder daarvan af te wenden.

Er weerklinken voetstappen in de gang en, gevolgd door juffrouw Van Beek, treedt de dokter, die zooëven van Potchefstroom gekomen is, binnen. Het is een ernstig, reeds bejaard man. Zooals hij daar, met rijlaarzen aan en een dikken *sjambok* in de hand, binnentreedt, heeft hij meer het uiterlijk van een transportdrijver, dan van een man der wetenschap. Toch staat hij in deze hoedanigheid hoog aangeschreven en is hij geacht en bemind. Niet alleen in Transvaal, maar zelfs in den Vrijstaat, zijn de zieken, die binnen het bereik van zijn hulp zijn, niet tevreden, vóór zij dokter Williams bij zich gehad hebben, en al laat dokter Williams zich ook zwaarder betalen dan zijn vakbroeders, Van Beek, die het dikwijls met goedkoopere geneesheeren had afgedaan, heeft gemeend, ditmaal niet buiten den wonderman te kunnen en was deze reeds denzelfden dag, waarop Old Michael in zijn woning werd opgenomen, in eigen persoon gaan ontbieden.

De dokter geeft Maggy de hand en vraagt met zijn gewone zakelijkheid:

"Hoe is 't?"

"Nog altijd 'tzelfde."

"Gegeten?"

"Ja, dokter, en goed ook, kwam me voor."

"En niet onrustig geweest?"

"Neen, dokter, hij heeft den ganschen avond evenals vóór het eten, zoo stil gelegen, als hij nu doet"...

"Niet... hm... niet... ik meen, hij heeft niet gesproken."

Maggy schudt zwijgend het hoofd.

"Niet verdrietig zijn," herneemt dokter Williams vriendelijk en hij legt zijn hand op haar schouder. "Als je vader weer wat sterker is, beste meid, dan zal die... die droomerigheid ook wel overgaan."

Maggy zag hem angstig aan.

"Zou u dat werkelijk denken?"

Maar de dokter keert zich haastig van haar af en doet

een onbeduidende vraag aan juffrouw Van Beek. Daarna richt hij het woord weder tot Maggy en zegt, zonder haar aan te zien:

"Wij moeten je vader thans in bed helpen, kindlief. Wacht, ik zal 't wel doen."

Hij tikt nu den zieke op den schouder en noemt zijn naam. Michael blijft roerloos. Nu schudt de dokter hem zachtjes heen en weer, doch wederom is zijn poging, den lijder uit zijn gevoelloosheid te doen ontwaken, vruchteloos.

Juffrouw Van Beek, die, met de handen in de zijden, hoofdschuddend stond toe te zien, doet een schrede nader, doch de dokter wijst haar terug en zegt op zachten toon tot Maggy:

"Doe jij 't maar, kindlief."

Nu knielt Maggy voor haar vader neder, neemt zijn hoofd tusschen de handen en fluistert smeekend:

"Vader."

De starende uitdrukking in des lijders oogen begint te verminderen, langzaam rijzen zijn blikken, tot zij die van zijn kind ontmoeten en nu weder een wijle onbeweeglijk blijven. Maggy tracht onwillekeurig dien vreemden, starren blik haars vaders te ontwijken, doch zij overwint haar vrees en herhaalt, terwijl zij den zieke tracht op te richten:

"Vader."

Daar plooien zich eensklaps de lippen des ouden tot een flauwen glimlach en, door Maggy's bevenden arm gesteund, richt hij zich op en laat zich rustig in zijn bed leggen.

De dokter schuift onmiddellijk het bedgordijn toe en neemt afscheid van Maggy. Doch, de deur uitgaande, geeft hij een teeken aan juffr. Van Beek hem te volgen, en, onder de warande gekomen, zegt hij, in gebroken boerenhollandsch:

"Pas goed op 't meisje. Let er vooral op, dat ze nu en dan in de lucht komt, ga haar nu en dan gezelschap houden en laat ze niet te veel werken."

Juffrouw Van Beek wil antwoorden, dat zij dit voorschrift al vroeger heeft gevolgd, en zal den dokter ook nog mededeelen, hoe zij Maggy, ten einde deze moeite uit te winnen heden een nieuwe japon gaf en hoe 't meisje toen had geglimlacht, doch reeds is de dokter weder opgestegen en rijdt hij in gestrekten draf weg.

Het boschje *bluegoms* op eenigen afstand van de woning voorbijkomende, hoort hij zijn naam noemen.

't Is Van Beek, die daar reeds een half uur staat te wachten, om uit des dokters mond zelf te vernemen, hoe het met den zieken gast is, ten einde zoodoende niet alleen zijn warme belangstelling in diens toestand te bevredigen, maar tevens ook, om later tegenover zijn vrouw, door dien avond niet meer over Michael te spreken, een onverschilligheid te huichelen, die hij, bij zijn vaak uitgesproken afkeer van alwat Engelsch is, in zijn zonderlingen trots, passend en waardig acht.

Doch dokter Williams rijdt door. Hij heeft reeds veel, heel veel ellende gezien in zijn lange, uitgebreide praktijk, ja, gaandeweg is hij aan het aanschouwen van hartverscheurende tooneelen gewoon geraakt, maar dezen avond toch teekenen zijn trekken droefheid en pijn en, terwijl hij daar in gedachten heendraaft over de wijde vlakte, ontglipt hem nu en dan een zucht en peinst hij halfluide:

"Was mijn keuze verkeerd? Ik vrees van ja...... Och, wat zijn wij, menschen, toch zwak en dwaas! Het leven is ons zoo lief, dat wij nog aarzelen durven, waar het de keuze geldt tusschen den dood en dat oneindig vreeselijker lot—krankzinnigheid."

....

....

Veertien dagen later geniet de kranke voor 't eerst weder de buitenlucht. Juffrouw Van Beek en Maggy hebben hem onder de warande gebracht en daar op de groote, houten bank doen neerzitten. Wat zijn krachten aangaat, deze zijn de laatste dagen zeer toegenomen; de voren in zijn gelaat zijn minder diep, de dikke aderen op zijn handen minder zichtbaar geworden. Hij eet als een schoolknaap en slaapt gerust en lang. Alleen in zijn oogen schijnt nog de uitputting te spreken van den doodelijk verzwakten, afgematten koortslijder.

Het is een schoone avond, een avond, zouden wij haast zeggen, zooals alleen de Transvaal kan te aanschouwen geven. De ten ondergang neigende zon tint hemel en aarde, veld en berg, boom en struik met een zachten, eindeloos genuanceerden, rozigen gloed; het avondkoeltje ritselt door de mimosa's en bluegoms en doet de bloemen droomerig heen en weer wiegelen op haar slanke stengels; de onzichtbare krekel zingt luid zijn avondlied, uit de sloten

stijgt het eentonig en toch niet onaangenaam gekwaak der vorschen op, boven uit de wuivende toppen der populieren klinkt het verward en toch harmonieus gezang der lieve vogels, en uit de verte doet zich nu en dan een dof dreunen hooren, de tegenwoordigheid verkondigende van een kudde wild, die aanstonds op de vlakte zal verschijnen, om zich door gindsche bergkloof henen naar den oever der schoone Mooirivior te spoeden.

Hoewel zij geen Engelsch spreekt, tracht de goedhartige gastvrouw zich zoo goed mogelijk met Maggy te onderhouden, en, dank zij de menigvuldige gebaren, waarvan zij haar woorden doet verzeld gaan, weet zij zich voor haar beschermelinge toch meestentijds verstaanbaar te maken.

"Je vader is nu zoo goed als geheel beter," beduidt e met een hartelijk knikken tegen den ouden man.

"Ja," antwoordt Maggy met een treurigen glimlach, maar daarna wendt zij haar gelaat af, om een traan te verbergen. Het is haar thans geen geheim meer, aan welke oorzaak die verschrikkelijke, wezenlooze blik des kranken moet worden toegeschreven.

"Wij willen je hier houden, dat zal je goed doen," herneemt juffrouw Van Beek, doch Maggy schudt het hoofd en wijst naar het noorden.

Een vragende blik van de gastvrouw en Maggy tracht haar uit te leggen, dat zij met haar vader een boerderij wil beginnen.

"En wie zal dan werken? De oude man kan het niet."

Maggy wijst op zichzelf en wil te kennen geven, dat zij wel alleen in de weinige behoeften van haar en Old Michael zal kunnen voorzien, doch wordt hierin verhinderd door Van Beek, die, gevolgd door een joelende en uitgelaten kinderschaar, waarvan de beide jongsten hem aan de jaspanden vasthouden, op de warande toetreedt en nu, na een korten groet, op de bank plaats neemt.

"Kom kinders, moe nie zoo skreeuw nie. Allemastig, jullie is tog al te drok," en hij werpt een zijdelingschen blik op den ouden Michael, die, aan de andere zijde van de bank gezeten, onbeweeglijk voor zich uit staart.

De kinderen hebben dien blik gevolgd, staken hun geraas en zien elkaar verlegen aan. Toen gaat de jongste onder hen, die tevens ook de stoutmoedigste is, op den grijsaard toe en werpt hem, als een kinderlijk bewijs van

hartelijkheid en medelijden, de daareven bijeengezochte, gladde kiezelsteentjes in den schoot.

De oogen des ouden richten zich droomerig op den gullen kleine, die nu een der fraaie, glimmende steentjes opneemt, het daarna in de groote, ruige hand van den kranke duwt en toen doodelijk ontsteld terugwijkt.

Michael, het steentje in de vuist geklemd, is met een lach, die allen een rilling over de leden jaagt, opgesprongen en ziet met angstige, schuwe blikken in 't rond. Hij wankelt, Maggy schiet op hem toe, doch de waanzinnige stoot haar van zich en wil ontvluchten.

Eenige oogenblikken later echter zit hij weder rustig op de bank. Om zijn lippen speelt een flauwe glimlach en zijn oogen glinsteren, terwijl hij daar met bevende handen de steentjes betast en telt en weegt en vergelijkt.

Maggy houdt haar zakdoek voor de oogen en snikt, en Van Beek en zijn vrouw, die uit het kiesch gevoel, dat alle edele naturen eigen is, het stilzwijgen bewaren, durven elkaar niet aanzien en hebben 't hoofd afgewend.

Toen het avondeten is afgeloopen en men opnieuw onder de warande te zamen is, schijnt Maggy weder geheel tot kalmte gekomen.

"Ons hier zijn," zegt ze, na een wijle het stilzwijgen verbrekend, "heeft u natuurlijk onkosten veroorzaakt. Laat mij u dus, met mijn innigen dank voor uw hartelijkheid en vriendschap, dit geld geven. Wat er misschien te veel is, zou ik zoo gaarne als een gedachtenis aan uw kinderen laten."

Zonder haar woordelijk te hebben verstaan, begrijpt het echtpaar wat Maggy gezegd heeft, vooral nu deze hun eenige *sovereigns* toereikt. Juffrouw Van Beek weigert echter er naar te zien en schudt vastberaden het hoofd en Van Beek zelf, voor wien anders het klinken van geldstukken een onweerstaanbare muziek is, besteedt al zijn aandacht aan 't stoppen van zijn pijp en wordt, als Maggy zich tot hem richt, door een lange hoestbui overvallen.

"Het zou mij erg spijten, als u dit niet van mij wilde aannemen. Laat het dan geheel voor de kinderen zijn," hervat Maggy, maar eer de zin voltooid is, heeft Van Beek zich uit de voeten gemaakt en, onopgemerkt door de beide vrouwen, om den hoek van het huis post gevat.

Nog blijft Maggy aanhouden en juffrouw Van Beek weigeren. Wel had deze gedacht, dat de meer dan eenvoudig

gekleede delver en zijn dochter arm waren, doch al bleek het nu ook, dat dit niet zoo was, mocht zij voor de weldaden, aan deze ongelukkige menschen bewezen, een belooning aannemen? Stond er niet geschreven?...

"*No!*" roept ze eensklaps en met zulk een kracht, dat Michael een zijner steentjes vallen laat en, de overige tegen zijn borst drukkende, verschrikt en schuw opziet.

Maggy staat op, omhelst haar vriendin met warmte en beloont deze met een hartelijken kus. Toen weet zij den krankzinnige te bewegen, zich naar binnen te laten leiden, en zoekt de ziekekamer op.

Nauwelijks is zij vertrokken of Van Beek keert onder de warande terug. Hij zet zich naast zijn vrouw en vraagt hoewel hij alles heeft verstaan, wat er in zijn afwezigheid tusschen Maggy en haar is voorgevallen:

"Wàt hèt die nooi gegé? Banje? Ons het al die dage ver die oû-skelm van 'n Engelsman opgepas, en jij het ver die nooi 'n tabbert gegé. Magtig, ons was tog al te danig barmhartig ver die vreemde skepsels!"

Juffrouw Van Beek ziet haar man half ongeloovig en half toornig aan.

"Moe nie so praat nie. Die Heere zal die ding ver ons reg maak, mar van die ou-kerel of die dochter van hom geld anneem, ver die goeie dade die ons ver hulle gemaak het,— nee, Willum, dat zal i k al m'n leve nie doen nie!"

Van Beek ziet een wijle zwijgend voor zich uit. Toen, na een laatsten, langen trek uit zijn pijp, legt hij deze ter zijde, treedt op zijn vrouw toe, geeft haar een paar echte, flinke boerenzoenen en zegt, tusschen die beide in, op een toon, als ware hij stelliger dan ooit van de waarheid dier woorden overtuigd:

"Sannie, jij is gek!"

(*Wordt Vervolgd.*)

Een paar vertelseltjes uit Zuid Afrika.

Hier in Z. Afrika gebeurt heel wat waar men elders te vergeefs naar zou zoeken. Dit is ook natuurlijk. Men heeft hier niet alleen Kolonisten van Hollandschen oorsprong, onder de Hollandsche vlag hier gekomen, die nog veel van hun oude zeden en denkwijzen behouden hebben, en Engelschen meer of min versch uit het land hunner geboorte, die zich niets anders kunnen voorstellen dan dat men in alles net zoo als zij moet denken, maar buitendien Naturellen van hoogst primitieve geaardheid, en waar een opmerker die behoorlijk is voorbereid en slag heeft om zijn oogen en ooren te gebruiken, heel wat bij vinden kan wat een ander slechts door zware studie en uit boeken, dus niet half zoo goed, te weten komt. Doch ook zonder dat men zelf rondgaat om onderzoek te doen hoort men het een en ander wat inzigt geeft in Z. Afrikaansche toestanden, en daar zullen hier een paar staaltjes van worden meêgedeeld.

In den Vrijstaat, op een tijd niet zoo heel lang geleden maar toen er minder verandering en modernizatie (het woord is hier niet in godgeleerden zin gebruikt) had plaats gehad dan thans, ging het op de plaatsen soms regt patriarchaal toe, zoodat de boer wel degelijk over zijn volk die regtsmagt oefende waar de sjambok het symbool van is. Toch kon een naturel bij den veldkornet gaan klagen, en dat ondervond een boer die zekeren Jonas, een Kaffer die met ander volk voor een timmerman bij hem werkte, op het uitzuipen zijne koeijen betrapt had,en hem hierom zijn kros liet afleggen. Schoon het pak niet erger was dan gewoonlijk vroeg Jonas (de timmerman was voor een paar dagen weg), om een pas, want hij wou bij den veldkornet gaan klagen. Hij kreeg den pas, waaronder een paar regelen van den boer aan den veldkornet dat hij den jongen geslagen had, en waarom. 'S avonds kwam Jonas thuis, maar het loopen scheen hem niet al te gemakkelijk te vallen. "Wat mankeert er aan ?" vroeg de boer. "Ja baas, ik weet nie hoe dat was, maar toen ik bij die veldkornet kwam klagen zei hij : Jij het die baas zijn koeijen uitgezuip.' 'Hoe weet die veldkornet dat ?' vroeg ik. 'Een veldkornet weet alles,' zei hij. Ik zei dat ik toch zoo heel veel kwaad niet had gedaan, maar hij antwoordde dat ik nog niet scheen te weten dat het kwaad was een anders goed te

gebruiken, en dat het dus noodig was mij dat te leeren; en toen moest de kros weer af en kreeg ik al te banje met die sjambok." Dat 's toch wat erg, zal welligt menig lezer zeggen als hij dit leest, schoon de timmerman, toen hij het gebeurde vernam, lachte en den boer gelijk gaf. Maar nu het einde. Toen de timmerman zijn werk klaar had kwam Jonas naar den boer toe en zeide: "mag ik die baas iets vragen?" "Wat dan?" "Ik wou zoo graag bij die baas op de plaats blijven," hervatte Jonas. Hij bleef twaalf jaren, zoop geen koeijen meer leêg, en toonde zich zoo ordentelijk een Kaffer als de boer er ooit een gehad had.

Nu iets uit de Kolonie. In een gesticht voor de opleiding van jeugdige Kaffers was een der leerlingen, als vijftienjarige knaap, zoo schrander, zoo vlijtig en zoo goed gezind dat de directeur der inrigting reeds een tweeden Tiyo Soga in hem meende te zien. Een jaar later was er een groote verandering in hem te bespeuren. Hij bleef niet aan zijn werk, had klagten over dit en dat, bleek met zijn gezondheid aan het sukkelen te raken, en ten slotte kwam het hooge woord er uit—hij verlangde naar huis. Nu wist men heel goed wat dit beteekende. De tijd was voor hem gekomen dat hij, in Kafferland gebleven, met zijn tijdgenooten een operatie zou hebben ondergaan die wel door zendelingen zoowel als kolonisten als onnoodig en van bijgeloof getuigend beschouwd wordt, maar waar Kafferknapen aan hechten, omdat zij weten dat als zij zich er niet aan onderwerpen, zij onder hun volk niet voor vol doorgaan. Meermalen was het gebeurd dat Kafferknapen, na een bezoek aan de ouderlijke kraal, erkenden die operatie ondergaan te hebben, maar zich bij hun terugkomst verontschuldigden met den aandrang hunner vrienden en betrekkingen, en die verontschuldigingen liet men dan gelden. Den knaap, met het oog op de mogelijkheid dat het met hem even zoo gaan zou, te beletten zijn ouders een bezoek te brengen, dat achtte de directeur verkeerd, en zijn vertrek had dus plaats. Hij kwam echter op den bepaalden tijd niet weder opdagen, en eerst geruimen tijd later werd hij door iemand aan de inrigting verbonden op een plek in de buurt aangetroffen en naar de inrigting terug gebragt. En wat bleek nu het geval te zijn? De wakkere en tevens godsdienstige jongeling bleek van het Christendom afvallig te zijn geworden, en te verklaren dat hij zich aan de godsdienstige begrippen zijner voorvaderen hield. Hoe was hij, vroeg men, tot zulk

een besluit gekomen? Toen hij, was zijn antwoord, de rivier van zijn land was overgegaan, had deze hem toegesproken, en naar dat woord moest hij luisteren. Hier had men dus, in een knaap onder Christelijken invloed opgevoed, en van meer dan gewone gaven, een terugkeer tot een heidendom dat velen te dwaas lijkt om zelfs den naam van godsdienst waardig te zijn. In dat bijgeloof over "de lieden onder water," waar tooverdokters hun kunst aan ontleenen, en die menig bezoek aan Kafferhutten heeten te brengen, zit dus nog een levende kracht waar men, bij het lezen van de bekeering onzer heidensche voorvaderen, vrij wat minder van gewaar wordt.

Voor wie het wezen van den mensch en de geschiedenis der menschelijke instellingen tot het onderwerp zijner studie neemt, is Z. Afrika werkelijk een onschatbaar land. Dat leert ons het verhaal van Jonas zoowel als dat van den Kaffer jongeling. Maar wat men er tevens uit leert is dat het niet gaat om zich te verbeelden dat nieuwbakken leeringen uit Europa voldoende zijn om den Kolonist aan te wijzen wat hier zijn pligt en zijn belang is, en dat hij meer naar hetgeen hier vóór hem gedaan is en hetgeen men ook thans nog doet en wil doen moet kijken, dan naar hetgeen hem van elders toewaait.

Uit de Oude Doos.

GOUD IN DE AFDEELING SWELLENDAM.

De koloniale archivarius zendt ons het volgende:—

Hiernevens vindt gij eenige uittreksels uit het Resolutiënboek van den Raad van Politie.

Zij zijn van belang als het bewijs inhoudende dat reeds anderhalve eeuw geleden ijverige pogingen werden aangewend om goud te vinden in een gewest dat zoover van Kaapstad is gelegen als de tegenwoordige wijk Heidelberg.

De bestaande opgewondenheid te Worcester bragt mij er toe de aanteekeningen omtrent de Swellendamsche beweging van de vorige eeuw af te schrijven. Daarmede wil ik echter nog geene instemming te kunnen geven met het besluit van den Raad van Politie, t.w. dat het duidelijk is dat Sandeau bedrog heeft gepleegd.

Oordeelende naar hetgeen Van der Stel zegt in den uitgaanden brief, die is gepubliceerd in het *Tijdschrift* van November 1882, pa. 243, was het toen geenszins allemans werk om het goud uit het kwarts te halen. De Westkust, waarvan hij gewaagt, is de Westkust van Sumatra, waar de Compagnie destijds goudmijnen bezat, maar die, naar hij schreef, waren mislukt wegens het gebrek aan bekwaamheid van de geëmployeerden en—men mag er bijvoegen—wegens het uiterst ongezonde klimaat. Men vindt heel wat informatie omtrent deze mijnen in het werkje dat gepubliceerd werd door den Secretaris van het mijnwerkend personeel, Elias Hesse."

GOUD IN 'T SWELLENDAMSCHE.

1754.

EXTRACTEN UIT DE RESOLUTIEN VAN DEN RAAD VAN POLITIE.

25 Febr. 1754.—Hierna door den Heer Gouverneur te kennen gegeven zijnde dat den Burger Pieter Sando op gisteren bij ZijnEd. was gekomen en aan hem overhandigd had eenige stukjes of monsters van erts, met berigt dat hij die in 't distrikt van Swellendam omtrent de plaats van den Landbouwer Adriaan van Wijk hadde uitgegraven, en bij gedane proefneming uit de quantiteyt van een pond van dat erts de waarde van omtrent twintig stuivers aan goud (hetwelk door hem meede aan hem Heere Gouverneur overhandigd, en nu door ZijnEdele nevens de voorseyde monsters ertz in Raade vertoond wierd) hadde bekomen. Is dezen aangaande best gedacht, en dienvolgens besloten den Landdrost tot Swellendam voormeld, Jan Andries Horak, bij missive te gelasten om zich nevens voormelden Sando, mitsgaders zoodanige andere personen meer, als zich in zijn distrikt mogten bevinden, kennisse van diergelijke zaken hebbende, te begeven naar de hierboven gemelde plaats alwaar het voorzegde ertz door gementioneerde Sando is gevonden, en van alle de daarvallende soorten van hetzelve in zijne presentie een goede quantiteyt te laten uitgraven, en hetzelve vervolgens in persoon herwaarts op te brengen, om alhier nader geëxamineerd te worden. Alsmede dat hij, Landdrost, ook op 't naauwkeurigste zal hebben te onderzoeken hoedanig het met de plaats daar deze ertzen gevonden worden, gelegen is; of daarvan eenige aderen te vinden zijn of nagegaan kunnen worden, mitsgaders of daaromtrent water, brandhout en wat dies meer

noodig zij tot het aanvaarden en voortzetten van een bergwerk gevonden wordt, en van dit alles na verrigting van zaaken, vervolgens een omstandig berigt te geven.

9 April 1754.—Heeft de Landdrost Jan Andries Horak in voldoening van het aan hem geordonneerde volgens besluit van den 26sten Febr. pass. heden in Rade het volgende rapport ingeleverd:—

"Aan den WelEdelen Gestrengen Heere Rijk Tulbagh, Gouverneur in loco, benevens den Ed.Agtb. Raad van Politie dezes Gouvernements.

"WelEdele Gestrenge Heere, en Ed.Agtb. Heeren!

"In opvolging van 't geordonneerde by uwer WelEdele Gestrenge en Ed.Agtb. seer g'eerde missive, d.d. 26 Febr. jongstl., heeft de ondergeteekende, Landdrost des distrikts Swellendam, zoodra het zware regenweer zulks wilde toelaten, zich vervoegd naar de woonplaats van den Landbouwer Adriaan van Wijk, geadsisteerd met de Heemraden Andries Holthousen en Andries de Jager, derwaarts mede genomen hebbende den burger P. Sando. En na dat ter gezegde plaatse, die ruim acht uren rijdens van Swellendam af gelegen is, op den 22sten der afgewekene maand Maart waren gearriveerd, heeft zich de ondergeteekende met en benevens bovengem. Heemraden en den burger Sando naar die plaats begeven alwaar meergem. Pieter Sando zeide het aan den WelEd. Gestr. Heere Gouverneur Rijk Tulbagh vertoonde en overhandigde erts van daan gehaald te hebben. Weshalven de ondergeteekende ten opzigte van de situatie dier plaats de eer heeft te zeggen dat dezelve gelegen is ter zijden, en wel een klein half uurtje gaans Noord ten Westen van de plaats van geciteerden Adriaan van Wijk, in eene vlakke kloof tusschen hooge ruggens, werdende die kloof besproeid door de Keurbosch Rivier, die Noordoostelijk uit het hooge gebergte komende, vervolgens naar gissing een half uurtje Zuidwestelijk loopende, zich in de Duivenhoks Rivier ontlast, welke gemelde Keurbosch Rivier door haren loop of uitspoeling in eene kleine vlakte heeft ontdekt en blootgelegd een soort van blaauwe weeke klipbanken, in dewelke zich eenige aderen vertoonen, waarvan eenige wel ter dikte van een vinger Noordwest en Zuidoost dwars door die rivier zijn strekkende in 't daaraan leggende ronde gebergte, van welke aderen zich sommigen vertoonen bijkans even als de Japanse koperen staafjes, boven hetwelke in de klippen niet alleen hier en daar kleine ronde stukjes van die koleur verspreid zitten, maar zelfs eenige plaatsen in gedachte klippen gevonden worden die zich even als bloemen-komen te vertoonen, zonder dat de ondergeteekende echter zeggen kan wat dat het een en ander in zijne eigenschap is, of in zich houdt; hebbende denzelven derhalve in gevolge uwer WelEd. Gestr. en Ed.Agtb. hoog geacht bevel, ten zijnen bijwezen door ged. Sando een partij van die specie doen uitkappen en dat in een vaatje gepakt, mede kaapwaards gebracht.

"Ondertusschen heeft de onderget. ten belange van de bekwaamheid dier plaats tot het aanleggen van een bergwerk, de eere te zeggen dat zulks in allen deele betreffende, zeer gemakkelijk kan worden gedaan, want boven en behalven dat de zich vertoonende aderen, zoo als voorzegd, door het bed der Keur-

bosch Rivier heen schieten, zich ook in de aldaar rondsomliggende kloven een menigte van brandhout, alsmede tot het branden van koolen een paar uren van daar, omtrent aan de Duivenhoks Rivier zeer vele dikke en zware doornboomen bevinden, welker koolen, vermits derzelver harde substantie, veel meer hitte geven dan andere houtskoolen, mitsgaders dat meergem. Keurbosch Rivier door min moeite kan opgedamd, verlegd en tot gemak van een molen geleid worden. Doch, het zware timmerhout, als balken en planken, zoude een uur of zes verre uit het Grootvadersbosch moeten gehaald en aangereden worden.

"En hier mede gedenkende aan uwer WelEd. Gestr. E. Agtb. hooggeacht geordonneerde te hebben voldaan, dient deze voor eerbiedig rapport. (Was geteekend) J. A. Horak, (in margine) Cabo de Goede Hoop, 8 April 1754."

Na lecture van hetwelk, verstaan is, dat van het daarin vermelde door ged. Landdrost opgebragte ertz een gedeelte aan den burger Willem Helmoed, als zich des verstaande, mitsgaders ook aan den burger en zilversmid David Fuker om hetzelve ieder afzonderlijk te smelten en af te scheiden, zal worden ter hand gesteld, en dat men zulks vervolgens in derzelver bewijzen ook door meergem. Sando zal laten doen, ten einde hierdoor op het zekerst te kunnen te weten komen, of, en welke zoort van mineraal zich in dat ertz komt te bevinden en alsdan dienaangaande nader en behoorlijk besluit te kunnen nemen.

23 April 1754.—Zijnde wijders door den burger Willem Helmoed C. S. nopens de smelting en scheiding van het zoogenaamde goud erts door dezelven in opvolging van het aan hen geordonneerde bij resolutie van den 9en dezer gedaan het onderstaande schriftelijk rapport ingeleverd.

"Aan den WelEd. Gest. Heere Rijk Tulbagh, Gouverneur van Cabo de Goede Hoop, en den ressorte van dien, etc., etc., etc., benevens den E. Agtb. Politiquen Raad.

"WelEdele Gestr. Heer en E. Agtb. Heeren!

"Agtervolgens het bij uwe WelEd. Gest. en E. Agtb. geordonneerde, hebben de ondergeteekendens, naar dat den eersten en derden onderget. Willem Helmoed en David Ficker alvorens ieder apart eene smelting ondernomen hadden van zoodanig ertz of aarde stoffe als op aanwijzing van den burger en zilversmid dezer plaatse Pierre Sandeau door den Landdrost van Swellendam, Jan Andries Horak, uitgegraven en Caabwaarts gebragt geworden is, zonder echter in 't zelve volgens het voorgeven van ged. Sandeau dat in 't zelve goude zijn zoude, het allerminste gevonden te hebben, zich op den 12den dezer loopende maand April der na den middags omtrent vijf uren vervoegd ten huize van den medeburger Carel Christoffel Rijkvoet, ten einde aldaar bij te wonen de smelting die voorm. Pierre Sandeau van die aardstoffe of

zoogenaamde ertz zoude doen als wanneer evengeciteerde Sandeau in presentie van ons onderget. een partijtje van die aardstoffe afgegloeit, gestampt, gezift, gewasschen en dat voorts wederom in een aarden pan gedroogd hebbende, vervolgens niet alleen eigenhandig in een smeltkroes gedaan, maar ook de onder te noemen smeltstoffen daarbij gevoegd, namelijk, Christal Glas-Aurium Pigmentum Nitrum Depuratum en Sal Alcali.

Na welkers verrigting geciteerde Sandeau dien smeltkroes met een stuk van een vaderlandsche pan toegedekt, en die gezet heeft in een rondsom dezelven gemaakt zwaar vuur van houtskolen, waarin die smeltkroes, niettegenstaande hem Sandeau te gemoet gevoerd werd, dat dezelve het geweld des vuurs niet uitstaan maar zelfs versmelten zoude moeten, drie achter een volgende uren geweest zijnde, heeft men alsdoen des avonds de klokke ruim 8 uren dat vuur iets van malkanderen gehaald ten einde den smeltkroes te visiteren, als wanneer men ontwaarde dat dezelve ten eenenmale versmolten was; weshalven de onderget. het vuur in dier voegen lieten leggen om hetzelve den volgenden morgen te beter te kunnen naspeuren en onderzoeken, in voegen de onderget. zich dan ook op den 13den daarna des morgens vroeg naar derwaarts begeven hebbende, is als doen door hen de smeltkroes en de daarin geweest zijnde smeltstoffe in eenen klomp bij malkanderen gesmolten en in dien klomp bij nauwkeurige visitatie eenige grijnen silver en fijn *Pagoden goud zonder de minste vermenginge van eenig ander metaal gevonden geworden 't geen [gemerkt bij 't smelten van ruwe ertzen het goud nooit dusdanig zuiver uit hetzelve voorkomt, maar altoos met andere metalen vermengd is, en hierom in een capelle door de scheikunst van 't zelve moeten worden afgedreven] de onderget. zeer suspect is te voren gekomen en daarom met redenen, als nog doet vaststellen, dat bovengemelde Sandeau 't voorzeide in de gesmoltene substantie gevonden goud behendiglijk met de voorzeide aardstoffe in de smeltkroes moet hebben weten te practiseren, van welk een en ander de onderget. zoo voort aan den WelEd. gest. Heere Gouverneur Ryk Tulbagh rapport hebben gedaan; en vermits welgem. Zijn Ed. hen lieden daarop geliefde te ordonneren om de smelting in absentie van ged. Sandeau nog eens op dezelfde wijze als dit door hem in hunne presentie was behandeld geworden, te hervatten; hebben de onderget. hetzelve dan ook dusdanig op den 17 dezer in 't werk gesteld; zonder echter na verloop van drie uren iets anders in de smeltkroes gevonden te hebben als eene smeltstoffe zwart van kleur in dewelke zich de fijne aarde gedrongen had, zonder dat hetzelve het allerminste naar eenig metaal gelijkt, zoo als Uw WelEd. gest. & E. agtb. uit de substantie die de onderget. de Eer hebben hier nevens te voegen des gelievende klaarlijk zullen kunnen beoogen, van welke nadere smelting door de onderget. aan den WelE. gest. Heere Gouverneur wederom pligtschuldig rapport gedaan geworden zijnde, is hen lieden als doen door welgem. Zijn Edele gelast geworden om ten derden male in presentie van meergem. Sandeau eene smelting te doen, dewelke echter door de onderget. niet heeft kun-

*N.B.—Pagode is de naam van een Indisch gouden muntstuk, hebbende de waarde van *f*5 Ned.

nen werkstellig gemaakt worden, gemerkt dikwijls gem. Pierre Sandeau zich heeft geabsenteert, en zedert niet weder te voorschijn is gekomen.

En de onderget. hiermede gedenkende aan de g'eerde intentie van Uwe WelEd. gest. en E. achtb. in zoo verre te hebben voldaan, nemen dezelve derhalven de vrijheid zich in allen ootmoed te onderschrijven (onder stond) WelEd. gest. Heer en E. agtb. Heeren uwe WelEd. gest. en E. Agtb. onderdanige en trouwschuldige dienaren (was geteekend) WILLEM HELMOED, CORNELIS BROUW, DAVID FIKOR (in Marginè) Cabo de Goede Hoop den 23 April 1754."

En alzoo volgens den daarbij vermelden uitslag der proefneming van gedachte erts, niets dat naar eenig mineraal gelijkt, uit denzelven is te voorschijn gekomen, zulks zoo hieruit als uit de verdere bij dat schriftuur ter neder gestelde omstandigheden het in dezen gepleegd bedrog van den Burger Pieter Sandeau volkomen komt te blijken, heeft men, gemerkt dezelve Sandeau nu eenige dagen geleden, zich heeft komen te absenteren, moeten besluiten deze zaak hierbij te laten berusten.

Europeesche Reisindrukken van een Afrikaanschen Boerenzoon.

V.

Wij gingen van de St. Pieters naar de Sint Paulus Kerk, die verondersteld wordt door Constantijn gebouwd te zijn. In 1823 is het gebouw bijna geheel door vuur verwoest, en het is op order van Leo XII herbouwd. Hier vindt men de beelden van den Zaligmaker op zijn troon en van Petrus en Paulus daar beneden, en verder de beelden van Jesaja, Jeremia, Ezechiel en Daniel,—alles prachtig gedaan. Hier heeft men ook in mozaiek de portretten van 74 Pausen, van Petrus af tot op Johannes IV. Onder het hoofdaltaar liggen de andere helften van Paulus en Petrus ligchamen weggeborgen. Dit altaar met marmer en goud versierd is grootsch. Dit hoofdaltaar, en dat van de St. Pieter worden alleen door de Pausen bediend. Wij gaan met een marmeren trap naar het heilige altaar van de oude Basilica, waaronder het overschot van Timotheus en van andere martelaren weggeborgen is. De pracht en het kunstwerk van dit groote en majestueuse gebouw zijn evenmin door mij te beschrijven als die van de St. Pieter. Wij

doorliepen het trotsche gebouw en wierpen nog een laatsten blik op de albasten en marmeren pilaren in allerlei kleuren, op de in mozaiek uitgelegde wanden en vloeren, op de geschilderde verwelven met de duizenden van menschen daarop voorgesteld, op de fraai geschilderde ruiten, op de schare van Pausen in marmeren beelden, die van het begin tot op vandaag geleefd hebben, met hunne namen er bij, boven op de hooge wanden onder de verwelven geplaatst, en wij gingen uit dezen tempel met niet weinig respect voor de Romeinen wegens hunne prachtige tempels. Den volgenden dag, of liever den namiddag en den volgenden dag, bezochten wij de overblijfselen der oude Keizerstad, en de stad van marmer. Want niets was vroeger hier waar thans de kale muren en de heuvelen van puinhoopen zich nu bevinden, anders dan van marmer gebouwd of uitgelegd. En wanneer wij ons op de heuvelen van deze puinhoopen bevinden, waarop nu wijngaarden, vruchtenboomen en tuinen groeijen, dan is het moeijelijk te beseffen, dat het keizerlijke Rome in de dagen van Claudius met zijn vijf millioen inwoners het marmer beschouwde als een gewoon bouwmateriaal. Hier stonden toen vijf honderd schitterende tempels en tallooze badhuizen met drie duizend marmeren badkuipen, en dit alles binnen een omtrek van vijftig mijlen. De Schouwburgen van Balbus en Marcellus konden ieder dertig duizend toeschouwers, en de Circus Maximus veertig duizend bevatten. Het nieuwe Rome heeft men aan Petrus te danken, evenals het oude Rome aan Romulus. Hier staat het San Prisca Kerkje. Het is gebouwd op de puinhoopen, waar het echtpaar Aquilla en Priscilla, waarmede de Apostel zoo zeer bevriend was, woonde. Paulus had hen op zijne reis naar Corinthe ontmoet en naar Rome met zich mede gebragt, hoewel het door keizer Claudius verboden was dat Joden te Rome zouden wonen. Paulus arbeidde zamen met hen. Later bewoonde Petrus hun huis gedurende zijn gevangenschap te Rome, en hier, uit de Faunis bron, doopte hij de volgelingen van Jezus. Hier zijn overal gedachtenissen aan Petrus en Paulus. In de Marmertijnsche gevangenis, waar hij gevangen zat, weerklinkt nog de naam van den armen visscherszoon, Simon Petrus. In dien akeligen kerker zijn in de grijze oudheid de kille rotsen uitgehouwen, waar hij gevangen zat aan een ijzeren blok met een keten. Het ijzeren blok staat er nog. Hier lag ook eenmaal Mandius, en werden ook de voleling-

gen van Caius Gracchus en de zamenzweerders van Catalina verworgd. Drie en veertig Vorsten der Aetoliërs werden hier ter dood gebragt. Hier werden nog vele anderen, waaronder Sejanus en Sabinus, onthoofd. Hier in dezen kerker volgden eens de bloedstroomen elkander, en bedekten elkander, en hier is het waar de oude Petrus den eersten martelaar ter dood voorbereidde, in het midden van een klein getal medegevangenen het evangelie verkondigde, en waar hij zelfs ook de gevangenbewaarders doopte en bekeerde, en op dezen drempel bogen de gevangenen eerbiedig en geduldig de hoofden om met vast vertrouwen het nieuwe leven te ontvangen. Een klein altaar, waar het ijzeren blok staat, en een waterbekken, doen ons levendig aan de dagen van Petrus herinneren. Wij stijgen weer van de duisternis naar het licht en zuchten over het geen voor 1800 jaren gebeurd is. Petrus stierf den martelaarsdood in het tijdperk van Nero. Hier werden ook eenmaal de gefolterde lijken der Christenen in pek gedompeld, om dan op Neros feestdagen verbrand te worden, ten einde licht te verspreiden. In de oude kerken te Rome vindt men nog de monumenten van moeder Maria, Daniel, Habakuk en Jonah,ook de marmeren beelden van Castor en Pollux staande bij hunne paarden. Het laatstgenoemde is bij de Synagoge gevonden. Ook vindt men hier het monument van Constantyn; het plan van het oude Rome; het Grieksche altaar; de wanden van den Romulus en Remustempel; de kamers van de groote oude schrijvers; het beeld van den stillen god; ook het beeld van Julius Cesar, dat het eenige is dat van hem te vinden is; den wolf waar Romulus en Remus aan zogen; den Herder met den doorn in zijn voet; sukkelende om dien uit te trekken; Hagar en Ismael; dan ook het schilderstuk van Jezus met de Farizeën, en de Hemelvaart van Jezus. Wij zagen de plaats waar Paulus veroordeeld werd. Op den Palatynschen berg, waar wij nu zijn, wordt verondersteld het gebouw te zijn waar Romulus den eersten steen van Rome legde, en hier op de hoogte stonden eens de prachtig versierde paleizen van de Cesars. Wanneer men op Rome's hooge puinheuvelen staat en werpt een blik op de kale oude wanden en vloeren die met marmer en in mozaiek uitgelegd zijn, dan is het droevig te denken, dat deze plaats eens de heerlijkheid der Romeinen, en de veroordeel- en martelplaats der Christenen geweest is. Treffend was het ons, om de ver-

vallen wanden van het oude Colosseum, of Amphitheater te zien. Het is op order van Keizer Flavius Vespasianus gebouwd op de plaats waar de vischvijvers en tuinen van Nero stonden. Het is ingewijd met gevechten van wilde dieren tegen de Christen-martelaren, en dit gruwelijk inwijdingsfeest van het trotsch gebouw heeft niet minder dan 100 dagen geduurd, waarbij niet minder dan 5000 dieren, en eenige duizenden menschen, meest allen Christenen, omkwamen. Nog ziet men er de fontein waar de overwinnaars na het gevecht het bloed uit hunne wonden waschten. Dit voormalig offeraltaar van duizenden martelaren heeft drie verdiepingen, en is van onder tot boven met bogen gebouwd. Het is 1800 voet in omvang, is 150 voet hoog, en kan over de 100,000 toeschouwers bevatten. Al de trappen waren met marmer uitgelegd, en de wanden versierd met kunstig schilderwerk. De ingang was voorzien van bronzen traliewerk. De eerste zaal beneden was bestemd voor den Keizer en de Keizerin met hun gevolg, en voor de regters en andere hooge ambtenaren, voor senatoren en priesters. Niet minder dan 40,000 menschen hebben gearbeid aan het Colosseum—d.i. even zoo vele menschen als wij in geheel Kaapstad hebben. De klipsteenen waarvan het gebouwd is, en de dikte van de muren zijn verbazingwekkend. Mijn verstand staat stil bij de beschouwing van dit handenwerk.

Zoo stonden wij ook verstomd bij het zien van den Aqueduct (waterleiding), die mijlen en mijlen ver gaat over kloven, afgronden en heuvelen, honderden voeten hoog op sommige plaatsen, steeds op bogen, waarvan ieder bouwstof genoeg eischte om een zwaar gebouw te voltooijen.

Even interessant als het ons was om dan weer bij de oude muraties van Petrus en Paulus woningen te staan, was het ons ook bij de kleine kapel de "Sancta Sanctorum," waar, naar de Roomschen, Paulus in gepredikt heeft.

Van daar gingen wij naar de Scala Santa, den grooten marmeren trap die van Egypte herwaarts is overgebragt. Deze trap komt van het paleis van Pilatus, en wordt zeer heilig gehouden, want deze is de trap waarop Jezus op en ging nederdaalde, toen hij voor Pontius Pilatus verscheen, en die met zijn bloed bevlekt werd. Aan het boveneinde van den trap ligt het ligchaam van Jezus, in marmer afgebeeld, uitgestrekt, met het bloed uit de wonden stroomende, terwijl moeder Maria er treurend aan zijne zijde zit. Dit stuk

werk is somber en treurig indrukwekkend. Een ieder die dezen heiligen trap wil op gaan moet eerst betalen, dan zijne voeten en hoofd ontblooten en vervolgens van trede tot trede op zijne knieën opgaan. Op iedere trede bidt hij en zoo gaat hij voort tot dat hij eindelijk boven, waar het ligchaam van Christus ligt, komt. Daar viert hij dan het avondmaal, waarna hij op dezelfde wijze naar beneden komt.

Wij gaan een weinig verder en komen bij een oude kapel, waar wij met kaarsen naar beneden dalen. Daar onder in de diepte vindt men ronde gewelven, en in de wanden overal holen met witte bottels waar het bloed van duizenden martelaren ter gedachtenis in geborgen is, als ook het bloed van vele groote en heilige mannen. Daar zijn er ook beenderen en schedels en ook bottels of urnen met de assche van verbrande martelaren.

Van deze kapel gingen wij naar ons hotel om van den arbeid te rusten. Wij gaven onzen braven ouden gids een bottel bier, en bespraken hem weer voor den volgenden dag. Alstoen bezochten wij het paleis van den Paus met zijne 13,000 kamers, allen te zamen 4 mijlen in omvang. De bibliotheek alleen is 1050 voet lang. Doch eer wij verder gaan willen wij bij des Pausen koetshuis en stal stil staan, waar wij tallen van schitterende met goud versierde rijtuigen en tuigen zagen. Het rijtuig waarin de Heilige vader rijdt kost dertig duizend pond. Voor op het rijtuig staat een engel met de sleutels van Hemel en Hel in de handen als teeken van de pauselijke magt. Nog eerst een kijkje genomen op de plaats waar Petrus met zijn hoofd naar beneden gekruisigd werd, en dan naar het eigenlijke paleis.Hier zagen wij het doopbekken waarde uit laatste Napoleon gedoopt is, dezelfde die in Zululand zijn dood vond. Hier prijkt ook een albasten beker van 13 vt. hoog, die niet lang geleden gevonden is onder de puinen, ook een albasten bad van 12 vt. hoog en twee prachtige granieten baden mede onlangs opgedolven. Wij bezochten tevens het Museum van den Paus met diens duizenden van beelden, schilderwerken, beeldhouwstukken en andere dingen, te talrijk om te noemen of te beschrijven.

Van het kerkelijke naar het wereldlijke. Van des Pausen naar des Konings Paleis, mede een pronkstuk—het is althans het schoonste en prachtigste dat wij gezien hebben. Wij marcheerden daar langzaam en statig door de eene kamer na de andere. In iedere kamer stond er een schildwacht.

De Koning en Koningin waren voor den zomer naar Milaan, daarom juist hadden wij er toegang. De voornaamste kamers welke wij gezien hebben zijn de troonkamer, de kamer der ministers, de eetzaal, de spiegelkamer (rondom met spiegelglas en goud versierd), de receptiezaal, de buffetzaal. Om den luister dezer zalen te beschrijven met hare schitterende hanglampen en gouden en zilveren kandelaren is onmogelijk.

Het was intusschen half zes geworden, en wij meenden ook voor vandaag genoeg gearbeid te hebben. Wij gingen echter naar een onderaardschne wijnkelder bij de oude pyramide, en werden hier door onzen braven respectabelen ouden gids met een dronk wijns en beete broods bediend. Die smaak ten ons kostelijk, want wij hadden van den morgen nog niets gegeten. Wij keerden toen naar ons Hotel terug, maar des avonds gingen wij nog naar den Schouwburg. Wij verstonden er echter niets, en de lui raasden er zoo dat u hooren en zien vergingen. Bovendien was het ook niet de beste schouwburg van Rome, want vele van de besten waren wegens de warmte gesloten.

Wij hadden nu genoeg van het oude Rome gezien en vertrokken den 11den Julij des morgens om zes uur naar Napels. De reis derwaarts was zeer aangenaam. Vlas, de plant die het materiaal levert voor ons linnengoed, staat hier welig. Men heeft er uitgestrekte velden van. Ook de wijngaarden, vruchtboomen en tuinen zijn hier lief en streelen des reizigers oog. Ook hier worden de wijnstokranken langs boomen opgeleid. Nu en dan worden de wijngaarden en tuinen vervangen door koornvelden, waar men, of liever de vrouw, bezig is het graan met touwen uit te slaan. De oogst-arbeiders komen meestal van andere plaatsen en gaan wanneer de oogsttijd voorbij is weder terug. Nu kregen wij ook den merkwaardigen Vesuvius in het gezigt, met zijn dikken witten rook, aan dien van een stoommachine gelijk. Het duurde niet lang of wij stoomden "den tuin van Italie" binnen, en arriveerden te Napels om twintig minuten voor een ure, 6½ uur na ons vertrek van Rome.

Het uitzigt op de welbeplante heuvelen en de liefelijk gekultiveerde valleijen met hare mielielanden enz. was ons heerlijk. Wij namen plaats in eene omnibus en werden gevoerd door het lange, oude en vuile Napels. Eerst na verloop van twee uren bereikten wij ons hotel. Wij

werden toen echter niet teleurgesteld, want het hotel mag wel Grand Hotel Royal genoemd worden. Het is gelegen aan het boveneinde van de stad en is een prachtig gebouw met smaakvol aangelegde tuinen, springfonteinen en vijvers, en met een majestueus uitzigt op de schoone baai, die veel van onze eigene Tafelbaai heeft en met uitzondering van die van Constantinopel de mooiste in Europa is. Daar zagen wij weder op de honderden van schepen, op het lange en prachtig gelegen Napels, op Pompeï, Herculaneum, Stabia, op ettelijke eilanden, en op den prachtigen Vesuvius met zijn vuurdamp. Al de heuvelen, bergen en laagten zijn hier beplant met tuinen, wijngaarden, vruchtboomen en olijfbosschen, en Napels zelf is een van Italies grootste handelsteden. Hier aten wij weder "spaanspek" en watermeloenen, doch de laatsten waren klein en van een slechte soort, weinig rood van binnen. Bij ons zou men deze watermeloenen haast niet eten. Men heeft hier ook allerlei soorten van vruchten en groenten. 't Is koddig voor iederen groentenwinkel een groote pot met groene mielies op het vuur te zien staan. Ook ik deed bij een der potten aanzoek, want ik was erg op groene mielies belust, doch de kleur van de mielies was niet aanlokkelijk, en die van het water dat er van druipte nog minder; zoodat ik niet te veel at.

Op straat zagen wij ossen, ezels, paarden, donkeys door elkander trekken. Wij ontmoetten juist een boer met een karretje, bespannen met een os in het midden, aan den eenen kant een paard en aan den anderen een donkey. De os trekt even als het paard en de donkey in tuig. De strengen zijn meestal van klappertouwen gemaakt. Ook ziet men hier vele boeren hunne producten op donkeys geladen ter markt brengen. Aan weerszijden van de kleine "steenezels" hangen de groote manden die hoog opgepakt zijn met beetwortels, rapen, uijen, kool, aardappelen en vruchten. Soms zit nog tusschen de twee manden de luije eigenaar boven op het arme ezeltje te rooken, en met sjambok of stok in de handen het arme dier, dat al waggelend en buigend onder hem gaat, te mokeren. Het is verbazend te zien welk een vracht een os in een tweeboomwagen hier trekt.

In den namiddag om 6 uur engageerden wij een schuit om een weinig op de schoone baai te zeilen en wat van het lieflijk gezigt op de stad te hebben. Wij huurden de schuit

bij het uur en wij werden schandelijk door onze twee roeijers bedrogen. Zij roeiden alsof zij den moord wilden steken. De lagere Napolitanen mogen met regt een vagebondspul genoemd worden.

Om 7 uur gingen wij naar de straat Marinella, langs de zee, waar al de groote heeren en dames zich in hunne rijtuigen komen vertoonen. Wij moesten erkennen dat wij hier de schoonste paarden, naast die van het Londensche Hydepark, zagen. Vervolgens gingen wij naar het Park om de muziek te hooren, die in den stillen avond een plegtigen indruk op ons maakte. Bij het aanhooren van de heerlijke muziek verzonken wij in diepe gedachten en peinsden over wat er al toch reeds moet gebeurd zijn in deze oude stad, welker eerste fondamenten meer dan duizend jaren voor Christus gelegd zijn. Een blik op den vuurspuwenden Vesuvius, die nu een donkerroode kleur bij het avondlicht had aangenomen, deed mij nog dieper in gepeins-zinken. Welke verwoestingen heeft deze vulkaan niets reeds eeuwen geleden aangerigt en hoevele duizenden en tienduizenden zijn niet door het vuur uit zijne kaken verslonden! Ten 10 ure gingen wij naar ons hotel terug en vermeiden ons nog op ons balkon met een beschouwing van de duizenden gas- en electrische lichten in de stad zoowel als langs de spoorbaan, en den rooden vuurdamp boven den Vesuvius.

Wij hadden hier prachtige en heerlijke kamers en—tot onze vreugde—veeren kussens. Na een heerlijken nacht vertrokken wij den volgenden morgen om 6 uur per laudeau naar Pompeji, om van daar naar den Vesuvius te gaan. Wij gingen langzaam door de stad en bezochten op weg de markt, alwaar wij eenige watermeloenen en andere vruchten kochten. Deze markt is prachtig, met al die schoone en veelsoortige groenten, vruchten, bloemen uit den "tuin van Italie." De heuvelen en bergen om de stad bestaan meest allen uit uitgewerkte vuurspuwende bergen; vandaar de rijkdom van den bodem; want waar de lava eens haren weg heeft gebaand, wordt de vruchtbaarheid niet verminderd. Het is dus te verstaan, waarom alles zoo lieflijk groen om deze stad er uitziet. Maar toch heeft een bezoek aan de markt ook haar treurige zijde; want reeds voor dat men er komt, vindt men overal op en langs de stoepen de arme lui, mannen, vrouwen en kinderen, met bloote voeten, vuile handen en gezigten te slapen, sommige in gezelschap van en langs hunne donkeys.

En dan die arme dieren, zwaar beladen, met neerhangende koppen, als het ware zuchtende naar het uur om van hunne vrachten verlost te worden. En de behandeling welke zij ondergaan! Hoe verwond en bezeerd die arme dieren ook zijn, of hunne borsten en schoften al raauw en soms verrot zijn of niet, trekken of dragen moeten zij zoo lang zij nog loopen kunnen. Ja in de diepste ellende verkeeren hier zoowel de donkeys als de armere klasse van menschen. De wagens en karren zijn nog ellendiger, en de jukken, tuigen, riemen enz. niet beter. Juist omdat hun trekgoed zoo ellendig is, schaven de arme dieren zich zoo erg.

En toch is het amusant om de boeren met hunne produkten de markt te zien inkomen! De een komt met zijn langen smallen wagen met een os er voor gespannen; de ander met zijn wagen getrokken door een driespan bestaande uit een donkey, een os en een paard. Sommige weer komen met vier dieren: twee ossen achter en een paard en een ezel er voor. Dan weer heeft men vier donkeys, of anders twee donkeys en twee ossen naast elkander. Dan komen er weer anderen de markt binnen met hunne donkeys zwaar beladen en de man of de vrouw er boven op. Het griefde ons dat de municipaliteit deze gruwelijkheden toeliet. De barbaarsche Kaffers bij ons behandelen hunne dieren niet zoo wreed. Wanneer wij zoo alles in oogenschouw nomen, dan moeten wij tot de conclusie komen, dat de Kaffer met betrekking tot zijn wagen, trekgoed en vee toch nog beschaafder en netter is dan de Napolitaansche boer. Konden de trekdieren kiezen, zij zouden voorzeker veel liever tien jaren onder de Kaffers willen dienen dan tien dagen onder hunne tegenwoordige Napolitaansche bazen. En hebben de boeren, die met hunne pakezels inkomen, hunne produkten verkocht en gaan zij terug naar huis, dan zit de moeder, of de vader, en soms beiden op het kleine dier en in de twee manden zitten de kinderen, en alzoo heeft de stomme ezel een even zware dragt te dragen van als naar de markt. Men mag deze soort van boeren met regt een smeerlapspul noemen.

Wij arriveerden ten 9 uur te Pompeji. Wij hadden ruim 2½ uur van ons hotel afgelegd, en toch van daar tot hier zijn de huizen aan elkander gebouwd en reisden wij langs de straten. Wij spanden uit bij het Hotel Diomede en ontbeten. Na den eten vroegen wij den

hotelhouder hoe ver het nog naar Pompeji is: "O," zeide de man in gebroken Engelsch, "hier achter uit." Wij begrepen hem niet, maar volgden hem. Spoedig kwamen wij voor een poort, betaalden de entree-penningen en ontvingen een gids die ook zeer gebroken Engelsch sprak; doch men moet weten dat gebroken Engelsch in Italië nog al veel beteekent. De gids ging met ons het oude Pompeji binnen, dat van 600 jaren vóór Christus dagteekent en zoo noodlottig ten einde kwam. Wat ons dadelijk in de opgegraven stad trof, was de met klipsteenen gevloerde straten en de geplaveide wandelpaden ; wandelpaden die meer dan twee duizend jaren geleden zijn uitgevloerd. Wanneer toch zullen onze Kaapstadsche 19 eeuwsche straten uitgevloerd worden ? En toen heeft men reeds allerlei soorten van vermaakplaatsen gehad, zooals theaters, badplaatsen, groote restaurants, en daarbij prachtige tempels, paleizen, raadhuizen, amphitheaters, groote monumenten van voorname mannen, paleizen van justitie, enz. Waar blijven wij, "mannen van vooruitgang," die meer dan twee duizend jaren later leven en die het voordeel hebben van al de ondervinding der ouden die ons zijn voorgegaan ?

Zoo bevinden wij ons in de oude stad waar slechts de kale en soms majestueuse wanden te zien zijn van meer dan 1800 jaren oud en die sedert het jaar 79 tot in de 17de eeuw bedolven lagen. Hier is het waar de natuur zich in haar schrikwekkenden toorn openbaarde—waar de ruwe aardmassa kooken en bruisen ging en met een gloeijenden stroom lieflijk schoone steden verwoestte en duizenden onschuldige levens vernietigde. Het is als een raadsel. Hier in de nabijheid waar alles nu zoo kalm is, en iedere struik weelderig tiert, donderde en bulderde zoo menigmaal de woedende krater, zijn doodelijk stof uitwerpende over deze plaats en omstreken, en mijlen ver in de zee, zoodat duizenden uit Napels moesten vlugten en geen schip de baai durfde naderen. En toch zoo als het sedert eeuwen gegaan is, gaat het nu nog, en zoo als de berg nu en dan, na een langen tijd stil geweest te zijn, weer ontwaakt en met een gekraak, gedonder, en gebulder zijn doodelijke vuurmassa ter hoogte van duizende voeten werpt en menschen en dieren en planten bedelft, zoo doen ook de menschen. Als de berg bedaard en rustig is, dan komen de menschen wederom terug en met veel meer in getal, bouwen en plan-

ten weer als of de krater nu zijn kaken voor eeuwig heeft gesloten. Men meent, volgens oude perkamenten, dat deze stad tot acht maal opgebouwd is. Waar de berg voor hem het vuur liet vooruit stroomen daar blijft alles dood en verwoest achter, en zoo als hij als overwinnaar van Pompeii meedogenloos doortrok, zoo deed hij ook met de steden Stabia en Herculaneum, zonder den minsten eerbied voor de marmeren tempels, theaters, paleizen enz. En zoo verwoestend als hij met de steden handelde, zoo deed hij ook met de woningen van den landman. Hij verzengde de boomen, rukte de druiventrossen van zijne takken en de vruchten van hare boomen en vernielde al wat onder zijne vuurklaauwen kwam. Hoog in den Hemel verspreidt zich het gloeijende vuur; de vernielingstogt gaat voort; de donkere nacht wordt in een verblindenden dag herschapen; het uitspansel is beneveld van rook en vuur en de eenige kreet is "dood! dood!" Als men nu een blik rond om den Vesuvius werpt en ziet nog de mijlen van zwarte lava, massas die van April 1872 zijn overgebleven, dan is het als of de berg nog om zijne gruwelen rouwt. Ook die eilanden daar ginds zijn allen kinderen van den Vesuvius. Deze eeuw alleen telt van het jaar 1801 tot 1872 twintig uitbarstingen. Dat de kracht van Vesuvius niet verminderd is bewijst de uitbarsting van 1872, die, met uitzondering van de uitbarsting van 1631, de geweldigste was sedert de verwoesting van Pompeiï. Het stortte toen ongeveer twintig millioen kubieke meter lava over het land uit, dat juist in vollen bloei stond en verwoestte grootendeels de bekoorlijke steden St. Sebastian en Massa. Zelfs nu nog stijgt er een damp op van de lava, daar waar die eenigszins diep ligt, en in de diepte is zij nog gloeijend heet. Het duurt echter niet meer lang of deze barre plaatsen worden weer bewoond en beplant. De gedroogde lava dient ook overal als bouwstof voor muren en huizen en is ruim zoo hard als onze "hardbricks." Nog een kwart eeuw en al de naakte plaatsen zijn weer beplant en bewoond, en er worden weer dorpen opgebouwd, totdat er weêr een verwoesting komt. Zoo ging het reeds eeuwen aan een. Dàt is eens liefde voor zijn geboorte plaats. Hier, in het eens schoone, rijke en bloeijende Pompeiï, is nu alles stil, stil als het graf. Slechts hier en daar ziet men eenige bezoekers, en spreekt iets anders dan de kale wanden van de tempels, theaters, paleizen van justitie, stadshuizen, wijnkelders (de laatsten met al de

aarde vaten nog er in, zoo groot als okshoofden), paleizen des keizers, badplaatsen, bakkerijen, winkels, molens, enz., de Poort van den Apenijnenweg (die naar Rome leidt), de stadsmuren rondom (vanwaar men een heerlijk uitzigt heeft op de omliggende streken), Consuls huis, Neros huis, zijn private kamer (met al het schilderwerk aan de wanden, van zoodanigen aard dat er geene vrouwen in deze kamer worden toegelaten), amphitheaters, danszalen, overblijfsels van springfonteinen en monumenten, kantoorgebouwen enz. De laatste dag van het bestaan van Pompeï was 23 November van het jaar 79. Toen had de verschrikkelijke uitbarsting van den Vesuvius plaats die de stad onder vuur, lava, asch en steenen bedolf. De sporen van de akelige gebeurtenis getuigen voor zich zelven. Zij zijn er o. a. in de geraamten van menschen en dieren. Het tooneel ligt hier voor ieders oogen. Een ieder die deze plaats bezoekt kan nu nog een begrip vormen hoe het moet geweest zijn op dien treurigen dag van verwoesting. Wanneer wij zoo de kale wanden aanschouwen, en hier en daar nog het handenwerk van de ongelukkige Pompeiers zien, dan is het ons, als of wij zelven de eenige overgeblevenen waren die uit de ramp zijn ontkomen. Hier bevinden wij ons nu voor de muren van de amphitheater, waar men juist bezig was een dierengevecht te aanschouwen toen de uitbarsting plaats vond en vanwaar de arme ontstelde bezoekers in allerijl op de vlugt sloegen, toen de kreet aangeheven werd: "De Vesuvius brandt! de Vesuvius brandt." De aschregen was begonnen, en helaas! na den regen van asch, volgde eerst een regen van vuur, toen een van brandende steenen, zwavel en lava. Al deze vlammende massa versperde de straten en maakte het vlugten van de ongelukkigen onmogelijk. Het uitbraaksel van den berg verzamelde zich op de woningen. De vlammen verwoestten huis na huis. Het gloeijende puin stortte naar binnen neder, doodende en verwoestende al wat voorkwam, en de berg hield niet op met de roode vuurmassa uit te spuwen tot dat alles dood en bedolven en de stad eindelijk geheel en al overdekt was. Enkelen echter, sneller dan de rest, waren ontvlugt. Maar toch hier en daar vindt men nog de versteende lijken van mannen en vrouwen met hunne kostbare kleederen om hen gespreid liggende. Bij de poort van Herculaneum moet het vreeslijk geweest zijn. Daar kwamen de twee stroomen van menschen in botsing met elkander. De eene stroom kwam

de stad binnen om er te schuilen, en de andere drong naar buiten om adem te krijgen en te vlugten. Hier, buiten deze poort, vond men een versteend manlijk overblijfsel met de handen omhoog uitgestrekt. De man had nog in zijne handen zeven en twintig zilveren en negen en zestig gouden geldstukken. Een ander weêr vonden wij met het gelaat naar den Vesuvius gekeerd. Dan weêr was er een moeder, haar kind klemmend in hare armen. Vervolgens een soldaat die—een wonder van trouw—voor de poort van Herculaneum staande was gebleven, leunende tegen den muur met de eene hand voor den mond en de andere om zijn lans. Het gezin Diomedes, zeventien in getal, waaronder vrouwen en kinderen, waarschijnlijk levend begraven, werden in groeven gevonden, de een naast of op den ander. Sommigen omklemden elkander. Allen zijn zij in doodsangst gestikt of langzamerhand van honger uitgeteerd. Daar er geen lucht was is het waarschijnlijk dat zij allen gestikt zijn. Voorts vindt men hier het ligchaam versteend van dezen of dien man, daar nog van deze of die vrouw, of van een of ander kind, en ginder van een priester, aan zijne kleeding te herkennen, nog met een bijl in de hand, waarmede hij reeds door twee muren een weg gekapt had om te ontvlugten, maar die bij den derden muur verstikt of verbrand is. Anderen weder vindt men buiten de stad met hunne geldbundels bij zich. Nog onlangs in ditzelfde jaar vond men een nieuw perfect lijk, versteend, met den schedel, het kakebeen, de tanden, beenen, armen, handen en voeten gaaf en goed.

Even akelig en vreeslijk als het met de menschen gesteld was is het ook met de dieren geweest. Overal vond men de versteende geraamten van paarden die met hunne riemen waren rondgehold. Zoo vond men ook het muildier van den bakker, de paarden in den herberg van Albinus, de bokooi van Sericus die zich verscholen had in de keuken en gevonden werd met de bel nog aan haar hals. De overblijfsels van de gevangenen in de kazerne der Gladiatoren of zwaardvechters, worstelende met de ijzeren ketens waarmede zij geketend en aan de beenen geboeid waren—ook die zijn er. Welk een verschrikkelijke nacht! En welk een morgen! De dag is wel aangebroken, maar de duisternis trekt niet op, en geen schemering verspreidt licht.

Te Misenum, waar Plinius, die ons de gebeurtenis be-

schreven heeft, zich ophield, hoorde men niets anders dan de kreten van kinderen, mannen en vrouwen, die elkander toeriepen, elkaar zochten, doch niets vernamen dan het gekerm der smart en het wanhoopend smeeken om den dood. Na de steenen en het vuur viel de aschregen zoo digt, dat men zeven mijlen van de vulkaan verwijderd moest zijn om niet te worden verstikt. Deze asch, zegt men, stoofde zoo ver als naar Rome over, alwaar zij lucht en licht zoodanig benevelde, dat men daar uitriep "Het Heelal wordt omgekeerd! De zon zal op de aarde vallen! De aarde stijgt naar den Hemel!" Men moet weten dat het van Pompeïi naar Rome ruim 160 mijlen is. Eindelijk, zoo schrijft Plinius, begon het licht weer op nieuw te schemeren; de zon vertoonde zich weder, maar zeer bleek, evenals bij een eklips. De asch en lava hadden alles met een dikke sneeuwlaag bedekt; en het gekerm van het kind, den man, en de vrouw was stil, want ieder lag met al zijn bezittingen, pracht en praal onder het verwoestend uitbraaksel van Vesuvius bedolven—en daar zijn zij zeventien honderd jaren zoo blijven liggen. Dit doodskleed is eerst in de vorige eeuw opgeligt, en door de opgravingen kwamen toen de ontzettende tooneelen aan den dag.

(*Wordt vervolgd.*)

Het Tweede Gezigt.

(*Verkort uit Wetenschappelijke Bladen.*)

Het tweede gezigt is een toestand van 't menschelijk bewustzijn in *wakenden* staat, waarbij vèr-zien in tijd en ruimte plaats vindt. Een gebeurtenis, die op dat oogenblik in soms groote verte voorvalt, of een stuk toekomst (sit venia verbo) wordt door den ziener als een daar tegenwoordig beeld aanschouwd.

Het tweede gezigt wordt gewoonlijk slechts bij mannen gevonden, en het is zeer merkwaardig, dat vaak hetzelfde beeld door ver van elkander wonenden gezien wordt. Op het oogenblik van 't zien zijn zij geheel van hun visioen vervuld, zien en denken niets anders, en letten niet op hun omgeving. Met een eigenaardigen starenden blik zien zij voor zich heen, en de oogleden zijn vaak zoo krampachtig naar binnen gekeerd, dat men ze met de vingers weder moet uithalen.

Aan een bepaalden leeftijd is het tweede gezigt niet verbonden; het wordt gevonden bij kinderen, jongelingen, mannen en grijsaards, zelden bij vrouwen, dikwijls als natuurlijke aanleg, soms echter ook slechts gedurende eenigen tijd; het heeft onderscheiden graden van duidelijkheid en sterkte, en kan bij dag en over nacht plaats grijpen.

Uitvoerige berigten nopens het tweede gezigt heeft de reiziger Martin het eerst medegedeeld in zijne "Description of the Western Islands of Scotland" (1716), waarvan een hoogduitsche vertaling door professor Kieser uitgegeven is. Ook Samuel Johnson in "A journey to the Western Islands of Scotland" en James Boswell in "The Journal of a tour to the Hebrides" getuigen er van. Op deze Schotsche eilanden is het tweede gezigt, om zoo te spreken, te huis, wat reeds in oude tijden schijnt bekend geweest te zijn. Plutarchus zegt van de bewoners dezer eilanden, dat zij aan visioenen lijden en door phantasmen verschrikt worden. Volgens Eusebius (De praep. evangel. V. 9.) zijn deze eilanden de zetel van demonen, welke aan de inwoners drogbeelden voorspiegelen. Het is opmerkelijk dat de eilanders de gave des tweeden gezigts volstrekt niet wenschelijk achten, dikwijls trachten haar te verbergen, en den ziener voor ongelukkig of althans beklagenswaard houden. Ook ontbreekt het den eilanders in 't geheel niet aan gezond verstand; zij moeten een voortreffelijken aanleg hebben, volgens Martin; en daar aan dezen meermalen visioenen werden medegedeeld, die nog gedurende zijn verblijf aldaar vervuld werden, zoo vervalt elk beroep op het zoogenaamd bijgeloof der bewoners.

Wanneer men de beschrijving dezer eilanden en van het leven aldaar leest—b.v. in de "Deuteroskopie" van Horst (Frankfort 1830)—zou men geneigd zijn, de gave des tweeden gezigts met invloeden van het luchtgestel in verband te brengen, vooral daar zij pleegt te verdwijnen, als de ziener langen tijd elders vertoeft, en wederkeert, wanneer hij zijn geboortegrond weder betreedt. Van vier zieners der eilanden Skie en Har wordt verhaald, dat zij gedurende een veertienjarig verblijf in Barbados zonder visioen bleven, maar reeds in den eersten nacht na hun terugkomst er weder een hadden. (M. Perty, Die mystischen Erscheinungen der menschlichen Natur, II. 295.)

Het raadsel zoude daarmee wel nog niet verklaard zijn, want het zwaartepunt ligt hier voornamelijk *in de vervulling* der gezigten. Sedert overigens de aandacht op dit onderwerp gevestigd is, heeft men bevonden, dat dit verschijnsel geenszins tot de Schotsche eilanden beperkt is. Het werd sedert waargenomen op de Faröereilanden, in Denemarken, Lapland, Bretagne, in verscheiden streken van Duitschland, op Iste de France, in Indië, Afrika, enz. Derhalve schijnt deze soort van inwendige waarneming boven of buiten tijd en ruimte over 't algemeen in zamenhang te staan met den invloed van een grootsche natuur op het gevoels- en phantasieleven, terwijl zij bij een meer zelfbewust, reflectief leven terug treedt.

Het tweede gezigt is ook niet alleen in nieuwere tijden bekend geworden, maar reeds is aangeduid. Plinius en Herodotus maken er reeds melding van; ja, volgens Suïdas moet de wijsgeer Empedokles een mengsel medegedeeld hebben, waardoor die toestand werd teweeggebragt. Aulus Gellius verhaalt van een priester in Padua, die daar den veldslag tusschen Caesar en Pompejus in Thessalië waarnam. Nicephorus berigt van een kluizenaar, die in een soort van ekstase zag, hoe keizer Valens door de Gothen in een schuur verbrand werd. De raadselachtige Apollonius van Thyane, zag gedurende een redevoering te Ephese plotselijk keizer Domitianus voor zich, die op dat oogenblik in Rome vermoord werd. Gregorius van Tours verhaalt, dat Ambrosius in de kerk te Milaan in ekstase geraakte en in dien toestand den juist plaats grijpenden dood des heiligen Martinus verkondigde. Ook de kerkvader Augustinus kende iemand, die de begrafenis eener toen nog gezonde vrouw juist zoo vooruit zag, als zij later plaats had. Volgens Schnurres "Chronik der Seuchen" schijnt ook gedurende een pest in Calabrië en Sicilië, 746 na Christus, de gave van het tweede gezigt voorgekomen te zijn: het scheen aan velen, alsof zij op den weg door vreemde gestalten werden vergezeld en aangesproken; soms teekenden zij het gehoorde op en ondervonden later, dat hetgeen zij vernomen hadden werkelijk uitkwam.

De reeds genoemde reiziger Martin werd al door de eilanders gezien, toen hij zich nog ongeveer honderd engelsche mijlen ver in zee bevond, hoewel hij hun geheel onbekend was en slechts zeer toevallig daar kwam. Hij verhaalt, dat de zieuer Archibald Macdonald 's avonds aan

zijn gezin een zonderling gezigt mededeelde : hij had n.l. een man gezien met een leelijke lange muts, die bestendig het hoofd schudde en in de hand een kleine vierscarige harp hield, aan wier hoofd twee hertsgeweien prijkten. Vier dagen daarna kwam inde daad een oud man, die in deze vermomming voor dwaas speelde, om een stuk brood te verdienen, doch die in deze streken nog nimmer was gezien en ten tijde van het vermelde gezigt zich op een ander eiland, 20 mijlen van daar, had bevonden.

Eer ik nu tot de meest raadselachtige zijden van dit verschijnsel overga, moet ik nog van enkele voorbeelden uit andere landen gewagen. De la Motte Fouqué verhaalt dat een jong edelman, tot een jagtgezelschap behoorende, in de oude houtvesterswoning naar een bovenverdieping klom, om vandaar een schoon uitzigt te genieten, maar waar hij zich zelven als een lijk zag liggen, trek voor trek sprekend gelijkende, met kleeding en wapenen. De ziener werd later in datzelfde vertrek in een duël gedood.

Perty deelt mede, dat de hoogleeraar Dr. K. te Leipzig, die gasten ten zijnent genood had, den stoel aan zijn regterzijde door een geraamte bezet zag, dat een kleiner geraamte in de armen had. Hij trachtte den indruk van dit gezigt te verbergen en de stoel werd door een der dames bezet. Nog denzelfden dag werd hij bij deze geroepen: ten gevolge van een ontijdige bevalling was een bloedvloeijing ontstaan, die haar het leven kostte, nog eer de geneesheer hulp kon bieden.

Ook Göthe had eens een tweede gezigt. In zijne autobiographie verhaalt hij: " In zulk een verwarring kon ik toch niet nalaten Friederike nog eens te gaan zien. Het waren pijnlijke dagen, waarvan ik mij niet veel meer herinner. Toen ik haar van het paard nog de hand reikte, stonden haar de tranen in de oogen en ook mijn gemoed schoot vol. Ik reed nu langs het voetpad naar Drusenheim, en daar overkwam mij een der zonderlingste toestanden : ik zag namelijk, niet met ligchamelijke oogen, maar met die van den geest, mij zelven op denzelfden weg mij tegemoet rijden, en wel in een kleeding, gelijk ik ze nooit droeg, graauw met eenig goud borduursel. Zoodra ik mij uit dezen droom wakker schudde, was de gestalte verdwenen. Toch is het zonderbaar, dat ik acht jaren daarna in de kleeding, waarin ik mij zelven toen zag, en die ik toen niet met voordacht, maar

geheel toevallig droeg, mij op denzelfden weg bevond om Friederike nog eens te bezoeken."

Desgelijke voorvallen ontmoeten wij in het leven van verscheiden dichters (of dichterlijke personen), wat de reeds vermelde ervaring bevestigt, dat een diep gevoelsleven bovenal geschikt is zulke abnormale functies van het menschelijk bewustzijn te voorschijn te roepen. Van den Engelschen dichter Donne wordt verhaald, dat hij zijn teergeliefde gade die haar bevalling eerstdaags verwachtte wegens een dringende reis naar Parijs in Engeland moest achterlaten. Naauwelijks in Parijs aangekomen, had hij een gezigt: hij zag zijn vrouw met loshangende haren en met een dood kind in haar armen. Een renbode bragt hem later het berigt, dat zij op hetzelfde uur van een dood kind was bevallen.

In de te Calcutta uitkomende *India Gazette* d.d. 3 Maart 1830 las men: "Zeer belangrijke geruchten zijn hier in omloop, die van eenen ziener van het tweede gezigt afkomstig moeten zijn. De koning van Engeland zoude dood gezien zijn en in Frankrijk zou een groote revolutie ontstaan zijn. Met veel ongerustheid zien wij nadere tijdingen tegemoet." De bevestiging van een en ander kwam eerst maanden later uit Europa aan.

De Berlijnsche *Figaro* (1839, No. 112) berigt volgens den *Inverness Courier*, dat een jager William MacLead van het Hebriden-eiland Rasey met zijn broeder naar het eiland Skie voer. Zijn broeder verliet hem daar in Portren; de jager werd sedert, ondanks alle nasporingen, niet meer gezien. Een week later verklaarde een inwoner van Portren, dat hij voor veertien dagen het visioen van een man had gehad, die van een bekende rots afstortte. Zijn beschrijving kwam met de kleeding en het voorkomen van den jager overeen, die dan ook inderdaad daar ter plaatse gevonden werd.

Zeer gewigtige getuigen traden voor het volgende op. De in zijn tijd hoog geroemde ontleedkundige Bartholini verhaalt, met beroep op den niet minder beroemden kanselier Thomasius, dat zij beiden door een dame van adel in Kopenhagen geraadpleegd werden aangaande haar droevigen toestand, dat zij namelijk steeds in een gezigt voorzag, wanneer een lid van haar talrijke familie stierf. Later deelde zij aan den kanselier eenige dezer gezigten mede, welke, naar diens openlijke getuigenis, naauwkeurig vervuld werden.

In de bibliotheek te Koningsbergen wordt een verzameling handschriften gevonden, waarin de voormalige professor H. Lysius van de gave van het tweede gezigt, aan leden zijner familie eigen, berigt geeft. Van zijn grootmoeder verhaalt hij : " Eens stond zij tegen den avond aan de deur harer woning en keek de lange straat langs. Eensklaps ziet zij uit het posthuis een begrafenisstoet komen, welke voorbij haar huis naar de niet ver verwijderde kerk trekt. Zij kende ten deele de vooraangaande schoolknapen, met name de scholieren der eerste klasse, welke brandende waskaarsen, rouwfloers en op blik geschilderde geslachtwapens droegen. Zij herkende haar eigen zoon, die als predikant, en haar behuwdzoon, mijn vader, die als toenmalig diakonus, naar het gebruik, direct op de school volgden, zelven gevolgd door een schoonen engel op een wit, en een leelijken op een zwart paard, welke beiden voor het lijk heen reden, terwijl achter het lijk een groote schaar rouwdragenden ging. Vermits nu in het posthuis niemand woonde, die naar plaatselijke regten met floers, waslicht en wapenschilden kon begraven worden, begreep men niet, hoe dit gezigt bij mogelijkheid zou kunnen vervuld worden. Vooral was het een raadsel, wat die engel en duivel wel te beduiden hadden. Intusschen deelde zij dit gezigt terstond aan haar zoon en behuwdzoon mede, welke echter, evenmin als zij zelve, er een aannemelijke verklaring van wisten te geven. Doch weinige dagen daarna had er nabij de stad Flensburg een duel plaats tusschen twee voorname Holsteinsche edellieden. Een hunner werd doodelijk gewond in het posthuis, tevens een logement, gebragt, waar hij aan de ontvangen wonde overleed en geheel op dezelfde wijze, zooals mijn grootmoeder in dat gezigt gezien had, ter aarde besteld werd. De beide engelen echter waren twee edellieden, van welke de een in een fraai blinkend harnas het zoogenaamde paard van vreugde (Freudenpferd), de andere daarentegen in een zwart harnas het zwarte rouwpaard bereed. Nog merkwaardiger is het gezigt van een met de familie Lysius bevriende dame, welke zeven lijken uit het huis zag dragen en daarop een bruid haar intogt houden zag. Lysius verzekert, dat dit alles in verloop van tijd naauwkeurig vervuld werd. Terwijl in de Schotsche gezigten gewoonlijk iets uit de naaste toekomst wordt afgebeeld, zien wij hier een tijdruimte van zes maanden ongeveer, waarin de vermelde gebeurtenissen plaats grepen, in

een eenig gezigt zaamgedrongen. Wij zullen straks nog andere kenmerken des tweeden gezigts leeren kennen, die op tijd en ruimte licht werpen, en welke de philosophie in haar navorschingen over deze onze denkvormen zeer verkeerdelijk te veel voorbijziet.

In de Schotsche geschiedenis speelt het tweede gezigt zeer vaak een rol. De geschiedschrijver M·lwin en Lord Clarendon in zijn "Geschiedenis der rebellie" gewagen van een schotsch edelman, die den moord des hertogs van Buckingham door den kapitein Felton vooruit zag. George Buchanan verhaalt van een aanzienlijken Schot, die in een koortsaanval zag, hoe Jacob V, door moordenaars omringd, het leven verloor.

De meest gewone vorm van het tweede gezigt is deze, dat de gebeurtenis zoo wordt gezien, als zij werkelijk later plaats vindt; en wel strekt zich dan de duidelijkheid tot in de geringste bijzonderheden uit. Zoo bevat b.v. de *Times*, d.d. 2 Dec. 1852, de volgende geregtelijke verklaring: "Te Newent in Glocestershire werd door een coroner, de heer Lovegrove, een geregtelijk onderzoek betrekkelijk het in het water gevonden lijk van zekeren Mark Lane ingesteld. De broeder van den verdronkene verklaarde, dat hij dadelijk, op de eerste tijding dat zijn broeder vermist werd, had gezegd: "Dan is hij verdronken. Want dat heb ik van nacht gedroomd, en dat ik, diep in 't water staande, poogde hem er uit te trekken." Den volgenden nacht droomde hij weer, dat zijn broeder nabij de sluis te Oxenhall verdronken was, en *dat een forel naast hem zwom*. 's Morgens ging hij in gezelschap van een anderen broeder naar Oxenhall, waar hij een forel zag zwemmen en inderdaad juist daar vond hij het lijk zijns broeders. Dit en honderd andere gevallen bewijzen, dat de onderscheiding tusschen voorspellende droomen in den slaap en het tweede gezigt in wakenden toestand willekeurig is en slechts een bijkomstige omstandigheid betreft; de wijze van waarneming is in beide gevallen kennelijk gelijk. De duidelijkheid der aanschouwde beelden is vaak zoo sterk, dat zij van de werkelijkheid niet zijn te onderscheiden. In zijn "Archiv für den thierischen Magnetismus" verhaalt prof. Kieber volgens Martin: "John MacNormand en Daniël McEwin zagen op den openbaren weg twee mijlen noordelijk van de kerk van Saifort een menigte menschen uit het noorden afkomen, evenals of zij een doode te Saifort gingen begraven. Zij gingen er een

weinig voor uit den weg naar den kant der rivier; doch terwijl zij daar in afwachting van den begrafenisstoet stil stonden, was eensklaps alles verdwenen, zoodat het hun duidelijk werd, dat zij slechts een visioen hadden gehad. Dit verraste beiden zeer, want zij hadden nimmer een tweede gezigt gehad. Te huis gekomen, vertelden zij het aan hun buren; en het gebeurde werkelijk eenige weken later, dat een overledene langs dien weg uit een ander kerspel, van waar zelden of nooit een lijk te Saifort wordt begraven, vervoerd en daar ter aarde besteld werd.

Evenzoo hielden twee meisjes (Archiv VIII. 3. 74) een door haar geziene begrafenis, die zij van 't begin tot het eind hadden bijgewoond, voor werkelijkheid en spraken er van als van een feit. Wel bleek het slechts een visioen geweest te zijn, doch dat aldra tot in de geringste bijzonderheden werd vervuld; in 't gezicht, evenals in de daarop gevolgde werkelijkheid, keek, juist terwijl de kist werd neergelaten, de knecht des predikers met een mand aan den arm over de schutting heen, naar 't geen er plaats had. Een andere ziener (Archiv 3. 81.) voegde aan 't verhaal van zijn gezigt nog de opmerking toe, dat het op den dag der begrafenis uit het zuidwesten hevig zou stormen; hij had dit duidelijk kunnen zien aan het waaijen en fladderen der rouwmantels. Juist terwijl de ziener dit visioen had, ging de heer Martin naast hem zonder het geringste te bespeuren; doch alles kwam letterlijk uit. In een ander gezigt moest de doodkist, die in een verkeerde positie was geraakt, nog eens opgetrokken worden; in de werkelijkheid geschiedde het even zoo.

Dr. Jung Stilling verhaalt uit zijn jongelingsjaren een dergelijk tweede gezigt van een doodgraver in Wurtemberg. De predikant (bijgeloof te keer willende gaan) had den man met het verlies van zijn postje bedreigd, wanneer hij weer een sterfgeval voorspelde. De doodgraver hield zich dan ook een tijdlang stil. Maar een half jaar later deelde hij den predikant vertrouwelijk mede, dat binnenkort een lijk op een slede en door een os getrokken, over de weide moest aangevoerd worden. Werkelijk geschiedde dit, toen er een paar weken daarna diepe sneeuw lag en de destijds daar doorgetrokken troepen alle paarden hadden medegenomen.

Een schotsche ziener, Boy Spuck, kon den sterfdag van menigeen, die hem overigens onbekend was, naauwkeurig

bepalen, doch dan alleen, wanneer in zijn visioen brandende kaarsen voor het lijk werden gedragen of in de sterfkamer bij den overledene stonden. Ouderdom en sterfdag kon hij bij dat licht op de kist lezen. Doorgaans echter staat het gezigt als een beeld in de ruimte voor de oogen des zieners, waarin dus even zoo min een tijdsbepaling ligt, als b.v. een afbeelding van Caesars vermoording tevens het tijdstip doet zien van die gebeurtenis. Nu is het echter weer merkwaardig, dat niet alle visioenen het aanstaande feit in volmaakt getrouwe kopie voorstellen, waarbij het juiste tijdstip der vervulling moeijelijk zou kunnen aangeduid worden; zeer dikwijls is het gezigt slechts een symbolische voorstelling, welke opzettelijk schijnt gekozen, om met de voorstelling van 't aanstaande voorval ook de aanduiding van den tijd te kunnen verbinden. Wanneer b.v. iemand in een lijkkleed wordt gezien, dan kondigt dat zijn dood zooveel te spoediger aan, naar gelang hij daarin dieper gehuld is. Zoo voorzeide de ziener Daniel Dow (Archiv. IV. 3. 126) den dood eener jonge vrouw te Minginnis binnen 24 uren. Zij was toen nog volmaakt gezond, stierf echter plotseling op het open veld; de zeiner had de vaste overtuiging van haar spoedigen dood afgeleid uit de omstandigheid, dat het lijkkleed zelfs haar hoofd had bedekt. Men beweert, dat deze in een zigtbaar teeken zinnebeeldig overgebragte tijdsaanduiding nooit mist. Wordt het lijkkleed niet boven het midden des ligchaams gezien, dan wordt de dood niet binnen een jaar verwacht. Ontwaart de ziener een vrouw ter linkerzijde eens mans, zoo zal zij diens vrouw worden, al ware hij ook reeds gehuwd; ziet hij meer dan ééne aan diens linker, 't staat vast: hij zal ze huwen, en wel naar de volgorde van haar plaatsing. Vaak ligt ook in het tijdstip van 't gezigt reeds een kenmerk, dat den tijd der vervulling aanduidt. Een gezigt, dat in den vroegen morgen gezien wordt, gaat binnen weinige uren reeds in vervulling.

Niet in elk zinnebeeldig gezigt is een kenteeken van den tijd begrepen, waarop het zal vervuld worden. De ziener ziet b.v. achter een ambtenaar zijn opvolger staan (Archiv. VIII. 3. 95), hetwelk aan een soortgelijke gave van Göthe's grootvader doet denken, waarvan de dichter gewaagt. Ziet de ziener een vuurvonk op arm of borst van iemand vallen, dat beduidt dat een kind in diens armen sterven zal; wij krijgen echter weer een bewijs voor de

naauwe verwantschap van den droom en het tweede gezigt, wanneer Horst van een aanzienlijke vrouw in de nabijheid van Frankfort verhaalt, dat deze op gelijke wijze den dood van twee harer kinderen van te voren *droomde* (Deuteroskopie 1, 96.)

Hiermede is het ééne der wijsgeerige raadselen aangeduid, welke achter het tweede gezigt schuilen. Het andere is van geen minder aanbelang.

Reeds is ons uit de aangehaalde voorbeelden gebleken, dat het tweede gezigt niet alleen zulke gebeurtenissen betreft, welke uit den natuurlijken zamenhang van aan den ziener min of meer bekende oorzaken en gevolgen voortvloeijen, maar ook zoogenaamd geheel toevallige voorvallen, welke geen reflectieve scherpzinnigheid bij mogelijkheid zou kunnen voorzien. Maar nog meer! De ziener ziet de gebeurtenissen niet slechts zóó, gelijk zij behoudens onvoorziene en onberekenbare toevallen waarschijnlijk zullen plaats vinden, maar veelmeer zoo, als zij vast en zeker zullen voorvallen, zelfs wanneer zich alles vereenigde, om de vervulling van het visioen te verhinderen.* De in den weg gelegde hindernissen zijn dus als ware 't reeds vooraf berekend. Schopenhauer zegt over dit onderwerp (Parerga 1): "Alleropmerkelijkst is de empirische bevestiging van mijn theorie der strenge noodzakelijkheid van al wat geschiedt, bij het tweede gezigt. Want wat hierdoor vaak lang van te voren aangekondigd is, ziet men later naauwkeurig en met alle bijkomende omstandigheden juist zóó geschieden als het was gezien, dan zelfs, wanneer men opzettelijk al het mogelijke heeft gedaan om het te verhinderen of de vervulling ten minste in de een of andere bijzaak van het gezigt te doen afwijken; hetgeen steeds te vergeefs was, daar juist dat, wat het aangekondigde moest verijdelen, altoos diende om het te doen plaats grijpen; eveneens als in de treurspelen der Ouden en in hun geschiedenis het door orakels of droomen aangekondigde onheil juist door de maatregelen van voorzorg daartegen bevorderd en vervuld wordt.

* Een spiegelbeeld is uit den aard, wat juiste overeenkomst met zijn voorwerp betreft, niet vatbaar voor wijziging of rectificatie. Is, wat het tweede gezigt te zien geeft, iets anders dan een getrouwe afspiegeling van wat er over kort of lang gebeuren zal, gebeuren moet?—Paradox ongetwijfeld, doch werkelijk, blijkens waarneming en ervaring. Onverklaarbaar alsnog, doch waar.—Mogen psychologie en philosophie zich aangorden om hier licht te ontsteken!

Er zijn voorbeelden van waarschuwende droomen of van voorspellingen van somnambulen (slaapwandelaars), wier vervulling door tijdige voorzorgen kon verijdeld of voorkomen worden. Doch bij het tweede gezigt is de ziener als op een hooger standpunt geplaatst, van waar hij het fijne weefsel van oorzaak en gevolg, als overziet. Al wat er geschiedt, geschiedt noodzakelijk; vallen echter twee gebeurtenissen, die in geen oorzakelijk verband staan, in hetzelfde tijdstip zamen, dan noemen wij dat toeval. Dat b.v. een meteoorsteen zeker punt der aarde treft, geschiedt volgens vaste wetten; dat juist op dat punt een herder staat, is insgelijks het onvermijdelijk gevolg eener voorafgegane omstandigheid. Wordt nu de herder daarbij gedood, zoo noemt men dit een toeval. Doch een werkelijk toeval bestaat er inderdaad niet; slechts van een relatief toeval kan er sprake zijn, dat op het elkander kruisen van twee reeksen van oorzaak en gevolg berust.

De reeds vermelde Bende Bendsen verhaalt het volgende van een zieneres uit Schwesing, nabij de stad Husum. Deze had een lijk uit het schoolhuis zien dragen en voorzeide, dat alleen de koster en twee scholieren het zouden vergezellen en daarbij het lied zingen: "Wie weet hoe nabij mijn einde" enz. Ook de namen der vier dragers noemde zij op. Alles werd te werk gesteld, om dit een en ander te verijdelen of ten minste te wijzigen, toen inderdaad een lijk tegen alle verwachting in het schoolhuis gebragt werd. Men bestelde andere dragers, doch deze onttrokken zich, terwijl de door de zieneres aangeduide personen bereid waren. Men noodigde al de schoolknapen ter begrafenis, doch slechts twee verschenen er. Nu besloot de koster het gewone sterfgezang niet te zingen, en gaf aan de beide jongens een ander nummer van 't gezangboek op, doch vergat dit zelf op het beslissend oogenblik en hief aan: "Wie weet hoe nabij mijn einde" enz. en toen hij zich zijn voornemen herinnerde, was het te laat om zijn fout nog te verbeteren (Archiv. VIII: 3, 70).

In een ander geval was het de predikant, die om het gezigt te logenstraffen, een anderen tekst voor zijn lijkrede koos, dan den voorspelden; en niettemin, zijns ondanks, voor de vuist over dezen laatsten begon te prediken. Nog een andermaal was 't een huisonderwijzer, die de vervulling wilde verhinderen. Een zieneres had voorzegd, dat een

lijk zonder eenig gevolg uit zekere woning zou komen, en dat een buurvrouw, Antje Möllers, met geschreeuw naar den lijkwagen loopen, daarop terug snellen en een wit laken over de kist spreiden zou. De bedoelde onderwijzer was bij een plotseling ongeluk, ten gevolge waarvan het eerste gedeelte van het gezigt vervuld werd, zelf tegenwoordig, maar verborg het witte laken, dat gebruikt moest worden. De buurvrouw, die het op de gewone plaats niet vond, snelt in de meening, dat het reeds op de kist ligt, naar den wagen, daarop echter, daar zij het niet ziet, met een zoo doordringenden schreeuw terug, dat de verschrikte onderwijzer zelf het laken te voorschijn haalt en aan de vrouw overhandigt (Archiv VIII : 3, 87, 90.)

Jung Stilling waarborgt (in zijn Theorie der Geisterkunde 148,) de waarheid van een dergelijk geval in Westphalen. Een ziener had den predikant verzekerd, dat deze weldra een lijk uit zijn eigen woning zou vergezellen. Daar nu de predikantsvrouw juist haar bevalling tegemoet zag, was de schrik van den leeraar zoo groot, dat hij den ziener onzacht buiten de deur zette. Onverwacht stierf echter zijn dienstmaagd, welke hij nu als huisvader, naar landsgebruik, grafwaarts behoorde te vergezellen. Daar hij intusschen den ziener toch nog wenschte te beschamen, en ter andere zijde de ouders der overledene zocht te vrede te stellen, wilde hij zijn plaats bij de begrafenis door zijn reeds herstelde gade doen bekleeden. Op het oogenblik echter dat de stoet het huis zou verlaten, viel de predikantsvrouw in zwijm, waardoor hij zoo hevig ontstelde, dat hij niet meer aarzelde, zelf zijn plaats in te nemen.

Ten einde ook in dit opzigt de verwantschap van het tweede gezigt met den droom te bewijzen, moge nog een uit Brunswijk medegedeeld geval vermeld worden. Een met zenuwkoorts ter nederliggend meisje had gedroomd, dat zij sterven zoude wanneer de kerkklok te middernacht in plaats van twaalf dertien zou slaan. Haar vader, hiervan verwittigd, snelde in zijn onrust naar den koster en bad dezen, den toren te beklimmen en zich te overtuigen, of het uurwerk wel goed ging. De koster bevond inderdaad, dat er iets aan haperde, dat hij verbeterde en stelde nu den vader gerust, die niettemin middernacht aan het ziekbed van zijn kind wilde afwachten. Het meisje telde overluid de slagen der torenklok, en gaf met den laatsten, inderdaad een dertienden, den geest. (Magikon, 5, 578.)

Behalve met den droom heeft het tweede gezigt ook met het slaapwandelen verwante betrekkingen. Wel is hiervan, met geringe uitzonderingen, in onze moderne psychologische stelsels weinig te vinden, ja, het helderzien der slaapwandelaars, alsof daaraan nog eenige redelijke twijfel bestond, wordt er naauwelijks in vermeld. Doch ik houd het in dit opzigt met den eerlijken Schopenhauer, die ook zulke verschijnselen ernstig heeft bestudeerd, welke zijn wijsgeerig leerstelsel direct bedreigen. Deze zegt: "Wie heden ten dage de feiten van het dierlijk magnetisme en van het magnetisch helderzien nog betwijfelt, is niet ongeloovig, maar onwetend te noemen." (Parerga I. Over geestenzien enz.)

Hedendaagsch schijnt het tweede gezigt op de Schotsche eilanden sterk af te nemen; wat verklaarbaar is door den uit de meerdere beschaving en het toenemend verkeer naar buiten voortvloeijenden overwegenden invloed van het reflecteerend verstand boven het steeds meer terugtredend gevoelsleven, 't welk slechts in stille afzondering van de wereld een vruchtbaren bodem vindt. De twijfelaar zal wel dit afnemen op rekening der toenemende verlichting onder de eilandbewoners willen stellen, gelijk hij dan ook in 't algemeen, in de materialistische tijdstrooming en de philosophische vooroordeelen van het tegenwoordige geslacht bevangen, slechts een versmadenden glimlach voor dergelijke verschijnselen heeft. Ons geslacht waant immers de oplossing van het wereldraadsel reeds te hebben gevonden: het zal niets dan een mechanisme zijn. In 't bijzonder zoekt men alles, wat gemeenlijk visioen genoemd wordt, door het begrip van physiologische zinsverbijstering te verklaren en van de baan te schuiven. Daar nu echter voor zinsverbijstering juist de kern van het vraagstuk, *de juiste vervulling*, van het tweede gezigt een onoplosbaar raadsel blijft, zoo rest den twijfelaar niets anders dan de tallooze berigten van eerlijke waarnemers, waarvan hier slechts weinige voorbeeldshalve konden meegedeeld worden, in hun overeenstemmend en zamenhangend geheel stoutweg voor leugens te verklaren.

Hoe sterk het materialistisch vooroordeel zich in onze dagen heeft vastgeworteld, is kort geleden nog weer zeer duidelijk gebleken bij gelegenheid van Hansens magnetische proeven in verschillende steden van Duitschland. Eerst verwekten zij verwondering; doch weldra, toen men er

geen verklaring aan wist te geven, moest het kortweg bedrog zijn. Zeker zijn deze verschijnselen nu ook zelfs voor hem raadselachtig, die in de letterkunde over het slaapwandelen en dergelijke toestanden juist geen vreemdeling meer is; maar onderzoeken wij de verwondering der meeste menschen over zulke verschijnselen wat nader, dan blijkt het dra, dat het alleen hun *zeldzaamheid* is, welke hen beweegt ze af te wijzen en voor bedrog te verklaren. De zeldzaamheid eener zaak bewijst echter niets hoegenaamd voor nog tegen; en het is een der grootste vooroordeelen, al wat dagelijks voorkomt dáárom reeds voor meer verklaarbaar te houden dan het zelden verschijnende. Er zijn tal van verschijnselen, die even raadselachtig en tot heden onverklaarbaar zijn, als het tweede gezigt en de proeven van Hansen, doch zij wekken geen verbazing op, omdat zij dagelijks of althans dikwijls voorkomen. Geen natuurkenner weet ons te zeggen, waarom de magneet ijzer aantrekt; daar hij dit echter dagelijks kan waarnemen en de proef nooit faalt, meent men het te verstaan als iets, dat van zelf spreekt. Gewoonte is het einde, de dood van alle verwondering. Werd eens het alledaagsche uitzondering en wat nu zeldzaam is omgekeerd dagelijksche regel, dan zou het scepticisme onfeilbaar van front veranderen en ontkennen, dat keisteenen ter aarde kunnen vallen. Twijfelzucht is meestal de vrucht van onkunde of blijk van gebrek aan nadenken. Want wanneer Hansen door magnetische behandeling van een persoon dezen in de meening weet te brengen, dat hij een vrucht eet, terwijl hij inderdaad op een raauwen aardappel kauwt, dan verklaart onze hedendaagsche verlichting dat voor bedrog; maar wanneer men droomt, dat men een kostelijk maal gebruikt, terwijl men in waarheid *niets* nuttigt, dan vindt men dit iets, dat van zelf spreekt. En waarom? Wel, omdat men dit zelf al vaak ondervonden heeft. Wetenschappelijk? of oppervlakkig?

Intusschen, de raadselen der wereld en van ons eigen binnenste zijn nog op ver na niet opgelost. Wij staan bij allen ophef over de reusachtige vorderingen der natuurwetenschap onzer dagen nog naauwelijks aan de poort van den tempel der waarheid. Zoo lang wij ons eigen binnenste niet tot in den laatsten sluiphoek naauwkeurig kennen, met al de wetten, die daarin heerschen, laat zich niets bepalen omtrent de toestanden, welke ons bewustzijn al of niet kunnen beheerschen. Voorloopig moeten wi ons dus

35. De derde en vijfde letter van eene stad, waarheen Abimelech toog, zich legerde en innam.

36. Toen Paulus Samos had aangelegd, waar bleef hij toen de dag daarna te Miléte komende, en daarvan alleen de laatste letter.

De begin en sluitletters van boven naar beneden gelezen, vormen twee Bijbelplaatsen, die in een allernaauwst verband met elkander staan.

N.B.—Men gelieve de Bijbelplaatsen naauwkeurig op te geven.

☞ Men wachte met het inzenden der antwoorden tot ook de Aug. en Sept. Raadsels zijn verschenen en zende dan alles gelijk of zooveel men er van kan vinden. Twee prijzen naar verdiensten!

Tot lo. Augustus worden nog oplossingen loopende over het vorig kwartaal ingewacht. ***Hoe meer hoe liever.***

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken, wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

ONZE WIJNHANDEL.

Sedert wij het laatst omtrent de gedruktheid van onzen wijnhandel schreven, is er eene kleine verbetering gekomen. De nieuwe wijn geldt toch nu £4 per legger, en brandewijn is ook een paar pond gerezen; ofschoon de wijnbouwers bij de prijsvermeerdering van het laatste artikel niet veel voordeel hebben, daar het meerendeel reeds lang in handen van speculateurs overgegaan is—die nu hun slag slaan. Deze verbetering is buiten kijf toe te schijven aan de voorgestelde uitbreiding der Paarlsche Wijn- en Brandewijn-maatschappij. Dit heeft leven in de brouwerij gebragt. Op den 25sten Junij moesten de lijsten ingeleverd worden, om te zien of men een aantal aandeelhouders, groot genoeg, gekregen had om tot de gewenschte uitbreiding te besluiten. Daar dit schrijven ter perse moet vóór wij den uitslag weten, kan er in dit No. gevolgelijk geen verslag gegeven worden. Wij vertrouwen echter dat de belangstelling groot genoeg was, en de zaak naar genoegen afgeloopen is.

Het stuk geteekend H., in ons Meinommer opgenomen, is in Holland een gunstige ontvangst te beurt gevallen; en wij weten dat er verscheidene brieven van solide firma's ontvangen zijn, die met hart en ziel willen medewerken om onze wijnen in Holland aan den man te brengen. Wordt de zaak dus flink aangepakt dan zijn er voor onze wijnboeren gunstiger tijden in 't verschiet. Wat zou de Paarlsche Wijn- en Brandewijn-

maatschappij, gesteund door eene Hollandsche Export-maatschappij met eigen kapitaal, niet kunnen doen? Bedenk dat zelven maar eens.

De *Hollandsche Afrikaan* te Amsterdam, een blad dat zijn naam wèl draagt, zegt in een der jongste nommers:

"De toestand van den handel in de Kaapkolonie is zeer gedrukt. Waaraan die onbevredigenden stand van zaken is toe te schrijven? Een door ons uit de *Zuid Afrikaan* in eene andere kolóm op verzoek overgenomen stuk geeft daarop een antwoord. Gebrek aan uitvoer is het groote beletsel voor de ontwikkeling der rijke hulpbronnen, die ook in Kaapkolonie worden gevonden. Wij raden onze lezers dringend aan ernstig en naauwkeurig het stuk 'Onze Wijnhandel' te lezen en te overwegen. Vooral vestigen wij de aandacht van de geheele Hollandsche dagbladpers op deze woorden van den schrijver: 'De vrienden in Holland vragen gedurig: Wat kunnen wij toch voor onze stamverwanten in Zuid Afrika doen?

'Hier is één ding dat gij doen kunt: *komt en rigt eene maatschappij op om onze wijnen te exporteren!*'

De heer H. heeft met de zaak ter sprake te brengen zich hoogst verdienstelijk gemaakt voor Nederland en voor Zuid Afrika. De strijders hier voor de instandhouding der wederzijdsche betrekkingen mogen niet nalaten de zaak flink aan te vatten.

Duidelijk genoeg heeft de schrijver de voordeelen aangetoond, die in eene dergelijke operatie zouden zijn gelegen. Wij behoeven die niet verder uiteen te zetten. Onze kooplieden zullen met een oogopslag die voordeelen kunnen zien, en als de geheele Hollandsche pers hare aandacht aan de zaak wil wijden, twijfelen wij er geenszins aan of eene maatschappij zal spoedig kunnen worden opgerigt.

Twee of drie Kaapsche wijnhandelaren bevinden zich toevallig te Amsterdam. Het zal dus niet zoo heel veel moeite behoeven te kosten om inlichtingen te bekomen.

De zaak vereischt, meenen wij, geen reusachtig kapitaal. Wie meent het initiatief voor de opringting van zulk een Export-Maatschappij? Is *dat* eenmaal gedaan, dan is de eerste stoot gegeven en al het andere volgt van zelf!

Het eenige wat wij nog willen vragen is: zouden voor zulk een op te rigten Maatschappij ook een zeker getal aandeelen in Kaapkolonie zelve geplaatst kunnen worden? Dat zou het vertrouwen in zulk een onderneming hier zeer versterken."

Het Westelijke Provincie Advertentieblad aan de Paarl uitgegeven, voegt er aan toe:—

"Uit deze mededeeling is het duidelijk dat onze stamverwanten in Holland niet onverschillig zijn over deze zaak en dat zij het plan van eene maatschappij uitvoerbaar achten. Nu is er onlangs alhier aan de Paarl een besluit genomen om de Paarlsche Wijn en Brandewijn Maatschappij uit te breiden met het oog op den uitvoerhandel naar Europa. Lijsten worden thans tot het verkrijgen van meerdere aandeelhouders rondgezonden; de B. B. Vereeniging heeft op hare jaarlijksche vergadering, gehouden te Beaufort West, waarbij 70 leden en afgevaardigden tegenwoordig waren, het plan ter uitbreiding van die Maatschappij besproken en bij een algemeen besluit daaraan hare goedkeuring en aanbeveling gehecht.

Het zou echter mogelijk kunnen zijn dat er nog personen konden gevonden worden die de uitvoerbaarheid in twijfel trokken. Voor hen is het noodig dat wij nogmaals verwijzen naar den brief uit Holland, met de opmerking, dat wanneer de maatschappij met hare gewone voorzigtigheid het onderneemt om een wijndepôt in Holland, zeg te Amsterdam of Rotterdam, op te rigten, zij een zeer voorname kans tot slagen heeft, en zeer zeker eene goede rente voor het belegde kapitaal zal afwerpen, daar de degelijke wijnen der Maatschappij niet lang op koopers zullen behoeven te wachten.

Daarom roepen wij een iegelijk die belang stelt in den vooruitgang van dezen tak onzer koloniale nijverheid toe: Ondersteun door uwe deelneming de maatschappij, opdat het voorgenomen plan zoo spoedig mogelijk tot rijpheid worde gebragt."

Het eenige wat er nu te doen valt is, dat de Paarlsche maatschappij, als zij eerst tot de uitbreiding harer zaken overgegaan is, zich met de vrienden in Holland moet verstaan, en de zaak is kant en klaar; al het overige volgt dan van zelf.

HOLLANDSCHE LANDBOUWARBEIDERS.

De Secs. der Emigratie Commissie in Holland schreef ons onlangs een paar brieven over Holl. Landbouwarbeiders. ZEd. vroeg of er plaatsing voor zulke lieden in de Kaapkolonie zou kunnen gevonden worden. Reeds in het vorige jaar gaven wij te verstaan, dat zulks moeijelijk zou gaan, en zonden ten overvloede een schrijven in dien geest aan de *Landbouwcourant* te 's Hage. Onze lezers zullen zich herinneren, dat wij ook eene oproeping in dit Tijdschrift plaatsten, onze landbouwers uitnoodigende zich bij het kantoor van de *Zuid Afrikaan* aan te melden, indien zij eenige Holl. boerenarbeiders wenschten te engageeren.

Voor zoo ver ons bekend is, kwam er geen enkel aanzoek. Het berigt dus dat er 8 familiën, te zamen 34 personen, in aantogt waren naar het Kaapland, *zonder vooraf zeker te zijn van plaatsing*, kon niet anders dan teleurstellend zijn. Nu zij echter komen, schiet ons niets anders over dan onzen christelijken pligt te betrachten en die lieden op de eene of andere wijze aan een bestaan te helpen. Wij kloppen derhalve nog eens bij onze landbouwers aan. Wie dus van deze lieden gediend wenscht te zijn, melde zich s.v.p. *zonder uitstel* aan. Intusschen moeten wij de vrienden in Holland duidelijk op het gemoed drukken, dat arme boerenknechts, vooreerst althans, weinig kans van welslagen in de Kolonie hebben. Er zijn toestanden hier waarvan men in Holland geen duidelijk denkbeeld heeft. Zoo zeide een landbouwer ons gisteren nog: "Hier zou nog wel werk voor hen te krijgen zijn, maar hoe moet ik ze behandelen? Met mijne bruine arbeiders gelijk stellen gaat niet, dat wil ik niet; hoe dan?" Kleine boeren met eenig kapitaal, die onder de wet op ondersteunde emigratie een stuk gouvernementsgrond kunnen bekomen, maken natuurlijk een uitzondering; maar ook met het uitzenden van deze lieden moet men voorzigtig te werk gaan. Er is nu

plan om eene Emigratie-Commissie in Kaapkolonie te vormen, en het is best dat deze Commissie aanzoeken inwacht, welke dan naar Holland kunnen overgezonden worden; zoodoende zal men veel teleurstelling voorkomen. Onze Kolonie is op het oogenblik in zeer gedrukte omstandigheden, alles kwijnt; het is dus nu moeijelijker dan ooit voor arme vreemdelingen om aan den kost te komen. Wij voor ons wenschten wel dat wij in de gelegenheid waren om scheepsladingen vol knappe arme Hollanders een bestaan te verschaffen; maar het kan nu eenmaal niet, en men kan toch de zaken niet dwingen. Wat wij hier schrijven ziet natuurlijk niet op de Transvaal en den Oranje Vrijstaat; maar ook daarheen, meenen wij, moet de emigratiestroom langzaam en met beleid geleid worden. Overdrijft men de zaak dan is alles bedorven, en dat zou ons en alle Hollandschgezinde Afrikaners van harte leed doen; want wij hebben gebrek aan eene versterking van het Hollandsche element.

AUSTRALIË.

Uit onze bezending Australische bladen stippen wij kortelijks aan: dat de graanoogst nog vrij goed uitgevallen is, zijnde het beste koren 15s. per mud; dat de tabaksoogst, die in de laatste jaren zeer uitgebreid is, zoo goed als mislukt is; dat de *Frozen Meat Company* goede zaken doet; dat het uitroeijen van konijnen met kracht voortgezet wordt, in een paar distrikten had men meer dan een half millioen vellen van de hand gezet. Dat men vrij algemeen overtuigd is dat schapen te wasschen eer zij geschoren worden het beste betaalt. Zoo had een zekere heer Russell van de wol van 8,800 gewasschen schapen £400 meer gemaakt, dan van 8,800 ongewasschen. Die mijnheer bezit dus 17,600 schapen; precies 10,600 meer dan Job eerst, en 3,600 meer dan hij op het einde van zijn leven had.

CALIFORNIË

levert hoe langer hoe meer wijn op, en *goeden* ook. In dertig wijnkelders in de Napavallei vond een reiziger niet minder dan 2,100,000 gallons, dat is ruim 500 leggers voor elken boer. In Los Angeles maakte een boer van zijn wijn en rozijnen in een jaar £14,000! "Soe!" zeggen onze wijnboeren, "had *ik* maar net één zoo'n jaar!" Het zijn vooral Duitsche emigranten uit de Rhijnstreken die zich zoo op den wijnbouw toeleggen. Vroeger had Californië-wijn een slechten naam, vooral omdat men hem met slechten brandewijn aanzette; net wat hier geschiedde (en nog geschiedt?). Nu kan men echter niet genoeg produceren, niet alleen voor de dorstige Yankees; maar ook in andere landen wordt de vraag steeds grooter. Vooral met Duitschland hebben de zich aldaar bevindende Duitschers connectiën aangeknoopt, en zoo kan men overal in *Das Deutsche Reich* een glas Californischen wijn bekomen. De prijs in Californië is

van £7 en daarboven; het transport, eerst met den Pacific Spoorweg dwars door Amerika en dan per stoomschip over den Atlantischen Oceaan, komt natuurlijk veel hooger dan van hier. En waarom zouden verre landen als Australië en Californië Europa goeden wijn kunnen leveren en de Kaap niet? Wij komen bijna in verzoeking om voor de beste beantwoording van deze vraag een prijs uit te loven.

TABAK TEELT.

(Vervolg.)

Vochtigheid is zoo noodzakelijk om dit werk met gevolg te doen, dat de planters gewoonlijk naar een regenbui wachten, en liefst het verplanten klaar maken terwijl de regen valt. (*f*)

Binnen weinige dagen zullen de meeste planten, onder deze omstandigheden, teekenen geven, dat zij wortel geschoten hebben, eenige weinige zullen echter bij onderzoek blijken mislukt te zijn; wanneer men weder naar eene gunstige bui wachten moet, om hare plaatsen op te vullen, en men moet goed letten op dit punt, tot dat alle opene plaatsen op het geheele veld naar genoegen groeijen.

De tabakteelt vereischt aanhoudenden arbeid, om de bedden te wieden en op te aarden, en den grond rondom de wortels los te houden, en men moet daarmede voortgaan gedurende den ganschen groeitijd, om zeker te zijn van een genoegzamen graad van voeding. Alle doode of geele bladeren die men van tijd tot tijd mogt vinden aan den stam, moeten zorgvuldig afgeplukt worden.

De tijd wanneer de bloei-takken zich eerst vertoonen, verschilt naar den grond en het klimaat, maar valt gewoonlijk voor, wanneer de planten twee voet hoogte hebben, en dan moeten zij *getopt* worden. Dit geschiedt door met den vinger en duimnagel den hoofdstam af te knakken, die, daaraan gelaten zijnde, bloeijen zou en zaad schieten, en daardoor veel van de voedende sappen van de bladeren wegnemen, terwijl de planter er op uit is om ze zoo groot mogelijk te doen worder. Wanneer deze oorzaak van uitputting verwijderd is, zullen de bladeren al het voedsel opnemen, dat de plant ontvangt, en dikker en zwaarder en alleszins beter worden. (*g*)

In Virginië is het gebruikelijk om van vijf tot negen bladeren op den stam te laten, naarmate de hoedanigheid van den grond geschikt is om een kleiner of grooter getal tot volkomenheid te brengen,

(*f*) De planten, des morgens gezet, moeten, tenzij het weder regenachtig en bewolkt is, dadelijk bedekt worden, en dit moet ook gedaan worden met die welke den vorigen avond geplant zijn, mogt de zon op dien dag helder schijnen. Eenige boschjes of een koolplant kunnen daartoe dienstig zijn.

(*g*) Hierna de handen te wasschen is noodzakelijk, daar de scherpe sappen der planten weldra zeere vingers zouden veroorzaken.

maar het is maar zelden dat men zoo veel als negen met voordeel er aan kan laten. Over het algemeen zal men vinden, dat hoe minder bladeren gelaten worden des te sterker de tabak zal zijn, en het volgt geenszins, dat het gewigt der opbrengst verhoogd zal worden door meer bladeren te laten. Dit toppen wordt beter met de hand gedaan dan met een snijwerktuig, omdat de poren der punten beter tezamen gebragt worden, en de wond beter geheeld, en zonder groot verlies van de sappen der plant. Dan moet men ook nog gestadig letten op een andere soort van snoeijen. Nabij de vereeniging van de bladeren met den stam, en ook digt bij den wortel, groeijen gedurig overtollige uitspruitsels, zuigers genaamd, die, daaraan gelaten de kwaliteit van den tabak degelijk zouden benadeelen; zij moeten daarom afgeplukt worden, en wel, om reeds gemelde reden, met den vinger en duimnagel, als het beste werktuig. Men zou in vele gevallen een tweeden tabakoogst kunnen hebben van dezelfde planten, van de zuigers diė uit de wortels groeijen, maar de opbrengst zou van minder gehalte of waarde zijn.

De plant is blootgesteld aan schade in verschillende tijdperken van haren groei, door de verwoestingen van de rupsen, sommigen van welke de wortels aanvallen en anderen de bladen. Eene soort van dit insect, de hoornworm, of groene tabakworm, is bijzonder vernielend. Wanneer deze vijanden verschijnen moeten zij vernietigd worden op alle mogelijke wijzen in het bereik van den planter, van welke de krachtdadigste is, dat men ze een voor een van de planten verwijdert en onder den voet verbrijzelt,—een onaangename en vermoeijende taak.

Deze rupsen worden gretig verslonden door kalkoenen, van welke soms groote troepen aangehouden worden door de planters, die ze in de velden jaagt, alwaar zij nuttiger bevonden worden in het verwijderen van de insekten dan zelfs een aanzienlijk getal handen. De grondworm, die de plant onder de oppervlakte van den grond aanvalt, moet gezocht en vernield worden.

De tabak staat ook bloot voor een ander kwaad, hetwelk zich voor doet als brand, en veroorzaakt wordt door den langen duur òf van zeer nat òf van zeer droog weder. Deze ziekte wordt zeer gevreesd door de planters. Wanneer zij verschijnt dan vergaan de bladeren gedeeltelijk in vlekken, en verminderen dus het gewigt van den oogst. De plaag vertoont zich soms in het veld, en dan weder in de schuur; maar in laatstgemeld geval kan zij verzacht worden door kunstmatige hitte in het droogen van de bladen. (*h.*)

Het is bijna niet mogelijk om de bijzondere toestanden der planten

(*h.*) Maar, indien mogelijk, moet het vuur vermeden worden, omdat de rook eenen geur zou mededeelen, die den geur van den tabak zelven zou benadeelen.

te beschrijven waaraan men weten kan of zij geschikt zijn om gesneden en ingezameld te worden; de ondervinding alleen zal den planter in staat stellen om den juisten tijd van den oogst te baat te nemen. Wanneer de bladeren ten volle rijp zijn worden de bladeren geelachtig groen van kleur, en krijgen, zoo te zeggen, een overrijp voorkomen; het web of vlies van het blad (waarschijnlijk veroorzaakt door een zamentrekking der vezelen) is dan meer in het oogvallend en eenigzins verdikt in zelfstandigheid (*j.*) De noodige mate zan ondervinding wordt inderdaad spoedig opgedaan door den opmerkzamen planter; maar vooreerst zal het beter zijn voor den jongen planter om raad te vragen bij iemand die reeds zoodanige ervaring bezit, dan maar zijne eigene gedachten, zonder hulp van anderen, te werk te gaan. In meer tropische klimaten, behoeft men deze omzigtigheid (die in Virginië noodig is) niet in acht te nemen, omdat de aanleidende oorzaak er niet bestaat. Mogt er vorst of strenge koude komen, terwijl de planten nog op den grond liggen, dan kan de planter gerust alle hoop laten varen; de vernietiging is dan volkomen en onderstelbaar.

Daar al de planten in hetzelfde veld niet gelijk tot volle rijpheid komen, wordt de taak om te snijden toevertrouwd aan knappe en ervarene handen. Elk hunner wordt voorzien van een sterk en scherp mes, en geregeld voortgaande langs de rijen der planten, zoekt en snijdt men slechts dezulken die rijp voorkomen, de rest latende voor volgende bewerkingen. Als de tabak gesneden wordt voordat hij geheel rijp is, zal de kleur niet goed zijn bij de toebereiding en ook nog aan verrotting onderhevig zijn, indien gepakt in okshoofden.

Het snijden geschiedt nabij den grond *(k)*. De planten wier stammen dik genoeg zijn, worden afgesneden tot het midden, zoo dat zij bijna verdeeld worden, en dit geschiedt dat de lucht vrijen toegang kan krijgen tot elk gedeelte der bladeren, gedurende de verdere bereiding. Hierdoor wordt de plant gemakkelijker bevrijd van een gedeelte van hare natuurlijke vochtigheid, en gaat dientengevolge niet ligt aan het gisten, waardoor de kwaliteit van den tabak benadeeld zou worden. Dus afgesneden en verdeeld, worden zij neergelegd in geregelde orde op de plekken waar zij groeiden, de punten der bladeren alle in dezelfde rijtuig liggende, om des te gemakkelijker opgenomen te worden *(l)*.

(*j.*) Den regten tijd om den oogst te verzekeren kent men ook aan de gomachtigheid der bladeren, die men bij het aanraken gewaar wordt, en het kraken bij het vouwen, hetgeen niet zoo ligt gebeurt als zij groen zijn.

(k.) En moet in droog weder uitgevoerd worden.

(l.) De tabak gesneden zijnde kan opgehangen worden in een afdak of solder, waar de lucht vrij doorspelen kan, en omtrent eene maand later kan men het weder afnemen in een vochtigen of mistigen dag, daar de bladeren dan zacht en buigzaam zijn. In dezen staat kan het gepakt worden in kisten of zakken of balen, en vervoerd naar den fabrikant per wagen of op andere wijze. Dan zal het de zaak van den fabrikant zijn, om het voor de markt te bereiden.

Dit werk wordt gedaan zoodra de zon genoegzame uitwerking op haar gehad heeft, en het blijkt dat zij hare frischheid en strengheid verloren hebben. Dezelfde uitwerking wordt somtijds te weeg gebragt door de bladeren op elkander te leggen op blokken voordat zij onder dak gebragt worden *(m)*.

(Wordt vervolgd.)

Wetenschappelijk.

TRICHINEN.—De HH. Drs. Egeling te s'Gravenhage, en Dupont, te Rotterdam, Holland, hebben een Rijksverslag uitgebragt omtrent het onderzoek door hen ingesteld naar de werking van trichineus varkensvleesch, gerookt en gezouten, op het dierlijk organisme. In 1,800 monsters Amerikaansch varkensvleesch door hen onderzocht werden in slechts 33 trichinen gevonden. Het vleesch, waarvan deze monsters afkomstig waren, was echter reeds grootendeels in den handel gebragt, en waarschijnlijk verbruikt, zonder dat er iets van trichinose vernomen werd. Hieruit wordt opgemaakt dat het gebruik van dit trichineuse vleesch *geen* schadelijke gevolgen gehad heeft, en dit leidt tot de gevolgtrekking, dat gerookt of gezouten varkensvleesch, dat behoorlijk gekookt is, veilig kan gegeten worden al is het vol trichinen.

Verdere proefnemingen werden genomen op varkens, rotten, konijnen, en honden met gekookt en *ongekookt* trichineus varkensvleesch, en bij onderzoek bleek het dat in geen enkel geval die dieren door de trichinenziekte waren aangetast.

Voorts wordt er op gewezen dat in 1880 te Rotterdam alleen meer dan 12 millioen lb. varkensvleesch uit Amerika werd aangevoerd en voor het grooter deel daar te lande verbruikt is, zonder dat men van een enkel geval van *trichinosis* gehoord heeft. Dit leidt tot het vermoeden dat *de trichinen niet bestand zijn tegen het zout en den rook der Amerikaansche slagterijen, en sterven gedurende de weken of maanden, die er verloopen tusschen het slagten van het varken in Amerika en het gebruik van het vleesch in Nederland.*

Dit verslag zal zeker door velen met een gevoel van verlichting ontvangen worden. Het Amerikaansch spek is goedkoop en goed van smaak en slechts de vrees voor trichinen doet van het gebruik afzien. In Duitschland wil de Regering zelfs den invoer geheel verbieden,—een maatregel, waartegen de handelaars in *Westfaalsch* hammen en spek beslist opkomen, daar zij *Amerikaansch* varkensvleesch noodig hebben om genoeg

(m.) Maar in dit land de bladeren in de zon te laten droogen is nadeelig, omdat de zon ze ligt verschroeit en een onaangenamen geur veroorzaakt, terwijl de bladeren bros worden, in plaats van taai, zoo als men verlangt.

"*Westfaalsch*" spek of hammen te kunnen uitvoeren! Zijn nu de onderzoekingen van Egeling en Dupont geheel vertrouwbaar, dan zal men zich in Holland ten minste, weer zonder schroom van Amerikaansch varkensvleesch bedienen, en zal de vrees voor trichinen, aldaar zeer verminderd worden of geheel verdwijnen. In hoeverre die onderzoekingen echter onvoorwaardelijk vertrouwen verdienen zal echter nog de vraag zijn. Trichinosis is geen denkbeeldige ziekte, maar uit tallooze gevallen bewezen, en juist nu weer worden uit Amerika en Duitschland gevallen van trichinosis, ten gevolge van het eten van trichineus spek, door menschen van verschillenden leeftijd, medegedeeld. Trouwens wordt ook door de HH. Egeling en Dupont niet beweerd *dat* levende trichinen zonder gevaar in het dierlijk organisme kunnen worden opgenomen, maar slechts het sterk vermoeden uitgesproken dat de trichinen in sterk gezouten en gerookt varkensvleesch, na verloop van zekeren tijd, het leven verloren hebben. Voorzigtigheid, vooral wat degelijk koken betreft, blijft bij het gebruik van varkensvleesch, in elk geval aanbevolen.

Meerschuim, in den vorm van pijpen, door iederen echten rooker zoo hoog geschat, is een mineraal dat in Moravië, in de Krim en vooral in Natolia, Klein Azië, gevonden wordt. Het is zamengesteld uit 60.9 deelen silica, 26.1 magnesia en 12. water, en draagt den naam van *meer schaum* (zee schuim), naar deszelfs gelijkenis in onbewerkten staat op schuim der zee aan het strand, waar het ook wel gevonden wordt. In vroegeren tijd heeft men misschien ook wel gemeend dat het mineraal gestold zee-schuim was.

Het beste en meeste meerschuim wordt verkregen nabij de stad Eski-Scheir (Eski-Hissar), in Klein Azië. Deze stad ligt in het midden van een natuurlijk bekken, dat vroeger den bodem van een meer zal gevormd hebben, en het mineraal wordt gevonden langs den rand van dit bekken en in de kliprotsen dezer geheele streek, gewoonlijk tusschen lagen kiezel of ook wel in de rots zelve. Het meerschuim is, als het pas wordt uitgegraven, vochtig en zoo zacht dat het, daar het in water schuimt, als zeep gebruikt kan worden en ook wel wordt. Het wordt dan op de plaats zelve van zand en vreemde stoffen ontdaan, gereinigd en gepolijst, en daarna meestal naar Weenen in Oostenrijk verzonden. Om honderd kisten meerschuim voor de markt gereed te maken hebben een dozijn personen meer dan twee maanden werk, en dat kost ongeveer £130. De prijs van het mineraal is te Eski-Scheir ongeveer £6 10s. per kist, en daar er jaarlijks van 8,000 tot 11,000 kisten van daar worden uitgevoerd, zijn de meerschuim-mijnen een voorname bron van handel en welvaart voor die streek. De eenige markt voor het onbewerkte artikel is te Weenen, waar het meerschuim ook voornamelijk verwerkt wordt tot tabaks- en sigarenpijpen. Ook in Parijs, en, in den laatsten tijd, in Amerika door arbeiders uit Weenen, wordt veel meerschuim verwerkt.

doch het fijnste fabrikaat wordt in Weenen vervaardigd. Het "afval," dat vroeger geen waarde had, wordt thans tot een soort van deeg verwerkt, waaruit de goedkooper soort van pijpen vervaardigd worden. Een beste meerschuimer, van echt Weener fabrikaat, kost soms tot £100. De prijs van zulk een pijp, als zij eerst goed "doorgerookt" is, kan slechts door een liefhebber bij benadering bepaald worden.

HOE ZIJN DE NATUURWETENSCHAPPELIJKE WERKEN DER OUDHEID TOT ONS GEKOMEN?

De eerste geschriften over natuurwetenschappelijke onderwerpen, waarvan wij nog iets met eenige zekerheid weten, verschenen in Griekenland omstreeks het jaar 600 vóór Christus.

Na dien tijd stichtten Thales en Pythagoras, beiden geboren in de grieksche koloniën van Klein-Azië, ieder een school; de eene die te Miletus, de ander te Croton. Beiden schijnen hun wetenschap geput te hebben uit de egyptische tempels, maar ons is niets bekend aangaande de geheimenissen, die daar onderwezen werden. De philosophen van deze beide scholen stelden een aantal verhalingen zamen over de natuurwetenschappen, deze zijn ons echter slechts bekend geworden door meer of min gewijzigde uittreksels, welke latere schrijvers uit de vierde eeuw vóór onze jaartelling ons hebben medegedeeld.

In den loop der vierde eeuw leefde Plato, de eerste philosoof, wiens werken vrij wel onveranderd tot ons gekomen zijn. Hetzelfde gelukkig verschijnsel kunnen wij constateeren van de werken van zijn leerling Aristoteles. Ongelukkigerwijze hebben echter beide groote geesten zich meer met metaphysica dan met physica bezig gehouden, terwijl zij ook verzuimd hebben ons de feiten van waarneming mede te deelen, waarop zich hun theorieën grondden.

Om nu waarlijk positieve bescheiden te vinden over de wetenschappen, zooals wij dat woord nu verstaan, moet men wachten tot aan het tijdperk van de regering der Lagiden. Zoo als bekend is, stichtte Ptolemeus Lagus te Alexandrië een heerlijk paleis, waar hij de beroemste geleerden op zijn kosten onderhield. Deze vorst en ook zijn opvolgers lieten al de manuscripten, die zij slechts magtig konden worden, ten behoeve van hun zoo beroemd geworden bibliotheek overschrijven; bovendien kochten zij allerlei toestellen en instrumenten die bij het onderwijs in de wetenschap konden gebruikt worden of waardoor de zonderlinge toepassingen duidelijk konden worden gemaakt, die de oostersche priesters zich daarvan hadden weten te verschaffen.

Onder de geleerden, die tot dit tijdperk behoorden, zijn de voornaamste wel Euclides, Archimedes, Eratosthenes, Hipparchus, Ctesibius, Philon en Heron.

De laatstgenoemde was eigenlijk meer ingenieur of wat men toen noemde, mechanopoios, dat wil zeggen: vervaardiger van werktuigen of

toestellen. Van hem zijn afkomstig verhandelingen over de werktuigkunde, het timmerwak, over uurwerken, die door water bewogen werden, over luchtbewegingsverschijnselen enz.

Bij het laatste onderwerp behooren ook de evenwigten van vloeistoffen. Na een inleiding, waarin de schrijver een bewijs levert, dat de lucht werkelijk bestaat en hij pogingen aanwendt om de elasticiteit daarvan te verklaren, geeft hij de theorie van den syphon en beschrijft verder een geheele reeks van meer of minder belangwekkende toepassingen.

In het begin van de eerste eeuw onzer jaartelling werd de school te Alexandrië ten gevolge van verschillende politieke gebeurtenissen opgeheven. Later, toen de tijden rustiger waren, herstelde zij zich, maar haar groote bloei was voorbij en zij gaf nog slechts eenige sterrekundigen en wiskuntenaars, waaronder Ptolemeus in de eerste plaats moet genoemd worden. De natuurkunde werd verlaten door de philosophen, die naar aanleiding van Plato's leer het bestaan aannamen van een menigte wezens tusschen God en de menschen in, en die in de verschijnselen, welke de natuur aanbood, slechts de handelingen zagen van daemons welke door allerlei toovermiddelen moesten bezworen worden. De slotsom was, dat zij na den dood van Julianus den Afvallige, uit de stad verjaagd werden en hetzij in Athene, hetzij in Constantinopel een goed heenkomen zochten.

De bibliotheek van Alexandrië, die verbrandde toen Caesar zich van de stad meester maakte, werd later vervangen door die van de koningen van Pergamus, die bijna even rijk was als de ptolemaeaansche, welke Antonius aan Cleopatra gaf. Intusschen werd zij onder Theodosius weer een prooi der vlammen. Toen de Arabieren zich van de stad meester maakten, was er dus wel weinig van over. Ook heeft de nieuwere wetenschap aangetoond, dat de beruchte legende van Omar hoogstwaarschijnlijk uit de lucht gegrepen is.

De bibliotheken, die door de keizers hetzij te Rome of te Constantinopel werden gesticht, verbrandden insgelijks, of werden herhaaldelijk verstrooid ten gevolge van de eindelooze troebelen, die de wereld in beroering bragten gedurende de tijden dat de barbaren hun invallen deden en voor langer of korter heerschappij voerden.

Tegen het einde van de negende eeuw begonnen de Arabieren weer bijeen te verzamelen, wat nog van de wetenschappen was overgebleven, die in de oudheid beoefend waren geworden.

De Kalifen stichtten te Bagdad en in Spanje bibliotheken, die met de beste, welke ooit bestaan hebben, konden vergeleken worden, en daar lieten zij alles vertalen en overschrijven, wat bijeen verzameld had kunnen worden.

Het was naar Spanje, dat de andere landen van Europa in die dagen hun geleerden zonden, die zich daar in de bibliotheken konden bekwamen

en zich konden ontdoen van het juk van onkunde en onwetendheid, waaronder zij nog gekromd gingen. Toen vertaalden de monniken een menigte oude werken uit het Arabisch en het Latijn en wel voornamelijk de verhandelingen over meetkunde, wiskunde, sterrekunde en de leer van het licht. De kruistogten droegen er het hunne toe bij om de betrekkingen tusschen het Oosten en het Westen te bevestigen, en die punten van aanraking waren in het begin van de vijftiende eeuw vooral zeer groot in aantal, toen er plannen waren om de vereeniging van beide kerken tot stand te brengen.

Het gevolg was, dat er in Italië een ware toewijding voor de grieksche studiën gevonden werd; er werden leerstoelen opgerigt voor grieksche letterkunde; men zocht met een onovertroffen ijver naar allerlei oude manuscripten en deze werden dan gekopiëerd om er de bibliotheek mede te verrijken van pausen, koningen, grooten en van kloosters die zich toen begonnen te hervormen.

Dit streven, deze beweging werd nog vermeerderd door het innemen van Constantinopel door de Turken in het jaar 1453, daar de groote meerderheid der geleerden, die aan den dood hadden kunnen ontkomen, zich te Venetië en in de naburige steden vestigde. Velen hunner kwamen in Italië met kostbare manuscripten en vonden een middel van bestaan door deze te kopieëren en de kopie te verkoopen.

De uitvinding van de boekdrukkunst hinderde deze industrie in menig opzigt. Zij was bovendien wel de oorzaak van het verloren gaan van een zeker aantal oude werken en vooral van wetenschappelijke grieksche verhandelingen, omdat de manuscripten nu weldra in discrediet geraakten. De manuscripten toch, die gedrukt waren, werden als zonder waarde beschouwd en dienden dan meestal bij het inbinden, terwijl het dikwijls gebeurde, dat onwetende bezitters van een aantal geschriften hun geheelen voorraad voor dergelijke doeleinden gebruikten. Bovendien hebben in alle tijden de drukkers hun eigen belang boven dat der wetenschap gesteld. Daarom lieten zij ook steeds de latijnsche vertalingen in plaats van den griekschen (oorspronkelijken) tekst drukken, omdat het Grieksch slechts door weinigen begrepen en gelezen werd en Latijn de taal was, die in geheel Europa voor het onderwijs gebruikt werd.

In de zestiende eeuw eindelijk werd alles, wat ons overgebleven was uit het alexandrijnsche tijdperk, uitgegeven en bij duizenden exemplaren verspreid. Zoo werden er van Euclides meer dan twintig achtereenvolgende drukken uitgegeven; verder van Archimedes bijna evenveel en van Heron vier of vijf.

De grieksche teksten en de vertalingen in de nieuwere talen werden eerst later gepubliceerd. Zoo bijvoorbeeld de tekst van Héron over de pneumatische verschijnselen; deze werd slechts éénmaal, in 1693, in de koninklijke fransche drukkerij uitgegeven en opgenomen in een werk of

een verzameling getiteld : Veteres Mathematici. Daarvan bestaat nog geen fransche vertaling.

Dit kleine boekje heeft echter een overwegenden invloed op de herleving der wetenschappelijke studiën in Europa gehad; en daaraan dankt men het wederinvoeren van de proefondervindelijke methode; en door herhaling van de proeven, welke daarin beschreven zijn, zijn de geleerden van de zeventiende eeuw geleid tot de ontdekkingen, welke voor een deel den grondslag vormen van de nieuwere natuurkunde.

LA NATURE.

Correspondentie.

De heer H. L. Aucamp, van Graspan, afd. Kimberley, schrijft veel over de winter- of drooge geilziekte, waar hij heel wat schapen aan verloren heeft, maar, in weerwil van naauwkeurig onderzoek, den regten aard nog niet van heeft gevonden. Zij begint in Mei of Junij, en hierom gelooft hij de oorzaak in de boschjes te kunnen zoeken, die dan nog groen zijn, terwijl het gras dor en alle opslag door rijp vernield is. Laxeren is bij het zieke schaap het eerste teeken. Daarna wordt het als dronken, en staat stil of draait rond, van vijf minuten tot drie uren achtereen. Genezing zonder hulp is zeldzaam, en wordt welligt slechts in één geval uit honderd gevonden, maar opent men het doode schaap dan is in het ingewand niets vreemds te bespeuren. Is er sterfte van dien aard, dan heeft zij 's nachts plaats, zoodat het schrijver gebeurd is eenige nachten achtereen telkens een vijftal schapen gevrekt te vinden. Hij was gewoon zout als voorbehoedmiddel te geven, de schapen alleen 's morgens, maar niet gedurende den dag, te laten water drinken, en ze 's nachts te laten opjagen. Tegen de ziekte als zij uitgebroken was had hij boertabak, in stukjes in den bak der schapen gelegd, een theelepel paraffine en een half kopje melk, zoowel als aderlaten onder de oogen en zout in den bek, gebruikt, maar zonder veel gevolg; en gaarne zou hij dus vernemen wat andere boeren tegen deze jaarlijks duizende schapen wegrukkende ziekte deden.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

AUGUSTUS 1883.

De Roos van Kimberley

DOOR

THEOD. M. TROMP.

XV.

Kimberley viert haar rustdag. Gewoon om op de werkdagen geen enkel oogenblik van den kostbaren tijd te doen verloren gaan, zien de arme delvers zich nu tot vierentwintig uur volslagen lediggang gedoemd en het is waarlijk geen wonder, dat zij volstrekt geen weg weten met zooveel vrijen tijd en ondanks zichzelven de toevlucht nemen tot ontspanningen, die den sabbath zekerlijk niet minder ontheiligen, dan een weinig arbeid zou hebben gedaan.

Kimberley ziet er wonderlijk uit op Zondag; er is dien dag iets ongewoon geks, iets bespottelijks aan. Wij hebben trouwens niet lang naar de reden daarvan te zoeken. Een Zondag behoort gewijd te worden aan godsdienstoefening, of, juister nog, is daarvoor in 't leven geroepen. Een Zondag zonder godsdienstoefening is dus een mislukte vertooning, een onding. Dat niemand zich aan de qualificatie ergere, want waarlijk, zij is er te juist voor. Zie bijvoorbeeld die delvers, die, de handen in de zakken en met gezichten, waarop de akeligste verveling staat te lezen, in troepjes door de straat slenteren; zie dat kerkdeurtje, waardoor, nadat de kerkklok begonnen is, op een vervelende, lustelooze manier te klingelen, eens in de vijf minuten een geloovige binnensluipt. Niets draagt den stempel van een

Zondag. Niemand is beter gekleed dan gewoonlijk, niemand laat in zijn gesprekken of daden iets van een zondagsstemming doorschemeren, niemand eindelijk is er, die aan dezen dag een ander denkbeeld verbindt, dan dat van onvermijdelijke onmatigheid.

De "bars" mogen niet geopend zijn, de barhouders mogen niet tappen, doch ongelukkig hebben de "bars" zonder uitzondering achterdeuren en kunnen de bezoekers, eenmaal binnen zijnde, zich zelven bedienen. Zoo ziet men de lustelooze zondagsgasten—nadat zij elkaar vooraf eenigen tijd in den weg geloopen en aangekeken en aangegeeuwd hebben op een wijze, als begreep de een niet van den ander, wat hij daar toch zoo doelloos rondliep,—gaandeweg uit de straten verdwijnen. Wil men weten, waar zij bleven, aanstonds zal men het begrijpen, wanneer zich uit de dan weder hermetisch gesloten "bars" allerlei liederen doen hooren en telkenmale ruwe vloeken en twistwoorden opstijgen.

Tom's veroordeeling is nu reeds meer dan drie maanden geleden en dus ook bijna weder vergeten. Andere misdaden hebben in dien tijd plaats gegrepen en weder nieuwe onderwerpen hebben in de dagelijksche gesprekken de oude verdrongen.

Bill en Freunberg hebben intusschen onvermoeid hun nasporingen vootgezet en, al mochten deze tot dusver nog tot geen beslissende uitkomsten geleid hebben, de beide vrienden zijn vol moed en vertrouwen en koesteren—waarom, weten zij zelf niet—een voorgevoel, dat zij zich weldra voor hun moeite en zorgen beloond en Tom op vrije voeten zullen zien.

Dat Patrick de dader is en Barnhurst van het beloop der zaak kennis moet dragen—dit weten zij reeds. Gansche weken achtereen hebben zij Patrick bespied en sedert eenigen tijd legt Bill herhaalde bezoeken af bij Barnhurst. Laatsgenoemde echter liet zich niet zoo gemakkelijk uithooren, en Patrick—was, eenigen tijd geleden, plotseling verdwenen.

Op zekeren morgen had men zijn hut ontruimd en de deur daarvan wagenwijd open gevonden. De buren staken de hoofden bij elkaar, verdiepten zich in allerlei, voor Patrick meestal zeer weinig vleiende gissingen en togen aan een uitgebreid, maar vruchteloos onderzoek. Geruimen tijd was het geheimzinnig verdwijnen van den op de Velden maar al te goed bekenden Ier toen het praatje van den dag gewor-

den, en daar men sedert den bewusten morgen niets meer van hem vernomen had, werd het er vrij algemeen voor gehouden, dat hij vermoord was.

Bill en Freunberg sleten den zondagmorgen voor de van de zon afgekeerde zijde van hun hut, toen Jack Taylor, in wiens houding de zondagsverveling een bepaalden vorm scheen te hebben aangenomen, met den breedgeranden hoed op één oor en de handen in de zakken, langzaam en een liedje fluitend, hun een bezoek kwam brengen.

"Goede morgen!" riep Freunberg hem reeds van verre toe.

Jack beantwoordde dien groet door 't maken van een diepe buiging en het afnemen van zijn "nevermind" en legde zich, toen hij de vrienden had bereikt, zonder een woord te spreken lang-uit in de schaduw neder.

"Geen nieuws, Jack?" vroeg Bill.

"Nieuws?...laat eens kijken...ja, er is nieuws."

"En dat is?"

"Inbraak met verwonding."

"Van wien?"

"Van den inbreker, wat jammer genoeg is."

"Foei, Jack!"

"Neen, geen foei! 't Was bij dien ouden huichelaar van een Murray. Het heeft mij dikwijls genoeg gespeten, dat ik nog niet een klein beetje gemeener ben...anders had ik dat inbraakje zelf al eens geprobeerd. Zoo'n leelijke comediant, zoo'n psalmzingende struikroover!"

"Maar Jack!"

"Dat spijt jou ook, hé! Nou, wacht maar, ik kan 't nog altijd doen. En dan die arme inbreker!"

"Is hij gepakt?"

"Goddank niet."

"En niet herkend?"

"Ik denk van wel, maar Murray schijnt hem niet te willen nemen. Eu, hij zal, helaas! toch wel gevonden worden, want hij moet leelijk geraakt zijn. Een schot vlak in de borst en een ander aan den hals."

"Hoe is dat dan bekend geworden?"

"Door den huisjongen, zoo'n geel dier van een Hottentot. Jij kon Murray immers ook wel? Herinner je je niet, hoe hij, de twee weken vóór Patrick's verdwijnen, altijd met den Ier te samen gezien werd?"

"Jawel, ze waren ook elken avond samen dronken," antwoordde Freunberg lachende.

"Juist, en nu geloof ik, dat, wanneer de dader gepakt is en Barnhurst bekent..."

"Wat zeg je? Barnhurst?" riep Bill verschrikt.

"Hum, noemde ik Barnhurst? Nu ja, die heeft 't gedaan."

"Hoe weet je dat?"

"Mick Larn heeft 't me in 't geheim gezegd. Mick was van morgen al vroeg op straat—hij had vannacht zijn bed niet kunnen vinden, begrijp je—en zag hem bij Murray het raam uitspringen en later bij Hills ingaan. Hij bloedde als een os—Barnhurst bedoel ik—en kon bijna niet staande blijven."

"Dan ga ik 'm opzoeken!" riep Bill, terwijl hij reeds opstond om heen te gaan.

Jack richtte zich op zijn elleboog overeind.

"Wat heb jij met Barnhurst te maken? Ik zou den vent niet willen verklappen, vooral nu die verd...de Murray in de zaak betrokken is, maar om hem te gaan opzoeken...neen, hij kan mijn permissie krijgen om op te stappen!" zoo besloot de spreker, zich weder neerleggende.

"Dat moet je niet zeggen, Jack. Barnhurst is zoo kwaad niet als hij wel schijnt. Hij is..."

"Een engel! Maar slechts wat buiten model, zou ik denken!"

"Neen, hij is in den grond geen kwaad mensch, maar heeft veel verdriet gehad, geloof ik, en ik heb dikwijls opgemerkt, dat hij niet ongevoelig is voor een zacht en hartelijk woord. In elk geval, nu hij ziek, ja, wellicht zwaar gekwetst is, en misschien hulp en toespraak noodig heeft, nu mogen wij hem ons medelijden 't allerminst onthouden."

"Nou kan ik straks aan de jongens vertellen, dat ik van morgen een preek heb gehoord," mompelde Jack, de oogen sluitende, als wilde hij, vermoeid van 't spreken, nieuwe krachten putten uit een slaapje.

"Jij gaat meê, hè, Freunberg? En jij, Jack? jij gaat toch ook meê" hernam echter Bill.

"Ik?"

"Ja, jij."

"Als ik hier alleen toch moet achterblijven, zal ik in Godsnaam maar meegaan."

Een half uur daarna stond het drietal voor de deur van Hills' hut. Zij klopten aan, doch onvingen aanvankelijk geen antwoord. Eindelijk werd de deur een kier geopend en kwam het roode gelaat van Hills, dat nog de duidelijke

kenmerken droeg van zeer recente uitspattingen, te voorschijn.

"St. k!" begon Hills, doch liet deze eigenaardige begroeting volgen door de geheel onnoodige vraag? "Wie is daar?"

"Bill Farson en twee vrienden."

"Zoo, alsof ik dat niet zien kon!" klonk het antwoord. Een oogenblik nog bleef Hills' gelaat voor de opening zichtbaar, toen verdween 't en werd de deur gesloten.

Jack vloekte en opperde een ongunstige bedenking omtrent Hills' goede vormen, waarna hij zich gereed maakte op de deur storm te loopen. Freunberg hield hem echter terug.

"Laat ons maar even geduld hebben. De dronkelap vraagt zeker aan zijn gast of hij ons binnen zal laten."

En zoo was 't. Na eenig wachten werd de deur weder geopend en traden de bezoekers het vertrek binnen.

"Bah!" riep onwillekeurig Freunberg, terwijl hij een schrede terugweek en zijn hand aan den neus bracht.

Er bestond inderdaad reden voor dien uitroep. Een vuiler, onooglijker vertrek dan dat, waarin Hills zijn verblijf hield, ware bezwaarlijk te denken. Een ruwe *katel*, een matten stoel zonder leuning, een emmer in den hoek en een driehoekig stukje spiegelglas maakten het geheele ameublement uit. Onder de *katel* lag nog een *karos*, naast de deur hing een geweer en de vier hoeken waren opgevuld met leege brandewijnflesschen, waarvan de strooien hulzen over den vloer verspreid lagen. Voor de morsige, gebarsten vensterruit was een stuk courant gehangen, zoodat het in 't reeds zoo duister vertrek nagenoeg geheel donker was.

Bill wierp een blik 't rond en ging naar de *katel*, waarop Barnhurst, met een zwaar verband om den hals, gelegen was.

"Hoe is 't?" vroeg Bill op dien fluisterenden toon, dien men onwillekeurig bij een ziekbed aanneemt.

"Beroerd!" was 't onverschillig antwoord.

"Heb je een dokter?"

"Neen, die zou me,..."

"Verklappen, meen je. Neen, neen, ontken maar niet. Wij weten er alles van, Barnhurst."

De gewonde wendde zich van Bill af en zeide stug:

"Ga me dan maar aangeven!"

"Zou je denken, dat we daarvoor hier kwamen?"

"Waarom niet?"

"Wij komen je helpen, als wij kunnen. Zou je geen kans zien, vanavond, als 't donker is, een half uur te loopen? Wij zullen je steunen."

"Waarheen?"

"De stad uit. Mick Larn heeft je vanmorgen bij Murray uit het raam zien springen. Nu zal hij je niet verklappen, maar misschien hebben nog andere lui je gezien. Toe, antwoordt!"

"Vluchten? 't Behoeft niet meer!" zeide Barnhurst met een woesten lach.

"En als ze je pakken?"

"Dat doen ze niet. De bloedhonden zullen mij niet levend in handen hebben."

"Maar als je je krachten eens dwingen wilde? Of ben je te zwak?"

Barnhurst antwoordde niet, hij sloot de oogen en bleef ook op de andere vragen, die Bill hem deed, het stilzwijgen bewaren.

Een tijd lang bleven de bezoekers zich nu fluisterend met elkander onderhouden, terwijl Hills zijn plaats aan het ziekbed weder had ingenomen en zijn oogen onafgebroken op den gewonde gericht hield.

"Laat ons maar weggaan," opperde Jack Taylor; "'t is hier allemachtig saai."

"Ga jij dan maar heen, Jack; wij blijven," zeide Bill eenigszins korzelig.

Jack draalde echter.

"Neen, Bill, ik wil ook wel hier blijven, maar, waarachtig, ik zie er niet het minste heil in. De vent ligt zoo stil en stijf als een stok...en...kijk, daar zegt hij iets tegen Hills en Hills wenkt tegen jou."

Werkelijk scheen Barnhurst iets te willen zeggen. Hij had zich omgekeerd en wachtte tot Bill bij hem was.

"Bill," begon hij toen, "in mijn jas, die hier achter de katel ligt, zit een pakje papieren. Neem die en kijk ze in, als ik...."

"Nu?"

"Als ik..." hij ging iets ruws zeggen, doch voelde Bill's hand in de zijne en vervolgde zachtkens: "als ik dood ben."

Bill wilde een vraag doen, doch Barnhurst gaf een teeken, dat hij hem moest laten uitspreken. Toen

ging hij, doch blijkbaar niet zonder inspanning, voort:

"Murray en Patrick waren dronken . . . Patrick had den ander geheimen toevertrouwd . . . waarschijnlijk ook in dronkenschap . . . Hills daar hoorde hoe zij ruzie hadden over het teruggeven van een brief, waarin Patrick...zich moest hebben uitgelaten . . . . Verd. . . d, ik word . . . ik kan haast niet meer spreken.

"Wacht dan wat, neem even rust!" viel Bill, die een voorgevoel had van 't geen volgen zou, gejaagd in.

"Hier is water!" zeide Freunberg, een gevulden zakbeker toereikende.

Barnhurst sloot weder een oogenblik de oogen en hervatte toen na een wijle:

"Wat zeide ik 't laatst?"

"Dat Patrick zich in dien brief zou hebben uitgelaten over...."

"Juist... dat hij de dief is van... van Michael's diamanten."

"Barnhurst!" riep Bill verwijtend. "Waarom mij dien brief niet eerder gegeven"

"Omdat... omdat ik hem eerst...... vannacht heb kunnen stelen."

Met tranen in de oogen drukte Bill de handen van den gewonde. Deze echter hernam:

"De andere bewijzen heb ik... opgeschreven... je zal ze ook in 't pakje vinden..."

"Oh, dat ik je die edele daad eenmaal moge vergelden!" riep Bill ontroerd. "Dus had je de misdaad van den afgeloopen nacht alleen verricht, om een aan anderen begaan onrecht te herstellen. Dan kan het gerecht je daarvoor ook niet veroordeelen!"

"Maar toch wel halen!" mompelde Jack, die bij de deur stond en het bekende rumoer meende te hooren van een door het volk steeds zoo goed verzelde politiemacht.

Bill keerde zich verschrikt tot den spreker en Barnhurst fronste de wenkbrauwen en bracht de hand aan het verband om zijn hals.

"Jawel, Jack heeft gelijk!" sprak Freunberg, toen allen een wijle naar het steeds aangroeiend geraas hadden geluisterd.

Barnhurst's vingers bewogen zich nog steeds langzaam in de plooien van het verband en toen Hills de deur voor de geregtsdienaren opende en de menigte, die hen volgen wilde,

dreigend terugwees, zweefde er een flauwe, bijna spottende glimlach om de lippen van den gewonde.

De agenten traden binnen, en hij, die het bevel voerde, scheurde het stuk courant van het venster en trad toen op de *katel* toe.

"U komt dezen man arresteren?" vroeg Bill, zich tot den hoofdagent wendende.

"Ja."

"Maar hij is onschuldig."

De man der wet glimlachte, doch antwoordde ongeduldig:

"Dat weten wij beter. Mag ik u verzoeken uit den weg te gaan?"

"Nog en woord, *Sir*," hervatte Bill, met bevende lippen. "Toen ik zeide, dat hij onschuldig was, meende ik, dat hij de misdaad alleenlijk begaan heeft...."

Hier hield Bill op, want hij voelde de brandende hand van Barnhurst, die de zijne trachtte te vatten, en, zich omkeerende, week hij met een kreet van ontzetting terug.

Het doek van den *katel* en de kleederen van den gewonde waren doorweekt met bloed, dat hem uit de nu ontbloote, breede halswonde stroomde. Met een zegevierenden blik zag de stervende de agenten aan, toen keerde hij zich met een laatste inspanning van krachten tot Bill, en terwijl zijn gelaat een pijnlijke en toch blijmoedige uitdrukking aannam, was hij volgens zijn wensch, in weinige oogenblikken, voor altijd aan de magt der wereldsche rechters onttrokken.

Hoewel het aan eenigen der buitenstaanden was gelukt, het vertrek binnen te dringen, en dit nu geheel was opgevuld, was het doodstil in de hut. Niet omdat het aanschouwen van het vreesselijk tooneel op deze ruwe lieden zulk een sterken indruk vermocht te maken! Men zag in Kimberley genoeg van den dood, om zich gemeenzaam te kunnen maken met zijn verschrikkingen. Maar hier gold het, volgens het oordeel der omstanders, een geheel bijzonder geval. Deze doode was geen gewoon mensch geweest. Tijdens zijn leven had men hem gevreesd, en, in de laatste ure, had hij zich, door zijn laatste daad, weten te doen bewonderen.

Freunberg verbrak het eerst de stilte. In korte woorden deelde hij de bekentenis, daareven door den doode gedaan, mede, waarna, op de plek zelve, inzage genomen werd van de belangrijke papieren.

De bewuste brief bevatte Patrick's bedreiging, dat, wanneer Murray het hem, in opgewonden toestand, toevertrouwd geheim, betreffende het stelen van Michael Dannell's diamanten, openbaar maakte, hij voor een gelijksoortige wraakneming zou te vreezen hebben.

In een ander stuk vond men Barnhurst's aanteekeningen omtrent de—reeds aan den lezer bekende—gegevens, die hij tot het bewijzen van Patrick's schuld had opgegaard.

Verder was in het pakje aanwezig een brief aan Bill, van den volgenden inhoud:

Bill Farson!

Hiernevens de bewijzen van de onschuld uws broeders. Ik zou ze u in persoon ter hand hebben gesteld, als ik Kimberley niet onverwachts voor goed moest verlaten.

Dank er mij niet voor. Ik doe het alleen, om er dien vervl..kten Patrick te laten inloopen en dan—ik had de rekening nog te quiteeren van twee dagen logies en kost, tijdens den laatsten storm.

Adieu.

Barnhurst.

P.S.—Patrick is in het noorden van Transvaal. Hij is Maggy gevolgd. Old Michael is gek geworden. Als je wil, neem Hills dan bij je in dienst. Er loopen wel gemeener kerels als hij.

Aan het slot van dit postcriptum gekomen, zag Freunberg onwillekeurig naar Barnhurst's gewezen knecht rond en, Bill aan de mouw trekkende, wees hij hem op den armen Hills, die, geknield voor het lijk van zijn meester, in sprakelooze smart, diens thans verstijfde gelaatstrekken aanstaarde en langs wiens wangen twee dikke droppelen neervielen.

"De eenige, die hem, trouw als een hond, werkelijk en onbaatzuchtig heeft lief gehad. Wij zullen ons dien man aantrekken, Bill," zeide Freunberg ontroerd.

"Is dat alles?" vroeg de hoofdagent. "Het wordt tijd, dat we weggaan."

"Ja, dat is alles. Er is nog een portret bij, maar dat doet op 't oogenblik niets ter zake."

"Wat stelt 't voor?" vroeg Bill, zijn hand er naar uitstekende.

"Een klein jongetje. 't Is al een oud portret. Kijk, 't heeft jou oogen! Ik denk, dat 't hier bij vergissing tusschen geraakt is."

"Dat kan wel, maar laat mij 't houden. God weet, of degeen, dien dit portret voorstelt, hem niet dierbaar geweest is," antwoordde Bill, met een blik op den doode.

Eenige oogenblikken later trok de geheele stoet, met Bill, Freunberg en Jack aan het hoofd, naar 't gerechtshof. Voorbij de *Jolly Diggers* komende, hi ld men, op uitnoodiging van de daar bijeen zijnde gasten, even stil. "Bij den naam van acht-en-twintig heiligen!" riep Mick Larn, die uit het venster hing, "wat is er gaande, jongens? Brengen jelui dat zooitje agenten op?"

"Wij gaan Tom Farson uit de gevangenis halen."

"Wat-blief?"

En nu volgde er, uit verscheiden monden tegelijk, een korte, verwarde uitlegging van het gebeurde, die eindelijk door een daverend hoera! besloten werd.

"Tom uit de gevangenis?" riep vader Den, die, uit louter opgewondenheid, een ieder, die in zijn nabijheid kwam, een ribbenstoot toediende. "Tom uit de gevangenis? Wel verd.. d, jongens, schenk je maar in, gaat je gang maar, zuipt den heelen boel maar leeg! Wel, wel, Tom uit de gevangenis!!"

"Hei, O'Denny, je mag niet tappen op Zondag. Pas op, of ik moet proces-verbaal opmaken," begon de hoofdagent, die door de uitgelaten delvers, naar hij 't deed voorkomen, geheel tegen zijn zin, naar binnen gedrongen was.

"Wel, jij genummerde spelbreker, jij, verwerpelijke brompot, wou jij me beletten mijn vrienden op een slokje te onthalen, hè? Hier, kerel, hier, zeg ik, en drink meê, of ik timmer je al die glimmende knoopen je karkas in!" En toen, zich weder tot de anderen wendende: "Kom, jongens, nou naar de markt, we gaan Tom Farson er uit halen! Als we terug zijn, schenk ik door! Alloh dus!"

Weder twee uur later, toen ook het omslachtig getuigenverhoor was afgeloopen, werd Tom, door dezelfde opgewonden menigte, die hem drie maanden geleden had willen verscheuren, doch zoo mogelijk met een nog luider rumoer, voor de stoep der gevangenis opgewacht en op de

schouders van een tiental forsche delvers, onder een oorverdoovend gejubel door Kimberley's straten rondgevoerd.

XVI.

Aan den linkeroever van de Mopelo-spruit, in het noorden van de Transvaal, lag, eenige dagen na de in het vorige hoofdstuk beschreven gebeurtenissen, een ruiter te rusten onder het lommer van een breedgetakten geelhoutdoorn. Zijn geknieehalterd paard deed zich, op eenigen afstand van zijn meester, te goed aan het geurige gras, dat in deze streken van de Republiek zoo welig tiert, en hij zelf at peinzend van een reep *biltong,* terwijl hij het eenvoudig, maar hartig maal met teugen uit de naast hem liggende veldflesch besproeide,

Telkens raadpleegde hij zijn horloge en daarna den stand der zon, en uit de ongeduldige uitdrukking van zijn gelaat scheen te blijken, dat hij reeds eenigen tijd te vergeefs of iemand wachtte.

"Ze houden je voor den mal, Patrick!" mompelde hij, de veldflesch omkeerende, om zich te overtuigen, dat zij geheel leeg was. "Ik dacht 't wel, toen ik dien vertikten Penny of Oransane, zooals hij zich nu noemt, eergisteren bij 't afscheidnemen in Nijlstroom vroeg, of hij voor zijn ouwen baas uit Kimberley, dat onnoozele karweitje niet eventjes kon opknappen. Bah! zoo'n Kaffer is toch nooit te vertrouwen."

Geruimen tijd nog bleef Patrick zijn overdenkingen in dezen geest voortzetten, toen hij van verre een schot meende te hooren vallen.

"Deksels! dat is een signaal!" dacht hij, en, zijn geweer opnemende, ging hij het sein beantwoorden.

Een oogenblik later vernam hij weder een schot, dat echter meer van nabij scheen te komen, en evenals de eerste maal, schoot hij ook nu een loop tot antwoord af.

Een kwartier daarna drong een Kaffer door het kreupelgewas bezijden den oever en trad op Patrick toe.

"Waar bleef je?" vroeg deze.

"*Sur* is verkeerd gegaan. Ik had *Sur* gezegd, *Sur* zou aan den derden waterval komen," antwoordde de Kaffer in het gebroken Engelsch, dat door de inboorlingen op de Diamantvelden gesproken wordt.

"Nou, dit is toch ook een waterval, en er staan immers geen nummers bij! Maar wat zegt je opperhoofd?"

"Heeft *Sur* wat tabak?" vroeg Penny, naast zijn vroegeren meester neêrhurkende en de karos, waarmede hij zich, buiten de schaduw, de nakende huid voor de gloeiende zonnestralen moest beschutten, ter zijde leggende.

"Hier is wat," antwoordde Patrick ongeduldig. "Neen, neen, kijk maar niet naar de brandewijnflesch, want die is leeg, maar wat zei nu het opperhoofd?"

Penny, die intusschen een klein, steenen pijpje had gestopt, zette een ernstig gezicht en zeide langzaam, terwijl hij, als in gedachten, ver voor zich uitzag:

"Het opperhoofd wil liever geen oorlog maken met de witmenschen. Hij vreest de geweren en bemint den vrede."

"Dat is onzin, Penny. Jelui doet tegenwoordig niets dan de boerderijen hier in den omtrek plunderen. Wat duivel, plundert dan voor dezen keer de boerderij van den ouden Van Beek en helpt mij die blanke vrouw te pakken krijgen."

Penny schudde het hoofd.

"Neen *Sur*, dat gaat niet. Een witmensch dooden is niet gevaarlijk, maar een witmensch ontvoeren, dat is gevaarlijk. Dan komen al de menschen hij elkaar en maken oorlog en zoeken naar den vermiste."

"Welnu, Penny, hoor eens. Zou jij graag tien ossen meer hebben en een mooi geweer?"

Penny's oogen schitterden van begeerte. Ossen zijn voor den Kaffer dan ook het hoogste goed.

"Nu, antwoord dan!"

"Penny heeft *Sur* verstaan," zeide de voorzichtige Kaffer.

"Als jij je opperhoofd kunt bewegen, dat boeltje van den ouden Van Beek leeg te stelen en mij die blanke vrouw in handen te spelen, dan krijg jij die tien ossen en dat mooie geweer."

Penny dacht een oogenblik na.

"En Mozane?"

"Wie is dat?"

"Penny's opperhoofd, *Sur*."

"O!—wel, Mozane mag je honderd *sovereigns* toezeggen."

"Brandewijn zou beter zijn. En geweren, en wat dan van dat mooie goed uit de *stores* op de Velden."

"Nu, dan zal hij brandewijn en geweren en mooi goed hebben. Wanneer kan ik je antwoord weten."

"Morgenmiddag, *Sur*. Ik kom dan met de mannen van Mozane hier op deze plek en *Sur* zorgt, dat de geweren en de brandewijn en het geld voor de ossen dan ook hier zijn. En als 't donker wordt, leggen wij ons om het huis van boer Van Beek heen."

"Goed, goed," antwoordde Patrick en, Penny wantrouwend aanziende, ging hij voort: "Maar als jelui het goed, dat ik het hier bijeen breng, nu eens medeneemt, zonder mij geholpen te hebben?"

Met de onbeschrijfelijke waardigheid, deze wilde aristocraten der vrije natuur eigen, antwoordde Penny kalm:

"Penny het gen dubbele taal."

... ...

... ...

Vóór wij thans verder gaan met ons verhaal, moeten wij nog in korte trekken Patrick's wedervaren gedurende de laatste maanden mededeelen.

Onmiddellijk na de ontdekking van Maggy's vlucht, had hij pogingen in 't werk gesteld, om te ontdekken, waarheen zij zich met haar vader begeven had. Aanvankelijk bleven deze nasporingen vruchteloos, doch eindelijk kwam hij door een toeval te weten, dat een zekere Dannell op reis van de Velden naar het noorden van Transvaal ziek geworden was en in de woning van een Van Boek, niet ver van Potchefstroom, verpleegd werd. Daar, volgens het bericht, deze Dannell vergezeld werd door een jong meisje, leed het geen twijfel of er was sprake van Old Michael en Maggy.

Patrick besloot nu zonder aarzelen, de vluchtelingen na te gaan, een besluit, waartoe hij te gemakkelijker geraakte, nu zijn verblijf in Kimberley bij den dag gevaarlijker begon te worden. Hills, had hij bespeurd, was in dienst van Barnhurst, en Murray, wien hij in beschonken toestand het gebeurde met Michael's diamanten had medegedeeld, kon hem eveneens elk oogenblik in ongelegenheid brengen.

Hij vertrok dus, volgde de gewone route naar Potchefstroom, liet zich onderweg de noodige inlichtingen omtrent de, eenigen tijd geleden, langs dezen weg gekomen reizigers geven en speurde Maggy op die wijze tot aan de woning van haar gastheer na.

Nu zou zij hem dan eindelijk niet meer kunnen ontsnappen! Hij nam zijn intrek in een hotel te Potchefstroom, liet zich daar zoò min mogelijk in de straten zien en deed dagelijks een rit naar de *plaats* van Van Beek, ten einde

zich door middel van den huisbediende,—den Hottentot Jantje—van alles, wat in de boerenwoning voorviel, op de hoogte te houden.

Op zekeren dag vernam hij van Jantje, dat Maggy met haar krankzinnigen vader naar het district Waterberg zou gaan en haar intrek nemen bij zekeren Van Beek, een ouden weduwnaar zonder kinderen, die haar eersten gastheer als oom bestond. Maggy zou daar een onderkomen vinden, het huishouden waarnemen en haar armen vader verzorgen kunnen.

Patrick had zich nu onmiddellijk naar Nijlstroom, de hoofdplaats van Waterberg, begeven en zich aldaar als procureur en generaal agent neêrgezet. Wel is waar had hij niets te doen, doch het doel zijner vestiging in het stille dorpje bestond dan ook niet in het stijven van zijn reeds welgevulde beurs.

Een paar weken vóór zijn daareven beschreven samenkomst met Penny, zijn vroegeren knecht, had hij het voornemen opgevat, Maggy een bezoek te brengen. Wel stelde hij zich niet veel van den uitslag van dit bezoek voor, maar toch, door het telkens te herhalen, kon hij wellicht eindelijk tot zijn doel geraken en Maggy, die nu zoo hulpeloos en verlaten met den ongelukkigen Michael, ver van wat haar tot dusver op de wereld dierbaar was geweest en afhankelijk van een ouden, trotschen boer, haar dagen sleet, bewegen, hem haar hand te schenken.

Van Beek, die steeds den ganschen dag op de jacht was en het weinigje veldarbeid, dat op zijn uitgestrekte *plaats* verricht werd, nagenoeg geheel aan zijn onderhoorigen overliet, was weder afwezig, zoodat Patrick alleen Maggy en haar vader te huis vond. De oude man zat, verdiept in de beschouwing van eenige steentjes, die hij met tusschenpoozen, langzaam en voorzichtig, van de eene hand in de andere overgoot, voor de deur der armzalige woning neder.

Patrick noemde zijn naam, doch Michael scheen hem niet te herkennen, waarop de Ier, den krankzinnige een spottend lachje schenkende, zonder geraas te maken, de woning binnentrad.

Maggy lag op de knieën voor den haard en blies het smeulende vuur aan, waarboven een springbokkenbout, in een grooten ijzeren ketel, gekookt moest worden.

"Maggy."

Het meisje sprong op, zag den bezoeker aan en stamelde, verbleekend:

"Jij hier?"

"Zooals je ziet. Ik kom je bezoeken."

"Wat wil je van me?"

"Je ontvangst is niet vriendelijk," antwoordde Patrick op treurigen toon, terwijl hij met een smeekenden blik vergunning vroeg zich neer te mogen zetten.

Maggy knikte. Zij was verwonderd over de zonderlinge onderworpenheid van den vroeger zoo brutalen bezoeker.

"Je zal wel niet begrijpen, hoe ik hier kom, Maggy."

"Neen."

"Ik ben Kimberley uitgevlucht voor de *low-fever* en dacht toen, dat ik maar 't best deed, naar hier te gaan, zie-je. 't Is hier zoo gezond."

Maggy, die zich weder naar het vuur had gewend en Patrick dus den rug toekeerde, bleef het stilzwijgen bewaren, waarom de Ier vervolgde:

"Er zijn veel lui gestorven aan de *low-fever*. Elken dag kregen we weer nieuwe begrafenissen te zien."

"Ja?" vroeg Maggy werktuigelijk, doch met onvaste stem. Zij begon te vermoeden, dat Patrick's woorden slechts de inleiding waren tot een pijnlijk bericht.

"Er zijn ook nog lui uitgestapt, die je kent, Maggy."

"Wie, bijvoorbeeld?"

"Peter Older, de vrouw van Finney, Jack Taylor en..."

Maggy hield het hoofd half ter zijde gewend en wachtte in pijnlijke spanning de voltooiing van Patrick's opsomming af.

"Zal je niet schrikken, Maggy?"

"Ga maar voort," antwoordde zij bijna fluisterend.

"En...... Tom Farson."

Het bovenlijf voorover gebogen en de mond halverwege geopend, trachtte de leugenaar de uitwerking van zijne mededeeling op de arme Maggy na te gaan.

Doch te vergeefs wachtte hij op eenig teeken, dat de pijl getroffen had. Maggy, het hoofd op de borst en de armen langs de zijden, bleef bewegingloos in het vuur staren en verraadde door niets de gemoedsbewegingen, waaraan zij op dit oogenblik ten prooi was.

"Zou het waar zijn?" dacht ze. "Neen, het is een leugen. Bill zou het mij geschreven hebben, maar toch—de vier laatste weken ontving ik geenerlei tijding."

Een geruimen tijd bleven beiden het stilzwijgen bewaren, totdat Patrick den draad van 't gesprek weder opvatte en,

na eenige troostwoorden, voortging, haar te verhalen, hoe hij, in Nijlstroom als procureur gevestigd, den vorigen dag vernomen had, dat ook zij in het district vertoefde, en toen de verzoeking niet had kunnen weerstaan, haar een bezoek te brengen.

Hierna zweeg hij weder een wijle, om vervolgens zijn leedwezen uit te spreken over den ongelukkigen toestand, waarin zij zich nu bevond, haar in den breede al het ellendige van haar tegenwoordig leven voor te houden en eindelijk te besluiten met de verzekering, dat hij overgelukkig zou zijn, indien het hem vergund werd, iets tot verbetering of verlichting van haar treurig lot bij te dragen.

Twee dagen daarna hervatte hij zijn bezoek. Maggy's smart over Tom's dood, dacht hij, zou nu eenigszins hebben uitgewerkt. Minder deemoedig dan bij zijn eerste verzoek, begon hij Maggy ditmaal zekere aanbiedingen te doen. Zoo wilde hij haar tegen een zeer geringe rente een huisje in Nijlstroom verhuren en haar daardoor in de gelegenheid stellen, onder aangenamer omstandigheden den kost voor haar en voor Michael te verdienen. Doch Maggy weigerde en verzocht hem, toen hij bleef aandringen, haar niet lastig te vallen.

"Je weet," had zij er, overspannen als zij was, heftig bijgevoegd, "dat ik liever van gebrek zou omkomen, dan van jou weldaden aannemen. Ook verzoek ik je nu voor de laatste maal, mij met rust te laten... Ik ben Kimberley voor je ontvlucht en moet je me zelfs hier in de eenzaamheid nog vervolgen?...Neen, neen, zwijg!...ik wil je niet hooren!" was zij, schreiende van drift, voortgegaan. "Je bent een schelm...en een leugenaar ook...Hier heb je een brief van Bill, met de groeten van Tom er in." En dreigend had zij Patrick daarna de deur gewezen.

Woest van kwaadaardigheid en teleurstelling, keerde Patrick, na Maggy's beleedigende woorden, naar het dorp terug. Wat het ook kosten moest, zij zou hem toebehooren! Was hij tot nu toe met zachtheid tegenover haar te werk gegaan, thans zou hij zijn toevlucht nemen tot geweld! Zij had hem er toe gedwongen en kon hij, verteerd door den gloed zijner wilde, hartstochtelijke liefde voor het weerspanninge meisje, zich straffeloos laten beleedigen?

Doch wat te doen? Alleen zijnde, vermocht hij niets; hij moest dus hulp trachten te krijgen!

Daar schoot hem op eenmaal een goede gedachte in.

Eenige dagen geleden, had hij zijn vroegeren kafferbediende Penny, wiens *kraal* in de nabijheid van het dorp lag, ontmoet. Penny was een der vele zonen van het opperhoofd van de *kraal*; mogelijk dat hij dus, door Penny's tusschenkomst, den roofzuchtigen, vermetelen Kaffervorst zou kunnen bewegen, hem in het ontvoeren van Maggy behulpzaam te zijn.

Eenmaal tot het besluit gekomen, zijn bondgenooten onder de naburige inboorlingen te zoeken, draalde Patrick niet met het nemen van de noodige maatregelen. Hij zond Kaffers uit om Penny te ontbieden, had toen met deze een samenkomst, waarin hij zijn wensch mededeelde en, onder het doen van groote beloften, de bemiddeling van den gewezen knecht inriep.

Aanvankelijk weigerde Penny, doch eindelijk gaf hij toe en beloofde Patrick, dat hij hem, zoodra zijn bemoeiingen tot eenige uitkomst hadden geleid, daarvan bericht zou doen geven.

Kort daarop ontving Patrick toen de uitnoodiging zich des middags, op zeker uur, aan den oever van de Mopelo-spruit ter hoogte van de derde stroomversnelling te bevinden en had hij daar de reeds vroeger aan den lezer medegedeelde samenkomst.

Penny had woord gehouden.

Nauwelijks was Patrick met de geschenken voor het opperhoofd Mozane op de bewuste plek aan de Mopelo aangekomen, of Penny, door een veertigtal krijgslieden gevolgd, voegde zich bij hem.

"Mozane laat *Seur* groeten en zendt mij met eenige mannen, om *Seur* te dienen."

"En kan ik de blanke vrouw medenemen naar Mozane's kraal?"

"Neen, maar wij zullen *Seur* naar een kleinere kraal tusschen de Marikele-bergen brengen. Daar zal *Seur* vier hutten voor hem gereed vinden."

"Hm! dat is meer dan genoeg. En wanneer breken wij op?"

"Wanneer *Seur* wil; wij wachten op zijn bevelen."

"Laat ons dan maar hier blijven, totdat de duisternis invalt."

Penny voegde zich weder bij zijn kameraden, waarmede hij zich eenige oogenblikken met heftige gebaren onderhield, en keerde toen tot Patrick terug.

"Wij zullen *Seur's* bevelen gehoorzamen, maar heeft *Sur* wel opgemerkt, dat er een storm dreigt?" en Penny wees op enkele grijze en witte strepen in het zuidwesten.

Patrick haalde de schouders op.

"Nu, wat zou dat? Dan zal het des te spoediger donker zijn. Over een uur gaan wij op weg."

"Zooals *Seur* wil," antwoordde de Kaffer, en opnieuw voegde hij zich bij zijn makkers, die, op eenigen afstand, in een breeden kring neergehurkt, reeds over den buit twistten, dien zij aanstonds hoopten te maken, en, tusschen het spreken door, nu en dan een vluchtigen, bezorgden blik naar het zuidwesten wierpen.

Toen het troepje zich in beweging zette, vertoonden er zich reeds donkere wolken aan den horizon en nauwelijks was men een half uur onderweg, of een windvlaag, die de boomen kraken deed, raasde door de lucht.

In een oogwenk was de omwenteling in de natuur in vollen gang. De donder, door de echo van het woud weerkaatst, knetterde en ratelde zonder ophouden; de woedende stormwind, die zich met woest geweld brullend een weg scheurde door de takken en de trotsche kronen van *bluegom* en populier ootmoedig voor zich buigen deed, slingerde zware takken voor zich uit en rukte menigen boomstam ter neder. De hemel was thans geheel bedekt met pikzwarte wolken, waaruit onafgebroken een stortvloed nederstroomde.

Bij het vluchtig, spookachtig licht der snel opvolgende bliksemstralen, vervolgden nu Patrick en zijn zwarte handlangers over de ontwortelde boomen henen en door de vaak diepe regenpoelen, hun moeielijken en gevaarvollen tocht.

"Penny," zeide Patrick angstig, "waarom heb je mij niet gewaarschuwd?"

"Ik heb 't *Seur* gezegd, maar *Seur* wilde toch gaan."

"Ja wel, Penny, je hebt gelijk... Maar wanneer kunnen wij dit bosch uit zijn?"

"Over drie kwartier zijn wij bij boer Van Beek, *Seur*."

"Nog drie kwartier," zuchtte de Ier, daarna plotseling op zijde springende, om zich voor een vallenden tak, hem door een bliksemstraal ontdekt, te mijden.

"Als we links afgaan, zijn we binnen een half uur aan de *store* van Russel, *Seur*... maar ik zou *Seur* raden door te gaan. Dit weer is juist goed voor ons doel."

"Heilige Maria!" stamelde Patrick, toen een buitenge-

woon luide donderslag door de lucht dreunde en de bliksem op eenigen afstand langs een ijzerhoutboom in den grond sloeg.

De tocht werd echter voortgezet, en nog was de hevigheid van den storm niet verminderd, toen Patrick, gevolgd door zijn Kaffers, Van Beek's huis binnendrong en, door Penny's knopkierie tegen de onverwachte tusschenkomst van den krankzinnigen Michael beschermd, de bezwijmde Maggy door den storm ontvoerde.

XVII.

Weinige minuten vóór het losbreken van den orkaan, die ook Patrick overvallen had, zwommen vier ruiters door de Waterbergsche Zandrivier. Blijkbaar hadden zij reeds een langen en snellen rit achter den rug, want hun paarden dampten hevig en ook de bleeke trekken van een der ruiters droegen de kenteekenen van groote vermoeidheid.

"Hoe is 't, Bill?" vroeg Freunberg, wiens paard naast dat van den aangesprokene zwom.

"O, best, dat water aan mijn beenen doet mij goed, geloof ik. Het frischt zoo op."

"Als dat waar is, is 't misschien nog zoo kwaad niet, dat we verplicht zijn er in onze rijlaarzen iets van mede te nemen," lachte Freunberg, terwijl hij zijn paard de sporen gaf en tegen den oever opreed. "Hei, Tom!" vervolgde hij toen tot deze, "geef eens een spatje aan; Hills heeft mijn veldflesch heelemaal leeggedronken."

"Dat is niet zoo!" riep Hills, zich verontwaardigd in den zadel omwendende. Sedert hij bij Bill in dienst was, maakte hij slechts zeer zelden misbruik van sterken drank en daar hij niet weinig trotsch was op wat hij zijn "terugkeer tot de fatsoenlijkheid" noemde, kon Freunberg het natuurlijk niet nalaten, den gewezen schurk, die niettegenstaande al de schelmstukken, welke men hem in opgewonden toestand had weten te doen bedrijven, een wel geheel beginsellooze, maar toch in den grond goedaardige en volgzame kerel was, telkens door toespelingen op zijn vroegere kwaal te doen opstuiven.

Tom gaf zijn veldflesch aan en vroeg nu, met een bezorgden blik op zijn broeder, of deze den rit nog eenigen tijd zou kunnen volhouden.

"Ik denk het wel!" antwoordde Bill met een gerustst ellenden glimlach, doch plotseling weder door een hevige hoestbui overvallen, wendde hij 't hoofd af, om de pijn te verbergen, die hem door de borst sneed.

"Wij zouden hier wel even kunnen halt houden, maar aanstonds moeten wij een herberg bereikt hebben, en over weinige oogenblikken zal de orkaan aan den gang zijn."

"Ja, laten we maar zoo snel mogelijk doorrijden," en Bill zelf gaf het voorbeeld, door zijn paard in galop te zetten.

Weldra dan ook gierde de storm over de vlakte. Het opgejaagd wild, niet wetende waarheen zich te wenden, om aan de woede der toornende elementen te ontkomen, vluchtte angstig her- en derwaarts, de roofdieren spoedden zich overhaast naar hun holen en schuilhoeken en, trillende dan vrees, de kop onder de vleugels, wachtten de vogels, na eerst een wijle onder bang geschreeuw te hobben rondgevlogen, in de takken der hier en ginds verspreide struiken het einde van het noodweer af.

"Hier is mijn mantel, Bill!" riep Tom zijn broeder uit de duisternis toe.

"Neen, dank je, ik ben al doornat, 't zou toch niet meer helpen."

"Wat drommel! Ik kan haast niet meer meê," klonk het achter hen en, omziende, zagen zij bij het licht van een bliksemstraal, dat Freunberg's paard schichtig geworden was, de ooren in den nek had gezet en niet meer voort wilde.

"Geef hem de sporen, Freunberg!" schreeuwde Tom. "Prik er maar op los. En gooi hem dan evenals wij een tip van je mantel over den kop!"

Eén tijd lang draafden de reizigers zwijgend naast elkander voort. Nu en dan begon een der paarden te steigeren of reed men tegen elkander aan, doch niettegenstaande al deze hindernissen had men toch in korten tijd een heel eind weegs afgelegd.

"Hoever is 't nog?" vroeg eindelijk Freunberg, het stilzwijgen verbrekende.

"Het moet nu nog een kwartier zijn. De herberg ligt in een vallei, en de bergpoort, waardoor wij heen moeten en die aan de linkerzijde een zoowat tweemaal hoogeren wand heeft dan aan de andere zijde, hebben wij daar vlak voor ons...Let maar eens op, als het weder licht."

Tom's gissing met betrekking tot de lengte van den nog af te leggen weg, alhoewel niet geheel juist, gaf de vermoede reizigers weder nieuwen moed. Opnieuw werden de paarden tot spoed aangezet, en toen de moeilijke rit door den hobbeligen bergpas achter den rug was en men, den teugel inhoudende, een verkennenden blik door de vallei wierp, riep Freunberg vroolijk:

"We staan er zoo goed als vlak voor. Zie... een honderd of drie passen verder staat een huis, en daar de huizen in deze streek gemiddeld een dagreis van elkaar af liggen, mogen wij aannemen, dat die kleine hut daar de bewuste herberg is."

Voor de deur der hut aangekomen, werd deze nog vóór men had aangeklopt, door Russell, den herbergier, geopend.

"Zet je paarden maar in de schuur hiernaast!" riep hij hun, de deur daarna met moeite weder sluitende, toe.

Eenige oogenblikken later zaten de reizigers om 't lustig opvlammende haardvuur geschaard. Allen hadden zij hun bovenkleederen uitgetrokken, die, evenals zij zelven, in den gloed der takkenbossen drogen moesten.

"Ziezoo," zeide Freunberg, "over een uurtje is 't, alsof we nog nooit in een storm waren geweest. Niet waar, Bill?"

Bill knikte bevestigend en beantwoordde met een gedwongen lachje de vorschende blikken, die zijn metgezellen nu en dan op hem richtten.

Hij gevoelde zich echter in 't geheel niet wel. Zijn pols joeg met koortsigen spoed, zijn hoofd bonsde en telkens voer hem een koude rilling over de leden en werd hij door een korte duizeling bevangen.

De andere gasten van de herberg of *store*,—want, als alle andere herbergiers op 't Transvaalsche platteland, was ook Russell handelaar in al wat een bescheiden vrager maar zou kunnen noodig hebben—waren eveneens voor den storm onder Russell's dak komen vluchten. Een hunner was een reizend koopman, een Amerikaan, wiens wagen en ossen ons viertal daareven onder de luifel van de schuur hadden opgemerkt; de tweede een olifantenjager, een Transvaalsche boer, die op de terugreis was naar zijn woning; de derde een zendeling, die door zijn gewezen bekeerlingen was verjaagd, en de vierde een oude, stugge boer, wiens gelaat met een tal van lidteekenen—even zoovele herinneringen aan de door hem medegemaakte Kaffer-oorlogen—was bedekt en die nu en dan eenige woorden met den naast hem staanden kastelein wisselde.

"Maar had hij je dan geschreven op dit uur hier te zijn?" vroeg laatstgenoemde.

"Ja, zie maar," antwoordde de boer driftig, terwijl hij den vrager een briefje toereikte, dat hij uit de bol van zijn hoed te voorschijn bracht.

"Hij zal zich door het weer laten afschrikken.... hoor 't daarbuiten eens aangaan," zeide de kastelein, luisterende naar een nieuwe en buitengewoon hevige windvlaag, die gierend langs den voormuur der herberg streek en de deur kraken en klepperen deed.

"'t Mocht wat!" hernam de ander met een groven vloek. "Als ik er door kom, kan hij 't ook wel doen. En ik... ik doe 't nog wel voor iemand, wiens naam ik niet eens ken!"

Russell boog zich tot den oude over en fluisterde hem iets in 't oor.

"Ik denk 't niet," mompelde deze met een blik op de laatst binnengekomenen, "maar we kunnen 't eens vragen," en zijn stem verheffende en het bewuste briefje voor zich uit houdende, riep hij: "Weet een van jelui, daar bij 't vuur, misschien iets van dit briefje af?"

Tom, die 't dichtst bij den vrager zat, nam het papier aan, zag 't in, reikte het aan Freunberg toe en zeide:

"Zie eens!"

"Wat duivel! Dat is van Patrick."

"Ja, dat is 't," en, zich tot den ouden boer wendende, "hoe kom je daar aan?"

"Dat heb ik vanmorgen ontvangen. Ken je hem?"

"Ja, maar al te goed," antwoordde Tom, woest en opgewonden, en vervolgde: "Zeg mij eens, oude, waar zit die kerel?"

"Hoe zal ik 't weten? Ik heb nooit van hem gehoord."

"Dus ontbiedt hij je en komt niet? Wees dan voorzichtig, want in dit geval voert hij weer iets in 't schild!" en terwijl er eensklaps een somber vermoeden in hem oprees, sprong Tom op en vatte Freunberg bij den arm: "Bij God, hij hier... en in de nabijheid van Maggy!... Freunberg, wat zou dat?"

"Freunberg... Maggy?"... viel de boer in, "ben jij misschien Bill Farson?"

"Neen, Tom; mijn broeder Bill zit daar aan de overzijde."

"Zoo," zeide de oude op gerekten toon en, Tom wantrouwend aanziende, vervolgde hij: "Ik dacht, dat jij..."

"In de gevangenis zat? Neen, 't is die vervloekte Patrick, dien men thans zoekt om in mijn plaats te zetten... maar wie ben jij, dat je onze namen kent?"

"Van Beek."

Bill en Freunberg zagen verrast op, en toen, een snellen blik wisselende, stonden zij bijna gelijktijdig verschrikt op.

"Dan is Maggy nu misschien in gevaar," stamelde Bill en, zijn bleek gelaat tot Van Beek wendende, ging hij op gejaagden toon voort: "Die Patrick is een schurk; hij heeft mijn broeder in de gevangenis geholpen en jaren lang misdaad op misdaad bedreven. Maggy, 't meisje dat ge in uw woning hebt opgenomen, is de Diamantvelden voor hem ontvlucht... die brief moest naar alle waarschijnlijkheid dienen om u heden van uw *plaats* te verwijderen... Wijs ons den weg... misschien zijn we al te laat."

"Wel vervloekt!" en Van Beek sloeg met de kolf van zijn geweer een ster van barsten in den kleiën vloer.

"Dan als de duivel opzadelen."

"Ik ga mee!" riep de olifantenjager.

"En ik," zeide de transportrijder.

Weder trotseerde nu ons viertal, door de drie andere mannen verzeld, de woede van den storm. Bill, die aanstonds moeite had gehad zijn kameraden bij te houden en telkens de achterhoede vormde, reed nu aan de spits. Niettegenstaande den krachtigen tegenstand van den vlak tegen hen injagenden stormwind, holde men, over den nek van zijn ros gebogen, in galop voort en, bleef een der paarden een oogenblik in een aardvarkenshol of in de kleverige kluiten van den doorweekten grond steken, de spoed, waarmede de overige ruiters voortsnelden, werd er niet om vertraagd.

Eensklaps richtte Tom het hoofd luisterend op en riep op een toon van weergaloozen angst:

"Hoor, ze schieten! Van Beek, Van Beek, is dat de richting?"

"Ja!" schreeuwde de oude boer woest. "Ze zijn al aan den gang."

Tom antwoordde met een kreet van machtelooze woede en, zijn paard het bloed uit de flanken sporende, vloog hij de anderen een eind vooruit.

Toen zij op nog slechts een paarhonderd schreden van Van Beek's hut waren genaderd, liep een Kaffer hen uit het kreupelhout tegemoet.

Van Beek hield den teugel in.

"Hoe is in die huis, Abraham?"

"Daar is banje Kaffers gekom en hulle het ver die nooi gevat en saam geneem. En al die boys van baas is so mar dood en ek het ver die ou-baas gezien, hoe hij een slag op die kop krijg en hoe hij neerval. Ek is tog al te blij, baas terug is!"

Van Beek echter had niet gewacht tot Abraham had uitgesproken, en was de andere ruiters weder achterop gereden.

De deur was geopend en Tom, op den voet door Bill gevolgd, stormde de woning binnen.

"Maggy!" riep hij, in de duisternis om zich heen tastende.

Er volgde geen antwoord.

"Maggy!" herhaalde hij weder en weder, doch het bleef doodstil in 't vertrek.

"Maak dan toch licht!" huilde hij, buiten zichzelven van angst.

"Hier, hier!" en Hills reikt een vetkaars aan, bij wier onzeker licht het woonvertrek en de kombuis nu zwijgend doorzocht worden.

Alles lag overhoop. De weinige meubelen, die Van Beek's woning bevatte, lagen her- en derwaarts verspreid en de oude boerenkast, waarin de lepels, borden, vorken en andere voorwerpen van huishoudelijken aard geborgen werden, was, evenals het geweerrek, de bedden en de kapstok geplunderd.

"Laat ons buiten gaan zien!" riep Tom, de voordeur uitsnellende.

Met een intusschen aangestoken lantaarn, die echter telkens uitwoei, werd nu het onderzoek ook om de hut en de daarnaast gelegen schuur voortgezet; van Maggy of Michael evenwel was geen spoor te ontdekken.

Naast de voordeur van de hut lag het lijk van een der Kafferbedienden, en voor den ingang van de schuur stiet men op de ziellooze ligchamen der beide anderen, die blijkbaar getracht hadden, de aan hun zorg toevertrouwde paarden en runderen tegen de roovers te verdedigen.

In stille wanhoop staarde Tom in de duisternis voor zich uit, toen Bill, die oogenschijnlijk geheel kalm gebleven was, hem naar de hut terugvoerde.

"Kom, Tommy, waarom den moed verloren! Laat ons met de anderen beraadslagen, hoe Maggy te redden. De

Hemel weet, hoe spoedig wij haar weder zullen bevrijd hebben!"

"Waren wij maar één dag eerder hier geweest!" jammerde de ongelukkige, terwijl hij zich op een bank naast Van Beek en Freunberg nederliet.

"Zouden wij Abraham niet eens in 't verhoor nemen?" opperde laatstgenoemde.

Doch Abraham kon geen andere inlichtigen geven dan die hij daareven reeds aan zijn meester had verstrekt. Alleen bevreemdde het hem, dat het ligchaam van den ouden Michael niet gevonden was, daar hij deze toch met een knopkierie had zien neervellen. De oude man had, zoo verhaalde de trouwe Kaffer, bedaard zitten toezien, toen Patrick het vertrek was binnengetreden en Maggy na een korte, maar heftige woordenwisseling, die hij, Abraham, niet had kunnen verstaan, ruw bij den arm had gevat. Slechts had Michael den vreemde aangestaard op een wijze, als herinnerde hij zich diens gelaat. Doch toen Maggy met Patrick was gaan worstelen, toen was hij eensklaps opgesprongen en had hij zich, met de woede van een wild dier, op den aanvaller geworpen. Abraham wilde hen daarop te hulp komen, doch het vertrek was plotseling opgevuld geworden door Mozanes Kaffers, en door den voorste daarvan was Michael toen geveld.

Men was nu genoodzaakt het daglicht af te wachten, om dan, de sporen der roovers volgende, Maggy zoo mogelijk te kunnen ontzetten.

"Dat zal een vermoeijende togt wezen," zeide de olifantenjager, die dergelijke ondernemingen reeds dikwijls had moeten medemaken. "Laat ons dus wat gaan rusten," en, zelf het voorbeeld gevende, vouwde hij zijn jas op, legde zijn hoofd daarop neder en was weldra in diepen slaap gedompeld. Ook de andere mannen begaven zich nu ter ruste. Alleen de beide broeders en Freunberg bleven waken. Tom was in een hoek nedergehurkt en had, in een smartelijk gepeins verzonken, het gelaat met de handen bedekt, terwijl Bill, die zich op den grond had uitgestrekt, telkens door een benauwde hoestbui werd overvallen en vruchteloos trachtte, de in koortsgloed brandende slapen tegen zijn doorweekten mantel af te koelen. ....

....

De nacht viel. Donkere schaduwen slopen op tegen de hellingen der Marikele bergen. De lijnen van het woud,

dat zich uitstrekte aan hun voet, werden al meer en meer onduidelijk en smolten eindelijk ineen tot een zwarte massa. Over het duistere hemelgewelf alleen lag nog een lichte glans, het flauwe schijnsel van myriaden witte vlekjes, zilveren stofjes op een veld van zacht fluweel. De tweelingzuster van den doodsengel had haar sluier over de moede natuur uitgespreid en alleen de schrikwekkende geluiden der roofdieren, het klateren van den rusteloozen bergstroom en het zachte ruischen der bladeren, het liefelijk wiegelied voor de in hun schoot rustende vogelen, verstoorde de anders volslagen stilte.

"Ben jelui gereed?" fluisterde Van Beek.

"Ja."

"Wie heeft de fakkels?"

"Hills."

"Laat, voor zoover zij strekken, ieder 'er een nemen. Men is in de kraal op niets verdacht. Wij kunnen ze dus achter de omheining aansteken en op de hutten werpen. En nu, vooruit!"

Weinige oogenblikken later stond de kraal in lichte laaie. Het door de felle zonnestralen weder snel gedroogde stroo der hutten had oogenblikkelijk vlam gevat, en, den cirkel der hutten volgende, had het vuur, als bewoog het zich langs de pitten van een reusachtigen gashoog, zich op eenmaal van alle woningen meester gemaakt.

Het was een vreeselijk tooneel! De kronkelende tongen der steeds hooger stijgende vlammen wierpen een beweeglijken, rossigen gloed over heel den omtrek; tusschen de rook- en vuurzuilen in, dwaalden, als waren het feestvierende duivelen, de angstige zwarten, terwijl, volkomen daarmede in harmonie, een schril en gillend angstgeschreeuw in sterke tegenstelling met de doodelijke stilte van daareven, over de vlakte weerklonk.

Een revolver in de vuist geklemd, sprongen de aanvallers tusschen de brandende hutten. In het midden van de kraal bevond zich een open ruimte, waarheen de meeste Kaffers gevlucht waren, en daar, dachten zij, zou ook Maggy zich in veiligheid hebben trachten te brengen. De donkere krijgers, na slechts een oogenblik tegenweer te hebben geboden, stortten zich, uit vrees voor het nog moorddadiger vuur der pistolen, weder te midden der hutten, ten einde te trachten, door de openingen in de omheining van de kraal te ontkomen, doch hoe goed men

ook had rondgezien, van Maggy was geen spoor te ontdekken.

Een oogenblik bleef Bill besluiteloos stilstaan; toen wierp ook hij zich weder in de vlammen en ijlde, luide Maggy's naam noemende, den grootsten hoop der vluchtende Kaffers na. Zijn kleederen hadden reeds op enkele plekken vlam gevat en zijn arm bloedde van een assegaaiwond. Eensklaps bleef hij weder stilstaan, meenende, dat hij zijn roepen had hooren beantwoorden. Doch hij had zich vergist en reeds wilde hij zich weder voortspoeden, toen hij plotseling als aan den grond genageld staan bleef.

Rakelings langs hem heen, met aan flarden gescheurde kleederen en bijna onherkenbaar door den rook en het bloed, waarmede zijn aangezicht en ontbloote borst waren bedekt, was, snel als het weerlicht, een gestalte hem voorbijgevlogen, welke hij had meenen te herkennen voor die van den ouden Michael.

Zou de krankzinnige vader zijn kind zoeken? Doch hoe kon hij hier zijn? dacht Bill. Maar neen, hij had zich zeker vergist! en hij zette zijn zoeken voort.

Daar klonk op eenmaal een luide kreet om hulp.

"Maggy!" riep Bill weder, en met al de kracht, waarover hij te beschikken had.

De angstkreet werd herhaald. Een paar sprongen en Bill stond buiten de kraal.

"Waar ben je, Maggy?" gilde hij, doch eer het meisje hem had kunnen antwoorden, was hij reeds toegeschoten om haar te ontzetten en viel Penny, die haar in zijn armen had trachten te ontvoeren, doodelijk getroffen neer.

"Bill!" stamelde Maggy, terwijl de gelukkige redder haar in zijn armen opving, en toen, als door een duizeling bevangen, langzaam de oogen sluitende, verloor zij haar bewustzijn.

Bill legde haar voorzichtig op den grond en knielde naast haar neer. Lang bleef hij verdiept in het aanschouwen van Maggy's vermagerd gelaat, tot hij eindelijk, het hoofd snel vooroverbuigende, een langen, hartstochtelijken kus drukte op haar kleurlooze lippen.

Met inspanning richtte hij zich weder op. Zijn gelaat was doodsbleek, zijn oogen stonden star en woest onder de saamgetrokken wenkbrauwen, en terwijl uit de halfgeopende lippen een breede bloedgolf ontsnapte, wankelde hij een schrede voorwaarts en zonk, het hoofd op Maggy's borst, neder.

XVIII.

De dageraad is aangebroken en de natuur door de eerste zonnestralen wakkergekust. De vogels vliegen vroolijk uit de bladen op en zingen hun blijden morgenzang; op het veld is het wild teruggekeerd en tusschen de grassprieten en varens piept weer de krekel en draaft weder onverpoosd de nijvere mier. Alles is weder als vóór weinige uren, toen nog de zon de laatste maal in het westen stond—behalve daar in de vlakte, waar nu een rookende, nog smeulende aschhoop de plek aanwijst, die eenige inboorlingen zich tot het bouwen hunner woningen hadden uitgekozen.

Op een paar honderd pas van de verbrande kraal, onder de schaduw van een boom, aan den zoom van het woud, ligt, op een bed van bladeren, Maggy's redder.

Maggy, Tom en Freunberg zijn om hem neergeknield. Geen van hen vermag een woord te spreken en ook Van Beek en zijn makkers, die op een afstand staan toe te zien, bewaren een eerbiedig stilzwijgen.

Bill's gelaat is pijnlijk vertrokken. Hij lijdt onbeschrijfelijke smarten.

"Tommy . . . je hand," fluistert hij.

Met een korten, hevigen snik legt Tom zijn bevende hand in die van den stervende.

Langzaam opent Bill de oogen. Eerst zoeken zijn blikken die van Freunberg, toen tracht hij het hoofd een weinig te keeren en blijft in het betraande gelaat van Maggy staren.

"Tommy . . . beloof me, dat je voor haar even goed zult zijn . . . als je voor . . . mij was."

Tom antwoordt niet, maar drukt zijn' broeders hand nog vaster.

De stervende beantwoordt zachtkens dien druk, doch langzaam laat zijn greep los, de uitdrukking zijner oogen wordt flauwer en onzekerder en met een glimlach om de lippen geeft hij zijn schoone ziel aan haar Schepper weder.

... ...

Op Maggy's verlangen brengt men, vóór de terugtocht wordt aangenomen, nog een bezoek aan de afgebrande kraal.

Des morgens heeft de begrafenis van Bill plaats gehad en Van Beek, uit eerbied voor de droefheid der treurenden, heeft Hills, die zijn smart niet vermag in te houden, voorgesteld zich van de overigen af te zonderen en een omweg te nemen.

Verzonken in sombere gedachten, zijn zij zoo een wijle naast elkander voort gegaan, toen Van Beek eensklaps stilhoudt en, Hills bij de mouw trekkende, op twee lichamen wijst, die voor hen op den grond liggen uitgestrekt.

Het eene is met bloed en modder overdekt. In de borst daarvan is tot aan het heft een mes gestoken, de oogen puilen uit hun kassen en de linkerhand houdt nog de keel omvat van den vijand, die, aan den voet van een termietenheuval gelegen, blijkbaar met den rug daartegen aangedrukt en toen, onder het geven van den messteek, gewurgd geworden is.

Het eerste lijk is dat van Patrick, het andere dat van den krankzinnigen Michael.

EINDE.

Schetsen uit den Vrijstaat.

IETS OVER ONZE DOCTORS.

Mijn lieve neef Klipstaan, zeide Jan de Groot tegen zijn ouden bekende, dien hij op de Markt op zekeren dag te Bloemfontein ontmoette: "Leef je nog?"

"Wel zeker, ou maat; jij ziet dat ik nog leef, ik word wel alle dagen wat ouder en toen ik u het eerst ontmoette, was ik een donker bruin, nu ben ik al zoo half en half een schimmel een. Maar jij weet, ezels heeft men in allerlei kleur. Maar wat ik u vragen wou, is, waarom dacht gij dat ik dood was?"

"Wel, dat zal ik u zeggen," zei de Groot. "Neef Daantje, van de Zoutpan, krijgt alle week zijn couranten van Bloemfontein en als hij, zijn kinders en de meester ze hebben uitgelezen, leent hij ze voor mij. Nu zie ik daaruit dat bij jullie in Bloemfontein al vijf dokters is, en dat er een oude spreekwoord is: veel honden zijn den haas zijn dood."

"Dat is waar," zei Klipstaan, "maar onze dokters zijn geen kwakzalvers, zooals in de oude dagen, toen gij hier kwaamt. Vertel mij daar eens iets van, De Groot."

"Met genoegen, luister maar: 't Is ongeveer een vijf-en-twintig jaar geleden dat ik te paard van B. naar A. reed, met het doel om naar Bloemfontein te gaan. Ik was toen nog regte baar en verloor het pad, dat is te zeggen, het groot pad. Na een paar uren rijdens kwam ik op een boerenplaats aan, hield stil voor het huis en de bewoner, die inmiddels uitgekomen was, vroeg mij of ik wilde afzadelen. Ik antwoordde: met genoegen, en terwijl ik daarmede bezig was, vroeg hij mijn naam en wat mijn beroep was. Ik antwoordde dat mijn naam De Groot was en mijn beroep dat van doctor."

"Dan heeft de Hemel u gezonden," zei Kalfvleesch, de eigenaar van de plaats, "mijne vrouw is regte siek en ik kan geen docter laten halen: ik ben maar een arme man, en die naaste doctor vraagt £20 voor rijloon en dan nog die bottels goed; men is dan zoe maar zoo £30 kwijt. Kom binnen, docter. Wildebeest, vat de doctor zijn paard en zet het in den stal en geef hem goed voer, maar breng hem eerst naar de water om te suip."

Wildebeest voldeed aan hetgeen hem was gelast, en Kalfvleesch en ik gingen binnen.

Mijn hart klopte van schaamte over den leugen, dien ik had verteld, maar wat moest ik doen, ik die niets van medicijnen afwist: liever de waarheid vertellen, of mij maar bij mijn leugen houden? Ik besloot tot het laatste, en ging in de slaapkamer, alwaar eene vrouw van ongeveer 50 jaar, met een grooten rooden doek, nat gemaakt met azijn en water, om haar hoofd, op de katel lag.

"Hannie," zei haar man, "daar is net nu een Docter gekomen, ik denk dat dat een zegen voor ons is."

"Dag, Docter," zie de goede oude vrouw en reikte mij de hand toe.

Ik vatte haar hand en vroeg, "wel, tante, hoe gaat het?"

"Docter," antwoordde zij, "maar slecht. Mijn hoofd doet mij zoo zeer, ik denk het is aambeijen die er in zetten."

Ik nam mijn horologie uit, waarop geen secondewijzer was, voelde den pols, en zei: voorloopig geen gevaar, doch oppassen voor trek, en zoo min mogelijk koffij drinken, liever thee. Gij hebt zeker een medicijntrommel in uw huis, laat mij die krijgen, dan zal ik wat klaar maken.

"Ja, Doctor, gelukkig hebben wij verleden Nachtmaal, toen ons op het dorp waren, een groote trommel van Dr. Juritz gekocht; man, kom hier en geef aan den Docter de medicijnkist."

Kalfvleesch voldeed aan het verzoek en ik nam een paar pillen, vroeg een glas water en gaf haar dat in.

Daarop ging ik naar buiten en nam uit mijn zadelzak twee seidlitspoeders, een witte en een blaauwe.

Binnen weder gekomen zijnde vroeg ik om papier en na dat bekomen te hebben, mengde ik de poeders door elkander, en maakte drie poeders er van.

Ik schreef met podlood er op "alle uur een poeder." De man had geen inkt te huis, hetgeen mij het vermoeden gaf dat hij geen groote correspondentie voerde.

Na ongeveer een uur op de plaats te hebben vertoefd en na dat de zieke mij verklaarde zich veel beter al te gevoelen, gaf ik last om mijn paard te laten opzadelen. Daaraan werd voldaan, terwijl ik inmiddels een hand vol kamille, net genomen had uit de Huisapotheek, in een papier had gedaan, en er op schreef: "van avond met thee te drinken."

Kalfvleesch kwam binnen en gaf te kennen dat mijn paard klaar stond en vroeg wat hij mij schuldig was.

Ik gaf hem te kennen, dat ik het goedkoop zou doen, namelijk £1 1s., daar hij mijn paard ook had gevoerd, en gaf hem de drie poeders met instructies om alle uur een te geven.

De man betaalde mij, tante en hij namen een hartelijk afscheid en ik klom te paard en reed weg.

"En schaamde jij je niet over die afzetterij" vroeg Klipstaan aan de Groot.

"Wel," antwoordde deze, "ik heb mij eerst wat geschaamd, maar sedert de tijd verjaard is, volgens uitspraak van onze Regters, neem ik er geen notitie meer van."

"Was jij ooit meer docter ?" vroeg Klipstaan.

"Neen," zei de Groot, "maar ik ging eens met een docter zamen naar de Wittebergen om een man te assist."

"Schei uit met jou Engelsch," riep Klipstaan, "zeg om te helpen."

"Regt, ik zal dan ook lands taal spreken."

"Wij gingen dan om te helpen, kwamen op de plaats aan, en mijn vriend en ik gingen onmiddellijk naar de slaapkamer. Beide, met uitgestreken gezigten, voelden den pols van den patient. Ik had 86 geteld, hij 109. Hij kon het verschil niet begrijpen, doch ik wel en zei: dwalen is menschelijk en stelde hem voor om het verschil te deelen. Hij nam het aan en wij kwamen tot het resultaat dat de pols 97½ was. Op den kop, zoo als hij zei.

" Wij gingen daarop naar het voorhuis,waar vele vrienden en bloedverwanten van den zieke tegenwoordig waren. Mijn vriend ging zijn medicijndoos halen, en terwijl men onder elkander sprak over verschillende zaken, zei hij opeens, terwijl hij een botteltje en schaaltje had uitgehaald:—

" 'Stil,menschen,ik moet thans medicijnen afwegen,en moet dat precies doen. Een speldekop, ja zelfs een speldepunt te veel of te min kan onzen vriend zijn dood zijn.'

"Een ieder zweeg, de medicijnen werden toegediend en order gegeven hoe met de andere poeder te handelen.

"Na een kop koffij en een lekker snee brood met heerlijke versche boter en beestbiltong te hebben genomen, vertrokken wij.

"Op 't pad vroeg ik mijn vriend : 'wat heb jij dan die man voor gevaarlijk goed gegeven.'

" ' Jij is gek ' zeide hij, " de man is maar wat koortsig en ik gaf hem wat quinine met roode lavendel.' "

En toen Klipstaan dat hoorde liep hij kwaad weg en wilde van de Groot niets meer weten.

DE VENDU-AFSLAGER.

"Is meneer,mijnheer Bartman," vroeg Stokvis,toen hij bij den Vendu-afslager Bartman binnen kwam.

"Die man ben ik, en zoo als mij gezegd is heeft mijn vader, grootvader en andere leden der familie dienzelfden naam gedragen. Maar ter zake, kan ik iets voor u doen ?"

" Ja,mijnheer, mijn zwager en ik zijn aangesteld als Executeuren in den Boedel van onze overledene moeder, en volgens testament moeten de goederen verkocht worden."

"Zeer goed,"zei Bartman,"ik zal een advertentie in de courant zetten, en nu moet gijlieden nog opgeven de condities."

Stokvis zei:—"Mijnheer,onder de tien pond contant en boven £10 drie maand uitstel, doch met goede borgen ten genoege van den afslager. En wat zijn mijnheer zijn condities?"

"Ik heb een vast tarief, en dat is door den Volksraad vastgesteld. 5 p. c. op de losse goederen en 2 p. c. op de vaste."

"Wij zijn daarmede volkomen tevreden",zei Stokvis,"en wij als Executeuren zullen u quitantie geven."

"U verwart quitantie met procuratie, en daar ik de documenten wil uitmaken geef mij uwe volle namen op"

PIETER JEREMIAS OTTO VISCHSTOR,
KLAAS VAN BUREN STOKVISCK.

De procuratie werd geteekend en de executeuren vertrokken, na vooraf beloofd te hebben op 15 April, den dag der vendutie, de kar te zullen inzenden.

Dien dag, of liever den vorigen avond, kwam de kar ook bij den afslager met Barend Windvogel, den bijwoonder van de executeuren.

Zij reden den morgen om 6 uur weg, na een bakkie koffie te hebben gedronken en kwamen te 8 ure ter plaatse der vendutie.

Een massa wagens en karren waren reeds uitgespannen, en banje paardenruiters waren al afgezadeld.

Toen de afslager uit zijn kar klom, toen was er een geroep van "daar is onze vendumeester" enz. enz. Men reikte elkander handjes, en op de vraag: wanneer zal mijnheer beginnen? kwam het antwoord: zoo net naauwmaartjes.

Dat kwam dan ook spoedig; de condities werden voorgelezen, en bij de kraal werd een os uitgejaagd. Wie bied iets voor die wit bont os? Wie zegt £20. Wie dan £10. Ook geen bod? Maak jullie dan zelf je bod.

Halve kroon, riep een, doch de afslager nam geen notitie er van. Eindelijk werd de os verkocht voor £7 8s. 6d.

Zoo ging het nog een tijd aan met den verkoop van het vee, terwijl ververschingen verschaft werden, en eindelijk de jongste zoon des huizes kwam om te zeggen, dat die dinner klaar was. Men ging naar het huis, en in het voorhuis zaten een aantal jufvrouwen. De oudste zoon, die zijn boerenbaatje had uitgetrokken, nam de honneurs waar. Venduafslager, riep hij, zit maar daarboven. Deze voldeed aan de uitnoodiging en vond zich geplaatst vlak voor een schotel kop en pootjes. Help je zelf, vrienden, zei hij, en nam meteen voor zichzelf het tongetje. Na het eten ging de vendutie weer aan, het huisraad werd toen verkocht en tegen den avond had men klaar, dat is te zeggen ieder die promessen moest geven had geteekend en men reed huiswaarts.

Den volgenden dag, om breakfasttijd, toen de venduafslager juist klaar had met zijn boek nog eens over te kijken, kwam jufvrouw Mosterd aan en vroeg hem Zaturdag voor haar vendutie te houden, daar zij van plan was, naar het bovenland te gaan.

Hij nam het aan op zijn gewone condities. Zaterdag kwam aan en de vendutie begon.

't Eerste was een zet voorkamermeubels, blaauw damast, wel te verstaan de stoelen en de sofa, niet de tafel.

Daar heeft Prins Alfred op gezeten, zei de venduafslager, toen hij in 1861 hier was. Die goed is geld waard.

Ik wil het niet voorniet dan hebben, riep een scheele toeschouwer.

Dat zal jij ook niet, scheele vent, zei Baartman.

Daarop bragt men 8 blikken erwten voor soep op : die erwten zijn de beste die wij zelden zagen.

De erwten gingen 2s. 6d. en de korte man met het dikke lijf was de kooper.

Papa, riep zijn zoon, zal ik ze te huis brengen ? Neen, laat staan, Stephanus kan het doen. En toen Stephanus een paar dagen later de soep gereed gemaakt had, liet hij bij ongeluk ze vallen in den gang.

Een splinter nieuw damestjalie, het heeft £3 in Engeland gekost, en dan die vracht; er zitten zeker voor £1 knoopjes aan!

Niemand meer als £1 ?

Niemand niet ? Vaar er mee wel ! ! jufvrouw Strooppot.

Ik heb niet geboden, zei jufvrouw Stoopstok.

Ik zag het met mijn eigen oogen, zei de venduafslager en zeide verder 13s. 6d. voor die tafeltje. Ook uw bod, zei de afslager.

Maar ik heb nooit mijn hoofd geknikt. Dat hoeft ook niet, uw oogen zijn genoeg. De Duitschers zeggen " In die dagen " w. z. n.

Maak nu maar ruimte voor tante Cornelia, die komt daar net aan en zij koopt goed.

Tante, een mooi stuk linnen. Horricks, letter W., 21s. 6d. voor. Een bargain, 't ga je wel.

Zoo hield het den heelen avond aan, toen de beste koopers naar huis gingen, waarop de afslager met harde stem riep : " de vendutie is uit."

Begrafenis-Plegtigheden der Aartsvaderen.

(*Ingezonden door J. E. O. de Boer Mazier, LL.D.*)

Ten allen tijde werden de begrafenissen met de grootste plegtigheid verrigt, en gevoelde de mensch zich als door eene onzigtbare hand heengetrokken naar het stoffelijk overschot eens afgestorvenen, om aan hetzelve eene eer te bewijzen, welke men aan het nog levend ligchaam somtijds weigeren zou.

Reeds in de dagen der Aartsvaderen, werd het ontzield ligchaam aan *de aarde* toevertrouwd, welk gebruik van begraven zijnen grond schijnt gehad te hebben in de uitspraak van Jehova: " *Stof zijt gij en tot stof zult gij wederkeeren.*" Na eenen langen tijdsverloop geraakte eerst het *verbranden* van lijken in gebruik (*). Lieden van aanzien en uitstekende verdiensten, gelijk JOZEF, werden, na gebalsemd en in doeken gewonden te zijn, in eene *kist* nedergelegd, om daarna in dooden-kamers te worden bijgezet. Deze kisten werden vervaardigd van *steen* en *wilde vijgenboomenhout*, ook werden zij gemaakt van eene soort *karton*, zamengesteld van dikwijls toegevoegd en aan een geplakt doek, net gepleisterd, en met beeldschrift beschilderd.

Het balsemen der lijken was het werk der medicijnmeesters (Genesis 50, vs. 2) en geschiedde op deze wijze: De hersenen en ingewanden werden er uit genomen, doch het hart en de nieren bleven er in. Vervolgens werd het onderlijf met palmwijn en andere welreikende wateren gewasschen; met myrrhe, cassia en andere specerijen opgevuld, en de opening weder toegenaaid zijnde, dertig of veertig dagen met ceder-olie gezalfd, of ook zeventig dagen in saltpetre gelegd. Daarna werd het geheele ligchaam andermaal gewasschen, alle deelen met doeken van fijn lijnwaad omwonden en met *gom* bestreken. Dus bleef het ligchaam onveranderd, zelfs gingen de haren der wenkbraauwen en oogleden niet verloren, ook bleven de wezenstrekken onveranderlijk. Sommigen echter werden in de grafsteden gezet, zonder gebalsemd te zijn, of met zulk eene geringe balseming, dat er niets van de lijken overig bleef, behalve verrotte beenderen.

Gewoonlijk werden in het Oosten de dooden buiten de steden begraven, en waar eene uitzondering op deze algemeene gewoonte plaats vond, was dit, om den overledene eene bijzondere eer aan te doen, welke eer ook DAVID genoot, weshalve de gewijde schrijver van hem gewaagt: "*dat hij ontsliep met zijne vaderen en begraven werd in de stad Davids.*" I. Koningen 2 vs. 10.

Inzonderheid achtte men het een groot voorregt te zijn, naast het stof der ouderen te worden bijgezet, dewijl zij den toestand, waarin zij zich na den dood dachten te zullen bevinden, als een verblijf aanmerkten, waarin zij zich

(*) Zie daarover Michaëlis, de Combustione et humunatione mortuorum apud Hebraeos.

wederom bij hunne afgestorvene, doch naar de ziel levende vaderen zouden bevinden, waarom zij het sterven uitdrukten door de spreekwijzen: *verzameld te worden tot zijne vaderen of tot zijne volkeren.* Vorsten en aanzienlijken, die in vreemde landen stierven, werden daarom gewoonlijk naar hun vaderland gevoerd, om bij hunne vaderen begraven te worden. Dat dit reeds in de tijden der Aartsvaderen gebruikelijk was, is hieruit gemakkelijk op te maken, daar JACOB zijne zonen bij herhaling beval: hem na zijnen dood naar *Kanaân* terug te brengen en dáár te begraven. Zelfs onder het gemeene volk, was zulks niet ongewoon, wanneer zij op hunne reizen in vreemde landen stierven. Een zoon zou al zijne eer verliezen, bijaldien hij het lijk zijns vaders niet in het graf zijner voorvaderen bestelde; men zou zijn naam niet in de eerezaal des overledenen aanteekenen. Vervoerde men zulk een afgestorvene van het eene landschap naar het andere, dan mogt het lijk niet zonder uitdrukkelijk verlof door de steden gebragt worden, maar moest men hetzelve over het land vervoeren. Hoe groot nogthans bij de Hebreeën de achting voor de dooden was en welk een hoogen prijs zij ook stelden op het begraven worden bij hunne vaderen, niet minder groot was daarentegen de schande van het *onbegraven* blijven en verachtelijk henenwerpen der lijken op straten en wegen. Aan godslasteraars en boosdoeners werd het daarom niet gegund te rusten, waar de vrome en nederige Israëliet den doodslaap lag te sluimeren, maar zij werden door de honden verscheurd of opgegeten door de vogelen des Hemels. Zoodanige schandelijke begrafenis, waarvoor elk gruwde, heette men eene *ezels—begrafenis* (Jeremia 22 vs. 18, 19; waarbij de geleerde Schroeder opmerkt: *Sepultura asini diciturpro nulla, quod asini non solent sepeliri. Phrasis pro verbalis est quae notat summum abjecti cadaveris contemtum.* Tot begraafplaatsen, welke onder den voornamen stand *erfelijk* waren (Genesis 50, vs. 12) en op welke *gedenkteekenen* werden opgerigt (Genesis 35 vs. 20), werden bij voorkeur *rotsen* gekozen, waarin groeven gehouwen waren, welke hol gewelfd zijnde, eeuwen konden verduren. Met een plegtig gezang bragt men de dooden ten grave. Daartoe hadden zij zoogenaamde *klaagwijven,* zekere vrouwen, met *handpauken,* die er zich op verhuurden om onder het geluid van dit instrument, *klaagliederen* te zingen, terwijl zij zich als bezetenen aanstelden. De

droefheid des gemoeds openbaarde men voorts, door zich van alle uitwendige sieraden te ontdoen en alle tooisels des ligchaams af te leggen. Het lange opperkleed werd van één gescheurd en daarvoor een linnen zak om de lendenen gegord; met geen welriekende olie zalfde men het hoofd: van de gewone spijze werd afstand gedaan, gebukt ging men daarhenen, terwijl men door kastijdingen het ligchaam eene wangestalte trachtte te geven. Dit overdreef men weldra tot een uiterste, zoodat het gebod noodzakelijk wèrd, geene snijding om een dood ligchaam in het vleesch te maken, noch schrift eens uitgedrukten teekens in hetzelve, Leviticus 19, vs. 28, Deuternomium 14 vs. 1. Alleenlijk aanverwanten of andere vrienden namen de gebruikelijke diensten omtrent het lijk waar, zooals het gebroken oog sluiten; hetzelve in de spelonk mede helpen bij zetten, welke eigenaardige handelwijze zelfs nog in de dagen van den Heiland in zwang was. Immers zullen mijne lezers zich herinneren dat het een *raadsheer* was, die zich tot PILATUS wendde, met verzoek, aan hem het ligchaam van JEZUS af te staan, niettegenstaande MOZES gezegd had dat hij die een doode, eenig dood ligchaam van een mensch, aanroerde, zeven dagen onrein zonde zijn. Num. 19 vs. 11.

Nadat de plegtigheid eener begrafenis geëindigd was, werd een maaltijd aangerigt, bestaande uit brood en wijn, met het oogmerk, de treurenden te troosten, en alzoo met den *troostbeker* het verslagen hart moed in te spreken en op te beuren. Welligt werd ook dan nog een treurlied aangeheven, ontboezemd ter eere van den overledene, terwijl daarop de menigte de tenten of woningen verliet, waaruit een dierbaar pand was weggedragen.

Groot Drakenstein, Augustus, 1883.

De Wenschpooten.

EEN VERTELLIMG,

Er woonde—zoo schrijft men uit de Transvaal—in zeker dorp een schoenmaker, met wiens zaken het zeer slecht ging. Dit maakte hem zoo moedeloos, dat hij besloot weg te loopen van zijne woning—wie weet waarheen—tot dat hij dood zou zijn. Hij kwam, toen hij niet heel ver gevorderd was, een aardig mannetje tegen dat verwonderd opzag dat hij zoo

liep. "He, vriend!" riep hij hem toe," "wat loopt je toch zoo?" Onze schoenmaker stond met jagenden adem stil en antwoordde: "Ach! het gaat met mijne zaken zoo slecht dat ik niet langer kans zie om mijne schulden te betalen en mijn huisgezin te onderhouden; nu heb ik van moedeloosheid besloten om mij dood te loopen." "Wel vriend," zeide de ander, "maar je moet toch zoo spoedig niet den moed verloren geven. Kom maar eventjes met mij mede." Hij gehoorzaamde. Een korten afstand van daar lag een os dood. Zijn vriend sneed de pooten af en gaf ze hem, zeggende: "Deze zijn wenschpooten; met ieder poot kunt gij iets wenschen dat u dan zeker geworden zal." Bemoedigd ging hij naar huis, riep zijne vrouw, toonde haar de pooten en vertelde haar wat zij beteekenden. Nu gingen zij aan het wenschen. "Wel, vrouw lief, sprak hij, "ik wensch dat wij met ons huisgezin regt gelukkig mogen zamenleven." En dadelijk verdween een poot, als teeken dat de wensch geschieden zou. Toen zeide hij: "Ik wensch dat wij hiernamaals tezamen zalig in den hemel mogen zijn." En een ander poot verdween. "Ik wensch dat morgen mijn werkwinkel en al mijne buitengebouwen vol gepakt zijn van alle soorten leder die ik noodig heb." Daarop verdween de derde poot. "Ik wensch dat ik morgen zoovele ambachtslui heb als ik maar werk aan geven kan." De laatste poot verdween.

Den volgenden dag was elke mogelijke bergplek vol leder, van elke soort die hij verlangde, gepakt; knechts kwamen van alle kanten hun dienst aanbieden, en binnen een korten tijd had onze schoenmaker eene bloeijende bezigheid en leefde regt gelukkig met de zijnen.

Een broeder van hem, die bij hem kwam en de gunstige verandering in zijne zaken bemerkte, vroeg hem waaraan dit toe te schrijven was. Toen verhaalde hij hem de geheele geschiedenis van de wenschpooten. "Och!" riep hij verbaasd, "waar woont die goede man toch: ik wil hem ook om wenschpooten vragen!" "Dat weet ik niet," was het antwoord; op zulk eene plaats heb ik hem ontmoet, doch waar hij woont is mij niet bekend, gij moogt gaan zoeken of gij hem ook vinden kunt." Hij ging ook zoeken en rustte niet voordat hij hem vond. Zijn eerste verzoek aan den aardigen kleinen man was dan ook om wenschpooten. Doch tot zijne niet geringe teleurstelling hield deze zich alsof hij aan zijn verzoek niet wilde voldoen,

zeggende dat hij om zoo iets niet moest vragen, daar hij reeds rijk genoeg was. Doch door aanhouden overreed hij den wenschpootenuitdeeler. Hij kreeg er vier, en ging er mede naar huis; zette ze op eene tafel neder en ging een weinig in den tuin wandelen, denkende welke de vier beste wenschen zouden uitmaken. Doch ongelukkig kwam onderwijl zijne vrouw binnen met het jongste kind op den arm, dat juist een bijzondere stoute bui had en vervelend schreeuwde. Juist viel haar oog op de geheimzinnige ossenpooten. Terwijl zij er naar stond te kijken ging het ge-heh-h-h onafgebroken voort. De vrouw werd driftig, schudde het kind, er bijvoegende: "Ik wensch dat je een ijzeren baard kreeg!" Op eens vloog een van de pooten weg en het kind had een afschuwelijken ijzeren baard. "O, man! man! kom, kijk hier!" riep zij verschrikt uit. De man liep naar binnen, zag het tooneeltje aan en kon al dadelijk gissen hoe het daartoe was gekomen. Hij werd vreeselijk toornig op zijne vrouw, stampte gramstorig met den regtervoet op de vloer en riep uit: "Vrouw! ik wensch dat je op St. Helena zat!" Heen vloog een van de pooten en de vrouw achteraan.

Daar zat de arme man verschrikt en ontsteld met een schreeuwend ijzerenbaardig kind bij de twee wenschpooten die overgebleven waren. "Ach lieve tijd, wat heb ik nu aangevangen!" riep hij, "ik wensch dat mijne vrouw toch weêr terug kwam!" Een van de overgeblevene pooten vloog heen, en zijne gade was spoedig bij hem terug. Maar het kind had nog den ijzeren baard; zoo waren zij verpligt dien met den overgebleven poot weg te wenschen.

Les: 1. "Zoek eerst het Koningrijk Gods en zijne geregtigheid, en al het overige zal u toegevoegd worden." (Matth. 6 : 33).

Dit deed de schoenmaker, en hij kreeg tijdelijken voorspoed op den koop toe.

2. Jaag niet naar rijkdom, maar zijt vergenoegd met het tegenwoordige, want die rijk willen worden vallen in velerlei verzoekingen. Zie 1 Tim. 6 : 8; Hebr. 13 : 5; Phil. 4 : 11; 1 Tim. 6 : 9, 10.

De broeder van onzen schoenmaker had genoeg voor de tegenwoordige wereld, doch hij wilde in eens zonder moeite rijk worden; derhalve kwam hij met schande er af.

H. D. W.

Reinhart Pieter Anne Dozy.

DOOR

M. J. DE GOEJE.

De groote geleerde, wiens naam boven dit opstel staat, werd den 21sten Februarij 1820 te Leiden geboren. Zijn geslachtsnaam was eigenlijk d'Ozy, zooals nog door een tak der familie geschreven wordt, want oorspronkelijk hoort zij thuis in Valenciennes, van waar zij in 1646 zich in Holland kwam vestigen. Zijn vader was te Leiden geneesheer; zijne moeder Sara Maria van Lelyveld, eene zeer begaafde en beminnelijke vrouw, heeft hij reeds als knaap verloren. Al vroeg bleek Dozy een bijzonderen aanleg voor taalstudie te hebben en waren geschiedenis en aardrijkskunde zijne lievelingsvakken. Toen hij in 1837 student werd, had hij reeds den naam van zeer knap te zijn, vooral in middeleeuwsche en nieuwere letterkunde. Ook had hij reeds een weinig Hebreeuwsch en Arabisch geleerd. Dit gaf hem aanleiding het college te bezoeken van Weijers, tot wien hij zich weldra sterk aangetrokken voelde, Weijers, den uitstekenden taalgeleerde, die geen moeite ontzag om zijne lessen degelijk en vruchtbaar te maken, maar dan ook van zijne leerlingen geheele toewijding vorderde. eze vond hij bij Dozy, die bij zijnen buitengewonen aanleg het groote voorregt genoot, zijn lievelingsstudie te kunnen volgen, zonder zich de vraag te moeten stellen: waarmede zal ik mijn brood verdienen, of zich de aanschaffing zelfs van kostbare boeken te moeten ontzeggen. Reeds voor zijne promotie, in 1844, had Dozy eene door het Koninklijk Instituut te Amsterdam in December 1841 uitgeschreven prijsvraag beantwoord. De bekroonde verhandeling v rscheen in 1845 onder den titel: *Dictionnaire des noms des vêtements chez les Arabes*, en getuigde van eene verbazende belezenheid niet slechts in Arabische en Spaansche letterkunde, maar in alles wat over het groote gebied der Arabieren, vooral het westelijk gedeelte, geschreven was. De dissertatie, waarop hij den graad van doctor verwierf, bestond uit de eerste bladen van een omvangrijk werk, getiteld: *Scriptorum Arabum loci de Abbadidis*, waarvan het eerste deel voltooid werd in 1846, het tweede in 1852, het derde in 1863 verscheen, en dat Arabische teksten met vertaling en aanteekeningen bevat, welke handelen over de dynastie

der Abbadiden, die na den val der Omaijaden in Spanje te Sevilla regeerde. De bewerking van dit boek voerde Dozy midden in de geschiedenis en letterkunde van Spanje, evenals die van de *Dictionnaire des noms des vêtements* de eerste aanleiding tot zijne veelomvattende lexicologische studiën geweest is. Bij het zoeken naar bronnen voor de geschiedenis der Abbadiden ontdekte hij de Arabische berigten over den Cid Campeador, waarop zijne beroemde verhandeling *Le Cid d'après de nouveaux documents* gegrond is, die deel uitmaakt van zijne *Recherches sur l'histoire politique et littéraire de l'Espagne pendant le moyen âge.* Het eerste deel van dit werk verscheen in 1849. Een groot gedeelte daarvan was aan bestrijding van Conde en andere verknoeijers van de Spaansch-Arabische geschiedenis gewijd. Toen tien jaar later de bouwstof voor het tweede deel gereed lag, was het eerste bijna uitverkocht, en had de openbare meening zonder voorbehoud beslist dat Dozy in den strijd had overwonnen. Een herdruk van de bestrijding scheen dus overbodig, en Dozy besloot deze in den tweeden druk achterwege te laten. In 1860 verscheen nu deze nieuwe, zeer verrijkte uitgave in twee deelen. Ook deze uitgave is geheel uitverkocht, en in 1881 verscheen een derde druk, wederom met eenige zeer belangrijke stukken vermeerderd, die met geestdrift door de geleerde wereld is ontvangen. In 1861 gaf Dozy zijne *Histoire des musulmans d'Espagne,* in vier deelen, een boek, dat de vruchten van een langdurig en naauwgezet onderzoek in een zoo schoonen en aangenamen vorm mededeelt, dat het ook den oppervlakkigen lezer moet boeijen. Een paar jaar later verscheen van dit werk een Duitsche vertaling door graaf Von Baudissin, thans hoogleeraar te Straatsburg, gemaakt, maar door den schrijver zelven herzien. Gedurende dit onderzoek verschenen verscheidene Arabische-teksuitgaven, hoofdzakelijk bouwstoffen voor de geschiedenis van Spanje, alle bewerkt met die naauwkeurigheid en dien philologischen tact, die de Leidsche school van oudsher kenmerkt, en meestal voorzien van een uitmuntend glossarium der in de Arabische woordenboeken geheel ontbrekende, of onjuist en onvolledig verklaarde woorden. Deze glossaria bewezen dat Dozy zijn tweede doel, de arabische lexicographie, niet uit het oog verloor. Ook dit gedeelte van zijn taak heeft hij mogen afwerken. In 1881 verscheen in twee lijvige kwartijnen zijn nu reeds beroemd *Supplément aux dictionnaires arabes.*

De meeste groote werken van Dozy zijn in het Fransch geschreven. Door rustelooze oefening had hij zich die taal zoo eigen gemaakt, dat hij haar, naar de meestbevoegde uitspraak, als een geboren Franschman schreef. Hij koos die taal, omdat in zijn eigen vaderland het getal belangstellende lezers te beperkt zou zijn. Maar dat hij in zijn moedertaal niet minder meester was, getuigt — om dit alleen te noemen —zijne *Geschiedenis van den Islam*, welk boek zijn naam in Nederland meer bekend gemaakt heeft dan eenig ander, en zoo uitmuntend is van vorm en inhoud beiden, dat het in verscheidene talen is overgezet en van alle geschriften over dit onderwerp het meest gelezen en geprezen wordt. Dit werk verscheen in Kruseman's *Voornaamste Godsdiensten,* bij welken uitgever ook een aanvullend deel: *De Israëlieten te Mekka,* het licht zag. Overigens zijn al zijne boeken uitgegeven door de firma Brill te Leiden.

Toen Weijers in 1844 stierf, een maand na Dozy's promotie, werd deze waarschijnlijk nog te jong geacht om den vacanten zetel in te nemen. Juynboll werd uit Groningen naar Leiden beroepen, terwijl Dozy adjutor interpretis legati Warneriani werd, op eene bezoldiging van *f* 800. Hij bleef dit tot 1850, toen hij op Thorbecke's voordragt tot buitengewoon hoogleeraar in de geschiedenis werd benoemd. Er was toen meer dan één, die deze benoeming betreurde, niet omdat men meende dat Dozy niet alle aanspraak op den hoogleeraarstitel had, maar omdat men vreesde dat de tijd, dien hij aan zijn onderwijs zou moeten geven, schade zou zijn voor zijne bijzondere studiën. De uitkomst heeft bewezen dat de nieuwe rigting, die zijn werk van toen af moest nemen, niet dan voordeelig geweest is. Ook was hij, dank zijne veelomvattende lectuur en zijn verbazend geheugen, op geen gebied der middeleeuwsche en nieuwe geschiedenis vreemdeling; hij had slechts aan te vullen en voort te bouwen. De methode van zijn onderwijs is bekend. Hij was gewoon telken jare een ander tijdvak met zijne leerlingen te behandeling en dit wel met die bijzonderheden en kleurschakeeringen, die zijnen toehoorders een duidelijke voorstelling van dien tijd gaven, terwijl meestal vooraf de waarde der bronnen uitvoerig werd besproken. Hij zette dat onderwijs voort tot weinige maanden voor zijn dood. Zelfs toen de toenemende ligchaamszwakte hem belette boeken te raadplegen en de minste inspanning hem afmatte,

ontving hij nog leerlingen in zijne kamer, die hij onderwees uit den rijken schat van zijn geheugen.

De laatste levensmaanden van Dozy waren voor hem eene harde beproeving. Hij, die zoo met zijn tijd gewoekerd, zich ter liefde van zijn werk zooveel ontzegd had, zag zich, bij geheel onverzwakte geestvermogens, tot volslagen werkeloosheid veroordeeld. Hij verlangde naar het einde, en zelfs zijne dierbaarste betrekkingen en zijne trouwste vrienden, die hem zoo noode missen, moesten zich met hem verheugen toen het daar was. Hij overleed in den avond van 29 April 1883.

Voor de Leidsche Universiteit, ja voor geheel Nederland, is de dood van Dozy een zeer groot verlies, want het is niet opgesierd wat aan zijne groeve werd uitgesproken:

"Waar men in de geheele wereld Leiden kent, daar is ook de naam van Dozy bekend. Wanneer men vraagt naar de beteekenis van Nederland op wetenschappelijk gebied, heeft men Dozy slechts te noemen, en degelijkheid en goede smaak zullen aan de Nederlandsche geleerdheid door niemand ontzegd worden." De man die dit gewrocht heeft, heeft aanspraak op onze diepe en blijvende erkentelijkheid.

Eigen Haard.

Gezellig Tijdverdrijf.

NO. 42,—AUGUSTUS 1883.

a). Welke 3 mannen hebben 40 jaren lang in plaats van gewoon brood, koek gegeten?

b). Waar in de Bijbelsche Geschiedenis vinden wij het leven*nemende* voorgesteld onder het beeld van het leven*gevende*?

c).

De cijfers 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 zoo te plaatsen, in een vierkant met negen afdeelingen, dat ze te zamen 15 uitmaken: noord naar zuid, oost naar west en over hoeks gelezen.

☞ Men wachte met het inzenden der antwoorden tot ook het

Sept. raadsel verschenen is, en zende dan alles te gelijk (Julij, Aug. en Sept.) of zoovelen men er vinden kon. Twee prijzen naar verdiensten!

Verslag van oplossingen over het kwartaal eindigende 30 Junij en toekenning van prijzen in ons volgend No.

N.B.—In het vorig raadsel is eene fout geslopen:

No. 35 staat: De derde en vijfde letter; moet zijn de *eerste* en *vijfde* letter.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken, wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

Teregt hoort men weleens de aanmerking dat velen onzer landbouwers nog op de oude sleur voortboeren, en er maar enkelen gevonden worden die ons motto, dat maandelijks boven het boerderij-artikel gedrukt wordt, in praktijk brengen. Wij hadden onlangs het genoegen in een van onze buitenwijken, waar hoofdzakelijk aan wijnbouw gedaan wordt, in eene vergadering van het daar gevestigde leesgezelschap een debat aan te hooren over de vraag wat de beste wijze is om den wijngaard te bemesten—de mest inspitten of begraven? Na afloop vroegen wij den heer M., die het mest *begraven* verdedigd had, en wiens partij bij de stemming in de meerderheid bleek te zijn, ons zijn gedachten op schrift te geven. Hieraan werd welwillend voldaan en wij geven zijne opinie in het kort terug, met het expresse doel dat ook andere wijnbouwers zich over het onderwerp zullen laten hooren; waarvoor de kolommen van dit tijdschrift hun steeds openstaan. Niets toch is leerzamer dan onderlinge gedachtewisseling over het bedrijf dat men uitoefent en waarmede men zijn brood wint.

De heer M. zegt: "Wijngaard-mest moet òf droog òf geheel nat uit de kralen gehaald worden. Half natte mest gaat dadelijk aan het broeijen, zoodra hij op hoopen geworpen wordt; waardoor hij zeer veel aan kracht verliest. Van den 15den Mei tot den 15den Junij is de tijd om mest in den grond te brengen. Inspitten is goed voor koude, vochtige aarde. Anders is begraven beter en wel in sloten van 1½ voet diep (om de andere rei) waarin de mest behoorlijk verdeeld moet worden. Men doet een dunne laag wijngaardloten

over den mest heen, eer de sloot toegegooid wordt. Ik heb proef genomen met mest te begraven in gaten—een gat tusschen elke vier stokken—hetgeen wel goed is, doch niet gelijk staat met sloten. Ik heb opgemerkt dat waar de grond van nature niet diep los is, de stokken op zekeren ouderdom, door gedurige bemesting, alleen digt bij de oppervlakte wortels geven; waardoor de stok langzaam wegkwijnt en den grond zeer moeijelijk bewerkt wordt. Mest in sloten geeft twee voordeelen: eerstens, dat de alleen stokken door den mest gevoed worden en niet ook het gras; en tweedens, wordt door sloten te graven de grond als het ware gedeeltelijk op nieuw gedolven.

"Het beste voedsel voor den wijnstok zijn zijne bladeren en loten. De loten moeten niet uit den wijngaard verwijderd worden om kralen droog te houden; daartoe behoort een boer boschjes te laten kappen; maar men moet de loten in diepe van boven *wijde* en van onderen *naauwe* sloten pakken, overal waar nattigheid in den wijngaard bespeurd wordt.

"Beesten- en paardenmest behoort in den wijngaard, varkensmest in den tuin, bokken- en schapenmest op het land. Gebruikt men echter laatstgenoemde meestsoort voor den wijngaard uit gebrek aan eerstgenoemde, dan dient de kwantiteit veel kleiner te zijn.

"Volgens mijn oordeel is het voornaamste waar het vooral op aankomt, *de tijd wanneer men mest in den grond moet brengen.* In den regel wordt in alle wijndistrikten de mest te laat in den grond, gebragt."

Tot zoover de heer M. Indien nu iemand het daarmede niet eens is, hij sture ons zijne beschouwing, en wij belooven hem een plaatsje in het Tijdschrift. Wij wenschen discussie uit te lokken.

SCHAPEN IN AUSTRALIE.

In 1881 waren in Australië volgens de nieuwste opgaven 75,242,900 schapen, dat is ongeveer 50 pct. meer dan in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika (56,133,900) en bijkans driemaal meer dan in Groot-Brittannië en Ierland (27,840,000).

Van deze 75,242,000 schapen zijn er in Nieuw Zuid-Wales 35,398,000, in Nieuw-Zeeland 13,069,000, in Victoria 10,360,000; de overige 16,415,000 behooren tot Zuid-Australië, Queensland enz. Het laatste jaar was niet gunstig voor de schapenfokkerij in Australië, en het gezamenlijk aantal zal dan ook vermoedelijk dalen.

Het bekende Beetaloo-station, in Zuid-Australië, 21,345 acres, met alle gebouwen, omheiningen enz. en 9,000 schapen, is kort geleden te Adelaide voor £8,000 verkocht.

Nieuw Zuid-Wales ontvangt gemiddeld per jaar £2,000,000 voor uitgevoerde wol.

INTERNATIONALE LANDBOUW-TENTOONSTELLING IN NEDERLAND IN 1884.

De groote wereld-tentoonstelling is pas in vollen gang te Amsterdam of reeds is men bezig om toebereidselen te maken ten einde in het volgende jaar een Internationale Landbouwtentoonstelling van grooten omvang te geven. Nederland toont in den laatsten tijd nieuwe levenskracht op schier elk gebied.

De prijzen, uitgeloofd, volgens een ons per vorige maalboot geworden uitgebreid programma, zijn:—

I	Voor	Paarden	£2,826
II	„	Rundvee	2,850
III	„	Wolvee	460
IV	„	Varkens	255
V	„	Boter en Kaas	840
VI	„	Landbouw Werktuigen...	1,058
VII	„	Landbouw Onderwijs	84
VIII	„	Bijen	43
		tezamen p.m.	£7916

in, naar ons oordeel, ferme prijzen verdeeld.

Aan een onlangs te Chicago verschenen werk van R. P. Porter, "The West" ontleent het *Utr. D.* het een en ander, o.a. het navolgende:

"De wereld verbruikt jaarlijks 38,500,000 ton tarwe en 105 millioen acres worden met tarwe bebouwd. Tot 1859 pleegden de Vereenigde Staten tarwe uit Europa in te voeren; tegenwoordig produceren zij ongeveer een vierde van den oogst der geheele aarde. De transportmiddelen zijn zoo verbeterd, dat niet zelden tarwe, die aan de Mississippi of op Nieuw-Zeeland groeit, in Europa even goedkoop wordt verkocht als tarwe die aan de Don of den Donau is verbouwd. Het overschot van den tarweoogst in de Vereenigde Staten beloopt 150 millioen bushels, in Rusland 80 millioen; Duitschland importeert 20 millioen, Frankrijk 30 millioen en Engeland 110 millioen."

Europa heeft meer vleesch noodig dan het produceert, en het krijgt dat uit de Vereenigde Staten, Zuid-Amerika en Australië. Men beweert, dat deze landen gemakkelijk jaarlijks 10 millioen stuks rundvee en 60

millioen schapen kunnen uitvoeren. Ook de wijnteelt neemt bij het jaar toe. Men zegt, dat in Europa 20 millioen acres wijngaarden zijn. Onder de in den laatsten tijd wijn voortbrengende landen staan de Vereenigde Staten met 20,800,000 gallons, Zuid-Afrika met 4,500,000 en Australie met 1,800,000 bovenaan.

DE LANDBOUW IN FRANKRIJK.

Wij vestigden voor eenigen tijd, toen wij de noodzakelijkheid van een Departement van Landbouw voor deze Kolonie betoogden, o. a. de aandacht op wat er in Frankrijk zoo al uitgegeven wordt van regeringswege voor dezen tak van nijverheid.

— Op het ontwerp-budget voor 1884 in *Frankrijk* komt, behalve de onzen lezers uit een vroeger No. bekende bedragen voor landbouw-onderwijs, o. a. voor:

1.	Dienst der besmettelijke veeziekten	£8,090
2.	Schadeloosstellingen voor het afmaken van dieren ..	25,000
3.	Subsidiën aan verschillende landbouw-instellingen ..	34,500
4.	Inspectie van den landbouw en de zijdeteelt	7,000
5.	Aanmoedigingen ten dienste van landbouw en draineren..	9,000
6.	Tienjaarlijksche landbouw-statistiek	1,450
7.	Phylloxera, doryphora enz.	50,000
8.	Personeel der stoeterijen en hengsten-stations	70,000
9.	Materieel voor dito	116,000
10.	Remonte der stoeterijen	60,000
11.	Aanmoedigingen voor de paardenfokkerij	94,000
12.	Personeel voor de dienst der landbouw-waterbouwkunde	12,000
13.	Aanmoedigingen van den landbouw in Algerië ..	6,000
14.	Dito paardenfokkerij aldaar	2,000
15.	Landbouw-waterbouwkunde aldaar	38,300

behalve nog groote bedragen voor irrigatie, landwegen, droogmakerijen, ontginnen, waterkeering enz.

Dus voor haar kolonie Algerië geeft Frankrijk ruim £47,000 ten beste om de landbouw voort te helpen.

TABAKTEELT.

(Vervolg.)

Het gebouw bestemd om den tabak te ontvangen en te bereiden is eene soort van schuur, die zoo groot gemaakt wordt als men denkt noodig te

hebben, naar mate van de uitgestrektheid van den bewerkten grond. Waar deze groot is en gevolgelijk meer dan een gebouw vereischt wordt, worden gewoonlijk schuren gebouwd op verschillende plaatsen nabij de verschillende tabakgronden. De meest gewone grootte dezer gebouwen is van veertig tot zestig voet in lengte met eene evenredige wijdte, terwijl de hoogte tot aan het dak twaalf voet is. De zijden worden gedeeltelijk open gelaten om de vrije lucht er door te laten in het binnenruim van het gebouw, met inbegrip van het dak, gevuld met horizontale palen dwars door de schuur, in evenredige rigting en vier voet van elkander. Deze palen worden te zamen verbonden, wanneer het huis gebruikt wordt, met overkruis stokken, genaamd *tabakstokken*, en op deze worden de bladeren gehangen, ten einde toebereid te worden. Er zijn drie onderscheidene lagen van deze palen en stokken in de voornaamste ruimte van het huis, benevens andere in het dak, terwijl eene loodregte ruimte van vier voet gehouden wordt tusschen elke laag ten einde de lucht goed te laten doorspelen.

Het zal wel niet noodig zijn eenige verdere aanwijzingen op te geven voor de daarstelling van tabakhuizen. Met het oog op het doel dat men heeft, moet de keus van bouwstoffen en vorm gelaten worden aan het oordeel van den planter, en gewijzigd naar de plaatselijke gesteldheid, Het dak moet natuurlijk eene goede beschutting zijn tegen het weder. en het zal noodig zijn de palen en stokken zoo in te rigten, dat zij zonder moeite kunnen verwijderd en terug gebragt worden.

De planten moeten in het tabakhuis gebragt worden, zoodra als zij buigzaam genoeg worden, om behandeld te worden. Indien zij van het veld worden genomen, zoodra zij gesneden zijn, is de stijfheid en brosheid der bladeren zoo groot, dat zij erg gebroken en beschadigd zouden worden. Het vervoer geschiedt met de hand, en zooveel bladeren als één persoon gemakkelijk dragen kan, wordt een toer genaamd.

Het ophangen geschiedt dan door de planten te hangen op de stokken, met de punten der bladeren naar onderen, aan den steel van het laatste blad, of door eene spleet, in den stam van de grootere planten, gelijk vroeger beschreven. Allen hangen vier of vijf duim van elkander aan de stokken, wordende de juiste afstand geregeld naar de grootte.

De stokken dus behangen worden dan met ladders tusschen de palen gehangen, terwijl de gebouwen met dezelven gevuld worden in achtervolgende rijen van het dak naar beneden.

Daar de toebereiding van tabak voornamelijk afhangt van de dampkringslucht, is het van belang dat men eene eenigzins gelijkmatige luchtgesteldheid onderhoude, en vooral lette op de droogheid of vochtigheid der lucht; daarom is het noodig dat de planter gestadig acht geve op het weder, ten einde zoo veel mogelijk de uitwerking van luchtveranderingen te verhelpen.

Als men te veel nattigheid gewaar wordt, worden kleine smeulende vuren gemaakt van verrot hout of bast, op verschillende plaatsen op den vloer van het tabakhuis. Men moet vooral zorgen dat deze vuren niet ontvlammen, daar eene plotselinge verhitting der bladeren, terwijl zij nog in een vochtigen staat zijn, eene ziekte zou veroorzaken, gelijk aan die reeds beschreven onder den naam van brand.

Wanneer de tabak genoegzaam gedroogd is, wordt hij geschikt *(in case)* geacht, hetwelk gewoonlijk geschiedt in vier of vijf weken nadat hij opgehangen werd in het gebouw. En om dit te weten te komen, trekke men de bladeren zachtjes over de vingertoppen en kneukels; als de tabak wel toebereid is zullen de bladeren veerkrachtig en taai bevonden worden en eenigszins bedekt met een glanzerig soort van vocht.

Na dit uitwerksel moet de eerste regenachtige dag gekozen worden, om de bladeren af te halen, die dan van de stokken worden afgenomen en van den stam afgetrokken. Om dat te doen vormt zich een talrijk gezelschap van (neger) mannen, vrouwen en kinderen in een kring op den vloer van het tabakhuis; en terwijl zij de bladeren van den stam aftrekken, geven zij dit aan twee mannen in het midden geplaatst, die dezelve in verschillende hoopen verdeelen, volgens de kwaliteit. De lagere of grond-bladeren, die gewoonlijk gescheurd en vuil zijn, worden daarna van de andere afgezonderd, terwijl van die welke op het hoogere gedeelte van den stam voortgebragt werden, eenige minder zijn dan de andere; het geheel wordt dien ten gevolge verdeeld in drie hoopen. Wanneer deze afscheiding geschied is, worden een aantal bladeren te zamen gebonden aan de dikste einden. Een klein blad wordt daartoe gebruikt, door het om de andere te draaijen, en het einde in een soort van knoop gebonden; elke kleine bos dus gemaakt wordt een *hand* genoemd, eenigszins dikker dan een mans duim, aan het vast gebonden einde. Het is noodzakelijk om regenachtig of vochtig weêr te kiezen om den tabak te behandelen, anders zullen de bladeren deels wegkruimelen tot stof, en groot verlies zal daardoor ontstaan. Wanneer de bladeren eens goed toebereid zijn, komt het er niet veel op aan of de bergplaats vochtig of anders zij, want hoe droog ook de bladeren worden in droog en mooi weder, zal de terugkeerende regen aan dezelve altijd zoo veel taaiheid mededeelen, dat zij zonder schade kunnen behandeld worden.

Wanneer de kleine bossen dus gemaakt zijn, worden zij in hoopen geplaatst op een van hout gemaakten vloer of stelling, waar zij een loop van zweeten ondergaan totdat zij eenigszins gisten. Zorg moet gedragen worden dat dit niet te ver gaat, door lucht toe te laten; maar hierbij moet de ondervinding de beste leermeesteres zijn. (n.)

(Wordt Vervolgd.)

(n.) Om voor te komen dat de zweeting der bladeren niet te ver gaat

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

BIJZONDER GROOTE UIJEN.

Buitengewoon groote uijen kan men verkrijgen, als men de gezondste en de grootste exemplaren in den winter in de nabijheid van een warmen kagchel hangt, waar zij bijkans indroogen. In het voorjaar in den grond gebragt, zullen zij slechts bladeren, geen zaadstengels ontwikkelen, en eene grootte erlangen, zoo dat zij tot 2 lb. zwaar kunnen worden.

ZOUTHONGER DER GROOTERE LANDBOUW-DIEREN.

H. Dangers schrijft onder dit opschrift in no. 22 van *Ill. Landw. Zeit.* een klein opstel, waarin hij met de opmerking aanvangt, dat de beteekenis van het zout bij de voeding van landbouw-dieren duidelijk blijkt uit omtrent "zouthonger" gedane proeven, van welke de door Forster te Munchen in het werk gestelde van het grootste belang zijn. Tengevolge van door zout-onthouding veroorzaakten "zouthonger" werden de dieren traag en vervallen; er toonde zich eene zeer spoedig toenemende verzwakking der spieren, vooral in de uiterste ledematen, en eindelijk leden de dieren aan krampen, trekkingen, en eene groote prikkelbaarheid van het zenuwstelsel.

Door velerlei proeven bleek het zeer onwaarschijnlijk te zijn, dat dieren ooit vrijwillig eene te groote hoeveelheid zout gebruiken, daar het ligchaam slechts zooveel opneemt als het noodig heeft. Wat er eventueel te veel is, blijft in de vochten van het dierlijk ligchaam bij wijze van reserve, en wordt door de urine uitgescheiden, des te spoediger naar gelang de aanwezige hoeveelheid grooter is.

Armsby zegt omtrent dit laatste : Die zouten, welke in het organisme der weefsels overgaan, kunnen niet uitgescheiden worden, dan nadat zij aan hun doel hebben voldaan, en Forster meldt als resultaat zijner proeven, dat, als de voorraad zout in het ligchaam te gering is, het dier ten slotte minerale bestanddeelen van zijn ligchaam gebruikt, daarmee zijne krachten verliest en ten slotte te gronde gaat.

---

en de gisting of zweeting te matigen, plaatse men na de eerste vier- en twintig uren de buitenste bossen in het midden, en die van het midden naar buiten. Door dit eens of een paar malen te doen, zorg dragende dat de hoop met lakens of dekens bedekt wordt, om alle lucht uit te sluiten, en het vijf of tien dagen, of langer in dezen staat te laten, met het oog op het weêr en andere omstandigheden, verkrijgt het een geur sterk genoeg om het niezen te veroorzaken en andere eigenschappen van toebereiden tabak.

Bovendien speelt het zout bij de vertering eene voorname rol, en is het een belangrijk middel, om de eiwitstoffen der voeding uit de verteerings-organen in het bloed te brengen. Door het op gepaste wijze stillen van den "zouthonger" wordt de spankracht van het ligchaam en de werkzaamheid van het levens-proces verhoogd.

In alle voedingsmiddelen is eene zekere hoeveelheid zout voorhanden, die echter in den regel niet geheel in de behoefte des ligchaams voorziet. Daarom is dan ook het gebruik van zout, waaraan de dieren in de weide of op den stal kunnen likken alleen dáár overbodig, waar de grond en als gevolg daarvan de er op groeijende planten op zich zelf reeds een voldoend zout-gehalte bezitten.

VERDELGING DER NAAKTE SLAKKEN.

Tegen slakken is een hierleger van recepten bekend, waarvan een groot aantal in onbruik zijn, en een ander deel te omslagtig is om dagelijks gebruikt te worden. Thans geeft Hardy, de bekwame directeur van de Tuinbouwschool te Versailles een voorschrift, met de bijvoeging, dat het in de praktijk zeer werkzaam bleek te zijn. Om welke reden wij dan ook aan tuinlui, warmoeziers enz. mogen aanraden de proef te memen met behulp van met sterke boter of bedorven vet besmeerde kool- of sla-bladeren, die men des avonds tusschen met slakken geplaagde planten legt.

Godgeleerdheid en Wijsbegeerte.

EENE NIEUWE REEKS VAN APOLOGETISCHE VOORDRACHTEN wordt ons aangeboden in de "Theologische bibliotheek," die door de firma *Hodder and Stoughton* in Engeland wordt uitgegeven. De brandende vragen, die het christelijk publiek in Europa bezig houden, zullen op populaire en niet te min wetenschappelijke wijze ter sprake worden gebragt. De titels van sommige dier traktaten zijn als volgt:—"Steunt de wetenschap den Bijbel met betrekking tot de schepping der wereld?" door Bisschop Cotterrill van Edinburg; "Is het leven waard om geleefd te worden?" door Dr. Marshall Lang; "Zijn wonderen geloofwaardig?" door den WelEerw. heer T. T. Lias; "Is God kenbaar?" door den WelEerw. heer Iverach; "Verhoort God onze gebeden?" door den WelEerw. heer Macheyne Edgar; "Wat is wedergeboorte?" door Prof. Angus; "Is Christus God?" door den WelEerw. T. Whitelaw, en dergelijke boekjes meer.

Wij maken in dit verband nog melding van twee merkwaardige

brochures die onlangs in Duitschland zijn uitgegeven in verband met de reeks van Apologetische Geschriften, die te Heidelberg verschijnen in de "Sammlung van Vorträgen" die reeds verschillende banden omvat. Wij bedoelen Prof. Schaarschmidt over het "Geloof aan de onsterfelijkheid," en "Die Religion Alt Ägypten" van Licentiaat Krummel. Laatstgenoemde bewijst dat de oudste godsdienst der Egyptenaren geenszins fetichistisch of polytheistisch was, gelijk trouwens ook reeds was aangetoond door Page Renouf in zijne Hibbert vooorlezingen.

In Nederland is onlangs verschenen "De drie formulieren van Eenigheid met de kerkorde, gelijk die voor de Gereformeerde Kerken dezer landen zijn vastgesteld in haar laatstgehouden Nationale Synode" door Dr. A. Kuyper. De prijs in linnen band is *f* 1.50 of 2s. 6d. Dit werkje is voor ons aan de Kaap uiterst geschikt. Wij hebben gene behoorlijke uitgave van deze formulieren, en het boek van Prof. Vinke is voor den gewonen lezer niet geschikt. In de voorrede zegt Dr. Kuyper:—"De *Belijdenis* liet ik afdrukken naar de officieele uitgave te Dordrecht in 1619 bij François Borsaler, medestander van Isaac Janszoon Canin, met privilegie voor zeven jaar, uit last der Synode-Nationaal uitgegeven." *Voor den Heidelbergschen* Catechismus koos hij den tekst van Elzevier in 1617, en wat de *Canones* en *de Kerkorde* betreft, die zijn genomen uit den officieelen tekst die bij Canin in 1619 het licht zag.

Een werk dat zeer verdient gelezen te worden is dat van den welbekenden en voortreffelijken Franschen theoloog, *Edmond de Pressensé*, over de "Oorsprongen." Doel van het boek is de materialistisch-wereldbeschouwing van onzen tijd te bestrijden. De schrijver behandelt eerst het kosmologische probleem, en tracht vooral de atomisetische verklaring uit ouderen en nieuweren tijd te weerspreken. Democritus en Büchner, en de mannen die de Evolutie-theorie in onze dagen voorstaan—Darwin, Herbert Spencer en Haeckel—worden voor de aandacht gebragt en bestreden. Ook de latere ontwikkelingen der wijsbegeerte in Duitschland met Hegel, Schopenhauer en Hartmann aan het hoofd vinden in Pressensé een tegenstander. Het anthropologische probleem is een ander vraagstuk hier te berde gebragt, en bij name de Psychophysiek van Luys, Maudsley, Lefebre, Letourneau en anderen, en het positivisme van Comte, Buckle, Spencer, Lubbock &c. Het vierde boek handelt uiteindelijk over "den oorsprong van Godsdienst en moraal." En ook hier is er een zeer wijd veld—het utilitarisme van Mill, Bentham *cum suis*, het determinisme en de autonomische moraal door Kant het eerst besproken en verdedigd op krachtige wijze. Hegel, Pfleiderer, Reville en Max Müller vinden

ook op dit gebied een tegenstander, die op de hoogte van zaken is. Wij kunnen niet in alle bijzonderheden treden, doch wij gelooven dat dit boek een van de degelijkste bijdragen bevat tot eene gezonde apologetiek. De Zending wordt door Pressensé in dit boek op schitterende wijze verdedigd tegen den materialistisch-gezinden anthropoloog Letourneau, die de vruchteloosheid van alle Zendingwerk heeft trachten aan te toonen. Pressensé heeft naauwkeurig onderzocht wat er op het Zendingveld wordt gedaan en spreekt dus met eene zaakkennis, die den onbevooroordeelden lezer naar zijne beschouwing winnen zal. Zijne opvatting van het verhaal in Gen. 1—3 is ons flaauw en zwak, en niet positief genoeg. Hij beweert o.a. dat er een kern is van waarheid verborgen *sous une forme d'enfantine poésie*, en aan dien kern houdt hij vast als historie bevattende. 't Is onzes inziens een gevaarlijk standpunt. Wij gelooven niet aan zulk eene vermenging van "Wahrheit und Dichtung." Want wie zal bepalen, wat "Wahrheit" en wat "Dichtung" is.

Doch het boek bevat zooveel goeds, dat wij op de enkele leemten niet te sterk willen drukken. Zelfs Homerus dut soms. En de apologeet is geneigd nu en dan te veel te hechten aan bezwaren door de critiek ingebragt. Gevolg waarvan is, dat hij den een of anderen post verlaat, die hem als eene verschansing tegen den aanval had kunnen dienen.

Het "Heilsleger" en diens werkzaamheden in Engeland.— Het Heilsleger laat niet veel van zich hooren onder ons. Integendeel vinden wij in Engeland veel omtrent het leger. Op den 16 April l.l. werd gehouden de Jaarvergadering van Generaal Booth en zijn officieren in Exeter Hall. 't Moet een interessant schouwspel geweest zijn. Doel was vooral de bezwaren en beschuldigingen die tegen het leger waren ingebragt te weerspreken en uit den weg te ruimen. De Bisschoppen van Oxford en Hereford hadden Booth en de zijnen beschuldigd van onzedelijkheid en dit vooral werd thans besproken. Booth had den Bisschop van Oxford per brief gevraagd hem mee te deelen op welke feiten of gebeurtenissen hij zijne beschuldiging grondde, en als eenig antwoord ontvangen, dat de aanklagt rustte op gezegden van geloofwaardige personen, wier namen moesten worden verzwegen. "Wanneer deze Bisschoppen," riep Booth, "hunne aanklagten tegenover mij weigeren te staven, of anders ze terug te nemen, dan zal ik het leger verzoeken de Koningin die het hoofd is der Kerk, met eene petitie onderteekend door 1½ millioen te smeeken ons regt te doen wedervaren." Ook over de welbekende zaak van *Miss Charlesworth* liet hij zich uit, verklarende

dat het de bede harer stervende moeder was, dat zij het leger als officier zou dienen.

Na deze rede begon men met de vertooning der zoogenaamde "Trophies." Jane Johnson—eene vrouw uit Yorkshire die 280 maal wegens dronkenschap in de gevangenis was opgesloten, maar een ander mensch geworden is; *Irish Kitty*—eene andere bekeerlinge; twee kantienhouders uit Luton, die hun bezigheid hadden laten varen; *Hallelujah Maggie* uit Camberwell; en eenige "*Boxers*" (vechters), van welke een verklaarde, dat hij voor zijne bekeering zich aan alle denkbare zonden had schuldig gemaakt—deze allen werden vertoond.

Ten slotte volgden eenige statistieke mededeelingen. Het leger telt 491 regimenten met 1,500,000 soldaten. De uitgaven bedroegen £21,000. De waarde van het eigendom des legers was tot £150,800 gestegen; het jaarlijksch inkomen beloopt £121,000.

Bij het einde werd er eene collecte gehouden die £10,000 opbragt. Meer dan één droeg bij die gelegenheid £1000 bij. Met een gezang des triomphs uit duizende monden en een marsch door de straten van Londen werd deze zonderlinge vergadering besloten.

Voorwaar 't is een vreemd verschijnsel! Niemand weet wat er van te denken. Zelfs een man als Spurgeon begint er aan te twijfelen.

ZONDAGSRUST.—Opmerkelijk is het, hoe in vele landen van Europa de aandacht wordt bepaald bij het vieren van den Zondag op gansch andere wijze dan men tot hiertoe gewoon was te doen. Niet alleen geldt dit Nederland, maar vooral Duitschland. Daar werd namelijk in den Rijksdag de zaak ter sprake gebragt. Geen ander resultaat was hiervan het gevolg, dan dat daarin de directeur van het postwezen verklaarde, dat men iets onmogelijks verlangde. Maar de vrienden van Zondagsrust ijveren voort. Zoo werd op den 19den April te Halle eene vergadering gehouden van vrienden van de Zondagsverordening in de provincie Saksen. Uit alle oorden van de provincie kwam men zamen; er waren niet alleen predikanten, maar mannen uit alle klassen der maatschappij; zooals kooplieden, meesterknechts, fabrikanten, ambtenaren, geneesheeren, rechters, onderwijzers en anderen. Ook tegenstanders waren er, die eerst trachtten de vergadering te verstoren, maar verpligt werden van hun voornemen af te zien.

Op deze vergadering werd meêgedeeld, dat op het program der Sociaal-Democraten, dat in Gotha werd opgesteld, het verbod van allen Zondagsarbeid werd opgenomen. Er werd ook besloten zich tot den Minister van Binnenlandsche zaken te wenden, om hem te verzoeken zijn invloed in den Bondsraad te gebruiken om voor het heele Duitsche rijk eene wet op de Zondagsrust te verkrijgen, en vooral om het openbaar handelsverkeer, en de werking van het post- en spoorweg- wezen te beperken.

TURKIJE.—Het Turksche gouvernement schijnt het zendingswerk onder de Turksche Albaneezen krachtig te willen tegenwerken. De Turksche Minister van Onderwijs heeft de strengste orders uitgevaardigd tegen de vertaling van de Heilige Schrift of van eenig ander boek, in het Turksch dialect. Daarbij deelde de minister mede, dat door eene opzettelijk daartoe benoemde commissie, was uitgemaakt, dat het Albaneesch dialect door het Ottomanische gouvernement niet kon erkend worden als eene geschrevene taal, en dat het letters om dat dialect te schrijven niet zou erkennen, of de Albaneezen moesten in de toekomst die zelven uitvinden. Als reden voor die beslissing geeft de Turksche regering eenvoudig op, dat zij vreest, dat vele Albaneesche Muzelmannen (volgelingen van Mohammed) anders misschien er toe zouden komen om van godsdienst te veranderen, hetgeen, volgens den minister, niet in het belang van het Turksche rijk zou zijn.

De Engelsche gezant achtte het, met het oog op deze stellige verklaring, voor verloren moeite om nog bij de Turksche regering aan te dringen, terug te komen op haar besluit.

Niet alleen is echter vijandschap tegen het Evangelie, de drijfveer geweest tot het nemen van het zonderling, echt Turksch, besluit. Het gouvernement schijnt ook bevreesd geworden te zijn, dat Albanië weldra Grieksch zou worden. Het Britsch- en Buitenlandsch Bijbelgenootschap gebruikte in hare Bijbeluitgaven voor de Albaneezen, Grieksche letters, aangevuld door Romeinsche. Nu vreest de Turksche regering, dat het gebruiken van die Grieksche letters den weg zou banen voor een uitbreiding van het Koninkrijk van Griekenland in Zuid-Albanië.

Gelukkig is er nog een goede voorraad exemplaren der Heilige Schrift, die gedrukt zijn met toestemming van de Turksche regering.

Reeds twintig jaren lang heeft de Turksche regering gezegd, dat zij bezig was een alphabet voor de ongelukkige Albaneezen zamen te stellen, maar daarvan is tot hiertoe niets gekomen. Wel geeft zich dat gouvernement veel moeite om hen tot den Mahomedaanschen godsdienst te bekeeren; terwijl de Grieken alle moeite doen om hen tot Grieken te mak n, en hen met de Grieksche kerk verbonden te houden. De toekomst van dit volk is zeer duister, als het Britsch- en Buitenlandsch Bijbelgenootschap niet in zijne pogingen gesteund wordt door eene kerk, om het te evangeliseeren. Het spreekt wel van zelf, dat het Britsch Bijbelgenootschap gevoelt dat het dit werk niet alleen doen kan. Tot hiertoe bleef echter dat genootschap in die streek alleen arbeiden.

Mogt het daar gaan, gelijk het Gode behaagd heeft om het werk der Bijbelverspreiding in Mexico te zegenen. In Mexico is een Roomsch

priester, door het lezen van de Heilige Schrift, tot het Protestantisme overgegaan, en deze werd de stichter van de Evangelische Mexicaansche kerk. De Heere heeft ook het *gepredikte* woord niet noodig, om het licht te doen dagen in de duisternis van ongeloof en bijgeloof.

De Eeuwigheid der Straf.—In Belgie is onlangs een felle strijd ontstaan over bovengenoemd leerstuk. Een leeraar der Belgische Zendingskerk, Bijse geheeten, had namelijk de denkbeelden van Engelsche theologen over dit leerstuk aangenomen en verbreid. Bij name de beschouwing van den heer *Edward White*, bekend als de leer der voorwaardelijke onsterfelijkheid, vond bij hem adhaesie. Gevolg was dat hij werd afgezet. Hierdoor ontstond er strijd en in meer dan een brief werd de zaak besproken. Ook de welbekende heer E. de Laveleye nam deel aan den strijd. De *Heraut* geeft ons 't volgende hieromtrent te lezen:—"De *Flandre Liberale*, een liberaal blad, dat te Gent verschijnt, heeft in April en Mei een reeks van brieven in zijne kolommen opgenomen, waarvan een viertal van de hand van den heer Emile de Laveleye. Het onderwerp van die brievenreeks is de zaak van den predikant Bijse, welke door de Synode van de Belgische Zendingskerk is afgezet, omdat hij voorstander bleek te zijn van White's leer, aangaande de voorwaardelijke onsterfelijkheid. Een inzender in bovengenoemd blad beschuldigde de Synode van ketterjagerij. Op die beschuldiging antwoordde de heer E. de L. het volgende:—

" "Waarde Heer!

" " Vergun mij dat ik eenige regelen tot u rigt naar aanleiding van het incident Byse, waarvan een van uwe inzenders uwe lezers heeft op de hoogte gesteld.

" De heer White, de Engelsche theoloog, wiens leer de heer Byse is toegedaan, is zoo goed geweest mij zijn boek *Life in Christ* (Het Leven in Christus) toe te zenden, waarin hij zijn theorie aangaande "de voorwaardelijke onsterfelijkheid" der ziel uiteen zet. Alle teksten, die hij aanhaalt, veranderen niets aan het feit, dat hij den grondslag van het traditioneele spiritualisme omverwerpt, hetwelk toch de ontsterfelijkheid als een *wezenlijk* bestanddeel der ziel beschouwt. Wanneer men aanneemt, dat de ziel kan verdwijnen, dan geeft men het argument op, waarmede men steeds hare geestelijkheid heeft bewezen. De *Société Evangelique* is dus volstrekt niet onverdraagzaam geweest, toen zij niet een predikant heeft gehouden, die den klassieken, wijsgeerigen grondslag van het spiritualisme ontkennende, te gelijker tijd dien van het Christendom omverwerpt. Een vereeniging, die opgerigt is om zekere denkbeelden onder het

volk te brengen, kan niet toelaten, dat zij lid van haar blijven, die denkbeelden verkondigen, welke in lijnregten strijd met de hare zijn."

"Hierop heeft de heer Pétavel Oliff zich in het debat gemengd. Hij verdedigde de stelling der voorwaardelijke ontsterfelijkheid, hield staande dat deze niets gemeens heeft met het materialisme, en haalde tot staving onderscheidene wijsgeeren en godgeleerden aan.

"De heer E. de L. bleef hierop het antwoord niet schuldig. Hij deed den heer Pétavel opmerken, dat hij in het blad de *Flandre liberale* niet wilde discussieeren over de voorwaardelijke onsterfelijkheid. Voorts gaf hij te kennen, dat hij het volgende meende te kunnen handhaven:

"1. Dat de Spiritualistische, klassieke leer de onsterfelijkheid beschouwt als een wezenlijk bestanddeel der ziel. Dit is een feit, dat door de historie der wijsbegeerte geleerd wordt.

"2. Dat dientengevolge de *Societé Evangelique* geregtigd is om aan te nemen, dat die leer een van de grondslagen van het Christendom is.

"3. Dat zij, deze overtuiging hebbende, mag eischen, zonder onverdraagzaam te zijn, dat zij die in haar naam, in hare godshuizen spreken, zich voegen naar datgene, wat zij gelooft de waarheid te zijn.

"Daarna verscheen er een schrijven van den heer Byse zelf, die in de *Flandre liberale* het volgende in het midden bragt:

" "Volgens den heer de L. is de Societé Evangelique niet onverdraagzaam, omdat zij aan hare vertegenwoordigers oplegt 'wat zij gelooft de waarheid te zijn.' Maar volgens die theorie zou de Katholieke Kerk ook niet onverdraagzaam zijn. Ik zou mij dus niet mogen beklagen, over de geestelijke regtbank, welke mij heeft uitgeworpen wegens ketterij. Vergun mij echter de getuigenis aan te halen van twee onpartijdige en hooggeplaatste mannen, van de dekens der twee Fransche Protestantsche theologische faculteiten.

" "De hoogleeraar Bois, van Montauban, schreef mij, vóór mijne veroordeeling door de Synode van Julij 1882, dat de uitsluiting van een predikant enkel omdat hij de voorwaardelijke onsterfelijkheid beleed, hem bij de tegenwoordige gesteldheid der geesten, eene verbazende en betreurenswaardige zaak zijn zou.

" "De hoogleeraar Lichtenberger laat zich met niet minder kracht hooren. "Eene kerk, zoo spreekt hij, of eene vereeniging van kerken, welke uit haar midden een predikant zou bannen, enkel omdat hij het met de leer van den heer White eens is, zou zich met schande bedekken vóór de oogen van alle Evangelische kerken der 19de eeuw; zou te regt verdienen met den vinger nagewezen en gesteld te worden als een voorbeeld van achterlijk fanatisme en onverdraagzame onwetendheid."

" " De uitnemende hoogleeraar van Luik veroorlove mij hem te zeggen: zijn prijzenswaardige ijver voor eene vereeniging, die goed gewerkt heeft, verhindert hem toch niet, om een hooger denkbeeld te hebben van de Christelijke verdraagzaamheid en van de vrijheid die de protestantsche prediker hebben moet. Hij zal mij vergeven, die de sympathetische bewonderaar ben van zijne schoone talenten, die hij gewijd heeft aan zulke goede zaken: hij zal mij vergeven een juk te hebben afgeworpen, waarmede hij zich liever niet zou belasten."

" Hierop heeft de E. de L. nog als zijn laatste woord het volgende in de *Flandre liberale* geschreven:

" " Ikbegrijp, dat gij verlangt (nl. de redactie) om een einde te maken aan een debat, dat alleen in een tijdschrift van wijsbegeérte of godgeleerdheid kan worden voortgezet.

" "Vergun mij alleen nog om den zin juist uit te drukken, welke beteekenis, volgens mij gehecht worden moet, aan het woord *onverdraagzaamheid*.

" "Als wij de Katholieke geestelijkheid van onverdraagzaamheid beschuldigen, dan is dit niet omdat deze op hare kansels weigert personen toe te laten, welke het niet eens zijn met de beginselen der kerk; maar omdat zij de niet katholieken vervolgt en hen laat verbranden of in de gevangenis werpen, als zij de wereldlijke magt tot haren dienst heeft, zooals zij eertijds overal heeft gedaan, en onlangs het nog deed in Spanje.

"" 'De Liberalen verwijten aan de bisschoppen niet, dat zij niet worden toegelaten om op katholieke scholen te onderwijzen; maar zij veroordeelen, dat men geweld gebruikt om de kinderen te dwingen er zich heen te begeven." '

En hiermede was het debat gesloten.

JEAN JACQUES ROUSSEAU. De gemeenteraad van de stad Parijs heeft eene som van 7000 francs beschikbaar gesteld voor de oprigting van een standbeeld voor J. J. Rousseau. Kolonel Martin had voorgesteld die som te besteden tot het bouwen van een gesticht voor kinderen, die zedelijk verwaarloosd zijn, doch zijn voorstel werd verworpen.

De correspondent van de *Times* meldt dat eene Rousseau-tentoonstelling pas gehouden is, bestaande uit portretten, borstbeelden, autographen en dergelijke dingen meer. Men heeft er o.a. het eerste ontwerp van "Contrat Social," en een deel van het manuscript van de "Confessions"; 92 brieven gewisseld tusschen hem en Madame de Latour; een stuk of wat bladzijden van het manuscript van Nouvelle Heloise; zijn schrijftafel met inkt bevlekt; zijn weerglas, en lessenaar.

Voor degenen, die J. J. Rousseau een groot man beschouwen zijn deze aardigheden nog al interressant. Wij voor ons hebben het nooit kunnen begrijpen, wat er aan dezen man, of in zijn opstellen, waardig is om bewaard te blijven voor het nageslacht.

DE NIEUWE AARTSBISSCHOP VAN CANTERBURY.

Eindelijk toch is de aartsbisschop van Canterbury met groote plegtigheid geïnstalleerd. Dit geschiedde in de Kathedraal van Canterbury. Om niet te spreken van dekens en aartsdekens en canons, waren niet minder dan 20 bisschoppen daarbij tegenwoordig. De gewone geestelijken werden bij honderden geteld; allen gekleed in de witte toga met het onderkleed, de kap en den mantel, welke wit of zwart of violet gekleurd waren. Na eenige voorafgaande ceremoniën werd Dr. Benson naar den troon geleid, terwijl de Latijnsche formule over hem werd uitgesproken: "Induco, installo, te thronizo." Toen was de aartsbisschoppelijke zetel niet langer vacant. Maar hiermede was de zaak nog niet afgeloopen. Want nu was de bisschop van Truro nog maar enkel verklaard tot aartsbisschop, terwijl tot hiertoe de geestelijkheid van Canterbury handelend was opgetreden. Doch daarna kwamen de bisschoppen naar voren, en onder hun geleide begaf zich de aartsbisschop naar de kapel der Heilige Drieëenheid, en daar op den marmeren predikstoel van den H. Augustinus, werd hij tot Metropolitaan bevestigd, met dezelfde formule als voren, met de toevoeging van het woord *metropoliticis*.

Nadat dit was afgeloopen werd een groot lunch gehouden, bij hetwelk de toespraak van den Primas natuurlijk het meest de aandacht trok. Van groote beteekenis was evenwel, gelijk ons gemeld wordt, die toespraak niet, noch wat den inhoud noch wat den vorm betreft. Het was eene lofspraak op de Kerk van Engeland, en eene hoog gekleurde beschrijving van hare magt en hare vooruitzigten. "Een van de groote dingen, welke zijn voorganger begrepen had," zeide Dr. Benson, "was, dat de aartsbisschop geroepen was om de vertegenwoordiger te zijn van het Christendom van de wereld," en hij voegde er bij, dat de Kerk van Engeland (dat is de Episcopaalsche Kerk,) tot zulk een glorierijken trap zou geraken, dat "de oude suprematie (overwigt) van de kerk van Rome, er niets bij was."

Het is naauwelijks te gelooven, dat de aartsbisschop iets dergelijks gezegd heeft. Want de werkelijkheid is, dat de toekomst van de Engelsche Episcopaalsche kerk zeer donker is, en haar invloed zeer gering. Zij is verdeeld in twee groote kampen, waarvan het eene

dat der Ritualisten, altijd digter tot Rome nadert, en zijn heil zoekt in het invoeren van allerlei roomsche ceremoniën, terwijl bovendien nog het rationalisme in den boezem der Episcopaalsche kerk zijne verwoestingen aanrigt. Het is een feit, dat onder de heerschappij van de Episcopaalsche kerk, een groote massa volks in Engeland tot Heidendom is vervallen, en dat, terwijl er 60 millioen Engelsch sprekende menschen in Amerika en in de Koloniën worden aangetroffen, daarvan slechts een achtste, misschien maar een tiende gedeelte, zich koestert onder de vleugelen van die Episcopaalsche moederkerk. Met betrekking tot de gedragslijn, die de aartsbisschop dacht te volgen, verwees hij naar zijn nota's in de zaken van Machonochie en Suckling. Hij beweerde, dat de kerk niettegenstaande alle verdeeldheden, werkelijk één was. Maar, zoo voegde Dr. Benson er bij, indien het verleden eenige lessen voor ons heeft, dan is het, dat het overdreven priesterlijk beginsel, al is het somstijds zwakker opgetreden, nogtans altijd onverdraagzaam is, wanneer het zich krachtig doet gelden.

Geheel anders liet onlangs de aartsbisschop van York zich hooren. Deze kerkvorst zeide toen tot de verzamelde geestelijken van zijne provincie, dat, zoo er thans in de Episcopaalsche kerk een oogenblik van stilte is, het een dwaling heeten moest, als men dacht dat dit lang zou duren. Hij was bevreesd, dat er een vreeselijke schok komen zou, die de Kerk van Engeland tot op zijn grondvesten zou doen schudden.

In diezelfde Paaschweek, toen de eerste geestelijke van de Episcopaalsche kerk zulke rooskleurig getinte beschouwingen ten beste gaf, hadden de jaarlijksche vergaderingen plaats, waarbij kerkvoogden moeten gekozen worden. Het spreekt wel van zelf, dat die zoogenaamde *churchwardens* grooten invloed kunnen uitoefenen op de wijze, waarop in de kerken de eeredienst wordt ingerigt, en dat daarom die verkiezingen veel belang inboezemen. Dit jaar ging het bij sommige van die verkiezingen vrij stormachtig toe. Toen de hulpprediker van St. Jude te Liverpool, de vergadering, na haar te hebben gesloten, verliet, werd hij door eenige anti-Ritualistische vrouwen aangevallen, en deerlijk mishandeld. Te Borderley ging het nog erger toe. Te Sheffield had een gevecht plaats voor het altaar en op een andere plaats geraakten een predikant en zijn curate (een man, die door den predikant betaald wordt om predikantsdiensten te verrigten) onder den voet. Al die dingen bewijzen, dat er in den boezem van het volk, dat tot de Episcopaalsche kerk behoort, iets woelt, dat te eeni-

ger tijd tot uitbarsting komen moet. Het roepen van "vrede, vrede en geen gevaar," van den aartsbisschop, zal dien opstekenden storm niet bezweren.

Wetenschappelijk.

NIEUW COMMUNICATIE-MIDDEL voor schepen in zee met den vasten wal. Het is zoo moeijelijk en toch van zooveel belang, dat schepen in zee, vooral als zij in nood verkeeren, berigt kunnen zenden van hun toestand en waar zij zich bevinden, dat men er reeds ernstig over gedacht heeft om een soort van heliograaf op zee in werking te stellen, of om postduiven mede te nemen om in tijd van nood tijding over te brengen. Thans heeft iemand een "Ocean Courier" uitgevonden, die van grooten dienst kan worden. Deze "Courier" of berigtbrenger heeft den vorm van een grooten bottel, is van india-rubber vervaardigd, weegt ongeveer 7 pond en is 2½ voet in doorsnede. Volgens den uitvinder zal deze "Courier" voor den wind door het water glijden, zonder door de strooming te worden medegevoerd gelijk een gewoon licht of luchtdicht voorwerp dat in zee geworpen wordt. Een dezer "Couriers" werd tusschen Gothenburg en de Engelsche kust overboord geworpen en reeds vier dagen later op de kust van Sleeswijk gevonden, terwijl een andere in 5 dagen 200 mijlen aflegde. Daarbij zijn de "Couriers" groot genoeg om door voorbijvarende schepen te worden opgemerkt, zoodat een schip in nood, dat eenige "Couriers" heeft uitgeworpen, onderscheidene kansen heeft tegen anders misschien geen enkele, om te worden opgemerkt en geholpen. Het berigt dat men wenscht te verzenden wordt, evenals thans in een gewonen bottel, in de "Courier" gedaan, die daarna goed verzegeld wordt om het indringen van water te beletten. De proeven, die met deze nieuwe uitvinding zijn genomen, hebben aanvankelijk goed voldaan.

VERPLANTEN VAN GROOTE BOOMEN.—Ongeveer 18 maanden geleden heeft men een iepenboom, de oudste naar gezegd wordt in Engeland, op het kerkhof te Buckland, nabij Dover, met goed gevolg verplant. De stam van den boom had een omtrek van ongeveer 20 voet en de takken een breedte in doorsnede van bijna 50 voet, terwijl de boom met de aarde een gewigt had van 1000 c.ntimet. Vroeger meende men dat het verplanten van zulke groote boomen onmogelijk was, en omtrent de verplaatsing van dezen boom werden bijzondere swarigheden gekoesterd.

Om groote boomen met goed gevolg te verplanten moet men, zegt de *Natuur*, de grond zoo wijd afsteken als de kruin zich uitstrekt, daar de wortels der boomen en de takken boven den grond in rigting en lengte ongeveer gelijk zijn. Maakt men de ruimte die rondom den stam wordt uitgegraven kleiner dan de kruin, dan moet deze laatste dienovereenkomstig worden besnoeid. Voorts moeten verplantte boomen op denzelfden windstreek staan als vóór de verplanting. Met eenige zorg kunnen de grootste boomen verplant worden, en een kaal stuk grond, voor boomteelt geschikt, in een bosch worden omgetooverd.

DE CHIRURGIE TE POMPEJI.

Allen, die Pompeji bezocht hebben, kennen het huis van den chirurgijn. Iedereen weet, dat het zijn naam te danken heeft aan de talrijke chirurgische instrumenten, die daar zijn gevonden. De studie nu van die instrumenten leidt tot de volgende besluiten.

In die verzameling van een enkelen persoon vinden wij weinige of eigenlijk geen stukken, die tegenwoordig ook niet door ons gebruikt worden; maar wij vinden er bijna ook alle instrumenten, die de geheele instrumentenkast van een plattelandsheelmeester vullen. Nu was Pompeji, zooals men weet, geen stad van den eersten rang, maar in vergelijking van Napels niet veel meer dan een groot gehucht. Men mag daaruit opmaken, dat op dat tijdstip en wel ongetwijfeld onder den invloed der naburige scholen van het groote Griekenland, de chirurgie op een even hoogen trap stond als die, waarop de plattelandsheelmeesters in Frankrijk zich beroemen kunnen.

Les Mondes.

DE GENEESKUNDE BIJ DE DIEREN.

Op een van de te Londen gehouden vergaderingen van het Genootschap voor Biologie, heeft de heer Delaunay eenige interessante mededeelingen gedaan over de geneeskunde onder de dieren, of, zoo men liever wil, over de middelen, die de dieren hebben om zich te helpen en te genezen, wanneer zij hetzij verwond of ongesteld zijn geworden.

De lezer begon met de opmerking dat de geneeskunde, zooals zij door de dieren in praktijk wordt gebragt, geheel en al empirisch is, doch dat men hetzelfde kan zeggen van die, welke men bij de minder beschaafde menschenrassen, en dus bij het grootste gedeelte van het menschenras, vindt.

Dieren kiezen instinctmatig die soort van voedsel uit, welke het best voor hen geschikt is. En dit geldt niet uitsluitend voor de dieren, daar de

mensch, volgens den heer Delaunay, denzelfden aanleg heeft. Daarom is het verkeerd van de geneesheeren, wanneer zij niet voldoende acht geven op de voorkeur, die hun patienten voor bepaalde spijzen hebben. Wanneer de dokters werkelijk hier wat meer acht op gaven, zouden zij in dit middel een gids hebben, die hun in een groot aantal gevallen van veel nut zou kunnen zijn en den patient in menig opzigt aangenaam kon wezen.

Zoo is het bekend, dat vrouwen bijvoorbeeld niet van denzelfden kost houden als mannen, en ook — omdat zij minder op éénmaal eten — spoediger weer honger hebben; toch worden in de oude mannen- en vrouwenhuizen, allen op hetzelfde diëet gesteld.

Naauwelijks gespeende kinderen worden met spijzen gevoed welke aan volwassenen worden voorgezet, vleesch bijvoorbeeld en wijn, die hun tegenstaan en ook niet geschikt voor hen zijn. Delaunay onderzocht deze kwestie in de verschillende gestichten van Parijs en kwam tot het beluit, dat kinderen in den regel niet van vleesch houden voor zij minstens vijf jaren oud zijn.

Menschen, die van zout, azijn en dergelijke houden, moest men steeds in de gelegenheid stellen aan hun verlangen te voldoen. De bekende Lorain leerde steeds, dat, met betrekking tot de voeding, de smaak de beste leidsman is.

Een groot aantal dieren hebben de gewoonte zich geregeld te wasschen en te baden, zooals bijvoorbeeld de olifanten, de herten, de vogels, de mieren en andere. Bekend is het, dat alle zoogdieren hun jongen op den behoorlijken tijd spenen, hen zindelijk houden en opvoeden, en deze moederlijke instincten komen veelvuldig in rudimentaïren vorm bij de vrouwen van beschaafde natiën voor. Inderdaad kan de mensch menige les in hygiene van de lagere dieren ontvangen.

Dieren ontdoen zich van hun insecten door gebruik te maken van stof, modder, klei enz. En zij die aan koorts lijden houden diëet, houden zich stil, zoeken donkere en luchtige plaatsen op, waar zij neerliggen, drinken veel water en baden zich somwijlen daarin. Wanneer een hond zijn eetlust verloren heeft, eet hij een bepaalde soort van gras, in het fransch *chien dent* genaamd, welke een min of meer purgeerende werking uitoefent. Katten eten ook somwijlen gras. Wanneer honden aan constipaties lijden, eten zij begeerig vette zelfstandigheden, zooals olie of boter, en handelen dus even als hun meer ontwikkelde natuurgenoot, die zich met Haarlemmerolie behelpt.

Schapen, koeijen en paarden zoeken bepaalde kruiden op, wanneer zij ziek zijn, en een hond, die aan chronische rheumatiek lijdt, blijft altijd zooveel mogelijk in de zon.

Bij de mieren hebben de soldaten geregeld ingerigte ambulances. Latreille sneed de antennae van een mier af en andere mieren bedekten het verwonde gedeelte met een vloeistof uit hun mond. Wanneer een Chimpansee gewond wordt, houdt hij het bloeden tegen door zijn hand tegen de wond te drukken of deze met bladeren en gras te verbinden.

Wanneer een dier een verwonden arm of been heeft, welke bijna geheel van het ligchaam gescheiden is, voltooit het de amputatie door middel van zijn tanden.

Een hond, die in zijn neus gebeten was door een adder, dompelde zijn kop herhaaldelijk gedurende een aantal dagen in stroomend water. En met goed gevolg, want het dier herstelde. Een andere hond werd door een rijtuig overreden. Gedurende drie weken bleef hij in den winter in een beek liggen, waarheen men hem zijn eten bragt. Ook hij herstelde. Een terrier werd aan zijn regter oog gewond. Hij bleef onder een toonbank liggen en vermeed ligt en warmte, ofschoon hij overigens de gewoonte had van vlak voor den open haard te liggen. Hij volgde dus de gewone behandeling: rust en onthouding van voedsel. De plaatselijke behandeling bestond in het likken van den poot, welken hij tegen het gewonde oog aandrukte. Door voortdurend den poot door likken weer nat te maken, wanneer hij droog was geworden, handelde hij als een dokter, die natte compressen voorschrijft. Katten behandelen sich bij verwonding ook door deze eenvoudige manier van voortdurende bevochtiging.

De lezer deelde het geval mede van een kat, die gedurende eenigen tijd aan den oever van een rivier bleef liggen, en eveneens van een andere kat, die de buitengewone wilskracht aan den dag legde om gedurende acht-en-veertig uur onder een straal koud water te blijven staan.

Dieren, welke aan koorts met plaatselijke pijn lijden, genesen sich door voortdurend gebruik van koud water, hetgeen de heer Delaunay een zekerder behandeling acht dan die, welke door alle andere methoden wordt voorgeschreven.

Met het oog op deze en nog een aantal andere feiten, zijn wij naar zijn oordeel tot de bekentenis gedwongen, dat hygiène en therapeutica, zooals die door de dieren in praktijk wordt gebragt, met vrucht in het belang van de psychologie kan bestudeerd worden.

Hij zou waarschijnlijk nog verder kunnen gaan en zeggen, dat de veeartsenijkunde en de gewone geneeskunde vele nuttige wenken van hen zouden kunnen ontvangen, en wel omdat zij het uitvloeisel zijn van instinct, dat gewoonlijk niet mistast, waar 't het bewaren of herstellen van de gezondheid geldt.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

SEPTEMBER 1883.

Plant of Dier?

Op de run, die in plantenkassen als ondergrond gebruikt wordt, ziet men niet zelden slijmachtige massa's, hoog geel van kleur en op een eigenaardige wijze vertakt. Een scherpere waarneming leert, dat deze massa's zich van de eene plaats naar de andere bewegen, dikwerf in den ondergrond wegkruipen, om elders weder voor den dag te komen, of zelfs tegen bloempotten of stokjes op te klauteren. De looijer noemt ze: bloesem van de run (Lohblüthe), wij noemen ze: plasmodiën.

Het is evenwel geen levenloos slijm; integendeel het is een levende zelfstandigheid, dezelfde, die in het ligchaam van iedere plant en van ieder dier aangetroffen wordt. Zelfs heeft men alle regt om die stof als de draagster van het leven te beschouwen. Zij wordt protoplasma genoemd. De "Lohblüthe" toont, dat dit protoplasma een taaije, moeijelijk vloeibare massa is, die fijne korrels vertoont; de scheikunde leert, dat het tot de eiwitstoffen behoort. In de "Lohblüthe" staat dus een levende eiwitachtige massa voor ons, een levende zelfstandigheid zóó eenvoudig opgebouwd, dat men zich geen eenvoudiger bouw voorstellen kan. De beweging, die het al voortkruipend volvoert, is langzaam en kan met het ongewapend oog worden waargenomen; met behulp van een vergrootglas gezien vertoont zij zich evenwel anders. Om dit onderscheid te kunnen zien, laat men eenige plasmodium draden op een glazen plaatje kruipen en bezigtigt ze met een sterk vergrootglas. Het is niet raad-

zaam te beproeven de draden met de hand op het glazen plaatje te brengen, daar zij zóó gevoelig zijn, dat zij door de geringste onzachte aanraking gedood worden. Een aantrekkelijk schouwspel biedt een kijkje door het vergrootglas. Overal in de draden is beweging, overal is leven! Men ziet breede stroomen, die zich binnen in de massa in een bepaalde rigting voortbewegen en die een tal van korreltjes in hun vaart medesleepen. Hier en daar vertakt zich zulk een stroom in verscheidene kleinere riviertjes, waaruit nog fijner beekjes ontspringen. Alles spoedt zich naar den rand van de zelfstandigheid, waar zich nieuwe vertakkingen vormen. Doch ziet, de beweging wordt langzamer; weldra houdt zij geheel en al op; in hetzelfde oogenblik, waarop de stilstand scheen te beginnen, stroomen de korreltjes met versnellende beweging terug. De beekjes vloeijen zamen tot rivieren, deze vereenigen zich weder tot een breeden stroom, de gansche stoffe heeft zich met spoed teruggetrokken en de zoo-even gevormde vertakkingen trekken zich weder terug. Zouden zij inderdaad verdwijnen? Neen, want in het eerstvolgend oogenblik ziet men ze terug stroomen. Dit spel herhaalt zich telkens onder andere vormen, die door hun voortdurende afwisseling het oog van den waarnemer boeijen. Aan den rand schieten vertakte stammen te voorschijn; de vertakkingen smelten zamen en vormen de mazen van een netwerk, dat het plasmodium omgeeft. Het geheel kruipt of liever het vloeit langzaam over den bodem, waarop het rust.

Ontmoet zulk een plasmodium een klein ligchaam op zijn weg, dan wordt dit er geheel door omgeven. Was het een zandkorrel of eenige andere onoplosbare stof, dan trekt het plasmodium zich terug en laat het ongedeerd achter. Anders is het evenwel, wanneer eenige verteerbare stof, bijvoorbeeld een zetmeelkorreltje met het plasmodium in aanraking kwam; de zetmeelkorrel wordt langzamerhand opgelost, haar zelfstandigheid geheel in het plasmodium opgenomen.

Het plasmodium is gevoelig voor de werking van het licht; zelfs is het in zijn jeugd lichtschuw, op lateren leeftijd zoekt het daartegen het licht. Jonge plasmodiën kruipen geheel weg in den grond, waarop zij zich bevinden, wanneer vrij sterk licht op hen valt; de oude plasmodiën komen aan het oppervlak, om vruchten te vormen, zelfs wanneer een krachtig licht hen beschijnt.

Evenwel niet alle lichtstralen, die het zonlicht bevat, werken op het plasmodium. De gele stralen, juist diegenen die ons oog verblinden, hebben hier geen magt. Voor hen zijn de plasmodiën ongevoelig; daarentegen treffen dezen vooral de blaauwe lichtstralen, die ons minder helder toeschijnen.

Uit het voorafgaande volgt dus, dat in het plasmodium een levende eiwitachtige massa voor ons staat, die alle afzonderlijke gevormde organen mist, maar desniettemin de meest gewigtige levensverrigtingen volbrengt; zij beweegt zich, neemt voedsel tot zich en is gevoelig voor prikkels.

Moet men dus dit plasmodium plant of dier noemen ?

De dagelijksche ervaring schijnt er voor te pleiten, dat men het onder het dierenrijk moet rangschikken, voornamelijk omdat het voedsel tot zich neemt en zich beweegt; toch is het geraden af te wachten, hoe het zich verder gedraagt. Eerst dan is een beslissend oordeel mogelijk.

Tegen den tijd,waarop het plasmodium rijp wordt, kruipt het uit den bodem te voorschijn en vormt het vruchten. Dan verandert het plasma in dunne buisjes, waarbinnen zaadkorrels, zoo fijn als stof, ontstaan. Het geheel vormt een schijf, door een dikke korst omgeven, en zoodra het rijp is, is het met zwarte zaadkorreltjes of sporen gevuld, die op fijn poeder van houtskool gelijken. Raakt men een rijpe vrucht aan, dan vliegen zwarte stofwolken er uit te voorschijn en verspreiden zich door de lucht.

Zulk een vrucht beantwoordt echter meer aan de voorstelling, die men zich gewoonlijk van planten maakt.

Terwijl het gemakkelijk is om hooger bewerktuigde planten en dieren van elkander te onderscheiden, zien wij reeds aan dit eerste voorbeeld, hoe moeijelijk die onderscheiding wordt, zoodra men met wezens te doen heeft, die op den laagsten trap der ontwikkeling staan.

Sterk vergroot schijnt elke zwarte spoor, die binnen de genoemde vrucht voortgebragt werd, een blaasje, dat weder een kleine hoeveelheid protoplasma bevat. Strooit men deze sporen op het water uit, dan kruipt het protoplasma uit het blaasje en laat een ledige schaal achter. Het protoplasma neemt den vorm van met het bloote oog onzigtbare kleine peertjes aan, waarvan de steel uit uiterst fijne trilhaartjes bestaat. Door middel van deze trilhaartjes roeit het door het water en zwemt het snel heen en weer. Gedurende eenige dagen leiden deze nietige schepselen op deze wijze een vrij leven, terwijl soms hun aantal vermeer-

dert, wanneer enkelen in twee gelijke deelen uit een vallen, die op hun beurt ook weder verder dwalen. Later trekken zij hun trilhaartjes terug en kunnen zij zich dan slepend her- en derwaarts bewegen. Ook ziet men, dat, waar twee of meer dan twee elkander op hun weg ontmoeten, zij ineenvloeijen en zoo wordt ten laatste uit al deze wezentjes weder één enkel plasmodium gevormd, dat groot genoeg is om met het ongewapend oog gezien te worden.

Hiermede is nu een kort, maar volledig overzigt gegeven van de ontwikkelingsgeschiedenis van dit zeer eenvoudig organisme, hetwelk men even goed een plant als een dier zou kunnen noemen. Om de wijze, waarop de plasmodiën ontstaan, heeft het sints lang de belangstelling der geleerden in hooge mate gewekt. Wij hebben reeds vermeld, dat in het plasmodium onbedekt protoplasma zich aan ons voordoet en dat dit de zelfstandigheid is, die wij in de eerste plaats in het ligchaam van iedere plant en van ieder dier aantreffen.

Wanneer men dunne doorsneedjes van eenig plantaardig of dierlijk ligchaam heeft gemaakt en door middel van een vergrootglas beschouwt, dan valt het iedereen in het oog, dat die dunne schijfjes niet overal hetzelfde voorkomen bezitten, maar uit kleinere deeltjes opgebouwd schijnen. Vooral bij de plant is het gemakkelijk om in die deeltjes blaasjes te herkennen, terwijl ieder blaasje een stof bevat, die zich niet anders gedraagt dan de zelfstandigheid, waaruit het plasmodium bestaat. Dergelijke deeltjes, de bouwstoffen der planten zoowel als der dieren, worden *cellen* genoemd. Reeds tweehonderd jaar geleden werden zij ondekt; het is evenwel eerst tusschen 1·30 en 1840 in het licht gesteld, dat ieder plantaardig en ieder dierlijk ligchaam *alleen* uit zulke cellen is zamengesteld. Ja, de beide stichters van de cellenleer, Matthias Jacob Schleiden en Theodoor Schwann, zijn pas in het vorige jaar ten grave gedragen.

Iedere plantaardige cel is zulk een wezen als de boven beschreven spoor van de runbloesem of "Lohblüthe"; zij bevat protoplasma en is door een vasten wand omgeven. Bovendien vindt men in het protoplasma een klein korreltje, dat onmisbaar is, met de voeding en vermeerdering der cellen in verband staat en dat *celkern* wordt genoemd. Dikwijls kan men het protoplasma, binnen de plantaardige of dierlijke cel opgesloten, dezelfde bewegingen zien uitvoeren als binnen de plasmodiën; overal vertoonen zich stroomingen, even verschillend van aard als in rigting.

Het is duidelijk, dat aan de grenzen van planten- en dierenrijk het onderscheid wordt uitgewischt, daar in beide rijken de levensverrigtingen door dezelfde stof worden volbragt.

Wij zullen nog door andere voorbeelden duidelijk maken, hoezeer de eigenschappen van plant en dier ineenvloeijen en hoe daardoor de grens tusschen de beide rijken der levende natuur onduidelijk wordt gemaakt. Daardoor winnen wij tevens de kennismaking met enkele van die belangwekkende organismen, die het bloote oog niet ziet, daar zij vaak zoo klein zijn, dat millioenen in één waterdroppel leven.

Op het gladde, kalme oppervlak van moerassige poelen ontdekte men voor korten tijd een zeer klein organisme, hetwelk een gelen aanslag op het water vormt. Het verkreeg den naam Chromophyton Rosanoffii. Schept men water uit dien poel en laat men het glas stil staan, dan heeft de gele aanslag zich spoedig op het oppervlak verzameld. Onderzoekt men hem bij een sterke vergrooting, dan ziet men kleine blaasjes met een gelen inhoud op het water drijven. Zij zijn in een kleurloos slijm weggedoken en bewegen zich bijna niet. Duwt men ze onder water, dan wordt het slijm opgelost en de cellen, die daarin opgesloten waren, vliegen uit elkaar. Iedere cel bezit een trilhaartje, waarmede zij dapper heen en weêr roeit. Het zijn dus zwermsporen. Spoedig hebben zij zich weder digt onder het oppervlak van het water verzameld, en daar gedragen zij zich op een zeer bijzondere wijze. Zij boren namelijk door het oppervlak van het water heen, alsof dit een vast huidje ware. Ter plaatse, waar de zwermspoor den waterspiegel aanraakt, vormt zij een kort uitsteeksel, dat, wat zijn vormt betreft, op een speld gelijkt en zich boven het water vrij in de lucht verheft. Vervolgens neemt het uitsteeksel langzamerhand in grootte toe, terwijl het gedeelte, dat onder water is, hoe langer hoe kleiner wordt. Eindelijk zit het kogelronde wezentje geheel boven op het water. Het wordt door een geleiachtig kleed omgeven, dat aan den benedenkant in een kort, open buisje eindigt, hetwelk het oppervlak van het water doorboort. Dit buisje is een zuigorgaan en moet voor den toevoer van het noodige water zorgen. Binnen in het slijmige kleed vermenigvuldigt zich de zwermspoor door deeling. Zoodra de herfst gekomen is, trekken de zwermsporen naar den bodem van het water terug, om daar haar winterkwartieren te betrekken. Zij nemen haar intrek

voornamelijk bij veenmossen, in wier bladeren zij een veilig tehuis vinden. Een aantal cellen in de bladeren van het veenmos is namelijk ledig en van openingen voorzien, die naar buiten uitmonden; het kleine wezen zoekt voornamelijk die openingen op, om zich in de ledige cellen te verschuilen. Waardoor worden zij juist daarheen gedreven? Het zou moeijelijk vallen deze vraag te beantwoorden. Dit voorbeeld leert evenwel, welke uiteenloopende eigenschappen een zoo eenvoudig zamengesteld wezen reeds bezitten kan. Zijn gewoonte om zich in de bladeren van het veenmos te verschuilen herinnert aan handelingen, waaraan men den naam instinctmatig pleegt toe te kennen.

De vraag kan niet beslist worden beantwoord, of het kleine gele wezentje plant of dier is; die groene draden daarentegen, die men zoo veelvuldig in poelen, meren en rivieren aantreft, kunnen zonder bezwaar tot de planten gerekend worden. Ik kies hier als voorbeeld een soort, die niet zelden in snelvlietende beken op de steenen groeit (Ulothrix). Het zijn eenvoudig draden, uit één enkele reeks van cellen gevormd en nooit vertakt. Iedere cel van den draad heeft den vorm van een korten cilinder, bezit een wand en bevat protoplasma en een celkern. In het protoplasma ligt bovendien een groene spiraalvormige band. Wie in de vrije natuur steenen met dergelijke draden verzameld heeft en thuis in het water heeft gelegd, kan den volgenden ochtend reeds getuige van een merkwaardig verschijnsel zijn. Het protoplasma van de verschillende cellen heeft zich namelijk gedurende den nacht in verscheiden stukjes verdeeld en deze geraken den volgenden dag vrij uit de cellen. De inhoud van de cel dringt naar buiten door een gat, dat in den celwand is ontstaan. Zoodra de deeltjes hun vrijheid hebben bemagtigd, snellen zij voort; zij zijn zwermsporen geworden. Deze zwermsporen bezitten een eivormige gedaante; van voren bezit ieder vier trilharen, waarmede zij door het water heen en weder zweept. Met uitzondering van de kleurlooze spits is het geheele ligchaam groen; op zijde vertoont het een roode streep, die vroeger voor een oog werd aangezien. Voor honderdduizenden van zulke zwermsporen is er ruimte binnen één waterdroppel; zelfs aan het ongewapende oog schijnt de droppel dan groen. Tamelijk sterke lenzen heeft men noodig, wil men de zwermsporen duidelijk zien; bij een 300-voudige vergrooting ziet men ze snel door den droppel vliegen. Daarmede wordt nu niet bedoeld, dat

de beweging inderdaad zoo snel is, immers de snelheid der beweging wordt in dezelfde mate vergroot als de zwermspoor zelve. Konden wij den grooten wijzer van een zakhorologe evenveel malen vergroot waarnemen, dan zou zijne snelheid nog grooter zijn. Werd de afstand, dien hij in ééne minuut aflegt, driehonderd maal vergroot, dan zou hij zich driehonderd minuten (deelen van graden) verplaatsen, m. a. w. wij zouden den grooten wijzer in zulk eene snelle beweging zien, alsof hij binnen ééne minuut vijf maal de wijzerplaat rondholde. Dit voorbeeld kan ons een begrip van de werkelijke grootte van een organisme geven, dat ons bij een driehonderdvoudige vergrooting niet grooter toeschijnt dan een korrel papaverzaad.

De zwermsporen van den beschreven draad zijn zeer gevoelig voor het licht; allen verzamelen zij zich aan den rand van den waterdroppel, die naar het licht is gekeerd of juist aan den tegengestelden kant. Draait men den droppel rond, dan vliegen de zwermsporen in een dichten zwerm en regt vooruit door het water, om den kant op te zoeken, die haar het gemakkelijkste is. De zwermsporen zoeken dus het licht op of zij ontvlugten het; altijd bewegen zij zich voort in dezelfde rigting, waarheen de zonnestralen door het water gaan; aan den rand van den droppel hoopen zij zich alleen daarom op, omdat het haar onmogelijk is verder te gaan. Evenals bij de plasmodiën werken alleen de blaauwe lichtstralen op haar; terwijl de plasmodiën in hun jeugd lichtschuw zijn en later het licht zoeken, is dit bij de zwermsporen juist omgekeerd. Jonge zwermsporen zoeken het licht; oudere trekken zich in de duisternis terug. Deze beweging brengt haar een bepaald voordeel aan; in de jeugd plaatsen zij zich aan de oppervlakte van het water, waar de omstandigheden gunstig zijn voor haar voeding; op later leeftijd verbergen zij zich op eenige diepte en houden daar voortdurend haar verblijf; met het uiteinde, waaraan de trilharen zich bevinden, zetten zij zich aan steenen vast en verkrijgen een vasten wand, dien zij tot nu toe misten. Het kleine ligchaam begint zich vervolgens uit te strekken, verdeelt zich door dwarsche tusschenschotten en groeit langzamerhand tot nieuwe groene draden van cellen uit.

Hier leeren wij dus een organisme kennen, dat, volgens het gewone spraakgebruik, een tijd lang dier, later plant is. Iedereen zou toch de onbewegelijke groene draden in het plantenrijk rangschikken, de bewegelijke zwermsporen daaren-

tegen onder de dieren Zelfs vindt men aan de zwermsporen roode streepjes, die onder de lagere dieren algemeen verbreid zijn en daar voor oogen worden gehouden. Een zorgvuldig onderzoek toont in het voorste einde van iedere zwermspoor van celkern en zelfs een uiterst klein blaasje, dat van tijd tot tijd inkrimpt en doet denken aan dergelijke kloppende organen bij lagere dieren. Maar de zwermsporen groeijen tot onbewegelijke, groene draden uit en hebben dan iedere gelijkenis met een dier verloren.

Een schoon, groen wezentje, dat een tijd lang schijnt een dier te zullen blijven, ontmoeten wij in het zoogenaamde kogeldiertje (Volvox). Daar het de grootte van een zandkorrel heeft en dus zigtbaar is voor het bloote oog, is het reeds sedert bijna tweehonderd jaar bekend. Antony van Leeuwenhoek, de beroemde hollandsche mikroskopicus uit de zeventiende eeuw, ontdekte het kogeldiertje in slooten bij Delft en schilderde in een brief, gedateerd 1 Januarij 1700, aan dr. Johannes Sloane in Londen het belangwekkende schouwspel af, hetwelk deze kleine kogeltjes, die onophoudelijk heen en weer draaijen, onder het mikroskoop opleveren. Leeuwenhoek had er, volgens zijn eigen getuigenis, eerst een eed op willen doen, dat hij met dieren te doen had; toch was hij verpligt deze meening te laten varen, omdat hij meende te bespeuren, dat de kogeltjes langzamerhand zaad voortbragten, zooals planten doen.

Linnaeus daarentegen rangschikte het kogeldiertje onder de wormen en na dien tijd dwaalde het zonder rust van het dierenrijk naar het plantenrijk en omgekeerd, zonder ergens een vast onderkomen te vinden.

Bij voldoende vergrooting schijnt het diertje een kleurlooze blaas, die van binnen van talrijke groene cellen is voorzien. Het valt moeijelijk eenig verschil te vinden tusschen de wijze, waarop zulk een cel zich gedraagt en de levenswijze der zwermspoor van de groene Ulothrix-draden; ook aan iedere cel van het kogeldiertje merkt men twee trilharen, een groenen inhoud, een rood streepje, een celkern en kloppende blaasjes op. Door dunne zijdelingsche uitsteeksels wordt de zamenhang der zwermsporen bewerkt, zij rekken hunne trilharen uit, zelfs door het omhulsel heen, en terwijl zij er mede in het rond slaan door het water, wordt de geheele kogel voorwaarts draaijende in beweging gebragt. 12,000 zwermsporen heeft men binnen de grootste kogels geteld en daar wij gewoon zijn zulke

zwermsporen als op zichzelf bestaande wegens (individu's) te beschouwen, zijn wij volkomen geregtigd tot de verklaring, dat de geheele kogel een staat van cellen is. Ehrenberg, de verdienstelijke onderzoeker op het gebied der lagere organismen, heeft een levendige schilderij van het kogeldiertje gegeven. Hij vindt in de vereeniging van zoovele individu's de werking van een zucht naar zamenleving, die zich openbaart in een krachtig streven naar een gemeenschappelijk doel, een omstandigheid, die een geesteswerkzaamheid onderstelt, wier waarde wij niet te gering mogen schatten, hoe geneigd men daartoe ook wezen zou; men moet hierbij ook niet vergeten, dat iedere afzonderlijke cel organen bezit, die met oogen vergeleken moeten worden. Ware deze opvatting juist, dan zouden zij zich niet blindelings door het water bewegen, maar als burgers van een maatschappij in het genot zijn van het vermogen om gewaarwordingen te kunnen verkrijgen.

Volgens het oordeel van Ehrenberg was het kogeldiertje dus een wezen, dat zintuiglijke gewaarwordingen verkrijgen kon en moest het zonder eenigen twijfel tot het dierenrijk gebragt worden; maar zouden wij in dit geval ook niet de gewone Ulothrix-draden, wier zwermsporen zoozeer op de groene cellen der kogeldiertjes gelijken, uit het plantenrijk moeten verbannen? Beslissende kenmerken laten ons dus overal in den steek en zoo blijft het eindelijk aan het omzigtig oordeel van den natuuronderzoeker alleen overgelaten, of hij een wezen voor plant of dier houden wil. Aan eenige van deze lagere organismen is het geluk ten deel gevallen, dat dier- en plantkundige tegelijkertijd er beslag op wenschen te leggen; anderen, de Asschepoesters van deze lagere wereld, werden door beide partijen verstooten.

De voorbeelden, tot dusverre door mij behandeld, hadden nog altijd betrekking op organismen, die zamengesteld van bouw en betrekkelijk groot waren. Alle kenmerken gaan evenwel verloren, zoodra wij de grenzen naderen, waarover zich die wezens bevinden, die niet meer zigtbaar kunnen worden gemaakt. Er bestaan organismen, die zich slechts als punten of als fijne streepjes voordoen, zelfs bij de sterkste vergrooting, waarover wij beschikken kunnen. Tot deze wezens behooren nu juist onze grootste vijanden, de beruchte bacteriën. Men houdt het er voor dat zij de besmettelijke ziekten overbrengen en het gelukte inderdaad reeds in talrijke gevallen zulks regtstreeks door inenting aan te toonen.

De kleine, kogelronde bacterie b.v. die in de ontstoken vliezen voorkomt van lijders aan diphtheritis (wit zeere keel) en die voor de oorzaak dier ziekte wordt gehouden, bezit een gemiddelde lengte van 1/2000 m.M. Een stuk van tien pfennige is vrij naauwkeurig één m.M. dik; 2000 dergelijke kogeltjes moeten dus achter elkander worden geschaard om in dikte genoemd geldstuk te evenaren. De kleine, kogelvormige bacterie heeft, zooals zijn soortgenooten, een vrij helder ligchaam, uit protoplasma bestaande, dat door een dunnen celwand ingesloten is. De vermenigvuldiging heeft plaats, daar het wezentje zich in tweeën verdeelen kan; hierbij moet men in het oog houden, dat de jonge individu's ongeveer na één uur op nieuw zich kunnen verdeelen. Men kan hiernaar gemakkelijk berekenen, dat één enkele bacterie in gunstige omstandigheden binnen 24 uur 16,777,216 nakomelingen voortbrengen kan; na 48 uren is de nakomelingschap zoo talrijk geworden, dat het aantal een onuitsprekelijk getal is.

Daardoor wordt het duidelijk, hoe de bacteriën, niettegenstaande haar uiterst kleinen omvang, zulke vernielende werkingen uit kunnen oefenen. De hier behandelde kogelvormige bacteriën bewegen zich niet; andere soorten, die den vorm van staafjes bezitten, dwalen heen en weder en onlangs werd beweerd, dat zij van voren en van achteren van trilhaartjes zouden voorzien zijn. In het bloed van menschen, die aan intermitteerende koortsen lijden, vindt men, terwijl de koorts zich verheft, zeer lange, schroefsgewijze gedraaide, zeer buigzame draden, die snel van plaats veranderen; zij verdwijnen, zoodra de koorts afneemt.

Vele van deze organismen bezitten, behalve het vermogen om zich in tweeën te verdeelen, ook nog dat om sporen te vormen. Dan ziet men het protoplasma van de staafvormige bacteriën zich op enkele plaatsen van het ligchaam zamentrekken; daar wordt het door een celwand omgeven. Terwijl de staafjes te gronde gaan, blijven de sporen over. Het leven van deze sporen is taai. Immers de staafjes, die in het bloed voorkomen van dieren, die aan miltvuur lijden, hebben meestal na enkele dagen hun besmettende werking verloren, wanneer versch bloed van zulke dieren snel wordt gedroogd; daarentegen kunnen in bloed, dat langzaam wordt gedroogd, sporen ontstaan, die zelfs miltvuur te weeg brengen, wanneer zij jaren later worden ingeënt. Men heeft

onderscheid tusschen een groot aantal bacteriën gemaakt en verband gezocht tusschen verschillende soorten en bepaalde ziekten van menschen en dieren, verband ook met tal van gistingsverschijnselen buiten de organismen. Men meende hierbij met verschillende soorten te doen te hebben, die scherp van elkander gescheiden waren; proeven, die in den jongsten tijd werden gedaan, toonden evenwel aan, dat zulks niet het geval was. Nu is het wel niet aan twijfel onderhevig, dat er zeer vele soorten van bacteriën zijn; even onbetwistbaar is het thans ook, dat de kenmerken, die vroeger ter onderscheiding dienden, niet meer als beslissend kunnen worden beschouwd. Uit kogelvormige bacteriën heeft men staafvormige en schroefvormige gekweekt; zeer gevaarlijke soorten in volkomen onschadelijke overgebragt en omgekeerd; de toekomst zal eerst aanwijzen, welke bepaalde grenzen men tusschen de verschillende soorten trekken kan.

Alle kenmerken, waarvan men zich zou kunnen bedienen, om planten en dieren van elkander te onderscheiden, verliezen hun waarde, waar zij op de bacteriën zouden moeten worden toegepast. De vraag ligt dus voor de hand, hoe een natuuronderzoeker te werk moet gaan, wanneer hij aan zulke organismen een plaats in het stelsel der natuur aanwijzen moet. Alleen de verwantschap, die tusschen de verschillende soorten bestaat, kan en mag in dit geval gids zijn. Wanneer een groep van organismen, omtrent wier aard men in twijfel verkeert, zich aansluit aan een andere, wier karakter duidelijk omschreven worden kan, dan wijst de plaats van de laatste groep in het natuurlijk stelsel tevens aan, waar de eerste groep thuis behoort. Zoo is men thans bijna algemeen geneigd, om de bacteriën in het plantenrijk op te nemen, omdat zij verscheiden punten van overeenkomst vertoonen met een groep, die onder de groene draadwieren gerangschikt wordt. In zwavelhoudende bronnen, b.v. in die bij Aken, leeft namelijk een lange, draadvormige, levendig heen en weer slingerende bacterie (Baggiator), alleen door het gemis van kleuren van zekere groene draadwieren (Oscillatoriën), die in hun bewegingen even levendig zijn, onderscheiden. In vele gevallen bezitten de bedoelde draadwieren het vermogen, om aan een zeer hoogen warmtegraad weerstand te bieden, welk vermogen ook bij de bacteriën aangetroffen wordt. Zij zijn de eerste organismen, die te voorschijn komen, wanneer het water in den Karlsbader Sprudel tot 54° afgekoeld is; in de solfataren van

Puzzuoli kunnen zij leven zelfs op die plaatsen, waar de heete dampen uit de fumarolen, die toch zoo rijk aan zoutzuur zijn, hen treffen. De bacteriën kunnen zelfs nog een grootere warmte verduren. Een kortstondige verhitting tot de temperatuur, waarbij het water kookt, doodt niet alleen de sporen van vele soorten niet, maar doet ze daarentegen nog sneller kiemen. In sommige gevallen moest de temperatuur tot 110°, dus tien graden boven het kookpunt van het water, worden verhoogd, wilde men zeker zijn, dat de sporen gedood waren. Dit verklaart, waarom menigmalen spijzen, die in hermetisch gesloten bussen werden bewaard, bederven; zij waren dan namelijk te voren niet sterk genoeg verhit geweest en alle kiemen van bacteriën in de bussen waren niet gedood.

Worden de bacteriën door zekere groene draadwieren met de planten in verband gebragt, het kogeldiertje behoort daar evenzeer tehuis. Wij hebben toch gezien, hoe naauw het kogeldiertje verwant is met andere draadwieren, aan wier plantennatuur niemand twijfelt. Toch erkent niet ieder de geldigheid der verwantschap tusschen de verschillende groepen in even sterke mate; in het oog van den één heeft zij grootere waarde dan een ander er aan toekennen zou. Ook bestaan er organismen, die wat hun eigenschappen betreft blijven slingeren tusschen dier en plant en die zóó weinig punten van overeenkomst met andere wezens vertoonen, dat er weinig kans schijnt te zijn, of men ooit in staat zal wezen hun ergens een bepaalde plaats aan te wijzen. Zij blijven dus op zich zelve staan; men mag hierbij echter niet vergeten, dat de begrippen "plant" en "dier" door den mensch zijn gevormd en dat niets de organismen dwingen kan, zich naar die menschelijke begrippen te schikken.

Blijft men het wenschelijk achten planten en dieren tegen over elkander te stellen, dan moet men besluiten enkele organismen buiten spel te laten en het verschil tusschen de beide rijken der natuur op sporen bij vormen, die duidelijk den stempel van een plant of van een dier vertoonen.

Ook den leek op het gebied der natuurkennis valt het duidelijk in het oog, dat de plantaardige deelen der plant bijna zonder eenige uitzondering groen gekleurd zijn. De aanwezigheid van deze kleur is een der meest beteekenende kenmerken van het plantenrijk. De groene kleurstof, bladgroen of chlorophyl genoemd, is een onmisbaar vereischte

voor het leven, niet alleen van dat der planten, neen van alle levende wezens. De planten met roode bladeren b.v. die van den bruinen beuk, bevatten ook bladgroen, maar hier door een roode kleurstof aan het oog onttrokken ; eveneens is het gesteld met de rood- en bruingekleurde planten, die in de zee gevonden worden. Altijd is het bladgroen aan bepaalde gedeelten van het protoplasma binnen de cellen gebonden en meestal heeft dit groen gekleurde protoplasma dan den vorm van korrels, zoodat men van bladgroenkorrels spreken kan. Daar zij zeer talrijk en buitengewoon klein zijn, maken de planten den indruk, alsof zij gelijkmatig groen waren gekleurd, terwijl zij inderdaad groen gestippeld zijn. Sedert lang meende men ook dieren te kunnen aanwijzen, die bladgroen bevatten; doch onlangs is dit zeer in twijfel gesteld. Het bleek namelijk, dat de groene korreltjes, die in verschillende infusoriën, in enkele polypen, zoetwatersponzen en draaiwormen voorkomen, in werkelijkheid vreemde organismen zijn, welke alleen binnen de genoemde dieren leven. Zij behooren tot de ééncellige planten en wel tot dezelfde afdeeling, waartoe ook de boven geschilderde Ulothrix-draden gebragt moeten worden ; zij zijn wieren.

Het bladgroen zou dus een voortreffelijk kenmerk zijn, waarnaar planten en dieren van elkander onderscheiden konden worden, ware het niet, dat er planten zonder bladgroen bestonden. Alle zwammen zijn b.v. kleurloos ; zij zouden dus tot het dierenrijk moeten gebragt worden. Doch dit zou onzinnig zijn, omdat de zwammen op velerlei wijze naauw met de groen gekleurde wieren verwant zijn. Ook de woekerplanten onder de zigtbaar bloeijende gewassen toonen duidelijk aan, dat het voorkomen van of het gemis aan bladgroen geen geschikt kenmerk is om eenig voorwerp een plaats in het stelsel van de beide rijken der bewerktuigde natuur aan te wijzen. B.v. het zoogenaamde vlas-warkruid, dat op klaver en vlas woekert, is geel gekleurd ; het mist bladgroen en toch vindt het zijne naaste verwanten onder de verschillende soorten van winde (Convolvulus). Zoo ontbreekt het bladgroen volkomen in de verschillende soorten van bremraap (Orobanche), die verwoestend op hennep en tabaksvelden kunnen optreden en zich vaak ook op de wortels van klimop vertoonen (in Nederland vindt men ze in de duinen op brem); toch behoort zij in het plantenstelsel in de buurt van Eereprijs (Veronica) en Vingerhoed (Digitalis) geplaatst te worden.

Tusschen plant en dier vindt men nog een doorgaand verschil in de wijze, waarop zij uit eenvoudige deeltjes zijn opgebouwd. Beschouwt men namelijk dunne doorsneedjes van planten onder het vergrootglas, dan ziet men, dat de elementaire deeltjes, die de plantenweefsels vormen, scherp van elkander gescheiden zijn. Iedere cel bezit een harden wand, die haar van de omliggende cellen scheidt. Dit is niet het geval met dunne doorsneedjes van een dierlijk ligchaam; daar is het meestal moeijelijk de afscheiding tusschen de verschillende cellen te zien. De vaste celwanden ontbreken hier en de ligchaampjes, die uit protoplasma bestaan, liggen onmiddellijk tegen elkander. Terwijl plantencellen dus voortdurend gescheiden blijven van elkaar, smelten de cellen der dieren dikwijls ineen en vormen zij zamen individuen van hoogere orde en meer zamengestelden bouw.

De wand der plantencellen bestaat uit cellulose, een zelfstandigheid, die alleen in het plantenrijk algemeen verspreid is; de aanwezigheid of afwezigheid hiervan zou als kriterium dienst kunnen doen, indien het bestaan van cellulose niet was aangetoond bij enkele dieren, die nog op een betrekkelijk hoogen trap van ontwikkeling staan en indien het kenmerk zich bovendien niet dikwijls volkomen onbruikbaar vertoonde op de grenzen der beide rijken.

Eveneens treedt het verschil in physiologisch opzigt tusschen de verschillende wezens, m. a. w. het verschil in de levensverrigtingen eerst duidelijk op den voorgrond, wanneer wij ons op eenigen afstand van de grenzen bevinden.

De voornaamste handeling der planten staat in innigen zamenhang met de aanwezigheid van de groene kleurstof, het bladgroen. Ik zeide reeds, dat het bestaan van planten en dieren, ja in laatster instantie ook dat der menschen daarvan afhangt. Alleen het groen gekleurde protoplasma der plantencel is namelijk in staat bepaalde stoffen te vormen, die regtstreeks tot voedsel voor de plant en middellijk ook voor het geheele dierenrijk dienen. De bedoelde arbeid in de bladgroen houdende cellen heeft alleen plaats, wanneer het licht, waardoor zij beschenen worden, sterk genoeg is, daar de zon de bron der kracht is, noodig voor de levensverrigtingen. De werking zelve wordt de assimilatie van koolstof genoemd. Deze reis zijn het niet de blaauwe lichtstralen uit het zonlicht, die krachtig werken, maar de gele stralen. De dampkringslucht, die ons omringt, bestaat, zooals be-

kend is, uit twee gassen : zuurstof en stikstof ; hiermede zijn altijd andere gassen, maar in veel kleinere hoeveelheid, vermengd. Zoo bevat de lucht gemiddeld op 10,000 deelen 4 deelen koolzuur en ondanks zijn geringe hoeveelheid levert dit gas het hoofdbestanddeel van het voedsel der plant. Koolzuur bestaat uit koolstof en zuurstof. Beide grondstoffen zijn innig met elkander verbonden tot koolzuur. De zon verschaft nu aan de bladgroenkorrels de kracht, die vereischt wordt, om zuurstof en koolstof weder van elkander te scheiden. De zuurstof wordt uitgeademd ; de koolstof dient met andere elementen in de eerste plaats tot de vorming van suikerachtige stoffen. Hoe gering de hoeveelheid koolzuur in den dampkring ook is, toch wordt in de plant koolstof opgehoopt. Uit de natuurkundige eigenschappen der gassen volgt, dat de hoeveelheid koolzuur buiten de plant in den dampkring en die binnen in de holten der plant altijd zooveel mogelijk gelijk zal zijn. Daar nu het koolzuur binnen in de plant voortdurend wordt ontleed en als zoodanig verdwijnt, zal steeds een nieuwe hoeveelheid van dat gas uit den dampkring in de plant dringen. Zoo brengen kleine werkingen langzamerhand ontzaglijke gevolgen te weeg. Millioenen, meer dan millioenen centenaars koolstof hoopen zich langzamerhand op in de plant ; is deze gedroogd dan bestaat zij voor ongeveer de helft van haar gewigt uit koolstof. Ook de uitgebreide steenkolenlagen in het inwendige der aarde zijn zulke hoeveelheden koolstof, die haar ontstaan te danken hebben aan de assimileerende werkzaamheid der planten in vroegere tijdperken van de geschiedenis der aarde.

In de bladgroenkorrels van assimileerende planten vertoonen zich spoedig kleine korreltjes zetmeel, de eerste bekende voortbrengselen van de assimilatie. Wordt de plant gedurende eenigen tijd in het donker geplaatst, dan verdwijnen de zetmeelkorrels ; stelt men de plant daarop weder bloot aan de werking van het zonlicht, dan komen de zetmeelkorrels dikwijls weder na enkele minuten te voorschijn. Zij verdwijnen in het donker, omdat de plant zelve hen dan voor de uitoefening van hare levensverrigtingen verbruikt. Leven is werken en gaat daarom gepaard met een verbruik van kracht ; deze kracht put de plant uit voortbrengselen der assimilatie, die in de bladgroenkorrels zijn ontstaan. Ook haar protoplasma wordt langzamerhand opgeteerd en gedeeltelijk in den vorm van gassen uitge-

ademd ; doch ook de zelfstandigheid, waaruit het ligchaam bestond en die langzamerhand zou verminderen, wordt uit de voortbrengselen der geassimileerde koolstof weder aangevuld. Dit verschijnsel verschilt niet van de stofwisseling bij de dieren, in beide gevallen wordt koolzuur uitgeademd. Bij deze stofwisseling, wat haar wezen betreft een langzame verbranding, wordt een hoeveelheid arbeidsvermogen vrij, dat bij de volbrenging der levensverrigtingen verbruikt wordt. Bij de planten wordt dit evenwel niet geheel opgeteerd ; zij leggen kapitaal op en zetten dit vast in den vorm van bouwstoffen voor haar ligchaam. Die bouwstoffen, die verbrand kunnen worden, stellen dus een batig saldo van spankracht voor. De zwammen missen bladgroen en moeten daarom leven ten koste van het voedsel, door andere planten bereid ; zij leven òf als woekerplanten binnen andere levende organismen òf als humusbewoners op de overblijfselen van andere planten of dieren. Het geheele dierenrijk, eveneens van bladgroen ontbloot, vindt zijn voedsel in de planten. Het dier gebruikt regtstreeks plantaardig voedsel of andere dieren, die reeds vroeger zulk voedsel tot zich hadden genomen.

Deze groote kringloop wordt zonder ophouden in de natuur afgelegd ; hij heeft tot gevolg, dat het door de planten ontlede koolzuur eindelijk weder als zoodanig in den dampkring wordt gebragt. Het arbeidsvermogen, dat in de planten was vastgelegd, wordt weder in omloop gebragt en op nieuw gebruikt.

Ik noemde boven eenige lagere dieren, die in hun inwendige deelen groene cellen bevatten ; deze laatste zou men als woekerplanten kunnen beschouwen, daar zij in andere levende wezens dringen ; toch is zulks inderdaad niet het geval. Eerder heeft men hier met een merkwaardige zamenleving, een echte vennootschap te doen. De dieren, namelijk, voeden zich, zoolang zij geene groene cellen bevatten op dezelfde wijze als hun verwanten ; zij nemen vaste voedingstoffen tot zich ; zoodra het aantal groene cellen daarentegen groot genoeg geworden is, nemen zij geen vaste voedingstoffen meer tot zich en leven als planten. De groene cellen assimileeren nu en de voortbrengselen daarvan staan het dier onmiddellijk ten dienste. De groene cellen varen daarbij wel, want het dier draagt zorg voor een overvloedigen toevoer van koolzuur enz. Brengt men de dieren in het duister, waar de assimilatie der groene cellen ophoudt,

dan blijft voor de eerstgenoemden geen kans op levensbehoud over, tenzij zij weder als dieren leven, m. a. w., vast voedsel tot zich nemen ; is het hun onmogelijk zich weder aan de hun van nature eigene wijze van voeding te gewennen, dan zijn zij veroordeeld te gronde te gaan.

Een dergelijke wijze van zamenleving, maar tusschen een zwam en een bladgroenhoudend wier, ontmoeten wij in de familie der korstmossen, die merkwaardige organismen, die het oppervlak van boomen, steenen en rotsen bedekken. Vormen zij meestal korsten, die weinig in het oog vallen, soms hangen zij als lange tressen van de boomen naar beneden. De mikroskoop doet in al deze korstmossen groene cellen ontdekken; deze laatsten assimileren, terwijl het zwamachtige gedeelte het ruwe voedsel verschaft, dat nog verwerkt worden moet. Dien ten gevolge kunnen korstmossen op naakte rotswanden leven, wanneer het vereischte stof en water slechts niet ontbreken.

Over het onderscheid tusschen dier en plant sprekende, heb ik zoo straks op den wand der plantencel gewezen. Het voorkomen van dien celwand is van groot belang voor de verschillende vermogens der beide rijken. Terwijl het leven van de plant als één geheel ten slotte berust op de zamenwerking van cellen, die min of meer volkomen ieder op zichzelve staan, kunnen deze cellen in het dierlijk ligchaam in verschillende mate ineensmelten en dus zamengestelde wezens vormen, die tot de volbrenging van hoogere vermogens in staat zijn. Wanneer men zich een voorstelling maakt van de zamenwerking van duizenden denkende menschen in den staat, dan ziet men in, hoezeer daardoor het vermogen om iets groots voort te brengen, aanzienlijker wordt, maar toch blijft het nog binnen de grenzen van het menschelijke. Geeft men aan zijn verbeeldingskracht ruim, eigenlijk zeer ruim spel, dan zou men zich kunnen voorstellen, hoe duizend denkende hersenen tot één geheel vereenigd tot gansch andere dingen in staat zouden zijn. De zamensmelting der cellen in het dierlijke ligchaam maken dus het voorkomen van hoogere vermogens in de dierenwereld mogelijk, terwijl de plant zich niet boven het zuivere vegetatieve leven kan verheffen, zelfs niet in haar hoogst ontwikkelde vormen.

Daar ééne en dezelfde grondstof aan het planten- en aan het dierenrijk ten grondslag ligt, moet men hierin de oorzaak zoeken, waarom in beide rijken voor een deel dezelfde levensverrigtingen worden aangetroffen. Bepaalde eigen-

schappen, die met het wezen van het protoplasma onafscheidelijk verbonden zijn, zullen zich in beide rijken der organische natuur openbaren, zoodat het geen verwondering baren kan, hoe sommige planten, wier regt op dien naam algemeen wordt erkend, zoo duidelijk mogelijk een prikkelbaarheid vertoonen; het protoplasma toch als zoodanig is ontvankelijk voor prikkels en zal dit vermogen in gunstige omstandigheden openbaren. Hebben bepaalde stoffen een onveranderlijke werking op het protoplasma, dan zullen zij op planten en dieren een gelijken invloed kunnen hebben; daaraan moet het toegeschreven worden, dat men een gevoelige plant (Mimosa,het Kruidje roer mij niet) met chloroform gevoelloos kan maken. Wegens dezelfde reden zal gebrek aan de voor de ademhaling vereischte zuurstof plant en dier dooden en zullen planten en dieren in het algemeen niet zulke hooge temperaturen kunnen verduren, waarbij het eiwit gestold wordt.

Daar het leven aan het protoplasma gebonden is en deze stof algemeen verspreid is door de bewerktuigde natuur, moet het wel natuurlijk schijnen, dat er geen scherpe grens tusschen plant en dier bestaat.

De kennis, dat het protoplasma de stof is waaraan het leven gebonden is, is wel de grootste overwinning, door het natuuronderzoek in den nieuweren tijd behaald. Tooh is hiermede omtrent den eigenlijken aard van het protoplasma weinig verklaard en is het raadsel van het leven daarmede niet opgelost. Tooh zijn de punten aangewezen, waar het onderzoek in lateren tijd haar krachten aan ten beste moet geven, wil men trachten dit moeijelijkste van alle vraagstukken te ontraadselen.

Van alle zijden zien wij dan ook de arbeiders zich op dit gebied aangorden en alle krachten ten koste leggen, om den aard van die Proteusachtige stof te doorgronden, wier voornaamste eigenschap is, dat zij onophoudelijk verandert.

Deutsche Rundschau. EDUARD STRASSBURGER.

Het Archief.

Niet zonder aarzeling neem ik de pen in handen om over het bovenstaand onderwerp het een en ander in het midden te brengen.

Er is reeds zoo veel geschreven, dat meer dan een de vraag onwillekeurig doen zal: "Wat kan men er nog meer van vertellen, dat niet reeds gezegd is? Wat kan er nog meer van gelezen worden, zonder dat men zich werkelijk, en tegen wil en dank vervelen moet?"

Ik moest rekening houden met bezwaren van dezen aard, hoewel ik tevens gevoelde dat zij van allen grond ontbloot waren. Daarom was het vooral ook, dat ik tot nog toe heb gezwegen.

Maar ik moest bovendien ook wachten, indien ik eenigszins met vrucht wilde arbeiden, tot dat het verslag mijner werkzaamheden door de Regering in beide Huizen der Wetgeving ter tafel was gelegd geworden; daarna toch durfde ik mij eerst regt vrij gevoelen om zulke mededeelingen te doen, die voor ons, Zuid Afrikanen en Kolonisten, van het hoogste belang zijn, en stellig niet zonder belangstelling gelezen zullen worden.

Waarom is het Archief zoo belangrijk? Waarom wordt er zoo groote waarde gehecht aan oude, half verscheurde, en dikwijls haast onleesbare papieren, wier taal en schriftvorm verouderd, en feitelijk in onbruik zijn geraakt?

Is het, niet omdat zij ons het verledene als in een spiegel doen aanschouwen? Omdat zij ons in heldere trekken bewaard hebben, de beelden en lotgevallen dergenen, die vóór ons aan dezen Zuidhoek hebben geleefd en gearbeid, en wier voetsporen ook nog op andere wijzen in het zand des tijds worden aanschouwd? Omdat zij ons in ongekunstelde taal voorstellen de moeijelijkheden—haast onoverkomelijk—de duizend en één teleurstellingen, ondervonden door hen, die de fondamenten hebben gelegd van de volkplanting aan de Kaap de Goede Hoop—voor velen hunner, helaas! een Kaap der Stormen gebleven—maar ook hun gezegenden arbeid volbragt, naar het licht hun geschonken, met de vreeze Gods in hunne harten?

Ja! *het Archief is voor ons de geschiedenis der Hoop,* die onze vaderen heeft bezield—de geschiedenis der volharding, waarmede zij hun taak hebben volbragt,—de onvergankelijke zuil waarop zij voorbeelden hebben gegrift, die waardig

zijn om door ons, hunne kinderen, te worden nagevolgd!

Maar het is ook nog meer! Het verbergt geen enkele zwakheid of gebrek, die eigen waren aan de tijden waarin onze vaderen hebben geleefd. Die vaderen spreken tot ons zoo als zij waren; zoo als zij dachten en handelden. Nu eens bewondert men het verhevene en gezonde hunner denkbeelden, de reinheid hunner zeden, en hunne kinderlijke vroomheid; dan weer moet men verbaasd staan over de bekrompenheid waarin zij gekluisterd lagen, en begrippen die het hun moeijelijk,of wel haast onmogelijk maakten,om—hoe zij er ook al naar streefden om het volmaakte steeds nader te komen,—aan de hoogste en voornaamste eischen van het godsdienstig leven te voldoen, en de godsdienst in alle deelen practisch te handhaven.

En niet zonder oorzaak roer ik dit deel van mijn onderwerp aan: stellig niet zonder betamelijken eerbied jegens hen die weleer dit land als hun vaderland hebben gezocht, en wier gebeente in hetzelve een laatste rustplaats heeft gevonden. Immers ik moet spreken van het Archief als de onpartijdige geschiedenis van ons land en zijne inwoners, en gevolgelijk als de onmisbare leermeester voor allen die dat land—voor de meesten het land hunner geboorte—lief hebben, en er naar streven om deszelfs voorspoed en bloei in allen deele zoo veel mogelijk te bevorderen.

Wil men opgewekt worden tot het reine en godsdienstige, tot de getrouwe vervulling der pligten die op den mensch als burger en godsdienstig wezen rusten, men raadplege het Archief met volkomene gerustheid. Zonder les, zonder wijsheid te hebben verzameld, zal men die eerwaardige geschriften niet ter zijde kunnen leggen. Wil men den mensch zien, zoo als hij is; kennis maken met zijne fouten en gebreken; overtuigd worden dat men gewoonlijk blind is voor zijne eigene tekortkomingen; dat men niet altijd schijnt te weten dat men door verkeerde denkbeelden wordt geleid; dat het licht waarop men rekent, soms duisternis is, en men gevolgelijk te kort moet schieten in zijne roeping;—men leze het Archief.

Dáár zal men de beginselen leeren kennen waaruit fouten en gebreken voortvloeijen, en waardoor het haast onmogelijk wordt,om ze met goed gevolg te bestrijden,of uit den weg te ruimen, en daarom, hoe ook hunne vormen of gedaanten mogen veranderen, eigen zijn aan elk tijdperk der geschiedenis.

Het Archief is alzoo een kostbaar leerboek dat ons den mensch doet kennen met alle zijne deugden en gebreken, en ons in staat stelt om uit de lessen van het verledene, wijsheid te putten.

Maar het moet dan tevens ook worden het leerboek voor Zuid Afrika; de geschiedenis die gelezen en herlezen moet worden door hare kinderen, indien zij op het vaste standpunt der geschiedenis willen staan, en van daar uit alleen er naar streven om een verstandig en ontwikkeld volk te worden. Zóó en zóó alleen zullen de deugden der vaderen voor oogen kunnen worden gehouden en nimmer vergeten. Zóó en zóó alleen zal het nageslacht in staat worden gesteld om zich te wachten voor alle hunne feilen waarop zij zelven ons nog als met den vinger wijzen.

't Is niet te veel gezegd, en 't is ook niet van weinig belang, dat van alle volkplantingen der hedendaagsche geschiedenis, die aan de Kaap, of nu in ruimeren zin, van Zuid Afrika, de eenige is die eene onafgebrokene geschiedenis bezit van den dag harer wording tot op den dag van heden.

Maar terwijl ik dit inleidingswoord tot de bronnen onzer geschiedenis thans nederschrijf, moet ik, althans voor het oogenblik, voorbijgaan wat in de grijze oudheid te boek is gesteld geworden omtrent onzen vermaarden Zuidhoek. Die lust heeft om er kennis mede te maken zal met vrucht Valentijn kunnen raadplegen, die veel dat van dit onderwerp is bewaard geworden, in zijn kostbaar werk aan de vergetelheid heeft ontrukt. Ook zou hij met genoegen Dapper kunnen lezen, die zijn best heeft gedaan om den oorsprong van het woord "Afrika" aan zijne lezers mede te deelen. Werken als deze zijn onmisbaar voor den beoefenaar van het Archief; zij blijven de lichtbeelden die ons het menschdom dat leefde, toen het Archief zijn aanzijn langzamerhand verkreeg, nog als levend en handelend voor onze oogen doen optreden; en zij stellen ons in staat om met gemakkelijkheid veel dat duister is in het Archief te ontcijferen, vele spreekwijzen en woordvormen uit den ouden tijd te verstaan, en in aantrekkelijken vorm de geschiedenis van Neêrlands-Indië te lezen, zoo als zij geweest is in de dagen der Oost-Indische Compagnie, toen de Kaapsche Residentie direkt bestierd werd door den Hoogen Raad te Batavia.

Het ligt ook thans niet in mijn plan opgesloten, om melding te maken van de zeer vele belangrijke boeken in de laatste en vóórlaatste eeuw over Indië in het licht gegeven, in velen waarvan belangrijke mededeelingen over de Kaap of Zuid Afrika voorkomen; of ook wel van dezulken die enkel over de Kaap in 't bijzonder handelen. Het zij voor eerst genoeg om aan te merken dat het, vooral nu—terwijl de studie der Nederduitsche taal begint te herleven en de taal zelve in hare regten hersteld te worden—zeer wenschelijk is om eene boekerij te verzamelen, enkel uit zulke boeken of geschriften bestaande, die over Ned. Indië en de Kaap handelen; benevens alle andere werken waardoor de lezer in de gelegenheid gesteld wordt om kennis te maken met de resultaten van het werk begonnen door Prins Hendrik van Portugal.

Er is thans weinig van dien aard binnen het bereik van het lezend publiek; daarom dat ik het aan de hand geef. En vooral nu, terwijl de belangrijkste werken nog te krijgen zijn.

Maar het Archief? Wat dáár van? Waarom schrijf ik? Zou het mogelijk zijn om in deze weinige bladzijden te vertellen wat ik zoo gaarne wenschte dat elke lezer wist, en dat, zoo hij het wist, hem zoo veel aangenaams en nuttigs zou verschaffen? Dit zou eenvoudig onmogelijk zijn—voor 't oogenblik althans. Vooraf toch moet men weten in welken toestand het zich thans bevindt; wat reeds gedaan is, en wat nog gedaan moet worden, om de verzameling zoo veel mogelijk volledig te maken. Daarna hoop ik nog de gelegenheid te hebben om mijne landgenooten met den inhoud bekend te maken.

Om eene geschiedenis van ons land in de dagen der Oost Indische Maatschappij naauwkeurig te schrijven, is het vooraf noodig om alle de bronnen voor zich te hebben. Tot nog toe ontbreken er zeer belangrijke, die, zoo zij geraadpleegd konden worden, waarschijnlijk vele opvattingen en overleveringen, die tot hiertoe in zwang waren, aanmerkelijk zouden wijzigen. De lezer begrijpe het dus waarom het vooral noodzakelijk is om alle die stukken bijeen te verzamelen die hier niet te vinden zijn, maar nog in Nederland en te Batavia kunnen worden gevonden; afschriften waarvan tegen een zeer matigen prijs kunnen worden verkregen.

Het zij mij dan vergund te dezer plaatse, bij wijze van inleiding, en in mijne moedertaal, mijne landgenooten bekend

te maken met den inhoud van mijn verslag, zoo als het op bevel van Zijne Excellentie den Administrateur in druk is verschenen:

In 't begin van 1881 werd ik als Archivaris benoemd; en toen niet zeer lang daarna het Parlement bijeen kwam, kon ik enkel van het Kaapsch Archief melden, dat ik het had overgenomen en verplaatst in het vertrek er tijdelijk voor bestemd, tot dat de nieuwe Parlementsgebouwen in gereedheid waren om het te ontvangen.

Verder gaf ik verslag van mijne werkzaamheid te Graaff-Reinet, en de moéijelijkheden, zoo onafscheidbaar van het werk,om de oude verwaarloosde documenten bij elkander te zoeken en weer in behoorlijken vorm te brengen. Ik gaf tevens eene proeve van de wijze waarop ik meende dat het Archief moest bewerkt worden, indien de Regering er toe mogt overgaan om het in druk te doen verschijnen.

Het verslag van 1882 verscheen niet in druk.

Toen ik dus in 't begin van dit jaar gevraagd werd om naar gewoonte te rapporteren, meende ik, zoo ver mogelijk den inhoud van dat van 1882 weer te moeten geven, en daarná te zeggen wat ik verder had uitgevoerd.

Het geheel komt op 't volgende neer :—

1. De noodzakelijkheid om het Archief te brengen binnen het bereik van een ieder in het land, waar hij ook moge wonen. Maar daar er twee talen worden gesproken, zou het beste plan dit zijn, om het origineel document op de eene pagina, en een korte Engelsche vertaling of *precis* op de andere te doen drukken. Op deze wijze zouden de belangrijkste documenten overal verspreid kunnen worden, en de studie van de geschiedenis van ons land binnen het bereik van een ieder worden gesteld. Dit zou veel bevredigender resultaten opleveren dan die welke tot nog toe zijn verkregen. Liefst toch raadpleegt men de bronnen waar zulks mogelijk is, dan mededeelingen die uit de tweede hand worden ontvangen.

2. Volgens het plan door mij afgebakend, zijn nu reeds voor de pers gereed, alle de documenten tusschen de jaren 1651 en 1658, benevens het grootste gedeelte van de jaren 1711 tot 1730; meest alles dat in verband staat met de komst en het verblijf der Protestantsche vlugtelingen; een groot deel van het Archief van Graaff-Reinet,en vele andere losse en belangrijke stukken, sommige waarvan reeds door mij in dit Tijdschrift gepubliceerd zijn geworden, of later nog zullen verschijnen.

3. Indien het Archief, althans de belangrijkste stukken, gedrukt werd, zou een ieder in het land met den inhoud bekend kunnen worden ; want hoe velen toch komen nooit naar de stad; en indien zij al een enkele male de gelegenheid hebben, schiet er gewoonlijk te weinig tijd over om het Archief iets meer dan een vlugtig bezoek te brengen.

4. Dat ik tot nog toe met het drukken geen aanvang heb gemaakt,moet worden geweten aan het feit, dat de uitgevers eerst vooraf verzekerd wilden wezen,dat de kosten zouden gedekt worden, en ook aan de overweging dat de uitgave zich over eene reeks van jaren zou moeten uitbreiden, en het eene groote teleurstelling zoude zijn indien het werk, door gebrek aan genoegzame ondersteuning,gestaakt moest worden. Daarom dat ik nog de hoop koester dat de onkosten voor een deel althans, door de Regering zullen worden gedragen.

5. Ik mogt er in slagen om eene bijna volledige uitgave van het oude Z. A. Tijdschrift in handen te krijgen. In hetzelve komen zeer vele belangrijke mededeelingen uit het Archief voor, bijv. het journaal van Riebeek tot het jaar 1658, eene geschiedenis van Stellenbosch enz., alles tezamen den indruk nalatende,dat de geschiedkundige waarde van het Archief, nog in de buiten distrikten geborgen, en in vele plaatsen jammerlijk verwaarloosd, onberekenbaar groot is, en nog grooter worden moet naar mate het steeds ouder wordt.

6. Niemand echter denke dat de vrije toegang tot het Archief voor het Archief zelf voordeelig is geweest. Zeer vele kostbare documenten zijn door onverschillige handen gescheurd, of door regen en muizen geschonden, andere weer zijn verloren geraakt of weggedragen, of inkompleet ; zoo dat er geenszins in de verzameling is, wat er in behoort te wezen. Ik noem slechts enkele voorbeelden. Geen enkele kaart is in het Archief gelaten, en volgens de opgave in den catalogus van de heeren Veth en Kan moesten er thans minsten 86 op mijn kantoor te vinden zijn. Elf zijn thans in de Grey Bibliotheek. Ik hoop dat zij eenmaal aan mijn kantoor zullen worden terug bezorgd.

De journalen gehouden door den Lieutenant Beutler en den Landmeter C. D. Wentzel op de landreis naar het Noord Oosten der Kolonie, benevens de kaart door laatstgenoemde vervaardigd, zijn hier niet te vinden, hoewel nog in Holland bewaard. Er ontbreken verscheidene lijsten en andere documenten betrekking hebbende op de komst der Protestantsche vlugtelingen.

Rapporten en kaarten, vervaardigd door den Direkteur, naderhand Gouverneur, Noodt, over den toestand der fortificatiën alhier en de beste wijze om het kwaad te verhelpen. De papieren die betrekking hebben op de komst herwaarts van den Sjeik Jozef door de Indische Regering na den Bantamschen oorlog herwaarts gebannen, en op Zandfliet begraven in 't graf bekend als *de Kramat*.

De documenten die handelen over de overgave van de Kaap aan Engeland in het jaar 1795, zoo als zij nu nog in den Haag te vinden zijn.

De documenten die verslag doen van de inbezitneming van de Kaap door Engeland in 1806.

(N.B. Na dat ik mijn verslag had ingeleverd, heb ik een klein gedeelte van laatsgenoemde documenten ontvangen, dat zeer interressant is.'

Het bovenstaande zij genoeg, om, enkel bij wijze van voorbeeld, aan te toonen, hoe vele belangrijke stukken er nog ontbreken, en dat het tot nog toe onmogelijk is, om van hoogst gewigtige gebeurtenissen in onze geschiedenis een volledig, onpartijdig, en als zoodanig vertrouwbaar verhaal te geven:

Vele andere kostbare dokumenten in de kolonie aanwezig zijn nog niet in mijne handen. Ik heb ze gedeeltelijk in mijn rapport vermeld.

De Regtsrollen zijn nog op het Registratie Kantoor van het Hooge Geregtshof, omdat de Hoofdregter meent dat, volgens het 'Charter of Justice,' zij daar moeten bewaard worden.

Ik vertrouw dat, ter wille van het Archief, ook deze zwarigheid eenmaal uit den weg zal worden geruimd.

Elf origineele kaarten van de jaren 1654-60 zijn, zoo als ik reeds gezegd heb, nog in de 'Grey Bibliotheek.' Ik verwacht dat ook zij mij eerstdaags zullen worden overgegeven.

Er zijn hoogst belangrijke dokumenten op 't kantoor van den Inspekteur van Publieke Werken—bijvoorbeeld: de Trouw Registers, Notulen van den Burgerraad enz:

Alle deze moeten ook onder mijne zorg komen. Op verschillende andere kantoren zijn er nog kostbare Archieven aanwezig die allen op ééne plaats behooren te worden bijeengebragt en goed bewaard.

Te Stellenbosch, Worcester, Tulbagh, Uitenhage, Coles-

berg, Grahamstad, enz., zijn er nog zeer belangrijke manuscripten voor handen.

Die te Stellenbosch schijnen in een redelijken toestand te verkeeren, maar kunnen onmogelijk blijven waar zij thans zijn. Zij hebben beter zorg van noode.

De mededeelingen die ik van de andere plaatsen heb ontvangen, zijn alles behalve aanmoedigend.

Allen bevatten maar één en hetzelfde antwoord: 'de manuscripten zijn in een jammerlijken toestand; en het is tijd dat er behoorlijke voorziening voor dezelven gemaakt worde.'

Dit antwoord kan ik goed begrijpen ná mijne ondervinding te Graaff-Reinet en het bij elkander zoeken en redden van wat nog gered kon worden, ten einde het zoo goed mogelijk weer in orde te brengen.

Het Archief van Swellendam heb ik ontvangen; maar ook dat zal tijd en moeite nemen om in een behoorlijken toestand gebragt te worden.

Een vlugtig onderzoek heeft mij getoond dat het groote waarde heeft.

Door bemiddeling van den heer Juta ben ik er in geslaagd om enkele oorspronkelijke stukken van het Archief, die op de eene of andere wijze naar Holland verzeild en in boekverkoopers handen waren gekomen, weer aan de verzameling terug te geven. Ook besloot de Regering om de eerste bezending van boeken en kaarten over Zuid Afrika, uit Holland ontvangen, van mij over te nemen, en alzoo eene kleine bibliotheek nevens het Archief te verzamelen. Het is niet onwaarschijnlijk dat de tweede, en stellig de kostbaarste bezending, ook door de Regering zal worden overgenomen. Althans, ik hoop het, ter wille van het Archief, en de studie der geschiedenis van ons land.

Dat er door de Regering pogingen zijn aangewend om wat aan het Archief ontbreekt, zoo veel mogelijk aan te vullen, bewijzen de kopieën die *uit Engeland* ontboden zijn; het origineel waarvan althans op mijn kantoor niet te vinden is.

Met kopieën *uit Holland* is men echter niet zoo gelukkig geweest; want zoo als ik in mijn rapport heb vermeld, er omtrent £225 sterling noodeloos voor documenten uitgegeven, waarvan het origineel en duplicaat-origineel beiden in mijn kantoor aanwezig zijn.

Afgezien van het geschiedkundig en litterarisch belang van het Archief, moet men ook rekening houden met die stukken, welke voor *private* doeleinden, *e.g.* familiën en individuën, onmisbaar zijn. Ook op deze wijze begint deszelfs hooge waarde begrepen te worden. Meer behoeft over dit punt thans niet gezegd te worden.

Naar aanleiding van, en in overeenstemming met mijn rapport, heb ik het bovenstaande op 't papier gebragt. Moge het ook dienen om mijne landgenooten bekend te maken met het treurig feit, dat vele jaren lang, het Archief jammerlijk verwaarloosd is geworden, en niet alleen gedeeltelijk geschonden of vernield, maar ook verloren geraakt; dat het werk der weder-herstelling, het werk om de losse bladeren wederom bij elkander te zoeken, het moeijelijkste werk is dat men zich bedenken kan; en dat het geen ordinair geduld en volharding eischt; dat ik tot nog toe in mijne pogingen boven verwachting geslaagd ben, maar ook vele teleurstellingen heb moeten ondervinden, waarvan meer dan ééne, indien ik geen hart had voor de zaak, mij reeds lang geleden den moed zouden hebben doen verliezen.

Nog lang zal het moeten duren voor dat alles in dien staat gebragt zal zijn, waarin het geheele Archief behoort te wezen, om aan de geheele wereld te kunnen worden vertoond als de belangrijkste verzameling van Handschriften in Zuid Afrika, en de voorname bron waaruit het jonge geslacht moet worden gelaafd, indien de tijd eenmaal komen zal, waarin een zelfstandig, ontwikkeld, en onafhankelijk volk, dat waardig is om in de voetstappen van Nederland en Groot Brittanje te wandelen, Zuid Afrika zal bewonen.

Tot dus verre het formele. Bij eene andere gelegenheid hoop ik mededeelingen te doen uit het Archief zelf, indien verlangd, en ook iets te zeggen over de noodzakelijkheid om eene boekerij en museum in verband met het Archief op te rigten.

H. C. V. L.

De Oude Schoenen.

(*Eene anekdote uit het leven der Keizerin Josephine.*)

De beminnenswaardige Keizerin Josephine ging na de scheiding van Napoleon, haar tweeden gemaal, het landelijk slot Malmaison, heerlijk en schilderachtig in de nabijheid van Parijs gelegen, bewonen. Hier leefde zij, ofschoon nog den titel en rang van Keizerin voerende, in eene, betrekkelijker wijze, stille eenzaamheid en afzondering tot haar dood, die in het jaar 1814 voorviel.

Korten tijd voor haar afsterven werd zij door eenige jonge dames bezocht, van welke eene in een nagelaten dagboek deze bijeenkomst met de minzame en zwaar beproefde vorstin beschrijft als volgt:—

Wij hadden de Keizerin den wensch uitgedrukt om hare diamanten eens te mogen zien. De goedaardige vrouw voldeed met de vriendelijkste bereidvaardigheid aan ons verlangen, en liet tot dat einde door twee jeugdige kamermeisjes eene buitengewoon groote tafel binnen brengen, waarop eenige harer hofdames een groot aantal doozes en kistjes van allerlei vorm plaatsten, zoodat de tafel, niettegenstaande hare grootte, daarmede geheel bedekt was.

Toen de kistjes en doozen geopend waren, werden wij volkomen verblind door de pracht, de grootte, schittering en menigte van juweelen, die de verschillende tooisels versierden. De merkwaardigsten daarvan, die uit witte diamanten bestonden, waren oorsieraden in de gedaante van peren, welke tusschen geheel regelmatige parelen van buitengewone grootte en van de schoonste kleuren gezet waren. De schitterendste edelgesteenten—onyx, robijn, safier en smaragd—waren rondom met groote juweelen omgeven, die evenwel slechts als enkel rariteiten beschouwd en nimmer bij de schatting dezer juweelen mede gerekend werden.

Al deze kostbaarheden te zamen vormden eene verzameling, die, naar mijn inzien, eenig in hare soort in geheel Europa is, wijl zij uit de rijkste en uitgelezenste voorwerpen van weelde en waarde bestonden, die men slechts in de groote steden, door de fransche legers veroverd, vinden kon. Nogthans had Napoleon nooit noodig gehad zich deze kostbaarheden toe te eigenen, wijl de bezitters zich steeds van zelve beijverden ze voor de voeten der keizerin Josephine als geschenken aan te bieden.

Iedereen die deze massa van bloemen, takken, vederen en kransen van edelgesteenten zag, aanschouwde, om zoo te spreken, in werkelijkheid de juweelschatten, die de tooveressen in vroegere eeuwen door hare fabelachtige, geheimzinnige kunst zouden hebben voortgebragt; en al wie deze prachtige en schitterende verzameling niet met eigene oogen aanschouwd heeft, is niet in staat zich slechts een flaauw denkbeeld daarvan te vormen. De Keizerin droeg zelden andere dan valsche juweelen sieraden, waardoor de aanblik dezer tentoonspreiding van tooisels ons aanschouwers des te meer van verwondering deed verstommen.

De minzame vorstin scheen uit ons stilzwijgen de grootheid onzer bewondering af te meten, en nadat wij al deze brillianten en diamanten naar hartelust bezien en in handen genomen hadden, sprak zij op een vriendelijken toon tot ons: "Ik heb u mijne juweelen alleen met het inzigt laten zien om u, als het ware, op eens met den glans daarvan te verzadigen. Immers, daar gij nu zulke schitterende edelgesteenten in alle volheid aanschouwd hebt, zal u niet licht eenig verlangen naar auderen van mindere waarde bekruipen.

"En, mijne lieven, neemt tevens bij deze gelegenheid in aanmerking, dat ik, niettegenstaande het bezit eener verzameling van zoo zeldzamen rijkdom, niet gelukkig ben. Bij den aanvang mijner standsverhooging was ik verrukt over de pracht en schittering dier juweelen, welke ik voor het grootste gedeelte in Italië ten geschenke ontving; maar langzamerhand werd ik door den overvloed daarvan als verzadigd en droeg ze slechts dan, wanneer mijn nieuwe rang in de wereld mij daartoe noodzaakte. Bovendien dragen nog duizenden andere omstandigheden er toe bij om mij het genoegen in dergelijke schitterende, maar ook tevens onnoodige,sieraden te benemen.

"Zoo bezit ik b. v. oorhangers en andere kostbare tooiselsieraden van de Koningin Marie Antoinette, en ben, evenals zij, niet zeker of ik ze in mijn bezit zal behouden. Geloof mij, jonge dames, het bezit van zulk een schitterenden rijkdom maakt niet het ware geluk uit en is volstrekt niet benijdenswaardig. Welligt zult gij u buitengewoon verwonderen, als ik u verhaal, dat het mij eens tot een meer wezenlijk genoegen verstrekte een paar oude schoenen tot geschenk te krijgen, dan mij thans het bezit van al deze voor u ten toon gespreide schatten veroorzaakt!"

Wij begonnen over dit gezegde hartelijk te lagchen, daar

wij meenden dat Hare Majesteit in luimige scherts gesproken had; doch zij herhaalde het met zulk een diepen ernst, dat wij geheel en al nieuwsgierig werden om de geschiedenis van de oude schoenen te vernemen.

"Ik kan u stellig verzekeren, jonge dames," vervolgde de Keizerin, "en het is letterlijk waar, dat mij nooit in mijn leven een geschenk grootere vreugde veroorzaakt heeft dan dat van een paar oude schoenen, en gij zult mij op mijn woord moeten gelooven, als ik u mijne geschiedenis verhaald heb.

"Ik had mij met mijne dochter Hortense van Martinique in West-Indië ingescheept. Wij bevonden ons aan boord van een vaartuig, waarop wij met zulk eene voorkomendheid en oplettendheid behandeld werden, dat ik het gedurende mijn geheele leven niet vergeten zal.

"Daar ik mij van mijn eersten echtgenoot gescheiden bevond, verkeerde ik niet in ruime geldelijke omstandigheden, en de kosten mijner terugreis naar Frankrijk, die door den toenmaligen toestand van zaken en door te voorzien in mijn eigen onderhoud noodzakelijk geworden waren, hadden bijna al mijne middelen uitgeput, zoodat ik slechts den aankoop van datgeen wat allernoodwendigst was, bewerkstellingen kon.

"Hortense was toenmaals een vrolijk en vlug meisje. Zij zong gedurende de reis zeer aardige negerliedjes en danste van tijd tot tijd met buitengewone vlug- en gemakkelijkheid den negerdans op het dek. Hierdoor werd zij van het scheepsvolk met bijzondere toegenegenheid behandeld. Al meer en meer werd zij, als het ware, hun oogappel, te meer daar ook zij in hun gezelschap behagen scheen te scheppen.

"Wanneer ik mij des avonds in de kajuit te slapen gelegd had, sloop zij naar het dek en bragt dan hare kleine kunsten ten uitvoer tot groot genoegen van allen die zich aan boord bevonden. De oude hofmeester vooral betoonde Hortense eene meer dan gewone oplettendheid en vergastte haar somtijds op eene of andere lekkernij, waardoor zij dan ook wederkeerig den ouden zeeman zeer genegen was.

"Tengevolge van het voortdurend herhaald dansen en springen, waren intusschen de zolen van de schoenen mijner dochter geheel doorgesleten, en daar het dartele meisje wist, dat ik geene andere schoenen voor haar had, vreesde zij, dat ik, den hopeloozen toestand van haar

schoeisel ontwarende, niet meer dulden zou dat zij zich op het dek begaf. Hierom verzweeg zij dit ongeval zoolang zij kon.

"Op zekeren dag evenwel zag ik Hortense in de kajuit komen en bemerkte dat haar regter voet bloedde:

"'Hebt gij u bezeerd?' vroeg ik haar.

"'Neen, moeder!' was het antwoord.

"'Maar uw voet bloedt toch?'

"'O, dat is niets.'

"Ik stond er echter op, den voet nader te onderzoeken, en zag toen, dat de schoenen van onderen geheel versleten waren, en het meisje daardoor aan iets scherps den voet bezeerd had.

"Wij hadden naauwelijks de helft der reis afgelegd, zoodat het nog zeer lang duren zou, eer ik mijn kind een paar nieuwe schoenen kon verschaffen. Het deed mij bijzonder leed, dat mijne dochter nu niet meer door hare kleine vermakelijkheden het scheepsgezelschap genoegen kon aandoen; ook begreep ik zeer goed dat het haar verschrikkelijk zou spijten, te meer wijl zij voortaan altijd bij mij in de kajuit zou moeten blijven. Ik maakte mij derhalve bekommerd, dat deze omstandigheid harer gezondheid nadeelig konde zijn, doordien zij nu hare gewone ligchaamsbewegingen niet meer zou hebben.

"Terwijl ik mij nog met deze gedachte kwelde en mijne tranen den vrijen loop liet, trad onze vriend, de oude hofmeester, binnen en vroeg ons met eene hem eigenaardige rondborstigheid naar de oorzaak onzer neêrslagtigheid. Hortense gaf hem zuchtende ten antwoord, dat zij in het vervolg niet meer op het dek kon komen, omdat hare schoenen versleten waren en ik geene andere voor haar had.

"'En is dat alles? O, daarvoor is raad! Ik heb een paar oude schoenen in mijn koffer, die zal ik gaan halen. Zie, mevrouw, als gij die naar den voet van uwe dochter wilt snijden, zal ik ze, zoo goed mogelijk, tezamen naaijen. Op het schip moet men zich behelpen zooals men kan, en daar behoeft men niet zwierig te zijn. Als wij er slechts het noodige hebben, is het genoeg.'

"De goede man wachtte ons antwoord niet af, maar ging terstond de oude schoenen halen, die hij ons met onuitsprekelijk genoegen en hartelijke goedheid aanbood. Mijne dochter nam ze met opregte dankbaarheid aan.

Wij gingen met den grootsten ijver [illegible] en [illegible] tegen den avond kon Hortense [illegible] den scheepsgasten [illegible] Ik verzeker u nogmaals, dat ik [illegible] geschonk met opregteren dank [illegible] geval nog heden de grootste [illegible] navorschingen naar den braven [illegible] mij een innig [illegible] voor zooverre ik daartoe [illegible] dienst te bewijzen [illegible] genheid komen [illegible]

Wij [illegible] Holland [illegible] der [illegible]

wezens die hem overleven, zijn uwe tranen waardiger, wijl zij eene ongeregtigheid begaan die zij nimmer meer kunnen herstellen. Laat ons echter de tegenwoordige oogenblikken niet langer verduisteren door eene of andere gedachte aan hunne schuld. Integendeel moet ik u opbeuren door de herinnering, dat ik de liefde van u, mijne beminnenswaardige en dierbare gade, genoten heb, en dat onze echtelijke zamenleving, behoudens mijne kleine feilen, eene gelukkige vereeniging geweest zou zijn. Deze gedachte perst mij tranen uit de oogen, ofschoon ik overtuigd ben dat uw edelmoedig hart mij die reeds voor lang vergeven heeft. Doch het is nu de tijd niet ons daaraan te herinneren; want in alle gevallen zijn wij beide der Voorzienigheid eene bijzondere dankbaarheid verschuldigd.

"Dat de Hemel mij nu voor den tijd oproept is een ruimer zegen, waarvoor ik Hem opregte dankbaarheid aanbied. Want kan toch een braaf man, als hij ten prooi van ellendigen en misdadigen geworden is, zich nog gelukkig gevoelen? O neen! en ik zou mij zelfs over mijn dood verblijden, zoo ik niet aan mijne achterblijvenden denken moest. Als echter de gedachten eens stervenden voorgevoel zijn, zoo zegt mij iets inwendigs: dat die vreeselijke staat van zaken zijn einde nadert; dat nu de beurt aan den beul komen zal om zich het schrikbewind ten offer te maken; dat kunsten en wetenschappen op nieuw in Frankrijk zullen bloeijen; dat weldra weder eene wijze en billijke staatsregeling in de plaats van wanorde, afpersingen, slagting en willekeur zal treden, en dat gij eindelijk het geluk zult genieten dat gij steeds verdiend hebt.

"Ik neem nog eens en voor het laatst de pen op om mijn onzamenhangend geschrijf, dat door de komst van mijn cipier gestoord is geworden, te eindigen. Zooeven is mij eene akelige ceremonie aangedaan, waartegen ik mij in iedere andere omstandigheid des levens op eene geweldige wijze zou verzet hebben. Doch waarom zouden wij tegen een onvermijdbaar ongeluk vechten?...... Men heeft mij het haar afgeschoren.

"Ik kreeg voor een oogenblik den inval een gedeelte daarvan te verkoopen om u een ondubbelzinnig pand van mijn laatste aandenken na te laten. Maar, helaas! mijn hart breekt mij reeds bij de enkele gedachte daaraan, en mijne tranen vloeijen over mijn geschrift. Vaartwel, o mijne dierbaren! Weest mijner gedachtig en vergeet niet,

dat de gedachte: als een slagtoffer der dwingelandij en als martelaar der ware vrijheid te sterven, ook het schavot voor mij met gloriekrans omgeeft!... Vaartwel!"

Zelfverloochening.

U-zelf wilt gij verloochnen? goed!
Dat is een edel streven.
't Is de eerzucht van een vroom gemoed,
Voor andren slechts te leven.

Doch wie zich-zelf verloochnen wil,
In woorden en in werken,
Hij doe het vroolijk, needrig, stil,
En laat zijn strijd niet merken.

Want weet, als in uw sombren blik,
In uw mistroostig wezen,
De leus: "Mij-zelf verloochen ik!"
Voor ieder staat te lezen....

Dan rooft ge uw liefdewerk zijn kroon,
Zijn lieflijkheid, zijn waarde;
Dan rooft ge uw eigen ziel haar loon,
Omdat gij 't vraagt van de aarde.

Dan is uw offer goed noch groot,
En zal geen hart verrukken:
Wat meer dan goud kon zijn—als lood
Zal 't op uw naaste drukken.

Dan wekt ge liefde noch ontzag,
Maar weerzin, medelijden:
De kunst is: met een milden lach,
Als streedt ge niet—te strijden!

—De Genestet.

Gezellig Tijdverdrijf.

No. 43,—SEPTEMBER 1883.

a. Er zijn twee groote steden van Europa, die ieder aan een rivier liggen. Beide rivieren verschillen in haren naam enkel in de middelste letter. Noem die steden.

b. Eene dier rivieren verschilt alleen in de voorste letter van eene andere rivier, aan welke eene nog al aanzienlijke stad van Duitschland gebouwd is. Welke is die stad?

c. In hoe ver beantwoordt een onbekwaam photograaf volkomen aan zijn neringstitel?

d. Plaats 19 boomen in negen rijen zoodanig, dat er op iedere rij vijf boomen komen te staan.

☞ De antwoorden op het Gezellig Tijdverdrijf en loopende over de maanden Julij, Aug. en Sept. worden nu ingewacht en wel tot 1 Nov. a.s.—Twee prijzen naar verdiensten.

De antwoorden der raadsels zijn als volgt :—

No. 38—APRIL.

1. *Levenswijze* is in 't algemeen de wijze waarop iemand zijn leven, naar het ligchaam, doorbrengt ;

Leefwijze, iemands gedrag of levenswijze ten opzigte van een bijzonderen toestand of omstandigheid naar het ligchaam.

2. *Beleefheid* is, door ervaring geleerde toepassing der regelen die algemeen geacht worden tot den fatsoenlijken maatschappelijken omgang te behooren ;

Wellevendheid, aan de wezenlijke vereischten van het maatschappelijk verkeer voldoen, en *iedereen het zijne geven.*

3. *Zeven* menschen, d.i. Noach en zijne zonen en schoondochters. Met nog eene komma achter *zonen*, doe ik begrijpen dat er *acht* waren, en Noachs vrouw zich er ook bij bevond.

4. Logisch verstaat men uit de aanhaling: 1stens dat er eene bijzondere betrekking tusschen *van Alphen* en *anderen* bestaat ; en 2dens dat al die dichters, van *Lodensteijn* tot *anderen*, nog in leven waren toen de verzamelaars deze mededeeling schreven.

Om de aanhaling te doen uitdrukken wat er mede bedoeld wordt, verplaatse men de komma die achter *anderen* staat twee woorden terug, zoodat zij achter *van Alphen* komt.

No. 39.—MEI.

a. Beter is een goede naam dan goede olie, en de dag des doods dan de dag dat iemand geboren wordt.—*Prediker* 7, *vs*. 1.

b. LOGOGRYPH.

I	O smond	D	
II	N Walcheren	W	
III	K Abdalmalek	A	
IV	R ottweil	L	
V	U re	E	
VI	I selin	N	
VII	D elphi	I	
VIII	V orstius	S	
IX	E fraim	M	II Samuel] XIII, vers 23.
X	R ome	E	
XI	G ideon	N	Rigteren VI, vers 11.
XII	A hasueros	S	Esther I, vers 1.
XIII	A laric	C	
XIV	T erah	H	Genesis XI, vers 31.
XV	N inive	E	Jona III, vers 3.
XVI	I smael	L	Genesis XVI, vers 11.
XVII	E licagarij	IJ	
XVIII	T omahawk	K	

Onkruid vergaat niet.
Dwalen is menschelijk.

No. 40.—JUNI.

a.

Nederland.	*Engeland.*	*Duitschland.*	*Frankrijk.*
Utrecht	Worcester	Heidelberg	Parijs.
Dordrecht	Newcastle	Frankfort	
Middelburg	Richmond	Hanover	
Amersfoort	Aberdeen	Berlijn.	

Somerset, Carnarvon, enz., zijn niet naar steden, maar naar Gouverneurs en Ministers zoo genoemd.

(*b*) Kaapstad, Wijnberg, Rondebosch, Papendorp, Groenepunt, Zeepunt, Paarl, Franschhoek, Piketberg, Springbokfontein, Weenen, Lydendurg, Rustenburg, Middelburg, Heilbron, Winburg, Kroonstad, enz., enz.

Zwartland is verdrongen door Malmesbury. Een dergelijk lot ondergingen *Zwartberg*, *Sannaspoort*, *Schietfontein*, *Mooirivier*, en andere zullen wel volgen: denk maar aan *Woodstock*.

De volgende heeren en dames vereerden ons met hunne oplossingen:—

1. Jacob Hoek,	Oudtshoorn.
2. Eduard le Roux,	Franschhoek.
3. X. Y. Z.	Concordia, Namaqualand.
4. Maria le Roux,	Elandskloof, Clan William.
5. J. H. Rauch,	Franschhoek.
6. O. S. Vermooten,	Venterstad.
7. J. S. R.	Groenkloof, Fauresmith O.V.Staat.

De prijzen zijn toegewezen aan X. Y. Z. en jongejufv. Maria le Roux. Zij ontvangen de boekwerken per post met de beste wenschen van de *Eigenaars van het Z. A. Tijdschrift* en de *Red. van 't Gezellig Tijdverdrijf*.

No. 7 schrijft ons: "Het spijt mij dat ik niet in staat ben geweest u een beter produkt te kunnen leveren; de vraagstukken zijn zoo moeijelijk en nemen zooveel tijd in dat het mij onmogelijk was ze beter op te lossen. Ik heb getracht, niet zoo zeer in de verwachting om een prijs te ontvangen, als wel om het getal oplossers ditmaal met één te vermeerderen. Indien gij de raadsels wat wilt vergemakkelijken zullen de oplossers zekerlijk aanzienlijk vermeerderen, en de klagte niet meer gehoord worden dat er te weinigen zijn, die in het Gez. Tijdv. belang stellen."

Wel, wij zullen hieraan voldoen, en komt er dan geene verbetering, dan zeggen wij bij het einde des jaars: "basta."—[*Red.*]

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken, wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

Teleurgesteld zijn zeker diegenen onzer lezers, welke verwachten dat wij in deze parlementszitting een Minister voor Landbouw zouden bekomen. Wij deelen in hetzelfde lot. En mag er in dit Tijdschrift al geen politiek behandeld worden, toch moet er een woordje uit dat ons op het harte ligt; het is dit: Hoeveel beter zou het geweest zijn indien de £20,000 die men voor het "bestuur" van Basutoland wil afstaan, aangewend was om een Departement van Landbouw te stichten! Denk hierover maar eens na, geachte lezers, gij die u de moeite getroost om ons maandelijksch artikeltje onder deze rubriek te lezen. £20,000 per jaar, wat zou die som de verbetering van het landbouwbedrijf te stade komen. Doch genoeg. . . . wij mogen

niets meer zeggen, en zullen maar afwachten *wat* er dan eigenlijk voor den landbouw gedaan zal worden. Op de tentoonstelling in Italië, vooreerst al, zal de Kaapsche wijn weer gemist worden; daarvoor was het immers—te laat, kreeg de heer Hofmeyr ten antwoord.

Wij deelden u in het vorig No. van dit maandschrift het een en ander over Frankrijk mede, en ditmaal verzoeken we u, ons nogeens uwe aandacht te schenken als wij het een en ander van daar vermelden. Gij kunt er ten minste uit leeren, dat, hoe wispelturig de Franschen ook zijn, toch allen op dit eene punt overeenstemmen: "de landbouw moet tot alle kosten opgeholpen, aangemoedigd worden, anders gaat het land ten gronde."

Te beginnen dan met een door de *Landbouw Courant* vertaald fragment.

Uit eene rede des Ministers van Landbouw, de Hr. J. Meline, bij gelegenheid van den regionalen wedstrijd te Caen.

...... Om logisch te werk te gaan, gelijk men verpligt is in eene zoo belangrijke aangelegenheid, heeft de Regering zich in de eerste plaats de meest urgente zijde van het vraagstuk aangetrokken, zich overal in alle takken van menschelijke bezigheid opdringende, het professionneel onderrigten van den voortbrenger. Er was te dezer zake veel te doen, want wij waren bij de meeste naburige rijken ten achteren.

Wij hadden geen *hooger landbouw-onderwijs.* Het bestond een oogenblik slechts in 1848, toen het gouvernement van dien tijd het gelukkige denkbeeld had om het nationale instituut te stichten, dat men met regt "l'Ecole polytechnique de l'agriculture" noemde, welke aan Frankrijk een kweekschool leveren moest van geleerden, van leeraren, van opzigters, bestemd om aan de landbouw-voortbrenging onmetelijke diensten te bewijzen.

Ongelukkigerwijze was de eerste zorg van de keizerlijke regering om deze nuttige instelling op te heffen. Niets was, naar mijn oordeel, onhandiger dan deze beklagenswaardige maatregel, en ik aarzel niet te zeggen, dat wij er thans nog voor boeten. Een voornaam gevolg er van was, dat de verlichte jongelingschap, de kinderen der burgerij, in massa werden gebragt tot nijverheids-ambachten, die haar een hooger, een wetenschappelijker onderwijs aanbood, en haar aan den landbouw te onttrekken; zij maakte het zich tot eene gewoonte dezen te beschouwen als beneden haar begripsvermogen.

Het huidig gouvernement, mijne heeren, heeft dan ook niet geaarzeld om het "Institut agronomique" sedert 1875 te herstellen. Deze nuttige stichting is in volle werkzaamheid; haar personeel van twintig leeraren is gezocht onder de keur der geleerden, en meer dan honderd leerlingen spoedden zich naar hare lessen. Wij dragen

daarna deze leerlingen eene zending op naar verschillende deelen der wereld, vanwaar zij ons berigt geven omtrent alle vorderingen, verwezenlijkt en toepasselijk in ons vaderland.

Het was niet genoeg om het hooger onderwijs tot stand te brengen. Het *middelbaar onderwijs*, dat ook veel te wenschen overliet, eischte hervorming. Het bepaalde zich tot eenige regionale scholen, te geleerd en te kostbaar voor de zonen der kleine landbouwers, en tot proefboerderijen (fermes-écoles) waar het onderwijs alleen voor landbouw-arbeiders dienen kon.

Er was daar eene gaping, in welke op de meest gelukkige wijze door de wet van 1875 is voorzien, welke de *practische landbouwscholen* heeft verordend. Deze scholen geven een onderwijs zoowel theoretisch als praktisch, en, wat van het meeste belang is, zij geven het inzonderheid met het oog op de bijzondere culturen van de streek waarin het onderrigt gegeven wordt. Elk departement kan eene school van deze soort bezitten; zes andere zijn op het punt er op te rigten, en ik houd er mij van verzekerd, dat zij er binnen weinige jaren bijkans overal zullen zijn.

Hierbij moet worden opgemerkt, dat deze verschillende scholen onderling zijn verbonden door een stelsel van beurzen, de lagere school en zelfs het Instituut, waardoor gratis-onderwijs ter beschikking van de kinderen van den landbouw wordt gesteld. Ik ken geen democratischer regeling dan deze.

Maar dit is nog niet alles, want om de toeschietelijkheid van het landbouw-onderwijs tot het uiterste te drijven, heeft de Staat er zich aan gelegen laten liggen het ter plaatse te brengen bij hen, die het niet konden of niet wilden komen opzoeken. Het is om deze reden, dat de wet van 1879 "*professeurs departementaux d'agriculture*" heeft ingesteld. Deze leeraren zijn verpligt minstens een voordragt per week te houden en zich beurtelings naar de verschillende kantons te begeven ten einde de landbouwers te onderrigten. Zij zijn bovendien belast met het geven van onderwijs in de normaalscholen en het bekwamen van onze jonge onderwijzers voor de roeping, die hen later wacht, den kinderen begrip van en smaak voor de dingen der natuur in te gieten.

Vier en vijftig departementen zijn reeds in het bezit van deze leeraren. Binnen drie jaren zullen alle departementen er van voorzien zijn en het landbouw-onderwijs zal verpligtend wezen in alle scholen van Frankrijk.

Is dat alles zonder beteekenis? Ik voor mij zeg, dat het eene algeheele revolutie is, de meest weldadige van allen. Ik weet wel, dat niet iedereen er mee wil instemmen en ik las onlangs met verbazing de rede van een staatsman, die, sprekende over hetgeen wij voor den

landbouw gedaan hebben, uitriep: "Dat alles brengt geen centime in den zak des landbouwers!"

Ik vraag wel verschooning aan dezen bestrijder der Regering, die ongetwijfeld zeer goede redenen had om aldus te spreken. Ik beweer integendeel, dat in een tijdperk al het onze, waarin de landbouw heeft opgehouden een sleur te zijn om eene wetenschap te worden, waarin de landbouw zich overal met het oog op de wetenschap vervormt, waarin de strijd voor hem niet mogelijk is tenzij altijd vooraan in de rijen van den vooruitgang, onderrigting van den landbouwer zóó noodzakelijk is, dat zij niet langer alleen eene kwestie mag heeten van rijkdom en vermogen, maar zelfs eene kwestie van leven of van dood voor den Franschen landbouw.

Dat is gezonde taal. Hoe lang zal het nog duren eer wij zulk een Minister van Landbouw in ons Kabinet hebben? Zal er bij de eerstvolgende algemeene verkiezing niet een vraag aan de kandidaten naar parlementaire honeurs gesteld kunnen worden of zij al of niet voor een Departement van Landbouw stemmen zullen.

Nog een paar berigten uit Frankrijk.

Andermaal heeft de Fransche Regering aan Pasteur 50,000 francs toegestaan ter voortzetting van zijne onderzoekingen omtrent het bedwingen van besmettelijke dierenziekten door inenting.

De Fransche Regering heeft bij in het *Journal Officiel* medegedeeld besluit, ter opbeuring van den landbouw eene nieuwe ridderorde ingesteld *l' Ordre du mérite agricole*, een groen geëmailleerde zilveren ster met vijf dubbele stralen, gedekt met een kroon van olijfbladeren, te dragen aan een groen moiré lint, met amarantkleurigen zoom.—Nog beter; dat doet ons denken aan de *aardappelbloem* in het knoopsgat van Lodewijk XVI.

SOCIETE DES AGRICULTEURS DE FRANCE.

In hare eerstvolgende zitting zal deze vereeniging prijzen toekennen, uitgeloofd o.a. voor:

1. de beste verhandeling over het gebruik van kalk (voor 1 Dec. 1883 in te zenden);
2. dito over de zuivelbereiding in Frankrijk (voor 1 Dec. 1883);
3. dito over de onderaardsche ziekten van den wijnstok (voor 1 Jan. 1884);
4. dito over de verschillende manieren om houtgewassen te vermenigvuldigen (voor 1 Nov. 1883);
5. dito over bijenteelt (voor 1 Jan. 1884);
6. dito over de middelen om de landbouw-arbeiders op het platteland te houden (voor 1 Jan. 1884);

7. dito over landbouw-boekhouden (voor 1 Dec. 1883);

8. dito over de handelswegen waarvan de Fransche landbouw gebruik zou kunnen maken.

Bovendien verschillende belooningen voor landbouw-werktuigen, machines voor de suikerindustrie, de distilleerderijen, het maken van aardappelmeel enz. enz.

Hierbij denken wij onwillekeurig aan de drie prijsvragen door de Kaap de Goede Hoop Landbouwgenootschap uitgeschreven. Hoewel de antwoorden vóór December 1882 ingezonden moesten zijn, hebwij er nog letterlijk niets van vernomen. Kan iemand ons inlichten of en hoeveel M. Ss. het genootschap ontvangen heeft.

Wat de Zweedsche Regering voor den Landbouw doet.

De Zweedsche Rijksdag heeft besloten een fonds van vijf millioen kronen te vormen, met het doel de *vruchtbaarmaking* te ondersteunen *van moerasgronden*, welke nog in menigte in Zweden gevonden worden en wier bebouwing mogelijk en bovendien heilzaam voor het geheele land te achten is, in zoo verre wat het laatste punt aangaat, daardoor het klimaat verbeteren kan.

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

Het volgende versje zou kunnen dienen om onze boerenzoons op de scholen als diktaat en recitatie op te geven:—

Och, we weten 't opperbest,
Zelfs de schraalste weide,
Zelfs de dorste heide,
Wordt een paradijs door....Mest.

Zelfs het alleraakligst nest
Onzer Veenkolonie (Kaapkolonie)
Kreeg een and're tronie
Op 't bevel van koning....Mest.

Dorheid is de landbouwpest,
Wilt gij haar verjagen,
Ga slechts bijstand vragen
Aan het hof van koning....Mest.

Breng hem 't geldje, dat u rest
In 't begin der lente, —
Gij krijgt dubbele rente
In den herfst van koning....Mest.

Dus op hem de hoop gevest,
En vooral in dit gewest
Luid zijn lof bezongen
't Klink met duizend tongen:
Leev' de groote koning....Mest!

In den jongst verloopen winter wilde A. N. te Laren *een appelboom vellen*, die sedert 20 jaren onnut zijne plaats besloeg. Reeds was de aks bij den wortel gelegd, toen N. den raad ontving den boom nog een jaar te sparen, maar een eenvoudig, doch kras middel aan te wenden. Dit middel bestond in niets meer of minder, dan den boom ter hoogte van ongeveer 5 decim. boven den grond, een gat, ter grootte van pl. m. 25 m.M. diameter, dwars door het hart te boren. Dit geschiedde met het verrassendste gevolg, daar de boom thans zoo volgeladen is, alsof een levenslang verzuim in korten tijd hersteld zal worden. In de onmiddellijke nabijheid van het dorp staat de boom voor elken belangstellende ter bezigtiging.

VENTILATIE IN MELKVEE-STALLEN.

Ter op 2 Mei l.l. te Halberstadt gehouden algemeene vergadering van de aldaar bestaande landbouw-vereeniging hield Prof. Dr. Maercker, uit Halle, een voordragt over den invloed van versche lucht in goed geventileerde koestallen op de melkopbrengst, op grond van eene in den modelstal te Frankfort a/M. opgemaakte statistiek. Daar worden 80 stuks Zwitsersche koeijen gehouden en buitengewoon goed gevoederd. Zij bragten op, vóórdat in den nieuwen stal ventilatie aangebragt was :—

in het jaar 1877 per stuk 3700 liter melk;
„ „ 1878 „ „ 3700 „ „
„ „ 1879 „ „ 3715 „ „

En na het aanbrengen der ventilatie :—

in het jaar 1880 per stuk 4050 liter melk;
„ „ 1881 „ „ 4152 „ „
„ „ 1882 „ „ 4355 „ „

Betere ventilatie heeft dus bij volstrekt gelijk voeder de melkopbrengst per jaar en per stuk met 483 liter doen toenemen.

Men neme er behoorlijke nota van!

— Om *veulens het schichtig worden af te leeren*, beveelt het *Würtemb. Wochenbl.* aan, hen te omringen van voorwerpen waarvan paarden gewoonlijk schrikken, b.v. wit geverfde borden voor een donkeren achtergrond of zwarte borden voor een lichten achtergrond, voorwer-

pen die heen en weer bewegen of uit de verte met een touw getrokken worden enz. Voorts moet men allerlei hindernissen, breede diepe kuilen, oude boomstronken enz. zoo plaatsen, dat de veulens er overheen moeten springen om op de voederplaats te komen.

TABAK TEELT.
(Slot.)

Als de zweeting voorbij is zullen de bladeren weder dezelfde veerkracht verkrijgen, wanneer zij door de vingers getrokken worden. De tabak zal genoegzaam toebereid zijn en bekwaam om weggepakt en gescheept te worden. De bladeren worden somtijds van hare stelen getrokken, voordat zij gepakt worden, en dit geschiedt om vele redenen. Indien de plant eenige teekens van brand vertoond heeft, gedurende den groeitijd, of als het saisoen minder gunstig geweest is, hebben de planters ondervonden dat de stelen ligt verwelken, hetwelk den tabak minder gewild zou maken. Daarenboven worden deze afgetrokken bladeren meer gewaardeerd op sommige markten, zoodat de verhoogde prijs dien zij halen het verlies aan gewigt ruim vergoeden zal, en al de kosten van het aftrekken beloonen. Deze bewerking geschiedt door het blad in de eene hand te nemen en het uiterste van den stam in de andere, zoodat zij van elkander gescheurd worden, in de rigting van den vezel; en, hoewel dit gemakkelijk genoeg lijkt, kan men slechts door de behandeling daarin geoefend worden. Dus afgestrookte bladeren worden in bossen gebonden, en in andere opzigten behandeld gelijk de meer volmaakte bladeren. Vroeger plagt men de stelen weg te doen als onbruikbaar, maar gedurende vele jaren is daarvan alleen eene bijzondere soort van snuif gemaakt, zoodat zij eene gereede markt vinden, indien zij maar gezond genoeg zijn om bewerkt te worden.

Om tabak voor afscheping gereed te maken, moet men zich van kunstwerktuigen bedienen, om denzelven zamen te drukken, waardoor de ruimte die hij anders beslaan zou, en ook de kosten van transport zeer aanmerkelijk minder worden, terwijl de lucht uitgedrongen zijnde, de tabak minder onderhevig is aan uitwendige verandering, en vast gepakt zijnde zal hij niet ligt nat worden en minder blootgesteld zijn aan uitwendige schade. Wel gepakte tabak wordt op deze wijze zoo sterk beveiligd tegen nattigheid, dat het weleens gebeurd is bij het stranden van schepen, dat dezelver ladingen van tabak, hoewel lang bedekt met zeewater, slechts van buiten gedeeltelijk beschadigd zijn, terwijl het midden van een of twee duim naar de binnen zijde volkomen gezond en droog bleek te zijn.

Men heeft alle reden om dit voordeel te zoeken, en toch zou men door te veel te drukken het blad kneuzen en zijn weefsel vernietigen; men raadplege dus zijn oordeel en ondervinding bij deze behandeling.

Het zal wel niet noodig zijn eene naauwkeurige beschrijving te geven van eenig werktuig dat gebruikt wordt om de noodige zamendrukking van tabak in de vaten te bewerken. Het beginsel, volgens hetwelk zoodanige werktuig moet gemaakt worden, is dat van een gewigt, welks kracht naar genoegen vermeerderd kan worden door middel van een hefboom van de tweede soort, met het steunpunt aan het eene einde, de werkkracht aan het andere, en het zamenpersend gewigt tusschen beide.

Het is niet noodig dat de vaten volkomen digt gemaakt worden ja, tabaks-okshoofden worden nooit zoo gemaakt; maar zoowel de duigen als de bodems moeten gemaakt worden van goed droog hout, anders krimpen zij ligt en vallen uiteen; tengevolge waarvan de inhoud zou kunnen gestolen worden, hoewel die vrij moge blijven van andere schade. Onmiddellijk voor dat zij gepakt worden, is het raadzaam om eenige vochtigheid die de vaten mogt aankleven weg te doen, door ze voor een paar uren in de zon te laten of door ze boven gebrande schaafsels te plaatsen.

Overgaande tot het pakken van een vat, worden de bossen een voor een in volgorde geplaatst, evenwijdig van elkander, dwars over het okshoofd, met al hare punten in dezelfde rigting. De volgende koers of laag wordt omgekeerd met de punten in eene tegenovergestelde rigting van de andere. Eenige opene plaatsen, dus gelaten, worden gevuld met kleine bossen, zoodat de oppervlakte volkomen gelijk wordt gemaakt, de dikke einden van al de bossen worden het naast aan de zijden van het vat geplaatst.

Wanneer een genoegzaam getal lagen dus gerangschikt is in de vaten, beslaande omtrent een vierde van den inhoud, wordt de hefboom of persmachine in beweging gebragt, en door een genoegzaam gewigt neergedrukt zijnde, zal de hoeveelheid tabak, juist gemeld, te zamen geperst zijn tot de dikte van omtrent drie duim. Wanneer de hefboom in zijn stand gebragt wordt, moet hij daar gehouden worden, tot dat de tabak onder persing zijnen stand houden zal, nadat het gewigt weggenomen is, hetwelk niet geschieden zal dan na verscheidene uren. Versche lagen worden dan bijgedaan, en de pershefboom weder in werking gebragt, en dit wordt herhaald totdat het vat vol is.

Een groot verlies van tijd zal er plaats hebben door deze wijze van pakken, tenzij verscheidene vaten tegelijkertijd bewerkt worden, zoodat de pakkers niet ledig behoeven te staan.

De grootte van een takak-okshoofd, zooals gewoonlijk door de Virginie Planters gebruikt wordt, is acht-en-veertig duim lang, met bodems van dertig tot twee-en dertig duim in doorsnede,en in een dezer vaten kan van 950 tot 1,000 pond gewigt zeer goed gepakt worden.

Tabak wordt zeer algemeen gekweekt in het Oosten, en vooral in de Noordelijke en Westelijke Provinciën van Indië. Hoewel de bearbeiding meer werk geeft dan eenige andere tak van landbouw, aldaar geoefend, terwijl de opbrengst van een *acre* lands naauwelijks gelijk staat met een derde van dezelfde oppervlakte in Amerika, nogthans is de schaal van dagloon in die distrikten zoo laag, dat er gezegd wordt, dat men in vele deelen van Indië tabak koopen kan tegen een prijs beneden drie halve pence per pond. De geur van het Indische blad is zwakker dan dat van Amerika, welke omstandigheid eerder toe te schrijven is aan gebrek van bedrevenheid bij de bewerkers, dan aan iets ongunstigs in den grond of in het klimaat.

Welligt is geene plant in Europêschen invoer zoo algemeen gezocht als deze in geheel Indië, daar haar gebruik bijna algemeen is onder de inwoners der Indische eilanden, die al wat zij aankweeken voor hun eigen gebruik houden, terwijl eenigen een overschot voor uitvoer winnen. De invoer van tabak in die streken wordt toegeschreven aan de Portugesche Volkplanters, van welke talrijke maatschappijen in de Indische Zeeën zich kwamen neerzetten, toen de plant eerst in Europa bekend werd.

Wetenschappelijk.

ONTSMETTINGSMIDDELEN (DISINFECTANTS).—Worden besmettelijke ziekten van het eene op het andere ligchaam overgedragen door middel van kleine levende organismen, dan is het, om de besmettende voortplanting tegen te gaan, zeker van het hoogste gewigt, dat die levende zaden zoo spoedig mogelijk krachteloos gemaakt worden. Dit tracht men te doen door wasschingen, berooking enz. Het blijkt echter, naar mate van dit onderwerp meer een bijzondere studie gemaakt wordt, dat men in de geneeskundige wereld dikwijls vertrouwd heeft en vertrouwt op ontsmettingsmiddelen, die geheel of zoo goed als geheel krachteloos zijn. Zoo hebben heelkundigen zich tevreden gesteld om hunne instrumenten of hunne handen na eene operatie te wasschen in een oplossing van 2 percent carbolzuur (carbolic acid), ter ontsmetting, terwijl nu beweerd wordt dat carbolzuur in water of olie opgelost geheel krachteloos (inert) is, enz.

Dr. R. Koch, te Berlijn, heeft van deze belangrijke zaak een bijzondere studie gemaakt, en de resultaten zijns onderzoekingen zijn door den Geneeskundigen Raad te Berlijn bekend gesteld. Koch vond dat carbolzuur in olie of alcohol opgelost van geen de minste uitwerking was op de levensvatbaarheid van micrococci of bacilli (kleine organismen); dat zwavelzuur (acid. sulph.) krachteloos was, bij gewone temperatuur; dat een 5 percents oplossing van zink-chloride geen in-

vloed uitoefende op de sporen van anthrax (miltvuur) na daaraan meer dan 30 dagen te zijn blootgesteld geweest; en dat andere hooggeroemde disinfectants zoo goed als krachteloos zijn. Actief werden bevonden chlorine, bromine, iodine en kwikzilver (als corrosive sublimate) in fumigatie, sterke oplossing of in substantie. Zóóveel is zeker dat de lijst van ontsmettingsmiddelen herzien moet worden. Beter geen "ontsmetting" van kleeding of lancet, van huis of atmosfeer, dan een zuivering die geen ontsmetting is, en tot eene hoogst schadelijke gerustheid aanleiding geeft.

Bekend is het dat vele geneesheeren door gebrek aan behoorlijke, deugdelijke ontsmettingsmiddels, onwillekeurig de dragers worden van besmettelijke ziekten, van den een op den ander. De doctor, die pas een pokkenlijder bezocht heeft, of een aan typhus-koorts lijdende de pols heeft gevoeld, of wel een diptheritis-patient behandeld heeft draagt, duizend tegen een, de levende zaden dier ziekten met zich van de eene woning naar de andere. Kraamvrouwen-koorts (febris puerp.) wordt zeer gemakkelijk van het eene naar het andere bed overgebragt door den geneesheer. En de ziekteverspreidingen door middel van niet-ontsmette instrumenten zijn ontelbaar. Het kan dus van niet te groot belang geacht worden om met zekerheid uit te vinden welke ontsmettingsmiddelen waarlijk dien naam waard zijn, en dan vooral ook den practiseerenden geneesheer onder de verpligting te stellen daarvan gebruik te maken.

Niet te voorzigtig kan men ook zijn in het verkeer tusschen gezonde personen en hen die aan besmettelijke krankheden geleden hebben. Hieromtrent werd onlangs door de Fransche academie voor geneeskunde een verslag ingeleverd ten behoeve van het Ministerie van Onderwijs, en met betrekking tot kweekelingen op de publieke scholen. Volgens dit verslag, door M. Hillairet opgesteld, behooren lijders aan pokken, mazelen, scharlaken-koorts en diphtheria (wit zeer keel) *veertig* dagen in afzondering te blijven, en de kleederen die de patient gedragen heeft toen hij ziek werd, na aan een temperatuur van 220 Fahr. te zijn onderworpen, herhaaldelijk met zwavel-berookingen verder ontsmet te worden. En moeten kinderen die aan die ziekten geleden hebben niet weer op school worden toegelaten zonder een bewijs van den geneesheer dat aan deze vereischten is voldaan en verder de kamer waarin zij krank gelegen hebben, benevens beddegoed, gordijnen enz. behoorlijk en zorgvuldig zijn ontsmet. Voor waterpokken en lichtere besmettelijke ziekten wordt een afzondering van 25 dagen gesteld. Alleen op zulke wijze kan de besmetting door persoonlijke aanraking en kleederen eenigszins worden tegengegaan.

OVER GOLVENSTILLENDE MIDDELEN.

Een bekende natuurkundige, Van der Mensbrugghe, heeft zich bezig gehouden met het onderzoeken van alle waarschijnlijke oorzaken waaraan de meer of minder krachtige beweging der golven moet worden toegeschreven.

Volgens zijn meening zou de ontzaggelijke kracht, die de golven bezitten, veroorzaakt worden door de opeenstapeling van een oneindig aantal zeer dunne lagen, waarvan elk wel is waar slechts eene zeer kleine versnelling te weeg brengt, doch die te zamen een belangrijke snelheid aan groote massa's kunnen geven. Is deze verklaring juist, dan moet alles wat de vorming van die op elkaar gehoopte dunne lagen verhindert of althans moeijelijk maakt, ook een beletsel zijn voor de krachtsontwikkeling der golven en de beweging van onstuimig water zelfs verminderen. De twee middelen nu, die door den genoemden natuurkundige onderzocht zijn, zijn de vetten in het algemeen en olie in het bijzonder, en de drijvende ligchamen. Wij zullen hier over beide het een en ander mededeelen en beginnen met

Olie. Onze lezers kennen de belangrijke proeven, die door Shields in de Schotsche haven van Peterhead genomen zijn. De toegang tot deze haven wordt nog al dikwijls door slecht weder onmogelijk gemaakt voor de schepen. Nu heeft de genoemde onderzoeker door proeven, die hem langer dan twee jaren bezig hielden, uitgemaakt dat het binnenkomen in de haven zelfs voor kleine scheepjes zeer wel mogelijk kan gemaakt worden, en dat dus voortaan kan voorkomen worden dat groote schepen, zelfs met stormweder, moeten wachten eer zij de haven kunnen binnenloopen. Dit wenscht hij op de volgende wijze te verkrijgen.

Op de reede of ergens aan het strand wordt een krachtige perspomp geplaats, die in verbinding staat met een l oden buis. Deze buis wordt op den bodem der zee tot op een lengte van honderd tachtig meters van de kust af en in een rigting loodregt op die der kust, neergelaten en met olie volgeperst. Aan het in zee liggende uiterste bevindt zich een klep, die gemakkelijk door de drukking van de olie geopend wordt en deze dus naar de oppervlakte der zee doet stijgen. Nu zal het volgens Shields voldoende zijn, de pomp een half uur aan den gang te houden, om een genoegzame hoeveelheid olie over de oppervlakte der zee voor de haven uit te spreiden, en zullen de golven dan rustig genoeg zijn om het binnenkomen der schepen mogelijk te maken. Die betrekkelijk groote afstand (van honderd tachtig meters), waarop de uitmonding der looden buis van de kust verwijderd is, is bepaald noodig omdat anders de olie door den naar de landzijde gerigten wind naar de kust gedreven wordt en geen gelegenheid heeft om zich behoorlijk over de oppervlakte van het water te verspreiden. En daar is het natuurlijk om te doen.

De wind, die werkelijk een beweging in de bovenste lagen van het water bewerkt, moet, wanneer zich daar een laag van een of andere vette stof over verspreid heeft, eerst de cohesie dier vette massa overwinnen en dit heeft een vermindering ten gevolge van de uitwerking der windkracht. Merkwaardig is het, dat deze beschermende werking reeds ten tijde van Aristoteles, Plinius en Plutarchus bekend was.

Op dezelfde wijze wordt verklaard hoe het mogelijk is, dat de zee steeds veel kalmer is in den omtrek van die plaatsen waar veel vetachtige stoffen, zooals levertraan en dergelijke, gevonden worden. Een voorbeeld daarvoor geeft de groote bank van New Foundland. Deze wordt door de visschers als een soort van vlugthaven beschouwd, omdat de zee daar steeds vrij kalm is, zelfs al heerschen de hevige stormen, die ter zijde of buiten het gebied van de bank (om het zoo eens te noemen) de schepen doen vergaan. Wat is daarvan de oorzaak? Eenvoudig dit, dat het bij de verzameling van de levertraan niet mogelijk is om alle verlies tegen te gaan, dat er zoo een gedeelte in zee teregt komt en daardoor per slot van rekening den visschers—schoon ze het misschien zelve niet weten—ten goede komt. Die toestand van kalmte blijft inderdaad gedurende den geheelen vischtijd bestaan.

Het tweede middel is: *de drijvende voorwerpen*. Van der Mensbrugghe herinnert aan een aantal bekende feiten, die de golvenstillende werking van dergelijke voorwerpen aantoonen. In het bijzonder maakt hij gewag van gevallen waarbij de kleinste voorwerpen reeds in staat zouden geweest zijn om de zee tot hare gewone kalmte terug te brengen. Een zeer merkwaardig voorbeeld voert hij dienaangaande aan, door melding te maken van de groote hoeveelheden van zeeplanten (fucussoorten), die een zee van groen ten westen van de Azoren vormen, en die het zich daaronder bevindende water zoo goed tegen de werking van den wind beveiligen, dat zelfs eeuwen niet voldoende waren om de planten geheel uit elkaar te drijven, die Columbus daar tegen het einde van de vijftiende eeuw bijeenverzameld vond, toen hij er met zijn scheepjes voor het eerst doorheen voer.

De genoemde natuurkundige kent aan de drijvende voorwerpen in dit opzigt dezelfde rol toe als aan de olie. Het zijn voornamelijk die drijvers, welke niet merkbaar boven de oppervlakte der zee uitsteken, wier werking identiek is met die van de olie; zij bieden den wind toch weinig of geen oppervlakte aan en verbreken den zamenhang die tusschen de golven heerscht. Als bewijs zijner theorie voert hij aan, dat een eenvoudige stortregen de golven kan doen bedaren, en verder dat de zee altijd veel kalmer is bij vochtige dan bij drooge weêrsgesteldheid.

Ten slotte doet de schrijver een beroep op allen om hem bij de tenuitvoerlegging van zijn plannen te steunen. Zou, aldus zegt hij, de tijd nog wel verre zijn, waarin men gebruik zal maken van de kostbare

eigenschap, die de verschillende oliesoorten bezitten, en waardoor niet alleen de golven in volle zee tot kalmte kunnen gebragt worden, maar die ons in staat stelt de duinen en andere zeeweringen en de vuurtorens te beschermen en in nood verkeerende schepen het binnenloopen in veilige haven mogelijk te maken?

En niet alleen dat men, van de kust uit, gebruik van dit middel zal kunnen maken, ook op de schepen zelf zal men weldra tot den zeer gewenschten maatregel moeten overgaan. Even goed als ieder kapitein een kompas medevoert, dat hem den weg door den oceaan wijst, zal hij steeds een bepaalde hoeveelheid olie (eenige decaliters zouden reeds voldoende zijn) met zich mede moeten voeren, die in bepaalde gevallen en met voordeel toegepast, zijn passagiers en bemanning en zijn schip tegen de stormen zullen beschermen. Wordt deze wensch verhoord, dan zal, volgens het oordeel van den schrijver, het aantal treurige ongelukken waarvan herhaaldelijk in de jaarboeken der scheepvaart gewag moet gemaakt worden, in geen geringe mate verminderen en zal het, om zoo te zeggen, in het geheel niet meer voorkomen dat schepen (zooals tegenwoordig nog maar al te vaak gebeurt) voor de havens, in het gezigt van het land, met man en muis vergaan.

EIGEN HAARD.

Godgeleerdheid en Wijsbegeerte.

1. A Religious Encyclopaedia, or Dictionary of Biblical, Historical Doctrinal and Practical Theology. Based on the Real Encyklopädie of Herzog, Plitt and Hauck. Edited by Philip Schaff, D.D., L.L.D., Vol. I. & 2. Edinburgh, T. and T. Clark.

2. Bijbelsch Woordenboek voor ontwikkelde lezers der Heilige Schriften, uitgegeven onder toezigt van Dr. E. Riehm. Uit het hoogduitsch vrij bewerkt onder toezigt van Dr. C. H. van Rhijn. Met veel illustraties, plannen en kaarten. Utrecht, Kemink en Zoon.

Dr. Schaff, met volle toestemming van de Redakteurs van het uitvoerig Encyklopædisch Woordenboek, bekend onder den naam van "Herzogs's Real Encyklopädie," geeft ons in de Engelsche taal eene verkorting van het groote en in Duitschland zoo welbekende werk. Voor den theoloog, die het oorspronkelijke zich niet aanschaffen kan, dit werk onmisbaar. De omwerking is vrij, en soms zelfs arbitrair. 't Is echter een gunstig teeken des tijds, dat zulke werken op zeer ruim debiet kunnen rekenen.

Hetzelfde geldt het tweede hierboven genoemde werk, waaromtrent de kroniekschrijver in "Stemmen voor Waarheid en Vrede" zegt:—"Het oorspronkelijke is nog niet volledig verschenen. Voor zooverre het reeds het licht ziet werd het gunstig beoordeeld. Het

welbekende 'Bijbelsch Woordenboek,' ofschoon nog altijd belangrijk, is, even als Winer's Real Wörterbuch, niet meer op de hoogte der bijbelsche Archeologie, terwijl Schenkels Bibellexicon al te zeer het negatieve standpunt vertoont van zijn redacteur.

"Aan een deugdelijk Bijbelsch Woordenboek is dus wel behoefte, want voortdurend ging in de laatste jaren meerder licht op over de H. Schriften. Dat mannen als Delitzsch, Schrader, Ebers en anderen, die Dr. Riehm ter zijde staan bij de zamenstelling van dit woordenboek, hiertoe niet weinig bijdragen is algemeen bekend. Door de firma Kemink en Zoon wordt de prijs van inteekening op dit werk begroot op f22,50." (£1 17s. 6d.)

---

3. Het aanstaand Lutherfeest heeft vele verdienstelijke werken over Luther in het leven geroepen. Onder anderen verdient melding dat van PROF. PLITT "Luthers Leben", dat slechts 7s. 6d. kost en in de Kaapstad bij Michaelis en Braun te verkrijgen is. Jaren lang heeft Prof. Plitt aan dit werk gearbeid, en het niet voltooid. Na zijn dood echter heeft Ds. Petersen het werk voortgezet.

Meer populair is BAUM'S "Das leben Luthers", dat 3s. 6d. kost, en uitmunt door voortreffelijke illustraties.

Ook is pas verschenen een herdruk van Köstlins, "Luthers Leben," dat door den heer Froude in "Contemporary Review" wordt gerecenseerd, en op de volgende wijze wordt aanbevolen: "At last we have a Life of Luther which deserves the name. Lives there have been many in various languages, and collections of letters, and the Table Talk, and details more or less accurate in Histories of the Reformation; but a biography which would show us Luther in all aspects—as a child, as a man, as the antagonist of Popes and Princes, and as a father and householder in his own home, as he appeared to the world, and as he appeared to his wife and children and his personal friends—for such a biography Europe has waited till the eve of the four hundredth anniversary of his birth."

---

4. Vele werken over de *Zending* zien in onze dagen het licht, een bewijs dat het Christendom nog leeft. Waar liefde tot de Zending is, daar klopt het hart ook warm voor het Evangelie, en waar het hart warm klopt voor het Evangelie, daar wordt veel gedaan tot heil van den gevallen en verwaarloosden medemensch. De volgende werken zijn onlangs verschenen:—

Moravian Missions: Twelve lectures by Augustus C. Thomson, D.D. —Voorlezingen gehouden te Andover en te Boston.

Life of Adoniram Judson, D.D.: By his son, Edward Judson, London, 1883.—Het leven van dien Apostolischen Zendeling, op wiens grafsteen het volgende gebeiteld staat:—"Maldon, zijn geboorte-

plaats. De Oceaan, zijn graf. Bekeerde Burmeesen en de Burmeesche Bijbel, zijn monument. Zijn gedenkboek is daar boven."

Modern Missions and Culture: By Gustav Warneck. Translated from the German by Thos. Smith, D.D., Edinburgh, 1883.—Eene degelijke studie, waarin de verhouding van de Zending tot de beschaving wordt besprokeu.

---

5. Het werkje van den predikant van Wellington, Ds. A. Murray, "Gelijk Jezus," vindt in Nederland ingang. Prof. Gunning spreekt er een warm woord over in "Stemmen voor Waarheid en Vrede," dat wij met genoegen overnemen :—" Van de Imitatio van Thos. à Kempis bestaan sommige bewerkingen voor Protestanten, waarbij men al wat op de Maria-vereering en andere bepaald Roomsche denkbeelden betrekking heeft, weg liet. Men kon echter niet verhinderen dat toch in den toon, de plooi, de kleur der gedachten het Roomsche voelbaar bleef.

"Wil men de ' navolging van Christus', uit de diepte des Woords beschreven, met het geheel des geestelijken levens in al zijne bijzondere zijden in verband gebragt zien, men leze dit boekje van Murray. Het is een ware schat van heilige leering en geloofssterking, dien men zich hier aangeboden ziet. De hoofdgedachten zijn als volgt :—

"De navolging van Jezus Christus rust op de vereeniging met Hemzelven, gelijk Joh. 15 of Rom. 7 (eerste gedeelte) die beschrijft. Zij bestaat in inwendige en uitwendige gelijkvormigheid aan Hem. Wij zijn daartoe eeuwiglijk bestemd, uitverkoren, verordineerd om den beelde des Zoons gelijkvormig te zijn. Dit is de roeping tot welke de mensch 'naar Godsbeeld', d. i. tot gelijkheid aan Hem, geschapen werd. Na den val moest Israël, als Gods verkoren volk, de roeping der menschheid op zich nemen, en de stem hooren: Gij zult heilig zijn, want Ik ben heilig. Maar ook Israël heeft, als de eerste mensch in die taak gefaald. Nu is de ware Israël, Jezus, gekomen, en Hij toont ons God opdat wij in Hem nu Gods beeld en ons eigen beeld zien mogen.

" Zijn leven op aarde diende om ons dat leven te toonen. Zijn leven in den hemel dient om het in ons te werken. Nadat de Zoon den wil des Vaders hier op aarde volbragt had, werd Hij *opgenomen*. Dat opgenomen worden is ook het doel der gemeente door gelijkvormigheid aan haar Hoofd. Daartoe is het noodig, hier op aarde 'gelijk Jezus' te zijn, want inwendige toebereiding is de voorwaarde om, als Hij zal geopenbaard zijn, ook met Hem 'geopenbaard' te worden in heerlijkheid. Zoo stemt het eeuwig voornemen Gods, de schepping en de bestemming des menschen zamen als een drievoudig snoer dat niet te verbreken is. Zullen we dan niet moedig vertrouwen, dat het *kan* en *zal* geschieden?

"De verborgen *levenseenheid* met Jezus moet in ons werken een zigtbare *levensgelijkheid.* Dit niet te willen is een baatzuchtig christendom, waarbij men wel de eigen zaligheid, maar niet de verheerlijking van Jezus, op het oog heeft.

"Door 'in Hem te wandelen' wordt het 'in Hem blijven' eerst tot volle werkelijkheid. Dit is even zeer waar, als dat wij, om in Hem te kunnen wandelen, in Hem blijven moeten. 'Ik heilig mijzelven voor hen—spreekt de Heer—opdat ook zij mogen geheiligd zijn in waarheid.' Het doel onzes leven moet niet zijn onze zaligheid, maar Zijn verheerlijking. Eerst als deze ons doel is, staan wij ten volle in de waarheid. Ach bij zeer velen is dit nog niet gelukt. Doch kracht om er toe te komen ligt niet in de herinnering aan hetgeen Hij voor ons *deed,* maar in hetgeen Hij voor ons *doet.* Een levenden, tegenwoordigen Heiland behoeven, en, God zij eeuwig dank! *bezitten* wij.

"Zoo is hoofdzakelijk de inhoud van dit kostelijk boekje. Door Zijn prediking *is*—door dit geschrift *zij* de auteur, duizenden tot zegen. Wij voldoen aan een plicht der dankbaarheid door er de aandacht op te vestigen.

"De schrijver zegt meermalen, als hij een gewichtige waarheid behandelt, tot den lezer: "Gebruik tijd om u dit toe te eigenen." Blijkbaar is dit boek zelf de vrucht van langen tijd groeiens Doch wat alzoo is gegroeid en gerijpt, heeft juist daarom des te meer kracht, om zich terstond te plaatsen waar het behoort. Mij althans is het zoo gegaan dat ik het boekje terstond heb lief gekregen en bij de enkele andere gevoegd, die de tafel niet meer dan voor een korte poos verlaten. Zoo vertrouw ik dat het bij velen zal gaan. In het belang van het geestelijk leven der gemeente die den Woorde gehoorzaam is, hoop ik het althans. Het zou een goed teeken zijn, indien er snel een tweede druk van verscheen."

---

6. Het woord "Sela," zoo dikwijls in de Psalmen aangetroffen, en op zoo velerlei wijze verklaard, wordt in "The Homiletic Magazine" door Prof. Israel Abrahams besproken. Sommigen hebben het woord aan het Egyptisch willen ontleenen, doch dit is onbewijsbaar. De Septuagint vertaalt het "Diapsalma," De Wette "interludium," Gesenius "rust," "zwijgen;" dus eene pauze in de muziek. Hiertegen objecteerde de geleerde schrijver, en wel om de volgende redenen:—(1). Sela komt niet altijd voor bij het eind van paragrafen, soms in het midden. Zie Ps 3 : 4; 20 : 3; 21 : 2. (2). Sela komt voor in Psalmen die nauwelijks bestemd waren voor de muziek, en is afwezig in Psalmen waar men het zou verwacht hebben als muzikale teeken. Bijv.

men vindt het niet in Ps. 25 en 26, maar wel in 32 en 143. (3). Sela treft men soms aan in het midden van een vers.

Eene andere vertaling van Sela is "voor. eeuwig," eene vertaling door de Targum gehuldigd. Doch ook die verklaring van het woord is verwerpelijk, omdat zij niet past op elk geval. Rabbi Hirsch aan den anderen kant beweert dat het slechts een teeken is om de aandacht te bepalen bij wat voorafgaat. Hier is eene groote mate van waarheid, in volgens den schrijver.

Wanneer wij die plaatsen in den Psalmbundel beschouwen, waarin het woord voorkomt dan vinden wij, dat dezelfde gedachte dikwijls doorloopt, en dat het vers, volgende op Sela, meer emphatisch en krachtig is dan het voorgaande. Hieruit besluiten wij, en ook uit de Etymologie, dat Sela eene uitdrukking is van *vertrouwen* of *zekerheid*. Lettende op eenige psalmen, waarin dit woord verschijnt, wordt deze verklaring gestaafd. Bijv. in Psalm 39 spreekt de dichter van zijn begeerte om te "zwijgen" voor God, totdat het zwijgen hem ondragelijk werd, en hij uitroept: "Mijne dagen zijn een handbreed, en mijn leven is als niets voor u; immers is een ieder mensch, hoe vast hij staat, ijdelheid." —— SELA. Hiervan is hij zoo verzekerd, dat hij onmiddellijk daarop laat volgen: "Immers wandelt de mensch in een beeld, enz." Ja, zoo sterk is hij hiervan overtuigd, dat hij aan het einde van vers 12 andermaal uitroept: "Immers is een ieder mensch ijdelheid. Sela!!"

Wij vinden dezelfde kracht van het woord in Psalm 21, nog beter in Psalm 47; en in Psalm 9, waar de uitdrukking *Higgaion Sela* te voorschijn treedt. Daar heet het: "De Heer is bekend geworden; Hij heeft regt gedaan; de goddelooze is verstrikt in het werk zijner handen! *Higgaion Sela.*" Ja, hiervan ben ik zoo overtuigd dat ik nog meer zal kunnen zeggen, want ik beweer, dat "de goddeloozen zullen terugkeeren tot de helle toe, alle godvergetende heidenen."!!

De verklaring alzoo aan het woord gegeven blijkt uit nog andere n-gen. De schrijver zegt: "Not only does Selah not necessarily indicate a pause, primarily it indicates—if what I have said is correct—the very reverse. Where, however, the existence of a pause is otherwise demonstrable, Selah strengthens the probability of a pause being correctly assumed. Further, in such psalms as would be set to music, no doubt the expression of confidence would take a musical form; and therefore, in a limited sense, Selah may be truly described as a musical sign. We have thus, in the meaning of the word Selah, a sort of transition from an original speciality to a wider generality; and there are not wanting indications of this change in the Psalms now extant. This may be seen in those Psalms which are seemingly

divisible into two or more strophes, where Selah often marks the transition in the thought of the author. If Selah is a sign of confident belief, it is not improperly used to show that the author, after seemingly carrying out one line of thought to its inevitable conclusion, still is brought to confess that his first thoughts were but partially correct. In order to bring out his confidence in his *final* views, he places into as strong prominence as possible the mistaken notions with which his outpourings had originated. Hence is explained the presence of Selah in two seemingly opposite connections,—(1) to confirm, and (2) to overthrow the author's arguments. Sometimes, when the Psalmist wishes to assert the truth of a statement that might be disbelieved, when, in addition, his own words that follow would incline one to expect the very contrary of what he declares to be the case, the strengthening Selah is added. This is the case in Psalm 44 : 8."

Ieder zal erkennen, dat deze beschouwingen licht werpen op een woord, waarvan tot hiertoe de ware verklaring niet is gevonden.

"Twee gewezen Christenen," zoo lezen wij in "Stemmen voor Waarheid en Vrede," "de Amerikaansche Kolonel OLCOTT en de Russische Mevr. BLAVATSKY, ijveren thans met geestdrift voor de uitbreiding van het Boeddhisme in Indië. De heer Olcott heeft een Boeddhistischen Catechismus opgesteld in 153 vragen, die door een opperpriester is goedgekeurd, en ook in 't Engelsch en Cingaleesch is vertaald. Mevr. Blavatsky schrijft een tijdschrift, *de Theosooph*, en arbeidt vooral onder de vrouwen van Indië. Andere en gewichtige verschijnselen maken openbaar, dat het Boeddhisme, waar het nog heerscht aan innerlijke kracht verliest. Men zie daarover Mevr. WEVESCHAGIN (Reiseskizzen aus Indie). Zij bezocht den Kupgen lama in 't klooster Tomlong, die de Godheid op aarde vertegenwoordigen moet en vond hem lijdende aan "Einer schlechten krankheit." De heer Olcott wil het Boeddhisme evenwel reinigen. Een persoonlijke God, zeide hij, is een reusachtige schaduw.

Europeesche Reisindrukken van een Afrikaanschen Boerenzoon.

VI.

De kale wanden van dit eens zoo trotsche Pompeji, die nu zoo stil als het graf hier staan, getuigen van de rampen van 18 honderd jaren geleden. Bij elken voetstap op deze ontdekkingsreis in dit groote graf vindt men nu nog voorwerpen en geraamten, de teekenen dragende van de pijn en den angst in de laatste uren der stad geleden. Reeds heeft men 600 dooden opgegraven, waarvan ieder het toonbeeld van jammer en ellende is. In het vorige jaar bespeurden de werklieden in een klein grot dat zij bezig waren te ontruimen een ledige ruimte,op den bodem waarvan zij de overblijsels van menschen meenden te ontdekken. Hiervan gaven zij kennis aan de overheid. Vloeibare pleisterkalk werd op de overblijfsels gegoten. Toen de kalk hard was geworden nam men met zorg de korst van puinsteen en verharde asch weg die het voorwerp terug gaf, en op deze wijze verkreeg men de vormen van vier lijken, die nu te zien zijn in het museum van Pompeji. Zij zijn inderdaad zeer merkwaardig. Daar immers ziet men geen geraamten, maar gansche menschelijke figuren, die zelfs de vormen van het vleesch en de kleederen terug geven. De Egyptischemummien, waarvan zoo veel gewag wordt gemaakt, zijn hierbij niet te vergelijken. Een van de ligchamen in dit museum is dat van eene vrouw, naast welke men negentig geldstukken, twee zilveren vazen, sleutels en eenige sieraden gevonden heeft. Zij lag in een naauwe straat op haar linkerzijde. De vorm van haar kap, en de plooijen van haar kleed, zijn nog duidelijk te onderscheiden. Aan een der vingers draagt zij twee zilveren ringen. De andere hand is gebroken. Het is treffend, hare fraaije, kleine, fijn gevormde handen en voeten te zien. Het ligchaam is eenigzins verwrongen wegens de smarten des doods, doch de fijne beenen liggen regtuit. Achter haar waren een vrouw en een jong meisje gevallen. De oudste was welligt de

moeder. Ook deze vrouw heeft een ring aan haren vinger, doch, te oordeelen naar de vormen van hare grove handen en voeten, was zij van nederige geboorte. Ook getuigt de ijzeren ring daarvan. Naast haar ligt het jonge meisje uitgestrekt. Hare beenen kruisen elkander. Dit jonge meisje, nog bijna een kind, maakt een aandoenlijken indruk. Men ziet duidelijk de plooijen en strikken van haar kleed, de mouwen die de armen bedekten, hier en daar (waar het kleed gescheurd is) het naakte vleesch, en zelfs het borduursel van de kleine schoenen die zij aanhad. Hare houding is treffend. Evenals een der dochters van Diomedes had zij haar kleed om het hoofd geslagen. Alzoo vlugtende is zij voorover gevallen, en niet weer kunnende opstaan, had zij een harer handen onder het hoofd gebragt, als of zij zich te slapen legde. Haar eene hand is open. Daarmede hield zij waarschijnlijk haar kleed vast. Zij heeft blijkbaar niet zwaar geleden, en kan naauwelijks vijftien jaar oud geweest zijn. Het andere ligchaam is dat van een forschen man. Hij ligt op den rug. Zijn armen en beenen liggen regt uit. Zijne kleederen zijn zeer juist geteekend. Aan een der vingers draagt hij een ijzeren ring. De mond, waarin eenige tanden ontbreken, is half open ; de neus en wangen zijn goed gevormd ; de oogen en het haar geheel verteerd, doch de baard is nog aanwezig. Het is een treffend en heldhaftig ligchaam. Niets is gebogen of verdraaid. Het is als of hij den dood manmoedig ontmoette.

Niets is in Pompeji op gedolven dat zoo aandoenlijk en treffend is als deze ligchamen, die achttien eeuwen geleden van leven tintelden en nu nog tot ons zoo duidelijk van de ontzettende gebeurtenis spreken, waarvan zij met zoo vele duizenden de slagtoffers waren. In dit museum zijn tien ligchamen, en die der mannen en vrouwen zijn duidelijk te onderscheiden. Vele overblijfselen zijn naar de museums van Napels en andere plaatsen vervoerd.

Door de poort van Herculaneum begaven wij ons naar de graven der priesters en zetten ons voor een oogenblik neder op een steenen bank. En hier is het waar de weemoed zich van den reiziger meester maakt, wanneer hij gedenkt dat daar waar nu het gras langs de wanden groeit en de hagedissen op de klippen zitten, en waar de stilte des doods rondom hem heerscht, vroeger alles leven, vrolijkheid en blijheid was. Hier zweeft de geest als een droom rond,

gedenkende aan dat gedruisch van rijtuigen, van wapenschouwingen en van vrolijkheden aan de prachtige parken, tuinen en bloemen. Men werpt ginds een blik op den Oceaan die in lang vervlogen dagen de muren van een rijke en voorspoedige stad bespoelde, eene stad waarheen Grieksche, Romeinsche en Egyptische schepen de kunst en de kunstenaars van verre landen bragten; waar rijkdom en weelde heerschten; waar een nijver volk al de kostbaarheden bewerkte die door tallooze schepen aangevoerd werden van alle landen; waar rijke kooplieden zich deftige villa's bouwden en ter woon begaven, waar de vloeren van prachtig mozaïek schitterden, en de wanden rijk versierd waren door de schilderkunst van Grieksche kunstenaars; waar de grooten en de vorsten der wereld zich vermaakten,—grooten en vorsten, waaronder zich Augustus, Claudius en Nero bevonden. De vreeselijke dag van den 23sten November 79 heeft het leven, het geluk, het genot, dat over deze schoone en bloeijende steden was uitgespreid, in een aschgraauwe woestenij herschapen, en de enkele bewoners die nog ontvlugtten, moesten bedelend van stad tot stad rondtrekken. De namen van Pompeji, Herculaneum, en Stabia stierven weg, en men wist naderhand ter naauwernood meer waar deze steden voorheen waren gelegen. Eeuwen liepen over haar heen, totdat zij eindelijk weder ontdekt werden. En waar de lava alles onder zich bedolven had, begon men op de puinen te bouwen, en tiert de natuur weder prachtig. Hier is de natuuronderzoeker, de schilder, en de bouwkundige nog altijd bezig om dieper en dieper door te dringen in de geheimen dezer wondersteden. Op het plein in het midden van Pompeji, met marmerblokken geplaveid en van waar zes straten uitgingen, en waar twee en twintig beelden van eereburgers omver gestort zijn, kan men nog de voetstukken zien. Rondom en nabij dit plein zijn al de grootste gebouwen: de Tempel van den Hoogsten God, van Jupiter, de prachtige Basilica, de Tempels van Venus, van Augustus, van Mercurius, het trotsche gebouw van Eumachia dat door de Ceres-priesteressen werd gebouwd, het groote en het kleine Theater, de reusachtige azerne der kzwaardvechters. De woningen der burgers waren in dien tijd zeer verschillend van de tegenwoordige. Het blijkt dat de eerste verdieping altijd heeft gediend voor pakhuizen, waschhuizen, winkels, restaurants of anderzins, en dat de

tweede en andere verdiepengen, naar mate de familie groot of klein was, voor woningen hebben gediend; en te oordeelen naar de deftige eetzalen en slaapkamers, sommigen met marmer en mozaiek uitgelegd, en de edelgesteenten, verguld elpenbeen, paarlen, bekers, lampen, het tafelgereedschap, de bloembakken en vazen, die nog alleen in het museum te vinden zijn, moet de stad zeer rijk zijn geweest.

Pompeji, de schoone bruid, de dochter eener Grieksche moeder, stierf in den bloei harer jaren en werd lang beweend. Deze Grieksche moeder is Cumae, die langzamerhand wegkwijnde tot dat zij te niet ging. Daar was eens de oorspronkelijke zetel van het Italiaansche Griekendom, dat groot en magtig was, lang voor dat Rome was gesticht. Nu echter is naauwelijks de naam der stad overgebleven. Over deze moeder van Pompeji valt ook veel te zeggen. Hare gebeurtenissen zijn oud en merkwaardig. Het lot van deze ongelukkige stad werd later aan Rome verbonden en zij is onder de Romeinen weggekwijnd. Het ware misschien ook voor haar beter geweest, indien haar het lot van Pompeji ten deel ware gevallen, toen zij zulk een hoogen trap van bloei had bereikt. Op haar einde werd hier een bandeloos rooversleven geleid, en van deze ook eens zoo merkwaardige stad is geen spoor meer te zien—dan alleen hier en daar de bouwvallen der tempels.

In den namiddag begaven wij ons naar den Vesuvius met ons rijtuig. Een gansch regement van bedelaars volgde ons. Op de raadgeving van onzen vriend Jaap De Vos, keken wij niet eenmaal naar dat gespuis en deden wij als of wij hen niet zagen. Nu en dan boden zij ons abrikozen of peren aan, doch het bevel van De Vos werd striktelijk opgevolgd en wij weigerden iets van hen te nemen. Dat was natuurlijk een sterke opoffering, vooral voor onzen vriend Greeff, die wonder veel van vruchten houdt. Al de bedelaars waren sterke en gezonde lui, die konden, als zij maar wilden, arbeiden. Toen zij eindelijk zagen, dat wij met hen niets te maken wilden hebben, zijn zij vergramd omgedraaid.

Het is koddig de boerderijen hier te zien—wijngaarden, perzik-, abrikoos-, peren- en kersenboomen, alles door elkander geplant, met mielies, pompoenen en andere groenten onder de boomen, en het is wonderlijk om te zien hoe prachtig

alles groeit en draagt. Het is ook haast ongelooflijk, om de verdroogde en zwarte lava te zien, dat zich als heuvelen vertoont en zich mijlen en mijlen ver uitstrekt.. Deze zwarte velden die als een verlaten woestijn voor ons liggen, zijn ter gedachtenis aan de uitbarsting van den Vesuvius in 1872. Onder deze zwarte massa ligt veel kostbaars begraven. Waar wij ons nu met ons rijtuig bevinden stonden eens de fraaiste plaatsen en wijngaarden. Onze weg is] door de lava gebaand en gaat kronkelend op. Eindelijk komen wij aan bij het hotel en station, zeer hoog op den berg gebouwd. Hier spanden wij onze paarden uit. Ik moet er bijvoegen dat het ons tweede span was. Er waren drie in een span—twee trokken achter en één voor. Hier namen wij een weinig verversching alvorens wij de steilte opgingen. Nadat wij ons versterkt hadden waren wij gereed om onze reis per spoor voort te zetten. Wij begaven ons in den spoorwagen, die op slechts één spoor en wel in het midden loopt en die met koperen touwen door een machine opgetrokken wordt. Snel gingen wij den berg op, die in drie voeten één voet stijgt, en dus een derde steiler dan de Righibaan is. Spoedig waren wij bij het bovenste en laatste station. Hier stonden eenige kerels gereed om ons rond te brengen, op te stooten, of te trekken. Wij moesten van hier nog tien minuten, haast regt op, gaan. Wij hielden hier raad en besloten twee gidsen te nemen. Naauwelijks was het besluit genomen, of mijne drie vrienden stapten den berg op, als of zij op den loop wilden gaan. Hablutzel een heel eind vooruit, Greeff de tweede en De Vos de derde, terwijl ik ver achteraan kwam, hoewel ik mijn uiterste best deed. Dat ik minder op die marschorde gesteld was, valt ligt te begrijpen, want telkens kwamen de gidsen mij lastig vallen om mij te stooten, maar dan ook telkens om te ondervinden dat ik daarmede niet gediend was. Ik zweette als een paard en vatte op den berg een konde die mij nog lang daarna kwelde. Spoedig genoeg waren wij op den top des bergs, die 4000 voet hoog is, en stonden te kijken in de kaken van den vuurspuwenden Vesuvius. De krater is zeer merkwaardig. Den omvang konden wij naauwelijks schatten, wegens den zwaren rook en vuurdamp. De omvang moge honderden treden of voeten wezen; doch genoeg zij het te zeggen dat de krater ontzaggelijk groot, wijd en diep is, en dat ons, toen wij daar in den mond van den wreeden en verwoestenden Vesuvius stonden te turen, een rilling

over het lijf kwam. Het is akelig het donderend gekraak, gebulder en geraas te hooren, en de vuurstukken, zwavelstukken, kolen en lava honderden voeten hoog in de lucht te zien blazen. De wind waaide dra naar het westen en wij hadden een goede gelegenheid, zeer digt bij den krater te komen. Treffend was het ons te denken dat van deze plaats al het onheil is voortgekomen dat wij kort te voren hadden waargenomen, dat van hieruit al de schoone steden, dorpen en plaatsen verwoest zijn, en dat uit dezen mond de vuurmassa vloeide die aan duizenden menschen het leven kostte. Als de Vesuvius begint te bulderen dan klapperen en rillen de deuren en vensters te Napels, en eén ieder maakt zich tot vlugten gereed.

Tot op het jaar 1500 gewaagt de geschiedenis van slechts 9 uitbarstingen; doch sedert toen waren er 48 groote, en een der akeligste sedert de verwoesting van Pompeji was die van den 16den December 1631, waardoor Torre Annunziata, Torre del Greco en Portici verwoest werden en 3000 menschen omkwamen. Andere groote uitbarstingen vonden plaats in 1707, 1737, 1760, 1767, 1779, 1794, 1804, 1805, 1855, 1868 en de laatste op den 26sten April 1872. Deze laatste heeft eenige dagen geduurd en biedt nu nog, zooals reeds vermeld, een schouwspel van afschuw en verwoesting aan. Bij die gelegenheid kwamen 50 bezoekers van den berg om, waaronder acht studenten in de medicijnen. De uitbarsting was zoo plotseling, dat de arme lui, eer zij konden vlugten, door het vuur en den rook bedwelmd geraakten. In drie uren tijds was de berg en alles rondom in een duisternis van rook en vuurstof gehuld. Twee groote kraters openden zich tegelijk en slingerden klipsteenen, asch, zwavel, kalkstukken en wat dies meer zij in de lucht ter hoogte van wel 4000 voet en verwoestten rijke wijngaarden en fraaije woningen, en herschiepen den omtrek weer in een zwarte woestijn. Men vertelde ons dat gedurende deze uitbarsting, die eenige dagen aanhield, het gekraak en gedonder des bergs niet anders was dan dat van een gedurige ontploffing van kruidmagazijnen, dat alles in Napels deed rillen en meer dan 40,000 menschen vandaar op de vlugt deed slaan. Onder deze laatsten bevonden zich ook vele reizigers. Men moest toen in Napels onder sambreelen loopen, om niet door den aschregen besmeerd te worden. Ooggetuigen verhalen, dat het een treurig schouwspel was, de arme vlugtelingen

van de verwoeste plaatsen te zien, die met hunne voornaamste kostbaarheden Napels binnen vlugtten. Meer dan 4,000 herbergden zich in de gebouwen van Granili; anderen dwaalden op de straten met hunne bagage, niet wetende wat den dag van morgen baren zou, of wat van hunne woningen en dieren geworden was. Deze uitbarsting heeft inderdaad een droevige herinnering nagelaten bij hen die dezelve aanschouwd hebben.

Toen wij van den krater wegstapten en onze gidsen volgden, had ik het ongeluk in een der kleine kratertjes te stappen. Mijn voet brandde erg en mijn stevels en broek werden van de vloeijende stof zeer besmeerd. Onze gidsen waren nog al voorzigtig om ons al de kleine kraters van twee of drie voeten wijdte aan te wijzen, die zeer gevaarlijk zijn. Men verbeelde zich hoe verschrikt ik was, en hoe mijne vrienden pleizier hadden van mijn val. Het kwam ons voor, dat het niet meer lang zou duren, of al de kleine kraters zouden in één groote herschapen worden.

Onze gidsen bragten ons vervolgens naar de plaats waar de lava nog vloeide. Eén vroeg mij om een koperstuk van 10 centimes en wierp het in een weinig lava. De munt werd vuurrood, een bewijs hoe gloeijend heet deze vloeistof is. Toen de lava afgekoeld was nam ik de munt op en nu nog heb ik dezelve in mijn bezit met de gedroogde lava er om heen. Op den berg was het koel en heerlijk.

Toen wij meenden genoeg van den Vesuvius gezien te hebben, daalden wij met onzen machine-trein naar beneden en spoedig waren wij weer bij het hotel en station, alwaar wij ons rijtuig en paarden gelaten hadden. Onzen koetsier werd bevolen onmiddelijk in te spannen; maar intusschen aten wij een watermeloen die wij met ons gebragt hadden en kochten ons ook eenige lichtbeelden van den berg. De rid naar beneden ging, naar Italiaansch gebruik, in vliegende haast op het kronkelende pad. Een wonder was het dat de paarden niet hunne nekken braken. Op de terugreis naar ons hotel in Napels hadden wij het genoegen om te zien hoe maccaroni en vermicelli gedroogd worden, die tot de grootste uitvoerartikelen van Napels behooren en zulke voorname rollen spelen in de hotels aan de Kaap. De maccaroni, die in den morgen op oude vuile zeilen, dekens, zakken of lakens langs de straten uitgestrooid wordt, blijft daarop liggen, of, als het nog zeer klam is. over palen

gehangen. In den morgen is het, vooral wanneer het nog versch is, wit en schoon, en in den avond is het totaal van kleur veranderd en bruin. . Dat is dan ook geen wonder, want al het stof der straten, al de brommers en andere vliegen hebben er vrijen toegang toe. Slechts nu en dan, wanneer de vliegen al te dik er op zamen trekken, worden de ouden vrouwe of de kinderen toornig en slaan zij zoo vele met een tak neder als zij onder bereik kunnen krijgen. Hoe meer zij van daag hebben doodgeslagen, hoe minder daar morgen zijn om de maccaroni te bevuilen. Is de maccaroni of vermicelli droog, dan wordt, dezelve in zakken gepakt en aan de kooplieden voor den uitvoer verkocht. Wij besloten op de plek om nooit meer maccaroni of vermicellisoep, of pudding te eten—iets dat vooral op het vasteland in de hotels zeer in gebruik is.

Wij gingen des avonds eenige vermaken bekijken, en bezochten nog des anderen daags de voornaamste plaatsen, waarvan de museums de merkwaardigste zijn, met al de oudheden van Pompeji en andere steden.

Met het bedelen gaat het te Napels jammerlijk toe. Men is nergens veilig voor het bedelgelol. Zelfs wanneer wij in een restaurant iets genoten werden wij door het gespuis achtervolgd. Het bedelen geschiedt meer uit luiheid dan uit armoede in deze stad van 500,000 inwoners.

Nu een enkel woord over Herculaneum. De stad is door de uitbarstingen van 79 en 472 met van 20 tot 26 meters lava overdekt. Onder deze massa worden groote ontdekkingen gedaan. Daar beneden is een der grootste monumenten gevonden, als ook een theater dat 13,000 menschen kon bevatten. Om dit alles te zien moet men met kaarsen in een groote diepte afdalen. Men vindt er nu nog op een der deuren van den schouwburg den naam van den bouwmeester. Vele ontdekkingen zijn daar in 1719 gedaan, toen de Prins de Elbeuf, van het huis Lotharingen, marmer voor zijn paleis noodig had. Hem werd toen geimforneerd dat daar bij het graven van een put een groote hoeveelheid marmer ontdekt was. Hij liet het delven voortzetten, dat met de meest belangrijke ontdekkingen geloond werd.

Den volgenden morgen ten 7 ure vertrokken wij van Napels, keerden denzelfden dag naar Rome terug en kwamen daar des namiddags om half twee aan. Wij bleven daar een dag over en bezochten nog eenige merkwaardigheden.

Te twee ure des namiddags verlieten wij de oude keizer- en pausenstad, die in de dagen van keizer Claudius door vijf millioen menschen bewoond werd. Wij waren niet al te verdrietig, dat wij van Italie aan het terugreizen waren, want de menschen alhier zijn maar min beleefd en zeer permantig. De lagere klassen zijn vuil, en al wat men koopt is schreijend duur. Wij moesten voor een bad 4 franken (3s. 4d.), voor een kopje koffij tien pence en voor een bottel bier twee shillings betalen; en dan hadden wij nog een andere grieve, waarmede wij niet over weg konden komen, t. w. de harde haren kussens. Eén ding is echter zeker, t.w. dat met betrekking tot vruchtbaarheid, natuurschoonheden, en prachtige steden Italie bij geen land in Europa behoeft achter te staan..

Weldra waren wij bij Livorno, een bedrijvige handelsstad, en een zeer belangrijke zeehaven. De aagename zeelucht en koelte die men te Livorno in den zomer geniet, geven er aanleiding toe dat deze stad gedurende de zomermaanden druk bezocht wordt uit Rome, Florence, Bologna en andere plaatsen. De stad is nieuwerwetsch en zeer smaakvol gebouwd. Ik behoef wel niet te zeggen dat de Livornohoeden alhier gemaakt worden. Dus heb ik in Zuid Afrika meer dan één hoed, vooral in mijn kinderjaren, gedragen, die van deze plaats komt. Uit Livorno hebben wij de eilanden Gorgona, Caprera, en Elba, in de Middellandsche Zee, goed in 't gezigt. Op dit laatste eiland was Napoleon 1 verbannen, na zijn togt naar Moskou. Wij verlieten Livorno en kwamen in den avond van 15 Julij te Pisa aan, alwaar wij gingen logeren in het Hotel de Londres.

Pisa is een nette stad van 52,000 inwoners. Hare voornaamste merkwaardigheden zijn de Kathedraal en de overhellende toren. De Kathedraal werd in 1596 nagenoeg geheel door vuur verwoest, maar is sedert hersteld. Het gebouw is 311 voet lang, 106 voet wijd en in het midden, alwaar de groote bronzen lamp hangt, 109 voet hoog. Het bezit verscheidene merkwaardige schilderijen en andere kunstwerken. De Dom is een meesterstuk van 120 voet in omvang en 180 voet hoog. De overhellende toren, die geheel en al van de andere gebouwen afgescheiden staat, is 178 voet hoog en hangt 14 voet voor over,—een wonderlijk stuk werk. Men zou zeggen dat deze toren ieder oogenblik kan instorten en toch staat het al tallen van jaren op dezelfde wijze. Van den spits heeft men een treffend uitzigt

op de stad en omstreken. Wij bezochten nog de Campo-santo en andere plaatsen. Ik gevoelde mij echter in 't geheel niet wel, want de koude die ik op den Vesuvius gevat had begon mij al meer en meer te kwellen. Desniettemin vertrokken wij ten 11 ure van hier en passeerden den Cararaberg, van waar het marmer van dien naam komt. Wij gingen nog door eenige kleine steden, zoo als Spezia, alwaar wij vruchten kochten, en nu reisden wij al langs de bergen, nu en dan door tunnels van mijlen lang, en dan weer over de zee waar het water in de kloven opstoot. Wij hadden dikwijls een heerlijk uitzigt op de zee, die ons tevens een aangename koelte verschafte, die, daar het klimaat warm was, ons zeer te pas kwam. Wij hielden halt bij een schoon stadje dat van wijngaarden en olijfboomen omgeven was. Hier kochten wij ons wat te eten; maar het ging er naar echt Italiaansch gebruik: met de eene hand wordt het warme en vette vleesch vastgehouden, en met de andere afgesneden. Het vet loopt langs de handen af, het vleesch en brood worden in een papier of oude courant gerold, en wij moesten er onze 2½ of 3 franken voor betalen. Wij stoomden Daiva en Lapollo voorbij en kwamen ten half drie aan te Genua, La Superba, of "de trotsche stad" genoemd.

(*Wordt Vervolgd.*)

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

OCTOBER 1883.

Vreemde Vrijages.

VIER VERTELLINGEN VAN

GOTTFRIED KELLER.

I. DE ARME BARONESSE.

Brandolf, een jong regtsgeleerde, ijlde de trap op naar de eerste verdieping van een huis, waar eene met hem bevriende familie woonde; en terwijl hij zoo in gedachten naar boven sprong, stiet hij bijna eene vrouw omver, die midden op de treden zat en messen sleep. Het kwam hem voor of er met een mes naar zijne schenen gestoken werd. Hij keek om, en zag onder zich het van kwaadheid roode gezigt van eene—voor zooveel de over het hoofd geslagen doek hem toeliet te oordeelen—nog jonge vrouw, die hij voor eene dienstbode hield. Grommend en nijdig hervatte zij haar werk, en Brandolf trad, onpleizierig aangedaan, bij zijne kennissen binnen. Daar onderzocht hij den heil van zijne laars, en ontdekte in het leder werkelijk eene ligte schram.

"'t Is toch treurig met ons!" riep hij uit: "Dag aan dag praten we van liefde en humaniteit en al zulke dingen—en dagelijks doen we op de eene of andere manier onzen medemensch een affront aan! Wel niet met opzet——maar toch, ik wil 'er eerlijk voor uitkomen—als er eene dame in 't satijn op de trap gezeten had, zou ik haar zeker wel be-

merkt hebben!—Mijn' compliment intusschen aan dit weerbare persoontje, dat mij ten minste het wrekend staal in mijne pees gepriemd heeft! Een geluk voor mijzelf, dat het geen Achilles-pees was!"

Hij vertelde de kleine ontmoeting—en allen riepen: "dat is de baronesse!" En de vader des huizes sprak: "Beste Brandolf, dáár hebt ge nu met uwe humaniteits-theorieën den bal deerlijk misgeslagen! Die dame op de trap is eene echte baronesse, die uit louter boosaardigheid, om den weg te versperren, en uit gierigheid, de algemeene huistrap met zand bestrooit en tot messenplank promoveert. Eene adellijke asschepoetster, die te trotsch is om ons burgermenschen met een groet of een blik te vervaardigen!"

Verbaasd over deze vreemde toelichting, vroeg Brandolf om nadere bijzonderheden. De barones, zeide men hem, had vóór eenige weken de andere, kleinere, helft der verdieping betrokken. Zij had terstond haar hoogdravend naambordje aan de deur bevestigd, maar tevens voor het venster een papier geplakt, met de mededeeling dat zij gemeubileerde kamers te huur aanbood. Er hadden reeds ettelijke heeren op de kamers gewoond; doch geen had 't er langer dan een paar dagen uitgehouden, en allen waren na het voldoen van eene duchtig gepeperde rekening ontvloden. Wie zich in deze val liet vangen, die mogt in zijne kamer niet rooken, niet op de pronkerige sofa liggen, niet hard op en neer loopen; hij moest zijne laarzen uittrekken, om de mooije tapijten te sparen; hij mogt niet in zijne kamerjapon of in zijne hemdsmouwen uit het raam liggen, ten einde de baronnelijke woning niet in diskrediet te brengen. En ten overvloede zat hij zoo goed als verstoken van bediening, aangezien de baronesse er geen meid op nahield, maar alles zelve beredderde, en kortweg elke gedienstigheid weigerde, die niet strikt binnen de grenzen lag van hare verpligting als kamerverhuurster. Zij zette elken ochtend een karaf koud water voor de deur, en vulde elken avond het lampet; doch verder zou zij geen glas water hebben aangedragen, ook al had haar huurder liggen versmachten. En dit karige dienstbetoon deed zij vergezeld gaan van eenige onvriendelijke woorden — of meestal van een gemelijk zwijgen. Niemand kende haren levensloop of hare herkomst; met niemand ging zij om; en als hare huiselijke bezigheden haar met het dienstboden-personeel in aanraking bragten, dan waarde zij als een booze geest zwijgend te

midden der babbelende knechts en meiden rond. Kortom, men versleet haar algemeen voor eene duivelin in menschengedaante, eene soort vampyr, die zich vetmestte met het uitzuigen van argelooze vrijgezellen. Want zie! haar toeleg was duidelijk. Zij was er blijkbaar op uit om de beklagenswaardige heeren, die haar kwartier huurden, reeds na enkele dagen hunne biezen te doen pakken, maar hen dan toch voor de volle maand te doen betalen. Het plannetje was slim bedacht, en slaagde (zoo meende men) voortreffelijk: want het huis lag aan eene fraaije en levendige straat, zoodat er telkens vreemdelingen door den mooijen stand der kamers werden aangelokt.

Toen hij dit relaas, opgesierd met nog tal van andere bijzonderheden, had aangehoord, voelde Brandolf veeleer een heimelijk medelijden met de norsche baronesse, dan afkeer en verachting; en toen de familie hem schertsend vroeg of hij niet haar huisgenoot wilde worden en bij de zonderlinge buurvrouw zijnen intrek nemen, antwoordde hij in ernst: „Waarom niet? Het ligt er eenvoudig maar aan hoe men zoo iemand aanvat. Ik zou het wel eens met haar willen opnemen!"—Daar hij echter zag hoe de vrouw des huizes liever van dit onderwerp scheen af te stappen, zoo zweeg hij; maar bij zichzelven dacht hij er wel degelijk over na, te meer, toen hij bij het heengaan bemerkte dat het verhuurbordje juist weer voor het venster hing.

Brandolf, moet men weten, had iets eigenaardigs. Hij kon maar niet begrijpen hoe men zich door norsche of onredelijke of driftige lieden zoo gemakkelijk uit het veld liet slaan. Hij was in zijn hart de goedaardigheid en de vredelievendheid zelve; maar toch, altoos jeukte het hem om tegen lastige personages van leer te trekken en ze te temmen, zoo mogelijk. Als hij van geleden onregt hoorde, dan werd hij nog toorniger op hen die het zich hadden laten aandoen, dan op de daders, daar immers door dat eeuwige toegeven en wijken voor geweld de geweldenaars telkens meer in hun kwaad gestijfd werden. Slechts tegen het openlijk gepleegde onregt trok hij zich het harnas niet aan, wijl dit zich zelf brandmerkt, en dus niet noodig heeft dat men zijne hatelijkheid in het licht stelt. Hij bezat een diep medegevoel voor alle menschelijke gemoedstoestanden, en vertrouwde zoo zeer op het menschelijke in elk mensch, dat hij zich sterk maakte om zelfs in den verstoktste het beginsel van het goede op te wekken, of althans den zondaar

tot het inzigt te brengen van zijne verkeerdheid. Vandaar dus de aantrekkelijkheid, die de woning van het zoo zwart afgemaalde baronesje op hem oefende. Hij spitste zich er op, daar binnen te dringen, en den kamp met den draak te aanvaarden.

In September toog de familie bovengenoemd, met kinderen en dienstboden, koffers en kisten, op reis naar Italië, om daar den winter door te brengen; en onze Brandolf had nu eigenlijk daar in dat huis niets meer te maken. Wel verre echter van de zaak aldus te beschouwen, besloot hij onverwijld zijn lang beraamd plan ten uitvoer te leggen.

Hij schelde bij de baronesse aan, en verzocht hare kamers te mogen zien. Zij herkende hem als dengene, met wien zij de vijandelijke ontmoeting op de huistrap had gehad, en als den dagelijkschen bezoeker van de familie daarnaast. Wantrouwend en met groote oogen zag zij hem aan, zonder een woord te spreken, terwijl zij de maar half geopende deur vasthield op eene manier, alsof zij ze hem voor den neus weer wilde digtsmijten. Zóó ver ging zij intusschen niet. Zij gaf hem kort bescheid, en liet hem binnen.

Met stroeve beleefdheid en een zuur gezigt leidde zij hem door de kamers. Deze zagen er zoo netjes en geriefelijk uit, dat Brandolf, na eene zeer vlugtige bezigtiging, terstond verklaarde dat hij ze huren wilde, en reeds den volgenden dag ze betrekken zou. De barones zeide niet dat het haar verheugde of dat het haar speet;—al wat zij deed, was eventjes neigen; en ook dáárvan bespeurde Brandolf niet veel: want haar hals en hoofd zaten ook nu weer in den graauwen doek of kap gewikkeld, die haar als aan het lijf scheen gegroeid.

Eerst toen Brandolf zijn boeltje in de nieuwe woning gebragt en zich daar tehuis gemaakt had, kwam hij er toe, de voor huurkamers zeker ongewone stoffeering eens wat nader in oogenschouw te nemen. Het waren slechts drie vertrekken; doch zij schenen opgevuld met het huisraad van eene gansche familie, en alles was van kostbare stoffen en houtsoorten bewerkt. De vloeren waren belegd met bonte tapijten, op vele plekken dubbel; overal stonden secretaires, fraaije kasten, weelde-meubelen, speeltafels, sofas en

zachte ruststoelen in overvloed; prachtige gordijnen bekleedden de vensters; en zelfs aan de wanden hingen allerhande schilderijen en gravures zóó digt naast elkander, dat het wel scheen of zij voor eene veiling daar uitgestald waren. Deze opeenhooping van fraais droeg er natuurlijk niet toe bij om de kamers ruimer te doen schijnen; doch het bedenkelijkste was de aanwezigheid van zekere hoek-meubels, op welke gansche torens gestapeld stonden van verguld porselein en onnoemelijk teere figuurtjes van glaswerk, die als espenloof sidderden en beefden wanneer een ietwat forsche voetstap zich over het tapijt bewoog. Op al deze breekbare spullen was hetzelfde geslachtswapen geschilderd of geëtst, dat ook op het deurbordje prijkte boven den naam van de "Baronesse Hedwig van Lohausen"; ja, toen Brandolf ter ruste ging, bespeurde hij dat ditzelfde adellijke merkteeken ook in het linnengoed van het prachtige bed gestikt was. Alles echter, hoe vol het ook in alle drie de kamers stond, was onberispelijk netjes: nergens viel een stofje te ontdekken: zoodat bij Brandolf de gedachte opkwam of de huurder voor zijn dure geld altemet tot hoeder over al deze heerlijkheid werd aangesteld, en of hij straks misschien den borstel en de stoflap zou hebben te handteeren. Intusschen, noch het een, noch het ander was het geval. Heel deze reusachtige afstofferij en oppoetserij werd tijdens de afwezigheid van den huurder verrigt als door een onzigtbaren geest.

Terstond na deze inspectie begon nu Brandolf zich ook voorbereid te houden op een aanval van den kant der booze baronesse; doch, alsof zij de defensieve kracht van den nieuwen tegenstander vermoedde—zij liet maar al op zich wachten. Ongelukkig was Brandolf niet in staat haar door middel van tabaksrook uit haar hol te tergen: want hij rookte niet, en eene poging om opzettelijk voor deze gelegenheid een pijpje klappermanstabak te smoken, dreigde hem zóó kwalijk te bekomen, dat hij het ding al na de eerste zes trekjes uit het venster wierp. De tapijten en kussens bevuilen ging óók niet aan, daar hij dit niet gewoon was. Zoo bleef hem dan niets over, dan een raam zoo hoog mogelijk open te schuiven, en in zijne hemdsmouwen, met een zijden petje op het hoofd, zoo ver mogelijk er uit te gaan liggen.

Het duurde werkelijk niet lang, of de baronesse Von Lohausen kwam opdagen. Zij riep, wegens het rumoer op

de straat, met luide stem haren huurder bij zijnen naam, en wees hem, toen hij omkeek, op eene groote paardevlieg, die door de kamer gonsde;—er was een stal in de buurt, merkte zij kortweg op. Terstond trok hij de pet van zijn hoofd, joeg de vlieg uit de kamer, en sloot het raam. Daarna zette hij het petje weer op—maar nam het even zoo snel weer af, wijl de dame nog in de kamer was, en, naar het scheen, in stee van met verstoordheid, hem met een sweem van welgevallen in oogenschouw nam. Ja, voor zoo veel, of zoo weinig, er van haar ernstig, zorgelijk gelaat te zien was, trok er bijna een waterzonneschijntje van vroolijkheid over heen—dat echter al spoedig weer achter de gewone strakke uitdrukking verdween.

De goede Brandolf meende nu voor het oogenblik al zijn kruit verschoten te hebben. Hij hulde zich in zijne mooije kamerjapon, en zette zich op eene der sofas, om na te denken. En zie—daar bengelde boven zijn hoofd een schellekoord van groene en gouden kralen. Hij greep het, rukte er aan......als een kaboutermannetje stond de barones weer op den drempel, altoos en eeuwig in haar aschgraauw schaduwkleed, onder haren kapvormigen hoofddoek. Brandolf zeide haar dat hij aan zijn kleermaker, die eenige straten verder woonde, eene boodschap wenschte te zenden. De barones kleurde:—want zij had niemand: zij zou zelve moeten gaan. Was er, vroeg zij, na zich even bezonnen te hebben, was er zulk eene haast bij? Of kon het wachten tot na den middag?—Maar Brandolf antwoordde dat er wel degelijk haast bij was, want dat er eene knoop moest gezet worden aan de jas die hij vandaag juist aantrekken wilde. Toen maakte zij eerst eene beweging of ze hem den rug wilde toedraaijen, en heengaan; maar zij bedacht zich, keerde zich nogmaals om, en vroeg, of zij de knoop dan niet aan de jas kon zetten?—"Wel zeker! als ge zoo vriendelijk zoudt willen zijn"—riep Brandolf: "Zij hangt nog aan een draadje. Maar ik mag het wezenlijk niet van u vergen!"—"Liever nog, dan een half uur ver te loopen," hernam zij, en ging een klein oud naaimandje halen, waarin een naaldenboekje en eenige klosjes garen lagen. Brandolf reikte haar de jas—en de voorname hospita naaide met hare spitse vingertjes de knoop vast. Daar zij bij dit werk een weinig in het licht moest gaan staan, zag Brandolf voor het eerst iets duidelijker een deel van haar gezigt: een paar bleeke wangen, eene fijne ronde

kin, een kleine, streng gevormde mond, en een ietwat puntig neusje. De over den arbeid neergeslagene oogen bleven door de schaduw van den hoofddoek verduisterd. Het geheel zweemde naar een nonnekopje, zooals men wel pleegt afgebeeld te zien op oud-Duitsche schilderijen.

Er was echter niet veel tijd tot deze waarneming: want zij was in een ommezien met de knoop klaar, en weer verdwenen.

Na dien eersten dag verliepen er ettelijke weken, zonder dat zich de geringste aanleiding voordeed tot verdere ontmoetingen van dien aard. Brandolf moest zich dus bepalen tot afwachten, waarnemen, en doorgronden van het geheim ;—want een geheim was er ; en even zeker was het laster, wat men verteld had van de boosaardigheid der eenzame vrouw. Opeens viel het hem op dat het gedeelte der woning, waar zij huisde, steeds ontoegankelijk en afgesloten bleef ; het bestond ook enkel uit eene keuken en twee smalle hokjes van kamertjes. Dáár moest zij dus dag en nacht moederziel alleen verwijlen. Een enkel maal gelukte het Brandolf een blik in de keuken te werpen, die hem zindelijk en wel toegerust scheen ; doch nooit was er te bespeuren dat daar vuur gestookt en gekookt werd. Nooit hoorde hij het knetteren van brandhout, of het hakken van vleesch of groenten, of die tallooze andere keukengeluiden, die het bereiden van een maaltijd verraden ; nooit snoof hij de toch zoo vlugtige geuren op van frikkadel of karbonade,of zelfs maar die van zuurkool met een eenvoudig braadworstje. Waar leefde die vrouw dan toch van ?—Hier begon den nieuwsgierigen huurder een licht op te gaan. "Van niets, waarschijnlijk !" dacht hij. "Zij zal honger lijden ! Wat behoef ik verder naar de oorzaak van haar leed te zoeken ! Eene arme barones, die alleen staat in de wereld, en uit puren trots honger lijdt !—wie weet door wat al wederwaardigheden !"

Brandolf gebruikte tehuis niets dan 's ochtends een kop koffie met een paar versche broodjes, waarvan hij er echter meestal één overliet. Op zekeren dag nu meende hij te bespeuren hoe mevrouw Hedwig von Lohausen, toen zij het ontbijtgerei kwam opruimen, met een kwalijk vérholen honger in het oog naar het bord blikte, of er nog een broodje over was, en daarop met onbedwingbare haast was weggeijld. Er had wezenlijk in dien gulzigen blik iets wolfachtigs geschitterd.

Brandolf was er heelemaal van ontdaan. "Wat is de mensch!" zoo filosofeerde hij: "Wat is een man! wat eene vrouw!—Met gloeijende oogen moeten wij op voedsel azen, gelijk het gedierte der wildernis!"......Hij had zulk een hongerblik nog nooit gezien. Maar intusschen—wat mooije, glanzende oogen waren het geweest, die daar zoo fonkelden!

Niet zonder eene zekere wreedaardigheid zette hij thans zijne onderzoekingen voort. Nu eens stak hij het overgeblevene broodje in zijn zak, en nam het mee; dan weer liet hij slechts een half broodje, een derde maal allebei de broodjes liggen; en telkens meende hij uit het op- of nederslaan der oogen, uit den snelleren of langzameren gang hetzelfde te moeten afleiden: namelijk dat de arme vrouw niet anders over hare lippen kreeg dan hetgeen er overschoot van zijn ontbijt—een paar kopjes melk en een heel of een half broodje.

Thans nam de zaak een anderen kijk aan; hij moest thans trachten, de wilde kat, gelijk hij haar om hare schuwheid noemde, tegen wil en dank een beetje te voederen—natuurlijk heel voorzigtig en ongemerkt. Hij wendde dus voor dat hij zijne *lunch*, die hij buitenshuis plagt te gaan gebruiken, wilde afschaffen, en voortaan bij zijn ontbijt wat eijeren, ham en nog een paar broodjes extra verlangde. Van al dit eten liet hij dan het grootste deel onaangeroerd, in de hoop, dat de arme kerkmuis er van knabbelen zou. Inderdaad scheen dit een dag of wat naar wensch te gaan toen echter scheen vrouwe Hedwig den toeleg te doorgronden, kreeg achterdocht, en gaf Brandolf op zekeren ochtend te verstaan, dat hij òf minder bestellen, òf over het restant op de eene of andere manier beschikken moest. Hierna nam zij ook het ééne broodje niet meer weg, dat er overbleef. Er was waarlijk met het schepsel geen land te bezeilen.

Eens op een dag, toen hij van eene wandeling thuiskwam, trof Brandolf zijne hospita aan de straatdeur in onderhandeling met eene bloemenkoopvrouw, die op haar wagentje een prachtigen pot anjelieren had, ondanks het late jaargetij nog vol hoogroode bloemen. De baronesse nam den pot in de handen, en drukte snel haar gezigt in de bloemen, blijkbaar vol verlangen naar het bezit er van; zij vroeg

aarzelend naar den prijs, schudde het hoofd, gaf den pot terug, en wipte ijlings naar binnen.

Brandolf kocht terstond den pot, hopende hem haar nog op de trap te kunnen aanbieden; doch zij was reeds in haar achterhuis verdwenen, en hij nam dus de anjelieren meê naar zijne kamers, waar hij ze op een tafeltje zette—echter niet zonder vooraf, om het fraaije verlakte blad te ontzien, er een boek op te hebben gelegd. Kort daarna ging hij weer uit, om het middagmaal te gebruiken; en daar het begon te regenen, trok hij overschoenen aan. Vandaar dat zijn stap onhoorbaar was, toen hij na eenige uren teruggkeerde en in de kamer trad. En wat zag hij toen?—Vrouwe Hedwig zat op een stoel bij den pot anjelieren, met een stoffer in de handen; zij leunde moede achterover, en was ingeslapen, met de handen en den stoffer in den schoot. Zoetjes sloot Brandolf de deur, van waar hij met over elkander geslagen armen de sluimerende vrouw aandachtig gadesloeg. Men kon niet zeggen dat het eene uitdrukking van verdriet was, die op haar gelaat gespreid lag; veeleer was hetgeen er op die magere trekken te lezen stond iets negatiefs—eene afwezigheid van alle vreugde en alle hoop. Aan de gesloten wimpers schenen twee tranen op te droogen, als een paar achteloos verloren paarlen,

Week als was maakte dit schouwspel des goeden Brandolf's gemoed. Hoe langer hij keek, des te wonderlijker werd het hem om 't hart. Hij wenschte dit onbekende ongeluk het zijne te kunnen noemen, alsof het de schoonste bloeijende appeltak of eenig ander kleinood geweest ware. Zijn leven lang had hij iets zonderlings over zich gehad: in zoover namelijk, dat hij wel eens dingen deed, die niet ieder ander hem zou hebben nagedaan. Van zoo iemand zeggen de menschen, dat „er een streep door loopt."

Eensklaps rigtte de slaapster zich op, als ontwaakte zij uit een benaauwden droom. Verschrikt keek zij om zich heen—en toen zij den man zag staan, met de deelnemende uitdrukking op zijn gezigt, rees zij op, en bad met zachtere woorden, dan zij tot dusver had doen hooren, om ontschuldiging. Ja, zij voegde er zelfs de bekentenis bij, dat anjelieren hare lievelingsbloemen waren, en dat zij de verzoeking niet had kunnen weerstaan om even bij den geurigen pot te gaan zitten, waarbij zij tot haar spijt in slaap gevallen was. Indertijd had zij meer dan honderd zulke planten gehad, de eene al schooner dan de andere, en van alle kleuren.

"Mag ik u deze dan aanbieden, mevrouw?" sprak Brandolf: . "Ik heb haar beneden gekocht, toen ik zag dat gij haar in de hand naamt, en dat —— dat ze u aanstond."

Het malsche buitje was echter al voorbij. Hevig kleurend schudde zij het hoofd. "Bij mij is er te weinig licht," zeide zij: "hier staat ze beter." En alsof het haar berouwde reeds zóóveel gesproken te hebben, groette zij kortjes, ging heen, en liet zich de volgende dagen zoo weinig mogelijk zien.

Eindelijk bragt zij de eerste maand-rekening, op een strookje graauw papier geschreven. Brandolf las ze opzettelijk niet; met den innerlijken wensch dat zij maar goed hoog mogt wezen, voldeed hij het bedrag, dat echter volstrekt niet hooger liep dan billijk was. Terwijl hij het geld haar voortelde, stond de zonderlinge hospita met een bedrukt, half angstig gezigtje bij de tafel, als verwachtte zij onder gewoonte weer dat mijnheer haar de huur zou opzeggen. Doch Brandolf, vast besloten in deze duisternis licht te ontsteken, liet haar heengaan, zonder van vertrekken een woord te reppen. Vervolgens zette hij zich aan het bestuderen van de rekening, en bevond, niet slechts dat er geen stuiver te veel op stond, maar zelfs (tot zijne verbazing) dat telkens, als hij bij het ontbijt maar één broodje gegeten had, het tweede exemplaar niet stond opgeschreven. Nu begreep hij er niets meer van—te minder, daar hij 's avonds bij het uitgaan voor het eerst uit de keuken het knetteren van een vuur hoorde, en de geuren waarnam van eene goed gekruide erwtensoep, waarvan hij dolgraag een bordje had meegegeten. Thans was hij overtuigd dat de baronesse eerst nú zich de weelde veroorloofde van eene bete warm eten. Zoo deed zij zeker elke maand ééns, als de rekening betaald was—evenals de werklui na het ontvangen van hun weekloon er een extra borrel op zetten!—En inderdaad was er van de kokerij reeds den volgenden dag niets meer te bespeuren.

Omstreeks het midden van de maand October kwam het tusschen Brandolf en zijne hospita weer eens tot een gesprek, haast van even langen duur als de conversatie over den bewusten pot bloemen. De barones maakte namelijk haren kamerheer opmerkzam hoe elken dag de winter kon invallen, zoodat zij wel eens wenschte te vernemen of hij brandhout wilde opdoen, en hoeveel. Het scheen hem toe, dat zij met eenige spanning zijn antwoord afwachtte waaruit zij

natuurlijk zou kunnen opmaken of hijal dan niet tot het voorjaar op de kamers dacht te blijven. Hij noemde eene zóó groote hoeveelheid,dat men al de kagchels en haarden in het gansche huis er wel meê had kunnen stoken tot in Mei toe. Tevens overhandigde hij haar eene banknoot, met het verzoek, voor al het noodige—den inkoop en het kleinhakken en wat er al verder gebeuren moest—te zorgen. Zij nam het geld, en verrigtte de commissie met volkomen zaakkennis en stiptheid. Het duurde ook geen acht dagen, of het begon te sneeuwen; en nu moest de schuwe hospita zich vaker vertoonen,daar zij alle drie de kagchels van haren huurder zelf aanmaakte, en met het aandragen van hout en kolen de handen vol had. Zij kreeg van dit werkje ruwe handen en een berookt gezigt, zoodat zij volmaakt eene Asschepoetster geleek.

Doch had Brandolf gemeend dat zij wel zoo dom niet wezen zou om ook haar eigen schoorsteen niet van den houtberg te doen rooken, dan bedroog hij zich: want thans zoo min als in het hartje van den zomer kon hij bespeuren das daar beneden een vuurtje ontstoken werd. En toch wat middelerwijl de koude sterk en aanhoudend geworden. Als de barones met haar huiswerk klaar was, dan moest zij kou lijden in haar eenzaam verblijf. De hemel mogt weten hoe zij het er stelde! Ook werd zij zigtbaar met den dag bleeker, magerder en matter; en het was haar aan te zien dat het naar boven zeulen van de mand met hout haar dagelijks meer inspanning kostte, zoodat het Brandolf, die uit zijn aard een gedienstig en galant jongmensch was, zoowaar door de ziel sneed. Niettemin wees zij elke poging, om haar aan het praten te brengen of hulp te doen aannemen, hardnekkig af; het was alsof zij zich met opzet wilde afsloven. Brandolf echter was niet minder hardnekkig, en beidde geduldig het oogenblik, dat toch eindelijk aanbreken moest.

Vóór wij nu verder gaan, iets naders over onzen held. Hij was de éénige en ietwat vertroetelde zoon van een schatrijk vader, weduwnaar en grondbezitter. De oude heer wenschte dat zijn stamhouder en erfgenaam bij hem kwam inwonen en zich aan het beheer van zijne landgoederen zou wijden. Aan den anderen kant echter werd er van hoogerhand op den jongen man, wiens regtsgeleerde bekwaamheid hoog stond aangeschreven, niet geringe pressie geoefend om hem te winnen voor den staatsdienst. Hij was dan ook naar de hoofdstad gekomen om de kat eens uit den boom te zien.

Daartoe werkte hij dagelijks eenige uren als vrijwilliger op een der ministeriën. Men had hem eene vereerende taak aangeboden, waarvoor het noodig zou zijn dat hij zich voor eenigen tijd naar eene verwijderde provincie begaf. Doch hij had op het oogenblik noch voor zijn vader, noch voor den minister ooren. Vóór hij een besluit nam, wilde hij den afloop afwachten van zijn avontuur met zijne geheimzinnige baronesse-kamerverhuurster.

Op een goeden ochtend lag hij later dan gewoonlijk in zijn bed, over alle deze dingen te peinzen. Daar kwam hij op de gedachte dat hij zeer geschikt zich zijne regtsgeleerde kennis en ambtelijke hulpbronnen kon ten nutte maken, om in stilte en met alle omzigtigheid een onderzoek in te stellen naar het verleden der baronesse Von Lohausen, en dan, naar gelang dit onderzoek zou uitvallen, der verlatene vrouw een beter lot te verschaffen, of wel zich haar uit het hoofd te zetten en zijne onderneming op te geven als mislukt.

Aldus besloten, kleedde hij zich aan, en haastte zich naar de andere kamer, om te ontbijten en uit te gaan. Maar zie, ondanks het late uur was het koffie-blad met de broodjes niet op de gewone plaats te vinden; de kamer was koud: nergens was vuur aangemaakt. Verwonderd deed hij de deur open, en luisterde in de gang. Niets te zien of te hooren. Hij trok aan het meergemelde fraaije schellekoord —maar alles bleef doodstil. Nu werd hij ongerust. Hij liep de gang door tot aan de keukendeur, klopte eerst zacht, daarna harder—zonder dat er een teeken van leven volgde. Hij trad binnen, en liep door de stille keuken naar eene andere deur, die in het woonvertrek der baronesse moest leiden. Hier klopte hij weer schuchter, luisterde—en hoorde een hevig ademhalen en af en toe een zacht gekreun. Toen opende hij ook deze deur, en trad in eene hooge maar smalle kamer, wier kale wanden haast dropen van het vocht, en wier éénig venster, op eene binnenplaats uitziende, geheel met ijsbloemen was bedekt. Op een ellendig bed, dat uit een stroozak, een grof laken en eene dunne deken bestond, lag de barones. Hare ranke, fijne gestalte teekende zich onder het dek; het bleeke hoofd lag op een armoedig kussen, en het vochtige, kastanjebruine haar spreidde zich in verwarde lokken om het gezigt, dat met open oogen naar de gekalkte zoldering staarde. Zij had een dun flanellen jakje aan; maar de armen en handen, die op de deken lagen,

rilden van koude en koorts, en evenzoo trilde het geheele ligchaam zigtbaar onder de deken. Verschrikt naderde Brandolf het bed, en riep de zieke toe; zij draaide wel hare oogen naar hem heen, doch scheen hem niet te herkennen; alleen vroeg zij met zwakke stem driftig om water. Flinks liep hij naar de keuken terug, vond daar water, en vulde een glas. Hij moest haar hoofd optillen, om het haar aan den mond te brengen; met beide handen hield zij zijne hand en het glas vast, en dronk het gretig leeg. Toen liet zij het hoofd weer zinken, keek den vreemden man nog even aan, en sloot de oogen.

"Kent ge mij niet? Wat scheelt er aan?" riep Brandolf, terwijl hij aan haar tenger handgewricht den vinger drukte op de heftig jagende pols. Toen zij niet antwoordde, noch de oogen opende, ijlde hij naar de portiersvrouw, die beneden woonde, en gelastte haar naar de zieke te gaan en haar hulp te verleenen, terwijl hij zelf een dokter haalde. Hij was bevriend met een voortreffelijk geneesheer, directeur van een ziekenhuis. Gelukkig trof hij hem te huis, en het kostte hem geen moeite om den arts terstond in zijn rijtuig mee te tronen.

"Ge hebt eene zonderlinge hospita gekozen!" schertste de dokter onderweg. "Als zij sterft, krijgt ge nog op den koop toe de kosten van verpleging en begrafenis op uwe rekening—en dan moogt ge verkassen!"

"Neen neen!" riep Brandolf: "zij mag niet sterven! Ik heb op het arme schaap mijn hart gezet, en ik kan u zeggen—het is mij haast te moede als eene zwakke vrouw, wier kind ziek ligt!"

Hij vertelde den dokter een en ander van de levenswijze der barones. "Lohausen?" prevelde de dokter: "Lohausen?—Het komt mij voor of ik den naam méér gehoord heb. Nu—wij zullen zien wat er gedaan kan worden."

"Dat is hier een verduiveld hol!" riep hij, toen hij de voohtige, kille en donkere kamer binnentrad, waar de zieke lag. Zij was thans bewusteloos, en had zich sedert de komst der portiersvrouw niet verroerd. Na een kort onderzoek verklaarde de dokter den toestand hoogst bedenkelijk, een levensgevaarlijke aanval van eene zware ziekte. "Allereerst," zeide hij, "moet zij hier vandaan—in een goed bed en in goede lucht. Er zou in mijne ziekenzalen nog wel eene plaats voor haar in te ruimen zijn. De afzonderlijke kamers zijn op het oogenblik alle bezet."

Maar Brandolf wilde van ziekenzalen niet hooren. Eene vrouw van haren stand, zoo menschenschuw, en van zoo kiesch gevoel—neen, dat ging niet aan. Hij wist er echter iets beters op. "Ik kan," zeide hij, "mijne derde kamer zeer goed missen. Breng haar daar heen, zet eene vertrouwde helpster bij haar, en sluit de deur aan mijnen kant af. Dan behoeven we elkander niet te hinderen. Hadden we nu maar eerst een bed!"

"Ik heb eens in het kamertje hier naast gekeken," bragt de portiersvrouw in het midden: "en ik zag daar al de stukken van een compleet en mooi bed bij elkander liggen. De Hemel mag weten waarom de zonderlinge ziel op een stroozak verkiest te slapen, terwijl zij nog zoo'n goed bed in voorraad heeft!"

"Dat zal ik u zeggen, vrouwtjelief!" sprak Brandolf. "Zij doet dat om het goede bed te sparen, voor het geval dat zij het eens voor een tweeden huurder noodig mogt hebben. Zóóveel heb ik wel bemerkt, dat zij waarschijnlijk haar leven lang gewoon was met ontberingen altoos bij zichzelf te beginnen—misschien niet uit goedheid, maar uit harde noodzakelijkheid. Want dit kleine, tengere persoontje daar onder die deken is een ware duivel van onverbiddelijkheid zoowel jegens zichzelve als jegens anderen."

De dokter beloofde dat hij onverwijld eene goede ziekenvrouw zou sturen, schreef een recept, gaf nog eenige aanwijzingen, en reed weg. Ook de portiersvrouw moest naar haar huishouden gaan omzien, zoodat dus Brandolf alleen bij het ziekbed bleef zitten, tot de waakster met haar gedoe kwam opdagen, van de portiersvrouw vergezeld. Terstond werd nu in Brandolf's overtollige kamer het goede bed opgeslagen; en daar de beide vrouwen met het overbedden niet goed over weg konden, nam de jonge man de zieke Asschepoetster, in haar dek gewikkeld, kortweg op den arm, en droeg haar heel voorzigtig, alsof zij het bekerglas van Edenhall geweest ware, naar het tot hare ontvangst ingerigte vertrek. Hij voorzag de vrouwen van geld om al het noodige aan te schaffen, en drukte haar de zorgvuldigste verpleging op het hart. Voor zijne eigene bediening huurde hij nog eene andere vrouw, die 's ochtends kwam en den geheelen dag bleef, zoodat het in de anders zoo stille keuken opeens levendig werd.

Iets langer dan twee weken bleef de zieke bewusteloos, en de dokter verzekerde meermalen dat er in het tengere ligchaam een taai gestel wonen moest, wilde zij er nog van opkomen. Toch kwam zij er van op; de koortsstormen trokken af, en op een goeden dag lag zij stil en rustig om zich heen te kijken. Zij zag de mooije kamer met haar eigen goedje, de gedienstige helpster en den vriendelijken dokter, die met bemoedigende woorden en gebaren een poosje bij haar bed zat; doch zij vroeg naar geene verklaring van dit alles; zij zweeg, en liet alles maar stil begaan, als vreesde zij uit een droom van liefelijke kalmte te zullen ontwaken. Eerst den tweeden of derden dag begon zij te vragen wat er met haar gebeurd was en wie er voor haar gezorgd had; en toen zij hoorde dat het haar huurder was geweest, zweeg zij weder, en lag lang in stil gepeins. Maar haar trots scheen gebroken; want de mededeeling was haar blijkbaar meer welkom dan onaangenaam.

Wat Brandolf betreft, niemand blijder dan hij, toen men hem van de gunstige wending der ziekte berigt bragt. "Hoe luttel is er toch noodig," dacht hij, "om schik te hebben in het leven! Kijk! wat schoone gelegenheden liggen er steeds op onzen weg, als wij ze maar zien willen!"

Middelerwijl had de mare van de ziek geworden en door haren kamerhuurder zoo edelmoedig verzorgde baronesse zich verspreid in de kringen waar Brandolf zich bewoog. Hij moest er zelfs heel wat over hooren; maar dit deerde hem niet. Veeleer maakte hij er zich vroolijk over, dat hij in het huis getrokken was om eene booze draak te bekampen —en dat hij in stee daarvan voor de reddende engel had moeten spelen over eene zieke vrouw. Al pratende echter, kwam hij achter een paar bijzonderheden omtrent het verleden van zijne hospita. Zij was, zoo vernam hij, de dochter van een vrijheer Von Lohausen, en had een ritmeester Von Schwendtner getrouwd, die, na een ongelukkigen echt van drie jaren, haar had laten zitten en de plaat gepoetst had.

Na nog een dag of acht bevond zich de patiente merkbaar op den weg tot beterschap. Brandolf was dus zeer verlangend haar eens te zien, en liet door de waakster *in optima forma* bij mevrouw de baronesse belet vragen. Want hij wilde ook op het stuk der hoffelijkheid tot herstel van hare gezondheid bijdragen, en eenigszins goedmaken wat zij als dienende geest onder hare vermomming geleden moest hebben. Kortom, het zou haar alles, zoover het aan hem lag, zoo aangenaam mogelijk worden gemaakt.

Toen hij tot antwoord kreeg dat zij zijn bezoek zou afwachten, trok hij rok en handschoenen aan, en begaf zich naar de ziekenkamer.

Hij had haar bijna niet herkend, zooals zij daar in haar hagelwit gewaad, met haar bleek gezigtje, door het gladde bruine haar omlijst, half zittend in het netjes opgemaakte bed ternederlag. Zij rigtte op hem hare groote, ernstige oogen; haar blik rustte als die van een genezend kind op zijn gelaat, terwijl hij op een stoel bij het ledikant plaats nam, naar haar welstand vroeg, en zijne blijdschap betuigde over hare genezing.

"Uw vriend, de goede dokter," sprak zij zacht, "meent dat ik weer gezond zal worden."

"Hij is er zeker van; en ik ook: want ik verlaat mij volkomen op hem," antwoordde Brandolf.

"Gij hebt het met uwe woning niet gelukkig getroffen," hernam zij. "In plaats van verzorgd en bediend te worden, zooals het behoort, hebt ge de huisvrouw moeten laten verzorgen en bedienen—iemand die u geheel vreemd is."

"Integendeel: ik had 't niet beter kunnen treffen," antwoordde hij met openhartig genoegen. "Doe ons nu het pleizier en laat u verder heel geduldig verplegen, zonder u met iets het hoofd te breken. Niet waar, dat belooft ge mij?"

Hij stak haar onbeschroomd en vertrouwelijk zijne hand toe—en zij liet haar krijtwit pootje, dat haast geen gewigt meer had, een oogenblik er in rusten. Tegelijk vormde zich om haren mond een ongewoon, wonderbaar aandoenlijk lachje, als bij een kind, dat voor de eerste maal die lieve kunst beproeft: een lachje, dat echter min maakte van aanstonds in een snikje te zullen overgaan. Brandolf verslond dit kleine tooneel met gretige oogen; doch daar hij zich herinnerde dat hij der zieke nog alle aandoening besparen moest, drukte hij haar zachtkens de hand, en nam afscheid.

In de vrije lucht gekomen, had hij wel naar de wolken willen springen. Hij ijlde naar tafel; jolig begroette hij zijn dagelijksche dischgenooten; geurigen rijnwijn deed hij aanrukken, en er ontstond onder het gezelschap eene niet alledaagsche vrolijkheid, zonder dat iemand wist wat er eigenlijk de aanleiding toe was. Eindelijk werd Brandolf in het verhoor genomen. "Kerel!" vroeg er een: "wat maakt je zoo blijgeestig van daag?"

"Och," zeide hij—"mijne kat heeft jongen; en toen ik

van middag een van de kleintjes in mijne hand nam, toen gingen opeens zijne oogjes open.—"

"Nu?"

"Wel—en toen kreeg ik een gevoel alsof ook mijne oogen voor 't eerst open gingen!"

De heeren schudden lagchend het hoofd om die gekheid. Brandolf echter gaf dienzelfden avond nog blijk van groote helderheid: want op zijn bureau gekomen, waar hij zekere geregtelijke stukken betreffende eene verdachte zaak te onderzoeken had, leverde hij daarover eene kritiek, die klonk als eene klok, en die hem in de schatting van het departement nog wel twintig percent rijzen deed. Alles onder den invloed der oogjes van dat jonge katje!

Den volgenden dag herhaalde hij zijn bezoek, en bragt voor de baronesse eenige zachtgetinte rozen mee, die hij in de broeikas van een bloemist had bijeengegaard. Zij hield de bloemen in hare hand. Zulk eene oplettendheid had zij nog nooit beleefd, en misschien ook nooit verlangd. Het was dus als eene eerste ervaring in haar nieuw beginnend leven; en zóó laat het zich verklaren, dat er zich over hare bleeke wangen een zacht karmozijn verspreidde, met den blos der rozen vrij wel overeenkomende. En wijl zich aan die liefste aller kleuren op hare konen een inderdaad liefelijk lachje paarde, zoo dacht onze Brandolf onwillekeurig aan zeker oud puntdicht, dat luidt:

> "Wie willst du weisse Lilien zu rothen Rosen machen?
> Küss eine weisse Galathe, sie wird erröthend lachen."

Van kussen was trouwens hier geen sprake.

Brandolf zorgde thans elken dag voor iets verkwikkelijks voor de oogen of den mond; en de genezende deed zich er te goed aan—wijl het immers toch spoedig uit moest wezen. Na verloop van wederom eene week kwam de waakster vertellen dat de barones was opgestaan, en dat Brandolf haar in een leuningstoel zou vinden zitten. Zoo was het inderdaad. Zij droeg een stemmig oud taffen kleed, en om het hoofd een zwart kanten doekje; blijkbaar had zij er zich op aangekleed om haren bezoeker alle eer te bewijzen. Met zachten ernst blikte zij tot hem op, toen hij gelukwenschend naar haar toetrad en op haren wenk zich nederzette. "Toen ik op dien middag met het mes naar u stak," zeide zij—"toen dacht ik niet dat ik eens nog zóó tegenover u zou zitten!"

"Het was een heel lieve steek," antwoordde Brandolf: "want hij was oorzaak van onze goede vriendschap, en zonder hem zou ik nooit uw kamerheer geworden zijn! Want. weet ge, ik kwam eigenlijk om u voor dien steek te straffen!"

"Ge hebt waarlijk gloeijende kolen op mijn hoofd gestapeld," hernam zij treurig. "Ge hebt mij naar alle waarschijnlijkheid het leven gered. Maar nu moet ik ook mijn leven veranderen. Ik zie in dat ik op dezen zelfstandigen voet niet blijven kan, en ik zal trachten ergens als huishoudster of zoo iets een onderkomen te vinden. Als ik mijn huisraad verkoop, het laatste wat ik nog bezit, dan zal de opbrengst, denk ik, wel toereikend wezen om af te doen wat ik schuldig ben, en om een poos lang mijn hoofd boven water te houden. Ik moet u dus de huur opzeggen, en ik hoop dat ge daarom niet boos op mij zult zijn. Neen! dat zult ge zeker niet. Want gij zijt de eerste goede man, dien ik in mijn leven ontmoet heb—en 't doet me leed, u zoo spoedig te moeten verliezen!"

"Waarlijk?—Maar dat verliezen is toch nog zoo zeker niet!" riep Brandolf vrolijk en vatte hare hand, die hij in de zijne hield: "Want het geluk wil dat uw voornemen zoo mooi als 't kan overeenkomt met een plannetje van mijn eigen! Hebt ge dan gedacht dat we u weer zoo aan uw eenzaam lot zouden overlaten?"

"Ach, mijn redder!" sprak zij, en zij begon te schreijen: "ik ben zulke goede woorden niet gewoon! Ze breken mij het hart!"

"Neen, neen! zij zullen uw hart gezond maken!" voer hij voort. "Luister eens! Mijn vader leeft als weduwnaar op zijn landgoed, terwijl ikzelf nog eenigen tijd afwezig moet blijven. Onze oudste huishoudster is een half jaar geleden gestorven, en de oude heer verlangt hard naar vrouwelijk opzigt. Erbarm gij u dus over hem, zoodra ge weer hersteld zijt, en maak u nuttig, zoolang het u bij ons bevalt en er zich niets beters voordoet. Dat ge ons huis een weldaad bewijzen zult, daarvan ben ik overtuigd: want wie zóó zelfverloochenend ontberen kan als gij, die moet wel eene goede huisverzorgster wezen; en ik weet dat ge aan uw ondergeschikten gaarne gunnen zult wat hun toekomt. Is het niet zoo?"

Hare hand beefde in de zijne, toen zij zachtkens antwoordde: "Het doet waarlijk goed, zich zóó te hooren beschrijven; en

ik behoef Goddank ook niet neen te zeggen!"—Zij blikte hem dáarbij aan met een paar oogen zóó vol dankbaarheid, dat het hem was alsof hij in den Hemel keek.

"Het is dus afgesproken dat ge komt?" vroeg hij haastig.

"Ik heb thans de kracht niet om te weigeren," zeide zij; "maar gij moet toch eerst vernemen wie ik ben en vanwaar ik kom."

"Morgen!" riep hij, terwijl hij hare hand losliet en opstond: want hij zag dat zij moede en zenuwachtig was. "Het heeft geen haast! Morgen praten wij verder. Adieu!"

Des te beter zag zij er den volgenden dag uit. Toen Brandolf binnenkwam, stond zij van haren stoel op, en liep hem met kleine stapjes te gemoet. Maar hij drong haar terstond weer te gaan zitten.

"Ik heb den ganschen nacht heerlijk geslapen," zeide zij: "Het was of ik al slapend zelf voelde hoe goed het mij deed!"

"Best zoo!" riep hij met het welbehagen van een tuinier, die een verdord myrtestruikje weer ziet opknappen en zich met nieuwe bloemen tooijen. Want hij bespeurde met verwondering, welk eene lieve uitdrukking tevredenheid en onbezorgdheid aan dit gezigt konden geven. Hij nam een kleinen spiegel, die op de tafel lag, en hield hem haar voor, met de woorden: "Kijk nu eens even!"

"Wat is 't?" vroeg zie ietwat verschrikt, terwijl zij in den spiegel keek, maar niets bijzonders ontdekte.

"Ik wou u laten zien hoe lief ge er nu uitziet—hoe schoon ge nu zijt!"

"Ik? Ik ben nooit een schoonheid geweest—en nú, pas aan het graf ontsnapt, zeker allerminst!"

"Geen schoonheid, neen: maar iets beters!"

Het roode vaantje van haar bloed fladderde thans al iets krachtiger op de bleeke wangen. Toch waagde zij niet te vragen wat hij met die woorden zeggen wou; zij nam hem zwijgend den spiegel uit de hand—peinzende niettemin wat dát wel wezen mogt, dat geen schoonheid was, en toch in een spiegel gezien kon worden. Brandolf bemerkte dit peinzen wel aan hare neergeslagen oogleden; hij begreep dat het weder voor haar iets ongewoons was, wat hij daar tot haar had gezegd; en daar het haar toch niet scheen te

ergeren, zoo liet hij haar een poosje stil in gedachten staan, tot zij van zelf de oogen weer opsloeg. Er ging, zooals men wel zegt, een dominé voorbij. Om nu te voorkomen dat beiden zich verlegen gingen voelen, nam de baronesse het woord, en sprak: " Ik voel me op het oogenblik zóó wel, dat 't mij zeker geen kwaad zal doen als ik u even mijn levensloop vertel. Ik zal het kort maken.

" Ge ziet in mij de afstammelinge van een geslacht, welks mannelijke spruiten sinds honderd jaren zich tot regel stelden om te teren op hetgeen door de vrouwen werd aangebragt, zonder dat er bij hen sprake was van eigen arbeid of verdienste. Elke vrouw, die in de familie kwam moest beleven hoe haar goed er werd doorgelapt; en steeds kwam er weer eene andere, die de leege koffers weer vulde. Ik heb mijne grootmoeder nog gekend, toen haar vermogen zoo ongeveer tot den laatsten thaler door mijn grootvader was opgegeten. Zij wist, door nood gedrongen, haren zoon, mijnen vader, aan eene rijke erfdochter te koppelen, die echter op jeugdigen leeftijd stierf, na aan twee zoontjes het leven te hebben geschonken. Aangezien er dus in het vervolg voor t w e e leegloopers genoeg moest wezen, rustte mijne grootmoeder niet vóór zij mijnen vader nog eene tweede vrouw bezorgd had, ook eene rijke erfdochter, die m ij n e moeder werd. Met een weinig overleg zou op deze wijze de toekomst van ons huis tamelijk verzekerd hebben kunnen zijn. Doch tegen de spilzucht der heeren Von Lohausen was niets bestand. Mijn vader verkwistte het geld op allerhande manieren: eerst met eenwigdurend reizen en trekken, later aan vrouwspersonen van zeker slag, in wier netten hij zich op zijn ouden dag nog vangen liet, en die, als er geen contanten waren, zelfs graan en hout en veldvruchten van hem voor lief namen. De beide opgroeijende zonen verachtten hem daarom, maar volgden niettemin vlijtig zijn voorbeeld, en droegen uit het huis alles weg wat zij kapen konden, om zich zakgeld te verschaffen. Niemand kon hen er toe krijgen iets te leeren: toen zij den leeftijd bereikt hadden voor den krijgsdienst, wisten zij zelfs dáár-aan te ontduiken, hoewel zij groot en sterk waren. Mijn vader haatte hen, en loerde op de erfenissen die hun van moederszijde nog te wachten stonden, om als voogd het vermogen van zijne zonen nog mee te kunnen opmaken. Zij werden echter behoorlijk meerderjarig, alvorens die sommen kort na elkander hun in handen kwamen. Terstond pakten

zij hunne schatten bijeen, en reisden zamen de wereld in, om hun lieve lustjes bot te vieren. Geen penning lieten zij achter. Zij hingen aan elkaar als klitten. Men spreekt wel eens van apenliefde; maar deze twee broeders hielden er eene soort van schurkenliefde op na. Zij waren onafscheidelijk—en zijn dit vermoedelijk nog, als zij nog leven; want waar zij uithangen, is onbekend.

"Na verloop van tijd werd mijn vader ziekelijk, en stierf hij; en nu zat mijne moeder met mij alleen op het verarmde kasteel van Lohausen, dat zij wenschte nooit gezien te hebben. Reeds sinds jaren had zij getracht te redden wat er nog te redden viel; als een soldaat streed zij tegen den dreigenden ondergang. Van haar heb ik geleerd te leven van niets, en zelfs dat niets nog te sparen. Wij bleven met enkele bedienden en arbeiders op het reeds zwaar met hypotheek belaste goed, om zoo hard mogelijk te werken en zoo zuinig mogelijk huis te houden. Mijne moeder liep van den vroegen ochtend tot den laten avond alles na; haar vermogen was weg, maar zij had nog te erven, en de hoop hield haar staande. Toch mogt zij geen betere dagen meer beleven. Eens, nadat zij een killen herfstdag op het veld had doorgebragt, om persoonlijk op het inhalen van den oogst toe te zien, droeg zij eene ziekte mee naar huis, die haar binnen enkele dagen wegrukte.

"Zoo was ik nu alleen—maar niet voor lang. De erfenis, op welke mijne arme moeder zoo lang gewacht had, kwam eindelijk los, en viel mij ten deel; zij beliep volle tweemaalhonderdduizend thaler. Mèt haar doken ook plotseling mijne twee halfbroeders weer op, schijnbaar in goede omstandigheden, maar onmanierlijker dan ooit. Zij bragten een ritmeester Von Schwendtner mee, een knap en wellevend man, die een weldadigen invloed op hen scheen te oefenen, en hen werkelijk in toom scheen te houden, als zij al te erg aan het hollen sloegen. Hij was steeds met raad en daad bij de hand, bescheiden, oplettend en goedgehumeurd. De man maakte werk van mij, en—of het uit onnadenkenheid was, of uit een zeker angstig gevoel van verlatenheid—ik kan het u niet zeggen.........genoeg, ik werd zijne vrouw. Stekeblind, zonder een zweem van liefde, was ik dien vreemdeling in de armen geloopen. Ik heb er voor geleden!—Want het was alles eene slim overlegde comedie geweest. Mijn vermogen werd mij uit de handen gespeeld, om naar het heette in eene solide bank te

worden belegd. De broeders verdwenen weer, met het loon voor hunne zielverkooperij in den zak; en ik...... Drie lange jaren werd ik mishandeld en vertrapt. De broeders heb ik niet weer teruggezien. Mijn echtgenoot bleef al langer en langer uithuizig—tot hij op zekeren dag met een gezelschap half dronken kornuiten te paard en in rijtuigen op het goed aankwam, en mij beval eene goede tafel aan te regten. Ik deed wat ik kon, terwijl de fijne gasten zich met pistoolschieten den tijd verdreven. Mijn kind lag ziek in zijn wiegje op eene bovenkamer. Toen ik even was heengegaan om er na te zien, vond ik het na lang krijten een weinig ingesluimerd. Daar kwam Schwendtner, met een pistool in de hand, en eischte dat ik "zijn jongen" aan het gezelschap zou vertoonen. Ik maakte hem opmerkzaam op den slaap van het arme wurm. Maar hij schreeuwde: "Wacht! Ik zal je eens laten zien hoe men een soldatenkind wakker maakt!"—en mèt schoot hij het pistool over het gezigtje af, zoodat de kogel vlak daarbij in den muur drong. Het kind schrikte erbarmelijk, viel in stuipen, en was in drie dagen weg. En op den dag dat het stierf dwong mij het monster om bij het eten aan te zitten—en toen beleedigde hij mij ten aanhoore van het gansche gezelschap met woorden, diė slechts een ellendeling tegenover eene vrouwe in den mond neemt. Ik stond op, en waggelde naar mijn stuiptrekkend kind.

"Inmiddels vertrok het gezelschap weer zooals het gekomen was. Kort daarna, zooals ik u zeide, stierf het kind. Ik begroef het in stilte, zonder den vader er kennis van te geven. Daarop verliet ik het gevloekte slot, welks naam mij ongelukkig gebleven is. Door het verkoopen van mijn moeders kleinoodiën bragt ik de middelen bijeen om een advocaat te nemen, die mij van den man losmaakte en de boedelscheiding bezorgde, welke hierop neerkwam, dat ik geen thaler van mijn vermogen in handen kreeg. Alles was verdwenen—hoewel het toch in zoo korten tijd bezwaarlijk geheel opgemaakt kon wezen. Schwendtner werd niet lang daarna wegens eene andere fieltenstreek uit den officiersstand verstooten; een pooslang moet hij met de beide broeders als dobbelaar hebben rondgezworven, en eindelijk moeten zij alle drie in de gevangenis zijn geraakt. Het landgoed Lohausen werd verkocht, en ik hield niets over dan het meubilair, waarmede ik getracht heb als kamerverhuurster aan den kost te komen—met niet al te best gevolg, zooals gij weet.

Sinds twee jaren trek ik in deze stad, waar niemand zich om mij bekreunt, van het eene huis in het andere, steeds geplaagd door de angst van de huur niet te kunnen opbrengen. En zóó is dus op 's werelds schouwtooneel het fraais vertoond, dat eene zwakke vrouw al hard werkend bijna verhongeren moest, terwijl drie boomen van mannen in luiheid zich te goed deden aan haar regtmatig erfdeel!"

Het verhaal was hiermede uit. Brandolf kookte inwendig van verontwaardiging op het klaverblad van schavuiten. Maar om Hedwig, die dit alles zoo kalm en gelaten had zitten vertellen, niet mee hartstogtelijk te maken, bedwong hij zijn ridderlijken lust om onverwijld uit te trekken en de drie rekels te tuchtigen.—" Kom!" sprak hij heel bedaard: "dat is alles nu voorbij, en komt nooit weerom!"—Dit zeggende, vatte hij hare hand, en streelde zacht hare blanke vingers. Want hij begon haar zoo ongeveer te beschouwen als een welverworven eigendom, of als een toevertrouwd stuk, waarvoor men verantwoordelijk is, en dat men dus niet uit handen geeft.

De eene dag van beterschap volgde stil en rustig op den anderen—totdat in Maart de dokter zijne patiente geheel genezen verklaarde, en haar verlof gaf de voorgenomen reis te aanvaarden. De gansche inboedel werd verkocht, zonder dat de eigenaresse eenig hartzeer voelde bij het scheiden van al die gedenkstukken harer vroegere ellende. Hedwig hernieuwde hare *garderobe* eenigszins naar de eischen der mode, schafte zich, op Brandolf's verzoek, een handig kameniertje aan, en vertrok, na een hartelijk afscheid van haren zorgzamen vriend, naar het landgoed van den ouden heer, waar alles tot hare ontvangst in orde was.

Brandolf daarentegen reisde naar eene andere streek, om gedurende eenige maanden een niet onbelangrijk ambt, dat gruwelijk verwaarloosd was, waar te nemen en weder behoorlijk op dreef te helpen. Bij het departement wilde men daarmede zijne bekwaamheid op de proef stellen en hem tot grootere dingen voorbereiden. Hij zelf echter koesterde in stilte andere plannen. Was de taak volbragt, dan wilde hij zijne vrijheid terug.

Het duurde niet vele weken, of er kwamen brieven van den ouden heer, Brandolf's vader, die van den lof der baronesse en van den nieuwen staat van zaken overvloeiden.

Het was waarlijk of hij een regiment aardmannetjes in zijn dienst had, zóó stipt en ordelijk ging sinds hare aankomst alles in zijn werk; de zegen schoot op onder hare handen; en daarbij was het aandoenlijk, hoe stil gelukkig zij zich blijkbaar voelde, nu zij zoo veilig en onbezorgd zich nuttig maken kon. Van vroeg tot laat was zij in de weer—maar zonder drukte of geraas; en als zij zich nu en dan een uurtje rust gunde, zoo scheen het wel meer om anderen wat verpoozing te doen smaken, dan om zelve te rusten. Ook het kameniertje was een zeer geschikt deerntje; en het eten was zooveel beter geworden; kortom—mijnheer papa woonde als in den hemel, en voelde zich geheel verjongd, zoodat hij er waarlijk haast aan dacht weer te trouwen, om dezen goeden geest nooit te kunnen verliezen.

Eindelijk kwam er een brief waarin de vader schreef dat hij werkelijk over het trouwplan ernstig nagedacht had, maar dat hij, na rijp beraad, toch beter vond dat zijn zoon er zich voorspande. Want hoe lief de baronesse ook voor hem zorgde—haar hart hing aan Brandolf; dát had de oude heer wel bemerkt. Zij sprak wel nooit over hem; maar telkens als zijn naam genoemd werd, kleurde zij een weinig, net als een jong meisje—waarvoor zij ook werkelijk met hare slanke en fijne figuur wel kon doorgaan. Daarom wenschte papa wel graag dat Brandolf besluiten kon den sprong te wagen; hij voor zich kon geen betere schoondochter verlangen.

Brandolf antwoordde dat hij er niets tegen had. Hedwig was hem als zijne beschermelinge zoo lief alsof zij zijne dochter ware; maar hij voelde sinds lang dat hij haar ook zou kunnen liefhebben als zijne vrouw. Hij stemde dus toe—maar op ééne voorwaarde: papa moest haar voor hem vragen.

Hierop schreef de oude heer terug, dat hij terstond de gewigtige vraag gedaan, en oogenblikkelijk het jawoord verkregen had. Het was gebeurd op het pad naar den grooten moestuin, dien zij zoo heerlijk in orde had gebragt. Zij had er geen doekjes om gewonden, of de preutsche gespeeld, maar zonder zich te bedenken hem beide hare bevende handjes toegestoken, en hem daarbij aangekeken met een paar oogen...... Ja ja! er zat een hart in óók!—dáár durfde de oude heer wel borg voor blijven!

Brandolf begon nu aan zijne uitverkorene allerhande kleine briefjes en groote geschenken te zenden. Zij ant-

woordde even kort; doch elk woord van haar tintelde van gevoel. De dag der verloving werd verschoven tot in de Meimaand, en familie en vrienden werden alvast uitgenoodigd. Als huisvrouw had Hedwig al de aanstalten te maken voor de feestviering bij welke zij zelve de hoofdrol spelen zou: een pligt dus en eene vreugde tegelijk. Bij Brandolf's aankomst was zij hem alleen tegemoet geijld: zóó hadden zij afgesproken. Hij stapte uit het rijtuig, en wandelde met haar langs een eenzaam veldpad, vol bloemekens van de Mei; en toen zij onder een wit bloeijenden appelboom gekomen. waren, toen drukte hij haar vast aan zijne borst, en zij sloeg innig hare armen om zijn hals...... Wat zullen wij zeggen! Het was maar een oogenblik van zaligheid; maar voor de arme baronnesse vergoedde het vele lange jaren van martelaarschap.

Daar Brandolf tot in den nazomer met zijn ambtelijk werk zou bezig zijn, en geen roeping gevoelde om ook na zijn huwelijk nog in dienst te blijven, zoo werd voor de bruiloft de tijd van den wijnoogst bepaald, om er wat landelijke vrolijkheid mee te verbinden, en tevens als een soort van feestelijk symbool voor de bruid, die zooveel geleden en ontbeerd had. Er zou ook van eene huwelijksreis geen sprake zijn; met de blijde drokte en het bacchantisch tumult van den herfst zou terstond het leven der jonge echtelieden zich vereenzelvigen.

In Augustus begaf zich Brandolf nog voor een paar dagen naar huis; want nadat hij zijne bruid in den barren winter had leeren kennen, en in de lente zich met haar verloofd, wilde hij haar ook in den glans van den zomer nog eens zien, vóór de herfst haar voor goed aan hem verbinden zou. Hij trof haar bij den graanoogst. Tusschen twee uitgestrekte geele akkervlakten lag eene smalle boschstrook van oude eiken, wier donker lommer het verblindende licht der velden en der zomerwolken krachtig verbrak, en tusschen wier knoestige wortels een helder beekje zich zijnen weg baande. Hier, waar zij naar alle kanten het veld kon overzien, had Hedwig post gevat. Zij ordende den maaltijd der vele arbeiders; en hoewel hare tegenwoordigheid door iedereen aangenaam werd gevonden, voelde iedereen zich toch zoo onbelemmerd alsof zij er niet geweest ware. Na het middagmaal bleef zij met Brandolf alleen in het koele bosschage,. kransen vlechtend van de gulden halmen. In haar eenvoudig zomerkleedje, met niets dan een gouden

horloge-kettingje om den hals, scheen zij, zacht getooid met den glans van gezondheid en geluk, eene dochter der vrije lucht te zijn, mèt geen weet van verleden of van toekomst, blijde slechts in het oogenblik van heden.

"Hebt ge u ook vroeger wel eens gevoeld zooals op dit oogenblik?" vroeg Brandolf vertrouwelijk, terwijl hij haar met innig welbehagen gadesloeg.

"Neen," antwoordde zij: "ik herinner het mij niet. Het is mij alles nieuw, en dáárom zoo lief en aantrekkelijk. Het is me alsof ik vroeger niet geleefd had!"

Op de terugreis naar zijn post, niet ver van het landgoed, zag Brandolf zich door een onweder genoodzaakt te schuilen in eene aan den weg staande herberg. Het was een posthuis, welks ruime gelagkamer met reizigers van allerlei slag opgevuld was. Onder dezen bevonden zich drie lange, verwilderde kerels, met ruige baarden en havelooze kleeren, die muziek-instrumenten bij zich droegen. Brandolf merkte op hoe al de overige gasten zich van deze lieden op een afstand hielden, en hoe straks, nadat zij hunne glaasjes brandewijn leeggedronken hadden, de kastelein hun te beduiden gaf dat hij van hunne tegenwoordigheid niet bijzonder gediend was. Morrend gingen zij naar buiten, zetten zich onder het afdak van eene schuur, en begonnen, vermoedelijk om zich te wreken, op hunne gebarsten speeltuigen eene zoo afgrijselijke muziek te maken, dat het publiek in de gelagkamer zich de ooren digt stopte. Een barmhartige marskramer zamelde eenige groschen en penningen voor de ongelukkigen in, en bragt hun die kleine ontvangst, waarop zij hun kattengekrol staakten, en in een hoek bij elkander kropen, om het overwaaijen van het onweder af te wachten. Brandolf vroeg een bediende wat dit voor treurige muziekanten waren. "Wel," antwoordde de man, "dat zijn landloopers van een heel verdacht alloi. De twee kleineren noemt men de Lohaüser, en de lange in het midden heet in de wandeling "de slechte Schwendtner." Men vertelt dat het drie jonkers zijn, die vroeger rijk waren, en ook al in de gevangenis gezeten hebben."

Zóó was het inderdaad. De twee gebroeders en de ritmeester hadden met Hedwig's geld op de beurs gespeculeerd; doch zij waren in verkeerde handen gevallen, en binnen den tijd van zes weken tot op het hemd uitgekleed. Toen hadden zij getracht het verlorene terug te winnen door opligterij—eene manoeuvre die voor hen geene andere

vruchten had gedragen dan een jaar tuchthuisstraf. Nadat zij hun tijd hadden uitgebromd, stonden zij op de straat; en aangezien men zelfs voor het éénige beroep waartoe zij bekwaam waren, dat van valschen speler, fijne kleeren en een klein kapitaal noodig heeft, zoo schoot er weldra voor het edele driepaar niets over dan als landloopers zich te verlaten op de openbare liefdadigheid. Intusschen bleven zij in dezen bitteren nood even onafscheidelijk als vroeger in de dagen des overvloeds. De lange ritmeester Schwendtner had in zijne jonge jaren een beetje op de viool leeren krassen; de beide Lohausens hadden als knapen wat op de waldhoorn en de klarinet getoeterd. Zoo sloten zij dan een bond, en vormden zich tot een gezelschap zwervende muziekanten —het vreeselijkste dat ooit de ooren van boeren en burgers gemarteld had.

Men kan zich denken hoe Brandolf opkeek van des kellner's mededeeling. Er was geen twijfel mogelijk: in deze drie schooijers aanschouwde hij den gewezen echtgenoot en de beide halfbroeders van zijne bruid.

Schrik en bezorgdheid om Hedwig's wille waren natuurlijk zijne eerste aandoeningen. Als zij eens wist dat deze drie ellendelingen zoo digt in hare nabijheid waren!

Doch terwijl hij hierover nadacht, en over al hetgeen zijne arme beschermelinge door het toedoen van die schurken geleden had, begon hem het bloed weer te kooken, zoodat hij grooten lust had om de zweep van zijn koetsier te nemen, en er op het drietal mee los te ranselen. Hoe langer hij echter zich bezon, des te meer maakte die kwaadaardige stemming plaats voor eene soort van luimige voldoening, daar hij nu toch met zijn eigen oogen gezien had, en ook aan Hedwig zou kunnen vertellen, hoe luttel pleizier de bandieten van het gestolene geld beleven mogten. Hij zag onder anderen hoe de slechte Schwendtner bezig was de gaten in zijne schoenen te lappen met een stukje berkenbast, en hoe de gebroeders Lohausen uit hun vuilen knapzak eenige korsten brood opdoken, en daarop kaauwden, waarna zij een weggeworpen eindje sigaar uit de modder raapten, het afveegden, en beurt om beurt er aan rookten. Want de schurkenliefde tusschen hen scheen onvervlaauwd te zijn gebleven.

Zoo kwam er onder die bedrijven, terwijl de regen aanhoudend met stroomen uit den hemel viel, in Brandolf's brein een plan op, dat met één klap zijne wraakzucht bevredigen, en zijne Hedwig in veiligheid stellen zou. Hij wilde niets meer of minder, dan het driespan op zijne bruiloft noodigen—niet als gasten nu juist, maar om er op eigenaardige wijze de feestvreugde te helpen verhoogen. En terstond maakte hij zich op om aan dit vernuftige denkbeeld gevolg te geven.

Hij had een trouwen en zeer aan hem gehechten knecht bij zich, die Jochem heette, en ook in vroegere jaren, wijl hij met hem opgegroeid was, bij het spelen van menige poets zijn helper en bondgenoot was geweest. Dezen Jochem nam hij in zijn vertrouwen. Hij gelastte hem, de drie muziekanten ongemerkt te volgen, om op een gegeven oogenblik onder eene geschikte vermomming hen te kunnen aanklampen, en hen mee te lokken, met uitzigt op ruime betaling en een goed leven. Kortom, er moest gezorgd worden dat de drie schavuiten op den bruiloftsdag in de nabijheid van het landgoed waren, zonder dat zij wisten wat er gaande was.

De sluwe Jochem kweet zich van dien teederen last op meesterlijke wijze. Toen de groote dag aanbrak, was hij met het drietal behoorlijk op zijn post in de herberg van het naburige dorp. Hij bekoorde hunne harten door het gelag voor hen te betalen, en liet hen in den waan dat zij bij een feest ten huize van den eenen of anderen dommen duivel van een grondbezitter als muziekanten eene hoofdrol zouden hebben te spelen. Welgemoed en in het volle bewustzijn van hunne muziekale talenten, verscheurden zij dan ook reeds in den vroegen ochtend de lucht met kunne ontzettende harmonieën.

Middelerwijl was de wijnoogst sinds eenige dagen begonnen, en reeds zoo goed als afgeloopen. Al de arbeiders, en tal van vrolijke knapen en meisjes, die bij het plukken der druiven hadden meegeholpen, zouden deel nemen aan het feest. Voor de bediening waren de noodige knechts en helpsters uit de stad ontboden. Eene goede balmuziek was men nog wachtende.

Het was een liefelijke October-dag. Weemoedig lagchend baadde zich het landschap in de milde zonnestralen. Bosch en tuinen prijkten met hun rijksten kleurendos; en de heuvelen ver aan den horizon hulden zich in een waas van het

zachtste blaauw, symbool en belofte van eene gelukkige toekomst.

In het hoofdgebouw was 's voormiddags de trouwplegtigheid gevierd, bij welke eene schoone muziek uit de opene vensters ruischte. Hierop volgde het feestmaal der bruiloftsgasten, terwijl de arbeiders en genoodigde landlieden in de open lucht tafelden, en bij eene hartige dorpsmuziek reeds dansten. Tegen den avond echter, toen de zon, steeds onbeneveld, ter kimme neigde, begon de groote optogt der wijnlezers. Dáárаan nu kwamen onze drie fielten te pas.

De stoet was voorzeker niet schitterend te noemen; maar hij was vrolijk, bont, en op het jaargetijde toepasselijk. De landlieden, in allerlei verkleeding, met muziek voorop, trokken al springend en met hun gereedschap de maat slaande voorbij het gezelschap heeren en dames, die aan den ingang van het park hadden post gevat op eene houten estrade, op wier midden, in een van eiloofblaren gevlochten tempeltje, de bruid en de bruigom met den ouden heer gezeten waren. Het effekt onder de hooge boomen was wezenlijk schilderachtig, en Brandolf had gezorgd dat er met behulp van een half dozijn Thyrsus-staven, eenige tambourijns, satyr-maskers en aardige kinders-kostuums, wat leven en kleur in kwam. Het geheel stelde zinnebeeldig de zegeningen van een goed wijnjaar voor. Alleen het laatste groepje, dat den optogt sloot, gaf op zeer duidelijke wijze juist het tegendeel te aanschouwen. Want de drie duivelen van een mislukt wijnjaar: de duivel der wrangheid, de duivel der waterigheid en de duivel der verschaaldheid—ziet! zij werden bij hunne staarten ruggeloos voorbijgesleurd, en moesten met hunne muziek de narigheid en giftigheid van een slechten wijn zooveel als hoorbaar en voelbaar maken.

Wie deze drie duivelen waren—de scherpzinnige lezer heeft het reeds geraden: het waren de heer Von Schwendtner en de beide jonkers Von Lohausen. Men had hun, om hun allen argwaan te benemen, ronduit gezegd welke rol zij spelen moesten. Ook wisten zij dat er eene bruiloft was; maar Jochem had hun de bruid bij een geheel anderen naam genoemd—iets waarop zij trouwens geen acht hadden geslagen, daar zij tot op het laatste oogenblik het fijne van de zaak in het minste niet vermoedden. Niettemin kwamen hunne goede afkomst en hun adellijk bloed wel ietwat in opstand, toen zij aangekleed en toegetakeld werden. Men

stak hen namelijk in graauw en zwart gevlekte geitevellen, besmeerde hun aangezicht met roet, en zette hun elk een paar bokshorens op het hoofd. Aan hunne achterzijde werden koestaarten stevig bevestigd; die staarten werden bijeengebonden en aan een lang hooitouw geknoopt; en van dit touw maakten zich oogenblikkelijk een paar dozijn rappe knapen in kuipersdragt meester, om de drie ongelukkige duivelen in triomf achterstevoren naar het schouwtooneel te trekken. In 't eerst wilden zij tegenspartelen; maar de belofte van vijf thaler loon den man maakte hen gedwee.

Daar kwamen zij dan aan. Steeds rugwaarts stappend en huppelend, mogten zij geen oogenblik stilstaan. Achter zich hoorden zij de vooroptrekkende muziek, en het zingen en juichen en trommelen der wijnlezers en bacchanten, zonder te weten waarheen men hen bragt. Zij hoorden het geschreeuw en gelach van het volk aan den weg—en eindelijk zagen zij de rijen der feestelijk gedoste bruiloftsgasten, die in de handen klapten en bravo riepen. In het zweet zijns aanschijns kraste de heer ritmeester Von Schwendtner erbarmelijk op zijne fiedel, en bliezen de jonkers Von Lohausen in hunne gebarsten instrumenten—totdat zij onverhoeds voor het eiloof-tempeltje kwamen, waarin de bruid stond, in den glans der avondzon, die haren sluijer vergulde en hare diamanten flonkeren deed. Jochem, die de directie had over het touw, liet het een weinig glippen, opdat de gehoornden even konden stilstaan. Alle drie herkenden zij terstond hunne voormalige vrouw en zuster. Doch zij waanden te droomen. Zij lieten hunne speeltuigen zakken, en staarden als zinnelooze menschen naar boven, waar zij stond en hun glimlagchend toeknikte. Want zij wist niet wie zij vóór zich zag, en meende dat deze figuren louter ter harer eere zich getroostten zulk eene onbevallige rol te spelen bij de klucht. Brandolf en de oude heer echter klapten zoo luid zij konden in de handen, en riepen: "Bravo! goed zoo, vrienden!"

Als van den molen getikt grepen zij naar hunne horens, en naar hunne staarten, aan welke zij zich vastgebonden voelden; dan blikten zij weer naar het tooverbeeld van de verradene zuster en gade omhoog. Het booze geweten hield hun echter den mond gesloten—en vóór zij zich bezinnen konden, deed Jochem het touw weer aanhalen, en moesten zij hun rugwaartschen marsch weer voorzetten. De stoet

trok om het huis heen, en zoo weer terug door het park langs het gezelschap. Nogmaals liet men de drie satanskinderen even voor de bruid stilstaan—en nogmaals moesten zij verder strompelen. Steeds luider gelach en gejool. Toch was het Brandolf ook nu nog niet genoeg. Hij gaf een teeken, en ten derden male herhaalde zich het tooneel. De arme drommels trachtten nu met geweld zich los te maken; doch het onbarmhartige touw was sterker dan zij. Voort moesten zij, om ten derde male voorbij de bruid te paraderen. Zij balden de vuisten en knarsten de tanden. Toen wierp Brandolf drie louis d'or, elk in een papiertje gewikkeld, naar beneden. Bliksemsnel grabbelden zij er naar, als apen naar eene noot. Het loon was waarlijk zuur genoeg verdiend!

Op een wenk van Brandolf nam nu de vertooning een einde. De drie schavuiten werden echter niet vrijgelaten. O neen! Jochem en de twintig kuipersgezellen bragten hen naar een naburige herberg, om hen daar bij een drinkgelag het doorgestane leed eenigermate te doen vergeten. Middelerwijl was het donker geworden; en toen de troep bij de herberg was aangekomen, zag men boven de boomen van het park een schitterend vuurwerk ten hemel stijgen. De drie duivels werden thans eindelijk van het touw losgemaakt; maar zij bleven voortdurend door de anderen omringd, en Jochem week niet van hunne zijde, zoodat zij geen gelegenheid hadden een enkel woord onder elkander te praten. Eten en drinken was dus hun eenige troost. Opeens opende iemand het venster, en wees naar het heerenhuis, welks vensters alle straalden van licht, terwijl eene weelderige dansmuziek, zacht gedempt, de stille avondlucht vervulde.

Boven het huis fonkelden de schoone sterren—wat trouwens op de drie duivelen géen indruk maakte; want als zij voor zoo iets gevoel hadden gehad, dan waren zij thans niet hier geweest. Slechts de weeke, edele klank der violen deed hun wee aan het hart, omdat hij hun betere tijden herinnerde, en hen denken deed hoe Hedwig, de gelukkige, daar thans rondzwierde in den arm van haar rijken en nobelen bruidegom. Om die gedachte te verdrijven, zwelgden zij te gretiger den wijn, dien Jochem hun onbekrompen inschonk. Het gevolg was, dat zij spoedig dronken waren. Toen begonnen Jochem en de anderen hen te plagen, door hen aan hunne staarten te trekken. Zij werden valsch, smeten de stoelen om, en sloegen aan het vechten.

Op dit oogenblik verschenen twee koddebeiers, die juist op dit laatste bedrijf van het kluchtspel gewacht hadden—en vóór het een kwartier verder was, zaten de drie landloopers gekneveld op eene kar stadwaarts. Zij sliepen dien nacht op het stroo van de gevangenis. Toch zou het nog zoo slecht niet met hen afloopen. Want den volgenden ochtend werden zij voorgeroepen, en werd hun gevraagd of zij, behoorlijk van kleederen, pas en reisgeld voorzien, onder toezigt der politie naar Amerika wilden verhuizen. Drie dagen later reeds reisden zij in gezelschap van een politie-agent naar Bremen. De agent verliet hen eerst op het oogenblik dat het schip het anker ligtte.

Hedwig hoorde van de gansche toedragt eerst, toen zij op zekeren dag, met haar poezel eenjarig knaapje op den schoot, zich bezorgd toonde dat het kind eenmaal zijn ellendelingen van ooms in de armen zou kunnen loopen, of zelfs met den schurkachtigen Schwendtner kennis maken. Brandolf's vader werd acht-en-tachtig jaren oud; en hij verzekerde dat hij dien gezegenden ouderdom enkel te danken had aan de verjongende kracht, die er uitstroomde van de kalme gezondheid en het aangename humeur zijner schoondochter

Amok.

Op den 27 Dec., 1711, stierf alhier, na een ziekbed van 8 maanden, de Gouverneur Louis van Assemburgh. Den volgenden dag werd de Secunde Willem Helot door den Politieken Raad aangesteld als waarnemende Gouverneur. Deze keus echter schijnt eene zeer ongelukkige geweest te zijn; want de Raad van 17 zag zich genoodzaakt om een anderen persoon omtrent twee jaren later dat gewigtig ambt toe te vertrouwen. Gevolgelijk arriveerde alhier op den 23 Maart, met zijn huisgezin, de Gouverneur Maurits Pasques de Chavonnes. Zijn broeder, de Kapitein Dominicus Pasques de Chavonnes, was ook mede aan boord, hebbende de aanstelling verkregen van Kapitein van het Fort alhier. Beiden schijnen vroeger officieren in 's lands dienst geweest te zijn, en zeer hooggeacht in Nederland. De Kapitein bleef hier tot het jaar 1717 en werd toen door de bewindhebbers aangeschreven om zich naar de kust van Malabar te

begeven, om deel te nemen in den oorlog die aldaar werd gevoerd. De Raad alhier meende dat het beter zou zijn om hem de reis over Batavia te laten doen, daar hij op die wijze misschien spoediger de plaats zijner bestemming zoude bereiken, en stellig een onderhoud hebben met den Raad van Indië, die hem waarschijnlijk ook verdere instructies zoude geven. Hij mogt echter, zoo als uit het volgend verhaal blijkt, het doel zijner reize niet bereiken, en de geschiedenis van zijn onverwachten en treurigen dood stelt ons in levendige kleuren voor oogen de verschrikkelijke gevolgen van de duivelsche gewoonte, nog onder de bewoners van den Archipel in zwang, om, als zij het leven moede zijn, met de moordende kris in de hand de straten "Amok"* te rennen en allen die zij tegen komen onder den voet te stooten tot dat zij uiteindelijk zelf om hals worden gebragt.

Den 22 Sept 1717 vertrok Kapt. de Chavonnes met zijne familie aan boord van den *Samson* naar Batavia; en met hem vertrok tevens de dochter van den Gouverneur, de bruid van den Ed. Raad Extraordinaris te Batavia, F. de Groot. Doch (zoo als blijkt uit het volgende uittreksel uit de " Bijlage tot de notulen van den Raad van Politie van het jaar 1718, behelzende de bijzonderheden omtrent den dood van den Kapitein Dominique Pasque de Chavonnes, ontvangen aan de Kaap den 3 Junij 1718, per *'t Raadhuys van Enckhuyzen*") heeft hij de Malabaarsche kust niet mogen zien.

---

* Het Maleisch woord 'Amok' beteekent "op eene woedende wijze of wanhopend aan te vallen. In eene soort van razernij toe te schieten om moord te plegen onverschillig aan wien; in amok rondloopen. Het wordt ook gezegd van alle beesten als zij in eene kwaadaardige woede zijn." Zie Marsden's Maleisch Woordenboek.

Sommigen zijn van oordeel dat deze onmenschelijke en onverwachte woede het gevolg is van het misbruik van Amphion of Opium. Anderen weer meenen dat de Maleijer er een gemoedsbezwaar in ziet om zelf zijne hand aan zijn leven te slaan, en dus om uit de wereld geholpen te worden, zijne kris trekt en een ieder nedervelt die hem tegenkomt. Het is dan ook de gewoonte om den Amoklooper dadelijk te dooden; ieder heeft daartoe het regt. Dit zal ook uit het onderstaand stuk blijken.

Of deze akelige gewoonte in verband kan worden gebragt met de geheime militaire en godsdienstige secte in Perzie en Syrie gedurende de elfde eeuw ontstaan, berucht en gevreesd onder den naam Hashashin (Engelsch Assassin) kan ik niet zeggen. Er is een belangrijk artikel over deze lieden in de jongste uitgave van de Encyclopaedia Brittanica— het komt op het volgende neer. De Mahomedanen waren in twee secten

Batavia.

Aan Zyn Edelheid den WelEd. Gest. Heere CHRISTOFFEL VAN SWOLL, Gouverneur Generaal, en de Ed. Achtb. Heeren Raaden van Nederland Indià.

HoogEd. Gest. Gr. Achtb. erntfeste, manhafte, welwyse, voorsienige seer genereuse en wyd gebiedende heeren.

Onse laatse onderdanige was den 11den deser uit Japara, na welkers afvaardinge den Commandeur Gobius sig ten westen met zyn byhebbende manschappen op 't jagt d' Avonturier begaf en daarmede met d' andere twee scheepen en mindere vaertuygen na den Oosthoek onder zeil ging en d' afgesonde van den Pangerang Tsiacraningrat tot Madura demang Tirta Marta tot syn meester terug liet keeren met den parnakan Intje Boany, welke laatste op den 15den deser tusschen Toeban en Sidajoe by den Commandeur aan boort quam medebrengende de Medurese Ingabeys Tirta Laxana en Tanda Wirâpaxa, die aen ons soodanigen verhael gedaen hebben, als het nevensgaande copiâ relaes van haer compt aen te toonen. Ende aengesien den Commandeur daernevens voorgekomen was dat hij een à twee partjallangs klaer hadde liggen om met vrouwen en

verdeeld. 1. De Shiiten, die hielden dat Alie Mohamets schoonzoon, de wettige opvolger van den profeet was. 2. De Sunniten, of regtgeloovigen. Gedurende de regering der kalifen uit het geslacht der Ommiaden en Abasseiden waren de Shiiten verpligt hunne gevoelens op den achtergrond te houden. Het magtigste gedeelte onder hen waren de Ismaëlieten, omdat zij geloofden dat de Imamat regelregt door Ali van Ismaël afstamde. Zij waren zeer talrijk in Perzie en onder den Persischen Magier Abdalla-Ibn Maimeen Kadak werden zij tot een geheim genootschap gevormd met bepaalde politieke en godsdienstige doeleinden. Abdallah, die een vrij denker was, vervulde hen met denkbeelden volkomen in strijd met die van den Islam. Alle bestaande denkbeelden omtrent godsdienst en zedelijkheid werden verworpen. De menschelijke daad was dientengevolge iets onverschilligs. Enkel de innerlijke gemoedsgesteldheid had eenige waarde. De Imams uit het geslacht van Ismaël waren onzigtbaar voor het oog, daarom moesten alle geloovigen de plaatsbekleeders op aarde van deze geheimzinnige vorsten blindelings gehoorzamen. De allegorische verklaring van den Koran waardoor eenig leerstuk òf verdedigd, òf verworpen kon worden. Hij verdeelde ook de leden in geregelde klassen of rangen. Weinigen maar werden ingewijd in de philosophie der onverschilligheid, de overigen bleven er volkomen onbekend mede, daar de hoofden wisten hoe onmisbaar zulk eene onbe-

kinderen daermede nae den Koninck van Bantam te vlugten off anders sig by den vyant tot Toeban te begeven, soo heeft denselve voormelde 2 personen aenstonts weder afgesonden aen gemte. pangerang met een kleyn open briefje aen hem, denselven daerbij nogmaels beleefdelyk radende sig by den Commandeur aen boort te vervoegen, indien hy waerlyck, soo als hij successivelyck voorgaf, d' Ed. Compagnie tot syn behoud, genegen was, getrouw te zyn.

Daegs daeraen verscheenen by meer gem. Commandeur en de Krygsoverste Gobius op 't jagt d' Avonturier de twee egte vrouwen van Tisacraningrat gent. Radeen Ajoe Wetan en Radeen Ajoe Kileen mitsgaders syn dogter Radeen Adicara getrouwt met den jongen Radeen Rami Dipoera met 5 soo jongens als meyden van haer gevolg die ons seyden dat des daegs bevorens, des Pangerangs broeder Radeen Sorija Diningrat gesterckt met de Sumanapse en Pamacassamse wapentorssers op Toejong voor den dalm van meergem. prins verschenen wesende, hij pangerang sig tegens die macht niet bestant vindende met syn vrouwen en kinderen na strand gevlugt was, met intentie om sig op een van de vier binnen 't gat van Poeloemangary ter ancker leggende 's comps. schepen te begeven en syn leven aldaar te salveren.

Op welck berigt den Commandeur Gobius ten eersten een briefje afvaardigde aen den Capt. Dominicus Pasquet de

kendheid was om hunne gehoorzaamheid te verzekeren.

In het westen had Abdallah, een afstammeling van Ismaël, den troon van Egypte overweldigd en alzoo werden de leerstellingen der Ismaëlieten ook aldaar overal verspreid. Eene loge werd te Cairo gebouwd en onder anderen bezocht door den Ismaëliet Hassan Ben Sabbah, die wegens staatkundige kuijperijen verpligt was geweest om Perzie te verlaten. In Egypte vond hij het uiteindelijk ook te kwaad en na te Aleppo en Damascus eenigen tijd te hebben vertoefd, ging hij te Kuhistan wonen. Van hier breidde hij langzamerhand zijne bijzondere gevoelens uit en vormde de Ismaëlieten tot een geheim genootschap. In 1090 bemagtigde hij de sterkte *Alamut* in Perzië, waarheen hij zijne volgelingen bragt en alwaar hij het beruchte genootschap stichtte dat naderhand dat der Assassinen werd genoemd. Deszelfs doel was het heimelijk vermoorden van alle vijanden. Aan deszelfs hoofd stond de Sheikh-al-Jebal, of de oude man uit de bergen. Onder hem stonden drie oversten, die de drie provinciën regeerden die onder de jurisdictie van den sjeik waren. Daarna kwamen de anderen hoofden die ingewijd waren in al de geheime leerstukken, en ook de predikers van het geloof waren. Dan volgden de leerlingen die met ter tijd tot de waardigheid van *dais* of oversten opklommen. En eindelijk kwam de meest beruchte afdeeling, de *Fedaires* of *Fedais*, de toegewijden, de wachten, of eigenlijke moorde-

Chavonnes en raad, met ordre dat so den Pangerang Tsia Craningrat sig aan syn boort mochte bevinden offte noch mochte comen hem met syn vrouwen en soon onder de vereyschte voorsigtigheyt over te nemen en onder goede agtgeving op deselve en na dat al haer geweer afgenomen en secuur geborgen soude wesen aen boort te laten tot de komste van gedte. krygsoverste Gobius, ondertusschen dat de hier voorgem. 9 personen aen den tommaugom Tsia Cradjaja wierden overgegeven.

'S nachts omtrent 11 uren voor Poelvemangary ten ancker leggende quam den schipper van de fluyt de Vis nevens den ondercoopman Adriaän Pioos van Amstel met de schuyt aen boort berigtende aen den Commandeur dat welgemelte Pangerang Tsia Craningrat even na de middag met eene syner vrouwen, syn outste soon Radeen Tommangom Tsiasranagara, en een syner broeders Radeen Kangsa aan de fluyt Oostgeest was gecomen na sig alvorens aen den Capt. de Chavonnes en d' andere presente vrienden verklaert had dat hy een vriend van d' E. Compe en dien dag door syn broeder Soeriadiningrat verjaegt was, op welcke verklaring men haer had laten overkomen en minnelyk onthaelt, mitsgrs dat kort daerna den voorgem. Radeen Soeria Diningrat met een briefjen van den Capt. Luyt. van der Lely aen den Capt. de Chavonnes op 't selfde schip komende sonder te weten dat den door hem verjaegden Pangerang daerop was, den voornoemden synen

naars. Zij waren allen jonge lieden en uit hun midden werd de keus gedaan als er een moord moest gepleegd worden. Zij bleven oningewijd, en moesten alle bevelen blindelings gehoorzamen. Zoodra men hunne diensten van noode had, werden de gekozene *fedais* met hashish bedwelmd, eene vocht uit hennepbladeren getrokken en waaraan de naam Hashashin ontleend is. In dezen toestand werden zij naar de prachtige tuinen van den sjeik overgebragt en omringd met alle zinnelijke genietingen. Zulk een voorsmaak van het Paradijs, kon alleen door hun Oppergebieder hun worden verzekerd en dit maakte hen des te ijveriger om zelfs zijne geringste bevelen te gehoorzamen. Hun leven achtten zij als niets en zouden het gewilliglijk in zijn belang opofferen. De zesde en zevende klassen vormden de nieuwelingen of *Laseks*, en het overige deel des volks. Hassan kende de waarde der gevestigde wet en der gewoonte om de gehoorzaamheid van de menigte te verzekeren, en daarom werden de leerstukken van den Islam streng gehandhaafd onder de oningewijden. De ingewijden mogten gelooven wat zij wilden. De magt dezer Assassinen liet zich dan ook spoedig vreeselijk gelden en tot op het einde bleef hunne geschiedenis eene aaneenschakeling van de gruwelijkste moorden gepleegd aan vele Mohammedaansche vorsten en grooten."

soon Sasmaragara die op 't hak deck was, sodanig ontstelde dat aenstonds terwijl de Capitain de Chavonnes met den raet in des schippers kamer vergadering hield, syn krits trok en Amok riep, quetsende den Vaendrager Francois La Rose aen syn regter hand doch die hem na wat worstelings soodanig met syn houwer troff dat op 't deck viel en voorts van kant gemaeckt wierd. Middelerwyle dat syn vader Tsiacraningrat in de Cajuyt op dit geraes mede gaende raeckte en met syn krits den schildwagt voor de cajuytsdeur een steeck door 't dikste van syn een been gaf dat het andere teffens gequetst wierd waerop meergem. Capt. de Chavonnes sig met den degen in de vuyst van 't halv deck de achter trap af, na beneden begevende in het afklimmen door denselve soodanige 2 wonden wierden toegebragt als de nevensgaende verclaring van den eersten trainschirurgyn Hendrick de Meyer UE. Hoog Ed. sal aentonen, dog dat gemelde hr. de Chavonnes des ongeagt syn aenvaller in dier voege gequetst hadd dat doodt ter aerde was gevallen. Den 17en 's morgens den Commandeur Gobius met den Pantjallang de veerman van Edam, sig van 't jacht d' Avonturier begevende, om des te eerder op de fluyt Oestgeest te kunnen wesen ontfing een briefje van den Capitain Roseboom in trainne van Vliet waarby sy het overlyden van gedagten Capitain de Chavonnes 's avonds ten elfuren bekend maakten, over welck ontydig verlies wy ons moeten beklagen ten aansien denselven het onderhantse werk wel sonde hebben kunnen faciliteren.

Dikgem. Commandeur Gobius op de fluyt Oestgeest gekomen synde, resolveerde men met de gantsche vloot voor de Sourabayse rivier te seylen sonder Grissee aen te doen, om dat den Commandant van der Lely ons bericht hadd, dat de Sourabayse rebellen met al haer macht op de passebaen in wapenen stonden om by regen 's Comp's vesting aen te tasten en omdat er volgens d' algemeene tydingen op Grissee weynig tegenstand te vinden soude wesen, alsoo die plaats door de rebellen meest verlaten en maer met weynige Balyers bezet was. In voege men ook goet vond onse macht in drie brigades, 2 van de militie en 1 van de marinen te verdelen en die te laten commanderen door den Coopman Gerard van Kervel en de Capt. Herman Vleck en Andries Roseboom, gaende de voornoemde verdeeling tot UE. Hoog Edelens speculatie hiernedens. Zynde de landing met gemelde trouppen op

den 19 deser met veel succes, sonder ymand, sekerlyk afgeschrikt, ontmoet te hebben, in goede orde geschied, dog wy hadden ons nauwelycx op 't pleyn voor de vesting alhier in orde gestelt, off men wierd tot 3 keeren toe door den vyant g'alarmeert en meest den geheelen nacht in beweging gehouden, hoedanig sy ons nog dagelycx doen met het uytvallen van eenige hunner trouppen en het losbranden van canon en diverse bassen 't geent wy nog vooreerst blyven aanzien omdat den vyand gesegt werd over de thienduysend wel gearmeerde mannen sterk te zyn en dat sy haer met stene muuren gefortificeert, en overal op den toegang van den dalm geschut geplant hebben, mits gaders omdat al onse artellerye nog niet aen land en des Sousauhoenangs macht hier nog niet verschenen is, al hoewel wy na hare compste niet sullen wachten maer ten eersten sodra de Madurese, Sumanapse en Pamacassamse wapendragers die wy binnen 2 à 3 dagen te gemoet sien, hier g'arriveert sullen zyn, de rebellen met rigeur aen sullen tasten waertoe den noodigen toestel reets gemaeckt, en de weg na de passebaan door het in brand steeken der aen weerszyden staande huysen wat ruymer gemaeckt werd, om haer des te beter te kunnen naderen, verhopende dat d' almogende ons met d' overwinning sal bekronen.

Hiervoor is vergeten te seggen dat den Tammargom Tsiacradjaya met den Commandeur Gobius op den 17 deser op de fluyt Oestgeest comende de hoofden van den omgebragten Pangerang Tsiacraningrat en syn soon Tsiacranagara liet afkappen en de rompen in zee werpen, mitsgaders den Radeen Kangsa, des eersten broeder die in tyts door het scheeps volck syn krits ontweldigt en in de boeyen geset was, des anderen daegs morgens met ons goetvinden door krits steken ter doot liet brengen en voorts mede sonder hoofd in zee werpen, zullende d' afgekapte hoofden met de vrouwen en kinderen van gem. Tsiacraningrat door gedte. Minister den Soesonhoenang toegezonden werden, volgens de Javaense costuumen. Ook syn by welgem. Pangarang in een kistje gevonden omtrent tweeduysend harde Mexicaense Realen, item 3 kritsen met goude pendocken en eenige kleedjes, hebbende meer gedachte Pommargom Tsia Cradjaja, de kritsen na sig genomen om al mede aen syne vorst te senden, doch dies scheden en de contanden onder den Krygsoverte Gobius gelaten, om daervan soo-

danigen uytdeling onder 's Ed's comp's dienaren te doen, also soude comen goet te vinden, dog waer omtrent niet getreden sal werden voor dat wy UE. HoogEdelen geeerde diposita dientwegen sullen hebben erlangd, om welcke wy dan by dese onderdanig versoecken. In plaatse van den overleden Capitain de Chavonnes (wiens lyck alhier met fatsoen na tyt en plaats gelegensheyt ter aerde is bestelt) hebben wy op den 20en deser in rade goetgevonden de brigade welcke den koopman van kervel in de landing opgevoert en tot dien tyt toe gecommandeert heeft, voortaan te laten commanderen door den Capt. Luyt. Stephanus van der Lely. Onder den titul van Capitain gelyck sulcx by 't ingeslote extract uyt ons resolutie boekje van gem. datum komt te blyken, weshalven wy UE Hoog-Edelens gunstige approbatie daerop op onderdanig versoecken en met eenen dat den sergant Antony van Breen diene tot pl. vaendrig aengestelt en na Passourouang om aldaer geposteert te blyven gesonden hebben om den aldaer bescheyden Antony van Raesveld die met den Commandant de Bensïn niet over een komen kan, te vervangen, door UEdls. gr. Agtb. tot de absolute qualiteyt van vaandrager mag gevorderd werden. Ook versoecken wy om nog 6000 lbs. beschuyt om voor te komen alle schelmsche aenslagen der rebellen welke daegs voor onse landing getragt hebben het gansche guarnisoen alhier door een Javaense meyd van den backmeester door vergift in de spys te mengen, van kant te helpen, indien sulcx niet tydig ontdeckt was, dog egter niet soodanig off eenige welcke van de spys reets genuttigt hadden, hebben haer door 't inneemen van braekmiddelen uyt dootsgevaer moeten redden. Om alles in het leger ordentelyck te doen toegaen, heeft den Commandeur Gobius op de herwaerts reyse aen boort soodanigen ordre en instructie opgestelt, mitsgrs. aen de gene welcke het aenging overhandigt als in copia hierby gevoegt is, nevens een afschrift van het alhier voor 't leger gepubliceert en g'affigeert placcaat off krysarticulen om het volck in behoorlycke discipline te houden, 't geent wy hopen dat van UE. Hoog-Edelens approbatie zal zijn.

En dewyl wy geen vendels onder de transit goederen bekomen hebben, versoecken wy UEd. Hoog Edelens om 30 stuck. armozynen van diverse kleuren om deselve daervan te maken en aen de compagnien uit te deelen.

Ondertusschen dat wy hiermede afbreekende UE. Hoog-

Edelens veel geagte personen met 's E. Comps. wapenen in de protectie Godes bevelen en met schuldig respect verblyven Hoog-Edele gestrenge Heeren UEs. Hoog-Edelens onderdanige dienaren,

JOAN FREDERIK GOBIUS,
G. V KERVEEL,
S. V. D. LELY,
H. VLECK,
AS. ROOSEBOOM,
J. V VLIET,
RA. W. VAN HOLSEN,
G. VAN LIS.

Int Leger tot Sourabaye den 23 January ao. 1718.

P.S.—Dewyl wy by nadere overweging en resumptie hebben g'oordeelt het volgende nog te sullen benoodigen, zoo versoeken, wy seer ernstig dat ons hetselve mag werden toegestaen by eerste gelegenheit, te weten : 10,000 lb. buscruyt, 2 pr. Mortieren van 6 à 7 dm. diameter, 3 à 400 bommen van 6 à 7 dm. diameter ; zynde vele der gesondene onbequaem. 500 sunders, 300 gevulde ligt off brand kogels, 600 schroot kokers, 500 schuyf tangen, 5000 vuursteenen tot snaphaanen en 100 tot pistolen, want de gesondene zyn meest alle onbequaem. 50 ps. tromvellen, 8 riem cardoes papier tot cardoessen, 2 packen bengaels off cust zyl doeck tot cardoesen en 't dragen der ziecken, 10 riem slecht druck papier tot patronen, 2 vaten theer, 1 vat harpuys, 200 lb. waskaarsen, 2 à 3 bequame vuerwerckers.

Datum als boven.

(N.B.—Ook dezelfde onderteekenaren als boven.)

Europeesche Reisindrukken van een Afrikaanschen Boerenzoon.

VII.

Genua, "de trotsche stad," heeft in het jaar 1684 veel ondervonden, toen het geduchte bombardement door het leger van Lodewijk XIV een aantal prachtige gebouwen verwoestte ; maar bij een poort der stad staat nu nog het groote stand-

beeld van den beroemden Columbus. En het schouwspel dat u tegenkomt wanneer gij de haven nadert overtreft iedere beschrijving. Zij is inderdaad prachtig gelegen. Het is mij dan ook niet mogelijk van haar een beschrijving te geven. Waar zou ik eindigen indien, ik eens ging beginnen? Genua is een groote handels- en havenstad, en kan met hare kunstwerken, prachtige straten en gebouwen, en met hare 130,000 inwoners onder de voornaamste Italiaansche steden geteld worden. Aangezien wij hier maar eenige uren vertoefden konden wij niet al het merkwaardige opnemen. Wij bezochten echter de voornaamste plaatsen, want zelfs in een paar uren kan men nog al veel van een stad zien, wanneer men gezeten is in een door een paar flinke paarden getrokken open rijtuig. Van Genua vertrekkende passeerden wij de prachtige vallei van de Po, tusschen de Alpen en de Appenijnen, en om half zes kwamen wij te Alesendrië aan. Alessandrië heeft een populatie van 54,000 en is sterk gefortificeerd door zijne regeerders uit het huis van Savoye. Van de paleizen is dat van Ghillino het schoonste. Het werd gebouwd door Graaf Alfieri, maar behoort nu aan den Koning. Twee mijlen van hier, ten oosten van de stad, vond in het jaar 1800 het harde gevecht van Marengo plaats, op een wijde open vlakte, in welken slag de Oostenrijkers door de Franschen onder Napoleon verslagen werden. Bij het groote conservatorium worden de voorwerpen die op het slagveld gevonden zijn bewaard. Aan fabrieken ontbreekt het hier evenmin als aan kerken.

Wij verlieten Alessandrië ten half acht ure bij eene dalende zon. De Appenijnen vertoonden zich majestueus in de verte, de avond was prachtvol. Ja, waarlijk, niets dan schoonheid streelde het oog.

Ten half tien ure in den avond stoomden wij de schoone en bloeijende stad Turijn binnen. Deze is een der schoonste en grootste steden in Italië, een populatie van 292,000 inwoners bezittende. Wij namen onzen intrek in het hotel Trombetta de Angleterre. Na een bad en een diner genoten te hebben bezochten wij een theater in de open lucht, alwaar wij ons nog al amuseerden, en toen naar bed.

De Zondag morgen brak warm aan. De ijskarren waren druk bezig met ijs rond te brengen, waarvoor er in dit jaargetijde een groote aanvraag is.

Turijn is inderdaad een der bloeijendste steden van Italië. Werpt men een blik van de rivier de Po over den muur

van den Kapucynerberg in de groote majestuense stad met hare deftige pleinen en regthoekig gebouwde straten, over de nette roode leijen daken, op de groene tuinen en op de blaauwe Alpen met hunne besneeuwde toppen, alwaar de Monte Rosa, en de Monte Viza zich hoog boven allen uit verheffen, dan heeft men een treffend uitzigt. Over de rivier de Po is een prachtige steenen brug gebouwd, en ook een brug van ketens, en over de rivier de Dora gaat een brug van één enkelen boog, zonder pilaren. Er is veel te Turijn dat herinnert aan het huis van Savoye. Vooral de monumenten, en paleizen. De belangrijkste straten in Turijn zijn de Via di Po, Via de Roma, en Dora Grossa. Aan deze straten kent men nog den ouden Romeinschen straatweg die naar de bergen voert. In dezen omtrek vindt men al de voornaamste gebouwen, waarover ik echter niet zal uitwijden. Ook hier is de Zondag de beste dag om kerken, museums, paleizen en andere publieke gebouwen te bezien.

Men weet dat Turijn de hoofdstad was van het Koninkrijk Piedmont tot dat Koning Victor Immanuel als kampvechter van Italië's eenheid optrad. Van Turijn uit was hij Italie trap bij trap opgekomen. Eerst verplaatste hij zijn zetel naar Florence, en toen Frankrijk in 1870 met Duitschland oorlog voerde en al zijne troepen noodig had tot zijn eigen verdediging, werden de Fransche troepen die te Rome sedert jaren den Paus beschermden terug geroepen, en Victor Immanuel nam zijn kans waar om Rome te grijpen en tot zijne hoofdstad te maken, alwaar nu zijn zoon, Koning Humberto, regeert. Wij bezochten ook hier de Roomsche Kerken. Trouwer godsdienstvereerders van beide seksen dan daar heb ik nooit gezien. Het is waarlijk aandoenlijk om te zien hoe plegtig zij, en vooral de ouden van dagen, voor de altaren, alwaar de gekruisde beelden van Jezus hangen, nederknielen, om te aanbidden. Wij dachten het in den namiddag goed om met de stoomtram een reisje te gaan maken, om alzoo ook buiten de stad wat te zien. Wij gingen boven op zitten, doch bespeurden zoodra de tram in beweging was, dat wij daarmede een abuis gemaakt hadden, want het ding maakte vreeselijk stof en de damp van de lokomotief en het roet besmeerden ons zoo erg dat wij plat moesten gaan liggen. Doch zoodra het ding halt hield klommen wij erg verontwaardigd en nog erger besmeerd af. Wij gingen toen met een rijtuig naar ons hotel terug.

Maandag morgen, nadat wij ontbeten hadden, gingen wij naar het station. Ik was de eenige die een spoorwegkaartje moest hebben, want mijne vrienden waren van Cooks biljetten voorzien. Niemand kon mij en ik niemand verstaan. Gevolgelijk kon ik geen kaartje krijgen; en de trein stond gereed om te vertrekken! Ik begon mij al miserabel te gevoelen, want ik kon niet verstaan waarom mij een biljet geweigerd werd. Eindelijk daagde er een brave Duitscher op, die mij uitlegde dat de trein die gereed stond om te vertrekken een sneltrein was, slechts voor eerste klas passagiers bestemd, en dat ik met een tweede klas kaartje waarom ik aanzoek deed niet met dezen trein kon reizen, en dat mijne vrienden met hunne tweede klas kaartjes ook op den volgenden trein moesten wachten. De zaak was nu gevonden en ik gevoelde mij met eens beter. De sneltrein vertrok. De andere volgde weldra en wij snelden om kwart voor tien van Turijn over een schoone vlakte heen, en begonnen toen langzamerhand langs de Alpen op te stijgen. Ten half twee ure waren wij boven op de bergen tusschen het sneeuw. Het was daar verrukkend heerlijk en zeer schoon. Een half uur later stoomden wij de beroemde Mont Cenis tunnel binnen. Aan deze tunnel was men in 1860, op den 17 September, begonnen, en in 1870 werd het werk voltooid. De tunnel is 7½ mijlen lang, 27 voet wijd en 19 voet hoog, is ter ganscher lengte uitgemetseld, is 4,000 voet boven de zee gelegen en eischt 35 minuten voor den doortogt. Van het midden der tunnel gingen wij weer langzamerhand aan het afdalen. Aangrijpend was het ons, te denken, dat terwijl wij per trein door den berg snelden, men niet vele jaren geleden daar boven langs een ruwen weg van Frankrijk naar Italië of omgekeerd moest gaan. Hoog boven dit pad verrijzen de rotsblokken door de wolken, rotsen die eeuwig met sneeuw bedekt zijn. Over dezezelfde gebergten strekken zich de verouderde en smalle paden welke Hannibal, Constantijn, Karel de Groote en de bedevaartgangers naar Canossa betraden. De tunnel is met lampen verlicht. De locomotief blaast, het licht schemert, en eensklaps zijn wij, tot onze vreugde, buiten de tunnel in de vrije lucht. Onze vriend Greeff, die intusschen in slaap gevallen was, en met Hablutzel in een ander rijtuig zat, werd, zoodra wij buiten de tunnel waren, door Hablutzel wakker gemaakt. Greeff haastte zich toen om den berg-

te beschouwen waar de tunnel doorkwam aan deze zijde, met het gevolg dat hij zijn kop door het opgetrokken raam stak, de groote ruit aan spaanders brak, en zijn hoofd, vooral zijn neus en wangen, bezeerde, en Hablutsel vreeselijk deed schrikken. Wij waren echter spoedig bij Mondane, het eerste Fransche station, alwaar een goede tafel met eten gereed stond, en onzen vriend Greeff spoedig zijne kwetsuren, die heel ligt bleken te zijn, deed vergeten, hoewel hij vijf franken moest betalen voor de gebroken ruit. Wij lieten hier onze baggage examineren, daar wij nu weder op Franschen bodem waren. Hier kochten Jaap de Vos en ik twee gebraden jonge hoenders of kiekens, een klein brood, een bottel bier en vier peren, en betaalden daarvoor maar eventjes 21 franken en 75 centimes, zegge *achttien shillings!* Wij vertrokken om half vier en reisden door de welgecultiveerde Fransche zaai- en tuinlanden, langs St. Pierre en Mont Melian met een oud kasteel dat lang het bolwerk van Savoye tegen de Franschen geweest is, en kwamen laat in den avond te Genève in Zwitserland aan. Wij waren erg moede en gingen na wat gegeten te hebben naar bed.

Dingsdag morgen, Julij 18. Ik was van morgen een weinig olijk, omdat het nu de tweede ochtend is, dat ik met een treurigen droom dat er van mijne betrekkingen gestorven waren, wakker werd. Wij logeerden hier in het deftige Hotel Metropole met een hof als tuin langs het schoone meer Genève. Genève is ten zuiden van het meer gebouwd op het punt waar de rivier de Rhone in het meer stroomt. De twee helften, in welke de stad verdeeld wordt door de rivier, zijn door zes bruggen geconnecteerd, waarvan de schoonste is de Pont du Mont Blanc. Aan den zuider oever van het meer, bij het uiteinde der brug, is een zeer prachtige tuin, Jardin Anglais genaamd, en in dezen tuin is een plaats, waar men alle soorten van photografieën van Mont Blanc en van Genève kan te koop krijgen. Voor een halve franc kan men Mont Blanc en de besneeuwde Alpen aldaar te zien krijgen. 't Is alles van rotsen gebouwd, gelijkt op een panorama en het geeft u een juist besef van de majestueuse bergen, precies alsof gij u bij de Alpen bevondt.

Genève is beroemd wegens zijn horologies. Hier zijn 4,000 menschen geëmployeerd in het vervaardigen van horologies en andere juwelierswaren. Jaarlijks worden ruim

100,000 horologes uitgevoerd, die zamen met de andere juwelierswaren een belangrijk inkomen aan de stad bezorgen. Daarvan getuigen de prachtige assortimenten die men in de deftige en talrijke winkels vindt, vooral in de Rue du Mont Blanc. Genève is ook beroemd wegens zijne muziekinstrumenten in soorten. Wij bezochten de markt, kochten er eenige vruchten, onder andere ook druiven, die waarschijnlijk uit een broeikast kwamen, engageerden een landeau en gingen door nette boerenplaatsen naar den berg Chamonnix en het dorpje daar boven. waar wij in een zeer net Hotel ons middagmaal genoten. Hier heeft men ten alle tijden donkeys gereed voor dames en heeren om naar de spits des bergs te rijden, en van daar een prachtig uitzigt op Mont Blanc te hebben. Eenige dames en heeren maakten juist van de donkeys gebruik. Onder ons bestond er verschil van gevoelen over het raadzame om aan den donkeytogt deel te nemen. Wij gaven het plan echter op, lieten inspannen en keerden langzaam terug. Overal langs den weg vonden wij groote restaurants onder de prachtige okkernootboomen, die allerwege aan den weg geplant zijn. Het is moeijelijk om het gezigt van hier op het vruchbare en schoone dal daar beneden te beschrijven, om niet eens van het meer te gewagen. Wij gingen door de stad naar de zijde der wijnbergen, en genoten een heerlijk en verrukkelijk uitzigt op de stad, op het meer, op de Alpen (die nu bij het dalen der zon een rooskleurig voorkomen aannamen wegens het schijnsel der avondzon op de witte sneeuw) en op de schoone wijngaarden. Uit deze wijngaarden komt de beroemde wijn La Cok. Terugggekeerd in ons hotel betaalden wij onzen koetsier vier Napoleons, huurden een schuit en gingen varen op het meer, dat een der schoonste in Europa is. Het strekt zich in den vorm van een halvemaan uit van het oosten naar het westen tusschen Zwitserland en Savoy. Zijn noorder oever vormt een boog van 53 mijlen, en de zuider oever, waarvan het grootste gedeelte aan Savoye behoort, een van 46 mijlen. De diepte van het water varieert van 500 tot 1000 voet. In den zomer rijst het soms van 6 tot 8 voet ten gevolge van het smelten der sneeuw op de Alpen. Er bestaat dagelijks een geregelde communicatie met stoombooten tusschen de stad Genève en andere steden langs het meer, en de natuurtooneelen langs het meer zijn altijd een onderwerp der bewondering van elken reiziger. Des avonds

amuseerden wij ons met het aanhooren van de muziek in het Park voor ons hotel. Het was een heerlijke avond en de Zwitsersche dames en heeren bevielen ons zeer. De dames zijn vriendelijk en schoon en zeer blank. Ook de mannen zijn blond en daarbij sterk en wel gebouwd. Zij hebben veel gemeen met de Duitschers. Men weet dat er Duitsche, Italiaansche en Fransche Zwitsers zijn. Met de Duitsche Zwitsers kwamen wij goed klaar, want wij konden elkander goed verstaan. De boerderijen alhier zijn precies zoo als in Duitschland. Men heeft hier alle soorten van vruchtenboomen, waarvan de kersen-, abrikozen- en vroege perenboomen in volle dragt waren. De okkernootboomen zijn echter het talrijkst. Ieder duim grond wordt hier bewerkt. Hoe vele duizenden van kostbare akkers, die ruim zoo vruchtbaar zijn als deze, liggen niet bij ons onbearbeid! Het is juist van hier dat wij onze "condensed milk" krijgen. Voorwaar een schande, dat het kleine Zwitserland melk in blikjes moet leveren om in het groote, ruime en vruchtbare Zuid Afrika bij onze koffie te drinken. De wijngaarden worden hier op dezelfde wijze als in Duitschland langs den Rijn bewerkt, en de jonge loten langs de stokken opgeleid en vastgebonden. De stokken worden ook veel digter bij elkander geplant dan bij ons, in de meeste gevallen twee voet bij twee. Elke stok heeft niet meer dan twee dragers. Het bearbeiden der wijngaarden laat echter veel te wenschen over, hoewel het duidelijk te zien is dat wijn hier brandduur is. De druiven dragen hoog in de boomen, en de korrelen zijn nu zoo groot als loopers. De vrouwen zwavelen de wijngaarden met witte dunne linnen zakjes en dragen kapjes of hoeden met breeden rand op hare hoofden. Onder deze zwaar arbeidenden vindt men de schoonste meisjes, en het is waarlijk te bejammeren, dat wij haar niet aan de Kaap kunnen ontvangen in de plaats van de negerinnen die de onbeleefdheid en brutaliteit zelve zijn. Men kan het dan ook niet braaf helpen om een knoop te leggen, wanneer men denkt welk een heerlijk leven onze negerinnen aan de Kaap hebben, tegenover het bittere leven dezer blanke meisjes. Hier gaat het even als in Duitschland, Oostenrijk en Italië: men vindt in den regel meer vrouwen dan mannen op het land. De Zwitsers zijn een werkzame natie en bedelen gansch niet. Het is dan ook waarlijk eene verligting om van de Italiaansche bedelarij ontslagen te zijn.

Het schoonste monument te Genève is dat van Charles,

den excentrieken 2den Hertog van Brunswijk. Toen deze stierf liet hij 20 millioen franken aan de stad na. Hij was een Duitscher van geboorte, maar had een groote liefde voor Genève, alwaar hij het meerendeel zijns levens had gesleten.

Woensdag morgen. Wij kochten ons eenige photografiën van Mont Blanc en andere plaatsen, en vertrokken om acht uur uit het schoone Genève. De dag was er heerlijk. Wij reisden per spoor al langs de wijngaardheuvelen, en beneden ons hadden wij het schoone meer en de uitgestrekte wijnvelden: een prachtig gezigt. In de verte verhief zich de majestuense Mont Blanc met deszelfs wit besneeuwde toppen, gelegen op de scheiding van Italië en Frankrijk. Wij gingen door een schoone landstreek en kwamen ten tien minuten over een aan te Berne, de hoofdstad van Zwitserland, met eene populatie van 44,000. Wij lieten onze portmanteaus aan het station, huurden een rijtuig, gingen naar den vierkanten Munster Garten, die aan de rivier de Aare gelegen is, en namen in de open lucht bij eene restaurant ons middagmaal. Vlak onder ons stroomde de rivier, ter diepte van minstens 80 voet en krielende van waschvrouwen en van zich badende kinderen. De bloemperken in dezen tuin zijn zeer sierlijk en aanlokkelijk. Inderdaad is de gansche tuin fraai uitgelegd. Het is hier dat een ieder, jong of oud, zijn uurtje doorbrengt dat hij of zij te sparen heeft. De beroemde Bernesche klokkentoren met zijn tallen van automatische figuren beviel ons minder.

Berne is aan drie zijden van de Aare ingesloten en is een van de geregeldst gebouwde steden in Europa en een der schoonste in Zwitserland. Het uitzigt op de Bernesche Alpen van hier is verrukkelijk en de stad heeft prachtige promenades binnen en rondom. Wij bezochten eenige der voornaamste plaatsen. Eerst gingen wij naar de markt, waar wij ons van vruchten voorzagen. Vandaar trokken wij naar "het twee-witte-beeren hok." Dit hok is in de diepte gebouwd, en zelfs de kinderen kunnen over de muren op de beeren zien, die daar zitten als bavianen op hunne achtersten met hunne pooten voor de borsten met geopende kaken om het lekkers dat de kinderen en meiden hun toewerpen, op te vangen. Zij schijnen met de menschen zeer ingenomen te zijn, doch zijn toch niet te vertrouwen. Zoodra men te digt bij hen komt zijn zij woedend. Eenigen tijd geleden was er een Engelsch officier. Deze mijnheer wilde zijn Engelsche courage toonen. Hij

boog zich heen over den muur, om de beeren op de koppen te paaijen, in weerwil van alle waarschuwingen. Hij vond weldra zijn dwaasheid uit, want een der beeren rukte hem plotseling naar beneden. Een vreeselijke worsteling volgde, en eer dat men hem eenige hulp kon verleenen, was hij verminkt en dood gebeten. De beeren zijn inderdaad groote en sterke dieren.

Toen wij de voornaamste plaatsen bezocht hadden keerden wij naar het Station terug en vertrokken van Bern om 5 uur. Alweder reisden wij langs schoone en lieflijke landstieken, waar iedere duim grond gecultiveerd is, en ten half acht in den avond arriveerden wij te Basel, eene academie- en handelsstad van 60,000 inwoners aan den Rijn en de scheidingstad van Duitschland, Zwitserland en Frankrijk. Wij gingen logeren in het hotel Trois Rois, dat aan den oever van den Rijn gebouwd en prachtig gelegen is. Den volgenden dag hadden wij het eenigszins warm, vooral daar onze kamers op de vijfde verdieping waren, een hoogte waar op wij weinig gesteld waren. Wij waren altoos uit ons humeur, wanneer wij hooger dan de derde verdieping moesten loopen. Wel is waar, deze eerste klasse hotels zijn alle voorzien van opligters, " lifts," maar toch was het ons een ergenis in de hoogte onze kamers te hebben. Het is echter heerlijk van onze balkons neder te zien op den snel stroomenden Rijn, die hier minstens 400 treden breed is. Men heeft hier geen scheepvaart wegens de sterke stooming. Zou ik van dit mijn balkon neder tuimelen, dan kwam ik in het water daar beneden teregt. Het wemelde van gasten. Het hotel was tevens een der duurste en onafhankelijkste waarin wij gelogeerd hadden; daar er niets bijzonders te zien was, en de behandeling ons niet al te best aanstond, besloten wij maar dadelijk te vertrekken. Ten kwart over tien ure gingen wij dan ook heen, en arriveerden ten 1 ure te Straatsburg, waar wij onzen intrek namen in het Hotel " de la Ville de Paris."

Straatsburg is een groote en schoone Duitsche stad: zij was in het bezit der Franschen van 1631 tot 1871, maar thans behoort zij weer aan het Duitsche vaderland. Straatsburg is de sleutel van den Rijn, op eene zeer gelijke plaats gelegen, en omringd van dubbele forten. De Duitschers hebben bovendien een zeer sterke fortificatie om de stad gebouwd, bij de reeds sterke vestingen die er door de Franschen gebouwd zijn. Het is verbazend te zien hoe men

hier alles versterkt, hoe onvermoeid de soldaten zich oefenen, en hoe alles in gereedheid voor den oorlog wordt gehouden. Men zou haast zeggen, wanneer men hier het schijfschieten en het drillen aanschouwt, dat de oorlog op handen is. Eén ding is echter zeker, t.w. dat Bismarck, de Leeuw van deze eeuw, niet slaapt. Alles is zoo geregeld dat Duitschland binnen eenige uren met honderdduizenden ten oorlog kan uittrekken. Wat ons te Straatsburg zeer trof, was dit, om te zien, welke groote toebereidselen er gemaakt werden om malkander, om beschaafde blanke menschen, te vernielen. Zoo was het van het begin der wereld en zoo zal het wel tot hare voleinding blijven. Het stemt u echter treurig, wanneer gij met deze beschaafde volkeren in aanraking komt, om te denken dat zij zich allen klaar houden om elkander, wanneer de kans zich op doet, uit te roeijen en te vermoorden.

Van Straatsburg gingen wij over den Rijn over een brug van schuiten, naar Kehl, een stadje en fort aan den regteroeven gebouwd. Straatsburg heeft zeven poorten. De Rivier Ill vloeit door de stad in een Noordoostelijke rigting; er zijn vijftig bruggen, sommige van klippen en anderen van hout, om de twee deelen der stad aan een te binden. De voornaamste straten zijn wijd en wel uitgelegd, en de pleinen zijn ruim en regelmatig. De huizen zijn alle sterk en van klipsteenen gebouwd. Sommige hebben schilderachtige hooge daken, voorzien van twee of drie rijen vensters. De meeste aandacht verdient Straatsburgs Kathedraal,die op een plaats gebouwd is, alwaar men in vroegere tijden ging om te aanbidden, en om welke plaats der aanbidding ettelijke hutten gebouwd waren. Het was hier dat de oude barbaren offeranden aan hunnen krijgsgod offerden, en daartoe in tijden van benaauwdheid zefs menschen bezigden. Na de verovering van Gallie—het tegenwoordige Frankrijk—door de Romeinen, werd hier spoedig een welversterkte stad gebouwd. De eerste Christelijke kerk alhier, werd in het midden van de vierde eeuw door den heilige Amaud gesticht op de puinen van een Romeinschen tempel. Deze Kathedraal is herhaalde malen verwoest. In het jaar 1015 begon men op nieuw te bouwen, en volgens de overlevering heeft men er toen van 100,000 tot 200,000 menschen geemployeerd om het groote gebouw te voltooijen. Later werd het herhaalde malen door den bliksem getroffen en

afgebrand. In het jaar 1429 ontbood men Johan Hulz, van Keulen, om de Kerk te voltooijen. Tien jaren daarna kreeg hij het middenpunt, waar de toren op rust, met de spits klaar, en op een middenzomersdag, in 1439, legde hij in de tegenwoordigheid van een groote schare den laatsten steen, precies honderd twee en zestig jaren nadat Conrad van Lichtenburg den eersten steen van de trotsche Kathedraal had gelegd. Het beeld van de maagd Maria werd boven op deze spits geplaatst. Ten tijde van de hervorming kwam het gebouw in handen van de Protestanten, die er eenige veranderingen aan maakten, doch niets vernielden. Integendeel hebben zij met zorg over dit heerlijk Godsgebouw gewaakt. In het jaar 1870, in de welbekende Straatsburgsche belegering, toen de Duitschers de stad weer aan de Franschen ontwrongen en in bezit namen, heeft deze tempel echter veel geleden. Het kanongebulder van zeven weken heeft de kerk toen met totale verwoesting gedreigd, te meer daar de Franschen van haren toren, die een der hoogste in Europa is, eene hoogte van 466 voet bereikende, voor militaire einden gebruik maakten. Binnen in den tempel vindt men vele merkwaardige monumenten, waaronder die van Otho den groote, Otho den tweede, en derde, enz. In 1352 begon men de Kerk te verrijken met een sterrekundige klok en wel op bevel van Bisschop Berthold van Bucheck. Twee jaren daarna werd de klok door een onbekenden kunstenaar voltooid, in den tijd van Johan van Lichtenburg. De klok werd aan den muur genageld, regt tegenover de tegenwoordige. Het raamwerk van de eerste klok was geheel van hout, en de marmeren steenen waarop zij stond steken er nog heden uit den muur. De klok was in drie parten verdeeld. Het beneden deel bevatte een algemeenen mangel; in het midden bevond zich een astrolabium, en in het bovenste waren de drie wijze mannen, en de Maagd Maria te zien, gesneden uit hout. De wijze mannen bogen bij het slaan van elk uur voor de maagd, en werden in beweging gebragt door een wonderlijk machinewerk, dat tegelijkertijd het klokkenspel in beweging zette en een haan deed kraaijen en met de vlerken klappen. Deze klok was in de veertiende eeuw een wonderstuk van handenwerk, en werd genoemd "de klok van de drie wijzen." In het jaar 1547 besloot de Magistraat van de stad om een andere klok te laten maken en om die vlak over de oude te plaatsen, op dezelfde plaats waar de

tegenwoordige wonderklok nu nog staat. Deze klok werd gemaakt door Schwilgue, die van weinig stukken der oude klok gebruik maakte,—slechts de kast, schilderwerken, en ornamenten van de oude in orde maakte en opschilderde. De kleine beeldjes van de oude klok bewegen zich nu in de nieuwe, ook de twaalf apostelen vindt men er nu in. De gedaante van den Dood is geplaatst in het midden van de beeldjes die de vier tijden van het leven vertegenwoordigen en de vier kwartieren slaan. De Kindsheid slaat het eerste kwartier; de Jeugd het tweede; de Manlijkheid het derde; de Ouderdom het laatste. De eerste slag van ieder kwartier wordt door een der beschermgeesten geslagen. De vier leeftijden slaan het tweede, terwijl de Dood de uren slaat. De tweede van de beschermgeesten draait over het uurglas dat hij in zijn hand houdt. Het beeld van den Zaligmaker staat voor het uurwerk. Ten twaalf ure stappen de twaalf apostelen voor Hem voorbij, als wanneer Hij dan zijne handen opheft om hen te zegenen. Telkenmale wanneer zij Hem voorbij komen maken zij eene diepe buiging. Zij gaan achter elkander, en als Petrus bij den Zaligmaker voorbij komt, klapt de haan zijne vlerken en kraait gansch natuurlijk. Zoo gaan de apostelen drie malen bij den Zaligmaker voorbij, hunne buigingen makende, terwijl de haan even vele malen kraait als Petrus voorbij komt. Ook worden de zon, de maan en de planeten in de klok voorgesteld. De klok mag waarlijk een wonderstuk genoemd worden. Zij is oneindig merkwaardiger dan die van Berne, en teregt door de wereld beroemd.

Van de Kathedraal gingen wij naar de St. Thomas Kerk, die nog met gaten prijkt, door de Duitsche kanonkogels van 1871 er in geslagen. Vooral het prachtige monument in marmer van den maarschalk Saxe trekt er de aandacht. Het werd door Koning Lodewijk XV in 1777 opgerigt. De held staat er, het hoofd met een laauwerkrans omvlochten, terwijl hij den staf der overwinning in de regterhand houdt. Vóór hem staat een geopend graf van marmer, waarnaar de Dood hem wijst, als teeken dat zijn tijd om is en dat hij in het graf moet dalen. Hij daalt met een langzamen tred naar beneden, en staart den Dood met een blik van verontwaardiging en verachting aan. Aan zijne regterzijde zien wij in eene zeer verschrikte houding de zinnebeeldige dieren die Oostenrijk, Holland en Engeland moeten voorstellen, de drie natiën over welke hij triomfeerde in de

oorlogen. Aan zijne linkerzijde staat een weenende beschermgeest met de oogen op den held gevestigd en met omgekeerde fakkel. Aan de zijde van den beschermgeest zijn de Fransche vaandels als teekenen der overwinning geplaatst. Beneden den maarschalk, op de trappen, verschijnt Frankrijk in de gedaante van een bevallige en treurige maagd. Zij tracht met de eene hand den maarschalk tegen te houden en met de andere den Dood terug te stooten. Het geraamte van den Dood is met een kleed bedekt, terwijl zijn hoofd en armen open zijn. Het staat aan de linkerzijde van het graf, houdt het uurwerk in de hand, maakt den held bekend dat zijn leeftijd om is en noodigt zijn beroemd slagtoffer om in het graf te stappen. Aan de zijde van de marmeren doodkist is een gedaante van Hercules, leunende op zijn knuppel. Saxe stierf op den 30sten November 1750 in den ouderdom van 55 jaren. Dit is zeker een der beteekenisvolste en schoonste monumenten die wij gezien hebben. Hier ligt ook de marmeren doodkist met de beenderen van den bisschop Adeloch, die den bouw der kerk in 830 onderman. En tevens ligt hier in een steenen kist het overblijfsel van een Deenschen Graaf, d'Allenfeld genaamd. Deze studeerde te Straatsburg ruim twee honderd jaren geleden. Kort voor dat hij, ten gevolge van een koorts, stierf, schreef hij al de geheimen van zijne familie op een perkament, en verzocht hij dat dat perkament gesloten zou worden gehouden tot dat zijne familie uitgestorven zou zijn. Voorts is hier het monument van Professor Emmerich, die in zijn 34ste jaar in 1820 overleden is. Het is een edel stuk werk. De groote bom die hier ligt kwam door de muren en viel slechts 8 voet van het praalgraf en dat wel zonder te barsten. Dit laatste is voorwaar iets wonderlijks. Ware de bom gebarsten dan zouden al deze schoone monumenten verwoest zijn. Nog moet ik vermelden het hier liggende gebalsemde lijk van den Graaf van Nassau, die een Generaal was in den dertigjarigen oorlog en op het oorlogsveld gedood werd door een steek met een speer. Hij droeg toen hetzelfde kleed waarmede hij nu nog in zijn glazen kist ligt. Over dat kleed heeft hij een ridder harnas. Zijn aangezigt, handen, nek, en de bloedwond aan de zijde van zijn hoofd, alles geeft den indruk van een man die pas voor een paar dagen gedood werd. Dit gebalsemde lijk is 242 jaren oud. Daar naast, in eene andere glazen kist ligt de 12jarige dochter van den Graaf. Zij was een schoon meisje. Haar lang haar begint nu eerst te verbleeken,

doch de diamant aan haar vinger en het groote borstspeld op haar borst, en hare fraaije witte satijnen schoentjes, nog met de strikjes er op, zijn merkwaardig, ja allertreffendst.

Van de kerk gingen wij terug naar ons hotel, en des avonds naar een schouwburg, waar wij ons zeer amuseerden. Het liedje "Vampoli, Vampola," door een schoone dame aldaar gezongen, klinkt nog in mijne ooren als hadde ik het op den dag van gisteren gehoord. Den volgenden dag bezochten wij nog al de voornaamste plaatsen, waaronder het oude kasteel, het bisschoppelijk paleis, het stadshuis, het academie-gebouw, het paleis van justitie, de publieke blibotheek met 180,000 boekdeelen, de artillerie-school, de prachtige groenten- en bloemenmarkt, waar tallen van honden voor de karretjes liggen te blazen. Deze markt is versierd met een monument van Gutenberg, den uitvinder der boekdrukkunst—volgens de Duitschers. Straatsburg bezit vele open pleinen waar de muziekkorpsen spelen, en de soldaten zich oefenen. Ook aan private wandelplaatsen met schoone bloemperken ontbreekt het er niet.

Straatsburg was in het jaar 1870-71 een stad waarvan een ieder die wat van den Fransch-Duitschen oorlog las den mond vol had. Immers zeven weken lang werd de stad door de Duitschers gebombardeerd. Lang werd het bombardement weerstaan, doch in den nacht van den 23sten Augustus begon voor de bewoners de ware tijd van angst en benaauwdheid aan te breken. De St. Thomas Kerk vloog in brand, doch werd met groote inspanning gered. Den volgenden nacht werden de nieuwe kerk, de bibliotheek, de kunstgallerijen, en een menigte der voornaamste gebouwen in puin gelegd, en onder een stortbui van bommen en kogels waren alle pogingen te vergeefs om het vuur te blusschen. Den 23 en 26 Augustus bedreigde eene totale verwoesting de prachtige kathedraal. Tegen middernacht braken de vlammen op het dak uit, en namen, door het smelten van het koper, zoo toe, dat zij tot een vreeselijke hoogte stegen, en een prachtig maar tevens verschrikkend gezigt verschaften. De kanonnen en bommen gingen voort met verwoesting te verspreiden en verbrijzelden gedeelten van de steenen monumenten die het front en de zijde van de kathedraal versieren. Het geheele dak kwam eindelijk neder, en het vuur ging van zelf uit, omdat er geen brandstof meer was. Den volgenden morgen was alles in de nabijheid met puin bedekt, en men kon toen door het

midden van den trotschen Tempel door de kogelgaten de blaauwe lucht zien. Het prachtige orgel, door Silberman gebouwd, was door een bom doorboord, en de fraai geschilderde ruiten waren voor het meerendeel vernield. Gelukkig dat de beroemde sterrekundige klok ongedeerd gebleven is. Nadat de stad door de Duitschers, hare vroegere bezitters, was ingenomen, begon men dadelijk met den majestueuzen Tempel te herstellen en in orde te maken.

(Wordt Vervolgd.)

Gezellig Tijdverdrijf.

No. 44.—OCTOBER 1883.

BIJBELSCHE RAADSELS.

(Ingezonden door J. C. le R., Achter de Paarl.)

a. De volgende letters, behoorlijk gerangschikt, vormen een *Bijbelnaam*:—a a a a b b b c e h i n n r r s s s u z.

b. De volgende letters, in orde geplaatst, vormen een *Bijbelspreuk*:—e e e e e e g i k l n r t y.

c. Het geheel is 18 letters, en die, van boven naar beneden gelezen, vormen een *Bijbeltekst*:—

1. Eene stad vermoedelijk in Simeon.
2. De vader van den profeet Zacharia.
3. In welk dal rigtte Nebukadnezar een beeld op?
4. Een kleinzoon van Merib-baal.
5. Een man, klein van persoon.
6. De man, die over de Kemelen van David gesteld was.
7. Een vorst van Nebukadnezar.
8. Een achterkleinzoon van Cham.
9. De Moorman, die Jeremia uit de kuil verloste.
10. De (groot) vader der vrouw van Mozes.
11. Een beroemde Goudkust.
12. De krijgsoverste van Abimélech.
13. De zoon van Beëri.
14. Een slaaf, op de prediking van Paulus bekeerd.
15. De schoonvader van Rehabeam.
16. Een Meder, die omtrent 62 jaren oud zijnde, het Koningrijk ontving. [Hij was de laatste toegenaamd Kodomannus.]

17. De zoon van Sedéur.
18. Een valsche profetes.

☞ Men wachte met het inzenden der antwoorden tot ook de Nov. en Dec. raadsels zijn verschenen, en zende allen te gelijk of zoo veel men vinden kan. Twee prijzen naar verdiensten!

N.B.—Tot 1 November worden nog oplossingen van de Julij, Augustus en September raadsels ingewacht.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken, wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, soodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

Er werd—onze lezers weten het—in 't begin der pas geëindigde parlementszitting een Comité aangesteld om rapport over Landbouw en Nijverheid uit te brengen. De *Zuid Afrikaan*—waaruit wij onderstaand uittreksel overnemen—somt den hoofdinhoud van het rapport aldus op:

"Het Comité heeft inlichtingen ingewonnen omtrent Koloniale wagenmakerij, meubelmakerij, schoen- en tuigenmakerij, zeepziederij, bierbrouwerij, konfijtmakerij, stokerij, wijn- en azijnmakerij, blikslagerij, glasblazerij, drukkerij en kolendelverij. De meeste dier takken van nijverheid waren in slechten toestand, zoo dat men arbeiders in het vak bekwaam had moeten ontslaan, en enkele waren reeds verongelukt. Dit kwam wel ten deele van den druk der tijden, maar ook van concurrentie van ingevoerde waren, die men ten deele verkoos omdat zij goedkooper waren (schoon zij, als minder goed, per slot van rekening duurder uitkwamen), ten deele, zoo als in brandewijn, om een oud vooroordeel. Ook het tarief van invoerregten droeg hiertoe bij, 200 b.v. wordt op onbewerkt hout, door wagenmakers enz. gebezigd, veel meer dan op ingevoerde wagens betaald (27 p.c. tegen 11 p.c.), en op drukpapier een belasting van 11 percent, terwijl men boeken en alle mogelijke drukwerk onbelast kan invoeren. Om dit te verhelpen stelt het Comité voor om artikelen van wagen- en meubelmakerij, benevens deuren, vensters, enz., onder dezelfde belasting als onbewerkt hout, zegge 20 percent, te laten invoeren; voor zeep en suikergoed terugbetaling van ingevoerde materialen te geven; op ingevoerd lederwerk 15 percent en bier 12d. per gallon te vor-

deren; de belasting op vreemden brandewijn en wijn tot 10s. en 5s. respectievelijk te verhoogen, en een premie uit te loven voor de eerste 1,000 gallons goeden Kolonialen whisky,; een andere premie, en eenige jaren achtereen percentagewijze premiën op verkoop, voor glaswerk; regeling van de invoerregten op azijn naar den graad van het azijnzuur; opheffing der belasting op drukpapier, of anders invoering van belasting op vreemde boeken; op tabak een belasting als bij de nieuwe Wet, en op koorn 1s. de 100 pond; voor lijn- en olijvenolie dergelijke voordeelen als voor glaswerk; premiën op het bouwen van koffij, beet- en imphee-suiker, en katoen in de Kolonie; en eindelijk het bezigen van Koloniale steenkolen, als dit niet duurder uitkomt, op Koloniale spoorwegen, en het toelaten van Koloniale concurrentie voor spoorwegrijtuigen. Daarbij wil het Comité den ondersteunden aanvoer van immigratie op zijn ruimst, en zonder onderscheid van nationaliteit, laten voortduren, besproeijing laten bevorderen, een Departement van Landbouw, onder een der Ministers laten oprigten, in plaats van een Landbouwschool op te rigten aan eenige inrigtingen van onderwijs behoorlijke gelegenheid tot het ontvangen van landbouwonderwijs laten geven, en aan die inrigtingen tevens proefstations laten toevoegen, zoodat theoretisch onderwijs met praktische proefnemingen gepaard kan gaan."

Vooral op de laatste zinsnede die meer bijzonder spreekt over wat men voor den Landbouw meent te moeten doen, vestigen wij de aandacht. De aanbevelingen zijn juist wat wij wilden hebben en waarvoor al jaren lang gepleit is. De vraag is nu maar: *wanneer* zal men handen aan het werk slaan en zulk een Departement van Landbouw tot stand brengen? Het kan geen kwaad, nu er toch eene algemeene verkiezing moet plaats hebben, om, wij zeiden het reeds vroeger, de kandidaten onder meer anderen ook deze vraag voor te leggen: "Zult gij stemmen voor een Departement van Landbouw?"

Wij kunnen onmogelijk langer op de oude manier voortgaan: de Boer moet of beschermd, voorgelicht en voortgeholpen worden, of het land gaat ten gronde. Zoolang de invoer niet af- en de uitvoer toeneemt, zoolang zal de landsschuld jaarlijks grooter worden. En hoe zal dat kunnen, indien het boerenbedrijf achteruit in plaats van vooruit gaat?

ONZE WIJNHANDEL.

Aan uitvoer van Kaapsche wijnen wordt in den laatsten tijd meer gedaan. De firma van Rijn, vooral, maakt zich hierin zeer verdienstelijk. Wij wenschen dat wakkere handelshuis alle mogelijke succes. Op de tentoonstelling te Amsterdam maken de wijnen van deze firma grooten opgang en zulks zal onzen wijnbouw stellig ten goede komen. Verder vernemen wij uit vertrouwbare bronnen, dat er aan de Paarl sprake is

van het oprigten van een kleine maatschappij, die ook aan uitvoer zal doen. Ook goed. Doch waarom niet den wenk opvolgen, die reeds lang gegeven is, om eene Kaapsch-Hollandsche Export-Maatschappij in het leven te roepen? De twee vorige brieven over dit onderwerp namen wij in dit Tijdschrift over en hier volgt een derde uit de *Zuid Afrikaan*:

(Een brief voor Zuid Afrika en ook voor Holland.)

III.

Geachte Redakteur!

Toen ik mijn tweeden brief over het oprigten van eene Kaapsch-Hollandsche Export Maatschappij, in verband met onzen wijnhandel, schreef, welk schrijven door verschillende tijdgenooten hier en in Oud-Nederland welwillend overgenomen werd, en waarvoor ik mits dezen dank breng, was men onder ons druk aan 't spreken om de Paarlsche Wijn- en Brandewijn Maatschappij uit te breiden. Ik zeg aan 't *spreken*; want daarbij schijnt het gebleven te zijn. Dat spreken heeft echter ook zijn nut gehad, want dadelijk ging de prijs op, van £3 tot £4 10s. (f 36—f 54 N.c.) dus ten volle 50 percent.

Onze hardwerkende wijnboeren waren daar niet rouwig om, zoo als u denken kunt. Het schijnt echter of wij dit jaar niet hooger komen zullen; integendeel, de markt is alweer aan het dalen; terwijl de wijnbouwers nog duizenden leggers druivenbloed in de kelders hebben.

Het antwoord op de vraag, waarom de Paarlsche Maatschappij dan niet vergroot is, moet stellig gezocht worden in de geldelijke crisis waarin ons land verkeert. Indien zoo, waarom de hoofden niet bij elkander gelegd en het oprigten van eene Kaapsch-Holl. Export Maatschappij ferm aangepakt? De Paarlieten nemen anders in alle zaken, die de welvaart des lands aangaan, het initiatief. Waarom nu stil gezeten? Of is men, om iets te noemen, met het lot van den Transvaalschen stamverwant begaan, en voor eigenbelang blind?

De mannen in Nederland willen ons helpen, indien wij maar geholpen willen worden; doch dan wenschen zij ook dat men hun vragen zal—en niets billijker dan dat. Reeds vroeger stelde ik voor, dat op eene groote vergadering van wijnbouwers de zaak ter sprake diende gebragt te worden, en dat die vergadering eene werkende commissie uit haar midden behoorde aan te stellen, om met de vrienden in Holland te correspondeeren. Laat men er ronduit meê voor den dag komen en zeggen: "Wij willen gaarne eene Kaapsch-Holl. Export Maatschappij onder ons hebben; maar het ontbreekt ons aan kapitaal. Voor zoo veel wij kunnen, zullen wij aandeelen nemen, al moeten we die ook met *wijn* betalen; maar het grootste gedeelte moet Holland ons bezorgen."

Voor de zooveelste maal herhaal ik: *uitvoer* is alles wat wij behoeven. Krijgen wij dien niet, waarvoor, denkt gij, zal de wijn dan verkocht wor-

den, als de millioenen wijnstokken, die in de laatste jaren aangeplant zijn, ook eerst aan 't dragen gaan? Waar belanden we met den wijn? Schotelgoed wasschen? Moet onze verachterde kleurling-bevolking nog meer gedemoraliseerd worden? Nu reeds kunnen zij zich voor een enkele *sixpence* smoordronken drinken. Ons land kan den wijnoogst niet verorberen; het grootste deel *moet weg naar landen waar men geen wijn maakt*, en waar het brood van den armen man tot sterken drank verstookt wordt. Dat is al raad. Wij schrijven hier evenwel uit geen zedelijk doch uit een handelsoogpunt. Door uitvoer rijst meteen ook de prijs; want naar den overvloed of de schaarste van een artikel regelt zich de markt.

Er wordt wat—en daarin verheug ik mij—aan uitvoer gedaan, door de beroemde Paarlsche Maatschappij, door de wakkere firma Van Rijn en anderen; doch het is nog slechts een druppel aan den emmer. Nog is er plaats onder ons voor een groote Export Maatschappij; net zoo zeker als er nog grond genoeg is, om driemaal zoo veel wijn te winnen als thans. Daarbij komt dat concurrentie den producent altijd voordeel bezorgt, terwijl monopolie hem het mes op den keel houdt. Dat weten onze wijnboeren bij ondervinding. Van den kant der wijnkoopers kunnen zij dus in deze zaak geene medewerking verwachten, of er moest met een of andere firma een soort van amalgamatie plaats vinden.

In de dagbladen in Nederland wordt stoutweg beweerd "dat de *wijn* altijd eerst door handen van Kaapsche wijnkoopers moet gaan om geprepareerd te worden." Dat mag in sekere gevallen waar zijn; echter wordt de wijn door wijnkoopers ook dikwijls eerst verbrouwd of "bedorven." Ik weet van wijn, direkt uit den kelder van den wijnboer naar Duitschland verscheept, die meer opgang gemaakt heeft dan de "gedocterde waar."—Wat onze wijn eigenlijk behoeft, is, *tijd om oud te worden*. Schrijver dezes heeft expres een dozijn proefjes ongeprepareerde wijnen van 1 tot 6 jaar oud naar Europa verzonden, om de mannen van het vak te toonen, wat het zuivere, reine druivensap, zonder spiritus, *worden kan*, als men het slechts tijd geeft. Doch hierover op een andere keer.

Op het oogenblik krijgt de wijnboer, met moeite £4 10s. (f54) schoongeld per legger, voor het produkt van den laatsten oogst. Die prijs betaalt hem niet. Met minder dan £6 à £6 10s. (f 72 à f 78) kan hij niet behoorlijk bestaan. En op dien prijs, minstens, zou hij geregeld kunnen rekenen, indien er meer aan uitvoer gedaan werd. Kost wijn hier te lande, zoo als gezegd is, £6 à £6 10s. dan, 100 pct. voor fustage, vracht, enz. er bij gerekend, zou men hem in Holland kunnen leveren voor £12 à £13, (f 144 à f 156), dus tegen 5 à 6d. per bottel (25 à 30 cents de flesch). Koop daar nu eens goeden wijn voor in Nederland!—Dit geeft de vrienden aldaar, die herhaaldelijk om meer gegevens vragen, eenigszins een denkbeeld.

Tijdens de drukte der Parlementszitting mag ik niet meer plaatsruimte in uwe kolommen vergen, heer Editeur, doch ik hoop later op de zaak nog eens terug te komen.

Intusschen beveel ik de oprigting van eene Kaapsch Hollandsche Export Maatschappij allen belanghebbenden en belangstellenden nogmaals ten sterkste aan.

U bij voorbaat dankende voor opname ook van dit schrijven, verblijve hoogachtend, de uwe

H.

De markt *is* sedert weer gedaald en sommige wijnbouwers hebben al voor £3 10s. de legger verkocht. Dit bewijst genoegzaam dat er nog veel wijn in voorraad moet zijn, en dat uitvoer op groote schaal het eenig redmiddel is. Slaat men dien weg niet in, dan zijn de vooruitzigten voor den wijnboer erg donker, vooral tegen den tijd dat de volgende oogst in de kelders komt.

Uit onze bezending Australische bladen zien we dat de Australische wijnen op de tentoonstelling te Bordeaux in het vorige jaar 78 prijzen trokken, en daaronder 16 gouden medailles, uit eene inzending van 89 verschillende proeven. De Kaapkolonie zond slechts 3 proefjes in en alle drie werden bekroond, t.w.: 1 gouden en 2 zilveren medailles. Waren wij nu beter vertegenwoordigd geweest, dan zouden we gewis bij Australië niet achtergestaan hebben; en daarom te meer spijt het ons dat de regering geene stappen genomen heeft om ons in Italië te laten vertegenwoordigen.

HET GEZAAIDE.

Van alle kanten meldt men dat het te velde staande gewas allerprachtigst is; en een uitmuntende graanoogst verwacht wordt. Hij zal ons te pas komen in deze drukkende tijden.

LONGZIEKTE.

Onder het beroemde melkvee, op de plaats van wijlen den heer Melck, aan Bergrivier, is, volgens berigten in de dagbladen, de longziekte uitgebroken. Wij hopen van harte dat men er in slagen mag die pest te stuiten. Circa drie jaren geleden vertaalden wij voor het Tijdschrift (zie December No. 1880) een stuk uit de *Natal Mercury*, dat wij om de belangrijkheid hier herdrukken:

"Zoodra de ziekte zich onder uwe beesten vertoont, geef ze dan allen, zonder onderscheid, een dosis *carbolic acid*, eens per dag, voor twee of drie dagen lang, als een voorbehoedmiddel tegen het verspreiden der ziekte. De dosis is *dertig* droppels gekristalliseerd carbolisch zuur (crystalised carbolic acid) in een sodabottel *raauwe* lijnolie (let op! niet *gekookte* olie), *twintig* droppels voor een tweejarig en *tien* droppels voor een eenjarig beest.

Als een beest reeds de ziekte heeft, geef dan de dosis driemaal daags; wordt het beter dan tweemaal daags; en houdt nog eenigen tijd aan eens per dag, tot het dier volkomen hersteld is. Het *carbolic acid* moet de gekristalliseerde soort zijn, welke opgelost kan worden door de bottel in warm water of in de zon te plaatsen.

Als het vee in een warmen stal kan gehouden worden, zal het een betere kans staan; en indien vastgemaakt, dan kunnen lappen, natgemaakt in gewoon carbolisch zuur en water vóór hunne neuzen gehangen worden, hetwelk zeer goed is om het verspreiden der ziekte tegen te gaan.

Zoodra een dier door de ziekte aangetast is, behoort het onmiddelijk van de kudde gescheiden te worden, en zoo spoedig mogelijk moet men zulk een beest een trekpleister achter het schouderblad, over de long zetten. Deze pleister wordt gemaakt van *Euphorbia sap* en *Spiritus van Terpentijn* in gelijke deelen.

Het is ook aan te raden om, zoodra de longziekte zich onder de kudde vertoont, alle beesten, die nog niet aangetast zijn, in te enten. De inenting geschiedt aldus:—Men neemt een draad garen of een paar paardenharen en doopt die in den *virus* of het water van een gedeeltelijk aangetast long van een *geslagt* beest, en haalt die met een naald door den kwast van den staart, en laat dezelve daarin tot den volgenden dag; men zij echter voorzigtig dat men het been niet raak steekt. Begint de staart te zwellen, dan gebruikt men vrijelijk het lancet en wassche met warm water, ook kan men het dier een paar doses glauberzout ingeven. In geen geval maakt men gebruik van den *virus* van een beest dat aan de longziekte *gestorven* is—want dan zou men het bloed vergiftigen en al zijne beesten kunnen verliezen.

Indien dit middel bijtijds gebruikt wordt, dan geloof ik dat men twee uit elke drie kan doorhalen. Vier jaar geleden—zoo schrijft de heer Wilkinson—brak de longziekte onder mijne beesten uit, en de eerste week probeerde ik de Homoeöpathische behandeling — allen stierven; toen beproefde ik eene week lang paraffine olie, met hetzelfde gevolg. Toen ik echter met *carbolic acid* begon, was er dadelijk beterschap zigtbaar, en het vee, dat eerst niet wou vreten, begon dadelijk te weiden. De helft was in eene week tijds de ziekte te boven en veertien dagen daarna glad en vet; dit was de uitwerking van de lijnolie. Indien de dieren beginnen te purgeren, verminder dan de kwantiteit olie. Ware dit middel vroeger bekend geweest, dan waren duizenden beesten in Natal in het leven gebleven. Na de eerste en tweede maal zijn vier Kaffers voldoende om de medi-ijn in te geven: twee om de horens vast te houden, een om den kop

op te houden en de tong op zijde te drukken en een ander om de medicijn in de keel te gooijen. Zorg dat de kop eenigen tijd opgehouden wordt totdat het dier de olie ingeslikt heeft."

Mogt iemand dit middel gebruiken, dan houden wij ons gerecommandeerd om de uitwerking te vernemen voor het *Tijdschrift*.

GROENTE ZAAD.

(Hoe te zaaijen, te planten en te bewerken.)

(Afrikaansche Almanak.)

Voor *aspersies* moet de grond diep gedolven en bemest worden; het zaad wordt gezaaid in greppels van 4 duim diep en 10 of 12 duim van elkander; later wordt het uitgedund tot op een behoorlijken afstand; het best is om dit zaad te zaaijen waar de aspersies moeten groeijen, zonder verplanting.

Aardappelen kunnen op verschillende tijden des jaars geplant worden; doch liefst bij 't begin van zomer of winter; maar dan dient het jaargetij in aanmerking genomen te worden om den grond uit te kiezen waar men planten zal: het best is klamme grond in den zomer en drooge ligte grond in den winter. Aardappelen moeten, zoodra zij rijp zijn uitgehaald worden, omdat geen gewas meer lijdt als het te lang in den grond gelaten wordt, dan aardappelen. Die te lang staan zullen niet zoo goed van smaak wezen en ook niet te lang goed blijven. Om te weten wanneer zij uitgehaald dienen te worden, lette men er op als de stammen verkleuren en geel worden. Wil men het zaad van aardappelen niet gebruiken om nieuwe soorten te winnen, dan moet men de bloemen afplukken zoodra zij uitkomen. Aardappelen die men wenscht te bewaren, moeten op een drooge, koele plek geborgen worden. Hoe koeler de plaats is, hoe minder gevaar dat zij door mijt zullen vernield worden. Men kan ook in droogen grond een gat van omtrent drie voet diep graven, dan doet men stroo op den bodem, de aardappelen er boven op, nog een laag stroo er overheen en bedekt alles met een laag aarde 12 duim dik.

Meerkool (*see-kale*) wordt gezaaid in rijen van 1½ tot 2 voet wijd, in diep losgemaakten en bemesten grond. Is de plant groot genoeg, dan wordt zij uitgedund, zoodat de stoelen omtrent een voet van elkander staan; de loten kunnen geplukt worden, zoodra zij omtrent 6 duim lang zijn. De oude stoelen hunnen jaren lang in den grond blijven, en nieuwe planten kunnen van stegjes aangekweekt worden.

Komkommers worden in rijen van 3 tot 6 voet van elkander en een halve duim diep geplant. De lange ranken, vooral van late komkommers, moeten vastgestoken worden op den grond, om niet door den wind verwaaid te worden en om wortelen te schieten en langer te kunnen dragen. Ook is het goed om de ranken te toppen als de vruchten beginnen uit te komen.

Radijs en *Spinasie* worden het geheele jaar door in vochtigen grond geplant; eerstgenoemde op akkertjes en laatstgenoemde in rijen omtrent 8 duim van elkander.

Om *Selderei* met witte stelen te bekomen, moeten de plantjes in vier of vijf duim diepe greppels, twee voet van elkander geplant worden. Als de planten tamelijk gegroeid zijn, worden zij zoo hoog mogelijk opgeaard.

Turksche Boonen moeten altijd dik geplant worden, in voren van 2 duim diep en niet minder dan 3 voet van elkander.

Kool, *Bloemkool*, *Prei en Uijen* moeten allen op mooije daarvoor ingerigte akkertjes gezaaid worden. Zaai vooral dun, zoo dat de planten genoeg lucht en licht hebben om frisch en sterk te worden en verplant zoodra zij groot genoeg zijn om mede te werken. De vroege lage koolsoorten moeten slechts 12 duim, Kaapsche wittekool, grootere koolsoorten, bloemkool en broccoli 2 voet van elkander geplant worden; voor vroege en late soorten bloemkool is 18 duim voldoende.

Reana Luxurians (voeder plant) moet 3 voet van elkander in de rijen zijn, en de rijen 5 voet van elkander.

Mangelwortelen moeten omtrent 1 duim diep en dun gezaaid worden op een akkertje; zijn ze zoowat 8 duim hoog dan kunnen zij verplant worden in rijen, 16 duim van elkander naar alle kanten. In nieuw gedolven grond groeijen zij gewoonlijk het beste.

Lucern moet gezaaid worden in greppels, drie-kwart duim diep en de greppels omtrent 1 voet van elkander: 15 lb. zaad is genoeg voor een halven morgen gronds.

Prickly Comfrey moet omtrent 3 voet van elkander geplant worden naar elke rigting.

Schorsenieren kunnen in rijen omtrent 10 duim van elkander gezaaid en dan later uitgedund worden.

Erwten moet men in rijen van 2 tot 4 voet van elkander zaaijen, naardat de soort is; of men kan ze als graan zaaijen, maar dan niet te dik. In elk geval moeten *mest* en *water* niet gespaard worden voor allerlei soorten van groenten.

Wetenschappelijk.

Aan de lezers van de rubriek "WETENSCHAPPELIJK."

Met leedwezen heeft de ondergeteekende ter kennis zijner lezers te brengen, dat hij sedert eenige maanden genoodzaakt werd, wat betreft de rubriek "Wetenschappelijk" in dit Tijdschrift, de pen neder te leggen. Van de oprigting van het *Z. A. Tijdschrift*, in zijn tegenwoordigen vorm, daaraan verbonden, en *hartelijk* daaraan verbonden, was het hem geen gemakkelijke zaak om uit de redactie te treden, doch *nood breekt wet.* In een geheel anderen, uitgebreider werkkring geplaatst dan vroeger, ontbreekt het hem, zoowel aan den noodigen tijd als aan de gelegenheid om geregeld voor het *Tijdschrift* te arbeiden. Daarenboven is hij nu te ver van de Kaapstad verwijderd, om steeds op de hoogte te zijn van hetgeen voor Zuid Afrika belangrijkst is op populair-wetenschappelijk gebied, en zal er gemakkelijk iemand aan de Kaap zelve gevonden worden om zijn taak over te nemen.

Een woord van dank bij dezen aan den Hoofdredacteur van het *Tijdschrift*, voor de royale wijze, waarop hij mij steeds over het noodige liet beschikken voor mijne artikelen. Insgelijks aan de lezers, voor de belangstelling in mijne altijd geringe bijdragen getoond. Laat mij nu ook het vaderschap mogen erkennen der stukjes, getiteld: *de Klacht van een Kindermaag; Een toertje in Montenegro; De laatste woorden van een hollen tand; Een Kaffer in Nieuw Zeeland*, en *Een Kaffer in China; Acht Padda's* en *Brief van een Baby*, waarvan sommigen zoo bijzonder welwillend zijn ontvangen. Moge het *Zuid Afrikaansche Tijdschrift* in degelijkheid van lectuur en uitgebreiden kring van lezers steeds toenemen. En hiermede aan redactie en lezers, hartelijke groetenis van den, nu ex-redacteur der rubriek "Wetenschappelijk."

F. LION CACHET.

Rotterdam, Julij 1883.

De redacteur van het *Z. A. Tijdschrift* maakt niet zonder innig leedgevoel plaats voor bovenstaande regelen. Hij zou de redactie van het *Tijdschrift* noode hebben aanvaard, wist hij indertijd niet dat hij kon rekenen op de zelfopofferende hulp van Ds. Frans Lion Cachet. Zonder die hulp wordt het redactiewerk hem een veel

moeijelijker taak dan het aanvankelijk was. Hij kan noode verwachten de plaats die in de gelederen zijner medewerkers is opengevallen spoedig aangevuld te zullen zien door een schrijver, die in dezelfde mate als Ds. Cachet helderheid en levendigheid van voorstelling aan degelijkheid en veelzijdigheid van kennis weet te paren. Hij kan daarom niet van zich verkrijgen voor goed afscheid te nemen van Ds. Cachet; maar terwijl hij ZWEw. dank zegt voor reeds genoten gunsten wil hij ook nog op nieuwe van hem hopen. Bijdragen uit Ds. Cachets pen zullen èn den redacteur èn den lezers van het *Tijdschrift* steeds welkom zijn.

Onze Wetenschappelijke paragrafen blijven ditmaal wegens plaatsgebrek achter wege.

Correspondentie.

ONZE WIJN.—G. C. vraagt:—Wat is eigenlijk de grondoorzaak dat sommige wijnen, wanneer die in een flesch of bottel geschud worden, een wolkje in zich vertoonen, die vaak den wijnkoopers aanleiding geven om vijf of tien shillings minder per legger te geven, al is het artikel overigens goed? Een aanwijzing van de oorsprong daarvan zal onzen wijnboeren veel waard zijn.

GEILZIEKTE.—De heer J. W. Groenewald zendt ons het volgende "middel tegen de geilziekte":—Men neemt een "aliekruikschelp", brandt het totdat het fijn gestampt kan worden, doet er dan een kopje water bij en geeft het zieke schaap een eetlepel vol, en men herhaalt de dosis alle half uren totdat het dier schijnt beter te worden. Het is een zeker middel tegen de ziekte, en het schaap moet al ver "op zijn pad wees naar bokveld" als het niet meer helpen wil.

AARDAPPELMOEREN.—G. J. K. schrijft ons van Stellenbosch:—Het volgende kan tot nut wezen voor aardappelboeren. Ik heb een stuk witte-bloem-aardappelen van vier mud moeren gisteren gezien zoo fraai als het met mogelijkheid zijn kan, zonder een enkel krulblaar of bastaard er in. De eigenaar vertelde mij, dat de moeren allen groote aardappelen waren, die hij voor het planten in 5 tot 8 stukken deelde, voor ieder stuk slechts één oogje of botsel latende, en de boel dan met kalk overstrooijende om verlies van vocht te vermijden. Hij zegt, plant men altijd kleine of gewone moeren, dan loopt men gevaar een geheel verbasterde soort te erlangen, daar de verbasterde juist niets dan de gewone zaadaardappel voorbrengt.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

NOVEMBER 1883.

Vreemde Vrijages.

VIER VERTELLINGEN VAN

GOTTFRIED KELLER.

II.—DE SCHOONE KAMEEL.

In de herberg bij het bosch ginds, waar het teeken van de waldhoorn boven de deur hangt, woont eene schoone vrouw, niet jong meer, maar nog altoos coquet. Zij stond op stel en sprong van trouwen, doch bleef tot dusver vrijster. Ik wil u de geschiedenis van hare vrijage naar waarheid vertellen.

Als kind reeds muntte zij uit zoowel door hare frissche schoonheid, als door de radheid, gevatheid, slagvaardigheid (of hoe men het noemen wil) van haar tongetje; en hoe meer zij opgroeide, des te schitterender schenen deze uiterlijke en innerlijke gaven zich te ontwikkelen. Ik zeg *scheen;* want het was niet alles goud wat hier blonk. Met de uiterlijke schoonheid was het *geen* schijn; Salome was inderdaad een buitengewoon mooi meisje; hoe goed zij er thans nog uitziet—voor hen die haar in hare jonge jaren gekend hebben, is zij nog maar eene schaduw van hetgeen zij vroeger was. Maar wat dat andere, die vermeende geestigheid of wijsheid van het lieve kind betrof—daar

bleek toch gaandeweg een steek aan los te zijn. Want zij was wel erg bij de hand, en gansch niet op haar mondje gevallen; maar wat zij uitsloeg, bleek, op de keper beschouwd, louter onzin en zotteklap. Daarbij kwam nog, dat hare ouders, die plompe en onverschillige buitenlui waren, het niet in hun hoofd kregen hun knap dochtertje naar eene goede school te zenden, terwijl het deerntje uit zichzelf niet den minsten aandrang voelde om iets te leeren. Zij bleef dus uiterst dom, zóó zelfs, dat zi nooit een behoorlijk briefje heeft kunnen schrijven, en op zijn best al hakkelend eene bladzijde lezen kan. En had zij nu nog maar van de natuur eene redelijke dosis ontvangen van het kostbare, aangeborene artikel, dat men "gezond verstand" noemt! Maar ook dit niet. Ik kan haar niet beter vergelijken dan bij eene koperen klok, die klank geeft als men er tegen slaat. Salome's hoofdje was van binnen volslagen hol, doch er zat een duchtige klepel in. Vooral in talrijk gezelschap, waar de menschen zoo kwamen en gingen, en het op geen steekhouden aankwam, kon zij doorslaan als uitgelaten, met allerlei gekheid en kinderachtige kwinkslagen, die haar dan bij den grooten hoop den roep van geestigheid en scherpzinnigheid bezorgden. Tot het deelnemen aan een redelijk gesprek in kleinen kring was zij echter niet in staat: zij had dan binnen vijf minuten al haar kruit verschoten; en zoodra zij met een gewoon mensch alleen was, zat zij letterlijk met den mond vol tanden. Dan bleek de volle mate van hare oppervlakkigheid en van haar onverstand; dan was zij de vervelendste van alle vervelende schoonen.

Niettemin versleet zij zichzelve voor een wonder, trok den neus op voor haars gelijken, achtte zich goed genoeg voor den prins, en had dus van den beginne af hare zinnen gezet op het aan den haak slaan van een rijken en door-en-door netten jongen heer. Daar zij echter, gelijk gezegd, slechts in groote gezelschappen welbespraakt en in haar element was, en bij een *tête-à-tête* zoo geweldig tegenviel, had nog geen enkele van hare vele bewonderaars na zulk eene meer vertrouwelijke kennismaking zich belust gevoeld om toe te bijten.

In dien tijd woonden hier in den omtrek een aantal jonge mannen, die meenden dat zij voor hun pleizier in de wereld waren, en den omtrek voor jonge meisjes min of meer onveilig maakten. Zij kozen in den regel de *Waldhoorn* tot *rendez-vous* voor hunne rijtoertjes en jagtpartijen, sloegen

soms dagen en nachten achtereen er hun kwartier op, en maakten dan natuurlijk volijverig het hof aan de mooije herbergiers-dochter. Deze wist zich dan ook onder hen te bewegen en met hen om te springen, dat het een aard had, en dat hare onnoozele ouders van bewondering de handen boven hun hoofd sloegen.

Onder die jongelui nu was een zekere Jeronimus, een aardig kereltje, volkomen onschadelijk, maar ook volslagen nutteloos, en die, afgezien van een maatschappelijk vernisje en een klein weinigje dat hij op school geleerd had, ongeveer evenveel wijsheid in zijn hoofd had als de jonge dame van de *Waldhoorn*. Rijk, overmoedig en een echt bedorven zoontje, gaf hij bij alle gekheid den toon aan, en was bij alle dolle streken haantje de voorste. Daarin stelde hij dan ook zijne eer; zonder hem, meende hij, kon het spel niet volmaakt wezen, en aan eene pots die niet uit zijn eigen koker kwam, was voor hem hoegenaamd geen aardigheid.

Hij vooral maakte druk werk van Salome, belegerde haar onophoudelijk, en vertelde dat zij op hem verliefd was, en dat hij zich eens bedenken zou of hij zich al dan niet over haar zou ontfermen. Zij van haren kant verweerde zich tegen hem met een even onophoudelijk vuur van vinnige spotternijen, die over het geheel meer grof dan geestig uitvielen. Aan ieder die het hooren wou, verzekerde zij dat zij hem niet kon luchten. Maar onderwijl (zonder wezenlijk iets voor hem te gevoelen) verlangde zij niets liever dan hem in haar net te vangen: want een beter portuur zou zij in het heele land niet vinden.

Het bleef intusschen bij het oude: plagen en oogjes geven over en weer—maar van eene ernstig gemeende vrijage geen sprake. Weken en maanden verliepen er met dit spelletje, dat Jeronimus volstrekt niet scheen te vervelen, maar Salome des te meer. Reeds begon zij de partij als verloren te beschouwen—toen zijne eigene dwaasheid haar plotseling op een wanhopigen inval bragt.

In den tuin achter het huis was een digt prieel, bovendien nog door struikgewas omgeven. Dáárheen lokte vriend Jeronimus op zekeren avond, toen de sterren reeds aan den hemel flikkerden, het levenslustige gezelschap, doordien hij zich hield alsof hij Salome voorzigtig nasloop, en een heimelijk avontuurtje met haar in zijn schild voerde. Hij verkeerde in de meening dat zij pruilend naar bed was gegaan, nadat hij haar den ganschen avond deerlijk had geplaagd;

en nu wist hij het zóó aan te leggen, dat hij de lui werkelijk in den waan bragt alsof hij ongemerkt naar het prieel wilde. Zij wenkten dus elkander al fluisterend toe, en slopen hem op de teenen na; en toen hij in het digte lommer verdween, omsingelden zij zoetjes de groene loofhut, ten einde het vermeende minnende paartje te beluisteren en te overvallen. Want bijzonder delicaat plagt het onder deze snuiters niet toe te gaan.

Toen vriend Jeronimus nu daar binnen zat, en bespeurde dat de luistervinken behoorlijk op hun post waren, begon hij—uit pure brooddronkenheid, of om de anderen jaloersch te maken—een vertrouwelijk gelispel na te bootsen, als van twee verliefden in het zoetst gesprek. Hij sprak herhaaldélijk, met zijne natuurlijke stem, Salome's naam uit—en dan weer, met eene fausset, den naam Jeronimus. De liefste woordjes hoorde men wisselen—en ten leste het zachte smakken van een kus, die er alras door andere, ja, door een gansch pelotonsvuur van vurige zoenen gevolgd werd, vermengd met het gelukzaligst gefluister—zoodat de luisteraars elkander in de ribben stieten, en bijna stikten van ingehouden lagchen.

Nu zat echter de brave Jeronimus met zijne grappen geenszins, zooals hij meende, alleen in het prieel. Neen! er zat ook, in een hoekje verscholen, nog een tweede persoon in: en die tweede persoon was niemand anders dan de schoone Salome. Zij was namelijk niet naar bed, maar hierheen gegaan, om eens in stilte een weinig te pruilen, wijl de zotte onzekerheid van haar lot haar erg begon te kwellen; zelfs was zij bezig al zachtkens een deuntje te schreijen, juist toen de potsenmaker kwam aanzetten. Zij kon niet zien wie het was, en bleef roerloos in haren hoek, om zich niet te verraden. Toen echter de komedie begon, raadde zij terstond den vertooner. In 't eerst begreep zij niet wat deze nieuwe aardigheid te beteekenen had; maar toen zij ook de anderen hoorde aansluipen, en bemerkte hoe Jeronimus al luider en vuriger werd in zijne alleenspraak, toen werd de heele toeleg haar duidelijk. Daar rees in haar de geniale gedachte om den spotter in zijne eigene strik te vangen—nu of nooit!

Terwijl hij dus op het drukst bezig was met groote kunst in de lucht te kussen, alsof hij de roode lippen van Salome kuste, voelde hij zich opeens door twee ronde armen

omhelzen, en op zijn kussenden mond den zachten druk van twee warme, vleeschelijke lippen. Onthutst wilde hij opspringen; maar Salome liet hem niet los. Zij verstikte hem schier met hare kussen, en riep luide: "Dáár liefste! Zooveel kussen als ik je nu geef, zooveel bliksems zullen je treffen als je mij niet trouw blijft!"

Tegelijk stormden al schaterend de luisteraars te voorschijn; kaarsen, die men gereed gehouden had, werden snel aangestoken, en onder daverend gejubel en luide gelukwenschen werd het paar ontdekt en omringd. Maar ook de ouders van het meisje kwamen op de proppen; en haar broeder, een gewezen soldaat, die er lang niet malsch uitzag; en ook een aantal knechts en gasten, die nog in de gelagkamer hadden gezeten. Die allen—lieden zonder het flaauwste gevoel voor humor—trokken alles behalve vriendelijke gezigten. Zoo dan, nadat het paartje onder geleide van de heele schaar in het huis gebragt was, eischten de vader, de moeder en de militaire broeder eene explicatie. Salome snikte, en was erg zenuwachtig. Jeronimus daarentegen behield zijne tegenwoordigheid van geest, en hield het oog op de deur gevestigd, om door middel van eene snel uitgevoerde flankbeweging uit het gedrang te raken. Doch zijne eigene vrienden versperden hem den weg; deels uit afgunst, deels uit leedvermaak, wilden zij hem nu ook den dans niet laten ontspringen; integendeel, zij vermaanden hem, even ernstig als de familie van het meisje, dat hij zich verklaren zou. Wat zou hij doen?—Droef en smachtend zat daar de schoone maagd, wier kussen hem nog op de lippen brandden. Hij verloofde zich dan met haar, en verpandde voor al die getuigen zijn eerewoord dat hij haar zou trouwen.

Het viel hem niet zwaar, de toestemming te verkrijgen van zijne moeder, die nooit anders gewoon was dan zich naar zoontjes luim en wensch te voegen. 't Zou eene "mésalliance" wezen—maar de jonge heer Jeronimus had het zoo verkozen—en daarmee was alles gezegd. En zoo kwam het dan tusschen het grappige heertje en de mooije herbergiers-dochter tot eene geregelde, ernstig gemeende vrijage.

Salome werd thans naar de mode uitgedost, en naar de stad gebragt, om, vóór het op trouwen liep, zich in de steedsche gebruiken en de steedsche huishouding wat thuis te maken. Maar o wee! hier voelde zij zich volslagen als

een schip zonder roer. Eene, met hare aanstaande schoonmoeder bevriende familie nam haar uit welwillendheid bij zich in huis. Dit waren zeer bedaarde en deftige menschen, ietwat afgepast in hun spreken en doen. Looze praatjes en ondoordachte antwoorden vielen bij hen volstrekt niet in den geest; alles wat er gezegd werd, moest degelijk en grondig en rijpelijk overwogen zijn.

In den aanvang wilde Salome eens braaf haar beste been vóórzetten; maar juist dáárdoor maakte zij het bijzonder slecht. Hare gebaren en manieren, die in de open lucht en in de gelagkamer van de herberg haar allerliefst hadden gestaan, waren in de stadshuizen veel te plomp en te luidruchtig. Zij wilde naar gewoonte voortdurend praten, en had toch eigenlijk geen verstandig woord te zeggen. Nu eens was zij gedwee en minzaam; dan weer sloeg zij een hoogen toon aan, of had de bokkepruik op. Kortom, zij deed onwetend al het mogelijke om zich voor een toonbeeld van linkschheid en onhebbelijkheid te doen verslijten, zoodat zij van de fijne lui, die haar eerst om hare schoonheid met ietwat brutale belangstelling hadden opgenomen, in de wandeling den bijnaam kreeg van "de kameel"—welke titulatuur zich als een loopend vuurtje verspreidde, en inzonderheid in die huizen bijval vond, waar men voor eene der dochters op haren verloofde gerekend had. Want hoewel deze jonkman het buskruit niet uitgevonden had, was hij toch tot het beoogde doel (eene jongedochter onder den huif te helpen) een alleszins bruikbaar en begeerlijk schepsel, weshalve het elke huismoeder verdroot, door een boerendeern op hem beslag te zien gelegd. De vrouwelijke sekse wond dus geen doekjes om hare minachting voor het arme schepsel, en zorgde er tevens voor dat de bovenvermelde eeretitel den heer Jeronimus tijdig ter oore kwam—al hetwelk gepaard ging met betuigingen van deelneming en leedwezen, alsof de edelste der mannen op verschrikkelijke wijze aan eene onwaardige ten offer gevallen ware. Zelfs de heeren die ten plattelande ijverig mee aan Salome het hof gemaakt hadden, wilden zich thans niet compromitteren, en lieten haar in den steek.

Tusschen de vrijenden zelven was het zóó gesteld, dat Jeronimus, wanneer zijn meisje niet bij hem was, zichzelf voor den beklagenswaardigsten mensch op aarde hield, die zijn levensgeluk roekeloos vernietigd had. Doch zoodra hij haar weer ontmoette, joeg hare schoonheid hem al zulke

gedachten uit het hoofd. Salome echter, zich overal verkocht en verraden ziende, trachtte zich des te steviger aan de hoofdzaak, namelijk aan haren Jeronimus, vast te klampen, en hem door vermeerderde liefkozingen aan zich te kluisteren; want andere munt had zij niet meer uit te geven; en zoodra zij ophielden elkander te likkebekken, stond het gesprek tusschen deze luidjes, die vroeger allemans praats gehad hadden, volslagen stil.

Salome had ondertusschen niet het minste vermoeden dat hare intelligentie, haar verstand, werd in twijfel getrokken; zij schreef de jegens haar betoonde koelheid en minachting uitsluitend aan hare landelijke afkomst en aan de wangunst der stedelingen toe. Daarom troostte zij zich met de toekomst. Was zij maar eenmaal Jeronimus' vrouw, dacht zij, dan zou zij hare troeven wel weer uitspelen. In afwachting hield zij zich aan haren verloofde, om van zijne genegenheid zeker te blijven.

Zoo zaten zij eens op een fraaijen namiddag zamen in het salon op eene sofa. Salome droeg een kleedje van kersroode zijde, dat zij zelve gekocht had; zij had de zware gouden armbanden aan, door Jeronimus haar ten geschenke gegeven, en om hare schouders eene kraag van echte Brusselsche kant, afkomstig uit de chiffonnière van hare aanstaande schoonmoeder. Jeronimus was opgetuigd als een eerste dandy, naar den allerlaatsten smaak.

Zij zaten, en hielden elkander omvangen. En zooals zij daar zaten—zoo jong, zoo schoon, zoo mooi gekleed: twee minnenden, wien een lang en zorgeloos leven toelachte—scheen hun waarlijk niets te ontbreken om zich in het Paradijs te kunnen wanen.

Zij waren onder hun minnekozen zoetjes ingeslapen, en ontwaakten nu weder, de eene na den andere. De bruidegom geeuwde een weinig — eventjes maar, en met de hand voor den mond. De bruid echter, zoodra zij deze zenuwtrekking bij haren geliefde gewaar werd, spalkte haren schoonen mond open zoo wijd zij maar kon —precies zooals zij het in de *Waldhoorn* plagt te doen, wanneer er geen vreemden waren. Zij deed bovendien deze mond-opsperring vergezeld gaan van een dier hopelooze, troostelooze geluiden, het midden houdende tusschen eene verzuchting en een gekreun: een dier noodkreten van menschelijke verveling, waarmede sommige lieden de sterkste zenuwen van streek weten te helpen, en de vrolijkste gemoedsstemming verkeeren in naargeestigheid.

Inderdaad, het bedoelde geluid scheen ook op den bruidegom deze fatale uitwerking te hebben. Want hij werd opeens knorrig, en riep : "O hemelsche goedheid ! Is dat nu alles wat je te vertellen hebt?"

Salome wilde hem een kus geven ; doch hij weerde haar af, en zeide : "Neen neen ! praat liever eens wat aardigs!"

Zij kleurde, en zeide snel : "Geheel tot je dienst ! —Zeg me wat aardigs voor, dan zal ik je wat aardigs antwoorden !"

"Ach, de kamelen praten niet !" hernam de onbezonnen Jeronimus met een zucht.

Toen werd zij bleek, leunde achterover, en vroeg : "Wie is er een kameel, mijn schat?"

"Och mijn lieveling," sprak hij, "de heele stad noemt je zoo !"

"En jij—hou jij me er óók voor ?" vroeg zij.

"Zeker !" lachte hij, terwijl hij haar weer naar zich toe wilde trekken : "Zeker ! En wel voor het bekoorlijkste exemplaar dat ik ooit ontmoet heb !"

Daar voelde zich Salome door den scherpsten pijl getroffen. Want zij beschouwde hare vermeende knapheid als hare hoogste eigenschap, haar palladium, de kroon op haar hoofd. En dit was goed voor haar, omdat zij daardoor een punt van eer had, dat haar behoedde voor verderf en hare zwakheid goed maakte.

Zonder verder een woord te spreken, rukte zij zich los, maakte de armbanden van hare polsen, de kanten kraag van haren hals los, wierp dit fraais den harteloozen vrijer voor de voeten, liep regelregt het huis uit, spuwde als een boerenknecht op den drempel, en draafde, zooals zij was, zonder hoed en handschoenen, de stad uit. Buiten de poort eerst brak zij in tranen los—en al door schreijend en snikkend, met het praktige zijden kleed zich de oogen afdroogend (want zelfs een zakdoek had zij niet bij zich gestoken), ijlde zij voort door veld en bosch, tot zij laat in den avond het ouderlijke huis bereikte, meer op eene weggeloopen heidin gelijkheid, dan op eene bruid. Zij gaf hare ontbutste familie geen bescheid, maar sloot zich op in haar kamertje. Daar bleef zij ettelijke dagen zitten—en toen zij eindelijk weer voor den dag kwam, was zij in hare oude landelijke dragt. Waar zij de kersroode zijden japon gelaten heeft, is een diep geheim gebleven. Sommigen beweren dat zij die verbrand, anderen dat zij die begraven, nog anderen dat zij die aan een jood verschacherd heeft.

Nadat zij een poos lang was weggebleven, zond haar de familie in de stad, bij welke zij had ingewoond, hare spullen toe, zonder een woord van navraag of berigt. Ook van haren gewezen verloofde kreeg zij taal noch teeken. Hare ouders wilden den trouweloozen Jeronimus in regten vervolgen; doch zij verbood het hun ten stelligste. En zoo is de vrijerij van de schoone Salome op nul uitgeloopen, en is zij nog altoos jongejuffrouw, niet veel wijzer dan te voren. Haar grootste lust is, de mannen te verachten en voor den gek te houden, hoewel zij hun gezelschap boven elk ander verkiest. Ik twijfel echter of zij het ooit nog tot eene tweede vrijage brengt.

Noach's Ark.

Niet lang geleden waren de nieuwsbladen vol van het verbazend berigt dat de Ark van Noach gevonden was op den berg Ararat. Dit verhaal heeft echter het ongeluk om niet "nieuw" te zijn, en misschien zullen de lezers van het "*Tijdschrift*" gaarne kennis maken met het volgende uittreksel uit het zeer oud werk van Sir John Maundeville, Ridder. Gemelde schrijver's eerste uitgave verscheen in 't jaar 1483, maar het uittreksel is uit een afdruk van die van 1725, pag. 148.

"Tro that Cytee of Artyroun go men to an Hille, that is clept Sabissocolle. And there besyde is another Hille, that men clepen Ararathe: but the Jewes clepen it Taneez; where Noes schipp rested, and zit (yet) is upon that Montayne: and men may seen it a ferr, in cleer wedre (weather): and that Montayne is wel a 7 Myle highe. And sum men seyn (say) that thei hau (have) seen and touched the Schipp: and put here (their) fingres in the parties (parts) where the Feend (Fiend) went out when that Noe seyde (said) *Benedicite.* But thei that seyn (say) suche wordes, seyn here (their) willes: for a man may not gou (go) up the Montayne, for gret plentee of snow, that is alle weges on that Montayne, nouther (neither) somer ne wynter: So that no man may gou up there; ne (nay) nevere man dide (did) sithe (since) the tyme of Noe; saf (save) a Monk, that be (by) the Grace of God, broughte on (one) of the Plankes doun: that zit (yet) is in the Mynstre (Minster) at the foot of the Montayne. And besyde is the Cytee of Dayne that Noe founded. And faste by is the City of Any, in the whiche were a

1000 chirches (churches). But upon that Montayne to gou up, this Monk had gret desir : and so upon a day, he wente up : and whan he was upward the 3 part of the Montayne he was so wery (weary) that he myghte no ferthere (dat hij niet verder mogt), and so he rested him, and felle o slepe (asleep) : and whan he awook, he fonde himself liggynge (lying) at the foot of the Montayne. And than he preyede devoutly to God that he wolde vouche saf (vouchsafe) to suffre him gou up (to go up). And an Angelle cam to him, and seyde (said) that he scholde (should) gou up ; and so he dide (did). And sithe that tyme never non. Wher fore men scholde (should) not beleeve suche Woordes.

N.B.—Een herdruk van 1869 is in de Openbare Bibliotheek alhier—een geschenk van wijlen den Heer T. B. C. Bayley.

De "Bibliotheque Universelle des Voyages," van G. Boucher de la Richarderie, zegt :—

"In het begin der 14de eeuw, in 1332, bragt een Engelsche Ridder, genaamd John Mandeville, 34 jaren door met het bereizen van Armenie, Mesopotamie, Persie, Chaldië, Tartarije, Syrië, Lybië, Egypte en Arabie. Zijne reizen zijn door hemzelven beschreven in drie talen, Engelsch, Latijn en Fransch. Het origineel, in Oud Fransch geschreven, is voor ons (Franschen) bewaard gebleven. Ik geef hier het titelblad en ook het einde van het boek.

"Dit boek wordt *Mandeville* genoemd, en is gemaakt en zamengesteld door Jehan de Mandeville, ridder geboren in Engeland in de stad St. Aland, en handelt over het beloofde land. om mededeelingen te doen over Jeruzalem "en de verschillende *andere* eilanden der zee," alsmede over de verschillende en vreemde zaken die in die gezegde eilanden gevonden worden. Lyon, Barth. Boyer, 1480, gedrukt in twee kolommen en onderteekend A. P. Men leest aan het einde.

" "Cy finit le très-plaisant livre nommé Mandeville parlât moult antéquement du pays et ire d'outre-mer ; imprimé à Lyô sur le Rosne, l'an mil CCCCLX, XX jour de février, a la requête de Mâitre Bartholomien Boyer, bourgeois du dit Lyô.""

H. C. V. L.

Europeesche Reisindrukken van een Afrikaanschen Boerenzoon.

VIII.

Wij bezochten te Straatsburg nog het terrein van waar de Duitschers de stad bombardeerden. Dat terrein was toen beplant met aardappelen en andere groenten, aan boeren behoorende. De wagens, karren, deuren en vensters van de boeren moesten als brandstof dienen. Wij hebben veel gezien te Straatsburg. Die merkwaardige stad met hare prachtige rivieren, die sleutel van de Rijn, die oogappel van Frankrijk, welke het nog heden ten dage betreurt vergeten wij niet ligt. Over deze stad komen nog eens bloedige oorlogen.

Wij vertrokken op den morgen van Zaturdag, Julij 22, ten half zeven ure, van Straatsburg en arriveerden om 9 uur te Avricourt, het grens-station tusschen Duitschland en Frankrijk. Hier moesten wij weer onze goederen laten examineren, dat ons nieuwe ergenis baarde, vooral daar wij nu weder onze kopvellen moesten zamentrekken om de lui te verstaan. De inspecteur vroeg ons: "*De quel pays etes vous?*" Wij verstonden hem niet, maar toen hij ons in het Duitsch vroeg: "*Was fur ein landsmann sind sie?*" antwoordden wij hem "Zuid-Afrikanen." De man keek ons dadelijk met een zeer vriendelijken blik aan en was zeer beleefd jegens ons, denkende dat hij met heldhaftige zonen van de Transvaal te doen had. Weinig wist de brave man, dat hij voor zich had kinderen van dat Scanlen Gouvernement, welks broekspijpen voor de barbaarsche Basutos aan het beven waren gegaan, een heldenfeit waarover het nageslacht nog zal te treuren hebben.

Wij kwamen ten half elf te Nancy aan. Wij vroegen den stationmeester: hoe lang stopt de trein hier? En het antwoord was in het Fransch "een half uur." Wij namen hier ontbijt en snelden om 11 uur voort. Wij stoomden twee schoone kleine steden voorbij en arriveerden om 5 uur te Parijs, Frankrijks wereldberoemde prachtige hoofdstad. Wij huurden ons een dubbele cab en gelastten den koet-

zier ons te brengen naar het St. Petersburg Hotel, dat zeer centraal en digt bij de Boulevards gelegen is. Ieder onzer vroeg om een kamer en nam een bad, want wij waren tamelijk vuil door het roet van de locomotieven op onze lange reis van 10 uren.

Onze weg naar Parijs was niet al te best gekozen, want hoewel wij prachtige landstreken, rivieren, graan- en tuinvelden hadden aangetroffen, hadden wij onze route toch door een veel schooner en minder vervelende landstreek kunnen kiezen; dat hebben wij ons nog dikwijls verweten. Te Parijs bestelde ik mijne brieven en couranten en ontving ik er ook eenigen, waarin ik, tot mijn groote blijdschap, goede tijding van huis vernam. Het eenige dat mij kwelde was dat de pokken aan het toenemen waren aan de Kaap, doch een telegram in een Engelsch blad vertelde ons dat het de Slamschen waren die er voornamelijk aan leden.

Parijs is een der parelen van de wereld. Sommigen meenen dat Weenen, de hoofdstad van Oostenrijk, de schoonste stad is, doch mijne vrienden en ik zelf waren unaniem van gevoelen dat aan Parijs de kroon toekomt. Zij is na Londen de grootste stad welke wij bezochten, eene populatie tellende van twee millioen, waarvan aan Protestanten slechts omtrent 45,000; aan Joden 25,000 en aan geheel godsdienstloozen 30,000. Omtrent 87 per cent van de populatie kan lezen en schrijven, een cijfer dat veel zegt in vergelijking met verschillende andere beschaafde landen. Het getal van geboorten is zoowat 60,000 in het jaar, van sterfgevallen 48,000 en van huwelijken 20,000. Omtrent een vierde van de kinderen worden buiten den echt geboren, en niet minder dan 112,000 nooddruftige personen worden uit de publieke kas onderhouden. Parijs bezit daarbij 450,000 handwerkslieden, die van 3½ tot 20 franken per dag verdienen. Van hotels bezit het een menigte, de voornaamste waarvan allerprachtigst zijn en geheele blokken van straten beslaan met hunne 600 tot 700 kamers ieder. Bij het Continental Hotel was kort te voren een ongeluk gebeurd, door dat de opligter, wegens zorgeloosheid, met 4 personen door het dak was gevlogen, waardoor twee personen gedood en de beide anderen zwaar gewond werden. In deze wereldstad kruisen de lijnen der tramwegen malkander in iedere rigting, van des morgens om 7 uur tot den middernacht. Er zijn ook tramwegen naar Versailles, St. Cloud en andere plaatsen in de nabijheid. Voorts

zijn er niet minder dan 33 verschillende omnibuslijnen, behoorende aan een groote Compagnie, die er twee soorten van bussen op nahoudt: die getrokken door twee paarden heeft plaats voor 28 personen, en de nieuwe soort, getrokken door drie paarden, plaats voor 40 personen. In al de voornaamste straten heeft men telegraafkantoren. Aanplaatsen des vermaaks ontbreekt het niet. De stad beroemt zich op niet minder dan 70 theaters, een grooter getal dan in iedere andere stad ter wereld. Van al de theatres mag het nieuwe operahuis, dat op last van Napoleon III gebouwd is, wel de Koning genoemd worden. Om daar een zitplaats bij gelegenheid der uitvoeringen te verkrijgen, moet men ten minste, om niet het vel over de ooren getrokken te worden, vier of zes dagen te vo en kaartjes koopen. Wij hadden het genoegen om in dit prachtig operahuis eene uitvoering bij te wonen. Ontworpen en begonnen onder Napoleon III in het jaar 1861 werd het gebouw voltooid in 1874 onder de republiek, toen zijn ontwerper reeds tot de vaderen was vergaderd. Het nieuwe operahuis is bepaald het grootste in de wereld, beslaande een oppervlakte van 13,600 vierkante treden, dat is maar eventjes drie akkers, of een- en een halve morgen. Desniettemin heeft het zitplaatsen voor slechts 2160 personen, dus veel minder dan het Operahuis van Weenen, het groote Theater de La Scala van Milaan, en de San Carlo van Napels. Het bouwmateriaal, bestaande uit rood en groen graniet, geel en wit marmer, porfier en ander steen in soorten en kleuren, werd uit Zweden, Schotland, Italie, Finland en Spanje aangevoerd. De trappen en de groote zaal van dit monsterstuk zijn grootsch en prachtig. Niet minder dan 500 huizen moesten door het Gouvernement worden opgekocht en weggeruimd, en wel in het centraalste en kostbaarste gedeelte der stad, om plaats te bekomen voor het gebouw. De bloote grond kostte alzoo 10½ millioenen franken, en het gebouw zelf 35,600,000 franken. Men had met groote moeijelijkheden te kampen bij het leggen van het fondament wegens de groote verzameling van het water een weinig beneden de oppervlakte. Niet minder dan acht groote stoompompen moesten onafgebroken bezig worden gehouden en dat wel acht maanden lang. Al de nieuwe huizen in den omtrek zijn gebouwd in denzelfden stijl als het operahuis en maken een indrukwekkende vertooning. Wij gingen eerst door de vergulde poorten, versierd met beeldhouwwerk en

toen den deftigen trap op die naar den eersten vloer leidt. In de achter zaal hangen 20 portretten in medaillon van beroemde operdansers; boven de deuren zijn groepen van kinderen, muziekinstrumenten dragende, afgebeeld om de muziek van alle natiën voor te stellen; b.v. de cymbaal wijst op de Persen, de lier en dubbele fluit op de Grieken, de tuba op de Romeinen, het orgel op de Duitschers, de castanets en guitar op de Spanjaarden, de tamboer en cornet op de Franschen, de harp op de Engelschen, de trommel en de mandolijn op de Italianen, het sistrum en tintinabulum op de Egyptenaren, en de drieangel en darabuka op de Barbaarsche naties. Het tweede schoonste theatre in Parijs, de Opera Comique, heeft plaats voor 2,000 personen. Aan cafés chantants ontbreekt het ook niet. Daar vermaakt men zich in de open lucht. Deze plaatsen van vermaak worden door een gemengde klas bezocht, de voorstellingen zijn echter niet slecht, vooral niet die in de Café des Ambassadeurs, in de prachtigste straat der wereld, in de Alcazar de Ete, en de Café del Horloge. De Folies-Bergere mag ook een der schoonste vermaakplaatsen der wereld genoemd worden. De prachtige promenade met hare springfonteinen is heerlijk. De danszaal de Tivoli en het Bal Ballier of studentenbal worden des Zondags het drukst bezocht en wel door duizenden. Het dansen gaat zeer wild toe, vooral op het studentenbal. Als men er niet op zijn tellen past wordt uw zwarte pluishoed aanstonds van uw hoofd in de lucht geschopt door de eene of andere u voorbij pirouerende danseres. Wij zagen de "kijlen" van zelfs de langste mannen wegschoppen. Aan kwaadworden valt niet te denken, want dan wordt men door de wilde studenten uitgelagchen en uitgejouwd en krijgt men ook nog schoppen onder het rokpand. Ook voor roeiwedstrijden, paardenrennen en schaatsenrijden is Parijs beroemd. De paardenrennen vinden des zomers alle Zondagen een weinig buiten de stad plaats in het bijzijn van duizenden van toeschouwers. De schoone rivier, de Seine, die een loop van zeven mijlen door de stad heeft en pocht op twee prachtige eilanden, is voor Parijs wat de Rijn is voor Duitschland, en de Donau voor Oostenrijk. Zij verdeelt de stad in driën. Van de torens van Notre Dame en het Pantheon kan men een prachtig gezigt op de stad hebben, met hare asphalten of cementen straten en pleinen, die haast zoo glad als spiegels en zoo rein als schoone borden zijn.

Vele straten zijn echter met hout of steen uitgevlo^rd. Iedere straat heeft een wandelpad, en langs de wandelpaden van al de breede straten zijn boomen geplant. Worden deze straten eenigszins stofferig dan worden zij dadelijk nat gemaakt en schoon geveegd. Ik werd met droefheid vervuld toen ik daarbij aan onze Kaapsche straten met al hare klipsteenen, modder, stof en stank gedacht. Het is heerlijk om door de Boulevards in een open rijtuig te gaan onder de lommerrijke boomen en voorbij al de deftige winkels. Des avonds zijn de Boulevards krielende van menschen tot 12 uur in den nacht, vooral tusschen het Operahuis en de Boulevard Seb stopol. Het is de moeite waard dan een wandeling door deze straten te maken en de prachtig verlichte winkels te zien. Wij bezochten o.a. de Bastille, de beruchte oude gevangenplaats, en gingen vandaar naar de schoonste plaats in Parijs, ja, in de wereld, namelijk, de Place de la Concorde. Het is een prachtig plein dat een oppervlakte beslaat van 390 bij 235 treden en gelegen is ten zuiden van de Rivier Seine en nabij de tuinen van de Tuilerien. Van het midden des pleins heeft men een schoon uitzigt op de Madeleine Kerk, het Parlementshuis, de Tuilerien, en op de prachtige Arc de Triomphe. Deze laatste is de eereboog die op last van Napoleon I, ter gedachtenis aan zijne overwinning in 1805 en 1806, gebouwd werd.

Vooral 's nachts schittert Parijs met zijne duizenden van electrieke lichten. Ook op het gebied der vuurwerken is Parijs groot. Dat is zij al sedert jaar en dag. Reeds op den 30sten Mei 1770, gedurende een afsteking van vuurwerken ter eere van het huwelijk van Lodewijk XVI met Marie Antoinette, werden er niet minder dan 1,200 menschen doodgedrukt en 2,000 zwaar gewond, tengevolge van een paniek. En in ditzelfde Parijs werd op den 21sten Januarij 1793 een ander bloedig drama begonnen. Het eerste slagtoffer was dezelfde Lodewijk XVI, wiens schitterend huwelijksfeest met vuurwerken er 23 jaren te voren gevierd was. Op den 17den Julij, werd Charlotte Corday onthoofd; op den 2den October, Brissot, het hoofd der Girondisten zamen met een-en-twintig van zijne aanhangers; op den 16den October, de schoone maar ongelukkige Koningin Marie Antoinette; op den 14den November, Philippe Egalité, Hertog van Orleans, vader van Koning Lodewijk Philip; op den 12den Mei 1794, Madam Elizabeth, zuster van

Lodewijk XVI; op den 24sten Maart, Hebert zamen met al zijne makkers; en toen volgde eene schare van anderen tot zelfs de beruchte Robbespierre, Danton en Clootstoe. Tusschen den 21sten Januarij 1793, en 3den Mei 1795, zijn niet minder dan 2,800 personen alhier om het leven gebragt.

Tot de gedenkwaardigheden van Parijs behoort ook de prachtige Obelisk, die door Mahomed Ali Pasha, van Egypte, aan Lodewijk Philip ten geschenke werd aangeboden. De Obelisk bestaat uit een enkel blok prachtig graniet, van 76 voet hoog en 240 ton gewigts. De Cleopatras Naald, die nu staat aan den oever van de Theems en de trots van Londen is, is 6 voet lager. Doch de Obelisk in de Piazza te Rome is 28 voet hooger. Deze Parijsche Obelisk wordt genoemd "de Obelisk van Luxor," waar dezelve door Ramses II 1400 jaren voor Christus, voor een Tempel geplaatst werd. Aan zijne vier zijden vindt men des Konings gansche geschiedenis gegraveerd. In 1831 werd een schip naar Egÿpte gezonden, ten einde deze kostbare gift te halen. De taak was echter zoo moeijelijk dat het schip niet vóór Augustus 1833 terug kwam. Om dit monsterstuk van Egypte herwaarts te brengen werden twee millioen franken vereischt. Het was hier dat Prins Bismarck in Maart 1871 twee dagen en twee nachten met zijne troepen doorbragt. Het was toen dat de Franschen al de boomen langs het Champs Elysees met zwart laken overtrokken. Bismarck kwam onder de Arc de Triomphe door en met zijne troepen trok hij voorbij de in rouw verkeerende boomen door de Champs Elysées naar de Place de la Concorde. In de daarop volgende Mei was deze Place het tooneel van de desperate worsteling tusschen de troepen van Versailles en de Communisten. Slechts met groote moeite slaagden de troepen er in om het opstandig gepeupel uit een te drijven, juist toen het op het punt stond van het Louis monument te verwoesten. Aan den noorderhoek van de Place de la Cancorde begint de schoone straat Rue de Rivoli, alzoo geheeten naar de overwinning door Napoleon I over de Oostenrijkers te Rivoli in 1797 behaald. De Vendomezuil is een zwaar stuk, een navolging van de zuil van Trajanus te Rome. Dezelve is 142 voet hoog, 13 voet in omvang, en werd gebouwd op last van Napoleon I ter gedachtenis van zijne overwinningen op de Russen en Oostenrijkers in 1805, zoo als dan ook de inschrijvingen

op de zuil aanwijzen. In Mei 1871 werd de zuil door de Communisten omver gehaald. Later werden de stukken weer bij elkander gezameld en is de zuil herbouwd met het beeld van Napoleon I op den spits. Het monument is gebouwd van metaal verkregen door het smelten van 1200 kanonnen veroverd op de Russen en Oostenrijkers. Al de helden uit den Napoleontischen tijd zijn ter halve levens grootte op het monument te zien. Door de Zuiderzijde van dit monument gaat men door eene prachtige bronzen deur naar binnen. Een trap van 176 treden voert naar den spits. Voor 25 centimes wordt men toegelaten. Vroeger was het open voor het publiek, doch wegens de veelvuldige zelfmoorden van personen die zich van boven naar beneden wierpen is het nu gesloten. Nog onlangs ging een jeugdige dame met hare tante naar den spits om het uitzigt te genieten. Eer dat haar tante het bemerkte stortte zij zich naar beneden, alwaar zij verpletterd werd. Toen de Communisten in 1871 bezig waren het monument neer te halen, bood Marechal, eigenaar van het Hotel du Rhin, hun 500,000 franken aan als zij het wilden sparen. Het antwoord was, dat zij het voor geen millioen wilden doen. Marechal ging teleurgesteld heen.

Vervolgens gingen wij naar het Palais Royal, gebouwd door Kardinaal Richelieu in 1692. Na zijn dood werd het geoccupeerd door Anna van Oostenrijk, de weduwe van Lodewijk XIII, met haar beide zoons, Louis XIV en Philip van Orleans, die toen nog minderjarig waren. Op den 24 Februarij 1848 werd het erg door de opstandelingen toegetakeld. Bijna al de schilderijen daar binnen werden gebroken. Twee jaren daarna werd het gebroken glas en porcelein, dat niet minder dan 25 ton woog, op eene publieke vendutie verkocht. Hierdoor kan men zich een denkbeeld vormen welk een gebouw het moet geweest zijn. Later werd alles weer in orde gemaakt tot dat het andermaal, en wel op den 22sten Mei 1871, door de Communisten in brand gestoken werd met het bepaalde doel zich op Napoleon III te wreken. Gelukkig waren al 's keizers voornaamste meubelen, kunststukken en andere kostbaarheden reeds vervoerd. Het prachtige gebouw werd echter een prooi der vlammen, en stond toen wij er waren nog precies als op den dag der verwoesting. Sedert is het echter verkocht en het zal nu in een Café Chantant veranderd worden. De haat tegen Napoleon III is zoo door de natie gedrongen,

dat zij dit paleis niet meer in orde wil brengen.

Van het paleis gingen wij naar het Hotel de Ville (Stadhuis), waarvan het fondament is gelegd in 1533, om niet voor 1628 door Pierre de la Vallee voltooid te worden. Het is later nog vergroot, en in 1841 had het vier maal de grootte van het oude Stadhuis, en was het een der schoonste gebouwen in Parijs en ook een der grootste, 470 voet lang, 263 voet wijd en 60 voet hoog zijnde, terwijl het front 164 voet hoog was. Ook dit gebouw heeft veel beleefd. Hier is het dat Lodewijk XVI, toen hij van Versailles kwam, zich aan de volksmassa bij het venster vertoonde. Hier is het ook waar Robespierre op den 28sten Julij 1794 door Barras aan het hoofd van vijf battaljons in den naam der Conventie gearresteerd werd. Robespierre, om de gevangenneming te ontvlugten, trachtte zich dood te schieten, doch slaagde slechts er in zijn kakebeen te verbrijzelen. Hier werd ook de unie van de Julij Monarchie met de burgers gevierd in 1830, toen Louis Philip zich mede bij het venster aan het volk vertoonde. Hier voorts is het waar Louis Blanc op de trappen stond toen hij op den 24sten Februarij 1848 de Republiek proclameerde, en van September 1870 tot Februarij 1871 was het Stadhuis de zetel van het provisioneel gouvernement. Dit Stadhuis werd op den 20sten Mei 1871 met hoopen van brandstoffen, petroleum en vaten buskruid gevuld door de Communisten, die het toen met de grootste hardnekkigheid tegen de troepen van Thiers verdedigden Op den morgen van den 24sten Mei begon de vreeselijke worsteling en dezelve hield aan tot den volgenden morgen. De opstandelingen werden gedurig door de troepen teruggedreven. Eindelijk gaven zij zich aan wanhoop over. Zij staken het Stadhuis in brand en ook vele naburige gebouwen, waarvan zij de inwoners vermoordden. Twee hunner, onder bevel van hunnen kommandant Pindy, staken de hoop brandstof aan, alhoewel er nog over de 600 van hunne partij in het Stadhuis waren. De troepen stonden buiten. Een ieder die trachtte te ontvlugten werd doodgeschoten, en zij die in het gebouw bleven, verbrandden. Menig ander treurig tooneel werd hier aanschouwd. Gedurende een lange reeks van jaren hebben de brandstapel en de galg hun moorddadig werk alhier verrigt. In 1572, na den moordadigen St. Bartholomeus nacht, werden twee der opperhoofden van de Hugenoten, Briquemont en Cavagner, door Catharina

de Medecis ter dood veroordeeld, alhier opgehangen, en in 1574 werd, mede op haar last, Graaf Montgomery, kapitein van het Schotsche korps, op deze plaats eerst gemarteld en toen opgehangen, omdat hij per ongeluk de oorzaak was van den dood haars gemaals op een steekspel. Duizenden zijn hier om het leven gebragt, waaronder tallen van groote mannen. Ook tijdens den opstand in 1871 zijn hier aan de lamppalen eenige mannen van aanzien door de Communisten opgehangen. Het Stadhuis is nu weer herbouwd en is een der pronkstukken van Parijs. Het is, op een weinig decoratiewerk na, voltooid. Bij den brand van 1871 gingen echter eenige kostbaarheden verloren, welker plaats niet weer aangevuld kan worden. Er zijn onder anderen 100,000 boekdeelen, tallooze kunstvoorwerpen en een groote menigte van belangrijke publieke documenten vernield. Nu gingen wij het Paleis en de galerijen van de Louvre bezoeken—het belangrijkste publieke gebouw in Parijs op het gebied van architectuur en van rijkdommen aan kunststukken en oudheden. Het heeft een wonderbare grootte en het deed ons aan het paleis van den Paus van Rome denken. De Louvre is gelegen tusschen de Rue de Rivoli en de rivier de Seine. Het wordt verondersteld dat het gebouw genoemd is naar een oud chateau of jagersverblijf, dat toen gelegen was in het midden van een woestenij, bewoond door wolven, (Lupara of Louverie). Daar naast bouwde Philip Augustus in 1223 zijn kasteel. Dit chateau is later prachtig verbouwd door Karel V en diende daarop als 's konings verblijfplaats. Van dat oude gebouw is nu echter geen spoor meer overgebleven. Het werd weggeruimd en het fondament van het tegenwoordige gebouw door Francis I in 1541 gelegd. Na den dood van Lodewijk XIV werd het verwaarloosd, daar zijne opvolgers, Lodewijk XV en XVI, St. Germain, Versailles en de Tuileriën boven de Louvre verkozen. Maar door Napoleon I werd in 1805 de Louvre herbouwd. Hij gaf aan zijne architecten orders om een aaneensluitende galerij te bouwen tusschen de Tuileriën en de Louvre. De val van Napoleon I veroorzaakte de staking van den herbouw; maar in 1852 werd door Napoleon III het oude plan van de Fransche koningen en van zijn grooten oom om de Louvre met de Tuileriën te verbinden, weder opgevat en in het jaar 1857 werd deze groote taak volbragt tegen een uit-

gave van 75 millioen franken. De groote zware en prachtige voorgevels van deze nieuwe gebouwen met hunne paviljoens, met het koepeldak, met de Corinthe-kolommen en zuilgangen, met hunne schilderwerken en verzamelingen oude afgodsbeelden, kleederdragten uit de oudheid, de kolossale beelden die 86 uitstekende Franschmannen vertegenwoordigen,—dit alles en nog duizend dingen meer zijn voorwaar een bezoek van den reiziger waard. De Louvre beslaat tezamen met de Tuileriën een oppervlakte van 24 morgen, en is een der prachtigste paleizen in de wereld. Zij is des Zondags van 10 tot 4 uur open voor het publiek. In elke zaal staat een schildwacht. Een groot deel van de daar aanwezige oudheden en kunststukken is er door Napoleon I als vruchten zijner overwinningen gebragt, en daar hij haast met ieder volk in oorlog was, heeft hij ook van ieder land deszelfs voornaamste kostbaarheden en oudheden geroofd, die nu hier voor allen te zien zijn. Zoo hebben wij, kinderen van het Zuiden, nu ook het voorregt om met zijn grijpzucht voordeel te doen. Maar om alles te bekijken heeft men wel dagen noodig.

Van de Louvre gingen wij naar het Panorama van de belegering van Parijs tegen het einde van 1870 en het begin van 1871. Dit panorama is zoo natuurlijk, dat er geen onderscheid te bemerken is tusschen de ware muren en wallen en de nagebootste. Het is ontzettend te zien hoe dat de bommen de menschen en dieren in de stad verwoestten. Een bom die voor één slagerswinkel ontplofte deed de arme dienstjongens en meisjes verminkt in de lucht vliegen, hunne mandjes er rondgestrooid latende. Daar weer ontploft een andere bom, en verminkt een aantal soldaten. Soms ontploften bommen op huizen en kerken, en verkeerden die in een zee van vlammen. Hier ziet men de soldaten de paarden slagten, en daar de arme verschrikte menschen rondddwalen onder de nedervallende sneeuw. Ginds aanschouwt men den beroemden Gambetta, in een luchtbal opstijgende om te Orleans en Tours zaken te gaan regelen. Dan ziet gij de Duitschers er op vuren, maar zonder succes. Van den platform daar boven is een prachtig uitzigt. Men heeft van daar het oog op al de aanvallen, op de troepen om Parijs en op eene groote uitgestrektheid lands. Het is precies alsof men zich in den oorlog bevindt. In al de dorpen om de stad hadden de

Duitschers batterijen geplaatst. Men ziet de kazerne, en het kruidmagazijn in volle vlam, en overal de arme soldaten bezig hunne materieelen te vervoeren uit de nabijheid van het vuur. Zij trekken zelven de kannonwagens, omdat de paarden er voor doodgeschoten zijn. Anderen ziet men weer trachten muren te steunen die met bommen doorschoten zijn. Hier ziet men eenigen hunne gedoode paarden afslagten om te eten, daar weer anderen met zakken zand om de gaten in hunne forten te stoppen. Hier worden gewonde en stervende soldaten door hunne kameraden geholpen, daar rollen de soldaten de vaten kruid uit den weg van het gevaar. Overal ziet men de Duitsche bommen op de stad barsten, en die der Franschen weder tusschen de Duitsche troepen, waarvan de rook op de hoogten zeer goed te onderscheiden is. In de stad ziet men al de daken der huizen en de boomen bedekt met sneeuw, en hier en daar de bommen in de straten ontploffen, waar mannen, vrouwen en kinderen verminkt in de lucht vliegen. Ginds zijn anderen bezig de beschadigde huizen in orde te maken, de lijken naar de begraafplaats vervoeren, de goederen van de huizen die beginnen te branden uit te dragen, en in de verte ziet men, zoo als reeds gezegd, den luchtbal opstijgen waarin de beroemde Leon Gambetta met zijn secretaris en nog een vriend gezeten zijn. Hij kwam veilig over de Duitsche lijnen, en bereikte Rouen in den avond. Vandaar zette hij zijne reis zonder tijdverzuim voort naar Tours en was toen maanden lang de dictator van geheel Frankrijk buiten de hoofdstad. Deze is de man die op den 11den September 1877 veroordeeld werd door de Regtbank van Parijs tot drie maanden tronkstraf en om een boete te betalen van 2,000 francs, omdat hij op een private vergadering te Lille gezegd had, dat na de volgende electies Maarschalk MacMahon, de President van de republiek, zich of zou moeten onderwerpen of resigneren. Deze beroemde staatsman is onlangs in den bloei zijns leven gestorven tot rouw van Frankrijk.

Wij reisden per trein om de forten van Parijs, hetgeen ons zeer interesseerde en ons toen wij het panorama zagen een zeer goed begrip van het beleg gaf.

Toen de Fransche troepen in Julij en Augustus te Straatsburg, Metz en Sedan klop kregen, versterkte het gouvernement de forten van Parijs en liet het oorlogsmaterieel van heinde en verre zoowel als proviand met de spoortreinen

aanbrengen. Tegen het midden van September waren in Parijs bijeengebragt 30,000 ossen, 200,000 schapen, 38,000 mud koorn, meer dan 100,000 mud meel, 500,000 lb. gezouten vleesch, natuurlijk buiten den gewonen voorraad van de stad en buiten het proviand waarvan private huisgezinnen zich hadden voorzien, want een ieder verwachtte de belegering. Bovendien waren er in de stad nog ruim 100,000 paarden en een groot getal ezels aangebragt. Zoodanig was de positie van Parijs, toen op den 15den September de vijand in het gezigt kwam. Reeds bij den eersten aanval van de Fransche troepen op de Duitschers, tusschen de bosschen van Verrieres en Meudon, werden zij door de laatsten teruggeslagen, die dan ook dadelijk een sterke positie innamen. De verdedigers van Parijs besloten toen om een groot getal bruggen, die voor den vijand tot dienst konden wezen, in de lucht te doen vliegen. en trokken toen achter de forten terug. Van toen af was de vijand in staat om zich sterke insluitingswerken te bouwen. Zij sloten de stad in een cirkel van sterke wallen en batterijen. De Duitschers hadden 200,000 man voetvolk, 34,000 ruiters en 900 kanonnen om Parijs.

Op den 2den December vielen er niet minder dan 6,000 Fransche soldaten en even vele Duitschers—zoo zeggen de Franschen. In één nacht zijn er niet minder dan 900 man in de loopgraven doodgevroren. Op den 5den Januarij 1871 begon het bombardement op de stad zeer geducht te worden en paleizen, kerken, kruidmagazijnen en andere publieke gebouwen stonden in brand. Kort daarop kwam er hongersnood in de stad en moest de volksmassa in regen en sneeuw en onder de bommen voor de deuren van de municipale slagers en bakkers vergaderen om een weinig vleesch of brood te bekomen. Toen werden katten, honden, ja zelfs de vreemde dieren in den dierentuin geslagt om gegeten te worden. Geen paard of ezel werd gespaard en zelfs de ratten dienden tot voedsel. Op den 26sten Januarij te middernacht hield het geschut op en werd een wapenstilstand tusschen het Fransche Gouvernement en de hoofden van de Duitsche legers gesloten. De belegering van Parijs had 132 dagen geduurd en het getal der omgekomenen gedurende de laatste maand aan beide kanten wordt op meer dan 200,000 begroot.

Wij bezochten het prachtige tentoonstellingsgebouw, de nationale bibliotheek, de St. Vintcent de Paul Kerk, het

Park Coumont, de beroemde begraafplaats, en bewonderden het graf van den millionair Rothschild, die onlangs alhier begraven is. Wij bekeken ook de tuinen der Tuileriën, en het groote hospitaal alwaar een verbleekte jonge vrouw reeds drie maanden ligt te slapen en al dien tijd er haast niets genoten heeft.

Van daar gingen wij naar de Morgue, een glazen huis, op een eiland in de Seine gebouwd. Daar binnen zijn houten katels geplaatst, waarop de uit de rivier gevischte lijken gelegd worden, en tevens kapstokken voor de kleederen die aan de rivier gevonden worden van personen die zich in het water hebben geworpen en wier lijken soms niet gevonden worden. Deze plaats bezochten mijn vriend Greeff en ik dikwijls, en wij zagen er soms tot vijf lijken liggen, sommige van jonge meisjes, andere van jonge en wel eens ook oude mannen en vrouwen. Aan het beneden einde der stad is een net door de rivier gespannen. Daartegen drijven de lijken vast. Zij worden dan van daar opgetrokken. Het getal der dooden die jaarlijks uit de rivier gehaald worden beloopt tusschen een duizend en twee duizend, nog buiten die van andere zelfmoordenaars. Dat het ons een treurig gezigt was om soms de schoonste jonge meisjes en mannen, die zich in den bloei hunner jaren hadden verdronken, daar te zien liggen, behoef ik niet te zeggen.

In den avond bezochten wij de Hippodrome, den prachtigsten Circus en paardenspel in de wereld. Men ziet er paarden op hunne achterpooten, even als menschen naar de muziek dansen, en zelfs dansende varkens, allen nette pasjes makende. Later gingen wij nog naar de gevangenis der Laroquette, de executieplaats, en het Stadspark, het schoone Paleis en Park van St. Cloud. Hier kregen wij de staatsrijtuigen uit verloopen eeuwen te zien, daaronder dat van Lodewijk XIV, dat alleen over de £40,000 heeft gekost. Met een bezoek aan de pottenbakkerij of porceleinenfabriek bragten wij den dag ten einde.

Zaturdag morgen, Julij 29.—Heden zit ik zonder een mijner vrienden op het schip. Wij zeilen de rivier op naar Versailles. Het schip is digt gepakt met menschen, waaronder niet een enkele ziel die Engelsch of Hollandsch spreken, of die mij verstaan kan. Met moeite kon ik beduiden dat ik terug wilde. Ik maakte mij weer tamelijk boos en wel omdat men mij in de Kaapkolonie wijs had gemaakt,

dat men met de Engelsche taal door de geheele wereld kon teregt komen. Ik was hier zoo digt bij Engeland en toch men verstond er haast geen woord van de Engelsche taal. Hoe moet het dan niet dieper landwaarts in wezen? De arme drommel, die zich verbeeldt dat hij alleen met zijn Engelsch door Frankrijk en de rest van Europa kan reizen, zal zich deerlijk bedrogen vinden. Wij vonden ook in Parijs, zoo als overal, maar heel weinigen die Albions taal konden spreken.

Heden morgen hebben onze vrienden De Vos en Hablutzel ons verlaten. Zij zijn naar Londen vertrokken. Mijn vriend Greeff is in zijn kamer bezig om naar Zuid-Afrika te schrijven. Vandaar dat ik mij zonder één mijner vrienden bevind. Greeff en ik moeten nog naar Belgie gaan, waar De Vos en Hablutzel, voordat ik hen ontmoette, reeds geweest zijn. Den namiddag gingen wij met een landau knijeren in het bosch de Bologne dat over de 1,000 morgen groot en rijk is aan deftige paden, bloemperken, vijvers, restaurants en allerhande vermakelijkheden. Het is het schoonste en grootste door den mensch geplante bosch in de wereld. Hier komen de groote heeren en dames van Parijs alle achtermiddagen van 4 uur hunne pleiziertoertjes nemen. Men heeft hier, even als in Unter-den-linden in Berlijn, rijtuig-, ruiter-, en wandelpaden. Tijdens de belegering van Parijs in 1871 werd dit schoone bosch bijna verwoest; doch men ging aan het herplanten en herstellen en nu is er geen spoor meer van de verwoesting.

Zondag middag.—Wij kwamen zoo even uit de kerk van de Invalieden, waar de afgeleefde krijgers des Zondags aanbidden. Deze verminkte veteranen worden door het Gouvernement verzorgd Hier ook rust het stoffelijk overschot van Napoleon I, onder een bronzen koepel die duizenden ponden heeft gekost en die men al dadelijk ziet als men Parijs in gezigt krijgt. Onder de oude helden die wij het genoegen hadden in de kerk te zien, waren er eenige die nog onder Napoleon I. hadden gestreden. Des namiddags gingen wij zien hoe of het met de paardenrennen toeging. Wij bevonden dat de vrouwen ruim zoo veel als de mannen belang stelden in de rennen. Zij wedden en loten zoo veel mogelijk, en als de jockeys op hunne paarden den eindpaal naderen is haar gejuich oorverdoovend. Vooral de "hurdle races" interesseerde ons. Er wordt een heining gesteld en aan deze zijde

van de heining bevindt zich een diepe greppel met water van eenige voeten diep. Is het paard niet flink genoeg, dan tuimelt hij met zijn jockey—zoo als tweemalen dien namiddag gebeurde—in het water, tot groot vermaak van de toeschouwers, doch tot ergernis van den jockey en tot ontsteltenis van ons die aan deze dingen niet gewoon waren. Wij bezochten ook nog eenige andere vermaakplaatsen en ook de onderaardsche kelders (kattacomben) en de hallen alwaar men paarden slagt. Deze hallen zijn precies als de andere hallen. De paarden, waarvan sommige zeer vet zijn, hangen er aan de haken even als zoo vele ossen, maar het vleesch wordt meest door de arme klassen gebruikt. Het idee stuitte ons echter tegen den borst dat paardenvleesch hier tot spijs diende. Het hinderde mij bepaald de troepen van paarden in de kralen te zien staan en te denken dat deze edele dieren allen zouden opgegeten worden. De oude en magere paarden worden eerst vetgevoerd en dan aan den slagter verkocht.

Voor dat ik mijne beschrijving over Parijs eindig moet ik zeggen, dat Parijs de schoonste stad is die wij bezocht hebben. Er wordt veel van Weenen, Berlijn, den Haag en Madrid gesproken, doch Parijs overtreft die allen en wij meenen, daar wij haast al de hoofdsteden zoowel als andere voorname steden van Europa hebben bezocht, eenigszins bekwaam te zijn om een oordeel uit te spreken. Gaarne wil ik nog dit zeggen, dat Napoleon III, die Frankrijk moest verlaten na de Duitsche overwinningen, veel heeft gedaan tot verfraaijing der stad. Laat het volk maar zeggen wat het wil, maar het is onbetwistbaar dat Napoleon III het land heeft rijk gemaakt. Napoleon III heeft de oude en vuile wijken van Parijs laten wegruimen en in de schoonste Boulevards herschapen. Door de verfraaijing van Parijs, Marseilles, Nizza, enz. heeft hij vreemdelingen uitgelokt om deze steden te bezoeken, en door de duizenden van bezoekers komen er honderden duizenden van ponden in het land. Later vertel ik hoeveel Nizza alleen jaarlijks van de bezoekers trekt. In één woord, naar het gevoelen van elken reiziger heeft de Fransche natie veel aan Napoleon III te danken, en is het een vlek op haar dat zij hem, die zoo veel voor zijn land en volk veil had, zijne laatste dagen in Engeland als banneling heeft doen slijten ; doch miskenning zal voortduren tot in de uiterste der dagen.

(Wordt Vervolgd.)

Droomen.

Toen ik, na een matten dag,
Moe en loom te sluimren lag
Onder 't hangend loof der boomen,
Zweefde, langs den schaduwgrond,
Heel de rei van tooverdroomen,
Loerende op de looverspond,'
Mijn bemoste slaapsteê rond.

Eensklaps stort er me een op 't lijf
Waar gevloden? ik verstijf!
'k Hoor de donders rommlend kraken,
'k Zie de bliksems dreigend blaken,
'k Staar den afgrond in den schoot;
Steile bergen, zwaar als lood,

Plettren neer van uit hun naven!
'k Voel mij onder 't puin begraven...
Help! ter hulp! ik sterf, ik stik..
Maar, ontwaakt en koud van schrik,
En met angstig zweet bedropen,
Sla ik de oogen siddrend open:

'k Wacht den doodslag op mij neer..
Doch geen blaadje schijnt te beven;
Niets dan kalmte kust de dreven
En de maan belonkt mij teêr...
Zegt, bedrukten! lijdt gij meer?

Maar, bekomen van mijn schroom,
Geeft de slaap mij nieuwe krachten,
En een zoete wonderdroom
Dekt mij met zijn donzen schachten:
'k Zie den wellust en 't vermaak,
Die verwislen naar mijn smaak,
En mij troetlen en mij streelen
Met hun lachjes en gespelen;
'k Ben ten top van eer gesneld;
'k Hou de spil van 't lot gekneld,

En de wereld dient mijn wenken
Met den cijns van haar geschenken :
'k Wil mij baden in dien schat :
'k Hijg en zwoeg en grijp en vat
En spring op in 't gretig azen....
Maar de ontwaakte stormen razen :
Al mijn grootheid stort ter neer...
Zegt, benijden ! smaakt gij meer ?

Wie toch legt mij 't raadsel uit,
't Raadsel, bij mij opgekomen,
Hoe veel 't waar verschil beduidt
Tusschen 't waken en het droomen ?
Wie beslist er, waar ik gis,
In verdrieten, in vermaken,
In genot en in gemis,
Of ons droomen niet ook waken —
En ons waken droomen is ?

— H. Tollens.

Schetsen uit den Vrijstaat.

Vervolg op " De aankomst bij de Pastorie."

Wij zijn een jaar ouder, en zoo ik hoop wijzer geworden, sedert wij van La Croix en Marie afscheid namen, op den avond van den dag hunner aankomst te V. en zullen trachten verder het een en ander omtrent hen mede te deelen.

't Was weder in die gezegende maand Februarij, die soms vier Zondagen, één feestdag en partijmaal 28 dagen heeft, of, met andere woorden, " maar 22 werkdagen," en om die redenen, zeer gezocht bij de ambtenaren, toen de Koloniale post werd aankondigd, door het razen op een stuk blik, bekend in de tenders voor aanvragen van postvervoer, onder den naam van " bengel." La Croix ging uit zijn studeervertrek naar de eetzaal en zei tegen Marie : "Daar is de post ; ik heb zoo'n voorgevoel van goed nieuws."

Ook eene andere dame, reeds van jaren, bevond zich daar. Het was Mevrouw Stolberg, die eenige maanden geleden was overgekomen om bij de bevalling van Marie tegenwoordig te zijn. De goede oude vrouw zag er voor hare jaren nog fluks uit, zooals meest alle bovenlandsche dames, en zat met de kleine op haar schoot.

"Wel, ik hoop dat gij niet teleurgesteld moogt worden," zei Mevrouw Stolberg, "ik voor mij heb niet gaarne van die voorgevoelens. Ze loopen gewoonlijk op niets of op een teleurstelling uit."

"Dat is waar, Mama, doch de mensch kan nu en dan zoo eens een inval krijgen, en daar onder behooren ook die voorgevoelens," zei La Croix.

"En wat verwacht gij dan eigenlijk voor nieuws en goede tijding," vroeg Marie, "een beroep naar de Kolonie, of wat is het?"

"Neen, beste Marie, dat kan ik je niet zeggen, omdat ik er nooit over nagedacht heb, maar een beroep naar de Kolonie zou door mij zeker niet als goede tijding beschouwd worden. Ik woon hier vergenoegd, heb een goede pastorie, eene hier tevredene vrouw en een gemeente die ik lief heb, en waar ik mij naauw aan verbonden gevoel. Ook het Gouvernement bevalt mij; het geeft de noodige ondersteuning aan onze kerk, en als burgers genieten wij een vrijheid, die menig kolonist ons zou benijden. 't Klimaat is gezond. Wat kunnen wij meer wenschen?"

"Dat is waar, beste La Croix," zei schoonmama, "en het doet mij genoegen te zien dat gijlieden beide zoo tevreden zijt. Ik ben nog maar kort hier, doch mogt het gebeuren, dat Willem, mijn eenige zoon, zou besluiten hier heen te komen, zooals hij laatst schreef, waar hij veel lust toe had, dan, ja dan, wie weet wat dan nog gebeurt!"

"Wel, beste Mama," zei Marie, "als dat mogt kunnen gebeuren, hoe aangenaam zou dat zijn; dan zouden wij allen weer bij elkander zijn, en Willem, die reeds genoeg van de Publieke Dienst heeft, zou dan zijn lievelingsplan kunnen ten uitvoer brengen en Boer worden. Hij kan hier nog betrekkelijk goedkoop een plaats koopen, en daar boerderij hier in het land goed betaalt, als men werkzaam en een weinig gelukkig is, kan men spoedig vooruitkomen."

't Gesprek werd gestoord, door een eerbiedig kloppen aan de deur.

"Binnen," riep La Croix, en Meester Stroop kwam bin-

nen, met een heele pak courantęn, tijdschriften en brieven.

"Hier is UEerw's post," zei Stroop "de post was wat vroeg, en daarop had de postmeester niet gerekend, zoodat hij wat laat op kantoor kwam, om den post te sorteren."

"Ik dank u voor uwe moeite," zei la Croix, "wilt gij niet plaats nemen?"

"Dank UEerw." zei Stroop, met een gezigt als stroop, "als ik zoo vrij mag zijn om een paar perziken in den tuin te plukken, zou het mij hoogst aangenaam zijn."

"O, met genoegen," zei La Croix "gij zijt er welkom voor, maar, vóór ik het vergeet, heb gij kennis gegeven van de buitengewone Kerkeraadsvergadering op Zaturdag a. s?"

"Voorzeker, Eerw., ik heb er voor gezorgd. U behoeft u daar niet ongerust over te maken. Ik zal nu maar naar den tuin gaan, en daar ik bij de achterdeur uitga, zal ik de dames en u maar groeten."

En Stroop maakte een diepe buiging, zoo deftig, dat menig saletjonker het hem niet had kunnen nadoen, welke soort van buiging door de Franschen genoemd wordt "a la maître d' école."

"Een lief mensch," merkte Mevrouw Stolberg aan, "jammer dat hij zoon 'n last van de roos heeft. Hij heeft mij verhaald bij verscheidene doctoren reeds geweest te zijn, om er van genezen te worden, doch dat hij nog geen baat had gevonden. Zijn neus, zei hij, plaagde hem het meest."

La Croix had inmiddels de brieven nagezien en reikte die welke aan de dames geadresseerd waren aan haar over.

"Een brief van Willem," zei Mevrouw Stolberg, en een weinig gelezen hebbende, vervolgde zij:—"ik die geen voorgevoel had, krijg goede tijding, voor mij niet alleen, maar voor ulieden ook, zoo ik hoop. Willem schrijft dat hij drie maanden verlof heeft aangevraagd, en dat hij met de wagens van neef Hendrik Joostenberg, die naar de Transvaal gaat, hier naar toe opkomt, om ons te zien. Hij schrijft, al te veel naar ons allen te verlangen, en dat hij de dagen en uren bijna reeds telt, wanneer hij hier zal zijn. Die beste jongen, hij is even als zijn overledene vader; die kon ook zoo naar ons verlangen. Hij vraagt of La Croix geen gelegenheid kan vinden om hem van J. te laten halen. Joostenberg, die het pad meer heeft gereden, had hem gezegd dat dat het naaste punt was, waar hij langs kwam, om naar V. te komen. O! wat verlang ik om hem te zien!"

"En ik ook," riepen La Croix en Marie bijna te gelijk.

"Geen bijzonder nieuws," zei la Croix, "als dat van Straten mij vraagt om Zondag over drie weken de dienst voor hem waar te nemen, daar hij naar de Kolonie gaat."

Er werd weder geklopt en op het algemeen bekende "binnen" verscheen Ouderling Dopsteen. Na over en weer gegroet te hebben, nam hij plaats, nog voordat hij daartoe uitgenoodigd was. Dat behoefde ook niet, want hij was er zoo goed als een kind in huis. Hij ging met La Croix op huisbezoek, vergezelde hem naar de Synodale en Ringsvergaderingen; in één woord, hij was alles voor La Croix; en daar hij zulks deed uit liefde en achting voor zijn leeraar, en niet om een witvoetje te zoeken, nam La Croix gaarne gebruik van zijne aanbiedingen om hem te vergezellen.

"Wat nieuws, mijnheer," vroeg hij, "u weet ik is geen inteekenaar op die couranten, behalve op *De Fakkel* en die is ongelukkig niet gekomen, en nu kom ik hier om die nieuws."

"Wel," zeide La Croix, "ik heb toch mijn *Fakkel*, hier is ze. Indien gij ze wilt inzien, zal ik onderwijl mijne correspondentie doorgaan."

"Mijnheer kan maar gerust aangaan," antwoordde de ouderling, die zijn bril uit haalde, ze op zijn neus stak en met bijzondere aandacht las. "Daar heb je 't weêr!" riep hij eensklaps uit.

"Wat?" vroeg La Croix.

"Och, mijnheer, wij moeten weêr naar Bloemfontein; de oproeping voor de Synode is officieel aangekondigd."

"Nu, wat zou dat, beste Dopsteen, dat is immers alle jaar?" merkte La Croix op.

"Ja, mijnheer" antwoordde de gevraagde, "maar u weet wat ik van die plek denk. De Engelschen verbeelden zich daar dat hullie baas van 't land zijn; ze zien met verachting op onze kerk neêr. Een Afrikaner beschouwen ze nog minder als een Kaffer en wij die met goed en bloed die land hebben overgenomen en schoongemaakt, wij worden veracht. Alles is er Engelsch, straatbordjes, uithangborden, bankklerken en partij ambtenaars ook. Ik was op een morgen in een paar kantoren en daar zaten een paar klerkies, met wat muishaar onder hun neus, en al wat zij spraken was pure Engelsch. Ik wou hullie nog bij den President aanklagen, doch dacht later, ik zal het maar laten staan, want ik

heb gehoord als Z.H.Ed. het hoort hij hun zoo maar ontslag geeft. En die Uitvoerende Raad bekrachtigt het doen."

"Wel, wel, mijnheer Dopsteen maakt de hoofdstad toch te slecht. Ik had juist gehoord dat het zoo'n aangename stad was. De straten waren zoo goed in orde, en als de maan niet scheen branden er des avonds lantaarns en dan..."

"Ja, jufvrouw, voor een wereldsche mensch mag het een mooije stad wezen," zei Dopsteen, "maar mij lijkt hij niet. Die lantaarns wenschte ik dat ze nimmer opgezet waren, want ze kosten mij meer als £10. Mijn zoon Gert was een tijd geleden op Bloemfontein met een vracht, en toen hij 's avonds nog een eindje wilde uitrijden, reed hij met den wagen tegen de lantaarn aan, daar die goed meer duisternis als licht geeft, zooals hij zegt. Die voorwiel was stuk en ik moest over £10 aan reparatie betalen. En dan vraag de Stadsraad ook nog schadevergoeding. Zoo plukken die Engelschen ons Boeren."

"Maar dat zijn toch regt vreemde lantaarns," merkte jufvrouw Stolberg aan.

"Ja, jufvrouw," zei Dopsteen, "'t zijn Engelsche. Jasper, onze smid, kan betere maken, daar ben ik zeker van," en terwijl hij, de goede man, zoo zijn hart lucht gaf, kwamen jufvrouw Dopsteen en Scheermes binnen.

Na gegroet en de kleine bewonderd te hebben, stelde Marie een wandeling in den tuin voor, waaraan voldaan werd door de dames, en de heeren bleven alleen.

"Mijnheer moet toch de courant eens inzien en kijken of daar geen ander nieuws is," verzocht de ouderling.

La Croix voldeed aan het verzoek en begon: "die Afrikaner Bond begint zich sterk uit te breiden. Hij zal, zoo ik hoop, nog eens tot zegen van Zuid Afrika strekken. Wat voor mij zoo mooi is, is dat zij geene nationaliteit uitsluit. Elkeen, hetzij Hollander, Engelschman of Duitscher kan er lid van worden, mits hij het welmeent met zijn aangenomen vaderland.

"Verder zie ik dat bij de Basutos het nog niet alles zoo mooi is als men gewenscht had. Die ontwapeningswet schijnt maar een verkeerde maatregel te zijn geweest."

"En onregtvaardig ook," zei Dopsteen. "In de Diamantvelden verkoopt die Engelschman zijn geweer, waarop hij al een pond duty in zijn zak heeft gestoken, aan de kaffers, en bij hun huis komen vat hij hun het weer af, zeker om ze weer naar de Diamantvelden te zenden."

"Mijn beste vriend" riep de predikant, "gij gaat te ver. Gij doet verkeerd om een natie zoo te beschouwen, om dat er een paar slechten onder zijn. Geloof mij, men vindt zulke fatsoenlijke Engelschen als men kan verlangen. Onder onze eigene natie vindt men ook menschen, die slecht van inborst, handel en wandel zijn, doch daarom zijn alle Afrikaners niet slecht. Denk daar maar eens over na, en ik denk gij zult inzien dat gij verkeerd handelt."

Dopsteen was geen man die zich dadelijk liet overtuigen; zoo spartelde hij nog wat tegen, even als een snoek op een hooizolder, totdat ze in hun gesprek gehinderd werden door de terugkomst der dames.

"Wel, jufvrouw Dopsteen," wat zegt gij van onzen tuin, "komen al de groentezaden niet prachtig op?" vroeg La Croix.

"Ja," antwoordde de aangesprokene, "maar als ik Mijnheer of Jufvrouw geweest was, had ik liever groene garst, pampoen en mielies er in gehad."

"Dat is voorzeker goede kost zoowel voor mensch als dier, maar jonge doperwten, snijboonen, salade, kool, uijen enz. laten zich echter ook goed smaken," zei La Croix.

"Dat is een waar woord," merkte Dorpsteen aan, "maar mijn oude vrouw geeft om die gedoentes niet, en ofschoon ik het alles graag zou eten, praat ik er maar niet over, want het helpt mij glad niets, en om die lieve vredes wille zwijg ik maar.

"Mijnheer moet hem niet gelooven," zei jufvrouw Dopsteen "ik ben zeker dat hij er van avond als hij te huis is, dadelijk over begint."

"Waarde mijnheer," viel Marie in, terwijl zij even bloosde, en een blik wierp naar La Croix "mijn broeder wordt spoedig van 't bovenland hier verwacht; hij gaat zoo ver als J. met een gelegenheid. Weet u misschien geen kans, om hem van daar te laten halen? La Croix zijn paarden, vrees ik, zijn te mager; is er misschien niet iemand, die kar en paarden zou willen verhuren om hem te halen?"

"Ik weet geen een, die aan mijnheer paarden zou willen verhuren. Zij zouden zich schamen zulks te doen, maar mijn Klein Gert heeft een paar vette paarden en ik zal met hem praten," zei Dopsteen.

"O!" merkte de oude jufvrouw Stolberg aan, "wat zijt gijlieden toch goede menschen. Hoe gaarne, ofschoon het mij zwaar zou vallen, om al mijne familie en vrienden

boven te verlaten, zou ik mijn laatste levensdagen nog onder u willen doorbrengen, vooral als mijn eenige zoon zijn plan ten uitvoer brengt, om hier in de buurt te komen wonen. Dat hangt er zeker van af, of hij hier voor een redelijke som, een plaats kan krijgen."

"Dat zal wel lukken, jufvrouw, daar leggen hier nog een paar plaatsen van speculateurs uit de Kolonie, waaronder twee goede. Die menschen hebben ze indertijd ook maar goedkoop gekocht en zullen met een klein profijt tevreden wezen. Dan is daar ook nog een kapitale Gouvernements-plaats en die kan een mensch huren."

"Van Gouvernementsplaatsen gesproken," zei La Croix, "waren die in den ouden tijd zoo weinig waard dat de Volksraad ze zoo maar wegschonk aan noodlijdenden? Ik las daar iets van in een oude courant, die ik toevallig in handen kreeg. Ik zal het u eens voorlezen en gij kunt mij zeggen of het in den ouden tijd hier zoo was.

ZEerw. ging naar zijn studeerkamer, bragt de courant en las het volgende:—

DE VOLKSRAAD VOORHEEN.

't Was in eene buitengewone zitting in November 1858, dat ik het genoegen had tegenwoordig te zijn bij de plegtige opening van denzelven. Langs een lange tafel, gedecoreerd met papieren, pennen en inkt, alsmede met een massa glazen en lampetkannen, voorzien van het aqua fontana, zaten de landsvaderen, behoorlijk in 't zwart gekleed. Langs de muren zaten ook een aantal landsvaders, gewoonlijk bekend onder den naam van muurbloemen. Boven aan de tafel zat de voorzitter, links van hem de secretaris, gewoonlijk genaamd ons sictarissie. Met de hem aangeboren deftigheid opent de voorzitter de vergadering en benoemt twee commissiën om den Staats-president binnen te leiden. Dit geschied zijnde doet laatstgenoemde een *plegtig* gebed.

Dan houdt de President zijne aanspraak en beginnen de bezigheden.

Voortaan zal ik mij thans niet meer bepalen bij de zitting van Nov. 1858, maar in het algemeen bij de zittingen, die daarop volgden.

In een dier zittingen was ik tegenwoordig toen ZHEd. de Staatspresident zijne aanspraak, die gedrukt was, voorlas en wel als volgt:—

"Aanspraak van ZHEd. den Staatspresident, gehouden op den enz., enz."

Hierop las hij zijne aanspraak en zeide ten slotte: "Ik heb gezegd (zijn naam) Staatspresident."

Wanneer nu b.v. een memorie aan de orde komt van zegge een persoon, die om compensatie voor verliezen geleden door Kaffers vraagt, dan heeft ongeveer het volgende gesprek plaats:—

"Mijnheer de Voorzitter, die memorie is door mij ingediend. Ik ken de zaak goed. De man is geruïneerd door die Zwart natie. Zijn vrouw is dood en hij zit met 12 kinderen. Die oudste meisjes-kind moet naar alles zien, en die oudste zoon helpt om te ploege en naar die vee te zien. Ons is toch een Christen-natie en daarom zou ik voorstel, om die man een plaats voor niet te geef. Ik heb ook nog een certificaat van onze Leeraar en Kerkeraad, dat die man en zijn kinderen het hoogst noodig hebben, en dat die man zich regte fatsoenlijk altijd gedraag. De Leeraar zou gaarne zien dat men hem een plaats gaf.

"Een der muurbloemen:—Ik secondeer.

"Een lid van de tafel:—Mijnheer de voorzitter, ik ken die affaires van die man goed, en wat het Edel lid voor de wijk —— gezegd heeft is die waarheid. Die man is arm; hij was altijd een trouwe burger, en was in Witsie zijn oorlog altijd de voorste. Zijn roer had hij nacht en dag in die hand, en zijn bandelier en kruidhoorn ging niet van zijn lijf af. Hij heeft die land meê verdedigd tegen die zwart natie, en nu zit hij daar met die klompie kinders. Mijnheer voorzitter! jij heb maar één kind, maar als jij twaalf had, zou jij met mij het eens zijn dat het maar moeijelijk is, zonder vrouw, zoo een familie te mainteneer. De Heere heeft gezegd ons moet doen aan een ander wat ons wil dat aan ons geschiedt, en daarom zal ik voor het voorstel stem."

Nadat nog een paar leden, bijna letterlijk (kopij-machines kunnen het niet beter doen) hetzelfde gezegd hebben, staat op:

Het Edel lid voor het dorp——, en zegt:—"Edele heer Voorzitter, Heeren leden van dezen H. Achtbaren Raad! Aandachtig heb ik de redeneringen van de vorige Edele leden gehoord. Met hen gevoel ik, ja verplaats mij in de positie van den memorialist, en benaauwd wordt het mij om het harte. Doch hoe gaarne ik hem ook wil helpen, toch zie ik geene kans om zulks te doen op landskosten. Hebben wij het regt, vraag ik mij af, om op deze wijze over landseigendommen te disponeren? Hebben wij het regt om zulks te doen? Zoo ja, dan hebben wij in de volgende zitting een paar honderd gelijksoortige memories ter tafel, en hoe kunnen wij die weigeren? Er zijn meer menschen als memorialist, die goed en bloed over hebben gehad voor ons dierbaar land, en die ook in moeijelijkheden verkeeren. Ik

stel voor dat aan 't verzoek niet kan worden (met bijvoeging der gewone uitdrukking "met leedwezen") voldaan."

Bij meerderheid aangenomen.

Het Edele lid voor het dorp —— staat weder op en zegt: "Mijnheer voorzitter en leden. Mijn voorstel, dat doorging, had vele tegenstanders. Daaruit blijkt dat memorialist vele vrienden heeft, die hem wenschen te helpen. Welaan dan, de Bijbel zegt: 'Zijt barmhartig overeenkomstig uwe middelen.' Laat ons zulks toonen; laat ons een subscriptie opmaken onder ons."

Dit geschiedt. De secretaris maakt een lijst op, en de inschrijvingen varieerden van 10s. tot £5, makende in het geheel een totaal van bijna £25, zijnde een paar pond voor elk kind.

Eere den gevers! Doet wel aan een ander wat gij wenscht aan u gedaan te worden. Helpt weduwen en weezen!

Doch toen genoten de Raadsleden ook maar tien shillings per dag.

Bij een andere gelegenheid was ik tegenwoordig toen veldcornet ——— met

"Er is een stuk van de courant afgescheurd en verder heb ik het niet. Wat is er van waar, mijnheer Dopsteen?" vroeg La Croix.

"Schandelijke laster, mijnheer," zei Dopsteen, "onze Volksraad mag vroeger niet zoo geleerd geweest zijn als thans, nu hij vol is met winkeliers en procureurs, doch de leden waren brave vaderlandslievende menschen, die het goed meenden met een ieder. Hullie heeft wel niet op zulke mooije stoelen gezeten, zoo als thans, en hadden zulke prachtige tafeltjes niet voor zich, maar goed en eerlijk waren zij. Ik maak mij nu al te kwaad, en daar het laat is, zullen wij maar naar huis gaan en zal, als ik wat afgekoeld is, eens er weer met mijnheer over spreken."

Daarop stapten Dopsteen en zijne vrouw huiswaarts na eerst allen behoorlijk te hebben gegroet.

F.

Tegenstrijdige Wenschen, met betrekking tot het Weder.

EEN VERHAAL OP WAARHEID GEGROND

M. GIEBERT GEVOLGD.

Ingezonden door J. E. C. de Boer Mazier, L.L.D.

Dwaze mensch! hoe, gij zoudt klagen
 Wen ge uw beê niet ziet vervuld?
Of, zoo God uw wensch verijdelt,
 Overslaan tot ongeduld.

Zoudt gij dan vermetel wanen:
 Dat, deed God naar s' menschen wil,
Zulks hun welvaart zou verhoogen;
 Sta bij dit verhaal dan stil.

Eene kleine Dorps-gemeente
 Had een waardig Predikant,
Die zijn roepingswerk verrigtte
 (Zoo men zegt) naar d' ouden trant.

Bij bijzond're handelwijzen,
 Had hij zich ter wet gesteld
Zaterdags bezoek te geven
 Aan de landliên op het veld.

Dan werd, bij veel' and're vragen,
 Ook steeds onderzoek gedaan,
Of 't gewas ook voordeel spelde,
 Dan of 't was teruggegaan?

't Klagen, aan den mensch zoo eigen,
 Had dan vaak den boventoon,
Meestal was het weêr te ongunstig,
 Zelden was 't "gewas staat schoon!"

Dan rees klagt om regenbuijen,
 Dan om droogte of koud klimaat;
En men vroeg dan 's Leeraars voorbeê
 Ter ontheffing van dit kwaad.

Was de rustdag dan gekomen
En het uur van Godsdienst daar,
Dan dacht ook de Leeraar biddend,
Aan 't getijde van het jaar.

Daar nu 't gros van zijn gemeente
Van den veldoogst moest bestaan,
Was men, en wel om deez' reden,
Met dien Leeraar hoogst voldaan.

Maar hoe werd die Dorps-gemeente,
Door het leed ter neer gedrukt,
Toen die hooggeschatte Leeraar
Door den dood hun werdt ontrukt!

Hoe een Leeraar weer gevonden,
Die bij zorg voor zielsgeluk,
Deel nam in hunn' aardsche welvaart,
Deel nam in hunn' aardschen druk?

Na veel zoekens, na veel vragens,
Langer dan m' ooit was gewoon,
Doet men eindelijk een' keuze
En beroept eens boeren zoon. *

Naar zijn afkomst mogt men hopen,
Dat hij, èn uit oudermin,
En uit kunde aan de veldteelt,
Steeds voldoen zou aan hun zin.

Hun verlangen, hunn' verwachting
Werd nogthans te leur gesteld,
Nimmer werd, bij 's Leeraars bidden,
Van het weêr een woord vermeld.

Spoedig rezen luide klagten,
Als verzuimde hij roepingspligt,
En de Broed'ren Ouderlingen,
Stelden hem zijn feil in 't licht.

Hoe de Leeraar ook beweerde
't Dwaze van hun vordering,
't Baatte niets voor een gemeente
Die zoo vast aan 't oude hing.

* Natuurlijk die tot Predikant was opgeleid.—D. B. M.

Eens, dat hij was 't zaam gekomen,
  Met de leên des Kerkeraads,
Was er weêr, voordat men scheidde,
  Om 't voornoemde feil veel praats.

Toen liet zich de Leeraar hooren:
  "Broeders!" sprak hij, "hoort mij aan,
Door mij wordt aan uw verlangen
  (Doch voorwaardelijk) voldaan.

Komt, een uur vóór ik ga preeken,
  Telken reize 't zaam bij mij,
En verklaart me, aangaande 't weder,
  Wat of uw begeerte zij.

'k Zal alsdan van uwe wenschen
  Steeds uw tolk zijn in 't gebed;
Zoo zij slechts *éénstemmig* luiden,
  En ge op '*s naasten heil* ook let."

's Leeraars voorstel werd met vreugde
  Door hen allen aangehoord;
Bij elk had ('t geen hij niet wachtte).
  't Voorbeding zelfs zeer bekoord;

't Jaargetij was juist gevorderd
  Tot het zomerlijk saizoen,
't Gunstig weer moest dus zijn werking,
  't Meest ten nut der herfstvrucht doen.

Toen de rustdag was gekomen,
  Kwamen ook, bij 't eerst gelui,
Velen aan des Leeraars woning,
  Onder wind en regenbui.

't Zaam in 't zijvertrek gelaten,
  Was er dra een woordenstrijd,
Wat voor weêr men af zou smeeken,
  't Dienstbaarst "voor de vruchtbaarheid."

Dominé trad ondertusschen
  Onverwacht ter kamer in,
"Hoe!" (sprak hij) "zijt gij aan 't twisten?
  Heet dat Christelijke zin?"

In een naastgelegen kamer,
Merkte hij een Ouderling,
Die schoorvoetend 'en vol vreezen,
Met den Leeraar derwaarts ging.

Daar gekomen, vroeg de Leeraar;
"Broeder! wel—hoe vindt ge 't weer?"
"Gansch niet gunstig, (was het antwoord)
"Viel er maar geen regen meer!

"'k Heb met and'ren 't hooi doen maaijen,
"'t Ligt nog ongehoopt op 't veld,
"'t Was, zoo 't reeg'nen aan zal houden,
"Met de hooiteelt slechts gesteld!"

Hij vertrok. Men riep een tweeden:
"Hoe is 't weêr?" (vroeg Dominé)
"O gezegend!—(was het antwoord)
"'k Ben met and'ren hoogst te vreê!

"Hoe veel goeds doet niet die regen,
"Ja, nu zwelt het dierbaar graan,
"Dat men, door een lange droogte,
"Kwijnende op 't veld zag staan!"

Hij vertrok. Er kwam een derde:
"Wel! is 't weêr u naar den zin?"
Vroeg de Leeraar "Neen! (was 't antwoord)
"En voor and'ren even min;

"Hoor—wat wind en regenslagen!
"Al de boekweit slaat ter neêr,
"Dat 't met beiden mag bedaren,
"Geeve 'd Algoede Opperheer!"

Hij vertrok; er kwam een vierde:
"Hoe is 't weêr?" (vroeg Dominé)
"Zeer gewenscht (sprak hij), zulk weder
"'t Is vervulling onzer beê.

"Nu zal 't vee toch in de weiden,
"Houdt dit weder slechts wat aan.
"Water in de sloten vinden,
"Die men lang reeds droog zag staan."

Verontwaardigd ging de Leeraar
  Straks na hem ter kamer uit,
"Dwaas en eigenbatig Christen!"
    Riep hij zuchtend overluid.

And'ren wilde hij niet hooren,
  Nog in 't zijvertrek bijeen,
Maar zond ze allen, hoe ze ook morden,
  Onverhoord, met drang weêr heen.

't Predikuur was nu verschenen,
  Velen gingen Kerkwaarts heen;
't Grootste deel slechts om te hooren,
Wat zou worden afgebeên.

Noch van veldoogst, noch van 't weder,
  Sprak de Herder in 't gebed,
Maar bad ernstig: "dat op 't aardsche
  "Niemands hart mogt zijn gezet."

Na den rustdag heeft de Leeraar
  Eenen Kerkeraad belegd,
En na veel bestraffingswoorden,
  Hun het volgende gezegd:

"*Broeders! weegt uw wensch en beden,*
  Ziet alleen op 't uwe niet;
Zijt te vreên met Gods beschikking,
  Bidt: niet MIJN'—UW *wil geschied.*"

's Leeraars handelwijs en woorden
  Hebben (naar mij is verhaald)
De geheele Dorpsgemeente
  Overtuigd, dat ze heeft gedwaald.

Olijfboomen.

Wij maken volgaarne plaats voor het volgende memorandum over het planten van olijfboomen. Het is van de hand van Professor MacOwen en zal ongetwijfeld menigen boer welkom zijn, die mede wat aan het aankweeken van den kostbaren olijfboom wenscht te doen, doch niet weet hoe daarbij te werk te gaan:—

De olijfboomen, in de Botanische Tuinen te Kaapstad geplant, waren geënte boompjes die ingevoerd werden en behoorden tot de beste Italiaansche en Zuidelijk Fransche soorten.

De olijf is een boom van geen groote hoogte, groeit langzaam, maar houdt daarentegen eeuwen lang stand en levert al dien tijd rijkelijk op.

De olijfolie wordt door eenvoudige persing of drukking van de vrucht bekomen.

Sommige olijfsoorten worden onrijp ingelegd of bewaard in een zwakke oplossing van zout in water met een vingergreep aluin, en gebruikt om den eetlust aan te zetten of den geur van fijne wijnen beter uit te brengen. Daartoe wordt de vrucht òf ligt geschroeid in loogwater van houtasch gemaakt òf voor eenige dagen in kalkwater gelegd.

Bij het persen moeten de pitten niet worden gebroken, want in dat geval verkrijgt de olie een onaangenamen smaak.

De olijf aardt best in open schelferachtigen kalkgrond doormengd van keisteentjes. Zandige, steenachtige grond en grond bestaande uit vermolmd graniet zijn minder geschikt, doch de eenige grondsoort waarin de olijf geheel mislukt is een stijve taaije potklei.

De olijf houdt van aan de zeelucht blootgestelde heuvelhellingen en gelukt beter op glooijenden grond dan op lage vlakten. Langdurige droogten doen den olijf heel weinig aan, wanneer hij eens goed gevestigd is.

De grond die voor een olijvenboord bestemd is moet goed omgedolven en om het tweede of derde jaar bemest worden, het laatste liefst door greppels tusschen de boomen te graven. Waar de grond schraal bedeeld is met kalk is bemesting met gips wenschelijk.

De olijf moet dadelijk nadat de vruchten zijn ingezameld op oordeelkundige wijze gesnoeid worden, en daarbij houde

men zich als leidend denkbeeld aan het feit dat de bloesem ontspruit *aan de scheuten van het vorige jaar*. Daarom streeft de snoeijer er naar, een gelijke verdeeling van korte, een jaar oude scheuten te bekomen over den geheelen boom. Bovendien is het van belang, daar de vruchten meest met de hand worden geplukt of door vrouwen en kinderen zachtjes met latten afgeslagen, dat de boom niet al te groot wordt, inderdaad meer of min op een champignon gelijke.

De olijf wordt aangekweekt door middel van pitten, inleggers, stekken, sectiën van oude stompen en oogen. De stekken behooren groot, niet minder dan 1½ duim in doorsnede te zijn, inderdaad meer op kneppels dan op gewone stekken te gelijken. Zij kunnen tamelijk digt bij elkander worden gelegd, gelijk wingerdstokken, en in het tweede jaar worden verplant.

De pitten worden dikwijls, alvorens geplant, te weeken gelegd in zwak loogwater, om de ontkieming te bevorderen, en korte kneppelstukken worden soms horizontaal in den grond gelegd, inderdaad begraven onder de oppervlakte. De geknotte kwasten onder aan den stam, die werkelijk opggroeisels zijn, worden met fijne zagen afgezaagd en uitgevoerd in zaagsel.

Deze oogen worden gelijk aardappelen geplant om nieuwe plantages te bekomen.

De olijfboom begint te dragen wanneer hij van 7 tot 8 of 9 jaar oud is, levert jaarlijks meer en meer gedurende ongeveer een gelijk getal jaren en houdt zijn opbrengst in stand gedurende eene eeuw of zelfs langer. Worden de vruchten zorgvuldig met de hand vergaard en wordt de boom met verstand gesnoeid, dan is de oogst doorgaans tamelijk gelijk; doch het gebruikelijk afslaan der olijven breekt de zachte scheutjes van het jaar—juist die deelen die het volgende jaar moeten vrucht dragen, zoodat de olijfboom in onvoorzigtige handen beurtelings schrale en goede oogsten levert.

De olijf heeft om zijn vrucht goed te doen rijpen een weinig meer hitte dan de wijnstok noodig en zijn opbrengst van olie lijdt door een te lage temperatuur. De beste olijfplantages leveren soms olie gelijkstaande met een vijfde van het gewigt der vrucht, de pit niet mede gerekend; maar van 10 tot 15 per cent is zoo wat de gewone verhouding.

Een eenvoudige molen wordt gebruikt om de olijf te

kneuzen zonder den pit te breken—een ding dat veel gelijkt op een wagenwiel zonder spaken. Het alzo verkregen pap wordt dan gedaan in paardenharen of biezen zakken, die op elkander worden gepakt en onderworpen aan zorgvuldig geregelde persing. De beste olie is die welke met behulp van de allerminste persing wordt verkregen en "maagdelijke olie" genaamd is.

De resterende zelfstandigheid, "marc" geheeten, wordt dan gebroken, aan stoom bloot gesteld en weder geperst. De alsdan verkregen olie is van veel geringer qualiteit, en wordt weleens "galsterig." De "maagdelijke olie" behoeft men slechts in koele donkere pakhuizen te bergen totdat het neerzetsel is gezonken en de fijne groenachtiggele olie kan worden afgetapt of afgeheveld.

De varierende prijs van olijfolie per ton is altoos te zien in de voornaamste prijslijsten, in dien van Morgan b.v.

Gevatheid.

Aan het Hof van zeker Oostersch Vorst leefde een sterrewichelaar van groote schranderheid en vermaardheid. Hij had het ongeluk zich het ongenoegen op den hals te halen van eene dame die den Vorst zeer dierbaar was en dezen wist te bewegen om tot de terdoodbrenging van den wichelaar te besluiten. De Vorst liet den astroloog tot zich komen, en vraagde hem: "Zijt gij door uwe wetenschap reeds tot de ontdekking gebragt op welken dag gij zult sterven?" De ander begreep terstond de bedoeling, maar gaf vaardig ten antwoord: "O ja, Heer! mijne wetenschap heeft mij met onbetwijfelbare zekerheid geleerd dat mijn dood juist één dag vóór dien van u, O magtige heerscher, zal plaats hebben." De Vorst vatte de list; evenwel durfde hij zijn besluit niet uit te voeren, en liet den sterrekijker ongemoeid.

A. P.

Gezellig Tijdverdrijf.

No. 45.—NOVEMBER 1883.

PAARDENSPRONG-RAADSEL.

kend	mast,	Is	koers	Op	schudt	ge-	hoog
ook	en	't ko-	de	staard	het	tast;	Met
Al	meer,	Op	hart	Al	zorg	om-	op-
kaart.	de	zee-	voor-	rij-	ge-	bracht.	ge-
gat	kraakt	De	Heer	Het	tart,	Hoog,	huis
stroôm.	Vol	uit,	ke	uit,	ge-	vaar	de
het	uit	ge-	wind	Aan	hand,	Naar	zeên,
moed	Met	Want	Voor-*	vracht	en	't roer	't Ge-

Opheldering.—Voor de lezers die met het schaakspel niet bekend zijn, diene tot inlichting dat de paardesprong gaat: *twee* blokjes of ruitjes regtuit, en dan één ter zijde. Men mag echter springen in alle rigtingen: naar boven, naar beneden, regts of links. Is men b.v. bij *voor*, in den vierden blokregel van boven en den vierden regts, dan zou men kunnen springen naar boven op *'t ko*, of op *staard*, naar beneden op *uit*, (aan weerszijde); ook kan men regts gaan op *tart*, of op *zorg*, of links op *kraakt* of op *meer*. De kunst is nu om daar te beginnen en zoo te springen, dat het geheel een goeden zin oplevert. Men begint natuurlijk bij een hoofdletter. Daar dit het eerste raadsel van zijn soort is in het GEZ. TIJDV. opgenomen, zullen wij oplos-

sers ditmaal de eerste twee lettergrepen aanwijzen, ze zijn: * *Voor uit.*

Men wachte met het inzenden van de oplossing tot ook het December raadsel verschenen is en zende ze dan allen gelijk of zoo velen men in het kwartaal kon vinden.—Twee prijzen naar verdiensten.

N.B.—Verslag van oplossingen en toekenning van prijzen voor de maanden Julij, Aug. en Sept. in ons volgend No.

Eenige Raadsels en Acrostichons wachten op plaatsing, daaronder een paar mooije van den Wel.Ed. heer de Boer Mazier.

De Boerderij.

> "De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken, wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

Als dit No. van het *Z. A. Tijdschrift* in handen onzer lezers komt, is in het Bovenland de vooroogst zoo goed als af, en is men druk bezig om met machine, zeis en sikkel de vette korenaren in te zamelen. Terwijl wij dit schrijven is er nog alle vooruitzigt voor een oogst zoouls wij in lange jaren niet gehad hebben. De vroege en spade regens kregen wij op hun tijd en van roest is—met uitzondering van Oudtshoorn—geen sprake. Wat wij onzen wakkeren graanboeren er nu nog bij gunnen is: *een flukse prijs;* dan zal menigeen, die het in de laatste jaren maar zwaar had om voort te sukkelen, het hoofd boven water kunnen houden.

— Te Klein Drakenstein werd in de afgeloopene maand eene vergadering van wijnbouwers gehouden, die wij toejuichen. Dat de wijnboer een *beter prijs* voor het produkt van den wijnstok moet krijgen, zal hij het op den duur kunnen uithouden, stemmen wij toe; en ook dat er meer aan *uitvoer* moet gedaan worden; maar zoolang niet alle wijndistrikten zich bij elkander aansluiten en gezamenlijke pogingen daartoe in het werk stellen, zullen al de goede woorden door de Klein Drakensteinsche vrienden gesproken met den wind verwaaijen. *Combinatie* en eene flinke *Exportmaatschappij*, waarover reeds zooveel in dit maandschrift geschreven is, is onzes inziens, de eenige weg om verbetering in den druk, waaronder de wijnhandel gebogen gaat, te brengen.

— Het schijnt of de Longziekte onder de beesten waarvan in ons vorig No. melding gemaakt werd, zich niet verder heeft uitgebreid; ten minste wij hebben er noch mondelings noch in de nieuwsbladen iets nader van vernomen.

—De heeren Malcher en Malcomess, een voorname handels firma te Kingwilliams Town, schrijven het volgende, wat zeker van groot belang ja, eene levens-kwestie is voor schapenboeren in Zuid Afrika :—

"Het zal ons genoegen doen indien gé het volgende in uw blad wilt opnemen, wat voor wolhandelaren maar vooral voor boeren en schapenfokkers van het hoogste belang is :—

'De wol uit Kaffraria, van het laatste seizoen, was 'veel beter dan die van het vorige, en was gelijk te stellen met die van het herfstseizoen 1881, wat betreft de qualiteit. De kwantiteit van wol (van alle soorten) gedurende het laatste seizoen bij private en publieke veilingen te King Williamstown verkocht, bedroeg ongeveer 16,000 balen, waarvan verreweg het grootste gedeeltelijk afkomstig was uit Kaffraria. In vele gevallen was de wol van goede kwaliteit, maar, wanneer de boeren en schapenfokkers meer zorg besteedden aan het wasschen en scheeren, zou daardoor de wol in hooge mate winnen in kwaliteit, de prijzen zouden op de Europeesche markten stijgen, en dat zou de koopers der wol hier in staat stellen om ook hoogere prijzen te besteden.

Het is een kortzigtig begrip aan den kant der boeren, om te denken, dat het beter betaalt om niet zoo bijzonder veel moeite te maken van het wasschen ; dit moge, voor een klein-tijdperk het geval zijn, maar op den langen weg zouden ze zeker uitvinden dat het véél beter betaalt, wanneer zij in dit opsigt geen tijd en moeite ontzagen. In den laatsten tijd heeft de Kaapsche wol te Londen zeer van elkander verschillende prijzen bedongen, tengevolge van de zorgelooze behandeling in dit opsigt, en om die reden wordt de wol, voor het grootste deel, op het Continent, door den kooper bijna niet meer aangezien. De wol der inboorlingen was in dit seizoen veel zuiverder, maar de kwaliteit liet veel te wenschen over, tengevolge van gebrek aan nieuw bloed onder hunne schapen. Handelaren en anderen die invloed en vertrouwen bij de inboorlinges genieten, moesten daarvan gebruik maken om hun over te halen tot den aankoop van betere rammen. *Ditzelfde is ook het geval met de Vrijstaatsche wol. Gebrek aan rammen waardoor het ras wordt verbeterd. Nu is ook hunne wol, kort, mager en van slechte kwaliteit.* Wij zijn er zeker van dat de wol in kwantiteit en kwaliteit beiden zoo vermindert tengevolge van gebrek aan nieuw bloed, en dat het aankoopen van goede rammen hierin eene geheele verandering zou brengen, en de *hoeveelheid* zoowel als de *hoedanigheid* van de wol hunner schapen op wonderlijke wijze verbeteren zou.

Binnen weinige jaren tijds zouden zij in het bezit komen van eene kwaliteit van wol, die ruimschoots de uitgaven zoude vergoeden, die zij zich zouden hebben getroost tot den aankoop van betere rammen. Wij vertrouwen, dat schapenfokkers hierop acht zullen slaan, en deze wenken ter harte nemen, want alleen daardoor zal de schapenteelt voor-

uit, en zal het den schapenboer kunnen goed gaan. Een ander groot nadeel voor de wol is gelegen om bij het wasschen der schapen zich te bedienen van zwavel en kalk en andere wolbedervende dingen. Daarover wordt op het Continent zeer geklaagd en deze wijze van behandeling zal den naam van Koloniale of Afrikaansche wol op de Europeesche markten uiteindelijk nog geheel in minachting brengen. Dit is ook het geval met het gebruik van zekere middelen bij het wasschen tegen de schurft. Die wasschingen veroorzaken vuile vlekken op de wol, die met de beste machine en door geene wijze van wasschen, kunnen verwijderd worden, en doen de waarde der wol op eene zeer gevoelige wijze dalen. Dit alles nu is onaangenaam voor wolkoopers en manufacturiers, maar de schade of het verlies komt ten slotte geheel neer op het hoofd der schapenboeren. Reeds hebben wolhandelaars in de Kolonie, van hunne koopers in Europa dringende verzoeken ontvangen, om bij hunne toezendingen, die wol, hierboven bedoeld, zorgvuldig van de andere af te zonderen. Een andere verkeerde gewoonte is het merken der schapen met teer, wat niet genoeg kan worden afgekeurd. De teer kan nooit meer uit de wol verwijderd worden, en waar men wol koopt wordt ook daarop bijzonder gelet, en geeft men lagere prijzen.

— Per *Drummond Castle* zijn in het begin der vorige maand de voortrekkers van eene Hollandsche nederzetting in de Transvaal te Kaapstad aangekomen. De heer Janson, Jr., de energieke secretaris van de emigratie-commissie, is in persoon medegekomen en heeft de leiding en bestiering op zich genomen. Het boerderijbedrijf in onze zuster republiek zal, vooral als die nederzetting gelukt, er goede vruchten van plukken. En waarom zou zij niet gelukken? Als de vrienden in Transvaal hun eigenbelang wel begrijpen, zal men de nieuwaangekomenen stellig op allerlei wijze de behulpzame hand bieden; doch dit zal trouwens ook wel geschieden zonder dat wij daartoe behoeven aan te sporen! Dat deze versterking van een nuttig Hollandsch element in de Transvaal onze beste wenschen heeft, zullen wij wel niet noodig hebben te herhalen.

— Teregt wordt er wel eens geklaagd dat onze landbouwers zoo weinig gebruik maken van de gelegenheid hun aangeboden, om in het *Z. A. Tijdschrift* over nuttige onderwerpen den landbouw betreffende gedachten te wisselen. Het vorig en dit no. maken eene uitzondering op den regel, daarin vinden wij toch een woordje over *wijn*, *geitnekte* en *aardappelen*, enz. Welk een verbazend verschil als men de buitenlandsche landbouwbladen doorkijkt; daarin is altijd wat te vragen en te beantwoorden. Om een denkbeeld te geven wat er zoo al in Amerika over den landbouw geschreven wordt, leze men eens het volgende:—

"Er bestaan—zoo lezen wij in de kroniek van een der laatste afl. van het *Journal de la Soc. agric, du Brabant-Hainaut*—in de Ver-

eenigde Staten van *N. Amerika drie en negentig periodieke landbouw-uitgaven*, waarvan 35 weekbladen, met een oplaag van 306,000 exemplaren. Er zijn 56 maandelijksche uitgaven, met een oplaag van 364,000 exemplaren. De Amerikaansche landbouwer—aldus zegt genoemd weekblad—verschilt dus wel van dien in België. De eerste moedigt de landbouw-pers aan, leest veel, niet slechts periodieke uitgaven, maar ook nog aan landbouw gewijde boeken. Hij erkent, dat de wijsten, evenals de onkundigsten, iets te leeren hebben, en dat niemand alles weet. Kan men zich, zonder onze landbouwers te willen beleedigen, niet afvragen —aldus eindigt het *Journal*—of velen hunner niet goed zouden doen met het voorbeeld, dat hunne vakgenooten in Amerika geven, na te volgen ?"—Die vraag ook voor Zuid Afrika.

— Onder het hoofd GOED NIEUWS zegt de *Zuid Afrikaan* van 16 Oct. : "Het *Capland* van Zaturdag bevat een berigt dat Dr. A. Fischer, van Stuttgart, tot professor in de landbouw-scheikunde aan het Stellenbossche Gymnasium benoemd is. Gemelde heer heeft aan de Akademie van Landbouw te Hohenheim, in Wurtemberg, gestudeerd, en nog onlangs, op last der Wurtembergsche Regering, een inspectiereis door Denemarken gemaakt om er de inrigtingen voor zuivelbereiding na te gaan. Onze Duitsche tijdgenoot houdt zich overtuigd dat thans weldra ook een proefstation te Stellenbosch zal gevestigd worden." Het is te wenschen ! Doch wacht maar, als wij ons Ministerie van Landbouw maar eerst *hebben*.

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

HOENDERFOKKERIJ.

In het laatste nr. van O. G. V. leest men :—

"Er zijn in ons land veel hoenderliefhebbers en er wordt veel gekweekt, maar over het algemeen laat de kennis der hoenders veel, zeer veel te wenschen over. Men kweekt er dikwijls maar op los, zonder naar verbetering of veredeling te streven. In de meeste gevallen wordt er weinig op gelet uit welke dieren men fokt, en het is dus niet te verwonderen, dat het middelmatige zelden bereikt wordt, eenige loffelijke uitzonderingen niet meêgerekend. Begrippen van raskenmerken schijnen ook nog niet algemeen te zijn, en de verpleging laat veel te wenschen over."

En ook nog :

"Er zijn ook niet veel liefhebbers, die jaren achtereen zullen werken om een enkelen onberispelijken stam hoenders te vormen of die een paar honderd gulden over hebben om een onberispelijk paar hoenders te bekomen. En toch zou zulk eene uitgave geen slechte interesten opbrengen

als de begeerte om onberispelijke hoenders te bekomen meer algemeen werd, en de juiste kennis van de eischen, die men aan zulke vogels mag stellen, meer verspreid was."

EEN ZEISSENSCHERPER.

In de *Ill. Landw. Zeitung*, nr. van 31 Mei l.l., biedt C. Spengler te Fremershof, bij Merzig in Rijnpruissen, een nieuwen zeissenscherper aan, die met naauwkeurige gebruiksaanwijzing voor slechts 1s. 8d. verkrijgbaar is. Bij 10 te zamen in postpakket zendt hij ze vrij, tegen rembours, voor 15s. Uit de er bij gegeven afbeelding komt het ons voor, dat dit kleine werktuigje nader onderzoek alleszins waard is.

Wij meenen dat dit werktuigje bij ons ook wel aftrek zou vinden als het slechts hier te krijgen was. Zullen onze ijzerhandelaars er niet eens onderzoek naar willen doen? [Adres :—de Waal en de Kock !]

Thans heeft ook de Senaat van Frankrijk zich vereenigd met het wetsontwerp, waarbij aan den heer Pasteur, ter belooning zijner groote den lande bewezen diensten, een jaargeld van 25,000 francs wordt toegekend, dat bij zijn overlijden op zijne weduwe en kinderen overgaat.—Goed gedaan !

In vele Middenstaten der Amerikaansche Unie beginnen de Rijnsche en Fransche *wijnen* door goede, ongemeen zuivere, wijnen van alleraangenaamsten smaak *uit Californie* verdrongen te worden. Deze kosten tusschen de 50 Amerikaansche cts. en een dollar den gallon, 2 tot 4 shillings, dus van £12 tot £25 per legger. Verleden jaar werd reeds de wijnoogst in Californie op 5 millioen dollars geraamd en de wijnbouw neemt er steeds toe. Omstreeks 6 millioen liter, ter waarde van gemiddeld £3 den hectoliter, zijn in 1882 uitgevoerd.

Bij gelegenheid van het Nationale feest in Frankrijk zijn benoemd, Prillieux, hoogleeraar aan het Institut National d'Agr., tot officier, zes andere personen wegens hunne bemoeijingen in land- en tuinbouw tot ridder van het Legioen van Eer (waaronder de directeur van de boschbouw-school te Nancy, Puton, een der hoogleeraren aan de Veeartsenijschool te Alfort, Trasbot, een waterbouwkundig ingenieur, twee landbouwers, en een tuinbouwer-boomkweeker), terwijl aan vijftien personen de nieuwe orde "du mérite agricole" is verleend, o.a. aan Rouillier, wèl bekend door zijne broedmachines en andere toestellen, dienstig bij de kunstmatige vogelteelt.—Dit bevestigt wat wij onlangs mededeelden omtrent de groote belangstelling in landbouwzaken in Frankrijk.

OM DAHLIA-BEDDEN AAN TE LEGGEN.

In Engeland gaat men tegenwoordig op een bijzondere wijze te werk bij het aanleggen van dahliabedden. Men plaatst nl. in het voorjaar de knollen in den grond. Zoodra hieruit korte stengels te voorschijn zijn gekomen, worden deze van hunne toppen beroofd, ten gevolge waarvan zij een menigte zijtakken maken. Wanneer deze zijtakken de lengte van 3 à 4 dm. hebben bereikt, buigt men ze voorzigtig naar beneden tot zij op den grond liggen, waar zij door middel van een houtenhaak worden vastgezet. Zij maken dan wortels en als men op die wijze een menigte takken heeft behandeld, is ten slottte het geheele bed er mede bedekt en men heeft in den herfst een bed, gevuld met slechts 1/3 M. hooge, rijk bloeijende dahlia's. Wanneer de soorten goed worden gekozen en er tevens op de groepering volgens de kleuren wordt gelet, kan zulk een bed een prachtig gezigt opleveren en zeer veel ter verfraaijing van tuinen en plantsoenen bijdragen.

De *Phylloxera* neemt in Spanje hoe langer hoe grooter oppervlakte in beslag, en daar de Spaansche Regering geen ernstige maatregelen neemt, omdat zij den tegenstand der eigenaren vreest, kan de *Malaga* weldra tot de tradities behooren. Er moeten reeds in den omtrek van Malaga meer dan 10 vierk. mijlen aangetast zijn. De wijnbergen van Colmenar zijn geheel vernietigd.—En de Kaapkolonie weet met den wijn naauwelijks raad! Hoe moet men dat verstaan?

PRINGLE'S "TRIUMF-HAVER."

In een Hoogduitsch vakblad van 1 April wordt op eene nieuwe haver-varieteit de aandacht gevestigd, die volgens Amerikaansche bladen alles evertreft wat tot heden bekend was, en van daar dan ook den naam "Triumf-haver" ontvangen heeft. De heer C. G. Pringle, te Vermont, bewees den landbouw reeds meermalen groote diensten op het gebied van graanbouw, en slaagde er bij zijne proeven o. a. in om eene kruising te kweeken van Excelsior- en Waterloo-haver, die in hooge mate de uitstekende eigenschappen van deze beide varieteiten heeft. En niettegenstaande de "Triumf-haver" op het veld circa 6 voet hoog wordt, zijn de halmen toch zoo sterk, dat zij met gemak en zonder eenigen steun de met zaad beladen pluimen dragen. Kwaliteit en productiviteit zijn mede uitnemend; een acre zou 80—100 bushels leveren, naar gelang van den toestand des bodems. De heer N. L. Chrestensen te Erfurt heeft in Duitschland thans deze haver het eerst in den handel gebragt. Indien naar aanleiding van dit stukje

iemand er iets van mogt ontbieden om deze nieuwe varieteit te beproeven, houden wij ons, als contra-beleefdheid, voor eenige mededeeling der resultaten vriendelijk aanbevolen.

Wel de moeite waard om in het volgend zaaizaisoen op de proef gesteld te worden !

Godgeleerdheid en Wijsbegeerte.

DE HEER SHAPIRA EN HET BOEK DEUTERONOMIUM.

Niets heeft in de laatste dagen in de geleerde wereld—in Engeland althans—zoo zeer de aandacht tot zich getrokken als de voorgewende ontdekking van een manuscript in 't Hebreeuwsch, een gedeelte van het boek Deuteronomium bevattende. Weinigen zijn er, die in de echtheid en oudheid van het document gelooven. 't Is van belang voor ons te weten hoe de ontdekking heeft plaats gevonden. Omtrent vijftien jaren geleden vonden er eenige schermutselingen plaats tusschen Arabieren in de vallei van de Arnon en de Turksche soldaten. De Arabieren namen de toevlugt tot de holen en grotten, die zich aldaar bevonden. Eenigen van hen vonden in een grot eenige bondels linnen, zwart van ouderdom en sterk riekende naar bitumen. Toen deze geopend werden ontdekte men stukjes leder met inscriptjes er op. Geen waarde er aan hechtende wierpen zij sommige stukjes in 't vuur, terwijl zij anderen bewaarden om als toovermiddelen later te gebruiken. In 1878 hoorde de heer Shapira eerst van deze ontdekking, en na veel moeite gelukte het hem dertig van die stukjes leder in handen te krijgen. De manuscripten alzoo gevonden werden het eerst vertoond in de kamers van het "Palestine Exploration Fund," doch zijn thans in het Britsche Museum. De stukken leder zijn omtrent 42 duim lang en drie en een half breed, en bevatten omtrent 12 lijnen van letterschrift. Zij zijn zeer zwart en overdekt met een olieachtige stof, die eerst verwijderd moet worden door spiritus. Het manuscript bevat zekere hoofdstukken van het boek Deuteronomium, die van den Hebreeuwschen tekst op sommige plaatsen zeer sterk afwijken. In het begin van het boek zijn Hh. I en II van den aangenomen tekst vereenigd; en in het hoofdstuk, de Tien Geboden bevattende, hebben wij het eerste en het tweede gebod vereenigd, en een nieuw gebod bij de anderen gevoegd: "Gij zult uwen broeder niet haten in uw hart." Het letterschrift heeft veel overeenkomst met dat van den zu beroemden Moabietischen steen.

Deze vondst zou zeer belangrijk zijn, ware het niet dat Dr. Ginsburg van het Britsche Museum het geheele document, na onderzoek, als onecht beschouwt. Zoo wel op uitwendige als op inwendige gronden veroordeelt hij dit handschrift. Het blijkt van achteren dat het geschreven is op stukken leder van een oud en ongebruikt synagogenrol, dat er bij afschrift vele fouten ingeslopen zijn, die duidelijk aantoonen dat het een bedrog is, en dat het de toeleg was van den afschrijver om Leviticus en Deuteronomium met elkaar te vereenigen. Na voltooijng werd het geheel in een chemisch mengsel gedoopt om daaraan een kleur van oudheid te geven. De *quasi*-ontdekking van een nieuw handschrift des Bijbels loopt dus op niets uit.

Zeer belangrijk in dit verband is een brief van den heer Clermont-Ganneau in het Londensche blad *The Times*, dat eenvoudig bevestigt wat Dr. Ginsburg eindelijk zelf als zijn oordeel uitsprak. Wij geven den brief zooals hij verscheen:—

"I reached London on the 15th inst., entrusted by the Minister of Public Instruction in France with a special mission to examine Mr. Shapira's manuscripts, at present deposited in the British Museum, and which have, for some time past, excited such great interest in England.

"My studies of the stone of Mesha, or 'Moabite Stone,' which I conveyed to the Louvre, and reconstructed in its entirety, my decisive disclosures with regard to the fabrication of spurious Moabite potteries, purchased by Germany, and my labours in connexion with Semitic inscriptions generally, gave me, I ventured to think, some authority upon the question, and caused me to hope that the favour would be shown to me, which was accorded to other scholars, and to persons of distinction, of making me acquainted with these documents; which, if they should prove to be authentic, would unquestionably be of incalculable value.

"I will not conceal the fact that I entertained, in advance, most serious doubts as to their authenticity, and that I came here in order to settle these doubts. But I thought it my duty to pronounce no opinion until I had seen the originals.

"As soon as I had arrived I went to the British Museum, where my learned and obliging friend, Dr. S. Birch, was kind enough to introduce me to Dr. Ginsburg, whom I found in the Manuscript Department, engaged in studying the fragments, in company with Mr. Shapira. Dr. Ginsburg was good enough to allow me to glance at two or three of the fragments wich were before him, and postponed until the next day but one (Friday) a more extended examination. He showed, however, some degree of hesitation; and finaliy expressed himself as uncertain whether it would be convenient or not to submit the fragments to me. It was agreed that I should have a decisive answer on Friday. I fancied that Dr. Ginsburg feared some encroachment on my part, in the matter of the priority of publication of a text which he has deciphered with a zeal, which I am happy to acknowledge, and which he has had the honour of first laying before the public. I endeavoured to reassure him in this respect, by informing him that I

only wished to concern myself with the external and material state of the fragments; that I should examine them exclusively with this object in view, in his very presence; and that I was ready to bind myself to refrain from examining the text, properly so called, and from publishing anything whatsoever on the contents of the fragments.

"On Friday, I went again to the British Museum, and Mr. Bond, the principal librarian, informed me, in the presence of my distinguished friend Mr. Newton, that he could not, to his great regret, submit the fragments to me, their owner, Mr. Shapira, having expressly refused his consent. There was nothing to be said against this. The owner was free to act as he pleased. It was his strict right, but it is also my right to record publicly this refusal, quite personal to me; and this, to some extent, is the cause of this communication. I leave to public opinion the business of explaining this refusal. I will confine myself to recalling one fact, without comment. It was Mr. Shapira who sold the spurious Moabite potteries to Germany; and it was M. Clermont-Ganneau who, 10 years ago, discovered and established the apocryphal nature of them.

"In these circumstances, the object of my mission became extremely difficult to attain, and I almost despaired of it. I did not, however, lose courage, and I set to work with the meagre means of information which were at my disposal:—(1) The hasty inspection of two or three pieces which M. Ginsburg had allowed me to handle for a few minutes on my first visit; (2) the examination of two fragments exposed to public view in a glass case in the manuscript department of the British Museum—a case very ill-lighted and difficult of approach, owing to the crowd of the curious pressing round these venerable relics. I devoted to this unpleasant task both Friday and Saturday, and had the satisfaction of obtaining an unhoped for result. These are my conclusions:—

"The fragments are the work of a modern forger. This is not the expression of an *à priori* incredulity, a feeling which many scholars must, like me, have experienced at the mere announcement of this wonderful discovery. I am able to show, with the documents before me, how the forger went to work. He took one of those large synagogue rolls of leather, containing the Pentateuch, written in the square Hebrew character, and perhaps dating back two or three centuries, rolls which Mr. Shapira must be well acquainted with, for he deals in them, and has sold to several of the public libraries of England sundry copies of them, obtained from the existing synagogues of Judea and of Yemen.

"The forger then cut off the lower edge of this roll—that which offered him the widest surface. He obtained in this way some narrow strips of leather with an appearance of comparative antiquity, which was still further heightened by the use of the proper chemical agents. On these strips of leather he wrote with ink, making use of the alphabet of the Moabite stone, and introducing such 'various readings' as fancy dictated, the passages from Deuteronomy which have been deciphered and translated by M. Ginsburg, with patience and learning worthy of better employment.

"That which put me on the scent was the presence—ascertained by me at first sight—on the fragments of an important detail, of which I had not at first understood the full significance. The lines of Moabitish writing are arranged in the shape of columns separated by vertical creases in the leather—that is to say, by creases perpendicular to the general direction of the writing. On the right and left of each of these folds

I had noticed two vertical straight lines, drawn with a hard point, as guides for the vertical margins, starting from the upper edge of the strip, and extending to the lower edge, which they do not always reach. The Moabitish forger had not paid much attention to these extremely fine lines, which have scratched the leather in an almost invisible but indelible manner; and the lines of Moabitish characters, instead of being confined by this drawing, have no relation to it. Sometimes they pass over the lines, sometimes they rest on the inner sides of them, both at their beginning and ending. The forger was obviously guided in observing the limits of his space, not by the vertical marginal lines, but by the intermediary creases. If, however, we compare these strips of leather with one of the synagogue rolls of which I spoke just now, the explanation of this mystery will be made plain to us at once.

"These rolls consist of large pieces of leather (generally sheepskin) sewn end to end, forming enormous strips, which may be 30 or 40 mètres in length, and with a breadth of 16 centimètres or more.

"The text of the Pentateuch, in the square Hebrew characters, is arranged in regular parallel columns containing some 50 lines each. At the top a horizontal margin is left, and at the bottom another horizontal margin, everywhere wider than the upper one, both extending for the entire length of the roll. This lower margin, to take an example, on a roll in the British Museum coming from Jerusalem and bearing the number 1460, measures eight centimètres in height. The columns of the text separated by intervals, which, in the roll instanced by me by way of comparison, measure about four centimètres, are marked out with the stylus. The horizontal marks along which the square Hebrew characters are brought into line are confined on the right and left by two long vertical lines, traced in the same manner, which, for the most part, cross the first and the last horizontal line, and jut out into the upper and lower margin. This is not all. Between each column and the next one, the leather has a vertical crease which runs from top to bottom of the roll. It is these ends of the vertical lines drawn with the stylus and the peculiar creases which divide them which we meet with on the long narrow Moabitish strips whereon the forger has written his Moabitish characters.

"There is more yet. I have said that the large pieces of leather of the synagogue rolls were sewn end to end. Now, among the Moabitish strips, I saw at least one where this seam still exists. I need not point out how interesting it would be to examine the character of the thread. Finally, one sees that on the Moabitish strips one of the two edges, either the upper or the lower, is fringed and ragged. It is the original lower edge of the roll which furnished the raw material to the forger. The second ed e, on the other hand, is sharply cut with a penknife or scissors; it is the cutting made by the forger immediately under the last line of the square Hebrew characters.

"I advise all the impartial scholars who would thoroughly inform themselves as to this gross imposition, and to whom may be permitted an examination which is denied to me (I know not, or rather, I know very well, why),to take the suspected strips, and to lay them against the lower edge of one of the synagogue rolls preserved at the British Museum. The trick will stare them in the face. I will also beg my more favoured fellow-students to be kind enough, in order to throw complete light upon a problem (which is no longer one to me) to make certain important investigations, especially the following:—

"(1). To ascertain whether, by chance, there does not remain on the upper portion of the strips traces of the tails of the square Hebrew letters, especially of the final letters which, as we know, descend below the normal line.

"(2). To see if the back of the leather does not materially differ in appearance from the face of it: and whether it has not been left in the raw state, as on the synagogue rolls.

"(3). To take the average height of all the strips, in order to obtain from them the greatest height, which will enable us to determine the height of the original margin of the rol (or the rolls) that supplied the forger. I can at once affirm that on this roll the columns of square Hebrew characters were from 10 to 11 centimètres in breadth, and were separated by blank intervals of about 4½ centimètres in breadth.

"(4). To ascertain the description of leather, and above all of the thread in the seams.

"Nothing is more easy than to effect the experimental examination which I suggest. Let there be given me a synagogue roll, two or three centuries old, with permission to cut it up. I engage to procure from it strips in every respect similar to the Moabitish strips, and to transcribe upon them in archaic characters the text of Leviticus, for example, or of Numbers. This would make a fitting sequel to the Deuteronomy of Mr. Shapira, but would have the slight advantage over it of not costing quite a million sterling.

"Who is the forger? That is a question which it does not concern me to answer, nor even to raise. I will merely call attention to the fact that he can only be a person familiar with Hebrew, and who has had before his eyes exact copies of the Moabite Stone.

"One word in conclusion. It would be interesting to learn whether the forger has completely destroyed the synagogue roll from which he has cut the strips required for the imposition. Certainly elementary prudence would have required the annihilation of this *corpus delicti*. Nevertheless, the Hebrew text remaining intact, after the abstraction of the lower margin, and these synagogue rolls having a fixed market value, it is not impossible, although it would have been at serious risk, that the forger should have tried to make something by it, and to "kill two birds with one stone." If ever a synagogue roll should be met with, without a lower margin, it will be well to try if, by chance, the Maobitish strips would not fit it.

"CLERMONT-GANNEAU."

Deze beschouwing wordt voorts bevestigd door den heer Conder, die aldus schrijft naar hetzelfde Londensche blad :—

To the Editor.

Sir,—As my name has been mentioned in a letter published in *The Times* concerning this manuscript, I should be glad to be allowed to make a few remarks on the subject. I have no remembrance of having seen the fragments in question before they came to London, but have since had an opportunity of examining them, and, after comparing them with other manuscripts, true and forged, which I have seen in the East, I have no hesitation in concluding that the supposed fragments of Deuteronomy were deliberate forgeries. During the course of my visits to Moab in 1881-2, I had frequent conversations with the Bedawin concerning the Moabite stone and other antiquities, and I collected four

Nabathean texts, which are shortly to be published. I never heard any Arab speak of the supposed find of Mr. Shapira's manuscript, but what I did hear from all the Arabs was that persons from Jerusalem had buried pottery in Moab, which they afterwards dug up in the presence of Europeans, and represented to be ancient. They showed me the places where these articles were buried, and named the persons concerned. The pottery in question was pronounced in 1873-4 by English and French *savants* to be forged. The alphabet of the pottery inscriptions was the same as that of the present manuscript, save for the introduction in the former of Himyaritic letters among the Phoenician forms. Some fragments of similar pottery have been shown to me by Mr. Shapira, and I understood that the Arabs represented these as having been found with the manuscript.

Forgeries of coins, inscriptions, and manuscripts are common in Jerusalem, Nablus, Beyrout, Sidon, &c., and are often attributed to the poorer class of Jewish adventurers in those towns. In the present instance, it would be satisfactory to know the name of the tribe which discovered the manuscript. The only name yet given is that of Sheikh Mahmûd Arekât, who is not a Bedawin chief, but only a fellah chief of Abu Dis, near Jerusalem. The names of the Moabite chiefs and tribes I have carefully ascertained, and could say whether the district east of Aroer on Arnon belongs to any one of them or not.

The use of square Hebrew by the Jews we have now traced in Palestine to a period earlier than the Christian era, and we know that the Palmyrenes and other trans-Jordanic peoples were using a similar alphabet about that time. The manuscript under consideration is therefore (if it be genuine) more than 2,000 years old. I do not think any archaeologist will suppose that leather, as limp and supple as that on which this manuscript is written, could exist for such a length of time in the damp atmosphere of a country which has a rainfall of 20 inches. Having explored many hundreds of caves and tombs, I know well the mouldy smell of such excavations, and the rapid decay of frescoes not more than 600 years old on their walls. We know that the Accadians and Assyrians used papyrus and parchment, but not a fragment of their books is known to remain. The tattered fragments of our oldest Hebrew manuscript are not older than the seventh century A.D., and the condition of the famous oldest Samaritan roll at Shechem (a document which I have three times examined, and which, from the character of its letters, is not older than, perhaps, the sixth century A.D.) contrasts in an extraordinary manner with that of Mr. Shapira's leather leaves, supposed to be at least 1,400 years older, as does the faded colour of the letters with the very distinct black ink of the Shapira manuscript. It is only in the dry, rainless Theban desert that really ancient papyri (some 3,000 to 4,000 years old) have been found, or are likely to have survived, and the condition of such papyri before they are unrolled is very different from that of the supple leather of the new manuscript, which, however, is not unlike the forged manuscripts which have been offered for sale at Nâblus. It is quite a misnomer to speak of Mr. Shapira's leaves as embalmed, although they are said to have been found with a mummy.

As regards the same mummy, I would ask finally whether this assertion alone is not sufficiently suspicious. Exploration has shown us that the Jews, the Israelites, and the Phoenicians never mummified the

dead. Their tombs are not constructed to contain mummy cases. East of Jordan the survey party found that the Moabites used the same tombs as the Jews, and even smaller chambers in rocks. We should be forced, then, to conclude that an Egyptian was buried in the Moabite desert, after being converted to Judaism by some unknown sect, who wrote in the Dibon alphabet, and not in that of Western Palestine, as now known in the Siloam inscription. A more improbable set of assumptions could hardly be conceived, yet the difficulty of the great age which it is necessary to suppose leather to be able to attain without rotting in a damp cave is even more fatal to this clever forgery.

CLAUDE R. CONDER, R.E.

P.S.—De *Times* vertelt, dat Shapira eerst naar Berlijn is geweest, om zijn documenten van de hand te zetten. Eene commissie van geleerden bestaande o.a. uit Dillman en Lepsius, zag spoedig, dat bedrog in het spel was, en zond Shapira heen. Deze ging toen naar Londen en slaagde er bijna in zijn documenten van de hand te zetten.

Voor ons ligt de "*Geschiedenis der Christelijke Kerk,*" door F. VAN KOOIJ, Utrecht, C. van Bentum. Wij nemen de vrijheid het boek ten sterkste aan te bevelen. Wij kennen geen beter boek van dien aard in de Hollandsche taal. Voor den eenvoudigen lezer bevat het veel dat hij nergens anders vinden zal. Zelfs de leeraar die zijn studiejaren achter den rug heeft, en de student, die Kurtz of Herzog of Neander doorworstelt, zullen met genot en met vrucht dit werk in de handen nemen Wat het boek voor ons land bijzonder belangrijk maakt is dat wij er de geschiedenis van de Gereformeerde Kerk in Nederland tamelijk uitvoerig behandeld vinden, iets dat wij in Duitsche handboeken zoo dikwijls moeten missen. De taal is eenvoudig en ongekunsteld en de geest die er in doorstraalt uitmuntend. Predikanten zullen wel doen met dit boek aan hunne gemeenteleden aan te bevelen. Eene enkele aanhaling uit de voorrede zal den lezer beter in staat stellen er over te oordeelen dan lange citaten uit het boek zelf:—

"Mogt mijn arbeid daartoe strekken dat, bij meerdere bekendheid met de geschiedenis der Kerk, de behoefte aan meerder gebed gevoeld werd, ten einde er een meer krachtig geloofsleven geboren werd! Ik koester het stil vertrouwen dat de Heere dit geringe werk voor dezen en genen nog tot zegen zal doen zijn, en ik zou mij zeer verheugen wanneer het tot meerdere eenheid des geestes mogt bijdragen, onverschillig tot welk kerkgenootschap men overigens ook behoore. Voor mijzelven breng ik den Heer mijnen ootmoedigen dank, want deze arbeid is mij gezegend geweest. Dewijl ik daarbij zoo menigmaal 's Heeren nabijheid ondervond, neem ik niet zonder weemoed afscheid van een werk dat mij, ook door de vele kruisgezanten, die ik daarbij leerde kennen, steeds dierbaarder is geworden; terwijl ik, bij het aanschouwen van zoo velen, die getrouw bleven tot in den dood, levendig gevoelde, dat in een ootmoedig aankleven van den Heere de ware grootheid, de schoonste heerlijkheid en de zaligste genietingen te vinden zijn.

Nog zullen wij kunnen zeggen, dat met veel zorg de geschiedenis der Zending behandeld wordt en dat onze Zuid Afrikaansche Kerk niet wordt vergeten door den schrijver. Een hoofdstuk wordt er gewijd aan Zuid Afrika, de Hollandsche Boeren in de Kolonie, Transvaal en Vrijstaat en met veel ingenomenheid wordt gewag gemaakt van het werk Gods in ons midden.

Terwijl Duitschland zich voorbereidt tot het groote Lutherfeest, komt er uit Spanje berigt, dat op Koninklijk bevel 1300 exemplaren van de Spaansche Evangeliën in 't openbaar verbrand zijn geworden.

Een Engelschman, Mr. Lawrence, en zijn Duitsche mede-arbeider Herr Pundsack drukten en verkochten sedert 1871 Spaansche Bijbels, Nieuwe Testamenten en enkele Boeken des Nieuwen Testaments. Ook in Madrid werden zulke Bijbels gedrukt, zoodat in de laatste 14 jaren niet minder dan 176,000 exemplaren, buiten 107,000 Nieuwe Testamenten zijn verspreid geworden. Van de Evangeliën alleen zijn er meer dan 1,200,000 afgedrukt. De wet laat aan deze Protestantsche propaganda volle vrijheid. Ook werden schoolboekjes met Bijbelteksten uitgegeven en verspreid. Eén vooral trok zeer de aandacht. 't Was een A B C-boek met rekenoefeningen en de Evangeliën in een gebonden. Hiervan werden eenige jaren geleden 1300 exemplaren naar de *Trinitarian Bible Society* in Londen gezonden, die haar pers te Barcelona verkocht had, en zich bereid had verklaard een deel van het bedrag in gedrukte boekjes te ontvangen. Het geval wilde dat het Genootschap van deze boekjes goed voorzien was, en nu liet de boekdrukkerij van Barcelona de exemplaren bij een Londenschen boekverkooper liggen, ten einde ze later onder Spaansche zeelieden in het Londensche dok te verspreiden of naar Zuid-Amerika te verzenden. Deze boekverkooper, uit gebrek aan plaats, zond ze naar het *Missionary Institute, Bow, London,* waar ze een wijle bleven liggen, en later naar Barcelona teruggezonden werden, zonder voorkennis van de eigenaren, die zulke terugzending in 't geheel niet begeerden.

Nu kwam de moeijelijkheid. Boeken kunnen in Spanje niet worden ingevoerd, tenzij er vooraf door den consul een document werd ontvangen, waarin werd bekend gesteld, wat aard en inhoud van het ingevoerde boek mogt zijn. In dit geval echter werd zoo iets niet gedaan. Men opende de kisten, vond er "Protestantsche boeken," en die werden als zoodanig ten vure gedoemd. Van den kant der eigenaars werd beweerd, dat de boeken in Spanje waren gedrukt, uit Spanje afkomstig waren, en dus niet aan zulke bepalingen onderworpen waren. Niets hielp. Er werd gewezen op de bepaling der Constitutie, dat de "Staatsgodsdienst de Katholieke is", en dat, ofschoon er tolerantie is van andere godsdiensten het niet kan worden verwacht dat de Staat het verkrijgen van boeken

toelaten zal die Protestantsche beginselen bevatten. De Staat mag zulke propaganda niet in de hand werken. De nieuwsbladen namen de zaak op en pleitten heftig tegen zulke intolerantie van Staatswege. Doch te vergeefs. Zelfs de Engelsche Consul kwam tusschen beide en wilde alle onkosten betalen. Doch men hoorde niet. De dag der verbranding was bepaald. Alles was in orde. Tot niet geringe verbazing echter bemerkte men nu eerst dat de bewuste kisten, die nu reeds eenige jaren in de pakhuizen lagen, onder andere veel grootere en zwaardere kisten waren verloren geraakt. Alles moest dus ontpakt worden voordat men die kettersche boeken kon bereiken. Het feest van den patroon van Spanje ging voorbij en de verbranding kon niet geschieden. Eindelijk echter brak de gewenschte dag aan. De *Publicidad* berigt het volgende:—"Eindelijk zijn ze aan 't branden! 't Was naauwelijks tien uur, toen er in 't midden des hofs van de Douane-kantoren een hoop stroo, en andere brandbare stoffen werd opgestapeld. Twee dienaren brachten de kisten met de schadelijke boeken. De deksels werden spoedig afgeslagen, en daar verschenen de lees- en rekenboekjes, netjes ingebonden....... Intusschen verscheurden eenige beambten de boeken het een na het ander. Anderen goten petroleum over de massa, en weer anderen staken dien hoop aan brand. Om den brand te helpen moest men met groote staven van ijzer het brandend materiaal gedurig omwerpen, totdat het geheel in asch was overgegaan. In één uur was alles afgeloopen. Volgens de constitutie van 1876 is men verpligt onschuldige boeken schadelijk te beschouwen, en dingen te verbranden die waarde, hetzij klein of groot, hebben—afgezien daarvan dat het dwaas is de Evangeliën te gaan verbranden. Het heil van het vaderland hangt toch niet daarvan af dat de Staat een boek verbrandt, dat in den handel is. Maar als het hoofd lijdt, dan lijden al de leden mede. Of nog duidelijker—eene Staatsinrigting, die eischt, dat de heilige Evangelies zullen worden verbrand is niet geschikt voor een beschaafd volk." In denzelfden geest schreven andere bladen; en voorwaar, de Regering heeft geen roem ingeoogst door deze hare dwaasheid.

Meent misschien de een of ander die het bovenstaande leest, dat wij te veel maken van het hier vermelde incident, hij leze dan het volgende uittreksel uit een Nederlandsch blad:—

"Spanje is een van die landen, die voortdurend het bewijs blijven leveren van de klove, die daar gaapt tusschen Rome's kerk en het Evangelie van Jezus Christus. Als tegenvoeters staan zij en dit wordt gestaafd door de vinnige vijandschap, waarmede diegenen bejegend worden, die door 's Heeren licht beschenen vóór de waarheid en tegen den leugen leeren kiezen.

"Op het oogenblik heeft men dan nog wel een z. g. liberaal ministerie. Nogthans stonden onlangs de predikanten Fliedner en Gulick voor den

minister van binnenlandsche zaken om hem de volgende mededeelingen te doen aangaande eenige ontmoetingen van den laatstgenoemde.

"In een dorpje van Catalonie woonde eene Protestantsche weduwe, Josephine. Zij was de eenige daar ter plaatse, die de zuivere waarheid beleed. Onbekend kon dat niet lang blijven èn omdat zij aan de valsche ceremoniën geen deel meer nam èn omdat zij moeijelijk kon zwijgen van den haar te beurt gevallen zegen.

"De pastoor en de overheid spanden zamen om haar het leven ondragelijk te maken. Eene volle week lang was elken nacht eene bende ruw volk rondom hare woning, die aanvallende met steenen en schietgeweer. Tot twee malen toe werd de voordeur vernield. Het huisraad in de keuken werd stuk geschoten. Een steen trof den bejaarden vader der weduwe aan het hoofd, terwijl hij te bed lag, zoodat hij door bloedverlies bewusteloos werd gedurende geruimen tijd. Eene klagt bij de overheid had eenvoudig de uitwerking, dat de vervolging nog ruwer werd.

"Toen de predikant dit alles vernam, besloot hij zelf ter plaatse een onderzoek in te stellen, om daarna persoonlijk des ministers tusschenkomst in te gaan roepen. Gedurende zijn verblijf in het dorp, was het duidelijk merkbaar, hoe de geheele bevolking in spanning verkeerde. Een Spaansche broeder, die hem vergezelde, drong hem om heen te gaan, overtuigd als deze was dat men eenig boos plan had gevormd. Hij wilde evenwel niet vertrekken, vóór zijn onderzoek was afgeloopen. Toen hij de vrees van zijnen medgezel bemerkte, opende hij zijn Bijbel bij het Evangelie van Mattheus en toonde hem de woorden: 'vrees niet voor degenen, die wel het ligchaam dooden, maar de ziel niet kunnen dooden. De haren uws hoofd zijn alle geteld. Vrees dan niet voor dezulken.'

"Zijn vertrouwen op die belofte werd niet beschaamd. Door 's Heeren voorzienig bestuur misten zij den naasten weg naar het spoorweg-station, en ontsnapten daardoor aan de handen dergenen, die hen opwachtten om ze te dooden. Zoodra deze bemerkten, dat hun prooi hun dreigde te ontsnappen, repten zij zich naar het station. Juist was de trein aangekomen. De heer Gulick had de hand aan de knop van het portier, toen hij plotseling achter zich het knallen hoorde van geweêrschoten. Zich omwendende zag hij drie gewapende mannen, die in allerijl zich wegspoedden. De glasruit van den spoorwagen was gebroken en het portier geheel beschadigd. Maar geen van de beide reizigers was getroffen. De haren huns hoofds waren alle geteld en 's Heeren hand had hen bewaard.

"Ofschoon dit alles werd medegedeeld aan de landsregering, heeft dit niets gebaat. Men is bevreesd den schijn op zich te laden, dat men de Protestanten beschermt. En zoo gebeurt het, dat onze vrienden in de provinciën onbeschermd en weerloos overgeleverd zijn aan den fanatieken haat van priesters en plaatselijke overheidspersonen.

"Elders gaat het weêr op andere wijze. Te Besullo in Asturien hebben de Protèstanten, na lang met veel bezwaren te hebben geworsteld, een eigen kerkhof verkregen. Een lid der gemeente begroef er zijn kind. Aanstonds werd hij aangeklaagd door den pastoor en voor den regter gedaagd. Daar het kind vóór de bekeering des vaders gedoopt was in de Roomsche kerk, behoorde het, naar des priesters beweren, aan die kerk. Nu werden de aangeklaagde en zijn vrienden telkens voor den regter geroepen, op een afstand van ongeveer een uur of drie gaans. Meest

kwamen de oproepingen in den zaai- of oogsttijd, waarin het dus allerminst hun schikte. Groot was de last daardoor veroorzaakt. Zelfs werd op zekeren dag beslag gelegd op zijn goed, met het oog op de kosten van het geding, ofschoon nog geen vonnis was gewezen. De zaak is gebragt voor den Minister van Justitie. Toch is het eenige, dat zij dusver hebben verkregen, dit geweest, dat de aanklagt naar eene andere regtbank is verwezen en de vervolging althans voor den tegenwoordigen tijd een einde heeft genomen."

Correspondentie.

De Bokziekte genaamd Neuta of Krimpziekte.—De heer B. B. Burger schrijft ons:—Een nieuwe ziekte is deze in het geheel niet. Mij dunkt dat zij een van de oudste ziekten onder bokken is, althans in de Westelijke Provincie, want met de Oostelijke ben ik onbekend. Daar kan zij misschien een nieuwe ziekte wezen. De naam " neuta," denk ik, is nog afkomstig van de Hottentotten en wordt met een tongklank als "ninta" uitgesproken, zooals niet geschreven kan worden. De blanke boeren hebben natuurlijk van hun wachters den naam van de ziekte gehoord en toen maar "ninta" gezegd, met weglating van den tongklank en later hebben de boeren de ziekte in het Afrikaansch Hollandsch den naam gegeven van "krimpziekte," volkomen overeenkomstig met den aard derzelve. Wat aanbetreft de oorzaak van de ziekte daarover is veel verschil en tot dus verre heeft niemand uitgevonden waardoor de bokken dezelve krijgen, zoodat het met zekerheid zou kunnen vastgesteld of gezegd worden," dit is het gewas, of bosch, waarvan de krimpziekte komt." Meent men al op deze plaats dat de bokken de ziekte door zeker bosch krijgen, dan krijgen bokken het weer op andere plaatsen, waar datzelfde bosch geheel niet groeit, en ook misschien zelfs erger dan op de plaats waar zeker soort bosch groeit dat voor de oorzaak van krimpziekte gehouden wordt. Wat geneesmiddels aanbetreft, daaromtrent bestaat even zeer verschil. Op de eene plaats helpt het eene middel en op de andere plaats weer iets anders. Bij eigen ondervinding heb ik gezien dat voor den eenen bok dit bijzonder goed hielp, doch voor een ander bok in het geheel niet. Omtrent het gevoelen van den heer Lee, die gezegd heeft dat er op het veld te veel vee wordt gehouden, weet ik bij ondervinding dat het niet zoo is. In 1870 heb ik maar weinig bokken op mijn plaats gehad en die waren een tijd lang niet digt bij het huis, en het veld was toen bij uitstek mooi. Toen kwam bij mij een bejaarde veeboer van het Roggeveld, en hij vroeg aan mij, "mijn kind, waar is dan het vee dat daar die bloemen moet opvreten?" Zoo uitstekend mooi was het veld; en juist dat jaar was de krimpziekte bij mij op haar ergste en wel in dat vet geroemde veld! Het is ook niet het geval dat er voorheen veel vee op de plaats

was. Tot op dien tijd was het mijns vaders woonplaats, en hij heeft altoos maar slagtgoed gehouden. Daar hij andere veeplaatsen had was het niet noodig veel vee te gelijk digt bij huis te houden. Alzoo was het veld nooit afgevreten. En het blijkt hier juist een voorbehoedmiddel te zijn om het vee in het kort afgevreten veld te houden. Als voorbehoedmiddel wordt op vele plaatsen verandering van legplekken gemaakt, maar niet tot geneesmiddel. De verandering moet, als het op de plaats is, naar de zuur plekken wezen. In zuurveld is de krimpziekte niet. De middelen kan ik onmogelijk allen opnoemen die ik al gebruikt heb, en ik heb ook nog nooit van een middel gehoord of ik heb het beproefd. Alleen de aderlating langs den nek, door den heer van Rhijn aanbevolen, heb ik nog niet gedaan, want ik weet niet hoe dat het moet gedaan worden. Onder de oogen doe ik het altoos tot hulp voor de medecijnen die ik inwendig toedien, en dan nog gaan er velen dood. Dan weet ik weer van plaatsen waar niets anders gedaan wordt dan bloed laten onder de oogen en de bokken worden allen gezond. Eens gaf een veeboer mij den raad om klipdagga op brandewijn te laten trekken en in te geven, want met het vertrekken van zijn vee van eene plaats die hij verkocht had, waren 60 bokken te gelijk ziek geworden aan de krimpziekte, en hij had dat middel gebruikt en niet een van de 60 stierf. Ik heb het middel gebruikt, maar velen gingen dood. Dan heb ik al gezien drie bokken die bijna even ziek waren, aan welke wilde dagga, gekookt, ingegeven werd—ook een middel door mij het eerst gebruikt—en in een tuin gezet, en de ziekste waarvoor geen hoop was werd gezond, en allen zijn in den tuin gebleven. Zoo waren de andere twee niet in kans om weer krimpziekte op nieuw te vreten. Toen heb ik verder wilde dagga gebruikt voor de bokken. Ik gaf elken morgen in aan die den vorigen dag ziek geworden waren en die voorheen ziek waren ook, en allen werden in den tuin gezet. Alles was in den tuin groen, want dezelve was omringd van kweepeerlanen. En zie, sommige werden gezond en weer anderen gingen dood. Dat was in 1870, en allen waren groote bokken. Anders zou men kunnen zeggen het was van de melk. Middels, zooals gif, koffij en nog onnoembare andere zijn door mij gebruikt; want ik vraag aan iederen veeboer raad, en ik heb ook vele middels op de proef gesteld enkel om te zien of ik niet iets kan uitvinden; want bij mij gaat minstens een derde van mijn lammers jaarlijks dood aan krimpziekte. Zij is op haar ergst wanneer het veld bijna droog is in December en Januarij (geelrijp zooals wij het gewoonlijk noemen). Nu heb ik in den laatsten lamtijd weer Barry's Pain Relief geprobeerd en mij daarmede nog het best van alles bevonden. Geen enkel lam dat ik dat ingegeven heb is dood gegaan. Het eerste lam warmede ik de proef genomen heb, was al zoo ziek dat het naar de kraal gedragen werd, en sloeg toen

het gedronken had aan zijn moeder neer. Dit was omdat zijn nek naar zijn regter blad krom getrokken was, zoo dat het dwarsweg neerviel in plaats van te gaan liggen. Ik geef een halve theelepel met een kelkje warm suikerwater, zoo warm als de bok het kan uithouden, en houd daarmede aan tot dat de bok gezond is. Eenmaal is niet genoeg. De lezer moet niet de Pain Relief met de Pain Killer verwarren. Pain Relief is een Amerikaansche medicijn, is niet lang aan de Kaap bekend en is maar op een paar dorpen te krijgen. Te Kaapstad is het alleen bij Heynes en Mathew. Kaapsche prijs 1s. 3d. tot 1s. 6d. de bottel.

GEILZIEKTE.—De heer W. J. Liebenberg, levert het volgende:—Meer dan tien jaren heb ik met schapen omgegaan en dus ook de plaag van geilziekte ondervonden. Bij ons krijgen de schapen die ziekte gewoonlijk in Augustus en September. Wanneer de gousbloem in volle bloem is en verlept gewaaid is door de Noorder en Oostewinden, dan begint het dier te laxeren en vrekt gewoonlijk den tweeden dag of des nachts. Aluinwater ingeven zoodra het laxeren bemerkt wordt, heb ik een uitstekend middel bevonden. Sommige schapen laxeren niet, maar nogthans kan men zien wanneer zij ziek zijn, doordat zij niet behoorlijk vreten. Dus is er dan nog genoeg tijd om het aluinwater in te geven. Als voorbehoedmiddel heb ik de schapen des middags in Karooveld of Vaalgrasruggens gehouden waar geen gras te krijgen is. Ook heeft men mij gezegd dat stinkkruid op water getrokken een extra middel is, maar zelf heb ik het niet geprobeerd.

AARDAPPELEN ZIEKTE EN REANA LUXURIENS:—J. M. schrijft ons:—Voor ziekte in de aardappelen. Meng veel vuurhaardasch, onder den grond, waarin gij uwe aardappel-moeren plant, dit is proefondervindinglijk bewezen, uitmuntend te zijn. Het doorsnijden der groote moeren bleek op andere plaatsen nadeelig te zijn. Ik plant mijne moeren in natten grond, goed gemengd met mest en asch, en maak de leivooren langs de geplante moeren, en geef geen water, voor ze opkomen, en dan alleen als ik zie, dat het hoogst noodig is. Reana Luxuriens is beter bevonden, door dezelve niet te verplanten; de plant is teder tegen rijp, het beste is ze toe te maken in den rijptijd met stroo.

WINGERDBEMESTING.—Aan "Een Jonge Boer" danken wij het volgende:—"De heer B. is van gevoelen dat een sloot van 18 duim diep de beste manier is om wingerd mest te geven; maar die heer vergeet er bi te voegen om den hoeveelsten stok hij mest geeft en of hij den mest omspit in de sloot. Ik denk dat gaten veel beter beantwoorden van 3 voet breed, 3½ lang en 18 duim diep, en dan een mand mest voor iedere 3 gaten, of, als men schaapmest heeft, dan om het vierde gat. De mest worde dan in het gat omgespit en het gat vroeg in Mei gemaakt en

dan de stokken er in en in Augustus toe gemaakt. Dit is bijzonder goed, vooral voor stokken die de druiven verlept rijp doen worden, terwijl een sloot juist nadeelig is voor stokken die niet goed rijp maken omdat men dan te veel van de wortels afkapt. Sommige menschen zijn van gevoelen dat een gat niet beantwoordt. Ik heb verschiedene menschen hooren zeggen, dat een gat het slechtste ding is wat aan een wingerd kan gedaan worden; maar vraag aan hen hoe zij te werk gaan, dan blijkt het dat zij een groot gat maken van een voet wijd en 1½ voet lang, en een halve maud mest in doen en dan toe maken. Dit is dan al wat zij doen en dat is zoo goed als niets. Men zal, als men het gat over drie jaren open doet, bevinden, dat de mest één harde stuk is geworden met geen wortels of slechts een enkel worteltje er in of nabij. Het laat zich gemakkelijk begrijpen, dat zulke gaten meer nadeel doen dan voordeel, en daar zulke wingerds gewoonlijk niet gespit worden, kan men ze beschouwen als onbewerkte wijngaarden. Maar in gaten van 3 voet breed, 3½ lang en de mest behoorlijk opengemaakt in het gat en omgespit met een vork (want een graaf breekt te veel wortels af en de gaten te maken om de andere rei) gaan de wortels reeds hetzelfde jaar in den mest, en wingerd op die manier bewerkt zal zijn druiven goed rijp maken zelfs in de droogste jaren en zijn blad groen houden als wingerd die op eene andere manier bewerkt werd al verdroogd is. Maar daar wijn nu goedkoop is en gaten op die manier kostbaar zijn, kan er een andere manier van bewerking gevolgd worden. Men neme een ploeg, spanne twee ezels achter elkaar en trekke een voor om de andere rei (twee maal in hetzelfde voor), dan krijgt men een diepte van 10 duim. Men doe den mest er in en spitte met een vork om. Deze is een goedkoope manier en beantwoordt veel beter dan mest op den grond te werpen en in spitten."

Het Plantenrijk. — De volgende aanmerkingen danken wij aan "G. C.":—"Eene verandering in of veredeling van ons plantenrijk is hoogst wenschelijk en zeer noodzakelijk. Men lette vooral op den achteruitgang onser vruchtenboomen, bij name de perzik- en abrikoosboomen, enz., enz. Mij dunkt dat de oorzaak er van daarin ligt dat er niet genoeg verandering wordt gemaakt met planten en zaad, en er gevolgelijk een ziekelijke toestand ontstaat, die vaak aan andere of bijkomende omstandigheden wordt toegeschreven. Het veredelen van het dierenrijk is bij voortdurend goed en nuttig; maar die der planten nog veel meer, want het dierenrijk heeft immers zijn bestaan aan het plantenrijk te danken. Laat ons meer acht geven op de behandeling der planten, ten einde een gezonden en gevolgelijk een vruchtbaren plantenschat te verkrijgen, die vooral voor onze kolonie, ook met betrekking tot houtbosschen, haast een der hoogste vereischten is. Een ieder drage het zijne er bij om tot een gewenscht resultaat te geraken.

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

DECEMBER 1883.

Vreemde Vrijages.

VIER VERTELLINGEN VAN

GOTTFRIED KELLER.

III.—HET SPOOKSEL.

In de dagen toen de eerste Napoleon nog den baas speelde, was ik student aan zekere Duitsche hoogeschool. Ik zou in de regten studeeren; doch ik vond daartoe niet veel gelegenheid, aangezien ik als hoofdman van een paar vecht- en drinkgezelschappen de handen vol had, en ook buitendien nog allerlei andere gewigtige bezigheden mijnen tijd dikwijls tot laat in den nacht in beslag namen. Medelijdend onder de politieke ellende van mijn vaderland, zocht ik troost en ontspanning in eene eigenaardige geestesrigting van dien tijd: eene mengeling van mysticismus, romantismus en vrijdenkerij. Meen echter niet dat ik mij de moeite getrooste om mij door lectuur en onderzoek behoorlijk met den aard en het streven dier drieledige school vertrouwd te maken. Neen! van studeeren in het algemeen, zelfs in mijne eigene liefhebberij-vakken, koesterde ik een bezwaarlijk te overwinnen afkeer. Ik was dan ook eigenlijk in niets regt thuis, dan in ligchaamsoefeningen: in vechten, rijden en drinken—het laatste niet buitensporig, maar toch in genoegzame mate om af en toe sentimenteel te worden, en de jammeren van het menschdom des te dieper te besef-

fen. In zulke oogenblikken gevoelde ik behoefte aan een vriend bij wien ik mijn hart zou kunnen uitstorten, die zonder spotten mijne ontboezemingen zou willen aanhooren, en met een verstandig woord mijn geschokt gemoed weer tot bedaren brengen kon.

Zulk een vriend nu vond ik in een medestudent, dien ik om goede redenen niet bij zijnen wezenlijken naam, maar Erasmus noemen wil. Ik zat op college naast hem; en misschien was hij mij hierdoor aantrekkelijk geworden, dat hij in bijna alles het contrast van mij scheen te wezen. Steeds kalm en meestal vlijtig, was hij toch geen spelbreker; en ofschoon hij noch vocht noch reed, noch veel dronk, nam hij toch aan de algemeene bijeenkomsten en feesten deel Met zijne beschaafde manieren, zijn net en haast geleerd voorkomen, werd hij, hoe stil en bescheiden ook, overal gaarne gezien.

Ik maakte nader met Erasmus kennis ten huize van een bankier, waar ook hij eene introductie had en nu en dan ten eten werd gevraagd. Eens, toen wij daar zamen te gast waren, hadden wij druk gepraat, en waren elkander zoo goed bevallen, dat wij van stonde aan elkaar dikwijls opzochten.

Na mijne luidruchtige scherm- en renpartijen, gevoelde ik mij dubbel aangenaam in het gezelschap van dezen bedaarden vriend, die steeds een uur of wat ter beschikking had, omdat hij altoos te voren al iets had afgedaan, en ook dáárna, zoo noodig, weer goedsmoeds aan het werk kon gaan, of het nacht of dat het dag was.

Met groote lankmoedigheid verdroeg hij mijne voorliefde tot het onverklaarbare en bovenzinnelijke, dat ik bij alle dingen te pas bragt en aanriep. Hij lachte mij niet uit, of sloeg niet met mij aan het twisten; maar kalm, zonder een zweem van hartstogtelijkheid, plaatste hij zich op het standpunt van het gezond verstand—als iemand die beter weet, doch dit zoo niet wil laten voelen. Hij was reeds van vaderskant een deugdelijk beslagen Kantiaan, en liet dus in geen geval met zijne logica een loopje nemen. Dwaas genoeg, verheugde ik mij eigenlijk daarover; het ging mij als iemand die door een onveilig bosch trekt, en op zijne onbevreesdheid pocht, maar toch in stilte zich op het goede schietgeweer verlaat, dat zijn reismakker onder den arm draagt. Somwijlen kwam het mij wel voor of ik mijnen vriend Erasmus zoo in stilte tot een voorwerp van studie diende; want aan alle academies zijn er van die uitpluizers,

die voor het geld, dat zij hun ouders kosten, van *alles* wat meenen te moeten leeren, en dus op hunne vrienden menschen-kennis studeeren, als anatomie op een lijk. Doch zulk een leepe vogel was Erasmus toch niet. Hij mogt mij werkelijk gaarne, had schik in het contrast tusschen ons beiden, en vermaakte zich met mijne dweperijen, die hem interesseerden, zonder dat hij zich mee het hoofd er door op hol liet brengen.

Toen onze goede vriendschap door den gullen bankier bemerkt was, noodde hij ons steeds te zamen bij zich te gast; en zoo namen wij gaandeweg onder zijn dak de plaats in van een paar huisvrienden, wier opdagen, ook ongenoodigd en onverwacht, steeds gaarne gezien werd. De tegenstrijdigheid tusschen ons had voor de anderen vaak iets vermakelijks—inzonderheid voor de éénige dochter van den huize, de lieve Adelheid. Zonder ooit zich bij het gevoelen van een van ons beiden aan te sluiten, bragt zij ons altoos in dispuut; en als er niet de eene of andere voorname gast aanwezig was, die op het gezelschap van de dochter des huizes zijn regt deed gelden, nam zij aan tafel steeds tusschen ons in of zeer in onze nabijheid plaats. Toen dit eindelijk tot schertsende opmerkingen aanleiding gaf, verklaarde zij ons beiden hare waarde en getrouwe onderdanen, en benoemde mij tot haren maarschalk, Erasmus tot haren kanselier. Als rijke erfdochter en, wat meer zegt, als een persoontje van geest en karakter (eene patente meid, zooals wij studenten zeiden), mogt zij zich dergelijke kleine vrijheden met jongelieden wel veroorloven, zonder dat iemand er méér achter zocht dan er in stak: eene aardigheid tot tijdverdrijf.

Dit belette intusschen niet dat wij beiden op haar verliefden. Wij bemerkten dit van elkander wel, doch het bragt in onze vriendschap geen storing; veeleer strekte deze gemeenschappelijke vlam om den band tusschen ons nog te bevestigen en onzen omgang aangenaam te verlevendigen: en dit te meer, wijl er voor geen van ons beiden in jaren nog aan eene ernstige vrijage te denken viel, en Adelheid ons bovendien met volmaakte onpartijdigheid behandelde, zoodat geen onzer den anderen iets te benijden had. Hoe Erasmus in het binnenste zijns harten over de zaak dacht, kon ik niet zeggen; doch wat mijzelven betreft, wil ik niet loochenen dat ik inwendig mij voorbestemd achtte eenmaal de uitverkorene te worden, omdat de schoone even donker was als ik, terwijl Erasmus daarentegen tot het blonde menschenslag

behoorde. Inderdaad waren Adelheid's boogvormige wenkbrauwen zoo fluweelzwart als het heraldieke zwarte sabel op oude wapenschilden, en om haar blank voorhoofd golfde als nachtelijk duister—nu, ik zal niet trachten eene beschrijving van haar te geven. Alleen wil ik hier nog aanstippen dat er bij feestelijke gelegenheden een paar kleine brillanten uit de nachtelijke wildernis van dien Titus-kop te voorschijn fonkelden als glimwormpjes. En toch zocht de blik, door dit geflonker aangetrokken, terstond weer den warmen glans der donkere oogen, die meestal hem goedig ontvingen......Wat dient er méér gezegd!

Dáár ging in het Oosten een geweldige vuurgloed op, die de stad Moskau in een aschhoop verkeerde en Napoleon de zolen van zijne laarzen brandde. Het duurde niet lang, of onder de studeerende jeugd klonk overal het parool: uitgetrokken!—Mij was reeds eene plaats in een Oostenrijksch regiment dragonders aangeboden, terwijl Erasmus als bescheiden voetganger bij de Pruissische infanterie wou dienst nemen. Wij rustten ons ijlings uit: want er was haast bij het werk. Vóór wij echter afreisden, moesten wij nog op een afscheidsmaal bij den bankier en zijne lieve dochter.

De menschen waren allerhartelijkst; en hoe ernstig ook de tijdsomstandigheden, toch bleven scherts en vrolijkheid niet van den disch gebannen. Zoo werd dan ook, toen men dronk op het welzijn der uittrekkende jonge krijgslui, Adelheid een weinig in de maling genomen. Wien van de twee vrienden (zoo vroeg men haar) zou zij het minst gaarne verliezen?

"Dat weet ik zoowaar zelve niet!" riep zij. "Eerst hield ik het meest van den kanselier; maar sedert in zijnen omgang de wilde maarschalk zoo handelbaar en minzaam geworden is, zou ik ook hem niet graag verliezen! De hemel mag me helpen bij mijne keus!"

Zij verborg op aardige wijze den weemoed van het scheiden onder het uiterlijk van een kluchtige verlegenheid, nam eindelijk van het dessert een hartvormig suikerfiguurtje, brak het in tweëen, en gaf ons ieder eene helft. Ik doopte de mijne in het wijnglas, en verslond haar oogenblikkelijk, ten teeken van mijn minnehonger. Erasmus daarentegen

hield zijne helft in de hand, en speelde er mee, tot hij ze ongemerkt in zijn zak kon steken.

Na de tafel werd er eene wandeling door den tuin gemaakt, voor zoover de paden begaanbaar waren: want het was nog in de wintermaanden. Ik weet niet hoe het kwam, dat wij beiden, met het meisje in ons midden, spoedig al de andere gasten vooruit waren. Wij voelden ons thans ernstiger en tevens hartstochtelijker gestemd dan te voren, daar wij beiden thans duidelijker onze liefde voor het schoone kind ons bewust werden. Slechts de onzekerheid der toekomst, en de gedachte hoe welligt geen van ons beiden uit den oorlog terugkeeren zou, konden verhoeden dat ook op dit oogenblik de tusschen ons heerschende gelijkmoedige vriendschap niet werd verstoord.

Adelheid bemerkte intusschen aan ons zwijgen en aan onze versnelde ademhaling wel wat ons innerlijk bewoog, en ook zij zelve werd zigtbaar gejaagder. Toen wij onverhoeds voor een paviljoen stonden, stiet zij de deur open, trad er binnen, en opende de nog gesloten vensterblinden, terwijl zij ons wenkte met een blik. Wij volgden haar in de kleine zaal, en zij sprak ons toe als volgt:

"Ik ben wezenlijk in een zoo treurigen toestand, als nog nooit een meisje geweest is: want ik heb u beiden lief, en ik kan uit mijzelf niet wijs worden. Gij, maarschalk, hebt de helft van mijn suikerhart opgegeten: dat is dwaas, maar het bekoort me. En gij, kanselier, hebt de andere helft in uw zak gestoken: dat is óók dwaas, maar het is trouw en het maakt me gelukkig. Ik zal nooit iemands vrouw worden, of het moet van één van u beiden zijn; maar daartoe zou dan de andere moeten vallen. Sneuvelt gij beiden, of keert gij beiden terug, dan zal ik ongetrouwd blijven, als het slagtoffer van een onnatuurlijk natuurspel, dat er in mijne ziel en zinnen plaats heeft, en dat ik voor de wereld verbergen moet, zoo ik mij niet met smaad overdekken wil. En daar ik mij geen van u beiden dood kan of wil denken, zoo neem ik van u beiden voor altoos afscheid. Vaartwel, beste broeders! vaartwel!"

Na deze woorden viel zij elk onzer om den hals, en kuste hem heftig op den mond: eerst mij, en toen Erasmus; vervolgens Erasmus, en eindelijk ook mij nog eens. Wij stonden, gelijk zich denken laat, als uit den lucht gevallen, roerloos en sprakeloos;—ik kan u verklaren, in oorlog noch vrede heb ik mij ooit in zulk eene hachelijke stelling bevon-

den; en hetzelfde moet ik van mijnen vriend Erasmus onderstellen. Want zoo het al mogelijk is (gelijk wij daar juist hadden ondervonden) dat een eerbaar jong meisje in eene hartstochtelijke opwelling twee mannen na elkander op den mond kust—zoo zullen toch die twee mannen, wanneer zij beiden op dat meisje verliefd zijn, er bezwaarlijk toe komen haar gemeenschappelijk aan hunne borst te drukken en terug te kussen. Wij behoefden intusschen over dit vraagstuk niet lang in beraad te staan: want in een ommezien was Adelheid de deur uit, nadat zij in het voorbijglippen ons nog de hand op de lippen gelegd en geroepen had: "Gij verpandt mij uwe eer dat ge zwijgt!"

Het was ons niet mogelijk nog langer te toeven. Wij namen dus afscheid, waarbij Adelheid evenals de anderen ons de handen schudde, met tranen van ontroering in de oogen.

Zoo stapten wij dan met ons broederlijk gedeeld geluk en ongeluk over den drempel van het gastvrije huis. Een gedwongen lachje week ons al spoedig van de lippen. Wel een uur lang spraken wij geen woord, ofschoon we bij elkander bleven. Onze stemming kon kwalijk bijzonder opgewekt wezen. Want een ridder met twee liefjes zal niet licht uit dien hoofde het voorwerp zijn van beklag; maar twee goede kameraden, die het hart van één jong meisje onder elkander te deelen hebben, moeten zich toch, elk voor zich, wel wat al te naauw vereenzelvigd voelen—nademaal het toch ieders zaak niet is een Siameesche tweeling te zijn. Niettemin had Adelheid's zonderlinge bekentenis, gevolgd door hare hartstochtelijke omhelzing, ons hart en zinnen totaal verstrikt; en wij minden het schoone, ranke natuurschepsel onverminderd voort, te meer daar wij bedachten hoe tragisch de stemming van het lieve kind zelf wezen moest, wanneer het werkelijk met haar gesteld was zooals zij zeide.

Maar al deze gedachten over haar en over onszelven vlogen ons uit het hoofd, zoodra wij de zaal binnentraden waar een honderdtal jonge mannen, die den volgenden dag naar heinde en ver zich onder het geweer moesten spoeden, den avond nog gezellig wilden doorbrengen. Hier geraakten wij mede al ras onder den invloed van de vaderlandslievende geestdrift der jeugdige schaar, die haren strijdlust lucht gaf met daverend gezang. Wij zaten digt naast elkander te midden der opeengedrongene broeders; en

toen tegen middernacht de glazen onder den donderenden kreet "Dood of vrijheid!" in de hoogte gingen, stiet Erasmus zijn glas tegen het mijne, en zeide: "Als het zóó moet loopen, dat één van ons valt, en de andere het meisje krijgt—zoo leve bij! Op zijn geluk!"

"En vrede den gevallene!" antwoordde ik, niet minder pathetisch, terwijl onze glazen tegen elkander rinkelden.

Zoo scheidden wij als wakkere vrienden—en na weinige uren voerden onze wegen ons ver uiteen zonder dat wij voor de toekomst de eene of andere bepaling of afspraak hadden gemaakt. Wij wilden den loop van onze zoo ongewone vrijage, evenals het krijgsgeluk, aan het noodlot overlaten. Zooals het loopen wilde, zoo mogt het loopen.

Erasmus had een beter gesternte dan ik; want terwijl ik nog steeds onder Oostenrijk's dralende vaandels in kwartier moest blijven liggen, stormde mijn blonde vriend onder de Pruisen reeds van veldslag op veldslag. Eerst op Leipzig's vlakte kwam ik mee aan den dans, en ademden wij denzelfden kruitdamp in—doch zonder elkander te zien of iets van elkaar af te weten.

Ik behoef het verdere verloop van den historischen veldtogt hier niet te herinneren. Ook te Parijs mogt ik mijnen vriend niet aantreffen, ofschoon wij bijna tegelijk er waren binnengetrokken. Reeds tot luitenant bevorderd, had hij, nog in de straten der stad, eene zware wond beloopen, en lag, toen ik naar hem navraag deed, onbereikbaar in een verwijderd hospitaal. Het heette zelfs, toen ik nader berigt inwon, dat hij reeds gestorven was. Ik wist niet wat er van te gelooven; doch het stuitte mij tegen de borst, mij van zijnen dood te vergewissen, en zoodoende op de gewijde plek van strijd en overwinning voedsel te geven aan de inblazingen van mijne zelfzucht. Want sinds de oorlog voorbij was, en de vredespalmen wuifden, was ook de gedachte aan Adelheid weer met hernieuwde kracht in mij gerezen. En toch, daar ik ook mijnen armen vriend niet vergeten kon, bleef ik opzettelijk omtrent zijnen dood in het duister, om niet terstond, wanneer ik het schoone meisje zou wederzien, den schijn te hebben alsof ik haar aan haar woord kwam houden.

In de Meimaand van het jaar 1814, terwijl het gansche Rijndal in knop en bloesem prijkte, trok ons regiment over

den stroom oostwaarts. Het kreeg echter bevel in de Rijnstreek halt te maken, om, in afwachting van den verderen loop der gebeurtenissen, daar beschikbaar te zijn;—kort daarop zond men ons dan ook naar Lombardije. Nu wilde het toeval, dat het escadron waartoe ik behoorde juist in onze goede oude academiestad werd ingekwartierd. Met welke gewaarwordingen zag ik onze paarden onder dak gebragt in het gebouw waar ik als student mijne eerste rijlessen genomen had! En toen ik mijn kwartier in het logement betrok, waar ik vóór anderhalf jaar zoo menige flesch leeggedronken had, stonden de kastelein en zijne vrouw niet weinig verwonderd over den stoeren soldaat die er uit mij gegroeid was.

Doch ook ik had reden om mij te verwonderen, toen ik vernam dat de bankier met zijn gezin niet in de stad was, maar op een buitengoed woonde, ongeveer een uur verwijderd. Een Fransch emigrant, die vóór twintig jaren eigenaar was geworden van dit goed, had het namelijk terstond te koop geboden, toen de staat van zaken in Frankrijk omgeslagen was; en de bankier had niet verzuimd het voor den gevraagden spotprijs van hem over te nemen. Men behoeft in oorlogstijd slechts contanten te hebben, om spoedig rijk te kunnen zijn.

Ik reed dus den volgenden ochtend al vroeg naár buiten, van mijnen oppasser vergezeld. Toen ik door de lange laan op het oude, ietwat vervallen-uitziende landhuis kwam aangereden, scheen men mij te houden voor een die inkwartiering zocht. Er kwam dus slechts een bediende naar buiten, om te vragen wat ik verlangde. In plaats van hem te antwoorden, sprong ik uit den zadel, wierp de teugels mijnen oppasser toe, en stapte onder de vestibule. Eerst toen ik hem mijn mantel reikte, herkende de huisknecht mij, en geleidde hij mij vrolijk verrast in eene zaal, waar de heer en de vrouw des huizes couranten zaten te lezen. Ook zij herkenden mij niet zoo dadelijk; maar zoodra ik mij genoemd had, begroetten zij mij met levendige vreugde, en heetten mij welkom. "Wat zal Adelheid wel zeggen," riepen zij, "als zij hoort dat de maarschalk er weer is! En waar blijft nu de kanselier? Weet ge niets van hem af? Wij hebben zoo dikwijls over u beiden gesproken!"

Vóór ik antwoorden kon, trad Adelheid binnen. Zij had mij terstond uit een venster herkend, toen ik van den straatweg de laan insloeg.

Nooit vergeet ik haren aanblik, zooals zij mij daar te gemoet trad. Haar gelaat zoo bleek als een doek; de blik half droomig en half verschrikt, en toch om den mond een glimlachje van blijdschap, dat uit het hart welde; matte droefheid en blozende vreugde elkander afwisselend van seconde op seconde. Er was geen twijfel aan: zij hield Erasmus voor dood, en meende dat ik gekomen was om haar hare belofte te herinneren.

Gelukkig waren de oude lui vrij wel aan allerlei wonderlijke gemoedsstemmingen bij hunne dochter gewoon; anders hadden zij den waren staat van zaken wel moeten gissen, vooral daar ik niet langer vermijden kon van Erasmus te vertellen wat ik wist—hetgeen wel niet veel, maar toch bedroevend genoeg was. Papa koesterde de hoop dat Erasmus zich nog wel onder de levenden zou bevinden, daar anders de eene of andere der mee uitgetrokken studenten, van welke er in de laatste weken reeds eenigen naar de college-zaal waren teruggekeerd, wel stellig berigt van zijnen dood zou hebben meegebragt. Hij had ook op de doodenlijsten, die hij met aandacht doorgesnuffeld had, den naam van onzen vriend evenmin aangetroffen als den mijnen.

Maar toen Adelheid een kwartier later met mij door eene andere kamer ging, om mij het huis te laten zien, hield zij plotseling stil, en zeide op zacht klagenden toon: "Het is maar al te waar! Mijn knappe, lieve kanselier ligt in Frankrijk onder de zoden; zij hebben hem door de borst geschoten, en het licht van zijne trouwe oogen uitgebluscht! —En gij, maarschalk, zijt gekomen om het mij te zeggen!"

Tegelijk zag zij mij aan met een paar vlammende oogen, die even goed van haat als van liefde zoo ontgloeid konden zijn. Want op de weer verbleekte lippen lag thans niets dan bittere smart. En de laatste, regtstreeks tot *mij* gerigte woorden, hadden zoo gebiedend geklonken alsof een heer tot zijn knecht, een officier tot een soldaat gesproken had.

"Neen, juffrouw Adelheid!" zeide ik, terwijl ik een stap achterwaarts deed, en onwillekeurig de oogen neersloeg (want zij zag er zoo vreemd uit, werkelijk alsof zij krankzinnig was)—"Neen! Ik weet niets van hem, en ik hoop dat hij nog leeft!"

"Den drommel hoopt ge!" riep zij met fonkelende oogen en honenden lach ......

Ik wil bekennen dat ik mijn geweten voelde knagen.

Want op dit oogenblik kwam het mij voor dat ik niet genoeg gedaan had om over het lot van Erasmus in het klare te geraken; en tevens voelde ik mij gemarteld door een brandenden naijver jegens den afwezige, die zoo hartstochtelijk werd betreurd. In deze benaauwdheid slaakte ik onwillekeurig een zwaren zucht, waarop Adelheid mij bij de hand nam en met eene geheel veranderde stem tot mij zeide: "Kom! Laat ons er voorloopig niet meer over spreken!"

Bedaard ging zij met mij naar de zaal terug, waar eenige ververschingen gereed stonden; en toen ik 's avonds naar de stad terugkeerde, reikte zij mij vriendelijk de hand, en zeide dat zij mij nog dikwijls hoopte te zien, zoolang het regiment in den omtrek bleef.

Daar het weder meestal gunstig was, vond ik dan ook schier dagelijks een voorwendsel om mijn bezoek te herhalen; en als ik wegbleef, vroeg Adelheid den volgenden dag terstond: "Waarom zijt ge gisteren niet gekomen?"—Zij scheen zich inderdaad weer meer aan mij te hechten. Nu eens wierp zij mij onverhoeds een vertrouwelijken oogopslag toe; een andermaal deed zij mijn hart sneller kloppen door eene vlugtige beroering van hare hand; kortom, zij maakte mij gelukkig met de welbekende kleine teekenen, waarmede minnenden zich aan het denkbeeld van een toekomstig zamenleven plegen te gewennen. Maar óók gebeurde het wel, dat zij dagen lang in zichzelve gekeerd zat, en zigtbaar met droef gemijmer in de verte leefde. Mijn eigen toestand schommelde dus voortdurend tusschen vreugd en lijden, zoodat ik ongeduldig naar eene beslissing hunkerde. Het was dan ook voor een jongen dragonder, die sinds achttien maanden de sabel in de vuist geklemd had en over menigen bloedplas was heengesprongen, niet zeer opwekkelijk, dag aan dag te liggen smachten aan de voeten van een meisje, wier gemoedsstemming hem een raadsel bleef.

Eens op een schoonen namiddag, toen ik weer uitgereden was, en juist in de lange iepenlaan mijn paard uit gemelijkheid in een onrustigen en schokkenden tred gebragt had, kwam mij uit het huis een vrolijk menschenpaar tegemoet geloopen: juffrouw Adelheid, die een Pruissischen infanterie-officier—of wel mijn vriend Erasmus, die juffrouw Adelheid bij de hand voerde. Mijne eerste aandoening was opregte vreugde over het onverwachte wederzien; de tweede een gevoel van tevredenheid over het herstel van ons klaverblad, waardoor ten minste voor het oogenblik aan de martelende

onzekerheid voor mij een eind was gekomen. Ook Adelheid scheen deze gewaarwording te deelen. "Nu is alles goed!" riep zij: "Nu zijn wij weer bij elkander!"

Erasmus was blijkbaar al heel blij dat hij den staat van zaken zóó gevonden had en niet anders; hij had gevreesd reeds te laat te komen, daar hij wist dat men hem voor dood had uitgegeven. Zijne wond was, hoe ernstig ook, heel mooi genezen; doch hij had verlof voor minstens een half jaar moeten aanvragen, om geheel weer de oude te worden. Alweer met de noodige boeken beladen, was hij, op weg naar eene badplaats, in onze academiestad aangeland; eerst dáár had hij vernomen dat ook ik in het land en weer een getrouw bezoeker ten huize van den bankier geworden was. Hij was in den oorlog zeer tot zijn voordeel veranderd, wat zijn uiterlijk betrof. Zonder er juist krijgshaftig uit te zien, had hij toch zeer aan houding en voorkomen gewonnen; zijn oog was ernstiger geworden; zijne tint mannelijker; de licht blonde knevelbaard stond hem goed; en de militaire kennis en ervaring, die hij in den dienst had opgedaan, vereenigden zich voortreffelijk met zijne wetenschappelijken geest. Doch hoewel hij bij de gewigtigste oorlogsfeiten was tegenwoordig geweest, en méér gevechten en gevaren doorstaan had dan ik, hoorde men hem nooit daarvan spreken. Ware hij niet onvermijdelijk nu en dan mee in het gesprek over al deze groote dingen betrokken geworden zoo zou men vermoed hebben dat hij gedurende den ganschen veldtogt niet uit zijne studeercel was geweest. Dit nu zette den beminnelijken jongen philosoof een nieuwen glans bij—een glans die intusschen ook mij eenigermate ten goede kwam. Want als ik, na een duchtig doorslaan over hakken en houwen, aan de daarop volgende stilte plotseling bemerkte hoe blufferig ik mij daar weer tegenover hem had aangesteld, trachtte ik beschaamd mij te beteren, en werd zoodoende nu een weinig bescheidener. Jammer dat ik later, daar ik soldaat van beroep bleef, mij toch aan het schreeuwen en zwetsen weer gewennen moest.

Zoo bragten wij nog eenige aangename en vrolijke dagen door, totdat mijn regiment, niet onverwachts, maar toch onverhoopt, bevel kreeg om over zes dagen op te marcheeren. Van stonde aan was Adelheid weer veranderd; beurtelings

gejaagd en verstrooid, in zichzelve gekeerd en broedend over iets dat haar hinderde, was zij naauwelijks te herkennen als de goedgehumeurde jonge levenslust van kort te voren; en alsof zij dit zelve wel voelde, onttrok zij zich meestal aan het gezelschap, dat soms vrij talrijk was. Terwijl ik dezen zonderlingen ommekeer in het meisje gadesloeg, voelde ik mij geneigd het verschijnsel ten gunste van mijzelven uit te leggen, en te meenen dat thans aan mijn persoon de beurt kwam om als afwezende betreurd en vertroeteld te worden. Ik moest nu overwegen hoe ik mij zou houden: of ik vol ridderlijk vertrouwen voor mijnen mededinger het veld zou ruimen, of wel de gelegenheid bij de haren grijpen en met den veranderden staat van zaken mijn voordeel doen.

Intusschen scheen Adelheid zelve mij tegemoet te willen komen. Zij bepraatte hare ouders om te mijner eere een afscheidsmaal te geven; en mij verzocht zij het zóó te schikken, dat ik den nacht overblijven kon. Een bed zou voor mij worden gereed gemaakt—en voor spoken, meende zij, zou ik mij wel niet geneeren. Het heette namelijk, dat er in een der zijvleugsels van het oude huis iets niet pluis was.

Inderdaad hadden de dienstboden door een ouden tuinman iets van dien aard hooren vertellen, dat zij met behulp hunner eigene phantasie verder uitgewerkt hadden. Onder den maaltijd, die rijk en levendig genoeg was, kwam ook toevallig juist dit onderwerp ter sprake. De oude mama sprak over zekere wonderlijke verschijnselen, die langs natuurlijken weg maar niet te verklaren waren; terwijl de oude heer het er voor hield dat de aanstaande vertimmering van het huis wel een afdoend middel zou blijken tegen den vermeenden boeman. Bij mij echter werd de oude belangstelling in het bovennatuurlijke weer levendig, en ik gaf heel ernstig te verstaan dat ik, hoe vaak ik ook als soldaat den dood in al zijne verschrikkingen onder de oogen gezien had, er toch verre van was met deze dingen te spotten.

Erasmus, die tot dusver aan het gesprek geen deel genomen had, keek mij verwonderd aan, en vroeg mij met een goedig lachje, of ik dus nog altoos tot de geestenzieners behoorde. Hierdoor geprikkeld, beantwoordde ik die vraag kortweg bevestigend—niet zonder een weinigje bluf er bijvoegende, dat ik niets liever verlangde dan eens met eene

werkelijke verschijning uit de andere wereld kennis te maken. Ik eindigde mijne grootspraak met te vragen wat de oude tuinman dan toch wel verteld had.

"Och," zeide Adelheid, ietwat bedremmeld, alsof zij eigenlijk over deze zaak liever niet uitweidde: "het heet een akelig spook te zijn, dat in de wandeling 'de oude Kratt' genoemd wordt. Een tachtig jaren geleden moet namelijk eene zekere familie Kratt dit goed bezeten hebben. Méér kan ik er u niet van zeggen. Ik weet alleen dat het ding zich maar zelden vertoont, en dan op onbepaalde tijden."

Daar Adelheid's moeder een verdrietig gezigt begon te zetten, en mijn vriend Erasmus weder een onverschillig zwijgen bewaarde, zoo werd er nu van dit onderwerp afgestapt. Ik had twee kameraden meêgebragt, vroolijke snuiters, die zich, na de lange ontberingen van den veldtogt, de goede dingen dezer wereld voortreffelijk lieten smaken, en door hunne opgewektheid niet weinig bijdroegen tot de gezelligheid van het verdere zamenzijn. Toen zij 's avonds, terwijl ook de overige gasten huiswaarts keerden, het rijtuigje lieten inspannen waarmede wij gezamenlijk uit de stad gekomen waren, stond ik een oogenblik in beraad of ik niet met hen mee zou rijden, daar ik vóór den afmarsch nog heel wat te beredderen had. Ik behoefde slechts helm en zabel te halen, en snel afscheid te nemen — namelijk tot den volgenden dag. Doch daar trad ook Adelheid naar buiten, en zeide tot mij, op kalmen maar toch dringenden toon: "Ik dacht dat ge morgen nog met ons in den tuin ontbijten zoudt?—Als het niet kan, laat u dan niet terughouden. In elk geval ligt uw bed gespreid."

Natuurlijk bleef ik nu. De beide Oostenrijkers kusten der jonge gastvrouw de hand, wipten in het wagentje, en reden er van door als een kogel uit een kanon—terwijl ik met Adelheid den bijlichtenden bediende volgde, niet zonder een hartepopelen wegens de zoete hoop waarmee ik mij vleijen dorst. Adelheid maakte zich echter spoedig onzigtbaar, en zoo eindigde de dag voor mij hiermede, dat ik in gezelschap van Erasmus en den ouden heer nog ettelijke glazen sterke punsch dronk, die de dames voor ons hadden doen gereedmaken. Hierna babbelde ik nog een kwartiertje met Erasmus op zijne kamer, en volgde eindelijk, ietwat zwaar in het hoofd, den knecht, die mij naar-

het vertrek geleidde waar mijn ledikant opgeslagen stond. Ik was op dit oogenblik heel de spook-historie zoo goed als vergeten, en keek, slaperig als ik was, in de kamer slechts vlugtig rond. Het was een zeer ruim, maar laag vertrek, welks muren en zoldering met houten lijstwerk bekleed waren. Tegen de wanden stond hier en daar een oude armstoel; het onderwetsche hemelledikant, aan drie kanten met donkere gordijnen omhangen, was in een hoek geplaatst; digt daarbij stond eene waschtafel, op welke de bediende vóór hij heenging de twee kandelaars neerzette; en verder was er in de holle ruimte niets te ontdekken, behalve, in een anderen hoek, schuin tegenover het bed, een oudmodisch schrijfbureau. Vlak daarnaast was een der vensters, door hetwelk een zwak maanlicht heenbrak, dat zich in het doffe politoer van het oude huisraad mat weerspiegelde. Toen ik mijn horloge op de tafel legde, zag ik dat het naar middernacht liep. Dit liep mij de spook-historie weer even te binnen; doch daar het mij thans meer om slaap dan om avonturen te doen was, verliet ik mij onvoorwaardelijk op het gezonde verstand van mijn vriend Erasmus, blies de kaarsen uit, en legde mij in het bed, dat inderdaad voortreffelijk was. Binnen drie minuten sliep ik als een os, en droomde—ja, ik zou waarlijk niet durven zeggen of het wel over mijne aangebedene Adelheid was!......Helaas! mijne ligtzinnigheid zou mij ditmaal slecht bekomen.

Ik zal misschien een half uur gesnorkt hebben, toen ik wakker werd door een ontzettenden slag of knal, midden in de kamer. Ik spalkte mijne oogen open, en, half duizelig van de wijn- en punsch-dampen, van slaapdronkenheid en van ontsteltenis, trachtte ik mij te bezinnen wat het wezen kon dat ik gehoord had. Mij dacht, er kon een zwaar voorwerp in of buiten de kamer omgevallen, er kon ook aan het bouwvallige huis hier of daar iets losgeraakt en neergestort zijn. Ten slotte echter behield ik den indruk, dat de slag vlak in mijne nabijheid moest hebben plaats gehad. Ik luisterde, en staarde in het donker—maar er was niets te hooren, en ook niets te zien, dan het bleeke glimmeren van het maanlicht op het donkere schrijfbureau. Opeens echter ritselde en kraste er iets tegen den wand, digt bij mijn bed. Ik keerde mij om, en keek: want dit was een grap wat ver gedreven! En terwijl ik kijk, strijkt mij een ijskoude luchtstroom langs

mijn gezigt—de bedgordijnen fladderen een oogenblik heen en weer—en plotseling wordt mij de deken van het lijf gerukt.

„ Alle schepsels ! " riep ik binnenmonds, en rees overeind nu klaar wakker geworden. Het spookte waarlijk !

Ik ligtte mijne beenen uit het bed, en bleef op den rand zitten ;—tot méér was ik niet in staat, daar het onbekende, ondanks de bespottelijke manier waarop het zich openbaarde, verlammend werkte op mijne bewegingen. Want juist dit bespottelijke had met zijn demonischen humor iets zóo vreeselijks ! ...... Plotseling fladderen weer de gordijnen—de ijzige luchtstroom strijkt mij langs de linker wang en in mijnen nek. En terwijl ik mij omkeer, hoor ik vlak achter mij, als door den wand henen, voetstappen schuifelen : eene dunne, bevende vrouwenstem prevelt iets onverstaanbaars—met nieuwen schrik zie ik om—en dáár, op niet meer dan armslengte van mij, staat eene graauwe, gebogene gestalte—eene vrouwegestalte, met een zwarten sluier over het hoofd. Zij moest van achter de bedgordijnen en uit den muur gekomen zijn. Slechts een oogenblik staat zij stil, om adem te scheppen ; daarna kucht zij, als een vrouwtje dat hijgt van het trappenklimmen ; vervolgens sloft zij op hare klepperende muilen verder, dwars over den vloer, op het schrijfbureau bij het venster af. Met eene lijkwitte hand morrelt zij aan het oude meubel, alsof zij een sleutelgat zocht. Ik zie de dorre vingers voelen en tasten, tot zij eindelijk bij een wit knopje stilhouden. Nu haalt zij een bos kleine sleutels voor den dag, zoekt er een uit, steekt hem in het sleutelgat, en ontsluit de klep. Terstond daarop trekt zij een van de vele laadjes uit, kijkt in de ledige opening, en steekt de hand er in. Ik hoor nogmaals een sleuteltje omdraaijen, en zie haar een tweede, geheim vakje openen, daaruit haastig een pakket nemen, het losmaken, een papier er uit zoeken, en dit openvouwen. Dit alles zag ik bij het matte schijnsel der maan, die door het venster blikte. En verder zag ik duidelijk, hoe de oude vrouw nog een ander laadje openschuift, en daaruit iets voor den dag haalt wat een radeermesje wezen moest : want zij bukt zich dieper over het papier, en leest daarin, al mompelend voor zich henen. Thans zet zij den vinger op het papier, en begint met het mesje iets uit te schrappen. Hoewel zij met den rug toewendt, onder-

scheid ik toch elke beweging. Zij steunt en hijgt onder het werk; zij blaast het uitgeschrapte weg; zij hoest als een oude notaris—blaast weer, veegt met den vinger over de geschrapte plek, en krast nogmaals. Eindelijk schijnt zij er mee klaar te zijn; een schor, duivelsch lachje—hi hi hi! dringt mij door merg en been, en zonder mij te kunnen verroeren, denk ik toch: Hier is eenmaal een document vervalscht—een geboorteregt, eene erfenis, een levensgeluk gestolen!......Eensklaps werd het mesje weer weggelegd, het papier of perkament weer opgevouwen, het pakket weggeborgen, het laadje toegeschoven, de klep digtgeslagen en gesloten. Mèt draait de verschijning zich om, en schuifelt terug in de rigting van het bed, totdat zij vlak bij mij stilstaat en mij aankijkt. Nooit vergeet ik het infame heksengezigt, ofschoon het slechts zijdelings door de maan verlicht werd, en het grootste deel er van in het donker bleef. De neus, de kin, de mond, als uit lijkkleurige was gekneed—alles grijnsde mij grimmig en honend aan, gelijk ook het donkere vuur van de diep verholene oogen. Ik was door kartetsenvuur gereden, dat mij het suiselen van een zefir toescheen, vergeleken bij het afgrijzen dat mij thans door mijn gebeente voer. Wat had ik met deze vervloekte schim te maken, wie ik nooit iets had in den weg gelegd! Hoe kon het wezen dat een brave en dappere kerel—want dat was ik toch—daar magteloos en weerloos zat tegenover een onding uit de hel, op gevaar af van door den schrik zijn verstand te verliezen!—Dergelijke gedachten maalden mij door het hoofd terwijl het spook mij aankeek. Ik voelde hoe de haren mij te berge stonden en de adem mij stokte in de keel; en ik kon, als iemand wien de nachtmerrie drukt, nog slechts uitschreeuwen: "de oude Kratt!"—toen voor een oogenblik het gezigt en het bewustzijn mij begaven .....

Eene minuut later was het spooksel verdwenen. Natuurlijk sloeg nu ook, om het spel te volmaken, eene torenklok in de verte de eerste stonde na middernacht. Zoodra ik dezen geruststellenden klank vernomen had, waagde ik het eindelijk op te staan en licht te maken. De kandelaars stonden op hunne plaats, doch ik vond geen gereedschap om ze aan te steken, zoodat mij niets overbleef dan het dek van den grond te rapen, en weer in bed te stappen. Daar er verder niets verdachts meer voorviel, sliep ik weldra in, en ontwaakte pas toen de zon reeds hoog aan den hemel stond. Nu eerst stelde ik een onderzoek in. De deur, de éénige

die tot het vertrek toegang gaf, was nog van binnen gesloten, met slot en grendel beiden. Het schrijfbureau was bij het licht des daags een gemoedelijk uitziend meubel. Op het deksel of de klep stond een landschap geschilderd, voorstellende een meertje met een eilandje en een kasteel in het midden; twee heeren met lange pruiken en steekhoeden zaten in een bootje en schoten op eenden, terwijl onder een paar bouwvallige tempelzuilen op den voorgrond een derde heer, met eene langen rotting in de hand, heel diepzinnig liep te kuijeren;—alles zoo idyllisch en onschuldig mogelijk. Ik maakte de klep open en schoof al de laadjes uit—maar zij waren alle ledig; geen pakket, geen radeermesje—niets. Ook het geheime vakje ontging mij niet—maar ook dit was ledig. En ik had toch met mijn eigen oogen het pak papieren gezien!

Er bleef dus nog slechts de omgeving van het ledikant te onderzoeken. Het stond met het hoofdeinde eene goede spanne van den muur af, zoodat tusschen de gordijnen en den muur iemand, die niet te dik was zich maar even zou hebben kunnen doorwringen. Toen ik echter het zware gevaarte met moeite wat weggeschoven had, vond ik aan de wanden niets dan het gladde paneelwerk, dat het geheele vertrek bekleedde. Van deur of luik geen spoor. En wat den geweldigen slag had kunnen veroorzaken, die mij gewekt had, was evenmin te ontdekken.

Des te dieper hernieuwde zich in mijn gemoed de indruk van hetgeen ik gezien had. De verschijning moest dus buiten allen twijfel een spook zijn geweest, een demonisch wezen, eene verrijzenis uit het graf. Ik huiverde bij de gedachte aan dit vreeselijke voortbestaan na den dood; en daar ik zelf als soldaat den dood steeds aan mijne zijde zag gaan, zoo dacht ik nu eens na over mijn eigen lichtzinnig leven, en over hetgeen ik in den overmoed der jeugd zoo al misdreven had. Voor het eerst voelde ik, bij het uitzigt op het bovenzinnelijke hiernamaals met zijne donkere schaduwen, iets dat naar angst zweemde: ja, er kwam een verlangen in mij op als naar een biechtvader, terwijl ik mijn sabel aangespte en beneden het gezelschap ging opzoeken, dat in het prieel aan de ontbijttafel zat.

Men sprak juist over den geheimzinnigen slag, die in het gansche huis gehoord was; en daar ik met een betrokken gezigt mij neerzette, en het stilzwijgen bewaarde, werd de stemming nog stiller en pijnlijker. Toen men mij vroeg of

ik het óók gehoord had, antwoordde ik bevestigend, zonder verder iets te vertellen; want ik wilde de oude lui niet doen schrikken, en achtte 't beter het aan den tijd en aan het spooksel zelf over te laten, de familie met de merkwaardigheden van dit huis vertrouwd te maken. Eerst toen ik, vóór mijn vertrek, met Adelheid en Erasmus nog wat op en neer drentelde, en het meisje tot mij zeide: "Wat scheelt u toch, dat ge zoo stil en somber zijt?" antwoordde ik onwillekeurig: "Wel, wat zou het wezen! Ik heb de oude Kratt gezien!"

"En hebt ge met haar gesproken?"

Zij zeide dit met een ongedwongen lach, zooals men doet wanneer men iets voor eene grap houdt; doch tevens zag zij mij opmerkzaam aan. Ik zweeg ook nu, te meer omdat ook Erasmus mij verbaasd aankeek, en ik mij thans niet gestemd voelde met hem in een dispuut te treden. Daar het rijtuig gereed stond om mij naar de stad te brengen, nam ik afscheid, met belofte den volgenden dag nog voor het laatst terug te zullen komen. Zóó reed ik weg, alles behalve licht van harte. De spookverschijning, de scheiding van het bekoorlijke en geestige meisje, de onzekerheid van de toekomst, en ook de omstandigheid dat Erasmus nu alleen bij Adelheid achterbleef—dit alles droeg er toe bij om mijne gedachten somber en droevig te maken.

Ik zal nu het verdere verloop van het geval maar niet te breed uitspinnen. Over zekere gebeurtenissen stapt men liefst wat vlugtig heen.

Na mijn vertrek zetten Adelheid en Erasmus hunne wandeling in den tuin voort, en nu eerst gaf mijn vriend zijne bezorgdheid te kennen over mijn geestelijken en ligchamelijken gezondheidstoestand, aangezien ik werkelijk scheen onderhevig te zijn aan hallucinaties van de ergste soort. Het ware jammer voor mij, meende hij, indien deze zielskwaal nog verergeren moest; en hij dacht er ernstig over of het niet geraden ware dat ik nog wat verlof aanvroeg, om met hem de voorgenomen badkuur mee te maken. Blijkbaar hadden de oorlogsgebeurtenissen aan mijn bewegelijk gestel geen goed gedaan. En meer van dien aard.

Adelheid waagde nadenkend de vraag, of het dan wel zoo boven twijfel stond, dat alles wat ik beweerde gezien te hebben louter zinsbegoocheling was geweest. Wat haar betrof,

zij vreesde—'t mogt dan zot of onverstandig zijn—dat men in dit geval zich er met zulk een dooddoener niet kon afmaken. Het meest speet het haar voor hare ouders, die in het bewonen van dit overigens zoo lief gelegene huis wel geen schik meer zouden hebben. Het stond zelfs te bezien of de voorgenomene vertimmering onder deze omstandigheden wel raadzaam was.

Thans rigtte Erasmus op de schoone spreekster een even bezorgden als liefderijken blik; het smartte hem, dat ook bij haar zulk een onzin ingang kon vinden. Zij las die bezorgdheid in zijne oogen, en dankte hem er voor met een warmen straal uit de hare. Maar toch—zij bleef twijfelen, en hernam na eenig nadenken:

"Ik zou ten minste wel eens willen weten of andere menschen in die oude kamer dezelfde ervaring opdoen—of dat het alleen de ritmeester is, die er iets te zien krijgt. Ik zal den ouden Johan verzoeken er een nacht door te brengen."

"De oude Johan," sprak Erasmus, "zal natuurlijk net zoo veel spoken zien als men wenscht of vreest! Als ge een vertrouwbaar berigt verlangt, laat dan het vertrek voor mij gereedmaken. Ik wil mij, als het wezen moet, aan de dwaze proefneming onderwerpen!"

"Gij!" riep Adelheid: "neen, dat wil ik niet! Dáárvoor zijt ge mij te goed! En als er toch eens iets van waar was, dan zou de indruk op u nog wel eens veel sterker kunnen zijn dan op uw vriend—zeer ten nadeele van uwe gezondheid!"

Erasmus echter bleef bij zijn plan; en zoo liet hij zich tegen elf uur, toen allen ter ruste gingen, in de kamer brengen waar ik den vorigen nacht had doorgebragt.

"Wil mijnheer ten minste zijn degen en pistolen niet bij zich hebben?" vroeg de bediende die hem bijlichtte, en die van het plan onderrigt was.

"Och neen!" antwoordde Erasmus. "Tegen geesten zouden mij die wapens toch niets baten; en zijn het levende menschen die hier ongepaste grappen vertoonen, dan moet men niet zoo dadelijk bloed vergieten!"

Kort en goed, mijn vriend Erasmus bevond zich, evenals ik, alleen in het verdachte slaapvertrek. Hij maakte met eene kaars de ronde, grendelde de deur, en legde zich half ontkleed te bed, nadat hij de tafel er bij geschoven had. Zoo las hij een uurtje, tot de klok twaalf sloeg. Toen sloeg hij zijn boek digt, luisterde met open oogen een poosje toe;

doch daar alles stil bleef, begon het wachten hem te vervelen; hij blies de kaars uit, legde zich op een oor, en sliep in. Naauwelijks had hij eenige minuten gesluimerd, of er volgde—wel geen slag, zooals gisteren—maar een kloppen vlak achter hem tegen den wand. Een oud moedertje zuchtte duidelijk: "ja ja!"—de kille luchtstroom beroerde zijn gelaat, de gordijnen fladderden, en de kombaars vloog op den grond. En terwijl Erasmus toekeek, maar rustig bleef liggen. zag hij de oude Kratt reeds midden in de kamer naar het venster sloffen, waar de commode stond en de maan scheen, evenals gisteren. Hij was nu toch niet weinig verrast, en voelde zijn hart met ongewone heftigheid kloppen, daar hij den aard en de beteekenis van het avontuur niet begreep. Doch gelijk een goed generaal, door den vijand besprongen, snel zijne troepen carré laat vormen, zoo stelde Erasmus ijlings zijne gedachten in het gelid, als of het politie-agenten waren, en zichzelven aan de spits er van. Zonder zich te verroeren, hield hij de verschijning scherp in het oog, en zag hoe zij aan het schrijfbureau rondtastte, haar sleuteltje voor den dag haalde, de klep opende—kortom, alles deed zooals ik beschreven heb. Toen zij nu druk bezig was met schrappen op het papier, was hij reeds opgestaan, onhoorbaar op zijne kousen haar nageslopen, en stond hij achter haren rug. Het afgrijselijke oude wijfje kraste, wreef, hoestte en blies—en Erasmus keek haar over den schouder heen, totdat zij gedaan had en haar duivelsch "hi hi hi!" uitstiet. Toen zeide hij plotseling:

"Wel vrouwtje—Wat voer je daar toch uit?"

Als eene slang rigtte het spook zich op, en stond, wel een voet langer dan te voren, tegenover hem. Met zijne ijselijke tronie staarde het hem aan; maar reeds had hij het met de eene hand bij den schouder gevat en de andere om het midden geslagen, ten einde het vast te houden en het den zwarten kap van het hoofd te rukken. Hij voelde nu in zijne armen een wel slangachtig, maar zeer warm ligchaam; en daar het spooksel worstelde om los te raken, en met het lijkengezigt hem al nader kwam, vatte hij het onverschrokken bij den reusachtigen, in het maanlicht glimmenden neus—en hield tusschen zijne vingers een wassen masker, terwijl Adelheid's lief gelaat hem toelachte. Hij veroorloofde zich terstond het herhaaldelijk en op verschillende plaatsen te kussen, doch bepaalde zich ten leste bij den mond, nadat deze hem een onhoffelijk: "jou lieve vent!" toegefluisterd

had. Ten slotte gingen zij op een stoel zitten: dat wil zeggen, Erasmus zat er op, met Adelheid op zijnen schoot. Ik zal hier niet onderzoeken of het niet betamelijker geweest ware, indien hij voor haar een anderen stoel had neergezet; het ongewone van het avontuur en de nachtelijke eenzaamheid mogen hem ter ontschuldiging strekken. Ik wil slechts de bitterheid doen beseffen van mijn eigen zelfverwijt. Want dit alles zou mijn zijn geweest, indien ik den vorigen nacht het kalme gezonde verstand van dien verduivelden blonden philosoof bezeten had!

Want rustend in zijne armen, verklaarde zij hem nu de toedragt der zaak. Zij had, sinds wij beiden weder tot haar waren teruggekeerd, hare zonderlinge gemoedsstemming niet langer kunnen verduren; en daar zij hare ongelukkige besluiteloosheid als eene zwakheid beschouwde, harer onwaardig, had zij besloten er door een forschen maatregel een einde aan te maken. Maar hoe?—Het gepraat over de spokerij had haar plotseling op een vernuftig denkbeeld gebragt. Diegene namelijk van ons beiden, die ten overstaan van het spooksel den meesten moed aan den dag legde, dien zou zij tot man nemen, en den anderen zijn afscheid geven: want dat zij ons beiden gevangen hield, dit wist de looze schoone wel.

Het is verwonderlijk hoe handig zij bij het ten uitvoer leggen van dit plan was te werk gegaan. Den slag had zij teweeggebragt door op den zolder boven de bewuste kamer een driepootige oude chiffonnière door middel van een hefboom en een touw te doen omvallen; daar zij echter het logge meubel niet weer had kunnen oprigten, was in den tweeden nacht dit donderend geraas achterwege gebleven. Om in de kamer te komen, had zij gebruik gemaakt van eene kleerenkast in een belendend vertrek, die door eene schuif (juist wijd genoeg om aan haar slanke ligchaam doorgang te verleenen) toegang gaf tot de spookkamer. Het wegrukken der dekens was eenvoudig met de hand geschied. De ijskoude luchtstroom kwam uit eene blaasbalg. En verder had zij de rol van de oude Kratt, die zij zoo meesterlijk vervulde, met groote zorg in al hare bijzonderheden ingestudeerd.

Dit alles legde zij ook mij in kleuren en geuren uit, toen ik haar en den gelukkigen Erasmus vaarwel kwam zeggen; en daarbij hing zij vertrouwelijk aan mijnen arm, mij met schalkschen ernst vermanende om in het vervolg toch niet

meer zoo ligtgeloovig te zijn !—Welk een gezigt ik onder die bedrijven moet getrokken hebben, dit laat zich ligtelijk denken. Ik deed natuurlijk mijn best om *bonne mine à mauvais jeu* te maken ; maar in de oogen van het zalige paartje moet ik er hebben uitgezien als het ideaal van een ezel.

Ten overvloede moest ik nog vernemen dat het treurigste wat er ter wereld is, het toeval, meê tegen mij had zaamgespannen. Om namelijk volkomen onpartijdig te handelen, had het brave meisje vooraf in stilte door het lot laten beslissen wie van ons beiden zich het eerst aan de proef onderwerpen zou ; want, zeide zij, allerlei toevallige omstandigheden konden op den afloop van invloed zijn : de helderheid van het maanlicht, de gemoedsstemming en het ligchamelijke bevinden van den patient—gelijk ik ongelukkige dan ook werkelijk in den bewusten avond méér gedronken had, dan Erasmus, bij gebrek aan gezelschap, den volgenden avond had kunnen doen. Precies dus als bij wedrennen, waar alles tot in het geringste vergeleken en afgewogen wordt !

Toch meen ik te mogen vermoeden, hoe onberispelijk ons beider liefje in dit opzigt te werk ging, dat de overwinning van mijnen mededinger aan haren geheimsten hartewensch het best beantwoordde. Want van stonde aan scheen zij van alle zorg ontheven—ligt van hart en blij van zin, als iemand die gekregen heeft wat hij wenscht.

Hoe moet het Hollandsch geleerd worden ?

INLEIDING.

Spenser, in zijn beroemd boek "On Education," zegt onder anderen, sprekende over het onderwijs in de moedertaal :—
" Het is eene krankzinnigheid aan kinderen grammatica te leeren." Toen ik deze woorden voor den eersten keer las, was het mij als iemand, die in eene woestijn, plotseling een schoon natuurtooneel voor zijne oogen ziet opdagen. Met verrassing toch bemerkte ik, dat de Engelsche geleerde eene gedachte had uitgesproken, die reeds langen tijd in mijn geest had gesluimerd, en waarvan ik mij eerst toen duide-

lijk bewust werd. O, hoeveel tijd is er niet nutteloos besteed met dat leeren van Grammatische regels aan kinderen! Hoe veel tijd wordt er waarschijnlijk nog tegenwoordig mee verkwist! Vooral in Zuid Afrika schijnt men algemeen van het denkbeeld doordrongen, dat kinderen, die onderwijs in hunne moedertaal moeten ontvangen, onmiddellijk met een "Grammar" voorzien moeten worden. "Mijn zoon moet *grammaticaal* Hollandsch leeren spreken en schrijven." Herhaalde malen hoorde ik deze uitdrukking bezigen. "Grammaticaal Hollandsch schrijven"—zeer goed; niemand zal het wenschelijke en noodzakelijke daarvan ontkennen, doch "Grammaticaal Hollandsch spreken"—bah! Ik schroom niet om hem, die dit doet, een grooten pedant te noemen. Welk Hollander, of wie, die het Hollandsch goed verstaat, zal ooit zijn vriend komen vertellen: "Ik heb het huis *des* bakker*s* gekocht; zullen wij *hetzelve* gaan bezichtigen?" Of: "Hebt *gij* reeds aan *uwen* oom, *den* notaris, geschreven?" Ik herhaal, dat wie *zoo* spreekt, zich slechts bespottelijk maakt in de oogen van ieder beschaafd mensch. De naamvallen *des, der, den,* de afschuwelijke woorden *hetzelve, dezelve, deszelfs,* enz., het voornaamwoord *gij,* worden *nooit* in een gesprek tusschen personen van ontwikkeling en smaak gehoord. De naamvallen vèrdwijnen zelfs langzamerhand uit de schrijftaal en de beste schrijvers gaan hierin voor. Het voornaamwoord *gij* is in gemeenzamen stijl vervangen door *jij* of *je,* en in een deftig gesprek gebruikt men *u,* met het werkwoord in den 3den persoon; dus niet: U *hebt* gelijk, maar "U *heeft* gelijk"; niet: "U *waart* niet te huis"; maar U *was* niet te huis." "Doch toegegeven, dat het strikt nakomen van de Grammatische regels in de spreektaal onvereenigbaar is met den goeden smaak; wat men *schrijft* moet in ieder geval Grammatisch zuiver zijn, en daarvoor is eene kennis van den Spraakkunstige regels onontbeerlijk. Dus Grammatica moet er geleerd worden; ook aan kinderen." Deze redeneering schijnt logisch, doch laat ons nagaan, hoe Spenser zijne meening wil hebben opgevat. Laat uwe kinderen geene Grammatica leeren! Dat is: Geef hun geene Spraakkunst in handen, waarvan ze niets begrijpen; laat hen eerst dragelijk leeren spreken, hunne gedachten zuiver en natuurlijk uitdrukken; houd spreekoefeningen met hen, voor ge begint met het onderwijs in lezen en schrijven. Al te dikwijls wordt ook door ouders de gulden waarheid vergeten, dat men kinderen zooveel

kan leeren zonder dat ze zelfs weten, wat lezen en schrijven beteekent. Het laatste is geen *doel*, maar *middel* ter ontwikkeling. Doch het is duidelijk, dat vóór men gebruik maakt van een werktuig, men dat werktuig eerst moet leeren hanteeren; met andere woorden: vóór het onderwijs in lezen en schrijven aanvangt, moet het kind geleerd hebben op te merken, waar te nemen en gevolgtrekkingen te maken. Dit is van alle onderwijs de hechte grondslag, welke gelegd moet worden door de ouders. Met welk een schat van kennis kan de geest des kinds verrijkt worden op eene wandeling in veld of bosch, op weide of akker! Zijn gemoed is vatbaar voor indrukken; zijn geest dorst naar kennis en licht aangaande al het raadselachtige, dat hem omgeeft. Of heeft niet ieder vader, iedere moeder en ieder opvoeder ondervonden, hoe hij of zij dikwijls door de naïve en toch diepzinnige vragen van kinderen in het naauw werden gebragt. Onverstandig zijn de ouders en opvoeders, die dat vragen *lastig* vinden en de lieve kleinen, wier frisch en onbedorven gemoed zoo vatbaar is voor de opneming van al wat schoon en goed is, afschepen en zelfs bestraffen voor dat vervelende "vragen." Zoodoende wordt alle zucht naar kennis gesmoord; de prikkel tot onderzoek in het jonge gemoed verstompt. Ouders en onderwijzers moesten integendeel door vertellingen, door het toonen van allerlei voorwerpen van kunst en natuur de lust tot vragen bij de kinderen opwekken. Vertellen vooral is een middel tot ontwikkeling, een middel tot veredeling van hart en gemoed, een magtige factor in het groote werk der opvoeding. Doch het is tevens eene *kunst*, en wel eene kunst, die niet velen verstaan en waarop onderwijzers vooral zich meer moesten toeleggen. Menig sprookje van Grimm, Andersen of Hauff, verteld op eene boeijende wijze, zal meer zaden van deugd, godsdienst en zedelijkheid in den vruchtbaren bodem van het kinderhart achterlaten dan de schoonste zedelessen. We willen kinderen dus geene Grammatica leeren, niet naar school zenden, voor en aleer ze een rijken schat van kennis hebben opgedaan aangaande de voorwerpen, die hen omringen, vóór ze hunne gedachten met zekere gemakkelijkheid hebben leeren uitdrukken. Doch ook dan zelfs nog geen lezen of schrijven, geen Grammatica en geene schoolbanken, maar *spreekoefeningen*, niet over drooge, vervelende onderwerpen, maar over belangwekkende feiten (natuurlijk *beanlgwekkend* niet voor mij of u, maar voor het kind), of naar aanleiding van

een boeijend verhaal, of sprookje, dat men verteld of voorgelezen heeft. Zoo leert het kind denken, zèlfstandig denken en hoe jong ook, het wordt zich bewust van de eenige ware methode voor alle onderwijs : *Niet* eerst den regel en vervolgens de toepassing ; maar uit de feiten zelve, uit de eigen waarneming der verschijnselen zelf den regel opsporen. Ook voor het onderwijs in de moedertaal is deze leerwijze de eenige, die op den duur de gewenschte resultaten zal blijken op te leveren. Zij is de grondslag van de groote kunst, zich zelf te onderwijzen. Ze is in het kort de eenige natuurlijke methode en dient toegepast te worden bij het opsporen van de meest verborgen verschijnselen der wetenschap, zoowel als bij het eenvoudigste elementaire onderwijs. Te verwonderen is het inderdaad, dat ze nog zoo weinig algemeen in onze inrigtingen van onderwijs wordt gevolgd. Op vele, zoo niet de meeste scholen wordt nog de oude sleur gevolgd ; de kinderen krijgen een beknopte "Grammar" in handen, en zijn genoodzaakt *woorden* te leeren, waar hun geest *denkbeelden* eischt. Dit is de grove fout ; waar men denkt het verstand der leerlingen te vormen, hun geest te verrijken, daar geeft men hun in plaats van voedzaam brood slechts kaf en zemelen ; in plaats van degelijke kennis, verkregen door zelfonderzoek, slechts holle klanken in den vorm van definitiën, spraakkunstige termen, enz , die een vlugge jongen misschien in zijn *geheugen* kan bewaren, maar waaraan hij overigens niets heeft. Dat kinderen dikwijls hunne boeken en onderwijzers als hunne natuurlijke vijanden beschouwen, is de schuld van de onderwijzers zelven en van die onverstandige ouders, die hunne telgen te vroeg naar school zenden en in het dwaalbegrip verkeeren, dat, hoe eerder ze daar komen hoe knapper ze worden. Aan de zoo noodzakelijke voorwaarde tot slagen, namelijk het onderwijs den kinderen *aangenaam* te maken, wordt zelden of nooit gedacht. Vandaar, dat ze het school gaan en het "lessen leeren" òf beschouwen als eene straf, òf als een onaangename pligt. Het is inderdaad treurig, zoovele ouders te zien, die van de eerste opvoeding hunner kinderen zoo weinig werk maken. En toch hangt van die eerste 7 of 8 kinderjaren te huis zoo ontzaglijk veel af. Wat in dit tijdsbestek plaats heeft, beslist dikwijls over het al of niet slagen op rijperen leeftijd. Is het niet een welsprekend feit, dat vele groote mannen, die de roem der wetenschap zijn, zich in hunne jeugd onttrok

ken hebben aan de banden der tucht, en zich zelven hebben ontwikkeld langs *natuurlijken* weg ? Onbewust gevoelden zij,dat hun geest zich niet konde buigen onder den *onnatuurlijken* dwang, hun opgelegd. Verreweg de meeste ouders verwarren het begrip *opvoeden* met *voeden*. Als ze hunnen kinderen maar genoeg te eten geven, denken ze, dat het al heel wel is. Voor de rest moet de schoolmeester maar zorgen. Van wandelingen in Gods schoone natuur, waar zoo verbazend veel te leeren is, en waar dat leeren zoo gemakkelijk gaat ; van vertellen ; van eenvoudige oefeningen in kamer-gymnastiek; van het leiden hunner spelen ; van dit alles is doorgaans geene sprake, gewoonlijk omdat de ouders zelven de eischen van het kinderhart niet verstaan en hunne eigene opvoeding gebrekkig geweest is. Doch dit is eene reden te meer om met het opkomend geslacht anders te werk te gaan. Een enkel voorbeeld uit duizenden moge doen zien, hoe aangenaam en nuttig een goed opvoeder een kind kan bezighouden. Gij hebt een zoontje,een levendigen,vrolijken gezonden jongen van 7 jaar. De schalksheid tintelt in zijne oogen ; levenslust en levensmoed spreken uit al zijne trekken, uit al zijne bewegingen. Ge zijt verstandig genoeg, hem niet naar school te zenden. Lessen leeren behoeft hij nog niet ; lezen of schrijven kent hij nog niet ; maar ge hebt zijn geest vatbaar gemaakt ter opneming van alles wat goed en schoon is. Hij *weet* reeds veel, dat goed en schoon is *zonder* lezen of schrijven en *zonder* schoolbanken en *zonder* leerboeken. Ge neemt hem op een' schoonen zomerachtermiddag mee uit wandelen naar een bosch. Ge laat hem bloemen plukken en spelen en stoeijen naar hartelust. Ge ontdekt een mierennest. Wanneer ge nu de schoone gave bezit van vertellen, eenvoudig, natuurlijk vertellen, dan is hier eene gelegenheid uw jongen veel goeds en schoons te leeren, dat hij zijn leven lang niet zal vergeten ; en hem tevens werkzaamheid en volharding in te prenten, zonder dat ge die deugden zelfs bij name noemt ; de natuur zelve is ook hier de groote leermeesteres. Zij geeft het voorbeeld, en het eenvoudige spreekwoord : " Leeringen wekken, doch voorbeelden trekken " geldt ook hier. Een kind wil niet hooren van deugd en pligtsbetrachting. Het wil sprekende voorbeelden. We zullen niet nagaan, welk een rijken schat van kennis uit het leven en werken der mieren hier voor uw zoon gereed ligt ; en geloof mij,, wanneer gij niet slaagt

hem er belangstelling voor in te boezemen, dan is het niet zijne schuld, maar de uwe. Doch vermoeid komt ge eindelijk t' huis. Moeder heeft reeds op u gewacht, want het avondeten staat op tafel. Daar wordt gescheld. De meid zegt: "Er is eene dame om Mevrouw te spreken." Maar Mama vindt het thans erg vervelend iemand te ontvangen, en zonder blikken of blozen beveelt zij de meid te zeggen, dat Mevrouw niet t'huis is. En toch heeft deze zelfde moeder haar kind misschien honderd maal op het hart gedrukt, de waarheid lief te hebben, denkende, dat leeringen wekken, doch vergetende, dat voorbeelden trekken.

Er is nog een krachtig en nimmer falend middel, mits met oordeel toegepast, waardoor men een kind de schoonste deugden kan inprenten, zonder te vervallen in zedelessen, waarvan het een afschuw heeft. We bedoelen het laten van buiten leeren van lieve versjes, geschreven in den kindertoon, bevattelijk voor het kinderlijk verstand en bovenal heilzaam voor het kinderlijk gemoed. En gelukkig ontbreekt het in onze taal aan kinderpoëzie niet. Van Alphen, ...doch als *kinderdichter* zwijgen we liefst over hem. Liever noemen we hier de namen van den ouden *Jan Gouverneur*, reeds een grijsaard, doch immer jong van hart, en van *Heije*, om van anderen van niet minder verdienste niet te spreken. We kunnen niet nalaten een paar gedichtjes van eerstgenoemden hier af te schrijven.

GOEDEN AVOND!

De zon is weg, 't is avond weer,
En 'k vind nu nergens herberg meer.....
"Ach, bloempje-lief, geef mij kwartier!
"Wel, kevertje, kom, met pleizier,
"Je bent van harte welkom hier......
Goeden avond!"

De kleine vogels bibbren zeer
In 't nest. "Och, kwam ons moeke weer!
"We zijn zoo koud! Waar blijft toch moe?"
"Hier ben ik al en 'k dek je toe,
"Dat je de kou geen hinder doe......
Goeden avond!"

Nu sluit de bloem haar deurtje dicht,
De vogel pakt haar kleintjes licht
En warm in 't zachte vederpak,
Elk rust nu veilig onder dak,
En 't windje schommelt bloem en tak......
Goeden avond!

HET ROODBORSTJE AAN 'T VENSTER.

Het roodborstje pikt aan 't venster, tin! tin!
En zegt: Ach, doe open en laat mij er in;
Doe open, lief meisje, 'k weet anders geen raad,
Zoo sneeuwt en zoo waait het hierbuiten op straat.
Ik sterf van de koude; toe, laat mij er binnen,
'k Zal zoet zijn en allerlei grapjes beginnen.

Het meisje deed open en gaf, op haar schoot,
Aan 't roodborstje suiker en kruimeltjes brood,
Wat was toen het vogeltje vroolijk!—het sprong
En danste op haar schouder, het piepte, het zong,
Het vloog van de tafel de kamer in 't ronde,
En dankte 't lief meisje, zoo goed het maar konde.

Maar toen het daarbuiten zoo koud niet meer was,
En 't zonnetje scheen, zat roodborstje voor 't glas.
Het speelde niet langer, maar keek door de ruit,
En piepte zoo droevig als wou het er uit;
Het meisje deed open, wip! vloog het daarhenen,
En was, een, twee, drie, in de boomen verdwenen.

Het is hier de plaats niet, al het schoone, het echt kinderlijke in deze beide gedichtjes aan te toonen. Ieder, die slechts oppervlakkig met het kinderhart en zijne eischen bekend is, gevoelt dat beide verstand en hart hier tot hun regt komen. Voor we deze inleidende schets besluiten, geven we nog even het woord aan een uitstekenden Hollandschen schrijver, den heer C. Vosmaer; en we hopen, dat zijne woorden door alle ouders en opvoeders ter harte mogen genomen worden:

"Er is een verbazend, een hemelsbreed verschil tusschen een jongen, een werkelijken jongen van vleesch, been, bloed, en al wat er verder bij hoort, en een jongen zoo als wij hem in boeken zien voorgesteld of men hem zich meestal verbeeld heeft. Een der gevolgen van dit verkeerd begrij-

pen is, dat de meeste boeken die men voor de *lieve jeugd* schrijft, geen doel treffen en geen vrucht dragen. Velen meenen, dat als zij een werkje hebben, met een weinig minder grondigheid dan noodig is in een boek voor een groot mensch, en wanneer de schrijver daarbij, zich bukkende en inkrimpende tot de jeugdige vatbaarheid, zijn stijl zoo dood eenvoudig en naïef, zijn geest zoo lief en zoetsappig en zoo klein heeft gemaakt, en hij boven op dat boek gezet heeft: '*Voor de lieve jeugd,*'—dat zij dan al een heel lief en belangrijk boekje voor hunne kinderen hebben, waar de lieve jongens gretig op zullen vallen en uren lang zoet mee zijn. Maar vóór alles, praat een jongen nooit van de *lieve jeugd*. Een jongen *wil* niet *lief* zijn, wil niet *lief* bevonden worden, en *gij kunt hem geen grooter afschuw van deugd en beminnelijkheid inboezemen, dan door hem die als* ZOO LIEF *voor te stellen*. Hij wil ook niet als kind beschouwd worden, dat is zijn zwak; en in spelen en leeren vliegt zijn geest reeds vooruit in de toekomst. Hij weet en voelt zich krachtiger, wijzer, ontwikkelder, dan men waant, dat hij is, en omdat men dat niet telt, wordt hij zoo miskend en gegriefd. Het is somtijds, alsof hij werkelijk van de toekomst, wier kiemen in hem liggen, reeds het voorgevoel heeft, alsof hij zich den man voelt, die hij worden zal; van daar dat er ook eene zedelijke kracht, een verstand, een gevoel boven zijne jaren bij hem aanwezig zijn, die òf niet gekend òf niet begrepen worden. En toch blijft hij knaap. Dit zaamgestelde en moeilijk te begrijpen wezen, waarvan de anthropologische studie nog ver van uitgeput is, vormt eene wereld op zichzelve. Eene wereld met haar eigen toestanden en verhoudingen, haar eigen gevoelens, haar eigen denkbeelden."

J. VAN DER TUUK.

Onze Goede-Engel.

DOOR WERNDLY.

Dat is wel lang geleden;
We waren alle nog kleen,
En zaten 's winter-avonds
Om moederlief dicht bij-één.

Dan, met aandachtig hartjen,
Hoorden we velerlei,
Hoorden wij ook wat moeder
Ons van Gods *Englen* zei.

Dat waren—zei ze—wezens
Vol liefdrijkheid en deugd,
Wier ziele zich 't allerbeste
In goed-te-doen verheugt.—

We durfden 't niet te zeggen,
Maar hebben dan wel gedacht,
Hoe we naast ons bedjen soms iemand
Bidden hoorden bij nacht.

Wij zeiden 't niet, maar dachten,
Of licht zoo'n goede-geest,
Zoo'n *Engel* vol teedre zorge
Ons was nabij geweest.—

Dat is al lang geleden:
We zijn nu wijzer en groot,
We zitten niet meer des avonds
Bij-een aan moeders schoot.

Velen van die daar zaten
Zijn wijd de waereld in:—
De moeder, naar 't kerkhof, volgden
Veel andren van 't gezin.

Nu hooren we naast ons leger
Langer niet bidden bij nacht,
Maar weten, wat *Engel*, wat *Engel*,
Daar eenmaal hield de wacht!

De achteruitgang onzer vruchteboomen.

(Een opstel voorgedragen te Wellington ten aanhoore van eene Jongelingsvereeniging).

Wie houdt niet van vruchten? Onze voorouders lieten zich in het Paradijs door eene vrucht verleiden.

Smakelijk vinden ook wij ze, mijne vrienden. Wie onzer zou in dit warme jaargetij een heerlijke verkoelende limoen versmaden?

Wie versmaadt een geurigen zoeten appel, de blozende abrikoos, de gansch begeerlijke perzik, een zachte sappige peer, wie druiven, pisangs en zoovele andere vruchten welke in ons heerlijk klimaat welig gedijen?

Zuid Afrika, ons vaderland, mijne vrienden, is een heerlijk en gezegend land voor vruchten; want terwijl men in Europa met groote zorg jaarlijks de boomen moet snoeijen en onderhouden, groeijen zij hier bijkans in 't wild in een of ander uithoekje van onzen bebouwbaren grond.

En terwijl de arme Eskimo dankbaar is, als hij plantenvoedsel in de gedaante van mos kan nuttigen, hebben wij het geheele jaar door de heerlijkste vruchten, zonder er veel moeite aan te doen.

En toch, tot onzen spijt en ons leedwezen bespeuren wij achteruitgang—een langzamen, bijna onmerkbaren wel is waar—doch niettemin gaan wij gewis en zeker onzen edelsten vruchteboom verliezen.

Waar is de beroemde kastanje, die volgens onze oude menschen, hier weelderig en overvloedig tierde en van welks weelderigen groei slechts nog oude stompen en palen de zwijgende getuigen zijn?

Ook de vriend der kleinen, de okkernoot, onder welks schaduw zich vroeger onze "oudjes" heel tevreden plachtten neder te vleijen?

Wie onzer herinnert zich den tijd niet, toen onze blozende perziken haast in onvernielbaren overvloed te vinden waren?

Vindt gij ze nog, vergun mij dan u aan te raden, er heel voorzigtig in te bijten, want ze zijn, ofschoon uiterlijk gezond, van binnen meestal verrot en vol wormen! Een duidelijk blijk dat zelfs de sappen van den boom al bedorven en niet meer gezond zijn. Dit wat het inwendige betreft.

Het uitwendige is meestal zonder uitzondering, wit van schurft of roest, wardoor bast en bladeren vernielend worden aangetast.

Appelen in hunne vele soorten, gaan ook uitsterven; want gelijk aan onze grootste vreugde vaak een worm knaagt, alzoo worden deze sieraden onzer tuinen door een wormpje aangetast, dat haar inwendig, en door een bladluis, die haar uitwendig vernielt.

Van onze peren durft men ronduit beweren dat zij thans nog zijn wat ze vroeger waren.

Maar de abrikoos? Vraag eens aan den landbouwer van middelbaren leeftijd naar den welstand dezer vrucht, die aan menigeen een ruim inkomen verschaft, en gij zult ten antwoord krijgen dat thans niet voorheen is, want de abrikoosboom krijgt, nog verre van oud zijnde, drooge toppen. Gansche takken zetten gom af, waarna zij verdorren.

Zelfs onze guava's worden thans door een insekt, met de zoogenaamde Australische luis overeenkomende, aangetast en wel zoo hevig dat de boomen bijna geen vruchten dragen.

En de heerlijkste onder de heerlijken—onze kostbare edele limoen, waaraan zoovelen hun welvaart te danken hadden—met zijn talrijke familie, zoo als de zuurlimoen, het lemmetje, het nartje en anderen—wie betreurt zijn ontijdigen dood niet met de zucht "Hoe is hij gevallen, de magtige!"

En zoo, mijne vrienden, overal rondom ons, in alle soorten van vruchten, bespeuren wij achteruitgang.

Vraagt men onzen ouden menschen naar de oorzaak er van, dan halen zij zuchtend de schouders op en zeggen "ach ja, die ou wereld gaat bij die dag achteruit!" Maar de wetenschap, ja, een weinig oplettendheid, toont ons spoedig hoe onze anders zoo bedaarde en verstandige oude menschen zich vergissen.

Dat zoo een "oud ding" als onze aardbol al heel veel kwalen onder de leden moet hebben, valt gewis niet te ontkennen, want zelfs een oud mensch sukkelt altijd en ouderdom komt met gebreken, niet waar?

Wij hooren echter nog onze oude menschen iets anders beschuldigen, nam: *den grond.* De grond, zeggen zij, wordt uitgeput, m. a. w. verliest zijne vruchtbaarheid.

Dat moge waar zijn, maar toch slechts ten deele, want al planten we boomen op nieuwen grond, dan duurt het niet

lang of zij sukkelen, en dat wel lang voordat de grond met eenige mogelijkheid zelfs de helft zijner vruchtbaarheid kon verloren hebben.

Doen wij een uitstapje naar Italië of Griekenland, waar de grond sedert twee duizend jaar vlijtig bewerkt geworden is, waar geen nieuwe grond te bekomen is, en wat zien wij daar?

Vruchteboomen kwijnende, gelijk hier, op menige boerenplaats die nog geen dertig jaren oud is? O neen, de hier zeldzame okkernoot en kastanje zien we daar wild groeijen en den anderen vruchteboomen is het wel aan te zien dat zij niet kwijnen of achteruitgaan.

De fout dunkt mij, ligt niet in die rigting; want onze grond zal nog langen tijd, zegge over 2,000 jaar, evenzeer in staat zijn heerlijke vruchten voort te brengen.

"Die ouê wereld" gaat geenszins achteruit. Ga maar eens in het veld wandelen in een onzer bloemen-maanden en wat treft het niet spoedig onze aandacht hoe weelderig de lieve bloempjes daar groeijen: ofschoon zonder bewerking, komen zij jaarlijks in even jeugdig en prachtig feestgewaad te voorschijn.

Kunnen wij achteruitgang bespeuren aan onze inheemsche bosschen en boomen? Neen. In de vrije natuur juicht alles om ons heen, terwijl daarentegen onze vruchteboomen schijnen te zuchten uit diepte van ellende.

Van waar dit verschil? Van waar de kwijnende toestand onzer vruchtboomen die met de jaren schijnt toe te nemen?

Hier biedt zich een ruim veld tot onderzoek aan voor onze jeugdige Afrikaners, wien de toekomst van hun vaderland dierbaar is.

Wij beginnen met een kijkje in noordelijk en midden Europa, van waar de meesten onzer vruchteboomen gekomen zijn tot ons.

Het klimaat is aldaar niet zoo warm als hier. Sneeuw bedekt den grond daar gedurende eenige maanden in den winter. De limoen groeit daar slechts in broeikassen.

Hier ligt een der oorzaken waarom vruchten, zoo als de kastanje en okkernoot, de perzik, kers en andere in bergachtige koele plaatsen nog zóo gezond en welig groeijen.

Zuidelijk Europa, het land van de limoen en olijf en wijnstok—daar vinden we ons klimaat terug.

Dan is het hier wat warm voor onze vruchten, zegt er emand; doch niettemin behoeven we onze vruchten niet

vaarwel toe te roepen. O neen, de kwaal moeten wij trachten op te sporen.

Wij treden in een overzigt van de verschillende soorten van ongesteldheden waaraan onze vruchteboomen lijden.

De schurft (witte) die wij bij perzik-, limoen-, pruim en andere boomen aantreffen, is niets anders dan een microscopisch insektje, even als huid- en schurfziekten bij mensch en dier ook meestal door insektjes veroorzaakt worden.

Bij den mensch ontstaat en woedt gemelde ziekten juist bij diegenen wier levenssappen verzwakt en wier bloed schraal en ontoereikend is door gebrekkige voeding, ziekelijke overerving, enz.

Ik geloof dan ook dat wormen in vruchten mede te wijten zijn aan gebrekkige sappen, als ook wormen in de stammen van appel- en andere boomen. Was het vroeger aldus ? Neen, en juist dit leert ons dat de sappen onzer boomen vroeger krachtiger waren dan thans. Eene ontaarding, verzwakking neemt de overhand.

Hoe zullen we dat kwaad verhelpen ? Laten wij eens een landbouwer gadeslaan, die er op gesteld is opregte en degelijke groente te hebben.

Wat doet hij ? Zaait hij telkens zijn eigen gewonnen zaad, dan weet hij heel goed waar het henen gaan zal. Hij zorgt telkens voor nieuw onverbasterd zaad, liefst van een of ander vergelegen plekje bij zijn buurman. Hij weet het zeker dat rapen, beet, kool, mielies, wortelen, verbasteren wanneer bij herhaling gezaaid zonder bovengemelde voorzorg. Onze korenboeren zien we heel dikwijls zaad bij hunne buren uitruilen. Onze veeboer kent die leer van vernieuwing al te goed.

En nu weer terug tot onze vruchteboomen. Laat ons een weinig stilstaan bij de bewerking of liever de behandeling onzer vruchteboomen aangedaan.

Een landbouwer ziet eenige wilde. boompjes welig opschieten, misschien afkomstig van den eenenof anderen reeds afgeleefden ziekelijken boom, of hij zaait een aantal pitten voor de hand weg, zonder zich te bekreunen over de vraag van welken boom zij kwamen. Is het tijd van enten dan neemt hij enten van den eenen of anderen boom, die fluks draagt.

Ontbreken er wat boompjes aan het getal dat hij noodig heeft voor zijn boomgaard, dan klopt hij bij zijn naasten buurman aan.

Het is niet noodig de moeite te nemen van in andere buurten te gaan halen, redeneert hij bij zich zelven. De boom groeit hier even goed als elders, en vader en grootvader hebben ook nooit anders gehandeld en zij waren immers verstandige ou-kerels!

Een genoegzaam aantal voorhanden hebbende plant onze vriend met groote voldoening zijne boomen, die reeds een aanleg tot de tering hebben. Maar de grond is nieuw en de boomen groeijen welig, misschien wel zoo prachtig dat zij aller aandacht en bewondering trekken. Onze vriend toont ze u met de grootste zelfvoldoening en wil volstrekt van geen anderen boom entjes nemen (misschien pitten ook om boompjes van te krijgen) om weer op te enten.

Gelijk in den bloei onzer krachten vaak een doodelijke kwaal sluimert, die bij eene geringe verandering soms als geweken beschouwd wordt, ja sluimert, om slechts bij het minste afnemen onzer krachten weer grimmig en krachtig op te treden,—alzoo, waarde vrienden, gaat het met den zoo bloeijenden boomgaard.

De voedende bestanddeelen in den grond worden een weinig minder, en de abrikoosboom krijgt drooge toppen en takken; de perzik draagt in eenige jaren zich dood of houdt met eens op te dragen; wormen van binnen bederven de vruchten of de schurft treedt krachtig te voorschijn en doodt den boom; de appelboom wordt door de witte bladluis uitwendig en door een wormpje inwendig aangetast.

Maar zijn uitwendige insekten dan ook in verband te brengen met zwakke sappen? Mensch en dier, gelijk voormeld, tot voorbeeld nemende, zien wij die klassen der zamenleving wier bloed en levenssappen arm en verzwakt zijn het felst aangetast, terwijl zij wier sappen door goede voeding, gezonde lucht, of anderszins krachtig zijn, verschoond blijven.

Vooral, als reeds gemeld, heeft de afkomst veel met de kracht van dier of plant te doen. Wij enten echter, zonder na te denken dat de oude stam waarop we enten nog een magtigen invloed blijft uitoefenen op de toekomst des booms. Het beste entje zal niet in staat zijn tot een gezonden krachtigen boom op te wassen als de oude stam niet gezond of van gezonde afkomst is. Proeven alhier genomen met entjes uit Europa overgebragt, hebben dit ten volle bewezen.

Het waren perziken, en de stammen waarop zij geënt

moesten worden waren verschillend, de een was van een pit ook uit Europa, de andere was Afrikaansch. Beiden met de uit Europa afkomstige entjes geënt zijnde begonnen weinig te groeijen. De Afrikaansche echter begon heel spoedig teekenen van schuift te vertoonen. Borstelen en bespuiten hielpen niet: de zieke kwijnde steeds meer en meer. De andere daarentegen, nevens aan staande, groeide prachtig, werd een groote boom en droeg heerlijke vruchten zonder door schuift aangetast te worden. In Europa worden vruchteboomen met even groote zorg en kennis gesnoeid als onze wijngaarden en dit geschiedt jaarlijks. Hier worden de vruchteboomen behandeld naar gelang zij geld in den zak brengen. Wee den armen boom, als hij in een of ander uithoekje groeit (waar wingerd toch niet zal deugen), en zijn produkt niet zeer gewild is ter markt. Met grooten weerzin wordt het van boschjes en struiken gereinigd, niet omdat de boom daaraan behoefte heeft, o neen, maar wel omdat de grond anders zoo verwaarloosd lijkt!

En als we bedenken, dat deze voormelde handelwijze misschien al zoo aangaat sedert van Riebeek hier den eersten boom plantte, zullen we ons dan verwonderen, dat de vruchtboomen hier zoo geweldig afnemen en uitsterven?

Neen, laten we ons veeleer verwonderen dat we nog vruchten hebben.

En nu, mijne waarde landgenooten, hier is een onderwerp, dat wel een levensstudie waard is, aangeroerd. Steller dezes, geen geleerde zijnde, maar een boerenzoon, even als de meesten uwer, gevoelt waarlijk de vrijheid niet, een onderwerp aan te roeren zoo grootsch en veelomvattend, terwijl er zoo vele geleerden en mannen van ondervinding zijn op dit gebied. Nogthans wil hij hopen dat dit nederig beginnen met een onderwerp, zoo veler belang rakende, ook door anderen moge gesteund en voortgezet worden. Hij eindigt met de hoop om later weer op het onderwerp terug te komen.

Europeesche Reisindrukken van een Afrikaanschen Boerenzoon.

3 Augustus 1882. Heden ten drie ure vertrokken wij van Parijs per sneltrein naar Brussel, Belgie's hoofdstad. Toen het reeds negen in den avond geworden was kwamen er vier groote zware Belgische officieren bij ons in het rijtuig zitten,—allen meer of min aangeschoten. Een hunner vroeg mij welke landsmannen wij waren. Mijn antwoord was: "Afrikanen." Op zijne manier sprak hij Engelsch, en begon in die taal met mij te discoureren. Ik had echter maar weinig pleizier in zijne conversatie, te meer daar ik hem naauwelijks verstond. Ik hield mij als of ik hem volstrekt niet kon verstaan. Zijne makkers zaten met de grootste inspanning naar zijne conversatie met mij te luisteren. Hij werd al woester en woester in zijne uitdrukkingen en begon eindelijk zeer hard te schreeuwen in mijne ooren. Ten laatste ontlastte hij eenige Belgische knoopen en begon toen met zijne makkers te praten. Mijn vriend Greeff zat intusschen zoo stil als een muis en stelde zich aan als of hij sliep. Ook ik deed mijn mond niet open en keek de lummels maar bedaard aan als of ik hen volstrekt niet begreep. Met het grootste verlangen zat ik echter te wachten om bij het volgende station te komen, in het vertrouwen dat zij dan wel uit zouden klimmen. Zij begonnen weldra met elkander te spreken en lieten ons toen ongestoord zitten; maar eerst bij het tweede station klommen zij uit, en de man die mij zoo woest had aangesproken gaf mij toen zijn hand en zeide "bonsoir, Monsieur, pardonnez-moi, Monsieur." Ik drukte hem de hand terug en dankte den Hemel dat de lomperts vertrokken. Na eene reis van acht uren door de schoone Fransche steden St. Quentin, Bouchain, Valenciennes en de Belgische stad als ook door schoone landouwen, tuinen en dorpen kwamen wij te 11 uur te Brussel aan. Wij namen onzen intrek in het Hotel de la Poste, een der schoonste en best gelegene in de stad. Wij orderden wat eten en daar het reeds bijna 12 in den nacht was en wij vermoeid waren van de lange reis gingen wij kort daarop naar bed.

Den volgenden morgen engageerden wij een gids en gingen het oude en eens zoo zwaar bezochte Brussel bekijken. Hier is het waar de Bloedraad in Februarij 1568

zitting hield op order van Filips van Spanje, waardoor zoovele Nederlanders ter dood werden veroordeeld als ketters en opstandelingen zonder geloof. Mannen, vrouwen, en kinderen, zelfs uit de hoogste standen, werden gedurig naar schavot en foltertuig gesleept. De tongen van vele slagtoffers, waaronder van onschuldige kleine lammeren, werden in een ijzeren ring geschroefd en met een warm ijzer gebrand en zoo werden zij tot den dood toe gemarteld. Hier is het ook dat Hoorn en Egmont door dien Raad ter dood werden veroordeeld. Toen er uit vele landen tot Filips een verzoek kwam om deze brave en onschuldige mannen niet te dooden, was Filips antwoord :—"al zou de Hemel ook op mijn hoofd vallen, dan nog zullen zij niet losgelaten worden."

Brussel was getuige van gewigtige voorvallen in de dagen van den grooten Willem de Zwijger, Prins van Oranje. Dat Filips zijn oogmerk niet bereikte om geheel Nederland ten onder te brengen is welbekend. Echter slaagde hij er in om duizenden en tien duizenden te laten vermoorden, en wel op de verschrikkelijkste wijze.

Brussel is een zeer schoone stad, naar den stijl van Parijs gebouwd, en een gezonde plaats. Zij telt 324,000 inwoners en is omgeven van een muur met 8 poorten. Tevens bezit zij binnen de muren prachtige Boulevards, beplant met fraaije boomen.

Wij bezochten des Koning paleis, doch konden er niet in, want de Koning was te huis. Van daar gingen wij naar de beide Parlementshuizen en beschouwden die van buiten en van binnen. Vervolgens kwamen de publieke kantoren en de Kathedraal St. Gudule aan de beurt. Deze laatste is een zeer schoon gebouw, begonnen in de 13de en voltooid in de 17de eeuw. Daarop naar het Museum met zijn prachtige verzameling schilderijen, waarvan 375 onder de schoonste ter wereld geteld worden. Wij bezochten nog het paleis van Industrie (een permanente tentoonstelling), de Bourgondische Bibliotheek, het Paleis van Justitie, het Stadhuis. Dit gebouw is in 1442 begonnen en in 1450 voltooid en heeft een fraaijen toren van 364 voet hoog, van waar men een prachtig uitzigt heeft op en rondom de schoone stad. Aan de achterzijde van dat gebouw staat een zeer koddig monument. Het stelt voor een kleinen jongen van 8 jaren oud, een koningszoon; immers zoo luidt het verhaal van de

vroegste tijden. Deze kleine prins werd eens van zijns vaders huis vermist, en nadat men naar hem twee dagen met de grootste inspanning te vergeefs gezocht had, vond men hem in dit hoekje bezig te wateren, en zooals hij toen in zijn kinderlijke onschuld dit natuurwerk verrigtte, staat hij er nu afgebeeld. Eenige jaren geleden besloot de stadsraad om dit manneke weg te ruimen, omdat het beeld iets onzedelijks zou hebben, doch het volk verzette zich er tegen. Ware het afgebroken dan zou er zeker oproer zijn gekomen. Het manneke wordt dan ook nu nog door ieder reiziger bezocht. Even interessant was het ons het hertogelijk paleis, of paleis van den Prins van Oranje, te bezoeken met deszelfs schilder- en kunststukken. Nu nog een kijkje genomen in het Palais de la Nation, in het paleis van den Hertog van Aremberg, in de Kerk de Nôtre Dame, en toen naar het graf van Pieter Breughel, naar het martelaars-monument, het gedenkteeken aan de Belgen opgerigt die gesneuveld zijn in September 1830 in den oorlog tegen de Hollanders, naar de kruid- en dierentuinen (zeer schoon en net), en naar de voormalige woning van den millionair Rothschild, die twee maanden te voren was gestorven en wiens graf, zooals ik reeds te voren heb gemeld, wij te Parijs bezocht hebben. Nu moesten wij nog naar het nieuwe Paleis van Justitie, een schoon gebouw dat nog niet geheel voltooid is, maar belooft een der fraaiste gebouwen der wereld te zijn en reeds millioenen francs kost. Van hier gingen wij naar het Wierz-Museum, dat een collectie bergt van de wonderlijkste en kunstigste schilderijen die wij tot dusverre gezien hebben, en bekeken toen nog het stadspark met zijn talrijke springfonteinen en andere schoonheden, en de Arcade of glazen straat. Toen wij des avonds nog het theater hadden bezocht, konden wij gaan rusten na een zwaar dagwerk afgedaan te hebben.

Den volgenden dag vertrokken wij per trein naar het slagveld van Waterloo, iets meer dan tien mijlen van Brussel gelegen. Hier engageerden al de bezoekers te zamen een ouden Franschen Belg als gids, die zijn Engelsch nog al verstaanbaar sprak. Hij wees ons iedere plek aan waar de differente divisies van Napoleon's troepen, en de vereenigde troepen der Engelschen, Duitschers en Hollanders geposteerd waren geweest, waar de vruchtenboord stond, waar Napoleon zich met zijn staf had geposteerd, waar de met water gevulde loopgraven waren waarin honderden van de

Franschen omkwamen, en de helling waarover Maarschalk Vorst Blucher met zijne troepen was komen aanzetten nadat Wellington gebeden had: "O God! laat Blucher toch komen of laat het door Uwe genade avond worden." Wellington's troepen waren uitgeput en duizenden hunner waren gevallen, toen de vurige Blucher hen kwam verlossen. Waterloo is eene gelijke vlakte, en het graan en de aardappel tieren hier prachtig. Alles is er beplant en bezaaid. Onze gids was in den omtrek geboren en zijn vader woonde hier tijdens den oorlog. Hoewel een kleine jongen was hij als krankeverpleger in dienst der Franschen. Van zijn vader heeft hij menige mededeeling omtrent den slag ontvangen. Vandaar dat hij zoo op de hoogte is. Wij gingen naar de bult waarop de Britsche leeuw geplaatst is, en hadden vandaar een prachtig uitzigt op het wereldberoemde slagveld van Waterloo, waar op den 18den Junij 1815 de nederlaag van den grooten Buonaparte plaats vond. Het was ons er niet weinig walgelijk te hooren, hoe de Engelsche bezoekers telkens van hunnen grooten dapperen Wellington en van de ongeëvenaarde dapperheid der Engelsche natie gewaagden, met geen woord reppende van de Duitsche en Hollandsche troepen die Wellingtons redders waren geweest. Vroeg ik aan den gids waar dan het monument van Blucher stond, dan antwoordde hij: "daar is er geen." Ik zeide toen dat de Engelschen voor hem ook wel een gedenkteeken hadden kunnen oprigten, maar een der Engelsche heeren antwoordde, dat het alles bogt was en dat Wellington ook zonder Blucher den slag zoude gewonnen hebben. Hierop gaf de gids op opgewonden toon ten antwoord, ' mijn vader heeft den geheelen slag gadegeslagen en heeft mij dikwijls verteld, dat als het niet om de tijdige komst van Vorst Blucher geweest ware, Wellington met al zijne manschappen gewis zoude verslagen zijn." Hij vroeg voorts of die mijnheer dan niet gelezen had hoe dat Wellington om Bluchers komst gebeden had? Wij Afrikaanders stoorden ons niet erg aan de Engelsche heeren; want wij waren al gewoon aan de soort van bluf door dat slag van volk uitgeslagen.

Om nader met den slag op deze plaats bekend te worden, en Wellingtons positie te verstaan, wensch ik te zeggen, dat men het van de beste autoriteiten heeft dat het Fransche leger 73,000 man en de vereenigde troepen, namelijk Engelschen, Duitschers, en Hollanders 70,000 man telden,

waarvan er slechts 25,000 Engelsche troepen waren. Het verlies van de Franschen aan dooden en gewonden was 18,000, het verlies van het vereenigde leger was 23,000, terwijl en maar 25,000 Engelsche troepen waren. Hoe durven die jonge en andere Engelsche snuiters dan nog zeggen, dat Wellington zonder behulp van Blucher nog zou gewonnen hebben? Om de positie van Wellington nog duidelijker te maken, vertaal ik hiernevens de kopie van den brief dien Wellington op den 19den Junij 1815, dat is op den morgen na de overwinning, naar Londen schreef:—

"My Lord, Buonaparte had de eerste, tweede, derde, vierde en zesde divisies van de Fransche troepen bij elkander vergaderd. Het leger van den vijand vervolgde zijn marsch langs den weg van Charleroy naar den kant van Brussel en op denzelfden avond van den 15de viel hij een regiment van de Nederlanders aan, onder kommando van den Prins van Weimar, die geposteerd was te Frasnes, en hij heeft het terug gedreven naar de boerenwoning aan denzelfden weg genaamd Quatre Bras. Onmiddelijk versterkte de Prins van Oranje het regiment met een andere afdeeling onder Generaal Perponcher, en vroeg in den morgen herwon hij weer een gedeelte van den grond die in den vorigen avond verloren was. Dit stelde hem in staat het beheer te hebben over de communicaties van Nivelles en Brussel met Maarschalk Bluchers positie. Ten dezen tijd begon de vijand een aanval op Vorst Bluchers troepen met zijn geheele magt, doch het Duitsche leger behield zijne positie met zijn gewone heldhaftigheid en vastberadenheid, tegen eene zwaar leger van den vijand.

Ik was toen niet in staat hem te helpen, want de troepen en de ruiterij die een lange distantie te marcheren hadden, waren nog niet aangekomen. Wij handhaafden onze posities ook even dapper en sloegen den vijand op al zijne aanvallen terug, zoodat wij onzen grond bleven behouden. De vijand viel ons herhaaldelijk aan met een groote magt van ruiterij en voetvolk, voorzien van een groot getal kanonnen. Hij deed met zijne ruiterij ettelijke aanvallen op ons voetvolk, doch werd telkens teruggeslagen. Bij deze gelegenheid hebben Zijn Koninklijke Hoogheid, de Prins van Oranje, de Hertog van Brunswijk, Luit.-generl. Sir Thomas Picton, Majoors Generaal Sir James Kemp, en Sir Dennis Pack, die van het begin in het gevecht met den vijand waren, zich edel en heldhaftig onderscheiden. Ik moet vooral melding maken van de 28ste, 42ste, 79ste, en 92ste Regimenten, als ook van de battaljons der Hanoveranen. Ons verlies was zwaar, zooals Uw Lordschap uit nevensgaande zult zien. Ik heb vooral den dood te betreuren van Zijne Hoog-

heid den Hertog van Brunswijk, die in eene heldhaftige charge aan het hoofd van zijne troepen gesneuveld is.

Maarschalk Vorst Blucher marcheerde gedurende den nacht met zijne troepen van Sombreffe. Deze beweging van den Maarschalk stelde mij toen in staat om terug te trekken van de plaats Quatre Bras op Genappe, en van daar op Waterloo.

Den volgenden morgen, Junij 17, ten tien uur, koos ik positie bij Waterloo. Voor het front van het centrum en digt bij den Nivelles weg occupeerden wij het huis en den tuin Hougoumont, die de kromming van den vleugel dekt; aan het midden van den linkervleugel occupeerden wij de plaats La Haye Sainte en aan onzen linkervleugel hadden wij communicatie met Maarschalk Vorst Blucher te Wavre over Ohaim. De Maarschalk had beloofd dat hij, in geval wij overvallen werden, mij zou ondersteunen met een of meer divisies, naar dat het mogt noodig zijn.

De vijand concentreerde toen zijn legermagt, met uitzondering van de derde divisie, die afgezonden was om Maarschalk Blucher te bespieden. Gisteren morgen omtrent 10 uur begon de vijand te Hougoumont een woesten aanval op onze posten. Ik had die plaats door Generaal Byngs Brigade laten occuperen, met behulp van Luitenant Kolonel McDonal en daarna van Kolonel Home, en ik kan uw Lordschap met blijdschap melden, dat deze positie den geheelen dag door de heldhaftigheid onzer dappere troepen behouden bleef, niettegenstaande de herhaalde aanvallen van den vijand. De aanval op onzen regtervleugel ging vergezeld van een zware kanonnade, als ook die op onze geheele linie die haast niet in staat was de onverpoosde aanvallen te wederstaan. Nu en dan waren onze manschappen met die des vijands dooreengemengd. In een der aanvallen nam de vijand de boerenwoning La Haye Sainte. Het battaljon dat bij dit huis geposteerd was had al zijn ammunitie verschoten en was verpligt de positie op te geven." [Dit dient als bewijs dat Wellingtons troepen begonnen te verzwakken]. "De vijand stormde herhaaldelijk op ons voetvolk met zijne ruiterij in, doch is in zijne aanvallen niet gelukkig geweest. In een der aanvallen op den vijand was Lord E. Somerset zelf. Zijne brigade bestond uit het eerste regiment Dragonders en Koninklijke Ruiterij, dat sich heldhaftig heeft onderscheiden alzoo deed ook Generaal Majoor Sir W. Ponsonby, die een groot getal Franschen, en ook een adelaar vermeesterde. Deze aanvallen zijn herhaald tot omtrent 7 uur in den avond" [het was dien namiddag toen Wellington bad " O God, dat de avond dale of dat Blucher komen"] "toen deed de vijand een desperaten aanval met ruiterij en voetvolk, ondersteund door de artillerie, op onzen linkervleugel, digt bij La Haye Sainte, die echter na een scherp treffen afgeslagen werd. Toen ik gewaar werd, dat des vijands troe-

pen aftrokken en dat deze aanval hem in groote wanorde had gebragt, en het naderen van Generaal Bulows leger door Euschermont op Planchenoit, en La Belle Alliance had begonnen effect te maken, en ik zag dat Maarschalk Vorst Blucher in persoon aan het hoofd van zijn leger aangekomen was en met Bulows leger zich vereenigd had aan de linkerzijde van onze linie bij Ohaim, toen besloot ik om den vijand gedetermineerd aan te vallen" [natuurlijk was Wellington's hart toen groot, want Blucher was gekomen.] "Ik avanceerde onmiddellijk met de geheele linie voetvolk, ondersteund door de ruiterij en artillerie. Deze aanval gelukte op ieder punt. De vijand werd van zijne positie naar de hoogte gedreven en vlugtte in de uiterste wanorde, met achterlating van 150 kanonnen en ammunitie, die in onze handen vielen. Ik vervolgde hem tot na zonsondergang en gaf toen aan de troepen order om terug te keeren, eerstens, omdat zij te uitgeput waren, reeds 12 uren aaneen onder de wapens geweest zijnde en, ten andere, omdat ik mij op denzelfden weg met Vorst Blucher bevond, die mij verzekerde, dat hij den vijand den geheelen nacht zou achtervolgen. Heden morgen heeft hij mij tijding gezonden, dat hij 60 kannonnen van het Keizerlijke leger heeft buitgemaakt, behalve een hoeveelheid rijtuigen, bagage en eenige andere dingen behoorende aan Buonaparte. Ik ben van plan, heden morgen naar Nivelles op te rukken en om de krijgsoperaties voort te zetten.

Uw Lordschap zal wel begrijpen dat zulk een wanhopig treffen niet kon plaats vinden en zulke voordeelen niet konden behaald worden zonder een zwaar verlies te lijden, en het spijt mij te moeten melden, dat het verlies aan onzen kant verschrikkelijk geweest is. Aan Luitenant-Generaal Sir Thomas Picton heeft Zijne Majesteit een officier verloren, wiens dood diep te betreuren is. Hij heeft zich dikwijls in de dienst met eere onderscheiden en viel glorieus, zijne divisie in een aanval met de bajonet, door welke een der gewigtigste aanvallen van den vijand op onze troepen afgeslagen werd, aanvoerende. De Graaf van Uxbridge, die het geluk had den geheelen strijd door te komen, ontving een wond, bijna bij het laatste schot van den vijand gelost, dat, naar ik vrees, Zijne Majesteit zoo niet voor goed dan toch voor een langen tijd zijne diensten zal doen derven. Zijne Koninklijke Hoogheid de Prins van Oranje onderscheidde zich door zijne gewone heldhaftigheid en beleid tot dat hij een kogel door zijn schouder kreeg, waardoor hij verpligt werd het slagtveld te ruimen. Het is met het grootste genoegen, dat ik uwe Lordschap kan verzekeren, dat het leger zich nooit bij eene enkele gelegenheid beter heeft gedragen dan bij deze. Luitenant-Generaal Cook, die het bevel had over de Garde, is zwaar gewond. Generaal Maitland en Majoor-Gene-

raal Byng stelden een voorbeeld dat door allen gevolgd werd; en er is geen officier, of troepen-afdeeling die zich niet uitstekend heeft gedragen." [Hier liet Wellington eene reeks van namen volgen van officieren die zich heldhaftig gedragen hadden.]

"De Lancey is door een kanonkogel in het midden des gevechts gedood. Deze officier is een groot verlies voor Zijne Majesteit en vooral voor mij op dit oogenblik. Ik ben ook veel verschuldigd aan de hulp van Luitenant Kolonel, Lord Fitzroy Somerset, die zwaar gewond is, en Luitenant Sir Alexander Gordon, die aan zijne zware wonden bezweken is. Hij was een veelbelovend jongeling en is een groot verlies voor Zijner Majesteits leger. Generaal Kruse, van de Nassauers, heeft zich mede dapper gedragen, als ook Generaal Trip, die bevel voerde over de zware brigade der Ruiterij, en Generaal van der Hoop die de brigade voetvolk van den Koning der Nederlanden kommandeerde. Ik zou geen regt aan mijn zedelijk gevoel doen of aan Maarschalk Vorst Blucher en de Pruissche legermagt, als ik niet erkende, dat wij den gelukkigen uitslag van den strijd en de overwinning die ons zoo veel moeite en bloed heeft gekost aan hunne hartelijke en tijdige hulp te danken hebben" [dat is wat Wellingtons eigen pen schreef.] "Ik zend ook hiernevens twee adelaars, die door onze troepen in dit gevecht genomen zijn, welke Majoor Percy de eer zal hebben om voor de voeten van Zijne Koninklijke Hoogheid te leggen! Ik veroorloof mij hem aan uwer Lordschaps bescherming aan te bevelen.

Ik heb de eer te zijn,

WELLINGTON.

P.S.—Sedert ik het bovenstaande schreef ontving ik een rapport dat Majoor Generaal Sir William Ponsonby ook gedood is. Dit berigt aan Uw Lordschap zendende heb ik te melden, dat de dood mij innerlijk smart van een officier die reeds zulke schitterende en belangrijke diensten heeft bewezen.

2de P.S.—Ik heb nog niet de opgaaf van dooden en gewonden, doch sluit voor Uwe Lordschap een lijst in van de gedoode en gewonde officieren der twee laatste dagen. Voor zoo ver als ik nu kan oordeelen durf ik met blijdschap zeggen dat Kolonel de Lancey niet gedood is en dat er sterke hoop voor zijne herstel bestaat. Hier volgt een lijst van de doode en gewonde officieren; dood 36, waaronder ook de Hertog van Brunswijk, en gewond 70, daaronder de Generaal Z. K. H. de Prins van Oranje. K.C.B., zwaar gewond.

WELLINGTON.

Wij keerden des avonds met den trein terug naar Brussel en hadden toen het genoegen, aldaar een oude Kaapsche familie te ontmoeten. Wij bezochten nog eenige plaatsen en vertrokken den volgenden dag om kwart over 9 en kwamen ten 10 minuten over tien aan te Antwerpen, Belgies voornaamste havenstad met 175,000 inwoners. In haren bloeitijd in de 16de eeuw telde de stad 200,000 inwoners, en als zij zoo blijft groeijen als in de laatste jaren, zal zij wel spoedig weder even volkrijk zijn. De Antwerpsche Kathedraal, met een toren van 403 voet, is een der schoonste kerken in Belgie. Wij bezochten den nieuwen Vlaamschen schouwburg, het stadshuis (waarbij het onze aan de Kaap als een varkenstal kan gerekend worden met zijn vuile Mozambiekers en Maleijers), het Koninklijke Paleis, de kerk van de Augustijnen, de botanische en dierentuinen, de vischmarkt, de waterwerken, het oude Hanse huis, de voormalige fortificaties van de stad die nu in breede boulevards herschapen zijn, enz. Men verkrijgt het heerlijkste uitzigt op de stad van het Vlaamsche hoofd aan den linker oever van de Schelde, alwaar de stoombooten gedurig elkander kruisen. Onder de andere merkwaardige plaatsen welke wij bezochten moet voora. worden genoemd het schoone museum met zijne rijke verzameling schilderwerken uit de Vlaamsche School, en waar een welgekleed man van zoowat 50 jaren en zonder armen, met zijn regter voet de schoonste kunststukken zit te schilderen. Hij houdt het penseel tusschen zijne teenen en was juist bezig aan een moeijelijk stuk werk. Het doek waarop hij schildert staat voor hem terwijl hij zit op een bankje. Het is haast ongeloofelijk te zien, hoe netjes hij, wanneer het penseel een streep een weinig te breed maakt, dezelve met den anderen grooten teen uitwrijft. Het is ook wonderlijk te zien hoe hij telkens de verschillende soorten van verwen in hare fijnste schakeringen aanmaakt.

(Wordt vervolgd.)

Gezellig Tijdverdrijf.

No. 46.—DECEMBER 1883.

Ingezonden door J. E. C. de Boer Mazier.

a). RAADSEL.

Mijn geheel bestaat uit twee syllaben.

Eerste syllabe: Een voorwerp onmisbaar op de toilettafel zoowel van man als vrouw.

Tweede syllabe: Onmisbaar op scholen en voor alle degenen die schrijven willen.

Mijn geheel, eene stad in Holland, in de provincie Overijssel.

De naam dier stad komt in de Hollandsche taal ook voor als werkwoord, en wordt gebruikt om aan te toonen als iemand met rampen, ongeluk, tegenspoed enz. te worstelen heeft.

LOGOGRYPH (Bijbelsch).

DUBBEL ACROSTICHON.

I. Toen de scharen Paulus Mercurius noemden, omdat hij het woord voerde, hoe noemden zij Barnabas?

II. Toen Jothan de hooge poorten aan het huis des Heeren bouwde, bouwde hij ook veel aan den muur van....? Daarvan de eerste en derde letter.

III. Door de dienst van welken profeet geschiedde het Woord des Heeren tot Zerubbabel den zoon van Sealthiël?

IV. De laatste en eerste letter van den berg waarop Abimelech ging, hij en al het volk, en eene bijl nam in zijnen hand en eenen tak van de boomen hieuw.

V. De woonplaats van Lazarus.

VI. De last van Ninivé. Het boek des gezigts van.....? den Elkosiet, de vierde en eerste letter.

VII. De zoon van Jeroboam, die in het tweede jaar van Asa den koning van Juda, koning over Israël werd, en twee jaren over Israël regeerde. Daarvan de eerste en tweede letter

VIII. Van welk land was Pul koning? De vierde en eerste letter.

IX. De zoon van Ner, Saul's oom, een krijgsoverste van Saul.

X. Wie was een geweldig jager voor het aangezigt des Heeren?

XI. Toen Paulus met Timotheüs van Troas afgevaren was, liepen zij regt naar.........? en den volgenden dag naar Neapolis.

XII. In welke stad waren de heilige en geloovige broederen, aan wien Paulus een brief geschreven heeft?

XIII. De man van Jaël, naar wier tent Sisera op zijne voeten vlugtte. Daarvan de eerste en tweede letter.

XIV. Waar stierf Haran, vóór het aangezigt zijns vaders Terah, in het land zijner geboorte? Daarvan de laatste en eerste letter.

XV. Waarbij vergelijkt Job zijn leven? De tweede en eerste letter.

XVI. Toen de kinderen Israëls in de derde maand na het uittrekken uit Rafidim toogen, in welke woestijn kwamen zij toen en legerden zich aldaar?

XVII. Toen Paulus des anderen daags te Samos aanlegde, waar bleef hij toen, den dag daarna te Milete aankomende? Daarvan de eerste en vierde letter.

XVIII. Wie is door het geloof weggenomen geweest, opdat hij den dood niet zien zou?

XIX. Welke stad wordt in den Bijbel beschreven als eene groote stad Gods van drie dagreizen?

XX. De zoon van Gera, van het geslacht van Saul, die, toen koning David tot aan Bahurim kwam, van daar uitkwam en vloekende David en alle zijne knechten met steenen wierp.

XXI. De huisvrouw van Felix, die eene Jodin was en Paulus ontbood om van hem het geloof in Christus te hooren. Daarvan alleen de eerste letter als sluitletter te gebruiken.

De begin- en sluitletters achtereenvolgens van boven naar beneden gelezen vormen den volledigen naam van een bekend godgeleerd schrijver, benevens den titel van het boek waardoor hij het meest is bekend geworden.

☞ De antwoorden voor October, November en December of *zooveelen men kan vinden*, worden nu ingewacht tot 1 Februarij 1884. Twee prijzen naar verdiensten.

NB. De heer de Boer Mazier klaagt dat men antwoorden van raadsels, door Z.Ed. ingezonden, direkt aan hem gestuurd heeft. Dat is verkeerd. De antwoorden moeten aan de uitgevers van het *Tijdschrift* gezonden worden.

Verslag van Oplossingen Julij, Augustus en September.

JULIJ, No. 41.

Gij zijt Mijn Zoon, heden heb ik u gegenereerd.—Psalm II v. 7; Hand. 13 vs. 33; Hebreën I vs. 5; V vs. 5.

ACROSTICHON.

I	G	Ziklag	Z	I Samuel 27 v. 6
II	E	unice	E	II Timotheus 1 vs. 5
III	D	arius	S	Daniel IX vs. 1
IV	E	fod	D	Exodus 28 vs. 4—8
V	N	ehemia	A	Nehemia I vs. I
VI	K	oning	G	I Timoth. I vs. 17—VI vs. 15
VII	T	Elizabet	E	Lucas I v. 5
VIII	D	an	N	Genesis 30 vs. 6
IX	E	lifaz	Z	Jab. 2 vs. 11
X	N	un	U	Josua I vs.1
XI	S	amuel	L	I Samuel I vs. 20
XII	A	gaat	T	Exodus 28 vs. 15—19
XIII	B	Gob	G	II Samuel 21 vs. 18
XIV	B	abylon	Y	Openbaring 17 vs. 5
XV	A	masia	A	2 Koningen 14 vs. 1—2
XVI	T	amor	R	I Koningen IX vs. 17—18
XVII	D	ebora	B	Rigteren IV vs. 4
XVIII	A	bilene	E	Lucas III vs. 1
XIX	G	edalia	I	Jeremia XL vs. 6
XX	D	avid	D	I Samuel XVI vs. 13
XXI	A	ssyrie	E	I Koningen XV vs. 29
XXII	T	heman	N	Amos I vs. 12
XXIII	G	ethsémané	E	Mattheus 26 vs. 36
XXIV	Y	Filistijnen	N	I Kron. 1 : 12
XXV	D	elila	A	Rigt. 16 : 4
XXVI	I	smaël	L	Gen. 21 : 20, 21
XXVII	E	lihu	U	Job. 32 : 2
XXVIII	N	Wind	W	Job. 7 : 7
XXIX	H	Walvisch	W	Matt. 12 : 40. Gen. 1 : 21
XXX	E	Sem	E	Gen. 6 : 10
XXXI	I	ssachar	R	Gen. 30 : 18
XXXII	L	Karmel	K	1 Sam. 25 : 23
XXXIII	I	kabod	D	1 Sam. 4 : 21
XXXIV	G	og	O	Deut. 3 : 1
XXXV	T	heber	E	Rigt. 9 : 50
XXXVI	T	rogyllion	N	Hand. 20 : 15.

Gedenkt den Sabbatdag dat gij dien heiligt. Exodus 20 : 8.

Zes dagen zult gij arbeiden en al uw werk doen. Exodus 20 : 9.

Augustus No. 42.

a) **Mozes, Jozua en Kaleb.**

b) **In den droom van den Midianiet (Rigt. 7: 13, 14), waar het zwaard van Gideon verbeeld wordt door een gerstenbrood.**

c)

6	7	2
1	5	9
8	3	4

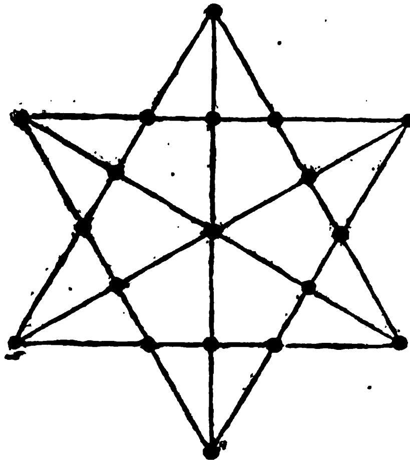
September No. 43.

a) **Parijs aan de Seine.**
Brussel aan de Senne.

b) **Hanover aan de Leine.**

c) **Hij is een waar afnemer, namelijk van geld, dat hij zijnen gefotografeerden afvordert, en dat hij niet verdient.**

d).

De volgende heeren en dames hebben ons met hunne antwoorden vereerd:—

1. **J. D. Cilliers, Jr., Bovenvallei, Wellington.**
2. **Jacob Hoek, Oudtshoorn.**
3. **Anna S. Franklin, Ventersstad.**
4. **A. B. Cilliers, Stellenbosch.**

5. Johanna Roux, Vredenburg bij Stellenbosch.
6. O. S. Vermooten, Ventersstad.
7. Ernst Westphal, Pniel, Groot Drakenstein.
8. Daniel H. Viljoen, Britstown.
9. P. G. Retief, Thomasrivier, Cathcart.
10. N. C. —— Ladybrand, Oranje Vrijstaat.
11. J. P. T. B. Moens, Lokenburg, Onder Bokveld, Calvinia.
12. M. J. J. Oosthuijzen, M.zn., Goede Hoop, Kafferspruit, Ermelo, Z. A. Republiek.
13. Arend de Waal, Jzn., Paardenberg.
14. H. C. V. L. —— Kaapstad.
15. J. C. le Roux —— Achter de Paarl.
16. "Spes Bona," Porterville.
17. J. Rauch, Fransche Hoek.
18. Helena de Labat, Worcester.
19. Maria le Roux, Elandskloof, Clanwilliam.
20. E. C. le Roux, Fransche Hoek.
21. A. G. —— Worcester.
22. M. M. C. — Middenboschjesveld, Robertson.
23. F. S. Malan, Achter Paarl.

De prijzen zijn toegekend aan No. 1, den heer J. D. Cilliers, Bovenvallei, Wellington, en No. 9, P. G. Retief, Thomasrivier, Cathcart. Zij ontvangen de boekgeschenken per post, met de beste wenschen van de Eigenaars van het *Zuid Afrik. Tijdschrift* en den Red. van 't Gez. Tijdverdrijf.

N.B.—Het Gez. Tijdv. met nieuwe jaar te staken, daarvan wil men niet hooren. Van alle kanten ontvingen wij brieven, ons verzoekende om voort te gaan. Zoo schrijft een zeer geacht correspondent: "Ingezonden door een lid van mijn huisgezin om den Editeur toch niet moedeloos te maken." Een ander schrijft: "Ik vind weinig tijd om met de raadsels bezig te zijn; doch het zou mij zeer spijten als gij het in moedeloosheid opgeeft; daarom zal ik in het vervolg trachten het mijne er toe bij te dragen." Een derde zegt: "Regen gekomen, zorgen verminderen en daardoor zullen de antwoorden op 't Gez. Tijdv. vermeerderen. Het zou mij en velen met mij spijten, indien het Gez. Tijdv. ophield te bestaan. Mag ik een raad geven, dan zou hij zijn: plaats wat u wilt, maar geen taalkundige voorstellen; die zijn goed voor taalkundigen, maar niet voor Afrikaners, want het gros der natie is alles behalve taalkundig." Een vierde schrijft

"Wij zijn dankbaar dat er zulke vragen gesteld worden, die tot nadenken leiden. Dat er weinig oplossers zijn, is nog geen bewijs dat er min belang gesteld wordt in het Gez. Tijdv. Ik verzoek de uitgevers van het *Tijdschrift*, met het einde des jaars nog niet te staken, al zou ook het getal der oplossers niet veel grooter zijn. Zeker zijn er velen die stilletjes de eene of andere vraag oplossen zonder ze in te zenden." Een vijfde zegt: "Ik wensch dat er inzenders genoeg zullen komen, om met dat aangenaam Gez. Tijdv. te kunnen voortgaan," enz,

Ons rest dus niet anders dan, dankbaar voor zoo vele hartelijke brieven, het nog een tijdlang te probeeren. Intusschen verzoeken we dringend om meerdere belangstelling bij wijze van antwoorden op de vragen. Kan iemand niet alles oplossen, laat hij dan ten minste inzenden *zooveel als hij gevonden heeft.*—RED.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken, wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De landbouw is de eerste van alle kunsten; zonder hem zouden er geene kooplieden, dichters en philosophen zijn; slechts dat is ware rijkdom, wat de aarde voortbrengt."

Frederik de Groote, roemruchtiger gedachtenis, sprak bij zekere gelegenheid de woorden die wij hierboven bij ons motto hebben aangelast. De Duitsche vorst had gelijk. Want waar het den landbouwer goed gaat, gaat het allen goed. Waar de landbouwer bloeit, vaart het land wél. En, wonderlijk genoeg, toch wordt de boerenstand menigmaal veracht door hen die van den boer moeten leven. Arme zielen! zij kennen zeker het Afrikaansche versje niet:

"Zonder boer, zoo is geen brood,
Zonder kost gaan we allen dood!"

Waardoor gaat het de Australiërs zóo goed? Zijn het de goudmijnen? Wel neen, de graanbouw, de wijnbouw, de veeteelt hebben het land er boven op gebragt. Hetzelfde geldt van Californië. En Zuid Afrika met zijn Diamantmijnen dan? Ja, hier zouden wij met de hand in het haar

zitten om een antwoord te vinden, had "der Alte Fritz" ons niet uit den nood geholpen met zijn: "Slechts dat is ware rijkdom, wat de aarde voortbrengt." Dat is ware rijkdom dat onze nijvere graanboeren hunne moeite en vlijt dit jaar met een ruimen oogst beloond zien. Want wat hebben wij nu eigenlijk geprofiteerd bij al de millioenen die de Diamantmijnen opgeleverd hebben? Dit, dat er een windhandel ontstaan, dat ons credietstelsel ontwricht is; dat de eerste levensbehoeften tot hongersnood prijzen opgevoerd werden; dat het aanschaffen van weeldeartikelen een ongehoorde vlucht genomen heeft; dat vast eigendom verre boven de waarde opgedreven werd, waardoor menigeen met geen stuiver in den zak, op den dag dat hij een plaats kocht zich ook meteen bankroet kocht; kortom, dat velen door de denkbeeldige welvaart verblind, in de draaikolk zijn meêgesleept. De slechte, geldelooze tijden waarover geklaagd wordt, zijn slechts het gevolg van onbedachtzame spilzucht, gepaard met achteruitgang van den landbouw. Helpt den landbouw op en alles zal in een betrekkelijk korten tijd tot zijn normalen toestand terugkeeren.

Helpt den landbouwer op! beschermt den boer! ziedaar wat wij onzen aanstaanden wetgevers toeroepen. En hier landen wij van zelf weer aan bij de dringende noodzakelijkheid dat er een Departement van Landbouw gesticht worde bij de eerste zitting van het nieuwe parlement.

Geen verbetering, geen ware vooruitgang is mogelijk, zoolang wij op de oude manier voortgaan.

"Een boer onder den preekstoel" schrijft in de *Middelburgsche Courant* (in Holland):—

"Verlaat het oude;
boert intensief;
verbetert het paardenras en het rundvee;
maakt vleesch;
zorgt voor den graanbouw en zaait handelsgewassen;
teelt groenten en ooft;
hervormt de zuivelbereiding;
maakt kaas.

Deze en andere leerstukken hebben onze wandelleeraars achtereenvolgens in 's landbouws catechismus ingeschreven en even uitvoerig besproken als Smytegelt het gekrookte riet en de vlammende vlaswiek."

Maar even als dáár, hebben onze landbouwers ook hier voorlichting noodig; en wie zal, wie kan hun die beter verschaffen dan een Departement van Landbouw? Wij mogen wel geen politiek in dit Tijdschrift aanroeren; maar toch zij het ons vergund om te zeggen: Landbouwers van Zuid Afrika! zie toe wie gij naar het parlement afvaardigt; zie toe dat gij mannen zendt, die de belangen van den boer op het hart dragen.

Met den wijnbouw blijft het nog steeds bij *klagen*: "Geen markt." Een Kaapsch-Hollandsche Exportmaatschappij schijnt men niet aan te durven, of men begrijpt het nut er niet van. In Holland is de zaak echter nog niet opgegeven; onlangs ontvingen we nog een schrijven dat eenige bemiddelde mannen er wel een millioen gulden (£80,000) in willen steken, indien zij er op rekenen konden dat een gedeelte der aandeelen in de Kolonie zouden geplaatst worden. Doch als men hier stil blijft zitten, zullen de vrienden in Holland er ook wel van moeten afzien. Dit zou te meer jammer wezen, nu onze wijnen op de Amsterdamsche tentoonstelling zulk een goed figuur gemaakt hebben. Waarom nemen de takken van Bond en Vereeniging in de wijndistrikten de zaak niet ter hand? Waarom niet de hoofden bij elkander gelegd, de zaak besproken en een correspondeerende Commissie aangesteld? Wij zijn gereed om die Commissie al de brieven door ons ontvangen ter hand te stellen, en haar met de vrienden in Holland in aanraking te brengen.

Het is geen ongunstig teeken dat er buiten ons maandelijksch artikel in het vorig no. nog 4 blz. aan correspondenten over de Boerderij werden afgestaan. Dit spreekt van meerdere belangstelling. Wij hopen van die heeren en ook van anderen weder te zullen hooren. Daartoe moet het komen; dat praktische landbouwers gedachten wisselen in de kolommen van het *Tijdschrift*, en dat men zijne bevindingen elkander meêdeelt. Genoeg is hierop aangedrongen.

EENIGE RECEPTEN.

MIDDEL TEGEN HARTWATER ONDER SCHAPEN.

De heer James Fuller schrijft als volgt aan de *Burghersdorp Gazette*, met betrekking tot "hartwater" onder schapen:—Ik zie uit een uittreksel van uwe *Gazette* dat de Boeren in uw district schapen verliezen door eene ziekte genoemd "hartwater" in deze streken. Een van mijne schapen had diezelfde ziekte drie jaren geleden. Ik gaf de schapen "Carbon van IJzer" (Carbon of Iron) en gewoon zout in, en sedert dien tijd kan ik mij niet herinneren eenigen te hebben verloren nadat zij het middel hadden ingenomen. Ik heb hetzelfde middel ook met goed gevolg gebruikt voor lammeren, wanneer zij met wormen geplaagd zijn. Dosis die ik mijne schapen ingeef:—1 pond Carbon van IJzer; 10 pond gewoon zout; meng ze goed door elkander in 5 gallons versch water, en geef daarvan aan ieder schaap omtrent twee wijnkelkjes vol.

Aan de *Graaff-Reinetter* schrijft een correspondent dat ziekte in de limoenboomen spoedig genezen wordt door het volgende recept, dat afkomstig is van den heer Tidmarsh, chef van den Botanischen tuin te Grahamstad:—4lb. groene zeep, en 1 kwart paraffine olie in een ijzeren pot doen. Laat er een stadig vuur onder gedaan worden dat het mengsel

schuimt maar niet kookt. [Wees zeer voorzigtig voor overkooken en voor brand !] Is al de zeep opgelost en lijkt het mengsel als melk, doe er dan een kwart water bij. Laat het nu op het vuur tot het begint te kooken, neem het af; laat het koud worden en spuit de boomen er mede. Het kan ook gebruikt worden voor andere planten en boomen.

De heer Roth, tuinier te Port Elizabeth, publiceert een ander recept. Neem 4 lb. kalk, doe die op een emmer water, laat 24 uur staan, giet het water af en spuit uw zieke boomen er mede.

Voor het *muf worden van graan* raadt de *Patriot* om de koornhoop om te werken, er versche lucht door te laten spelen en er fijngestampte houtskool onder te mengen, die men gemakkelijk weer kan uitwaaijen.

Tegen *Brandziekte* geeft de heer D. P. Marais (in de *Graaff-Reinetter*) aan de hand om "Little Chemische vloeistof" te gebruiken. Een deel vloeistof op 25 deelen water. Een maal degelijk wasschen is gewoonlijk genoeg; maar is de brandziekte erg, dan tweemaal. Hij zegt het is ook een behoedmiddel tegen klaauw- en bekziekten. Ook is het een goed ontsmettingsmiddel voor het huisgezin. Een eetlepel vol op een bottel water en daarmede 's morgens en 's avonds het huis gesprenkeld. Een gallon van het vloeistof moet genoeg zijn voor 100 schapen of bokken.

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

De Phylloxera.

In de Australische bladen vindt men tegenwoordig weinig gewag meer gemaakt van dit verwoesterd insekt; het volgende komt uit de "Landbouw Courant."

Een grondeigenaar te Jaen nam een weinig van de schorslagen van een wijnstok weg en leidde een metalen draad in het hart van den stam. Hij bragt daarop de draad in verbinding met eene sterke electrische batterij. De *druifluis* werd gedood—en de wijnstok ontwikkelde zich krachtiger. Of dit laatste nu een gevolg was van het overlijden van de druifluis, dan wel van den stroom, hierop kunnen wij geen antwoord geven !

Toen men *mangelwortelen* begon te verbouwen, werd er met nadruk opgewezen, dat dit gewas niet gelijk de koolraap door insecten werd achtervolgd. Maar die illusie is verdwenen. Met de uitbreiding der cultuur heeft zich de regel van vraag en aanbod doen gelden — — — en zijn er ook parasieten voor den dag gekomen. Vooral hoort daartoe de *Cassida nebulosa*, die meermalen verwoestingen aanrigtte, en ook weder-

om in dit jaar in den omtrek van Haynau, in Silesië, waargenomen is op eene wijze, de vrees inboezemde. In 1858 was dat insect een ware ramp. Er wordt aangeraden om de koppen en verderen afval van mangelwortelen, op velden waar de Cassida voorkomt, niet voor voeder te gebruiken maar met kalk gemengd tot compost te maken en daarna onder te ploegen. In tegenstelling met de Cassida viridis, een nuttig dier, dat de velddistels vernietigt, is de C. n. roestbruin, meest roodachtig bronskleurig of met groenen weerschijn; niet volwassen exemplaren zijn zwart gevlekt.

HET VLEESCH VAN GEMEST EN MAGER VEE.

Er bestaat tusschen de hoedanigheid van vleesch van gemest en van mager vee een groot verschil, gelijk men in het algemeen wel weet. Maar waarin 't verschil eigenlijk gelegen is, dit weet niet iedereen, en daarom zijn de volgende aanteekeningen, getrokken uit een opstel in de *I. V. Z.* wel niet te onpas.

Het vleesch van gemeest vee is rijk aan spierweefsel en rijk aan het vleesch van mager vee is rijk aan water en arm aan vet. Met voortgaande vetmesting klimt niet slechts het gewigt van het dier, maar verbetert ook de hoedanigheid van het vleesch.

Prof. Kühn vond in 1 kilogram vleesch :—

Van een *vetten* os 356 gr. spierweefsel (Vleesch), 239 gr. vet, 390 gr. water.
„ *mageren* „ 308 „ „ 81 „ „ 597 „ „

Het vleesch van een vetten os is dus ongeveer 50 pct. meer waard. Het watergehalte beslaat bij mager vee ongeveer 66⅔ pct. van het geheele gewigt, bij halfvet vee 51½ pct, bij geheel vet slechts 45½ pct. Van de waarde van het vleesch der verschillende ligchaamsdeelen, zoomede van de waardeverhouding van vet en mager vleesch geeft het volgende overzigt van proeven van Siegert een duidelijk denkbeeld.

	MAGERE OS.			VETTE OS.		
	Hals.	Lende.	Schoft.	Hals.	Lende.	Schoft.
1. water	77.50	77.4	76.5	73.5	63.4	50.5
2. vet	0.9	1.1	1.3	5.8	16.7	34.0
3. asch	1.2	1.2	1.2	1.2	1.1	1.0
4. spierweefsel	20.4	20.3	21.0	19.5	18.8	14.5
Drooge stof (2, 3 en 4 zamen)	22.5	25.5	23.5	26.5	36.6	49.5

Derhalve : het vleesch van beter hoedanigheid is dus ruim *dubbel zoo rijk* aan drooge stof,(men vergelijke de cijfers 23.5 en 49·5) en bijkans *zesmaal zoo rijk* aan vet (men vergelijke de cijfers 0.9 en 5.8) dan dat van minder hoedanigheid, en het slechtste stuk van een vetten os bevat 1/3 meer voedende stoffen (men vergelijke de cijfers 26.5 en 23.5) en ruim viermaal meer vet dan het beste stuk van een mager dier (men vergelijke de cijfers 5.8 en 1.3).

Die over een en ander in kort bestek het een en ander zou willen lezen, bevelen wij aan het reeds vroeger in ons blad aangekondigde kleine, populair geschreven boekje " Billiges Fleisch für Stad und Land, flotter Absatz für die Viehzüchter ! von Dr. C. J. Eisbein, Bremen M. Heinsius," een geschrijftje van 24 bladzijden. [Adres *Kaapsche* slagters.]

— De oogst van *aardbezien* is dit jaar te *Beverwijk* verbazend groot. Ontzaggelijke hoeveelheden worden verzonden naar Amsterdam, maar meer nog naar Londen; deze laatste verzending geschiedt in vaten. Naar men berekent zijn in de gemeenten Wijk aan Zee en Duin en Heemskerk meer dan 100 bunder met aardbezien beplant.

— Wat bij ons de drukke *aardbezien-tijd* heet, haalt nog niet bij hetgeen men uit *Amerika* verneemt, waar één enkele pachter in Tenessee 140 acres met die vrucht verbouwt en derhalve de " aardbeziën-koning" wordt genoemd. Op één dag in het begin van Junij hield hij 525 personen op zijn velden bezig.

— Ten bewijze dat Duitschland ook zijn contingent fruit aan de Engelsche markt levert, diene, dat de op 29 Junij ll. Lobith passerende stoomboot *Willem I* der Nederlandsche Stoombootreederij 10,937 manden kersen en boschbessen aanvoerde.

Godgeleerdheid en Wijsbegeerte.

1. Uit de letterkundige nalatenschap van wijlen Prof. van Oosterzee heeft meer dan een werk het licht gezien, dat gretig gelezen zal worden, als zijnde het woord van een gevierden Evangeliedienaar, die " nog spreekt, nadat hij gestorven is."—Onder die werken is er geen, dat zoo

de aandacht heeft getrokken, als de korte Autobiographie—helaas! te kort—ten titel dragende: *Uit mijn levensboek.* In een zestal maanden was de eerste druk reeds uitverkocht; een tweede werd gretig verlangd en ook weldra bezorgd—een bewijs zeker dat Van Oosterzee's persoonlijkheid in zijn vaderland indruk heeft gemaakt en kracht heeft uitgeoefend.

Veel afwisseling vindt men niet in dit leven. 't Was in den volsten zin des woords een "Stil leven." En toch werd Oosterzee in meer dan één kerkelijken en theologischen strijd gewikkeld, zonder dat hij het wilde. Irenisch was hij in karakter en richting, en toch, de spreuk is bij hem bewaarheid geworden: *Si vis pacem para bellum.* Dit wordt ons duidelijk uit zijn leven en werken te Rotterdam—een "Sturm und Drangperiode" in meer dan één opzicht. Reeds zijn optreden als prediker te Rotterdam baarde groot opzien. Honderden schaarden zich onder zijn gehoor. Hij was de gevierde kanselredenaar van dien tijd. En het was een tijd van kalmte en rust op theologisch gebied. De eeuw van storm en strijd was nog niet aangebroken. De naam "moderne theologie" was vooralsnog onbekend. Oosterzee zelf verdeelt zijn Rotterdamsche loopbaan in drie perioden. De eerste noemt hij die van *algemeene sympathie:* "Ik was, om dus te spreken, de man van allen, van bijna allen althans. Door de conservatieven gezocht, zag ik mij door de toenmalige liberalen niet afgewezen." Ieder zal het verstaan dat op zulk een tijdperk van *waardeering* een moest volgen van strijd, en wel van *klimmenden strijd,* zooals de schrijver het uitdrukt. Reeds vroeg kwam hij in botsing met Opzoomer, die een stuk in de "Jaarboeken voor Wetenschappelijke Theologie "aan scherpe en in vele opzigten juiste kritiek onderwierp. En langzamerhand zag Oosterzee de liberalen zich aan zijn prediking en invloed onttrekken, vooral toen de schoolkwestie aan de orde kwam, en hij niet aarzelde zich onder "de voorstanders van het Christelijk onderwijs te scharen." Toen ontbrandde de strijd. "In enkele kringen, waar mijn naam tot dusver met bewondering en geestdrift genoemd was, werd ik thans geschuwd als de pest, en ik begon te verstaan, wat het zegt, te worden gerekend tot "de sekte die overal tegengesproken wordt." Bitterheden zonder tal werden hem naar het hoofd geslingerd en aan anonyme brieven was er geen gebrek. Zoo zelfs dat hij moest uitroepen: "O die verdraagzaamheid onzer liberalen! daarover ware een boekje te schrijven." Om hier klem bij te zetten kwam nog de strijd met Prof. Scholten. De "Leer der Hervormde Kerk" was namelijk verschenen en Oosterzee moest het boek beoordeelen in de "Jaarboeken voor Wetenschappelijke Theologie." Hij deed het op de hem eigene humane wijze, ofschoon hij van Scholten zeer verschilde en dat verschil op besliste en duidelijke wijze liet uitkomen. Doch te spoedig ondervond hij de juistheid van het spreekwoord: "veritas odium parit." De verbolgenheid van den Hoogleeraar was ontzettend en een te-

geschrift van zijnen kant volgde, zoo bitter, zoo smadelijk, dat aan vriendschap niet meer te denken viel. De lijnen werden steeds scherper getrokken, en Prof. Oosterzee uit den aard van den strijd meer beslist in zijn verdediging der waarheid. De laatste periode van zijn verblijf te Rotterdam wordt door hem gekenmerkt als eene van *betrekkelijke rust*, totdat het beroep naar Utrecht kwam en hij daar nog meer voor de wetenschap kon doen dan toen hij te Rotterdam stond.

't Is niet ons doel de levensgeschiedenis van dezen merkwaardigen man verder te behandelen. Het boekske moet gelezen worden. 't Is zeer lezenswaard, en in dien keurigen stijl geschreven, waarvan Oosterzee zulk een meester was. Voor iemand, die iets wil weten van den gang der theologie in Nederland, zal dit werkje van waarde zijn. Wij leeren Oosterzee kennen zooals hij was. Niemand zal het in handen nemen, zonder te wenschen dat hij meer kon te weten komen van dezen man en van zijn invloed op de theologie in Nederland. Wie weet of er niet later een uitvoeriger biografie verschijnen zal.

DR. BEGG.—Niet heel lang geleden (29sten September) verloor de Vrije Kerk van Schotland een man die als een van hare uitstekendste Evangeliedienaren moest gelden. Wij bedoelen Dr. Begg. Hij was een dier mannen onder wier leiding de Vrije Kerk van Schotland zich losmaakte van den Staat.

Begg was een nationaal karakter. Leider van de ultra-conservatieve partij in de Schotsche Kerk, had hij een aanzienlijken aanhang. Hij wist te inspireeren en te enthousiasmeeren, en was een moedige kampioen voor de traditien en voor de trouw aan het Puriteinsch geloof. Standvastig als een rots zwichtte hij niet. Wat ook anderen deden, hij bleef staan, al beschouwde de wereld hem ouderwetsch en achterlijk. Geen wonder dat de " Edinburgh Courant" hem noemde " een covenanter, een rondkop, die in de 19de eeuw verdwaald was." Een echte hooglander was hij. Sterk gebouwd, helder van hoofd, maar ietwat bekrompen. Had eenmaal een idée bij hem post gevat, men kreeg het niet bij hem uit. Hij was gereed dat standpunt te handhaven en te verdedigen met een kracht en een degelijkheid, waarvoor velen moesten zwichten.

Geboren te New Monkland, waar zijn vader predikant was, ging hij op 16jarigen leeftijd naar Glasgow, om aldaar onderwijs in de klassieke letteren te ontvangen, en later naar Edinburg om in de godgeleerdheid te studeeren. Na volbragte studien werd hij predikant te Paisley, en door die gemeente afgevaardigd naar de " algemeene vergadering " der Schotsche Kerk. De patronaat-acte was toen aan de orde. 't Was het begin van den strijd die uitliep op de groote " disruption." Begg wierp zich *con amore* in dien strijd. Hij schaarde zich onder de banier van Chalmers, die, samen met anderen, zich over de schreijende misbruiken,

waartoe het patronaatregt aanleiding had gegeven, ten sterkste uitliet.

In de beroemde vergadering van 1843 stond hij aan de zijde dergenen, die de Kerk verlieten omdat de Staat inbreuk maakte op de regten der gemeenteleden. Hij bezat niet de logica van Chalmers of de welsprekendheid van Guthrie, maar niemand wist beter dan hij een argument schadeloos te stellen, of de zwakke punten van een rede aan 't licht te brengen.

Conservatief van aard wilde hij geen hervorming in de Vrije Kerk gedoogen in leer of ritus. Tegen het gebruik van orgels bij de openbare eeredienst liet hij zich scherp hooren. En toen er sprake was van vereeniging tusschen de Vrije Kerk en de "United Presbyterians" behoorde Begg tot de sterke en invloedrijke minderheid, die dreigde de Kerk te verlaten, indien men de vereeniging doordreef.

Toen in 1381 de zaak van Robertson-Smith aan de orde was sprak Begg een woord dat invloed uitoefende. Er was groote opgewondenheid, zoowel onder de leden der vergadering, als in de galerij waar een heel aantal studenten bijeen was. Begg stond op en sprak: "Men heeft, mijne heeren, zoo even gezegd dat de denkbeelden van den heer Robertson-Smith in de lucht hangen, en dat men ze vroeg of laat zal moeten aannemen. Maar laat ons ze voor een oogenblik in de lucht laten: niemand zal er iets tegen te zeggen hebben. Maar wij smeeken u, laat ons in onze theologische faculteiten geene plaats geven aan zulke de Kerk verwoestende beginselen."

Zooals hij toen sprak zoo was hij. Een man, die tegen nieuwigheden streed met al de kracht zijner welsprekendheid; een man, die de oude, overgeleverde waarheid, zuiver bewaarde en bewaren wilde ook voor het nageslacht. Van rationalistische zijde werd Begg natuurlijk als dweeper uitgekreten. Hoe Dr. Kuenen over hem denkt bewijst het volgende, waarin de Leidsche professor Begg's verzet tegen orgels bespreekt:—

"Op ons maakt natuurlijkerwijzer de kinderachtigheid dezer gansche beweging den diepsten indruk, omdat wij hier te doen hebben met een vooroordeel, dat onder ons zoo goed als onbekend is. Maar eigenlijk moest de ellendige heerschzucht, die hier aan het licht treedt, ons veel meer ergeren, en behoorden allen, die haar op hunne wijze in praktijk brengen zich door dit afschrikkende voorbeeld tot inkeer te laten brengen."

Dat Kuenen Begg niet kan verstaan begrijpen wij. Dit neemt niet weg dat de Vrije Kerk veel verliest in dezen waardigen, doch ietwat strijdlustigen dienstknecht des Heeren.

DE VRIJE UNIVERSITEIT.—Wat men ook van de Vrije Universiteit moge denken, zij wint in Nederland al meer en meer veld. Het aantal stu-

denten in 1880 met 8 geopend, klom allengs tot een *veertigtal* en voor den nieuwen cursus zijn er reeds *tien* ingeschreven. Worden zij onder de verschillende faculteiten verdeeld, dan verkrijgen wij de volgende resultaten, t.w.: dat de juridische collegien *vijf* toehoorders tellen, de litterarische *drie*, de theologische *zeven*, terwijl de propaedeutische lessen door *vier en twintig* studenten worden bezocht, en nog *vier* studenten op het punt zijn hun propaedeutisch examen te doen.

NIEUWE KERKELIJKE GEREGTSHOVEN IN ENGELAND.

Kerkelijke processen zijn in den laatsten tijd aan de orde geweest in Engeland. En geen wonder, want het ritualisme is stouter dan ooit, en de gemeente is er niet voor, om het minste er van te zeggen. Dit geeft aanleiding tot processen, die in den regel tegen de ritualisten zijn beslist. Deze laatsten nu meenen dat de gang dier processen hieraan is toe te schrijven, dat zij voor den wereldlijken rechter moeten dienen. De ritualisten begonnen derhalve te agiteren, en het gevolg is, dat eene commissie werd aangesteld, welke onderzoek zou doen naar deze zaak en eene hervorming zou voorstellen. Dezer dagen kwam de commissie met haar werk gereed. Zij stelt voor om drie rechtbanken te hebben ter behandeling van kerkelijke zaken. De eerste zal zijn de rechtbank der Diocese, waarin de bisschop zitting heeft met een assessor (zijn kanselier), en dan nog een theologisch assessor, dien hij verkiest, na het advies ingewonnen te hebben van den deken en van het kapittel zijner diocese. Voor deze rechtbank zal bij eersten aanleg beslist worden over aanklachten, betreffende ketterij of vergrijpen, het inrichten der godsdienstoefening betreffende, of over aanklachten aangaande den wandel. Staat het vonnis door deze rechtbank uitgesproken klager of aangeklaagde niet aan, dan komt de zaak in appèl bij een hooger geregtshof. Hier mag al het werk gedaan worden door één rechter, die reeds tien jaar in functie was, en die door den Aartsbisschop der provincie werd benoemd. Wil echter de Aartsbisschop zelf in de zaak werken dan kan hij zelf den voorzitterstoel bekleeden met den rechter dien hij benoemd heeft tot wettig assessor, en indien hij het goed acht, met niet meer dan vijf bisschoppen of vijf theologische professoren, van zijn keuze, als theologische assessoren.

Als nu het vonnis, ook van dit Hof niet bevredigt, moet de zaak gebragt worden naar een Gerechtshof van rechtsgeleerden, die niet door den bisschop maar door de Kroon benoemd zijn en leden der Episcopale Kerk moeten wezen.

Dit voorstel der Commissie is opgesteld met het doel om de twee partijen in de Kerk te bevredigen. De Hoogkerkelijken zullen bevredigd worden door de toevoeging van Kerkelijke dienaren bij de lagere hoven. Ook zullen de Evangelischten zich met deze schikking kunnen tevreden stellen, aangezien de eindbeslissing toch t'huis hoort bij rechtsgeleerden, die niet in den regel voor het ritualisme

zullen ijveren. Op den keper beschouwd blijft toch een ontzaggelijke magt in de handen van den bisschop. Geen aanklacht over ketterij, geen klacht over het invoeren van een onwettig ritueel, geen beschuldiging over onzedelijken wandel van een geestelijke kan in behandeling komen, tenzij de bisschop het goed vindt. Hij moet slechts aan den aanklager schriftelijk de redenen uiteen zetten, wanneer hij de aanklacht ter zijde legt, en dit document moet bewaard worden in het archief van de diocese.

Jammerlijke toestanden voorwaar. Arme Kerk die zoo gebonden is aan Saat, en bisschop, en wereldlijke rechtbank.

Het Leger des Heils in Zwitserland.—Prof. Van Oosterzee in zijne autobiographie klaagt bitter over de onverdraagzaamheid der liberalen. Dieselfde onverdraagzaamheid blijkt ook uit wat er met het "Leger des Heils" gebeurde in Zwitserland. De Zwitsersche tak van de Evangelische Alliantie heeft een protest uitgevaardigd tegen de behandeling Miss Booth en haar geestverwanten aangedaan, en pleitende voor Godsdienst- en gewetensvrijheid. De heer *Heridier* echter, directeur van justitie en hoofd der politie te Genève, heeft verboden, dat dit protest zal worden aangeplakt. Het protest is onderteekend door sommigen der invloedrijkste mannen, waaronder leden van den Nationalen Raad en van den Raad van Staat. De *Times* geeft het volgende uittreksel:—"Is het mogelijk, met onverschilligheid aan te zien, dat daden in Zwitserland worden verricht die nooit vroeger werden toegelaten? Godsdienstige vergaderingen op brutale wijze gestoord; hulpelooze menschen—vrouwen—beleedigd en zelfs aangerand; en het huis, vroeger het heilige toevluchtsoord van den burger, niet eens geëerbiedigd. We zijn overtuigd dat het groote aantal der Zwitsersche bevolking van deze vervolgingen een afkeer hebben. Derhalve komen wij tot u, burgers van Zwitserland, en zeggen: Houdt vast aan uw godsdienst vrijheid, die de constitutie u waarborgt. Eischt het voor uzelven en voor den vreemdeling. Dit moet niet alleen staan in den tekst onzer constitutie, maar ook worden geopenbaard in uw handelwijze. Zal Zwitserland op den laatsten rang blijven staan van Christelijke volkeren, met het oog op de vrijheid? Zal het uitwisschen dien titel van edelmoedigheid, vrijheid en gelijkheid voor allen, ook voor zwakken en de minderheid? Is niet ons land geweest het toevluchtsoord van de vervolgden op politiek en godsdienstig gebied? Laat ons denken aan onze geschiedenis. Door onze deuren te openen aan duizenden van vluchtelingen—voorvaders van velen onder ons—is het dat Zwitserland onder Gods zegen, den dank der natiën ontving. Zullen wij met onverschilligheid aanzien dat in de verschillende kantons van Zwitserland godsdienstige bijeenkomsten worden verhinderd, verboden, eenvoudig omdat zij niet aangenaam zijn aan hartstochtelijke en intolerante menschen, terwijl onze constitutie iedereen de vrijheid geeft te gelooven

wat hij wil en God te dienen naar zijn geloof? Aan het werk dus, gij burgers. Laat ons onze krachten vereenigen, opdat in alle deelen van Zwitserland de godsdienstvrijheid zal worden geëerbiedigd en in praktijk gebracht door allen en voor allen zonder onderscheid, en moge God ons dierbaar vaderland bewaren en haar niet berooven van hare meest gewaardeerde schatten—rechtvaardigheid en vrijheid!"

Een petitie is ook verzonden naar den Raad van Staat te Genève, te kennen gevende dat zij zich gerechtigd gevoelen God te dienen op de wijze van het leger des heils, van welk leger zij leden zijn. Aan den anderen kant heeft de heer Audeoud, notaris te Genève, een aanschrijving ontvangen, te kennen gevende, dat, indien hij aan "Salvationists" toeliet vergaderingen in zijn huis te houden, zij zouden worden verjaagd door eene gewapende macht. Deze heer is de man die tot hiertoe vergaderingen van het leger in zijn visitekamer hield, en die de autoriteiten eerst bij het huishek, daarna bij de huisdeur, en eindelijk bij de deur der visitekamer weerstond, telkens voorlezende de artikelen der constitutie, die de onschendbaarheid waarborgt van het huis en een tronkstraf van 8 dagen den persoon oplegt—hij zij magistraat of politieagent—die de heiligheid des huisgezins op eenige wijze verkracht. Wat uit dit een en ander zal geboren worden weten wij niet. Intolerantie is niet een kenmerk van Roomsch-Katholieke of Evangelische ultra's alleen; ook de liberalen zijn bitter onverdraagzaam als zij het hoogste woord voeren.

Onder de vele "levens van Jezus," in den laatsten tijd verschenen, moet nog genoemd worden een, dat weldra het licht zal zien. 't Is van den welbekenden schrijver Dr. *Edersheim* en draagt ten titel "The Life and Times of Jesus the Messiah." Hij is er 7 jaren aan bezig geweest. Hij wil ons niet alleen geven eene beschrijving van het leven van onzen Heiland naar den tijd en de maatschappij waarin hij leefde, maar ook een informeele commentaar of de Evangeliën. Wat deze nieuwe bijdrage zal leveren weten wij niet.

Ook gaat nog altijd voort de nieuwe uitgave van "de Acta der Dortsche Synode," waarvan de *tiende* aflevering is verschenen.

Hierbij voegen wij nog dit, dat eene belangrijke bijdrage geleverd is tot de kennis van eene Kerkvergadering, even belangrijk als de Dortsche: De "Westminster Assembly." Prof. Mitchell van St. Andrew's besprak die vergadering onlangs in zijn "Baird lecture."

Wij hebben vroeger de aandacht bepaald bij Professor Bruce's "Parabolic Teaching of Christ." Een nieuwe druk van zijn "Training of the twelve" zag onlangs het licht en mag wel gelezen worden.

Wetenschappelijk.

VERVALSCHINGEN VAN LEVENSMIDDELEN.

Bij herhaling is reeds in dit tijdschrift over de verschillende vervalschingen van levensmiddelen gesproken en op de onverschilligheid gewezen, waaraan sommige fabrikanten van eet- en drinkwaren zich dikwijls schuldig maken.

Intusschen is dit onderwerp verre van uitgeput, en valt er voortdurend wat nieuws op dit gebied te vermelden. Men moet zich eigenlijk verbazen over het talent en de handigheid die vele vervalschers blijken te bezitten; zij passen de wetenschap op hun schuldige industrie toe op een wijze, die werkelijk een betere zaak waardig is.

Om eens een van de vele voorbeelden te noemen. Een vruchtengelei die te Parijs op het stedelijk laboratorium ter onderzoeking werd aangeboden, bestond uit een zeeplant van de familie der algen, die door fuchsine rood was gekleurd, terwijl de eigenaardige reuk, die zulk een vruchtengelei behoort te hebben, daaraan was toegevoegd door een essence, waarvan wij hier bij wijze van merkwaardigheid, de zamenstelling mededeelen.

Die zamenstelling nu was: vijf deelen azijnzuur aethyl; vier deelen wijnsteenzuur; een deel benzolzuur; een deel appelzuur, en eindelijk een deel aldehyde.

De heer Girard, de directeur van het laboratorium, geeft ook de zamenstelling op van negen andere mengsels van scheikundige verbindingen, door wier toepassing men in staat is de eigenaardige geuren van frambozen, ananassen, meloenen, peren, appelen, kersen, perziken, abrikozen en pruimen na te bootsen. Heeft men nu eenmaal dergelijke praeparaten in zijn bezit, dan behoeft men slechts een of andere stof te nemen, die op de na te bootsen vrucht gelijkt, en men kan zooveel confituren, geleijen en stroopen fabriceren als men zelf wil.

Bekend is het, dat boter zeer algemeen met margarine vervalscht wordt, en dat dikwijls koffij, chocolade of peper worden aangeboden, die zoo goed als geheel langs kunstmatigen weg zijn verkregen. Slechts zullen wij hier nog een en ander mededeelen over de vervalschingen van meel en brood, en daarbij wijzen op hetgeen in Frankrijk op dit gebied al zoo voorvalt.

In Frankrijk worden dagelijks ongeveer 16·2 millioen kilogrammen meel verbruikt of ongeveer zes milliard kilogram per jaar. De vervalschingen nu, waaraan dit hoogst belangrijke levensmiddel bloot staat, zijn ongelukkigerwijze veel talrijker dan men wel algemeen weet. Het wordt bijvoorbeeld aan vochtige lucht blootgesteld, ten einde het, door

het opnemen van water, zwaarder te maken; daardoor verandert tevens het gluten en wordt het minder geschikt voor de broodvorming, terwijl het bovendien veel eerder beschimmelt. Het normale watergehalte van een goede meelsoort bedraagt van tien tot achttien percent. Bedraagt het meer, dan kan men er zeker van wezen, dat er een hoeveelheid water kunstmatig aan toegevoegd is. Verder mengt men onder het koreumeel allerlei andere meelsoorten, die afkomstig zijn van boonen, erwten, mielies of aardappelen. Deze meelsoorten zijn zwaarder dan het gewone meel en geven den vervalschers dus een voordeel. Men kan vele van deze vervalschingen ontdekken, door het meel achtereenvolgens aan de dampen van salpetersuur en van ammoniak bloot te stellen; de roode kleur die het meel dan aanneemt, verraadt de tegenwoordigheid der vreemde stoffen.

De gevaarlijkste vervalsching bestaat in de bijvoeging van sommige minerale stoffen aan het meel, waardoor dit voedingsmiddel zeer nadeelig voor de gezondheid kan worden. Voornamelijk moeten in dit opzigt de verbindingen genoemd worden van lood, koper, zink, verder gips, en ook krijt. Ook zwavelzure baryt (zwaarspaat) wordt veel, zelfs tot twintig percent, aan het meel toegevoegd. Van de een-en-dertig meelmonsters, die op het laboratorium onderzocht werden, waren er niet minder dan achttien vervalscht en slechts dertien zuiver.

Eindelijk nog dit: Al de vervalschingen en knoeijerijen waaraan het meel onderworpen is, vindt men in het brood terug. Doch dit is nog niet alles; de bakkers op hun beurt, hebben ook enkele kunstgrepen, die zij gebruiken ten einde den verbruikers minder waar te leveren dan deze meenen te ontvangen. Een van deze praktijken bestaat daarin, dat zij het brood niet voldoende doorbakken, waardoor het gewicht hooger is dan wanneer het brood gebakken werd, zooals dit door de hygiëne zou geëischt worden.

Men krijgt zoodoende van dat vervalschte brood nog niet eens het volle gewigt, en dit zou toch waarlijk wel het minste zijn waarop men regt had.

In Parijs is men druk bezig zich tegen deze en dergelijke bedriegelijke praktijken te verweren, en de bemoeijingen van het stedelijk laboratorium hebben reeds veel invloed op het gehalte van het meel en het brood gehad.

Intusschen moeten de verbruikers zelven vooral medewerken en algemeen tot de overtuiging komen, dat loodwit, gips, krijt en dergelijke stoffen schadelijk voor de gezondheid zijn. Dit geldt niet alleen voor Frankrijk, maar eveneens voor ons land en zijn bewoners.—*Eigen Haard.*

HET Z. A. TIJDSCHRIFT.

JANUARIJ 1884.

Hoe moet het Hollandsch geleerd worden.

II.

Hebben we in ons vorig inleidend artikel aangetoond hoe de huiselijke opvoeding de voorbereidende oefenschool moet vormen voor het eigenlijk stelselmatig onderwijs in *de* school; thans zullen we nagaan, op welke wijze dat onderwijs daar moet ingerigt zijn met betrekking tot de *Hollandsche taal*. Het zou eene niet onbelangrijke taak zijn, de geschiedenis van het onderwijs in de moedertaal in Nederland in hoofdtrekken na te gaan, en eens in eene vergelijking te treden omtrent de wijze, waarop het Hollandsch daar en in Zuid Afrika thans wordt gegeven. Hoewel we nu en dan in dit opstel onze aandacht tot een en ander zullen moeten bepalen, zou het verhaal eener volledige ontwikkelings-geschiedenis van de methode voor het taalonderwijs ons te ver van ons onderwerp afleiden.

In de eerste plaats stellen we ons de vraag: Hoe moet het eerste onderwijs in het *lezen* worden aangevangen?

Bij het beantwoorden dezer vraag wijst ons de natuur als 't ware van zelve den weg. Niet de *letter*, niet zelfs het *woord*, maar de *zin*, dat is de in woorden uitgedrukte gedachte moet het aanvangspunt zijn van het onderwijs. Reeds t' huis heeft het kind leeren spreken, het moge dan goed of slecht zijn; het heeft geleerd, zijne gedachten in zinnen

A

uit te drukken. Noch met het enkele woord, noch met de letter heeft het zich ooit bezig gehouden. Geen van beide heeft voor hem de minste beteekenis. De onderwijzer behoeft daarom slechts voort te bouwen op den grondslag door de natuur zelve gelegd. Hij ga eenvoudig in de eerste drie of vier maanden voort, met zijne leerlingen spreekoefeningen te houden in verband met aanschouwings-oefeningen, d.i., hij toone hun voorwerpen van natuur en kunst, of, zoo hij deze niet altijd onder zijn bereik heeft, duidelijke en fraaije afbeeldingen daarvan; eerst het geheel, dan de deelen, vervolgens den dienst van beide. Vooral prate hij den kinderen niet voor; ze moeten zelf zien en opmerken, en dan uitspreken wat zij zagen en opmerkten. Is de wijze waarop dit geschiedt, gebrekkig; eerst dan is het noodzakelijk, die te verbeteren. Zoodoende wordt hun waarnemingsvermogen verscherpt, hun lust tot onderzoek geprikkeld en een rijke schat van kennis opgedaan niet door nabootsing of geheugenwerk, maar door eigen aanschouwing, door zelfwerkzaamheid des verstands.—Voor velen zou het de natuurlijkste zaak ter wereld schijnen, het onderwijs in het lezen aan te vangen met het leeren der letters van het alphabeth. Te oordeelen naar eenige zoogenaamde spelboekjes, die ons onlangs onder het oog kwamen, wordt deze methode in Zuid Afrika nog vrij algemeen gevolgd. Gewoonlijk noemt men haar de *spelmethode;* ze gaat van het beginsel uit: "Vang aan met de *letter;* stel de letters zamen tot woordverbindingen en woorden." 't Is een niet te ontkennen feit, dat duizenden personen op deze wijze lezen en *goed* lezen ook geleerd hebben; maar wij stellen de vraag: "Is zij de natuurlijke methode?" En in de tweede plaats: "Oefent zij het oordeel,scherpt zij het verstand der kinderen?" Op beide vragen moeten we met een beslist *neen* antwoorden. Velen vatten lezen op als eene bloot werktuigelijke kunst en beseffen niet, dat iemand, zonder eene letter te kennen, toch kan *lezen,* d. i. opmerken, waarnemen, gevolgtrekkingen maken, in één woord *denken.* De eigenlijke beteekenis van *lezen* is *verzamelen,* hetgeen blijkt uit de uitdrukking "*aren lezen.*" Gelijk de arme na den oogsttijd zich op het veld begeeft, om de achtergelaten aren te verzamelen en naauwkeurig ieder hoekje onderzoekt, zoo verzamelt een goed lezer de kenmerken en eigenschappen van zaken, personen en toestanden; ook hij ziet met het oog des geestes onderzoekend rond, of ook soms de-

eene of andere eigenaardigheid aan zijne waarneming ontsnapt. En het is volmaakt hetzelfde of hij leest in het boek der natuur of in een boek van papier. Alleen in de wijze van verzamelen bestaat verschil. De eerste wijze zou men *direkt* lezen kunnen noemen, de tweede *indirekt lezen,* daar de *taal* de schakel is, die zijn geest verbindt met de buitenwereld.

In Nederland, wordt thans algemeen en dat reeds sedert vele jaren de *klankmethode* bij het leesonderwijs gevolgd. Zij vangt aan *niet* met de letter, maar met het geheele woord, en niet te vergeten met het *voorwerp,* dat het woord voorstelt of eene duidelijke afbeelding er van. Deze methode is door den heer H. Bouman, thans directeur der kweekschool voor onderwijzeressen te Amsterdam, tot groote volkomenheid gebragt. We zullen ze zoo duidelijk mogelijk toelichten. Genoemde heer heeft eene reeks van woorden opgespoord, alle namen van dingen, die de meeste kinderen kennen en die hun zonder veel moeite onder de oogen gebragt kunnen worden. Waar dit laatste niet mogelijk is, moet eene goede afbeelding dienst doen. Deze reeks van 11 of 12 woorden bevat *alle klinkers, medeklinkers en tweeklanken der Nederlandsche taal.* De naam van het eerste voorwerp is *roos,* die van het tweede *peer,* enz. Gaan we nu na, hoe de heer B. zijne methode in praktijk brengt en nemen we als voorbeeld de *peer.* De onderwijzer toont den kinderen deze vrucht en alles wat de kinderlijke waarneming er van kan opnemen wordt behandeld op de wijze, die we reeds in ons inleidend artikel hebben aangegeven. De schil, het vruchtvleesch, het klokhuis enz., alles wordt besproken en nagegaan. Laat ons dus veronderstellen, dat de kinderen na eene naauwkeurige waarneming een duidelijk denkbeeld hebben van het voorwerp zelf.—Thans moeten ze het woord, *dat voor hen nu geen bloot woord meer is, maar waarvan het begrip het volle eigendom is van hun geest,* leeren lezen. Om duidelijk de leerwijze van den Heer Bouman terug te geven, zullen we onderwijzer en leerlingen sprekend invoeren.

De onderwijzer: (tot een der leerlingen, de peer of de afbeelding er van toonende) : "Wat is dit?"

Het kind : "Een peer."

De onderwijzer: Spreekt duidelijk uit: "Dit is eene peer."

Het kind : "Dit is eene peer."

De onderwijzer : " Als gij het woord *peer* uitspreekt, welk geluid hoort ge dan het duidelijkst?"

Het kind : " Den *ee*." (klank.)

De onderwijzer: "Ik zal dien *ee* klank voor u op het zwarte bord afteekenen, en gij allen moet hem netjes op uwe lei namaken. Zie zoo! spreekt nu het woord *peer* weer allen samen *duidelijk* uit. Hoort ge ook iets *voor* den klank *ee*?"

De kinderen : "Wij hooren den klank *p*." (Hier zij aangemerkt, dat de kinderen niet de *p* moeten uitspreken zooals die in het Alphabeth wordt gehoord, dus niet *pee;* maar eenvoudig het geluid weergeven, dat de *p* in het *gesproken* woord heeft. Zoo zullen ze duidelijk het onderscheid tusschen klinkers en medeklinkers leeren kennen.)

De onderwijzer : "Spreekt opnieuw uit *peer*. Hoort ge ook iets *na* de *ee*?"

De kinderen : " Wij hooren de *r*." (Hier geldt dezelfde opmerking als omtrent de *p*; de kinderen hooren niet de r (*er*) maar de *rrrr*.

De onderwijzer (na de *p* voor de *ee* en de *r* achter de *ee* op het bord te hebben nageteekend, waarin de leerlingen hem zijn gevolgd) : " Schrijft nu opnieuw *p*, *ee*, en *r* op uwe lei, doch niet van elkaar, maar alle teekens aan elkaar verbonden, aldus : *peer*."

Gelijk men ziet, vereenigt de methode Bouman leesonderderwijs en schrijfonderwijs. Het is onnoodig nog veel er van te zeggen. Eerst langzaam en vervolgens sneller worden de *p*, *ee*, en *r* achter elkander door de kinderen uitgesproken. De wijze waarop dit geschiedt is gemakkelijk aanschouwelijk voor te stellen, aldus :

p *ee* *r*, *p* *ee* *r*, *p* *ee* *r*, *p* *ee* *r*, *p* *ee* *r*, *peer*. Bij eene volgende les wordt dezelfde handelwijze herhaald, doch *zonder* het voorwerp of de plaat. De kinderen hebben thans een duidelijk begrip van eene *peer*, en juist omdat ze het voorwerp kennen, zullen ze ook hebben onthouden, welke letterteekens het vertegenwoordigen. Zonder dat de onderwijzer het hun voordoet zullen ze (gebrekkig natuurlijk), het woord kunnen schrijven, òf ze zullen in staat zijn het onmiddelijk uit te spreken, als de onderwijzer het op het zwarte bord neerschrijft, d.i., ze *lezen* het: de vereenigde letterteekens brengen onmiddelijk het voorwerp *peer* voor hunnen geest. Op geheel dezelfde wijze wordt te werk

gegaan met de namen der andere voorwerpen, *roos, schip, hoed*, enz. Het is ons alleen te doen het beginsel van de methode Bouman duidelijk te doen uitkomen. Eene volledige beschrijving er van zou een tamelijk dik boekdeel vullen. Zij die eenig begrip hebben van onderwijskunde zullen moeten erkennen dat de methode natuurlijk is en tevens ontwikkelend. Natuurlijk, omdat zij aanvangt, niet met de letter of het woord, maar met de gedachte; ontwikkelend, omdat ze het kind leert waarnemen, opmerken en denken. Zij is vrij van al het *gedachtenloos* spellen van woorden, van het opdreunen van allerlei onmogelijke lettercombinatiën zonder zin, als a b=ab, b a=ba, enz. Goed toegepast, geeft zij verrassende uitkomsten. Schrijver dezes heeft voorbeelden gezien, dat kinderen van 7 á 8 jaar oud een niet al te moeijelijk leesboek vloeijend hebben leeren lezen en wat meer zegt, *begrijpen*, in den korten tijd van drie maanden. Boumans methode, die, zooals we reeds opmerkten, in Holland en Hollandsch Indië algemeen wordt gevolgd, is toegepast in eene serie van acht leesboekjes, uitgegeven bij de firma Wolters te Groningen. We hopen, dat ze spoedig haar weg moge vinden in de Scholen van Zuïd Afrika en zijn vast overtuigd dat met de wenken hierboven gegeven, ieder onderwijzer haar tot voordeel voor hemzelven en de jeugd zal aanwenden.

Ons vorig artikel over bovengenoemd onderwerp besloten we met eene korte uiteenzetting der leesmethode-Bouman. We hopen onze lezers overtuigd te hebben, dat deze leerwijze tegelijkertijd natuurlijk en ontwikkelend is, en dat men door haar het zich voorgestelde doel veel spoediger bereikt dan met de hier te lande in zwang zijnde methoden. Thans gaan we onze beschouwingen over het taalonderwijs voortzetten; en de eerste vraag, die zich na het vroeger behandelde onwillekeurig aan ons voordoet, luidt: "Aan welke vereischten moet een goed leesboek *voor kinderen voldoen*, die de acht deeltjes van Bouman met vrucht hebben doorgewerkt?" De beantwoording dezer vraag is, met het oog op de eigenaardige toestanden alhier, verre van gemakkelijk. De keuze van een goed leesboek levert zeer groote bezwaren op. Schrijvers van leesboeken vervallen dikwijls in eene groote fout: Ze willen *kinderlijk* schrijven, doch juist daardoor worden ze niet zelden *kinderachtig*. Of ook geraken ze tot een ander uiterste door zaken, verschijnselen en toestanden te behandelen, verre

buiten het bereik der kinderlijke vatbaarheid. Het lezen wordt in het laatste geval niets anders dan het werktuigelijk opdreunen van klanken, terwijl hoofd noch hart tot hun regt komen. Doch om ons onderwerp regelmatig voort te zetten, zullen we kortelijk de eischen van een leesboek, zooals we dat zouden wenschen ingerigt te zien, voor kinderen tusschen 10 en 12 à 13 jaar, toelichten. Vooreerst: " Het bevatte niet anders dan zeer korte verhalen, fabelen, beschrijvingen, versjes, enz." De kinderlijke geest is ten eenemale ongeschikt zich lang met hetzelfde onderwerp bezig te houden. De zinnen dienen tevens zoo kort mogelijk te zijn; zamengestelde zinnen, door allerlei voegwoorden of bijwoorden tot een geheel vereenigd, kunnen onmogelijk door het kinderlijke brein worden begrepen. Men vergete niet, dat de leerling nog slecht de eerste sport der ladder heeft betreden. In de tweede plaats zij de leesstof geëvenredigd aan het bevattings-vermogen der kinderen. Het aangename dient afgewisseld te worden met het nuttige. Het beginsel van al wat goed, schoon en waar is moet duidelijk doorstralen in ieder verhaal, in iedere beschrijving. Geene vertelling mag eindigen met eene zedeles. Zelf moeten de leerlingen die voelen en dit zullen ze ook gewis; want kinderen voelen veel dieper dan de meeste groote menschen denken. Waar de schrijver zich in zijne leesles op wetenschappelijk gebied beweegt, kan hij niet voorzigtig genoeg te werk gaan. Hij bepale zich uitsluitend tot die verschijnselen, welke onder de onmiddelijke waarneming der kinderen vallen, of *kunnen* vallen. Onder deze rubriek behoort b.v. de verklaring van het ontstaan van den regen, van de snelheid van het geluid, van de werking der pomp, der glazespuit, en meer andere werktuigen van dagelijksch gebruik. Ook de beschouwing van verschillende bladeren en bloemen, waarbij natuurlijk die bladeren en bloemen zelve niet mogen ontbreken, is niet alleen eene bron van genot en een uitstekend middel tot oefening van het waarnemings-vermogen, maar tevens zal eene leesles over dit onderwerp het kind met bewondering vervullen voor al het schoone in de natuur en voor den Schepper van al dat schoone. " Ze zullen de natuur leeren beschouwen," gelijk de welbekende schrijver en plantkundige Witte zegt, " als een grooten tuin, waarin iedereen mag wandelen, waarvan iedereen mag genieten, waarin voor iedereen veel, zeer veel is op te merken en te

leeren; en zou het nu zoo ongemerkt verkregen begrip—weldra overtuiging—dáárvan, niet in zedelijk opzigt, eene der grootste weldaden zijn, welke de onderwijzer zijnen leerlingen kan bewijzen ?"

We wenschen in het kort dat ieder leesboek zij eene ware *bloem*lezing van het beste dat de letterkunde heeft opgeleverd. Ieder stuk zij eene *bloem*, gegaard in den rijken lusthof der Hollandsche literatuur.

We komen thans tot de beantwoording der vraag, hoe men het leesboek met vrucht zou kunnen behandelen.

In het taalkundig tijdschrift "Noord en Zuid" geeft een onbekend schrijver hieromtrent de volgende belangrijke wenken, waarmede wij ons in alle opzigten kunnen vereenigen:

Om lezen te leeren zou het kind eigenlijk in het geheel niet *zacht* behoeven te lezen—de voordragt, de toon der stem moeten voor alle dingen het verstaan van het stuk in de hand werken. Na eenige oefening is het echter toch wenschelijk, dat den leerling als *taak* wordt opgegeven, een stuk van volkomen verstaanbaren inhoud zacht over te lezen en dus zonder hulp, ook zonder het geluid der menschelijke stem, te leeren verstaan. In sommige gevallen zal het *niet* wenschelijk zijn dat het stuk thuis gelezen worde, d. i. dat de leerling het doorlezen van het stuk als huiswerk medekrijge; immers men kon vreezen dat de leerling niet zoo diep in het stuk was doorgedrongen, dat hij den hoofdinhoud vergeten was, voor hij op school kwam.

Indien de leerling echter weet dat hij een stuk zachtjes moet overlezen, omdat weldra een onderzoek zal ingesteld worden naar de vruchten van zijne oefening, dan zal dat stille lezen

1o. het taalgevoel opwekken en vormen;

2o. het geheugen oefenen;

3o. een krachtig voorbehoedmiddel zijn tegen het *verslinden* van boeken.

We meenen daarom dat de onderwijzer zich er goed bij zal bevinden den leerlingen voor het begin der les 5 à 10 minuten te geven, opdat ze, onder zijn naauwlettend toezigt, de les stilletjes overlezen.

Is dit geschied, dan volgt de tweede oefening: het voorlezen, voorvertellen en navertellen der les.

Veel meer dan gewoonlijk gebeurt, moest het leesboek gebruikt worden, om er uit voor te lezen, want het kind

leert het lezen (even als het spreken) vooral door *te hooren*. Geen krachtiger hulpmiddel bij het aanleeren der taal, dan het levend woord des onderwijzers, de bezielde toon zijner stem, die het kind niet alleen leert *zien*, maar ook leert begrijpen en gevoelen.

Maar dan moet het stuk ook inderdaad *meesterlijk* worden voorgelezen en wel zóó naauwkeurig en levendig, dat de voordragt de leerlingen boeit en onderwijst; dat in hen die stemming levendig gehouden worde, die ongetwijfeld den schrijver bezielde en den lezer *moet* bezielen. Maar dat doel kan alleen bereikt worden, wanneer de leerling *hoort, luistert*, en er moet dus geen twijfel overblijven of het voorlezen van den onderwijzer is inderdaad een hoogst belangrijke *les*, geen middel om de kinderen bezig te houden of—stil te houden.

Daarom behoort het stuk vóór het begin der les met zorg gekozen te zijn en moet ook de voordragt of het voorlezen vooraf behoorlijk bestudeerd wezen. Is het stuk goed gekozen en wordt het *goed* voorgelezen, dan zal ook de belangstelling der leerlingen voldoende zijn, om hunne opmerkzaamheid te boeijen.

Door dat voorlezen gewent men de leerlingen aan opmerkzaamheid en leeren ze de groote kunst van *hooren*, die de wereld voor hen tot eene school maakt, en hen in staat stelt altijd en overal hunne kennis te vermeerderen, op reis, op straat, in gezelschap; overal, waar wat te *hooren* is.

Vertellen is een zeer moeijelijke kunst. Niet ieder, die zich voor verteller uitgeeft, is verteller. Is de onderwijzer inderdaad meester van deze kunst, dan bezit hij een uitstekend middel om de leerlingen door oplettendheid tot regt verstand, door eigen nadenken tot goede voordragt van een stuk te brengen. De leerlingen geven altijd de voorkeur aan *voorvertellen*, en dit is ook zeer natuurlijk, immers, de stijve boekentaal wordt vervangen door de veel verstaanbaarder taal van het dagelijksch leven. Daarbij vervallen alle onnoodige bijzonderheden, die de schrijver tegenover zich zelven meende te moeten vermelden, maar die de verteller gerust weglaat, in de overtuiging, dat de levendige toon zijner stem, zijn welsprekend oog, en eene kleine, zeer eenvoudige geste wel zullen aanvullen, wat hij aan eentoonige bijzonderheden overslaat. Daarom stelle de onderwijzer zich ook niet voor, dat hij het volmaaktste opstel levert, wanneer hij het naast aan zijn boek

komt. Evenmin spanne hij zich in, een kinderachtigen toon aan te slaan; hij bedenke wat de dichter zoo teregt zong:

Natuurlijkheid is d' eer der kunst,
En *eenvoud* haar vermogen,
En zonder eenvoud en natuur
Is al, wat kunst heet, logen.

Bij dit voorvertellen bedenke men evenwel, dat het kind ook meester moet worden van de schrijftaal, de boekentaal. Die geheel tot zijn eigendom te maken, is het eind van zijn streven, moet het althans zijn. Daarom behooren de leer lingen als volgende oefening, het stuk, dat voorgelezen of voorverteld werd niet alleen na te lezen, d.i. eerst zacht en daarna overluid, maar ze behooren het ook met veel zorg en onder naauwlettend toezigt van den onderwijzer *na te vertellen.*

Tot zoover het woord aan den onbekenden schrijver in "Noord en Zuid." Het lijdt, mijns inziens, niet den minsten twijfel, of zijne methode voor het onderwijs in de moedertaal, hier gedeeltelijk weergegeven, is de eenige ware methode. Zij vangt aan met de levende, de bezielde taal, de taal als voertuig der schoone en edele gedachten van de edelsten der natie. En is niet de gedachte, uitgedrukt in een schoonen vorm, eigenlijk de taal? En wie zou in alles, maar vooral op 't gebied van onderwijs, niet beginnen met de gedachte? Wien zou het ooit in 't hoofd kunnen komen, bij het onderwijs in dierkunde aan te vangen met eene beschouwing van het geraamte? Bij het onderwijs in botanie met de plantenvezels? Zoo ook is de Grammatica het geraamte der taal; ook zouden we haar kunnen noemen het lijstwerk van een schilderij, waarbinnen alles wat schoon en edel is in de heerlijkste kleurschakeeringen zich vertoont, aantrekt en boeit.

Het woord *drillen,* dat zeker beoordeelaar van de inleiding tot dit opstel heeft gebruikt, toont ten duidelijkste aan, dat er zelfs nog heden ten dage personen zijn, die onderwijs, en met name onderwijs in de taal, als *drilwerk* d.i. werktuigelijke afrigting beschouwen. En onderwijs *in Grammatica* aan kinderen kan ook eigenlijk met geen anderen naam genoemd worden, reden waarom het dan ook eenvoudig veroordeeld moet worden. Karakteristiek is ook het Engelsche woord Grammar-schools (spraakkunstscholen) voor de Latijnsche scholen in Engeland.

Doch zetten we thans ons onderwerp voort. Bij het navertellen van het stuk door de kinderen kan de onderwijzer er niet te naauwkeurig op letten, dat de uitspraak *zuiver* en *beschaafd* zij; (met eene *zuivere* uitspraak bedoelen we natuurlijk *zuiver* in betrekking tot de spreektaal.) Wil hij zich na deze oefening overtuigen of het stuk grondig is begrepen, dan kan hij bij wijze van eene rij vragen over het onderwerp daarvan zekerheid erlangen. Doch hij dringe er ten sterkste op aan, dat alle vragen in volledige zinnen beantwoord worden. Reeds hebben we vroeger aangetoond, dat versjes als leeslessen, na de boven omschreven behandeling, gevoegelijk door de kinderen van buiten geleerd kunnen worden, hetgeen hun, zooals onze ondervinding ons leerde, niet de minste moeite zal kosten. Op deze wijze wordt het leesboek doorgewerkt, en het *natuurlijk* gevolg (we gebruiken hier dit woord *natuurlijk* uit volle overtuiging) zal zijn, dat de leerlingen bij iedere volgende leesles hun geest met een schat van kennis verrijkt, hun oordeel gescherpt en hun smaak gevormd hebben. En de voorstanders van grammaticaal onderwijs aan kinderen kunnen er verzekerd van zijn dat er tevens *onbewust* veel spraakkunst geleerd wordt. Het herhaaldelijk terugkeeren van dezelfde vormen, uitgangen, enz. in analoge gevallen leert het kind die vormen en uitgangen als van zelve op de regte plaats gebruiken, zoodat later, wanneer werkelijk de taal*kunde* geleerd moet worden, dit hun veel gemakkelijker zal vallen, daar ze reeds gewend zijn de taal te gebruiken als tolk der gedachten.

In een volgend nommer hopen we te doen zien hoe in eene hoogere klasse grammaticaal onderwijs hand aan hand moet gaan met de bovenbeschrevene leerwijze.

J. v. D. TUUK.

Spook- of Alfkoning.*

(Uit het Hoog-Duitsch van Göthe.)

Wie rijdt er zoo spâ nog door nevel en wind ?
De vader is het met zijn kind.
Hij drukt het knaapje zoo innig in d'arm,
Hij houdt het zoo stevig, hij troetelt het warm.

"Mijn zoon ! hoe bergt ge zoo schuw het gelaat ?"
" "Ach, vader ! Spookkoning is 't, die daar staat !
Spookkoning met kroon en met mantel en sleep !" "
"Mijn zoon ! het is een nevelstreep."

" " "Kom, aardig jonske, volg mij maar !
Wij spelen van alles fraai te gâar ;
Ik vul u met schelpen en bloemen den hoed ;
Mijn moeder heeft kisten vol kostelijk goed." " "

" "Mijn vader ! Mijn vader ! ai, hoor toch, ai, hoor !
Wat mij daar Spookkoning al fluistert in 't oor !" "
"Ei, wees bedaard en stil, mijn kind !
In dorre blâren schuifelt de wind."

" " "Mooi knaapje, kom ga mêe met mij !
Mijn dochters dienen u willig en blij ;
Ze omhupp'len uw bedjen, aanvallige knaap,
En zingen en zuijen u zoetjes in slaap !" " "

* Dit gedicht is eene vertaling door Prof. Lulofs van Göthe's Erlkönig, letterlijk *Elzenkoning*, maar dat in 't Hollandsch door *Spookkoning*, *Elf-*, of *Alfkoning*, dat is, Koning der Elfen of Geesten, vertaalbaar is. Het onderwerp der Romance is een hier en daar in Duitschland heerschend volksgeloof, dat zeker bovennatuurlijk, spookachtig wezen, zekere Koning der Geesten, kinderen door vleitaal of dwang poogt in zijne magt te krijgen, bij welke gelegenheid zijne aanraking dan voor dezelve doodelijk is. Een vader wordt dus hier verbeeld met zijn knaapje, dat hij op het paard voor zich heeft, des nachts naar zijne hoeve te rijden. Onder weg nu wordt het kind door den Geest, die evenwel voor den vader onzigtbaar is, aangesproken. Men heeft dit stukje ook in muziek gebragt, voornamelijk door Shubert, en er bestaat ook een Engelsche vertaling.

Oudtshoorn. J. H.

" "Mijn vader! Mijn vader! ai, zeg mij, ai, ziet
Ge in 't donker Spookkonings dochters daar niet?" "
" Mijn zoon, ik zie het scheem'rende graauw
Dier oude wilgen; dat glimt door de schaâuw!"

" " "Ik min u! uw schoon jaagt mij vlammen door 't bloed;
Gij volgt mij door dwang, zoo gij 't willig niet doet " " "
" "Mijn vader! Mijn vader! daar tast hij mij aan
Ach, vader! het is mij aan 't leven gegaan!" "

Den vader ijst het. Hij rijdt als de wind;
Hij houdt in zijne armen het kreunende kind
Bereikt zijn erf in bangen nood.—
Het jongske lag in zijn armen dood!

Negen Meisjes

DOOR

ANNIE FOORE.

De negen dochters van dokter Duinstede groeiden op in een dorp van Gelderland; het vriendelijk oord, dat nog altijd overvloeit van melk en honig—voor hen, die melk en honig betalen kunnen natuurlijk;—ze vlochten kransen van meizoentjes en boterbloempjes; ze plukten kersen en appelen in roodgloeijende boomgaarden; ze dronken schuimende melk, warm van de koe, in de frissche morgenlucht; ze stonden den ganschen, langen zomerdag in het dennewoud en—wat beter was dan dit alles—ze groeiden op onder het wakend oog eener lieve, verstandige moeder.

Maar—ze groeiden op; dat was haar ongeluk! Negen *kleine* meisjes, och! dat kan heel aardig wezen, maar negen *groote* meisje, dat is in het geheel niet aardig! dat is onaangenaam, dat is hatelijk, dat is belagchelijk!

Belagchelijk vooral! De domste uil kan zeker zijn van zijn succes, als hij een aardigheid verkoopt over zoo'n "huishouden met veel dochters"; wie maar een greintje geest bezit kan een geheel gezelschap vermaken met zijn grappen over die "negen muzen, die maagdenrij, dien

doohtrenschat"; en wie hatelijk zijn wil, o! hem valt het zoo gemakkelijk, de arme meisjes te vervullen met het denkbeeld, dat, wat haar kwaliteit dan ook moge wezen, haar kwantiteit ze onmogelijk maakt.

Gelukkig vermoedden de Duinstedes tot dusver daarvan niets.

Mijnheer leerde zich—hoewel niet zonder morren—schikken in zijn noodlot; mevrouw bekwam langzamerhand van den schrik, doorstaan bij het successievelijk ter wereld brengen van negen dochters; aan de tweelingen was het sints lang vergeven, dat ze meisjes waren.... wat zouden ze trouwens niet vergeven hebben aan die blonde engelen, zoo teêr en fijn, zoo rooskleurig en feëachtig, die vriendelijke zonnestraaltjes aan den hemel van het huiselijk leven!"

Het is een liefelijke paaschmorgen, rijk aan lenteblosjes; de zoele voorjaarslucht is vol muziek....van de klokken die luiden; van de orgeltoonen, die uit het grijsbemoste kerkje naar buiten stroomen; van de kinderen, die stoeijen in het warme zand; van den leeuwerik, die met zijn langen, luiden jubelkreet het alles overstemt.

Mijnheer en mevrouw Duinstede mengen zich onder de kerkgangers, en ook in hun hart klinkt muziek; een allégro van blijde verwachtingen en zoete hoop. De blik van den vader rust, niet zonder zelfvoldoening, op zijn oudste, zijn Agatha; die van de moeder blijft vol teederheid hangen aan de twee bruine krulkopjes: haar zachte Marie, haar vrolijke Anne. Ze zijn door een zamenloop van omstandigheden alle drie tegelijk van de kostschool teruggekeerd. Agatha had verkozen daar een paar jaar langer te blijven dan eerst het voornemen was, met het doel hare examens af te leggen; dat doel bereikte ze volkomen; ze heeft, op haar twintigste jaar, actes voor hulponderwijzeres, fransch, engelsch en duitsch. Niemand had er ooit aan gedacht Marie en Anne, *les inséparables*, te scheiden, ze verschilden nog geen vol jaar in leeftijd, hadden altijd te zamen gespeeld en te zamen geleerd, waren drie jaar geleden te zamen naar school gezonden, te zamen teruggekeerd, hadden te zamen haar belijdenis afgelegd, en zouden op heden te zamen worden bevestigd als lidmaat der gemeente.

De dorpelingen zien ze na met de vriendelijke genegenheid, welke men voelt voor kinderen, die men zag geboren worden; het regent welgemeende groeten, hartelijke woorden, stevige handdrukken; de vader en moeder die maar noode hun drietal zoo lang misten, voelen al den zonneschijn van den lentedag in hun harten dalen, en als ze een oogwenk den blik afwenden van "de meisjes" dan is het om elkaar aan te zien met een glimlach vol verrukking.

Dat ze glimlachen!

Immers, deze paaschmorgen met zijn muziek en feestelijkheid zou de laatste zijn, die de familie Duinstede doorbragt in zalige onwetendheid van hetgeen vrienden en kennissen, maar deelnemende familie vooral, dachten omtrent hen en den negenvoudigen dochterschat, waarop ze het een oogenblik gewaagd hadden trotsch te zijn.

't Begon met dien brief; een brief van oom Filip, die, onder kerktijd gebragt, door Marie werd voorgelezen aan de koffietafel.

Om Filip was vader; vader van zes zonen. Dus handelden de drie eerste pagina's natuurlijk over niets anders dan het flink opgroeijen, het ijverig leeren, en den grooten aanleg van dit zeer buitengewone zestal. Mevrouw, wat zenuwachtig door de plegtigheid van dien morgen, begon te gapen, en mijnheer wierp verlangende blikken op de koffiekan, toen op eens beider aandacht werd geboeid.

Marie was aan pagina vier begonnen:

"Hoe beklaag ik daarentegen u, geliefde broe-"der," (oom Filip is predikant); "hoe beklaag ik "u met uwe negen huwbare dochters" (NB. de tweelingen zijn nog geen tien jaar) "in onzen tijd, onzen "treurigen tijd van huwelijksschaarschte, den tijd, waarvan "teregt getuigd wordt in de Heilige Schrift: En te dien "dage zullen zeven vrouwen éénen man aangrijpen, zeg-"gende: ons brood zullen wij eten, en met onze kleederen "zullen wij bekleed zijn; laat ons alleen naar uwen naam "genoemd worden......

"Ja, mijn geliefde broeder, er is u in uwe negen doch-"teren een zwaar kruis op de schouderen gelegd, maar de "Heer zal uw kracht......"

"Is de vent gek......?"

En de heer Duinstede, die nooit van de geduldigsten is, vliegt nu, rood van drift, op, rukt Marie den brief uit de hand, frommelt hem in elkaar en gooit hem in het vuur.

Dan, als hij ziet hoe een pijnlijk rood het gelaat zijner vrouw heeft gekleurd, vraagt hij knorrig maar teeder bezorgd tevens: "Je bent toch niet dwaas genoeg om je dat aan te trekken, Maria?"

Ja, ze trekt het zich aan.

Niet om haar zelfs wil echter, maar om de meisjes, de meisjes, die daar met half verlegen, half verschrikte gezigten rondom de koffietafel zitten, en niet weer durven schertsen en lagchen, voor papa haar vrolijk zijn "lieve kruisjes" heeft genoemd.

II.

Niet zoodra is het twaalfuurtje weggeruimd, of de notabelen van het dorp komen gelukwenschen.

Allereerst verschijnt de vrouwe van het dorp, de baronesse Van Wachteren tot Wachterswoude en Outhuyzinge.

Haar rijtuig met de groote zwarte paarden, die nooit anders dan stapvoets mogen gaan; de koetsier, die geen gepoederde pruik behoeft om witte haren te vertoonen, de palfreniers, stijf van ouderdom, dat alles is verbazend deftig. Maar deftiger nog is de baronesse zelve.

Deftig zijn de grijze krullen, die aan weerszijden uit den zwart fluweelen hoed te voorschijn komen,deftig is het kostbaar kleed van donkergrijs moiré-antique, deftig de koude kus, dien zij der nieuwe leden van de christelijke kerk op het voorhoofd drukt; deftig haar vermaning, deftig de manier waarop ze in den eerezetel plaats neemt en de eerbiedig tot haar gerigte vragen beantwoordt.

De burgemeestersvrouw komt nu ook binnenvliegen. Ze omhelst, feliciteert, gooit stoven om, slaakt kleine gilletjes, gevolgd door lachjes en grappige gezegden, en maakt eindelijk ruimte voor haar echtgenoot. Deze gaat doodstil in zijn stoel zitten en hij blijft doodstil, vooreerst omdat de vrouw van het dorp aanwezig is, vervolgens omdat hij zijn vier citroenbittertjes nog niet heeft gebruikt.

De dominé is aan zijn middagpreek; de meester moet voorzingen, maar de notaris laat niet lang op zich wachten.

Hij is een klein, welgedaan manneke; zijn rond knikkertje, bezet met een geringe hoeveelheid geelblond haar, waarvan ook een enkel vlokje op zijn kin teregt kwam, glimt in de voorjaarszon; dat doen ook zijne kleine ronde bruine

oogjes; dat doet vooral de glibberige vleeschmassa, die, van kin, wangen en hals één groot geheel vormend, over zijn stijf gesteven vadermoorders heenzwabbert.

Tegelijk met hem daagt de boer van het Kraaijennest nog op, die, behalve boer, ook onderling is, en daarbij tevens schatrijk, en naast den boer treedt de boerin. Zij schijnt het feest met muziek te willen verrolijken, ten minste, haar gesteven rokken kraken en haar zijden japon ruischt, terwijl de lange gouden oorbellen rinkinken tegen het bloedkoralen halssieraad en de "bros" op den omvangrijken boezem vrolijke airtjes speelt met de knoopen van den mantel.

"En nu ga je de meisjes zeker al gauw in de wereld brengen?" vraagt de notaris, die als eenig ongetrouwd heer in het dorp, gekweld wordt door de geheime vrees, dat Duinstede op hem rekent voor een zijner dochters.

"Zoo zachtjes aan," spreekt de vader.

"Zachtjes aan," roept de burgemeestersche. "Maar dokter, hoe kunt u zoo praten? In uw geval is zachtjes aan juist de gevaarlijkste taktiek."

"Zoudt u dat denken, mevrouw? Wel zoo!" Zij merkt niet op dat des dokters toon niet vrij van sarcasme is en gaat in één adem voort: "Neen, ik weet wel wat ik doen zou, als wij met zooveel dochters gezegend waren. Verbeeld u, wij zooveel dochters; ik zou druk met hen naar Keersum gaan, dat is een garnizoensstad, een vrij groote plaats... enfin, wat men noemt gelegenheid. Verder moeten ze natuurlijk gepresenteerd worden bij de families; concerten, comedies en vooral de casino's bijwonen."

"Och," antwoordt mevrouw Duinstede, "we willen de kinderen volstrekt niet opsluiten, maar er is geen haast bij. Anne is pas achttien geworden."

"Geen haast, mevrouw?" vraagt de notaris, weer door dien zekeren angst bekropen, "en Dora dan, die zeventien en Minone, die vijftien is?"

"Geen haast?" roept de burgemeestersche, nu bijna gillend van agitatie, "geen haast! als men er nog zes in voorraad heeft?"

"Ik ben het geheel met mevrouw Duinstede eens," spreekt nu de barones Van Wachteren; "er is volstrekt geen haast bij het in de wereld brengen van jonge meisjes en menigeen heeft ook daarin zich zijn overijling berouwd. Maar mevrouw Duinstede vergeet op dit oogenblik te veel,

dat zij verkeert in een geheel exceptioneelen toestand. Uwe meisjes toch hebben het ongeluk te behooren tot een groot gezin. In groote gezinnen vallen altijd onaangename dingen voor, en zoo rust op u de pligt om, wanneer dit mogelijk is, uwe oudere dochters een goede positie te bezorgen, vóór er misschien met een der anderen iets gebeurt, wat den naam der familie voor altijd schandvlekken kan:"

Het smalen op groote gezinnen, het verwachten van vreeselijke gebeurtenissen, zoodra eene familie wat uitgebreid is, behoort tot de bekende stokpaardjes, waarop de vrouwe Van Wachteren nu en dan uit rijden gaat; dus zwijgen allen eerbiedig stil. Maar den doktor is het bloed naar het voorhoofd gestegen.

" Mevrouw, we hebben nu twintig jaar gewerkt en gezwoegd om onze meisjes goed op te voeden; ze toonen meest allen den zachten, stillen aard mijner vrouw en dus hebben we geen enkele rede om schandalen in onze familie te verwachten."

" Zoudt u denken?" vraagt mevrouw, klaarblijkelijk verbaasd over zooveel optimisme. Dan, met een meewarigen blik op den al te gezegenden vader: " Nu dokter, ik hoop van harte dat uw verwachtingen nooit beschaamd zullen worden!" en ze neemt afscheid.

Dit is het oogenblik waarin de tijd om te spreken gekomen schijnt voor den burgemeester. Hij heeft zijn vierde citroenbittertje geledigd, en met min of meer bezwaarde tong vangt hij aan: " Meisjes, je inclinatie. Nu, je hoeft niet te kleuren, kinderen! En u, dokter, u moogt niet zoo zuinig kijken! Wel, mevrouw Van Wachteren heeft gelijk, haast is er wel niet, maar al te veel talmen en treuzelen, dat deugt nooit! Wat drommel, ik houd veel van meisjes, dol veel zelfs! ik heb er in der tijd nog meer van gehouden.... Maar je kunt zelfs van zoo iets liefs als meisjes te veel hebben. In sommige gevallen is het: hoe eer van meisjes af hoe beter. En daarom nogmaals: Je inclinatie, kinderen! ...."

Weg is het vijfde citroenbittertje.

'sMiddags tusschen licht en donker komt baker, die de vriendschap onderhoudt met wel wat lastige volharding, in haar mooiste paarsche jas met een changeant zijden schort van enorme afmetingen.

"Nu, mevrouw, wat heb ik u gezegd? Vóór dat een hond zijn oor schudt zijn de juffers groot! Ja! ja! ik

zie ze daar nog in het wiegje liggen, och, kinderen, kinderen! wat waart jullie mooije lieve diertjes! Niet dat ik zeggen zal dat je nu een ziertje minder zijt, waarlijk niet! 'k Zeg gister nog tegen buurvrouw: Er zijn er negen, zeg ik, en dat is véél, zeg ik, veel te veel; maar van zessen klaar, zeg ik, dat zijn ze, en gezien worden dat mogen ze, en een knappe vrijer krijgen, dat zullen ze; dat zeg ik!"

De dag wordt besloten door een bezoek van tante Doortje, die, zooals haar gewoonte is, zondagsavonds een kopje slemp komt drinken. Ze brengt, zooals ook haar gewoonte is, bij verjaardagen of andere feestelijkheden, voor elk der drie meisjes een cadeau mede en is niet alleen heel hartelijk, maar ook aangedaan.

"Och ja, Maria, wat zal ik zeggen? Ik was er heelemaal ontroerd van, toen ik je daar zag zitten vanmorgen in de kerk, zoo tusschen drie volwassen dochters.... Och! och! die negentiende eeuw! Geen oogenblik veiligheid voor weerlooze vrouwen! Overal verkleede kerels! in je kast; achter je deur; onder je bed.... Maar wat ik zeggen wou?.... Och ja, die negentiende eeuw! Geen toekomst voor meisjes zonder geld! Geen vooruitzicht op een goed huwelijk! Och lieve, neen! Zij mogen toekijken, als de erfdochters met goede partijen gaan strijken."

"Nu, Door, nu maak je het wat erg."

"Wat zuster? Ik zeg je: geld is alles! Geen ware, onbaatzuchtige liefde meer! Neen, dan was het in mijn tijd anders.... Toen had je dat geval van een Roméo en Julia! En Paul en Virginie! Neen, die heb ik toch niet meer gekend.... Of ben ik misschien een beetje in de war? Nu kinderen, je behoeft niet zoo te gichelen om je oude tante.... dat was wat een aandoenlijk geval...!"

Ze gichelden, ja, ze proesten het uit van lachen, maar het waren de jongeren.

Agatha had reeds voor het tweede kopje slemp bedankt; ze zei dat ze hoofdpijn had, en haar gezicht stond daarvoor strak genoeg: Anne en Marie dronken wel haar vijf kopjes, maar ze schenen in gedachten verdiept, en zuchtend merkte mevrouw Duinstede op, dat ze niet zoo vroolijk waren als anders.

Toen eindelijk de avond om was, en ze elkaar goeden nacht wenschten, fluisterde Marie haar lievelingzuster toe:

"Zeg, An, vind je het geen naar idée dat er te veel van ons zijn?"

Anna antwoordde bedrukt: "Ja, Marie, ik vind het idée heel naar." En dan, na een lange pauze: "Zou dit misschien al een van de beproevingen zijn, die de dominee gezegd heeft, dat ons wachten in dit leven?"

III.

Mevrouw Duinstede, zooals ze daar zit te midden harer dochters, is de type der hollandsche huismoeder; welgemoed en welgedaan; wat bleeker dan vroeger, maar toch frisch van tint; met een enkel zilver draadje door het eertijds welig bruin: met oogen, die bij een zoete herinnering nog stralen kunnen van jeugdig vuur; met een glimlach, zoo teeder en verschoonend, alsof ze uit de volheid harer moederliefde geleerd had alles te begrijpen en alles te vergeven.

Ze is, onder gewoonte, druk bezig. Maar het is heden geen vervelend kousenmazen of vermoeiend waschrekken, dat haar de handen zoo vol werks geeft ...... het is de bezigheid waarnaar het moederhart met stil verlangen heeft uitgezien, toen ze de kleedjes harer dochters telkens weer moest uitleggen en verlengen ...... ze maakt de eerste baltoiletten.

Wat is het toch, dat haar door het hoofd speelt, als ze te midden van tarlatan en bloemen de meisjes zoo vroolijk schertsen hoort? Is het niet dezelfde muziek, dien ze vernam op zekeren paaschmorgen, nu meer dan een half jaar geleden, die juichtonen, die geheel haar hart vervullen, als eindelijk de groote dag aanbreekt: als Agatha met de roode rozen in het zwarte haar, Anne en Marie met sneeuwklokjes in de bruine krullen voor haar staan om, zoete gewoonte der kinderjaren, een kus te vragen voor ze uitgaan.

't Is haar eerste casino, het casino te Keersum. Ze treden de balzaal binnen. Mevrouw ziet dat er veel mooier meisjes zijn dan de haren en dat de meesten veel kostbaarder toiletten dragen. Maar dit is slechts een oogenblikkelijke teleurstelling. Ze laat de oogen rusten op haar lievelingen en, niet waar? ze zien er toch ook niet kwaad uit,

haar aardige brunettes; wat Agathe betreft ...... neen, mooi kan zelfs het moederoog haar niet vinden, maar nu de wangen gloeien en de oogen schitteren van blijde verwachting, nu hinderen enkele leelijke trekken in haar gezicht toch veel minder dan anders.

't Is nog steeds het draaien om en door elkander, dat het bal voorafgaat en voor de gefêteerde schoonheden zoo prettig, voor de anderen meestal vervelend, somtijds zelfs benaauwend zijn kan. Meer en meer heeren komen opdagen, met het doel hun balboekjes te vullen; er zijn enkele kennissen van de Duinstede's onder; enkelen van wie ze stellig verwachten dat ze hun dochters om een dans zullen vragen......

Waarom talmen ze nog steeds? Het wordt hoog tijd...... reeds begint de muziek! De drukte en het gewoel worden grooter; nu deze, dan gene gaat hen voorbij; vriendinnetjes van Agathe, die reeds een cavalier hebben; kennisjes van Marie en Anne, die haar toeknikken, vriendelijk, ja, maar toch met zoo iets meelijdends......

De paren hebben zich aangesloten: de dans begint; de heer en mevrouw Duinstede zitten het aan te zien met hun drie dochters.

Tweede dans.

"Een aardig spannetje, die bruintjes!" Zoo spreekt een der jongelui en reeds begint de moeder hoop te voeden, als ze hem hoort vervolgen: "Maar 't is jammer, je durft er niet aan; dans je met een, dan dans je met drie."

Mevrouw Duinstede kijkt tersluiks om naar de meisjes, of die het even goed als zij verstonden: — — — Zonder twijfel. Wat komt er een scherpe bittere trek om Agathe's lippen; hoe is de glans weggevaagd uit haar oogen, de blos geweken van haar wangen! en de bruintjes ...... zie, ze beproeven nog om elkaâr bemoedigend toe te lachen, maar wat staan die straks zoo vroolijke gezichtjes bedroefd!

De dokter gaat zich bij een tafeltje hombreurs voegen; is het met voordacht dat hij den rug naar het publiek keert; kan hij het niet langer aanzien?

Derde dans.

Mevrouw Duinstede's blik dwaalt telkens weer naar die groep jongelui, daarginds, aan den ingang der zaal. Waarom staan ze het werkeloos aan te zien, dat zooveel meisjes zitten blijven: waarom ...... stil! een van hen treedt op haar toe — — — neen, het is naar het buffet, dat

hij zijn schreden richt. De zachtmoedige, de liefdevolle gade en moeder, ze gevoelt dat ze haten kan! Haar hart is met bitterheid vervuld jegens geheel het manlijk geslacht, maar jegens de jongelui vooral, die daar tegen den deurpost staan te leunen, die lachen en praten en drinken en rooken kunnen, maar alleen niet datgene, wat men van jongelui verwachten mag op een bal: dansen!

Ja, ze verfoeit ze, die heertjes; helden op de bierbals misschien; belhamels waar het geldt een opstootje te maken; heele pieten als er sprake is van een dienstmeid na te loopen, maar hier, in fatsoenlijk gezelschap, te laf, te verlegen, te onhandig om een lief meisje ten dans te leiden.

Daar daagt redding. 't Is in den persoon van den notaris. Op den Keersumschen weg is zijn schimmel er van doorgegaan; zijn nieuwe tilbury ligt in gruizelementen, maar hij is hier, gezond en wel, en wat nog beter is, hij brengt een heel aardigen neef mede, een jonge dokter, pas van de academie.

De notaris vraagt Anne, de neef Marie voor de française. Als Bekker, blazend en puffend van de ongewone inspanning, zijne dame naar haar plaats terugbrengt, grijpt mevrouw Duinstede in haar zielsangst een zijner dikke knuistjes en fluistert hem een bede in het oor.

"Ik zal mijn best doen, mevrouw, maar u begrijpt, gemakkelijk gaan zal het niet; drie is zooveel, weet u."

"St!" fluistert mevrouw, bevreesd dat de meisjes hem hooren mochten.

Nu de bruintjes maar eenmaal aan den dans zijn, gaat het veel beter; ze maken wel geen furore, maar dat heeft de moeder ook niet geëischt; ze vroeg voor haar meisjes slechts een bescheiden aandeel in de genoegens, die anderen met zoo volle teugen genoten.

Dat die heeren nu toch in 't geheel niet eens op het denkbeeld komen van kennis te maken met Agathe. Schoonheid is toch niet alles! en wat verstand en geest betreft behoeft ze niet onder te doen voor een dier opgeschikte nufjes, wier onbeduidend lachen en behaagzieke maniertjes de heeren zoo schijnen te boeien.

Het uur van soupeeren nadert.

Ach, wat klopt dat moederhart onstuimig! Marie komt met hooger blos mama vertellen, dat de jonge dokter haar noodigde, wat trouwens wel te voorzien was, daar hij haar den geheelen avond het hof heeft gemaakt: Anne heeft kun-

nen kiezen tusschen twee luitenants. Ze vraagt deelnemend of Agathe hoofdpijn heeft, en als deze ontkennend antwoordt, vermaant ze haar wat vriendelijker te kijken, en verwijdert zich met de verzuchting : "Och, kon ik haar mijn éénen luitenant overdoen !"

Anne's zusterlijke vermaning baat weinig : Agathe behoort niet tot degenen die lachen kunnen met den dolk in het hart, en ze beproeft het zelfs niet. Als de heer Duinstede eindelijk opstaat van het partijtje om zijn oudste aan tafel te geleiden, komt nog juist bij tijds de burgemeester aanloopen, die haar wegvoert met de schoone belofte : "Nu zullen we eens op je inclinatie drinken, meidlief, dat hebben we in lang niet gehad."

Dien nacht, toen alles stil was geworden in huis, sloop een witte gedaante de trappen op naar het eensaam kamertje, dat Agathe zich had uitverkoren ; naar het kamertje, waar een balkleed lag ter neer geworpen, waar rozen vertreden werden op den grond, waar een teleurgesteld meisjeshart zijn eersten strijd streed ......

"Mijn arme lieveling !"

Mevrouw Duinstede is welkom, welkom als in zulke uren slechts die moeders zijn kunnen die altijd het lief en leed harer kinderen deelden. De strakke blik, de scherpe trek verdwijnen ; het brandend gelaat wordt verborgen aan die trouwe borst ; dan smelten bitterheid en toorn voor den zachten gloed der moederliefde !

"Het is alles mijn schuld, Agathe !" begint nu mevrouw Duinstede. "Ik begrijp niet hoe ik zoo onhandig heb kunnen zijn van drie meisjes te gelijk in de wereld te brengen. Jullie waart met te veel, lieve, dát was het. De jongelui zien er tegen op zich te laten voorstellen aan een mama met drie dochters."

"Ja," zegt Agathe met sombere gelatenheid, "we waren met te veel, zoo als we trouwens altijd met te veel zijn."

"Behalve voor je moeder, lieve !"

"Dat weet ik, mama, dat weet ik ? En o, dat is zoo'n troost voor me !...... Het is heel vriendelijk," gaat Agathe, na een welsprekend stilzwijgen voort, "dat u al de schuld op u neemt, maar aan wie de schuld dan ook moge zijn, ik wil me voor geen tweeden keer blootstellen aan hetgeen ik vanavond heb moeten verdragen."

"Zoo spreek je nu, lieve."

"Neen," zegt Agathe vastberaden, "zoo zal ik blijven

spreken. Ik weet wel, dat heel veel meisjes in mijn plaats het nog eens zouden probeeren, en nog eens, en nog eens ...... misschien dat ik bij heel veel volharding ook nu en dan nog wel een danser vinden zou, maar...... ik kan dat niet ...... ik kan dat niet! Ik ben er te trotsch toe, geloof ik; ik voel mijn waarde te zeer; want mama... ik mag dan niet mooi zijn.... u kent uw kind genoeg om te weten, dat ze niet verdiend zoo versmaad te worden."

Dan dooft de gloed in de oogen; de trotsche lippen beven, en met de handen voor het gelaat geslagen, barst ze los in tranen: "O mama, hoe geheel anders had ik het me voorgesteld!.... Maar, ik weet het nu! Voor een mooi meisje moge een bal genot zijn, voor een leelijk is het vernedering!"

"Mijn arm, lief kind! O, het spijt mij zoo!"

"Neen, mama, neen. Laat ons niet schreien. Het was kinderachtig van me.... het zal niet weer gebeuren! Ik vraag u, moet een meisje ongelukkig zijn omdat ze niet ten dans genood wordt? Heeft een vrouw geen andere bestemming, dan in den smaak te vallen bij de heeren?.... Wees gerust, moedertje, ik zal me wel weten te troosten. Ik heb immers mijn boeken, mijn studies, mijn groote plannen voor een nuttig en werkzaam leven? Kan ik niet, als zoo menigeen vóór mij deed, in de studeerkamer het geluk vinden, dat de wereld mij ontzegde? Maar iets moet u mij beloven: stel me niet weer bloot aan dat vernederende gevoel, dat zich vanavond meer dan ooit van me meester maakte. Laat me voortaan thuis blijven, mama! Hier in ons stil dorpje hindert het me niet half zooveel als op de Neersumsche bals en partijen. Daarenboven, ik wil de zusjes niet in den weg staan. Gaat u voortaan met Anne en Marie uit, zonder mij. Misschien dat, als u maar met haar beiden komt, er onder al die heeren wel enkelen zullen gevonden worden, heldhaftig genoeg om zich te laten voorstellen aan een moeder van negen dochters."

IV.

Zes jaren zijn voorbijgegaan sinds dien eersten balavond. En wat oom Filip toen ter tijd zoo voorbarig schreef, is nu werkelijkheid geworden: dokter Duinstede mag zich vader noemen van negen huwbare dochters.

Maar helaas! de vrome bede die oom Filip toen opzond voor zijn zwaarbeproefden broeder, de bede dat hij het kruis hem op de schouderen gelegd, blijmoedig dragen mocht, is niet verhoord; integendeel, de beproeving heeft allernadeeligst op 's dokters humeur gewerkt. Niet dat hij zelf het bezit van zijn, hem, welbeschouwd zoo dierbaar negental zoo bezwarend zou vinden, maar de menschen vinden het bezwarend, de menschen laten hem geen rust, de menschen grijpen elke gelegenheid aan om met diepe zuchten en ten hemel geslagen oogen zich bezorgd te toonen over: "die negen meisjes."

En waarom eigenlijk?

Dokter Duinstede heeft eenig fortuin; zijn buitentje met den grooten boomgaard en het flink stuk bouwland is zijn onbezwaard, in waarde voortdurend stijgend eigendom; daarbij is hij de eenige dokter in het rijke boerendorp, en door zijn talent om van kleine ongesteldheden grooten ophef te maken, gevoegd bij de gewoonte om, in niet zeer dringende gevallen, eerst bij de derde visite de medicijn te geven, die genezing brengen moet, kan hij op een vrij groot inkomen rekenen. Waarom moet hij dan altijd hooren over die negen "onbezorgde" dochters van hem?......

De meisjes zijn—op Minone en de tweelingen na—geen schoonheden, maar toch, ze zijn niet minder dan honderd anderen, die op haar tijd een huwelijk doen. Wat is dus de reden voor die benauwde gezigten, waarmeê oude dames vooral hem goedhartig toefluisteren: "'t Was te hopen dat er eens wat schot kwam, dokter!" Hij heeft nog nooit een van die zorgvolle zielen gevraagd hem van zijn dochters te verlossen; hoe durven ze het dan toch wagen om, zoodra er elders een engagement tot stand komt, hem lastig te vallen met dien zoogenaamd hartelijken wensch: "Ik wou dat ik u ook eens zoo feliciteeren mocht, dokter?"

Hij is gezond en sterk, in de kracht van het leven; waarom dan dat onheilspellend vragen: "Als u eens komt te vallen, dokter?"

Ja, waarom?

Waarom bemoeien we ons zoo graag met eens anders zaken, vooral als die zaken niet al te schitterend zijn? Waarom beklagen we zoo gaarne? Waarom stellen we zoo bijzonder veel belang in het lot onzer kennissen, vooral zoolang ze ongehuwd zijn?

Dit zielkundig vraagstuk beproefde dokter Duinstede niet

op te lossen. Eerst lachte en spotte hij met die overdreven bezorgdheid van familie en kennissen; toen werd hij er boos om; weldra begon het hem te ergeren; eindelijk maakte zich het gevoel van hem meester dat voor ons, ijdele menschenkinderen, zulk een onaangenaam gevoel is, het gevoel van belachelijk te zijn.

Wat erger was, het scheen haast of tante Doortje een voorspellenden geest had bezeten toen ze zuchtte: "Och, och! die negentiende eeuw! Overal dieven en inbrekers, en geen vooruitzichten voor meisjes zonder geld!"

Negen meisjes en geen enkel huwelijk? Onmogelijk! En toch is het de waarheid, de treurige waarheid, lezers. Laat zien.

Ge zult me toestemmen, dat het eenigszins moeielijk zijn moet, de heldin te worden eener liefdesgeschiedenis, als niemand u aanleiding geeft om hem, zij het dan ook hopeloos en in alle stilte, te beminnen? Welnu, in dat diep ongelukkig geval verkeerde de oudste der Duinstedes.

Arme Agatha!

Ze had het voorjaar zien komen, vele jaren achtereen; de geur van meidoorn en jasmijn had haar bedwelmd met zoete bedwelming, ze hoorde de nachtegalen slaan in de boschjes, ze zag de vlinders stoeien tusschen de rozen; ze leerde het geheimzinnig, het weemoedig, en toch ook weer verrukkend gevoel kennen, dat een jong hart aangrijpt in de lente...... Ze kon zoo gelukkig zijn, en toch ook weer zoo eenzaam... eens had ze een paar vogeltjes bespied, hoe ze elkaar spelend vervolgden van tak tot tak, om eindelijk samen heen te vliegen naar hun nestje, toen had ze stil geschreid... ze wist zelve niet waarom...; eens had ze gezien hoe een boer zijn boerinnetje kuste en hoe zij het hoofd ter ruste legde op zijn breede borst... toen had ze gebloosd en geglimlacht, en in zoete verrukking de armen uitgestrekt...

Nu bloosde of glimlachte ze niet meer; nu droomde ze zelfs niet langer bij het lied van de nachtegalen, en als nu de vogeltjes samen wegvlogen naar hun warm, gezellig nestje, dan sloop zij naar haar kamertje om te studeeren... arme Agathe!

De "bruintjes" hebben een paar bladzijden meer gelezen in het voor de Duinstedes, helaas! met zeven zegelen gesloten boek van de min.

Marie heeft ééns een kus gekregen. 't Is niet veel om jaren lang op te teren, één kus! Maar ze heeft vóór en in

dien kus zoo heel veel gevoeld, zoo heel veel gehoopt en verwacht... en o, als ze nog denkt aan de aanraking van dien zachten blonden knevel, dan trilt ze waar ze staat. 't Is dan toch ook wezenlijk ernst geweest met dien kus, want de gever—de jonge dokter van haar eerste bal—de gever bracht een bezoek bij de oudelui. Maar vreemd! na dat eerste en eenige bezoek trok hij zich terug.

De burgemeestersche beweert dat de man wat meelijdend was uitgevallen en geen moed voelde aan één meisje het hof te maken, terwijl acht anderen het moesten aanzien; tante Doortje houdt vol dat ze er meer van weet en dat, als er eerst eens wat schot kwam... Zooveel is zeker, dat hij nog altijd ongetrouwd is en dat Marie soms, als ze naar Keersum—waar hij een drukke praktijk kreeg—geweest is, erg bleek en erg stil kan wezen.

Anne, het vroolijk kind, met haar aardig wipneusje en de vriendelijke kijkers, overtreft haar beide zusters verre in liefdeservaringen. Zij heeft meer dan eens haar balkaartje vol gehad; ze heeft bouquetten gekregen op haar verjaardag en surprises met St. Nicolaas; drie luitenants en één kapitein hebben haar het hof gemaakt en als het zesde niet toevallig was overgeplaatst, zouden ze zeker alle vier om haar hand gedongen, ja, misschien wel om haar geduelleerd hebben... maar zoo'n overplaatsing ook! daar kon niemand tegen!

De amourette van Dora,—tante Doortjes petekind en vermoedelijke erfgenaam—met den zoon van den schatrijken boer op het Kraaiennest valt het gemakkelijkst weer te geven in een oud liedje:

Colijn, een brave boerenzoon
—Het puikje van de dorpelingen—
Arbeidzaam, welgemaakt en schoon,
Dorst naar Lizette's hand te dingen.

"Neen," sprak de fiere schoone, "neen!
Geen boer zal ooit mijn hand verwinnen."
Toen trad Colijn gramstorig heen,
En ging de zachte Phillis minnen.

Colijn en zijn zachte Phillis, de jongste dochter van den meester, woonden te zamen in een heel groot huis, reden 's Zondags uit in een net speelwagentje en waren in het gelukkig bezit van een kabinet vol zilver en twee gezonde kinderen.

De dorpelingen hielden het er voor, dat die nuffige juffer Dora niet weinig spijt had van haar preutsche weigering, maar Dora lachte schamper om die vooronderstelling en verklaarde aan ieder, die het hooren wilde, dat het niet om haar was geweest, maar om haar geld, of liever om het geld van tante.

Als een lelie onder stokrozen, zoo prijkte onder de Duinstedes, Minone, de vijfde der zusteren. Hoewel eene van negen, moest ze de aandacht trekken, dat beeldschoon kind; en toen dan ook de vader met haar de balzaal binnentrad, voelde hij zich trotsch in plaats van belachelijk, zooals soms wel eens het geval was geweest in den laatsten tijd.

Een gemompel van bewondering steeg op bij haar heerlijke verschijning; ouden en jongen, mannen en vrouwen staarden vol verrukking die fiere gestalte met haar bevallige bewegingen en antieke vormen na: weldra verdrongen zich de heeren, die hare zusters zelfs niet hadden aangezien, om één dans, één blik dier kwijnende zwarte oogen, één lach dier lieve rozenlippen af te smeeken... waarlijk 't was een triomf, groot genoeg om den vader te verzoenen met de nederlagen vroeger geleden. "Geboren om koningin te wezen," getuigden de aanbidders, en toen het gerucht zich verspreidde, dat ze baronesse van Wachteren tot Wachterswoude en Onthuyzinge worden zou, vond niemand dat te goed of te schitterend voor haar.

Dokter Duinstede juichte bij het denkbeeld: de moeder dankte—niet omdat haar kind rijk zou worden en aanzienlijk, maar wijl ze eindelijk in haar huis een hart zich openen zag voor de heerlijkste aller gewaarwordingen: een beantwoorde liefde.

't Was een mooi paar. De jonge baron met zijn lief, open gelaat, door golvend blond omkranst, naast die koninklijke brunette; en de boeren-arbeiders die hen ontmoetten in het bosch achter 't kasteel, hand aan hand, als kinderen met bloemen in het haar en bloemen in het hart... de boeren lachten glunder, en terwijl zij aan de klep van hun pet trokken, draaiden ze zich nog eens om op hun klompen en getuigden: "Een aôrig spanneke, een weergaôsch aôrig spanneke! veur mekaôr geknipt, zêk oe!"

Maar mochten zij er zoo over denken, niet de vrouwe van Onthuyzinge.

Zij had geheel andere plannen met haar eenigen, haar-

Walter, den erfgenaam van den naam en de schatten der van Wachterens tot Wachterswoude.

Als Minone nog een eenig kind geweest was! Maar eene van negen... nooit! Ze was zelve uit een groot gezin. Ze wist het, door bittere ervaring geleerd, welke gevaren men te duchten heeft, welke schande men beleven kan van broeders en zusters; welke offers men dikwerf brengen moet om den naam, dien zoovelen dragen, onbevlekt te bewaren. O, ze kon reeds vooruit berekenen wat het einde zou wezen van dit zoo ongewenscht begin!

De dokter zou komen te vallen en met den dokter het voornaamste inkomen; de meisjes zouden hulp zoeken bij den eenigen schoonbroer, of misschien ook zouden ze hem niet tot last willen zijn en een betrekking aannemen. Dan zouden de schoonzusters van den baron gouvernante, bonne, apothekersleerling of telegraphist worden, tenzij ze —wat nog duizendmaal erger was—van die wanhopige huwelijken aangingen, ver beneden haar stand, die men soms ziet van meisjes zonder geld. Natuurlijk zouden ze dan een massa kinderen krijgen, die van zelf alweer een trede lager staan op den maatschappelijken ladder... en met zulk een familie zou haar zoon geparenteerd raken... nooit!

O, maar al te goed herinnert mevrouw Duinstede zich hoe haar schoone droom werd verstoord!

Het was een heerlijke zomermorgen. De zon scheen, de bloemen geurden, de duiven kirden; op de stoep lag de kat te spelen met haar jongen; op het gras sprongen lammeren en geitjes; ze blaatten van puur genot; in het dichte lommer kwinkeleerden de vogels. En o, Minone, het schoonste en heerlijkste onder al die jeugd en vroolijkheid, Minone plukte rozen in het perk en zong daarbij een jubelend lied van liefde en geluk, dat door het geopend venster tot de moeder doordrong en haar in de ooren klonk als hemelsche muziek.

Daar nadert de oude knecht van het kasteel: hij brengt een brief, zwaar gelakt met het adellijk wapen: Minone neemt hem aan...

De vogels in het lommer zwijgen; ze hebben een gil gehoord, een akeligen gil, als van iemand die een doodelijken steek ontvangt; midden tusschen de rozen vindt de arme moeder haar witte lelie; geknakt, gebroken.

(Wordt vervolgd.)

De achteruitgang onzer vruchteboomen.

II.

Menig lezer die niet geheel op de hoogte van zaken is, zal het misschien benieuwen en vreemd doen opzien als hij bevindt dat in Europa en elders vele planten, de vruchteboomen ingesloten, in sommige gevallen aan gelijke ziekten onderworpen zijn als de onze. Hij vindt het misschien te meer vreemd na dat hem verteld geworden is van de moeite die men daar neemt ten opzigte van vruchteboomen.

De struikelblokken op te sporen, zal, denkt hij, zoo kwaad niet zijn, en juist daarom vraag ik ditmaal de welwillendheid der goede lezers om een weinig van ons tegenwoordig punt af te stappen. Men slaat toch dikwijls, om een huis of ander voorwerp ter dege goed op te nemen, een blik van bezijden er op, en als wij dan tot de slotsom geraken blijkt het dat wij er profijt van hebben. Zoo als wij uit dagelijksche waarnemingen zien kunnen, breken er telkens geduchte epidemische ziekten uit, niet alleen onder boom en plant, maar zelfs de mensch, het hoogste wezen in de rij der Schepping, en vele dieren ondervonden in den loop der eeuwen geduchte schokken, telkenmale in nieuwe vormen en omstandigheden, als zij bij tienduizend tallen weggevaagd en uitgedund worden van de aarde. Deze vermeende indruisching tegen bestaande natuurwetten is niets meer of minder dan eene vastgestelde en onfeilbare wet der natuur zelve, die zich in deze weinige woorden laat zamenvatten. "*De natuur gedoogt geene opeenhooping van organismen op eene plaats waar zij niet behooren.*" Is dat niet de grootste oorzaak van epidemische ziekten? Let wel: *op een plaats waar zij niet behooren.*

Zal de welwillende lezer ons veroorloven een paar zeer korte voorbeelden aan te halen uit de vele uit het dierenrijk waarmede wij kolommen op kolommen van dit Tijdschrift vullen konden?

Niet te vergeten, wij laten den door bittere ervaring rijp geworden mensch onaangeroerd. Wij beginnen met onzen geduldigen os. Zijne voorouders leefden (volgens natuuronderzoekers) in volle vrijheid in de bosschen van Lithauwen. De mensch vond in hem een trouwe hulp, nam

hem met zich mede in zijn omzwervingen. Even als de mensch schikt hij zich vrij gemakkelijk naar de omstandigheden waarin hij geplaatst wordt, en daarom is hij thans over bijna de geheele aarde verspreid. Maar de opeenhooping van die dieren in een ander land dan dat waarin de natuur de soort geplaatst heeft—weet ge wat die doet? Zij maakt die dieren ziek; epidemiën van long-, klaauw-tong typhus ziekten teisteren thans den os die vroeger in de bosschen van midden Europa gezond en heel wel leefde. Sedert de ossen op opene vlakten en moerassige weiden gebragt zijn, worden zij bij duizendtallen weggemaaid, en de reden is omdat zij opeengehoopt leven op een voor hem ongeschikten bodem.

De zijdeworm is van afkomst een Chinees. Zoolang men de zijdeteelt hier en daar dreef, gewende de vreemdeling zich vrij goed aan de vreemde toestanden. Maar na verloop van een paar eeuwen, toen zij opeengehoopt werden op plaatsen waar zij oorspronkelijk niet t'huis behoorden, kwam er eene epidemie (de muscardine) onder de rupsen. Kunnen wij bij deze lijst niet onzen struisvogel voegen, die ondanks het in zijn vaderland vrij leefde, in naauwe kampen opeengehoopt in een toestand zich bevindt voor hem geheel vreemd—met ontoereikend voedsel totaal verschillend van hetgeen hij zelf plagt te zoeken in zijnen vrijen natuurstaat? Geen wonder dat onze maat in klandisie geraakt bij den apotheker. Hoe moeijelijk het is vele onzer soorten van wild te gewennen aan eene levenswijze vreemd aan hunne gewoonten van hun natuurstaat is onzen lezers te wel bekend.

Verlaten wij echter thans het dierenrijk om weer op ons onderwerp terug te komen. Wij beginnen in het eerst met onzen wijnstok. Eene plant oorspronkelijk uit den Kaukasus en Armenië, waar hij, volgens reizigers, in ongeëvenaarde pracht in het wild groeit. Hij tierde een tijd lang zeer goed aan den Rijn en in Frankrijk; eeuwen lang weerstond hij den nadeeligen invloed van de vreemde lucht en den vreemden bodem; maar eindelijk, toen de opeenhooping in het vreemde land groot geworden was, brak er eene epidemie (oïdium) uit onder de wijnstokken, en het oïdium tuckeri of witte roest rigt thans zijne verwoesting aan, op de hielen gevolgd door de nog vreeselijker phylloxera.

Maar de druiven van den Kaukasus en Armenië die in

het land bleven waarin de soort door de natuur geplaatst is, behoeven niet gezwaveld te worden om gezond te blijven, en geen phylloxera is van daar over de aarde verbreid.

De aardappel, dat bijna onmisbare knolgewas, komt oorspronkelijk uit Zuid Amerika. In Europa's vreemden bodem in een toestand geplaatst den plant niet eigen—verbouwd in overmatige menigte op een voor die wortelgewassen op den duur ongeschikten bodem, was het gevolg ligt te voorzien: een vernielende epidemie.

De koffij, uit Arabië, volgens sommigen uit Abyssinië, afkomstig, liet zich tot onlangs het verplanten in vreemde gewesten vrij wel gevallen. Groote plantages bedekten uitgestrekte velden in Ceylon, Java, enz.

Tot schrik van menige huismoeder en koffij-liefhebber lezen wij dat een epidemie ten deele reeds heele plantages op gemelde eilanden vernield heeft en dat de verwoesting steeds voortgaat.

Van den beetwortel, die in Frankrijk in overmatige menigte verbouwd wordt tot bereiding van suiker, lezen wij dat eene vernieling met vaste schreden zich verbreidt onder die planten.

Maar waarom voerbeelden uit den vreemde?

Neem onze limoen. In Europa in het zonnige Spanje groeijende werd hij (waarschijnlijk van daar overgevoerd) door onze voorouders hier te lande in natten, moerassigen bodem geplant. Hij groeide prachtig, zooals de welvaart van menige thans welgestelde familie getuigt. Doch wat was het gevolg van de opeenhooping op een bodem waarvoor hij door de natuur oorspronkelijk niet bestemd was?

Eene epidemie uitbrekende op verscheidene plaatsen in de wortels der boomen. Slechts weinige plaatsen bleven vrij, en, lieve lezer! gij die misschien u hieromtrent nog iets herinnert, zult wel goed weten dat de vrijgebleven plaatsen juist die waren die een drooge standplaats hadden, waar geene zuchtslooten noodig waren om het overtollig nat af te voeren.

In Spanje trouwens lijdt de boom ook aan eene ziekte. Geen wonder; zijn vaderland is ergens nabij de Himalaya.

Moge het maar waar bevonden worden dat ook onder de Australische luis door opeenhooping in een haar niet eigen klimaat (want ze is vreemdelinge hier) eene epidemie uitgebroken is; want het gebeurt meestal dat de vernieler op zijn beurt vernield wordt.

En zoo voortgaande zullen wij bevinden dat de natuur geen schending op haar gebied gedoogt, en iedere overtreding van den door haar vastgestelden loop ten strengste straft.

Elke wandeling in het veld leert ons die leer van het vasthouden der planten aan zekere onfeilbare wetten.

Bij het bestijgen van bergen vinden wij planten die hooger op niet zijn ; wat hooger weer die niet lager te vinden zijn, ofschoon het niet te ontkennen is dat zaad van hooger gelegen plaatsen dikwijls lager tot groei komt zonder zich te verspreiden.

De mensch weet nogtans veel aan zijn wil te onderwerpen, hetzij tijdelijk of voor altijd.

Naar gelang de plant hem tot nut verstrekte, bragt hij haar met zich mede en wist haar kunstmatig den oorspronkelijken toestand weer terug te geven.

Zoo was volgens de geschiedenis de perzik een vergiftige amandel (met waarschijnlijk op onze perzikamandel gelijkend vleesch aan de pit) die de oude Perzen gebruikten tot vergiftiging hunner pijlen (waarschijnlijk pruissisch zuur, een vreeselijk vergif dat nog in de met de perzik verwante bittere amandel gevonden wordt).

Door overplanting in andere gewesten verloor hij (zoo zegt men) langzamerhand zijne gevaarlijke eigenschappen, en werd eene edele vrucht.

De amandel komt insgelijks van daar ; de abrikoos uit Armenië ; de vijg uit Griekenland, alsmede de olijf ; en zoo kunnen wij eene geheele lijst aanvullen ten bewijze dat het den mensch volkomen gelukt is vele soorten te acclimatiseren of liever te gewennen met in acht neming van zekere voorzorgen. Bij sommige planten moest de behandeling telkenmale verwisseld worden bij het overbrengen naar andere gewesten.

We leeren dus, zoo als de goede lezer heel goed begrijpt, dat ook alle boomen zekere standplaatsen en behandeling behoeven om verbastering en ontaarding en teleurstelling te voorkomen.

Wordt dit nagelaten of verwaarloosd dan kan het niet anders dan aanleiding geven tot de bedroevende resultaten waartoe wij onwetend met onze vruchteboomen geraakt zijn.

De rigting die wij hieromtrent moeten inslaan ligt duidelijk voor de hand, en komt eenvoudig neer op vernieuwing

onzer boomen door middel van gezonde pitten en entjes van elders, waar ze krachtig en meer volgens hun natuurstaat en niet reeds zoo verwaarloosd zijn, en, waar de omstandigheden zulks niet toelaten, op een goed overlegde behandeling, ten einde epidemiën uit onze boomen te weren. Wie weet of niet misschien door het invoeren van krachtiger soorten van zaden onze limoen-boomen weer hunne oude plaats zouden kunnen innemen en bestand zijn tegen de Australische luis! Als, gelijk gezegd is, de perzik tegen de witte schurft bestand blijkt te zijn, waarom dan niet evenzoo onze limoen en andere wegstervende vruchtensoorten. Het zou de moeite waard zijn voor jeugdige Afrikaners die elders in den vreemde reizen om pitten mee te brengen van soorten die, al zijn zij hier algemeen, nogtans krachtiger boomen zullen leveren, beter bestand tegen bestaande of toekomstige epidemiën.

Wenken omtrent veredelen van boomen door pitten, enten en andere nuttige inlichtingen hopen wij naderhand door de welwillendheid der redactie van dit *Tijdschrift* mede te deelen.

Reisindrukken van een Afrikaanschen Boerenzoon.

X.

Ook Antwerpen heeft eene gedenkwaardige geschiedenis. Het is hier waar Champagny, Gouverneur der stad, een bloedigen strijd tegen Don Johan aan het hoofd der Spanjaarden voerde op den 4den November 1576, toen Antwerpen een der rijkste koopsteden van Europa was. Champagny was een bittere hater der Spanjaarden en had den Prins van Oranje aangeboden zich bij hem aan te sluiten tegen den gemeenschappelijken vijand. De stad verdedigde zich tot het laatste toe, maar kon zich niet staande houden tegen de welgeoefende Spaansche troepen. Ten laatste forceerde de barbaarsche horden zich met geweld binnen de stad onder den kreet "Spanje! Bloed! Vleesch, Vuur." De schrik der anders zoo stille bewoners was groot. De woeste Spanjaarden doodden en moordden wie zij tegen kwamen. Hier bij de Beurs, waar 5,000 kooplieden zaken deden, was het

een deerniswekkend schouwspel van jammer en ellende. Over het marmeren wandelpaal stroomde het bloed. Een menigte viel door het zwaard, een groot getal werd doodgetrapt en anderen in de rivier gedreven. Toen Champagny zag dat er geen kans meer was zich te verdedigen, wist hij te ontvlugten naar des Prinsen vloot in de Schelde. De korte Novemberdag was gedaald en het wreede werk ging voort in de straten. Een vreeselijke en lange worsteling vond plaats op het groote en trotsche plein. De Spanjaarden staken de huizen aan brand. Voor dit doel hadden zij speciaal materialen met zich gebragt. In een korten tijd stond straat na straat in vlam. Nagenoeg duizend van de schoonste huizen waren weldra brandende en spoedig in puinhoopen veranderd,terwijl tallen van levens in de vlammen omkwamen. waaronder vooral vrouwen en kinderen. Een groot getal der burgers en van de soldaten die nog overgebleven waren maakten eenen woesten en desperaten aanval op de Spanjaarden achter het stadhuis. Hier vocht de dappere Markgraaf Goswijn Verwijck aan de spits van het stadsvolk, totdat ook hij viel, en met hem eindigde alle tegenstand. Toen eerst begon de slagting in vollen ernst. Onnoemelijke getallen van vrouwen, kinderen en hoogbejaarden werden vermoord. De Spanjaarden gedroegen zich toen, immers zoo luidt het verhaal, wreeder en woester dan de allerwreedste en woeste wilde beesten. Nooit was er een gruwelijker bloedbad dan dit, en het vuur vernielde voor een waarde van niet minder dan zes millioen. Doch er waren nog groote schatten overgebleven, en om die te verkrijgen werden de afschuwelijkste misdaden en wreedheden gepleegd, misdaden te afschuwelijk om er het breede van te verhalen. Zuigelingen werden uit de armen hunner moeders gerukt en tegen den grond dood gesmeten. De vaders gepijnigd en de moeders gegeeseld. Eene vrouw vlugtte met hare oude moeder en hare huismeid naar den kelder van hare woning. Ongelukkig werd het door de Spanjaarden ontdekt dat er menschen waren in den kelder die van binnen gesloten was. Zij wierpen toen tusschen de voegen een hoeveelheid kruid en lieten de deur open springen. De oude moeder viel dood, doch de dochter, minder gelukkig, werd aan een balk gehangen, omdat zij niet kon zeggen waar haar man was en waar het geld verborgen lag. Toen zij bijna dood was sneden zij haar los en vroegen haar wederom waar het geld was. Dit deden zij her-

haaldelijk en toen de gemartelde vrouw hun niets kon vertellen lieten zij haar hangen en gingen heen. Een van hare diestmeiden redde haar echter door het touw af te snijden, doch zij had haar verstand toen voor goed verloren, en al hare overige dagen dwaalde zij rond, zoekende het geld te vinden waarom zij zoo gemarteld was.

Nog een verhaal. Een jonge dame en heer, beiden rijk, waren juist getrouwd, toen de stad werd ingenomen. Het bruiloftsfeest was nog aan den gang, toen het gedruisch van de Spanjaarden in de straten gehoord werd. Een woeste bende hunner drong door tot het huis en roofde alles wat van waarde was. Alles wat de vaders van de bruid en den bruidegom bezaten werd den woestaards aangeboden in de hoop van daar mede hun behoud en dat van hunne kinderen te koopen; maar omdat zij niet nog meer hadden om te geven, sloegen zij den bruidegom dood, vermoordden de vaders en moeders van de pas getrouwden en namen de ongelukkige bruid met zich mede en sloten haar in een eenzame kamer in de vestingwerken op. De arme jonge dame, nog in haar trouwkleed, trachtte zich te redden van de ellendelingen die haar gevangen genomen en vastgeknoopt hadden met den dikken gouden ketting dien zij droeg. Helaas, daarin was zij nog niet geslaagd, toen de moordenaars terug kwamen, en haar toen al hare bruiloftskleederen uittrokken, en haar geeselden tot dat zij met bloed was bedekt. Toen zonden zij haar naar de stad terug. Hier, geheel van haar verstand beroofd, dwaalde zij rond, totdat zij door een soldaat werd doodgestoken.

Den volgenden dag, November 5, was Antwerpen één schouwspel van jammer en akeligheid. Het deftige stadshuis, met zoovele schoone gebouwen, was verbrand en de voornaamste deelen van de stad waren bezaaid met doode ligchamen, sommige daarvan half door vuur verteerd. Dit moordenaarswerk werd genoemd "de Spaansche furie." Al de misdaden die door een mensch kan bedacht worden werden door de Spanjaarden in die "furie" gepleegd. Daar werden er meer bij die gelegenheid alhier door de Spanjaards vermoord, dan in het St. Bartholomeus bloedbad te Parijs. Op den koop toe roofden zij er over de vijf millioen gouds. Zij namen voorts eenige officieren van rang gevangen, onder welke zich ook de jonge Graaf Egmont bevond. Toen het nieuws van "de Spaansche furie" verspreid werd, was het gansche Europa van verontwaar-

diging geschokt. Antwerpen, dat nog gister het sieraad van Europa was, de bron van ontelbare schatten, de steun van land en volk, was in een rouwtooneel veranderd en gevuld met roovers en moordenaars, vijanden van God en van Gods gebod. Ze is eene geschiedenis die in herinnering zal blijven zoo lang als de wereld bestaat.

Wij verlieten Antwerpen ten 4 ure en reisden per spoor over de steden Breda, Moerdijk en over de prachtige brug van het Hollandsche Diep, waar de zee in 1421 een harer armen in stak, steden en dorpen overdekte, en waar toen niet minder dan 100,000 menschen hunne graven onder de golven vonden. Het fondament van deze schoone brug is gelegd in Mei 1868 en zij is ingewijd in November 1871. Zij strekt zich over het kanaal met 14 ijzeren bogen van 110 yds ieder. De kosten bedroegen £475,000. Spoedig bevonden wij ons te Dordrecht, een der oudste steden in Holland, en wel eene die in de middeleeuwen onder de rijkste en magtigste steden geteld werd. Zij is nu nog een belangrijke handelplaats, vooral voor hout, dat langs den Rijn afkomt van Duitschlands donkere bosschen, hier opgevangen en in de Groote Windmolens klein gezaagd wordt.

Wij arriveerden ten half 7 ure te Rotterdam, eene schoone stad, met 150,000 inwoners, met heerlijke parken, degelijk gebouwen en fraaije bruggen over de Maas. Des avonds gingen wij naar een schouwburg. Het was ons zeer pleizierig ons te bevinden als het ware in het midden van ons eigen volk. Den volgenden morgen, Zondag, ging ik naar de Groote Protestantsche Kerk. Het gebouw was wat ver van mijn hotel gelegen, en daar mij de weg daarheen natuurlijk onbekend was, verdwaalde ik even voordat ik teregt kwam. Ten half elf ure stond ik voor de groote kerkdeur en vroeg den deurwachter om binnen te gaan, doch tot mijne groote teleurstelling was zijn antwoord: "U bent te laat, mijnheer; de dominee is reeds bezig." Ik zeide hem, dat ik een vreemdeling was en dat ik zoo gaarne wenschte binnen te gaan, doch te vergeefs. Ik ging toen naar twee andere deurwachters, doch met denzelfden uitslag. Ik vond dat zeer onbeleefd tegenover een vreemdeling, nog al van volbloed Hollandsch geslacht. Men had mij gezegd dat de godsdienst niet voor half elf begon. Anders ware ik vroeger gegaan. Ik had erg verlangd eens weer een Ned. Hervormde godsdienstoefening bij te wonen en was dus zeer teleurgesteld. Des namiddags

bezochten wij den dierentuin, waar wij ons interesseerden niet alleen in de verscheidenheid der diersoorten, maar ook in de bezoekers, en in hunne gevariëerde kleederdragten en gezigten. Het was ons aardig te zien hoe de groote olifanten de bevelen van den wachter gehoorzaamden. Op bevel van zijn oppasser staat het groote zware dier met zijn vier pooten bijeen op een blok. Daarop knielt hij en krijgt hij in het bekje van de slurp een fluitje, waarop het dier blaast dat het een pret is om aan te zien. Als hij met al zijn kunstjes klaar is steekt hij zijn slurp door de tralies, houdt het bekje open, waarin dan geldstukjes geplaatst worden, neemt die op en werpt dezelve in een kistje, dat hoog aan den muur gespijkerd is. Daar zijn er twee olifanten, van tien jaar oud, een bul en eene koe, Hans en Parkie geheeten.

Den volgenden dag vertrok mijn vriend Greeff naar Londen en ik over Gouda naar Utrecht, alwaar ik het belangrijkste bezocht. Vandaar vertrok ik over Arnhem en Zutphen naar Apeldoorn, waar ik in den avond ten 7 uur aankwam. Ik vond daar mijn ouden Kaapschen vriend, den heer J. P. Van Leent, gelukkig te huis en wij waren regt verblijd elkander te ontmoeten. Spoedig waren zijne vriendelijke vrouw en kinderen bij elkander en moest ik hun verhalen hoe dat het nog aan de Kaap met hunne vrienden ging. Hier ontving ik ook eenige brieven en couranten van de Kaap en moest ik vernemen dat de pokken er aan het toenemen waren. Deze tijding ontstelde mij eenigszins, doch spoedig werd mijn onrust verzet door het bezoek van eenige Hollandsche vrienden, onder anderen van de heeren de Bruijn en Komyn. Eerstgenoemde is een ex-regter en thans op pensioen. Beide zijn waardige en vriendelijke mannen. Hun aangenaam gezelschap deed mij spoedig de pokken geheel vergeten. Onze voornaamste gesprekken liepen over de Transvaal, en de vrienden werden daarbij zoo opgewonden, dat het mij een genoegen was hun alles zoo fijn mogelijk te vertellen. Zij van hun kant spraken niet van "de Transvalers," maar "van *onze* mannen." Wij bragten inderdaad een zeer genoegelijken avond met elkander door. Beide heeren noodigden mij om hen den volgenden dag te bezoeken. Ik was zeer met Apeldoorn opgenomen, o.a. ook omdat ik weer onzen Kaapschen wijn te drinken kreeg. Ik bevond mij er te huis. Den volgenden dag bragten wij

een bezoek aan de meubelmagazijnen, alwaar meubels in soorten in groote hoeveelheid gemaakt worden; aan de vischvijvers, waar differente vischjes aangekweekt worden voor den uitvoer; en ook aan Koning Willems buitenverblijf doch dààr konden wij niet binnen, want Z. M. was juist des daags te voren er ingetrokken. De tuinen en perken echter kregen wij te zien en bevonden wij zeer schoon. Den dag daarop gingen wij naar een kopersmelterij. Het ruwe koper, zoo als het van de mijnen komt (ook van de Namaqualandsche), wordt daar in een grooten oven gedaan, en gesmolten en loopt dan door een pijp in een dikken straal in ijzeren bakken. Uit deze bakken wordt het in vormen gedaan. Hier maakt men o.a. de koperen platen, de helmen en bodems van brandewijnketels. Vervolgens gingen wij naar een papierfabriek. Het papier wordt er van de meest uiteenloopende soorten van lappen en vodden gemaakt, die daartoe opgekookt worden. Het gekookte vocht loopt dan van den eenen koelen cementbak naar den andere, totdat het eindelijk verdikt is, waarna het op een tafel gedaan en tot papier bewerkt wordt. Het kwelde mij, toen ik bedacht hoe vele tonnen oude lappen en vodden bij ons in Zuid Afrika nutteloos moeten verrotten, terwijl Hollands vodden een inkomen van duizenden ponden aan zijne fabrikanten bezorgen. Het werk in de papiermolens wordt meest door vrouwen verrigt. Nu gingen wij naar de lucifersfabriek, waar dagelijks niet minder dan 30,000 doosjes met houtjes kant en klaar voor den uitvoer worden gemaakt. Voor de deur der fabriek lagen zware populierblokken. Deze worden doorgezaagd en worden dan met machinerie naar binnen gehaald, alwaar zij door een andere machine tot repen ter dikto van een zwavelhoutje worden bewerkt. Zoo gaat het van de eene naar de andere machine. Met de doosjes even zoo. De vrouwen, 300 in getal, maken het materiaal van deze naar gene handen over, en eindelijk gaan de doosjes door een lange goot die verhit is om dezelve droog te maken. Zij vallen dan in bakken en worden vandaar in kisten gepakt. De doosjes gaan dan per schuit al langs het kanaal op naar de schepen om naar verschillende werelddeelen gezonden te worden.

Des anderen daags zetten wij de reis voort naar Zutphen en arriveerden er ten half tien. Wij waren vergezeld van de twee zonen van den heer Van Leent, beide lieve jongens. Zutphen heeft 20,000 inwoners en was op den 16den Novem-

ber 1572 het moordgraf van duizenden. Koning Filips had aan Alva order gegeven om de Nederlanders met wortel en tak uit te roeijen. Alva vertrok naar Nijmegen en zond zijn zoon Don Frederik naar het noordelijke en oostelijke gedeelte des lands om het te heroveren. Niet één der steden bood ernstigen weerstand. Allen verlieten even spoedig de zijde van den Prins van Oranje als zij die gekozen hadden. Slechts Zutphen bood een flaauwen weerstand; doch die weerstand kwam den burgers duur te staan. Zij werden door de Spanjaards bijna totaal uitgemoord. Dagen lang na de verschrikkelijke slagting durfde niemand de stad naderen, al ware het maar om te vernemen wat er binnen hare wallen was voorgevallen, want de stank was verpestend. De Graaf van Van Nieuwenaar schreef het volgende: " Een groot jammergeschrei heeft met Zondag laatstleden uit Zutphen hooren opgaan, een geluid als van een groot bloedbad, maar men weet niet wat er heeft plaats gehad. Er is schier geen eerbare vrouw in het leven gebleven." En zoo was het ook. Don Frederik had alle levendige zielen, tot den kleinsten zuigeling toe, doen vermoorden. En toen trok hij naar het stadje Naarden, dat op den 1sten December 1572 in het verschrikkelijke lot van Zutphen deelde. Vervolgens trok hij naar Amsterdam, om zijn bloedig werk voort te zetten; doch van toen ging het hem niet zoo gemakkelijk.

Dat Zutphen een oude stad is kan men aan de met groote klipsteenen uitgevloerde straten zien en ook aan de oude zware eikenboomen. Wij " tiffinden " in de stad en zetten onze reis voort naar Enschede. Hier gingen wij de spinnerij of liever de kleerstoffabriek van den heer Blijdenstijn bekijken, waar wij ook zagen hoe de differente kleuren van bloemen in de goederen gemaakt worden. Daar zijn er niet minder dan 400 personen geëmployeerd, de meesten meisjes.

Van Enschede reisden wij terug naar Hengelo en bezochten er het kleedermagazijn van de Gebroeders Sturk, waar alles met machinerie gedaan wordt en niet met de handen en voeten. Maar toch arbeiden er niet minder dan 700 personen, alweder meest allen meisjes. Wij bezochten ook de machinefabriek van dezelfde firma, waar allerlei machinerie wordt vervaardigd, tot op de grootste stoomketels. Het ijzer wordt hier, even als het koper te Apeldoorn, gesmolten uit het ruwe ijzererts. Het was mij, inderdaad, zeer leerzaam deze fabrieken te bezoeken.

Wij gingen nu terug naar Apeldoorn en kwamen aldaar om 10 uur in den avond aan. Den volgenden morgen vertrokken wij naar Amsterdam en arriveerden daar ten 9 ure. Deze, Hollands hoofdstad, telt 300,000 inwoners, en heeft veel de geaardheid van Venetie, is ook op palen gebouwd en is een kanalenstad; de huizen hangen een weinig voor over, ik dacht dat het het gevolg was van het zakken der palen waarop de stad gebouwd is, doch men vertelt mij dat ze alzoo gebouwd is om de gevels droog te houden. Wij bragten ons eerste bezoek aan den wereld beroemden Amsterdamschen dierentuin. Hier vindt men alle dieren, van de muis tot den olifant en den struisvogel toe. Hier zag ik voor het eerst levende zeeleeuwen en zeekoeijen. De zeekoeijen liggen in het water, in een dam die diep en met cement uitgebouwd is. Als zij door den oppasser geroepen worden komen zij uit het water. Ik heb ze beide buiten het water gezien. De bul weegt 5,300 lbs. en de koe 4,500 lbs. Het is ook zeer aardig de groote verscheidenheid van vogels, slangen en schildpadden te zien. Van tijgers alleen vindt men er meer dan een dozijn verschillende soorten. Onder de dieren staan de Kaapsche olifant en leeuw, de Noordamerikaansche bison en de Aziatische beer voor aan. Uit den Amsterdamschen dierentuin worden vele daar geboren dieren naar andere plaatsen gezonden. Zoo is er nu een kleine olifant die er drie maanden geleden ter wereld kwam. In den dierentuin vindt men twee museums, met Chinesche, Indische, Javaansche, Japannesche en Sumatrasche costumes, strijdwapens van alle natiën, en geraamten van dieren uit de voorwereld. Ook aan een restaurant ontbreekt het niet in den tuin—een waar ten minste 1000 personen kunnen aanzitten, en alwaar ook wij aangezeten hebben om ons middagmaal te gebruiken. De tuin behoort aan eene Vereeniging en is voor haar een goudmijn, hoewel men, op slechts enkele uitzonderingen na, gratis wordt toegelaten.

Van den dierentuin gingen wij naar het Panorama van de belegering van Haarlem. De Spanjaarden verschenen op den 11den December 1572 voor de stad, nadat zij op den 16den November Zutphen, en op den 1sten December Naarden uitgemoord hadden. Eene beschrijving van het Panorama geef ik niet. Het is op dezelfde manier aangelegd als dat van Parijs, waarover ik vroeger heb geschreven. Men moet weten dat de Decembermaand het hart

van den Hollandschen winter is, en alles was in en om Haarlem met sneeuw bedekt, toen de vijand kwam. Hier, evenmin als bij het Panorama te Parijs, is het minste onderscheid te zien tusschen de natuurlijke en de nagemaakte voorwerpen. Ik behoef het naauwelijks te zeggen hoe interessant het voor mij was, een zoon in de vierde eeuw van deze kloeke Haarlemmers. Ik stond als in de belegerde stad en zag met verbazing de deftige costumes, hoeden, wapens, paarden en houding van dien tijd. Te oordeelen naar hunne monterings, heldhaftige houding, is ons geslacht verre bij onze voorouders van de 16de eeuw ten achteren. Het is treffend te zien hoe de Spanjaarden van achter de besneeuwde boomen op de Haarlemmers vuurden, en hen na te gaan in de boerenwoningen door hen ingenomen, waar de vrouwen en kinderen der boeren hen moeten bedienen. Het Panorama gaf mij een levend besef van wat er zoo al gedurende den 80-jarigen oorlog heeft plaats gevonden.

Nu gingen wij naar het Nederlandsche Panopticum in de Amstelstraat. Om van deze prachtige inrigting eene beschrijving te geven is mij onmogelijk. Het is precies zulk een inrigting als die van Madame Tussaud, in Londen. Men heeft hier alle soorten van pijnbanken en andere martelwerktuigen uit den ouden tijd, en sprekend natuurlijke afbeeldingen van martelaren zoowel als boosdoeners, ambtenaren en andere hooge personaadjes. De beelden zijn van was gemaakt met natuurlijke baarden en haren. Het gebouw was vol bezoekers en het gebeurde mij meer dan eens, dat ik de wassenbeelden voor levende menschen aanzag. Er is geen onderscheid te zien tusschen de levendige wezens en de beelden dan dat genen leven en zich bewegen, terwijl dezen dood en levenloos zijn. Onder de beelden vindt men ook die van het tegenwoordig Nederlandsch Koninklijke gezin, t.w.: Willem III, den Koning, den tegenwoordigen Prins van Oranje zoowel als van den voormaligen die in zijn 39ste jaar te Parijs in 1879 overleden is. Hier sta ik nu voor het beeld van Willem II, Koning der Nederlanden, die als Prins van Oranje dapper streed in Engelsche dienst en bij den Hertog van Wellington hoog in aanzien stond. Hij was de man die in 1815, als Kroonprins, aan het hoofd zijner troepen stond bij Waterloo en die de overwinning bij Quatre Bras verzekerde, waar een paard onder hem werd weggeschoten en waar hij een kogel door den schouder kreeg.

Hij is in zijn 57ste jaar, in Maart 1849, overleden. Daar staat ook het beeld van wijlen Koningin Sophia der Nederlanden, die zeer door het volk bemind was, en die is overleden in Junij 1877, in haar 59ste jaar; en dat van Willem Frederik Karel, overleden in 1881, in zijn 84ste jaar, en de beelden van zoovele andere vorsten en koningen, te veel om te melden. Zelfs die van Paul Kruger, Piet Joubert en Cetewayo vindt men er. Het beeld van Mozes is prachtig. Het kindeke ligt er in het kistje van biezen aan den oever der rivier, en zijn zuster staat van verre om te zien wat hem zal gedaan worden. Nog schooner is het beeld van de martelares, die ter wille van haar geloof vervolgd, gebonden en in de rivier geworpen werd. Zij drijft er op de kleine golfjes, haalt adem even alsof zij waarlijk leeft; een glans bestraalt haar gelaat. Het is treffend en natuurlijk. Toen ik daar voor al die beelden stond was het mij alsof ik de voorgestelde personen levend voor mij had.

(Wordt vervolgd.)

Wellington en de slag van Waterloo.

De "Afrikaansche boerenzoon" die in dit Tijdschrift aan zijn mede-Kolonisten zijn waarnemingen op een reis door Europa meêdeelt, heeft het slagveld van Waterloo bezocht en zich er alles laten uiteenzetten, en klaagt over den bluf van Engelsche jingo's, die maar niet willen inzien dat men geen overwinning op Napoleon zou behaald hebben als de Pruissen niet bij tijds op het slagveld waren verschenen. Maar wat begrijpt het Engelsche publiek van geschiedenis? Napoleon en Wellington stonden in 1815 te Waterloo tegenover elkander, maar hen, zelfs als generaals, maar vooral als historische personaadjes, te vergelijken, is niets dan onzin, en toch er is in Engeland en de Engelsche Koloniën geen "debating club" of die vergelijking wordt er een onderwerp van warme discussie. Nu intusschen door den "boerenzoon" de bekende dépêche van Wellington over den slag vertaald en in zijn reisbeschrijving opgenomen is, zal het den lezers van dit Tijdschrift welligt niet ongevallig zijn te vernemen hoe er door een uitstekend geschiedschrijver, Th. von

Bernhardi, in de dagen toen het tweede Keizerrijk de belangstelling in de geschiedenis van het eerste verlevendigde, over Wellington's houding in den slag geoordeeld werd.

Toen te Weenen het berigt kwam dat Napoleon zich uit Elba verwijderd had, waren de mogendheden op het Congres, na veel strijds en nadat een oogenblik een nieuwe oorlog gedreigd had, het juist eens geworden over de schikkingen die men omtrent de groote aanhangige kwesties maken zoude. Het was de groote verdienste van Talleyrand, den hoofd-vertegenwoordiger van Frankrijk, die eerst zich een werkzaam aandeel had verschaft in onderhandelingen waar Frankrijk oorspronkelijk van was uitgesloten, en later als handhaver van het vorstenregt was opgetreden, dat de door hem vertegenwoordigde mogendheid weder een hoofdrol in Europésche zaken vervulde. Daarentegen had van de vier mogendheden die te zamen den val van Napoleon bewerkt hadden,—Engeland, Rusland, Pruissen en Oostenrijk,—Pruissen in de oorlogsjaren 1813 en 1814 het meest tot de overwinning bijgedragen, en op het Congres het minst er bij geprofiteerd, zoodat het zich ten stelligste als de verongelijkte partij kon beschouwen. Wat hiertoe medewerkte, dat laat zich niet met weinige woorden meêdeelen, en slechts dit is niet zonder grond opgemerkt dat de schikkingen waardoor het zich met regt verongelijkt achtte, later bijgedragen hebben om het tot de hoofdmogendheid van Duitschland te maken.

Dat het gedrag der Bourbons in Frankrijk, toen hun huis op den troon was hersteld, alles behalve geschikt was om op het volk, en vooral op het leger, een goeden indruk te maken, dat wist iedereen. Toch had niemand gemeend dat Napoleon zonder eenigen weerstand de hoofdstad des lands bereiken, en Koning Lodewijk met zijn aanhang in overhaasting naar Gent vlugten, zou. Het belang van Europa eischte dat de vier mogendheden met vereende krachten den overweldiger zouden bestrijden, en daartoe werden terstond de noodige maatregelen beraamd. Minder zeker echter dan de hernieuwing van den oorlog tegen Napoleon was de bedoeling der mogendheden om de Bourbons ten tweeden male op den Franschen troon te herstellen. Tegenover het regt der vorsten op hun troonen, door Talleyrand verdedigd, stelden anderen het regt der volken. Was het verstandig om een natie als de Fransche een

Koningshuis op te dringen wat zoo even op smadelijke wijze uit het land had moeten wijken? Moest men niet liever, mits men eerst Napoleon meester was, aan de Franschen de beslissing laten welk bestuur zij verlangden?

Dit waren vragen die in die tijden veelzins besproken werden, in de omgeving der Europésche vorsten zoowel als in het Engelsche Parlement. Juist het feit echter dat de woordvoerders der Engelsche liberalen met geringschatting van het regt der Bourbons spraken, was voor de Tory Regering een reden om volledig herstel van het Fransche Koningshuis te beoogen, en zij vond in Wellington zoowel een geestverwant als een trouw en bekwaam dienaar. Van Pruissen kon men daarentegen wachten dat de loop der zaken op het Congres, waar de vertegenwoordiger van Frankrijks Koning het in vele opzigten had tegengewerkt, het alles behalve ten gunste der Bourbons zou stemmen.

Napoleon werd spoedig gewaar dat de ontvangst hem in Frankrijk ten deel gevallen—een ontvangst trouwens welker hartelijkheid meer schijnbaar dan werkelijk was,—hem bij de verbondenen geen genade zou verwerven, en dat zijn eenige hoop daarin gelegen was dat hij hun legers een beslissenden slag toebragt. Toen hij het nieuwe Koningrijk der Nederlanden binnenrukte, nam hij een positie in tusschen Wellington's voorhoede bezuiden Brussel, en Blücher's in het Maasgebied. Zijn plan was, te doen wat hem meermalen gelukt en onder de omstandigheden zijn eenig middel tot behoud was: eerst den éénen vijand te verslaan en zich dan met alle kracht op den anderen te werpen. Maar schoon in den slag van Ligny de Pruissen geslagen werden en terug moesten trekken, was hun leger volstrekt niet krachteloos, en van Blücher, anders geen veldheer van den eersten rang, wist Napoleon bij ondervinding dat hij de regte man was om na een nederlaag spoedig weêr op de plek te zijn waar moest gevochten worden.

Toen daarna Napoleon tegen Wellington oprukte was er geen twijfel aan of hij was de sterkere van de twee. Slechts de Engelsche en een deel der Duitsche troepen onder Wellington's bevel waren tegen de Fransche opgewassen, en de rest van zijn leger bestond meest uit mingeoefenden, die zich ten deele wel bij Quatre Bras, onder den Prins van Oranje, wakkerder gehouden hadden dan men had kunnen denken, maar waarop toch niet veel gerekend werd. Maar wat was de zaak? Juist op het oogenblik dat de eerste

aanval der Franschen op Wellington's liniën geschiedde, zag Napoleon, van de hoogte waar hij zich geplaatst had, troepenmassa's aanrukken die weldra Pruissen bleken te zijn, en die hem in flank en rug dreigden aan te vallen. Dit dwong hem reeds dadelijk om een deel van het voetvolk dat hij tegen Wellington had willen bezigen, tot wering van den nieuwen vijand te gebruiken, en bij zijn aanvallen op Wellington's leger, toen zijn eerste linie voetvolk was teruggeslagen, zich van ruiterij te bedienen die er niet op haar plaats was. Toen eindelijk de beroemde aanval der Fransche garde onder Maarschalk Ney op Wellington's liniën gewaagd werd was de slag in waarheid reeds verloren, want de Pruissen hadden hun doel bereikt, en hun kogels begonnen reeds tusschen de Fransche liniën te suizen in welker rug zij stonden.

Wat deed nu, op het oogenblik dat het mislukken van den storm der garde, en het voortdringen der Pruissen Napoleon aantoonde dat het met hem gedaan was, de Engelsche veldheer? Vreeselijk was er gevochten, geduchte verliezen had hij geleden, en dood vermoeid waren de troepen onder zijn bevel. Toch verordent hij, zoo als hij in zijn dépêche meldt, die voorwaartsche beweging van zijn geheele linie die hij den laatsten aanval noemt, en waarvan hij zegt dat zij in allen deele slaagde. Had hij, voegt hij er bij, geen gelegenheid gehad om den aanval te doen die het eindresultaat te weeg bragt, dan zou toch de flankbeweging van Generaal Bülow (die Blücher's voorhoede kommandeerde) den vijand gedwongen hebben om terug te trekken. De verdere vervolging had hij aan Blücher gelaten.

De zaak is dat de aanval waar Wellington van schrijft eigenlijk in het geheel geen aanval was, om de eenvoudige reden dat er niemand meer was om aan te vallen, en de Franschen volkomen op de vlugt waren geslagen. En wat was dan de beteekenis er van? Op die vraag antwoordt Von Bernhardi dat Wellington aan het eind van een zoo zwaren slag zijn zinnen genoeg bij elkander had om te bedenken wat de politiek zijner Regering eischte. Wilde zij de Bourbons herstellen en bij den vrede, tegenover Pruissen, het hoogste woord voeren, dan ging het niet om het in het oog der wereld te laten voorkomen dat het Engelsche leger zich tegen de Franschen slechts dapper geweerd en hun aanvallen met

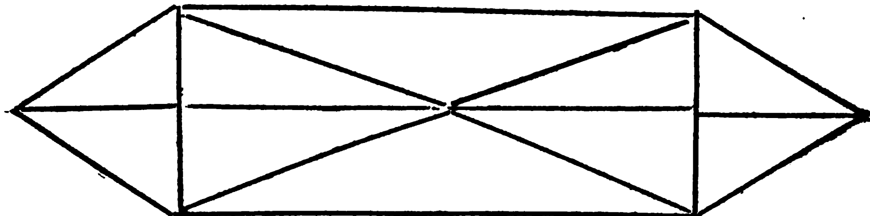
goed gevolg afgeslagen had, terwijl de tijdige verschijning der Pruissen de beslissing van den slag had gebragt. Die aanvallende beweging, waar niets voor stond, zoo als er trouwens niets meer was wat er voor staan kon, die was het die het geloof wekte dat de komst der Pruissen slechts een bijkomende zaak en dat de overwinning het werk van het Engelsche leger was. Van den kant der Pruissen werd geklaagd dat men hun verdiensten miskende, maar het was niet de Engelsche Regering alleen die er belang bij had dat het Engelsche en niet het Pruissische leger er voor doorging te Waterloo den uitslag gegeven te hebben. Wie het zijn voordeel achtte dat de Bourbons hersteld en de schikkingen op het Congres gemaakt niet ten gunste van Pruissen gewijzigd werden, die verhieven Wellington tot de wolken, en verklaarden dat de Pruissen zich met hetgeen de Engelsche veldheer van hen gezegd hadden, in allen deele tevreden mogten houden.

"Wij bewonderen," zegt Von Bernhardi omtrent Wellington, "de tegenwoordigheid des geestes van een man, die, aan een avond van een dag als dien van Waterloo, midden in den slag, zelfs de verste gevolgen in het oog hield van hetgeen het oogenblik bragt, en het met de fijnst mogelijke berekening vooruit tot zijn voordeel wist te buigen." Engeland heeft reden om trotsch te zijn op, en dankbaar aan, een Generaal die zelfs op het hagchelijkst oogenblik niet vergat wat zijn pligt tegenover zijn Regering en zijn vaderland was. Maar niet slechts behaalde hij door zijn bevel tot oprukken een voordeel voor zijn land. Dat bevel was de oorzaak dat nagenoeg een halve eeuw lang bijna geheel Europa over Wellington's verdiensten ten opzigte der overwinning bij Waterloo hetzelfde gevoelen koesterde wat de "boerenzoon" in de Engelsche jingo's afkeurt. N.N.

Gezellig Tijdverdrijf.

No. 47—JANUARIJ 1884.

a.)

Om met één pennestreek, en zonder de lijnen te kruisen, bovenstaande teekening te maken.

(Merk uwe lijnen met 1, 2, 3 *enz., tot antwoord in de oplossing.)*

b.) Noem drie landen, waarvan de twee grootste of voornaamste steden dezelfde aanvangsletter hebben.

c.) Welk groot eiland schijnt (op de kaart namelijk) op het punt om weggeschopt te worden?

☞ Men wachte met het inzenden der antwoorden tot ook de Februarij- en Maartraadsels verschenen zijn, en zende dan allen gelijk *of zooveelen men kon vinden.*

Twee prijzen naar verdiensten.

N.B.—Tot 1o. Februarij verwachten we nog antwoorden op de vraagstukken loopende over het laatste kwartaal des vorigen jaars. Hoe meer inzenders hoe liever.

De Boerderij.

"De landbouwer mag niet teren op onderzoekingen van anderen—zelf moet hij de hand aan den ploeg slaan, om te onderzoeken, wat wetenschap en ervaring elders aan de hand hebben gedaan, om, zoodoende, het beste daarvan op zijne landerijen in toepassing te brengen."

"De landbouw is de eerste van alle kunsten; zonder hem zouden er geene kooplieden, dichters en philosophen zijn; slechts dat is ware rijkdom, wat de aarde voortbrengt."

"*Protectie* zal al het kromme regt maken." Dit denkbeeld begint al meer onder ons veld te winnen. Wij zijn volstrekt geen vijanden van een verstandigen beschermingsmaatregel, wel wetende dat gelijk Engeland er roem op draagt door vrijen handel groot en rijk te zijn geworden, Amerika evenzoo het protectie-stelsel als de bron van zijn

welvaart aanwijst. De waarheid ligt, zooals trouwens in de meeste zaken, ook hier in het midden. Protectie is niet meer dan billijk wanneer men voor denzelfden of tegen minderen prijs een *beter* of *evengoed* artikel levert als het ingevoerde; maar wil men *slechtere* en *duurdere* waar beschermen, dan is zulks onregtvaardig tegenover den verbruiker, en daaraan mag geen verlichte Regering meedoen. De eerste en beste protectie is dus: verbeter uwe producten zoo, dat zij met die uit het buitenland kunnen wedijveren, en als gij dan ziet dat vreemde waar de Koloniale verdringen wil, hebt gij 't volste regt om bescherming te eischen.

ONZE WIJNHANDEL.

Er is nog geen noemenswaardige verbetering in onzen wijnhandel te bespeuren. De pakhuizen der wijnkoopers zijn vol, ettelijke leggers hebben de wijnboeren nog voorhanden en de perstijd nadert zoetjes aan. Het is zoo, dat de sterke Z. O. wind in October, dat ruspen en swarte roest heel wat schade in de wijngaarden gedaan hebben, maar over het algemeen wordt verwacht dat er nog een vrij goede oogst zal gemaakt worden. Alles tezamen genomen zijn de vooruitzigten op een beteren prijs dus donker genoeg.

In het Paarlsche Distrikt doen wijnboeren tegenwoordig heel wat aan wijnverbetering. De heer Knoop, die naar men verzekert veel kennis in wijnbereiding heeft opgedaan, is voor den naderenden perstijd door verscheidene wijnbouwers geëngageerd, om hen met raad en voorlichting te dienen, ten einde dit saizoen een beter artikel dan ooit te voren in de vaten en in den handel te brengen. Het wordt verhaald dat ZEd. in het afgeloopen jaar een paar wijnbouwers bijgestaan heeft, die, terwijl anderen naauwelijks £4 per legger konden bekomen, hun geprepareerden wijn gemakkelijk voor £10 per legger aan den man konden brengen. Wij hopen van harte dat de onderneming gelukken mag, en dat die vrienden die binnen kort met een partij wijn naar Holland zullen gaan in alle deelen mogen slagen. *Goede* wijn en *uitvoer* is alles wat wij noodig hebben om den zakentoestand te verbeteren; en de man of de mannen die ons deze twee zaken bezorgen, zullen als weldoeners van het Afrikaansche Volk in onze geschiedrollen vermeld staan.

DE AFRIKAANSCHE ALMANAK

Jaarboekje voor 1884, hebben wij met dank van de firma D. F. du Toit & Co., Paarl, ontvangen. Van het vele nuttige omtrent de Boerderij dat wij er in vinden hopen wij van tijd tot tijd gebruik te maken. Voorloopig nemen wij een paar stukjes over:—

Aarddappelen. Bij het aankweeken van aardappelen moet allereerst gelet worden op goede moeren. Daarvoor neemt men aardappelen die

goed rijp en niet te klein of verpot zijn. Spit den grond goed om en geef volop mest. De tijd van planten is verschillend; bijna het geheele jaar kan het gedaan worden, maar vooral bij het begin van zomer of winter. Naar tijd en klimaat moet de grond zijn: in den zomer klamme grond, en in den winter drooge ligte grond. Als de stammen geel worden en verkleuren zijn de aardappelen rijp en bekwaam om uitgehaald te worden, waarna zij op een koelen droogen [donkeren] plek geborgen moeten worden voor later gebruik. Het zaad van aardappelbloemen kan gezaaid worden om nieuwe soorten te verkrijgen.

Aardbeijen worden gewoonlijk in Mei verplant. "Trollope's Victoria" is een bijzonder goede soort. Zij groeijen diep; daarom moet de grond 18 duim of 2 voet diep omgespit worden met volop mest er in. Plant 12 tot 15 duim van elkander in rijen van 18 duim of 2 voet wijd.

Olijfboomen. Daar wij meenen dat het aankweeken van olijfboomen in Zuid Afrika eene zaak is die niet uit het oog verloren mag worden nemen wij ook hetgeen daaromtrent in den Almanak van 1883 gezegd is met eenige veranderingen hier over, hopende dat meer dan een die tot nog toe onverschillig was, aangespoord zal worden om dadelijk een begin te maken. Dit stukje kan ook meteen dienen tot aanvulling van al hetgeen in vroegere jaren door ons in het Zuid Afrikaansche Tijdschrift over de zaak gezegd werd:—Het aankweeken van olijfboomen en de vervaardiging der olie is reeds in Australië een gevestigde tak van bezigheid geworden. Degenen die zich met de olijfkweekerij bezig houden verklaren dat niets van al hetgeen zij al beproefd hebben hun zoo goed betaalt als dit bedrijf. De olievervaardiging in Melbourne geeft 10 percent voor 112 ℔ voor olijven, en een gewone boom levert in goede jaren van 450 tot 650 ℔. Een morgen grond beplant met olijfboomen, 22 voet van elkander, zou 200 boomen kunnen bevatten, zoodat gerekend tegen de minste kwantiteit, 450 ℔ per boom, de opbrengst van een morgen £400 zou wezen. Een Zuid-Australische olijfboer heeft in een opstel door hem in een Boerenvereeniging voorgelezen, de volgende opsomming gemaakt van de voordeelen van den olijfboom:—De olijfboom neemt niet veel ruimte in; hij is een bescherming tegen de warme en verschroeijende winden en verschaft eene goede schaduw in den zomer en beschutting in den winter voor het vee; hij vereischt niet veel snoeijen en bewerking; het hout is hard en digt van draad en nuttig voor allerlei doeleinden; de oliekoeken, welke door den oliemaker [slager] voor eene kleinigheid kunnen geleverd worden, zijn bijzonder goede kost om varkens en pluimvee vet te maken.

Gemelde persoon beschouwt het voor beter als de olijfboomen in enkele rijen geplant kunnen worden en niet in plantaties of boorden, omdat zij meer dragen wanneer zij volop zon en licht krijgen. Dat olijfboomen in Zuid Afrika op vele plaatsen goed zullen beantwoorden is door meer dan

een deskundige beweerd en de bewijzen zijn geleverd. Grond en klimaat zijn uiterst geschikt er voor. Italië, Frankrijk en Spanje voeren jaarlijks enorme hoeveelheden olie uit, en waarom kan het hier niet geschieden?

Het beste is om stegjes of geworteldе afzetsels te planten, daar boomen van zaad gekweekt zooveel tijd nemen vóór zij dragen. Van Junij tot September is de beste tijd om te planten. Zoowel stegjes als zaad is te Kaapstad bij den Botanischen tuin te bekomen. Al wat wij noodig hebben, is net dat ondernemende lieden een begin maken.

Een nieuwe voedersoort.—De heer Clark, van Beaufort West, heeft eenigen tijd geleden zijn ondervinding meegedeeld in de *Argus* omtrent een proefneming door hem gemaakt met „Bokhara klaver," door hem van zaad gekweekt bij den zaadhandelaar Ayers, te Kaapstad, gekocht. De plant heeft in alle opzigten aan de verwachting beantwoord en schijnt zeer geschikt te zijn om met voordeel in de Kolonie gekweekt te worden. Zij groeit bijna zoo als lucern en kan verscheidene malen in 't jaar afgesneden worden. De heer De Oliveira heeft er eenige koeijen mee gevoerd en noemt het een uitstekend voer. De plant heeft bij den heer Clark een hoogte van 8 voet bereikt en werd alleen door de regendroppelen zonder waterleiden benat. Het schijnt dus of de Bokhara klaver uitnemend in de Karoo zal beantwoorden, en wij hopen van meer welgeslaagde proefnemingen te hooren.

Limoenboomen van inleggers.—In een Australisch blad wordt medegedeeld dat in de Kolonie Victoria de proef genomen is om limoenboomen aan te kweeken door takken in te leggen, in plaats van met pitten en dat zij uitnemend gelukt is. De sterkste en fraaist gevormde boomen in zekere plantatie waren van zulke inleggers gekweekt. Wie onzer lezers zal de proef nemen en ons den uitslag mededeelen?

AUSTRALIË.

Uit de laatste bezending Australische bladen zien wij dat men de phylloxera in het Geelong district nog maar niet meester is. Dat een kaasfabriek zulke goede zaken maakte dat den aandeelhouders een flink dividend (20 percent) kon uitgekeerd worden. Dat de konijntjes maar niet willen verminderen, welke slagting er ook onder hen aangerigt wordt. Dat er thans minder aan vergiftigen van die dieren gedaan wordt, en wel om twee redenen: *a*) omdat de vellen van de gevangen konijnen geld waard zijn, en *b*) omdat men het vleesch in blikken verschepen kan. Zoo heeft eene zekere maatschappij in korten tijd 500,000, zegge een half millioen, ingelegde konijnen aan de markt gebragt. Zoo ver goed; maar thans hebben twee docters een ander plan gemaakt om die pest te bestrijden en wel door de longziekte in het

konijnenkamp te brengen. Zij hebben proef genomen met een paar dat zij ingeënt hebben met de long van een longzieken os. De ziekte sloeg zoo wel aan, dat dit konijnenpaar, ofschoon zorgvuldig verpleegd, binnen weinige dagen stierf. Dit zal dus wel een afdoend middel blijken; maar hoe nu met de konijntjes in blikken als de longziekte eerst onder hen losbreekt? Die vraag geven wij den liefhebbers van konijnenvleesch te beantwoorden.

Het verder nieuws bepaalt zich bij het plan om een *Live Stock Assurance Company* (Levende Have Assurantie Maatschappij) in Sydney op te rigten. Een mensch kan dus niet alleen zijn huis en zijn eigen leven verassureeren, maar ook je paarden, beesten, schapen en bokken, en mogelijk ook wel honden en katten. Het laatste vooral is goed nieuws voor oûtantes die er een schoothondje en tomkat op na houden.

VARIA.

(Uit de Landbouwbladen.)

Zadelruggen.

Vele paarden—dus schrijft *de Landman*—hebben een zadelrug, d.i. een al te zeer ingebogen rug, een gebrek, dat den verkoop bemoeijelijkt van alle dieren, die er mee behebt zijn. Een landbouwer, zoo zegt het blad verder, schrijft dit gebrek hieraan toe, dat de jonge paarden uit te hoog geplaatste ruiven moeten eten. De dieren zijn genoopt den kop te zeer op te steken en op hun achterlijf te steunen. Daaruit ontstaat langzamerhand het inbuigen van den ruggegraat. Als een paard, in zijn eerste levensjaren, tot zulk moeijelijk staan gedwongen is om bij de ruif te kunnen komen, krijgt het eene ruggegraatverkromming, die zeer toeneemt, zoodra het ingespannen is en arbeiden moet.

De Arabieren geven eene goede les aan onze landbouwers. Om zadelruggen bij hunne paarden te voorkomen, maken zij een vóór- aan een achterbeen vast. Zoo zijn de veulens, in hunne bewegingen belemmerd, gedwongen om te knielen ten einde hun voeder, dat op den grond ligt, op te nemen. Hun rug blijft altijd regt, eer bolrond dan het tegendeel. Het is dus geraden om de veulens te laten eten uit een bak, die op den grond staat. Desgelijks bij rundvee. Een regte rug bij een staldier is immers een goede eigenschap?

Koorden en riemen uit schapendarmen.

Te Oakland in Californie is (naar de *N. Rott. C.* heeft meegedeeld) eene fabriek opgerigt, alwaar men van schapendarmen zeer sterke koorden en riemen maakt. De darmen, die gemiddeld 17 meter lang zijn, worden, na goed uitgewasschen te zijn, eenige dagen in tonnen met pekel gevuld geplaatst. Zij zijn, aldus bereid, niet dikker dan een draad katoen en kunnen 5 kgr. dragen. Deze draden worden op het wiel

gelegd, en daaruit op de gewone wijze koorden vervaardigd. Deze munten uit door hun groot draagvermogen en zouden, naar de vervaardigers beweren, tien jaar goed blijven.

PUNTEN VAN BEOORDEELING BIJ DE CENTRALE STIERENKEURING TE GRONINGEN,

Van wege het Genootschap van Nijverheid in de prov. Groningen.

In het verslag van deze keuring, de eerste van dien aard door het Genootschap van Nijverheid gehouden, wordt telkens gesproken van punten, bij de beoordeeling toegekend. In de thans verschenen *Handelingen* 1882/83 komt een lijstje van die punten voor, dat wij van te veel belang achten om niet ook aan onze lezers bekend te zijn, en om die reden hier overnemen.

Ligchaamsdeel.	Gewenschte hoedanigheid.	Grootste aantal punten.
1. Kop	kop fijn, breed, eenigszins brak—horens kort, fijn, glad, iets naar voren staande—oogen groot en levendig.	10
2. Hals	kort, breed en krachtig.	3
3. Voorborst en borstkas	voorborst breed, gering kossem — borstkas groot, diep.	5
4. Schoft	breed, niet tusschen de schouders gezakt.	3
5. Rug en lendenen	rug regt en breed—lendenen kort, breed en sterk.	7
6. Buik en ribben	buik rond—ribben rond, gevuld achter de schouders, geene zoogenaamde halve ribben.	6
7. Kruis	vierkant, gevuld, weinig afhangend.	5
8. Staart	effen liggend, lang en fijn.	2
9. Billen	breed, plat van achter.	4
10. Voor- en achterpooten	niet grof; maar regt en sterk.	4
11. Huid	zacht, los, goed gekleurde haren.	3
12. Beweging	los en regelmatig.	2
13. Verhouding der deelen tot elkander.	goed.	6
14. Grootte in verhouding tot leeftijd.		3
		63

Den beoordeelaars op onze Koloniale Landbouwtentoonstellingen kan zulk een lijstje zeer van pas komen.

Engeland's productie en invoer van boter.

De jaarlijks in Oct. plaats hebbende zuiveltentoonstelling te Londen geeft den Engelschen vakbladen de gelegenheid, om een blik te werpen op de beweging der zuivel-producten, wat betreft productie en uitvoer. Op grond van ambtelijke mededeelingen bedroeg de boterinvoer voor Groot-Brittannië in 1882 2,170,000, cent. tegen 2,326,000 cent. in 1880. En als men nu met "The Chamber" enz. aanneemt, dat de consumtie van boter in Gr. Br. ongeveer dezelfde is gebleven, dat dus een geringer invoer een grooter productie in het land zelf mag doen aannemen, dan zou uit boven opgegeven cijfers mogen worden afgeleid, dat de boterproductie in Engeland grooter werd. Maar het jaar 1880 was een geheel eigenaardig jaar en de boter-invoer is in 1882 grooter geweest dan in 1881 en alle voorafgegane jaren.

De officiele cijfers toonen ook groote verandering van den Amerikaanschen boter-invoer. In 1880 zonden de V. St. van Noord-Amerika 278,000 cent. boter naar Engeland, in 1881 slechts 174,000 cent. en in 1882 niet meer dan 51,000 cent. Daaruit zou men kunnen afleiden, dat deze invoer, die van 1873 tot 1880 van 43,000 cent. spoedig en gestadig tot 278,000 cent. klom, thans bezig is om zeer af te nemen. En toch is dit niet zoo, want in het loopende jaar is tot einde Augustus reeds meer boter uit Amerika in Engeland ingevoerd, dan in de 12 maanden van 1882.

Schiller over den ploeg.

In de modelzaal van de Akademie te Hohenheim staat de ploeg van Johann Nepomuk von Schwerz, in natuurlijke grootte en verguld, op eene in het oog vallende plaats, en daaronder zijn in gouden letters de volgende woorden van Schiller aangebragt:

Wer träte in dies schöne Land
Und sähe rings die Saatgefilde grünen
Und so viel volkbelebte Städt' und Dörfer liegen,
Von friedlichen Gesetzen still beglückt,
Und ehrte nicht das köstliche Geräthe
Das allen diesen Segen schuf,— — den *Pflug*!

Godgeleerdheid en Wijsbegeerte.

In Nederland verscheen onlangs een werk van Dr. Kuijper, dat aan den eenen kant getuigt van den rusteloozen ijver van dezen kampvechter vóór de zuivere Gereformeerde leer, en aan den anderen kant van de zoo vreemde neiging tot repristinatie, die zich bij de "Gereformeerden" in Nederland vertoont. Wat oud is, is geijkt. Wat oud is, kan niet valsch zijn, kan ten minste niet onder den verderfelijken Duitschen invloed der "vermittlungstheologie" zijn gekomen. Daarom moet alles wat "Gereformeerd" is het kleed dragen van vorige eeuwen. De "Bibliotheca reformata" moest in perkamenten band verschijnen, want de waardige Junius mogt niet anders dan in antiek gewaad de mannen dezer eeuw tegemoet treden. En nu ons door Dr. Kuijper een "*Tractaat van de Reformatie der Kerken, aan de zonen der reformatie hier te lande op Luther's vierde eeuwfeest*" wordt aangeboden, moet ook dit kindeken der hervorming in denzelfden ouden vorm de wereld intreden. Dat wil zeggen: ook hier weer een perkamenten band, als kenteeken van het oude en dus geijkte.

Het boek is een gelegenheidsschrift. Reeds eene vlugtige inzage doet ons zien dat wij een rijken schat voor ons hebben. Van Dr. Kuijper kunnen wij nog altijd leeren, al verschillen wij ook van hem op meer dan een punt.

Doch, laat ons hem zelven hooren, waar hij in de voorrede het volgende zegt:—

"Het kwam mij gewenscht voor, dat Luthers vierde eeuwgetij niet voorbij mogt gaan, zonder dat ook van Gereformeerde zijde een openlijk blijk van ongeveinsde hulde aan de nagedachtenis van den grooten Hervormer geboden wierd!

"En scheen het dan onder alle volken en in alle kringen de nagedachtenis van groote mannen steeds het waardigst, dat men de herinnering verlevendigde aan datgeen wat in hun leven en optreden op den voorgrond had gestaan, zoodat men schilders vereerde door over de kunst van regeeren te schrijven,—waarom zou het mij dan euvel worden geduid, indien ik de nagedachtenis van den *grooten Reformator* poog te eeren, door een tractaat te schrijven van de *reformatie* dierzelfde Kerken, wier reformatorisch leven in Luthers kloek bestaan zijn oorsprong vond.

"Luther is ook de *nationale* held onzer Duitsche naburen geweest, ook de strijder voor *vrijheid* van denkbeelden en geweten; ook de godgeleerde met subjectieve strekking in zijn godgeleerdheid; maar boven en voor alle dingen staat Luther in de historie te boek als *Reformator van de Kerken onzes Heeren Jesu Christi.*

"Al ontzeg ik daarom aan de *Duitsche natie* het regt niet, om Luther als een harer groote Zonen te eeren; en al betwist ik aan de *Vrijdenkers*

het regt niet, om Luther te danken die hen voor boeijes heeft gevrijwaard; ja, al gun ik aan onze "Vermittelungstheologen," zonder boos oog, het genot om aan Luthers subjectieve zijde met hun theologische voorkeur aan te leunen; toch beweer ik, dat Luthers volle nagedachtenis alleen door hem [niet] verloochend wordt, die ook den *reformatorischen* trek in zijn beeltenis aandurft, en zijn *breken* met het toenmalig Kerkverband niet vergeet.

"Een Duitscher kan in Luthers nagedachtenis zich verheugen, ook al is hij Jood of Roomsch. Een Vrijdenker kan Luther eeren, ook al loochent hij al de heilige waarheid waarvoor Luther streed en worstelde. En ook een legitimistisch bestrijder van elke breuke met het Kerkverband kan zich in Luther als theoloog verblijden. Maar den echten Luther, Luther ten voeten toe uit, d.i. den Luther *die als Reformateur optrad*, hem eeren deze mannen niet.

"Eer omgekeerd zou ik willen staande houden, dat wie thans Duitschlands wedergeboorte *zonder den Christus*; of ook vrijheid van geweten zonder *gebondenheid aan het Woord*; of ook genezing der Kerk zonder *het breken met menschelijke ordonnantien* bepleit, aan Luthers geest ontrouw wordt, en meer zijn moedig optreden verloochent, dan het hem heilige beginsel eert.

"Luthers naam moet ook op zijn vierde eeuwgetij als een *getuige Gods* in ons midden uitgaan.

"Een getuige Gods voor alle benaauwden van ziel, om toch hun volkomen vrede niet anders, dan in den Christus Gods als hun Borg en Middelaar te zoeken.

"Een getuige voor den twijfelzuchtige om met een "*Das Wort sollen sie stehen lassen*," als dwaling alle meening te bestrijden, die ook maar iets op de volstrekte onfeilbaarheid van Gods heilig Woord, in zedelijken of in geschiedkundigen zin, afdingt.

"Een getuige voor wie zijn vaderland lief heeft, om nooit zijn politiek van zijn geloof te scheiden, maar steeds uit den Christus ook voor zijn vaderland en volk herleving te zoeken.

"Maar dan ook een getuige voor wie de Kerken Gods met de liefde van zijn hart bemint, om, kankerde het kwaad nog dieper in, des noods zelfs voor geen breuke met zijn Kerkverband terug te deinzen, en niet te rusten eer ons Zion weer herleeft.

"Dit althans dunkt mij voor tegenspraak onder deskundigen kwalijk vatbaar. Alle man, die roept: *Te breken met ons Kerkverband ware revolutie!*" die heeft het regt verbeurd, om als echte Zoon der reformatie meê te jubelen op het feest van dien held des Heeren, die juist *door breuke met het Kerkverband van zijn dagen* de held onzer liefde en de stichter onzer Kerken wierd."

Reformatie dus wil Dr. Kuijper teweegbrengen, en wel in de Kerk

van Nederland. Daartoe zal zijn boek den weg banen. Derhalve moest het onderwerp van alle kanten worden beschouwd en besproken:—

"Om dat doel te bereiken heb ik mij niet bepaald tot de bespreking van de *Reformatie* (hervorming), maar aan het hoofdstuk over de Reformatie een ander over de *Deformatie* (misvorming) der Kerk laten voorafgaan. Opdat duidelijk zou zijn wat ik door "deformatie" verstond, liet ik aan dit hoofdstuk weer een ander over de *Formatie* (vorming) der Kerken voorafgaan. En overmits over de "Formatie" der Kerken geen eenstemmigheid is te verkrijgen, tensij men vooraf de *algemeene beginselen*, die het kerkelijk wezen beheerschen, duidelijk hebbe uiteengezet, meende ik ook deze beginselen in een afzonderlijk hoofdstuk te moeten beperken."

En wat een reeks van onderwerpen! Reeds de inhoudsopgave is genoeg om te doen zien wat een wijd veld voor ons ligt. Over de *formatie* der Kerken handelende komen de volgende punten ter sprake:—

"Op wat wijze de formatie eener Kerke Christi tot stand komt;—wat het wezen eener tot formatie gekomene Kerke Christi uitmaakt;—hoe de kerken gedeeld en toch een zijn;—of er in één zelfde plaats meer dan ééne kerk kan geformeerd worden;—hoe een eenmaal geformeerde kerk nu voorts duurzaamheid erlangt;—waar het gezag in de zigtbare kerk berust;—welke stelsels van kerkregering er beproefd zijn;—in welke deelen het gezag, dat in de kerk van Christus wordt uitgeoefend, zich splitst;—hoe dit gezag der kerken zich met het gezag der overheid verdraagt;—wat gelden moet van de dienaren des Woords;—hoe het Ouderlingschap in de kerk behoort te staan;—wat van de doctoren zij te houden;—wat de diakenen in de Kerken Christi te doen hebben;—hoedanig het ambt aller geloovigen in de Kerken Christi te beoordeelen zij;—hoe het staat met der Kerken goederen;—door welke vergadering de kerk bestuurd wordt;—van de toebediening der genademiddelen;—van de oefening der kerkelijke tucht;—van de eeredienst;—hoe een kerk in verband treedt met andere kerken;—of de kerken ook bemoeijenis hebben met wat niet tot de kerk behoort;—wat de roeping der Kerken Christi ten opzigte van de scholen zij."

En over *reformatie* handelende, komen zeer gewigtige vraagpunten aan de orde.

"Wat onder reformatie der kerken te verstaan zij;—dat alle goede reformatie God tot auteur heeft;—van reformatie door geestelijke opwekking;—van reformatie door geleidelijk kerkherstel;—van reformatie door breuke met het bestaande;—van reformatie door breuke met de bestaande organisatie;—van reformatie door breuke met het bestaande kerkverband;—van reformatie door breuke met de bestaande kerk;—van onderscheiding tusschen de ware en valsche

kerk;—van Zacharia's roeping;—'niet door kracht of geweld, maar door den Geest des Heeren!' reformatie en legitimisme;—van de reformatie in tegenstelling tot de revolutie;—van de reformatie en de overheid;—van de reformatiën die tot stand kwamen, en heur onderscheiden karakter;—van de reformatie, die in de Gereform. Kerken dezer landen thans dient ondernomen."

Gaarne namen we het een en ander over, hadden we daartoe de ruimte ter onzer beschikking. Als karakteristiek, en niet omdat we met alles instemmen, halen wij het volgende aan, dat over "geestelijke opwekking" handelt:—

"Toetst men aan deze leidende beginselen hetgeen om ons heen geschiedt, dan mag het volgende niet verzwegen.

"1°. Dat in de prediking onzer dagen tot boete en bekeering niet van de wilde massa, maar van het volk des Heeren, veel te zwak vernomen wordt.

"2°. Dat onder de dienaren des Woords, èn in hun onderling verkeer, èn in hun zorge voor de Kerke Gods een droef gemiste betreuren valt van die geestelijke verwakkering, die niet rust eer de smaad van de inzinking van 's Heeren erf geweerd is.

"3°. Dat geestelijke opwekking die van de leden in meer dan één kring uitging, met menigerlei krank verschijnsel behebt was. Krankheden waaronder deze vier de voornaamste zijn: ten *eerste*, dat men het ambt voorbijgaat, soms zelfs minacht; *ten tweede*, dat men naar heiligheid dringt zonder in de schuld te zijn gevallen; ten *derde*, dat men òf eenzijdig het mystieke, òf levensbetering, òf het overvloedig zijn in werken najaagt, en door die eenzijdigheid sectarisch wordt; en ten *vierde*, dat men jagt maakt op iets buitengewoons, in plaats van het gewone huisraad blank te schuren.

"4°. Dat met name van Moody's optreden moet getuigd, dat dit met eene geestelijke opwekking niets te maken heeft, daar het slechts prediking van het Evangelie aan de wilde massa beoogt. Alzoo geen opwekking na insluimering, maar eerst bekeering uit den geestelijken dood bedoelt. In hoeverre de tekortkoming en het pligtverzuim der kerken in Engeland en Amerika tot zulk optreden drong, blijve hier buiten beoordeeling.

"5°. Dat de geestelijke verwakkering waartoe Pearsall Smith opriep, in zooverre in het regte spoor ging, als zij zich niet tot de wilde massa, maar juist tot de toegebragten wendde; maar daarentegen het spoor bijster ging, in zooverre ze de kerkelijke bedding ontweek, bijmengselen in de leer opnam, en met kracht zocht in overprikkelende middelen.

"6°. Dat de "Salvation Army," evenals Moody's optreden, geen geestelijke opwekking, maar toebrenging van onbekeerden bedoelt,

hierbij echter het spoor geheel bijster gaande, in zooverre deze beweging buiten de bedding der kerk stroomt, de parelen voor de zwijnen werpt, en ter oefening van invloed de toevlugt tot middelen neemt, die indruischen tegen den geest des Woords.

"7°. Dat het onder de kinderen Gods in deze landen eerst dan en alleen daar door tot deze van God geëischte geestelijke verwakkering en bondsvernieuwing komen zal, bijaldien een ieder persoon den bijl aan den wortel van zijn *Eigen Ik* aanlegt; van de bekeering zijns harten tot de betering van *zijn gezin* voortschrijdt; en zonder te vragen wat een ander doet, naar eigen huis en kring afdaalt in die nederigheid, die de onveranderlijke belofte heeft van genade."

Er zijn vele nuttige wenken in dit boek waarbij ook onze kerk zou kunnen winst doen. Doch wij onthouden ons, want de ruimte verbiedt. En om meer dan eene reden onthouden wij ons van eenige aanmerkingen over Dr. Kuijper's beschouwing aangaande de verhouding der overheid tot Ketters, zooals de Ned. Geloofsbelijdenis leert. Wij willen eerst zien wat er van wordt. Dus later meer.

Nog slechts een werk kan voor onze aandacht komen t.w. FAIRBAIRN'S "CITY OF GOD." Dit mag wel als een zeer merkwaardig boek worden beschouwd. Het bestaat uit losse stukken, grootendeels redevoeringen bij bijzondere gelegenheden uitgesproken, en onder één titel in één band uitgegeven. 't Is rijk aan gedachten, die weer diepere gedachten bij ons moeten wekken. Als eene proeve halen wij het volgende aan uit eene rede over "The love of Christ." "We love Him, not so much for what He did, as for what He is. Gratitude for salvation may be the first, but is never the final form of Christian love. He who loves His deliverer simply as a deliverer loves for the lowest of all reasons, merely because he has been rescued. But he who loves his Saviour for what that Saviour is, loves Him for the highest of all reasons, because He is Supreme Love, perfect Grace and Truth. Jesus seems infinitely lovely and loveable to angels, though He never died for them, and the moment will come when the glorified saints will love Christ, not because He saved them, but because He is Divinely gracious and good." En wederom op eene andere plaats: "What is called Christian love is, in many cases, a very shadowy, unsubstantial thing: gratitude to a deliverer simply as such—not affection for one's truest, tenderest Friend. Christ is chosen often, as the least of two evils; as at least better than the wrath and curse of God."—Zeer treffend wordt aangetoond hoe die liefde tot wederliefde wekt, bijv. "A lie is hateful: is the liar loveable? You cannot love a mean act; can you love the man, who incarnates meanness? You hate lust: can you love the lustful, the man whose uncleanness makes the very atmosphere around him an offence and a shame to you? Christ

brengs an answer to these questions. It is not the actual man you love, it is Gods ideal. You do not seek to save him for his own sake merely, but for the sake of the God who made him still to become what He made him to be...... once love of God becomes love of humanity, religion becomes a mass of ameliorative energies, the civilized agencies of the world concentrated, organised, glorified. Missionary enterprise becomes possible, for to us the savage, however debased, is more akin to the angel than to the brute; the man possessed of passions that are but demons may yet be the home of the holiest enthusiasms." 't Is een boek, dat laat denken. Het zijn geen populaire preken, die wij hier aantreffen. Het zijn geen "stichtelijke" toespraken, in den populairen zin, dat wil zeggen "een wiegelen in bekende uitdrukkingen, die geen inspanning der gedachten hoegenaamd kosten, een zich vastklemmen aan de eerste, honderd maal herhaalde beginselen zonder tot de volmaaktheid voort te varen"—zooals Gunning de gewone opvatting van stichtelijk karakteriseert. 't Is een stichtelijk boek in den hoogeren zin. Geen onpraktische bespiegeling—maar "blikken in de openbaring" die ons tot nadenken moeten dwingen.

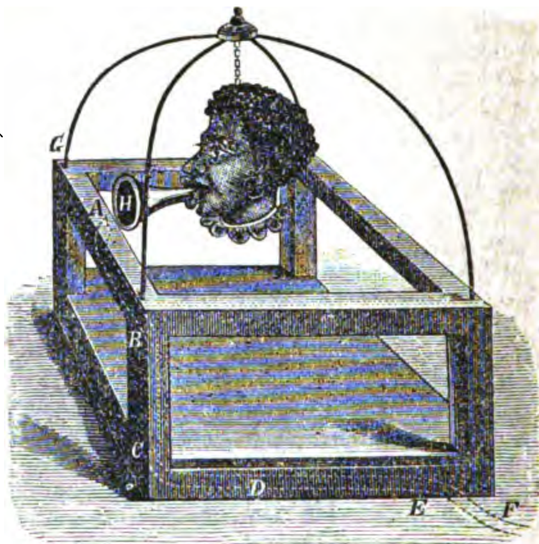
"Hoe het Rijk Gods wordt uitgebreid in de negentiende eeuw" mag wel eene bijzondere studie worden waardig gekeurd. De geschiedenis der zending in de 19de eeuw is dan ook een onderwerp van zeer wijden omvang, waaraan niet velen zich zullen wagen. Op een enkel punt hier en daar vestigen wij de aandacht.

China. Nog voor slechts eenige tientallen van jaren was dit land geheel voor 't Evangelie gesloten. Eenige maanden geleden kwam de *Synode der Presbyteriaansche Kerk van China* bijeen te Shanghai. Tot die Kerk behooren er 32 buitenlandsche en 15 inlandsche predikanten. De Kerk door de Synode vertegenwoordigd telt 3,150 leden, terwijl op 142 plaatsen godsdienstoefeningen worden gehouden.

Spanje. Uit dit Roomsch land wordt berigt, dat te *Puerto de Santa Maria*, onder toezigt van de Presbyteriaansche Kerk in Andalusië, eene Evangelische school zal worden gesticht. Deze school is bestemd om alle jongelieden, die in den wijngaard des Heeren willen arbeiden, onderwijs te geven. De school is bestemd niet voor één Kerkgenootschap alleen, maar voor het Protestantsche Spanje. Wie had dit kunnen denken? In Spanje, het land der Inquisitie en der vervolgingen?

Nazareth. Hier werd op den 4den April j.l. de fondamenten gelegd voor een nieuw Zendingshuis, hetwelk voor rekening van eene Engelsche vereeniging zal worden gebouwd. Ongeveer 500 Christenen woonden de plegtigheid bij.

Wetenschappelijk.

Het sprekende hoofd.

De Geheimzinnige stem.

Van tijd tot tijd heeft men kennis kunnen maken met allerlei soort van " kermisgrappen " zou men ze kunnen noemen, waarbij op handige wijze van het een of ander natuurkundig verschijnsel gebruik werd gemaakt. Een nieuwe grap van dien aard, wordt thans beschreven door den heer Goy, die het volgende mededeelt, van hetgeen hij de " Geheimzinnige stem" noemt.

Op zekeren dag, dat Goy zich in een kermistent bevond, waar allerlei beweegbare portretten te zien waren, hoorde hij plotseling een stem, die hem met : " Mijnheer ! Mijnheer !" aansprak. Hij keek in het rond en daar hij niemand zag, die hem had kunnen toespreken, wilde hij verder gaan en zich niet meer om de kwestie bekommeren, toen hij zich op nieuw hoorde toeroepen : " Meneer, meneer, hier heen als je blieft ; ik heb je wat te zeggen."

Goy bemerkte toen, dat de stem uit een soort van blikken trompet te voorschijn kwam, die door den mond van een houten negerhoofd werd vastgehouden. Dat hoofd hing aan een dunnen ketting, welke op de wijzen zooals dit in de figuur zigtbaar is, aan stangen bevestigd was.

„Ik bleef stilstaan,” zegt Goy, „en was, zooals men begrijpen kan, zeer verbaasd over de uitwerking die dit houten, zwartgemaakte hoofd op mij had. Ook de mij omringende personen begrepen er niets van en „stonden er van te kijken” zooals de phrase zegt. Het verschijnsel was ook zeer merkwaardig en de stem scheen werkelijk uit de trompet afkomstig te zijn: zij had evenwel een min of meer metalen klank en een tamelijk sterk neusgeluid. Nadat de algemeene verbazing een weinig gekoeld was, begon ieder het verschijnsel op zijn manier te verklaren. Al die verklaringen waren verschillend en slechts op één punt kwamen zij overeen, namelijk hierin, dat zij alle in volkomen tegenspraak waren met de allereerste beginselen der wetenschap. Daar ik er natuurlijk geen belang bij had, de menschen tegen mij in te nemen, vertelde ik ze niet dat zij redeneeringen hielden, die naar niets geleken en liet ze eenvoudig in hun waan dat zij 't bij het regte einde hadden.

Het onderzoek intusschen naar de ware verklaring van het verschijnsel bragt het volgende aan het licht:

Achter het scherm, dat op die plaats den wand van het vertrek uitmaakte, bevond zich een persoon, die in een metalen buis sprak. Het geluid werd door deze buis *F D B C A* voortgeplant, en bij het punt *A* boog zich de buis in horizontale rigting naar het midden van de opening der trompet heen. Het stemgeluid werd verder door de binnenwanden van de trompet teruggekaatst en bragt den persoon, die aan het gesprek deelnam, in den waan, dat de stem werkelijk uit den mond van den neger kwam.

Wanneer men een aangestoken lucifer bij de opening van de trompet, bijvoorbeeld op de plaats door *H* aangeduid, hield, gevoelde men dat daar de lucht verplaatst werd en dit was gewoonlijk voldoende om den lucifer uit te blazen. Er was geen twijfel aan, of men gevoelde de lucht, niet in de rigting naar maar in de rigting van het hoofd afstroomen.

De uitwerking van deze grap is werkelijk merkwaardig, omdat de metalen buis volkomen onzigtbaar is, en men dus niets kan zien van de wijze hoe de stem eigenlijk van de trompet uit kan gaan.

De buis gaat, zooals op de figuur is aangeduid, door het midden van den houten poot en legger *C B A*, die daarom zoo dik moeten zijn, en de opening van de buis bij *A* is voor de toeschouwers verborgen, omdat zij zich achter den houten legger *B A C* bevindt.—(*Eigen Haard*).

Correspondentie.

LONGZIEKTE.—Den heer H. S. Viljoen (Bethulie), danken wij het volgende:—Mijne bevinding omtrent deze ziekte onder het rund-vee is dit:—Inenting, hoe zwaar het stomme dier ook lijden moet, helpt niet langer dan drie of vier maanden, waarna het dier even vatbaar is voor longziekte als de ongeënte. Om het verspreiden te keer te gaan moet men de beesten elken morgen een kleinen afstand voor een paard jagen. Allen die dan onderhevig zijn hoesten als zij hard loopen. In sommige gevallen gebeurt dit zelfs eenige dagen voor zij, als zij ongehinderd waren, in werkelijkheid uitbreken.

Het eenige middel, onder de zoo velen die ik geprobeerd heb en bevonden goed te zijn, en reeds vroeger in *Het Tijdschrift* verschenen is, is: Twee eetlepels koffie, twee lepels chicorei en één lepel kruid of bloem van zwavel; ik denk zwavel is veel beter. Men doe het middel in gekookt water,een bottel vol, en als het genoeg afgekoeld is, geve men het zieke beest in, maar dit moet gedaan worden zoodra het dier ziek wordt. Onthoudt hem dan voor vijf dagen van water, waarna men het dier eenmaal 's daags laat drinken: best 's ochtends vroeg, dan is de dorst niet zoo hevig en het water koud.

Wij hebben twee en twintig beesten hierdoor gered en niet een verder aan longziekte verloren.

SNIJ- OF MAAI-MACHINES.—De heer J. N. Hamman schrijft:—Ik wil eene herinnering geven aan de Landbouwers in den Vrijstaat en in de Transvaal. Ik heb zoo dikwijls er over gesproken als ik in den Vrijstaat reisde, wanneer het veld zoo prachtig van gras stond. Zou het niet nuttig zijn in die streken voor een boer om een stuk van zijn besten weigrond, dat veel gras oplevert, te omwallen of met draad te omheinen, zoodat er geen vee of wild kan inkomen, en hij dat stuk grond dan goed schoon maakte van boschjes, klippen en sloten, zoodat er niets dan gras op groeit. Ik bedoel die soort gras die aren geeft zooals er in den Vrijstaat en in Transvaal groeit.

Als iemand mijn raad wil aannemen,kan hij een magt van hooi maken. Men zou het in balen kunnen persen of kort snijden tot kaf. Ik heb dikwijls tot drie pond sterling op de Diamantvelden voor een baal vuile slechte kaf betaald. Die het wil proberen koope een Johnstone's Snijmachine. Ik gebruik zulk een al vier jaar en acht die de beste soort. Zij werpt de gerven zelf af op zijde. Twee sterke paarden kunnen dezelve goed trekken. De prijs is £32 10s. aan de Kaap bij den heer W. Anderson. Wel nu, men snijde het gras af als de aren beginnen geel te worde, met droog weer, en late het dan vier of zes dagen liggen om te droogen, al naar dat het weder warm is. Men binde de gerven op het midden van den dag, en pakke deselve dadelijk op een hoop, zoo

als een Kafferhut, voordat de regen valt. Men moet het gras niet nat of klam opbinden of wegpakken en zorge ten allen tijde het zoo droog mogelijk weg te pakken. Als men geen gebouw heeft om het in te pakken, wel dan make men een mijt, zoo als men gewoonlijk een dakhuis bouwt, of als men ijzeren platen heeft, zooveel te beter, om het voor den regen goed toe te maken. Wel, koop dan een Kaf-Snijmachine, kostende omtrent £12 of £15, en een kleine paardenkracht van 2 of 4 paarden, te bekomen bij den heer R. Kearns te Kaapstad, die, ik denk, zoo wat £25 zal kosten, maar dan kan men er op rekenen het jaren lang te kunnen gebruiken. In den wintertijd is het gewoonlijk droog in den Vrijstaat. Men late het hooi dan kort snijden tot kaf, van een halven tot één duim lang en stopt het dan in balen of perst het in. Ik denk het zou goed betalen, zelfs op de Diamantvelden. Het gras is een extra voedsel voor paarden, esels en melkkoeijen. Indien ik iemand verder inlichting kan geven, dan met pleizier. Het kan gebeuren dat ik den een of anderen dag die soort van hooi ook noodig heb.

Longziekte, enz.—Het volgende komt van een boer die zich met "L. P. F." onderteekent:—Mijnheer! In het Tijdschrift van October zie ik dat men carbolic acid met lijnolie aanbeveelt ten gebruike voor longziekte. Ik kan u verzekeren, dat er, zoover als mijne ondervinding gaat, geen beter middel uitgevonden is tegen longziekte dan dit. Een buurman van mij, die het gebruikte, diens verlies was zoo te zeggen niets. Bij anderen was het weer wat meer. Zooals dit gaat, de een is gelukkiger dan de ander, maar algemeen kan men rekenen dat twee derden gezond worden. Maar de ziekte is niet altijd eender. Zij is niet altijd even scherp. Ook is er de zoogenaamde zwarte of opblaaslongziekte, die is de kwaadste. Die brengt de grootste schade aan en is ook de aanstekelijkste.

Het beste is, als iemand denkt dat zijn vee in het gevaar is, dat hij stipt toezie, en zoo hij maar aan een beest twijfelt, neme hij het dadelijk weg. Eenmaal ben ik daardoor vrijgekomen. Nadat ik drie beesten uitgevangen had, was de ziekte onder mijn beesten uit. Maar met die proef moet niet lang aangehouden worden, want dan loopt het mis. Als men ziet dat het niet gaauw lukt, dan is het beste maar hoe eer hoe beter te enten.

Om een beest de medicijnen in te geven is dit het beste:—Neem vier palen; zet die in den grond zoo ver van elkander, dat er een beest gemakkelijk tusschen in kan en ten naastebij op de lengte van een beest; spijker op zij twee goede latten en er voor drie, de bovenste zoo hoog dat als het beest zijn bek er op legt zijn kop dan achterover is; van achteren

maakt men aan één kant een riem vast, en als het beest tusschen de palen in staat trekt men den riem achter om zijn bouten vast, zoodat hij niet achteruit kan. Om de medicijnen in te geven zaagt men een stuk van de punt van een hoorn af, en wat nog toe blijft boort men open en rond de punt wat bij. Doe het beest een riem om den nek achter zijn hoorns, trek den kop op, zoodat zijn bek voor op de bovenste lat ligt; trek zijn tong op zij; steek den hoorn in, dat de punt er van bij het keelgat komt; schud de medicijnen goed door elkander en doe dezelve in den hoorn. Wil het dier niet gaauw slikken, trek dan de tong een paar keeren op en neêr. De droppels carbolic heb ik niet geteld, maar een theelepeltje vol in een derde van een bottel ongekookte lijnolie gebruikt voor een groot beest.—Bij het enten is het beste bevonden om het beest twee enten te geven, één in het boveneinde van den kwast en één vier vingers hooger. Zelden dat het dan zoo zwelt. Het is of de twee enten op elkander werken. Het is ook zelden dat de staart zoo hoog afvalt—het meest tusschen de twee enten in. Vele maal maar net de kwast. Om, als het erg zwelt, dan aan den staart te kerven, durf ik niet aanraden. Dit zijn de menschen hier nog niet eens. De meesten zeggen, dat het nadeelig is. Ik heb het niet geprobeerd, maar wel met heet water gewasschen. Dit doet goed. Ik heb op de volgende manier geënt: Slag een beest dat ordentelijk ziek is; neem de zieke long; is die erg aangestoken, snijd de slechtste punt er af, snijd van het volgende een stuk af en snijd dit aan kleine stukjes; doe die in een dunnen doek en druk het zucht uit; het zucht dat door de doek sijpelt wordt gebruikt. Het beste is, neem van dat dunne wolachtig koord, of anders zeilgaren; snijd het aan entjes van vier duim lang en leg die in de zucht, dat het goed doorweekt is; neem een pennemes en steek daarmede de gaatjes in den staart, maar zoo, dat je tusschen vel en vleesch steekt; steek met een naald het garen er door en knoop het aan den staart vast, maar haal den draad er later niet uit. Let op, dat ge geen zucht gebruikt van een beest dat zwarte longziekte heeft. Dit is hoogst nadeelig. Je kunt het gelijk aan het beest zien, want het blaast meer op.

Ik zie in de courant er wordt geklaagd over losse tanden onder de schapen. Het beste daarvoor is zout met een beetje aluin er door. Ik heb het wel niet bij ondervinding met schapen, maar met beesten. Je neemt het zout en wrijft het een weinig op het tandvleesch in. Een- of tweemaal is voldoende.

